SRIMAD BHAGBAT
MAHAPURANYOGA

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडजननीपदपंकजम् ॥ नमामियन्नतेर्नश्येद्द्वयंसंसारपंकजम् ॥ १ ॥ अर्धश्लोकाधिकैरष्टत्रिंशच्छ्लोकैरतः परम् ॥ सूर्यसोमोद्भवानांचकथाप्रारभ्यतेऽधुना ॥ २ ॥ पूर्वाध्यायेसूर्यवंशोद्भवास्तद्वत्सोमवंशोद्भवाअपीत्युक्तम् तत्रतामेवकथांराजापृष्टवानितिसूतआह ॥ श्रुत्वैतामिति ॥ तापसाइतिमुनिसंबोधनम् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ननुकाकदंतपरीक्षावन्निरर्थकंतेषांराज्ञांचरितकथनेकिंफलमितिचेत्तत्राह । तेहिसर्वेपराशक्तीति ॥ कोऽस्तिविरक्तिभाक् नकोपीत्यर्थः ॥ देवीचरितकथनापेक्षयाऽपिदेवीभक्तचरितकथनं देव्याअतिप्रियंभवति ॥ तस्माद्धेतोर्देवीभक्तानांराज्ञांवंशयोःकथांकथयेत्यर्थः ॥ तदुक्तंदेवीपुराणे ॥ मद्भक्तयपेक्षयाभक्तेममभक्तिस्तुसिद्धिदेति ॥ ४ ॥ ५ ॥ तथाऽन्येषामिति ॥ तत्प्र

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीभगवत्यैनमः ॥ सूतउवाच ॥ श्रुत्वैतांतापसादिव्यांकथांराजामुदान्वितः ॥ व्यासंपप्रच्छधर्मात्मापरिक्षितसुतःपुनः ॥ १ ॥ जनमेजयउवाच ॥ स्वामिन्सूर्यान्वयानांचराज्ञांवंशस्यविस्तरम् ॥ तथासोमान्वयानांचश्रोतुकामोऽस्मिसर्वथा ॥ २ ॥ कथयाऽनघसर्वज्ञकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ चरितंभूपतीनांचविस्तराद्वंशयोर्द्वयोः ॥ ३ ॥ तेहिसर्वेपराशक्तिभक्ताइतिमयाश्रुतम् ॥ देवीभक्तस्यचरितंशृण्वन्कोऽस्तिविरक्तिभाक् ॥ ४॥ इतिराजर्षिणापृष्टोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ तमुवाचमुनिश्रेष्ठःप्रसन्नवदनोमुनिः ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहाराजविस्तराद्वदतोमम ॥ सोमसूर्यान्वयानांचतथाऽन्येषांसमुद्भवम् ॥ ६ ॥ विष्णोर्नाभिसरोजाद्वैब्रह्माऽभूच्चतुराननः ॥ तपस्तत्वासमाराध्यमहादेवींसुदुर्गमाम् ॥ ७ ॥ तयादत्तवरोधाताजगत्कर्तुंसमुद्यतः ॥ नाशक्नुन्मानुषींसृष्टिंकर्तुंलोकपितामहः ॥८॥ विचिंत्यबहुधाचित्तेसृष्ट्यर्थंचतुराननः ॥ नविस्तारंजगामाऽऽशुरचितापिमहात्मना ॥ ९ ॥ "ससर्जमानसान्पुत्रान्सप्तसंख्यान्प्रजापतिः"॥ मरीचिरंगिराऽत्रिश्चवसिष्ठःपुलहःक्रतुः ॥ पुलस्त्यश्चेतिविख्याताःसप्तैतेमानसाःसुताः ॥ १० ॥ रुद्रोरोषात्समुत्पन्नोऽप्युत्संगान्नारदोऽभवत् ॥ दक्षोंगुष्ठात्तथाऽन्येपिमानसाःसनकादयः ॥ ११ ॥ वामांगुष्ठाद्दक्षपत्नीजातासर्वांगसुंदरी ॥ वीरिणीनामविख्यातापुराणेषुमहीपते ॥ १२ ॥ असिक्नीतिचनाम्नासायस्यांजातोऽथनारदः ॥ देवर्षिप्रवरःकामंब्रह्मणोमानसःसुतः ॥ १३ ॥ जनमेजयउवाच ॥ अत्रमेसंशयोब्रह्मन्यदुक्तंभवतावचः ॥ वीरिण्यांनारदोजातोदक्षादितिमहातपाः ॥१४ ॥ कथंदक्षस्यपत्न्यांतुवीरिण्यांनारदोमुनिः ॥ जातोहिब्रह्मणःपुत्रोधर्मज्ञस्तापसोत्तमः ॥ १५ ॥ विचित्रमिदमाख्यातंभवतानारदस्यच ॥ दक्षाज्जन्माऽस्यभार्यायांतद्वदस्वसविस्तरम् ॥ १६ ॥ पूर्वदेहःकथंमुक्तःशापात्कस्यमहात्मना ॥ नारदेनबहुज्ञेनकस्माज्जन्मकृतंमुने ॥ १७ ॥

संगेनाऽन्येषामपिराज्ञामित्यर्थः ॥ ६ ॥ महादेवींसुदुर्गमामिति ॥ मायाबीजंजजापेत्यर्थः ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ सृष्ट्यर्थंभगवान्ब्रह्मामायाबीजंपरात्परम् ॥ जजापयत्प्रसादेनसृष्टिकर्ताभवद्विभुरिति ॥ ७ ॥ ८ ॥ महात्मनाबहुधाविचिंत्यरचितासृष्टिस्तथापिचतुराननःतस्याविस्तारंनजगामेत्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मानसःसुतइति ॥ यद्यप्युत्संगान्नारदोऽभवदितिपूर्वमुक्तंतथापिनारदस्यकस्मिंश्चित्कल्पेमनसोप्युद्भवात्तदभिप्रायेणमानसत्वोक्तिरितिबोध्यम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जन्मद्वितीयंकृतं गृहीतमित्यर्थः ॥ कस्यशापादित्यन्वयः ॥ १७ ॥

वृद्धिहेतोर्जगतइत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ हास्यतामिति ॥ युष्मान्दृष्ट्वालोकाहसिष्यंतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ बालिशाइति । स्थलाभावेप्रजाःक्वस्थास्यंतीतिभावः ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ प्रजार्थमुद्यमंकर्तुमुद्यताइत्यन्वयः ॥ २८ ॥ यद्वचनंपूर्वमुक्तंतदेवप्राहेत्यन्वयः ॥ तदेववाक्यमाह । बालिशाइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

व्यासउवाच ॥ ब्रह्मणाऽसौसमादिष्टोदक्षःसृष्ट्यर्थमादितः ॥ प्रजाःसृजेतिसुभृशंवृद्धिहेतोःस्वयंभुवा ॥ १८ ॥ ततःपंचसहस्रांश्चजनयामासवीर्यवान् ॥ दक्षःप्रजापतिःपुत्रान्वीरिण्यांबलवत्तरान् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वातान्नारदःपुत्रान्सर्वान्वर्धयिषून्प्रजाः ॥ उवाचप्रहसन्वाचंदेवर्षिःकालनोदितः ॥ २० ॥ भुवःप्रमा णमज्ञात्वास्रष्टुकामाःप्रजाःकथम् ॥ लोकानांहास्यतांयूयंगमिष्यथनसंशयः ॥ २१ ॥ पृथिव्यावैप्रमाणंतुज्ञात्वाकार्यःसमुद्यमः ॥ कृतोऽसौसिद्धिमाया तिनाऽन्यथेतिविनिश्चयः ॥ २२ ॥ बालिशाबतयूयंवैयदज्ञात्वाभुवस्तलम् ॥ समुद्यताःप्रजाःकर्तुंकथंसिद्धिर्भविष्यति ॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ नारदेनै वमुक्तास्तेहर्यश्वादैवयोगतः ॥ अन्योन्यमूचुःसहसासम्यगाहमुनिःकिल ॥ २४ ॥ ज्ञात्वाप्रमाणमुर्व्यास्तुसुखंस्रक्ष्यामहेप्रजाः ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेप्रयाताः प्रेक्षितुंभुवः ॥ २५ ॥ तलंसर्वंपरिज्ञातुंवचनान्नारदस्यच ॥ प्राच्यांकेचिद्गताःकामंदक्षिणस्यांतथापरे ॥ २६ ॥ प्रतीच्यामुत्तरस्यांतुकृतोत्साहाःसमंततः ॥ दक्षःपुत्रान्गतान्दृष्ट्वापीडितस्तुशुचाभृशम् ॥ २७ ॥ अन्यानुत्पादयामासप्रजार्थंकृतनिश्चयः ॥ तेऽपितत्रोद्यताःकर्तुंप्रजार्थमुद्यमंसुताः ॥ २८ ॥ नारदः प्राहतान्दृष्ट्वापूर्वंयद्वचनंमुनिः ॥ बालिशाबतयूयंवैयदज्ञात्वाभुवःकिल ॥ २९ ॥ प्रमाणंतुप्रजाःकर्तुंप्रवृत्ताःकेनहेतुना ॥ श्रुत्वावाक्यंमुनेस्तेऽपिमत्वास त्यंविमोहिताः ॥ ३० ॥ जग्मुःसर्वेयथापूर्वंभ्रातरश्चलितास्तथा ॥ तान्सुतान्प्रस्थितान्दृष्ट्वादक्षःकोपसमन्वितः ॥ ३१ ॥ शशापनारदंरोषात्पुत्रशोकसमु द्भवात् ॥ दक्षउवाच ॥ नाशितामेसुतायस्मात्तस्मान्नाशमवाप्नुहि ॥ ३२ ॥ पापेनाऽनेनदुर्बुद्धेगर्भवासंव्रजेतिच ॥ पुत्रोमेभवकामंत्वंयतोमेभ्रंशिताःसु ताः ॥ ३३ ॥ इतिशप्तस्ततोजातोवीरिण्यांनारदोमुनिः ॥ षष्टिर्भूयोऽसृजत्कन्यावीरिण्यामितिनःश्रुतम् ॥ ३४ ॥ शोकंविहायपुत्राणांदक्षःपरमधर्मवित् ॥ तासांत्रयोदशप्रादात्कश्यपायमहात्मने ॥ ३५ ॥ दशधर्मायसोमायसप्तविंशतिभूपते ॥ द्वेचैवभृगवेप्रादाच्चतस्रोऽरिष्टनेमिने ॥ ३६ ॥ द्वेचैवांगिरसेक न्येतथैवांगिरसेपुनः ॥ तासांपुत्राश्चपौत्राश्चदेवाश्चदानवास्तथा ॥ ३७ ॥ जाताबलसमायुक्ताःपरस्परविरोधकाः ॥ रागद्वेषान्विताःसर्वेपरस्परविरोधि नः ॥ सर्वेमोहावृताःशूराह्यभवन्नतिमायिनः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ द्वेकन्येअंगिरसेकृशाश्वायददावित्यर्थः ॥ तथैवांगिरसेपुनरिति ॥ पुनर्द्वेअवशिष्टेकन्येअंगिरसेतन्नाम्नेमुनयेददौ ॥ तदुक्तंकूर्मपुराणे ॥ सप्तविंशतिसो मायचतस्रोऽरिष्टनेमिने ॥ द्वेचैवभृगुपुत्रायद्वेकृशाश्वायधीमते ॥ द्वेचैवांगिरसेतद्वत्तेषांवक्ष्येऽथविस्तरमिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

पंचषष्टिश्लोकवर्यैःसूर्यसोमान्वयस्यच ॥ विस्तारोवर्ण्यतेसम्यग्देवीभक्तियुतस्यच ॥ १ ॥ सूर्यसोमवंशविस्तारं राजापृच्छाति । ममाख्याहीति ॥ १ ॥ २ ॥ ममाऽऽश्रमेआजगामेतिव्या
सोक्तिः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सप्तमेऽस्मिन्मनोःकुलेइति ॥ वैवस्वतमनोरित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ समासव्यासौ संक्षेपविस्तारौ कुत्रचित्संक्षेपःकुत्रचिद्विस्तारः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ इक्ष्वाकुःपूर्वजातोयेषांनवानांतेनवपुत्रास्तस्यमनोर्वैवस्वतस्याऽभवन् ॥ १७ ॥ तेषांनामान्याह । तेषामिति ॥ १८ ॥ प्रांशोरेवपुराणां

जनमेजयउवाच ॥ ममाऽऽख्याहिमहाभागराज्ञांवंशंसुविस्तरम् ॥ सूर्यान्वयप्रसूतानांधर्मज्ञानांविशेषतः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुभारतवक्ष्यामिर
विवंशस्यविस्तरम् ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंनारदाद्दृषिसत्तमात् ॥ २ ॥ एकदानारदःश्रीमान्सरस्वत्यास्तटेशुभे ॥ आजगामाऽऽश्रमेपुण्येविचरन्स्वेच्छयामु
निः ॥ ३ ॥ प्रणम्यशिरसापादौतस्याऽग्रेसंस्थितस्तदा ॥ ततस्तस्याऽऽसनंदत्वाकृत्वाऽर्हणमथाऽऽदरात् ॥ ४ ॥ विधिवत्पूजयित्वातमुक्तवान्वचनंत्वि
दम् ॥ पावितोहंमुनिश्रेष्ठपूज्यस्यागमनेनवै ॥ ५ ॥ कथांकथयसर्वज्ञराज्ञांचरितसंयुताम् ॥ राजानोयेसमाख्याताःसप्तमेऽस्मिन्मनोःकुले ॥ ६ ॥ ते
षामुत्पत्तिरतुलांचरितंपरमाद्भुतम् ॥ श्रोतुकामोऽस्म्यहंब्रह्मन्सूर्यवंशस्यविस्तरम् ॥ ७ ॥ समाख्याहिमुनिश्रेष्ठसमासव्यासपूर्वकम् ॥ इतिपृष्टोमया
राजन्नारदःपरमार्थवित् ॥ ८ ॥ उवाचप्रहसन्प्रीतःसमाभाष्यमुदाऽन्वयम् ॥ नारदउवाच ॥ शृणुसत्यवतीसूनोराज्ञांवंशमनुत्तमम् ॥ ९ ॥ पावनंकर्णसु
खदंधर्मज्ञानादिभिर्युतम् ॥ ब्रह्मापूर्वंजगत्कर्तानाभिपंकजसंभवः ॥ १० ॥ विष्णोरितिपुराणेषुप्रसिद्धःपरिकीर्तितः ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्तासौस्वयंभूःसर्वश
क्तिमान् ॥ ११ ॥ तपस्तप्त्वासविश्वात्मावर्षाणामयुतंपुरा ॥ सृष्टिकामःशिवांध्यात्वाप्राप्यशक्तिमनुत्तमाम् ॥ १२ ॥ पुत्रानुत्पादयामाससमानसान्छु
भलक्षणान् ॥ मरीचिःप्रथितस्तेषामभवत्सृष्टिकर्मणि ॥ १३ ॥ तस्यपुत्रोऽतिविख्यातःकश्यपःसर्वसंमतः ॥ त्रयोदशैवतस्याऽऽसन्भार्यादक्षसुताःकिल
॥ १४ ॥ देवाःसर्वेसमुत्पन्नादैत्यायक्षाश्चपन्नगाः ॥ पशवःपक्षिणश्चैवतस्मात्सृष्टिस्तुकाश्यपी ॥ १५ ॥ देवानांप्रथितःसूर्योविवस्वान्नामतस्यतु ॥ तस्य
पुत्रःसविख्यातोवैवस्वतमनुर्नृपः ॥ १६ ॥ तस्यपुत्रस्तथेक्ष्वाकुःसूर्यवंशविवर्धनः ॥ नवाऽभवन्सुतास्तस्यमनोरिक्ष्वाकुपूर्वजाः ॥ १७ ॥ तेषांनामा
निराजेंद्रशृणुष्वैकमनाःपुनः ॥ इक्ष्वाकुरथनाभागोधृष्टःशर्यातिरेवच ॥ १८ ॥ नरिष्यंतस्तथाप्रांशुर्नृगोदिष्टश्चसप्तमः ॥ करूपश्चपृषध्रश्चनवैतेमानवाः
स्मृताः ॥ १९ ॥ इक्ष्वाकुस्तुमनोःपुत्रःप्रथमःसमजायत ॥ तस्यपुत्रशतंचाऽऽसीज्ज्येष्ठोविकुक्षिरात्मवान् ॥ २० ॥ नवानांवंशविस्तारंसंक्षेपेणनिशाम
य ॥ शूराणांमनुपुत्राणांमनोरंतरजन्मनाम् ॥ २१ ॥ नाभागस्यतुपुत्रोभूदंबरीषःप्रतापवान् ॥ धर्मज्ञःसत्यसंधश्चप्रजापालनतत्परः ॥ २२ ॥ धृष्टा
त्तुधार्ष्टकंक्षत्रंब्रह्मभूतमजायत ॥ संग्रामकातरंसम्यग्ब्रह्मकर्मरतंतथा ॥ २३ ॥

तरकेविरिरितिसंज्ञा ॥ नवैतइति ॥ इक्ष्वाकुरहितानव तत्सहितास्तुदशैवेतिबोध्यम् ॥ कूर्मपुराणेतुनवैवोक्ताः ॥ १९ ॥ पुत्रशतमध्येज्येष्ठपुत्रोविकुक्षिरित्यर्थः ॥ २० ॥ नवानामिति ॥
नवानांपुत्राणांमध्येकेषांचिदित्यर्थः ॥ सर्वेषांवंशाकथनात् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ रविपुत्राभ्यामिति ॥ अश्विनीकुमाराभ्यांविहितोनेत्रयुक्तःकृतइत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ परिग्रहाःपरिगृहीताविवाहिताइत्यर्थः ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ दात्यूहःकालकंठकः ॥ पुष्कराह्वस्तुसारसइत्यमरः ॥ चंचरीकोभ्रमरः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ क्रमुकःपूगवृक्षः ॥ कांचनद्रुमोभाषयाकचनारइतिप्रसिद्धोऽ

शर्यातेस्तनयश्चाऽभूदानर्तोनामविश्रुतः ॥ सुकन्याचतथापुत्रीरूपलावण्यसंयुता ॥ २४ ॥ च्यवनायसुतादत्ताराज्ञाप्यंधायसुंदरी ॥ मुनिःसुलोचनो जातस्तस्याःशीलगुणेनह ॥ २५ ॥ विहितोरविपुत्राभ्यामश्विभ्यामितिनःश्रुतम् ॥ जनमेजयउवाच ॥ संदेहोऽयंमहान्ब्रह्मन्कथायांकथितस्त्वया ॥ ॥ २६ ॥ यद्राज्ञासुनयेंधायदत्तापुत्रीसुलोचना ॥ कुरूपागुणहीनावानारीलक्षणवर्जिता ॥ २७ ॥ पुत्रीयदाभवेद्राजातदांधायप्रयच्छति ॥ ज्ञात्वांधंसुसुखींकस्माद्दत्तवान्नृपसत्तमः ॥ २८ ॥ कारणंब्रूहिमेब्रह्मन्ननुग्राह्योऽस्मिसर्वदा ॥ सूतउवाच ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वापरिक्षितसुतस्यवै ॥ २९ ॥ द्वैपायनःप्रसन्नात्मातमुवाचहसन्निव ॥ व्यासउवाच ॥ वैवस्वतसुतःश्रीमाञ्छर्यातिर्नामपार्थिवः ॥ ३० ॥ तस्यस्त्रीणांसहस्राणिचत्वार्यासन्परिग्रहाः ॥ राजपुत्र्यःसरूपाश्चसर्वलक्षणसंयुताः ॥ ३१ ॥ पत्न्यःप्रेमयुताःसर्वाःप्रियाराज्ञःसुसंमताः ॥ एकापुत्रीतुतासांवैसुकन्यानामसुंदरी ॥ ३२ ॥ पितुःप्रियाचमातॄणांसर्वासांचारुहासिनी ॥ नगरान्नातिदूरेभूत्सरोमानससन्निभम् ॥ ३३ ॥ बद्धसोपानमार्गंचस्वच्छपानीयपूरितम् ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ ॥ ३४ ॥ दात्यूहसारसाकीर्णंसर्वपक्षिगणावृतम् ॥ पंचधाकमलोपेतंचंचरीकसुसेवितम् ॥ ३५ ॥ पार्श्वतश्चद्रुमाकीर्णंवेष्टितंपादपैःशुभैः ॥ सालैस्तमालैसरलैःपुन्नागाशोकमंडितम् ॥ ३६ ॥ वटाश्वत्थकदंबैश्चकदलीखंडराजितम् ॥ जंबीरैर्बीजपूरैश्चखर्जूरैःपनसैस्तथा ॥ ३७ ॥ क्रमुकैर्नारिकेलैश्चकेतकैःकांचनद्रुमैः ॥ यूथिकाजालकैःशुभ्रैःसंवृतंमल्लिकागणैः ॥ ३८ ॥ जंब्वाम्रतिंतिणीभिश्चकरंजकुटकावृतम् ॥ पलाशनिंबखदिरबिल्वामलकमंडितम् ॥ ॥ ३९ ॥ बभ्रुवकोकिलारावकेकास्वनविराजितम् ॥ तत्समीपेशुभेदेशेपादपानांगणावृते ॥ ४० ॥ भार्गवश्च्यावनःशांतस्तापसःसंस्थितोमुनिः ॥ ज्ञात्वाऽसौविजनंस्थानंतपस्तेपेसमाहितः ॥ ४१ ॥ कृत्वादृढासनंमौनमाधायजितमारुतः ॥ इंद्रियाणिचसंयम्यत्यक्ताहारस्तपोनिधिः ॥ ४२ ॥ जलपानादिरहितोध्यायन्नास्तेपरांबिकाम् ॥ सवल्मीकोभवद्राजंल्लताभिःपरिवेष्टितः ॥ ४३ ॥ कालेनमहताराजन्समाकीर्णःपिपीलिकैः ॥ तथाससंवृतोधीमान्मृत्पिंडइवसर्वतः ॥ ४४ ॥ कदाचित्सुमहीपालःकामिनीगणसंवृतः ॥ आजगामसरोराजन्विहर्तुमिदमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ शर्यातिःसुंदरीवृंदसंयुतःसलिलेऽमले ॥ क्रीडासक्तोमहीपालोबभूवकमलाकरे ॥ ४६ ॥ सुकन्यावनमासाद्यविजहारसखीवृता ॥ सुमनांसिविचिन्वंतीचश्चलाचंचलोपमा ॥ ४७ ॥

स्ति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ भार्गवोभृगुपुत्रः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ परांबिकांसच्चिदानंदरूपिणींभगवतींध्यायन्नास्तेइत्यर्थः ॥ तस्यैवंभगवतींध्यायतःशरीरोपरिवल्मीकमभवदित्याह । सवल्मीकइति ॥ ४३ ॥ मृत्पिंडइवाऽऽसेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चंचलोपमाविद्युत्समाना ॥ ४७ ॥

चंक्रममाणागमनंकुर्वती ॥ समासदत्प्रासवती ॥ ४८ ॥ ज्योतिषीनेत्रस्थे ॥ समाधिकालेनेत्रयोरुन्मीलनस्यसत्त्वात् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुनिनातस्मिन्नेवकालेसमाधेर्व्युत्थितेनमुनिने
त्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः

सर्वाभरणसंयुक्तारणच्चरणनूपुरा ॥ चंक्रममाणावल्मीकंच्यवनस्यसमासदत् ॥ ४८ ॥ क्रीडासक्तोपविष्टासावल्मीकस्यसमीपतः ॥ ददर्शचाऽस्यरंध्रेवैख
द्योतइवज्योतिषी ॥ ४९ ॥ किमेतदितिसंचिंत्यसमुद्धर्तुंमनोदधे ॥ गृहीत्वाकंटकंतीक्ष्णंत्वरमाणाकृशोदरी ॥ ५० ॥ साद्दृष्टामुनिनाबालासमीपस्थाकृ
तोद्यमा ॥ विचरंतीसुकेशांतामन्मथस्येवकामिनी ॥५१॥ तांवीक्ष्यसुदतींतत्रक्षामकंठस्तपोनिधिः ॥ तामभाषतकल्याणींकिमेतदितिभार्गवः ॥ ५२ ॥
दूरंगच्छविशालाक्षितापसोऽहंवरानने ॥ माभिंदस्वाद्यवल्मीकंकंटकेनकृशोदरि ॥ ५३ ॥ तेनेदंप्रोच्यमानाऽपिसाचाऽस्यनशृणोतिवै ॥ किमुखल्विद
मित्युक्त्वानिर्बिभेदाऽस्यलोचने ॥ ५४ ॥ दैवेननोदिताभित्त्वाजगामनृपकन्यका ॥ क्रीडंतीशंकमानासाकिंकृतंतुमयेतिच ॥५५॥ चुक्रोधसतथाविद्धने
त्रःपरममन्युमान् ॥ वेदनाभ्यर्दितःकामंपरितापंजगामह ॥ ५६ ॥ शकृन्मूत्रनिरोधोभूत्सैनिकानांतुतत्क्षणात् ॥ विशेषेणतुभूपस्यसामात्यस्यसमंततः ॥
॥ ५७ ॥ गजोष्ट्रतुरगाणांचसर्वेषांप्राणिनांतदा॥ततोरुद्धेशकृन्मूत्रेशर्यातिर्दुःखितोऽभवत् ॥ ५८ ॥ सैनिकैःकथितंतस्मैशकृन्मूत्रनिरोधनम् ॥ चिंतया
मासभूपालःकारणंदुःखसंभवे ॥ ५९ ॥ विचिंत्याऽऽहततोराजासैनिकान्स्वजनांस्तथा ॥ गृहमागत्यचिंतार्तःकेनेदंदुष्कृतंकृतम् ॥ ६० ॥ सरसःपश्चिमे
भागेवनमध्येमहातपाः ॥ च्यवनस्तापसस्तत्रतपश्चरतिदुश्चरम् ॥ ६१ ॥ केनाऽप्यपकृतंतत्रतापसेऽग्निसमप्रभे ॥ तस्मात्पीडासमुत्पन्नासर्वेषामितिनिश्च
यः ॥ ६२ ॥ तपोवृद्धस्यवृद्धस्यवरिष्ठस्यविशेषतः ॥ केनाप्यपकृतंमन्येभार्गवस्यमहात्मनः ॥६३॥ ज्ञातंवायदिवाऽज्ञातंतस्येदंफलमुत्तमम् ॥ कैश्चिदु
ष्टैःकृतंतस्यहेलनंतापसस्यह ॥ ६४ ॥ इतिपृष्टास्तमूचुस्तेसैनिकावेदनार्दिताः ॥ मनोवाक्कायजनितंनविद्मोऽपकृतंवयम् ॥ ६५ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभागव
तेमहापुराणेसप्तमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपप्रच्छतान्सर्वान्राजाचिंताकुलस्तथा ॥ पर्यपृच्छत्सुहृद्वर्गंसाम्नाचोग्रत
याऽपिच ॥ १ ॥ पीड्यमानंजनंवीक्ष्यपितरंदुःखितंतथा॥विचिंत्यशूलभेदंसासुकन्याचेदमब्रवीत् ॥२॥ वनेभ्रमयापितस्तत्रवल्मीकोवीरुधावृतः ॥ क्रीडं
त्यासुदृढोदृष्टश्छिद्रद्वयसमन्वितः ॥३॥ तत्रखद्योतवद्दीप्तज्योतिषीवीक्षितेमया ॥ सूच्याविद्धेमहाराजपुनःखद्योतशंकया ॥४॥ जलक्लिन्नातदासूचीमयाह
ष्टापितःकिल ॥ हाहेतिचश्रुतःशब्दोमंदोवल्मीकमध्यतः ॥५॥ तदाहंविस्मिताराजन्किमेतदितिशंकया ॥ नजानेकिंमयाविद्धंतस्मिन्वल्मीकमंडले॥६॥

॥ २ ॥ छ ॥ अर्धाधिकैश्चतुःषष्टिपद्यैःपुत्रीसुकन्यका ॥ च्यवनायमुदादत्तानृपेणेतितुकथ्यते ॥ १ ॥ तान्सैनिकान्राजापृष्ट्वाऽनंतरंसुहृद्वर्गंपप्रच्छेत्याह । इतिपप्रच्छेति ॥ साम्नाशांत्या
उग्रतयाक्रोधेन ॥ १ ॥ वीरुधावृतोवृक्षौषध्यावृतः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ननुत्वयाशापोनदत्तस्तर्हिकिमित्येताद्दशीनिष्कारणादशाजातेतिचेत्तत्राह । अपराधंपरंकृत्वेति ॥ शिवोऽपियदित्राताभवति
तथापिदेवीभक्तस्याऽपराधंकृत्वाकोजनःसुखंलभेत नकोऽपीत्यर्थः ॥ देवीभक्तापराधस्यदुःखदातृत्वंस्वभावएव नतुकारणांतरंविद्यतइतिभावः ॥ तदुक्तंमुंडमालायाम् ॥ शाक्तान्हिंसंति

राजाश्रुत्वातुशर्यातिःसुकन्यावचनंमृदु ॥ मुनेस्तद्धेलनंज्ञात्वावल्मीकंक्षिप्रमभ्यगात् ॥ ७ ॥ तत्राऽपश्यत्तपोवृद्धंच्यवनंदुःखितंभृशम् ॥ स्फोटयामास
वल्मीकंमुनिदेहावृतंभृशम् ॥ ८ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौराजातंभार्गवंप्रति ॥ तुष्टाववविनयोपेतस्तमुवाचकृतांजलिः ॥ ९ ॥ पुत्र्याममममहाभागक्रीडंत्यादुष्कृतं
कृतम् ॥ अज्ञानाद्बालयाब्रह्मन्कृतंतत्क्षंतुमर्हसि ॥ १० ॥ अक्रोधनाहिमुनयोभवंतीतिमयाश्रुतम् ॥ तस्मात्त्वमपिबालायाःक्षंतुमर्हसिसाम्प्रतम् ॥ ११ ॥
व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यच्यवनोवाक्यमब्रवीत् ॥ विनयोपनतंदृष्ट्वाराजानंदुःखितंभृशम् ॥ १२ ॥ च्यवनउवाच ॥ राजन्नाऽहंकदाचिद्वैकरो
मिक्रोधमण्वपि ॥ नभयाऽद्यैवशप्तस्त्वंदुहित्रापीडनेकृते ॥ १३ ॥ नेत्रेपीडासमुत्पन्नाममचाऽद्यनिरागसः ॥ तेनपापेनजानामिदुःखितस्त्वंमहीपते ॥
॥ १४ ॥ अपराधंपरंकृत्वादेवीभक्तस्यकोजनः ॥ सुखंलभेतयद्यपिभवेत्राताशिवःस्वयम् ॥ १५ ॥ किंकरोमिमहीपालनेत्रहीनोजरावृतः ॥ अंधस्यपरिच
र्यांचकःकरिष्यतिपार्थिव ॥ १६ ॥ राजोवाच ॥ सेवकाबहवःसेवांकरिष्यंतितवाऽनिशम् ॥ क्षमस्वमुनिशार्दूलस्वल्पक्रोधाहितापसाः ॥ १७ ॥ च्यवनउ
वाच ॥ अंधोऽहंनिर्जनोराजंस्तपस्तप्तुंकथंक्षमः ॥ त्वदीयाःसेवकाःकिंतेकरिष्यंतिममाप्रियम् ॥ १८ ॥ क्षमापयसिचेन्मांत्वंकुरुमेवचनंनृप ॥ देहिमेपरि
चर्यार्थंकन्यांकमललोचनाम् ॥ १९ ॥ तुष्येऽनयामहाराजपुत्र्यातवमहामते ॥ करिष्यामितपश्चाऽहंसामेसेवांकरिष्यति ॥ २० ॥ एवंकृतेसुखंमेस्यात्तव
चैवभविष्यति ॥ संतुष्टेमयिराजेंद्रसैनिकानांनसंशयः ॥ २१ ॥ विचिंत्यमनसाभूपकन्यादानंसमाचर ॥ नचाऽत्रदूषणंकिंचित्तापसोऽहंयतव्रतः ॥ २२ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ शर्यातिर्वचनंश्रुत्वामुनेश्चिंतातुरोऽभवत् ॥ नदास्येऽप्यथवादास्येकिंचिन्नोवाचभारत ॥ २३ ॥ कथमंधायवृद्धायकुरूपायसुतामिमा
म् ॥ देवकन्योपमांदत्वासुखीस्यामात्मसंभवाम् ॥ २४ ॥ कोवाऽऽत्मनःसुखार्थायपुत्र्याःसंसारजंसुखम् ॥ हरतेऽल्पमतिःपापोजानन्नपिशुभाशुभम् ॥
॥ २५ ॥ प्राप्यसाच्यवनंसुभ्रूःपंचबाणशरार्दिता ॥ अंधंवृद्धंपतिंप्राप्यकथंकालंनयिष्यति ॥ २६ ॥ यौवनेदुर्जयःकामोविशेषेणसुरूपया ॥ आत्मतुल्यंप
तिंप्राप्यकिमुवृद्धंविलोचनम् ॥ २७ ॥ गौतमंतापसंप्राप्यरूपयौवनसंयुता ॥ अहल्यावासवेनाऽऽशुवंचितावरवर्णिनी ॥ २८ ॥ शप्ताचपतिनापश्चाज्ज्ञात्वा
धर्मविपर्ययम् ॥ तस्माद्भवतुमेदुःखंनददामिसुकन्यकाम् ॥ २९ ॥ इतिसंचिंत्यशर्यातिर्विमनाःस्वगृहंययौ ॥ सचिवांश्चसमादायमंत्रंचक्रेऽतिदुःखितः ॥ ३० ॥

गर्जंतिनिंदंतिबहुजल्पकाः ॥ छिनत्तितेषांदेवेशीशिरांसिहरवल्लभेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ यौवनेइति ॥
आत्मतुल्यमात्मानुरूपमपिपतिंप्राप्यकामोदुर्जयोऽस्तितदाविलोचनमंधंवृद्धंपतिंप्राप्य कामोदुर्जयोस्तीतिकिमुवक्तव्यं सर्वथैवदुर्जयइतिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

भोमंत्रिणोब्रुवंत्वद्यकिंकर्तव्यंमयाऽधुना ॥ पुत्रीदेयाऽथविप्रायभोक्तव्यंदुःखमेववा ॥ ३१ ॥ विचारयध्वंमिलिताहितंस्यान्ममवैकथम् ॥ मंत्रिणऊ
चुः ॥ किंब्रूमोऽस्मिन्महाराजसंकटेऽतिदुरासदे ॥ ३२ ॥ दुर्भगायसुकन्यैषाकथंदेयाऽतिसुंदरी ॥ व्यासउवाच ॥ तदाचिंताकुलंवीक्ष्यपितरंमंत्रिण
स्तदा ॥ ३३ ॥ सुकन्यार्तिंगितंज्ञात्वाप्रहस्येदमुवाचह ॥ पितःकस्माद्भवानद्यचिंताव्याकुलितेंद्रियः ॥ ३४ ॥ मत्कृतेदुःखसंविग्नोविषण्णवदनोऽसि
वै ॥ अहंगत्वामुनिंतत्रसमाश्वास्यभयार्दितम् ॥ ३५ ॥ करिष्यामिप्रसन्नंतमात्मदानेनवैपितः ॥ इतिराजावचःश्रुत्वाभाषितंयत्सुकन्यया ॥ ३६ ॥
तामुवाचप्रसन्नात्मासचिवानांचशृण्वताम् ॥ कथंपुत्रित्वमंधस्यपरिचर्यांवनेऽबला ॥ ३७ ॥ करिष्यसिजरार्तस्यक्रोधनस्यविशेषतः ॥ कथमंधायचा
नेनरूपेणरतिसंन्निभाम् ॥ ३८ ॥ ददामिजरयाग्रस्तदेहायसुखवांछया ॥ पित्रापुत्रीप्रदातव्यावयोज्ञातिबलायच ॥ ३९ ॥ धनधान्यसमृद्धायनाऽधना
यकदाचन ॥ क्वतेरूपंविशालाक्षिक्वाऽसौवृद्धोवनेचरः ॥ ४० ॥ कथंदेयामयापुत्रीतस्मैचाऽतिवरायच ॥ उटजेनियतंवासोयस्यनित्यंमनोहरे ॥ ४१ ॥
कथमंबुजपत्राक्षिकल्पनीयोमयातव ॥ मरणमेववरंप्राप्तंसैनिकानांतथैवच ॥ ४२ ॥ नतेप्रदानमंधायरोचतेपिकभाषिणि ॥ भवितव्यंभवत्येवधैर्यंनैवत्य
जाम्यहम् ॥ ४३ ॥ सुस्थिराभवसुश्रोणिनदास्येंधायकर्हिचित् ॥ राज्यंतिष्ठतुवायातुदेहोऽयंचतथैवमे ॥ ४४ ॥ नत्वांदास्याम्यहंतस्मैनेत्रहीनाय
बालिके ॥ सुकन्यातंतदाप्राहश्रुत्वातद्वचनंपितुः ॥ ४५ ॥ प्रसन्नवदनातिवस्नेहयुक्तमिदंवचः ॥ सुकन्योवाच ॥ नमेचिंतापितःकार्यादेहिमांमुनयेऽ
धुना ॥ ४६ ॥ सुखंभवतुसर्वेषांलोकानांमत्कृतेनहि ॥ सेवयिष्यामिसंतुष्टापतिंपरमपावनम् ॥ ४७ ॥ भक्त्यापरमयाचापिवृद्धंचविजनेवने ॥ सती
धर्मपराचाऽहंचरिष्यामिसुसंमतम् ॥ ४८ ॥ नभोगेच्छाऽस्तिमेतातस्वस्थंचित्तंममाऽनघ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यामंत्रिणोविस्मयंग
ताः ॥ ४९ ॥ राजाचपरमप्रीतोजगाममुनिसन्निधौ ॥ गत्वाप्रणम्यशिरसातमुवाचतपोधनम् ॥ ५० ॥ स्वामिन्गृहाणपुत्रींमेसेवार्थंविधिवद्विभो ॥ इत्यु
क्त्वाऽस्मैददौपुत्रींविवाहविधिनानृपः ॥ ५१ ॥ प्रतिगृह्यमुनिःकन्यांप्रसन्नोभार्गवोऽभवत् ॥ पारिबर्हंनजग्राहदीयमानंनृपेणह ॥ ५२ ॥ कन्यामेवा
ऽग्रहीत्कामंपरिचर्यार्थमात्मनः ॥ प्रसन्नेऽस्मिन्मुनौजातंसैनिकानांसुखंतदा ॥ ५३ ॥ राज्ञश्चपरमाल्हादःसंजातस्तत्क्षणादपि ॥ दत्त्वापुत्रींयदाराजाग
मनायगृहंप्रति ॥ ५४ ॥ मतिंचकारतन्वंगीतदोवाचनृपंसुता ॥ सुकन्योवाच ॥ गृहाणममवासांसिभूषणानिचमेपितः ॥ ५५ ॥ वल्कलंपरिधाना
यप्रयच्छाजिनमुत्तमम् ॥ वेषंतुमुनिपत्नीनांकृत्वातपसिसेवनम् ॥ ५६ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ चरिष्यामिसेवांकरिष्यामिपत्युः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ७ ॥ अर्धाधिकैःपंच
पंचाशद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ सुकन्यादेवभिषजोःसंवादश्चाऽत्रकथ्यते ॥ १ ॥ च्यवनायदत्तायाःसुकन्यायाःसमाचारमाह ॥ गतेराजनीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ बृस्यामासनेअग्रेप्रथमम्

करिष्यामितथातातयथातेकीर्तिरच्युता ॥ भविष्यतिभुवःपृष्ठेतथास्वर्गेरसातले ॥ ५७ ॥ परलोकसुखायाऽहंचरिष्यामिदिवानिशम् ॥ दत्त्वांधायचवृ
द्धायसुंदरींयुवतींतुमाम् ॥ ५८ ॥ चिंतात्वयानकर्तव्याशीलनाशसमुद्भवा ॥ अरुंधतीवसिष्ठस्यधर्मपत्नीयथाभुवि ॥ ५९ ॥ तथैवाऽहंभविष्यामिनाऽ
त्रकार्याविचारणा ॥ अनसूयायथासाध्वीभार्याऽत्रेःप्रथिताभुवि ॥ ६० ॥ तथैवाऽहंभविष्यामिपुत्रीकीर्तिकरीतव ॥ सुकन्यावचनंश्रुत्वाराजापरमधर्मवि
त् ॥ ६१ ॥ दत्त्वाऽजिनंरुरोदाऽऽशुवीक्ष्यतांचारुहासिनीम् ॥ त्यक्त्वाभूषणवासांसिमुनिवेषधरांसुताम् ॥ ६२ ॥ विवर्णवदनोभूत्वास्थितस्तत्रैवपार्थि
वः ॥ राज्ञ्यःसर्वाः सुतांदृष्ट्वावल्कलाजिनधारिणीम् ॥ ६३ ॥ रुरुदुर्भृशशोकार्ताविपमानाइवाऽभवन् ॥ तामापृच्छ्यचमहीपालोमंत्रिभिःपरिवारितः ॥
ययौस्वनगरंराजन्मुक्त्वापुत्रींशुचाऽर्पिताम् ॥ ६४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ गतेरा
जनिसाबालापतिसेवापरायणा ॥ बभूवचतथाऽग्नीनां सेवनेधर्मतत्परा ॥ १ ॥ फलान्यादायस्वादूनिमूलानिविविधानिच ॥ ददौसामुनयेबालापतिसेवा
परायणा ॥ २ ॥ पतिंतप्तोदकेनाऽऽशुस्नापयित्वामृगत्वचा ॥ परिवेष्टचशुभायांतुबृस्यांस्थापितवत्यपि ॥ ३ ॥ तिलान्यवकुशानग्रेपरिकल्प्यकमंडलु
म् ॥ तमुवाचनित्यकर्मकुरुष्वमुनिसत्तम ॥ ४ ॥ तमुत्थाप्यकरेकृत्वासमाप्तेनित्यकर्मणि ॥ बृस्यांवासंस्तरेबालाभर्तारंसंन्यवेशयत् ॥ ५ ॥ पश्चादा
नीयपक्वानिफलानिचनृपात्मजा ॥ भोजयामासच्यवनंनीवारान्नंसुसंस्कृतम् ॥ ६ ॥ भुक्तवंतंपतिंतृप्तंदत्त्वाऽऽचमनमादरात् ॥ पश्चाच्चपूगंपत्राणिददौ
चाऽऽदरसंयुता ॥ ७ ॥ गृहीतमुखवासंतंसंवेश्यचशुभासने ॥ गृहीत्वाज्ञांशरीरस्यचकारसाधनंततः ॥ ८ ॥ फलाहारंस्वयंकृत्वापुनर्गत्वाचसन्निधौ ॥
प्रोवाचप्रणयोपेताकिमाज्ञापयसेप्रभो ॥ ९ ॥ पादसंवाहनंतेऽद्यकरोमियदिमन्यसे ॥ एवंसेवापरानित्यंबभूवपतितत्परा ॥ १० ॥ सायंहोमावसाने
साफलान्याहृत्यसुंदरी ॥ अर्पयामाससमुनयेस्वादूनिचमृदूनिच ॥ ११ ॥ ततः शेषाणिबुभुजेप्रेमयुक्तातदाज्ञया ॥ सुस्पर्शास्तरणंकृत्वाशाययामासतं
मुदा ॥ १२ ॥ सुप्तेसुखंप्रियेकांतापादसंवाहनंतदा ॥ चकारपृच्छतीधर्मंकुलस्त्रीणांकृशोदरी ॥ १३ ॥ पादसंवाहनंकृत्वानिशिभक्तिपरायणा ॥ निद्रितं
चमुनिंज्ञात्वासुष्वापचरणांतिके ॥ १४ ॥ शुचौप्रतिष्ठितंवीक्ष्यतालवृंतेनभामिनी ॥ कुर्वाणाशीतलंवायुंसिषेवेस्वपतिंतदा ॥ १५ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ भोजयामासेति ॥ भुजधातोःप्रत्यवसानार्थत्वाद्द्विकर्मकत्वम् ॥ ६ ॥ पूगंक्रमुकं पत्राणिनागवल्लीदलानि ॥ ७ ॥ शरीरस्यस्वशरीरस्य ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ रविजौसूर्यजौ ॥ २६ ॥ २७ ॥ नासत्यावश्विनौ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अनावृतावनुपा

हेमंतेकाष्ठसंभारंकृत्वाऽग्निंज्वलनंपुरः ॥ स्थापयित्वातथाऽपृच्छत्सुखंतेऽस्तीतिचाऽसकृत् ॥ १६ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायजलंपात्रंचमृत्तिकाम् ॥ समर्पयि
त्वाशौचार्थंसमुत्थाप्यपतिंप्रिया ॥ १७ ॥ स्थानाद्दूरेचसंस्थाप्यदूरंगत्वास्थिराऽभवत् ॥ कृतशौचंपतिंज्ञात्वागत्वाजग्राहतंपुनः ॥१८॥ आनीयाऽऽश्रम
मध्यस्थाचोपवेश्याऽऽसनेशुभे ॥ मृज्जलाभ्यांचप्रक्षाल्यपादावस्ययथाविधि ॥ १९ ॥ दत्त्वाचमनमात्रंतुदंतधावनमाहरत् ॥ समर्प्यदंतकाष्ठंचयथोक्तंनृपनं
दिनी ॥ २० ॥ चकारोष्णंजलंशुद्धंसमानीतंसुपावनम् ॥ स्नानार्थंजलमाहृत्यपप्रच्छप्रणयान्विता ॥ २१ ॥ किमाज्ञापयसेब्रह्मन्कृतंवैदंतधावनम् ॥ उ
ष्णोदकंसुसंपन्नंकुरुस्नानंसमंत्रकम् ॥ २२ ॥ वर्ततेहोमकालोऽयंसंध्यापूर्वाप्रवर्तते ॥ विधिवद्धवनंकृत्वादेवतापूजनंकुरु ॥२३॥ एवंकन्यापतिंलब्ध्वातप
स्विनमनिंदिता ॥ नित्यंपर्यचरत्प्रीत्यातपसानियमेनच ॥ २४ ॥ अग्नीनामतिथीनांचशुश्रूषांकुर्वतीसदा ॥आराधयामाससुदाच्यवनंसाशुभानना॥२५॥
कस्मिंश्चिदथकालेतुरविजावश्विनावुभौ ॥ च्यवनस्याऽऽश्रमाभ्याशेक्रीडमानौसमागतौ ॥ २६॥ जलेस्नात्वातुतांकन्यांनिवृत्तांस्वाश्रमंप्रति ॥ गच्छंतीं
चारुसर्वांगींरविपुत्रावपश्यताम् ॥२७॥ तांदृष्ट्वादेवकन्याभांगत्वाचांतिकमादरात् ॥ ऊचतुःसमभिद्रुत्यनासत्यावतिमोहितौ ॥ २८॥ क्षणंतिष्ठवरारोहे
प्रष्टुंत्वांगजगामिनि ॥आवांदेवसुतौप्राप्तौब्रूहिसत्यंशुचिस्मिते ॥ २९॥ पुत्रीकस्यपतिःकस्तेकथमुद्यानमागता॥एकाकिनीतडागेऽस्मिन्स्नानार्थंचारुलो
चने ॥ ३० ॥ द्वितीयाश्रीरिवाऽऽभासिकांत्याकमललोचने ॥ इच्छामस्तुवयंज्ञातुंतत्त्वमाख्याहिशोभने ॥ ३१ ॥ कोमलौचरणौकांतेस्थितौभूमावनावृ
तौ ॥ हृदयेकुरुतःपीडांचलंतौचललोचने ॥ ३२ ॥ विमानार्हाऽसितन्वंगिकथंपद्भ्यांव्रजस्यदः॥अनावृताऽत्रविपिनेकिमर्थंगमनंतव॥ ३३ ॥ दासीशत
समायुक्ताकथंनत्वंविनिर्गता ॥ राजपुत्र्यप्सरावाऽसिवदसत्यंवरानने ॥३४॥ धन्यामातायतोजाताधन्योऽसौजनकस्तव ॥ वक्तुंत्वांनैवशक्तौचभर्तुर्भाग्यं
तवाऽनघे ॥ ३५ ॥ देवलोकाधिकाभूमिरियंचैवसुलोचने ॥ प्रचलंश्चरणस्तेऽद्यसंपावयतिभूतलम् ॥ ३६ ॥ सौभाग्याश्चमृगाःकामंयेत्वांपश्यंतिवैवने ॥
येचाऽन्येपक्षिणःसर्वेभूरियंचाऽतिपावना ॥ ३७ ॥ स्तुत्याऽलंतवचाऽत्यर्थंसत्यंब्रूहिसुलोचने ॥ पिताकस्तेपतिःक्वाऽसौद्रष्टुमिच्छाऽस्तिसादरम् ॥३८॥
व्यासउवाच ॥ तयोरितिवचःश्रुत्वाराजकन्याऽतिसुंदरी ॥ तावुवाचत्रपाक्रांतादेवपुत्रौनृपात्मजा ॥ ३९ ॥ शर्यातितनयांमांवांवित्तंभार्यांमुनेरिह ॥
च्यवनस्यसतींकांतांपित्रादत्तांयदृच्छया ॥ ४० ॥

नत्कौ ॥ चललोचनेइतिकन्यासंबोधनम् ॥ ३२ ॥ अनावृता उत्तरीयमहापट्टवस्त्ररहिता ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नैवशक्तावावामित्यर्थः ॥ ३५ ॥ यतस्तेचरणोभूतलंसंपावयतिपवित्रीकरोति
॥ ३६ ॥ सौभाग्याः ॥ अर्शआद्यजंतम् ॥ सौभाग्यवंतइत्यर्थः ॥ येचाऽन्येपक्षिणस्तेऽपिसौभाग्यवंतइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सौदामनीति ॥ विद्युतोविशेषणंतद्देशस्थाविद्युदतिचंचलाभवतीति ॥ तवतुल्यादेवेष्वपिनदृष्टेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ वरूथःसमूहः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ वृथावृतस्त्वया
यमंधइत्यन्वयः ॥ तेनांधेनत्वंनशोभसे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ उभयोरावयोरित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ यत्रवनेनवंवयस्तेऽस्तिसेवाचांधस्यवर्ततेतत्रकिंसुखमि

पतिरंधोऽस्तिमेदेवौवृद्धश्चाऽतीवतापसः ॥ तस्यसेवामहोरात्रंकरोमिप्रीतमानसा ॥ ४१ ॥ कौयुवांकिमिहाऽऽयातौपतिस्तिष्ठतिचाऽऽश्रमे ॥ तत्राऽऽग
त्यप्रकुरुतमाश्रमंचाऽद्यपावनम् ॥ ४२ ॥ तदाकर्ण्यवचोदस्राबूचतुस्तांनराधिप ॥ कथंत्वमपिकल्याणिपित्रादत्तातपस्विने ॥ ४३ ॥ भ्राजसेऽस्मिन्व
नोद्देशेविद्युत्सौदामनीयथा ॥ नदेवेष्वपितुल्याहितवदृष्टाऽस्तिभामिनी ॥ ४४ ॥ त्वंदिव्यांबरयोग्याऽसिशोभसेनाऽजिनैर्वृता ॥ सर्वाभरणसंयुक्तानीला
लकवरूथिनी ॥ ४५ ॥ अहोविधेर्दुष्कलितंविचेष्टितंयदत्ररंभोरुवनेविषीदसि ॥ विशालनेत्रेंधमिमंपतिंप्रियेमुनिंसमासाद्यजरातुरंभृशम् ॥ ४६ ॥ वृथा
वृतस्तेनभृशंनशोभसेनवंवयःप्राप्यसुनृत्यपंडिते ॥ मनोभवेनाऽऽशुशराःसुसंधिताःपतंतिकस्मिन्पतिरीदृशस्तव ॥ ४७ ॥ त्वमंधभार्यानवयौवनान्वि
ताकृताऽसिधात्राननुमंदबुद्धिना ॥ नचैनमर्हस्यसितायतेक्षणेपतिंत्वमन्यंकुरुचारुलोचने ॥ ४८ ॥ वृथैवतेजीवितमंबुजेक्षणेपतिंचसंप्राप्यमुनिंगतेक्षण
म ॥ वनेनिवासंचतथाऽजिनांबरप्रधारणंयोग्यतरंनमन्महे ॥ ४९ ॥ अतोऽनवद्यांग्युभयोस्त्वमेककंवरंकुरुष्वावहितासुलोचने ॥ किंयौवनंमानिनिसंकरो
षिवृथामुनिंसुंदरिसेवमाना ॥ ५० ॥ किंसेवसेभाग्यविवर्जितंतंसमुज्झितंपोषणरक्षणाभ्याम् ॥ त्यक्त्वामुनिंसर्वसुखापवर्जितंभजाऽनवद्यांग्युभयोस्त्वमे
कम् ॥ ५१ ॥ त्वंनंदनेचैत्ररथेवनेचकुरुष्वकांतेप्रथितंविहारम् ॥ अंधेनवृद्धेनकथंहिकालंविनेष्यसेमानिनिमानहीनम् ॥ ५२ ॥ भूपात्मजात्वंशुभलक्ष
णाचजानासिसंसारविहारभावम् ॥ भाग्येनहीनाविजनेवनेऽत्रकालंकथंवाहयसेवृथाच ॥ ५३ ॥ तस्माद्भजस्वापिकभाषिणिचारुवक्रेएकंद्वयोस्तवसुखाय
विशालनेत्रे ॥ देवालयेषुचकृशोदरिभुंक्ष्वभोगांस्त्यक्त्वामुनिंजरठमाशुनृपेंद्रपुत्रि ॥ ५४ ॥ किंतेसुखंयत्रवनेसुकेशिवृद्धेनसार्धंविजनेमृगाक्षि ॥ सेवातथां
धस्यनवंवयश्चकिंतेमतंभूपतिपुत्रिदुःखम् ॥ ५५ ॥ शशिमुखित्वमतीवसुकोमलाफलजलाहरणंतवनोचितम् ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तम
स्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तयोस्तद्भाषितंश्रुत्वावेपमानानृपात्मजा ॥ धैर्यमालंब्यतौतत्रबभाषेमितभाषिणी ॥ १ ॥
देवौवांरविपुत्रौचसर्वज्ञौसुरसंमतौ ॥ सतींमांधर्मशीलांचनैवंवदितुमर्हथ ॥ २ ॥ पित्रादत्तासुरश्रेष्ठौमुनयेयोगधर्मिणे ॥ कथंगच्छामितंमार्गंपुंश्चलीग
णसेवितम् ॥ ३ ॥ द्रष्टाऽयंसर्वलोकस्यकर्मसाक्षीदिवाकरः ॥ कश्यपाच्चैवसंभूतौनैवंभाषितुमर्हथः ॥ ४ ॥

त्यन्वयः ॥ किंतेमतमिति ॥ हेभूपतिपुत्रि ॥ तेकिंदुःखंमतमाभिमतमस्तीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ अर्धाधिकैरष्टपं
चाशद्भिःश्लोकैरथोच्यते ॥ च्यवनस्ययुवावस्थारविपुत्रप्रसादजा ॥ १ ॥ अश्विनीकुमारभाषणानंतरंजातंवृत्तमाह । तयोस्तद्भाषितमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

जानंतावितिरविपुत्रयोःसंबोधनम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ चातुर्यपंडितेइतिसंबोधनम् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतेनसमयेनेतिपूर्वान्वयि ॥ कोऽसौसमर्थस्तत्राऽह ॥
तंशृणुत्वमिति ॥ मयोदितंवक्ष्यमाणंतंसमयंशृणुइत्यर्थः ॥ १४ ॥ समावयवरूपंचाऽस्मत्सदृशावयवरूपवंतमित्यर्थः ॥ तत्रत्रयाणामिति ॥ तदाऽस्मद्भाग्येयदित्वंलिखितास्यास्तदाऽ

कुलकन्यापतिंत्यक्त्वाकथमन्यंभजेन्नरम् ॥ असारेऽस्मिन्हिसंसारेजानंतौधर्मनिर्णयम् ॥ ५ ॥ यथेच्छंगच्छतंदेवौशापंदास्यामिवाऽनघौ ॥ सुकन्याऽहंच
शर्यातेःपतिभक्तिपरायणा ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यानासत्यौविस्मितौभृशम् ॥ तावब्रूतांपुनस्त्वेनांशंकमानौभयंमुनेः ॥ ७ ॥ राजपुत्रि
प्रसन्नौतेधर्मेणवरवर्णिनि ॥ वरंवरयसुश्रोणिदास्यावःश्रेयसेतव ॥ ८ ॥ जानीहिप्रमदेनूनमावांदेवभिषग्वरौ ॥ युवानंरूपसंपन्नंप्रकुर्यावपतिंतव ॥ ९ ॥ तत
स्त्रयाणामस्माकंपतिमेकतमंवृणु ॥ समानरूपदेहानांमध्येचातुर्यपंडिते ॥ १० ॥ सातयोर्वचनंश्रुत्वाविस्मितास्वपतिंतदा ॥ गत्वोवाचतयोर्वाक्यंता
भ्यामुक्तंयदद्भुतम् ॥ ११ ॥ सुकन्योवाच ॥ स्वामिन्सूर्यसुतौदेवौसंप्राप्तौच्यवनाश्रमे ॥ दृष्टौमयादिव्यदेहौनासत्यौभृगुनंदन ॥ १२ ॥ वीक्ष्यमांचारुसर्वांगीं
जातौकामातुरावुभौ ॥ कथितंवचनंस्वामिन्पतिंतेनवयौवनम् ॥ १३ ॥ दिव्यदेहंकरिष्यावश्चक्षुष्मंतंमुनिंकिल ॥ एतेनसमयेनाऽद्यतंशृणुत्वंमयोदितम् ॥
॥ १४ ॥ समावयवरूपंचकरिष्यावःपतिंतव ॥ तत्रत्रयाणामस्माकंपतिमेकतमंवृणु ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वाऽहमिहाऽऽयाताप्रष्टुंत्वांकार्यमद्भुतम् ॥ किंकर्तव्यम
तःसाधोब्रूह्यस्मिन्कार्यसंकटे ॥ १६ ॥ देवमायाऽपिदुर्ज्ञेयानजानेकपटंतयोः ॥ यदाज्ञापयसर्वज्ञतत्करोमितवेप्सितम् ॥ १७ ॥ च्यवनउवाच ॥ गच्छकां
तेऽद्यनासत्यौवचनान्ममसुव्रते ॥ आनयस्वसमीपंमेशीघ्रंदेवभिषग्वरौ ॥ १८ ॥ क्रियतामाशुतद्वाक्यंनाऽत्रकार्याविचारणा ॥ व्यासउवाच ॥ एवंसासम
नुज्ञातातत्रगत्वावचोऽब्रवीत् ॥ १९ ॥ क्रियतामाशुनासत्यौसमयेनसुरोत्तमौ ॥ तच्छ्रुत्वाचाऽश्विनौवाक्यंतस्यास्तौतत्रचाऽऽगतौ ॥ २० ॥ उचतूराजपुत्रीं
तांपतिस्तवविशत्वपः ॥ रूपार्थंच्यवनस्तूर्णंततोंभःप्रविवेशह ॥ २१ ॥ अश्विनावपिपश्चात्तत्प्रविष्टौसरउत्तमम् ॥ ततस्तेनिःसृतास्तस्मात्सरसस्तत्क्षणा
त्त्रयः ॥ २२ ॥ तुल्यरूपादिव्यदेहायुवानःसदृशाःकिल ॥ दिव्यकुंडलभूषाढ्याःसमानावयवास्तथा ॥ २३ ॥ तेब्रुवन्सहिताःसर्वेवृणीष्ववरवर्णिनि ॥ अस्मा
कमीप्सितंभद्रेपतिंत्वममलानने ॥ २४ ॥ यस्मिन्वाप्यधिकाप्रीतिस्तंवृणुष्ववरानने ॥ व्यासउवाच ॥ सादृष्ट्वातुल्यरूपांस्तान्समानवयसस्तथा ॥ २५ ॥
एकस्वरांस्तुल्यवेषांस्त्रीन्वैदेवसुतोपमान् ॥ सातुसंशयमापन्नावीक्ष्यतान्सदृशाकृतीन् ॥ २६ ॥ अजानतीपतिंसम्यग्व्याकुलासमचिंतयत् ॥ किंकरोमि,
त्रयस्तुल्याःकंवृणोमिनवेद्म्यहम् ॥ २७ ॥ पतिंदेवसुताह्येतेसंशयेपतिताऽस्म्यहम् ॥ इंद्रजालमिदंसम्यग्देवाभ्यामिहकल्पितम् ॥ २८ ॥

स्माकमेवभविष्यसीतितयोरविपुत्रयोरभिप्रायः ॥ १५ ॥ १६ ॥ कपटंतयोरिति ॥ केनाऽभिप्रायेणेदंतैरुक्तमितितयोःकपटंनजानेऽहमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ क्रियतामिति ॥
समयेनपूर्वोक्तपणबंधेनयद्भवद्भ्यांकर्तव्यत्वेनाऽभिलषितंतत्क्रियतामित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ देवाभ्यामश्विनीकुमाराभ्यांकूटंकपटंचरितमाचरितमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

कर्तव्यंकिंमयाचाऽत्रमरणंसमुपागतम् ॥ नमयापतिमुत्सृज्यवरणीयःकथंचन ॥२९॥ देवस्त्वाधुनिकःकश्चिदित्येषाममधारणा॥इतिसंचिंत्यमनसापरां
विश्वेश्वरींशिवाम् ॥ ३० ॥ दध्यौभगवतींदेवींतुष्टावचकृशोदरी ॥ सुकन्योवाच ॥ शरणंत्वांजगन्मातःप्राप्ताऽस्मिभृशदुःखिता ॥३१॥रक्षमेऽद्यसतीधर्मं
नमामिचरणौतव ॥ नमःपद्मोद्भवेदेविनमःशंकरवल्लभे ॥ ३२ ॥ विष्णुप्रियेनमोलक्ष्मिवेदमातःसरस्वति ॥ इदंजगत्त्वयासृष्टंसर्वंस्थावरजंगमम् ॥३३॥
पासित्वमिदमव्यग्रातथाऽत्सिलोकशांतये ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांजननीत्वंसुसंमता ॥ ३४ ॥ बुद्धिदाऽसित्वमज्ञानांज्ञानिनांमोक्षदासदा ॥ आद्यात्वंप्रकृ
तिःपूर्णापुरुषप्रियदर्शना ॥ ३५ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदाऽसित्वंप्राणिनांविशदात्मनाम् ॥ अज्ञानांदुःखदाकामंसत्त्वानांसुखसाधना ॥३६॥ सिद्धिदायोगिनामं
बजयदाकीर्तिदापुनः ॥ शरणंत्वांप्रपन्नाऽस्मिविस्मयंपरमंगता ॥ ३७ ॥ पतिंदर्शयमेमातर्मग्नाऽस्मिश्छोकसागरे ॥ देवाभ्यांचरितंकूटंकंवृणोमिविमोहि
ता ॥ ३८ ॥ पतिंदर्शयसर्वज्ञेविदित्वामेसतीव्रतम् ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीतथात्रिपुरसुंदरी ॥३९॥ हृदयेऽस्यास्तदाज्ञानंददावाशुसुखोदय
म् ॥ निश्चित्यमनसातुल्यवयोरूपधरान्सती ॥ ४० ॥ प्रसमीक्ष्यतुतान्सर्वान्वव्रेबालास्वकंपतिम्॥वृतेऽथच्यवनेदेवौसंतुष्टौतौबभूवतुः ॥४१॥ सतीधर्मंस
मालोक्यसंप्रीतौददतुर्वरम् ॥ भगवत्याःप्रसादेनप्रसन्नौतौसुरोत्तमौ ॥४२॥ मुनिमामंत्र्यतरसागमनायोद्यतावुभौ ॥ लब्ध्वातुच्यवनोरूपंनेत्रेभार्यांचयौव
नम् ॥ ४३ ॥ हृष्टोऽब्रवीन्महातेजास्तौनासत्याविदंवचः ॥ उपकारःकृतोऽयंमेयुवाभ्यांसुरसत्तमौ ॥४४॥ किंब्रवीमिसुखंप्राप्तंसंसारेऽस्मिन्ननुत्तमे॥प्राप्य
भार्यांसुकेशांतांदुःखंमेऽभवदन्वहम् ॥ ४५ ॥ अंधस्यचाऽतिवृद्धस्यभोगहीनस्यकानने ॥ युवाभ्यांनयनेदत्तेयौवनंरूपमद्भुतम्॥४६॥संपादितंततःकिं
चिदुपकर्तुमहंब्रुवे ॥ उपकारिणिमित्रेयोनोपकुर्यात्कथंचन ॥४७॥ तंधिगस्तुनरंदेवौभवेच्चऋणवान्भुवि॥तस्माद्वांवांछितंकिंचिद्दातुमिच्छामिसांप्रतम् ॥
॥ ४८ ॥ आत्मनोऋणमोक्षायदेवेशौनूतनस्यच॥प्रार्थितंवांप्रदास्यामियद्दलभ्यंसुरासुरैः॥४९॥ब्रुवाथांवांमनोदिष्टंप्रीतोस्मिसुकृतेनवाम्॥श्रुत्वातौतुमुने
र्वाक्यमभिमंत्र्यपरस्परम्॥५०॥तमूचतुर्मुनिश्रेष्ठंसुकन्यासहितंस्थितम्॥मुनेपितुःप्रसादेनसर्वंनोमनसेप्सितम् ॥५१॥ उत्कंठासोमपानस्यवर्ततेनौसुरैःस
ह॥भिषजावितिदेवेननिषिद्धौचमसग्रहे॥५२॥शक्रेणविततेयज्ञेब्रह्मणःकनकाचले॥तस्मात्त्वमपिधर्मज्ञयदिशक्तोसितापस॥५३॥कार्यमेतद्धिकर्तव्यंवांछि
तंनौसुसंमतम्॥एतद्विज्ञायवाब्रह्मन्कुरुवांसोमपायिनौ॥५४॥पिपासाऽस्तिसुदुष्प्रापात्वत्तःसमुपयास्यति॥च्यवनस्तुतयोःप्राहतच्छ्रुत्वावचनंमृदु ॥ ५५॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥५०॥५१॥ चमसग्रहे ग्रहःसोमाधारःपात्रविशेषस्तस्मिन्निषिद्धौ ग्रहणे सोमपानमनयोर्नास्तीतिनिषिद्धावित्यर्थः॥५२॥५३॥५४॥५५॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैश्च्यवनेनमहात्मना ॥ शर्यातिःप्रेरितोयज्ञंचकारेतिनिगद्यते
॥ १ ॥ अश्विनीकुमारगमनानंतरंजातंवृत्तंराजापृच्छाति । च्यवनेनेति ॥ १ ॥ २ ॥ धर्मनिष्ठेतिव्यासस्संबोधनम् ॥ ३ ॥ शर्यातेर्मखेच्यवनस्यचरितमित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

यदहंरूपसंपन्नोवयसाचसमन्वितः ॥ कृतोभवद्भ्यांवृद्धःसन्भार्यांचप्राप्तवानिति ॥ ५६ ॥ तस्माद्युवांकरिष्यामिप्रीत्याऽहंसोमपायिनौ ॥ मिषतोदेवराज
स्यसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ ५७ ॥ राज्ञस्तुविततेयज्ञेशर्यातेरमितद्युतेः ॥ इत्याकर्ण्यवचोहृष्टौतौदिवंप्रतिजग्मतुः ॥ ५८ ॥ च्यवनस्तांगृहीत्वातुजगा
माश्रममंडलम् ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०सप्तमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ जनमेजयउवाच॥च्यवनेनकथंवैद्यौतौकृतौसोमपायिनौ॥वचनंच
कथंसत्यंजातंतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ मानुषस्यबलंकीदृग्देवराजबलंप्रति ॥ निषिद्धौभिषजौतेनकृतौतौसोमपायिनौ ॥२॥ धर्मनिष्ठेतदाश्चर्यंविस्तरेणव
दप्रभो ॥ चरितंच्यवनस्याऽद्यश्रोतुकामोऽस्मिसर्वथा ॥३॥ व्यासउवाच॥निशामयमहाराजचरितंपरमाद्भुतम् ॥ च्यवनस्यमखेतस्मिञ्छर्यातेर्भुविभा
रत ॥ ४ ॥ सुकन्यांसुंदरींप्राप्यच्यवनःसुरसन्निभः ॥ विजहारप्रसन्नात्मादेवकन्यामिवाऽमरः ॥ ५ ॥ कदाचिदथशर्यातिभार्याचिंतातुराभृशम्॥पतिंप्रा
हवेपमानावचनंरुदतीप्रिया ॥ ६ ॥ राजन्पुत्रीत्वयादत्तामुनयेंधायकानने ॥ मृताजीवतिवासातुद्रष्टव्यासर्वथात्वया ॥ ७ ॥ गच्छनाथमुनेस्तावदाश्रमंद्रष्टु
मादुरात ॥ किंकरोतिसुकन्यासाप्राप्यनाथंतथाविधम् ॥ ८ ॥ पुत्रीदुःखेनराजर्षेदग्धास्मिसर्वथाहृदि ॥ तामानयविशालाक्षींतपःक्षामांमदंतिके ॥ ९ ॥
पश्यामिसर्वथापुत्रींकृशांगींवल्कलावृताम् ॥ अंधंपतिंसमासाद्यदुःखभाजंकृशोदरीम् ॥ १० ॥ शर्यातिरुवाच॥ गच्छामोऽद्यविशालाक्षिसुकन्यांद्रष्टुमा
दरात् ॥ प्रियपुत्रींवरारोहेमुनिंतंसंशितव्रतम् ॥११॥ व्यासउवाच॥एवमुक्त्वातुशर्यातिःकामिनींशोकसंकुलाम् ॥ जगामरथमारुह्यत्वरितश्चाऽऽश्रमंमुनेः
॥ १२ ॥ गत्वाऽऽश्रमसमीपेतुतमपश्यन्महीपतिः ॥ नवयौवनसंपन्नंदेवपुत्रोपमंमुनिम् ॥ १३ ॥ तंविलोक्याऽमराकारंविस्मयंनृपतिर्गतः ॥ किंकृतंकु
त्सितंकर्मपुत्र्यालोकविगर्हितम् ॥ १४ ॥ निहतोऽसौमुनिर्वृद्धस्त्वनयान्यःपतिःकृतः ॥ कामपीडितयाकामंप्रशांतोऽप्यतिनिर्धनः ॥ १५ ॥ दुःसहोऽयंपु
ष्पधन्वाविशेषेणचयौवने ॥ कुलेकलंकःसुमहाननयामानवेकृतः ॥१६॥ धिक्तस्यजीवितंलोकेयस्यपुत्रीहिकुत्सिता॥सर्वपापैस्तुदुःखायपुत्रीभवतिदेहि
नाम् ॥ १७ ॥ मयात्वनुचितंकर्मकृतंस्वार्थस्यसिद्धये ॥ वृद्धायांधाययादत्तापुत्रीसर्वात्मनाकिल ॥१८॥ कन्यायोग्यायदातव्यापित्रासर्वात्मनाकिल ॥
तादृशंहिफलंप्राप्तंयादृशंवैकृतंमया ॥ १९ ॥ हन्मिचेदद्यतनयांदुःशीलांपापकारिणीम् ॥ स्त्रीहत्यादुस्तरास्यान्मेतथापुत्र्याविशेषतः ॥ २० ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मुनिमपिद्रष्टुमित्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मानवेमनोःसंबंधिनिकुलेइत्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ पुत्र्याविशेषतः
कन्याहत्यास्त्रीहत्याचेत्युभयमत्रस्यादित्यर्थः ॥ २० ॥

किंचहंतुमपिनशक्नोमि यतोदुस्त्याज्यास्नेहशृंखलाभवतीत्याह ।दुस्त्याज्येति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥ पुरःस्थाम् अग्रस्थाम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ दुराचार

मनुवंशस्तुविख्यातःसकलंकःकृतोमया ॥ लोकापवादोबलवान्दुस्त्याज्यास्नेहशृंखला ॥ २१ ॥ किंकरोमीतिचिंताब्धौयदामग्नःसपार्थिवः॥सुकन्यया तदादैवाद्दृष्टश्चिंताकुलःपिता ॥ २२ ॥ साद्दृष्ट्वातंजगामाऽऽशुसुकन्यापितुरंतिके ॥ गत्वापप्रच्छभूपालंप्रेमपूरितमानसा ॥ २३ ॥ किंविचारयसेराजंश्चिंताव्याकुलिताननः ॥ उपविष्टंमुनिंवीक्ष्ययुवानमंबुजेक्षणम् ॥२४॥ एह्येहिपुरुषव्याघ्रप्रणमस्वपतिंमम ॥ माविषादंनृपश्रेष्ठसांप्रतंकुरुमानव ॥२५॥ व्यासउवाच ॥ इतिपुत्र्यावचःश्रुत्वाशर्यातिःक्रोधपीडितः॥प्रोवाचवचनंराजापुरःस्थांतनयांततः॥२६॥ राजोवाच॥क्वमुनिश्च्यवनःपुत्रिवृद्धोंधस्तापसोत्तमः॥ कोऽयंयुवामदोन्मत्तःसंदेहोत्रमहान्मम ॥ २७ ॥ मुनिःकिंनिहतःपापेत्वयादुष्कृतकारिणि ॥ नूतनोऽसौपतिःकामात्कृतःकुलविनाशिनि ॥ २८ ॥ सोऽद्यहंचितातुरस्तंनपश्याम्याश्रमसंस्थितम् ॥ किंकृतंदुष्कृतंकर्मकुलटाचरितंकिल ॥ २९ ॥ निमग्नोऽहंदुराचारेशोकाब्धौत्वत्कृतेऽधुना ॥ दृष्ट्वैनंपुरुषंदिव्यमुद्दृष्ट्वाच्यवनंमुनिम् ॥ ३० ॥ विहस्यतमुवाचाऽऽशुसाश्रुत्वावचनंपितुः ॥ गृहीत्वाऽऽनीयपितरंभर्तुरंतिकमादरात् ॥ ३१ ॥ च्यवनोऽसौमुनिस्तातजामातातेनसंशयः ॥ अश्विभ्यामीदृशःकांतःकृतःकमललोचनः ॥३२॥ यदृच्छयाऽत्रसंप्राप्तौनासत्यावाश्रमेमम ॥ ताभ्यांकरुणयानूनंच्यवनस्तादृशःकृतः ॥ ३३ ॥ नाहंतवसुतातातत्तथास्यांपापकारिणी ॥ यथात्वंमन्यसेराजन्विमूढोरूपसंशये ॥ ३४ ॥ प्रणमत्वंमुनिंराजन्भार्गवंच्यवनंपितः ॥ आपृच्छकारणंसर्वंकथयिष्यतिविस्तरम् ॥ ३५ ॥ इतिश्रुत्वावचःपुत्र्याः शर्यातिस्त्वरितस्तदा ॥ प्रणनाममुनिंतत्रगत्वापप्रच्छसादरम् ॥३६॥राजोवाच॥ कथयस्वस्ववृत्तांतंभार्गवाऽऽशुयथोचितम् ॥ नयनेचकथंप्राप्तेक्वगतातेजरापुनः॥३७॥संशयोऽयंमहान्मेऽस्तिरूपंदृष्ट्वाऽतिसुंदरम् ॥ वदविस्तरतोब्रह्मञ्छ्रुत्वाऽहंसुखमाप्नुयाम् ॥३८॥ च्यवनउवाच ॥ नासत्यावत्रसंप्राप्तौदेवानांभिषजावुभौ ॥ उपकारःकृतस्ताभ्यांकृपयानृपसत्तम ॥ ३९ ॥ मयाताभ्यांवरोदत्तउपकारस्यहेतवे ॥ करिष्यामिमखेराज्ञोभवंतौसोमपायिनौ ॥ ४० ॥ एवंमयावयःप्राप्तंलोचनेविमलेतथा॥स्वस्थोभवमहाराजसंविशस्वाऽऽसनेशुभे ॥४१॥इत्युक्तःसतुविप्रेणसभार्यःपृथिवीपतिः॥सुखोपविष्टःकल्याणीःकथाश्चक्रेमहात्मना॥ ४२ ॥अथैनंभार्गवःप्राहराजानंपरिसांत्वयन्॥याजयिष्यामिराजंस्त्वांसंभारानुपकल्पय॥ ४३ ॥मयाप्रतिश्रुतंताभ्यांकर्तव्यौसोमपौयुवाम्॥तत्कर्तव्यंनृपश्रेष्ठतवयज्ञेऽतिविस्तरे ॥४४ ॥ इंद्रंनिवारयिष्यामिक्रुद्धंतेजोबलेनवै ॥ पाययिष्यामिराजेंद्रसोमंसोममखेतव ॥ ४५ ॥ ततःपरमसंतुष्टःशर्यातिःपृथिवीपतिः ॥ च्यवनस्यमहाराजतद्वाक्यंप्रत्यपूजयत् ॥ ४६ ॥

इतिकन्यासंबोधनम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ उपकारोमंत्रकृतउपायः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सोममखे अग्निष्टोमयज्ञे ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ एतयोरश्विनोर्ग्रहंसोमपूरितंपात्रंमागृहाण ॥ यन्नेतयोर्निषिद्धत्वादित्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥
॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभा०सप्तमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ द्विपंचाशच्छ्लोकवर्यैःशर्यातेस्तुमहामखे ॥ अश्विनौसोमपानेनसंतुष्टाविति कीर्त्यते ॥ १ ॥ अश्विभ्यांग्रहपात्र

संमान्यच्यवनंराजाजगामनगरंप्रति ॥ सभार्यश्चाऽतिसंतुष्टःकुर्वन्वार्तांमुनेःकिल ॥ ४७ ॥ प्रशस्तेऽहनियज्ञीयेसर्वकामसमृद्धिमान् ॥ कारयामासशर्याति
र्यज्ञायतनमुत्तमम् ॥ ४८ ॥ समानीयमुनीन्पूज्यान्वसिष्ठप्रमुखानसौ ॥ भार्गवोयाजयामासच्यवनःपृथिवीपतिम् ॥ ४९ ॥ विततेतुतथायज्ञेदेवाःसर्वे
सवासवाः ॥ आजग्मुश्चाऽश्विनौतत्रसोमार्थमुपजग्मतुः ॥ ५० ॥ इंद्रस्तुशंकितस्तत्रवीक्ष्यतावश्विनावुभौ ॥ पप्रच्छचसुरान्सर्वान्किमेतौसमुपागतौ ॥
॥ ५१ ॥ चिकित्सकौनसोमार्हौकेनाऽनीताविहेतिच ॥ नाऽब्रुवन्नमरास्तत्रराज्ञस्तुविततेमखे ॥ ५२ ॥ अगृह्णाच्च्यवनःसोममश्विनोर्देवयोस्तदा ॥
शक्रस्तंवारयामासमागृहाणैतयोर्ग्रहम् ॥ ५३ ॥ तमाहच्यवनस्तत्रकथमेतौरवेःसुतौ ॥ नग्रहार्हौचनासत्यौब्रूहिसत्यंशचीपते ॥ ५४ ॥ नसंकरौसमुत्प
न्नौधर्मपत्नीसुतौरवेः ॥ केनदोषेणदेवेंद्रनार्हौसोमंभिषग्वरौ ॥ ५५ ॥ निर्णयोऽत्रमखेशक्रकर्तव्यःसर्वदेवतैः ॥ ग्राहयिष्याम्यहंसोमंकृतौतौसोमपौमया ॥
॥ ५६ ॥ प्रेरितोऽसौमयाराजामखायमघवन्किल ॥ एतदर्थंकरिष्यामिसत्यंमेवचनंविभो ॥ ५७ ॥ आभ्यामुपकृतंशक्रतथादत्तंनवंवयः ॥ तस्मात्प्रत्यु
पकारस्तुकर्तव्यःसर्वथामया ॥ ५८ ॥ इंद्रउवाच ॥ चिकित्सकौकृतावेतौनासत्यौनिंदितौसुरैः ॥ उभावेतौनसोमार्हौमागृहाणैतयोर्ग्रहम् ॥ ५९ ॥ च्य
वनउवाच ॥ अहल्याजारसंयच्छकोपंचाऽद्यनिरर्थकम् ॥ वृत्रघ्नकिंहितौसत्यौनसोमार्हौसुरात्मजौ ॥ ६० ॥ एवंविवादेसमुपस्थितेचनकोऽपिवाचंतमुवा
चभूप ॥ ग्रहंतयोर्भार्गवतिग्मतेजाः संग्राहयामासतपोबलेन ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेस०षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
दत्तेग्रहेतुराजेंद्रवासवःकुपितोभृशम् ॥ प्रोवाचच्यवनंतत्रदर्शयन्बलमात्मनः ॥ १ ॥ माब्रह्मबंधोमर्यादामिमांत्वंकर्तुमर्हसि ॥ वधिष्यामिद्विषंतंत्वां
विश्वरूपमिवाऽपरम् ॥ २ ॥ च्यवनउवाच ॥ मावमंस्थामहात्मानौरूपद्रविणवर्चसा ॥ यौचक्रतुर्मांमघवन्वृंदारकमिवाऽपरम् ॥ ३ ॥ ऋतेत्वांविबुधा
श्चाऽन्येकथंवाऽऽददतेग्रहम् ॥ अश्विनावपिदेवेंद्रदेवौविद्धिपरंतपौ ॥ ४ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ भिषजौनाऽर्हतःकामंग्रहंयज्ञेकथंचन ॥ यदिदित्ससिमंदात्मन्
शिरश्छेत्स्यामिसांप्रतम् ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंवासवस्यचभार्गवः ॥ ग्रहंतुग्राहयामासभर्त्सयन्निवतंभृशम् ॥ ६ ॥ सोमपात्रंयदा
ताभ्यांगृहीतंतुपिपासया ॥ समीक्ष्यबलभिद्देवइदंवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥

दानानंतरंजातंवृत्तमाह। दत्तेग्रहेत्विति ॥ १ ॥ विश्वरूपमिति ॥ विश्वरूपस्त्वाष्ट्रस्तस्यकथाषष्ठस्कंधेउक्ता ॥ २ ॥ ३ ॥ ऋतेत्वामिति ॥ त्वांविनात्वत्तोभिन्नायथाऽन्येदेवाग्रहमाददते
गृह्णंतितथाऽश्विनावपिदेवौविद्धि ततस्तयोःकुतोनाऽधिकारइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

आभ्यामितितृतीयांतम् ॥ अर्थायस्वस्यप्रयोजनाय ॥ ८ ॥ जग्राह अंतर्भावितण्यर्थोऽत्रग्रेहः ॥ ग्राहयामासेत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ स्तंभयामासेति ॥ स्वशरीरेनप्राप्तंयावत्तावदित्यर्थ ॥ ११ ॥ शृतंपक्कम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ननिवारयितुमिति ॥

आभ्यामर्थायसोमंत्वंग्राहयिष्यसिचेत्स्वयम् ॥ वज्रंतुप्रहरिष्यामिविश्वरूपमिवाऽपरम् ॥ ८॥ वासवेनैवमुक्तस्तुभार्गवश्चाऽतिगर्वितः ॥ जग्राहविधिवत्सोममश्विभ्यामुतिमन्युमान् ॥ ९ ॥ इंद्रोऽपिप्राक्षिपत्कोपाद्वज्रमस्मैस्वमायुधम् ॥ पश्यतांसर्वदेवानांसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ १० ॥ प्रेरितंचाऽशनिंप्रेक्ष्यच्यवनस्तपसाततः ॥ स्तंभयामासवज्रंसशक्रस्याऽमिततेजसः ॥ ११ ॥ कृत्ययासमहाबाहुरिंद्रंहंतुमिहोद्यतः ॥ जुहावाऽग्नौशृतंहव्यंमंत्रेणमुनिसत्तमः ॥ १२ ॥ तत्रकृत्यासमुत्पन्नाच्च्यवनस्यतपोबलात् ॥ प्रबलःपुरुषःक्रूरोबृहत्कायोमहासुरः ॥ १३ ॥ मदोनाममहाघोरोभयदःप्राणिनामिह ॥ शरीरेपर्वताकारस्तीक्ष्णदंष्ट्रोभयानकः ॥ १४ ॥ चतस्रश्चाऽऽयतादंष्ट्रायोजनानांशतंशतम् ॥ इतरेत्वस्यदशनाबभूवुर्दशयोजनाः ॥ १५ ॥ बाहूपर्वतसंकाशावायतौक्रूरदर्शनौ ॥ जिह्वातुभीषणाक्रूरालेलिहानानभस्तलम् ॥ १६ ॥ ग्रीवातुगिरिशृंगाभाकठिनाभीषणाभृशम् ॥ नखाव्याघ्रनखप्रख्याःकेशाश्चाऽतीवभीषणाः ॥ १७ ॥ शरीरंकज्जलाभंचतस्यचाऽऽस्यंभयानकम् ॥ नेत्रेदावानलप्रख्येभीषणेऽतिभयानके ॥ १८ ॥ हनुरेकास्थितातस्यभूमावेकादिवंगता ॥ एवंविधःसमुत्पन्नोमदोनामबृहत्तनुः ॥ १९ ॥ तंविलोक्यसुराःसर्वेभयमाजग्मुरंहसा ॥ इंद्रोपिभयसंत्रस्तोयुद्धायनमनोदधे ॥ २० ॥ दैत्योऽपिवदनेकामंवज्रमादायसंस्थितः ॥ व्यात्तंनभोघोरदृष्टिर्ग्रसन्निवजगत्रयम् ॥ २१ ॥ सभक्षयिष्यन्संक्रुद्धःशतक्रतुमुपाद्रवत् ॥ चुक्रुशुश्चसुराःसर्वेहाहताःस्मेतिसंस्थिताः ॥ २२ ॥ इंद्रःस्तंभितबाहुस्तुमुमुक्षुर्वज्रमंतिकात् ॥ नशशाकपविंतस्मिन्प्रहर्तुंपाकशासनः ॥ २३ ॥ वज्रहस्तःसुरेशानस्तंवीक्ष्यकालसन्निभम् ॥ सस्मारमनसातत्रगुरुंसमयकोविदम् ॥ २४ ॥ स्मरणादाजगामाशुबृहस्पतिरुदारधीः ॥ गुरुस्तत्समयंदृष्ट्वाविपत्तिसदृशंमहत् ॥ ॥ २५ ॥ विचार्यमनसाकृत्यंतमुवाचशचीपतिम् ॥ दुःसाध्योऽयंमहामंत्रैस्त्वयवज्रेणवासव ॥ २६ ॥ असुरोमदसंज्ञस्तुयज्ञकुंडात्समुत्थितः ॥ तपोबलमृषेःसम्यक्च्यवनस्यमहाबलः ॥ २७ ॥ अनिवार्योह्ययंशत्रुस्त्वयादेवैस्तथामया ॥ शरणंयाहिदेवेशच्यवनस्यमहात्मनः ॥२८॥सनिवारयितानूनंकृत्यामात्मकृतांकिल ॥ ननिवारयितुंशक्ताःशक्तिभक्तरुषंक्वचित् ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोगुरुणाशक्रस्तदागच्छन्मुनिंप्रति ॥ प्रणम्यशिरसानम्रस्तमुवाचभयान्वितः ॥ ३० ॥ क्षमस्वमुनिशार्दूलशमयाऽसुरमुद्यतम् ॥ प्रसन्नोभवसर्वज्ञवचनंतेकरोम्यहम् ॥ ३१ ॥

शक्तिभक्तस्यपराशक्तिभक्तस्यरोषंकोपंब्रह्माऽपिनिवारयितुंनशक्तःकःपुनरन्यःस्यात् ॥ च्यवनस्तुमहाशक्तिभक्तस्ततोदुःसाध्यइतिभावः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ शाक्तानांसर्वो
त्तरोमहिमास्तीत्यवांतरतात्पर्यम् ॥ तदुक्तंमुंडमालायाम् ॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेनास्तिशाक्तात्पराक्रमी ॥ सौराणांगाणपत्यानांवैष्णवानांतथैवच ॥ तदंतेचैवशाक्ताःस्युःक्रमशःक्रमशः
प्रिये ॥ शृणुदेविवरारोहेनास्तिशाक्तात्परोजनः ॥ शाक्तोहिशंकरःसाक्षात्परब्रह्मस्वरूपभागिति ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके सप्तमस्कंधे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ षट्पंचाश

सोमार्हावश्विनावेतावद्यप्रभृतिभार्गव ॥ भविष्यतःसत्यमेतद्वचोविप्रप्रसीदमे ॥ ३२ ॥ मिथ्यातेनोद्यमोह्येषभवत्वेवतपोधन ॥ जानेत्वमपिधर्मज्ञमिथ्या
नैवकरिष्यसि ॥ ३३ ॥ सोमपावश्विनावेतौत्वत्कृतौचसदैवहि ॥ भविष्यतश्चशर्यातेःकीर्तिस्तुविपुलाभवेत् ॥ ३४ ॥ मयायद्विकृतंकर्मसर्वथामुनिसत्तम ॥
परीक्षार्थंतुविज्ञेयंतववीर्यप्रकाशनम् ॥ ३५ ॥ प्रसादंकुरुमेब्रह्मन्मदंसंहरचोत्थितम् ॥ कल्याणंसर्वदेवानांतथाभूयोविधीयताम् ॥ ३६ ॥ एवमुक्तस्तुशक्रेण
च्यवनःपरमार्थवित् ॥ संजहारततःकोपंसमुत्पन्नंविरोधजम् ॥ ३७ ॥ देवमाश्वास्यसंविग्नंभार्गवस्तुमदंततः ॥ व्यभजत्स्त्रीषुपानेषुद्यूतेषुमृगयासुच ॥ ३८ ॥
मदंविभज्यदेवेंद्रमाश्वास्यचकितंभिया ॥ संस्थाप्यचसुरान्सर्वान्मखंतस्यन्यवर्तयत् ॥ ३९ ॥ ततस्तुसंस्कृतंसोमंवासवायमहात्मने ॥ अश्विभ्यांसर्वधर्मा
त्मापाययामासभार्गवः ॥ ४० ॥ एवंतौच्यवनेनाऽऽर्यावश्विनौरविपुत्रकौ ॥ विहितौसोमपौराजन्सर्वथातपसोबलात् ॥ ४१ ॥ सरस्तदपिविख्यातंजातंयूप
विमंडितम् ॥ आश्रमस्तुमुनेःसम्यक्पृथिव्यांविश्रुतोऽभवत् ॥ ४२ ॥ शर्यातिरपिसंतुष्टोह्यभवत्तेनकर्मणा ॥ यज्ञंसमाप्यनगरेजगामससचिवैर्वृतः ॥ ४३ ॥ रा
ज्यंचकारधर्मज्ञोमनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ आनर्तस्तस्यपुत्रोभूदानर्ताद्रेवतोऽभवत् ॥ ४४ ॥ सोऽतःसमुद्रेनगरींविनिर्मायकुशस्थलीम् ॥ आस्थितोऽभुंक्तविष
यानानर्तादीन्नरिंदमः ॥ ४५ ॥ तस्यपुत्रशतंजज्ञेककुद्मिज्येष्ठमुत्तमम् ॥ पुत्रीचरेवतीनाम्नासुंदरीशुभलक्षणा ॥ ४६ ॥ वरयोग्यायदाजातातदाराजाचरेवतः ॥
चिंतयामासराजेंद्रोराजपुत्रान्कुलोद्भवान् ॥ ४७ ॥ रैवतंनामचगिरिमाश्रितःपृथिवीपतिः ॥ चकारराज्यंबलवानानर्तेषुनराधिपः ॥ ४८ ॥ विचिंत्यमनसारा
जाकस्मैदेयामयासुता ॥ गत्वापृच्छामिब्रह्माणंसर्वज्ञंसुरपूजितम् ॥ ४९ ॥ इतिसंचिंत्यभूपालःसुतामादायरेवतीम् ॥ ब्रह्मलोकंजगामाऽऽशुप्रष्टुकामःपि
तामहम् ॥ ५० ॥ यत्रदेवाश्चयज्ञाश्चछंदांसिपर्वतास्तथा ॥ अब्धयःसरितश्चाऽपिदिव्यरूपधराःस्थिताः ॥ ५१ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःपन्नगाश्चारणास्तथा ॥
तस्थुःप्रांजलयःसर्वेस्तुवंतश्चपुरातनाः ॥ ५२ ॥ इति श्रीदे०म०सप्तस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोऽयंम
हान्ब्रह्मन्वर्ततेममानसे ॥ ब्रह्मलोकंगतोराजारेवतीसंयुतःस्वयम् ॥ १ ॥ मयापूर्वंश्रुतंकृत्स्नंब्राह्मणेभ्यःकथांतरे ॥ ब्राह्मणोब्रह्मविच्छांतोब्रह्मलोकम
वाप्नुयात् ॥ २ ॥ राजाकथंगतस्तत्ररेवतीसंयुतःस्वयम् ॥ सत्यलोकेऽतिदुष्प्रापेभूर्लोकादितिसंशयः ॥ ३ ॥

न्महापद्येरेवतस्यकथानकम् ॥ समाप्यवंशविस्तारःपुनाराज्ञांसमुच्यते ॥ १ ॥ ब्रह्मलोकंरेवतोगतइतिराजाश्रुत्वासंशयितःपृच्छति । संशयोऽयमिति ॥ ब्रह्मलोकंगतस्तद्विषयेसंशय
इत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पश्चात्पूर्वंस्वर्लोकगतयआसन्नित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ यातौवसुंधरामितिइयंकथापूर्वमुक्ता ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

मृतःस्वर्गमवाप्नोतिसर्वशास्त्रेषुनिर्णयः " मानुषेणतुदेहेनब्रह्मलोकेगतिःकथम् ॥ " स्वर्गात्पुनःकथंलोकेमानुषेजायतेगतिः ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंविद्वं
श्छेत्तुमर्हसिसांप्रत म् ॥ यथाराजागतस्तत्रप्रष्टुकामःप्रजापतिम् ॥५॥ व्यासउवाच ॥ मेरोस्तुशिखरेराजन्सर्वेलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ इंद्रलोकोवह्निलोकोया
चसंयमिनीपुरी ॥६॥ तथैवसत्यलोकश्चकैलासश्चतथापुनः ॥ वैकुंठश्चपुनस्तत्रवैष्णवंपदमुच्यते ॥ ७ ॥ यथाऽर्जुनःशक्रलोकेगतःपार्थोधनुर्धरः ॥ पंचव
र्षाणि कौंतेयःस्थितस्तत्रसुरालये ॥८॥ मानुषेणैवदेहेनवासवस्यचसान्निधौ ॥ तथैवाऽन्येऽपिभूपालाःककुत्स्थप्रमुखाःकिल ॥९॥ स्वर्लोकगतयःपश्चाद्दै
त्याश्चाऽपिमहाबलाः ॥ जित्वेंद्रसदनंप्राप्यसंस्थितास्तत्रकामतः ॥१०॥ महाभिषःपुराराजाब्रह्मलोकंगतःस्वराट् ॥ आगच्छंतींनृपोगंगामपश्यच्चाऽतिसुं
दरीम् ॥ ११ ॥ वायुनांबरमस्यास्तुदैवादपहृतंनृप ॥ किंचिन्नग्नानृपेणाऽथदृष्टासासुंदरीतथा ॥१२॥ स्मितंचकारकामार्तःसाचकिंचिज्जहासवै ॥ ब्रह्मणा
तौतदादृष्टौशप्तौ यातौवसुंधराम् ॥ १३ ॥ वैकुंठेऽपिसुराःसर्वेपीडितादैत्यदानवैः ॥ गत्वाहरिंजगन्नाथमस्तुवन्कमलापतिम् ॥ १४ ॥ संदेहोनाऽत्रकर्तव्यःसर्व
थानृपसत्तम ॥ गम्याःसर्वेऽपिलोकाःस्युर्मानवानांनराधिप ॥१५॥ अवश्यंकृतपुण्यानांतापसानांनराधिप ॥ पुण्यसद्भावएवाऽत्रगमनेकारणंनृप ॥१६॥
तथैवयजमानानांयज्ञेनभावितात्मनाम् ॥ जनमेजयउवाच ॥ रेवतोरेवतींकन्यांगृहीत्वाचारुलोचनाम् ॥ १७ ॥ ब्रह्मलोकंगतःपश्चात्किंकृतंतेनभूभुजा ॥
ब्रह्मणाकिंसमादिष्टंकस्मैदत्तासुतापुनः ॥१८॥ तत्सर्वंविस्तराद्ब्रह्मन्कथयत्वंममाऽधुना ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहीपालराजारेवतकःकिल ॥ १९ ॥
पुत्र्यावरंपरिप्रष्टुंब्रह्मलोकंगतोयदा ॥ आवर्तमानेगांधर्वेस्थितोलब्धक्षणःक्षणम् ॥२०॥ शृण्वन्नतृप्यद्धृष्टात्मासभायांतुसकन्यकः ॥ समाप्तेतत्रगांधर्वेप्रण
म्यपरमेश्वरम् ॥ २१ ॥ दर्शयित्वासुतांतस्मैस्वाभिप्रायंन्यवेदयत् ॥ राजोवाच ॥ वरंकथयदेवेशकन्येयंममपुत्रिका ॥२२॥ देयाकस्मैमयाब्रह्मन्प्रष्टुंत्वांस
मुपागतः ॥ बहवोराजपुत्रामेवीक्षिताःकुलसंभवाः ॥ २३ ॥ कस्मिंश्चिन्मेमनःकामंनोपतिष्ठतिचंचलम् ॥ तस्मात्त्वांदेवदेवेशप्रष्टुमत्रागतोऽस्म्यहम् ॥
॥ २४ ॥ तदाज्ञापयसर्वज्ञयोग्यंराजसुतंवरम् ॥ कुलीनंबलवंतंचसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ २५ ॥ दातारंधर्मशीलंचराजपुत्रंसमादिश ॥ व्यासउवाच ॥
तदाकर्ण्यजगत्कर्तावचनंनृपतेस्तदा ॥ २६ ॥ तमुवाचहसन्वाक्यंदृष्ट्वाकालस्यपर्ययम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ राजपुत्रास्त्वयाराजन्वरायेहृदयेकृताः ॥ २७ ॥
ग्रस्ताःकालेनतेसर्वेसपितृपौत्रबांधवाः ॥ सप्तविंशतिमोऽद्यैवद्वापरस्तुप्रवर्तते ॥ २८ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ गांधर्वेगानेप्रचलितेसतिलब्धक्षणोलब्धावकाशः क्षणंक्षणपरिमितलब्धावकाशइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ संभवाउत्पन्नाः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अस्याःकथायास्तात्पर्यंतुक्षणभंगुरःसंसारोऽस्तिनतत्राऽऽसक्तिःकर्तव्या किंतुपरमेश्वर्याआराधनमेवकर्तव्यमिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मेरुंगतस्यस्वर्गंगतस्यशर्यातेःमरणोत्तरमित्यर्थः ॥ ५० ॥ इत्थंशर्यातिकथांसमाप्येक्ष्वा

वंशजास्तेमृताःसर्वेपुरीदैत्यैर्विलुंठिता ॥ सोमवंशोद्भवस्तत्रराजाराज्यंप्रशास्तिहि ॥ २९ ॥ उग्रसेनइतिख्यातोमथुराधिपतिःकिल ॥ ययातिवंशसं भूतोराजामाथुरमंडले ॥ ३० ॥ उग्रसेनात्मजःकंसःसुरद्वेषीमहाबलः ॥ दैत्यांशःपितरंसोपिकारागारेन्यवेशयत् ॥३१॥ स्वयंराज्यंचकाराऽसौनृपाणां मदगर्वितः ॥ मेदिनीचातिभारार्ताब्रह्माणंशरणंगता ॥ ३२ ॥ दुष्टराजन्यसैन्यानांभारेणाऽतिसमाकुला ॥ अंशावतरणंतत्रगदितंसुरसत्तमैः ॥ ३३ ॥ वा सुदेवःसमुत्पन्नःकृष्णःकमललोचनः ॥ देवक्यांदेवरूपिण्यांयोऽसौनारायणोमुनिः ॥ ३४ ॥ तपश्चचारदुःसाध्यंधर्मपुत्रःसनातनः ॥ गंगातीरेनरसखः पुण्येबदरिकाश्रमे ॥ ३५ ॥ सोऽवतीर्णोयदुकुलेवासुदेवोऽतिविश्रुतः ॥ तेनाऽसौनिहतःपापःकंसःकृष्णेनसत्तम ॥ ३६ ॥ उग्रसेनायराज्यंवैदत्तंहत्वाख लंसुतम् ॥ कंसस्यश्वशुरःपापोजरासंधोमहाबलः ॥ ३७ ॥ आगत्यमथुरांक्रोधाच्चकारसंगरंमुदा ॥ कृष्णेनाऽऽसौजितःसंख्येजरासंधोमहाबलः ॥ ३८ ॥ प्रेषयामासयुद्धायसबलंयवनंततः ॥ श्रुत्वायातंमहाशूरंससैन्यंयवनाधिपम् ॥ ३९ ॥ "कृष्णस्तुमथुरांत्यक्त्वापुरींद्वारवतीमगात् ॥ प्रभग्नांतांपुरींकृष्णः शिल्पिभिःसहसंगतैः ॥ कारयामासदुर्गाढ्यांहट्टशालाविमंडिताम् ॥ जीर्णोद्धारंपुरःकृत्वावासुदेवःप्रतापवान् ॥ उग्रसेनंचराजानंचकारवशवर्तिनम् ॥" यादवान्स्थापयामासद्वारवत्यांयदूत्तमः ॥ वासुदेवस्तुतत्राऽथ्यवर्ततबांधवैःसह ॥ ४० ॥ तस्याऽग्रजःसविख्यातोबलदेवोहलायुधः ॥ शेषांशोमु सलीवीरोवरोऽस्तुतवसंमतः ॥ ४१ ॥ संकर्षणायदत्वाशुकन्यांकमललोचनाम् ॥ रेवतींबलभद्रायविवाहविधिनाततः ॥ ४२ ॥ दत्त्वापुत्रींनृपश्रेष्ठगच्छ त्वंबदरिकाश्रमम् ॥ तपस्तत्रसुरारामंपावनंकामदंनृणाम् ॥ ४३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिराजासमादिष्टोब्रह्मणापद्मयोनिना ॥ जगामतरसाराजन्द्वारकां कन्ययाऽन्वितः ॥ ४४ ॥ ददौतांबलदेवायकन्यांवैशुभलक्षणाम् ॥ ततस्तस्वातपस्तीव्रंनृपतिःकालपर्यये ॥ ४५ ॥ जगामत्रिदशावासंत्यक्त्वादेहंसरि तटे ॥ राजोवाच ॥ भगवन्महदाश्चर्यंभवतासमुदाहृतम् ॥४६॥ रेवतस्तुस्थितस्तत्रब्रह्मलोकेसुतार्थतः ॥ युगानांतुगतंतत्रशतमष्टोत्तरंकिल ॥४७॥ कन्या वृद्धानसंजाताराजावाऽतितरांनुकिम् ॥ एतावंतंतथाकालमायुःपूर्णंतयोःकथम् ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ नजराक्षुत्पिपासावानमृत्युर्नभयंपुनः ॥ नतु ग्लानिःप्रभवतिब्रह्मलोकेसदाऽनघ ॥ ४९ ॥ मेरुंगतस्यशर्यातेःसंततीराक्षसैर्हता ॥ गताकुशस्थलींत्यक्त्वाभयभीताइतस्ततः ॥५०॥ मनोश्चक्षुवतःपुत्र उत्पन्नोवीर्यवत्तरः ॥ इक्ष्वाकुरितिविख्यातःसूर्यवंशकरस्तुसः ॥ ५१ ॥

कुर्वंशमाह । मनोरिति ॥ क्षुवतइतिक्षुतंकुर्वतोवैवस्वतमनोर्घ्राणतउत्पन्नइत्यर्थः ॥ ५१ ॥

देवींध्यात्वेति ॥ नारदोपदेशतोदीक्षांप्राप्यतन्मंत्रजपपुरःसरंदेवींध्यात्वातपआतिष्ठदित्यन्वयः ॥ ५२ ॥ ततोदेवीप्रसादेनसूर्यवंशश्चलितइत्याह । तस्यपुत्रशतमिति ॥ अनेनचसर्वेऽपिसूर्यवंशीयाराजानोदेवीपदांबुजरताइतिबोधितम् ॥ मूलपुरुषस्यदेवीभक्तत्वात् ॥ ५३ ॥ पुत्रशतविभागमाह । अयोध्यायामिति ॥५४॥ उत्तरापथदेशस्येतिपूर्वदेशस्याप्युपलक्षणम्। दक्षिणस्यामितिपश्चिमायाउपलक्षणम् ॥ तदुक्तंभागवतेनवमस्कंधे ॥ क्षुवतस्तुमनोर्जज्ञइक्ष्वाकुर्घ्राणतःसुतः ॥ तस्यपुत्रशतज्येष्ठाविकुक्षिनिमिदंडकाः ॥ तेषांपुरस्तादभवन्नार्यावर्तेनृपानृप ॥ पंचविंशतिपश्चाच्चत्रयोर्मध्येपरेऽन्यतइति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अर्धाधिकात्रिषष्ट्यातुपद्यानामुद्भवस्तथा ॥ ककुत्स्थस्य

वंशार्थंतपआतिष्ठद्देवींध्यात्वानिरंतरम् ॥ नारदस्योपदेशेनप्राप्यदीक्षामनुत्तमाम् ॥ ५२ ॥ तस्यपुत्रशतंराजन्निक्ष्वाकोरितिविश्रुतम् ॥ विकुक्षिःप्रथमस्तेषांबलवीर्यसमन्वितः ॥ ५३ ॥ अयोध्यायांस्थितोराजाइक्ष्वाकुरितिविश्रुतः ॥ शकुनिप्रमुखाःपुत्राःपंचाशद्बलवत्तराः ॥ ५४ ॥ उत्तरापथदेशस्यरक्षितारःकृताःकिल ॥ दक्षिणस्यांतथाराजन्नादिष्टास्तेनतेसुताः ॥५५॥ चत्वारिंशत्तथाऽष्टौचरक्षणार्थंमहात्मना ॥ अन्यौद्वौसंस्थितौपार्श्वेसेवार्थंतस्यभूपतेः ॥५६॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ कदाचिदष्टकाश्राद्धेविकुक्षिंपृथिवीपतिः ॥ आज्ञापयदसंमूढोमांसमानयसत्वरम् ॥ १ ॥ मेध्यंश्राद्धार्थमधुनावनेगत्वासुतादरात् ॥ इत्युक्तोऽसौतथेत्याशुजगामवनमस्त्रभृत् ॥ २ ॥ गत्वाजघानबाणैःसवराहान्सूकरान्मृगान् ॥ शशांश्चापिपरिश्रांतोबभूवाऽथबुभुक्षितः ॥ ३ ॥ विस्मृताचाऽष्टकातस्यशशंचाऽऽददसौवने ॥ शेषंनिवेदयामासपित्रेमांसमनुत्तमम् ॥ ४ ॥ प्रोक्षणायसमानीतंमांसंदृष्ट्वागुरुस्तदा ॥ अनर्हमितितज्ज्ञात्वाचुकोपमुनिसत्तमः ॥ ५ ॥ भुक्तशेषंतुनश्राद्धेप्रोक्षणीयमितिस्थितिः ॥ राज्ञेनिवेदयामासवसिष्ठःपाकदूषणम् ॥ ६ ॥ पुत्रस्यकर्मतज्ज्ञात्वाभूपतिर्गुरुणोदितम् ॥ चुकोपविधिलोपात्तंदेशान्निःसारयत्ततः ॥७॥ शशादइतिविख्यातोनाम्नाजातोनृपात्मजः ॥ गतोवनेशशादस्तुपितृकोपादसंभ्रमः ॥ ८ ॥ वन्येनवर्तयन्कालंनीतवान्धर्मतत्परः ॥ पितर्युपरतेराज्यंप्राप्तंतेनमहात्मना ॥ ९ ॥ शशादस्त्वकरोद्राज्यमयोध्यायाःपतिःस्वयम् ॥ यज्ञाननेकशःपूर्णांश्चकारसरयूतटे ॥ १० ॥ शशादस्याभवत्पुत्रःककुत्स्थइतिविश्रुतः ॥ तस्यैवनामभेदाद्वैइंद्रवाहःपुरंजयः ॥ ११ ॥ जनमेजयउवाच ॥ नामभेदःकथंजातोराजपुत्रस्यचाऽनघ ॥ कारणंब्रूहिमेसर्वंकर्मणायेनचाऽभवत् ॥१२॥ व्यासउवाच॥ शशादेस्वर्गतेराजाककुत्स्थइतिचाऽभवत् ॥ " राज्यंचकारधर्मज्ञःपितृपैतामहंबलात् ॥ " एतस्मिन्नंतरेदेवादैत्यैःसर्वेपराजिताः ॥ १३ ॥

प्रथमस्ततोमांधातुरुच्यते ॥ १ ॥ इक्ष्वाकोश्चरितमाह । कदाचिदिति ॥ अष्टकाश्राद्धे पित्रादिमातृमध्यंचतथामातामहांतिममित्युक्तलक्षणे॥पृथिवीपतिरिक्ष्वाकुः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ आदत्अभक्षयत् ॥ ४ ॥ गुरुर्वसिष्ठः ॥ ५ ॥ भुक्तशेषमिति ॥ श्राद्धोद्देशेनयदन्नंनिष्काशितंतन्मध्यात्किंचिदन्नंभक्षितंचेद्यदवशिष्टमन्नंतद्भुक्तशेषंजातमित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ शशभक्षणात्शशादोजातः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ तस्यकस्मात्कारणादेतादृशंसामर्थ्यमितिचेत्तत्राह। पराशक्तेःप्रसादेनेति ॥ पराशक्त्युपासकस्यराज्ञस्तस्याएवप्रसादात्सामर्थ्यलाभइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८॥
॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ श्रीभगवतीप्रसादेनतवनाकिंचिद्दुर्लभमित्याह । पराशक्तीति ॥ २२॥ पार्ष्णिग्राहःसंरक्षिता ॥ २३ ॥ देवकृतेदेवार्थम् ॥ २४ ॥ पत्रंवाहनम् ॥ २५ ॥ रुद्र

जग्मुस्त्रिलोकाधिपतिंविष्णुंशरणमव्ययम् ॥ तान्प्रोवाचमहाविष्णुस्तदादेवान्सनातनः ॥ १४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ पार्ष्णिग्राहंमहीपालंप्रार्थयंतुशशादज
म् ॥ सहनिष्यतिवैदैत्यान्संग्रामेसुरसत्तमाः ॥ १५॥ आगमिष्यतिधर्मात्मासाहाय्यार्थेधनुर्धरः ॥ पराशक्तेःप्रसादेनसामर्थ्यंतस्यचाऽतुलम् ॥१६॥ हरेः
सुवचनाद्देवाययुःसर्वेसवासवाः ॥ अयोध्यायांमहाराजशशादतनयंप्रति ॥ १७ ॥ तानागतान्सुरान्राजापूजयामासधर्मतः ॥ पप्रच्छागमनेराजाप्रयोजनम
तंद्रितः ॥१८॥ राजोवाच ॥ धन्योऽहंपावितश्चाऽस्मिजीवितंसफलंमम ॥ यदागत्यगृहेदेवाददृश्चदर्शनेमहत् ॥ १९॥ ब्रुवंतुकृत्यंदेवेशादुःसाध्यमपिमान
वैः॥करिष्यामिमहत्कार्यंसर्वथाभवतांमहत् ॥२०॥ देवाऊचुः॥साहाय्यंकुरुराजेंद्रसखाभवशचीपतेः॥ संग्रामेजयदैत्येंद्रान्दुर्जयांस्त्रिदशैरपि ॥२१॥ परा
शक्तिप्रसादेनदुर्लभंनास्तितेक्वचित् ॥ विष्णुनाप्रेरिताश्चैवमागतास्तवसन्निधौ ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ पार्ष्णिग्राहोभवाम्यद्यदेवानांसुरसत्तमाः ॥ इंद्रोमे
वाहनंतत्रभवेद्यदिसुराधिपः ॥२३॥ संग्रामंतुकरिष्यामिदैत्यैर्देवकृतेऽधुना ॥ आरुह्येंद्रंगमिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ २४॥ तदोचुर्वासवंदेवाःकर्तव्यं
कार्यमद्भुतम् ॥ पत्रंभवनरेंद्रस्यत्यक्त्वालज्जांशचीपते ॥२५॥ लज्जमानस्तदाशक्रःप्रेरितोहरिणाभृशम् ॥ बभूववृषभस्तूर्णंरुद्रस्येवाऽपरोमहान् ॥२६॥
तमारुरोहराजाऽसौसंग्रामगमनायवै ॥ स्थितःककुदियेनाऽस्यककुत्स्थस्तेनचाऽभवत् ॥ २७ ॥ इंद्रोवाहःकृतोयेनतेननाम्नेंद्रवाहकः ॥ पुरंजितंतुदैत्या
नांतेनाऽभूच्चपुरंजयः ॥ २८॥ जित्वादैत्यान्महाबाहुर्धनंतेषांप्रदत्तवान् ॥ पप्रच्छचैवंराजर्षीरितिसख्यंबभूवह ॥ २९ ॥ ककुत्स्थश्चाऽतिविख्यातोनृप
तिस्तस्यवंशजाः ॥ काकुत्स्थाभुविराजानोबभूवुर्बहुविश्रुताः ॥ ३० ॥ ककुत्स्थस्याऽभवत्पुत्रोधर्मपत्न्यांमहाबलः ॥ अनेनाविश्रुतस्तस्यपृथुःपुत्र
श्ववीर्यवान् ॥ ३१ ॥ विष्णोरंशःस्मृतःसाक्षात्पराशक्तिपदार्चकः ॥ विश्वरंधिस्तुविज्ञेयःपृथोःपुत्रोनराधिपः ॥३२॥ चंद्रस्तस्यसुतःश्रीमान्राजावंशकरः
स्मृतः ॥ तत्सुतोयुवनाश्वस्तुतेजस्वीबलवत्तरः ॥ ३३ ॥ शावंतोयुवनाश्वस्यजज्ञेपरमधार्मिकः ॥ शावंतीनिर्मितातेनपुरीशक्रपुरीसमा ॥ ३४ ॥ बृहद
श्वस्तुपुत्रोभूच्छावंतस्यमहात्मनः ॥ कुवलयाश्वःसुतस्तस्यबभूवपृथिवीपतिः ॥ ३५ ॥

स्ययथावृषभस्तथेत्यर्थः ॥ २६ ॥ येनास्येति ॥ येनकारणेनाऽस्येंद्रस्यवृषभरूपस्यककुदिस्थितस्तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ तेषांदैत्यानांधनंदेवेभ्योदत्तवानित्यर्थः ॥ पप्र
च्छेति ॥ स्वनगरंगंतुंदेवानितिशेषः ॥ अनेनप्रकारेणराजर्षेरिंद्रस्यचसख्यंबभूवेत्याह। राजर्षीरिति ॥ २९ ॥३०॥ अनेनाऽऽविश्रुतः काकुत्स्थनाम्नाविख्यातइत्यर्थः ॥ तस्यकाकुत्स्थस्य
पृथुःपुत्रः ॥ ३१ ॥ सचपृथुर्विष्णोरंशःपराशक्तेश्चपरमभक्तइत्याह । विष्णोरिति ॥ ३२ ॥३३॥ शावंतीति ॥ तदुक्तंकूर्मपुराणे॥शावंतीनिर्मितातेनगौडदेशेमहापुरीति ॥ ३४ ॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९॥ मांधातुःपराक्रमंवर्णयति । अष्टोत्तरसहस्रांत्विति ॥ येनमहातीर्थेषुकाश्यादिषुश्रीभगवतीतुष्ट्यर्थमष्टोत्तरसहस्रसंख्याकाभगवत्याःप्रासादानिर्मिताः ॥ एता
दृशोऽयंपरमभगवतीभक्तइत्यर्थः ॥ ४० ॥ भगवत्यास्तुष्ट्यर्थमिति ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ त्रिलोकीस्थापनात्पुण्यंयद्भवेन्मुनिपुंगव ॥ तत्कोटिगुणितंपुण्यंश्रीदेवीस्थापनाद्भवेत् ॥
मध्येदेवींस्थापयित्वापंचायतनदेवताः ॥ चतुर्दिक्षुस्थापयेद्यस्तस्यपुण्यंनगण्यते ॥ विष्णोर्नाम्नांकोटिजपाद्ग्रहणेसूर्यचंद्रयोः ॥ यत्फलंलभ्यतेतस्माच्छतकोटिगुणोत्तरम् ॥ शिवनाम्नोज

धुंधुर्नामाहतोदैत्यस्तेनाऽसौपृथिवीतले ॥ धुंधुमारेतिविख्यातंनामप्रापाऽतिविश्रुतम् ॥ ३६ ॥ पुत्रस्तस्यदृढाश्वस्तुपालयामाससमेदिनीम् ॥ दृढाश्व
स्यसुतःश्रीमान्हर्यश्वइतिकीर्तितः ॥ ३७ ॥ निकुंभस्तत्सुतःप्रोक्तोबभूवपृथिवीपतिः ॥ बर्हणाश्वोनिकुंभस्यकृशाश्वस्तस्यवैसुतः ॥३८॥प्रसेनजित्कृशा
श्वस्यबलवान्सत्यविक्रमः ॥ तस्यपुत्रोमहाभागोयौवनाश्वेतिविश्रुतः ॥ ३९ ॥ यौवनाश्वसुतःश्रीमान्मांधातेतिमहीपतिः ॥ अष्टोत्तरसहस्रंतुप्रासादाये
ननिर्मिताः ॥ ४० ॥ भगवत्यास्तुतुष्ट्यर्थंमहातीर्थेषुमानद ॥ मातृगर्भेनजातोऽसावुत्पन्नोजनकोदरे॥४१॥निःसारितस्ततःपुत्रःकुक्षिंभित्त्वापितुःपुनः ॥
॥ राजोवाच ॥ नश्रुतंनचदृष्टंवाभवतातदुदाहृतम् ॥ ४२ ॥ असंभाव्यंमहाभागतस्यजन्मयथोदितम्॥विस्तरेणवदस्वाऽद्यमांधातुर्जन्मकारणम्॥४३॥
राजोदरेयथोत्पन्नःपुत्रःसर्वांगसुंदरः ॥ व्यासउवाच ॥ यौवनाश्वोनृपत्योभूद्राजापरमधार्मिकः ॥ ४४ ॥ भार्याणांचशतंतस्यबभूवनृपतेर्नृप ॥ राजाचिंता
परःप्रायाश्चिंतयामासनित्यशः ॥ ४५ ॥ अपत्यार्थेयौवनाश्वोदुःखितस्तुवनंगतः ॥ ऋषीणामाश्रमेपुण्येनिर्विण्णःसचपार्थिवः ॥ ४६ ॥ मुमोचदुःखितः
श्वासांस्तापसानांचपश्यताम् ॥ दृष्ट्वातुदुःखितंविप्रावभूवुश्चकृपालवः ॥ ४७॥ तमूचुर्ब्राह्मणाराजन्कस्माच्छोचसिपार्थिव ॥ किंतेदुःखंमहाराजब्रूहिसत्यं
मनोगतम् ॥ ४८ ॥ प्रतीकारंकरिष्यामोदुःखस्यतवसर्वथा ॥ यौवनाश्वउवाच ॥ राज्यंधनंसदश्वाश्ववर्ततेमुनयोमम ॥ ४९ ॥ भार्याणांचशतंशुद्धंव
र्ततेविशदप्रभम् ॥ नाऽरातिस्त्रिषुलोकेषुकोऽप्यस्तिबलवान्मम ॥ ५० ॥ आज्ञाकरास्तुसामंतावर्ततेमंत्रिणस्तथा ॥ एकंसंतानजंदुःखंनाऽन्यत्पश्यामि
तापसाः ॥५१॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गोनैवचनैवच ॥ तस्माच्छोचामिविप्रेंद्राःसंतानार्थंभृशंततः ॥५२॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञास्तापसाश्चकृतश्रमाः ॥
इष्टिंसंतानकामस्ययुक्तांज्ञात्वादिशंतुमे ॥ ५३ ॥ कुर्वंतुममकार्यंवैकृपाचेदस्तितापसाः ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञःकृपयापूर्णमानसाः ॥५४॥
कारयामासुरव्यग्रास्तस्येष्टिमिंद्रदेवताम् ॥ कलशःस्थापितस्तत्रजलपूर्णस्तुवाडवैः ॥ ५५ ॥ मंत्रितोवेदमंत्रैश्चपुत्रार्थंतस्यभूपतेः॥राजातद्यज्ञसदनंप्र ॥ १२ ॥
विष्टस्तृषितोनिशि ॥५६॥ विप्रान्दृष्ट्वाशयानान्सपपौमंत्रजलंस्वयम् ॥ भार्यार्थंसंस्कृतंविप्रैर्मंत्रितंविधिनोद्धृतम् ॥ ५७ ॥

पादेवतस्मात्कोटिगुणोत्तरम् ॥ श्रीदेवीनामजपात्तुततःकोटिगुणोत्तरम् ॥ देव्याःप्रासादकरणात्पुण्यंतुसमवाप्यते ॥ स्थापितायेनसादेवीजगन्मातात्रयीमयी ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिच्छ्री
मातुःकरुणावशादिति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कंधास्यतिकंपास्यतीत्यर्थः ॥ मातुरभावात्स्तनपानंकस्याशिशुःकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥ मांधातेति ॥ तदातस्मिन्कालेइंद्रोदेशिनींतर्जनींशिशवे प्रादाद्दत्तवान्स्तनस्थाने ॥ अथचेंद्रोवदत किमिति मांधातेति मांपास्यतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥छ॥ अष्टाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथ तुसादरम् ॥ मांधातुश्चकथांप्रोच्यसत्यव्रतकथोच्यते ॥ १ ॥ मांधातुरुत्पत्त्यनंतरं तस्यवृत्तमाह । बभूवेति ॥ १ ॥ त्रस्तादस्यवोयस्मादितित्रसदस्युः ॥ पृषोदरादित्वात्साधुत्वम् ॥ २ ॥

पीतंराज्ञातृषार्तेनतदज्ञानान्नृपोत्तम ॥ व्युदकंकलशंदृष्ट्वातदाविप्राविशंकिताः ॥५८॥ पप्रच्छुस्तेनृपंकेनपीतंजलमितिद्विजाः ॥ राज्ञापीतंविदित्वातेज्ञात्वा दैवबलंमहत् ॥ ५९ ॥ इष्टिंसमापयामासुर्गतास्तेमुनयोगृहान् ॥ गर्भंदधारनृपतिस्ततोमंत्रबलादथ ॥ ६० ॥ ततःकालेसउत्पन्नःकुक्षिंभित्त्वाऽस्यद क्षिणम् ॥ पुत्रंनिष्कासयामासुर्मंत्रिणस्तस्यभूपतेः ॥ ६१ ॥ देवानांकृपयातत्रनममारमहीपतिः ॥ कंधास्यतिकुमारोऽयंमंत्रिणश्चुक्रुशुर्भृशम् ॥ ६२ ॥ तदेंद्रोदेशिनींप्रादान्मांधातेत्यवदद्वचः ॥ सोभवद्बलवान्राजामांधातापृथिवीपतिः ॥ ६३ ॥ तदुत्पत्तिस्तुभूपालकथितातवविस्तरात् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ बभूवचक्रवर्तीसनृपतिःसत्यसंगरः ॥ मांधातापृथिवींसर्वामजयन्नृपतीश्वरः ॥ १ ॥ दस्यवोऽस्यभयत्रस्तायर्युर्गिरिगुहासुच ॥ इंद्रेणाऽस्यकृतंनामत्रसदस्युरितिस्फुटम् ॥ २ ॥ तस्यबिंदुमतीभार्याशशबिंदोःसुताऽभवत् ॥ पतिव्रतासुरू पाचसर्वलक्षणसंयुता ॥ ३ ॥ तस्यामुत्पादयामासमांधाताद्वौसुतौनृप ॥ पुरुकुत्संसुविख्यातंमुचुकुंदंतथाऽपरम् ॥ ४ ॥ पुरुकुत्सात्ततोरण्यःपुत्रःपर मधार्मिकः ॥ पितृभक्तिरतश्चाभूद्बृहदश्वस्तदात्मजः ॥ ५ ॥ हर्यश्वस्तस्यपुत्रोभूद्धार्मिकःपरमार्थवित् ॥ तस्याऽऽत्मजस्त्रिधन्वाभूदरुणस्तस्यचात्मजः ॥ ६ ॥ अरुणस्यसुतःश्रीमान्सत्यव्रतइतिश्रुतः ॥ सोऽभूदिच्छाचरःकामीमंदात्माह्यतिलोलुपः ॥ ७ ॥ सपापात्माविप्रभार्यांहृतवान्काममोहितः ॥ विवाहेतस्यविघ्नंसचकारनृपतेःसुतः ॥ ८ ॥ मिलिताब्राह्मणास्तत्रराजानमरुणंनृप ॥ ऊचुर्भृशंसुदुःखार्ताहाहताःस्मेतिचासकृत् ॥ ९ ॥ पप्रच्छरा जातान्विप्रान्दुःखितान्पुरवासिनः ॥ किंकृतंममपुत्रेणभवतामशुभंद्विजाः ॥ १० ॥ तन्निशम्यद्विजावाक्यंराज्ञोविनयपूर्वकम् ॥ तदोचुस्त्वरुणंविप्राः कृताशीर्वचनाभृशम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ राजंस्तवसुतेनाऽद्यविवाहेप्रहृताःकिल ॥ विवाहिताविप्रकन्याबलेनबलिनांवर ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातेषांवचस्तथ्यंराजापरमधार्मिकः ॥ पुत्रमाहवृथानामकृतंतेदुष्टकर्मणा ॥ १३ ॥ गच्छदूरंसुमंदात्मन्दुराचारगृहान्मम ॥ नस्थातव्यंत्वया पापविषयेममसर्वथा ॥ १४ ॥ कुपितंपितरंप्राहक्वगच्छामीतिवैमुहुः ॥ अरुणस्तमथोवाचश्वपाकैःसहवर्तय ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ततोरण्यइतिनामैकदेशेननामग्रहणादनरण्यइत्यर्थः ॥ बृहदश्वइत्यनरण्यस्यविशेषणम् ॥ तदात्मजःपुरुकुत्सात्मजइत्यर्थः ॥ तदुक्तंपुराणांतरे ॥ त्रसदस्योःपौरुकुत्सोयोऽनरण्यस्यदेहकृत् ॥ हर्यश्वस्तत्सुतस्तस्मादरुणोऽथोत्रिबंधनइति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १६ ॥ १९ ॥ प्रेरितोऽसावीति ॥ वसिष्ठेनारुणोमहीपतिरयंपुत्रोनिष्कासनीयइतिप्रेरितइत्यर्थः ॥ २० ॥ तस्मिन्वसिष्ठेनिवारणेपुत्रनिष्कासननिवारणेपराङ्मुखेवहि
र्मुखे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कातराभयभीता ॥ २५ ॥ नीवारान्अरण्यभवश्यामाकान् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

श्वपचस्यकृतंकर्मद्विजदाराप्रहारणम् ॥ तस्मात्तैःसहसंसर्गंकृत्वातिष्ठयथासुखम् ॥ १६ ॥ नाऽहंपुत्रेणपुत्रार्थीत्वयाचकुलपांसन ॥ यथेष्टंव्रजदुष्टात्मन्की
र्तिनाशःकृतस्त्वया ॥ १७ ॥ सनिशम्यपितुर्वाक्यंकुपितस्यमहात्मनः ॥ निश्चक्रामपुरात्तस्मात्तरसाश्वपचान्ययौ ॥ १८ ॥ सत्यव्रतस्तदातत्रश्वपाकैःसहव
र्तते ॥ धनुर्बाणधरःश्रीमान्कवचीकरुणालयः ॥ १९ ॥ यदानिष्कासितःपित्राकुपितेनमहात्मना ॥ गुरुणाऽथवसिष्ठेनप्रेरितोऽसौमहीपतिः ॥ २० ॥ तस्मा
त्सत्यव्रतस्तस्मिन्वभूवक्रोधसंयुतः ॥ वसिष्ठेधर्मशास्त्रज्ञेनिवारणपराङ्मुखे ॥ २१ ॥ केनचित्कारणेनाऽथपितातस्यमहीपतिः ॥ पुत्रार्थेऽसौतपस्तप्तुंपुरंत्य
क्त्वावनंगतः ॥ २२ ॥ नववर्षतदातस्मिन्विषयेपाकशासनः ॥ समाद्वादशराजेंद्रतेनाऽधर्मेणसर्वथा ॥ २३ ॥ विश्वामित्रस्तदादारांस्तस्मिंस्तुविषयेनृप ॥ सं
न्यस्यकौशिकीतीरेचचारविपुलंतपः ॥ २४ ॥ कातरातत्रसंजाताभार्यावैकौशिकस्यह ॥ कुटुंबभरणार्थायदुःखितावरवर्णिनी ॥ २५ ॥ बालकान्क्षुधयाक्रां
तान्रुदतःपश्यतीभृशम् ॥ याचमानांश्चनीवारान्कष्टमापपतिव्रता ॥ २६ ॥ चिंतयामासदुःखार्तातोकान्वीक्ष्यक्षुधातुरान् ॥ नृपोनास्तिपुरेह्यद्यकंयाचे
वाकरोमिकिम् ॥ २७ ॥ नमेत्राताऽस्तिपुत्राणांपतिर्मेनास्तिसन्निधौ ॥ रुदंतिबालकाःकामंधिङ्मेजीवनमद्यवै ॥ २८ ॥ धनहीनांचमांत्यक्त्वातपस्तप्तुंगतःप
तिः ॥ नजानातिसमर्थोऽपिदुःखितांधनवर्जिताम् ॥ २९ ॥ बालानांभरणंकेनकरोमिपतिनाविना ॥ मरिष्यंतिसुताःसर्वेक्षुधयापीडिताभृशम् ॥ ३० ॥ एकं
सुतंतुविक्रीयद्रव्येणकियतापुनः ॥ पालयामिसुतानन्यानेषमेविहितोविधिः ॥ ३१ ॥ सर्वेषांमारणंनाद्यायुक्तंममविपर्यये ॥ कालस्यकलनायाऽहंवि
क्रीणामितथात्मजम् ॥ ३२ ॥ हृदयंकठिनंकृत्वासंचिंत्यमनसासती ॥ सादर्भरज्ज्वाबद्ध्वाथगलेपुत्रंविनिर्गता ॥ ३३ ॥ मुनिपत्नीगलेबद्ध्वामध्यमंपुत्रमौ
रसम् ॥ शेषस्यभरणार्थायगृहीत्वाचलितागृहात् ॥ ३४ ॥ दृष्टासत्यव्रतेनाऽऽर्तातापसीशोकसंयुता ॥ पप्रच्छनृपतिस्तांतुकिंचिकीर्षसिशोभने ॥
॥ ३५ ॥ रुदंतंबालकंकंठेबद्ध्वानयसिकाऽधुना ॥ किमर्थंचारुसर्वांगिसत्यंब्रूहिममाऽग्रतः ॥ ३६ ॥ ऋषिपत्न्युवाच ॥ विश्वामित्रस्यभार्याऽहंपुत्रोऽयंमे
नृपात्मज ॥ विक्रेतुमौरसंकामंगमिष्येविषमेसुतम् ॥ ३७ ॥ अन्नंनास्तिपतिर्मुक्त्वागतस्तप्तुंनृपक्वचित् ॥ विक्रीणामिक्षुधार्तैनंशेषस्यभरणायवै ॥ ३८ ॥
॥ राजोवाच ॥ पतिव्रतेरक्षपुत्रंदास्यामिभरणंतव ॥ तावदेवपतिस्तेऽत्रवनाच्चैवाऽऽगमिष्यति ॥ ३९ ॥

काऽधुनेति ॥ अधुनाकांत्वनयसीत्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ त्यज्यमानामेति ॥ धर्मिष्ठंपुत्रंत्यज्यमानंपित्राहृष्ट्वानिवारणकारणेसत्यपिवसिष्ठोननिवारयामास ततोहेतोस्तस्मि
न्मन्युंधारयामासेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ननुकिंतत्कारणंयस्मिन्सत्यपिवसिष्ठेननिवारितइत्युच्यतइतिचेत्तदाह । पाणिग्रहणेति ॥ सप्तमेपदेसप्तपदीकर्मयदास्यात्तदापाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठा
समाप्तिर्भवति ॥ ततःपूर्वंकन्यापहारेतुनाऽन्यस्यपत्नीअपहृता ॥ किंतुकन्यैवापहृतेतिनसोऽपहारोदोषायेतिभावः ॥ इदंविप्रदाराणामपरिग्रहेअपहाराभावेकारणंधर्मात्माजानन्नपिवसिष्ठो

वृक्षेतवाऽऽश्रमाभ्याशेभक्ष्यंकिंचिन्निरंतरम् ॥ बंधयित्वागमिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वासातदातेनराज्ञाकौशिककामिनी ॥ विबंधंत
नयंकृत्वाजगामाऽऽश्रममंडलम् ॥ ४१ ॥ सोऽभवद्गालवोनामगलबंधान्महातपाः ॥ सातुस्वस्याऽऽश्रमेगत्वामुमोदबालकैर्वृता ॥ ४२ ॥ सत्यव्रतस्तुभ
क्त्याचकृपयाचपरिप्लुतः ॥ विश्वामित्रस्यचमुनेःकलत्रंतद्बभारह ॥ ४३ ॥ वनेस्थितान्मृगान्हत्वावराहान्महिषांस्तथा ॥ विश्वामित्रवनाभ्याशेमांसंवृक्षे
बबंधह ॥ ४४ ॥ ऋषिपत्नीगृहीत्वातन्मांसंपुत्रान्ददौततः ॥ निर्वृतिंपरमांप्रापप्राप्यभक्ष्यमनुत्तमम् ॥ ४५ ॥ अयोध्यांचैवराज्यंचतथैवांतःपुरंमुनिः ॥ ग
तेतस्मिन्नृपेतस्मिन्वसिष्ठःपर्यरक्षत ॥ ४६ ॥ सत्यव्रतोऽपिधर्मात्माव्यतिष्ठन्नगराद्बहिः ॥ पितुराज्ञांसमास्थायपशुघ्नव्रतवान्वने ॥ ४७ ॥ सत्यव्रतोह्यकस्माच्च
कस्यचित्कारणान्नृपः ॥ वसिष्ठेचाऽधिकंमन्युंधारयामासनित्यदा ॥ ४८ ॥ त्यज्यमानंवनेपित्राधर्मिष्ठंचप्रियंसुतम् ॥ नवारयामासमुनिर्वसिष्ठःकारणे
नह ॥ ४९ ॥ पाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्सप्तमेपदे ॥ जानन्नपिसधर्मात्माविप्रदारपरिग्रहे ॥ ५० ॥ कस्मिंश्चिद्दिवसेऽरण्येमृगाभावेमहीपतिः ॥ वसि
ष्ठस्यचगांदोग्ध्रीमपश्यद्वनमध्यगाम् ॥ ५१ ॥ तांजघानक्षुधार्तस्तुक्रोधान्मोहाच्चदस्युवत् ॥ वृक्षेबबंधतन्मांसंनीत्वास्वयमभक्षयत् ॥ ५२ ॥ ऋषिपत्नीसु
तान्सर्वान्भोजयामासतत्तदा ॥ शंकमानामृगस्येतिनगोरितिचसुव्रत ॥ ५३ ॥ वसिष्ठस्तुहतांदोग्ध्रींज्ञात्वाक्रुद्धस्तमब्रवीत् ॥ दुरात्मन्किंकृतंपापंधेनुघा
तात्पिशाचवत् ॥ ५४ ॥ एवंतेशंकवःक्रूराःपतंतुत्वरितास्त्रयः ॥ गोवधाद्दारहरणात्पितुःक्रोधात्तथाभृशम् ॥ ५५ ॥ त्रिशंकुरितिनाम्नात्वंभुविख्यातोभ
विष्यसि ॥ पिशाचरूपमात्मानंदर्शयन्सर्वदेहिनाम् ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तोवसिष्ठेनतदासत्यव्रतोनृपः ॥ चचारचतपस्तीव्रंतस्मिन्नेवाऽश्रमे
स्थितः ॥ ५७ ॥ कस्माच्चिन्मुनिपुत्रात्तुप्राप्यमंत्रमनुत्तमम् ॥ ध्यायन्भगवतींदेवींप्रकृतिंपरमांशिवाम् ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तम
स्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ वसिष्ठेनचशप्तोऽसौत्रिशंकुर्नृपतेःसुतः ॥ कथंशापाद्विनिर्मुक्तस्तन्मेब्रूहिमहाम
ते ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ सत्यव्रतस्तथाशप्तःपिशाचत्वमवाप्तवान् ॥ तस्मिन्नेवाऽश्रमेतस्थौदेवीभक्तिपरायणः ॥ २ ॥

ननिवारयामासेतितस्मिन्नुकोपेतिभावः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ वृक्षेबबंधविश्वामित्रपत्न्याभक्षणार्थम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ मस्तकेशंकवः पापचिन्हानिकुष्ठवत्पतंत्वित्यर्थः ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ ॥ त्रिपंचाशत्पद्यवर्यैस्त्रिशंकोस्तुकथानकम् ॥ प्रोच्यतेयत्रमहिमाभगवत्यास्तुवर्ण्यते
॥ १ ॥ वसिष्ठेनशप्तेत्रिशंकौपश्चाज्जातंवृत्तंपृच्छाति ॥ वसिष्ठेनचेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ विज्ञानेश्रीदेव्याउपास

कदाचि न्नृपतिस्तत्रजस्वामं त्रंनवाक्षरम् ॥ होमार्थंब्राह्मणान्गत्वाप्रणम्योवाचभक्तितः ॥३॥ भूमिदेवाःशृणुध्वंवैवचनंप्रणतस्यमे ॥ ऋत्विजोममसर्वेऽत्रभ
वंतःप्रभवंतुह ॥४॥ जपस्यचदशांशेनहोमःकार्योविधानतः ॥ भवद्भिःकार्यसिद्ध्यर्थंवेदविद्भिःकृपापरैः ॥५॥ सत्यव्रतोऽहंनृपतेःपुत्रोब्रह्मविदांवराः ॥ कार्यं
ममविधातव्यंसर्वथासुखहेतवे ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वाब्राह्मणास्तत्रतमूचुर्नृपतेःसुतम् ॥ शप्तस्त्वंगुरुणाप्राप्तंपिशाचत्वंत्वयाऽधुना ॥ ७ ॥ नयागार्होऽसित
स्मात्त्वंवेदेष्वनधिकारतः ॥ पिशाचत्वमनुप्राप्तंसर्वलोकेषुगर्हितम् ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचस्तेषांराजाडुःखमवापह ॥ धिग्जीवितमिदंमे
ऽद्यकिंकरोमिवनेस्थितः ॥ ९ ॥ पित्राचाऽहंपरित्यक्तःशप्तश्चगुरुणाभृशम् ॥ राज्याद्भ्रष्टःपिशाचत्वमनुप्राप्तःकरोमिकिम् ॥ १० ॥ तदापृथुतरांकृत्वाचि
तां काष्ठैर्नृपात्मजः ॥ सस्मारचंडिकांदेवींप्रवेशमनुचिंतयन् ॥ ११ ॥ स्मृत्वादेवींमहामायांचितांप्रज्वलितांपुरः ॥ कृत्वास्नात्वाप्रवेशार्थंस्थितःप्रांजलि
रग्रतः ॥ १२ ॥ ज्ञात्वाभगवतीतंतुमर्तुकामंमहीपतिम् ॥ आजगामतदाकाशंप्रत्यक्षंतस्यचाऽग्रतः ॥ १३ ॥ दत्त्वाऽथदर्शनंदेवीतमुवाचनृपात्मजम् ॥
सिंहारूढामहाराजमेघगंभीरयागिरा ॥ १४ ॥ देव्युवाच ॥ किंतेऽध्यवसितंसाधोहुताशेमातनुंत्यज ॥ स्थिरोभवमहाभागपितातेजरसान्वितः ॥ १५ ॥
राज्यंदत्त्वावनेतुभ्यंगंताऽस्तितपसेकिल ॥ विषादंत्यजहेवीरपरश्वोहानिभूपते ॥ १६ ॥ नेतुंत्वामागमिष्यंतिसचिवाश्चपितुस्तव ॥ मत्प्रसादात्पिता
चत्वामभिषिच्यनृपासने ॥ १७ ॥ जित्वाकामंब्रह्मलोकंगमिष्यत्येषनिश्चयः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वातंतदादेवीतत्रैवांतरधीयत ॥ १८ ॥ राजपुत्रो
विरमितोमरणात्पावकात्ततः ॥ अयोध्यायांतदाऽऽगत्यनारदेनमहात्मना ॥ १९ ॥ वृत्तांतःकथितःसर्वोराज्ञेसत्वरमादितः ॥ श्रुत्वाराजाऽथपुत्रस्यतंत
थामरणोद्यमम् ॥ २० ॥ खेदमाधायमनसिशुशोचबहुधानृपः ॥ सचिवानाहधर्मात्मापुत्रशोकपरिप्लुतः ॥ २१ ॥ ज्ञातंभवद्भिरत्युग्रंपुत्रस्यममचेष्टितम् ॥
त्यक्तोमयावनेधीमान्पुत्रःसत्यव्रतोमम ॥ २२ ॥ आज्ञयाऽसौगतःसद्योराज्यार्हःपरमार्थवित् ॥ स्थितस्तत्रैवविज्ञानेधनहीनःक्षमान्वितः ॥ २३ ॥ व
सिष्ठेनतथाशप्तःपिशाचसदृशःकृतः ॥ सोऽद्यदुःखेनसंतप्तःप्रवेष्टुंचहुताशनम् ॥ २४ ॥ उद्यतःश्रीमहादेव्यानिषिद्धःसंस्थितःपुनः ॥ तस्माद्गच्छंतुतंशीघ्रं
ज्येष्ठपुत्रंमहाबलम् ॥ २५ ॥ आश्वास्यवचनैरत्रतरसैवानयंत्विह ॥ अभिषिच्यसुतंराज्येऔरसंपालनक्षमम् ॥ २६ ॥ वनंयास्यामिशांतोऽहंतपसेकृतनिश्च
यः ॥ इत्युक्त्वामंत्रिणःसर्वान्प्रेषयामासपार्थिवः ॥ २७ ॥ तस्यैवाऽऽनयनार्थंहिप्रीतिप्रवणमानसः ॥ तेगत्वातंसमाश्वास्यमंत्रिणःपार्थिवात्मजम् ॥ २८ ॥

नेस्थितः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ मुखोद्भवाःब्राह्मणाः ॥ तथाचश्रुतिः॥ब्राह्मणोऽस्यमुखमासीदिति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ तेभ्योद्यूतादिभ्यः
प्रजारक्षयेन्निवारयेत् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सुदीक्षितःगुरूपदेशेनगृहीतदेवीमंत्रइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ देवीचरणोदकमाहात्म्यमाह । सकृत्कृत्वेति ॥ अत्रह्येवंपुराणांतरेकथाश्रूयते ॥ कश्चिद्दषिः
प्रवासीकाचित्सरसिस्नात्वादेवीपूजांविधायतत्तीर्थंबिल्वमूलेचिक्षेपतत्रचटकाः शुकाश्चागत्यतत्तीर्थंतृषिताःपपुः ॥ देहपातोत्तरंतेशुकादयःकल्पपर्यंतंस्वर्गभोगंभुक्त्वाकेचित्सुद्युम्नभूरिद्यु

अयोध्यायांमहात्मानंमानपूर्वंसमानयन् ॥ दृष्ट्वासत्यव्रतंराजादुर्बलंमलिनांबरम् ॥ २९ ॥ जटाजूटधरंक्रूरंचिंतातुरमचिंतयत् ॥ किंकृतंनिष्ठुरंकर्ममया
पुत्रोविवासितः ॥ ३० ॥ राज्यार्हश्चातिमेधावीजानताधर्मनिश्चयम् ॥ इतिसंचिंत्यमनसातमालिंग्यमहीपतिः ॥ ३१ ॥ आसनेस्वसमीपस्थेसमाश्वास्यो
पवेशयत् ॥ उपविष्टंसुतंराजाप्रेमपूर्वमुवाचह॥३२॥प्रेमगद्गदयावाचानीतिशास्त्रविशारदः ॥ राजोवाच ॥ पुत्रधर्मेमतिःकार्यामाननीयामुखोद्भवाः॥३३॥
न्यायागतंधनंग्राह्यंरक्षणीयाःसदाप्रजाः ॥ नासत्यंक्काऽपिवक्तव्यंनाऽमार्गेगमनंक्कचित् ॥ ३४ ॥ शिष्टप्रोक्तंप्रकर्तव्यंपूजनीयास्तपस्विनः ॥ हंतव्यादस्य
वःक्रूराइंद्रियाणांतथाजयः ॥ ३५॥ कर्त्तव्यःकार्यसिद्ध्यर्थंराज्ञापुत्रसदैवहि ॥ मंत्रस्तुसर्वथागोप्यःकर्तव्यःसचिवैःसह ॥ ३६ ॥ नोपेक्ष्योल्पोपिकृतिना
रिपुःसर्वात्मनासुत ॥ नविश्वसेत्परासक्तंसचिवंचतथानतम् ॥ ३७ ॥ चाराःसर्वत्रयोक्तव्याःशत्रुमित्रेषुसर्वथा ॥ धर्मेमतिःसदाकार्यादानंदद्याच्चनित्यशः
॥ ३८ ॥ शुष्कवादोनकर्तव्योदुष्टसंगंचवर्जयेत् ॥ यष्टव्याविविधायज्ञाःपूजनीयामहर्षयः ॥३९ ॥ नविश्वसेत्स्त्रियंक्काऽपिस्त्रैणंद्यूतरतंनरम् ॥ अत्यादरो
नकर्तव्योमृगयायांकदाचन ॥ ४० ॥ द्यूतमद्येतथागेयेनृत्यंवारवधूषुच ॥ स्वयंतद्विमुखोभूयात्प्रजास्तेभ्यश्चरक्षयेत् ॥ ४१ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेकर्तव्यमुत्थानं
सर्वथासदा ॥ स्नानादिकंसर्वविधिंविधायविधिवद्यथा ॥ ४२ ॥ पराशक्तेःपरांपूजांभक्त्याकुर्यात्सुदीक्षितः ॥ पुत्रैतज्जन्मसाफल्यंपराशक्तेःपदार्चनम् ॥
॥ ४३ ॥ सकृत्कृत्वामहापूजांदेवीपादजलंपिबन् ॥ नजातुजननीगर्भंगच्छेदितिविनिश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वंदृश्यंमहादेवीद्रष्टासाक्षीचसैवहि ॥ इतितद्भाव
भरितास्तिष्ठेन्निर्भयचेतसा ॥ ४५ ॥ कृत्वानित्यविधिंसम्यग्गंतव्यंसदसिद्विजान् ॥ समाहूयचप्रष्टव्योधर्मशास्त्रविनिर्णयः ॥ ४६ ॥ संपूज्यब्राह्मणान्पू
ज्यान्वेदवेदांतपारगान् ॥ गोभूहिरण्यादिकंचदेयंपात्रेषुसर्वदा ॥ ४७ ॥

म्नेंद्रद्युम्नकुवलयाश्वयौवनाश्वधुवयशोऽश्वपतिशशबिंदुहरिषादयोमैत्रायणीयश्रुतिप्रसिद्धाःपरमज्ञानिनोराजानोऽभूवन् ॥ केचित्खगाः कण्वजातूकर्ण्यकात्यायनाऽऽसुरिपंचाशिखवैशंपायनाप
स्तंबहारीतादयोमुनयोज्ञानिवराअभूवन्निति ॥ ४४ ॥ द्रष्टाजीवः साक्षीईश्वरोदृश्यंसर्वंजगदिदंसैवभगवतीत्यर्थः ॥ तदुक्तंमुंडमालायाम् ॥ भूतानिदुर्गाभुवनानिदुर्गानराःस्त्रियश्चापि
सुरासुरादिकम् ॥ यद्यद्धिदृश्यंखलुतद्दुर्गादुर्गास्वरूपादपरंनकिंचित् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तत्रप्रमाणमाह । अद्भ्योग्निरिति ॥ स्वासुयोनिषुस्वकारणेषुजलादिषुशाम्यतिनतत्रपराक्रमंदर्शयतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलक
सप्तमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ चतुःषष्टिश्लोकवर्यैर्विश्वामित्रप्रतापतः ॥ त्रिशंकोःस्वर्गवासश्चविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ त्रिशंकोःपितुरुपदेशानंतरंजातंवृत्तमाह। एवंप्रबोधितइति

अविद्वान्ब्राह्मणःकोऽपिनैवपूज्यःकदाचन ॥ आहारादधिकंनैवदेयंमूर्खायकर्हिचित् ॥ ४८ ॥ नवालोभात्त्वयापुत्रकर्तव्यंधर्मलंघनम् ॥ अतःपरंनकर्त
व्यंक्वचिद्विप्रावमाननम् ॥ ४९ ॥ ब्राह्मणाभूमिदेवाश्चमाननीयाःप्रयत्नतः ॥ कारणंक्षत्रियाणांचद्विजाएवनसंशयः ॥ ५० ॥ अद्भ्योऽग्निर्ब्रह्मणःक्षत्रमश्म
नोलोहमुत्थितम् ॥ तेषांसर्वत्रगंतेजःस्वासुयोनिषुशाम्यति ॥ ५१ ॥ तस्माद्ब्राह्मणविशेषेणमाननीयामुखोद्भवाः ॥ दानेनविनयेनैवसर्वथाभूतिमिच्छता
॥ ५२ ॥ दंडनीतिःसदाकार्याधर्मशास्त्रानुसारतः ॥ कोशस्यसंग्रहःकार्योनूनंन्यायागतस्यह ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेएका
दशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबोधितःपित्रात्रिशंकुःप्रणतोनृपः ॥ तथेतिपितरंप्राहप्रेमगद्गदयागिरा ॥ १ ॥ विप्राना
हूयमंत्रज्ञान्वेदशास्त्रविशारदान् ॥ अभिषेकायसंभारान्कारयामाससत्वरम् ॥ २ ॥ सलिलंसर्वतीर्थानांसमानाय्यविशांपतिः ॥ प्रकृतीश्चसमाहूयसामं
तान्भूपतींस्तथा ॥ ३ ॥ पुण्येह्निविधिवत्तस्मैददावासनमुत्तमम् ॥ अभिषिच्यसुतंराज्येत्रिशंकुंविधिवत्पिता ॥ ४ ॥ तृतीयमाश्रमंपुण्यंजग्राहभार्यया
युतः ॥ वनेत्रिपथगाकूलेचचारदुश्चरंतपः ॥ ५ ॥ कालेप्राप्तेययौस्वर्गंपूजितस्त्रिदशैरपि ॥ इंद्रासनसमीपस्थोरराजरविवत्सदा ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥
पूर्वंभगवताप्रोक्तंकथायोगेनसांप्रतम् ॥ सत्यव्रतोवसिष्ठेनशप्तोदोग्ध्रीवधात्किल ॥ ७ ॥ कुपितेनपिशाचत्वंप्रापितोगुरुणाततः ॥ कथंमुक्तःपिशाचत्वा
दित्येतत्संशयःप्रभो ॥ ८ ॥ नसिंहासनयोग्योहिभवेच्छापसमन्वितः ॥ मुनिनामोचितःशापात्केनाऽन्येनचकर्मणा ॥ ९ ॥ एतन्मेब्रूहिविप्रर्षेशापमोक्ष
णकारणम् ॥ आनीतस्तुकथंपित्रास्वगृहेताद्दशाकृतिः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ वसिष्ठेनचशप्तोऽसौसद्यःपैशाचतांगतः ॥ दुर्वेषश्चाऽतिदुर्धर्षःसर्वलो
कभयंकरः ॥ ११ ॥ यदैवोपासितादेवीभक्त्यासत्यव्रतेनह ॥ तयाप्रसन्नयाराजन्दिव्यदेहःकृतःक्षणात् ॥ १२ ॥ पिशाचत्वंगतंतस्यपापंचैवक्षयंगतम् ॥
विपाप्माचाऽतितेजस्वीसंभूतस्तत्कृपामृतात् ॥ १३ ॥ वसिष्ठोऽपिप्रसन्नात्माजातःशक्तिप्रसादतः ॥ पिताऽपिचबभूवाऽस्यप्रेमयुक्तस्त्वनुग्रहात् ॥ १४ ॥
राज्यंशशासधर्मात्मामृतेपितरिपार्थिवः ॥ ईजेचविविधैर्यज्ञैर्देवदेवींसनातनीम् ॥ १५ ॥ तस्यपुत्रोबभूवाऽथहरिश्चंद्रःसुशोभनः ॥ लक्षणैःशास्त्रनिर्दि
ष्टैःसंयुतश्चाऽतिसुंदरः ॥ १६ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ केनाऽन्येनकर्मणापापाच्छापरूपान्मोचितोमुनिनेत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ देवीकृपयासर्वमेतत्संपन्नमित्याह । वसिष्ठेनचेति ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ईजेचेति ॥ विविधैर्नानाविधैरग्निष्टोमाद्यश्वमेधांतैर्यज्ञैःसनातनींनित्यांदेवींश्रीसच्चिदानंदरूपिणींभगवतीमीजे इयाजेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ उच्छिन्नधर्ममार्गेतिसंबोधनम् ॥ उच्छिन्नोधर्ममार्गोयेनेत्यर्थः ॥ सुरभिवधदूषि
तत्वंब्रह्मपत्नीहरत्वंचपूर्वमुपपादितम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इदंफलंपराशक्त्युपासकवसिष्ठशापेनजातमित्याह ॥ शक्त्युपासकरोषेणेति ॥ ३४ ॥ तस्माच्छक्तिभक्तापराधं

युवराजंसुतंकृत्वात्रिशंकुःपृथिवीपतिः ॥ मानुषेणशरीरेणस्वर्गेभोक्तुंमनोदधे ॥ १७ ॥ वसिष्ठस्याऽऽश्रमंगत्वाप्रणम्यविधिवन्नृपः ॥ उवाचवचनंप्रीतःकृ
तांजलिपुटस्तदा ॥ १८ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मपुत्रमहाभागसर्वमंत्रविशारद ॥ विज्ञप्तिंमेसुमनसाश्रोतुमर्हसितापस ॥ १९ ॥ इच्छामेऽद्यसमुत्पन्नास्व
र्गलोकसुखायच ॥ अनेनैवशरीरेणभोगान्भोक्तुममानुषान् ॥ २० ॥ अप्सरोभिश्चसंवासःक्रीडितुंनंदनेवने ॥ देवगंधर्वगानंचश्रोतव्यंमधुरंकिल ॥ २१ ॥
याजयत्वंमखेनाऽशुताहशेनमहामुने ॥ यथाऽनेनशरीरेणवसेलोकंत्रिविष्टपम् ॥ २२ ॥ समर्थोऽसिमुनिश्रेष्ठकुरुकार्यममाऽऽधुना ॥ प्रापयाऽऽशुमखं
कृत्वादेवलोकंदुरासदम् ॥ २३ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ राजन्मानुषदेहेनस्वर्गेवासःसुदुर्लभः ॥ मृतस्यहिध्रुवंस्वर्गःकथितःपुण्यकर्मणा ॥ २४ ॥ तस्माद्विभे
मिसर्वज्ञदुर्लभाच्चमनोरथात् ॥ अप्सरोभिश्चसंवासोजीवमानस्यदुर्लभः ॥ २५ ॥ कुरुयज्ञान्महाभागमृतःस्वर्गमवाप्स्यसि ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्य
वचस्तस्यराजापरमदुर्मनाः ॥ २६ ॥ उवाचवचनंभूयोवसिष्ठंपूर्वरोपितम् ॥ नत्वंयाजयसेब्रह्मन्गर्वावेशाच्चमांयदि ॥ २७ ॥ अन्यंपुरोहितंकृत्वायक्ष्येऽहं
किलसांप्रतम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यवसिष्ठःकोपसंयुतः ॥ २८ ॥ शशापभूपतिंचेतिचांडालोभवदुर्मते ॥ अनेनत्वंशरीरेणश्वपचोभवसत्वरम् ॥ २९ ॥
स्वर्गंकृतनपापिष्ठसुरभीवधदूषित ॥ ब्रह्मपत्नीहरोच्छिन्नधर्ममार्गविदूषक ॥ ३० ॥ नतेस्वर्गगतिःपापमृतस्याऽपिकथंचन ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोगुरु
णाराजंस्त्रिशंकुस्तत्क्षणादपि ॥ ३१ ॥ तत्रतेनशरीरेणबभूवश्वपचाकृतिः ॥ कुंडलेऽश्ममयेवापिजातेतस्यचतत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ देहेचंदनगंधश्चविङ्गंधो
ह्यभवत्तदा ॥ नीलवर्णेऽथसंजातेदिव्येपीतांबरेतनौ ॥ ३३ ॥ गजवर्णोभवद्देहःशापात्तस्यमहात्मनः ॥ शक्त्युपासकरोषेणफलमेतदभून्नृप ॥ ३४ ॥
तस्माच्छ्रीशक्तिभक्तोहिनाऽवमान्यःकदाचन ॥ गायत्रीजपनिष्ठोहिवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ३५ ॥ दृष्ट्वात्मनिंद्यंनिजंदेहंराजादुःखमवाप्तवान् ॥ नजगामगृहेदी
नोवनमेवाऽभितोययौ ॥ ३६ ॥ चिंतयामासदुःखार्तस्त्रिशंकुःशोकविह्वलः ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिदेहोमेऽतीवनिंदितः ॥ ३७ ॥ कर्तव्यंनैवपश्यामियेन
मेदुःखसंक्षयः ॥ गृहेगच्छामिचेत्पुत्रःपीडितोऽद्यभविष्यति ॥ ३८ ॥ भार्याऽपिश्वपचंदृष्ट्वानांगीकारंकरिष्यति ॥ सचिवानादरिष्यंतिवीक्ष्यमामीदृशंपुनः
॥ ३९ ॥ ज्ञातयोबंधुवर्गश्चसंगतानभजिष्यति ॥ सर्वैस्त्यक्तस्यमेनूनंजीवितान्मरणंवरम् ॥ ४० ॥ विषंवाभक्षयित्वाऽद्यपतित्वावाजलाशये ॥ कृत्वावा
कंठपाशंचदेहत्यागंकरोम्यहम् ॥ ४१ ॥

नकुर्यादित्याह ॥ तस्मादिति ॥ अयंचवसिष्ठोगायत्र्युपासकत्वात्पराशक्तिभक्तइत्याह ॥ गायत्रीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ यदिप्राणांस्त्यजामितदाऽऽत्महत्याभविष्यतीत्याह। आत्महत्येति॥तयाचकिंभविष्यतितत्राह। जन्मनिजन्मनीति ॥ प्रतिजन्मनिश्वपचत्वंभवेद्धत्यादोषात्पुनरप्येवंविधंशापादि
कंचभवेदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ साधुसमागमइति ॥ सयदाभाग्ययोगाद्भविष्यतितदाममकार्यंस्यादित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सचिवानिति ॥ स्वापेक्षया

अग्नौवाज्वलितेदेहंजुहोमिविधिवद्बलात् ॥ कृत्वावाऽनशनंप्राणांस्त्यजामिदूषितान्भृशम् ॥ ४२ ॥ आत्महत्याभवेन्नूनंपुनर्जन्मनिजन्मनि ॥ श्वपच
त्वंचशापश्चहत्यादोषाद्भवेदपि ॥ ४३ ॥ पुनर्विचार्यभूपालश्चेतसासमचिंतयत् ॥ आत्महत्यानकर्तव्यासर्वथैवमयाऽधुना ॥ ४४ ॥ भोक्तव्यंस्वकृतंक
र्मदेहेनाऽनेनकानने ॥ भोगेनाऽस्यविपाकस्यभवितासर्वथाक्षयः ॥ ४५ ॥ प्रारब्धकर्मणांभोगादन्यथानक्षयोभवेत् ॥ तस्मान्मयाऽत्रभोक्तव्यंकृतंकर्म
शुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ कुर्वन्पुण्याश्रमाभ्याशेतीर्थानांसेवनंतथा ॥ स्मरणंचांबिकायास्तुसाधूनांसेवनंतथा ॥ ४७ ॥ एवंकर्मक्षयंनूनंकरिष्यामिवनेव
सन् ॥ भाग्ययोगात्कदाचित्तुभवेत्साधुसमागमः ॥ ४८ ॥ इतिसंचिंत्यमनसात्यक्त्वास्वनगरंनृपः ॥ गंगातीरेगतःकामंशोचंस्तत्रैवसंस्थितः ॥ ४९ ॥
हरिश्चंद्रस्तदाज्ञात्वापितुःशापस्यकारणम् ॥ दुःखितःसचिवांस्तत्रप्रेषयामासपार्थिवः ॥ ५० ॥ सचिवास्तत्रगत्वाऽऽशुतमूचुःप्रश्रयान्विताः ॥ प्रण
म्यश्वपचाकारंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ५१ ॥ राजन्पुत्रेणतेनूनंप्रेषितान्समुपागतान् ॥ अवेहिसचिवांस्त्वन्नोहरिश्चंद्राज्ञयास्थितान् ॥ ५२ ॥ युवराजस्तु
तःप्राहयत्तच्छृणुनराधिप ॥ आनयध्वंनृपंयूयंसंमान्यपितरंमम ॥ ५३ ॥ तस्माद्राजन्समागच्छराज्यंप्रतिगतव्यथः ॥ सेवांसर्वेकरिष्यंतिसचिवाश्चप्रजा
स्तथा ॥ ५४ ॥ गुरुंप्रसादयिष्यामःसयथातुदयेतवै ॥ प्रसन्नोऽसौमहातेजादुःखस्यांतंकरिष्यति ॥ ५५ ॥ इतिपुत्रेणतेराजन्कथितंबहुधाकिल ॥ त
स्माद्गमनमेवाऽऽशुरोचतांनिजसद्मनि ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांनृपःश्रुत्वाभाषितंश्वपचाकृतिः ॥ स्वगृहंगमनायाऽसौनमतिंकृतवानदः ॥५७॥
तानुवाचतदावाक्यंव्रजंतुसचिवाःपुरम् ॥ गत्वापुत्रंमहाभागाब्रुवंतुवचनान्मे ॥ ५८ ॥ नागमिष्याम्यहंपुत्रकुरुराज्यमतंद्रितः ॥ मानयन्ब्राह्मणान्दे
वान्यजन्यज्ञैरनेकशः ॥ ५९ ॥ नाऽहंश्वपचवेषेणगर्हितेनमहात्मभिः ॥ आगमिष्याम्ययोध्यायांसर्वेगच्छंतुमाचिरम् ॥ ६० ॥ पुत्रंसिंहासनेस्थाप्य,
हरिश्चंद्रंमहाबलम् ॥ कुर्वंतुराज्यकर्माणियूयंतत्रममाज्ञया ॥ ६१ ॥ इत्यादिष्टास्ततस्तेतुरुरुदुश्चाऽऽतुराभृशम् ॥ सचिवानिर्ययुस्तूर्णंनत्वातंचवनाश्रमा
त् ॥ ६२ ॥ अयोध्यायामुपागत्यपुण्येऽह्निविधिपूर्वकम् ॥ अभिषेकंतदाचक्रुर्हरिश्चंद्रस्यमूर्धिते ॥ ६३ ॥ अभिषिक्तस्तुतेजस्वीसचिवाश्चनृपाज्ञया ॥
राज्यंचकारधर्मिष्ठःपितरंचिंतयन्भृशम् ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

ज्येष्ठान्राज्ञोप्यातिप्रियान् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तम
स्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुहरिश्चंद्रेनृपेसति ॥ त्रिशंकोःकौशिकस्याऽपिसमागमउदीर्यते ॥ १ ॥ हरिश्चंद्रस्यराज्याभिषेकेकृतेसत्यनंतरंवृत्तमाह । हरिश्चंद्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अस्मिन्
समयेतपश्चर्यार्थंवहुकालंगतोविश्वामित्रःस्वगृहमागतइत्याह । एवंगच्छतीति ॥ ५ ॥ ६ ॥ विश्वामित्रोदुर्भिक्षकालजंवृत्तांतंभार्यांपृच्छति । दुर्भिक्षेत्विति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ इत्थंभार्या

॥ राजोवाच ॥ हरिश्चंद्रःकृतोराजासचिवैर्नृपशासनात् ॥ त्रिशंकुस्तुकथंमुक्तस्तस्माच्चांडालदेहतः ॥ १ ॥ मृतोवावनमध्येतुगंगातीरेपरिप्लुतः ॥ गुरु
णावाकृपांकृत्वाशापात्तस्माद्विमोचितः ॥ २ ॥ एतद्वृत्तांतमखिलंकथयस्वममाग्रतः ॥ चरितंतस्यनृपतेःश्रोतुकामोऽस्मिसर्वथा ॥ ३ ॥ व्यासउवाच
अभिषिक्तंसुतंकृत्वाराजासंतुष्टमानसः ॥ कालातिक्रमणंतत्रचकारचिंतयञ्छिवाम् ॥ ४ ॥ एवंगच्छतिकालेतुतपस्तप्त्वासमाहितः ॥ द्रष्टुंदारान्सुता
दींश्चतदाऽगात्कौशिकोमुनिः ॥ ५ ॥ आगत्यस्वजनंदृष्ट्वासुस्थितंमुदमाप्तवान् ॥ भार्यांपप्रच्छमेधावीस्थितामग्रेसपर्यया ॥ ६ ॥ दुर्भिक्षेतुकथंकालस्त्व
यानीतःसुलोचने ॥ अन्नंविनात्विमेवालाःपालिताःकेनतद्वद ॥ ७ ॥ अहंतपसिसंवद्धोनाऽऽगतःशृणुसुंदरि ॥ किंकृतंतुत्वयाकांतेविनाद्रव्येणशोभने ॥
॥८॥ मयाचिंताकृतातत्रश्रुत्वादुर्भिक्षमद्भुतम् ॥ नागतोऽहंविचार्यैवंकिंकरिष्यामिनिर्धनः ॥ ९ ॥ अहमप्यतिवामोरुपीडितःक्षुधयावने ॥ प्रविष्टश्चौरभावेन
कुत्रचिच्छ्वपचालये ॥ १० ॥ श्वपचंनिद्रितंदृष्ट्वाक्षुधयापीडितोभृशम् ॥ महानसंपरिज्ञायभक्ष्यार्थंसमुपस्थितः ॥ ११ ॥ यदाभांडंसमुद्घाट्यपक्वंश्वतनु
जामिषम् ॥ गृह्णामिभक्षणार्थायतदादृष्टस्तुतेनवै ॥ १२ ॥ पृष्टःकस्त्वंकथंप्राप्तोगृहेमेनिशिसादरम् ॥ ब्रूहिकार्यंकिमर्थंत्वमुद्घाटयसिभांडकम् ॥ १३ ॥
इत्युक्तःश्वपचेनाऽहंक्षुधयापीडितोभृशम् ॥ तमवोचंसुकेशांतकामंगद्गदयागिरा ॥ १४ ॥ ब्राह्मणोऽहंमहाभागतापसःक्षुधयार्दितः ॥ चौरभावमनुप्राप्तो
भक्ष्यंपश्यामिभांडके ॥ १५ ॥ चौरभावेनसंप्राप्तोऽस्म्यतिथिस्तेमहामते ॥ क्षुधितोऽस्मिददस्वाज्ञांमांसमद्मिसुसंस्कृतम् ॥ १६॥ विश्वामित्रउवाच ॥
श्वपचस्तुवचःश्रुत्वामामुवाचसुनिश्चितम् ॥ भक्षंमाकुरुवर्णाग्र्यजानीहिश्वपचालयम् ॥ १७ ॥ दुर्लभंखलुमानुष्यंतत्राऽपिचद्विजन्मता ॥ द्विजत्वेब्रा
ह्मणत्वंचदुर्लभंवेत्सिकिंनहि ॥ १८ ॥ दुष्टाहारोनकर्तव्यःसर्वथालोकमिच्छता ॥ अग्राह्यामनुनाप्रोक्ताःकर्मणासप्तचांत्यजाः ॥ १९ ॥ त्याज्योऽहंकर्म
णाविप्रश्वपचोनाऽत्रसंशयः ॥ निवारयामिभक्ष्यात्त्वांनलोभेनांजसाद्विज ॥ २० ॥ वर्णसंकरदोषोऽयंमायातुत्वांद्विजोत्तम ॥ विश्वामित्रउवाच ॥
सत्यंवदसिधर्मज्ञमतिस्तेविशदांत्यज ॥ २१ ॥ तथाऽप्यापदिधर्मस्यसूक्ष्ममार्गंब्रवीम्यहम् ॥ देहस्यरक्षणंकार्यंसर्वथायदिमानद ॥ २२ ॥ पापस्यांते
पुनःकार्यंप्रायश्चित्तंविशुद्धये ॥ दुर्गतिस्तुभवेत्पापादनापदिनचाऽऽपदि ॥ २३ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ द्विजत्वेब्राह्मणत्वंचेति ॥ द्विजत्वेसत्यपिब्राह्मणत्वंदुर्लभमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥
वृत्तांतंपृष्ट्वास्ववृत्तांतमाह। अहमप्यतीति
॥ २० ॥ मायातुमागच्छतुमाशब्दोनिषेधार्थकः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

असदुपायेसत्यपियःक्षुधितःप्राणत्यागंकरोतिसनरकंप्राप्नोतीत्याह । मरणादिति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ नीवारार्थमरण्येभवाःश्यामाकानीवाराइति
नीवाराश्चमेइतिरुद्रभाष्येमाधवः ॥ ३१ ॥ फलंनीवाररूपंकिंचिदुदरपूर्त्यपरिमितम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ आसुरित्यत्रछांदसोभूभावाभावः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ संधिरार्षः ॥ ३७ ॥ ३८॥

मरणात्क्षुधितस्याऽथनरकोनाऽत्रसंशयः ॥ तस्मात्क्षुधापहरणंकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ २४ ॥ तेनाऽहंचौर्यधर्मेणदेहंरक्षेऽप्यथांत्यज ॥ अवर्षणेचचौर्ये
णयत्पापंकथितंबुधैः ॥ २५ ॥ योनवर्षतिपर्जन्यंतत्तुतस्मैभविष्यति ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ इत्युक्तेवचनेकांतेपर्जन्यःसहसापतत् ॥ २६ ॥ गगनाद्ध
स्तिहस्ताभिर्धाराभिरभिकांक्षितः ॥ मुदितोऽहंवनंवीक्ष्यवर्षतंविद्युतासह ॥ २७ ॥ तदाऽहंतद्गृहंत्यक्त्वानिःसृतःपरयामुदा ॥ कथयत्वंवरारोहेकालोनी
तस्त्वयाकथम् ॥ २८ ॥ कांतारेपरमःक्रूरःक्षयकृत्प्राणिनामिह ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वापतिमाहप्रियंवदा ॥ २९ ॥ यथाशृणुमयानीतः
कालःपरमदारुणः ॥ गतेत्वयिमुनिश्रेष्ठदुर्भिक्षंसमुपागतम् ॥ ३० ॥ अन्नार्थंपुत्रकाःसर्वेबभूवुश्चाऽतिदुःखिताः ॥ क्षुधितान्बालकान्वीक्ष्यनीवारार्थंवने
वने ॥ ३१ ॥ भ्रांताऽहंचिंतयाविष्टाकिंचित्प्राप्तंफलंतदा ॥ एवंचकतिचिन्मासानीवारेणाऽतिवाहिताः ॥ ३२ ॥ तदभावेमयाकांतचिंतितंमनसापुनः ॥
नभिक्षाकिलदुर्भिक्षेनीवारानाऽपिकानने ॥ ३३ ॥ नवृक्षेषुफलान्यासुर्नमूलानिधरातले ॥ क्षुधयापीडितावालारुदंतिभृशमातुराः ॥ ३४ ॥ किंकरो
मिक्वगच्छामिकिंब्रवीमिक्षुधार्दितान् ॥ एवंविचिंत्यमनसानिश्चयस्तुमयाकृतः ॥ ३५ ॥ पुत्रमेकंददाम्यद्यकस्मैचिद्धनिनेकिल ॥ गृहीत्वातस्यमौ
ल्यंतुतेनद्रव्येणबालकान् ॥ ३६ ॥ पालयेऽहंक्षुधार्तास्तुनाऽन्योपायोऽस्तिपालने ॥ इतिसंचिंत्यमनसापुत्रोऽयंप्रहितोमया ॥ ३७ ॥ विक्रयार्थंमहा
भागक्रंदमानोभृशातुरः ॥ क्रंदमानंगृहीत्वैनंनिर्गताऽहंगतत्रपा ॥ ३८ ॥ तदासत्यव्रतोमार्गेमामुद्वीक्ष्यभृशातुराम् ॥ पप्रच्छसचराजर्षिःकस्माद्रोदि
तिबालकः ॥ ३९ ॥ तदाऽहंतमुवाचेदंवचनंमुनिसत्तम ॥ विक्रयार्थंनीयतेऽसौबालकोऽद्यमयानृप ॥ ४० ॥ श्रुत्वामेवचनंराजादयार्द्रहृदयस्ततः ॥
मामुवाचगृहंयाहिगृहीत्वैनंकुमारकम् ॥ ४१ ॥ भोजनार्थंकुमाराणामामिषंविहितंतव ॥ प्रापयिष्याम्यहंनित्यंयावन्मुनिसमागमः ॥ ४२ ॥ अहन्य
हनिभूपालोवृक्षेऽस्मिन्मृगसूकरान् ॥ विन्यस्ययातिहत्वाऽसौप्रत्यहंदययान्वितः ॥ ४३ ॥ तेनैवबालकाःकांतपालितावृजिनार्णवात् ॥ वसिष्ठेनाऽथशप्तो
ऽसौभूपतिर्ममकारणात् ॥ ४४ ॥ कस्मिंश्चिद्दिवसेमांसंनप्राप्तंतेनकानने ॥ हतादोग्ध्रीवसिष्ठस्यतेनाऽसौकुपितोमुनिः ॥ ४५ ॥ त्रिशंकुरितिभूपस्यकृतंना ॥ १७ ॥
ममहात्मना ॥ कुपितेनवधाद्धेतोश्चांडालश्चकृतोनृपः ॥ ४६ ॥ तेनाऽहंदुःखिताजातातस्यदुःखेनकौशिक ॥ श्वपचत्वमसौप्राप्तोमत्कृतेनृपनंदनः ॥ ४७ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ तस्माद्रक्षेति ॥ तस्माच्छ्वपचत्वाद्रक्षणमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ कांतारात्संकटात् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ पक्कणेश्वपचग्रामेग्रामाद्बहिर्भूते ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥
॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैःस्वर्गगतेसति ॥ त्रिशंकौतुहरिश्चंद्रकथाप्रारभ्यतेऽ

येनकेनाऽप्युपायेनभवतानृपतेःकिल ॥ तस्माद्रक्षाप्रकर्तव्यातपसाप्रबलेनह ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिभार्यावचःश्रुत्वाकौशिकोमुनिसत्तमः ॥ ता
माहकामिनींदीनांसांत्वपूर्वमरिंदम ॥ ४९ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मोचयिष्यामितंशापान्नृपंकमललोचने ॥ उपकारःकृतोयेनकांताराद्रक्षितासिवै ॥
॥ ५० ॥ विद्यातपोबलेनाऽहंकरिष्येदुःखसंक्षयम् ॥ इत्याश्वास्यप्रियांतत्रकौशिकःपरमार्थवित् ॥ ५१ ॥ चिंतयामासनृपतेःकथंस्याद्दुःखनाशनम् ॥
संविमृश्यमुनिस्तत्रजगामयत्रपार्थिवः ॥ ५२ ॥ त्रिशंकुःपक्कणेदीनःसंस्थितःश्वपचाकृतिः ॥ आगच्छंतंमुनिंदृष्ट्वाविस्मितोऽसौनराधिपः ॥ ५३ ॥ दंडवन्निप
पातोर्व्यांपादयोस्तरसामुनेः ॥ गृहीत्वातंकरेभूपंपतितंकौशिकस्तदा ॥ ५४ ॥ उत्थाप्योवाचवचनंसांत्वपूर्वंद्विजोत्तमः ॥ मत्कृतेत्वंमहीपालशप्तोऽसिमु
निनायतः ॥ ५५ ॥ वांछितंतेकरिष्यामिब्रूहिकिंकरवाण्यहम् ॥ राजोवाच ॥ मयासंप्रार्थितःपूर्वंवसिष्ठोमखहेतवे ॥ ५६ ॥ मांयाजयमुनिश्रेष्ठकरोमि
मखमुत्तमम् ॥ यथेष्टंकुरुविप्रेंद्रयथास्वर्गंव्रजाम्यहम् ॥ ५७ ॥ अनेनैवशरीरेणशक्रलोकंसुखालयम् ॥ कोपंकृत्वावसिष्ठोऽसौमामाहेतिसुदुर्मते ॥
॥ ५८ ॥ मानुषेणहिदेहेनस्वर्गवासःकुतस्तव ॥ पुनर्मयोक्तोभगवान्स्वर्गलुब्धेनचाऽनघ ॥ ५९ ॥ अन्यंपुरोहितंकृत्वायक्ष्येऽहंयज्ञमुत्तमम् ॥ तदातेनैव
शप्तोऽहंचांडालोभवपामर ॥ ६० ॥ इत्येतत्कथितंसर्वंकारणंशापसंभवम् ॥ ममदुःखविनाशायसमर्थोऽसिमुनीश्वर ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वाविररामाऽसौ
राजादुःखरुजार्दितः ॥ कौशिकोपिनिराकर्तुंशापंतस्यव्यचिंतयत् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥
व्यासउवाच ॥ विचिंत्यमनसाकृत्यंगाधिसूनुर्महातपाः ॥ प्रकल्प्ययज्ञसंभारान्मुनीनामंत्रयत्तदा ॥ १ ॥ मुनयस्तंमखंज्ञात्वाविश्वामित्रनिमंत्रिताः ॥
नाऽगताःसर्वएवैतेवसिष्ठेननिवारिताः ॥ २ ॥ गाधिसूनुस्तदाज्ञायविमनाश्चाऽतिदुःखितः ॥ आजगामाऽऽश्रमंतत्रयत्राऽसौनृपतिःस्थितः ॥ ३ ॥ तमा
हकौशिकःक्रुद्धोवसिष्ठेननिवारिताः ॥ नागताब्राह्मणाःसर्वेयज्ञार्थंनृपसत्तम ॥ ४ ॥ पश्यमेतपसःसिद्धिंयथात्वांसुरसद्मनि ॥ प्रापयामिमहाराजवांछि
तंतेकरोम्यहम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वाजलमादायहस्तेनमुनिसत्तमः ॥ ददौपुण्यंतदातस्मैगायत्रीजपसंभवम् ॥ ६ ॥ दत्त्वाऽथसुकृतंराज्ञेतमुवाचमहीपतिम् ॥
यथेष्टंगच्छराजर्षेत्रिविष्टपमतंद्रितः ॥ ७ ॥ पुण्येनममराजेंद्रबहुकालार्जितेनच ॥ याहिशक्रपुरींप्रीतःस्वस्तितेऽस्तुसुरालये ॥ ८ ॥

धुना ॥ १ ॥ त्रिशंकुवाक्यंश्रुत्वाविश्वामित्रःकिंकृतवांस्तदाह । विचिंत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वांछितं तेऽभिलषितंकरोमीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ शीघ्रंभूमौयाहि ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ चलितोपिमुनेस्तपःप्रभावेणतत्रैवस्थितइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ स्वंनिवासंस्वकीयं स्थानंनयस्वेत्यर्थः ॥ २१ ॥ ओवाचेत्यत्राऽऽङ्पूर्वकःप्रयोगः ॥ त्रिशंकोःस्वर्गवासश्चस्कांदेनागरखंडेप्युक्तः ॥ तत्रब्रह्माणंप्रतिदेववाक्यम् ॥ सृष्टिःसृष्टासुरश्रेष्ठविश्वामित्रेणसांप्रतम् ॥ तस्माद्धारयतंगत्वास्वयमेवपितामह ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वातैरेवसहितोविधिः ॥ गत्वोवाचजगन्मित्रंविश्वामित्रंमुनीश्वरम् ॥ निवृत्तिंकुरुविप्रर्षेसांप्रतंवचनान्मम ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ अने

व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवतिविप्रेंद्रेत्रिशंकुस्तरसाततः ॥ उत्पपातयथापक्षीवेगवांस्तपसोबलात् ॥ ९ ॥ उत्पत्यगगनेराजागतःशक्रपुरींयदा ॥ दृष्टोदेव
गणैस्तत्रक्रूरश्चांडालवेषभाक् ॥ १० ॥ कथितोऽसौसुरेंद्रायकोऽयमायातिसत्वरः ॥ गगनेदेववद्धायोदुर्दर्शःश्वपचाकृतिः ॥ ११ ॥ सहसोत्थायशक्रस्तम
पश्यत्पुरुषाधमम् ॥ ज्ञात्वात्रिशंकुमपिसानिर्भर्त्स्यंतरसाऽब्रवीत् ॥ १२ ॥ श्वपचक्कसमायासिदेवलोकेजुगुप्सितः ॥ याहिशीघ्रंततोभूमौनाऽत्रस्थातुंत्व
योचितम् ॥ १३ ॥ इत्युक्तःस्खलितःस्वर्गाच्छक्रेणाऽमित्रकर्शन ॥ निपपाततदाराजाक्षीणपुण्योयथाऽमरः ॥ १४ ॥ पुनश्चुक्रोशभूपालोविश्वामित्रेतिचा
ऽसकृत् ॥ पताभिरक्षदुःखार्तस्वर्गाच्चलितमाशुगम् ॥ १५ ॥ तस्यतत्क्रंदितंराजन्पततःकौशिकोमुनिः ॥ श्रुत्वातिष्ठेतिहोवाचपतंतंवीक्ष्यभूपतिम् ॥
॥ १६ ॥ वचनात्तस्यतत्रैवस्थितोऽसौगगनेनृपः ॥ मुनेस्तपःप्रभावेणचलितोऽपिसुरालयात् ॥ १७ ॥ विश्वामित्रोप्यपःस्पृष्ट्वाचकारेष्टिंसुविस्तराम् ॥
विधातुंनूतनांसृष्टिंस्वर्गलोकंद्वितीयकम् ॥ १८ ॥ तस्योद्यमंतथाज्ञात्वात्वरितस्तुशचीपतिः ॥ तत्राऽऽजगामसहसामुनिंप्रतितुगाधिजम् ॥ १९ ॥ किं
ब्रह्मन्क्रियतेसाधोकस्मात्कोपसमाकुलः ॥ अलंसृष्ट्यामुनिश्रेष्ठब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ २० ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ स्वंनिवासंमहीपालंच्युतंत्वद्भुवनाद्विभो ॥
नयस्वप्रीतियोगेनत्रिशंकुंचाऽतिदुःखितम् ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यतंनिश्चयंज्ञात्वातुराषाडतिशंकितः ॥ तपोबलंविदित्वोग्रमोमित्योवाचवासवः
॥ २२ ॥ दिव्यदेहंनृपंकृत्वाविमानवरसंस्थितम् ॥ आपृच्छ्यकौशिकंशक्रोऽगमन्निजपुरींतदा ॥ २३ ॥ गतेशक्रेतुवैस्वर्गंत्रिशंकुसहितेततः ॥ विश्वामि
त्रःसुखंप्राप्यस्वाश्रमेसुस्थिरोऽभवत् ॥ २४ ॥ हरिश्चंद्रोऽथतच्छ्रुत्वाविश्वामित्रोपकारकम् ॥ पितुःस्वर्गमनंकामंमुदितोराज्यमन्वशात् ॥ २५ ॥
अयोध्याधिपतिःक्रीडांचकारसहभार्यया ॥ रूपयौवनचातुर्यगुणयाप्रीतिसंयुतः ॥ २६ ॥ अतीतकालेयुवतीनसागर्भवतीह्यभूत् ॥ तदाचिंतातुरोराजाव
भूवाऽतीवदुःखितः ॥ २७ ॥ वसिष्ठस्याऽऽश्रमंगत्वाप्रणम्यशिरसामुनिम् ॥ अनपत्यत्वजांचिंतांगुरवेसमवेदयत् ॥ २८ ॥ दैवज्ञोऽसिभवान्काममंत्र
विद्याविशारदः ॥ उपायंकुरुधर्मज्ञसंततेर्ममानद ॥ २९ ॥

नैवशरीरेणात्रिशंकुर्देजसत्तम ॥ यदिगच्छतितेलोकेतत्सृष्टिंनकरोम्यहम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एषगच्छतिभूपालोमयासहत्रिविष्टपम् ॥ अनेनैवशरीरेणमत्प्रसादान्मुनीश्वरेति ॥ २२ ॥
॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ निर्वेदमिश्रितंखेदमिश्रितम् ॥ ३२ ॥ अनपत्यत्वजंयद्दुःखंतथादुःखंसंसारेनविद्यतइत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥
॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ पशुबंधेनपशुपणेन ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ममाऽग्रेयद्ब्रवीषिपुत्रंदास्यामीतितद्वचनंसत्यंकार्यमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ शैब्याशिबेरपत्यंकन्या ॥ ५० ॥

अपुत्रस्यगतिर्नास्तिजानासिद्विजसत्तम ॥ कस्मादुपेक्षसेजानन्दुःखंममचशक्तिमान् ॥ ३० ॥ कलविंकास्त्विमेधन्यायेशिशुंलालयंतिहि ॥ मंदभाग्यो ऽहंमुनिश्रेष्ठचिंतयामिदिवानिशम् ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यमुनिस्तस्यनिर्वेदमिश्रितंवचः ॥ संचिंत्यमनसासम्यक्तमुवाचविधेःसुतः ॥ ३२ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ सत्यंब्रूषेमहाराजसंसारेऽस्मिन्नविद्यते ॥ अनपत्यत्वजंदुःखंयत्तथादुःखमद्भुतम् ॥ ३३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रवरुणंयादसांपतिम् ॥ समाराधययतेनसतेकार्यंकरिष्यति ॥ ३४ ॥ वरुणादधिकोनास्तिदेवःसंतानदायकः ॥ तमाराधयधर्मिष्ठकार्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ ३५ ॥ दैवंपुरुषकारश्चमाननीयाविमौनृभिः ॥ उद्यमेनविनाकार्यसिद्धिःसंजायतेकथम् ॥ ३६ ॥ न्यायतस्तुनरैःकार्यउद्यमस्तत्वदर्शिभिः ॥ कृतेतस्मिन्भवेत्सिद्धिर्नोऽन्यथानृपसत्तम ॥ ३७ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वागुरोरमिततेजसः ॥ प्रणम्यनिर्ययौराजातपसेकृतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ गंगातीरेशुभेस्थानेकृतपद्मासनोनृपः ॥ ध्यायन्पाशधरंचित्तेचचारदुश्चरंतपः ॥ ३९ ॥ एवंतपस्यतस्तस्यप्रचेतादृष्टिगोचरः ॥ कृपयाभून्महाराजप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ४० ॥ हरिश्चंद्रमुवाचेदंवचनंयादसांपतिः ॥ वरंवरयधर्मज्ञतुष्टोऽस्मितपसातव ॥ ४१ ॥ राजोवाच ॥ अनपत्योऽस्मिदेवेशपुत्रंदेहिसुखप्रदम् ॥ ऋणत्रयापहारार्थमुद्यमोऽयंमयाकृतः ॥ ४२ ॥ नृपस्यवचनंश्रुत्वाप्रगल्भंदुःखितस्यच ॥ स्मितपूर्वंततःपाशीतमाहपुरतःस्थितम् ॥ ४३ ॥ वरुणउवाच ॥ पुत्रोयदिभवेद्राजन्गुणीमनसिवांछितः ॥ सिद्धेकार्येततःपश्चात्किंकरिष्यसिमेप्रियम् ॥ ४४ ॥ यदित्वंतेनपुत्रेणमांयजेथाविशंकितः ॥ पशुबंधेनतेनैवददामिनृपतेवरम् ॥ ४५ ॥ राजोवाच ॥ देवमेमास्तुवंध्यत्वंयजिष्येऽहंजलाधिपं ॥ पशुंकृत्वासुतंपुत्रंसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ वंध्यत्वेपरमंदुःखमसह्यंभुविमानद ॥ शोकाग्निशमनंनृणांतस्माद्देहिसुतंशुभम् ॥ ४७ ॥ वरुणउवाच ॥ भविष्यतिसुतःकामंराजन्गच्छगृहायवै ॥ सत्यंतद्वचनंकार्ययद्ब्रवीषिममाऽग्रतः ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोवरुणेनाऽसौहरिश्चंद्रोगृहंययौ ॥ भार्यायैकथयामासवृत्तांतंवरदानजम् ॥ ४९ ॥ तस्यभार्याशतंपूर्णंबभूवाऽतिमनोहरम् ॥ पट्टराज्ञीशुभाशैब्याधर्मपत्नीपतिव्रता ॥ ५० ॥ कालेगतेऽथसागर्भंदधारवरवर्णिनी ॥ बभूवमुदितोराजाश्रुत्वादोहदचेष्टितम् ॥ ५१ ॥ कारयामासविधिवत्संस्कारान्नृपतिस्तदा ॥ मासेऽथदशमेपूर्णेसुषुवेसाशुभेदिने ॥ ५२ ॥ ताराग्रहबलोपेतेपुत्रंदेवसुतोपमम् ॥ पुत्रेजातेनृपःस्नात्वाब्राह्मणैःपरिवेष्टितः ॥ ५३ ॥ चकारजातकर्माऽऽदौददौदानानिभूरिशः ॥ राज्ञश्चाऽतिप्रमोदोऽभूत्पुत्रजन्मसमुद्भवः ॥ ५४ ॥

दोहदोगर्भिणीमनोरथः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ आदौजातकर्मचकार ततोदानानिददावित्यर्थः ॥ ५४ ॥

॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुराज्ञःपुत्रोत्सवेसति ॥ वरुणस्यततोवृत्तंयथावदभिधीयते ॥ १ ॥ राज्ञःपुत्रोत्सवानंतरंजा
तंवृत्तमाह । प्रवृत्तेसदनेइति ॥ पाशीवरुणः ॥ १ ॥ यजाऽनेनेति ॥ नरमेधंकुर्वित्यर्थः ॥ २ ॥ ननुत्वदनुग्रहादेकएवममपुत्रोऽभूत्तस्मिंश्चदत्तेममपुत्रोनैवाऽस्ति ॥ तथाचैवंव्यर्थमेवत्वंमया
प्रार्थितइतिभवतीत्यतआह । वंध्यत्वमिति ॥ ममवंध्यत्वंगच्छत्वितिमनीषयैवत्वयाऽहंप्रार्थितोनपुनःपुत्रोममजीवत्विति ॥ तच्चकार्यंतवमयासंपादितम् ॥ ततश्चनममप्रार्थनाव्यर्थेतिभावः॥

बभूवपरमोद्वारोधनधान्यसमन्वितः ॥ विशेषदानसंयुक्तोगीतवादित्रसंकुलः ॥ ५९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥
॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रवृत्तेसदनेतस्यराज्ञःपुत्रमहोत्सवे ॥ आजगामतदापाशीविप्रवेषधरःशुभः ॥ १ ॥ स्वस्तीत्युक्त्वानृपंप्राहवरुणोऽहंनिशामय ॥
पुत्रोजातस्तवाधीशयजाऽनेननृपाऽऽशुमाम् ॥२॥ सत्यंकुरुवचोराजन्यत्प्रोक्तंभवतापुरा ॥ वंध्यत्वंतुगतंतेऽद्यवरदानेनमेकिल ॥ ३ ॥ इतितस्यवचःश्रु
त्वाराजाचिंतांचकारह ॥ कथंहन्मिसुतंजातंजलजेनसमाननम् ॥ ४ ॥ लोकपालःसमायातोविप्रवेषेणवीर्यवान् ॥ नदेवहेलनंकार्यंसर्वथाशुभमिच्छता ॥
॥ ५ ॥ पुत्रस्नेहःसुदुश्छेद्यःसर्वथाप्राणिभिःसदा ॥ किंकरोमिकथंमेस्यात्सुखंसंततिसंभवम् ॥६॥ धैर्यमालंब्यभूपालस्तंनत्वाप्रतिपूज्यच ॥ उवाचवचनं
श्लक्ष्णंयुक्तंविनयपूर्वकम् ॥७॥ राजोवाच ॥ देवदेवतवाऽनुज्ञांकरोमिकरुणानिधे ॥ वेदोक्तेनविधानेनमखंचबहुदक्षिणम् ॥८॥ पुत्रेजातेदशाहेनकर्मयोग्यो
भवेत्पिता ॥ मासेनशुद्ध्येज्जननीदंपतीतत्रकारणम् ॥९॥ सर्वज्ञोऽसिप्रचेतस्त्वंधर्मंजानासिशाश्वतम् ॥ कृपांकुरुत्वंवारीशक्षमस्वपरमेश्वर ॥१०॥ व्या
सउवाच ॥ इत्युक्तस्तुप्रचेतास्तंप्रत्युवाचजनाधिपम् ॥ स्वस्तितेस्तुगमिष्यामिकुरुकार्याणिपार्थिव ॥११॥ आगमिष्यामिमासांतेयष्टव्यंसर्वथात्वया ॥
कृत्वौत्थानिकमाचारंपुत्रस्यनृपसत्तम ॥ १२ ॥ इत्युक्त्वाश्लक्ष्णयावाचाराजानंयादसांपतिः ॥ हरिश्चंद्रोमुदंप्रापगतेपाशिनिपार्थिवः ॥१३॥ कोटिशःप्र
ददौगास्ताश्चघटोध्नीर्हेमपूरिताः ॥ विप्रेभ्योवेदविद्भ्यश्चतथैवतिलपर्वतान् ॥ १४ ॥ राजापुत्रमुखंदृष्ट्वासुखमापमहत्तरम् ॥ नामाऽस्यरोहितश्चेतिचकारविधि
पूर्वकम् ॥ १५ ॥ पूर्णेमासेततःपाशीविप्रवेषेणभूपतेः ॥ आजगामगृहेसद्योयजस्वेतिब्रुवन्मुहुः ॥ १६ ॥ वीक्ष्यतंनृपतिर्देवंनिमग्नःशोकसागरे ॥ प्रणि
पत्यकृतातिथ्यंतमुवाचकृतांजलिः ॥ १७ ॥ दिष्ट्यादेवत्वमायातोगृहंमेपावितंप्रभो ॥ मखंकरोमिवारीशविधिवद्वांछितंतव ॥ १८ ॥

॥ ३ ॥ हन्मिहनिष्यामीत्यर्थः ॥ वर्तमानसामीप्येभविष्यतिलट् ॥ ४ ॥ कीदृशींचिंतांचकारेतितदाह । लोकपालइति ॥ पुत्रेनदत्तेदेवस्यहेलनंवंचनंभवति मोहाद्दातुंनशक्यते ततश्चकिंक
र्तव्यमितिचिंतेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥दशाहेनदशाहोत्तरमित्यर्थः ॥ दंपतीतत्रेति ॥ तत्रनरमेधकर्मणिदंपतीजायापतीकारणमाधिकारिणौ ततश्चमासपर्यंतमनधिकारात्कथं
यज्ञःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कृत्वौत्थानिकामिति ॥ जातकर्मनामकरणादिकामित्यर्थः ॥ आचारंकृत्वायष्टव्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥१३॥१४॥१५॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ यद्वच

अदंतोनपशुःश्लाघ्यइत्याहुर्वेदवादिनः ॥ तस्माद्दंतोद्भवेतेऽहंकरिष्यामिमहामखम् ॥ १९ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तस्तेनवरुणस्तथेत्युक्त्वाययावथ ॥
हरिश्चंद्रोमुदंप्राप्यविजहारगृहाश्रमे ॥ २० ॥ पुनर्दंतोद्भवंज्ञात्वाप्रचेताद्विजरूपवान् ॥ आजगामगृहेतस्यकुरुकार्यमितिब्रुवन् ॥ २१ ॥ भूपालोऽपिजला
धीशंवीक्ष्यप्राप्तंद्विजाकृतिम् ॥ प्रणम्याऽऽसनसन्मानैःपूजयामाससादरम् ॥ २२ ॥ स्तुत्वाप्रोवाचवचनंविनयानतकंधरः ॥ करोमिविधिवत्काममंमखंप्रव
लद्दक्षिणम् ॥ २३ ॥ बालोऽप्यकृतचौलोऽयंगर्भकेशोनसंमतः ॥ यज्ञार्थेपशुकरणेमयावृद्धमुखाच्छ्रुतम् ॥ २४ ॥ तावत्क्षमस्ववारीशविधिंजानासिशा
श्वतम् ॥ कर्तव्यःसर्वथायज्ञोमुंडनांतेशिशोःकिल ॥ २५ ॥ तस्येतिवचनंश्रुत्वाप्रचेताःप्राहतंपुनः ॥ प्रतारयसिमांराजन्पुनःपुनरिदंब्रुवन् ॥ २६ ॥
अपितेसर्वसामग्रीवर्ततेनृपतेऽधुना ॥ पुत्रस्नेहनिबद्धस्त्वंवंचयस्येवसांप्रतम् ॥ २७ ॥ क्षौरकर्मविधिंकृत्वानकर्तासिमखंयदि ॥ तदाहंदारुणंशापंदास्ये
कोपसमन्वितः ॥ २८ ॥ अद्यगच्छामिराजेंद्रवचनात्तवमानद ॥ नमृषावचनंकार्यंत्वयेक्ष्वाकुकुलोद्भव ॥ २९ ॥ इत्याभाष्यययावाशुप्रचेतानृपतेर्गृहा
त् ॥ राजापरमसंतुष्टोननंदभवनेतदा ॥ ३० ॥ चूडाकरणकालेतुप्रवृत्तेपरमोत्सवे ॥ संप्राप्तस्तरसापाशीभवनंनृपतेःपुनः ॥ ३१ ॥ यदांकेसुतमादाय
राज्ञीनृपतिसन्निधौ ॥ उपविष्टाक्रियाकालेतदैववरुणोऽभ्यगात् ॥ ३२ ॥ कुरुकर्मेतिविस्पष्टंवचनंकथयन्नृपम् ॥ विप्ररूपधरःश्रीमान्प्रत्यक्षइवपावकः ॥
॥ ३३ ॥ नृपतिस्तंसमालोक्यबभूवाऽतीवविह्वलः ॥ नमश्चकारतंभीत्याकृतांजलिपुटःपुरः ॥ ३४ ॥ विधिवत्पूजयित्वातंराजोवाचविनीतवान् ॥
स्वामिन्कार्यंकरोम्यद्यमखस्यविधिपूर्वकम् ॥ ३५ ॥ वक्तव्यमस्तितत्राऽपिशृणुष्वैकमनाविभो ॥ युक्तंचेन्मन्यसेस्वामिंस्तद्ब्रवीमितवाऽग्रतः ॥ ३६ ॥
ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यस्त्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ संस्कृताश्चाऽन्यथाशूद्राएवंवेदविदोविदुः ॥ ३७ ॥ तस्मादयंसुतोमेऽद्यशूद्रवद्वर्ततेशिशुः ॥ उपनीतःक्रियार्हः
स्यादितिवेदेषुनिर्णयः ॥ ३८ ॥ राज्ञामेकादशेवर्षेसदोपनयनंस्मृतम् ॥ अष्टमेब्राह्मणानांचवैश्यानांद्वादशेकिल ॥ ३९ ॥ दयसेयदिदेवेशदीनंमांसेवकंत
व ॥ तदोपनीयकर्ताऽस्मिपशुनायज्ञमुत्तमम् ॥ ४० ॥ लोकपालोऽसिधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ मन्यसेयद्वचः सत्यंतद्गच्छभवनंविभो ॥ ४१ ॥ व्यास
उवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादयावान्यादसांपतिः ॥ ओमित्युक्त्वाययावाशुप्रसन्नवदनोनृपः ॥ ४२ ॥ गतेऽथवरुणेराजाबभूवाऽतिमुदान्वितः ॥ सुखंप्रा
प्यसुतस्यैवंराजामुदमवापह ॥ ४३ ॥ चकारराजकार्याणिहरिश्चंद्रस्तदानृप ॥ कालेनव्रजतापुत्रोबभूवदशवार्षिकः ॥ ४४ ॥

सत्यमिति ॥ यच्छब्दोयद्यर्थकः ॥ यदिसत्यंमन्यसेइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ देवदत्तेति ॥ देवेतिवरुणसंबोधनम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ आयुष्मन्नितिजन्मेजयसंबोधनम् ॥ ५६ ॥ नगरान्निर्ग
त्यवनमेवप्रययावित्यन्वयः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥

तस्योपवीतसामग्रींविभूतिसदृशींनृपः ॥ चकारब्राह्मणैःशिष्टैरन्वितःसचिवैस्तथा ॥ ४५ ॥ एकादशेसुतस्याऽब्देव्रतबंधविधौनृपः ॥ विदधेविधिवत्का
र्यंचित्तेचिंतातुरःपुनः ॥ ४६ ॥ वर्तमानेतथाकार्येउपनीतेकुमारके ॥ आजगामाऽथवरुणोविप्रवेषधरस्तदा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यनृपतिस्तूर्णंप्रणम्यपुरतः
स्थितः ॥ कृतांजलिपुटःप्रीतःप्रत्युवाचसुरोत्तमम् ॥ ४८ ॥ देवदत्तोपवीतोऽयंपशुयोग्योऽस्तिमेसुतः ॥ प्रसादात्तवमेशोकोगतोवंध्यापवादजः ॥ ४९ ॥
कर्तुमिच्छाम्यहंयज्ञंप्रभूतवरदक्षिणम् ॥ समयेशृणुधर्मज्ञसत्यमद्यब्रवीम्यहम् ॥ ५० ॥ समावर्तनकर्मांतेकरिष्यामितवेप्सितम् ॥ ममोपरिदयांकृत्वाताव
त्त्वंक्षंतुमर्हसि ॥ ५१ ॥ वरुणउवाच ॥ प्रतारयसिमांराजन्पुत्रप्रेमाकुलोभृशम् ॥ मुहुर्मुहुर्मतिंकृत्वायुक्तियुक्तांमहामते ॥ ५२ ॥ गच्छाम्यद्यमहाराजवचसा
तवनोदितः ॥ आगमिष्यामिसमयेसमावर्तनकर्मणि ॥ ५३ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौपाशीतमापृच्छ्यविशांपते ॥ राजाप्रमुदितःकार्यंचकारचयथोत्तरम् ॥ ५४ ॥
आगतंवरुणंदृष्ट्वाकुमारोतिविचक्षणः ॥ यज्ञस्यसमयंज्ञात्वातदाचिंतातुरोऽभवत् ॥ ५५ ॥ शोकस्यकारणंराज्ञःपर्यपृच्छदितस्ततः ॥ ज्ञात्वाऽऽत्मवधमायुष्म
न्गमनायमतिंदधौ ॥ ५६ ॥ निश्चयंपरमंकृत्वासंमंत्र्यसचिवात्मजैः ॥ प्रययौनगरात्तस्मान्निर्गत्यवनमप्यसौ ॥ ५७ ॥ गतेपुत्रेनृपःकामंदुःखितोभूद्भृशंतदा ॥ प्रेर
यामासदूतान्स्वांस्तस्यान्वेषणकाम्यया ॥ ५८ ॥ एवंगतेऽथकालेऽसौवरुणस्तद्गृहंगतः ॥ राजानंशोकसंतप्तंकुरुयज्ञमितिब्रुवन् ॥ ५९ ॥ राजाप्रणम्यतं
प्राहदेवदेवकरोमिकिम् ॥ नजानेक्वाऽपिपुत्रोमेगतस्त्वद्यभयाकुलः ॥ ६० ॥ सर्वत्रगिरिदुर्गेषुमुनीनामाश्रमेषुच ॥ अन्वेषितोमेदूतैस्तुनप्राप्तोयादसां
पते ॥ ६१ ॥ आज्ञापयमहाराजकिंकरोमिगतेसुते ॥ नमेदोषोऽत्रसर्वज्ञभाग्यदोषस्तुसर्वथा ॥ ६२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिभूपवचःश्रुत्वाप्रचेताःकु
पितोभृशम् ॥ शशापचनृपंक्रोधाद्वंचितस्तुपुनःपुनः ॥ ६३ ॥ नृपतेऽहंत्वयायस्माद्वचसाचप्रवंचितः ॥ तस्माज्जलोदरोव्याधिस्त्वांतुदत्वतिदारुणः ॥
॥ ६४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिशप्तोमहीपालःकुपितेनप्रचेतसा ॥ पीडितोऽभूत्तदाराजाव्याधिनादुःखदेनतु ॥ ६५ ॥ एवंशप्त्वानृपंपाशीजगामनिजमा
स्पदम् ॥ राजाप्राप्यमहाव्याधिंबभूवाऽतीवदुःखितः ॥ ६६ ॥ इतिश्रीदे०भ०सप्तमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ गतेऽथवरुणेराजा
रोगेणाऽतीवपीडितः ॥ दुःखाद्दुःखंपरंप्राप्यव्यथितोभूद्भृशंतदा ॥ १ ॥ कुमारोऽसौवनेश्रुत्वापितरंरोगपीडितम् ॥ गमनायमतिंराजंश्चकारस्नेहयंत्रितः ॥ २ ॥

एकोनषष्टिश्लोकैस्तुशुनःशेपवधाश्रया ॥ कथाप्रारभ्यतेयत्रविश्वामित्रेणवैरिता ॥ हरिश्चंद्रेणसंजातापरंप्रारब्धवेगतः ॥ १ ॥ वरुणशापदानानंतरंजातंवृत्तमाह। गतेथेति ॥ १ ॥ २ ॥ छ ॥

तत्राऽऽजगामहेति ॥ यत्रपुत्रःस्थितस्तत्रेत्यर्थः ॥ ३ ॥ वारयामासेति ॥ केवलंदयावशादित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ तेतवपशुभूतस्यहोमंकारयिष्यतीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ आत्माहिवल्लभ इति ॥ नवाअरेपत्युःकामायपतिःप्रियोभवत्यात्मनस्तुकामायपतिःप्रियोभवतीत्यादिनानवाअरेसर्वस्यकामायसर्वंप्रियंभवतीतिबृहदारण्यकश्रुतेरनुभवाच्च ॥ तदर्थेआत्मार्थइत्यर्थः ॥ ७ ॥

संवत्सरेऽव्यतीतेतुपितरंद्रष्टुमादरात् ॥ गंतुकामंतुतंज्ञात्वाशक्रस्तत्राऽऽजगामह ॥ ३ ॥ वासवस्तुतदारूपंकृत्वाविप्रस्यसत्वरः ॥ वारयामासयुक्त्यावै कुमारंगंतुमुद्यतम् ॥ ४ ॥ इंद्रउवाच ॥ राजपुत्रनजानासिराजनीतिंसुदुर्लभाम् ॥ अतःकरोषिमूढस्त्वंगमनायमतिंवृथा ॥ ५ ॥ पितातवमहाभाग ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ कारयिष्यतिहोमंतेज्वलितेऽथविभावसौ ॥ ६ ॥ आत्माहिवल्लभस्तातसर्वेषांप्राणिनांखलु ॥ तदर्थेवल्लभाःसंतिपुत्रदारधनादयः ॥ ॥ ७ ॥ आत्मनोदेहरक्षार्थंहत्वात्वांवल्लभंसुतम् ॥ हवनंकारयित्वाऽसौरोगमुक्तोभविष्यति ॥ ८ ॥ तस्मात्त्वयानगंतव्यंराजपुत्रपितुर्गृहे ॥ मृतेपितरि गंतव्यंराज्यार्थेसर्वथापुनः ॥ ९ ॥ एवंनिषेधितस्तत्रवासवेननृपात्मजः ॥ वनमध्येस्थितःकामंपुनःसंवत्सरंनृप ॥ १० ॥ अत्यंतंदुःखितंश्रुत्वाहरिश्चंद्रं तदात्मजः ॥ गमनायमतिंचक्रेमरणेकृतनिश्चयः ॥ ११ ॥ तुराषाड्द्विजरूपेणतत्राऽगत्यचरोहितम् ॥ निवारयामाससुतंयुक्तिवाक्यैःपुनःपुनः ॥ १२ ॥ हरिश्चंद्रोऽतिदुःखार्तोवसिष्ठंस्वपुरोहितम् ॥ पप्रच्छरोगनाशायतत्रोपायंसुनिश्चितम् ॥ १३ ॥ तमाहब्रह्मणःपुत्रोयज्ञंकुरुनृपोत्तम ॥ क्रयक्रीतेनपुत्रेण शापमोक्षोभविष्यति ॥ १४ ॥ पुत्रादशविधाःप्रोक्ताब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ द्रव्येणाऽनीयतस्मात्त्वंपुत्रंकुरुनृपोत्तम ॥ १५ ॥ वरुणोऽपिप्रसन्नःसन्सुख कारीभविष्यति ॥ लोभात्कोऽपिद्विजःपुत्रंप्रदास्यतिस्वराड्जः ॥ १६ ॥ एवंप्रमोदितोराजावसिष्ठेनमहात्मना ॥ प्रधानंप्रेरयामासतदन्वेषणकाम्यया ॥ ॥ १७ ॥ अजीगर्तोद्विजःकश्चिद्विषयेतस्यभूपतेः ॥ तस्याऽऽसंश्चत्रयःपुत्रानिर्धनस्यविशेषतः ॥ १८ ॥ प्रधानेनाऽप्यसौपृष्टःपुत्रार्थंदुर्बलोद्विजः ॥ ग वांशतंददामीतिदेहिपुत्रंमखायवै ॥ १९ ॥ शुनःपुच्छःशुनःशेपःशुनोलांगूलइत्यमी ॥ तेषामेकतमंमेहिददामितुगवांशतम् ॥ २० ॥ अजीगर्तस्तु तच्छ्रुत्वाक्षुधयापीडितोभृशम् ॥ पुत्रंचैकतमंतेभ्योविक्रेतुंवैमनोदधे ॥ २१ ॥ कार्यादिकारिणंज्येष्ठंमत्वानासावदादमुम् ॥ कनिष्ठंनाप्यदान्मातामममैषइ तिवादिनी ॥ २२ ॥ मध्यमंचशुनःशेपंददौगवांशतेनच ॥ आनिनायपशुंचक्रेनरमेधेनराधिपः ॥ २३ ॥ रुदंतंदुःखितंदीनंवेपमानंभृशातुरम् ॥ यूपब द्धंनिरीक्ष्याऽमुंचुक्रुशुर्मुनयस्तदा ॥ २४ ॥ शामित्रायपशुंचक्रेनरमेधेनराधिपः ॥ शमितानाददेशस्त्रंतमालंभयितुंशिशुम् ॥ २५ ॥ नाऽहंद्विजसुतंदी नंरुदंतंकरुणंभृशम् ॥ हनिष्यामिस्वलोभार्थमित्युवाचाप्यसौतदा ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वाविररामाऽसौकर्मणोदुष्करादथ ॥ राजासभासदःप्राहकिंकर्तव्य मितिद्विजाः ॥ २७ ॥ जातःकिलकिलाशब्दोजनानांक्रोशतांतदा ॥ क्रंदमानेशुनःशेपेसभायांभृशमद्भुतम् ॥ २८ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कार्याधिकारिणंमृतक्रियाधिकारिणम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ शामित्रा यशमितुःकर्मवधरूपंशामित्रंतस्मैवधायकर्मणेपशुंचक्रेदत्तवानित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

अजीगर्तोलोभवशात्पुत्रवधंकर्तुंप्रवृत्तइत्याह । अजीगर्तइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ सदाऽसूयेति ॥ पुत्रेऽपिद्वेषबुद्धिरित्यर्थः ॥ प्रसूयतेउत्पद्यते ॥३१॥३२॥ शामित्रेवधकर्मणि । अनेनचलो
भाविष्टस्यईदृशीगतिर्जायतेइतिबोधितम् ॥ तस्माल्लोभस्त्याज्यइत्यवांतरतात्पर्यम् ॥३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ नोदनेयंप्रेरणेयंविधिवाक्येनेत्यर्थः॥ नतुविधि
वाक्यानामवश्यहिंसाकरणेतात्पर्यम् ॥ तदेतद्विचारयनिश्चिनुहीत्यर्थः ॥ किंतुहिंसानिवृत्तावेवतात्पर्यम् ॥ तदुक्तंभागवते ॥ लोकेव्यवायामिषमद्यसेवानित्यास्तुजंतोर्नहितत्रचोदना ॥

अजीगर्तस्तदोत्थायतमुवाचनृपोत्तमम् ॥ राजन्कार्यंकरिष्यामितवाऽहंसुस्थिरोभव ॥ २९ ॥ वेतनंद्विगुणंदेहिहनिष्यामिपशुंकिल ॥ कर्तव्यंमखकार्यैवै
मयातेऽद्यधनार्थिना ॥ ३० ॥ दुःखितस्यधनार्थस्यसदाऽसूयाप्रसूयते ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यहरिश्चंद्रोमुदान्वितः ॥ ३१ ॥ तमुवाचद
दाम्यद्यगवांशतमनुत्तमम् ॥ तदाकर्ण्यपितातस्यपुत्रंहंतुंसमुद्यतः ॥ ३२ ॥ लोभेनाऽऽकुलचित्तोऽसौशामित्रेकृतनिश्चयः ॥ समुद्यतंचतंदृष्ट्वाजनाःसर्वेस
भासदः ॥ ३३ ॥ चुक्रुशुर्भृशदुःखार्ताहाहेतिजगदुर्वचः ॥ पिशाचोऽयंमहापापीक्रूरकर्माद्विजाकृतिः ॥ ३४ ॥ यत्स्वयंस्वसुतंहंतुमुद्यतःकुलपांसनः॥धि
क्चांडालकिमेतत्तेपापकर्मचिकीर्षितम् ॥ ३५ ॥ हत्वासुतंधनंप्राप्यकिंसुखंतेभविष्यति ॥ आत्मावैजायतेपुत्रअंगाद्वैवेदभाषितम्॥३६॥तत्कथंपापबुद्धे
त्वमात्मानंहंतुमिच्छसि ॥ एवंकोलाहलेतत्रजातेकौशिकनंदनः ॥ ३७ ॥ समीपंनृपतेर्गत्वातमुवाचदयापरः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ राजन्मुंचशुनःशे
पंरुदंतंभृशदुःखितम् ॥ ३८॥ क्रतुस्तेभवितापूर्णोरोगनाशश्चसर्वथा ॥ दयासमंनास्तिपुण्यंपापंहिंसासमंनहि ॥ ३९ ॥ रागिणांरोचनार्थायनोदनेयंवि
चारय ॥ आत्मदेहस्यरक्षार्थंपरदेहनिकृंतनम् ॥ ४० ॥ नकर्तव्यंमहाराजसर्वतःशुभमिच्छता ॥ दययासर्वभूतेषुसंतुष्टोयेनकेनच ॥ ४१ ॥ सर्वेंद्रियोप
शांत्याचतुष्यत्याशुजगत्पतिः ॥ आत्मवत्सर्वभूतेषुचिंतनीयंनृपोत्तम ॥ ४२ ॥ जीवितव्यंप्रियंनूनंसर्वेषांसर्वदाकिल ॥ त्वमिच्छसिसुखंकर्तुंदेहेहत्वात्व
मुंद्विजम् ॥ ४३ ॥ कथंनेच्छेदसौदेहंरक्षितुंस्वसुखास्पदम् ॥ पूर्वजन्मकृतंवैरंनाऽनेनसहतेनृप ॥ ४४ ॥ येनाऽमुंहंतुकामस्त्वंद्विजपुत्रंनिरागसम् ॥ यो
यंहंतिविनावैरंस्वकामःसततंपुनः ॥ ४५ ॥ हंतारंहंतितंप्राप्यजननंजननांतरे ॥ जनकोऽस्यसुदुष्टात्मायेनाऽसौतेसमर्पितः ॥ ४६ ॥ स्वात्मजोधनलोभे
नपापाचारःसुदुर्मतिः ॥ एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोऽपिगयांव्रजेत् ॥ ४७ ॥ यजेतचाऽश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ देशमध्येचयःकश्चित्पापकर्मसमा
चरेत् ॥ ४८ ॥ षष्ठांशस्तस्यपापस्यराजाभुंक्तेनसंशयः ॥ निषेधनीयोराज्ञाऽसौपापंकर्तुंसमुद्यतः ॥ ४९ ॥ ननिषिद्धस्त्वयाकस्मात्पुत्रंविक्रेतुमुद्यतः॥
सूर्यवंशेसमुत्पन्नस्त्रिशंकुतनयःशुभः ॥ ५० ॥ आर्यस्त्वनार्यवत्कर्मकर्तुमिच्छसिपार्थिव ॥ मोचनान्मुनिपुत्रस्यकरणाद्वचनस्यमे ॥ ५१ ॥

व्यवस्थितिस्तेषुविवाहयज्ञसुराग्रहैरासुनिवृत्तिरिष्टेति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ हंतारंहंतीति ॥ यंहंतिसजननंप्राप्यतंहंतारंपूर्वजन्मस्थंजननांतरेद्वितीयजन्मनिहं
तीत्यन्वयः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मेममवचनस्यकरणात्स्वीकरणादित्यर्थः ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ निग्रहःआग्रहः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुविश्वा
मित्रेणमोचिते ॥ शुनःशेपेहरिश्चंद्रोरोगान्मुक्तइतीर्यते ॥ १ ॥ राजवाक्यंश्रुत्वाविश्वामित्रोयदकरोत्तदाह । रुदंतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ भीतेननरका

तवदेहेसुखंराजन्भविष्यत्यविचारणात् ॥ पितातेशापयोगेनचांडालत्वमुपागतः ॥५२॥ मयाऽसौतेनदेहेनस्वर्लोकंप्रापितःकिल ॥ तेनैवप्रीतियोगेनकुरु
मेवचनंनृप ॥ ५३ ॥ मुंचैनंबालकंदीनंरुदंतंभृशमातुरम् ॥ याचितोऽसिमयानूनंयज्ञेऽस्मिन्राजसूयके ॥ ५४ ॥ प्रार्थनाभंगजंदोषंकथंत्वंनाऽवबुध्यसे ॥
प्रार्थितंसर्वदादेयंमखेऽस्मिन्नृपसत्तम ॥ ५५ ॥ अन्यथापापमेवस्यात्तवराजन्नसंशयः ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाकौशिकस्यनृपोत्तमः ॥५६॥
प्रत्युवाचमहाराजःकौशिकंमुनिसत्तमम् ॥ जलोदरेणगाधेयदुःखितोऽहंभृशंमुने ॥ ५७ ॥ तस्मान्नमोचयाम्येनमन्यत्प्रार्थयकौशिक ॥ नत्वयानिग्रहः
कार्यःकार्येऽस्मिन्ममसर्वथा ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञोविश्वामित्रोऽतिकोपतः ॥ बभूवदुःखसंतप्तोवीक्ष्यदीनंद्विजात्मजम् ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ रुदंतंबालकंवीक्ष्यविश्वामित्रोदयातुरः ॥ शुनःशेपमुवाचेदंगत्वापार्श्वेऽतिदुःखि
तम् ॥ १ ॥ मंत्रंप्रचेतसःपुत्रमयोक्तंमनसास्मरन् ॥ जपतस्तवकल्याणंभविष्यतिममाज्ञया ॥ २ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाशुनःशेपःशुचाकुलः ॥ मंत्रंज
जापमनसाकौशिकोक्तंस्फुटाक्षरम् ॥ ३ ॥ जपतस्तत्रतस्याऽऽशुप्रचेतास्तुकृपाकरः ॥ प्रादुर्बभूवसहसाप्रसन्नोनृपबालके ॥ ४ ॥ दृष्ट्वातमागतंसर्वेविस्म
यंपरमंगताः ॥ तुष्टुवुर्वरुणंदेवंमुदितादर्शनेनते ॥ ५ ॥ राजाऽतिविस्मितःपादौप्रणनामरुजातुरः ॥ बद्धांजलिपुटोदेवंतुष्टावपुरतःस्थितम् ॥ ६ ॥
हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवदेवकृपासिंधोपापात्माऽहंसुमंदधीः ॥ कृतापराधःकृपणःपावितःपरमेष्ठिना ॥ ७ ॥ मयातेपुत्रकामेनदुःखसंस्थेनहेलनम् ॥ कृतं
क्षमाप्यंप्रभुणाकोऽपराधःसुदुर्मतेः ॥ ८ ॥ अर्थीदोषंनजानातितस्मात्पुत्रार्थिनामया ॥ वंचितस्त्वंदेवदेवभीतेननरकाद्विभो ॥ ९ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्ति
स्वर्गोनैवचनैवच ॥ भीतोऽहंतेनवाक्येनतस्मात्तेहेलनंकृतम् ॥ १० ॥ नाऽज्ञस्यदूषणंचिंत्यंनूनंज्ञानवताविभो ॥ दुःखितोऽहंरुजाक्रांतोवंचितःस्वसु
तेनह ॥ ११ ॥ नजानेऽहंमहाराजपुत्रोमेक्कगतःप्रभो ॥ वंचयित्वावनेभीतोमरणान्मांकृपानिधे ॥ १२ ॥ प्रययौद्रविणंदत्वागृहीतोद्विजबालकः ॥ यज्ञो
ऽयंक्रीतपुत्रेणप्रारब्धस्तवतुष्टये ॥ १३ ॥ दर्शनंतवसंप्राप्यगतंदुःखंममाऽद्भुतम् ॥ जलोदरकृतंसर्वंप्रसन्नेत्वयिसांप्रतम् ॥१४॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यव
चःश्रुत्वाराज्ञोरोगातुरस्यच ॥ दयावान्देवदेवेशःप्रत्युवाचनृपोत्तमम् ॥ १५ ॥ वरुणउवाच ॥ मुंचराजञ्छुनःशेपंस्तुवंतंमांभृशातुरम् ॥ यज्ञोयंपरिपूर्ण
स्तेरोगमुक्तोभवाऽऽत्मना ॥ १६ ॥

दिति ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिशासनात्पुत्रेमृतेनरकंप्राप्स्यामीतिनरकात्भीतेनेत्यर्थः ॥ ९ ॥ तदेवाह । अपुत्रस्येति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

विरुजंरोगरहितम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ विद्याप्रदश्चेतिचकारेणजन्मदातापीत्येवंमिलिताःपंचेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥२९॥

इत्युक्त्वावरुणस्तूर्णंराजानंविरुजंतथा॥चकारपश्यतांतत्रसदस्यानांसुसंस्थितम्॥१७॥विमुक्तोऽसौद्विजःपाशाद्वरुणेनमहात्मना ॥ जयशब्दस्ततस्तत्र
संजातोमखमंडपे ॥ १८॥ राजाप्रमुदितःसद्योरोगान्मुक्तःसुदारुणात् ॥ यूपान्मुक्तःशुनःशेपोवभूवाऽतीवसंस्थितः ॥ १९ ॥ राजात्विमंमखंपूर्णंचकार
विनयान्वितः ॥ शुनःशेपस्तदासभ्यानित्युवाचकृतांजलिः ॥ २० ॥ भोभोःसभ्याःसुधर्मज्ञाब्रुवंतुधर्मनिर्णयम् ॥ वेदशास्त्रानुसारेणयथार्थवादिनःकिल
॥ २१ ॥ पुत्रोऽहंकस्यसर्वज्ञाःपितामेकोऽग्रतःपरम् ॥ भवतांवचनात्तस्यशरणंप्रव्रजाम्यहम् ॥ २२ ॥ इत्युक्तेवचनेतत्रसभ्याःप्रोचुःपरस्परम् ॥ सभ्या
ऊचुः ॥ अजीगर्तस्यपुत्रोऽयंकस्याऽन्यस्यभवेदसौ॥२३॥अंगादंगात्समुद्भूतःपालितस्तेनभक्तितः ॥ अन्यस्यकस्यपुत्रोऽसौप्रभवेदितिनिश्चयः ॥२४॥
तच्छ्रुत्वावामदेवस्तुतानुवाचसभासदः ॥ विक्रीतस्तेनतातेनद्रव्यलोभात्सुतःकिल ॥ २५ ॥ पुत्रोऽयंधनदातुश्चराज्ञस्तत्रनसंशयः॥अथवावरुणस्यैषपा
शान्मुक्तोऽस्त्यनेनवै ॥ २६॥ अन्नदाताभयत्रातातथाविद्याप्रदश्चयः ॥ तथावित्तप्रदश्चैवपंचैतेपितरःस्मृताः ॥२७॥ तदाकेचित्पितुःप्राहुःकेचिद्राज्ञस्त
थाऽपरे ॥ वरुणस्येतिसंवादेनिर्णयंनययुश्चते ॥ २८ ॥ इत्थंसंदेहमापन्नेवसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ सभ्यान्विवदतस्तत्रसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥२९ ॥ शृणुध्वं
भोमहाभागानिर्णयंश्रुतिसंमतम् ॥ निःस्नेहेनयदापित्राविक्रीतोऽयंसुतःशिशुः ॥ ३० ॥ संवंधस्तुगतस्तस्यतदैवधनसंग्रहात् ॥ हरिश्चंद्रस्यसंजातःपु
त्रोऽसौक्रीतएवच ॥ ३१ ॥ यूपेबद्धोयदाराज्ञातदातस्यनवैसुतः ॥ वरुणस्तुस्तुतोऽनेनतेनतुष्टेनमोचितः ॥ ३२ ॥ तस्मान्नाऽयंमहाभागाह्यसौपुत्रःप्रचे
तसः ॥ योयंस्तौतिमहामंत्रैःसोऽपितुष्टोददातिच ॥ ३३ ॥ धनंप्राणान्पशून्राज्यंतथामोक्षंकिलेप्सितम् ॥ कौशिकस्यसुतश्चाऽयमरिष्टेयेनरक्षितः ॥
॥ ३४ ॥ मंत्रंदत्वामहावीर्यंवरुणस्याऽतिसंकटे ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंवसिष्ठस्यबाढमूचुःसभासदः ॥ ३५ ॥ विश्वामित्रस्तुजग्राहतंकरेदक्षिणेत
दा ॥ एहिपुत्रगृहंमेत्वमित्युक्त्वाप्रेमपूरितः ॥३६॥ शुनःशेपोजगामाऽऽशुतेनैवसहसत्वरः ॥ वरुणस्तुप्रसन्नात्माजगामचस्वमालयम् ॥ ३७ ॥ ऋत्विज
श्चतथासभ्याःस्वगृहान्निर्ययुस्तदा॥राजाऽपिरोगनिर्मुक्तोवभूवाऽतिमुदान्वितः ॥ ३८ ॥ प्रजास्तुपालयामाससुप्रसन्नेनचेतसा ॥ रोहिताख्यस्तुतच्छ्रुत्वावृ
त्तांतंवरुणस्यह ॥३९॥ आजगामगृहंप्रीतोदुर्गमाद्गिरिपर्वतात् ॥ दूताराजानमभ्येत्यप्रोचुःपुत्रंसमागतम् ॥ ४०॥ मुदितोऽसौजगामाऽऽशुसंमुखःकोसला
धिपः ॥ दृष्ट्वापितरमायांतंप्रेमोद्रिक्तःसुसंभ्रमः ॥४१॥ दंडवत्पतितोभूमावश्रुपूर्णमुखःशुचा ॥ राजाऽपितंसमुत्थाप्यपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ ४२ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ विश्वामित्रोऽतिकोपनइति ॥ त्रिशंकोःस्वपितुरुद्धारकस्यममशुनःशेपमोचनविषयकंवाक्यंनांगी
चकारैताद्दशस्याऽतिदुष्टहरिश्चंद्रस्यप्रशंसांमदग्रेकरोतीत्यसूयाकोपकारणम्॥५४॥५५॥ग्लहंपणम् ॥५६॥ अहंचेदिति॥त्वयाऽतिसंस्तुतंराजानंहरिश्चंद्रंतंप्रसिद्धमहमसत्यवादिनंनकरोमिनक
रिष्यामिचेन्ममपुण्यंविनश्यतुअन्यथातुतंयद्यहमसत्यवादिनंकरिष्यामितदातवपुण्यमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥

समाघ्रायसुतंमूर्ध्निपप्रच्छकुशलंपुनः ॥ उत्संगेतंसमारोप्यमुदितोमेदिनीपतिः ॥ ४३ ॥ उष्णैर्नेत्रजलैःशीर्षण्यभिषेकमथाऽकरोत् ॥ राज्यंशशासतेना
सौपुत्रेणाऽतिप्रियेणच ॥ ४४ ॥ वृत्तांतंनरमेधस्यकथयामासविस्तरात् ॥ राजसूयंक्रतुवरंचकारनृपसत्तमः ॥ ४५ ॥ वसिष्ठंपूजयित्वाऽथहोतारमकरोद्वि
भुः ॥ समाप्तेत्वथयज्ञेशेवसिष्ठोऽतीवपूजितः ॥ ४६ ॥ शक्रस्यसदनंरम्यंजगाममुनिरादरात् ॥ विश्वामित्रोऽपितत्रैववसिष्ठेनचसंगतः ॥ ४७ ॥ मिलित्वा
तौस्थितौदेवसदनेमुनिसत्तमौ ॥ विश्वामित्रोऽपिपप्रच्छवसिष्ठंप्रतिपूजितम् ॥ ४८ ॥ वीक्ष्यविस्मयचित्तस्तंसभायांतुशचीपतेः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥
केयंपूजात्वयाप्राप्तामहतीमुनिसत्तम ॥ ४९ ॥ कृताकेनमहाभागसत्यंब्रूहिममांतिके ॥ वसिष्ठउवाच ॥ यजमानोऽस्तिमेराजाहरिश्चंद्रःप्रतापवान् ॥ ५० ॥
राजसूयःकृतस्तेनराज्ञाप्रवरदक्षिणः ॥ नेदृशोऽस्तिनृपश्चान्यःसत्यवादीधृतव्रतः ॥ ५१ ॥ दाताचधर्मशीलश्चप्रजारंजनतत्परः ॥ तस्ययज्ञेमयापूजाप्राप्ताकौ
शिकनंदन ॥ ५२ ॥ "किंपृच्छसिपुनःसत्यंब्रवीम्यकृत्रिमंद्विज ॥" हरिश्चंद्रसमोराजानभूतोनभविष्यति ॥ सत्यवादीतथादाताशूरःपरमधार्मिकः ॥
॥ ५३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाविश्वामित्रोऽतिकोपनः ॥ बभूवक्रोधसंरक्तलोचनोऽप्यब्रवीच्चतम् ॥ ५४ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ एवंस्तौषिनृ
पंमिथ्यावादिनंकपटप्रियम् ॥ वंचितोवरुणोयेनप्रतिश्रुत्यवरंपुनः ॥ ५५ ॥ ममजन्मार्जितंपुण्यंतपसःपठितस्यच ॥ त्वदीयंवाऽतितपसोग्लहंकुरुमहा
मते ॥ ५६ ॥ अहंचेत्तन्नृपंसद्योनकरोम्यतिसंस्तुतम् ॥ असत्यवादिनंकाममदातारंमहाखलम् ॥ ५७ ॥ आजन्मसंचितंसर्वपुण्यंममविनश्यतु ॥ अन्य
थात्वत्कृतंसर्वंपुण्यंत्विवितिपणावहे ॥ ५८ ॥ ग्लहंकृत्वाततस्तौतुविवदंतौमुनीतदा ॥ स्वाश्रमंस्वर्गलोकाच्चगतौपरमकोपनौ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागव
तेमहापुराणेसप्तमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ कदाचित्तुहरिश्चंद्रोमृगयार्थंवनंययौ ॥ अपश्यद्रुदतींबालांसुंदरींचारुलोचनाम् ॥
॥ १ ॥ तामपृच्छन्महाराजःकामिनींकरुणापरः ॥ पद्मपत्रविशालाक्षिकिंरोदिषिवरानने ॥ २ ॥ केनाऽसिपीडिताऽत्यर्थंकिंतेदुःखंवदाऽऽशुभे ॥ काच
त्वंविजनेघोरेकस्तेभर्तापिताऽथवा ॥ ३ ॥ नबाधतेचराज्येमेराक्षसोऽपिपरांगनाम् ॥ तंहन्मितरसाकांतेयस्त्वांसुंदरिबाधते ॥ ४ ॥

अष्टाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथनृपेणह ॥ विश्वामित्रमुनेर्वैरमभूदितितुकीर्त्यते ॥ १ ॥ वसिष्ठविश्वामित्रयोःपणानंतरंजातंवृत्तमाह ॥ कदाचिदिति ॥ अपश्यद्रुदतीमिति ॥ इयंविश्वा
मित्रनिर्मितामाया ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ मदर्थंसिद्धिरूपिणीयाहमस्मितस्यैमत्प्रयोजनार्थमित्यर्थः ॥ अनेनचकात्वंकस्तेभर्तापिताऽथवेत्यस्योत्तरमर्थाद्दत्तंभवति सिद्धेःशास्त्रेप्रसिद्धत्वात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ तापपरायणं
तपश्चर्यापरायणम् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ इत्थंनिषिध्येति ॥ अनेनचसिद्ध्यर्थंतपःकर्तानिरंतरमेवविघ्नैरभिभूयतइत्युक्तंभवति ॥ तस्मान्निष्कामनयाश्रीभगवत्याआराधनं

ब्रूहिदुःखंवरारोहेस्वस्थाभवकृशोदरि ॥ विषयेममपापात्मानतिष्ठतिसुमध्यमे ॥ ५ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारीतमब्रवीन्नृपम् ॥ प्रमृज्याऽश्रूणिवदना
द्धस्तिश्चंद्रंनृपोत्तमम् ॥ ६ ॥ नार्युवाच ॥ राजन्मांबाधतेऽत्यर्थंविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ तपःकरोतियद्घोरंमदर्थंकौशिकोवने ॥ ७ ॥ तेनाऽहंदुःखितारा
जन्विषयेतवसुव्रत ॥ विद्धिमांकमनांकांतांपीडितांमुनिनाभृशम् ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ स्वस्थाभवविशालाक्षिनतेदुःखंभविष्यति ॥ तमहंवारयिष्या
मिमुनिंतापपरायणम् ॥ ९ ॥ इत्याश्वास्यस्त्रियंराजातरसामुनिसन्निधौ ॥ नत्वाप्रणम्यशिरसातमुवाचमहीपतिः ॥ १० ॥ स्वामिन्किंक्रियतेऽत्यर्थंतपसादेह
पीडनम् ॥ किमर्थंतेसमारंभोब्रूहिसत्यंमहामते ॥ ११ ॥ वांछितंतवगाधेयकरोमिसफलंकिल ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठतरसातपसाऽलमतःपरम् ॥ १२ ॥ विष
येममसर्वज्ञनकर्तव्यंसुदारुणम् ॥ लोकपीडाकरंघोरंतपःकेनाऽपिकर्हिचित् ॥ १३ ॥ इत्थंनिषिध्यतंराजाविश्वामित्रंगृहंययौ ॥ मनसाक्रोधमाधाय
गतोऽसौकौशिकोमुनिः ॥ १४ ॥ सगत्वाचिंतयामासनृपकृत्यमसांप्रतम् ॥ वसिष्ठस्यचसंवादंतपसःप्रतिषेधनम् ॥ १५ ॥ कोपाविष्टेनमनसाप्रतीकार
मथाकरोत् ॥ विचिंत्यबहुधाचित्तेदानवंघोरविग्रहम् ॥ १६ ॥ प्रेषयामासतद्देशंविधायसूकराकृतिम् ॥ सोऽतिकायोमहाकालःकुर्वन्नादंसुदारुणम् ॥
॥ १७ ॥ राज्ञश्चोपवनेप्रातस्त्रासयन्रक्षकांस्तदा ॥ मालतीनांचखंडानिकदंबानांतथैवच ॥ १८ ॥ यूथिकानांचवृंदानिकंपयंश्चमुहुर्मुहुः ॥ दंतेनविलि
खन्भूमिंसमुन्मूलयतेद्रुमान् ॥ १९ ॥ चंपकान्केतकीखंडान्मल्लिकानांचपादपान् ॥ करवीरानुशीरांश्चनिचखानशुभान्मृदून् ॥ २० ॥ मुचुकुंदानशोकांश्च
बकुलांस्तिलकांस्तथा ॥ उन्मूल्यकदनंतत्रचकारसूकरोवने ॥ २१ ॥ वाटिकारक्षकाःसर्वेदुद्रुवुःशस्त्रपाणयः ॥ हाहेतिचुक्रुशुस्तत्रमालाकाराभृशातुराः ॥
॥ २२ ॥ बाणैःसंताड्यमानोऽपियदात्रस्तोनवैमृगः ॥ रक्षकान्पीडयामासकोलःकालसमद्युतिः ॥ २३ ॥ तेतदाऽतिभयाक्रांताराजानंशरणंययुः ॥ त
मूचुस्त्राहित्राहीतिवेपमानाभयाकुलाः ॥ २४ ॥ तानागतान्समालोक्यभयार्तान्भूपतिस्तदा ॥ पप्रच्छकिंभयंकस्मान्मांब्रुवंतुसमागताः ॥ २५ ॥ ना
हंबिभेमिदेवेभ्योराक्षसेभ्यश्चरक्षकाः ॥ कस्माद्भयंसमुत्पन्नंतद्ब्रुवंतुममाग्रतः ॥ २६ ॥ हन्मिचैकेनबाणेनतंशत्रुंदुर्भगंकिल ॥ योमेऽरातिःसमुत्पन्नोलो
केपापमतिःखलः ॥ २७ ॥ देवोवादानवोवाऽपितान्निहन्मिशरैःशितैः ॥ कतिष्ठतिकियद्रूपःकियद्बलसमन्वितः ॥ २८ ॥

कर्तव्यमित्यवांतरतात्पर्यम् ॥ १४ ॥ वसिष्ठस्यचसंवादमिति ॥ वसिष्ठेनाऽयंराजापरमधार्मिकइत्युक्तम् ॥ यद्ययंपरमधार्मिकस्तर्हिममतपसःकथमनेनप्रतिषेधनंकृतंकथंचवसिष्ठेनपणःकृत
इतिमण्व्योवासिष्ठोऽस्मिन्समयेइतिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वनेसूकरोवृक्षाणांकदनंचकारेत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

मालाकाराऊचुः ॥ नदेवोनचदैत्योऽस्तिनयक्षोनचकिन्नरः ॥ कश्चित्कोलोमहाकायोराजंस्तिष्ठतिकानने ॥ २९ ॥ पुष्पवृक्षानतिमृदून्दंतेनोन्मूलयत्य
सौ ॥ विदीर्णंतद्वनंसर्वंसूकरेणाऽतिरंहसा ॥ ३० ॥ विशिखैस्ताडितोऽस्माभिर्दृषद्भिर्लकुटैस्तथा ॥ नबिभेतिमहाराजहंतुमस्मानुपाद्रवत् ॥ ३१ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेषांराजाकोपसमाकुलः ॥ अश्वमारुह्यतरसाजगामोपवनंप्रति ॥ ३२ ॥ सैन्येनमहतायुक्तोगजाश्वरथसंयुतः ॥ पदा
तिवृंदसहितःप्रययौवनमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ तत्राऽपश्यन्महाकोलंघुर्घुरंतंभयानकम् ॥ वनंभग्नंचसंवीक्ष्यराजाक्रोधयुतोऽभवत् ॥ ३४ ॥ चापेबाणंसमारो
प्याविकृष्यचशरासनम् ॥ तंहंतुंसूकरंपापंतरसासमुपाक्रमत् ॥ ३५ ॥ समालोक्यचराजानंचापहस्तंरुषाकुलम् ॥ संमुखोऽभ्यद्रवत्तूर्णंकुर्वंश्छब्दंसुदा
रुणम् ॥ ३६ ॥ तमायांतंसमालोक्यवराहंविकृताननम् ॥ मुमोचविशिखंतस्मिन्हंतुकामोमहीपतिः ॥ ३७ ॥ वंचयित्वाऽथतद्बाणंसूकरस्तरसाबलात् ॥
निर्जगाममहावेगात्तमुल्लंघ्यनृपंतदा ॥ ३८ ॥ गच्छंतंतंसमालोक्यराजाकोपसमन्वितः ॥ मुमोचविशिखांस्तीक्ष्णांश्चापमाकृष्ययत्नतः ॥ ३९ ॥ क्षणं
दृष्टिपथंराज्ञःक्षणंचाऽदर्शनंगतः ॥ कुर्वन्बहुविधारावंसूकरःसमुपाद्रवत् ॥ ४० ॥ हरिश्चंद्रोऽतिकुपितोमृगस्याऽनुजगामह ॥ अश्वेनवायुवेगेनविकृष्य
चशरासनम् ॥ ४१ ॥ इतस्ततस्ततःसैन्यमगमच्चवनांतरम् ॥ एकाकीनृपतिःकोलंव्रजंतंसमुपाद्रवत् ॥ ४२ ॥ मध्याह्नसमयेराजासंप्राप्तोविजनेवने ॥ तृ
षितःक्षुधितोऽत्यर्थंबभूवश्रांतवाहनः ॥ ४३ ॥ सूकरोऽदर्शनंप्राप्तोराजाचिंतातुरोऽभवत् ॥ मार्गभ्रष्टोऽतिविपिनेदारुणेदीनवत्स्थितः ॥ ४४ ॥ किंकरोमिक्वग
च्छामिनसहायोऽस्तिमेवने ॥ अज्ञातस्वपथःकुत्रव्रजामीतिव्यचिंतयत् ॥ ४५ ॥ एवंचिंतयतस्तत्रविपिनेजनवर्जिते ॥ राजाचिंतातुरोपश्यन्नदींसुविम
लोदकाम् ॥ ४६ ॥ वीक्ष्यतांमुदितोराजापाययित्वातुरंगमम् ॥ अश्वादुत्तीर्यविमलंपपौपानीयमुत्तमम् ॥ ४७ ॥ जलंपीत्वानृपस्तत्रसुखमापमहीप
तिः ॥ इयेषनगरंगंतुंदिग्भ्रमेणाऽतिमोहितः ॥ ४८ ॥ विश्वामित्रस्तुसंप्राप्तोवृद्धब्राह्मणरूपधृक् ॥ ननामवीक्ष्यराजातंप्रीतिपूर्वंद्विजोत्तमम् ॥ ४९ ॥
तमुवाचगाधिराजःप्रणमंतंनृपोत्तमम् ॥ स्वस्तितेऽस्तुमहाराजकिमर्थमिहचाऽऽगतः ॥ ५० ॥ एकाकीविजनेराजन्किंचिकीर्षितमत्रते ॥ ब्रूहिसर्वंस्थि
रोभूत्वाकारणंनृपसत्तम ॥ ५१ ॥ राजोवाच ॥ सूकरोऽतिमहाकायोबलवान्पुष्पकाननम् ॥ समुपेत्यममर्दाऽऽशुकोमलान्पुष्पपादपान् ॥ ५२ ॥
तंनिवारयितुंदुष्टंकरेकृत्वाचकार्मुकम् ॥ ससैन्योऽहंस्वनगरान्निर्गतोमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥ गतोऽसौदृक्पथात्पापोमायावीक्वापिवेगवान् ॥ पृष्ठतोऽहम
पिप्राप्तःसैन्यंक्वापिगतंमम ॥ ५४ ॥ क्षुधितस्तृषितश्चाऽहंसैन्यभ्रष्टस्त्विहाऽऽगतः ॥ नजानेपुरमार्गंचतथासैन्यगतिंमुने ॥ ५५ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ छ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुकौशिकेनमहात्मना ॥ हृतंराज्यंहरिश्चंद्रनृपतेरिदमुच्यते ॥१॥
राजवाक्यंश्रुत्वाकौशिकोयदकरोत्तदाह । इतितस्येति ॥ प्रहस्येति ॥ धार्मिकस्त्वमस्मिंस्तीर्थेनस्नात्वाकथंगंतुमिच्छसीत्यभिप्रायेणहास्यंचकार ॥ १ ॥ तदेवाह ॥ राजन्निति ॥ २ ॥

पंथानंदर्शयविभोव्रजामिनगरंप्रति ॥ ममाऽत्रभाग्ययोगेनप्राप्तस्त्वंविजनेवने ॥ ५६ ॥ अयोध्याधिपतिश्चाऽहंहरिश्चंद्रोऽतिविश्रुतः ॥ राजसूयस्यकर्ताच
वांछितार्थप्रदःसदा ॥ ५७ ॥ धनेच्छायदितेब्रह्मन्यज्ञार्थंद्विजसत्तम ॥ आगंतव्यमयोध्यायांदास्यामिविपुलंधनम् ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा
पुराणेसप्तमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूपतेःकौशिकोमुनिः ॥ प्रहस्यप्रत्युवाचेदंहरिश्चंद्रंत
दानृप ॥ १ ॥ राजंस्तीर्थमिदंपुण्यंपावनंपापनाशनम् ॥ स्नानंकुरुमहाभागपितॄणांतर्पणंतथा ॥ २ ॥ कालःशुभतमोऽस्तीहतीर्थेस्नात्वाविशांपते ॥
दानंददस्वशक्त्याऽत्रपुण्यतीर्थेऽतिपावने ॥ ३ ॥ प्राप्यतीर्थंमहापुण्यमस्नात्वायस्तुगच्छति ॥ सभवेदात्महाभूयइतिस्वायंभुवोऽब्रवीत् ॥ ४ ॥ तस्मात्ती
र्थवरेराजन्कुरुपुण्यंस्वशक्तितः ॥ दर्शयिष्यामिमार्गंतेगंतासिनगरंततः ॥ ५ ॥ आगमिष्याम्यहंमार्गदर्शनार्थंतवाऽनघ ॥ त्वयासहाऽद्यकाकुत्स्थतवदा
नेनतोषितः ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजामुनेःकपटमंडितम् ॥ वासांस्युत्तार्यविधिवत्स्नातुमभ्याययौनदीम् ॥ ७ ॥ बंधयित्वाहयंवृक्षेमुनिवाक्येनमोहि
तः॥अवश्यंभावियोगेनतद्वशस्तुतदाऽभवत् ॥ ८॥ राजास्नानविधिंकृत्वासंतर्प्यपितृदेवताः ॥ विश्वामित्रमुवाचेदंस्वामिन्दानंददामिते ॥ ९ ॥ यदिच्छसिम
हाभागतत्तेदास्यामिसांप्रतम् ॥ गावोभूमिर्हिरण्यंचगजाश्वरथवाहनम् ॥ १० ॥ नाऽदेयंमेकिमप्यस्तिकृतमेतद्व्रतंपुरा ॥ राजसूयेमखश्रेष्ठेमुनीनांसन्निधा
वपि ॥ ११ ॥ तस्मात्त्वमिहसंप्राप्तस्तीर्थेऽस्मिन्प्रवरेमुने ॥ यत्तेऽस्तिवांछितंब्रूहिददामितववांछितम् ॥ १२ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मयापूर्वंश्रुताराज
न्कीर्तिस्तेविपुलाभुवि ॥ वसिष्ठेनचसंप्रोक्तादातानास्तिमहीतले ॥ १३ ॥ हरिश्चंद्रोनृपश्रेष्ठःसूर्यवंशेमहीपतिः ॥ तादृशोनृपतिर्दातानभूतोनभविष्यति
॥ १४ ॥ पृथिव्यांपरमोदारस्त्रिशंकुतनयोयथा ॥ अतस्त्वांप्रार्थयाम्यद्यविवाहोमेऽस्तिपार्थिव ॥ १५ ॥ पुत्रस्यचमहाभागतदर्थंदेहिमेधनम् ॥ राजोवाच॥
विवाहंकुरुविप्रेंद्रददामिप्रार्थितंतव ॥ १६ ॥ यदिच्छसिधनंकामंदातातस्याऽस्मिनिश्चितम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःकौशिकस्तेनवंचनातत्परोमुनिः॥
॥ १७ ॥ उद्भाव्यमायांगांधर्वींपार्थिवायाऽप्यदर्शयत् ॥ कुमारःसुकुमारश्चकन्याचदशवार्षिकी ॥ १८॥ एतयोःकार्यमप्यद्यकर्तव्यंनृपसत्तम ॥ राजसू
याधिकंपुण्यंगृहस्थस्यविवाहतः ॥ १९ ॥ भविष्यतितवाऽद्यैवविप्रपुत्रविवाहतः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजामाययातस्यमोहितः ॥ २० ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मुनीनांसन्निधौराजसूययज्ञेमयैतद्व्रतंकृतामित्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मेपुत्रस्यविवाहोऽस्तीत्यन्वयः ॥१६॥
॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥२२॥ वेदीमध्यइति॥अग्निहोत्रशालायांराजातस्मिन्समयेस्थितः॥तथाचतस्मिन्वेदीमध्येअग्निहोत्रवेदीमध्ये दानंदेहीत्यन्वयः ॥ अयंभावः ॥ विवाहकार्यार्थंयद्धनंत्वयाप्रतिश्रुतंतत् अथचवरवध्वोःपोषणार्थंचयद्विपुलंधनंतद्दानंदेहि ॥ अन्यथात्वत्कृतेविवाहेवरवध्वोर्भिक्षाटनप्रसंगेतवाऽपकीर्तिःस्यादिति ॥ राजातुपोषणार्थंधनंब्राह्मणोऽयंयत्किंचित्प्रार्थयिष्यतितदेतस्मै देयमित्यभिप्रायेणाऽऽह । किंतेऽभीष्टमिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ ब्राह्मणस्तुसर्वस्वहरणेच्छयावदति । राज्यंदेहीति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥२९॥ ३० ॥३१॥ हेमभारद्वयंसार्धमिति ॥

तथेतिचप्रतिज्ञायनोवाचाऽल्पंवचस्तथा ॥ तेनदर्शितमार्गोऽसौनगरंप्रतिजग्मिवान् ॥ २१ ॥ विश्वाऽमित्रोऽपिराजानंवंचयित्वाऽऽश्रमंययौ ॥ कृतोद्वाहविधिस्तावद्विश्वामित्रोब्रवीन्नृपम् ॥ २२ ॥ वेदीमध्येनृपाऽद्यत्वंदेहिदानंयथेप्सितम् ॥ राजोवाच ॥ किंतेऽभीष्टंद्विजब्रूहिददामिवांछितंकिल ॥ २३ ॥ अदेयमपिसंसारेयशःकामोऽस्मिसांप्रतम् ॥ व्यर्थंहिजीवितंतस्यविभवंप्राप्ययेनवै ॥ २४ ॥ नोपार्जितंयशःशुद्धंपरलोकसुखप्रदम् ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ राज्यंदेहिमहाराजवरायसपरिच्छदम् ॥ २५ ॥ गजाश्वरथरत्नाढ्यंवेदीमध्येऽतिपावने ॥ व्यासउवाच ॥ मोहितोमाययातस्यश्रुत्वावाक्यंमुनेर्नृपः ॥ २६ ॥ दत्तमित्युक्तवान्राज्यमविचार्ययदृच्छया ॥ गृहीतमितितंप्राहविश्वामित्रोऽतिनिष्ठुरः ॥ २७ ॥ दक्षिणांदेहिराजेंद्रदानयोग्यांमहामते ॥ दक्षिणारहितंदानंनिष्फलंमनुरब्रवीत् ॥ २८ ॥ तस्माद्दानफलायत्वंयथोक्तांदेहिदक्षिणाम् ॥ इत्युक्तस्तुतदाराजातमुवाचाऽतिविस्मितः ॥ २९ ॥ ब्रूहिकिंयद्धनंतुभ्यंदेयंस्वामिन्मयाधुना ॥ दक्षिणानिष्क्रयंसाधोवदयावत्प्रमाणकम् ॥ ३० ॥ दानपूर्त्यैप्रदास्यामिस्वस्थोभवतपोधन ॥ विश्वामित्रस्तुतच्छ्रुत्वातमाहमेदिनीपतिम् ॥ ३१ ॥ हेमभारद्वयंसार्धंदक्षिणांदेहिसांप्रतम् ॥ दास्यामीतिप्रतिश्रुत्यतस्मैराजातिविस्मितः ॥ ३२ ॥ तदैवसैनिकास्तस्यवीक्षमाणाःसमागताः॥ दृष्ट्वामहीपतिंव्यग्रंतुष्टुवुस्तेमुदान्विताः ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातेषांवचोराजानोक्त्वाकिंचिच्छुभाशुभम् ॥ चिंतयन्स्वकृतंकर्मययावंतःपुरेततः ॥ ३४ ॥ किंमयास्वीकृतंदानंसर्वस्वंयत्समर्पितम् ॥ वंचितोऽहंद्विजेनाऽत्रवनेपाटच्चरैरिव ॥ ३५ ॥ राज्यंसोपस्करंतस्मैमयासर्वंप्रतिश्रुतम् ॥ भारद्वयंसुवर्णस्यसार्धंचदक्षिणापुनः ॥ ३६ ॥ किंकरोमिमतिर्भ्रष्टानज्ञातंकपटंमुनेः ॥ प्रतारितोऽहंसहसाब्राह्मणेनतपस्विना ॥ ३७ ॥ नजानेदैवकार्यंवैहादैवकिंभविष्यति ॥ इतिचिंतापरोराजागृहंप्राप्तोऽतिविह्वलः ॥३८॥ पतिंचिंतापरंदृष्ट्वाराज्ञीपप्रच्छकारणम् ॥ किंप्रभोविमनाभासिकाचिंताब्रूहिसांप्रतम् ॥ ॥ ३९ ॥ वनात्पुत्रःसमायातोराजसूयःकृतःपुरा ॥ कस्माच्छोचसिराजेंद्रशोकस्यकारणंवद ॥ ४० ॥

आचितस्यदशमोभागोभारस्तथाचार्धभारेणसहितभारद्वयपरिमाणांसुवर्णदक्षिणां देहीत्यर्थः ॥ राजादास्यामीत्युक्त्वास्वनिकटेधनाभावात्किमयेदंकृतमित्यातिविस्मितइत्यर्थः॥ ३२ ॥ तदैवसैनिका इति ॥ येराज्ञासाकंवनेगतास्तेमार्गभ्रंशादितस्ततोगताइत्युक्तंतेसैनिकाराजानंवीक्षमाणाआगताइत्यर्थः ॥ ३३ ॥ अंतःपुरेरुयगारेगतः चिंताग्रस्तःसन् ॥ ३४ ॥ स्वकृतमनयंस्मराति । किंमयेति ॥ पाटच्चरैस्तस्करैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ गृहंस्त्रीपुरम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ शुभाशुभंयथाकथंचिदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ विश्वामित्रोब्राह्मणवेषेणसमागतइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ सुवर्णस्पृश दक्षिणात्वेनप्रतिज्ञातंदेहीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥
॥ ४८ ॥ ४९ ॥ दानंददामिराज्यदानमधुनाददामिदक्षिणांतुधनमास्युत्तरंकालांतरेदास्यामीत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

नाऽरातिर्विद्यतेक्काऽपिवलवान्दुर्बलोऽपिवा ॥ वरुणोऽपिसुसंतुष्टःकृतकृत्योऽसिभूतले ॥ ४१ ॥ चिंतयाक्षीयतेदेहोनास्तिचिंतासमामृतिः ॥ त्यज्यतांनृ
पशार्दूलस्वस्थोभवविचक्षण ॥ ४२ ॥ तन्निशम्यप्रियावाक्यंप्रीतिपूर्वंनराधिपः ॥ प्रोवाचकिंचिच्चिंतायाःकारणंचशुभाशुभम् ॥ ४३ ॥ भोजनंनचका
राऽसौचिंताविष्टस्तथानृपः ॥ सुस्वापिशयनेशुभ्रेलेभेनिद्रांनभूमिपः ॥ ४४ ॥ प्रातरुत्थायचिंतार्तोयावत्संध्यादिकाःक्रियाः ॥ करोतिनृपतिस्तावद्विश्वा
मित्रःसमागतः ॥ ४५ ॥ क्षत्रानिवेदितोराज्ञेमुनिःसर्वस्वहारकः ॥ आगत्योवाचराजानंप्रणमंतंपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ राजंस्त्यजस्वराज्यं
मेदेहिवाचाप्रतिश्रुतम् ॥ सुवर्णस्पृशराजेंद्रसत्यवाग्भवसांप्रतम् ॥ ४७ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ स्वामिन्राज्यंतवेदंमेमयादत्तंकिलाधुना ॥ त्यक्त्वान्यत्रगमि
ष्यामिमाचिंतांकुरुकौशिक ॥ ४८ ॥ सर्वस्वंममतेब्रह्मन्गृहीतंविधिवद्विभो ॥ सुवर्णदक्षिणांदातुमशक्तोह्यधुनाद्विज ॥ ४९ ॥ दानंददामितेतावद्यावन्मे
स्याद्धनागमः ॥ पुनश्चेत्कालयोगेनतदादास्यामिदक्षिणाम् ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वानृपतिःप्राहपुत्रंभार्यांचमाधवीम् ॥ राज्यमस्मैप्रदत्तंवैमयावेद्यांसुविस्त
रम् ॥ ५१ ॥ हस्त्यश्वरथसंयुक्तंरत्नहेमसमन्वितम् ॥ त्यक्त्वात्रीणिशरीराणिसर्वंचाऽस्मैसमर्पितम् ॥ ५२ ॥ त्यक्त्वाऽयोध्यांगमिष्यामिकुत्रचिद्वनगह्वरे ॥
गृह्णात्विदंमुनिःसम्यग्राज्यंसर्वसमृद्धिमत् ॥ ५३ ॥ इत्याभाष्यसुतंभार्यांहरिश्चंद्रःस्वमंदिरात् ॥ विनिर्गतःसुधर्मात्मामानयंस्तंद्विजोत्तमम् ॥ ५४ ॥ व्रजं
तंभूपतिंवीक्ष्यभार्यापुत्रावुभावपि ॥ चिंतातुरौसुदीनास्यौजग्मतुःपृष्ठतस्तदा ॥ ५५ ॥ हाहाकारोमहानासीन्नगरेवीक्ष्यतांस्तथा ॥ चुक्रुशुःप्राणिनःसर्वे
साकेतपुरवासिनः ॥ ५६ ॥ हाराजन्किंकृतंकर्मकुतःक्लेशःसमागतः ॥ वंचितोऽसिमहाराजविधिनाऽपंडितेनह ॥ ५७ ॥ सर्ववर्णास्तदादुःखमापुर्युस्तं
महीपतिम् ॥ विलोक्यभार्ययासार्धंपुत्रेणचमहात्मना ॥ ५८ ॥ निनिंदुर्ब्राह्मणंतंतुदुराचारंपुरौकसः ॥ धूर्तोऽयमितिभाषंतोदुःखार्ताब्राह्मणादयः
॥ ५९ ॥ निर्गत्यनगरात्तस्माद्विश्वामित्रःक्षितीश्वरम् ॥ गच्छंतंतमुवाचेदंसमेत्यनिष्ठुरंवचः ॥ ६० ॥ दक्षिणायाःसुवर्णंमेदत्त्वागच्छनराधिप ॥ नाऽहं
दास्यामिवाब्रूहिमयात्यक्तंसुवर्णकम् ॥ ६१ ॥ राज्यंगृहाणवासर्वंलोभश्चेद्वृद्धिवर्तते ॥ दत्तंचेन्मन्यसेराजन्देहियत्तत्प्रतिश्रुतम् ॥ ६२ ॥ एवंब्रुवंतंगाधे
यंहरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥ प्रणिपत्यसुदीनात्माकृतांजलिपुटोऽब्रवीत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अर्धाधिकैः पंचचत्वारिंशच्छ्लोकैरितः परम् ॥ दक्षिणादानयत्नश्चराज्ञाकृतइतीर्यते ॥१॥ राजाविश्वामित्रब्राह्मणंमातिकिमुक्तवानृतदाह । अदत्त्वेति ॥ नकरिष्यामिभोजनमिति अन्नंत्यक्त्वा फलाहारादिनाकालंनेष्यामीत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कंचित्कालमिति ॥ मासपरिमितंकालमित्यर्थः ॥ अग्रेमाससमाप्तावेवब्राह्मणस्याऽऽगमनात् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ वदाऽधुनेति ॥ एवंराज्ञोक्तेमिथ्यावादीराजाजातइतिवसिष्ठंजेष्यामीतिब्राह्मणाभिप्रायः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ग्राहकमिति ॥ अस्यामयोध्यायांयदिकश्चिद्ग्राहकःस्यात्तर्हितंपश्य नोचेदहंवाराणस्यांगत्वासर्वान्मौल्येनदत्त्वादासभावंगमिष्यामितदात्वंकांचनंगृहाणाऽथचसंतुष्टोभवेतिपिंडितोर्थः ॥११॥ भूधरेतिब्राह्मणसंबोधनम् ॥१२॥ उमयापराशक्त्यासाहितोयत्रकाश्यांशंकरस्तिष्ठ

हरिश्चंद्रउवाच ॥ अदत्वातेहिरण्यंवैनकरिष्यामिभोजनम् ॥ प्रतिज्ञामेमुनिश्रेष्ठविषादंत्यजसुव्रत ॥ १ ॥ सूर्यवंशसमुद्भूतःक्षत्रियोऽहंमहीपतिः ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यकर्तावांछितदोनृषु ॥ २ ॥ कथंकरोमिनाकारंस्वामिन्दत्त्वायदृच्छया ॥ अवश्यमेवदातव्यमृणंमेद्विजसत्तम ॥ ३ ॥ स्वस्थोभवप्रदास्यामिसुवर्णमनसेप्सितम् ॥ कंचित्कालंप्रतीक्षस्वयावत्प्राप्स्याम्यहंधनम् ॥ ४ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ कुतस्तेभविताराजन्धनप्राप्तिरतःपरम् ॥ गतंराज्यंतथाकोशोवलंचैवाऽर्थसाधनम् ॥ ५ ॥ वृथाऽऽशातेमहीपालधनार्थेकिंकरोम्यहम् ॥ निर्धनंत्वांचलोभेनपीडयामिकथंनृप ॥ ६ ॥ तस्मात्कथयभूपालनदास्यामीतिसांप्रतम् ॥ त्यक्त्वाऽऽशांमहतींकामंगच्छाम्यहमतःपरम् ॥ ७ ॥ यथेष्टंव्रजराजेन्द्रभार्यापुत्रसमन्वितः ॥ सुवर्णनास्तिकिंतुभ्यंददामीतिवदाधुना ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ गच्छन्वाक्यमिदंश्रुत्वाब्राह्मणस्यचभूपतिः ॥ प्रत्युवाचमुनिंब्रह्मन्धैर्यंकुरुददाम्यहम् ॥९॥ ममदेहोऽस्तिभार्यायाःपुत्रस्यचह्यनामयः ॥ क्रीत्वादेहंतुतंनूनमृणंदास्यामितेद्विज ॥ १० ॥ ग्राहकंपश्यविप्रेंद्रवाराणस्यांपुरिप्रभो ॥ दासभावंगमिष्यामिसदारोऽहंसपुत्रकः ॥ ११ ॥ गृहाणकांचनंपूर्णंसार्धभारद्वयंमुने ॥ मौल्येनदत्त्वासर्वान्नःसंतुष्टोभवभूधर ॥ १२ ॥ इतिब्रुवञ्जगामाऽथसहपत्न्यासुतान्वितः ॥ उमयाकांतयासार्धंयत्राऽस्तेशंकरःस्वयम् ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वाचपुरींरम्यांमनसोल्हादकारिणीम् ॥ उवाचसकृतार्थोऽस्मिपुरींपश्यन्सुवर्चसम् ॥ १४ ॥ ततोभागीरथींप्राप्यस्नात्वादेवादितर्पणम् ॥ देवार्चनंचनिर्वर्त्यकृतवान्दिग्विलोकनम् ॥ १५ ॥ प्रविश्यवसुधापालोदिव्यांवाराणसींपुरीम् ॥ नैषामनुष्यभुक्तेतिशूलपाणेःपरिग्रहः ॥ १६ ॥ जगामपद्भ्यांदुःखार्तःसहपत्न्यासमाकुलः ॥ पुरींप्रविश्यसनृपोविश्वासमकरोत्तदा ॥ १७ ॥ ददृशेऽथमुनिश्रेष्ठंब्राह्मणंदक्षिणार्थिनम् ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंविनयावनतोऽभवत् ॥ १८ ॥ प्राहचैवांजलिंकृत्वाहरिश्चंद्रोमहामुनिम् ॥ इमेप्राणाःसुतश्चाऽयंप्रियापत्नीमुनेमम ॥ १९ ॥ येनतेकृत्यमस्त्याशुगृहाणाऽद्यद्विजोत्तम ॥ यच्चान्यत्कार्यमस्माभिस्तन्ममाऽऽख्यातुमर्हसि ॥ २० ॥

तितस्यांकाश्यांजगामेत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ दिग्विलोकनंकेनमार्गेणगंतव्यामितिसमंतादवलोकितवानित्यर्थः ॥ १५ ॥ नैषामनुष्यभुक्तेति ॥ यदीयंपुरीमनुष्येणभुक्तापालितास्यात्तदामामकिंचित्करंमौल्यंदत्त्वाकोऽपिनग्रहीष्यतिपरंतुतथान किंतुशूलपाणेःसर्वेश्वरस्यशिवस्यपरिग्रहोऽस्तितेनपालिताऽस्तिततःसर्वेश्वरःशिवोमामकिंचित्करमपिमौल्यंदत्त्वाग्रहीष्यतीत्यामिप्रायेणकाश्यांजगामेतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

पूर्णःसमासइति ॥ यस्त्वयादक्षिणादानेप्रतिज्ञातोमासोमासांतेदक्षिणांदास्यामीतिसमासःपूर्णइत्यर्थः ॥ तस्यानिमित्तंमासांतेदक्षिणांदास्यामीतिप्रतिज्ञारूपम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणीति ॥ येभ्योधनंगृहीत्वाऽस्मैब्राह्मणायदक्षिणांदास्यामिताद्दशानिपुष्टानिसंपन्नानिममामित्राणिअत्रकाश्यांकुतःसंतिनैवसंतीत्यर्थः ॥ २५ ॥ प्रतिग्रहःकुतोदुष्टस्तदाह । राज्ञांवृत्तित्रयमिति ॥ दानाध्ययनयजनरूपं नतुतत्रप्रतिग्रहोऽस्तितस्मादित्यर्थः ॥ ननुद्रव्याभावेतथैवस्थीयतांयन्मुनिःकरिष्यतितत्करोत्वितिचेत्तथैवाऽवस्थानेयदिप्राणान्विमुंचामिममरणंस्यात्तदाब्रह्मस्वहरणात्पापात्कृमिर्भविष्याम्यथवाप्रेततांपिशाचत्वंयास्यामितदपेक्षयाऽऽत्मविक्रयःकर्तव्यःइदमेववरमित्याह यदिप्राणानिति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ नातःपरतरमिति ॥ अश्वमेधसहस्राच्चसत्यमेकंविशिष्यतइतिस्मृतेः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सत्यंपालनायाऽनृतंपातनायनरकपातनायेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ शताश्वमेधानिति ॥ पार्थिवो

विश्वामित्रउवाच ॥ पूर्णःसमासोभद्रंतेदीयतांममदक्षिणा ॥ पूर्वंतस्यनिमित्तंहिस्मर्यतेस्ववचोयदि ॥ २१ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मन्नाऽद्याऽपिसंपूर्णोमासोज्ञानतपोबल ॥ तिष्ठत्येकदिनार्धंयत्तत्प्रतीक्षस्वनाऽपरम् ॥ २२ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ एवमस्तुमहाराजआगमिष्याम्यहंपुनः ॥ शापंतवप्रदास्यामिनचेदद्यप्रयच्छसि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वाऽथययौविप्रोराजाचाऽचिंतयत्तदा ॥ कथमस्मैप्रयच्छामिदक्षिणायाप्रतिश्रुता ॥ २४ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणिकुत्राऽर्थःसांप्रतंमम ॥ प्रतिग्रहःप्रदुष्टोमेतत्रयाञ्चाकथंभवेत् ॥ २५ ॥ राज्ञांवृत्तित्रयंप्रोक्तंधर्मशास्त्रेषुनिश्चितम् ॥ यदिप्राणान्विमुंचामिब्रह्मप्रदायचदक्षिणाम् ॥ ॥ २६ ॥ ब्रह्मस्वहाकृमिःपापोभविष्याम्यधमाधमः ॥ अथवाप्रेततांयास्येवरएवाऽऽत्मविक्रयः ॥ २७ ॥ सूतउवाच ॥ राजानंव्याकुलंदीनंचिंतयानमधोमुखम् ॥ प्रत्युवाचतदापत्नीबाष्पगद्गदयागिरा ॥ २८ ॥ त्यजचिंतांमहाराजस्वधर्ममनुपालय ॥ प्रेतवद्वर्जनीयोहिनरःसत्यबहिष्कृतः ॥ २९ ॥ नातःपरतरंधर्मंवदंतिपुरुषस्यच ॥ यादृशंपुरुषव्याघ्रस्वसत्यस्याऽनुपालनम् ॥ ३० ॥ अग्निहोत्रमधीतंचदानाद्याःसकलाःक्रियाः ॥ भवंतितस्यवैफल्यंवाक्यंयस्याऽनृतंभवेत् ॥ ३१ ॥ सत्यमत्यंतमुदितंधर्मशास्त्रेषुधीमताम् ॥ तारणायाऽनृतंतद्वत्पतनायाऽकृतात्मनाम् ॥ ३२ ॥ शताश्वमेधानाहृत्यराजसूयंचपार्थिवः ॥ कृत्वाराजासकृत्स्वर्गादसत्यवचनाच्च्युतः ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ वंशवृद्धिकरश्चाऽयंपुत्रस्तिष्ठतिबालकः ॥ उच्यतांवक्तुकामासियद्वाक्यंगजगामिनि ॥ ३४ ॥ पत्न्युवाच ॥ राजन्माभूदसत्यंतेपुंसांपुत्रफलाःस्त्रियः ॥ तन्मांप्रदायवित्तेनदेहिविप्रायदक्षिणाम् ॥ ३५ ॥ व्यासउवाच ॥ एतद्वाक्यमुपश्रुत्यययौमोहंमहीपतिः ॥ प्रतिलभ्यचसंज्ञांवैविललापातिदुःखितः ॥ ३६ ॥ महद्दुःखमिदंभद्रेयत्त्वमेवंब्रवीषिमे ॥ किंतवस्मितसंलापाममपापस्यविस्मृताः ॥ ३७ ॥

ययातिर्नृपःसकृदसत्यवचनादसत्यभाषणात्स्वर्गाच्च्युतःपतितइत्यन्वयः ॥ इयंकथापुराणेषुप्रसिद्धा ॥ ३३ ॥ वंशवृद्धिकरश्चाऽयमिति ॥ यत्त्वंमांबोधयसिदक्षिणादेयेति तत्रमदीयत्वेनप्राणिद्वयमेवाऽवशिष्टंपुत्रोभार्याचेति ॥ तत्रपुत्रोवंशवृद्धिकरत्वान्नदेयइतिशास्त्राज्ञाऽस्तितथैवभार्यापिनविक्रेतव्येति ॥ ततश्चकिंकर्तव्यंमयाकथंवादक्षिणादेयेत्युच्यतांत्वयातद्वाक्यम् ॥ यतस्त्वंवक्तुकामासिबोधकवाक्यंवक्तुकामासितइत्यर्थः ॥ इत्थंसंकटेकिंकर्तव्यंमयेतित्वमेववदेत्यभिप्रायः ॥ ३४ ॥ पुत्रफलाइति ॥ पुत्रेजातेस्त्रीणांफलंनास्तीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तवस्मितसंलापाःप्रेम्णाहास्यभाषणानिकिंममविस्मृतानिभवंति यत्त्वदुक्तमेतदहंकरिष्यामीतिमन्यसेइत्यर्थः ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शरणोचितोमहास्तरणयुक्तगृहोचितः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ हेदैवेतिविधेःसंबोधनम् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ अग्रेप्रांतभागेमेजिह्वाशुष्यतीत्यन्वयः ॥ इतिश्रीदे

हाहात्वयाकथंयोग्यंवक्तुमेतच्छुचिस्मिते ॥ दुर्वाच्यमेतद्वचनंकथंवदसिभामिनि ॥ ३८ ॥ इत्युक्त्वानृपतिःश्रेष्ठोनधीरोदारविक्रये ॥ निपपातमहीपृष्ठे मूर्च्छयाऽतिपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ शयानंभुवितंदृष्ट्वामूर्च्छयाऽपिमहीपतिम् ॥ उवाचेदंसुकरुणंराजपुत्रीसुदुःखिता ॥ ४० ॥ हामहाराजकस्येदमपध्यानादुपागतम् ॥ यस्त्वंनिपतितोभूमौरंकवच्छरणोचितः ॥ ४१ ॥ येनैवकोटिशोवित्तंविप्राणामपवर्जितम् ॥ सएवपृथिवीनाथोभुविस्वपितिमेपतिः ॥ ॥ ४२ ॥ हाकष्टंकिंतवानेनकृतंदैवमहीक्षिता ॥ यदिंद्रोपेंद्रतुल्योऽयंनीतःपापामिमांदशाम् ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वासाऽपिसुश्रोणीमूर्च्छितानिपपातह ॥ भर्तुर्दुःखमहाभारेणाऽसह्येनाऽतिपीडिता ॥ ४४ ॥ शिशुर्दृष्ट्वाक्षुधाविष्टःप्राहवाक्यंसुदुःखितः ॥ ताततातप्रदेह्यन्नंमातर्मेदेहिभोजनम् ॥ ४५ ॥ क्षुन्मेबलवतीजाताजिह्वाग्रेमेतिशुष्यति ॥ इतिश्रीदे०म०स०हरिश्चंद्रोपाख्यानेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोविश्वामित्रोमहातपाः ॥ अंतकेनसमःक्रुद्धोधनंस्वंयाचितुंतदा ॥ १ ॥ तमालोक्यहरिश्चंद्रःपपातभुविमूर्च्छितः ॥ सवारिणातमभ्युक्ष्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रस्वांदस्वेष्टदक्षिणाम् ॥ ऋणंधारयतांदुःखमहन्यहनिवर्धते ॥ ३ ॥ आप्यायमानःसतदाहिमशीतेनवारिणा ॥ अवाप्यचेतनांराजाविश्वामित्रमवेक्ष्यच ॥ ४ ॥ पुनर्मोहंसमापेदेह्यथक्रोधंययौमुनिः ॥ समाश्वास्यचराजानंवाक्यमाहद्विजोत्तमः ॥ ५ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ दीयतांदक्षिणासामेयदिधैर्यमवेक्षसे ॥ सत्येनार्कःप्रतपतिसत्येतिष्ठतिमेदिनी ॥ ६ ॥ सत्येचोक्तःपरोधर्मःस्वर्गःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ अश्वमेधसहस्रंतुसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ ७ ॥ अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेकंविशिष्यते ॥ अथवाकिंममैतेनप्रोक्तेनाऽस्तिप्रयोजनम् ॥ ८ ॥ मदीयांदक्षिणांराजन्नदास्यतिभवान्यदि ॥ अस्ताचलगतेह्यर्केशप्स्यामित्वामतोध्रुवम् ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वासययौविप्रोराजाचासीद्भयातुरः ॥ दुःखीभूतोऽवनेनिःस्वोनृशंसमुनिनार्दितः ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रब्राह्मणोवेदपारगः ॥ ब्राह्मणैर्बहुभिःसार्धंनिर्ययौस्वगृहाद्बहिः ॥ ११ ॥ ततोराज्ञीतुतंदृष्ट्वाआयांतंतापसंस्थितम् ॥ उवाचवाक्यंराजानंधर्मार्थसहितंतदा ॥ १२ ॥ त्रयाणामपिवर्णानांपिताब्राह्मणउच्यते ॥ पितृद्रव्यंहिपुत्रेणग्रहीतव्यंनसंशयः ॥ १३ ॥ तस्मादयंप्रार्थनीयोधनार्थमितिमेमतिः ॥ राजोवाच ॥ नाऽहंप्रतिग्रहंकांक्षेक्षत्रियोऽहंसुमध्यमे ॥ १४ ॥ याचनंखलुविप्राणांक्षत्रियाणांनविद्यते ॥ गुरुर्हिविप्रोवर्णानांपूजनीयोऽस्तिसर्वदा ॥ १५ ॥

वीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ सप्तविंशतिपद्यैस्तुहरिश्चंद्रेणभूभृता ॥ महाञ्छोकःकृतइतिकथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ इत्थंशिशुभार्याभाषणानंतरंजातंवृत्तमाह। एतस्मिन्नंतरेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अवनेदक्षिणादानेनसत्यरक्षणेदुःखीभूतइत्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥छ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ यदित्वयाराज्ञामित्थंधर्मइत्युच्यतेतर्हिब्राह्मणानामपिपरपीडाकरणाभावएवधर्मइत्यर्थादुक्तमेवभवति तथाचकालवशाद्ब्राह्मणैस्त्वदुपद्रवकर्तृभिर्यथास्वधर्मस्त्य
क्तस्तथात्वयाकिमितिनत्यज्यतइत्याभिप्रायेणाह । कालःसमविषमकरइति ॥ न्यूनाधिककरइत्यर्थः ॥१९॥ तदेवोपपादयति । विप्रेणेति॥२०॥ नतुमानमिति॥मानंक्षत्रियोऽस्मीत्यभिमा
नम् ॥ यद्वा मानंशास्त्ररूपंप्रमाणम् ॥ भाषितंकरिष्यामीतिशेषः ॥ २१ ॥ ददामिवाऽहंददाम्येवाऽहंनतुगृह्णामीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ नीचत्वमुपयास्यसीत्यतःपूर्वंनो

तस्माद्गुरुर्नयाच्यःस्यात्क्षत्रियाणांविशेषतः ॥ यजनाध्ययनंदानंक्षत्रियस्यविधीयते ॥ १६ ॥ शरणागतानामभयंप्रजानांप्रतिपालनम् ॥ नचाऽप्येवंतुव
क्तव्यंदेहीतिकृपणंवचः ॥ १७ ॥ ददामीत्येवमेदेविहृदयेनिहितंवचः ॥ अर्जितंकुत्रचिद्द्रव्यंब्राह्मणायददाम्यहम् ॥ १८ ॥ पत्न्युवाच ॥ कालःसमविषम
करःपरिभवसन्मानमानदःकालः ॥ कालःकरोतिपुरुषंदातारंयाचितारंच ॥ १९ ॥ विप्रेणविदुषाराजाक्रुद्धेनाऽतिबलीयसा ॥ राज्यान्निरस्तःसौख्याच्चप
श्यकालस्यचेष्टितम् ॥ २० ॥ राजोवाच ॥ असिनातीक्ष्णधारेणवरंजिह्वाद्विधाकृता ॥ नतुमानंपरित्यज्यदेहिदेहीतिभाषितम् ॥ २१ ॥ क्षत्रियोऽहंमहा
भागेनयाचेकिंचिदप्यहम् ॥ ददामिवाऽहंनित्यंहिभुजवीर्यार्जितंधनम् ॥ २२ ॥ पत्न्युवाच ॥ यदितेहिमहाराजयाचितुंनक्षमंमनः ॥ अहंतुन्यायतोदत्ता
देवैरपिसवासवैः ॥ २३ ॥ अहंशास्याचपत्याचरक्ष्याचैवमहाद्युते ॥ मन्मौल्यंसंगृहीत्वाथगुर्वर्थःसंप्रदीयताम् ॥ २४ ॥ एतद्वाक्यमुपश्रुत्यहरिश्चंद्रोमही
पतिः ॥ कष्टंकष्टमितिप्रोच्यविललापाऽतिदुःखितः ॥ २५ ॥ भार्याचभूयःप्राहेदंक्रियतांवचनंमम ॥ विप्रशापाग्निदग्धत्वान्नीचत्वमुपयास्यसि ॥ २६ ॥
नद्यूतहेतोर्नचमद्यहेतोर्नराज्यहेतोर्नचभोगहेतोः ॥ ददस्वगुर्वर्थमतोमयात्वंसत्यव्रतत्वंसफलंकुरुष्व ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधे
हरिश्चंद्रोपाख्यानेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ छ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ सतयानोद्यमानस्तुराजापत्न्यापुनःपुनः ॥ प्राहभद्रेकरोम्येषविक्रयंतेसुनि
र्घृणः ॥ १ ॥ नृशंसैरपियत्कर्तुंनशक्यंतत्करोम्यहम् ॥ यदितेभ्राजतेवाणीविक्रमीहक्सुनिष्ठुरम् ॥ २ ॥ एवमुक्त्वाततोराजागत्वानगरमातुरः ॥ अव
तार्यतदारंगेतांभार्यांनृपसत्तमः ॥ ३ ॥ बाष्पगद्गदकंठस्तुततोवचनमब्रवीत् ॥ भोभोनागरिकाःसर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ ४ ॥ कस्यचिद्यदिकार्यंस्याद्दा
स्याप्राणेष्टयामम ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्स्वंधारयाम्यहम् ॥५॥ तेब्रुवन्पंडिताःकस्त्वंपत्नींविक्रेतुमागतः ॥ राजोवाच ॥ किंमांपृच्छथकस्त्वंभोनृशं
सोऽहममानुषः ॥ ६ ॥ राक्षसोवाऽस्मिकठिनस्ततःपापंकरोम्यहम् ॥ व्यासउवाच ॥ तंशब्दंसहसाश्रुत्वाकौशिकोविप्ररूपधृक् ॥ ७ ॥

चेदितिशेषः ॥ २६ ॥ ब्राह्मणार्थमेतादृशायोग्यकरणेनिंदापिनभविष्यतीत्याह । नद्यूतहेतोरिति ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥ २१॥ चतुर्भिरधिकैः
पंचाशद्भिःपद्यैस्तुसूच्यता ॥ विक्रीतानिजपत्नीतिकथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ इत्थंस्वविक्रयेभार्ययाप्रेर्यमाणोनृपःकिमकरोत्तदाह । सतयेति ॥ १ ॥ २ ॥ रंगेराजमार्गे ॥ ३ ॥ ४ ॥
यावदहंस्वंधनंधारयामिवदामितद्दातुंयस्यशक्तिःसब्रवीत्वित्यर्थः ॥ ५ ॥ भोःकस्त्वमितिकिंमांपृच्छथअहंनृशंसःक्रूरोस्मीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ अस्मात्कारणादित्यर्थः ॥ राजादुःखातुरोनवदतीत्यालोच्यस्वयमेवब्राह्मणआह। कर्मणश्चेति ॥ तवयोषितःकर्मणोवयोरूपशीलानांचाऽनुरूपमित्यन्वयः॥९॥१०॥११॥१२॥स्त्रियोमौल्यंसुवर्णस्यकोटिःपुंसस्तुसुवर्णस्याऽर्बुदंदशकोट्योमौल्यमित्यर्थः ॥ स्त्रियोद्वात्रिंशल्लक्षणानितुविराटपर्वणिद्रौपदीवर्णनेस्पष्टानि ॥ पुरुषस्यद्वात्रिंशल्लक्षणानितुकाशीखंडेएकादशाध्यायेस्पष्टानि ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ राज्ञीपुत्रंवदाति।पश्येहेति ॥ मांमास्प्राक्षीःस्पर्शंमाकर्षीरित्यर्थः ॥ अहमधुनादास्यतांगतात्वयाराजपुत्रेणनस्पृश्याभवामीत्यर्थः ॥१७॥१८ ॥

वृद्धरूपंसमास्थायहरिश्चंद्रमभाषत ॥ समर्पयस्वमेदासीमहंक्रेताधनप्रदः ॥ ८ ॥ अस्तिमेवित्तमतुलंसुकुमारीचमेप्रिया ॥ गृहकर्मनशक्नोतिकर्तुमस्मात्प्रयच्छमे ॥ ९ ॥ अहंगृह्णामिदासींतुकतिदास्यामितेधनम् ॥ एवमुक्तेतुविप्रेणहरिश्चंद्रस्यभूपतेः ॥ १० ॥ विदीर्णंतुमनोदुःखान्नचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ विप्रउवाच ॥ कर्मणश्चवयोरूपशीलानांतवयोषितः ॥ ११ ॥ अनुरूपमिदंवित्तंगृहाणाऽर्पयमेऽबलाम् ॥ धर्मशास्त्रेषुयद्दृष्टंस्त्रियोमौल्यंनरस्यच ॥१२॥ द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतादक्षाशीलगुणान्विता ॥ कोटिमौल्यंसुवर्णस्यास्त्रियःपुंसस्तथार्बुदम् ॥१३॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यहरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥दुःखेनमहताविष्टोनचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ १४ ॥ ततःसविप्रोनृपतेःपुरतोवल्कलोपरि ॥ धनंनिधायकेशेषुधृत्वाराज्ञीमकर्षयत् ॥ १५ ॥ राज्ञ्युवाच ॥ मुंचमुंचाऽऽर्यमांसद्योयावत्पश्याम्यहंसुतम् ॥ दुर्लभंदर्शनंविप्रपुनरस्यभविष्यति ॥ १६ ॥ पश्येहपुत्रमामेवंमातरंदास्यतांगताम् ॥ मांमास्प्राक्षीराजपुत्रनस्पृश्याऽहंत्वयाऽधुना ॥ १७ ॥ ततःसबालःसहसादृष्ट्वाकृष्टांतुमातरम् ॥ समभ्यधावदंबेतिवदन्साश्रुविलोचनः ॥ १८ ॥ हस्तेवस्त्रंसमाकर्षन्काकपक्षधरःस्खलन् ॥ तमागतंद्विजःक्रोधाद्बालमभ्याहनत्तदा॥१९॥वदंस्तथापिसोंबेतिनैवमुंचतिमातरम् ॥ राज्ञ्युवाच ॥ प्रसादंकुरुमेनाथक्रीणीष्वेमंहिबालकम् ॥२०॥ क्रीताऽपिनाऽहंभविताविनैनंकार्यसाधिका ॥ इत्थंममाऽल्पभाग्यायाःप्रसादंकुरुमेप्रभो ॥ २१ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ गृह्यतांवित्तमेतत्तेदीयतांममबालकः ॥ स्त्रीपुंसोर्धर्मशास्त्रज्ञैःकृतमेवहिवेतनम् ॥ २२ ॥ शतंसहस्रंलक्षंचकोटिमौल्यंतथापरैः ॥ द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतादक्षाशीलगुणान्विता ॥ २३ ॥ कोटिमौल्यंस्त्रियःप्रोक्तंपुरुषस्यतथाऽर्बुदम् ॥ सूतउवाच ॥ तथैवतस्यतद्वित्तंपुरःक्षितंपटेपुनः ॥ २४ ॥ प्रगृह्यबालकंमात्रासहैकस्थमबंधयत् ॥ प्रतस्थेसगृहंक्षिप्रंतयासहमुदान्वितः ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणांतुसाकृत्वाजानुभ्यांप्रणतास्थिता ॥ बाष्पपर्याकुलादीनात्विदंवचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ यदिदत्तंयदिहुतंब्राह्मणास्तर्पितायदि ॥ तेनपुण्येनमेभर्ताहरिश्चंद्रोऽस्तुवैपुनः ॥ २७ ॥ पादयोःपतितांदृष्ट्वाप्राणेभ्योऽपिगरीयसीम् ॥ हाहेतिचवदन्राजाविललापाऽऽकुलेंद्रियः ॥ २८ ॥ वियुक्तेयंकथंजातासत्यशीलगुणान्विता ॥ वृक्षच्छायाऽपिवृक्षंतंनजहातिकदाचन ॥ २९ ॥

काकपक्षधरःकर्णद्वयोपरिचूडाकाकपक्षः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ शतंसहस्रमितिगुणतारतम्येनमौल्यतारतम्यम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ वियुक्तेति॥ वृक्षस्यच्छायाजडाऽपितंवृक्षंनजहाति तथासति तद्वदियंनित्यसंयुक्ताममकथमद्यमयावियुक्ताजातेत्यर्थः ॥ २९ ॥

परस्परंमात्रासंबद्धंपुत्रमप्याह। एवंभार्यांवदित्वेति ॥ ३० ॥ पुत्रमुक्त्वाब्राह्मणंवदति। कांदिशमिति ॥ ३१ ॥ पुनर्भार्यांवदति ॥ संद्भर्तृभोग्याइति॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥४१॥ अत्रांतरेविश्वामित्रेणाऽऽगत्यदृष्टंपुत्रभार्याविक्रयेणराज्यदानदक्षिणात्वनेनराज्ञासंपादिता ततःपरंकेनोपायेनेमंराजानंधर्मात्प्रच्युतंकरिष्यामीति विमृश्ययदष्टमाध्यायांतेप्रथमंराज्ञोक्तं धनेच्छायदितेब्रह्मन्यज्ञार्थंद्विजसत्तम ॥ आगंतव्यमयोध्यायांदास्यामिविपुलंधनमितितद्वाक्यंस्मृत्वातांयज्ञस्यदक्षिणांराज्ञाप्रतिज्ञातांविश्वामित्रोयाचते या

एवंभार्यांवादित्वाऽथसुसंवद्धंपरस्परम् ॥ पुत्रंचतमुवाचेदंमांत्वंहित्वाक्वयास्यसि ॥३०॥ कांदिशंप्रतियास्यामिकोमेदुःखंनिवारयेत् ॥ राज्यत्यागेनमेदुःखंवनवासेनमेद्विज ॥ ३१ ॥ यत्पुत्रेणवियोगोमेएवमाहसभूपतिः ॥ सद्भर्तृभोग्याहिसदालोकेभार्याभवंतिहि ॥ ३२ ॥ मयात्यक्ताऽसिकल्याणिदुःखेनविनियोजिता ॥ इक्ष्वाकुवंशसंभूतंसर्वराज्यसुखोचितम् ॥ ३३ ॥ मामीदृशंपतिंप्राप्यदासीभावंगताह्यसि ॥ ईदृशेमज्जमानंमांसुमहच्छोकसागरे ॥ ३४ ॥ कोमामुद्धरतेदेविपौराणाख्यानविस्तरैः ॥ सूतउवाच ॥ पश्यतस्तस्यराजर्षेःकशाघातैःसुदारुणैः ॥ ३५ ॥ घातयित्वातुविप्रेशोनेतुंसमुपचक्रमे ॥ नीयमानौतुतौदृष्ट्वाभार्यापुत्रौसपार्थिवः ॥ ३६ ॥ विललापातिदुःखार्तोनिश्वस्योष्णंपुनःपुनः ॥ यांनवायुर्नवाऽऽदित्योनचंद्रोनपृथग्जनाः ॥ ३७ ॥ दृष्टवंतःपुरापत्नीसेयंदासीत्वमागता ॥ सूर्यवंशप्रसूतोऽयंसुकुमारकरांगुलिः ॥ ३८ ॥ संप्राप्तोविक्रयंबालोधिङ्मामस्तुसुदुर्मतिम् ॥ हाप्रियेहाशिशोवत्सममाऽनार्यस्यदुर्नयः ॥ ३९ ॥ दैवाधीनदशांप्राप्तोनमृतोऽस्मितथापिधिक् ॥ व्यासउवाच ॥ एवंविलपतोराज्ञोविप्रोंऽतरधीयत ॥ ४० ॥ वृक्षगेहादिभिस्तुंगैस्तावादायत्वरान्वितः ॥ अत्रांतरेमुनिश्रेष्ठस्त्वाजगाममहातपाः ॥ ४१ ॥ सशिष्यःकौशिकेंद्रोऽसौनिष्ठुरःक्रूरदर्शनः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यात्वयोक्तापुराराजन्राजसूयस्यदक्षिणा ॥ ४२ ॥ तांददस्वमहाबाहोयदिसत्यंपुरस्कृतम् ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ नमस्करोमिराजर्षेगृहाणेमांस्वदक्षिणाम् ॥ ॥ ४३ ॥ राजसूयस्ययागस्ययामयोक्तापुराऽनघ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ कुतोलब्धमिदंद्रव्यंदक्षिणार्थेप्रदीयते ॥ ४४ ॥ एतदाचक्ष्वराजेंद्रयथाद्रव्यंत्वयार्जितम् ॥ राजोवाच ॥ किमनेनमहाभागकथितेनतवाऽनघ ॥ ४५ ॥ शोकस्तुवर्धतेविप्रश्रुतेनानेनसुव्रत ॥ ऋषिरुवाच ॥ अशस्तंनैवगृह्णामिशस्तंमेवप्रयच्छमे ॥ ४६ ॥ द्रव्यस्याऽऽगमनंराजन्कथयस्वयथातथम् ॥ राजोवाच ॥ मयादेवीतुसाभार्याविक्रीताकोटिसम्मितैः ॥ ४७ ॥ निष्कैःपुत्रोरोहिताख्योविक्रीतोर्बुदसंख्यया ॥ विप्रैकादशकोट्यस्त्वंसुवर्णस्यगृहाणमे ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ तद्वित्तंस्वल्पमालक्ष्यदारविक्रयसंभवम् ॥ शोकाभिभूतंराजानंकुपितःकौशिकोऽब्रवीत् ॥ ४९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यनैषाभवतिदक्षिणा ॥ अन्यदुत्पादयाक्षिप्रंसंपूर्णायेनसाभवेत् ॥ ५० ॥

त्वयोक्तेति ॥ तत्रयद्यपिराज्ञाराजसूयेतिनामनगृहीतंकिंतुसामान्ययज्ञस्यतथापिराजसूययज्ञस्यैवदक्षिणांग्रहीष्यामिसएवममाऽभिमतोनोचेत्सत्यंत्यजेतिब्राह्मणाभिमानः ॥४२॥ पुत्रभार्याविक्रयेणसार्धहेमभारद्वयाधिकंधनंयल्लब्धंतत्पुरस्कृत्यराजोवाच॥ गृहाणेमांदक्षिणामिति॥अस्मिन्द्रव्येराज्यदानदक्षिणांसार्धभारद्वयपरिमितांगृहाण अवशिष्टंद्रव्यंयज्ञस्यदक्षिणांगृहाणेत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

ममयथाज्ञानंतपोबलंवर्ततेतथात्वंप्रथमंपश्यपश्चादुत्तमपात्रयोग्यांयज्ञदक्षिणांदेहि नेदृशीमल्पांदरिद्रकर्तृकयज्ञयोग्यांदक्षिणांग्रहीष्यामीत्यभिप्रायेणब्राह्मणआह। क्षत्रबंधोइति ॥५१ ॥५२॥
॥ ५३ ॥ नोत्तरमितउत्तरंमर्यादानकर्तव्येत्यर्थः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ अष्टत्रिंशन्महाश्लोकैर्हरिश्चंद्रोहिभूपतिः। चांडालेनक्रयक्रीतइ
तिसम्यक्कथोच्यते ॥ १ ॥ तदादायेति। राज्यदानदक्षिणाभूतंसार्धहेमभारद्वयपरिमितंधनंगृहीत्वाययावित्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ मयाप्रेतेनशवभूतेनाऽतिपापिनावित्तक्रीतेनधनेनक्रीतेनय
स्यार्तिः पीडागच्छतिमयाक्रीतेनयस्योपकारोभवतिसपुरुषस्त्वरायुक्तोमममौल्यंब्रवीतु ॥ चतुर्थेयामेऽद्यापिभास्करस्तिष्ठति ततोभास्करास्तानंतरंममद्रव्यस्योपयोगाभावइतिभावः ॥३॥

क्षत्रबंधोममेमांत्वंसदृशींयदिदक्षिणाम् ॥ मन्यसेतर्हितत्क्षिप्रंपश्यत्वंमेपरंबलम् ॥ ५१ ॥ तपसोऽस्यसुतप्तस्यब्राह्मणस्याऽमलस्यच ॥ मत्प्रभावस्य
चोग्रस्यशुद्धस्याऽध्ययनस्यच ॥ ५२ ॥ राजोवाच ॥ अन्यद्दास्यामिभगवन्कालःकश्चित्प्रतीक्ष्यताम् ॥ अधुनैवाऽस्तिविक्रीतापत्नीपुत्रश्चबालकः ॥
॥५३॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चतुर्भागःस्थितोयोयंदिवसस्यनराधिप ॥ एषएवप्रतीक्ष्योमेवक्तव्यंनोत्तरंत्वया ॥५४॥ इतिश्रीदे०भ०स०द्वाविंशोऽध्यायः॥
॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ तमेवमुक्त्वाराजानंनिर्घृणंनिष्ठुरंवचः ॥ तदादायधनंपूर्णंकुपितःकौशिकोययौ ॥ १ ॥ विश्वामित्रेगतेराजाततःशोकमुपागतः ॥
श्वासोच्छ्वासंमुहुःकृत्वाप्रोवाचोच्चैरधोमुखः ॥ २ ॥ वित्तक्रीतेनयस्यार्तिर्मयाप्रेतेनगच्छति ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयामेतिष्ठतिभास्करः ॥ ३ ॥ अथाज
गामत्वरितोधर्मश्चांडालरूपधृक् ॥ दुर्गंधोविकृतोरस्कःश्मश्रुलोदंतुरोऽघृणी ॥ ४ ॥ कृष्णोलंबोदरःस्निग्धःकरालःपुरुषाधमः ॥ हस्तजर्जरयष्टिश्चशव
माल्यैरलंकृतः ॥ ५ ॥ चांडालउवाच ॥ अहंगृह्णामिदासत्वेभृत्यार्थःसुमहान्मम ॥ क्षिप्रमाचक्ष्वमौल्यंकिमेतत्तेसंप्रदीयते ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥
तंतादृशमथाऽऽलक्ष्यक्रूरदृष्टिंसुनिर्घृणम् ॥ वदंतमतिदुःशीलंकस्त्वमित्याहपार्थिवः ॥ ७ ॥ चांडालउवाच ॥ चांडालोऽहमिहख्यातःप्रवीरेतिनृपोत्त
म ॥ शासनेसर्वदातिष्ठमृतचैलापहारकः ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तदाराजावचनंचेदमब्रवीत् ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिगृह्णात्वितिमतिर्मम ॥९॥ उत्तमस्योत्तमोधर्मो
मध्यमस्यचमध्यमः ॥ अधमस्याधमश्चैवइतिप्राहुर्मनीषिणः ॥१०॥ चांडालउवाच ॥ एवमेवत्वयाधर्मःकथितोनृपसत्तम ॥ अविचार्यत्वयाराजन्नधुनोक्तं
ममाऽग्रतः ॥११॥ विचारयित्वायोब्रूतेसोऽभीष्टंलभतेनरः ॥सामान्यमेवतत्प्रोक्तमविचार्यत्वयानघ ॥१२॥ यदिसत्यंप्रमाणंतेगृहीतोसिनसंशयः॥हरिश्चंद्र
उवाच॥असत्यान्नरकेगच्छेत्सद्यःक्रूरनराधमः॥१३॥ततश्चांडालतासाध्वीनवरामेह्यसत्यता॥व्यासउवाच॥तस्यैवंवदतःप्राप्तोविश्वामित्रस्तपोनिधिः ॥१४॥

॥ ५ ॥ उत्तमस्येति ॥
धर्मइति ॥ हरिश्चंद्रपरीक्षार्थंचांडालरूपेणधर्मोप्यागतइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ भृत्यार्थोभृत्यप्रयोजनंममसिद्धंभवतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रवीरेतिनाम्नाविख्यातः ॥ ८॥९॥ उत्तमस्येति ॥
तवाधमस्यगृहेममोत्तमस्यधर्मोनचलिष्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥ एवमेवेति ॥ यद्येवंतवमनसिवर्ततेतर्हियोवाकोवामांगृह्णात्वितिसामान्यतःकिमित्यसत्यमुक्तंब्राह्मणएवमांगृह्णात्वितिकिंमिति
नत्वयोक्तंतस्मादेवमेवाऽसत्यभाषणरूपएवाधर्मस्त्वयाकथितःकिमित्यर्थः ॥ ममाग्रतोऽविचार्यविचारमकृत्वैवकिमधुनोक्तंत्वयेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ यदिसत्यमिति ॥ यदिसत्यंप्रमाणं
भवतितर्हिमयापूर्ववाक्येनैवत्वंगृहीतोसिनोचेत्सत्यंजहीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ मृतवच्छ्रितजीवितःअर्धमृतवदाश्रितजीवनः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इत्थंविश्वामित्रेणराजाविक्री[illegible]तस्ततोवि

क्रोधामर्षविवृत्ताक्षःप्राहचेदंनराधिपम् ॥ चांडालोऽयंमनस्थंतेदातुंवित्तमुपस्थितः ॥ १५ ॥ कस्मान्नदीयतेमह्यमशेषायज्ञदक्षिणा ॥ राजोवाच ॥ भगवन्सूर्यवंशोत्थमात्मानंवेद्मिकौशिक ॥ १६ ॥ कथंचांडालदासत्वंगमिष्येवित्तकामतः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिचांडालवित्तंत्वमात्मविक्रयजंमम ॥ ॥ १७ ॥ नप्रदास्यसिचेत्तर्हिशप्स्यामित्वामसंशयम् ॥ चांडालादथवाविप्राद्देहिमेदक्षिणाधनम् ॥ १८ ॥ विनाचांडालमधुनानाऽन्यःकश्चिद्धनप्रदः ॥ धनेनाऽहंविनाराजन्नयास्यामिनसंशयः ॥ १९ ॥ इदानीमेवमेवित्तंनप्रदास्यसिचेन्नृप ॥ दिनेऽर्धघटिकाशेषेतत्त्वांशापाग्निनादहे ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ हरिश्चंद्रस्ततोराजामृतवच्छ्रितजीवितः ॥ प्रसीदेतिवदन्पादौऋषेर्जग्राहविह्वलः ॥ २१ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ दासोऽस्म्यार्तोऽस्मिदीनोऽस्मित्वद्भक्तश्चविशेषतः ॥ प्रसादंकुरुविप्रर्षेकष्टश्चांडालसंकरः ॥ २२ ॥ भवेयंवित्तशेषेणतवकर्मकरोवशः ॥ तवैवमुनिशार्दूलप्रेष्यश्चित्तानुवर्तकः ॥ २३ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ एवमस्तुमहाराजममैवभवकिंकरः ॥ किंतुमद्वचनंकार्यंसर्वदैवनराधिप ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्तेऽथवचनेराजाहर्षसमन्वितः ॥ अमन्यतपुनर्जातमात्मानंप्राहकौशिकम् ॥ २५ ॥ तवादेशंकरिष्यामिसदैवाऽहंनसंशयः ॥ आदेशयद्विजश्रेष्ठकिंकरोमितवाऽनघ ॥ २६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चांडालागच्छमद्दासमौल्यंकिंमेप्रयच्छसि ॥ गृहाणदासंमौल्येनमयादत्तंतवाऽधुना ॥ २७ ॥ नास्तिदासेनमेकार्यंवित्ताशावर्ततेमम ॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्तेतदातेनश्वपचोहृष्टमानसः ॥ २८ ॥ आगत्यसन्निधौतूर्णंविश्वामित्रमभाषत ॥ चांडालउवाच ॥ दशयोजनविस्तीर्णेप्रयागस्यचमंडले ॥ २९ ॥ भूमिंरत्नमयींकृत्वादास्येतेऽहंद्विजोत्तम ॥ अस्यविक्रयणेनेयमार्तिश्चप्रहतात्वया ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ ततोरत्नसहस्राणिसुवर्णमणिमौक्तिकैः ॥ चांडालेनप्रदत्तानिजग्राहद्विजसत्तमः ॥ ३१ ॥ हरिश्चंद्रस्तथाराजानिर्विकारसुखोऽभवत् ॥ अमन्यततथाधैर्याद्विश्वामित्रोहिमेपतिः ॥ ३२ ॥ तत्तदेवमयाकार्यंयदयंकारयिष्यति ॥ अथांतरिक्षेसहसावागुवाचाऽशरीरिणी ॥ ३३ ॥ अनृणोऽसिमहाभागदत्तासादक्षिणात्वया ॥ ततोदिवःपुष्पवृष्टिःपपातनृपमूर्धनि ॥ ३४ ॥ साधुसाध्वितितंदेवाःप्रोचुःसेंद्रामहौजसः ॥ हर्षेणमहताऽऽविष्टोराजाकौशिकमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ त्वंहिमातापिताचैवत्वंहिबंधुर्महामते ॥ यदर्थंमोचितोऽहंतेक्षणाच्चैवाऽनृणीकृतः ॥ ३६ ॥

श्वामित्रएवस्वदासंहरिश्चंद्रंद्रव्यंगृहीत्वाचांडालायार्पयतितदातत्रराज्ञोनकश्चिदुपायआसीदित्याह। चांडालाऽऽगच्छेति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ निर्विकारसुखइति ॥ ब्राह्मणोममस्वामीभवतिसयथाप्रेरयतितथाकरोमिनपुनर्धर्मपालनेममस्वातंत्र्यमस्तीत्यभिप्रायेणेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ हेमहाभागहरिश्चंद्र त्वमनृणोजातोसीत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ तदादायेति ॥ चंडालेनदत्तंधनंगृहीत्वाहरिश्चंद्रंतस्यहस्तेदत्त्वाययावित्यर्थः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ त्रयस्त्रिंशन्महापद्यैश्चांडालगृहवर्तनम्॥ तदनुज्ञानकारित्वंहरिश्चंद्रस्यवर्ण्यते ॥ १ ॥ चांडालाधीनतांप्राप्तस्यहरिश्चंद्रस्यवृत्तमाह । ततःकिमकरोदिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पक्कणेस्थाने ॥ ४ ॥ ५ ॥ शोकमे

किंकरोमिमहाबाहोश्रेयोमेवचनंतव ॥ एवमुक्तेतुवचनेनृपंमुनिरभाषत ॥ ३७ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चांडालवचनंकार्यमद्यप्रभृतितेनृप ॥ स्वस्तितेस्त्वितितंप्रोच्यतदादायधनंययौ ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ततःकिमकरोद्राजाचांडालस्यगृहेगतः ॥ तद्ब्रूहिसूतवर्यत्वंपृच्छतःसत्वरंहिमे ॥१॥ सूतउवाच ॥ विश्वामित्रेगतेविप्रेश्वपचोहृष्टमानसः ॥ विश्वामित्रायतद्द्रव्यंदत्त्वाबद्धानरेश्वरम् ॥ २ ॥ असत्योयास्यसीत्युक्त्वादंडेनाऽताडयत्तदा ॥ दंडप्रहारसंभ्रांतमतीवव्याकुलेंद्रियम् ॥ ३ ॥ इष्टबंधुवियोगार्तमानीयनिजपक्कणे ॥ निगडेस्थापयित्वातंस्वयंसुष्वापविज्वरः ॥ ४ ॥ निगडस्थस्ततोराजावसंश्चांडालपक्कणे ॥ अन्नपानेपरित्यज्यसदावैतदशोचयत् ॥ ५ ॥ तन्वीदीनमुखीदृष्ट्वाबालंदीनमुखंपुरः ॥ मांस्मरत्यसुखाविष्टामोक्षयिष्यतिनौनृपः ॥ ६ ॥ उपात्तवित्तोविप्रायदत्त्वावित्तंप्रतिश्रुतम् ॥ रोदमानंसुतंवीक्ष्यमांचसंबोधयिष्यति ॥ ७ ॥ तातपार्श्वंव्रजामीतिरुदंतंबालकंपुनः ॥ ताततातेतिभाषंतंतथासंबोधयिष्यति ॥ ८ ॥ नसामांमृगशावाक्षीवेत्तिचांडालतांगतम् ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्यातनयविक्रयः ॥ ९ ॥ ततश्चांडालताचेयमहोदुःखपरंपरा ॥ एवंसनिवसन्नित्यंस्मरंश्चदयितांसुतम् ॥ १० ॥ निनायदिवसान्राजाचतुरोविधिपीडितः ॥ अथाऽह्निपंचमेतेननिगडान्मोचितोनृपः ॥ ११ ॥ चांडालेनानुशिष्टश्चमृतचैलापहारणे ॥ क्रुद्धेनपरुषैर्वाक्यैर्निर्भर्त्स्यचपुनःपुनः ॥ १२ ॥ काश्याश्चदक्षिणेभागेश्मशानंविद्यतेमहत् ॥ तद्रक्षस्वयथान्यायंनत्याज्यंतत्त्वयाक्वचित् ॥ १३ ॥ इमंचजर्जरंदंडंगृहीत्वायाहिमाचिरम् ॥ वीरबाहोरयंदंडइतिघोषस्वसर्वतः ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ कस्मिंश्चिदथकालेतुमृतचैलापहारकः ॥ हरिश्चंद्रोभवद्राजाश्मशानेतद्वशानुगः ॥ १५ ॥ चांडालेनानुशिष्टस्तुमृतचैलापहारिणा ॥ राजातेनसमादिष्टोजगामशवमंदिरम् ॥ १६ ॥ पुर्यास्तुदक्षिणेदेशेविद्यमानंभयानकम् ॥ शवमाल्यसमाकीर्णंदुर्गंधबहुधूमकम् ॥ १७ ॥ श्मशानंघोरसन्नादंशिवाशतसमाकुलम् ॥ गृध्रगोमायुसंकीर्णंश्ववृंदपरिवारितम् ॥ १८॥ अस्थिसंघातसंकीर्णंमहादुर्गंधसंकुलम् ॥ अर्धदग्धशवास्यानिविकसद्दंतपंक्तिभिः ॥ १९ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ शवमंदिरंश्मशानम् ॥१६॥१७॥१८॥ उत्प्रेक्षांकरोति ॥ अर्धदग्धेति ॥ विकसद्दंतपंक्तिभिरर्धदग्धशवास्यानिहसंतिकिमिति ॥ अग्निमध्यस्थकायस्यशरीरस्यैवंव्यवस्थितिर्दुर्दशाभवतीति ॥१९॥ वाह तन्वीति ॥ बालंदृष्ट्वेत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वीरबाहोस्तन्नामकस्यचांडालस्याऽयंदंडस्तस्याऽहंदूतइत्यर्थः

नानामृतानामनेकमृतानांसुहृदांरोदननादोयस्मिन्श्मशानेतत् ॥ २० ॥ हेमेप्रियाद्याऽहंत्वयाकथंहाप्यतेत्याज्यतइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ शवानांदर्शनेशवान्वेषणे ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ नानाशवानांपिंडार्थंयेचौदनाःकृतास्तैर्भक्षितैर्याक्षुन्निवृत्तिस्तत्परायणः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अथैनैकोननवतिश्लोकैरथतुभूभृतः ॥ पुत्रभार्याकथांसम्यक्कथयामासभूभृते ॥ १ ॥ चांडालेनहरिश्चंद्रेश्मशानकार्यार्थं

हसंतीवाऽग्निमध्यस्थकायस्यैवंव्यवस्थितिः ॥ नानामृतसुहृन्नादंमहाकोलाहलाकुलम् ॥ २० ॥ हापुत्रमित्रहाबंधोभ्रातर्वत्सप्रियाऽद्यमे ॥ हाप्यतेभागिनेयाऽहहामातुलपितामह ॥ २१ ॥ मातामहपितःपौत्रक्वगतोस्येहिबांधव ॥ इतिशब्दैःसमाकीर्णंभैरवैःसर्वदेहिनाम् ॥ २२ ॥ ज्वलन्मांसवसामेदच्छूमितिध्वनिसंकुलम् ॥ अग्नेश्चटचटाशब्दोभैरवोयत्रजायते ॥ २३ ॥ कल्पांतसदृशाकारंश्मशानंतत्सुदारुणम् ॥ सराजातत्रसंप्राप्तोदुःखादेवमशोचत ॥ ॥ २४ ॥ हाभृत्यामंत्रिणोयूयंक्वतद्राज्यंकुलोचितम् ॥ हाप्रियेपुत्रमेबालमांत्यक्त्वामंदभाग्यकम् ॥ २५ ॥ ब्राह्मणस्यचकोपेनगतायूयंक्वदूरतः ॥ विनाधर्ममनुष्याणांजायतेनशुभंक्वचित् ॥ २६ ॥ यत्नतोधारयेत्तस्मात्पुरुषोधर्ममेवहि ॥ इत्येवंचिंतयंस्तत्रचांडालोक्तंपुनःपुनः ॥ २७ ॥ मलेनदिग्धसर्वांगःशवानांदर्शनेव्रजन् ॥ लकुटाकारकल्पश्चधावंश्चापिततस्ततः ॥ २८ ॥ अस्मिञ्छवइदंमौल्यंशतंप्राप्स्यामिचाऽग्रतः ॥ इदंममइदंराज्ञइदंचांडालकस्यच ॥ २९ ॥ इत्येवंचिंतयन्राजाव्यवस्थांदुस्तरांगतः ॥ जीर्णैकपटसुग्रंथिकृतकंथापरिग्रहः ॥३०॥ चिताभस्मरजोलिप्तमुखबाहूदरांघ्रिकः ॥ नानामेदोवसामज्जालिप्तपाण्यंगुलिःश्वसन् ॥ ३१ ॥ नानाशवौदनकृतक्षुन्निवृत्तिपरायणः ॥ तदीयमाल्यसंश्लेषकृतमस्तकमंडलः ॥ ३२ ॥ नरात्रौनदिवाशेतेहाहेतिप्रवदन्मुहुः ॥ एवंद्वादशमासास्तुनीतावर्षशतोपमाः ॥ ३३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

॥ सूतउवाच ॥ एकदातुगतोरंतुंबालकैःसहितोबहिः ॥ वाराणस्यानातिदूरेरोहिताख्यःकुमारकः ॥ १ ॥ क्रीडांकृत्वाततोदर्भान्ग्रहीतुमुपचक्रमे ॥ कोमलानुल्पमूलांश्चसाग्राञ्छक्त्यनुसारतः ॥ २ ॥ आर्यप्रीत्यर्थमित्युक्त्वाहस्तयुग्मेनयत्नतः ॥ सलक्षणाश्चसमिधोबर्हिरिध्मंसलक्षणम् ॥ ३ ॥ पलाशकाष्ठान्यादायत्वग्निहोमार्थमादरात् ॥ मस्तकेभारकंकृत्वाखिद्यमानःपदेपदे ॥ ४ ॥ उदकस्थानमासाद्यतदाबालस्तृषान्वितः ॥ भुविभारंविनिक्षिप्यजलस्थानेतदाशिशुः ॥ ५ ॥ कामतःसलिलंपीत्वाविश्रम्यचमुहूर्तकम् ॥ वल्मीकोपरिविन्यस्तभारोहर्तुंप्रचक्रमे ॥ ६ ॥

नियुक्तेसत्यनंतरंजातंवृत्तमाह । एकदात्विति ॥ रंतुंक्रीडितुंनाऽतिदूरेनिकटेएव ॥ १ ॥ शक्त्यनुसारतांभारवहनेयावतीशक्तिःस्वस्यतदनुरोधतइत्यर्थः ॥ २ ॥ आर्यप्रीत्यर्थमिति ॥ वयस्यैःकिमर्थमिदंदर्भाहरणंक्रियतेइतिपृष्टेसतिआर्योममस्वामीब्राह्मणःतत्प्रीत्यर्थमिदंदर्भाहरणंमयाक्रियतइतितान्वयस्यानुक्त्वेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ बालारोहिताख्यस्यवयस्याः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ निशामुखेसायंकालेरोदनमलक्ष्मीकारकमितिनिषिद्धमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ धूसराधूलिभिर्मलिनेत्यर्थः ॥ १४ ॥ क्रयंमौल्यंगृह्यगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ धर्मसंकीर्त्तनेनकुतःकार्यंनास्तीतिचेत्तत्राह।यस्त्विति ॥ ऊषरदेशेवीजमिवतद्वाक्यंधर्मशास्त्रोपदेशवा

विश्वामित्राज्ञयातावत्कृष्णसर्पोभयावहः ॥ महाविषोमहाघोरोवल्मीकान्निर्गतस्तदा ॥ ७ ॥ तेनाऽसौबालकोदष्टस्तदैवचपपातह ॥ रोहिताख्यंमृतंदृष्ट्वा ययुर्बालाद्विजालयम् ॥ ८ ॥ त्वरिताभयसंविग्नाःप्रोचुस्तन्मातुरग्रतः ॥ हेविप्रदासितेपुत्रःक्रीडांकर्तुंबहिर्गतः ॥ ९ ॥ अस्माभिःसहितस्तत्रसर्पदष्टोमृत स्ततः ॥ इतिसातद्वचःश्रुत्वावज्रपातोपमंतदा ॥ १० ॥ पपातमूर्च्छिताभूमौछिन्नेवकदलीयथा ॥ अथतांब्राह्मणोरुष्टःपानीयेनाऽभ्यषिंचत ॥ ११ ॥ मु हूर्तांच्चेतनांप्राप्ताब्राह्मणस्तामथाऽब्रवीत् ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ अलक्ष्मीकारकंनिंद्यंजानतीत्वंनिशामुखे ॥ १२ ॥ रोदनंकुरुषेदुष्टेलज्जातेहृदयेनकिम् ॥ ब्रा ह्मणेनैवमुक्तासानकिंचिद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ रुरोदकरुणंदीनापुत्रशोकेनपीडिता ॥ अश्रुपूर्णमुखीदीनाधूसरामुक्तमूर्धजा ॥ १४॥ अथतांकुपितोवि प्रोराजपत्नीमभाषत ॥ धिक्त्वांदुष्टेक्रयंगृह्यममकार्यंविलुंपसि ॥ १५ ॥ अशक्ताचेत्कथंतर्हिगृहीतंममतद्धनम् ॥ एवंनिर्भर्त्सितातेनक्रूरवाक्यैःपुनःपुनः ॥ १६ ॥ रुदिताकारणंप्राहविप्रंगद्गदयागिरा ॥ स्वामिन्ममसुतोबालःसर्पदष्टोमृतोबहिः ॥ १७॥ अनुज्ञांमेप्रयच्छस्वद्रष्टुंयास्यामिबालकम् ॥ दुर्ल भंदर्शनंतेनसंजातंममसुव्रत ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वाकरुणंबालापुनरेवरुरोदह ॥ पुनस्तांकुपितोविप्रोराजपत्नीमभाषत ॥ १९ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ शठेदुष्ट समाचारेकिंनजानासिपातकम् ॥ यःस्वामिवेतनंगृह्यतस्यकार्यंविलुंपति ॥ २० ॥ नरकेपच्यतेसोऽथमहारौरवपूर्वके ॥ उषित्वानरकेकल्पंततोऽसौकुक्कु टोभवेत् ॥ २१ ॥ किमनेनाऽथवाकार्यंधर्मसंकीर्तनेनमे ॥ यस्तुपापरतोमूर्खःक्रूरोनीचोऽनृतःशठः ॥ २२ ॥ तद्वाक्यंनिष्फलंतस्मिन्भवेद्वीजमिवोष रे ॥ एहितेविद्यतेकिंचित्परलोकभयंयदि ॥ २३ ॥ एवमुक्ताथसाविप्रंवेपमानाब्रवीद्वचः ॥ कारुण्यंकुरुमेनाथप्रसीदसुमुखोभव ॥२४॥ प्रस्थापयमुहूर्तं मांयावद्द्रक्ष्यामिबालकम् ॥ एवमुक्त्वाऽथसामूर्ध्नानिपत्यद्विजपादयोः ॥ २५ ॥ रुरोदकरुणंबालापुत्रशोकेनपीडिता॥अथाहकुपितोविप्रःक्रोधसंरक्तलो चनः ॥२६॥ विप्रउवाच ॥ किंतेपुत्रेणमेकार्यंगृहकर्मकुरुष्वमे ॥ किंनजानासिमेक्रोधंकशाघातफलप्रदम् ॥२७॥ एवमुक्तास्थिताधैर्याद्गृहकर्मचकारह ॥ अर्धरात्रोगतस्तस्याःपादाभ्यंगादिकर्मणा॥२८॥ब्राह्मणेनाऽथसाप्रोक्तापुत्रपार्श्वंव्रजाऽधुना ॥ तस्यदाहादिकंकृत्वापुनरागच्छसत्वरम् ॥२९॥ नलुप्येतय थाप्रातर्गृहकर्मसमेतिच॥ततस्त्वेकाकिनीरात्रौविलपंतीजगामह॥३०॥दृष्ट्वामृतंनिजंपुत्रंभृशंशोकेनपीडिता॥यूथभ्रष्टाकुरंगीवविवत्सासौरभीयथा ॥३१॥

क्यंतस्मिन्मूर्खत्वादिधर्मवतिनिष्फलंयतस्तत्तइत्यर्थः ॥ २२ ॥ एहितेइति । एहिगृहकार्यार्थमित्यर्थः ॥२३॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ पादाभ्यंगादिकर्मणापादसंवाहनादिनेत्यर्थः ॥ २८ ॥ पादसंवाहनानंतरमित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ शिवानांशतस्यनिनादःसंजातोयस्मिंस्तादृशमित्यर्थः ॥ ४० ॥ अस्तादस्तमारभ्य ते तवमित्राणिवयस्याःगृहान्गता नितेषांमध्येत्वमेवैकःकुतोऽत्रस्थितइतिविलापवाक्यमेतत् ॥ ४१ ॥ प्रतिशब्दंप्रत्युत्तरम् ॥ ४२ ॥ पुत्रेतिसंबोधनम् ॥ ४३ ॥ यज्जीवामितत्त्वांकेवलंदृष्ट्वैवजीवामीत्यर्थः ॥ ४४ ॥४५ ॥

वाराणस्याबहिर्गत्वाक्षणाद्दृष्ट्वानिजंसुतम् ॥ शयानंरंकवद्भूमौकाष्ठदर्भतृणोपरि ॥ ३२ ॥ विललापाऽतिदुःखार्ताशब्दंकृत्वासुनिष्ठुरम् ॥ एहिमेसंमुखंक स्माद्रोषितोऽसिवदाऽधुना ॥ ३३ ॥ आयास्यभिमुखोनित्यमंबेत्युक्त्वापुनःपुनः ॥ गत्वास्खलत्पदातस्यपपातोपरिमूर्च्छिता ॥ ३४ ॥ पुनःसाचेतनांप्रा प्यदोर्भ्यांसालिंग्यबालकम् ॥ तन्मुखेवदनंन्यस्यरुरोदाऽऽर्तस्वनैस्तदा ॥ ३५ ॥ कराभ्यांताडनंचक्रेमस्तकस्योदरस्यच ॥ हाबालहाशिशोवत्सहाकुमा रकसुंदर ॥ ३६ ॥ हाराजन्कगतोऽसित्वंपश्येमंबालकंनिजम् ॥ प्राणेभ्योऽपिगरीयांसंभूतलेपतितंमृतम् ॥ ३७ ॥ तथाऽपश्यन्मुखंतस्यभूयोजीवित शंकया ॥ निर्जीववदनंज्ञात्वामूर्च्छितानिपपातह ॥ ३८ ॥ हस्तेनवदनंगृह्य पुनरेवमभाषत ॥ शयनंत्यजहेबालशीघ्रंजागृहिभीषणम् ॥ ३९ ॥ निशार्धव र्धतेचेदंशिवाशतनिनादितम् ॥ भूतप्रेतपिशाचादिडाकिनीयूथनादितम् ॥ ४० ॥ मित्राणितेगतान्यस्तात्त्वमेकस्तुकुतःस्थितः ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्त्वा पुनस्तन्वीकरुणंप्ररुरोदह ॥ ४१ ॥ हाशिशोबालहावत्सरोहिताख्यकुमारक ॥ रेपुत्रप्रतिशब्दंमेकस्मात्त्वंनप्रयच्छसि ॥ ४२ ॥ तवाऽहंजननीवत्सकिंन जानासिपश्यसाम् ॥ देशत्यागाद्राज्यनाशात्पुत्रभर्त्रास्वविक्रयात् ॥ ४३ ॥ यद्दासीत्वाच्चजीवामित्वांदृष्ट्वापुत्रकेवलम् ॥ तेजन्मसमयेविप्रैरादिष्टंयत्त्वनाग तम् ॥ ४४ ॥ दीर्घायुःपृथिवीराजःपुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ शौर्यदानरतिःसत्त्वोगुरुदेवद्विजार्चकः ॥ ४५ ॥ मातापित्रोस्तुप्रियकृत्सत्यवादीजितेंद्रियः ॥ इ त्यादिसकलंजातमसत्यमधुनासुत ॥ ४६ ॥ चक्रमत्स्यातपत्रश्रीवत्सस्वस्तिकध्वजाः ॥ तवपाणितलेपुत्रकलशश्चामरंतथा ॥ ४७ ॥ लक्षणानितथाऽ न्यानित्वद्धस्तेयानिसंतिच ॥ तानिसर्वाणिमोघानिसंजातान्यधुनासुत ॥ ४८ ॥ हाराजन्पृथिवीनाथक्वतेराज्यंक्वमंत्रिणः ॥ क्वतेसिंहासनंछत्रंक्वतेखड्गःक्व तद्धनम् ॥ ४९ ॥ क्वसाऽयोध्याक्वहर्म्याणिक्वगजाश्वरथप्रजाः ॥ सर्वमेतत्तथापुत्रमांत्यक्त्वाक्वगतोऽसिरे ॥ ५० ॥ हाकांतहानृपाऽऽगच्छपश्येमंस्वसुतंप्रि यम् ॥ येनतेरिंगतावक्षःकुंकुमेनाऽवलेपितम् ॥ ५१ ॥ स्वशरीररजःपंकैर्विशालंमलिनीकृतम् ॥ येनतेबालभावेनमृगनाभिविलेपितः ॥ ५२ ॥ भ्रंशितोभालतिलकस्तवांकस्थेनभूपते ॥ यस्यवक्त्रंमृदालिप्तंस्नेहाद्वैचुंबितंमया ॥ ५३ ॥ तन्मुखंमक्षिकालिंग्यंपश्येकीटैर्विदूषितम् ॥ हाराजन्पश्यतंपुत्रं भुविस्थंरंकवन्मृतम् ॥ ५४ ॥ हादेवकिंमयाकृत्यंकृतंपूर्वभवांतरे ॥ तस्यकर्मफलस्येहनपारमुपलक्षये ॥ ५५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ मोघानिव्यर्थानि ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ रिंगताअतिबालावस्थाचलनवता ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ भूपतेइत्यंतंपूर्वान्वायि ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ बालघातिनीकाचिद्बालघातिनीराक्षसीयंभवतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ शुभाचेद्यदिराक्षसीनास्तीत्यर्थः ॥ यतएवंतस्मादाह । भक्षार्थमिति ॥ ६२ ॥
॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ लोकडिंभानिलोकानांबालकानि ॥ ५६ ॥ पुण्यमर्जितमेतस्यावधेनेत्यर्थः ॥६६॥६७॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अपरप्रेष्यंसेवकंदेहिसवधंकारि

हापुत्रहाशिशोवत्सहाकुमारकसुंदर ॥ एवंतस्याविलापंतेश्रुत्वानगरपालकाः ॥ ५६ ॥ जागृतास्त्वरितास्तस्याःपार्श्वमीयुःसुविस्मिताः ॥ जनाऊचुः ॥ कात्वंबालश्चकस्याऽयंपतिस्तेकुत्रतिष्ठति ॥ ५७ ॥ एकैवनिर्भयारात्रौकस्मात्त्वमिहरोदिषि ॥ एवमुक्ताऽथसातन्वीनकिंचिद्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ भूयोऽपिपृष्टासातूष्णींस्तब्धीभूताबभूवह ॥ विललापाऽतिदुःखार्ताशोकाश्रुप्लुतलोचना ॥ ५९ ॥ अथतेशंकितास्तस्यांरोमांचिततनूरुहाः ॥ संत्रस्ताःप्राहुरन्योन्यमुद्धृतायुधपाणयः ॥ ६० ॥ नूनंस्त्रीनभवत्येषायतःकिंचिन्नभाषते ॥ तस्माद्वध्याभवेदेषायत्ततोबालघातिनी ॥ ६१ ॥ शुभाचेत्तर्हिकिंह्यत्रनिशीथेतिष्ठतेबहिः ॥ भक्षार्थमनयानूनमानीतःकस्यचिच्छिशुः ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वातैर्गृहीतासागाढंकेशेषुसत्वरम् ॥ भुजयोरपरैश्चैवकैश्चाऽपिगलकेतथा ॥ ६३ ॥ खचरीयास्यतीत्युक्तंबहुभिःशस्त्रपाणिभिः ॥ आकृष्यपक्कणेनीताचांडालायसमर्पिता ॥६४॥ हेचांडालबहिर्दृष्टाह्यस्माभिर्बालघातिनी ॥ वध्यतांवध्यतामेषाशीघ्रंनीत्वाबहिःस्थले ॥६५॥ चांडालःप्राहतांदृष्ट्वाज्ञातेयंलोकविश्रुता ॥ नदृष्टपूर्वाकेनाऽपिलोकडिंभान्यनेकधा ॥ ६६ ॥ भक्षितान्यनयाभूरिभवद्भिःपुण्यमर्जितम् ॥ ख्यातिर्वःशाश्वतीलोकेगच्छध्वंचयथासुखम् ॥ ६७ ॥ द्विजस्त्रीबालगोघातीस्वर्णस्तेयीचयोनरः ॥ अग्निदोवर्त्मघातीचमद्यपोगुरुतल्पगः ॥ ६८ ॥ महाजनविरोधीचतस्यपुण्यप्रदोवधः ॥ द्विजस्याऽपिस्त्रियोवाऽपिनदोषोविद्यतेवधे ॥ ६९ ॥ अस्यावधश्चमेयोग्यइत्युक्त्वागाढबंधनैः ॥ बद्ध्वाकेशेष्वथाऽऽकृष्यरज्जुभिस्तामताडयत् ॥ ७० ॥ हरिश्चंद्रमथोवाचवाचापरुषयातदा ॥ रेदासवध्यतामेषादुष्टात्मामाविचारय ॥७१॥ तद्वाक्यंभूपतिःश्रुत्वावज्रपातोपमंतदा ॥ वेपमानोऽथचांडालंप्राहस्त्रीवधशंकितः ॥ ७२ ॥ नशक्तोऽहमिदंकर्तुंप्रेष्यंदेहिममाऽऽपरम् ॥ असाध्यमपियत्कर्मतत्करिष्येत्वयोदितम् ॥ ७३ ॥ श्रुत्वातदुक्तंवचनंश्वपचोवाक्यमब्रवीत् ॥ माभैषीस्त्वंगृहाणाऽसिंवधोऽस्याःपुण्यदोमतः ॥७४॥ बालानामेवभयदानेयंरक्ष्याकदाचन ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यराजावचनमब्रवीत् ॥ ७५ ॥ स्त्रियोरक्ष्याःप्रयत्नेननहंतव्याःकदाचन ॥ स्त्रीवधेकीर्तितंपापंमुनिभिर्धर्मतत्परैः ॥ ७६ ॥ पुरुषोयःस्त्रियंहन्याज्ज्ञानतोऽज्ञानतोऽपिवा ॥ नरकेपच्यतेसोऽथमहारौरवपूर्वके ॥ ७७ ॥ चांडालउवाच ॥ मावदाऽसिंगृहाणैनंतीक्ष्णविद्युत्समप्रभम् ॥ यत्रैकस्मिन्वधंनीतेबहूनांतुसुखंभवेत् ॥ ७८ ॥ तस्यांहिंसाकृतानूनंबहुपुण्यप्रदाभवेत् ॥ भक्षितान्यनयाभूरिलोकेडिंभानिदुष्टया ॥७९॥ तत्क्षिप्रंवध्यतामेषालोकःस्वस्थोभविष्यति ॥ राजोवाच ॥ चांडालाधिपतेतीव्रंव्रतंस्त्रीवधवर्जनम् ॥ ८० ॥

ष्यतीत्यर्थः ॥ असाध्यमपीति ॥ एतद्भिन्नमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ सार्धत्रिसहितैःसप्ततिश्लोकैरथभूभृता ॥
ज्ञातास्वकीयपत्नीतिशुशोचचततःपरम् ॥ १ ॥ चांडालेनराज्ञेस्त्रीवधायखड्गेसमर्पितेततःपरंजातंवृत्तमाह । ततोथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ वस्त्रमस्याक्षिपत्तदे

आजन्मतस्ततोयत्नंनकुर्यांस्त्रीवधेतव ॥ चांडालउवाच ॥ स्वामिकार्यविनादुष्टकिंकार्यंविद्यतेपरम् ॥ ८१ ॥ गृहीत्वावेतनंमेऽद्यकस्मात्कार्यंविलुंपसि ॥
यःस्वामिवेतनंगृह्यस्वामिकार्यंविलुंपति ॥ ८२ ॥ नरकान्निष्कृतिस्तस्यनास्तिकल्पायुतैरपि ॥ राजोवाच ॥ चांडालनाथमेदेहिप्राप्यमन्यत्सुदारुणम्
॥ ८३ ॥ स्वशत्रुंब्रूहितंक्षिप्रंघातयिष्याम्यसंशयम् ॥ घातयित्वातुतंशत्रुंतवदास्यामिमेदिनीम् ॥ ८४ ॥ देवदेवोरगैःसिद्धैर्गंधर्वैरपिसंयुतम् ॥ देवेंद्रमपि
जेष्यामिनिहत्यनिशितैःशरैः ॥ ८५ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यंहरिश्चंद्रस्यभूपतेः ॥ चांडालःकुपितःप्राहवेपमानंमहीपतिम् ॥ ८६ ॥ चांडालउवाच ॥
"नैतद्वाक्यंसुघटितंयद्वाक्यंदासकीर्तितम् ॥" चांडालदासतांकृत्वासुराणांभाषसेवचः ॥ दासकिंवहुनानूनंशृणुमेगदतोवचः ॥ ८७ ॥ निर्लज्जतवचे
दास्तिकिंचित्पापभयंहृदि ॥ किमर्थंदासतांयातश्चांडालस्यतुवेश्मनि ॥ ८८ ॥ गृहाणैनंततःखड्गमस्याश्छिंधिशिरोंबुजम् ॥ एवमुक्त्वाऽथचांडालोराज्ञे
खड्गंन्यवेदयत् ॥ ८९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे॰ हरिश्चंद्रोपाख्यानेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउवाच ॥ ततोऽथभूपतिःप्राहराज्ञीं
स्थित्वाह्यधोमुखः ॥ अत्रोपविश्यतांबालेपापस्यपुरतोमम ॥ १ ॥ शिरस्तेच्छेदयिष्यामिहंतुंशक्नोतिचेत्करः ॥ एवमुक्त्वासमुद्यम्यखड्गंहंतुंगतोनृपः
॥ २ ॥ नजानातिनृपःपत्नींसानजानातिभूपतिम् ॥ अब्रवीद्भृशदुःखार्तास्वमृत्युमभिकांक्षती ॥ ३ ॥ स्त्र्युवाच ॥ चांडालशृणुमेवाक्यंकिंचित्त्वंयदि
मन्यसे ॥ मृतस्तिष्ठतिमेपुत्रोनाऽतिदूरेबहिःपुरात् ॥ ४ ॥ तंदहामिहतंयावदानयित्वातवांतिकम् ॥ तावत्प्रतीक्ष्यतांपश्चादसिनाघातयस्वमाम् ॥ ५ ॥
तेनाऽथबाढमित्युक्त्वाप्रेषिताबालकंप्रति ॥ साजगामाऽतिदुःखार्ताविलपंतीसुदारुणम् ॥६॥ भार्यातस्यनरेंद्रस्यसर्पदष्टंहिबालकम् ॥ हापुत्रहावत्सशि
शोइत्येवंवदतीमुहुः ॥ ७ ॥ कृशाविवर्णामलिनापांसुध्वस्तशिरोरुहा ॥ श्मशानभूमिमागत्यबालंस्थाप्याऽविशद्भुवि ॥ ८ ॥ "राजन्नद्यस्वबालंतंपश्य
सीहमहीतले ॥ रममाणंस्वसखिभिर्दष्टंदुष्टाहिनामृतम् ॥" तस्याविलापशब्दंतमाकर्ण्यसनराधिपः ॥ शवसन्निधिमागत्यवस्त्रमस्याऽऽक्षिपत्तदा ॥ ९ ॥
तांतथारुदतींभार्यांनाभिजानातिभूमिपः ॥ चिरप्रवाससंतप्तांपुनर्जातामिवाऽबलाम् ॥ १० ॥ सापितंचारुकेशांतंपुरोदृष्ट्वाजटालकम् ॥ नाऽभ्यजानान्नृ
पवरंशुष्कवृक्षत्वचोपमम् ॥ ११ ॥ भूमौनिपतितंबालंदृष्ट्वाशीविषपीडितम् ॥ नरेंद्रलक्षणोपेतमचिंतयदसौनृपः ॥ १२ ॥

ति ॥ अस्यपुत्रशवस्यमुखोपरियद्वस्त्रंस्थितंतदाक्षिपत्आकर्षितवानित्यर्थः ॥ कीदृशःपुत्रोऽस्तीतिपरिज्ञानार्थमितिभावः ॥ ९ ॥ भार्येतिनाभिजानाति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ तरंगिणः कुटिलानित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ १७ ॥ स्मृतिमभ्यागतइतिममैवायंपुत्रइतिस्वपुत्रस्मृतिर्जातेत्यर्थः ॥ १८ ॥ तथास्थितःस्त्रियंप्रतिनकिंचिदुवाचे
त्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ यस्यापध्यानादापतितंतद्रूपमित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्थानच्युतोराज्यभ्रष्टः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रत्यभिज्ञायेति ॥ पूर्वानुभूतचिह्नज्ञानेनेत्यर्थः ॥ २५ ॥

अस्यपूर्णेंदुवद्वक्रंशुभमुन्नसमव्रणम् ॥ दर्पणप्रतिमोत्तुंगंकपोलयुगशोभितम् ॥ १३ ॥ नीलान्केशान्कुंचिताग्रान्त्सान्द्रान्दीर्घांस्तरंगिणः ॥ राजीवसदृशेने
त्रेओष्ठौबिंबफलोपमौ ॥ १४ ॥ विशालवक्षादीर्घाक्षोदीर्घबाहून्नतांसकः ॥ विशालपादोगंभीरःसूक्ष्मांगुल्यवनीधरः ॥ १५ ॥ मृणालपादोगंभीरनाभि
रुद्धतकंधरः ॥ अहोकष्टंनरेंद्रस्यकस्याऽप्येषकुलेशिशुः ॥ १६ ॥ जातोनीतःकृतांतेनकालपाशाद्दुरात्मना ॥ सूतउवाच ॥ एवंदृष्ट्वाऽथतंबालंमातुरंकेप्र
सारितम् ॥ १७ ॥ स्मृतिमभ्यागतोराजाहाहेत्यश्रूण्यपातयत् ॥ सोप्युवाचचवत्सोमेदशामेतामुपागतः ॥ १८ ॥ नीतोयदिचघोरेणकृतांतेनाऽऽत्मनो
वशम् ॥ विचारयित्वाराजाऽसौहरिश्चंद्रस्तथास्थितः ॥ १९ ॥ ततोराज्ञीमहादुःखावेशादिदमभाषत ॥ राज्ञ्युवाच ॥ हावत्सकस्यपापस्यत्वपध्याना
दिदंमहत् ॥ २० ॥ दुःखमापतितंघोरंतद्रूपंनोपलभ्यते ॥ हानाथराजन्भवतामामपास्यसुदुःखिताम् ॥ २१ ॥ कस्मिन्संस्थीयतेस्थानेविश्रब्धंकेनहे
तुना ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्यातनयविक्रयः ॥ २२ ॥ हरिश्चंद्रस्यराजर्षेःकिंविधातःकृतंत्वया ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाराजास्थानच्युतस्तदा ॥
॥ २३ ॥ प्रत्यभिज्ञायदेवींतांपुत्रंचनिधनंगतम् ॥ कष्टंममैवपत्नीयंबालकश्चाऽपिमेसुतः ॥ २४ ॥ ज्ञात्वापपातसंतप्तोमूर्च्छामतिजगामह ॥ साचतंप्र
त्यभिज्ञायतामवस्थामुपागतम् ॥ २५ ॥ मूर्च्छितानिपपातार्तानिश्चेष्टाधरणीतले ॥ चेतनांप्राप्यराजेंद्रोराजपत्नीचतौसमम् ॥ २६ ॥ विलेपतुःसुसं
तप्तौशोकभारेणपीडितौ ॥ राजोवाच ॥ हावत्ससुकुमारंतेवदनंकुंचितालकम् ॥ २७ ॥ पश्यतोमेमुखंदीनंहृदयंकिंनदीर्यते ॥ ताततातेतिमधुरंब्रुवाणं
स्वयमागतम् ॥ २८ ॥ उपगुह्यकदावक्ष्येवत्सवत्सेतिसौहृदात् ॥ कस्यजानुप्रणीतनपिंगेनक्षितिरेणुना ॥ २९ ॥ ममोत्तरीयमुत्संगंतथांगंमलमेष्यति॥
नवाऽलंममसंभूतंमनोहृदयनंदन ॥ ३० ॥ "मयासिपितृमान्पित्राविक्रीतोयेनवस्तुवत् ॥ " गतंराज्यमशेषंमेसबांधवधनंमहत् ॥ " हीनदैवान्नृशं
सेनदृष्टोमेतनयस्ततः ॥ " अहंमहाहिदष्टस्यपुत्रस्याऽऽननपंकजम् ॥ ३१ ॥ निरीक्षन्नद्यघोरेणविषेणाऽधिकृतोऽधुना ॥ एवमुक्त्वातमादायबालकंबाष्प
गद्गदः ॥ ३२ ॥ परिष्वज्यचनिश्चेष्टोमूर्च्छयानिपपातह ॥ ततस्तंपतितंदृष्ट्वाशैब्याचैवमचिंतयम् ॥ ३३ ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रःस्वरेणैवोपलक्ष्यते ॥ वि
द्वज्जनमनश्चंद्रोहरिश्चंद्रोनसंशयः ॥ ३४ ॥ तथाऽस्यनासिकातुंगातिलपुष्पोपमाशुभा ॥ दंताश्चमुकुलप्रख्याःख्यातकीर्तेर्महात्मनः ॥ ३५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ वक्ष्येकिमितिशेषः ॥ २९ ॥ पुत्रसुखमद्यापिममनाऽलंसंभूतमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ घोरेणविषेणसंतापरूपेण ॥ ३२ ॥ शैब्यातस्यपत्नी ॥३३॥ अयंसं
इति ॥ पूर्वसंदिग्धज्ञानंजातमधुनातुनिश्चितंजातमित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ अपप्तदितिलुङोरूपं पतितवतीत्यर्थः ॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥४०॥ यस्यास्येति ॥ पूर्वंभृत्यतांगताराजानःस्वोत्तरीयैर्लंबायमानैर्भूमिस्पृशैर्वस्त्रैः पादचारिणोऽग्रेधावमानाविरज
स्कंमहीतलंकुर्वंति एतादृशंयस्यैश्वर्यमित्यर्थः ॥ ४१ ॥ कपालसंलग्नेनरकपालयुक्ते ॥ घटीपटानिरंतरेशवसंस्कारार्थमानीताअल्पघटाघटच्चः शवपटाश्चतैर्निरंतरे निरवकाशेइत्यर्थः ॥
॥ ४२ ॥ मृतानांनिर्माल्यसूत्रंतत्कंठगतपुष्पमालासंबंधितदंतस्तन्मध्येलग्नायेशवकेशास्तैःसुदारुणेभयंकरे ॥ वसानिष्पंदेनयुक्तंसंशुष्कंसूर्यकिरणैरेतादृशंखरंयन्महापटलंभूमेस्तेनमंडिते ॥
॥ ४३ ॥ भस्मचांगाराश्चार्धदग्धशवाश्चाऽस्थीनिचमज्जाचतेषांसंघट्टःसंमर्दस्तेनभीषणे ॥ गृध्रगोमायूनांनादैरार्तैर्युक्ते पुष्टाःक्षुद्रविहंगमामांसभक्षिणःकाकादयोयस्मिन् ॥ ४४ ॥ चिताधू

श्मशानमागतःकस्माद्यद्येवंसनरेश्वरः ॥ विहायपुत्रशोकंसापश्यंतीपतितंपतिम् ॥ ३६ ॥ प्रहृष्टाविस्मितादीनाभर्तृपुत्रार्तिपीडिता ॥ वीक्षंतीसातदा
ऽपतन्मूर्च्छयाधरणीतले ॥ ३७ ॥ प्राप्यचेतश्चशनकैःसागद्गदमभाषत ॥ धिक्त्वांदैवह्यकरुणनिर्मर्यादजुगुप्सित ॥ ३८ ॥ येनाऽयममरप्रख्योनीतोरा
जाश्वपाकताम् ॥ राज्यनाशंसुहृत्त्यागंभार्यातनयविक्रयम् ॥ ३९ ॥ प्रापयित्वापियेनाऽद्यचांडालोऽयंकृतोनृपः ॥ नाऽद्यपश्यामितेछत्रंसिंहासनमथा
ऽपिवा ॥ ४० ॥ चामरव्यजनेवाऽपिकोऽयंविधिविपर्ययः ॥ यस्याऽस्यव्रजतःपूर्वंराजानोभृत्यतांगताः ॥ ४१ ॥ स्वोत्तरीयैःप्रकुर्वंतिविरजस्कंमहीतल
म् ॥ सोऽयंकपालसंलग्नेघटीपटनिरंतरे ॥ ४२ ॥ मृतनिर्माल्यसूत्रांतर्लग्नकेशसुदारुणे ॥ वसानिष्पंदसंशुष्कमहापटलमंडिते ॥ ४३ ॥ भस्मांगारा
र्धदग्धास्थिमज्जासंघट्टभीषणे ॥ गृध्रगोमायुनादार्तेपुष्टक्षुद्रविहंगमे ॥४४॥ चिताधूमायतपटनीलीकृतदिगंतरे ॥ कुणपास्वादनमुदासंप्रकृष्टनिशाचरे ॥
॥ ४५ ॥ चरत्यमेध्येराजेंद्रःश्मशानेदुःखपीडितः ॥ एवमुक्त्वाऽथसंश्लिष्यकंठेराज्ञोनृपात्मजा ॥ ४६ ॥ कष्टंशोकसमाविष्टाविललापार्तयागिरा ॥
राजन्स्वप्नोऽथतथ्यंवायदेतन्मन्यतेभवान् ॥ ४७ ॥ तत्कथयतांमहाभागमनोवैमुह्यतेमम ॥ यद्येतदेवंधर्मज्ञनास्तिधर्मेसहायता ॥ ४८ ॥ तथैवविप्रदे
वादिपूजनेसत्यपालने ॥ नास्तिधर्मःकुतःसत्यंनाऽऽर्जवंनाऽनृतांशता ॥ ४९ ॥ यत्त्वंधर्मपरमःस्वराज्यादवरोपितः ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यावचः
श्रुत्वानिःश्वस्योष्णंसगद्गदः ॥ ५० ॥ कथयामासतन्वंग्यैयथाप्राप्तःश्वपाकताम् ॥ रुदित्वासातुसुचिरंनिःश्वस्योष्णंसुदुःखिता ॥ ५१ ॥ स्वपुत्रमरणं
भीरुर्यथावत्तंन्यवेदयत् ॥ श्रुत्वाराजातथावाक्यंनिपपातमहीतले ॥ ५२ ॥ मृतपुत्रंसमानीयजिह्वयाविलिहन्मुहुः ॥ हरिश्चंद्रमथोप्राहशैब्यागद्गदया
गिरा ॥ ५३ ॥ कुरुष्वस्वामिनःप्रेष्यंछेदयित्वाशिरोमम ॥ स्वामिद्रोहोनतेस्त्वद्यमाऽसत्योभवभूपते ॥ ५४ ॥ माऽसत्यंतवराजेंद्रपरद्रोहस्तुपातकम् ॥
एतदाकर्ण्यराजातुपपातभुविमूर्च्छितः ॥ ५५ ॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यविललापातिदुःखितः ॥ राजोवाच ॥ कथंप्रियेत्वयाप्रोक्तंवचनंत्वतिनिष्ठुरम् ॥ ५६ ॥

मएवाऽऽयतःपटस्तेननीलीकृतंदिगंतरंयस्य ॥ कुणपानांशवानांयदास्वादनंभक्षणंतन्मुदासंप्रकृष्टाःसंसक्तानिशाचराराक्षसायस्मिन् ॥४५॥४६॥ यदेतन्मन्यतेइति ॥ चांडालदासोहमस्मी
तियंद्भवान्मन्यतेतत्स्वप्नोवामिथ्यावाउततथ्यंवेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ यद्येतदेवंयदिवास्तविकीचांडालदासतेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ यदिधर्मएवनास्तितदासत्यंकुतस्तदपिनास्तितथार्जवंतथानृतां
शतापिनास्तीत्यर्थः ॥ धर्माधर्मयोःफलभेदेहितांद्विभागस्तदभावेतांद्विभागस्याऽप्यभावइतिभावः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

पूजितागौरीत्यनेनपराशक्तेरुपासिकेयमस्तीतिबोधितम् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ मयाऽशितुंभोक्तुमित्यर्थः ॥ ५९ ॥ नात्मायत्तःस्वाधीनांतःकरणोयतोऽहंनास्मीत्यर्थः ॥ अननुज्ञातोनाज्ञप्तः ॥
॥ ६० ॥६१॥ बलीयसादैवानुयोगेनममैकोपिपुत्रोमृतोऽतःप्राणैर्वियोजनेममवरम् ॥ परंतुपरायत्तोस्मिचांडालायत्तोस्मि ततस्तस्यानुज्ञामंतरेणदेहत्यागेतस्यऋणस्यावशेषान्नरकदुःखंस्या
दितिभावः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इत्थंपूर्वंविमृश्यनरकदुःखादपिपुत्रशोकोदुःसहइतिमत्वापुनराह । तथापीति ॥ ६४ ॥ तदेवोपपादयति । त्रैलोक्येइति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

यदशक्यंभवेद्धर्तुंतत्कर्मक्रियतेकथम् ॥ पत्न्युवाच ॥ मयाचपूजितागौरीदेवाविप्रास्तथैवच ॥ ५७ ॥ भविष्यसिपतिस्त्वंमेह्यन्यस्मिञ्जन्मनिप्रभो ॥ श्रु
त्वाराजातदावाक्यंनिपपातमहीतले ॥ ५८ ॥ मृतस्यपुत्रस्यतदाचुचुंबदुःखितोमुखम् ॥ राजोवाच ॥ प्रियेनरोचतेदीर्घकालंक्लेशंमयाऽशितुम् ॥ ५९ ॥
नात्मायत्तोऽहंतन्वंगिपश्यमेमंदभाग्यताम् ॥ चांडालेनाऽननुज्ञातःप्रवेक्ष्येज्वलनंयदि ॥ ६० ॥ चांडालदासतांयास्येपुनरप्यन्यजन्मनि ॥ नरकंचवरंप्रा
प्यखेदंप्राप्स्यामिदारुणम् ॥ ६१ ॥ तापंप्राप्स्यामिसंप्राप्यमहारौरवरौरवे ॥ मग्नस्यदुःखजलधौवरंप्राणैर्वियोजनम् ॥ ६२ ॥ एकोऽपिबालकोयोऽय
मासीद्वंशकरःसुतः ॥ ममदैवानुयोगेनमृतःसोऽपिबलीयसा ॥ ६३ ॥ कथंप्राणान्विमुंचामिपरायत्तोऽस्मिदुर्गतः ॥ तथापिदुःखबाहुल्यात्त्यक्ष्यामितुनि
जांतनुम् ॥ ६४ ॥ त्रैलोक्येनाऽस्तितद्दुःखंनाऽसिपत्रवनेतथा ॥ वैतरिण्यांकुतस्तद्वद्यादृशंपुत्रविप्लवे ॥ ६५ ॥ सोऽहंसुतशरीरेणदीप्यमानेहुताशने ॥
निपतिष्यामितन्वंगिक्षंतव्यंतन्ममाऽधुना ॥ ६६ ॥ नवक्तव्यंत्वयाकिंचिदतःकमललोचने ॥ ममवाक्यंचतन्वंगिनिबोधाऽऽहतमानसा ॥६७॥ अनुज्ञाता
ऽथगच्छत्वंविप्रवेश्मशुचिस्मिते ॥ यदिदत्तंयदिहुतंगुरवोयदितोषिताः ॥ ६८॥ संगमःपरलोकेमेनिजपुत्रेणचत्वया ॥ इहलोकेकुतस्त्वेतद्भविष्यतिसमी
प्सितम् ॥ ६९ ॥ यन्मयाहसताकिंचिद्रहसित्वांशुचिस्मिते ॥ अशेषमुक्तंतत्सर्वंक्षंतव्यंममयास्यतः ॥ ७० ॥ राजपत्नीतिगर्वेणनाऽवज्ञेयःसमद्विजः ॥
सर्वयत्नेनतोष्यःस्यात्स्वामीदैवतवच्छुभे ॥ ७१ ॥ राज्ञ्युवाच ॥ अहमप्यत्रराजर्षेनिपतिष्येहुताशने ॥ दुःखभारासहादेवसहयास्यामिवैत्वया ॥ ७२ ॥
त्वयासहममश्रेयोगमनंनाऽन्यथाभवेत् ॥ सहस्वर्गंचनरकंत्वयाभोक्ष्यामिमानद ॥ ७३ ॥ श्रुत्वाराजातदोवाचएवमस्तुपतिव्रते ॥ इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥सूतउवाच ॥ ततःकृत्वाचितांराजाआरोप्यतनयंस्वकम् ॥ भार्ययासहितो
राजाबद्धांजलिपुटस्तदा ॥ १ ॥ चिंतयन्परमेशानींशताक्षींजगदीश्वरीम् ॥ पंचकोशांतरगतांपुच्छब्रह्मस्वरूपिणीम् ॥ २ ॥ रक्तांबरपरीधानांकरुणारस
सागराम् ॥ नानायुधधरामंबांजगत्पालनतत्पराम् ॥ ३ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ द्व्यधिकैश्चैवचत्वारिंशाद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ हरिश्चंद्रस्वर्ग
वासोविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥१॥ राज्ञास्वदेहदहननिश्चयेकृतेऽनंतरंजातंवृत्तमाह । ततःकृत्वेति ॥१॥ तस्मिन्समयेस्वेष्टदेवतांशताक्षींचिंतयामासेत्याह । चिंतयन्निति ॥ पुच्छब्रह्मस्वरूपिणीं,
ब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतितैत्तिरीयश्रुतिप्रतिपादितपुच्छब्रह्मरूपिणीमित्यर्थः ॥ २ ॥ नानायुधेति । तानिचायुधानिवक्ष्यमाणाध्यायेस्पष्टानि ॥ ३ ॥

धर्मंधर्माभिमानिनींदेवताम् ॥ तस्यचिंतयमानस्येत्यनेनत्वरान्विताइत्यनेनचेदंबोधितंपरमेश्वरीभक्तस्यछलेकृतेशतधामूर्धच्छेदःस्यादितिशीघ्रंतस्यप्रसादःसंपादयितव्यइति ॥ ४ ॥ ५ ॥
॥ ६ ॥ विश्वामित्रशब्दार्थमाह । विश्वत्रयेणेति ॥ विश्वंमित्रंयस्यविश्वामित्रइत्यर्थः ॥ धार्मिकजनानांनित्यामित्रत्वमयमिच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

तस्यचिंतयमानस्यसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ धर्मप्रमुखतःकृत्वासमाजग्मुस्त्वरान्विताः ॥ ४ ॥ आगत्यसर्वेप्रोचुस्तेराजञ्छृणुमहाप्रभो ॥ अहंपितामहःसाक्षा
द्धर्मश्चभगवान्स्वयम् ॥ ५ ॥ साध्याःसविश्वेमरुतोलोकपालाःसचारणाः ॥ नागाःसिद्धाःसगंधर्वारुद्राश्चैवतथाऽश्विनौ ॥ ६ ॥ एतेचाऽन्येऽथबहवो
विश्वामित्रस्तथैवच ॥ विश्वत्रयेणयोमैत्रींकर्तुमिच्छतिधर्मतः ॥ ७ ॥ विश्वामित्रःसतेऽभीष्टमाहर्तुंसम्यगिच्छति ॥ धर्मउवाच ॥ माराजन्साहसंकार्षीर्ध
र्मोऽहंत्वामुपागतः ॥ ८ ॥ तितिक्षादमसत्त्वाद्यैस्त्वद्गुणैःपरितोषितः ॥ इंद्रउवाच ॥ हरिश्चंद्रमहाभागप्राप्तःशक्रोऽस्मितेंतिकम् ॥ ९ ॥ त्वयाऽद्यभार्या
पुत्रेणजितालोकास्सनातनाः ॥ आरोहत्रिदिवंराजन्भार्यापुत्रसमन्वितः ॥ १० ॥ सुदुष्प्रापंनरैरन्यैर्जितमात्मीयकर्मभिः ॥ सूतउवाच ॥ ततोऽमृतमयंवर्ष
मपमृत्युविनाशनम् ॥ ११ ॥ इंद्रःप्रासृजदाकाशाच्चितामध्यगतेशिशौ ॥ पुष्पवृष्टिश्चमहतीदुंदुभिस्वनएवच ॥ १२ ॥ समुत्तस्थौमृतःपुत्रोराज्ञस्तस्य
महात्मनः ॥ सुकुमारतनुःस्वस्थःप्रसन्नःप्रीतमानसः ॥ १३ ॥ ततोराजाहरिश्चंद्रःपरिष्वज्यसुतंतदा ॥ सभार्यःस्वश्रियायुक्तोदिव्यमाल्यांबरावृतः ॥
॥ १४ ॥ स्वस्थःसंपूर्णहृदयोमुदापरमयावृतः ॥ बभूवतत्क्षणादिंद्रोभूपंचैवमभाषत ॥ १५ ॥ सभार्यस्त्वंसपुत्रश्चस्वर्लोकंसद्गतिंपराम् ॥ समारोहम
हाभागनिजानांकर्मणांफलम् ॥ १६ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवराजाननुज्ञातःस्वामिनाश्वपचेनहि ॥ अकृत्वानिष्कृतिंतस्यनारोक्ष्येवैसुरालयम् ॥ १७ ॥
॥ धर्मउवाच ॥ तवैवंभाविनंक्लेशमवगम्याऽऽत्ममायया ॥ आत्माश्वपाकतांनीतोदर्शितंतच्चपक्कणम् ॥ १८ ॥ इंद्रउवाच ॥ प्रार्थ्यतेयत्परंस्थानंसमस्तै
र्मनुजैर्भुवि ॥ तदारोहहरिश्चंद्रस्थानंपुण्यकृतांनृणाम् ॥ १९ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवराजनमस्तुभ्यंवाक्यंचेदंनिबोधमे ॥ मच्छोकमग्नमनसःकोसलेन
गरेनराः ॥ २० ॥ तिष्ठंतितानपास्यैवंकथंयास्याम्यहंदिवम् ॥ ब्रह्महत्यासुरापानंगोवधःस्त्रीवधस्तथा ॥ २१ ॥ तुल्यमेभिर्महत्पापंभक्तत्यागादुदाहृतम् ॥
भजंतंभक्तमत्याज्यंत्यजतःस्यात्कथंसुखम् ॥ २२ ॥ तैर्विनानप्रयास्यामितस्माच्छक्रदिवंव्रज ॥ यदितेसहिताःस्वर्गमयायांतिसुरेश्वर ॥ २३ ॥ ततो
ऽहमपियास्यामिनरकंवापितैःसह ॥ इंद्रउवाच ॥ बहूनिपुण्यपापानितेषांभिन्नानिवैनृप ॥ २४ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ तवैवंभाविनमिति ॥ तवधर्मपरीक्षार्थमयाधर्मेणात्ममाययास्वमाययास्वात्मैवश्वपाकतांनीतइत्यर्थः ॥ अहमेवचांडालोऽहमेवचसब्राह्मणःकृष्णसर्पश्च
नमत्तोऽतिरिक्ताश्चांडालब्राह्मणसर्पाःसंतीतिभावः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भुंक्तेशक्रेति॥ प्रकृतेःपौरवर्गस्य ॥ २५ ॥ तेषांप्रभावेनैवाऽयंममधर्मश्चलितोऽस्ति । तथाच तानुपदादान्राजद्रव्यदातॄन्नसंत्यक्ष्ये तैःसहैवस्वर्गंगमिष्यामीत्यर्थः ॥ २६ ॥ किंचतेषांलो
कानांपुण्यंस्वर्गप्रापकंनास्तीतिवदसिचेन्मयायत्पुण्यंकृतंतदेतेषामस्त्वित्याह। तस्माद्यन्ममेति ॥ २७ ॥ ननुत्वयैकेनतत्पुण्यंभोक्ष्यतेचेद्बहुकालंभोगायभवति तैःसहभुज्यतेचेत्पुण्यस्यविभा-
गादेकदिनंभोगायैवतद्भविष्यतीतिचेदिष्टापत्तिरित्याह । बहुकालोपेति ॥२८ ॥ २९ ॥ गत्वेति । तेसर्वेधर्मादयोयोध्यायांतस्मिन्नेवक्षणेकाशीतोगत्वानगरस्थान्लोकान्स्वर्गगमनायाऽऽह्व

कथंसंवातभोज्यंत्वंभूपस्वर्गमभीप्ससि ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ भुंक्तेशक्रनृपोराज्यंप्रभावात्प्रकृतेर्ध्रुवम् ॥ २५ ॥ यजतेचमहायज्ञैःकर्मपूर्तंकरोतिच ॥ तच्चते
षांप्रभावेणमयासर्वमनुष्ठितम् ॥ २६ ॥ उपदादान्नसंत्यक्ष्येतानहंस्वर्गलिप्सया ॥ तस्माद्यन्ममदेवेशकिंचिदस्तिसुचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तमिष्टमथोजप्तं
सामान्यंतैस्तदस्तुनः ॥ बहुकालोपभोज्यंचफलंयन्ममकर्मगम् ॥ २८ ॥ तदस्तुदिनमप्येकंतैःसमंत्वत्प्रसादतः ॥ सूतउवाच ॥ एवंभविष्यतीत्युक्त्वाश
क्रस्त्रिभुवनेश्वरः ॥२९॥ प्रसन्नचेताधर्मश्चविश्वामित्रश्चगाधिजः ॥ गत्वातुनगरंसर्वंचातुर्वर्ण्यसमाकुलम् ॥ ३० ॥ हरिश्चंद्रस्यनिकटेप्रोवाचविबुधाधिपः॥
आगच्छंतुजनाःशीघ्रंस्वर्गलोकंसुदुर्लभम् ॥ ३१ ॥ धर्मप्रसादात्संप्राप्तंसर्वैर्युष्माभिरेवतु ॥ हरिश्चंद्रोऽपितान्सर्वाञ्ज नान्नगरवासिनः ॥ ३२ ॥ प्राहरा
जाधर्मपरोदिवमारुह्यतामिति ॥ सूतउवाच ॥ तदिंद्रस्यवचःश्रुत्वाप्रीतास्तस्यचभूपतेः ॥३३ ॥ येसंसारेषुनिर्विण्णास्तेधुरंस्वसुतेषुवै ॥ कृत्वाप्रहृष्टमन
सोदिवमारुरुहुर्जनाः ॥ ३४ ॥ विमानवरमारूढाःसर्वेभास्वरविग्रहाः ॥ तदासंभूतहर्षास्तेहरिश्चंद्रश्चपार्थिवः ॥ ३५ ॥ राज्येऽभिषिच्यतनयंरोहिताख्यंम
हामनाः ॥ अयोध्याख्येपुरेरम्येहृष्टपुष्टजनान्विते ॥३६॥ तनयंसुहृदश्चापिप्रतिपूज्याऽभिनंद्यच ॥ पुण्येनलभ्यांविपुलांदेवादीनांसुदुर्लभाम् ॥ ३७ ॥
संप्राप्यकीर्तिमतुलांविमानेसमहीपतिः ॥ आसांचक्रेकामगमेक्षुद्रघंटाविराजिते ॥ ३८ ॥ ततस्तांर्हिंसमालोक्यश्लोकमंत्रंतदाजगौ ॥ दैत्याचार्योमहाभा
गःसर्वशास्त्रार्थतत्ववित् ॥ ३९ ॥ शुक्रउवाच ॥ अहोतितिक्षामाहात्म्यमहोदानफलंमहत् ॥ यदागतोहरिश्चंद्रोमहेंद्रस्यसलोकताम् ॥ ४० ॥ सूत
उवाच ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंहरिश्चंद्रस्यचेष्टितम् ॥ यःशृणोतिचदुःखार्तःससुखंलभतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ स्वर्गार्थीप्राप्नुयात्स्वर्गंसुतार्थीसुतमाप्नुयात् ॥
भार्यार्थीप्राप्नुयाद्भार्यांराज्यार्थीराज्यमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥
॥ जनमेजयउवाच ॥ विचित्रमिदमाख्यानंहरिश्चंद्रस्यकीर्तितम् ॥ शताक्षीपादभक्तस्यराजर्षेर्धार्मिकस्यच ॥ १ ॥

यामासुरितिशेषः ॥ दूतप्रेषणेविलंबःस्यादितितएवयोगिनोगताइतिभावः ॥ ३० ॥ योगशक्त्यैवतैर्नगरवासिनोप्यानीताइत्याह आगच्छंत्विति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४॥ ३५ ॥
॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ त्र्यशीतिश्लोकवर्यैस्तुशताक्षीमहिमातुलः॥
कथ्यतेस्पष्टतायत्रवात्सल्यस्यमहेशितुः ॥ १ ॥ पूर्वोक्ताख्यानंसंस्तुत्य प्रष्टव्यंपृच्छति । विचित्रमिदमिति ॥ १ ॥

साशताक्षीकस्मात्कारणाज्जातेत्याह । शताक्षीसेति ॥ २ ॥ शुद्धधीरिति ॥ यद्यप्यशुद्धबुद्धिर्देवीगुणश्रवणेतृप्तिंयास्यतितथापिशुद्धधीस्तृप्तिंकोयास्यतिनकोपीत्यर्थः ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥कोविरज्येतमातिमान्गुणश्रवणकर्मणि॥श्रीमातुर्ज्ञानिनोनित्यंयंत्यजंतिकदापिनेति॥यस्याभगवत्यागुणश्रवणेमहाफलंभवतितस्यागुणश्रवणंकोनकुर्यादित्याह। पदेपदेइति ॥३॥४॥ ॥ ५ ॥ देवानांत्विति ॥ वेदोहिसातितदुक्तशस्त्रास्त्रैरस्मान्हिंसांतिकिंच तदुक्तमंत्रैर्मुनिभिर्होमादिकेक्रियमाणेतद्धविर्भक्षणेन्यदेवानांपुष्टिभवतीतिदेवानांबलंवेदइतियुक्तमेवेति ॥ विधेयंतावदवतादिति ॥ यतएवंतत्तस्मात्कारणाद्देवनाशार्थंतावद्देववेदनाशपर्यंतमेवविधेयंनान्योपायांतरोपयोगोऽत्राऽस्तीत्यर्थः ॥६॥ इतिमनसिविमृश्यवेददातुराराधनादेतत्कार्यंभविष्यतीतितस्याराधनंकर्तव्यमितिमत्वातदाराधनंकर्तुंगतइत्याह । विमृश्यैतादिति ॥७॥ ८ ॥ हंसारूढोययावित्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ सान्निध्येममसंत्विति ॥ ममैवनिकटेसर्वे वेदाःसंतु ॥ एकोऽपिवेदमंत्रोदेवब्राह्मणादीनांसमीपेमास्त्वित्यर्थः ॥ किंचबलमप्यतुलंदेहीत्याह । बलंचेति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ किमिदमिति ॥ इदंकिंजातमिदंकिंजातमित्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ निर्जरेषुदेवेषुसजरेषुनिर्बलेषुजातेषुसदैत्योनगरीममरावतींरुरोधेत्याह । निर्जराइति॥१८॥तेनदैत्येनतेदेवायोद्धुमशक्ताइत्यर्थः॥वज्रसदृशोऽभेद्योयस्यदेहस्तेनाऽसुरेणेत्यर्थः॥१९॥

शताक्षीसाकुतोजातादेवीभगवतीशिवा ॥ तत्कारणंवदमुनेसार्थकंजन्ममेकुरु ॥ २ ॥ कोहिदेव्यागुणाञ्छृण्वंस्तृप्तिंयास्यतिशुद्धधीः ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यफलमक्षय्यमश्नुते ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिशताक्षीसंभवंशुभम् ॥ तवाऽवाच्यंनमेकिंचिद्देवीभक्तस्यविद्यते ॥ ४ ॥ दुर्गमाख्योमहादैत्यःपूर्वंपरमदारुणः ॥ हिरण्याक्षान्वयेजातोरुरुपुत्रोमहाखलः ॥ ५ ॥ देवानांतुबलंवेदोनाशेतस्यसुराअपि ॥ नंक्ष्यंत्येवनसंदेहोविधेयंतावदेवतत् ॥ ६ ॥ विमृश्यैतत्तपश्चर्यांगतःकर्तुंहिमालये ॥ ब्रह्माणंमनसाध्यात्वावायुभक्षोव्यतिष्ठत ॥ ७ ॥ सहस्रवर्षपर्यंतंचकारपरमंतपः ॥ तेजसातस्यलोकास्तुसंतप्ताःससुरासुराः ॥ ८ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्हंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ ययौतस्मैवरंदातुंप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ९ ॥ समाधिस्थंमीलिताक्षंस्फुटमाहचतुर्मुखः ॥ वरंवरयभद्रंतेयस्तेमनसिवर्तते ॥ १० ॥ तवाऽद्यतपसातुष्टोवरदेशोऽहमागतः ॥ श्रुत्वाब्रह्ममुखाद्वाणींव्युत्थितःससमाहितः ॥ ११ ॥ पूजयित्वावरंवव्रेवेदान्देहिसुरेश्वर ॥ त्रिषुलोकेषुयेमंत्राब्राह्मणेषुसुरेष्वपि ॥ १२ ॥ विद्यंतेतेतुसान्निध्येममसंतुमहेश्वर ॥ बलंचदेहियेनस्याद्देवानांचपराजयः ॥ १३ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातथाऽस्त्वितिवचोवदन् ॥ जगामसत्यलोकंतुचतुर्वेदेश्वरःपरः ॥ १४ ॥ ततःप्रभृतिविप्रैस्तुविस्मृतावेदराशयः ॥ स्नानसंध्यानित्यहोमश्राद्धयज्ञजपादयः ॥ १५ ॥ विलुप्ताधरणीपृष्ठेहाहाकारोमहानभूत् ॥ किमिदंकिमिदंचेतिविप्राऊचुःपरस्परम् ॥ १६ ॥ वेदाभावात्तदस्माभिःकर्तव्यंकिमतःपरम् ॥ इतिभूमौमहानर्थेजातेपरमदारुणे ॥ १७ ॥ निर्जराःसजराजाताहविर्भागाद्यभावतः ॥ रुरोधसतदादैत्योनगरीममरावतीम् ॥ १८ ॥ अशक्तास्तेनतेयोद्धुंवज्रदेहासुरेणच ॥ पलायनंतदाकृत्वानिर्गतानिर्जराःक्वचित् ॥ १९ ॥

रत्नसानुःसुमेरुः ॥ निलयंस्थानंसंस्थिताइत्यन्वयः ॥ २० ॥ वृष्ट्यभावइति ॥ अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥ आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाइतिस्मृतेर्वृष्टिकारणहो माभावेवृष्टेरप्यभावइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ गृहेगृहेइतिं ॥ येमनुष्यामृतास्तान्श्मशानंनेतुंमनुष्यानमिलंतिततःशवानिगृहेएवस्थितानीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ देवींप्रार्थयंति । दयांकुर्विति ॥ नैतच्छ्लाघ्यमिति ॥ पामरेष्वेतादृशः कोपोनयुक्तइत्यर्थः ॥ २६ ॥ ननुयुष्माभिःपातकंकृतमतःक्रोधोममोत्पन्नइतिचेत्पातककर्त्रीकारयित्रीचत्वमेवनाऽस्माकमपराधोऽस्ति॥ यतस्त्वमंतर्यामिरूपिणीत्याह । त्वयेति ॥२७॥ त्वांसर्वेश्वरींविहायान्यागतिर्नास्तीत्याह ।नाऽन्येति॥ अन्येदेवादयोहोमजपाद्यनुष्ठानैरेवफलंप्रयच्छंति तदत्रमंत्राभावप्रयुक्तहोमजपाद्यभा

निलयंगिरिदुर्गेषुरत्नसानुगुहासुच ॥ संस्थिताःपरमांशक्तिंध्यायंतस्तेपरांबिकाम् ॥ २० ॥ अग्नौहोमाद्यभावात्तुवृष्ट्यभावोऽप्यभून्नृप ॥ वृष्टेरभावेसंशुष्कंनिर्जलंचापिभूतलम् ॥ २१ ॥ कूपवापीतडागाश्चसरितःशुष्कतांगताः ॥ अनावृष्टिरियंराजन्नभूच्चशतवार्षिकी ॥ २२ ॥ मृताःप्रजाश्चबहुधागोमहिष्यादयस्तथा ॥ गृहेगृहेमनुष्याणामभवच्छवसंग्रहः ॥ २३ ॥ अनर्थेत्वेवमुद्भूतेब्राह्मणाःशांतचेतसः ॥ गत्वाहिमवतःपार्श्वेरिराधयिषवःशिवाम् ॥ २४ ॥ समाधिध्यानपूजाभिर्देवींतुष्टुवुरन्वहम् ॥ निराहारास्तदासक्तास्तामेवशरणंययुः ॥ २५ ॥ दयांकुरुमहेशानिपामरेषुजनेषुहि ॥ सर्वापराधयुक्तेषुनैतच्छ्लाघ्यंतवांबिके ॥ २६ ॥ कोपंसंहरदेवेशिसर्वांतर्यामिरूपिणि ॥ त्वयायथाप्रेर्यतेयंकरोतिसतथाजनः ॥ २७ ॥ नाऽन्यागतिर्जनस्याऽस्यकिंपश्यसिपुनःपुनः ॥ यथेच्छसितथाकर्तुंसमर्थासिमहेश्वरि ॥ २८ ॥ समुद्धरमहेशानिसंकटात्परमोत्थितात् ॥ जीवनेनविनाऽस्माकंकथंस्यात्स्थितिरंबिके ॥ २९ ॥ प्रसीदत्वंमहेशानिप्रसीदजगदंबिके ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकेतेनमोनमः ॥ ३० ॥ नमःकूटस्थरूपायैचिद्रूपायैनमोनमः ॥ नमोवेदांतवेद्यायैभुवनेश्यैनमोनमः ॥ ३१ ॥ नेतिनेतीतिवाक्यैर्याबोध्यतेसकलागमैः ॥ तांसर्वकारणांदेवींसर्वभावेनसन्नताः ॥ ३२ ॥ इतिसंप्रार्थितादेवीभुवनेशीमहेश्वरी ॥ अनंताक्षिमयंरूपंदर्शयामासपार्वती ॥ ३३ ॥ नीलांजनसमप्रख्यंनीलपद्मायतेक्षणम् ॥ सुकर्कशसमोत्तुंगवृत्तपीनघनस्तनम् ॥ ३४ ॥ बाणमुष्टिंचकमलंपुष्पपल्लवमूलकान् ॥ शाकादीन्फलसंयुक्ताननंतरससंयुतान् ॥ ३५ ॥ क्षुत्तृड्जरापहान्हस्तैर्बिभ्रतीचमहाधनुः ॥ सर्वसौंदर्यसारंतद्रूपंलावण्यशोभितम् ॥ ३६ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंकरुणारससागरम् ॥ दर्शयित्वाजगद्धात्रीसानंतनयनोद्भवाः ॥ ३७ ॥

वात्तत्कृतानुग्रहस्याप्यसंभवः ॥ त्वंतुस्मरणमात्रेणैवबालकेजननीवत्सर्वमातृत्वाद्दयांकरोषिततस्त्वदन्यागतिर्नास्तीतिभावः ॥ २८ ॥ जीवनेनविनाजलेनविनेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सकलागमैःसकलैर्वेदैर्नेतिनेतीतिसर्वनिषेधावधित्वेनयाबोध्यतइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ इत्थंसंप्रार्थिताभुवनेश्वरीबहून्यक्षीणिशरीरेकृत्वास्वरूपंदर्शयामासेत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ एकस्यांमुष्टौबाणानेकस्मिन्हस्तेकमलम् । एकस्मिन्हस्तेपुष्पादिकेमकस्मिन्धनुर्बिभर्तीत्यर्थः ॥ दक्षाधोहस्तादिवामाधोहस्तपर्यंतमायुधध्यानम्॥३५॥३६॥सादेवीअनंतनयनोद्भवाबहुनयनोद्भवावारिधारामोचयामासेत्यन्वयः ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ननुनेत्रेभ्यःकुतोजलमागतमितिचेल्लोकान्दुःखितान्दृष्ट्वाजगन्मातुः कारुण्यवशाद्रोदनमागतंतद्वशादित्याह । दुःखितानिति ॥ नवरात्रपर्यंतंभगवत्यानेत्रेभ्योऽश्रूणिच्युतानिते
भ्यःसर्वंजगत्तत्संसजलंजातमित्यहोकियत्पर्यंतंजनवात्सल्यंवर्णनीयंभगवत्याइतिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ सुरसहिताविप्रामिलित्वेत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ शताक्षीत्वमिति ॥
अद्याऽऽरभ्यशताक्षीतितवनामभवत्वित्यर्थः ॥ इत्थंभगवतीकृपयासजलेलोकेजातेपिबीजौषधीनांदग्धत्वात्भक्षणीयपदार्थाभावात्क्षुधाविष्टाःपुनःप्रार्थयंते ॥ क्षुधयापीडिताइति ॥ ४४ ॥ किंचवेदान
पिदेहीत्याहुः । वेदानप्याहरेति ॥ ४५ ॥ मनुष्यभोज्यानिमनुष्येभ्यःपश्वादिभोज्यानिपश्वादिभ्योददावित्यर्थः ॥ ४६ ॥ कियत्कालपर्यंतंपूर्तिकरमन्नंश्रीभगवत्यापूरितमितिचेत्तत्राह । आनवीनो

मोचयामासलोकेषुवारिधाराःसहस्रशः ॥ नवरात्रंमहावृष्टिरभून्नेत्रोद्भवैर्जलैः ॥ ३८ ॥ दुःखितान्वीक्ष्यसकलान्नेत्राश्रूणिविमुञ्चती ॥ तर्पितास्तेनतेलोका
ओषध्यःसकलाअपि ॥ ३९ ॥ नदीनदप्रवाहास्तैर्जलैःसमभवन्नृप ॥ निलीयसंस्थिताःपूर्वंसुरास्तेनिर्गताबहिः ॥ ४० ॥ मिलित्वाससुराविप्रादेवींसमभि
तुष्टुवुः ॥ नमोवेदांतवेद्येतेनमोब्रह्मस्वरूपिणि ॥ ४१ ॥ स्वमाययायासर्वंजगद्विधात्र्यैतेनमोनमः ॥ भक्तकल्पद्रुमेदेविभक्तार्थंदेहधारिणि ॥ ४२ ॥ नित्य
तृप्तेनिरुपमेभुवनेश्वरितेनमः ॥ अस्मच्छांत्यर्थमतुलंलोचनानांसहस्रकम् ॥ ४३ ॥ त्वयायतोधृतंदेविशताक्षीत्वंततोभव ॥ क्षुधयापीडितामातःस्तोतुंश
क्तिर्नचाऽस्तिनः ॥ ४४ ॥ कृपांकुरुमहेशानिवेदानप्याहरांबिके ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशाकान्स्वकरसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ स्वादूनिफलमू
लानिभक्षणार्थंददौशिवा ॥ नानाविधानिचान्नानिपशुभोज्यानियानिच ॥ ४६ ॥ काम्यानंतरसैर्युक्तान्यानवीनोद्भवंददौ ॥ शाकंभरीतिनामाऽपितद्दिना
त्समभून्नृप ॥ ४७ ॥ ततःकोलाहलेजातेदूतवाक्येनबोधितः ॥ ससैन्यःसायुधोयोद्धुंदुर्गमाख्योऽसुरोययौ ॥ ४८ ॥ सहस्राक्षौहिणीयुक्तःशरान्मुंचंस्त्व
रान्वितः ॥ रुरोधदेवसैन्यंतद्यद्देव्यग्रेस्थितंपुरा ॥ ४९ ॥ तथाविप्रगणंचैवरोधयामाससर्वतः ॥ ततःकिलकिलाशब्दःसमभूद्देवमंडले ॥ ५० ॥ त्राहित्रा
हीतिवाक्यानिप्रोचुःसर्वेद्विजामराः ॥ ततस्तेजोमयंचक्रंदेवानांपरितःशिवा ॥ ५१ ॥ चकाररक्षणार्थायस्वयंतस्माद्बहिःस्थिता ॥ ततःसमभवद्युद्धंदेव्यादैत्य
स्यचोभयोः ॥ ५२ ॥ शरवर्षसमाच्छन्नसूर्यमंडलमद्भुतम् ॥ परस्परशरोद्घर्षसमुद्भूताग्निसुप्रभम् ॥ ५३ ॥ कठोरज्याटणत्कारबधिरीकृतदिक्तटम् ॥ ततो
देवीशरीरात्तुनिर्गतास्तीव्रशक्तयः ॥ ५४ ॥ कालिकातारिणीबालात्रिपुराभैरवीरमा ॥ बगलाचैवमातंगीतथात्रिपुरसुंदरी ॥ ५५ ॥

द्भवामिति ॥ वृष्ट्युत्तरंयावन्नवीनमन्नंभवतितावत्कालपर्यंतमित्यर्थः ॥ शाकैर्भरणात्पोषणाच्छाकंभरीतिनाम ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ देव्यग्रस्थंदेवसैन्यंविप्रगणंचस्वसैन्येनरोधयामासेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥
देवानांब्राह्मणानांचपरितः समंतात्तेजोमयंचक्रमग्निप्राकाररक्षणायचक्रेइत्यर्थः ॥ स्वयंतुतस्मादग्निप्राकाराद्बहिर्युद्धार्थंसंस्थिताऽऽसीत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ शरवर्षेणसमाच्छन्नंसूर्यमंडलंयस्मि
न्परस्परं शराणांयउद्घर्षोघर्षणंतेनसमुद्भूतोयोग्निस्तेनसुप्रभम् शरवर्षेणसूर्येणआच्छादितेतदग्निप्रकाशेनैवयुद्धमभवदित्यर्थः ॥ ५३ ॥ कठोरःकर्कशोयोज्याटणत्कारस्तेनबधिरीकृतं
दिक्तटंयस्मिन् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

दशसाहस्रबाहुकेतिगुह्यकाल्याविशेषणम् ॥ पंचसहस्रहस्तेषुबाणाःपंचसहस्रहस्तेषुधनूंषीत्यादिकंतस्याध्यानंमहाकालसंहितायांस्पष्टम् ॥ ५६ ॥ द्वात्रिंशच्छक्तयश्चतुःषष्टिशक्तयश्चप्रपंच
सारेभुवनेश्वरीपटलेशारदायांचभूतलिपिपटलेस्पष्टाः ॥ ५७ ॥५८ ॥ ५९ ॥ रक्तवाहिनीनदी ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ तेषांबाणानांविभागमाह । चतुर्भिरिति ॥६५॥

कामाक्षीतुलजादेवीजंभिनीमोहिनीतथा ॥ छिन्नमस्तागुह्यकालीदशसाहस्रबाहुका ॥ ५६ ॥ द्वात्रिंशच्छक्तयश्चाऽन्याश्चतुःषष्टिमिताःपराः ॥ असं
ख्यातास्ततोदेव्यःसमुद्भूतास्तुसायुधाः ॥ ५७ ॥ मृदंगशंखवीणादिनादितंसंगरस्थलम् ॥ शक्तिभिर्दैत्यसैन्येतुनाशितेऽक्षौहिणीशते ॥ ५८ ॥ अग्रेसरः
समभवद्दुर्गमोवाहिनीपतिः ॥ शक्तिभिःसहयुद्धंचचकारप्रथमंरिपुः ॥ ५९ ॥ महद्युद्धंसमभवद्यत्राऽभूद्रक्तवाहिनी ॥ अक्षौहिण्यस्तुताःसर्वाविनष्टादश
भिर्दिनैः॥ ६० ॥ ततएकादशेप्राप्तेदिनेपरमदारुणे ॥ रक्तमाल्यांबरधरोरक्तगंधानुलेपनः ॥ ६१ ॥ कृत्वोत्सवंमहांतंतुयुद्धायरथसंस्थितः ॥ संरंभेणैव
महताशक्तीःसर्वाविजित्यच ॥ ६२ ॥ महादेवीरथाग्रेतुस्वरथंसंन्यवेशयत् ॥ ततोऽभवन्महद्युद्धंदेव्यादैत्यस्यचोभयोः ॥ ६३ ॥ प्रहरद्वयपर्यंतंहृदयत्रा
सकारकम् ॥ ततःपंचदशाऽत्युग्रबाणान्देवीमुमोचह ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्बाणेनैकेनसारथिम् ॥ द्वाभ्यांनेत्रेभुजौद्वाभ्यांध्वजमेकेनपत्रिणा ॥
॥ ६५ ॥ पंचभिर्हृदयंतस्यविव्याधजगदंबिका ॥ ततोवमन्सरुधिरंममारपुरईशितुः ॥ ६६ ॥ तस्यतेजस्तुनिर्गत्यदेवीरूपेविवेशह॥हतेतस्मिन्महावी
र्येशांतमासीज्जगत्रयम् ॥ ६७ ॥ ततोब्रह्मादयःसर्वेतुष्टुवुर्जगदंबिकाम् ॥ पुरस्कृत्यहरीशानौभक्त्यागद्गदयागिरा ॥ ६८ ॥ देवाऊचुः ॥ जगद्भ्रमविवर्तैक
कारणेपरमेश्वरि॥ नमःशाकंभरिशिवेनमस्तेशतलोचने ॥६९॥ सर्वोपनिषदुद्घुष्टेदुर्गमासुरनाशिनि ॥ नमोमायेश्वरिशिवेपंचकोशांतरस्थिते ॥ ७० ॥
चेतसानिर्विकल्पेनयांध्यायंतिमुनीश्वराः ॥ प्रणवार्थस्वरूपांतांभजामोभुवनेश्वरीम् ॥ ७१ ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडजननींदिव्यविग्रहाम् ॥ ब्रह्मविष्णवादि
जननींसर्वभावैर्नतावयम् ॥७२॥ कःकुर्यात्पामरान्दृष्ट्वारोदनंसकलेश्वरः ॥ सदयांपरमेशानींशताक्षींमातरंविना ॥ ७३ ॥ व्यासउवाच॥इतिस्तुतासुरैर्दे
वीब्रह्मविष्णवादिभिर्वरैः ॥ पूजिताविविधैर्द्रव्यैःसंतुष्टाऽभूच्चतत्क्षणे ॥ ७४ ॥ प्रसन्नासातदादेवीवेदानाहृत्यसाददौ ॥ ब्राह्मणेभ्योविशेषेणप्रोवाचपिकभाषि
णी ॥ ७५ ॥ ममेयंतनुरुत्कृष्टापालनीयाविशेषतः ॥ ययाविनाऽनर्थएषजातोदृष्टोऽधुनैवहि ॥ ७६ ॥ पूज्याऽहंसर्वदासेव्यायुष्माभिःसर्वदैवहि ॥
नाऽतःपरतरंकिंचित्कल्याणायोपदिश्यते ॥ ७७ ॥ पठनीयंममैतद्धिमाहात्म्यंसर्वदोत्तमम् ॥ तेनतुष्टाभविष्यामिहरिष्यामितथाऽऽपदः ॥ ७८ ॥ दुर्ग
मासुरहंत्रीत्वाद्दुर्गेतिममनामयः ॥ गृह्णातिचशताक्षीतिमायांभित्त्वाव्रजत्यसौ ॥ ७९ ॥

ईशितुः श्रीपरमेश्वर्याःपुरोग्रेममारेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ जगद्भ्रमरूपोयोविवर्तोऽन्यथाभावस्तस्यमुख्यकारणरूपेइत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अस्मान्पाम
रान्दुःखितान्दृष्ट्वायत्परमेश्वर्याभवत्यारोदनंकृतंतत्त्वांशताक्षींमातरंविनाकःकुर्यान्नकोपीत्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ययाममवेदरूपतन्वाविनामहाननर्थोऽयंजातोऽधुनैवभवद्भि
र्दृष्टइत्यर्थः ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अत्रशताक्षीशाकंभरीदुर्गादेवतानांजलदानान्नदानदैत्यवधकर्मभेदेननामभेदमात्रमेवकेवलंनत्ववतारभेदइतिबोध्यम् ॥ तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये ॥ शाकंभरीशताक्षी
सासैवदुर्गाप्रकीर्तितेति ॥ ८३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशच्छ्लोकैर्विहायच ॥ व्यासवाक्याद्राजवार्तांपप्रच्छेशीक
यानकम् ॥ १ ॥ अथवेदव्यासोराज्ञांकथायांजनमेजयचित्तमासक्तंज्ञात्वाततोपसृत्यदेवीकथाभिमुखंकर्तुमाह। इत्येवमिति ॥ नानाविधराज्ञांधर्मात्मनांनानाविधंचरितंमया।कियद्वर्णनीयंका
लस्याल्पत्वादतोदेवीकथामेवपृच्छेतिगूढोभिसंधिः ॥ १ ॥ ननुकिमितिराज्ञामेतादृशोमहापराक्रमोजातइतिचेत्सर्वेऽपीमेराजानःश्रीदेवीभक्तास्तथाचदेवीप्रसादादेतादृशमहत्त्वंतेषामागत
मित्याह । पराशक्तीति ॥ पराशक्तिप्रभावतएवमहत्त्वमितिनिश्चितंविद्धीत्यर्थः ॥ २ ॥३॥ कुठाराश्छेदकाअभवन् ॥४॥ पलालमिवतुषमिवपराशक्तिसेवनादन्यंत्यजेदित्यर्थः ॥ तथाच
श्रुतिः॥पलालमिवधान्यार्थीत्यजेद्ग्रंथमशेषतइति ॥ ५ ॥ वेदरूपदुग्धाब्धिमथनेनेदंरत्नंपराशक्तिपदांभोजरूपंमयालब्धंततस्तल्लाभादहंकृतकृत्योस्मि सार्थकजन्माऽस्मीत्यर्थः ॥ तथाच
श्रुतिरहस्यत्वंवर्णयति॥बृहदारण्यकेगार्गीब्राह्मणेगार्गिमातिप्राक्षीर्मातेमूर्धाव्यपप्तत्॥अनतिप्रश्न्यांवैदेवतामतिपृच्छसीति ॥६॥ श्रीभगवत्याध्यानेनाऽपिसर्वोत्तमत्वंवर्णयति॥ पंचब्रह्मेति ॥

किमुक्तेनाऽत्रबहुनासारंवक्ष्यामितत्त्वतः ॥ संसेव्याऽहंसदादेवाःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ ८० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्हितादेवीदेवानांचैवपश्यताम् ॥
संतोषंजनयंत्येवंसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ८१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंरहस्यंपरमंमहत् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनसर्वकल्याणकारकम् ॥ ८२ ॥ यइमंशृणुयान्नित्य
मध्यायंभक्तितत्परः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिदेवीलोकेमहीयते ॥ ८३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०सप्तमस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ व्यासउवाच ॥
इत्येवंसूर्यवंश्यानांराज्ञांचरितमुत्तमम् ॥ सोमवंशोद्भवानांचवर्णनीयंमयाकियत् ॥ १ ॥ पराशक्तिप्रसादेनमहत्त्वंप्रतिपेदिरे ॥ राजन्सुनिश्चितं
विद्धिपराशक्तिप्रसादतः ॥ २ ॥ यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वंश्रीमदूर्जितमेववा ॥ तत्तदेवावगच्छत्वंपराशक्त्यंशसंभवम् ॥ ३ ॥ एतेचाऽन्येचराजानःपराशक्त्यु
पासकाः ॥ संसारतरुमूलस्यकुठाराअभवन्नृप ॥ ४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसंसेव्याभुवनेश्वरी ॥ पलालमिवधान्यार्थीत्यजेदन्यमशेषतः ॥ ५ ॥ आ
मथ्यवेददुग्धाब्धिंप्राप्तंरत्नंमयानृप ॥ पराशक्तिपदांभोजंकृतकृत्योऽस्म्यहंततः ॥ ६ ॥ पंचब्रह्मासनारूढानाऽस्त्यन्याकाऽपिदेवता ॥ ततएवमहादे
व्यापंचब्रह्मासनंकृतम् ॥ ७ ॥ पंचभ्यस्त्वधिकंवस्तुवेदेव्यक्तमितीर्यते ॥ यस्मिन्नोतंचप्रोतंचसैवश्रीभुवनेश्वरी ॥ ८ ॥

ब्रह्माविष्णुरुद्रेश्वरामंचककोणखुरभूताःसदाशिवस्तुचतुर्णामस्तकोपरिफलकस्थानीयः ॥ तथाचब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवात्मकपंचब्रह्मात्मकंयदासनंतस्मिन्नारूढाभगवत्यतिरिक्ताकाऽ
न्यादेवताऽस्तिनकाऽपि ॥ ततःस्वस्योत्कर्षमूढानपिबोधयितुंमहादेव्यापंचब्रह्मासनंस्वस्यस्वीकृतमितीयमेवसर्वोत्कृष्टेतिभावः ॥ तथाचभुवनेश्वरीतंत्रेब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेच ॥
ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः ।एतेपंचमहाप्रेताःपादमूलेव्यवस्थिताइति ॥७॥ ननुपंचब्रह्मातिरिक्तंतेभ्योऽधिकंवस्तुनाऽस्त्येवेतिचेत्तत्राह। पंचभ्यइति॥ब्रह्मादयःपंचभूम्यादिपंचभूता
धिपतयस्तेषांपंचमहाभूतानामुत्पत्तिर्यस्माद्भवतितद्वस्तुवेदेव्यक्तमव्याकृतमित्यादिशब्दैरुच्यते ॥ अस्मिन्निदंसर्वंजगत्सूत्रेमणिगणाइवोतंप्रोतंचभवतीतिगार्गिब्राह्मणेइतिउक्तंतावताप्रकृ
तेकिमायातामितिचेत्तदाह । सैवश्रीभुवनेश्वरीति ॥ यद्वेदेपंचब्रह्मभ्योऽधिकमव्याकृतमित्युक्तंसाम्यावस्थमायोपाधिकंब्रह्मसैवाऽस्माकंभुवनेश्वरीभगवतीतिपंचब्रह्माधिकाऽस्त्येववेदे
भगवतीतिभावः ॥ ८ ॥

यदाचर्मेति ॥ आकाशंयदाचर्मवत्कृष्णाजिनवन्मानवावेष्टयिष्यंतितदाशिवांभुवनेश्वरीमाविज्ञाय नज्ञात्वाभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानंविनाऽपिदुःखस्यसंसारजन्यस्यनाशोभविष्यति ॥ नकदापि चर्मवदाकाशवेष्टनंभविष्यति नचकदापिभुवनेश्वरीरूपज्ञानंविनामोक्षोभविष्यति ततोऽवश्यमेवभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानेयत्नआस्थेयइतिभावः ॥ ९ ॥ अतएवश्वेताश्वतरेभगवतीध्यानमेवमोक्षसाधनत्वेनोक्तमित्याह । अतएवेति ॥ १० ॥ तामेवश्रुतिंपठति । तेध्यानेति ॥ ११ ॥ तन्निष्ठोभगवतीनिष्ठः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तत्रसच्चिदानंदरूपायाभगवत्याध्यानाधिकारप्राप्त्यर्थमादावुपासनांतरमाह । विराड्रूपामिति ॥ सूत्ररूपांसमष्टिव्यष्टिलिंगरूपदेहाम् ॥ अंतर्यामिरूपिणीं मायाशबलब्रह्मरूपिणीम् ॥ १५ ॥ इत्थंशुद्धेचेतसिजातेऽनंतरंनिर्गुणब्रह्मस्वरूपिणींध्यायेदित्याह । सच्चिदानंदेति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इत्थंराजकथाश्रवणप्रश्नंविहायभगवतीकथाश्रवणप्रश्नःकर्तव्यइतिव्यासाभिप्रायंज्ञात्वाजनमेजयआह ।

तामविज्ञायराजेंद्रनैवमुक्तोभवेन्नरः ॥ यदाचर्मवदाकाशंवेष्टयिष्यंतिमानवाः ॥ ९ ॥ तदाशिवामविज्ञायदुःखस्यांतोभविष्यति ॥ अतएवश्रुतौप्राहुःश्वेताश्वतरशाखिनः ॥ १० ॥ तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढाम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनजन्मसाफल्यहेतवे ॥ ११ ॥ लज्जयावाभयेनाऽपिभक्त्यावाप्रेमयुक्तया ॥ सर्वसंगंपरित्यज्यमनोहृदिनिरुध्यच ॥ १२ ॥ तन्निष्ठस्तत्परोभूयादितिवेदांतडिंडिमः ॥ येनकेनमिषेणाऽपिस्वपंस्तिष्ठन्व्रजन्नपि ॥ १३ ॥ कीर्तयेत्सततंदेवींसवैमुच्येतबंधनात् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनभजराजन्महेश्वरीम् ॥ १४ ॥ विराड्रूपांसूत्ररूपांतथांतर्यामिरूपिणीम् ॥ सोपानक्रमतःपूर्वंततःशुद्धेतुचेतसि ॥ १५ ॥ सच्चिदानंदलक्ष्यार्थरूपांतांब्रह्मरूपिणीम् ॥ आराधयपरांशक्तिंप्रपंचोल्लासवर्जिताम् ॥ १६ ॥ तस्यांचित्तलयःसतस्याआराधनंस्मृतम् ॥ राजन्राज्ञांपराशक्तिभक्तानांचरितंमया ॥ १७ ॥ धार्मिकाणांसूर्यसोमवंशजानांमनस्विनाम् ॥ पावनंकीर्तिदंधर्मबुद्धिदंसद्गतिप्रदम् ॥ १८ ॥ कथितंपुण्यदंपश्चात्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ जनमेजयउवाच ॥ गौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदत्ताःपूर्वंपरांबया ॥ १९ ॥ हरायहरयेतद्वद्ब्रह्मणेपद्मोद्भवायच ॥ तुषाराद्रेश्चदक्षस्यगौरीकन्येतिविश्रुतम् ॥ २० ॥ क्षीरोदधेश्चकन्येतिमहालक्ष्मीरितिस्मृतम् ॥ मूलदेव्युद्भवानांचकथंकन्यात्वमन्ययोः ॥ २१ ॥ असंभाव्यमिदंभातिसंशयोऽत्रमहामुने ॥ छिंधिज्ञानासिनातंत्वंसंशयच्छेदतत्पर ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ देवीभक्तस्यतेकिंचिदवाच्यंनहिविद्यते ॥ २३ ॥ देवीत्रयंयदादेवत्रयायादात्परांबिका ॥ तदाप्रभृतितेदेवाःसृष्टिकार्याणिचक्रिरे ॥ २४ ॥ कस्मिंश्चित्समयेराजन्दैत्याहालाहलाभिधाः ॥ महापराक्रमाजातास्त्रैलोक्यंतैर्जितंक्षणात् ॥ २५ ॥

गौरीति ॥ हेभगवंस्त्वयातृतीयस्कंधेषष्ठाध्याये विष्णवेऽथमहालक्ष्मीर्महाकालीशिवायच ॥ महासरस्वतीमद्यंस्थानात्तस्माद्विसर्जिताइतिवचनेनपूर्वमुक्तं किमितिगौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदेवताः परांबयामणिद्वीपाधिवासिन्यादेव्याहरायहरयेपद्मजायचदत्ताइति ॥ १९ ॥ लोकेत्वित्थंश्रुतामित्याह । तुषाराद्रेरिति ॥ हिमालयस्यदक्षस्यचकन्यागौरी ॥ क्षीरोदधेःकन्यालक्ष्मीरितिश्रुतम् ॥ २० ॥ नन्वस्त्वेतत्किंतावतेतिचेत्तत्राह ॥ मूलदेव्युद्भवानांचेति ॥ मूलदेवीतउत्पन्नयोर्गौरीलक्ष्म्योरन्यकन्यात्वंकथमपिनघटतेविरोधादितिभावः ॥ २१ ॥ तमेवसंशयंछिंधीत्याह । छिंधीति ॥ २२ ॥ २३ ॥ देवीत्रयंगौरीलक्ष्मीसरस्वतीत्रयंदेवत्रयायरुद्रविष्णुब्रह्मभ्योऽदाद्दत्तवतीपरांबिकामणिद्वीपाधिवासिनी ॥ २४ ॥ हालाहलविषवद्दुःसहत्वाद्धालाहलाभिधत्वंदैत्यानाम् ॥ २५ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अत्रशताक्षीशाकंभरीदुर्गादेवतानांजलदानान्नदानदैत्यवधकर्मभेदेननामभेदमात्रमेव केवलंनत्ववतारभेदइतिबोध्यम् ॥ तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये ॥ शाकंभरीशताक्षी
सासैवदुर्गाप्रकीर्तितेति ॥ ८३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशच्छ्लोकैर्विहायच ॥ व्यासवाक्याद्राजवार्तापप्रच्छेशीक
थानकम् ॥ १ ॥ अथवेदव्यासोराज्ञांकथायांजनमेजयचित्तमासक्तंज्ञात्वाततोपसृत्यदेवीकथाभिमुखंकर्तुमाह। इत्येवमिति ॥ नानाविधराज्ञांधर्मात्मनांनानाविधंचरितंमया।कियद्वर्णनीयंका
लस्याल्पत्वादतोदेवीकथामेवपृच्छेतिगूढोभिसंधिः ॥ १ ॥ ननुकिमितिराज्ञामेताद्दशोमहापराक्रमोजातइतिचेत्सर्वेऽपीमेराजानःश्रीदेवीभक्तास्तथाचदेवीप्रसादादेताद्दशमहत्त्वंतेषामागत
मित्याह । पराशक्तीति ॥ पराशक्तिप्रभावतएवमहत्त्वमितिनिश्चितंविद्धीत्यर्थः ॥ २ ॥३॥ कुठाराश्छेदकाअभवन् ॥४॥ पलालमिवतुषमिवपराशक्तिसेवनादन्यंत्यजेदित्यर्थः ॥ तथाच
श्रुतिः॥पलालमिवधान्यार्थीत्यजेद्ग्रंथमशेषतइति ॥ ५ ॥ वेदरूपदुग्धाब्धिमथनेनेदंरत्नंपराशक्तिपदांभोजरूपंमयालब्धंततस्तल्लाभादहंकृतकृत्योस्मि सार्थकजन्माऽस्मीत्यर्थः ॥ तथाच
श्रुतिरहस्यत्वंवर्णयाति।।बृहदारण्यकेगार्गीब्राह्मणेगार्गिमातिप्राक्षीर्मातेमूर्धाव्यपप्तत्॥अनतिप्रश्न्यांवैदेवतामतिपृच्छसीति ॥६॥ श्रीभगवत्याध्यानेनाऽपिसर्वोत्तमत्वंवर्णयाति।। पंचब्रह्मेति ॥

किमुक्तेनाऽत्रबहुनासारंवक्ष्यामितत्त्वतः ॥ संसेव्याऽहंसदादेवाःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ ८० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्हितादेवीदेवानांचैवपश्यताम् ॥
संतोषंजनयंत्येवंसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ८१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंरहस्यंपरमंमहत् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनसर्वकल्याणकारकम् ॥ ८२ ॥ यइमंशृणुयान्नित्य
मध्यायंभक्तितत्परः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिदेवीलोकेमहीयते ॥ ८३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०सप्तमस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ व्यासउवाच ॥
इत्येवंसूर्यवंश्यानांराज्ञांचरितमुत्तमम् ॥ सोमवंशोद्भवानांचवर्णनीयंमयाकियत् ॥ १ ॥ पराशक्तिप्रसादेनमहत्त्वंप्रतिपेदिरे ॥ राजन्सुनिश्चितं
विद्धिपराशक्तिप्रसादतः ॥ २ ॥ यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वंश्रीमदूर्जितमेववा ॥ तत्तदेवावगच्छत्वंपराशक्त्यंशसंभवम् ॥ ३ ॥ एतेचाऽन्येचराजानःपराशक्ते
रुपासकाः ॥ संसारतरुमूलस्यकुठाराअभवन्नृप ॥ ४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसंसेव्याभुवनेश्वरी ॥ पलालमिवधान्यार्थीत्यजेदन्यमशेषतः ॥ ५ ॥ आ
मथ्यवेददुग्धाब्धिंप्राप्तंरत्नंमयानृप ॥ पराशक्तिपदांभोजंकृतकृत्योऽस्म्यहंततः ॥ ६ ॥ पंचब्रह्मासनारूढानाऽस्त्यन्याकाऽपिदेवता ॥ ततएवमहादे
व्यापंचब्रह्मासनंकृतम् ॥ ७ ॥ पंचभ्यस्त्वधिकंवस्तुवेदेव्यक्तमितीर्यते ॥ यस्मिन्नोतंचप्रोतंचसैवश्रीभुवनेश्वरी ॥ ८ ॥

ब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरामंचककोणखुरभूताःसदाशिवस्तुचतुर्णामस्तकोपरिफलकस्थानीयः ॥ तथाचब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवात्मकपंचब्रह्मात्मकंयदासनंतस्मिन्नारूढाभगवत्यतिरिक्ताकाऽ
न्यादेवताऽस्तिनकाऽपि ॥ ततःस्वस्योत्कर्षमूढानपिबोधयितुंमहादेव्यापंचब्रह्मासनंस्वस्यस्वीकृतमितीयमेवसर्वोत्कृष्टेतिभावः ॥ तथाचभुवनेश्वरीतंत्रेब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेच ॥
ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः ।ऐतेपंचमहाप्रेताःपादमूलेव्यवस्थिताइति ॥७॥ ननुपंचब्रह्मातिरिक्तंतेभ्योऽधिकंवस्तुनाऽस्त्येवेतिचेत्तत्राह। पंचभ्यइति॥ब्रह्मादयःपंचभूम्यादिपंचभूता
धिपतयस्तेषांपंचमहाभूतानामुत्पत्तिर्यस्माद्भवतितद्वस्तुवेदेव्यक्तमव्याकृतमित्यादिशब्दैरुच्यते ॥ अस्मिन्निदंसर्वंजगत्सूत्रेमणिगणाइवोतंप्रोतंचभवतीतिगार्गिब्राह्मणेइतिउक्तंतावताप्रकृ
तेकिमायातामितिचेत्तदाह । सैवश्रीभुवनेश्वरीति ॥ यद्वेदेपंचब्रह्मभ्योऽधिकमव्याकृतमित्युक्तंसाम्यावस्थमायोपाधिकंब्रह्मसैवाऽस्माकंभुवनेश्वरीभगवतीतिपंचब्रह्माधिकाऽस्त्येववेदे
भगवतीतिभावः ॥ ८ ॥

यदाचर्मेति ॥ आकाशंयदाचर्मवत्कृष्णाजिनवन्मानवावेष्टयिष्यंतितदाशिवांभुवनेश्वरीमाविज्ञाय नज्ञात्वाभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानंविनाऽपिदुःखस्यसंसारजन्यस्यनाशोभविष्यति ॥ नकदापि
चर्मवदाकाशवेष्टनंभविष्यति नचकदापिभुवनेश्वरीरूपज्ञानंविनामोक्षोभविष्यति ततोऽवश्यमेवभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानेयत्नआस्थेयइतिभावः ॥ ९ ॥ अतएवश्वेताश्वतरेभगवतीध्या
नमेवमोक्षसाधनत्वेनोक्तमित्याह । अतएवेति ॥ १० ॥ तामेवश्रुतिंपठति । तेध्यानेति ॥ ११ ॥ तन्निष्ठोभगवतीनिष्ठः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तत्रसच्चिदानंदरूपायाभगवत्याध्या
नाधिकारप्राप्त्यर्थमादावुपासनांतरमाह । विराड्रूपामिति ॥ सूत्ररूपांसमष्टिव्यष्टिलिंगरूपदेहाम् ॥ अंतर्यामिरूपिणींमायाशबलब्रह्मरूपिणीम् ॥ १५ ॥ इत्थंशुद्धेचेतसिजातेऽनंतरं
निर्गुणब्रह्मस्वरूपिणींध्यायेदित्याह । सच्चिदानंदेति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इत्थंराजकथाश्रवणप्रश्नंविहायभगवतीकथाश्रवणप्रश्नःकर्तव्यइतिव्यासाभिप्रायंज्ञात्वाजनमेजयआह ।

तामविज्ञायराजेंद्रनैवमुक्तोभवेन्नरः ॥ यदाचर्मवदाकाशंवेष्टयिष्यंतिमानवाः ॥ ९ ॥ तदाशिवामविज्ञायदुःखस्यांतोभविष्यति ॥ अतएवश्रुतौप्राहुःश्वेता
श्वतरशाखिनः ॥ १० ॥ तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढाम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनजन्मसाफल्यहेतवे ॥ ११ ॥ लज्जयावाभयेनाऽ
पिभक्त्यावाप्रेमयुक्तया ॥ सर्वसंगंपरित्यज्यमनोहृदिनिरुध्यच ॥ १२ ॥ तन्निष्ठस्तत्परोभूयादितिवेदांतडिंडिमः ॥ येनकेनमिषेणाऽपिस्वपंस्तिष्ठन्व्रज
न्नपि ॥ १३ ॥ कीर्तयेत्सततंदेवींसवैमुच्येतबंधनात् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनभजराजन्महेश्वरीम् ॥ १४ ॥ विराड्रूपांसूत्ररूपांतथांतर्यामिरूपिणीम् ॥ सो
पानक्रमतःपूर्वंततःशुद्धेतुचेतसि ॥ १५ ॥ सच्चिदानंदलक्ष्यार्थरूपांतांब्रह्मरूपिणीम् ॥ आराधयपरांशक्तिंप्रपंचोल्लासवर्जिताम् ॥ १६ ॥ तस्यांचित्तलयो
यःसतस्याआराधनंस्मृतम् ॥ राजन्राज्ञांपराशक्तिभक्तानांचरितंमया ॥ १७ ॥ धार्मिकाणांसूर्यसोमवंशजानांमनस्विनाम् ॥ पावनंकीर्तिदंधर्मबुद्धिदंस
द्गतिप्रदम् ॥ १८ ॥ कथितंपुण्यदंपश्चात्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ जनमेजयउवाच ॥ गौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदत्ताःपूर्वंपरांबया ॥ १९ ॥ हरायहरयेतद्व
न्नाभिपद्मोद्भवायच ॥ तुषाराद्रेश्चदक्षस्यगौरीकन्येतिविश्रुतम् ॥ २० ॥ क्षीरोदधेश्चकन्येतिमहालक्ष्मीरितिस्मृतम् ॥ मूलदेव्युद्भवानांचकथंकन्यात्वम
न्ययोः ॥ २१ ॥ असंभाव्यमिदंभातिसंशयोऽत्रमहामुने ॥ छिंधिज्ञानासिनातंत्वंसंशयच्छेदतत्पर ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिरह
स्यंपरमाद्भुतम् ॥ देवीभक्तस्यतेकिंचिदवाच्यंनहिविद्यते ॥ २३ ॥ देवीत्रयंयदादेवत्रयायादात्परांबिका ॥ तदाप्रभृतितेदेवाःसृष्टिकार्याणिचक्रिरे ॥ २४ ॥
कस्मिंश्चित्समयेराजन्दैत्याहालाहलाभिधाः ॥ महापराक्रमाजातास्त्रैलोक्यंतैर्जितंक्षणात् ॥ २५ ॥

गौरीति ॥ हेभगवंस्त्वयातृतीयस्कंधेषष्ठाध्याये विष्णवेऽथमहालक्ष्मीर्महाकालीशिवायच॥महासरस्वतीमह्यंस्थानात्तस्माद्विसर्जिताइतिवचनेनपूर्वमुक्तं किमितिगौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदेवताः
परांबयामणिद्वीपाधिवासिन्यादेव्याहरायहरयेपद्मजायचदत्ताइति ॥१९॥ लोकेत्वित्थंश्रुतमित्याह । तुषाराद्रेरिति॥ हिमालयस्यदक्षस्यचकन्यागौरी ॥ क्षीरोदधेःकन्यालक्ष्मीरितिश्रुतम्
॥ २० ॥ नन्वस्त्वेतत्किंतावतेतिचेत्तत्राह ॥ मूलदेव्युद्भवानांचेति ॥ मूलदेवीतउत्पन्नयोर्गौरीलक्ष्म्योरन्यकन्यात्वंकथमपिनघटतेविरोधादितिभावः ॥ २१ ॥ तमेवसंशयंछिं
धीत्याह । छिंधीति ॥ २२ ॥ २३ ॥ देवीत्रयंगौरीलक्ष्मीसरस्वतीत्रयंदेवत्रयायरुद्रविष्णुब्रह्मभ्योऽदाद्दत्तवतीपरांबिकामणिद्वीपाधिवासिनी ॥ २४ ॥ हालाहलविषवद्दुःसहत्वाद्धालाह
लाभिधत्वंदैत्यानाम् ॥ २५ ॥

रजताचलंकैलासम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ताभ्यांशिवविष्णुभ्याम् ॥ यद्वशादिति ॥ ययोःशक्त्योर्निमित्तेनतेदैत्याहतास्तयोर्गौरीलक्ष्मीशक्त्योर्निकटेएवाऽस्माभिर्दैत्याहतावयमेताहशाःपराक्रमिण
इत्यभिमानंहरविष्णूचक्रतुरित्यर्थः ॥ २९ ॥ छलहास्यमिति ॥ अस्मत्प्रसादेनैवैताभ्यांदैत्याजितास्तत्कथमस्मन्निकटएवविक्षिप्तवदभिमानंकुर्वातेइत्यभिप्रायेण कपटहास्यंतेशक्तीचक्रतुरि
त्यर्थः ॥ तौहरविष्णूतयोःशक्त्योःकपटहास्यंदृष्ट्वा ॥ ३० ॥ अभिमानखंडननिमित्तमतीवसंक्रुद्धावित्यर्थः ॥ नकेवलंसंक्रुद्धौकिंत्वनादिमाययामोहितौतत्प्रसादाद्देवजयेलब्धेऽपितद्गणय्य
किंमूर्खवच्छलहास्यंक्रियतइतिदुरुत्तरंचददतुरित्यर्थः ॥ ३१ ॥ तौहरविष्णूत्यक्त्वेत्यर्थः ॥ अतएवभगवत्यापूर्वमुक्तम् एताःशक्तयोमाननीयानाऽवमान्याःकदाचनेति ॥ ३२ ॥ द्विचे
तनौविगतधिषणौयतोविक्षिप्तौ ॥ ३३ ॥ अमूहरिहरौकार्याक्षमौजगत्कार्यासमर्थौकथंजातावित्यर्थः ॥ ३४ ॥ अकांडेअकालेनिरागसोनिरपराधिनः ॥ सर्वकर्मक्षयाभावेऽपीतिशेषः ॥ ३५ ॥

ब्रह्मणोवरदानेनदर्पितारजताचलम् ॥ रुरुधुर्निजसेनाभिस्तथावैकुंठमेवच ॥ २६ ॥ कामारिःकैटभारिश्चयुद्धोद्योगंचचक्रतुः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणामभूद्युद्धंम
होत्कटम् ॥ २७ ॥ हाहाकारोमहानासीद्देवदानवसेनयोः ॥ महताऽथप्रयत्नेनताभ्यांतेदानवाहताः ॥ २८ ॥ स्वस्वस्थानेषुगत्वातावभिमानंचचक्रतुः ॥
स्वशक्त्योर्निकटेराजन्यद्वशाद्देवतेहताः ॥ २९ ॥ अभिमानंतयोर्ज्ञात्वाच्छलहास्यंचचक्रतुः ॥ महालक्ष्मीश्चगौरीचहास्यंदृष्ट्वातयोस्तुतौ ॥ ३० ॥ देवावती
वसंक्रुद्धौमोहितावादिमायया ॥ दुरुत्तरंचददतुरवमानपुरःसरम् ॥ ३१ ॥ ततस्तेदेवतेतस्मिन्क्षणेत्यक्त्वातुतौपुनः ॥ अंतर्हितेचाऽभवतांहाहाकारस्तदा
ह्यभूत् ॥ ३२ ॥ निस्तेजस्कौचनिःशक्तीविक्षिप्तौचविचेतनौ ॥ अवमानात्तयोःशक्त्योर्जातौहरिहरौतदा ॥ ३३ ॥ ब्रह्माचिंतातुरोजातःकिमेतत्समुपस्थित
म् ॥ प्रधानौदेवतामध्येकथंकार्याक्षमावमू ॥ ३४ ॥ अकांडेकिंनिमित्तेनसंकटंसमुपस्थितम् ॥ प्रलयोभविताकिंवाजगतोऽस्यनिरागसः ॥ ३५ ॥ निमि
त्तंनैवजानेऽहंकथंकार्याप्रतिक्रिया ॥ इतिचिंतातुरोऽत्यर्थंदध्यौमीलितलोचनः ॥ ३६ ॥ पराशक्तिप्रकोपात्तुजातमेतदितिस्मह ॥ जानंस्तदासावधानःप
द्मजोभून्नृपोत्तम ॥ ३७ ॥ ततस्तयोश्चयत्कार्यंस्वयमेवाऽकरोत्तदा ॥ स्वशक्तेश्चप्रभावेणकियत्कालंतपोनिधिः ॥ ३८ ॥ ततस्तयोस्तुस्वस्त्यर्थंमन्वादी
न्स्वसुतानथ ॥ आह्वयामासधर्मात्मासनकादींश्चसत्वरः ॥ ३९ ॥ उवाचवचनंतेभ्यःसव्रतेभ्यस्तपोनिधिः ॥ कार्यासक्तोऽहमधुनातपःकर्तुंनचक्षमः ॥
॥ ४० ॥ पराशक्तेस्तुतोषार्थंजगद्धारयुतोऽस्म्यहम् ॥ शिवविष्णूचविक्षिप्तौपराशक्तिप्रकोपतः ॥ ४१ ॥

प्रतिक्रियाप्रतीकारः कथंकर्तव्योनिमित्तज्ञानाभावे ॥ नहिरोगनिदानज्ञानाभावेचिकित्सकाउपायंकुर्वंतीति ॥ दध्यौनिमित्तज्ञानार्थंध्यानंकृतवानित्यर्थः ॥ ३६ ॥ जानन्निति ॥ पराश
क्तिप्रकोपरूपंनिदानंजानन्नित्यर्थः ॥ सावधानोऽधुनोपायंकरिष्यामीतिविश्वासेनेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ततआरभ्ययावद्धरिहरौस्वस्थौभविष्यतस्तावत्पर्यंतंतयोःकार्यंपालनसंहाररूपंस्वयमे
वब्रह्मास्वशक्तिप्रसादादकरोदित्याह । ततस्तयोरिति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ किंतत्कार्यंतदाह । पराशक्तेरिति ॥ जगद्धारोजगतःसृष्टिस्थितिसंहाररूपः ॥ सचपराशक्तेरेवकार्यंभवती
तिमयातत्तोषार्थमवश्यंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ पूर्ववृत्तौपूर्वस्वभावौ ॥ ४३ ॥ किंचयस्यकुलेतयोःशक्त्योर्जन्मभविष्यतितत्कुलंजगतीतलंपावयेत्स्वयंचकृतकृत्यंभवेदित्याह । कुलेयस्येति ॥४४ ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ एकाधिकशतश्लोकैर्गौरीजन्मसदुच्यते ॥ नानापीठोद्भवस्तद्वच्छिववविभ्रांतिवर्णनम् ॥१॥ चतुर्मुखाज्ञयामुनयःससुराःसर्वेहिमालयेतपश्चर्यार्थंगताइत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह । ततस्तेत्विति ॥ मायाबीजंश्रीभुवनेश्वरीमंत्रः ॥ १ ॥ २ ॥ पाशेति ॥ पाशांकुशाभयवरमुद्राहस्तेत्यर्थः ॥३॥ विश्वोऽव्यष्टिस्थूलदेहाभिमानीवैश्वानरःसमष्टिस्थूलदेहाभिमानी॥४॥तैजसोऽव्यष्टिलिंगदेहाभिमानी ॥ सूत्रात्मासमष्टिलिंगदेहाभिमानी॥तदेवाह । यस्मिन्निति॥ओतप्रोताग्रथिताइत्यर्थः ॥५॥ प्राज्ञोऽव्यष्टिकारणदेहाभि

तस्मात्तांपरमांशक्तिंयूयंसंतोषयंत्वथ ॥ अत्यद्भुतंतपःकृत्वाभक्त्यापरमयायुताः ॥ ४२ ॥ यथातौपूर्ववृत्तौचस्यातांशक्तियुतावपि ॥ तथाकुरुतमत्पुत्रायशोवृद्धिर्भवेद्धिवः ॥ ४३ ॥ कुलेयस्यभवेज्जन्मतयोःशक्त्योस्तुतत्कुलम् ॥ पावयेज्जगतींसर्वांकृतंकृत्यंस्वयंभवेत् ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ पितामहवचःश्रुत्वागताःसर्वेवनांतरे ॥ रिराधयिषवःसर्वेदक्षाद्याविमलांतराः ॥ ४५ ॥ ॥ इतिश्रीदे०म०स०एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ ततस्तेतुवनोद्देशेहिमाचलतटाश्रयाः ॥ मायाबीजजपासक्तास्तपश्चेरुःसमाहिताः ॥ १ ॥ ध्यायतांपरमांशक्तिंलक्षवर्षाण्यभून्नृप ॥ ततःप्रसन्नादेवीसाप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ २ ॥ पाशांकुशवराभीतिचतुर्बाहुस्त्रिलोचना ॥ करुणारससंपूर्णासच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३ ॥ दृष्ट्वातांसर्वजननींतुष्टुवुर्मुनयोऽमलाः॥नमस्तेविश्वरूपायैवैश्वानरसुमूर्तये ॥४॥ नमस्तैजसरूपायैसूत्रात्मवपुषेनमः ॥ यस्मिन्सर्वेलिंगदेहाओतप्रोताव्यवस्थिताः ॥ ५ ॥ नमःप्राज्ञस्वरूपायैनमोऽव्याकृतमूर्तये ॥ नमःप्रत्यक्स्वरूपायैनमस्तेब्रह्ममूर्तये ॥ ६ ॥ नमस्तेसर्वरूपायैसर्वलक्ष्यात्ममूर्तये ॥ इतिस्तुत्वाजगद्धात्रींभक्तिगद्गदयागिरा ॥ ७ ॥ प्रणेमुश्चरणांभोजंदक्षाद्यामुनयोऽमलाः ॥ ततःप्रसन्नासादेवीप्रोवाचपिकभाषिणी ॥ ८ ॥ वरंब्रूतमहाभागावरदाऽहंसदामता ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वाहरविष्णवोस्तनोःशमम् ॥ ९ ॥ तयोस्तच्छक्तिलाभंचवव्रिरेनृपसत्तम ॥ दक्षोऽथपुनरप्याहजन्मदेविकुलेमम ॥ १० ॥ भवेत्तवांबयेनाऽहंकृतकृत्योभवेइति ॥ जपंध्यानंतथापूजांस्थानानिविविधानिच ॥ ११ ॥ वदमेपरमेशानिस्वमुखेनैवकेवलम् ॥ देव्युवाच ॥ मच्छक्त्योरवमानाच्चजातावस्थातयार्द्वयोः ॥ १२ ॥ नैतादृशःप्रकर्तव्योमेऽपराधःकदाचन ॥ अधुनामत्कृपालेशाच्छरीरेस्वस्थतातयोः ॥ १३ ॥ भविष्यतिचतेशक्तिस्त्वद्गृहेक्षीरसागरे ॥ जनिष्यतस्तत्रताभ्यांप्राप्स्यतःप्रेरितेमया ॥ १४ ॥ मायाबीजंहिमंत्रोमेमुख्यःप्रियकरःसदा ॥ ध्यानंविराट्स्वरूपंमेऽथवात्वत्पुरतःस्थितम् ॥ १५ ॥

मानी ॥ अव्याकृतःसमष्टिकारणदेहाभिमानी ॥ प्रत्यग्जीवाधिष्ठानंकूटस्थंब्रह्मब्रह्ममूर्तयेइत्यत्रतुसर्वाधिष्ठानंब्रह्मेतिविभागः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तनोःशमंशांतिम् ॥ ९ ॥ तयोर्हरिहरयोस्तच्छक्तिलाभंगौरीलक्ष्मीशक्तिलाभम् ॥ १० ॥ ११ ॥ जातावस्थातयोरिति ॥ तयोरेतादृश्यवस्थाजातेत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ एकाशक्तिस्त्वद्गृहेतवदक्षस्यगृहेऽपराशक्तिःक्षीरसागरेजानिष्यतः ॥ ताभ्यामितितादर्थ्येचतुर्थी ॥१४॥ जपध्यानादिकंयत्पृष्टंतत्रोत्तरमाह । मायाबीजंहीति ॥ सचभुवनेश्वरीमंत्रः त्वत्पुरतइति।यदेतन्मयादर्शितंपाशांकुशाभयवरकरंध्यानमित्यर्थः ॥ विराट्स्वरूपध्यानंत्वग्रेवक्ष्यति ॥ १५ ॥

सच्चिदानंदरूपंवा ममध्यानमित्यर्थः ॥ तदुक्तंभुवनेश्वरीहृदयेस्त्रीरूपंवाथपुंरूपंनिष्फलंवामहेश्वरि॥ निष्कामनापरतयाजपेन्मंत्रंसमाहितइति॥ सर्वजगन्ममस्थानंभवतिममसर्वात्मकत्वादि
तिस्थानप्रश्नस्योत्तरम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शाक्तंमहःपराशक्तेस्तेजइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ करकोणाहताइति ॥ ॥ दुंदुभिताडनार्थंयष्टिग्रहणेऽवकाशोनास्तीत्यतित्वरयाकर
कोणेनैवाऽऽहताइत्यर्थः ॥ २१ ॥ मंगलायांमंगंभक्तानांजननमरणासर्पणंलातिगृह्णातिनाशयतिसामंगला ॥ २२ ॥ परसंविदोब्रह्मरूपिण्याः सत्यत्वात्तदवतारत्वादस्याःसतीतिनामचक्रे
इत्यर्थः ॥ तस्यशक्तिरिति ॥ यापूर्वमियंशिवस्यशक्तिरासीत्सेयंशिवायैवदत्तेतिभावः ॥ २३ ॥ मनोर्दक्षस्यप्रजापतेः॥२४॥२५॥२६॥ जंबुरसेनोद्भूतायानदीयत्रजांबूनदंसुवर्णंभवति तस्ये

सच्चिदानंदरूपंवास्थानंसर्वंजगन्मम ॥ युष्माभिःसर्वदाचाऽहंपूज्याध्येयाचसर्वदा॥१६॥व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीमणिद्वीपाधिवासिनी॥दक्षाद्या
मुनयःसर्वेब्रह्माणंपुनराययुः ॥ १७ ॥ ब्रह्मणेसर्ववृत्तांतंकथयामासुरादरात्॥हरोहरिश्चस्वस्थौतौस्वस्वकार्यक्षमौनृप ॥१८॥ जातौपरांवाक्कृपयागर्वेणरहि
तौतदा ॥ कदाचिदथकालेतुमहःशाक्तमवातरत् ॥ १९॥ दक्षगेहेमहाराजत्रैलोक्येप्युत्सवोऽभवत् ॥ देवाःप्रमुदिताःसर्वेपुष्पवृष्टिंचचक्रिरे॥२०॥नेदुर्दुंदु
भयःस्वर्गेकरकोणाहतानृप॥मनांस्यासन्प्रसन्नानिसाधूनाममलात्मनाम् ॥ २१ ॥ सरितोमार्गवाहिन्यःसुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥ मंगलायांतुजातायांजातंसर्व
त्रमंगलम्॥२२॥तस्यानामसतींचक्रेसत्यत्वात्परसंविदः ॥ ददौपुनःशिवायाऽथतस्यशक्तिस्तुयाऽभवत् ॥ २३ ॥ सापुनर्ज्वलनेदग्धादैवयोगान्मनोर्नृप॥
जनमेजयउवाच ॥ अनर्थकरमेतत्तेश्रावितंवचनंमुने ॥२४॥ एतादृशंमहद्वस्तुकथंदग्धंहुताशने ॥ यन्नामस्मरणान्नृणांसंसाराग्निभयंनहि ॥२५॥ केनकर्म
विपाकेनमनोर्दग्धंतद्वदहि ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्पुरावृत्तंसतीदाहस्यकारणम् ॥२६॥ कदाचिदथदुर्वासागतोजांबूनदेश्वरीम्॥ददर्शदेवींतत्राऽसौमा
यावीजंजजापसः ॥ २७ ॥ ततःप्रसन्नादेवेशीनिजकंठगतांस्रजम् ॥ भ्रमद्भ्रमरसंसक्तांमकरंदमदाकुलाम्॥२८॥ददौप्रसादभूतांतांजग्राहशिरसामुनिः॥ततो
निर्गत्यतरसाव्योममार्गेणतापसः॥२९॥आजगामसयत्राऽऽस्तेदक्षःसाक्षात्सतीपिता ॥ संदर्शनार्थमंबायाननामचसतीपदे ॥३०॥ पृष्टोदक्षेणसमुनिर्माला
कस्याऽस्त्यलौकिकी॥कथंलब्धात्वयानाथदुर्लभाभुविमानवैः ॥३१॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यप्रोवाचाऽश्रुयुतेक्षणः ॥ देव्याःप्रसादमतुलंप्रेमसद्गदितांतरः ॥
॥ ३२ ॥ प्रार्थयामासतांमालांतंमुनिंससतीपिता ॥ अदेयंशक्तिभक्तायनास्तित्रैलोक्यमंडले ॥३३॥ इतिबुद्ध्यातुतांमालांमनवेससमर्पयत् ॥ गृहीताशि
रसामालामनुनानिजमंदिरे ॥ ३४ ॥ स्थापिताशयनंयत्रदंपत्योरतिसुंदरम् ॥ पशुकर्मरतोरात्रौमालागंधेनमोदितः ॥ ३५ ॥

श्वरींतत्स्थानस्थितांदेवीमित्यर्थः ॥ २७ ॥२८॥ मुनिर्दुर्वासाः ॥२९॥अंबायादक्षगृहेऽवतीर्णायाजगन्मातुर्दर्शनार्थमित्यर्थः ॥३०॥३१॥ देव्याःप्रसादमिति॥अश्रूपूर्णेक्षणोमुनिर्देवीप्रसाद
लब्धेयंमालेतिप्रोवाचेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ शक्तिभक्तायपराशक्त्युपासकाय ॥ ३३ ॥ मनवेदक्षाय सदुर्वासाः ॥ ३४ ॥ तेनमालागंधेनमोदितोहर्षितः सन्रात्रौपशुकर्मरतो
मैथुनासक्तोभवदित्यर्थः ॥ ३५ ॥

तेनपापेनभगवतीमालायाअपमानरूपापराधजन्यपापेनाशिवेदेव्यांचद्वेषबुद्धिरभवदित्यर्थः ॥ अनेनचदेवीसंबंधिपदार्थावहेलनेनएतादृशोमहाननर्थोजातस्तस्मात्तद्धेलनमज्ञानेनाऽपिनकर्तव्य
मितिबोधितम् ॥३६॥ तेनाऽपराधेनशिवद्वेषरूपापराधेनतज्जन्यःशिवापराधिदक्षजन्यःसतीधर्मःपतिव्रताधर्मःपतिनिंदायामेतादृशंव्रतंपतिव्रताभिराचरणीयमितिदिदृक्षया॥३७॥ तंसतीदेहं
त्यक्त्वापुनस्तदेवदेव्यामहोहिमवत्पृष्ठेप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ भद्रकाल्याश्चशिवगणैश्चान्वितः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ एतादृशेसर्वस्वनाशेजातेकोऽपिदयांनकरिष्यतितथाऽपि
शिवःकरुणानिधित्वाचकारेत्याह । जातेसर्वस्वेति ॥ बस्तवक्रेणछागवक्रेणतंमनुंदक्षमजीवयज्जीवयामासेत्यर्थः॥एतेनवीरभद्रेणयज्ञध्वंसःकृतोदक्षस्यचशिरश्छेदितमित्यनुक्तमप्यर्थाद्बोध्यम्
॥ ४२ ॥ यज्ञवाटंयज्ञस्थानम् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ भ्रांतचित्तोविक्षिप्तःसन्नित्यर्थः ॥ ४५ ॥ सत्यायत्रावयवाःपतिष्यंतितत्रमोहेनाशिवःस्थास्यतिनोचेत्तांगृहीत्वाब्रह्मांडाद्बहिरपिगमिष्यती

अभवत्समहीपालस्तेनपापेनशंकरे ॥ शिवेद्वेषमतिर्जातोदेव्यांसत्यांतथानृप ॥ ३६ ॥ राजंस्तेनाऽपराधेनतज्जन्योदेहएवच ॥ सत्यायोगाग्निनादग्धःस
तीधर्मदिदृक्षया ॥ ३७ ॥ पुनश्चहिमवत्पृष्ठेप्रादुरासीत्तुतन्महः ॥ जनमेजयउवाच ॥ दह्यमानेसतीदेहेजातेकिमकरोच्छिवः ॥ ३८ ॥ प्राणाधिकासतीत
स्यतद्वियोगेनकातरः ॥ व्यासउवाच ॥ ततःपरंतुयज्जातंमयावक्तुंनशक्यते ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यप्रलयोजातःशिवकोपाग्निनानृप ॥ वीरभद्रःसमुत्पन्नोभद्र
कालीगणान्वितः ॥ ४० ॥ त्रैलोक्यनाशनोद्युक्तोवीरभद्रोयदाऽभवत् ॥ ब्रह्मादयस्तदादेवाःशंकरंशरणंययुः ॥ ४१ ॥ जातेसर्वस्वनाशेऽपिकरुणानिधि
रीश्वरः ॥ अभयंदत्तवांस्तेभ्योबस्तवक्रेणतंमनुम् ॥ ४२ ॥ अजीवयन्महात्माऽसौततःखिन्नोमहेश्वरः ॥ यज्ञवाटमुपागम्यरुरोदभृशदुःखितः ॥ ४३ ॥
अपश्यत्तांसतींवह्नौदह्यमानांतुचित्कलाम् ॥ स्कंधेऽप्यारोपयामासहासतीतिवदन्मुहुः ॥ ४४ ॥ बभ्रामभ्रांतचित्तःसन्नानादेशेषुशंकरः ॥ तदाब्रह्मादयो
देवाश्चिंतामापुरनुत्तमाम् ॥ ४५ ॥ विष्णुस्तुत्वरयातत्रधनुरुद्यम्यमार्गणैः ॥ चिच्छेदावयवान्सत्यास्तत्तत्स्थानेषुतेपतन् ॥ ४६ ॥ तत्तत्स्थानेषुतत्रा
ऽऽसीन्नानामूर्तिधरोहरः ॥ उवाचचततोदेवान्स्थानेष्वेतेषुयेशिवाम् ॥ ४७ ॥ भजंतिपरयाभक्त्यातेषांकिंचिन्नदुर्लभम् ॥ नित्यंसन्निहितायत्रनिजांगेषु
परांबिका ॥ ४८ ॥ स्थानेष्वेतेषुयेमर्त्याःपुरश्चरणकर्मिणः॥तेषांमंत्राःप्रसिध्यंतिमायाबीजंविशेषतः॥४९॥इत्युक्त्वाशंकरस्तेषुस्थानेषुविरहातुरः॥का
लंनिन्येनृपश्रेष्ठजपध्यानसमाधिभिः ॥ ५० ॥ जनमेजयउवाच ॥ कानिस्थानानितानिस्युःसिद्धपीठानिचानघ॥ कतिसंख्यानिनामानिकानितेषांचमेव
द ॥ ५१ ॥ तत्रस्थितानांदेवीनांनामानिचकृपाकर ॥ कृतार्थोऽहंभवेयेनतद्वदाशुमहामुने ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेवीपीठा
निसांप्रतम् ॥ येषांश्रवणमात्रेणपापहीनोभवेन्नरः ॥ ५३ ॥

त्यभिप्रायेणसत्यादेव्याअवयवांश्चिच्छेदेत्याह । चिच्छेदेति ॥ तत्तत्स्थानेषुनानाविधेषुस्थानेषुतेवयवाश्छेदिताअपतन् ॥ ४६ ॥ यदर्थमवयवाश्छेदितास्तत्कार्यंतदाजातामित्याह । ना
नामूर्तिधरोहरइति ॥ उवाचेति ॥अत्रहरःकर्ता ॥ ४७ ॥ निजांगेषुनिजावयवेषुस्थानेषुपरांबिकादेवीनानारूपैःसंस्थितास्तीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ मायाबीजंविशेषतइति ॥ देव्या
मुख्योमंत्रोहिमायाबीजंतस्मिन्देव्याःप्रत्यासत्त्यतिशयात् ॥ तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे ॥ ह्रींकारादर्शबिंबिकेति ॥ तथाचतस्यजपेनशीघ्रंसंतुष्टाभगवतीशीघ्रंसिद्धिंददातीत्यर्थः ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ गौरीमुखनिवासिनीति ॥ वाराणस्यांगौरीमुखंपतितंतस्मिन्पीठेमुखरूपेयद्भगवत्यारूपंतस्यविशालाक्षीतिनामेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ दक्षिणेमानसेकुमुदा ॥ उत्तरेमानसेविश्वकामप्र
पूरिणीविश्वकामाख्याभगवतीतिष्ठतीत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ गोमंतेपर्वते ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ पातालेपरमेश्वरीनाम्नी

येषुयेषुचपीठेषूपास्येयंसिद्धिकांक्षिभिः ॥ भूतिकामैरभिध्येयातानिवक्ष्यामितत्त्वतः ॥ ५४ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीगौरीमुखनिवासिनी ॥ क्षेत्रेवैनैमि
षारण्येप्रोक्तासालिंगधारिणी ॥ ५५ ॥ प्रयागेललिताप्रोक्ताकामुकीगंधमादने ॥ मानसेकुमुदाप्रोक्तादक्षिणेचोत्तरेतथा ॥ ५६ ॥ विश्वकामाभगवतीवि
श्वकामप्रपूरिणी ॥ गोमंतेगोमतीदेवीमंदरेकामचारिणी ॥ ५७ ॥ मदोत्कटाचैत्ररथेजयंतीहस्तिनापुरे ॥ गौरीप्रोक्ताकान्यकुब्जेरंभातुमलयाचले ॥ ५८ ॥
एकाम्रपीठेसंप्रोक्तादेवीसाकीर्तिमत्यपि ॥ विश्वेविश्वेश्वरींप्राहुःपुरुहूतांचपुष्करे ॥ ५९ ॥ केदारपीठेसंप्रोक्तादेवीसन्मार्गदायिनी ॥ मंदाहिमवतःपृष्ठेगोकर्णे
भद्रकर्णिका ॥ ६० ॥ स्थानेश्वरीभवानीतुबिल्वकेबिल्वपत्रिका ॥ श्रीशैलेमाधवीप्रोक्ताभद्राभद्रेश्वरेतथा ॥ ६१ ॥ वराहशैलेतुजयाकमलाकमलालये ॥
रुद्राणीरुद्रकोट्यांतुकालीकालंजरेतथा ॥ ६२ ॥ शालग्रामेमहादेवीशिवलिंगेजलप्रिया ॥ महालिंगेतुकपिलामाकोटेमुकुटेश्वरी ॥ ६३ ॥ मायापुर्यां
कुमारीस्यात्संतानेललितांबिका ॥ गयायांमंगलाप्रोक्ताविमलापुरुषोत्तमे ॥ ६४ ॥ उत्पलाक्षीसहस्राक्षेहिरण्याक्षेमहोत्पला ॥ विपाशायाममोघाक्षी
पाडलापुंड्रवर्धने ॥ ६५ ॥ नारायणीसुपार्श्वेतुत्रिकूटेरुद्रसुंदरी ॥ विपुलेविपुलादेवीकल्याणीमलयाचले ॥ ६६ ॥ सह्याद्रावेकवीरातुहरिश्चंद्रेतुचंद्रि
का ॥ रमणारामतीर्थेतुयमुनायांमृगावती ॥ ६७ ॥ कोटिवीकोटतीर्थेतुसुगंधामाधवेवने ॥ गोदावर्यांत्रिसंध्यातुगंगाद्वारेरतिप्रिया ॥ ६८ ॥ शिवकुंडेशु
भानंदानंदिनीदेविकातटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ६९ ॥ देवकीमथुरायांतुपातालेपरमेश्वरी ॥ चित्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्याधिवा
सिनी ॥ ७० ॥ करवीरेमहालक्ष्मीरुमादेवीविनायके ॥ आरोग्यावैद्यनाथेतुमहाकालेमहेश्वरी ॥ ७१ ॥ अभयेत्युष्णतीर्थेषुनितंबाविंध्यपर्वते ॥ मांड
व्येमांडवीनामस्वाहामाहेश्वरीपुरे ॥ ७२ ॥ छगलंडेप्रचंडातुचंडिकाऽमरकंटके ॥ सोमेश्वरेवरारोहाप्रभासेपुष्करावती ॥ ७३ ॥ देवमातासरस्वत्यांपा
रावारातटेस्मृता ॥ महालयेमहाभागापयोष्ण्यांपिंगलेश्वरी ॥ ७४ ॥ सिंहिकाकृतशौचेतुकार्तिकेत्वतिशांकरी ॥ उत्पलावर्तकेलोलासुभद्राशोणसंगमे
॥ ७५ ॥ मातासिद्धवनेलक्ष्मीरनंगाभरताश्रमे ॥ जालंधरेविश्वमुखीताराकिष्किंधपर्वते ॥ ७६ ॥ देवदारुवनेपुष्टिर्मेधाकाश्मीरमंडले ॥ भीमादेवीहि
माद्रौतुतुष्टिर्विश्वेश्वरीतथा ॥ ७७ ॥ कपालमोचनेशुद्धिर्माताकायावरोहणे ॥ शंखोद्धारेधरानामधृतिःपिंडारकेतथा ॥ ७८ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ उष्णतीर्थेष्वभयेति देवीविंध्यपर्वतेनितंबादेवी ॥ पूर्वोक्ताविंध्यवासिनीच ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ तटेसमुद्रतटेपारावारादेवी ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ विश्वेश्वरेक्षेत्रेतु
ष्टिर्देवी ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

॥ ७९ ॥८०॥ वैश्रवणालयेकुबेरालयेनिधिनाम्नीदेवता ॥८१॥८२ ॥ तिलोत्तमेत्यंतमेवाष्टोत्तरशतनामसमाप्तिः ॥ चित्तेब्रह्मकलानामेत्यनेनतुसर्वासामुक्तानांदेवतानांमुख्यरूपमुच्यते ॥
याचित्तेब्रह्मकला याचसर्वशरीरिणांशक्तिःसैवैतद्देवतात्मिकेतिशेषः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ इमानिसर्वाणिस्थानानिनसतीदेव्यंगभूतानि किंतुकानिचिद्देव्यंगानियत्रपतितानितथाविधानि ॥
कानिचित्तु रामासुचातिलोत्तमेत्यादीनिप्रसंगेनोक्तानीत्याह । सतीदेव्यंगेति ॥ ८५ ॥ देवीलोकंमणिद्वीपम् ॥ ८६ ॥ यात्राविधानतःपुराणादिषुप्रोक्तेनयात्राविधानेनेत्यर्थः ॥ ८७ ॥

कलातुचंद्रभागायामच्छोदेशिवधारिणी ॥ वेणायाममृतानामबदर्यामुर्वशीतथा ॥ ७९ ॥ औषधिश्चोत्तरकुरौकुशद्वीपेकुशोदका ॥ मन्मथाहेमकूटेतु
कुमुदेसत्यवादिनी ॥ ८० ॥ अश्वत्थेवंदनीयातुनिधिर्वैश्रवणालये ॥ गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसन्निधौ ॥ ८१ ॥ देवलोकेतथेंद्राणीब्रह्मास्येषुसरस्व
ती ॥ सूर्यबिंबेप्रभानाममातृणांवैष्णवीमता ॥ ८२ ॥ अरुंधतीसतीनांतुरामासुचतिलोत्तमा ॥ चित्तेब्रह्मकलानामशक्तिःसर्वशरीरिणाम् ॥ ८३ ॥ इमा
न्यष्टशतानिस्युःपीठानिजनमेजय ॥ तत्संख्याकास्तदीशान्योदेव्यश्चपरिकीर्तिताः ॥ ८४ ॥ सतीदेव्यंगभूतानिपीठानिकथितानिच ॥ अन्यान्यपिप्र
संगेनयानिमुख्यानिभूतले ॥ ८५ ॥ यःस्मरेच्छृणुयाद्वापिनामाष्टशतमुत्तमम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोदेवीलोकंपरंव्रजेत् ॥ ८६ ॥ एतेषुसर्वपीठेषुगच्छे
द्यात्राविधानतः ॥ संतर्पयेच्चपित्रादीञ्छ्राद्धादीनिविधायच ॥ ८७ ॥ कुर्याच्चमहतींपूजांभगवत्याविधानतः ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींजगदंबांमुहुर्मुहुः ॥
॥ ८८ ॥ कृतकृत्यंस्वमात्मानंजानीयाज्जनमेजय ॥ भक्ष्यभोज्यादिभिःसर्वान्ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ ८९ ॥ सुवासिनीःकुमारीश्चबटुकादींस्तथानृप ॥
तस्मिन्क्षेत्रेस्थितायेतुचांडालाद्याअपिप्रभो ॥ ९० ॥ देवीरूपाःस्मृताःसर्वेपूजनीयास्ततोहिते ॥ प्रतिग्रहादिकंसर्वंतेषुक्षेत्रेषुवर्जयेत् ॥ ९१ ॥ यथाश
क्तिपुरश्चर्यांकुर्यान्मंत्रस्यसत्तमः ॥ मायाबीजेनदेवेशींतत्तत्पीठाधिवासिनीम् ॥ ९२ ॥ पूजयेदनिशंराजन्पुरश्चरणकृद्भवेत् ॥ वित्तशाठ्यंनकुर्वीतदेवीभ
क्तिपरोनरः ॥ ९३ ॥ यएवंकुरुतेयात्रांश्रीदेव्याःप्रीतमानसः ॥ सहस्रकल्पपर्यंतंब्रह्मलोकेमहत्तरे ॥ ९४ ॥ वसंतिपितरस्तस्यसोऽपिदेवीपुरेतथा ॥
अंतेलब्ध्वापरंज्ञानंभवेन्मुक्तोभवांबुधेः ॥ ९५ ॥ नामाष्टशतजापेनबहवःसिद्धतांगताः ॥ यत्रैतल्लिखितंसाक्षात्पुस्तकेवापितिष्ठति ॥ ९६ ॥ ग्रहमारी
भयादीनितत्रनैवभवंतिहि ॥ सौभाग्यंवर्धतेनित्यंयथापर्वणिवारिधिः ॥ ९७ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिन्नामाष्टशतजापिनः ॥ कृतकृत्योभवेन्नूनंदेवीभक्तिपराय
णः ॥ ९८ ॥ नमंतिदेवतास्तंवैदेवीरूपोहिसस्मृतः ॥ सर्वथापूज्यतेदेवैःकिंपुनर्मनुजोत्तमैः ॥ ९९ ॥ श्राद्धकालेपठेदेतन्नामाष्टशतमुत्तमम् ॥ तृप्तास्ततिपितरः
सर्वेप्रयांतिपरमांगतिम् ॥ १०० ॥ इमानिमुक्तिक्षेत्राणिसाक्षात्संविन्मयानिच ॥ सिद्धपीठानिराजेंद्रसंश्रयेन्मतिमान्नरः ॥ १०१ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ स्वयंदेवीपुरेमणिद्वीपेस्थित्वातत्रदेवीप्रसादाज्ज्ञानंलब्ध्वाभवांबुधेर्मुक्तोभवतीत्यर्थः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥
॥ १०० ॥ इमान्यष्टशतनामानिमत्स्यपुराणेऽपिस्पष्टानि ॥ १०१ ॥

॥ १०२ ॥ इतिश्रीदे० ति० सप्तमस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥३०॥ श्रीलक्ष्मीमातरंरंगनाथाख्यंपितरंगुरुम् । नीलकंठःप्रकुरुतेनत्वागीताविमर्शिनीम् ॥ १ ॥ चतुःसप्ततिपद्यैस्तुपार्वत्याख्यंपरंम
हः ॥ हिमालयेप्रादुरभूदितिसम्यागिहोच्यते ॥ २ ॥ पूर्वाध्याये पुनश्चहिमवत्पृष्ठेप्रादुरासीत्तुतन्महइत्युक्तंतत्कथांपृच्छति । धराधराधीशेति ॥ धराधराःपर्वतास्तेषामधीशोहिमालयस्तस्य
मौलावित्यर्थः ॥१॥ वक्तुरुत्साहार्थंकथाश्रवणेस्वोत्साहंदर्शयति । कोविरज्येतेति॥सुधामपिपिबताममराणांयोमृत्युः सदेवीकथामृतश्रवणवतोनैवभवेदित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥
सौभाग्यरहितमैश्वर्यरहितंतदापराशक्तेःपुण्यश्लोकायादेव्याःपालयित्र्याजगन्मातुरभावाज्जातामित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ग्रहाअपिविपरीतगतयःशास्तुःसत्यादेव्याअभावाज्जाताइत्यर्थः ॥८॥

पृष्टंयत्तत्त्वयाराजन्नुक्तंसर्वमहेशितुः ॥ रहस्यातिरहस्यंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥१०२॥ इतिश्रीदे०म०सप्तमस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ जनमेजयउ
वाच ॥ धराधराधीशमौलावाविरासीत्परंमहः ॥ यदुक्तंभवतापूर्वंविस्तरात्तद्वदस्वमे ॥ १ ॥ कोविरज्येतमतिमान्पिबञ्छक्तिकथामृतम् ॥ सुधांतुपिबतां
मृत्युःसनैतच्छृण्वतोभवेत् ॥२॥ व्यासउवाच ॥ धन्योऽसिकृतकृत्योऽसिशिक्षितोऽसिमहात्मभिः ॥ भाग्यवानसियद्देव्यांनिर्व्याजाभक्तिरस्तिते ॥ ३ ॥
शृणुराजन्पुरावृत्तंसतीदेहेग्निभर्जिते ॥ भ्रांतःशिवस्तुवभ्रामक्वाचिद्देशोस्थिरोभवत् ॥ ४ ॥ प्रपंचभानरहितःसमाधिगतमानसः ॥ ध्यायन्देवीस्वरूपं
तुकालंनिन्येसआत्मवान् ॥ ५ ॥ सौभाग्यरहितंजातंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ शक्तिहीनंजगत्सर्वंसाब्धिद्वीपंसपर्वतम् ॥ ६ ॥ आनंदःशुष्कतांयातःसर्वे
षांहृदयांतरे ॥ उदासीनाःसर्वलोकाश्चिंताजर्जरचेतसः ॥ ७ ॥ सदादुःखोदधौमग्नारोगग्रस्तास्तदाऽभवन् ॥ ग्रहाणांदेवतानांचवैपरीत्येनवर्तनम् ॥
॥ ८ ॥ अधिभूताधिदैवानांसत्यभावान्नृपाऽभवन् ॥ अथाऽस्मिन्नेवकालेतुतारकाख्योमहासुरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मदत्तवरोदैत्योऽभवत्त्रैलोक्यनायकः ॥ शि
वौरसस्तुयःपुत्रःसतेहंताभविष्यति ॥ १० ॥ इतिकल्पितमृत्युःसदेवदेवैर्महासुरः ॥ शिवौरससुताभावाज्जगर्जचननंदच ॥११॥ तेनचोपद्रुताःसर्वेस्वस्था
नात्प्रच्युताःसुराः ॥ शिवौरससुताभावाच्चिंतामापुर्दुरत्ययाम् ॥ १२ ॥ नांगनाशंकरस्यास्तिकथंतत्सुतसंभवः ॥ अस्माकंभाग्यहीनानांकथंकार्यंभ
विष्यति ॥ १३ ॥ इतिचिंतातुराःसर्वेजग्मुर्वैकुंठमंडले ॥ शशंसुर्हरिमेकांतेसचोपायंजगादह ॥ १४ ॥ कुतश्चिंतातुराःसर्वेकामकल्पद्रुमाशिवा ॥ जाग
र्तिभुवनेशानीमणिद्वीपाधिवासिनी ॥ १५ ॥ अस्माकमनयादेवतदुपेक्षास्तिनान्यथा ॥ शिक्षैवेयंजगन्मात्राकृतास्मच्छिक्षणायच ॥ १६ ॥ लालनेता
डनेमातुर्नाकारुण्यंयथार्भके॥तद्वद्देवजगन्मातुर्नियंत्र्यागुणदोषयोः॥१७॥ अपराधोभवत्येवतनयस्यपदेपदे ॥ कोपरःसहतेलोकेकेवलंमातरंविना ॥१८॥

॥ ९ ॥ ब्रह्मणादत्तोवरोयस्मैताहशस्तस्मिन्नेवसंधौतारकासुरोऽभवदित्यर्थः ॥ कोऽसौब्रह्मणावरोदत्तस्तमाह । शिवौरसस्त्विति ॥१०॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अस्माक
मनयादपराधादेवभगवत्याउपेक्षाऽस्तिसाचोपेक्षानास्मन्नाशाय किंत्वेताहशोममापराधोनकर्तव्यइतिशिक्षणायेत्यर्थः ॥ १६ ॥ तत्रदृष्टांतमाह ॥ लालनेति । अर्भकेबाले ॥ १७ ॥ यद्य
प्यपराधिनोवयंतथापितांमातरंजगज्जननींविनाकोऽपरःसहेताऽस्मदपराधंपदेपदेजायमानमित्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ स्वजाययालक्ष्म्यासहदेव्याआराधनार्थंविष्णुरपिदेवैःसहनिर्जगामेत्यर्थः ॥२०॥ २१ ॥ अंबाप्रीत्यर्थंयज्ञानानाविधास्तृतीयस्कंधोक्ताज्योतिष्टोमादयश्चतद्विधानज्ञाअंबायज्ञंचाक्रि
रेइत्यर्थः ॥ तृतीयादिव्रतानिहिमालयंप्रतिभगवत्यावक्ष्यमाणानि ॥ २२ ॥ नामपरायणाःदेवीनामजापिनइत्यर्थः ॥ सूक्तपराअहंरुद्रेभिरित्यादिदेवीसूक्तजापिनइत्यर्थः ॥ नामपारायणं
तंत्रराजादितंत्रेषूक्तंनित्यकालपारायणंतस्मिन्नुत्सुकानिष्णाताःकाचिदित्यर्थः ॥ २३ ॥ मंत्रपारायणम् ॥ मायाकुंडलिनीक्रियामधुमतीशुद्धाचकालीकलामातंगीविजयाजयाभगवतीदेवी
शिवाशांभवीतिश्लोकोक्तरीत्याभुवनेश्वरीपारिजातेस्पष्टीकृतंतत्परास्तान्निष्णाताःकेचिदित्यर्थः॥ कृच्छ्रादिव्रतंकृच्छ्रचांद्रायणादिकम् ॥ अंतर्यागःप्रपंचयागःप्राणाग्निहोत्रंचप्रपंचसारेउक्तं
तत्पराःकेचिदित्यर्थः॥२४॥हृल्लेखयामायाबीजमंत्रेणभुवनेश्वरीमंत्रेणेत्यर्थः॥२५॥भृगोर्दिनेभृगुवासरे ॥ सतस्मिन्नेवाकाशेस्त्रियमाजगाम ॥ बहुशोभमानामुमांहैमवतीमित्यादिश्रुतिबोधि

तस्माद्यूयंपरांवांतांशरणंयातमाचिरम् ॥ निर्व्याजयाचित्रवृत्त्यासावःकार्यंविधास्यति ॥ १९ ॥ इत्यादिश्यसुरान्सर्वान्महाविष्णुःस्वजायया ॥ संयुतो
निर्जगामाऽऽशुदेवैःसहसुराधिपः ॥ २० ॥ आजगाममहाशैलंहिमवंतंनगाधिपम् ॥ अभवंश्चसुराःसर्वेपुरश्चरणकर्मिणः ॥ २१ ॥ अंबायज्ञविधानज्ञाअं
बायज्ञंचचक्रिरे ॥ तृतीयादिव्रतान्याशुचक्रुःसर्वेसुरानृप ॥ २२ ॥ केचित्समाधिनिष्णाताःकेचिन्नामपरायणाः॥ केचित्सूक्तपराःकेचिन्नामपारायणोत्सु
काः ॥ २३ ॥ मंत्रपारायणपराःकेचित्कृच्छ्रादिकारिणः ॥ अंतर्यागपराःकेचित्केचिन्न्यासपरायणाः ॥२४॥ हृल्लेखयापराशक्तेःपूजांचक्रुरतंद्रिताः ॥ इ
त्येवंबहुवर्षाणिकालोगाज्जनमेजय ॥ २५ ॥ अकस्माच्चैत्रमासीयनवम्यांचभृगोर्दिने ॥ प्रादुर्बभूवपुरतस्तन्महःश्रुतिबोधितम् ॥ २६ ॥ चतुर्दिक्षुच
तुर्वेदैर्मूर्तिमद्भिरभिष्टुतम् ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंचंद्रकोटिसुशीतलम् ॥ २७ ॥ विद्युत्कोटिसमानाभमरुणंतत्परंमहः ॥ नैवचोर्ध्वंनतिर्यक्चनमध्येपरिज
ग्रभत् ॥ २८ ॥ आद्यंतरहितंतत्तुनहस्ताद्यंगसंयुतम् ॥ नचस्त्रीरूपमथवानपुंरूपमथोभयम् ॥ २९ ॥ दीप्त्यापिधानंनेत्राणांतेषामासीन्महीपते ॥ पुन
श्चधैर्यमालंब्ययावत्तेददृशुःसुराः ॥ ३० ॥ तावत्तदेवस्त्रीरूपेणाऽभाद्दिव्यंमनोहरम् ॥ अतीवरमणीयांगींकुमारींनवयौवनाम् ॥ ३१ ॥ उद्यत्पीनकुच
द्वंद्वनिंदितांभोजकुड्मलाम् ॥ रणत्किंकिणिकाजालसिंजन्मंजीरमेखलाम् ॥ ३२ ॥ कनकांगदकेयूरग्रैवेयकविभूषिताम् ॥ अनर्घ्यमणिसंभिन्नगलबंधवि
राजिताम् ॥ ३३ ॥ तनुकेतकसंराजन्नीलभ्रमरकुंतलाम् ॥ नितंबबिंबसुभगांरोमराजिविराजिताम् ॥ ३४ ॥ कर्पूरशकलोन्मिश्रतांबूलपूरिताननाम् ॥
कनत्कनकताटंकविटंकवदनांबुजाम् ॥ ३५ ॥ अष्टमीचंद्रबिंबाभललाटामायतभ्रुवम् ॥ रक्तारविंदनयनामुन्नसांमधुराधराम् ॥ ३६ ॥

तंतन्महःशाक्तंप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥२६॥ वेदचतुष्टयेनचतुर्दिक्षुस्थितेनसेवितामित्यर्थः ॥२७॥ अरुणमारक्तमनुग्रहार्थंस्वीकृतरजोगुणवत्त्वात् । एतद्रूपप्रतिपादितांश्रुतिंपठंतिनैवचोर्ध्वमिति ॥
परिजग्रभतस्थानत्रयेपिनपरिच्छिन्नमित्यर्थः ॥ २८ ॥ अथोभयंनपुंसकमपिनेत्यर्थः ॥ २९ ॥ प्रथमतस्तस्यदीप्त्यानेत्रपिधानंजातंपश्चात्तदेवमहःस्त्रीरूपेणाऽऽभात्प्रकाशंप्रापेत्यर्थः ॥
॥ ३० ॥ ३१ ॥ उद्यदाविर्भवद्यत्पीनंकुचद्वंद्वंतेननिंदितंकमलकुड्मलेयस्याः ॥ रणच्छब्दायमानंयत्किंकिणिकाजालंतेनसिंजंत्यौशब्दायमानेमंजीरमेखलेनूपुरकांचीभूषणेयस्याः ॥ ३२॥
गलबंधःकंठभूषणम् ॥ ३३ ॥ तनुकेतकेबालकेतकपत्रेतिश्वेतेसंराजन्त्यौनीलभ्रमरस्तद्वद्वतिनीलौकुंतलौकर्णकपोलमध्यस्थौकेशौयस्याः ॥ ३४ ॥ कनंतौदीप्यमानौकनकताटंकौताभ्यां
विटंकंसुंदरंवदनांबुजंयस्याः ॥ ३५ ॥ अष्टमीचंद्रोऽर्धचंद्रः ॥ उन्नसाम् । उन्नतनासिकाम् ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ निटिलंललाटम् ॥ ३८ ॥ त्रिलोचनामितिपुनरुक्तिर्लोचनानामातिसौंदर्यबोधनार्था ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ यतोबाष्पसंरुद्धनिःस्वनास्ततोवक्तुंनाऽशक्नुवन्नित्यर्थः ॥ इति
कर्तव्यतायांमूढाःसर्वेविलोकनंकृतवंतएवस्थिताइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ नमोदेव्यैइतिवैदिकोमंत्रः ॥ प्रकृत्यैप्रकृतिश्चप्रतिज्ञादृष्टांतानुपरोधादितिसूत्रप्रतिपाद्यसाम्यावस्थमायोपाधिकब्र
ह्मरूपिण्यै ॥ भद्रायैसकलकल्याणगुणरत्नाकरायै ॥ नियताःसंयताः॥४४॥तामग्निवर्णामिति॥अयमपिऋङ्मंत्रः॥अग्निसमानारुणवर्णाम् ॥ तपसाज्ञानेनज्वलंतींदीप्यमानांसर्वज्ञामित्यर्थः ॥
तथाचश्रुतिः॥तपसाचीयतेब्रह्मेतिमुंडके॥वैरोचनींविशेषेणदीप्ताम्॥कर्मफलेषुनिमित्तेषुब्राह्मणादिभिर्जुष्टांसेविताम् । दुर्गामष्टांगयोगात्मकदुःखरूपायासेनप्राप्यांज्ञानेन ॥ सुतरासितरणयो
ग्येसंसारेतरसेतरणायतस्यैदुर्गायैनमोऽस्त्वित्यर्थः ॥ तस्यैइतिशेषः॥यद्वाअग्निशब्देनाग्निबीजंरेफोगृह्यते॥सरवर्णोयस्यामंत्रेऽस्तिताम् ॥ तपःशब्दोमायावाचकस्तेनतुरीयस्वरईकारोगृह्यते॥
तेनज्वलंतींतद्युक्तामित्यर्थः॥विरोचनःसूर्यस्तेनतद्बीजंहकारोगृह्यते सूर्यस्यबिंद्वात्मकपरमेश्वरत्वेनाबिंदोश्चहकारात्मत्वेनप्रपंचसारेतृतीयचतुर्थपटलयोरुक्तत्वात् ॥ तेनहकारयुक्तामित्यर्थः ॥
तथाचमायाबीजरूपिणींदुर्गांशरणमहमित्यादिपूर्वेणसमानार्थम्॥ नारायणोपनिषद्भाष्येतुतांदुर्गांदेवींशरणमहंप्रपद्ये ॥ कीदृशीमग्निसमानवर्णांतपसास्वकीयसंतापेनज्वलंतीमस्मच्छत्रून्दहं

कुंदकुड्मलदंताग्रांमुक्ताहारविराजिताम् ॥ रत्नसंभिन्नमुकुटांचंद्ररेखावतंसिनीम् ॥ ३७ ॥ मल्लिकामालतीमालाकेशपाशविराजिताम् ॥ काश्मीरबिंदुनि
टिलां नेत्रत्रयविलासिनीम् ॥ ३८ ॥ पाशांकुशवराभीतिचतुर्बाहुंत्रिलोचनाम् ॥ रक्तवस्त्रपरीधानांदाडिमीकुसुमप्रभाम् ॥ ३९ ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यांस
र्वदेवनमस्कृताम् ॥ सर्वाशापूरिकांसर्वमातरंसर्वमोहिनीम् ॥ ४० ॥ प्रसादसुमुखीमंबांमंदस्मितमुखांबुजाम् ॥ अव्याजकरुणामूर्तिंददृशुःपुरतःसुराः ॥
॥ ४१ ॥ दृष्ट्वातांकरुणामूर्तिंप्रणेमुःसकलाःसुराः ॥ वक्तुंनाशक्नुवन्किंचिद्बाष्पसंरुद्धनिःस्वनाः ॥ ४२ ॥ कथंचित्स्थैर्यमालंब्यभक्त्याचानतकंधराः ॥
प्रेमाश्रुपूर्णनयनास्तुष्टुवुर्जगदंबिकाम् ॥ ४३ ॥ देवाऊचुः ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशिवायैसततंनमः ॥ नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मताम् ॥ ४४ ॥
तामग्निवर्णांतपसाज्वलंतींवैरोचनींकर्मफलेषुजुष्टाम्॥दुर्गांदेवींशरणमहंप्रपद्येसुतरसितरसेनमः॥४५॥देवींवाचमजनयंतदेवास्तांविश्वरूपाःपशवोवदंति ॥
सानोमंद्रेषमूर्जंदुहानाधेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु॥४६॥कालरात्रींब्रह्मस्तुतांवैष्णवींस्कंदमातरम्॥सरस्वतीमदितिंदक्षदुहितरंनमामःपावनांशिवाम् ॥४७॥

तींविशेषेणरोचतेस्वयमेवप्रकाशतेइतिविरोचनः परमात्मातेनदृष्टत्वाद्वैरोचनींकर्मफलेषुस्वर्गपशुपुत्रादिषुनिमित्तभूतेषुजुष्टामुपासकैःसेविताम् ॥ हेसुतरसिसुष्ठुसंसारतरणहेतोहेदेवि ॥ तर
सेतारयित्र्यैतुभ्यंनमोस्त्वित्यर्थइत्युक्तंमाधवाचार्यैः ॥ ४५ ॥ देवींवाचमिति ॥ देवाःप्राणाः यांदेवींद्योतमानांवाचंवैखरीरूपामजनयंतोत्पादितवंतस्तांविश्वरूपाबहुरूपाःपशवोऽस्मदादयो
वदंति ॥ सर्वव्यवहारासिद्ध्यर्थंसेयंसर्वव्यवहारोपयोगिनीधेनुःकामदुघामंद्रामादयित्रीप्रतिष्ठामानदानादिना इष्टमूर्जंदुहानाऽन्नबलदात्रीवाग्रूपाभगवतीनोऽस्मान्सुष्टुतासतीउपैतुप्राप्नोतिवि
त्यर्थः ॥ अयमपिऋङ्मंत्रएव ॥ ४६ ॥ कालरात्रीमिति ॥ अयमपिदेव्यथर्वशिरःस्थोमंत्रः ॥ सर्वमारकस्यापिकालस्यरात्रीनाशिकेत्यर्थः ॥ प्रलयेकालस्यापिनाशात् ॥ ब्रह्मस्तुतांमधुकै
टभवधस्यसमयेब्रह्मणास्तुतांब्रह्मणावेदेनवास्तुताम् ॥ वैष्णवींविष्णुशक्तिंलक्ष्मीम् ॥ स्कंदमातरंपार्वतींशिवशक्तिम् ॥ सरस्वतींब्रह्मशक्तिम् ॥ अदितिंदेवमातरंदक्षदुहितरम् ॥ सतीना
म्नीम् एतादृशींनानारूपधरांशिवांभुवनेश्वरींपावनांनमामइत्यर्थः ॥ ४७ ॥

महालक्ष्म्यैचेति ॥ इयमपिदेव्यथर्वशिरःस्थागायत्री ॥ तत्रचतुर्थीद्वितीयार्थे ॥ महालक्ष्मींविद्महेजानीमइत्यर्थः ॥ तथासर्वशक्तिंधीमहिध्यायामइत्यर्थः ॥ तदितिलुप्तसप्तम्यंतम् ॥ तत्त्रज्ञानेध्यानेचनोऽस्मान्सादेवीप्रचोदयात्प्रेरयत्वित्यर्थः ॥ ४८ ॥ चतुष्पाद्ब्रह्मात्मिकांनमस्करोति । नमोविराडिति ॥ ४९ ॥ यदज्ञानाद्यत्स्वरूपस्यापरिज्ञानादित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ शिवांगजाच्छिवौरसपुत्रात् ॥ ६० ॥ सर्वज्ञपुरतइति ॥ सर्वज्ञायास्तवपुरतोऽस्माभिःपामरैर्जनैःकिंवक्तव्यंकिंनिवेदनीयं

महालक्ष्म्यैचविद्महेसर्वशक्त्यैचधीमहि ॥ तन्नोदेवीप्रचोदयात् ॥ ४८ ॥ नमोविराट्स्वरूपिण्यैनमःसूत्रात्ममूर्तये ॥ नमोव्याकृतरूपिण्यैनमःश्रीब्रह्ममूर्तये ॥ ४९ ॥ यदज्ञानाज्जगद्भातिरज्जुसर्पस्रगादिवत् ॥ यज्ज्ञानाल्लयमाप्नोतिनुमस्तांभुवनेश्वरीम् ॥ ५० ॥ नुमस्तत्पदलक्ष्यार्थांचिदेकरसरूपिणीम् ॥ अखंडानंदरूपांतांवेदतात्पर्यभूमिकाम् ॥ ५१ ॥ पंचकोशातिरिक्तांतामवस्थात्रयसाक्षिणीम् ॥ पुनस्त्वंपदलक्ष्यार्थांप्रत्यगात्मस्वरूपिणीम् ॥ ॥ ५२ ॥ नमःप्रणवरूपायैनमोह्रींकारमूर्तये ॥ नानामंत्रात्मिकायैतेकरुणायैनमोनमः ॥ ५३ ॥ इतिस्तुतातदादेवैर्मणिद्वीपाधिवासिनी ॥ प्राहवाचामधुरयामत्तकोकिलनिःस्वना ॥ ५४ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वदंतुविबुधाःकार्ययदर्थमिहसंगताः ॥ वरदाहंसदाभक्तकामकल्पद्रुमाऽस्मिच ॥ ५५ ॥ तिष्ठंत्यांमयिकाचिंतायुष्माकंभक्तिशालिनाम् ॥ समुद्धरामिमद्भक्तान्दुःखसंसारसागरात् ॥ ५६ ॥ इतिप्रतिज्ञांमेसत्यांजानीथविबुधोत्तमाः ॥ इतिप्रेमाकुलांवाणींश्रुत्वासंतुष्टमानसाः ॥ ५७ ॥ निर्भयानिर्जराराजन्नूचुर्दुःखंस्वकीयकम् ॥ देवाऊचुः ॥ नाऽज्ञातंकिंचिदप्यत्रभवत्याऽस्तिजगत्रये ॥ ५८ ॥ सर्वज्ञयासर्वसाक्षिरूपिण्यापरमेश्वरि ॥ तारकेणाऽसुरेंद्रेणपीडिताःस्मोदिवानिशम् ॥ ५९ ॥ शिवांगजाद्वधस्तस्यनिर्मितोब्रह्मणाशिवे ॥ शिवांगनातुनैवास्तिजानासित्वंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ सर्वज्ञपुरतःकिंवावक्तव्यंपामरैर्जनैः ॥ एतदुद्देशतःप्रोक्तमपरंतर्कयांबिके ॥ ६१ ॥ सर्वदाचरणांभोजेभक्तिःस्यात्तवनिश्चला ॥ प्रार्थनीयमिदंमुख्यमपरंदेहहेतवे ॥ ६२ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाप्रोवाचपरमेश्वरी ॥ ममशक्तिस्तुयागौरीभविष्यतिहिमालये ॥ ६३ ॥ शिवायसाप्रदेयास्यात्सावःकार्यविधास्यति ॥ भक्तिर्मच्चरणांभोजेभूयाद्युष्माकमादरात् ॥ ६४ ॥ हिमालयोहिमनसामामुपास्तेऽतिभक्तितः ॥ ततस्तस्यगृहेजन्मममप्रियकरंमतम् ॥ ६५ ॥ व्यासउवाच ॥ हिमालयोऽपितच्छ्रुत्वाऽत्यनुग्रहकरंवचः ॥ बाष्पैःसंरुद्धकंठाक्षोमहाराज्ञींवचोऽब्रवीत् ॥ ६६ ॥

त्वंकिंनजानासीत्यर्थः ॥ एतदुद्देशतइति ॥ इदंयदुक्तंतदुद्देशतोमुख्यत्वेनयात्स्थितंतदुक्तम् ॥ अपरमन्यत्दुःखमस्माकंयदस्तितत्क्रियत्पर्यंतंवक्तव्यंतत्त्वमेवसर्वज्ञातर्कयजानीहीत्यर्थः ॥ ॥ ६१ ॥ मुख्यमभिलषितंप्रार्थयंति । सर्वदेति ॥ देहहेतवेदेहाभिमाननिमित्तमपरंप्रार्थनीयमित्यर्थः ॥६२॥ याहिमालयेअधुनाभविष्यतिसाशिवायदेया ॥ साशक्तिर्वःकार्यंस्वजन्यपुत्रद्वारातारकासुरवधरूपंकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ननुहिमालयेकिमितिभवत्यावतारोगृह्यतेतत्राह । हिमालयोहीति ॥ ६५ ॥ महाराज्ञींसर्वेश्वरींभुवनेश्वरीम् ॥ ६६ ॥

मद्भक्त्यातुष्टात्वं मद्गृहेऽवतारंगृह्णासीतिकेवलंमल्लालनार्थमेव वस्तुतस्तुयस्यानुग्रहमिच्छसितंपुरुषंमहत्तरंकुरुषेकेवलंस्वेच्छयैवेत्याह । महत्तरमिति॥तथाचश्रुतिः ॥ यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितं ब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामिति॥इत्थंयदिनास्तितर्हितत्राह । नोचेदिति॥क्वत्वमतिदूरामनोवाच ामपिअगोचरासच्चिदानंदरूपिणी॥६७॥एतादृश्यास्तवपितृत्वंजनकत्वंममजन्मशतैरनंतजन्मभिरपिअसंभाव्यंसंभ ावना।विषयोपिनभवातितत्त्वात्पितृत्वंत्वंददासितस्मात्त्वादिच्छैवकेवलंकारणंनतुममयोग्यतादिकामित्यथः ॥ तदेवाह । अश्वमेधेति ॥६८॥ अथस्वभाग्यंवर्णयति । अद्यप्रपंच इति ॥ अहोअस्याहिमालयस्यजगन्माता सुताकन्याऽभवत् ॥ धन्योऽसौभाग्यवानितिप्रपंचेअद्याऽद्यप्रभृतिकीर्तिःस्यादित्यन्वयः ॥ ६९ ॥ पराशक्त्यनुग्रहेणप्रेमपूर्णांतःकरणःस्वमुखेनैव स्वभाग्यंपुनर्वर्णयति । यस्यास्त्विति ॥ कोवास्यान्नकोपीत्यर्थः ॥ ७० ॥ येषांवंशेमादृशोभाग्यवानास्तितेषांकिंस्थानंब्रह्मलोकाद्यपेक्षयाऽधिकंकिंनिर्मितंस्यात्तन्नजानेइतिभावः ॥७१ ॥ पुनःप्रार्थयते । इदंयथेति ॥ इदमतिदुर्लभंत्वत्पितृत्वंयथा त्वयाकरुणयादत्तंतथेत्यन्वयः ॥ ७२ ॥ त्वमेवाहमिति ॥ तवममचाभेदोयेनस्यात्तादित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ पंचाशद्भिरथश्लोकैरात्मतत्त्वनिरूपणम् ॥ करोतिजगदंबासास्वमुखेनेतिचोच्यते ॥ १ ॥ हिमालयंपुरस्कृत्यसर्वान्देवा

महत्तरंतं कुरुषेयस्यानुग्रहमिच्छसि॥ नोचेत्क्वाहंजडःस्थाणुःक्वत्वंसच्चित्स्वरूपिणी ॥६७॥ असंभाव्यंजन्मशतैस्त्वत्पितृत्वंममाऽनघे॥अश्वमेधादिपुण्यैर्वापुण्यैर्वातत्समाधिजैः॥६८॥अद्यप्रपंचेकीर्तिःस्याज्जगन्मातासुताऽभवत् ॥ अहोहिमालयस्यास्यधन्योसौभाग्यवानिति ॥६९ ॥ यस्यास्तुजठरेसंतिब्रह्मांडानांचकोटयः॥सैवयस्यसुताजाताकोवास्यात्तत्समोभुवि ॥७०॥ नजानेस्मत्पितृणांकिंस्थानंस्यान्निर्मितंपरम् ॥ एतादृशानांवासाययेषांवंशेस्तिमादृशः ॥७१॥इदंयथाचदत्तंमेकृपयाप्रेमपूर्णया॥सर्ववेदांतसिद्धंचत्वद्रूपंब्रूहिमेतथा ॥७२॥ योगंचभक्तिसहितंज्ञानंचश्रुतिसंमतम् ॥ वदस्वपरमेशानित्वमेवाहंयतोभवेः ॥७३॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रसन्नमुखपंकजा॥वक्तुमारभतांबासारहस्यंश्रुतिगूहितम्॥७४॥ इतिश्रीदे०म०सप्तमस्कंधेदेवीगीतायामेकत्रिंशोध्यायः॥३१॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ शृण्वंतुनिर्जराःसर्वेव्याहरंत्यावचोमम॥यस्यश्रवणमात्रेणमद्रूपत्वंप्रपद्यते॥ १॥ अहमेवाऽऽसपूर्वंतुनान्यत्किंचिन्नगाधिप॥तदात्मरूपंचित्संवित्परब्रह्मैकनामकम्॥२॥अप्रतर्क्यमनिर्देश्यमनौपम्यमनामयम् ॥ तस्यकाचित्स्वतःसिद्धाशक्तिर्मायेतिविश्रुता ३॥

न्देवीवरवस्तूपदेशंकरोति । शृण्वंत्विति ॥ व्याहरंत्याःकथयंत्याः ॥ १ ॥ अहमेवेति ॥ पूर्वंतुसृष्टेस्तुपूर्वमहमात्मरूपिण्येवाऽऽसबभूव मत्तोन्यत्किंचिदपिनाससजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यमात्मतत्त्वमेवाऽऽसेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ आत्मावाइदमेकएवाग्रआसीन्नान्यत्किंचिदिति ॥ तदात्मरूपमिति ॥ तदेवात्मरूपंब्रह्मैकनामकंभवति ॥ सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेत्यादिकाजगत्कारणप्रतिपादकश्रुतिषुप्रतिपादिताःशब्दास्तस्यैवात्मस्वरूपस्यवाचकाःसंतीत्यर्थः ॥ २ ॥ तथाचसर्ववेदप्रतिपाद्यमात्मरूपमेवासेतिसमन्वयाध्यायोक्तःसर्वपदानांब्रह्मण्यात्मरूपेसमन्वयउक्तोवेदितव्यइति ॥ कीदृक्कुतदात्मरूपमस्तीतिचेत्तत्राह ॥ अप्रतर्क्यमिति ॥ अनुमानाविषयश्रुत्यैकसमधिगम्यमित्यर्थः ॥ अनिर्देश्यंश्रुत्यापिजातिगुणक्रियासंज्ञाभिर्निर्देष्टुमशक्यमित्यर्थः ॥ अनौपम्यमिति ॥ यदितत्सदृशोद्वितीयः पदार्थोजगत्यांस्यात्तदातदुपमानेनसआत्मोपमेयःस्यान्नतुतदस्तितस्मादनौपम्यम् ॥ अनामयमिति ॥ जायतेवर्धतइत्यादिषड्भावविकारशून्यमित्यर्थः ॥ तेषांविकाराणांदेहोपाधिनिष्ठत्वादस्यचात्मनोदेहाभावात्तद्विकाररहितमनामयमेवैतदित्यर्थः ॥ एतादृशंनिर्गुणंकथंजगत्कारणमितिचेत्तत्राह । तस्येति॥काचिदनिर्वचनीयातस्यममात्मरूपस्यस्वतःसिद्धानादिभूताशक्तिरस्ति ॥ यामायेत्यादिपदैःसर्वश्रुतौविश्रुताप्रसिद्धास्ति मायांतुप्रकृतिंविद्यात् मायावाएषानारसिंहीत्यादिषु ॥ ३ ॥

साकीदृशीवर्तततदाह । नसतीति ॥ अत्रविरोधतइत्यावृत्त्यास्थानत्रयेपियोज्यम् ॥ ब्रह्मवत्कालत्रयाबाध्यासतीन ब्रह्मज्ञानेनबाध्यत्वरूपविरोधात् ॥ नाऽपिवंध्यापुत्रवदसतीव्यावहारिक
सत्तातत्त्वविरोधात् ॥ नाप्युभयात्मासत्त्वासत्त्वविशिष्टा ॥ विरुद्धधर्मयोःसत्त्वासत्त्वयोरेकत्रसहावस्थानविरोधादेतत्रयविलक्षणाकाचिदनिर्वचनीयावस्तुभूताऽस्तिसर्वदाअनादिःयावन्मोक्ष
स्थायिन्यस्तीत्यर्थः ॥ तथाचतापनीयश्रुतिः ॥मायाचतमोरूपानुभूतेस्तदेतज्जडंमोहात्मकमनंतंतुच्छमिदंरूपस्यास्यव्यंजिकानित्यनिवृत्ताविमूढैरात्मैवदृष्टास्यसत्त्वमसत्त्वंचदर्शयतीति॥४॥
तत्रदृष्टांतमाह । पावकस्येति॥सहजानादिध्रुवायावन्मोक्षस्थायिनीमायाशक्तिर्ममास्तीत्यर्थः॥एतेनमायाशक्त्यासद्वितीयत्वंब्रह्मणोस्तीतिकथंजगत्सृष्टेःपूर्वंब्रह्मसजातीयविजातीयस्वगतभेदशू
न्यमितिशंकापरास्ता ॥ शक्तेःशक्तानतिरेकात् ॥ नहिवह्निशक्तिर्वह्नेःपृथक्त्वेनकचित्कदाचिद्दृश्यते ॥ किंचद्वितीयःसत्यपदार्थोनास्तीत्येवेकमेवाद्वितीयंब्रह्मेतिश्रुतेरर्थः ॥ तथाचाऽ
सत्यामाययासद्वितीयत्वेऽपिदोषाभावात् ॥ ५ ॥ नन्वेतादृश्याभुवनेश्वर्यास्तवोच्चनीचजीवसर्जनेवैषम्यनैर्घृण्यदोषआपतेदितिचेत्तत्राह । तस्यांकर्माणीति ॥ जीवाःकर्माणिकालश्च
सर्वेअनादयस्तेचसुषुप्तौयथाप्रतिदिवसंव्यवहारोलीनोभवतितथासंचरेप्रलयकालेतस्यांमायायामभेदेनलीनाःस्युः ॥ तथाचयथायथायस्यजीवस्यकर्माणिभवंतितथामयाफलंदीयतइतिन
ममवैषम्यनैर्घृण्यदोषगंधोपीतिभावः ॥ ६ ॥ तादृशीममशक्तिर्जीवकर्मकालावीशिष्टातयायुक्ताऽहंनिर्गुणाऽपिबीजात्मतांजगत्कारणतांगताऽस्मीत्याह । स्वशक्तेश्चेति ॥ ननुतवशक्तिर्य
थात्वांनव्यामोहयतितथाजीवशक्तिरपिजीवंनव्यामोहयेत्तथाचमुक्ताएवजीवाइतिसृष्टिर्निरर्थिकेतिचेत्तत्राह । स्वाधारावरणादिति॥स्वंमायातस्याधारआत्मातस्यावरणादाच्छादनादस्यामा

नसतीसानाऽसतीसानोभयात्माविरोधतः ॥ एतद्विलक्षणाकाचिद्वस्तुभूताऽस्तिसर्वदा ॥ ४ ॥ पावकस्योष्णतेवेयमुष्णांशोरिवदीधितिः ॥ चंद्रस्यचंद्रि
केवेयंममेयंसहजाध्रुवा ॥ ५ ॥ तस्यांकर्माणिजीवानांजीवाःकालाश्चसंचरे ॥ अभेदेनविलीनाःस्युःसुषुप्तौव्यवहारवत् ॥ ६ ॥ स्वशक्तेश्चसमायोगादहं
बीजात्मतांगता ॥ स्वाधारावरणात्तस्यादोषत्वंचसमागतम् ॥ ७ ॥ चैतन्यस्यसमायोगान्निमित्तत्वंचकथ्यते ॥ प्रपंचपरिणामाच्चसमवायित्वमुच्यते ॥
॥ ८ ॥ केचित्तांतपइत्याहुस्तमःकेचिज्जडंपरे ॥ ज्ञानंमायांप्रधानंचप्रकृतिंशक्तिमप्यजाम् ॥ ९ ॥

यायादोषत्वमप्यस्तीत्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ मायायारूपद्वयंमायाविद्यात्मकमस्ति मायाचविद्याचस्वयमेवभवतीतिश्रुतेः ॥ तत्रप्रथमायाममशक्तिर्मायातस्याःस्वाश्रयव्यामोहकारि
त्वाभावेपिजीवाश्रिताविद्यारूपस्यद्वितीयमायास्वरूपस्यस्वाश्रयव्यामोहकारित्वमस्त्येवेतितज्जीवमोक्षार्थसृष्टिः सार्थिकैवेति ॥ ७ ॥ ननुतथापिलोकेकार्यमात्रंप्रत्युपादानकारणानिमि
त्तकारणयोरपेक्षास्तिघटादिषुदर्शनाज्जगतउत्पादनकर्त्रीत्वंत्वेकैवीतिकथमत्रकारणद्वयसद्भावइतिचेत्तत्राह । चैतन्यस्येति ॥ समायोगान्मायासमागमाचैतन्यस्यमायायांप्रतिबिंबितस्य
चिदाभासस्यनिमित्तत्वंनिमित्तकारणत्वंकथ्यतइत्यर्थः ॥ प्रपंचेति ॥ प्रपंचरूपेणपरिणामात्समवायित्वमुपादानकारणत्वमुच्यतेमायायाइतिशेषः ॥ चिदाभासोनिमित्तकार
णंमायोपादानकारणमितिविभागः ॥ अधिष्ठानभूतंशुद्धबिंबभूतंचैतन्यंतुविवर्तोपादानामित्यर्थात्सिद्धम् ॥ ८ ॥ तस्यामायायाःसद्भावप्रतिपादकानिवचनानिश्रुतिप्रोक्तानिकथयाति ।
केचित्तामिति ॥ केचिच्छाखिनस्तांमायांतपइतिवदंतीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ तपसाचीयतेब्रह्मेतिमुंडके ॥ तमःकेचिदिति । तथाचश्रुतिः ॥ नासदासीन्नोसदासीदित्यादि ॥
तमआसीत्तमसागूढमग्रेइति ॥ तदेतज्जडमितितापनीयेजडत्वमुक्तं सऐक्षत लोकानुसृजाइति श्रुतौज्ञानत्वमुक्तम् ॥ अजामायाप्रधानप्रकृतिशक्तिपरादयःशब्दाःश्वेताश्वतरशाखायां
प्रसिद्धाः ॥ तथाचसर्ववेदसंमतेयंमायेतिभावः ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ तदेवाह । एवमिति ॥ ननुमायायाजडत्वंमिथ्यात्वंचकुतइतिचेत्तत्राह । तस्याइति ॥ तस्यादृश्यत्वात्स्वाधिष्ठानज्ञाननाश्यत्वाच्चजडत्वंमिथ्यात्वंचेत्यर्थः ॥ यद्यद्दृश्यंतत्तज्जडंयथाघटादीत्यादिव्याप्तेः ॥ स्वाधिष्ठानज्ञाननाश्यत्वंमिथ्यात्वमितिमिथ्यात्वलक्षणात् ॥ ११ ॥ एवंमायायाजडत्वंमिथ्यात्वंचोपपाद्यआत्मनस्तदुभयत्वंनास्तीत्युपपादयति । चैतन्यस्येति ॥ यदिचैतन्यस्यदृश्यत्वंस्यात्तर्हितज्जडमेवभविष्यति ॥ यद्यद्दृश्यंतत्तज्जडमितिव्याप्तेः ॥ तथाचसर्वस्यजडत्वात्प्रकाशकाभावाज्जगदांध्यप्रसंगस्तस्मान्नतद्दृश्यमित्यर्थः ॥ ननुतस्यदुर्दृश्यत्वाभावितदस्तित्वेप्रमाणाभावात्तदभावएवप्रसज्येतेतिचेत्तत्राह । स्वप्रकाशंचेति ॥ यदीदंचैतन्यंपरप्रकाशंस्यात्तर्हिसपरःकेनान्येनप्रकाशितःसोप्यन्यःकेनप्रकाशितइत्यनवस्थास्यात् ॥ नचस्वेनापिस्वंप्रकाशितमेकस्यैवकर्तृत्वकर्मत्वविरुद्धधर्मद्वयवत्त्वाभावात् । तस्मात् यथादीपःस्वयंप्रकाशःपरप्रकाशकश्चतद्वन्मदीयंचैतन्यमपि ॥ हेपर्वतस्वयंभासमानमन्येषांसूर्यादीनांभासकंविद्धीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ नतत्रसूर्योनचंद्रतारकेनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निः ॥ तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीति येनसूर्यस्तपतितेजसेद्धइतिच ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ यस्माद्धेतोर्नित्यत्वंसंविद्रूपस्योक्तंतमेवहेतुमुपपादयति ॥ जाग्रदिति ॥ अवस्थात्रयेपिदृश्यस्यपदार्थजातस्यव्यभिचारोयतस्ततःसंविदोव्यभिचाराभावश्चयतस्तस्मात्संविदोनित्यत्वमित्यर्थः ॥ ननुसंविदोपिव्यभिचारोस्तुतत्राह । संविदइति ॥ योऽहंजागरितंपश्यामिसएवाहंस्वप्नंपश्यामिसएवाऽहंसुषुप्तंपश्यामीत्यनुभवेयथाऽवस्थात्रयस्याभावोनुभूय

विमर्शइतितांप्राहुःशैवशास्त्रविशारदाः ॥ अविद्यामितरेप्राहुर्वेदतत्त्वार्थचिंतकाः ॥ १० ॥ एवंनानाविधानिस्युर्नामानिनिगमादिषु ॥ तस्याजडत्वंदृश्यत्वाज्ज्ञाननाशात्ततोसती ॥ ११ ॥ चैतन्यस्यनदृश्यत्वंदृश्यत्वेजडमेवतत् ॥ स्वप्रकाशंचचैतन्यंनपरेणप्रकाशितम् ॥ १२ ॥ अनवस्थादोषसत्त्वान्नस्वेनाऽपिप्रकाशितम् ॥ कर्मकर्त्रीविरोधःस्यात्तस्मात्तद्दीपवत्स्वयम् ॥ १३ ॥ प्रकाशमानमन्येषांभासकंविद्धिपर्वत ॥ अतएवचनित्यत्वंसिद्धंसंवित्तनोर्मम ॥ १४ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादौदृश्यस्यव्यभिचारतः ॥ संविदोव्यभिचारश्चनानुभूतोऽस्तिकर्हिचित् ॥ १५ ॥ यदितस्याऽप्यनुभवस्तर्ह्ययंयेनसाक्षिणा ॥ अनुभूतःसएवाऽत्रशिष्टःसंविद्वपुःपुरा ॥ १६ ॥ अतएवचनित्यत्वंप्रोक्तंसच्छास्त्रकोविदैः ॥ आनंदरूपताचाऽस्याःपरप्रेमास्पदत्वतः ॥ १७ ॥ मानभूवंहिभूयासमितिप्रेमात्मनिस्थितम् ॥ सर्वस्याऽन्यस्यमिथ्यात्वादसंगत्वंस्फुटंमम ॥ १८ ॥

तेनतथाकर्हिचित्कदापिसंविदोऽभावोनुभूयतेतस्मादनिच्छतापिसंविदोनित्यत्वमाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ १५ ॥ ननुबौद्धैःसंविदोऽप्यभावोनुभूयतेअतएवतेबौद्धायतसत्तत्क्षणिकमितिव्यास्यज्ञानस्याप्यनित्यत्वमिच्छंतीतिचेत्तत्राह । यदितस्यापीति ॥ यदितस्यसंविद्रूपाभावस्यानुभवस्तर्हियेनसाक्षिणातस्यसंविद्रूपस्याऽयमभावोनुभूतःसएवाऽत्रसाक्षीसंविद्वपुर्ज्ञानशरीरोवशिष्टइति ॥ साक्षिज्ञानंनित्यमेवसर्वैरंगीकर्तव्यमित्यर्थः ॥ १६ ॥ तत्रशास्त्रविदनुभवंप्रमाणयति ॥ अतएवेति ॥ अधुनात्मनःसुखरूपत्वमुपपादयति ॥ आनंदरूपतेति। अस्याःसंविदोयतःपरप्रेमास्पदत्वमनुभूयतेतस्मादस्याः संविदआनंदरूपतासुखरूपताऽस्तीत्यर्थः ॥ नह्यसुखंपरप्रेमास्पदंभवतीति ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ असुखस्यनहिप्रेमास्पदत्वंपरिदृश्यते ॥ १७ ॥ तत्रानुभवंदर्शयति । मानभूवंहीति ॥ हियतोऽहंमाभूवमितिन ॥ किंतुभूयासमेवेति प्रेमसर्वलोकस्यात्मनिस्थितमस्ति ॥ नह्येतदात्मनः सुखरूपत्वाभावेसंभवति ॥ तस्मात्प्राणिमात्रस्याऽनुभवादानंदात्मतासंविदोऽस्त्येवेत्यर्थः ॥ आत्मनोऽसंगत्वमुपपादयति । सर्वस्येति ॥ सर्वप्रपंचस्यमायानिर्मितत्वेनमिथ्यात्वात् मिथ्यापदार्थस्यसर्पादेरज्ज्वादिस्वसंबंधइवात्मनोपिमिथ्याप्रपंचेनासंबंधादसंगत्वंस्फुटमेवेत्यर्थः ॥ १८ ॥

सर्वस्यपरिच्छेदकस्यमिथ्यात्वादेवात्मनः परिच्छेदोऽपिनास्तीत्याह । अपरिच्छिन्नतेति ॥ अतएवसर्वस्यमिथ्यात्वादेवममात्मरूपिण्याअपरिच्छिन्नताऽपिमतेत्यर्थः ॥ अत्रकेचिज्ज्ञानस्वरूपेणात्मीकित्वात्मनोधर्मोज्ञानमितिवदंतितन्मतंखंडयति । तच्चज्ञानमिति ॥ यदिज्ञानमात्मधर्मःस्यात्तदात्मनोजडत्वापत्तिः ॥ ज्ञानातिरिक्तस्यजडत्वात्तस्माज्ज्ञानंनात्मनोधर्मइत्यर्थः ॥१९॥ किंचज्ञानस्यजडशेषत्वंघटादिष्वदर्शनान्नकुत्रापिदृष्टंनचसंभवति ॥ तमःप्रकाशयोस्तयोर्धर्मधर्मित्वमित्यर्थः ॥ नन्वात्मानजडः किंतुचिद्रूपएवेति तद्धर्मत्वंज्ञानस्यसंभवतीतिचेत्तत्राह । चिद्धर्मत्वमिति ॥ उभयोश्चितोरेकत्वादात्मनोज्ञानस्यचचिद्रूपस्यनधर्मिधर्मभावःसंभवतीत्यर्थः ॥ भेदेहिसतिधर्मधर्मिभावः ॥ यदिपुनर्ज्ञानमात्मनश्चिद्रूपाद्भिन्नंस्वीक्रियते तर्हितज्ज्ञानंचितोभिन्नमचिदेवस्यादिति ॥ तदुक्तंसूतसंहितायांयज्ञवैभवखंडे ॥ चितोऽन्यशेषताभावाच्चितोचिच्छेषतानहि ॥ शरावादिपदार्थानांचेतनत्वप्रसक्तितः ॥ चिच्छेषत्वंचनास्त्येवचिताश्चिन्नहिभिद्यते ॥ भिद्यतेचेदचिच्चित्स्याच्चितोचित्त्वंविरुध्यते ॥ तथाचिच्चेतनस्यापिनशेषत्वमवाप्नुयात् ॥ शेषत्वेसतितत्सिद्धिस्तत्सिद्धौशेषताचितः ॥ अतोन्यशेषतालोकेचितोभ्रांत्याप्रतीयत इति ॥ २० ॥ उपसंहरति । तस्मादिति ॥ तस्मादात्माज्ञानरूपएवेत्यर्थः ॥ २१ ॥ इत्थंसृष्टेःपूर्वंसशक्तिकस्यात्मरूपस्यस्थितिमुक्त्वाऽनंतरंतस्मादात्मनःसृष्टिमाह । सपुनरिति ॥ सआत्मापुनःकामइच्छाकर्मादृष्टमनेकविधम् ॥ आदिनाजीवास्तद्युक्तायामायाशक्तिस्तया ॥ पूर्वयोजगतोऽनुभवस्तज्जन्योयः संस्कारस्तस्माद्धेतोःकालेनकृतोयःकर्मणांविपाकोनामपरिपाकः ॥

अपरिच्छिन्नताप्येवमतएवमताम्म ॥ तच्चज्ञानंनात्मधर्मोधर्मत्वेजडतात्मनः ॥ १९ ॥ ज्ञानस्यजडशेषत्वंनदृष्टंनचसंभवि ॥ चिद्धर्मत्वंतथानास्तिचितश्चिन्नहिभिद्यते ॥ २० ॥ तस्मादात्माज्ञानरूपः सुखरूपश्चसर्वदा ॥ सत्यःपूर्णोप्यसंगश्चद्वैतजालविवर्जितः ॥ २१ ॥ सपुनःकामकर्मादियुक्तयास्वीयमायया ॥ पूर्वानुभूतसंस्कारात्कालकर्मविपाकतः ॥ २२ ॥ अविवेकाच्चतत्त्वस्यसिसृक्षावान्प्रजायते ॥ अबुद्धिपूर्वःसर्गोऽयंकथितस्तेनगाधिप ॥ २३ ॥ एतद्धियन्मयाप्रोक्तंममरूपमलौकिकम् ॥ अव्याकृतंतदव्यक्तंमायाशबलमित्यपि ॥ २४ ॥ प्रोच्यतेसर्वशास्त्रेषुसर्वकारणकारणम् ॥ तत्त्वानामादिभूतंचसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ २५ ॥ सर्वकर्मघनीभूतमिच्छाज्ञानक्रियाश्रयम् ॥ ह्रींकारमंत्रवाच्यंतदादितत्त्वंतदुच्यते ॥ २६ ॥

फलदानायोन्मुखरूपस्तस्माच्चहेतोरित्यर्थः ॥ २२ ॥ तत्त्वस्यचतुर्विंशतितत्वात्मकस्याऽविवेकाच्चतस्यतत्त्वस्यपृथक्करणार्थमिति तात्पर्यम् ॥ सिसृक्षावान्सर्जनेच्छावाञ्जायतइत्यर्थः ॥ यथाबीजमुच्छूनंभवतितथैवपरमात्मापिकालकर्मफलभोगसमयेप्राप्तेजगत्सर्जनेच्छावान्भवतियथाचसुप्तःपुरुषःपूर्वसंस्कारवशेनजागर्ति तद्वत्परमात्मापिप्रलयरूपस्वापावस्थातोजागर्ति ॥ प्रलयोहिपरमेश्वरस्यस्वापः ॥ अबुद्धिपूर्वइति ॥ साचेयंस्वापाज्जागरणरूपावस्थानबुद्धिकृता ॥ तदानींबुद्धेरभावात् ॥ किंतुप्राणिकर्मसंस्कारकृतेति ॥ अयंयःसर्गोजागरणरूपस्योत्पत्तिः ॥ सबुद्धिकृतोज्ञेयः संस्कारकृतोज्ञेयइत्यर्थः ॥२३॥ एतत्स्वरूपस्यसर्वोत्तमत्वमाह । एतद्धियदिति ॥ ममसुख्यमलौकिकंलोकातीतंरूपमित्यर्थः ॥ तस्यनामांतराणिवेदोक्तान्याह । अव्याकृतमिति ॥ २४ ॥ २५ ॥ सर्वप्राणिनांकर्माणिघनीभूतानियस्मिन्नसर्वकर्मसाक्षीत्यर्थः ॥ इच्छाज्ञानक्रियाश्रयमिति ॥ तथाचश्रुतिःश्वेताश्वतरे ॥ नतस्यकार्यंकरणंचविद्यतेनतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यते ॥ परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति ॥ पुराणांतरेपि ॥ इच्छाज्ञानक्रियाचैवरौद्रीब्राह्मीतुवैष्णवी ॥ त्रिधाशक्तिःस्थितायत्रतत्परं ज्योतिरोमिति ॥ ह्रींकारमंत्रस्येदमेवतत्त्वंवाच्यमित्याह । ह्रींकारेति ॥ २६ ॥

एवमादितत्त्वस्यस्वस्यमहिमानमुपवर्ण्यतस्मादादितत्त्वात्ह्रींकारवाच्यादात्मनआकाशंःसंभूतइत्यादिक्रमेणःऽपंचीकृतभूतसृष्टिमाह । तस्मादाकाशइति ॥ अपंचीकृतआकाशउत्पन्नइत्यर्थः ॥
॥ २७ ॥ २८ ॥२९ ॥ अधुनालिंगदेहोत्पत्तिमाह । तेभ्यइति ॥ तेभ्यःसूक्ष्मभूतेभ्योमहद्व्यापकंसूत्रमभवत् यत्सूत्रंलिंगमितिपरिचक्षते लिंगशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ तेभ्योभूतेभ्योवक्ष्यमा
णक्रमेणालिंगदेहउत्पन्नइत्यर्थः ॥ ३० ॥ तत्रसूत्रशब्देनवायुर्गृह्यते ॥ वायुर्वैसूत्रंवायुनावैसूत्रेणसर्वाणिभूतानिसंदब्धानीतिश्रुतेः ॥ तत्सूत्रंसर्वात्मकंसर्वप्राणात्मकंभवति ॥ तत्सूत्रंपरमा
त्मनः सूक्ष्मदेहइत्यर्थः ॥ यत्पूर्वमव्यक्तमित्युक्तंतत्परमात्मनः कारणदेहइत्याह । अव्यक्तंकारणोदेहइति ॥ ३१ ॥ यस्मिन्जगद्बीजरूपंस्थितंयस्माच्चालिंगदेहोद्भवस्तदव्यक्तामितिपूर्वेणा
न्वयः ॥ इत्थंपरमात्मनःसकाशादपंचीकृतभूतोत्पत्तिमुक्त्वामध्येकारणालिंगदेहस्वरूपंसूक्ष्मंसूक्ष्मभूतोत्पत्तिप्रसंगेनोक्त्वाऽथपंचीकृतभूतोत्पत्तिमाह । ततःस्थूलानीति ॥ ततोपंचीकृतभूता
त्पत्त्यनंतरमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ पंचीकरणप्रकारमेवाह । पूर्वोक्तानीति ॥ यान्यपंचीकृतभूतानिपूर्वमुक्तानितन्मध्येएकैकंभूतंद्विधाविभजेत्तत्राप्येकैकभूतस्ययोधोर्भागस्तंचतुर्धाविभजेत् ॥

तस्मादाकाशउत्पन्नःशब्दतन्मात्ररूपकः ॥ भवेत्स्पर्शात्मकोवायुस्तेजोरूपात्मकंपुनः ॥२७॥ जलंरसात्मकंपश्चात्ततोगंधात्मिकाधरा ॥ शब्दैकगुणआ
काशोवायुःस्पर्शरवान्वितः ॥ २८ ॥ शब्दस्पर्शरूपगुणंतेजइत्युच्यतेबुधैः ॥ शब्दस्पर्शरूपरसैरापोवेदगुणाःस्मृताः ॥ २९ ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगंधैः
पंचगुणाधरा ॥ तेभ्योऽभवन्महत्सूत्रंयल्लिंगंपरिचक्षते ॥ ३० ॥ सर्वात्मकंतत्संप्रोक्तंसूक्ष्मदेहोऽयमात्मनः ॥ अव्यक्तंकारणोदेहःसचोक्तःपूर्वमेवहि ॥
॥ ३१ ॥ यस्मिञ्जगद्बीजरूपंस्थितंलिंगोद्भवोयतः ॥ ततःस्थूलानिभूतानिपंचीकरणमार्गतः ॥ ३२ ॥ पंचसंख्यानिजायंतेतत्प्रकारस्त्वथोच्यते ॥ पू
र्वोक्तानिचभूतानिप्रत्येकंविभजेद्द्विधा ॥३३॥ एकैकंभागमेकस्यचतुर्धाविभजेद्गिरे ॥ स्वस्वेतरद्वितीयांशेयोजनात्पंचपंचते ॥३४॥ तत्कार्यंचविराड्देहः
स्थूलदेहोऽयमात्मनः ॥ पंचभूतस्थसत्त्वांशैःश्रोत्रादीनांसमुद्भवः ॥ ३५ ॥ ज्ञानेंद्रियाणांराजेंद्रप्रत्येकंमिलितैस्तुतैः ॥ अंतःकरणमेकंस्याद्वृत्तिभेदाच्चतु
र्विधम् ॥ ३६ ॥ यदातुसंकल्पविकल्पकृत्यंतदाभवेत्तन्मनइत्यभिख्यम् ॥ स्याद्बुद्धिसंज्ञंचयदाप्रवेत्तिसुनिश्चितंसंशयहीनरूपम् ॥ ३७ ॥ अनुसंधान
रूपंतच्चित्तंचपरिकीर्तितम् ॥ अहंकृत्यात्मवृत्त्यातुतदहंकारतांगतम् ॥ ३८ ॥

विभज्यस्वस्मात्स्वस्मादितरद्यद्भूतंतस्ययोद्वितीयोंशोर्धभागात्मकस्तस्मिन्योजनात्तेसर्वेपंचपदार्थाःपंचावयवाभवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ एवंपंचीकृतभूतानांयत्कार्यंतत्कार्यंविराड्दे
होभवतीत्यर्थः ॥ सविराड्देहःपरमेश्वरस्यस्थूलदेहोभवतीत्याह । स्थूलदेहोयमात्मनइति ॥ आत्मनोममेत्यर्थः ॥ अथेंद्रियांतःकरणप्राणानांपूर्वोक्तलिंगदेहांतर्गतानामुत्पत्तिमाह । पंचभूत
स्थेति ॥ पंचभूतानांयेसत्वांशास्तैःप्रत्येकंज्ञानेंद्रियाणिपंचभवंति ॥३५॥ मिलितैःसत्त्वांशैरंतःकरणंभवतीत्याह । मिलितैरिति ॥३६ ॥ वृत्तिभेदस्वरूपमाह । यदात्विति ॥ संकल्पविक
ल्पकृत्यंयदांतःकरणंकरोतितदातदंतःकरणंमनइत्यभिख्यंमनःसंज्ञकंभवतीत्यर्थः ॥ यदासंशयहीनंयथास्यात्तथासुनिश्चितंवस्तुतदंतःकरणंप्रवेत्तितदातद्बुद्धिसंज्ञकंभवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥
यदानुसंधानवृत्तिर्भवतितदांतःकरणस्यचित्तमितिसंज्ञेत्यर्थः ॥अहंकृत्यात्मवृत्त्येति॥आत्मशब्दःस्वरूपपरः॥अहंकृतिस्वरूपवृत्त्यातुतदंतःकरणमहंकारतांगतमहंकारसंज्ञांलभतइत्यर्थः ॥३८॥

अथकर्मेंद्रियाणामुत्पत्तिमाह । तेषामिति ॥ तेषांपंचभूतानांप्रत्येकंरजोंशैःकर्मेंद्रियाणिपंचोत्पद्यंते ॥ तैर्मिलितैस्तुरजोंशैःप्राणापानादिपंचवृत्त्यात्मकःप्राणोभवतीत्यर्थः॥३९॥ तेषांवायूनां वृत्तिभेदा[illegible]निनामानिचाह । हृदिप्राणइति॥४०॥अधुनापूर्वोक्तलिंगदेहस्ययावत्स्वरूपमुच्यते । ज्ञानेंद्रियाणीति ॥ धियाचसहितंमनइति । मनोबुद्धिश्चेत्यर्थः॥४१॥एतत्सप्तदशावयवकंसूक्ष्मशरीरंमम यल्लिंगसंज्ञकंभवतितदित्याह । एतत्सूक्ष्ममिति ॥ इत्थंदेहत्रयस्वरूपमुक्त्वाजीवेश्वरविभागकारणमाह ॥ तत्रयाप्रकृतिरिति ॥ तत्रैकाशुद्धसत्त्वाभिधानासामाया द्वितीयामलिनसत्त्वप्रधानासाऽविद्येतिमायाविद्ययोर्भेदः ॥४२॥ तत्रयास्वाश्रयंरक्षेन्नावृणुयात्सामायेतिनिगद्यते ॥४३॥ तस्यामिति ॥ तस्यांस्वाश्रयाव्यामोहकारिण्यांशुद्धसत्त्वप्रधानायां मायायामीशितुः परमात्मनोयत्प्रतिबिंबंपततितत्प्रतिबिंबमीश्वरः समाख्यातः ॥ सचेश्वरः स्वाश्रयंव्यापकंब्रह्मतज्ज्ञानवान्भवति ॥ माययातदाधारब्रह्मणोऽनावरणात् ॥ ४४ ॥ किंचतस्यव्यापकत्वात्कुत्रापितज्ज्ञानस्यावरणाभावात्ससर्वज्ञोभवति अचिंत्यमायाशक्तिमत्त्वात्सर्वकर्ताचसर्वानुग्रहकर्ताचभवतीत्यर्थः ॥ अविद्यायामिति ॥ मलिनसत्त्वप्रधानायामविद्यायांयत्प्रतिबिंबंतज्जीवसंज्ञंभवतीत्युत्तरेणान्वयः ॥४५॥ तज्जीवसंज्ञंमलिनसत्त्वप्रधानाऽविद्ययातदाश्रयस्यस्वरूपभूतानंदस्यावरणात्सर्वदुःखाश्रयमसर्वज्ञमव्यापकंचभवतीत्यर्थः ॥ द्वयोरपीति ॥

तेषांरजोंशैर्जातानिक्रमात्कर्मेंद्रियाणिच ॥ प्रत्येकंमिलितैस्तैस्तुप्राणोभवतिपंचधा ॥ ३९ ॥ हृदिप्राणोगुदेऽपानोनाभिस्थस्तुसमानकः ॥ कंठदेशेप्युदानःस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ॥ ४० ॥ ज्ञानेंद्रियाणिपंचैवपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥ प्राणादिपंचकंचैवधियाचसहितंमनः ॥ ४१ ॥ एतत्सूक्ष्मशरीरंस्यान्ममलिंगंयदुच्यते ॥ तत्रयाप्रकृतिःप्रोक्तासाराजन्द्विविधास्मृता ॥ ४२ ॥ सत्त्वात्मिकातुमायास्यादविद्यागुणमिश्रिता ॥ स्वाश्रयंयातुसंरक्षेत्सामायेतिनिगद्यते ॥ ४३ ॥ तस्यांयत्प्रतिबिंबंस्याद्बिंबभूतस्यचेशितुः ॥ सईश्वरःसमाख्यातःस्वाश्रयज्ञानवान्परः ॥ ४४ ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्ताचसर्वानुग्रहकारकः ॥ अविद्यायांतुयत्किंचित्प्रतिबिंबंनगाधिप ॥ ४५ ॥ तदेवजीवसंज्ञंस्यात्सर्वदुःखाश्रयंपुनः ॥ द्वयोरपीहसंप्रोक्तंदेहत्रयमविद्यया ॥ ४६ ॥ देहत्रयाभिमानाच्चाप्यभून्नामत्रयंपुनः ॥ प्राज्ञस्तुकारणात्मास्यात्सूक्ष्मदेहीतुतैजसः ॥ ४७ ॥ स्थूलदेहीतुविश्वाख्यस्त्रिविधःपरिकीर्तितः ॥ एवमीशोपिसंप्रोक्तईशसूत्रविराट्पदैः ॥ ४८ ॥ प्रथमोव्यष्टिरूपस्तुसमष्ट्यात्मापरःस्मृतः ॥ सहिसर्वेश्वरःसाक्षाज्जीवानुग्रहकाम्यया ॥ ४९ ॥ करोतिविविधंविश्वंनानाभोगाश्रयंपुनः ॥ मच्छक्तिप्रेरितोनित्यंमयिराजन्प्रकल्पितः ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

द्वयोरपीश्वरजीवयोर्देहत्रयंपूर्वोक्तंभवति ॥ ईश्वरस्यावरणाभावेपिविक्षेपस्यसत्त्वात्॥अत्राऽविद्ययेत्यनेनमायाविद्ययोरुभयोरपिग्रहणम् ॥ ४६ ॥ देहत्रयाभिमानेति॥उभयोरपिदेहत्रयाभिमानान्नामत्रयंभवतीत्यर्थः ॥ तत्रजीवस्यनामत्रयंवदति । प्राज्ञस्त्विति ॥ कारणदेहाभिमानीयःसप्राज्ञःसूक्ष्मदेहाभिमानीतुतैजसः॥४७॥स्थूलदेहीति॥स्थूलदेहाभिमानीतुविश्वसंज्ञकइत्यर्थः ॥ एवमीश्वरोपिदेहत्रयाभिमानादीशसूत्रविराट्पदैःसंप्रोक्तःकथितइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ प्रथमइति ॥ प्रथमोजीवोव्यष्टिरूपोव्यष्टिदेहत्रयाभिमानीत्यर्थः ॥ परईश्वरस्तुसमष्टिदेहाभिमानीत्यर्थः ॥ ईश्वरस्यमहिमानंवर्णयति । सहिसर्वेश्वरइति ॥ तस्यस्वानुभवानंदेननिरंतरंनित्यतृप्तत्वेपिकेवलंजीवानुग्रहकाम्ययाजीवानांमोक्षोभवत्वितीच्छयानानाविधंविश्वंनानाभोगाश्रयंरचयतीतिकरुणासमुद्रईश्वरइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ सोपीति ॥ हेराजन्सोपीश्वरोममब्रह्मरूपिण्यायामायाशक्तिस्तयाप्रेरितएवसर्वंकरोति यतःसईश्वरोमयिब्रह्मरूपिण्यांरज्जुसर्पवदेवकल्पितस्ततोमच्छक्त्यधीनएवेत्यर्थः ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

षट्पंचाशन्महापद्यैरपवादपुरःसरम् ॥ महाघोरंविश्वरूपंदर्शितंचेतिकथ्यते ॥ १ ॥ इत्थमध्यारोपमुक्त्वापवादमाह । मन्मायेति ॥ हेपर्वत ययामन्मायाशक्त्याचराचरंसर्वंजगत्क्लृप्तंसापि मायामत्तोमत्स्वरूपात्पृथङ्नास्ति तस्यामयिकल्पितत्वेनमिथ्यात्वात् ॥ मिथ्यापदार्थस्यचाऽधिष्ठानसत्त्वातिरिक्तसत्ताभावात् ॥ तस्मादहमेवाऽस्मिपरमार्थतोनान्यत्किंचिद्वस्त्वंतरमस्ती त्यर्थः ॥ १ ॥ ननुसर्वथाद्वैताभावेजगत्कथंभासतेइतिचेत्तत्राह ॥ व्यवहारेति ॥ अनाद्यविद्याभ्रांतानांयोव्यवहारस्तद्दृशातद्दृष्ट्यामायाविद्येतिविश्रुताभवति ॥ तत्त्वदृष्ट्यातुब्रह्मदृष्ट्यातुसा नैवास्ति किंतुतत्त्वमेवकेवलमस्तीत्यर्थः ॥ नहिभ्रांतदृष्ट्यारज्जुसर्पवत्कारणाज्ञानसत्त्वेपिरज्जुदृष्ट्याकिंचिदपितद्वर्ततइतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ ननिरोधोनचोत्पत्तिर्नबद्धोनचसाधकः ॥ नमुमुक्षुर्नवैमुक्तइत्येषापरमार्थतेति ॥ तापनीयेच असत्त्वमरजस्कमतमस्कममायामितिब्रह्मवर्णितम् ॥ २ ॥ ननुयदिप्रपंचोमिथ्यातर्हितदंतःपातीजीवोपिमिथ्येतिवक्तव्यम् ॥ तथाचजीवस्यमि थ्यात्वेमोक्षदशायांतस्यावस्थानाभावेनस्वनाशार्थंकदापिजीवोनयत्नंकुर्यादितिमोक्षशास्त्रंव्यर्थमेवेतिचेत्तत्राह।साहमिति॥ हेगिरेमायाचाविद्याकर्माणितत्तत्प्राणिनाम् आदिनानानासंस्काराश्च तैःसहिताऽहमेवकूटस्थब्रह्मरूपासर्वंजगत्प्रथमतः सृष्ट्वातदंतस्तन्मध्येघटेआकाशवदादर्शेप्रतिबिंबवद्वाचिदाभासरूपेणप्रविशामि॥तत्रापिप्राणपुरःसराप्राणमग्रतःकृत्वाप्रविशामि॥ ३ ॥किमर्थ मितिचेत्तत्राह । लोकांतरगतीरीति ॥ यद्यहंप्राणंपुरःसरंकृत्वाप्राणाभिमानंकृत्वानप्रवेक्ष्यामितर्हिममव्यापकत्वाल्लोकांतरगमनादिकंजननमरणादिव्यवहारश्चकथंस्यात् ॥ नहिव्यापकस्यग

देव्युवाच ॥ मन्मायाशक्तिसंक्लृप्तंजगत्सर्वंचराचरम् ॥ सापिमत्तःपृथङ्मायानास्त्येवपरमार्थतः ॥ १ ॥ व्यवहारदृशासेयंविद्यामायेतिविश्रुता ॥ तत्त्वदृ ष्ट्यातुनास्त्येवतत्त्वमेवास्तिकेवलम् ॥ २ ॥ साऽहंसर्वंजगत्सृष्ट्वातदंतःप्रविशाम्यहम् ॥ मायाकर्मादिसहितागिरेप्राणपुरःसरा ॥ ३ ॥ लोकांतरगतिर्नो चेत्कथंस्यादितिहेतुना ॥ यथायथाभवंत्येवमायाभेदास्तथातथा ॥ ४ ॥ उपाधिभेदाद्भिन्नाऽहंघटाकाशादयोयथा ॥ उच्चनीचादिवस्तूनिभासयन्भा स्करःसदा ॥ ५ ॥ नदुष्यतितथैवाऽहंदोषैर्लिप्ताकदापिन ॥ मयिबुद्ध्यादिकर्तृत्वमध्यस्यैवाऽपरेजनाः ॥ ६ ॥

मनागमनंदेहसंबंधोदेहत्यागश्चसंभवति इतिहेतुनातद्धेत्वर्थंप्राणपुरःसरंप्रविशामि ॥ तस्मिंश्चप्राणेस्वीकृतेसतितस्यदेहांतरप्रवेशेजन्मतत्त्यागेमरणंतथैवलोकांतरगतिश्चेतिसर्वंसिध्यतीति ॥ अयंभावः ॥ नकेवलंजीवत्वंचिदाभासस्यैव येनपूर्वोक्तंदूषणंभवेत् ॥ किंतर्हिअहंकूटस्थरूपिणीतथांतःकरणंतदाश्रयभूताविद्याचिदाभासश्चेतिचतुष्टयंमिलित्वाजीवत्वम् ॥ यथाचज्ञानेन विद्यांतःकरणचिदाभासानांनाशेपिकूटस्थब्रह्मांशस्यमुक्तावशेषान्नजीवस्यमोक्षार्थमप्रवृत्तिर्नवामोक्षशास्त्रानर्थक्यमिति॥ननुतर्हितवैकत्वाज्जीवस्याप्येकत्वंस्यादितिचेत्तत्राह । यथायथेति॥ ननुतर्हियथाव्यापकएकएवाकाशोघटाद्युपाधिभेदेनयथाभिद्यते तथाविधानेकत्वस्वीकारेणाऽविद्यानामंतःकरणानांचभेदात्कूटस्थोपिभिद्यतइतिजीवबहुत्वमप्युपपन्नमेवेत्यर्थः ॥ तथाचश्रु तिः इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतेयुक्ताह्यस्यहरयःशतादशेति ॥ ४ ॥ तवजगदंतःपातित्वेनतद्दोषेणदुष्टत्वमपिस्यात्तत्राह । उच्चनीचादिवस्तूनीति ॥ यथासूर्यःसर्वाण्युच्चनीचा दिवस्तूनिभासयन्नपिनदुष्यति तथैवाऽहंकदापिदोषैर्दुष्टानास्मीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ननुसूर्यःसाक्षिभूतोनदुष्यतीतियुक्तम् ॥ त्वंतुसकलकार्यकर्त्रीतिकर्तृदोषलेपोभविष्यत्येवेतिचेत्तत्राह । मयिबु द्ध्यादीति ॥ विमूढाबुद्ध्यादिनिष्ठंकर्तृत्वमविवेकेनमय्यात्मन्यध्यस्यात्माकर्तेतिवदन्तिनसुबुद्धयोविवेकिनः ॥ तथाचसूर्यवदहमपिसाक्षिण्येवनकर्त्रीतिभावः ॥ ६ ॥

अज्ञानभेदतइति ॥ जीवबहुत्ववदीश्वरमूर्तिबहुत्वमपिमायायाभेदान्मायाकल्पितब्रह्मविष्ण्वाद्याकारभेदाद्भवतीतिजीवेश्वरसिद्धिमुपसंहरति । जीवेश्वरविभागश्चेति ॥ अज्ञानभेदाज्जीवसिद्धि
र्मायाभेदादीश्वरसिद्धिरित्यर्थः ॥ ७ ॥ तत्रदृष्टांतमाह । घटाकाशेति ॥ ८ ॥ ईश्वरबहुत्वंब्रह्मविष्ण्वादिरूपेश्वरबहुत्वमित्यर्थः ॥ ९ ॥ जीवभेदहेतुंविशदयति । देहेंद्रियादीति ॥ १० ॥
हेधराधरपर्वत।गुणानांयेवासनाभेदाःसात्त्विकाराजसास्तामसाश्चतैर्भेदितायामायासापरभेदस्यब्रह्मविष्ण्वादीश्वरभेदस्यहेतुर्नान्यइत्यर्थः ॥ इदंसूतसंहितांतर्गतसूतगीतायांस्पष्टम् व्याख्यातं
चतत्रमाधवाचार्यैः ॥ ११ ॥ यतएकमेवचैतन्यंसर्वात्मकंततोऽहंसर्वात्मिकास्मीत्याह । मयीति ॥ ओतंप्रोतंग्रथितमित्यर्थः ॥ १२ ॥ ईश्वरःकारणदेहाभिमानी ॥ लिंगदेहाभिमानीसूत्रा

वदंतिचाऽऽत्माकर्मेतिविमूढानसुबुद्धयः ॥ अज्ञानभेदतस्तद्वन्मायायाभेदतस्तथा ॥ ७ ॥ जीवेश्वरविभागश्चकल्पितोमाययैवतु ॥ घटाकाशमहाकाश
विभागःकल्पितोयथा ॥ ८ ॥ तथैवकल्पितोभेदोजीवात्मपरमात्मनोः ॥ यथाजीवबहुत्वंचमाययैवनचस्वतः ॥ ९ ॥ तथेश्वरबहुत्वंचमाययानस्वभा
वतः ॥ देहेंद्रियादिसंघातवासनाभेदभेदिता ॥ १० ॥ अविद्याजीवभेदस्यहेतुर्नान्यःप्रकीर्तितः ॥ गुणानांवासनाभेदभेदितायाधराधर ॥ ११ ॥ माया
सापरभेदस्यहेतुर्नान्यःकदाचन ॥ मयिसर्वमिदंप्रोतमोतंचधरणीधर ॥ १२ ॥ ईश्वरोऽहंचसूत्रात्माविराडात्माऽहमस्मिच ॥ ब्रह्माऽहंविष्णुरुद्रौचगौरी
ब्राह्मीचवैष्णवी ॥ १३ ॥ सूर्योऽहंतारकाश्चाऽहंतारकेशस्तथाऽस्म्यहम् ॥ पशुपक्षिस्वरूपाऽहंचांडालोऽहंचतस्करः ॥ १४ ॥ व्याधोऽहंक्रूरकर्माऽहंस
त्कर्माऽहंमहाजनः ॥ स्त्रीपुन्नपुंसकाकारोऽप्यहमेवनसंशयः ॥ १५ ॥ यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुदृश्यतेश्रूयतेऽपिवा ॥ अंतर्बहिश्चतत्सर्वंव्याप्याऽहंसर्वदा
स्थिता ॥ १६ ॥ नतदस्तिमयात्यक्तंवस्तुकिंचिच्चराचरम् ॥ यद्यस्तिचेत्तच्छून्यंस्याद्वंध्यापुत्रोपमंहितत् ॥ १७ ॥ रज्जुर्यथासर्पमालाभेदैरेकाविभातिहि ॥
तथैवेशादिरूपेणभाम्यहंनात्रसंशयः ॥ १८ ॥ अधिष्ठानातिरेकेणकल्पितंतन्नभासते ॥ तस्मान्मत्सत्तयैवैतत्सत्तावन्नान्यथाभवेत् ॥ १९ ॥ हिमालयउवाच ॥
यथावदसिदेवेशिसमष्ट्यात्मवपुस्त्विदम् ॥ तथैवद्रष्टुमिच्छामियदिदेविकृपामयि ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासर्वेदेवाःसविष्णवः ॥ ननं
दुर्मुदितात्मानःपूजयंतश्चतद्वचः ॥ २१ ॥ अथदेवमतंज्ञात्वाभक्तकामदुघाशिवा ॥ अदर्शयन्निजंरूपंभक्तकामप्रपूरिणी ॥ २२ ॥ अपश्यंस्तेमहादेव्याविराड्
रूपंपरात्परम् ॥ द्यौर्मस्तकंभवेद्यस्यचंद्रसूर्यौचचक्षुषी ॥ २३ ॥ दिशःश्रोत्रेवचोवेदाःप्राणोवायुःप्रकीर्तितः ॥ विश्वंहृदयमित्याहुःपृथिवीजघनंस्मृतम् ॥ २४ ॥

त्माहिरण्यगर्भः ॥ विराट्स्थूलदेहाभिमानी ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ शून्यंस्यादिति ॥ मयासद्रूपयात्यक्तंशून्यमसदेवस्यादित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अधिष्ठानातिरेकेणेति ॥
अधिष्ठानसत्तातिरेकेणेत्यर्थः ॥ यतएतत्कल्पितंजगत्तस्मान्मत्सत्तयैवसत्तावद्भवेन्नान्यथेत्यर्थः ॥ १९ ॥ समष्ट्यात्मेति ॥ सर्वाभिमानीविराट्स्वरूपंयथावदसीत्यर्थः ॥ २० ॥ पूजयंत
श्चेति ॥ सर्वपांभगवतीविराट्स्वरूपदर्शनोत्सुकत्वात्स्वाभीष्टसंपादनेप्रवृत्तस्यहिमालयस्यतद्वचःसाधुसाध्वितिपूजयंतइत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ द्यौर्मस्तकमिति ॥ अत्रद्यौःशब्देनसर्वोर्ध्वः
सत्यलोकोगृह्यते ॥ २३ ॥ वायुरेवैतस्यप्राणाः विश्वंसर्वात्मकमव्यक्तमित्यर्थः ॥ तदस्यरूपस्यहृदयम् ॥ २४ ॥

नभस्तलंभुवर्लोकः ॥ २५ ॥ सत्यलोकादधःस्थितस्तपोलोकोरराटिर्ललाटमित्यर्थः ॥ शब्दःश्रोत्रमिति ॥ योऽस्माकंश्रोत्रविषयःशब्दःसतस्यरूपस्यश्रोत्रंश्रोत्रेंद्रियंभवतीत्यर्थः ॥ पूर्वत्र दिशःश्रोत्रेइत्यत्रतुश्रोत्रशब्देनश्रोत्रेंद्रियाधारोगृह्यतइतिनपुनरुक्तिः ॥ २६ ॥ नासत्यदस्रौअश्विनीकुमारौतावस्यरूपस्यनासेनासापुटेस्तः ॥ गंधस्तुघ्राणंघ्राणेंद्रियमित्यर्थः ॥ २७ ॥ ब्रह्मस्थानंप्रजापतिचतुर्मुखस्थानंतदस्यभ्रूविजृंभोभ्रूविकासः ॥ आपोजलानितुतालुःरसनेंद्रियाधारोभवति ॥ तद्गतोरसस्तुजिह्वाभवति ॥ रसनेंद्रियंभवतीत्यर्थः ॥ २८ ॥ स्नेहकलाः स्त्रीपुत्रादिस्नेहलेशाः ॥ सर्गःसृष्टिरेवाऽपांगमोक्षःकटाक्षइत्यर्थः ॥ २९ ॥ अधर्ममार्गस्तुपृष्ठभागइत्यर्थः ॥ ३० ॥ महेशितुर्महैश्वर्यदेव्यागिरयःपर्वताअस्थीनीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ कौमारेति। त्रिविधंवयोगतिरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ चंद्रमास्त्वाति। तुशब्दोमनइत्यत्रयोज्यः ॥ हेराजन्जनमेजय श्रीजगदंबायाश्चंद्रोमनोपिस्मृतइत्यर्थः ॥ तेनपूर्वोक्तनेत्रमध्येगणितस्यचंद्रमसोमनस्त्वम

नभस्तलंनाभिसरोज्योतिश्चक्रमुरःस्थलम् ॥ महर्लोकस्तुग्रीवास्याज्जनोलोकोमुखंस्मृतम् ॥२५॥ तपोलोकोरराटिस्तुसत्यलोकादधःस्थितः ॥इंद्रादयो बाहवःस्युःशब्दःश्रोत्रंमहेशितुः ॥ २६ ॥ नासत्यदस्रौनासेस्तोगंधोघ्राणंस्मृतोबुधैः ॥ मुखमग्निःसमाख्यातोदिवारात्रीचपक्ष्मणी ॥ २७ ॥ ब्रह्मस्थानं भ्रूविजृंभोऽप्यापस्तालुःप्रकीर्तिताः ॥ रसोजिह्वासमाख्यातायमोदंष्ट्राःप्रकीर्तिताः ॥ २८ ॥ दंताःस्नेहकलायस्यहासोमायाप्रकीर्तिता ॥ सर्गस्त्वपांगमो क्षःस्याद्व्रीडोर्ध्वोष्ठोमहेशितुः ॥ २९ ॥ लोभःस्यादधरोष्ठोऽस्याधर्ममार्गस्तुपृष्ठभूः ॥ प्रजापतिश्चमेढ्रंस्याद्यःस्रष्टाजगतीतले ॥ ३० ॥ कुक्षिःसमुद्रागिर योऽस्थीनिदेव्यामहेशितुः ॥ नद्योनाड्यःसमाख्यातावृक्षाःकेशाःप्रकीर्तिताः ॥ ३१ ॥ कौमारयौवनजरावयोऽस्यगतिरुत्तमा ॥ बलाहकास्तुकेशाःस्युः संध्येतेवाससीविभोः ॥ ३२ ॥ राजञ्छ्रीजगदंबायाश्चंद्रमास्तुमनःस्मृतः ॥ विज्ञानशक्तिस्तुहरीरुद्रोंतःकरणंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ अश्वादिजातयःसर्वाः श्रोणिदेशेस्थिताविभोः ॥ अतलादिमहालोकाःकटयधोभागतांगताः ॥ ३४ ॥ एतादृशंमहारूपंददृशुःसुरपुंगवाः ॥ ज्वालामालासहस्राढ्यंलेलिहानंच जिह्वया ॥ ३५ ॥ दंष्ट्राकटकटारावंवमंतंवह्निमक्षिभिः ॥ नानायुधधरंवीरंब्रह्मक्षत्रौदनंचयत् ॥ ३६ ॥ सहस्रशीर्षनयनंसहस्रचरणंतथा ॥ कोटिसू र्यप्रतीकाशंविद्युत्कोटिसमप्रभम् ॥ ३७ ॥ भयंकरंमहाघोरंहृदक्ष्णोस्त्रासकारकम् ॥ ददृशुस्तेसुराःसर्वेहाहाकारंचचक्रिरे॥३८॥विकंपमानहृदयामुर्च्छा मापुर्दुरत्ययाम् ॥ स्मरणंचगतंतेषांजगदंबेयमित्यपि ॥ ३९ ॥

पिबोधितामितिबोध्यम् ॥ विज्ञानशक्तिर्बुद्धिःसाहरिः ॥ ३३ ॥ अतलादीति ॥ अतलादिपातालांतालोकायथायोग्यंकटयधोभागतांगताः ॥ कटिमारभ्यपादमूलपर्यंतंव्यवस्थिताइत्यर्थः॥ तथाचश्रुतिः ॥ अग्निर्मूर्धाचक्षुषीचंद्रसूर्यौदिशःश्रोत्रेवाग्विवृताश्चवेदाः ॥ वायुःप्राणोहृदयंविश्वमस्यपद्भ्यांपृथिवीह्येषसर्वभूतांतरात्मेति ॥ ३४ ॥ जिह्वयासर्वंजगल्लेलिहानंस्वादयंतम् ॥ ३५ ॥ दंष्ट्रासुकटकटारावःकटकटेतिशब्दोयस्य ॥ ब्रह्मक्षत्रेओदनोयस्य ॥ यस्यब्रह्मक्षत्रंचोभेभवतओदनोमृत्युर्यस्योपसेचनमितिश्रुतेः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ हाहाकारंभयेनभीतत्वाच्च क्रिरेइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ स्मरणंचगतमिति ॥ इयंजगदंबाऽस्माकंपालयित्रीतिस्मरणमपितेषांगतंनष्टमित्यर्थः ॥ ३९ ॥

अथतइति ॥ विभोर्देव्याश्चतुर्दिक्षुयेमूर्तिमंतोवेदाःस्थितास्तेमूर्छितान्देवान्मूर्छितोबोधयामासुर्व्युत्थापयामासुरित्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सभयाजाताःस्मइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ स्व
स्याप्यज्ञेयइति ॥ यावान्यत्परिमाणवान्यश्चयादृशस्तवस्वपराक्रमःसतवस्वस्याप्यज्ञेयएवैतादृशोसौतवपराक्रमोऽस्माकंतदर्वाक्जायमानानांकथंसविषयोभवेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ तथाच
श्रुतिः ॥ अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाःकोवेदयतआबभूवेति ॥ योअस्याध्यक्षःपरमेव्योमन्सोअंगवेदयदिवानवेदेति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ यस्मात्संभूतोविधिरितिकर्तव्यता
रूपस्तस्मैनमइत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ सप्तसप्राणार्चिषइति ॥ प्राणाश्चार्चिषश्चेतिद्वंद्वः ॥ सप्तशीर्षण्याःप्राणास्तस्मादेवभवंतीत्यर्थः ॥ तेषांचसप्तार्चिषोदीप्तयःस्वस्वविषयावद्योतनानि ॥

अथतेयेस्थितावेदाश्चतुर्दिक्षुमहाविभोः ॥ बोधयामासुरत्युग्रंमूर्च्छातोमूर्च्छितान्सुरान् ॥ ४० ॥ अथतेधैर्यमालंब्यलब्ध्वाचश्रुतिमुत्तमाम् ॥ प्रेमाश्रुपू
र्णनयनारुद्धकंठास्तुनिर्जराः ॥ ४१ ॥ बाष्पगद्गदयावाचास्तोतुंसमुपचक्रिरे ॥ देवाऊचुः ॥ अपराधंक्षमस्वांबपाहिदीनांस्त्वदुद्भवान् ॥ ४२ ॥ कोपंसं
हरदेवेशिसभयारूपदर्शनात् ॥ कातेस्तुतिःप्रकर्तव्यापामरैर्निर्जरैरिह ॥ ४३ ॥ स्वस्याप्यज्ञेयएवाऽसौयावान्यश्चस्वविक्रमः ॥ तदर्वाग्जायमानानां
कथंसविषयोभवेत् ॥ ४४ ॥ नमस्तेभुवनेशानिनमस्तेप्रणवात्मिके ॥ सर्ववेदांतसंसिद्धेनमोह्रींकारमूर्तये ॥४५॥ यस्मादग्निःसमुत्पन्नोयस्मात्सूर्यश्चचंद्र
माः ॥ यस्मादोषधयःसर्वास्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४६ ॥ यस्माच्चदेवाःसंभूताःसाध्याःपक्षिणएवच ॥ पशवश्चमनुष्याश्चतस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४७ ॥
प्राणापानौव्रीहियवौतपःश्रद्धाऋतंतथा ॥ ब्रह्मचर्यंविधिश्चैवयस्मात्तस्मैनमोनमः ॥ ४८ ॥ सप्तप्राणार्चिषोयस्मात्समिधःसप्तएवच ॥ होमाःसप्ततथा
लोकास्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४९ ॥ यस्मात्समुद्रागिरयःसिंधवःप्रचरंतिच ॥ यस्मादोषधयःसर्वारसास्तस्मैनमोनमः ॥ ५० ॥ यस्माद्यज्ञःसमुद्भूतो
दीक्षायूपश्चदक्षिणाः ॥ ऋचोयजूंषिसामानितस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ५१ ॥ नमःपुरस्तात्पृष्ठेचनमस्तेपार्श्वयोर्द्वयोः ॥ अधऊर्ध्वंचतुर्दिक्षुमातर्भूयोनमोन
मः ॥५२॥ उपसंहरदेवेशिरूपमेतदलौकिकम् ॥ तदेवदर्शयाऽस्माकंरूपंसुंदरसुंदरम् ॥५३॥ व्यासउवाच ॥ इतिभीतान्सुरान्दृष्ट्वाजगदंबाकृपार्णवा ॥
संहृत्यरूपंघोरंतद्दर्शयामाससुंदरम् ॥५४॥ पाशांकुशवराभीतिधरंसर्वांगकोमलम् ॥करुणापूर्णनयनंमंदस्मितमुखांबुजम् ॥ ५५॥ दृष्ट्वातत्सुंदरंरूपंतदा
भीतिविवर्जिताः॥शांतचित्ताःप्रणेमुस्तेहर्षगद्गदनिःस्वनाः ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

तथासप्तसमिधः ॥ सप्तविषयाःविषयैर्हिप्राणाःसमिध्यंते ॥ सप्तहोमास्तद्विषयविज्ञानानि ॥ यदस्यविज्ञानंतज्जुहोतीतिश्रुत्यंतरात् ॥ तथासप्तलोकाइंद्रियस्थानानि ॥ एतेयस्माज्जाता
स्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ तथाचश्रुतिर्मुंडके ॥ यस्मादग्निःसमिधोयस्यसूर्यः॥ सोमात्पर्जन्यओषधयःप्रजानामित्यादि तस्माद्दचःसामयजूंषिदीक्षायज्ञाश्चसर्वेक्रतवोदक्षिणाश्च संवत्सरोयजमान
श्चलोकाःसोमोयत्रपवतेयत्रसूर्यइति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

पंचाशत्पद्यवयैस्तुवैराग्यकथनोत्तरम्॥ज्ञानमेवतुसंपाद्यंमोक्षार्थमितिकथ्यते॥१॥दर्शितंविश्वरूपमनायासेनलब्धमस्माभिरितिसहजमस्तीतिनमंतव्यमितिदेवान्प्रतिभगवतीमाह। क्वयूयमिति ॥१॥२॥ प्रकृतमिति॥ब्रह्मविद्योपदेशप्रकरणंहिप्रचलितं पूर्वमध्येदेवैर्विश्वरूपदर्शनार्थंप्रार्थितासतीविश्वरूपंदर्शयामास ॥ उपसंहृतेतुविश्वरूपेपुनःप्रकृतंयदुपदेशप्रकरणंतच्छृण्विवतिहिमालयंप्रतिभगवतीवदतीतिबोध्यम् ॥ परमात्मात्रजीवतामिति ॥ अमूढोमूढइवव्यवहरन्नास्तेमाययैवेतिश्रुतेरित्यर्थः॥३॥ वैराग्यार्थमाह। क्रियाःकरोतीति ॥४॥ तत्संस्कृतिःसुखदुःखसंस्कारः ॥५॥ एतस्येति ॥ एतस्यजन्ममरणप्रबंधरूपस्यसंसारस्यविरामःसमाप्तिःकदापिनास्ति ॥ अद्यपर्यंतमनंतसृष्टिप्रलयेषुजातेष्वपिजीवसंसारस्यविद्यमानत्वात् ॥ इत्थंसंसारस्याऽनादिकालप्रवृत्तत्वमुपपाद्यतन्नाशोपायप्रदर्शनार्थंतन्निदानमाह॥अज्ञानमेवेति॥ततःकामोऽविद्यातइच्छेत्यर्थः। इच्छातःक्रियाभवतीत्यर्थः॥६॥यस्मादज्ञानमेवमूलंतस्मादित्यर्थः॥ एतद्विजन्मेति॥ तथाचश्रुतिः॥योह्यविदित्वात्मानमस्माल्लोकात्प्रैतिसकृपणइति॥७॥अज्ञाननाशनसाधनमाह॥ विद्यैवेति ॥ ८ ॥ तज्जमज्ञानजंकर्मनपटीयइत्यर्थः॥तत्रहेतुमाह॥विरोधाभावतइति॥नह्यंधकारोंधकारंनाशयति तद्वदज्ञानजन्यकर्मणोप्यज्ञानरूपत्वान्नतेनाऽज्ञानेनकर्मणाविरोधइत्यर्थः॥कर्मणाज्ञाननाशेआशानैवभाव्यतांनैवकर्तव्येत्यर्थः ॥ ९ ॥ कर्मणिदोषंवदति। अनर्थदानीति ॥१०॥ अत्रसमु

श्रीदेव्युवाच ॥ क्वयूयंमंदभाग्यावैक्वेदंरूपंमहाद्भुतम् ॥ तथापिभक्तवात्सल्यादीदृशंदर्शितंमया ॥ १ ॥ नवेदाध्ययनैर्योगैर्नदानैस्तपसेज्यया ॥ रूपंद्रष्टुमिदंशक्यंकेवलंमत्कृपांविना ॥२॥ प्रकृतंशृणुराजेंद्रपरमात्माऽत्रजीवताम् ॥ उपाधियोगात्संप्राप्तःकर्तृत्वादिकमप्युत ॥३॥ क्रियाःकरोतिविविधाधर्माधर्मैकहेतवः ॥ नानायोनीस्ततःप्राप्यसुखदुःखैश्चयुज्यते॥४॥पुनस्तत्संस्कृतिवशान्नानाकर्मरतःसदा ॥ नानादेहान्समाप्नोतिसुखदुःखैश्चयुज्यते॥५॥ घटीयंत्रवदेतस्यनविरामःकदापिहि॥अज्ञानमेवमूलंस्यात्ततःकामःक्रियास्ततः ॥६॥ तस्मादज्ञाननाशाययतेतनियतंनरः॥एतद्धिजन्मसाफल्यंयदज्ञानस्यनाशनम् ॥७॥ पुरुषार्थसमाप्तिश्चजीवन्मुक्तदशापिच ॥ अज्ञाननाशनेशक्ताविद्यैवतुपटीयसी ॥ ८ ॥ नकर्मतज्जंनोपास्तिर्विरोधाभावतोगिरे ॥ प्रत्युताशाज्ञाननाशेकर्मणानैवभाव्यताम्॥९॥अनर्थदानिकर्माणिपुनःपुनरुशंतिहि ॥ ततोरागस्ततोदोषस्ततोनर्थोमहान्भवेत् ॥१०॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनज्ञानंसंपादयेन्नरः ॥ कुर्वन्नेवेहकर्माणीत्यतःकर्माप्यवश्यकम् ॥ ११ ॥ज्ञानादेवहिकैवल्यमतःस्यात्तत्समुच्चयः ॥ सहायतांव्रजेत्कर्मज्ञानस्यहितकारिच॥१२॥इतिकेचिद्वदंत्यत्रतद्विरोधान्नसंभवेत् ॥ ज्ञानाद्धृद्ग्रंथिभेदःस्याद्धृद्ग्रंथौकर्मसंभवः ॥ १३ ॥

च्चयवादिमतमुत्थापयति ॥ कुर्वन्नेवेहेति ॥ कुर्वन्नेवेहकर्माणिजिजीविषेच्छतंसमाइतिश्रुत्यायावज्जीवंकर्मविहितम् ॥ ज्ञानादेवहिकैवल्यमितिश्रुत्याज्ञानमपिसंपाद्यत्वेनोक्तं तत्रयावज्जीवश्रुतेःसंकोचेप्रमाणाभावाज्ज्ञानंकर्मचसमुच्चयेनयावज्जीवंपुरुषेणाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ ११ ॥ नन्वज्ञाननाशेज्ञानस्यैवोपयोगात्कर्मकिंकरिष्यतीतिचेत्तत्राह। सहायतामिति ॥ ज्ञानस्यसहायंभविष्यतिकर्मेत्यर्थः ॥ १२ ॥ तस्माद्यावज्जीवंकर्मज्ञानंचाऽऽश्रयणीयमितिमतंकेचिदाहुरित्याह। इतिकेचिदिति ॥ तत्खंडयति। तद्विरोधादिति यदिज्ञानोत्तरंकर्मसंभवेत्तदाज्ञानकर्मणोःसमुच्चयोवक्तव्यः ॥ सतुनैवसंभवति ॥ तस्माद्यावज्जीवश्रुतेःसंकोचोज्ञानेनसहावस्थानविरोधाद्बलेपतितइत्यर्थः ॥ ननुकिमितिकर्मणोज्ञानेनसहावस्थानंसंभवतितत्राह। ज्ञानाद्धृद्ग्रंथीति ॥ हृदयस्यग्रंथिरंतःकरणात्मदेहतादात्म्यरूपः ॥ तस्याज्ञानेनात्मसाक्षात्कारेणभेदोनाशःस्यात्तस्मिंश्चहृद्ग्रंथौमनुष्योऽहंब्राह्मणोहंपरलोकेच्छावानहमित्यादिरूपेसत्येवकर्मसंभवः तादृशमाधिकारिणमुद्दिश्यैवकर्मविधानात् ॥ तस्मात्तयोर्नैकत्रावस्थानंसंभवतीत्यर्थः ॥ १३ ॥

तदेवदृष्टांतपुरःसरंस्पष्टयति । यौगपद्यमिति ॥ ततस्तस्माद्धेतोस्तयोर्ज्ञानकर्मणोस्तमःप्रकाशयोरिवविरोधाद्यौगपद्यंनसंभवतीतियावज्जीवश्रुतिरज्ञानिविषयिकैवेतिभावः ॥१४॥ तर्हिकियं
त्पर्यंतंवैदिककर्ममर्यादेतिचेत्तत्राह । तस्मात्सर्वाणीति॥यथाज्ञानेनसहविरोधाद्यावज्जीवश्रुतेःसंकोचस्तथाज्ञानांगेनसहाऽपिविरोधात्तस्याःश्रुतेर्यावद्वैराग्यादिप्राप्तिपर्यंतमितिसंकोचःकर्तव्यः॥
तथाचचित्तशुद्ध्यंतमेवकर्माणि हेमहामते सिद्धानि तानिप्रयत्नतोऽतियत्नेनश्रद्धादिपुरःसरंचित्तशुद्धिपर्यंतंकुर्यादित्यर्थः ॥ १५ ॥ तस्यैवमर्यादामाह। शमइति ॥ शमोंतरिंद्रियनिग्रहः ॥
दमोबाह्येंद्रियनिग्रहः ॥ तितिक्षाशीतोष्णादिसहिष्णुत्वम् ॥ वैराग्यमिहाऽमुत्रफलभोगविरागः ॥ सत्त्वसंभवोंतःकरणगतसत्त्वस्यशुद्धिः ॥ एतत्सिद्धिपर्यंतमेवकर्माणिनततःपरमित्यर्थः ॥
॥ १६ ॥ तदंतेकर्मत्यागस्तुसंन्यासेनैवकर्तव्योनान्यथेत्याह । तदंतेचैवेति ॥ संन्यस्यसंन्यासाश्रमंगृहीत्वेत्यर्थः ॥ विधिनासंपादितकर्मणोविधिनैवत्यागस्ययुक्तत्वादितिभावः ॥ संन्य
स्यश्रवणंकुर्यादितिवाक्यात्संन्यासोत्तरंश्रवणार्थंगुरुमाश्रयेत् ॥ आत्मवान्स्वाधीनांतःकरणइत्यर्थः ॥ श्रोत्रियमधीतवेदवेदार्थम् ॥ ब्रह्मनिष्ठंब्रह्मानुभविनम् ॥ निर्व्याजयानिष्कपटयाभ
क्त्या ॥ तथाचश्रुतिः ॥ यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ ॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति ॥ १७ ॥ गुरुमाश्रित्यवेदांतश्रवणंनित्यमतंद्रितोनामालस्यादिदोषशून्यःकुर्या
दित्याह । वेदांतश्रवणमिति ॥ १८ ॥ किंतद्वाक्यविचारेणफलंभवतितत्राह । तत्त्वमस्यादीति ॥ मद्रूपोहीति ॥ ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेरित्यर्थः ॥१९॥ कथंवाक्यंविचारणीयमितिचे

यौगपद्यंनसंभाव्यंविरोधात्तुततस्तयोः ॥ तमःप्रकाशयोर्यद्वद्यौगपद्यंनसंभवि ॥ १४ ॥ तस्मात्सर्वाणिकर्माणिवैदिकानिमहामते ॥ चित्तशुद्ध्यंतमेवस्यु
स्तानिकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ १५ ॥ शमोदमस्तितिक्षाचवैराग्यंसत्त्वसंभवः ॥ तावत्पर्यंतमेवस्युःकर्माणिनततःपरम् ॥ १६ ॥ तदंतेचैवसंन्यस्यसंश्रयेद्गुरु
मात्मवान् ॥ श्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठंचभक्त्यानिर्व्याजयापुनः ॥१७॥ वेदांतश्रवणंकुर्यान्नित्यमेवमतंद्रितः ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यस्यनित्यमर्थंविचारयेत् ॥१८॥
तत्त्वमस्यादिवाक्यंतुजीवब्रह्मैक्यबोधकम् ॥ ऐक्येज्ञातेनिर्भयस्तुमद्रूपोहिप्रजायते ॥ १९ ॥ पदार्थावगतिःपूर्वंवाक्यार्थावगतिस्ततः ॥ तत्पदस्यचवाक्या
र्थोगिरेऽहंपरिकीर्तितः ॥ २० ॥ त्वंपदस्यचवाच्यार्थोजीवएवनसंशयः ॥ उभयोरैक्यमसिनापदेनप्रोच्यतेबुधैः ॥ २१ ॥ वाच्यार्थयोर्विरुद्धत्वादैक्यंनै
वघटेतह ॥लक्षणाऽतःप्रकर्तव्यातत्त्वमोःश्रुतिसंस्थयोः॥२२॥चिन्मात्रंतुतयोर्लक्ष्यंतयोरैक्यस्यसंभवः ॥ तयोरैक्यंतथाज्ञात्वास्वाभेदेनाद्वयोभवेत् ॥२३॥

तत्राह । पदार्थावगतिरिति ॥ वाक्यार्थज्ञानंप्रतिपदार्थज्ञानस्यकारणत्वात्पूर्वंपदपदार्थंज्ञात्वावाक्यार्थंविचारयेदित्यर्थः ॥ तर्हिकोऽसावत्रपदार्थस्तत्राह । तत्पदस्येति ॥ हेगिरे पर्वतत
त्त्वमसीतिवाक्यस्थंयत्तत्पदंतस्यार्थोऽहंसर्वेश्वरीपरिकीर्तितः॥तत्पदंभुवनेश्वर्याःषड्गुणैश्वर्यसंपन्नायाममवाचकमित्यर्थः॥२०॥त्वंपदंतुजीववाचकमित्याह । त्वंपदस्येति॥ उभयोर्जीवेश्वरयो
रैक्यमसिपदेनोच्यतइत्याह । उभयोरिति॥२१॥ननुजीवेश्वरयोरत्यंतविरुद्धधर्मवतोःकथंश्रुत्याऽभेदःप्रतिपाद्यतेइतिचेद्भागलक्षणयेत्याह ।वाच्यार्थयोरिति॥वाच्यार्थयोर्जीवेश्वरयोर्विरुद्धधर्म
वत्त्वादित्यर्थः ॥ जीवस्यासर्वज्ञत्वपरिच्छिन्नत्वादयोनिकृष्टधर्माः ईश्वरस्यसर्वज्ञत्वव्यापकत्वादयउत्कृष्टधर्माः ॥ तथाचविरुद्धधर्मविशिष्टयोस्तयोरैक्यमभेदोनैवघटेतहइदंसत्यमित्यर्थः ॥ तर्हि
कथमभेदःप्रतिपाद्यतइतिचेत्तत्राह । लक्षणातइति ॥ यतोविरुद्धयोरैक्यंनघटतेतस्माच्छ्रुतिस्थयोस्तत्त्वमोस्तत्त्वंपदयोर्लक्षणाकर्तव्येत्यर्थः ॥२२॥ ननुकस्मिन्नर्थेलक्षणाकर्तव्यातत्राह । चि
न्मात्रंत्विति ॥ सर्वज्ञत्वादिविशिष्टंब्रह्मचैतन्यमीश्वरः ॥ असर्वज्ञत्वादिविशिष्टंब्रह्मचैतन्यंजीवः ॥ तत्रधर्मद्वयंविहायचिन्मात्रमेवभागत्यागलक्षणयाग्राह्यम् ॥ तस्मिन्गृहीतेतयोर्लक्ष
णार्थयोरैक्यस्यसंभवोऽस्तीत्यर्थः ॥ ननुतादृशाभेदज्ञानेनकिंभविष्यतितत्राह । तयोरिति ॥ स्वाभेदेनतयोरैक्यंज्ञात्वाऽद्वयोभवेदिदंमहाफलमस्तीतिभावः ॥ २३ ॥

ननुलोकेभागत्यागलक्षणाक्वदृष्टेतिचेत्तत्राह। देवदत्तःसएवेति ॥ सोऽयंदेवदत्तइत्यत्रतत्कालविशिष्टदेवदत्तस्यैतत्कालविशिष्टदेवदत्तस्यभेदेपितत्कालवैशिष्ट्यैतत्कालवैशिष्ट्यरूपधर्मद्वयत्यागे नाऽविरुद्धांव्यक्तिभागत्यागलक्षणयागृहीत्वाभेदप्रत्यभिज्ञाक्रियतेइतितत्रलक्षणास्मृतादृष्टेत्यर्थः ॥ अनेनानुभवेनस्थूलादिदेहत्रयरहितोभवतीत्याह । स्थूलादीति ॥ २४ ॥ देहत्रयंस्पष्ट यति। पंचीकृतेति ॥ २५ ॥ मिथ्यात्वेहेतुःमायामयत्वतइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ अंतःकरणेसुखदुःखादेरवबोधकइत्युक्तम् ॥ २८ ॥ २९ ॥ देहत्रयइति ॥ स्थूलसूक्ष्मकारणदेहत्रयमध्ये एवपंचकोशाअन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयाख्याअंतर्भूताभवंतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ततश्चदेहत्रयत्यागेनपंचकोशत्यागेसतिब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतिश्रुत्युक्तंवस्तुलभ्यतइत्यर्थः ॥ तदेवब्रह्मनेतिनेतीत्यादिवाक्यैःसर्वनिषेधावधित्वेनोच्यतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ इदंयद्ब्रह्मरूपंतन्नजायतेनोत्पद्यते ॥ नवाम्रियते तथाऽयमात्माभूत्वानवभूव ॥ किंतुअनुत्पन्नोनिरंतरंबभूवेवे त्यर्थः ॥ तत्रहेतुरजोनित्यइत्यादिः ॥ विकारत्रयनिषेधेनषड्भावविकाराअपिप्रत्याख्यातावेदितव्याः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अणोरिति ॥ अणुतोप्यणुतरः ॥ महतोव्योमादेरपिमहत्तरः ॥

देवदत्तःसएवाऽयमितिवल्लक्षणास्मृता ॥ स्थूलादिदेहरहितोब्रह्मसंपद्यतेनरः ॥ २४ ॥ पंचीकृतमहाभूतसंभूतःस्थूलदेहकः ॥ भोगालयोजराव्याधिसं युतःसर्वकर्मणाम् ॥ २५ ॥ मिथ्याभूतोऽयमाभातिस्फुटंमायामयत्वतः ॥ सोऽयंस्थूलउपाधिःस्यादात्मनोमेनगेश्वर ॥ २६ ॥ ज्ञानकर्मेंद्रिययुतंप्रा णपंचकसंयुतम् ॥ मनोबुद्धियुतंचैतत्सूक्ष्मंतत्कवयोविदुः ॥ २७ ॥ अपंचीकृतभूतोत्थंसूक्ष्मदेहोऽयमात्मनः ॥ द्वितीयोऽयमुपाधिःस्यात्सुखादेरवबो धकः ॥ २८ ॥ अनाद्यनिर्वाच्यमिदमज्ञानंतुतृतीयकः ॥ देहोऽयमात्मनोभातिकारणात्मानगेश्वर ॥ २९ ॥ उपाधिविलयेजातेकेवलात्मावशिष्यते ॥ देहत्रयेपंचकोशाअंतःस्थाःसंतिसर्वदा ॥ ३० ॥ पंचकोशपरित्यागेब्रह्मपुच्छंहिलभ्यते ॥ नेतिनेतीत्यादिवाक्यैर्ममरूपंयदुच्यते ॥ ३१ ॥ नजाय तेम्रियतेतत्कदाचिन्नाऽयंभूत्वानवभूवकश्चित् ॥ अजोनित्यःशाश्वतोऽयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेशरीरे ॥ ३२ ॥ हतंचेन्मन्यतेहंतुंहतश्चेन्मन्यतेहतम् ॥ उभौतौनविजानीतोनाऽयंहंतिनहन्यते ॥ ३३ ॥ अणोरणीयान्महतोमहीयानात्मास्यजंतोर्निहितोगुहायाम् ॥ तमक्रतुःपश्यतिवीतशोकोधातुप्रसादा न्महिमानमस्य ॥ ३४ ॥ आत्मानंरथिनंविद्धिशरीरंरथमेवतु ॥ बुद्धिंतुसारथिंविद्धिमनःप्रग्रहमेवच ॥ ३५ ॥ इंद्रियाणिहयानाहुर्विषयांस्तेषुगोचरान् ॥ आत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥ ३६ ॥ यस्त्वविद्वान्भवतिचाऽमनस्कश्चसदाऽशुचिः ॥ नतत्पदमवाप्नोतिसंसारंचाधिगच्छति ॥ ३७ ॥

गुहायांबुद्धौनिहितःस्थापितस्तत्राऽनुभवात् ॥ अस्यात्मनोमहिमानंतंधातुप्रसादाच्चित्तप्रसादादक्रतुःसंकल्पविकल्परहितःपश्यति ॥ ततोवीतशोकोभवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ अथकठव ल्ल्युक्तरथरूपकल्पनामाह । आत्मानमिति ॥ रथिनंरथस्वामिनमात्मानंविद्धि शरीरमेवरथंविद्धिमनःप्रग्रहमश्वाकर्षणरज्जुभूतंविद्धि ॥ ३५ ॥ इंद्रियाण्येवहयास्तस्मिन्रथेविद्वांसआहुः ॥ गोचरान्गंतव्यमार्गान्विषयानाहुर्विषयेष्वेवानिरंतरमस्यगमनात् ॥ रथिनःपूर्वोक्तस्यविशिष्टरूपमाह। आत्मेन्द्रियेति ॥ आत्माचिदाभासःइंद्रियाणिमनश्चेत्येतत्त्रितयविशिष्टंकूटस्थमिती शेषः ॥ अर्थात्तंतादृशंकूटस्थंभोक्तेत्याहुर्भोक्तारंरथिनमाहुरित्यर्थः ॥ इतिशब्देनकर्मत्वस्याभिधानाद्द्वितीयाभावः ॥ ३६ ॥ एवंसतियस्तुपुरुषोऽविद्वानविवेकीभवति अमनस्कोऽस्वाधीन मनाश्चभवतिसदाऽशुचिश्चसत्कर्मरहितइत्यर्थः ॥ सपुरुषोनतत्पदंपरमात्मपदंप्राप्नोति किंतर्हिसंसारंचाऽधिगच्छतिसंसारंप्रत्येवगच्छतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥

यस्तुतद्विपरीतोभवतितत्राह । यस्त्विति॥यस्माद्भूयोनजायतेतत्पदमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ किंतत्पदंतदाह । विज्ञानसारथिरिति॥ मदीयंयत्परमंपदम् ॥ पद्यतेज्ञानिभिःप्राप्यतेयन्मदीयंपरमं
रूपंसच्चिदानंदघनंतत्परमंपदमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ उपसंहराति । इत्थमिति ॥ श्रुत्यावेदांतश्रवणेन ॥ मत्याश्रुतस्यमननेननिश्चित्यसंशयविपर्यासरहितंपरोक्षतोज्ञात्वासाक्षात्कारार्थमात्मनांतः
करणेनाऽऽत्मरूपांमांनिदिध्यासनतएकाग्रचित्तवृत्त्याभावयेदित्यन्वयः ॥ ४० ॥ इत्थंनिदिध्यासनाभ्यासेनयदासमाधियोग्यताचित्तस्यभवतितदासमाधेःपूर्वमित्थंध्यानंकृत्वासमाधिंकु
र्यादित्याह । योगवृत्तेरिति ॥ समाधिवृत्तेः पुरापूर्वंस्वस्मिन्स्वशरीरेदेवीप्रणवसंज्ञस्यमायाबीजमंत्रस्याऽक्षरत्रयंवक्ष्यमाणंभावयेत् मंत्रवाच्ययोर्मायाबीजमंत्रार्थयोःसमष्टिव्यष्ट्योर्ध्यानार्थ
मित्यर्थः ॥ ४१ ॥ तदेवाक्षरत्रयंतद्देवताभावनास्थानानिचाह । हकारइति ॥ कारणात्माकारणदेहरूपईकारइत्यर्थः ॥ ह्रींकारोऽहंतुरीयकम् ॥ अहंयत्तुरीयकंतद्ध्रींकारवाच्यमित्यर्थइ
तिदेवीवाक्यमेतत् ॥ तुरीयस्यवाचकोह्रींकारइतियावत् ॥ ४२ ॥ यथाव्यष्टिदेहेऽक्षरत्रयभावनाकृतातथैवसमष्टिदेहेऽपिकर्तव्येत्याह । एवंसमष्टीति ॥ अक्षरत्रयभावनांकृत्वासमष्टिव्य

यस्तुविज्ञानवान्भवतिसमनस्कःसदाशुचिः ॥ सतुतत्पदमाप्नोतियस्माद्भूयोनजायते ॥ ३८ ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तुमनःप्रग्रहवान्नरः ॥ सोऽध्वनःपारमाप्नो
तिमदीयंयत्परंपदम् ॥ ३९ ॥ इत्थंश्रुत्याचमत्याचनिश्चित्यात्मानमात्मना ॥ भावयेन्मामात्मरूपांनिदिध्यासनतोपिच ॥ ४० ॥ योगवृत्तेःपुरास्वस्मि
न्भावयेदक्षरत्रयम् ॥ देवीप्रणवसंज्ञस्यध्यानार्थंमंत्रवाच्ययोः ॥ ४१ ॥ हकारःस्थूलदेहःस्याद्रकारःसूक्ष्मदेहकः ॥ ईकारःकारणात्मासौह्रींकारोऽहंतु
रीयकम् ॥ ४२ ॥ एवंसमष्टिदेहेऽपिज्ञात्वाबीजत्रयंक्रमात् ॥ समष्टिव्यष्ट्योरेकत्वंभावयेन्मतिमान्नरः ॥ ४३ ॥ समाधिकालात्पूर्वंतुभावयित्वैवमादृतः ॥
ततोध्यायेन्निलीनाक्षोदेवींमांजगदीश्वरीम् ॥ ४४ ॥ प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यंतरचारिणौ ॥ निवृत्तविषयाकांक्षोवीतदोषोविमत्सरः ॥ ४५ ॥
भक्त्यानिर्व्याजयायुक्तोगुहायांनिःस्वनेस्थले ॥ हकारंविश्वमात्मानंरकारेप्रविलापयेत् ॥ ४६ ॥ रकारंतैजसंदेवमीकारेप्रविलापयेत् ॥ ईकारंप्राज्ञमात्मा
नंह्रींकारेप्रविलापयेत् ॥ ४७ ॥ वाच्यवाचकताहीनंद्वैतभावविवर्जितम् ॥ अखंडंसच्चिदानंदंभावयेत्तच्छिखांतरे ॥ ४८ ॥ इतिध्यानेनमांराजन्साक्षा
त्कृत्यनरोत्तमः ॥ मद्रूपएवभवतिद्वयोरप्येकतायतः ॥ ४९ ॥ योगयुक्त्याऽनयाद्रष्टामामात्मानंपरात्परम् ॥ अज्ञानस्यसकार्यस्यतत्क्षणेनाशकोभवे
त् ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

ष्ट्योःपिंडब्रह्मांडयोरेकत्वन्यायेनैकत्वंभावयेदित्याह । समष्टिव्यष्ट्योरिति ॥ ४३ ॥ इत्थंप्रथमतोभावनांकृत्वाततोदेवींध्यायेदित्याह । समाधीति ॥ ४४ ॥ समाधिसामग्रीमाह ।
प्राणापानाविति ॥ समौकृत्वाप्राणायामाभ्यासेनेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ विलापनप्रकारमाह । हकारंविश्वमिति । विश्वंवैश्वानरात्मकमित्यर्थः ॥ विश्वशब्दस्यवैश्वानरोपलक्षणत्वात् ॥ एवमु
त्तरत्रापि ॥ रकारेइति ॥ रकारवाच्यसूक्ष्मदेहेहकारवाच्यंस्थूलदेहंविलापयेदित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ईकारेतद्वाच्येकारणदेहेसूक्ष्मदेहंविलापयेदित्यर्थः ॥ ह्रींकारेह्रींकारवाच्येब्रह्मणिईकारवा
च्यंकारणदेहंविलापयेदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ तच्छिखांतरेचैतन्याग्निदीपशिखांतरेइत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ तस्याःशिखायामध्येपरमात्माव्यवस्थितइति ॥ ४८ ॥ एवंध्यानेनसाक्षात्का
रोभवतितेनचमद्रूपएवभवतीत्याह । इतिध्यानेनेति ॥ ४९ ॥ द्रष्टानाशकोभवेदित्यन्वयः ॥ विस्तरस्तुमत्कृतदेवीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यः ॥५०॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधे
चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

अर्धाधिकद्विषष्ट्याचातुःश्लोकानामत्रसादरम् ॥ योगस्यमंत्रसिद्धेश्चसाधनंसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेयोगयुक्त्याऽनयादृष्ट्वामामात्मानंपरात्परामितिवाक्येनात्मदर्शनेयोगस्यसाधनत्वमुक्तं
तत्रकीदृशोयोगइतिपृच्छति । योगंवदेति ॥ संवित्प्रदायकंब्रह्माकारसंवित्साधनमित्यर्थः ॥ १ ॥ ऐक्यमिति ॥ जीवात्मनोरैक्यमभेदविषयकवृत्तिर्यासायोगशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ २ ॥
तत्प्रत्यूहास्तस्यावृत्तेःशत्रवःकेतेषट्तदाह । कामक्रोधाविति । एतेपदार्थाःप्रसिद्धाएव ॥ ३ ॥ यागांगैरिति ॥ योगांगैर्यमनियमादिभिर्वक्ष्यमाणैःप्रथमतस्ताञ्छत्रून्भित्त्वानाशयित्वानंतरं
योगिनोयोगंतांवृत्तिंप्राप्नुयुरित्यर्थः ॥ योगांगान्याह । यममिति ॥ ४ ॥ ५ ॥ अष्टस्वंगेषुप्रथमांगस्ययमस्यस्वरूपमाह । अहिंसेति ॥ अहिंसापरपीडनाभावः । सत्यंसत्यभाषणम् ॥
अस्तेयंचौर्यमात्रस्याऽभावः ॥ ब्रह्मचर्यम् दर्शनंस्पर्शनंकेलिःकीर्तनंगुह्यभाषणम् ॥ संकल्पोऽध्यवसायश्चक्रियानिर्वृत्तिरेवचेत्यष्टविधमैथुनत्यागः॥दया भूतेषुकरुणा ॥ आर्जवंऋजुता सर्वा
पेक्षयास्वस्याल्पत्वज्ञानम् ॥ क्षमा अपमानादिसहनशीलत्वंपृथिवीवत् ॥ धृतिःसर्वनाशेपिधीरता ॥ मिताहारः द्वौभागौपूरयेदन्नैस्तोयेनैकंप्रपूरयेत् ॥ मारुतस्यप्रचारार्थंचतुर्थमवशेषयेदि

हिमालयउवाच ॥ योगंवदमहेशानिसांगंसंवित्प्रदायकम् ॥ कृतेनयेनयोग्योऽहंभवेयंतत्त्वदर्शने ॥१॥ श्रीदेव्युवाच ॥ नयोगोनभसःपृष्ठेनभूमौनरसातले ॥
ऐक्यंजीवात्मनोराहुर्योगंयोगविशारदाः ॥२॥ तत्प्रत्यूहाःषडाख्यातायोगविघ्नकरानघ॥कामक्रोधौलोभमोहौमदमात्सर्यसंज्ञकौ॥३॥योगांगैरेवभित्त्वाता
न्योगिनोयोगमाप्नुयुः ॥ यमंनियममासनप्राणायामौततःपरम् ॥ ४ ॥ प्रत्याहारंधारणाख्यंध्यानंसार्धंसमाधिना ॥ अष्टांगान्याहुरेतानियोगिनांयोग
साधने ॥ ५ ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यंदयार्जवम् ॥ क्षमाधृतिर्मिताहारःशौचंचेतियमादश ॥ ६ ॥ तपःसंतोषआस्तिक्यंदानंदेवस्यपूजनम् ॥
सिद्धांतश्रवणंचैवह्रीर्मतिश्चजपोहुतम् ॥ ७ ॥ दशैतेनियमाःप्रोक्तामयापर्वतनायक ॥ पद्मासनंस्वस्तिकंचभद्रंवज्रासनंतथा ॥ ८ ॥ वीरासनमितिप्रो
क्तंक्रमादासनपंचकम् ॥ ऊर्वोरुपरिविन्यस्यसम्यक्पादतलेशुभे ॥ ९ ॥ अंगुष्ठौचनिबध्नीयाद्धस्ताभ्यांव्युत्क्रमात्ततः ॥ पद्मासनमितिप्रोक्तंयोगिनां
हृदयंगमम् ॥ १० ॥ जानूर्वोरंतरेसम्यक्कृत्वापादतलेशुभे ॥ ऋजुकायोविशेद्योगीस्वस्तिकंतत्प्रचक्षते ११ ॥ सीवन्याःपार्श्वयोर्न्यस्यगुल्फयुग्मंसु
निश्चितम् ॥ वृषणाधःपादपार्ष्णीपार्ष्णिभ्यांपरिबंधयेत् ॥ १२ ॥

तिरीत्याऽल्पाऽहारः ॥शौचंबाह्याभ्यंतरशुद्धिः ॥ इतिदशसंख्यायमाइत्यर्थः ॥ ६ ॥ नियमस्वरूपमाह । तपइति ॥ तपोविध्युक्तानुष्ठानं नकृच्छ्रादि ॥ तस्यशरीरक्लेशकारित्वेनयोगो
पकारकत्वाभावात् ॥ संतोषोनामप्रारब्धेनयदुपस्थापितंतेनैवचेतसस्तृप्तिः ॥ आस्तिक्यं वेददेवद्विजगुरुविश्वासः ॥ दानं यथाशक्तिसत्पात्रेद्रव्यत्यागः ॥ देवस्यपरमेश्वरस्यपूजनम् ॥
सिद्धांतश्रवणंवेदांतश्रवणम् ॥ ह्रीः अकार्यकरणेलज्जा ॥ मतिःसत्कर्मसच्छास्त्रविषयेज्ञानम् ॥ जपोगायत्रीप्रणवभुवनेश्वरीमंत्रप्रभृतिमंत्राणाम्॥ हुतं नित्यहोमादि ॥ ७ ॥ आसनान्याह ।
पद्मासनमिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ व्युत्क्रमादिति ॥ पृष्ठदेशाद्धस्तद्वयंपरिवर्त्याऽऽनीयदक्षिणहस्तेनदक्षिणपादांगुष्ठंवामहस्तेनवामपादांगुष्ठंबध्नीयादित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ सीवन्याइति ॥
सीवनीअंडाधःस्थाशिरा ॥ गुल्फौवृषणाधःस्थितौयौपादयोः पार्ष्णिभागौतौहस्ताभ्यांबंधयेत् ॥ १२ ॥

॥१३॥१४॥ इडयावामनासापुटेनषोडशमात्रयाषोडशप्रणवोच्चारणेनबाह्यंवायुमाकर्षयेत् ॥ यद्यपिमात्राऽत्रयोगशास्त्रोक्तापारिभाषिकीउक्ता तथापितस्याअपिवायुपरिच्छेदेएवतात्पर्या
येनवायुपरिच्छेदोभवतितद्ग्राह्यमित्यत्रतात्पर्यात्॥१५॥धारयेत् चतुःषष्टिसंख्यप्रणवोच्चारणपर्यंतंकुंभकंकुर्यादित्यर्थः।पुनर्द्वात्रिंशत्प्रणवोच्चारणेनदक्षनासापुटेनविरेचयेदित्यर्थः॥१६॥१७॥
भूयोभूयः पुनःपुनःतस्यइडापिंगलादेःपुनरिडापिंगलादेःपुनःपिंगलेडादेःक्रमात् बाह्यंवायुमेवंसमाचरेत् गृह्णीयात्त्यजेच्चेत्यर्थः॥ मात्राणांप्रणवसंख्यानामप्युत्तरोत्तरंवृद्धिःकर्तव्यातथाप्राणा
यामानामपिप्रथमतोद्वादशतदुत्त रंकतिचित्कालानंतरंषोडशेत्येवंक्रमेणवृद्धिःकर्तव्येत्यर्थः॥१८॥सगर्भविगर्भभेदेनप्राणायामस्यद्वैविध्यमाह ।जपध्यानादिभिरिति॥ स्वेष्टमंत्रजपध्यानसहि
तःप्राणायामःसगर्भः ॥ तदपेतस्तद्रहितोविगर्भःइत्यर्थः॥१९॥कनिष्ठमध्यमोत्तमभेदेनप्राणायामलक्षणमाह ।क्रमादभ्यस्यतइति ॥ प्राणायामेप्रथमतःस्वेदोद्गमोभवतिसोऽधमःप्राणायामः॥
कंपसंयुक्तोमध्यमः ॥ भूमित्यागोभवतियास्मिन्प्राणायामे सउत्तमः ॥ भूमिंत्यक्त्वाऽऽसनमुपर्येवतिष्ठतियदातदासभूमित्यागइतिसंप्रदायः ॥तदुक्तम्।भूमित्यागंतनोस्तनोतिपरइति॥२०॥

भद्रासनमितिप्रोक्तंयोगिभिःपरिपूजितम् ॥ ऊर्वोःपादौक्रमान्न्यस्यजान्वोःप्रत्यङ्मुखांगुली॥१३॥करौविदध्यादाख्यातंवज्रासनमनुत्तमम् ॥ एकंपादम
धःकृत्वाविन्यस्योरुंतथोत्तरे ॥१४॥ ऋजुकायोविशेद्योगीवीरासनमितीरितम् ॥ इडयाकर्षयेद्वायुंबाह्यंषोडशमात्रया ॥ १५ ॥ धारयेत्पूरितंयोगीचतुःष
ष्ट्यातुमात्रया ॥ सुषुम्नामध्यगंसम्यग्द्वात्रिंशन्मात्रयाशनैः ॥ १६ ॥ नाड्यापिंगलयाचैवरेचयेद्योगवित्तमः ॥ प्राणायाममिमंप्राहुर्योगशास्त्रविशारदाः
॥ १७ ॥ भूयोभूयःक्रमात्तस्यबाह्यमेवंसमाचरेत् ॥ मात्रावृद्धिःक्रमेणैवसम्यग्द्वादशषोडश ॥ १८ ॥ जपध्यानादिभिःसार्धंसगर्भंतंविदुर्बुधाः ॥ तदपेतं
विगर्भंचप्राणायामंपरेविदुः ॥ १९ ॥ क्रमादभ्यस्यतःपुंसोदेहस्वेदोद्गमोधमः ॥मध्यमःकंपसंयुक्तोभूमित्यागःपरोमतः॥२०॥उत्तमस्यगुणावाप्तिर्यावच्छी
लनमिष्यते ॥ इंद्रियाणांविचरतांविषयेषुनिरर्गलम् ॥ २१ ॥ बलादाहरणंतेभ्यःप्रत्याहारोऽभिधीयते ॥ अंगुष्ठगुल्फजानूरुमूलाधारलिंगनाभिषु॥२२॥हृ
द्ग्रीवाकंठदेशेषुलंबिकायांततोनसि ॥ भ्रूमध्येमस्तकेमूर्ध्निद्वादशांतेयथाविधि ॥ २३ ॥ धारणंप्राणमरुतोधारणेतिनिगद्यते ॥ समाहितेनमनसाचैतन्यां
तरवर्तिना ॥ २४ ॥ आत्मन्यभीष्टदेवानांध्यानंध्यानमिहोच्यते ॥ समत्वभावनानित्यंजीवात्मपरमात्मनोः ॥ २५ ॥ समाधिमाहुर्मुनयःप्रोक्तमष्टांग
लक्षणम् ॥ इदानींकथयेतेऽहंमंत्रयोगमनुत्तमम् ॥ २६ ॥

उत्तमप्राणायामसिद्धिपर्यंतंप्राणायामेकृतेसतिफलमाह । उत्तमस्येति ॥ गुणावाप्तिःवपुःप्रकाशोज्वलनस्यदीप्तिरल्पाशिताचैवतनोर्लघुत्वमित्यादिगुणानामवाप्तिर्भवति ॥ यावत्पर्यंतंशी
लनमभ्यासइष्यतेतावत्पर्यंतमुत्तरोत्तरंगुणवृद्धिरेवभवतीत्यर्थः ॥ प्रत्याहारमाह। इंद्रियाणामिति॥ विषयेषुविचरतामिंद्रियाणांतेभ्योनिरर्गलंनिर्विघ्नंयदाहरणंसप्रत्याहारः ॥ २१ ॥ धार
णामाह । अंगुष्ठेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ धारणमिति ॥ अंगुष्ठाद्यवयवेषुयत्प्राणवायोर्धारणंनिरोधःसा धारणेत्यर्थः ॥ एतादृशोवायुःस्वाधीनोपेक्षितइतिभावः ॥ ध्यानमाह। समाहीति ॥
अंतःकरणंचैतन्यांतर्वर्तिध्यानेन कृत्वातस्मिन्नात्मनिअभीष्टदेवानांयद्ध्यानंतद्ध्यानशब्देनाऽत्रोच्यतइत्यर्थः ॥ २४ ॥ समत्वभावनाद्वयोरैक्यभावनासंप्रज्ञातसमाधिनैवभवतीतिसमत्वभाव
नाशब्देनसंप्रज्ञातसमाधिरुच्यते ॥ अतएवयोगसूत्रेतद्भाष्येचसंप्रज्ञातसमाधेरेवाष्टसुयोगांगेषुग्रहणंनिर्विकल्पकसमाधिस्त्वंगभिवतीत्युक्तम् ॥ २५ ॥ इत्थमष्टांगयोगमभिधायाऽधुनाशरीरे
नाडीस्थानानिआधारचक्रस्वरूपाणितद्ध्यानफलानिचोपदिशति । इदानींकथयेतेऽहमिति ॥ मंत्रयोगंमंत्राणांशारदातिलकोक्तच्छिन्नादिदोषदुष्टानांमंत्राणांसिद्धिप्रदंयोगमित्यर्थः॥२६॥

विश्वंशरीरमिति ॥ पिंडब्रह्मांडयोरेकत्वाच्छरीरमिदंविश्वमेवभवतिब्रह्मांडमेवभवति ॥ तदपिपंचभूतात्मकंचंद्रसूर्याग्निभिर्युक्तंजीवब्रह्मैक्यरूपकंयथाभवतितथेदमप्यस्तीत्याह । पंचभूतेति ॥ २७ ॥ तदर्धेनकोट्यर्धेनसार्धत्रिकोट्यइत्यर्थः ॥ २८ ॥ प्रधानासुषुम्नानाडीमेरुदंडेपृष्ठस्थवंशेऽस्थितामूलाधारमारभ्यपृष्ठवंशमार्गेणब्रह्मरंध्रपर्यंतंगतेत्यर्थः ॥ तस्यावामेइडादक्षिणे पिंगलाऽस्तीत्याह । इडावामेइति ॥ २९ ॥ शक्तिरूपाप्रकृतिरूपा ॥ ३० ॥ तस्यामध्येसुषुम्नायामध्येविचित्राख्येचित्राख्यनाड्यामित्यर्थः ॥ सुषुम्नामूलदेशेचित्रानाड्यस्तीति ॥ तस्यामध्येतुचित्राख्यानाडीसूक्ष्मातुवर्ततइतिवचनेनतंत्रांतरेउक्तम् ॥ ३१ ॥ मध्येइति ॥ चित्रानाडीमध्येइत्यर्थः ॥ हरात्माबिंदुनादकम्आत्मामायाहकाररेफईकारबिंदुनादात्मकमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ शिखाकारादीपशिखाकारा ॥ ३३ ॥ हेमरूपाभंपीतवर्णं ॥ वादिसांतचतुर्दलम् ॥ चतुर्दलेषुवशषसइतिचत्वारोवर्णाभवंतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ बादिलांतेति ॥ बकारा

विश्वंशरीरमित्युक्तंपंचभूतात्मकंनग॥चंद्रसूर्याग्नितेजोभिर्जीवब्रह्मैक्यरूपकम् ॥ २७ ॥ तिस्रःकोट्यस्तदर्धेनशरीरेनाडयोमताः ॥ तासुमुख्यादशप्रोक्तास्ताभ्यस्तिस्रोव्यवस्थिताः ॥२८॥ प्रधानामेरुदंडेऽत्रचंद्रसूर्याग्निरूपिणी॥इडावामेस्थितानाडीशुभ्रातुचंद्ररूपिणी ॥२९॥ शक्तिरूपातुसानाडीसाक्षादमृतविग्रहा ॥ दक्षिणेयापिंगलाख्यापुंरूपासूर्यविग्रहा ॥ ३० ॥ सर्वतेजोमयीसातुसुषुम्नावह्निरूपिणी ॥ तस्यामध्येविचित्राख्यइच्छाज्ञानक्रियात्मकम् ॥ ॥ ३१ ॥ मध्येस्वयंभूलिंगंतुकोटिसूर्यसमप्रभम्॥तदूर्ध्वंमायाबीजंतुहरात्माबिंदुनादकम् ॥ ३२ ॥ तदूर्ध्वेतुशिखाकाराकुंडलीरक्तविग्रहा ॥ देव्यात्मिकातुसाप्रोक्तामदभिन्नानगाधिप॥३३॥तद्बाह्येहेमरूपाभंवादिसांतचतुर्दलम् ॥ द्रुतहेमसमप्रख्यंपद्मंतत्रविचिंतयेत् ॥ ३४॥ तदूर्ध्वेत्वनलप्रख्यंषड्दलंहीरकप्रभम् ॥ बादिलांतषड्वर्णेनस्वाधिष्ठानमनुत्तमम् ॥३५॥ मूलमाधारषट्कोणंमूलाधारंततोविदुः॥स्वशब्देनपरंलिंगंस्वाधिष्ठानंततोविदुः ॥ ३६ ॥ तदूर्ध्वेनाभिदेशेतु मणिपूरमहाप्रभम् ॥ मेघाभंविद्युदाभंचबहुतेजोमयंततः ॥३७॥ मणिवद्भिन्नंतत्पद्मंमणिपद्मंतथोच्यते॥ दशभिश्चदलैर्युक्तंडादिफांताक्षरान्वितम् ॥ ३८ ॥ विष्णुनाधिष्ठितंपद्मंविष्ण्वालोकनकारणम्॥तदूर्ध्वेनाहतंपद्ममुद्यदादित्यसन्निभम् ॥३९॥ कादिठांतदलैरर्कपत्रैश्चसमधिष्ठितम् ॥ तन्मध्येबाणलिंगंतुसूर्यायुतसमप्रभम् ॥ ४०॥ शब्दब्रह्ममयंशब्दानाहतंतत्रदृश्यते॥अनाहताख्यंतत्पद्मंमुनिभिःपरिकीर्तितम्॥४१॥आनंदसदनंतत्तुपुरुषाधिष्ठितंपरम्॥तदूर्ध्वेतुविशुद्धाख्यंदलषोडशपंकजम्॥४२॥स्वरैःषोडशभिर्युक्तंधूम्रवर्णमहाप्रभम्॥विशुद्धंतनुतेयस्माज्जीवस्यहंसलोकनात् ॥४३॥ विशुद्धंपद्ममाख्यातमाकाशाख्यंमहाद्भुतम् ॥ आज्ञाचक्रंतदूर्ध्वेतुआत्मनाधिष्ठितंपरम् ॥ ४४ ॥

दिलकारांतषड्वर्णैर्युक्तमित्यर्थः ॥ ३५ ॥ स्वशब्देनपरंलिंगंतस्याधिष्ठानंयतस्तस्मात्स्वाधिष्ठानमित्युच्यतइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ भिन्नंविकसितम् ॥ डादिफांताक्षरैर्युक्तमित्यर्थः ॥ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अर्कपत्रैर्द्वादशपत्रैर्युक्तं ककारादिठकारांतानिद्वादशाक्षराणिदलेषुज्ञेयानि ॥ ४० ॥ शब्दानाहतम् अनाहतोनामताडनंविनापिजायमानःशब्दःसोऽनाहतःशब्दोयस्मिंस्तच्छब्दानाहतम् ॥ वाहिताग्न्यादित्वात्साधुः ॥ ४१ ॥ पुरुषाधिष्ठितंरुद्राधिष्ठितमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ स्वरैःषोडशभिरिति ॥ षोडशपत्रेषुषोडशस्वराइत्यर्थः ॥ जीवस्यहंसस्यपरमात्मनोवलोकनाज्जीवंयस्माद्विशुद्धंतनुतेततोविशुद्धमित्यन्वयः ॥ तत्राऽनाहतंचक्रंहृदयेविशुद्धिचक्रंकंठेआज्ञाचक्रं भ्रूमध्येइतितुग्रंथांतरादवसेयम् ॥ अनाहतशब्दोमध्यमवाणीरूपोज्ञेयः ॥ ४३ ॥ तदूर्ध्वेतुभ्रूमध्येइत्यर्थः ॥ ४४ ॥

आज्ञासंक्रमणमिति ॥ तस्मिन्स्थलेनिहितचित्तस्यपुरुषस्यसर्वपदार्थसाक्षात्कारेणैवंभूतमेवंवर्ततेएवंभाविष्यतीतिज्ञानेनाज्ञायाइतःपरंत्वयैवंकर्तव्यमितिपरमेश्वराज्ञायाःसंक्रमणंभवाति तेनहे
तुनातदाज्ञाचक्रमितिकीर्तितमित्यर्थः ॥ हक्षवर्णद्वयसंयुतंपत्रद्वययुक्तमित्यर्थः ॥४५॥ तदूर्ध्वंकैलासचक्रंतदूर्ध्वंरोधिनीचक्रमित्यर्थः ॥ अनयोःस्वरूपंमत्कृतदेवीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यम् ।
॥ ४६ ॥ सर्वोपरिविद्यमानंसहस्रारंचक्रमाह । सहस्रारेति ॥ बिंदुस्थानंपरमात्मस्थानमित्यर्थः ॥ इत्येतदिति ॥ पूर्वोक्तप्रकारेणैतत्सर्वंज्ञात्वेतिशेषः ॥ ४७ ॥ ज्ञात्वाकिंकर्तव्यंतत्राह ।
आदाविति ॥ प्रथमतःपूरकयोगेनबाह्यंवायुमाकृष्यकुंभकंकृत्वास्वमनोवायुसहितंमूलाधारेयोजयेन्नयेदित्यर्थः ॥ अनंतरंगुदस्यमेढ्रस्यलिंगस्यांतरेमध्येमूलाधारचक्रेइत्यर्थः ॥ विद्यमाना
स्थितायाशक्तिःकुंडलिनीतामाकुंच्यमूलाधारगतवायुनापीडयित्वाप्रबोधयेत्उत्थापयेदित्यर्थः॥४८॥ लिंगभेदेति ॥ तामुत्थाप्यलिंगभेदक्रमेणपूर्वोक्तचक्रगततत्तेजोमयस्वयंभ्वादिलिंगानां
भेदोभेदनंतन्मार्गेणनयनंतत्क्रमेणैवतांकुंडलिनींशक्तिंबिंदुचक्रंसहस्रारंतत्प्रापयेत् ॥ शंभुनेति ॥ सहस्रारपद्मस्थितेनशंभुनातांकुंडलिनीमेकीभूतांसंगतांविभावयेदित्यर्थः ॥४९॥ तत्रोत्थि

आज्ञासंक्रमणंतत्रतेनाज्ञेतिप्रकीर्तितम् ॥ द्विदलंहक्षसंयुक्तंपद्मंतत्सुमनोहरम् ॥४५॥ कैलासाख्यंतदूर्ध्वंतुरोधिनीतुतदूर्ध्वतः॥एवंत्वाधारचक्राणिप्रोक्तानि
तवसुव्रत ॥४६॥ सहस्रारयुतंबिंदुस्थानंतदूर्ध्वमीरितम् ॥ इत्येतत्कथितंसर्वंयोगमार्गमनुत्तमम् ॥४७॥ आदौपूरकयोगेनाप्याधारेयोजयेन्मनः॥गुदमेढ्रां
तरेशक्तिस्तामाकुंच्यप्रबोधयेत् ॥४८॥ लिंगभेदक्रमेणैवबिंदुचक्रंचप्रापयेत् ॥ शंभुनातांपराशक्तिमेकीभूतांविचिंतयेत् ॥४९ ॥ तत्रोत्थितामृतंयत्तुद्रुत
लाक्षारसोपमम् ॥ पाययित्वातुतांशक्तिंमायाख्यांयोगसिद्धिदाम् ॥५०॥ षट्चक्रदेवतास्तत्रसंतर्प्यामृतधारया ॥ आनयेत्तेनमार्गेणमूलाधारंततःसुधीः
॥ ५१ ॥ एवमभ्यस्यमानस्याऽप्यहन्यहनिनिश्चितम् ॥ पूर्वोक्तदूषितामंत्राःसर्वेसिध्यंतिनान्यथा ॥ ५२ ॥ जरामरणदुःखाद्यैर्मुच्यतेभवबंधनात् ॥ ये
गुणाःसंतिदेव्यामेजगन्मातुर्यथातथा ॥ ५३ ॥ तेगुणाःसाधकवरेभवंत्येवनचान्यथा ॥ इत्येवंकथितंतातवायुधारणमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ इदानींधारणाख्यं
तुशृणुष्वावहितोमम ॥ दिक्कालाद्यनवच्छिन्नदेव्यांचेतोविधायच ॥ ५५ ॥ तन्मयोभवतिक्षिप्रंजीवब्रह्मैक्ययोजनात्॥ अथवासमलंचेतोयदिक्षिप्रंनसि
द्ध्यति ॥ ५६ ॥ तदावयवयोगेनयोगीयोगान्समभ्यसेत् ॥ मदीयहस्तपादादावंगेतुमधुरेनग ॥ ५७ ॥ चित्तंसंस्थापयेन्मंत्रीस्थानस्थानजयात्पुनः ॥
विशुद्धचित्तःसर्वस्मिन्रूपेसंस्थापयेन्मनः ॥ ५८ ॥ यावन्मनोलयंयातिदेव्यांसंविदिपर्वत ॥ तावदिष्टमनुंमंत्रीजपहोमैःसमभ्यसेत् ॥ ५९ ॥ मंत्राभ्यासे
नयोगेनज्ञेयज्ञानायकल्पते ॥ नयोगेनविनामंत्रोनमंत्रेणविनाहिसः ॥ ६० ॥

तेति ॥ तत्रशिवशक्त्योःसंगमेयदुत्थितममृतंद्रुतलाक्षासमानवर्णंतदमृतंतांकुंडलिनींपाययित्वातेनामृतेनआनंदरसरूपेणतांतृप्तांकृत्वेत्यर्थः ॥ ५० ॥ षट्चक्रेति ॥ पूर्वोक्तानियानिषट्
चक्राणितच्चक्रस्थितादेवतालिंगरूपाअमृतधारयाशिवशक्तिसमागमोत्थानंदरसरूपामृतवृष्ट्यासंतर्प्यपुनर्येनैवमार्गेणमस्तकंनीताकुंडलिनी तेनैवमार्गेणमूलाधारंतांकुंडलिनीमानयेदि
त्यर्थः ॥ ५१ ॥ पूर्वोक्तेति ॥ छिन्नादिदोषदूषितामंत्राअनेनयोगेनसिद्ध्यंतीत्यर्थः ॥ तदुक्तंशारदातिलके ॥ इत्यादिदोषदुष्टांस्तान्मंत्रानात्मनियोजयेत् ॥ शोधयेद्बुद्धपवनोबद्धयायोनि
मुद्रयेति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ प्रसंगेनधारणास्वरूपंपूर्वमुक्तमेवविषयभेदेनविशदयति ॥ इदानीमिति ॥ पूर्वमष्टांगयोगनिरूपणेवायुधारणोक्ता अत्रतुचित्तस्यधारणोच्यतेइत्यर्थः ॥
अर्थःस्पष्टएव ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इत्थंध्यानयोगकरणेयस्ययावद्योग्यतानास्तितावत्पर्यंतंतेनपुरुषेणकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्राह । यावन्मनइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ विस्तरस्तुमत्कृतदेवीगीतावृहट्टीकायांद्रष्टव्यः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचत्रिंशोध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ त्रिंशच्छ्लोकैर्मुख्यतत्त्वंब्रह्मरूपंतुवर्ण्यते ॥ ब्रह्मावि द्यादुर्लभेतियथावदभिधीयते ॥ १ ॥ अत्रार्धश्लोकोप्यधिकः ॥ एतादृशंयोगंसाधयित्वायद्वस्तुध्येयंतद्वर्णयति ॥ श्रीदेव्युवाचेति ॥ १ ॥ अत्राविःसन्निहितमित्यादिब्रह्मैवेदंविश्वंवरिष्ठमि त्यंताःश्रुत योमुंडकोपनिषदिअन्यूनानातिरिक्ताःसंति ताश्चश्रुतयोभगवत्पादैःश्रीमच्छंकराचार्यैर्व्याख्याताएवमुंडकोपनिषद्भाष्येततस्तासांव्याख्यानंसंक्षेपेणैवक्रियते ॥ आविरिति ॥ आविःशब्दोनिपातःप्रकाशवाची ब्रह्मविश्वोपलब्ध्यात्मनाप्रकाशमानमेवसदेतिभावयेदित्यर्थः ॥ सन्निहितमतिसमीपवर्ति गुहायांवुद्धौचरतितत्रोपलभ्यतेसर्वव्यापकमपीतिगुहाचरंनाम ॥ पद्यतेसर्वैर्मुनिभिर्योगादिसाधनैःप्राप्यतेइतिपदंमहच्चतत्पदं चेतिमहत्पदम् ॥ अत्राऽस्मिन्ब्रह्मणिसर्वमाकाशादिसमर्पितंस्थापितंकल्पितमित्यर्थः ॥ ततस्तस्यमिथ्यात्वादिदमेवसर्वैः प्राप्यमित्यर्थः॥किंकिमत्रसमर्पितंतदाह । एजदिति॥एजच्चलत्पक्ष्यादि॥प्राणत्प्राणितीतिप्राणन्मनुष्यादि॥निमिषच्चयन्निमेषादिक्रियावत्॥यच्चनिमिषम्॥ चशब्दात्तत्सर्वंब्रह्मण्येवसमर्पित मित्यर्थः ॥ २ ॥ एतज्जानथेति भगवतीवदति ॥ हेदेवाएतन्मद्रूपंब्रह्मजानथाऽवगच्छथ ॥ सदसद्वरेण्यं सत्कारणंमाया असत्कार्यंजगत् तदुभयापेक्षयावरेण्यंश्रेष्ठम् ॥ प्रजानांलोकानांवि ज्ञानात्परंतज्ज्ञानाविषयइत्यर्थः ॥ यतोवरिष्ठंश्रेष्ठंततोनसर्वबुद्धिगम्यमित्यर्थः ॥ यदर्चिमत्सूर्यादितेजसामपिप्रकाशकम् ॥ यतस्ततोऽतिशयदीप्तिमादित्यर्थः ॥ यस्मिन्भूरादयोलोकास्तन्नि

द्वयोरभ्यासयोगोहिब्रह्मसंसिद्धिकारणम् ॥ तमःपरिवृतेगेहेघटोदीपेनदृश्यते ॥ ६१ ॥ एवंमायावृतोह्यात्मामनुनागोचरीकृतः ॥ इतियोगविधिःकृत्स्नः सांगः प्रोक्तोमयाऽधुना ॥ ६२ ॥ गुरूपदेशतोज्ञेयोनान्यथाशास्त्रकोटिभिः ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥
देव्युवाच ॥ इत्यादियोगयुक्तात्माध्यायेन्मांब्रह्मरूपिणीम् ॥ भक्त्यानिर्व्याजयाराजन्नासनेसमुपस्थितः ॥ १ ॥ आविःसन्निहितंगुहाचरंनाममहत्पदम् ॥ अत्रैतत्सर्वमर्पितमेजत्प्राणन्निमिषच्चयत् ॥ २ ॥ एतज्जानथसदसद्वरेण्यंपरंविज्ञानाद्यद्वरिष्ठंप्रजानाम् ॥ यदर्चिमद्यदणुभ्योऽणुचयस्मिँल्लोकानिहितालोकि नश्च ॥ ३ ॥ तदेतदक्षरंब्रह्मसप्राणस्तदुवाङ्मनः ॥ तदेतत्सत्यममृतंतद्वेद्धव्यंसौम्यविद्धि ॥ ४ ॥ धनुर्गृहीत्वौपनिषदंमहास्त्रंशरंह्युपासानिशितंसंधयीत ॥ आयम्यतद्भावगतेनचेतसालक्ष्यंतदेवाक्षरंसौम्यविद्धि ॥ ५ ॥ प्रणवोधनुःशरोह्यात्माब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यते ॥ अप्रमत्तेनवेद्धव्यंशरवत्तन्मयोभवेत् ॥ ६ ॥

वासिजनालोकिनश्चनिहिताःस्थापिताःकल्पिताइत्यर्थः ॥ ३ ॥ तदेतदिति ॥ तदेतत्सर्वाश्रयमक्षरंब्रह्मसप्राणस्तदुतदेववाङ्मनोपितदेतत्सत्यमवितथमतोमृतंतद्वेद्धव्यंमनसाशरेणताडयित व्यंमनःसमाधानंतत्रकर्तव्यमित्यर्थः ॥४॥ कथंवेद्धव्यंतदुच्यते । धनुरिति ॥ औपनिषदमुपनिषद्भिर्बोधितम् ॥ महास्त्रंमहच्चतदस्त्रंचेतिमहास्त्रंधनुर्गृहीत्वाऽऽदायतथोपासाभिर्निशितंसंतता भिध्यानेनतनूकृतंशरंतस्मिन्धनुषिसंधयीतयोजयेत् ॥ शरंसंधायसंस्थाप्यानंतरमायम्याकृष्यसेंद्रियमंतःकरणंस्वविषयाद्विनिवर्त्यलक्ष्येएवस्थापयित्वेत्यर्थः ॥ तद्भावगतेनतस्मिन्ब्रह्मण्यक्षरे लक्ष्येभावनाभावस्तद्गतेनचेतसालक्ष्यंतदेवयथोक्तलक्षणमक्षरं ॥ सौम्यहेपर्वतराज विद्धिताडयेत्यर्थः ॥५॥ यदुक्तंधनुरादितदुच्यते। प्रणवइति ॥ प्रणवओंकारोदेवीप्रणवोवाधनुर्यथेष्वासनं लक्ष्येशरस्यप्रवेशकारणंतथाचित्तशरस्याऽक्षरेलक्ष्येप्रवेशकारणंप्रणवः प्रणवेनह्यभ्यस्यमानेनसंस्क्रियमाणःतदालंवतोऽप्रतिबंधेनाऽक्षरेवतिष्ठते ॥ यथाधनुषाप्रक्षिप्तइषुर्लक्ष्येऽतःप्रणवोधनुरि वधनुः शरोह्यात्मांतःकरणंहिशरःशरसदृशलक्ष्यवेधनाच्छरइवशरः ॥ अत्रलक्ष्यंतुतद्ब्रह्मैवोच्यतइत्याह । ब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यतइति ॥ अप्रमत्तेनैकाग्रचेतसातल्लक्ष्यंब्रह्मवेद्धव्यंयथाशरोलक्ष्यै कात्मतांप्राप्नोति तथादेहाद्यात्मप्रत्ययतिरस्कारेणाऽक्षरैक्यात्मत्वंफलमापादयेदित्यर्थः ॥ ६ ॥

अक्षरस्यदुर्लक्ष्यत्वात्पुनःपुनर्वचनंसुलक्षणार्थम्। यस्मिन्निति॥ यस्मिन्नक्षरेद्यौःपृथिवीचांतरिक्षंचप्राणैःसहमनश्चसमर्पितंतमेवैकमात्मानंजानथजानीथ॥ हेदेवायंज्ञात्वाचाऽन्यवाचोपराविद्या
रूपाविमुंचथविमुंचतपरित्यजत॥ यतोऽमृतस्यमोक्षस्यप्राप्तयेयंसेतुरिवसेतुः॥ संसारमहोदधेस्तरणहेतुरित्यर्थः॥ तथाचश्रुतिः॥ तमेवविदित्वातिमृत्युमेति नाऽन्यःपंथाविद्यतेऽयना
येति॥७॥ किंच अराइवेति॥ यथारथनाभौसमर्पिताअराइवसंहताःसंप्रविष्टाएवंयत्रयस्मिन्हृदयेनाड्यस्तस्मिन्हृदयेबुद्धिप्रत्ययसाक्षिभूतःसएषप्रकृतआत्मांतर्मध्येचरतेचरातिवर्ततेबुद्ध्याादि
प्रत्ययैर्जायमानइवजायमानोंतःकरणोपाध्यनुविधायित्वाद्वदंतिलौकिकाःहृष्टोजातःक्रुद्धोजातइति ॥ ८ ॥ तमात्मानमोमित्येवोंकारालंबनाःसंतोयथोक्तकल्पनयाध्यायथचिंतयत॥ तेषां
कल्याणार्थमाशीर्वचनंभगवतीकरुणानिधिर्वदति॥ स्वस्तिनिर्विघ्नमस्तुवोयुष्माकंपारायपरकूलप्राप्तये॥ तमसोऽविद्यातःपरस्तादविद्यारहितब्रह्मात्मस्वरूपगमनायेत्यर्थः ॥ सआत्माक्व
र्ततेतत्राह । यःसर्वज्ञोयश्चसर्वविद्यस्यैषमहिमाविभूतिर्जगत्सर्जनादिरूपोभुविप्रसिद्धःसदिव्येद्योतनवतिब्रह्मपुरेहृदयपुंडरीकेतत्रतस्यप्रकाशमानत्वात्तस्मिन्हृत्कमलेयद्व्योमाकाशस्तस्मिन्
प्रतिष्ठितइवोपलभ्यते॥९॥सह्यात्मामनोवृत्तिभिरेवविभाव्यतइतिमनोमयः॥ प्राणश्चशरीरंचतयोरयंनेता॥ शरीराच्छरीरांतरंप्रतिप्रतिष्ठितोवस्थितोऽन्नेऽन्नपरिणामेपिंडेहृदयेबुद्धिंसंनिधाय
समवस्थाप्यतद्विज्ञानेनतत्साक्षात्कारेणपरिपश्यंतिसर्वतःपूर्णंपश्यंतिधीराविवेकिनः॥ आनंदरूपंदुःखासंस्पृष्टममृतंयद्विभातिसर्वदातदित्यर्थः ॥ १० ॥ अस्यात्मज्ञानस्यफलमभिधीयते।

यस्मिन्द्यौश्चपृथिवीचांतरिक्षमोतंमनःसहप्राणैश्चसर्वैः॥ तमेवैकंजानथात्मानमन्यावाचोविमुंचथामृतस्यैषसेतुः॥ ७ ॥ अराइवरथनाभौसंहतायत्र
नाड्यः॥ सएषोंतश्चरतेबहुधाजायमानः॥ ८ ॥ ओमित्येवंध्यायथात्मानंस्वस्तिवःपारायतमसःपरस्तात् ॥ दिव्येब्रह्मपुरेव्योम्निआत्मासंप्रतिष्ठितः॥
॥ ९ ॥ मनोमयःप्राणशरीरनेताप्रतिष्ठितोऽन्नेहृदयंसन्निधाय॥ तद्विज्ञानेनपरिपश्यंतिधीराआनंदरूपममृतंयद्विभाति॥ १० ॥ भिद्यतेहृदयग्रंथिश्छिद्यं
तेसर्वसंशयाः॥ क्षीयंतेचाऽस्यकर्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरे ॥ ११ ॥ हिरण्मयेपरेकोशेविरजंब्रह्मनिष्कलम्॥ तच्छुभ्रंज्योतिषांज्योतिस्तद्यदात्मविदोवि
दुः॥ १२ ॥ नतत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोऽयमग्निः॥ तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभाति॥ १३ ॥ ब्रह्मैवेदममृतं
पुरस्ताद्ब्रह्मपश्चाद्ब्रह्मदक्षिणतश्चोत्तरेण॥ अधश्चोर्ध्वंचप्रसृतंब्रह्मैवेदंविश्वंवरिष्ठम्॥ १४ ॥

भिद्यते इति॥हृदयग्रंथिः चिदहंकारतादात्म्यरूपोभिद्यतेनश्यति॥छिद्यंतेसर्वज्ञेयविषयाःसंशयाःसर्वेषांमिथ्यात्वनिश्चयात्॥क्षीयंतेनश्यंतिचकर्माणिप्रारब्धातिरिक्तानिसर्वाणितास्मिन्परमा
त्मनिदृष्टेसाक्षात्कृतेइत्यर्थः॥११॥ उक्तस्यैवार्थस्यसंक्षेपाभिधायकाउत्तरेत्रयोपिमंत्राः॥ हिरण्मयेज्योतिर्मयेपरेकोशेआनंदमयेकोशेविरजम्। उपलक्षणतयागुणत्रयराहितंब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेति
श्रुत्युक्तंब्रह्मनिष्कलंमायारहितमसत्त्वमरजस्कमतमस्कममायमितिश्रुत्यंतरात्॥ अतएवशुभ्रंस्वच्छम्॥ ज्योतिषांसर्वप्रकाशकसूर्यादीनामपिज्योतिःप्रकाशकमित्यर्थः॥ यदाऽऽत्मविदो
ज्ञानिनोमहतायासेनविदुस्तद्धिरण्मयेपरेकोशेतिष्ठतीत्यन्वयः ॥ १२ ॥ कथंतज्ज्योतिषांज्योतिस्तदुच्यते। नतत्रेति॥ तत्रतस्मिन्नात्मभूतेब्रह्मणिनसूर्योभातिसूर्योपितद्ब्रह्मनप्रकाशयती
त्यर्थः॥ तथाचंद्रतारकम्इमाविद्युतोऽपिनभांतिनप्रकाशयंति॥ कुतोऽयमग्निःपूर्वापेक्षयास्वल्पज्योतिःप्रकाशयतिनैवप्रकाशयतीत्यर्थः॥ किंबहुनायदिदंजगद्भातितत्तमेवाऽऽत्मानंस्वप्रका
शत्वाद्भांतंप्रकाशितमनुभात्यनुदीप्यतेतस्यैवभासासर्वमिदंसूर्यादिजगद्विभातीत्यर्थः ॥ १३ ॥ यन्मयोक्तंब्रह्मतदेवसत्यंरज्जुस्थानीयंनान्यज्जगत्सर्पस्थानीयंमृषात्वात्॥ तस्मादिदमेवा
ऽऽश्रयणीयमित्यभिप्रायेणनिगमनस्थानीयेनमंत्रेणोपसंहराति। ब्रह्मैवेदमिति॥ ब्रह्मैवोक्तलक्षणमिदंयत्पुरस्तादग्रेब्रह्मैवाऽविद्यादृष्टीनांप्रत्यवभासमानंतथापश्चाद्ब्रह्मतथादक्षिणतश्चतथोत्तरेण
तथैवाधस्तादूर्ध्वंचकिंबहुनाब्रह्मैवेदंविश्वंसमस्तंवरिष्ठमिदंजगत्॥ अब्रह्मप्रत्ययःसर्वोऽविद्यामात्रोरज्ज्वामिवसर्पप्रत्ययोब्रह्मैवेदंपरमार्थसत्यमितिवेदानुशासनमित्यर्थः ॥ १४ ॥

एतादृशानुभववतः कृतार्थत्वमाह । एतादृगिति ॥१५॥ द्वितीयादिति ॥ तदभावाद्द्वितीयस्यभयकारणस्याऽभावात्ब्रह्मविन्नबिभेतीत्यर्थः ॥ तेनममकदापिवियोगोनास्तीत्याह । नताद्वियोगइति ॥ १६ ॥ अहमेवेति ॥ अहंयाऽस्मिसासज्ज्ञान्यस्तीत्यर्थः ॥ सज्ञानीयोऽस्तिसोहमेवास्मीत्यर्थः ॥ व्यतिहारेणदृढाभेदोदर्शितः ॥१७॥ अहंज्ञानिहृदयेएवतिष्ठामीत्याह । नाहंतीर्थेइति ॥ १८ ॥ कृतकृत्यका ॥ स्वार्थेकन्प्रत्ययः॥१९॥यस्यपुरुषस्यचेतसिश्रितिपरमात्मनिलयेजातस्तेनपुरुषेणविश्वंभरापृथिवीपुण्यवतीत्यर्थः॥२०॥नातोवक्तव्यमस्तीति ॥ इतःपरमधिकोवक्तव्यांशोनास्तीत्यर्थः॥ विद्योपदेशपात्रमुपादिशति । इदंज्येष्ठायेति॥२१॥यथोक्तायशास्त्रोक्तलक्षणयुक्ताय॥गुरुप्रसादंविनापरमेश्वरप्रसादंविनाकदापिब्रह्मज्ञाविद्यानभवतीत्याह । यस्यदेवेइति ॥ श्रुतिरियम् ॥२२॥ विद्येयमिति ॥ ब्रह्मविद्येत्यर्थः ॥२३॥ सुकृतमुपकारंतस्यगुरोःकर्तुमयंशिष्योयतोऽसमर्थस्ततोऽयंशिष्यस्तस्यगुरोर्यावज्जीवपर्यंतंऋणीत्यर्थः॥ ब्रह्मजन्मब्रह्मरूपेणजन्म ॥ २४ ॥ पितृजातंजन्ममरणेसतिनष्टंभवेन्नेत्थंब्रह्मरूपेणजातंकदाचिदपिनष्टंभवेत्ततइत्यर्थः ॥ अतएवतस्मैनद्रुह्येत्कृतमस्यजानन्नितिश्रुतिरपीममेवार्थंवक्तीत्याह । तस्मै

एतादृगनुभवोयस्यसकृतार्थोनरोत्तमः ॥ ब्रह्मभूतःप्रसन्नात्मानशोचतिनकांक्षति ॥ १५ ॥ द्वितीयाद्वैभयंराजंस्तदभावाद्बिभेतिन ॥ नताद्वियोगोमेप्यस्तिमद्वियोगोपितस्यन ॥ १६ ॥ अहमेवससोऽहंवैनिश्चितंविद्धिपर्वत ॥ मद्दर्शनंतुतत्रस्याद्यत्रज्ञानीस्थितोमम ॥ १७ ॥ नाऽहंतीर्थेनकैलासेवैकुंठेवानकर्हिचित् ॥ वसामिकिंतुमज्ज्ञानिहृदयांभोजमध्यमे ॥ १८ ॥ मत्पूजाकोटिफलदंसकृन्मज्ज्ञानिनोऽर्चनम् ॥ कुलंपवित्रंतस्याऽस्तिजननीकृतकृत्यका ॥ १९ ॥ विश्वंभरापुण्यवतीचिल्लयोयस्यचेतसः ॥ ब्रह्मज्ञानंतुयत्पृष्टंत्वयापर्वतसत्तम ॥ २० ॥ कथितंतन्मयासर्वंनाऽतोवक्तव्यमस्तिहि ॥ इदंज्येष्ठायपुत्रायभक्तियुक्तायशीलिने ॥ २१ ॥ शिष्यायचयथोक्तायवक्तव्यंनाऽन्यथाक्वचित् ॥ यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ ॥ २२ ॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनः ॥ येनोपदिष्टाविद्येयंसएवपरमेश्वरः ॥ २३ ॥ यस्यायंसुकृतंकर्तुमसमर्थस्ततोऋणी ॥ पित्रोरप्यधिकःप्रोक्तोब्रह्मजन्मप्रदायकः ॥ २४ ॥ पितृजातंजन्मनष्टंनेत्थंजातंकदाचन ॥ तस्मैनद्रुह्येदित्यादिनिगमोप्यवदन्नग ॥ २५ ॥ तस्माच्छास्त्रस्यसिद्धांतोब्रह्मदातागुरुःपरः ॥ शिवेरुष्टेगुरुस्त्राताग्रुरौरुष्टेनशंकरः ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रीगुरुंतोषयेन्नग ॥ कायेनमनसावाचासर्वदातत्परोभवेत् ॥२७॥ अन्यथातुकृतघ्नःस्यात्कृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ॥ इंद्रेणाऽथर्वणायोक्ताशिरश्छेदप्रतिज्ञया ॥ २८ ॥

नद्रुह्येदिति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिरितिकृतघ्नेप्रायश्चित्तंनास्तीत्यर्थः ॥ इंद्रेणाऽथर्वणायोक्तेति ॥ अत्रेदंबोध्यम् ॥ दध्यङ्नामाऽऽथर्वणोमुनिः सइंद्रंप्रतिब्रह्मविद्यांप्रार्थितवांस्तस्माइंद्रोब्रह्मविद्यांप्रोवाचाऽनंतरमुक्तवानिंद्रोयदीमांब्रह्मविद्यामन्यस्मैवदसितदैवतेशिरश्छेत्स्यामीति ॥ ततःकियताकालेनदध्यश्चंमुनिंप्रत्यागत्याऽश्विनीकुमारौब्रह्मविद्यांप्रार्थितवंतौ ताभ्यांमुनिरुवाच यद्यहंब्रह्मविद्यांवक्ष्यामितर्हींद्रोमेशिरश्छेत्स्यतीति तच्छ्रुत्वातौवैद्यावूचतुस्तवेदंशिरश्छित्वाऽस्माभिरन्यत्रस्थाप्यतेअश्वीयंमस्तकंतवदेहेसंयोज्यतेतेनब्रह्मविद्यामस्मभ्यमुपदिश ॥ यदेंद्रआगत्यतच्छिरश्छेत्स्यतितदावयंपूर्वस्थापितंमुख्यंशिरस्तवदेहेसंयोजयावस्तदनंतरंमुख्यमुखेनैवमुख्यशिरसाब्रह्मविद्यांवदेतितदनंतरंसमुनिरपितथैवचकारेतिकथासर्ववेदेषुप्रसिद्धा ॥ तांकथांब्रह्मविद्यांस्तोतुंस्मारयति । इंद्रेणाऽथर्वणायोक्तेति ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ इतिसंकटेति ॥ एतादृश्यतिदुर्लभाब्रह्मविद्यायेनलब्धासधन्यइत्यन्वयः ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥
पंचाधिकैश्चचत्वारिंशतपद्यैरथसादरम् ॥ भक्तिस्वरूपमहिमायथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वयस्यदेवेपराभक्तिरित्युक्तंतत्रभक्तिस्वरूपंपृच्छति । स्वीयांभक्तिमिति ॥ मध्यमस्यमध्यमाधिका
रिणोविरागिणोभक्तिराहितस्यापिदुर्लभंज्ञानंयेनभक्तिहेतुनाजायेततांभक्तिंवदेत्यर्थः ॥ १ ॥ मोक्षप्राप्तौत्रयोमार्गाःकर्मोपासनाज्ञानभेदेनत्रिविधाः ॥ तत्रज्ञानमार्गः साक्षान्मोक्षसाधनमित
रौचित्तशुद्धिद्वारेतिविवेकः ॥ तानेवमार्गान्दर्शयति । कर्मयोगइति ॥ भक्तियोगउपासनायोगइत्यर्थः ॥ २ ॥ त्रयाणामपिमार्गाणांमध्येतन्मार्गगामिनांत्रयाणामपिपुरुषाणामयंभक्तियोगः
कर्तुयोग्यःशक्यश्चभवति ॥ कुतइतिचेदस्यभक्तियोगस्यान्यापेक्षयासुलभत्वान्मानसत्वात्द्रव्यव्ययशरीरायासमंतरेणकेवलंमनोवृत्त्यैवसंपाद्यत्वात् ॥ यस्मिन्भक्तियोगेकायचित्तद्रव्यव्य
यादिपीडनाभावोभवतितस्मादित्यर्थः ॥ तस्मात्सर्वैरप्ययंभक्तियोगोनियमेनाश्रयितव्यइत्यर्थः ॥ ३ ॥ तत्रभक्तेस्त्रैविध्यमुपदिशति। गुणभेदादिति ॥ मनुष्याणांमनुष्यसंबंधिनांगुणानां

अश्विभ्यांकथनेतस्यशिरश्छिन्नंचवज्रिणा ॥ अश्वीयंतच्छिरोनष्टंदृष्ट्वावैद्यौसुरोत्तमौ ॥ २९ ॥ पुनःसंयोजितंस्वीयंताभ्यांमुनिशिरस्तदा ॥ इतिसंकटसं
प्राप्याब्रह्मविद्यानगाधिप ॥ ३० ॥ लब्धायेनसधन्यःस्यात्कृतकृत्यश्चभूधर ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांषट्त्रिंशोऽध्या
यः ॥ ३६ ॥ हिमालयउवाच ॥ स्वीयांभक्तिंवदस्वांबयेनज्ञानंसुखेनहि ॥ जायेतमनुजस्याऽस्यमध्यमस्याऽविरागिणः ॥ १ ॥ देव्युवाच ॥ मार्गास्त्र
योमेविख्यातामोक्षप्राप्तौनगाधिप ॥ कर्मयोगोज्ञानयोगोभक्तियोगश्चसत्तम ॥ २ ॥ त्रयाणामप्ययंयोग्यःकर्तुंशक्योऽस्तिसर्वथा ॥ सुलभत्वान्मानसत्वा
त्कायचित्ताद्यपीडनात् ॥ ३ ॥ गुणभेदान्मनुष्याणांसाभक्तिस्त्रिविधामता ॥ परपीडांसमुद्दिश्यदंभंकृत्वापुरःसरम् ॥ ४ ॥ मात्सर्यक्रोधयुक्तोयस्तस्य
भक्तिस्तुतामसी ॥ परपीडादिरहितःस्वकल्याणार्थमेवच ॥ ५ ॥ नित्यंसकामोहृदययशोर्थीभोगलोलुपः ॥ तत्तत्फलसमावाप्त्यैमामुपास्तेऽतिभ
क्तितः ॥ ६ ॥ भेदबुद्ध्यातुमांस्वस्मादन्यांजानातिपामरः ॥ तस्यभक्तिःसमाख्यातानगाधिपतुराजसी ॥ ७ ॥ परमेशार्पणंकर्मपापसंक्षालनायच ॥
वेदोक्तत्वादवश्यंतत्कर्तव्यंतुमयाऽनिशम् ॥ ८ ॥ इतिनिश्चितबुद्धिस्तुभेदबुद्धिमुपाश्रितः ॥ करोतिप्रीतयेकर्मभक्तिःसानगसात्त्विकी ॥ ९ ॥ परभक्तेः
प्रापिकेयंभेदबुद्ध्यवलंबनात् ॥ पूर्वप्रोक्तेह्युभेभक्तीनपरप्रापिकेमते ॥ १० ॥

सत्त्वरजस्तमोरूपाणांभेदात्भक्तिरपित्रिविधा ॥ सात्विकराजसतामसभेदेनत्रिविधाभवतीत्यर्थः ॥ त्रिविधभक्तिस्वरूपमाह । परपीडामिति ॥ अन्यनाशार्थमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥
भेदबुद्ध्याजीवेश्वरयोर्भेदबुद्ध्यामांसर्वेश्वरींस्वस्मादन्यांभिन्नांजानातियतःपामरः ॥ ७ ॥ ८ ॥ भेदबुद्धिमुपाश्रितइति ॥ अयमपिसात्विकःपुरुषोभेदबुद्धिंजीवेश्वरयोःपृथक्त्वबुद्धिमाश्रि
त्यैवभक्तिंकरोतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ त्रिविधभक्तिस्वरूपमुपदिश्यतिसृणांभक्तीनांमध्येद्वयोर्हेयत्वमेकस्याग्राह्यत्वमाह । परभक्तेरिति ॥ सापरानुरक्तिरीश्वरेइतिलक्षणलक्षितायाःपरभक्तेः परप्रे
मरूपाया इयंसात्त्विकीभक्तिः प्रापिकाभवति ॥ ततइयमाश्रयणीयेतिभावः ॥ नन्वियंपरभक्तिःकुतोनेतिचेत्तत्राह । भेदबुद्ध्यवलंबनादिति ॥ अस्यांभेदबुद्धिर्वर्ततइत्यात्मसदृशप्रेम्णोऽ
त्रासंभवान्नेयंपराभक्तिरित्यर्थः ॥ परप्रेमात्वात्मन्येवसंभवतितदेतत्प्रेयः पुत्रात्प्रेयोवित्तात्प्रेयः सर्वस्माद्यदंतरतरमित्यादिश्रुतिभ्यः ॥ पूर्वप्रोक्तेइति ॥ पूर्वप्रोक्तेद्वेभक्तीतुनपरभक्तिप्रा
पिके ततस्तेउभेअपित्याज्येइत्यर्थः ॥ १० ॥

परभक्तिस्वरूपमाह । अधुनेति ॥ ११ ॥ तैलधारायथाऽव्युच्छिन्नानभवतितद्वदिदमपिचेतोध्यानमध्येविषयेषुनगच्छतीत्यर्थः ॥१२॥ हेतुरिति ॥ एतादृशध्यानेहेतुःफलंकोवापिकोपिकदा
चिदपिनैवभवेत् किंतुकेवलंमत्प्रीत्यर्थंमयिपरमानुरागेणैवचेतसोनुवर्तनंकरोतीत्यर्थः॥सामीप्यादिलोकेच्छयापिनमदाराधनंकरोति किंतुप्रेम्णैवेत्याह।सामीप्येति ॥१३॥ सेव्यसेवकतेति ॥
ल्यब्लोपेपंचमी ॥ सेव्यसेवकभावंविहायेत्यर्थः ॥ मदाराधनमेवेच्छतिनमोक्षमित्यर्थः ॥ १४ ॥ स्वाभेदेनैवेति ॥ अहमेवसच्चिदानंदरूपिणीभगवत्यस्मीतिभावनयेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥
॥ १७ ॥ ईश्वरहेपर्वतराज भेदवर्जनात्सर्वत्रचैतन्यरूपैकैवभगवत्यास्तिनद्वितीयेतिभेदनिरासादित्यर्थः ॥ १८ ॥ मत्स्थानेति ॥ तानिचवक्ष्यमाणानिपूर्वोक्तानिचस्थानानि ॥ मच्छास्त्रं

अधुनापरभक्तिंतुप्रोच्यमानांनिबोधमे ॥ मद्गुणश्रवणंनित्यंममनामानुकीर्तनम् ॥ ११ ॥ कल्याणगुणरत्नानामाकरायांमयिस्थिरम् ॥ चेतसोवर्तनंचै
वतैलधारासमंसदा ॥ १२ ॥ हेतुस्तुतत्रकोवापिनकदाचिद्भवेदपि ॥ सामीप्यसार्ष्टिसायुज्यसालोक्यानांनचैषणा ॥ १३ ॥ मत्सेवातोऽधिकंकिंचिन्नैव
जानातिकर्हिचित् ॥ सेव्यसेवकताभावात्तत्रमोक्षंनवांछति ॥ १४ ॥ परानुरक्त्यामामेवचिंतयेद्योह्यतद्रितः ॥ स्वाभेदेनैवमांनित्यंजानातिनविभेदतः ॥
॥ १५ ॥ मद्रूपत्वेनजीवानांचिंतनंकुरुतेतुयः ॥ यथास्वस्यात्मनिप्रीतिस्तथैवचपरात्मनि ॥१६॥ चैतन्यस्यसमानत्वान्नभेदंकुरुतेतुयः॥सर्वत्रवर्तमानां
मांसर्वरूपांचसर्वदा॥१७॥नमतेयजतेचैवाप्याचांडालांतमीश्वर॥नकुत्रापिद्रोहबुद्धिंकुरुतेभेदवर्जनात् ॥१८॥ मत्स्थानदर्शनश्रद्धामद्भक्तदर्शनेतथा ॥ म
च्छास्त्रश्रवणेश्रद्धामंत्रतंत्रादिषुप्रभो॥१९॥मयिप्रेमाकुलमतीरोमांचिततनुःसदा ॥ प्रेमाश्रुजलपूर्णाक्षःकंठगद्गदनिस्वनः॥२०॥अनन्येनैवभावेनपूजयेद्योन
गाधिप ॥ मामीश्वरींजगद्योनिंसर्वकारणकारणम् ॥२१॥ व्रतानिममदिव्यानिनित्यनैमित्तिकान्यपि ॥ नित्यंयःकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः ॥२२॥
मदुत्सवदिदृक्षाचमदुत्सवकृतिस्तथा ॥ जायतेयस्यनियतंस्वभावादेवभूधर ॥ २३ ॥ उच्चैर्गायंश्चनामानिममैवखलुनृत्यति ॥ अहंकारादिरहितोदेहतादा
त्म्यवर्जितः ॥ २४ ॥ प्रारब्धेनयथायच्चक्रियतेतत्तथाभवेत् ॥ नमेचिंतास्तितत्रापिदेहसंरक्षणादिषु ॥२५॥ इतिभक्तिस्तुयाप्रोक्तापरभक्तिस्तुसास्मृता॥
यस्यांदेव्यातिरिक्तंतुनकिंचिदपिभाव्यते॥२६॥इत्थंजातापराभक्तिर्यस्यभूधरतत्त्वतः ॥ तदैवतस्यचिन्मात्रेमद्रूपेविलयोभवेत्॥२७॥भक्तेस्तुयापराकाष्ठा
सैवज्ञानंप्रकीर्तितम् ॥ वैराग्यस्यचसीमासाज्ञानेतदुभयंयतः॥२८॥भक्तौकृतायांयस्यापिप्रारब्धवशतोनग ॥ नजायतेममज्ञानंमणिद्वीपंसगच्छति ॥२९॥

शक्तिदर्शनंतथादेवीभागवतंवेदांतंच ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ व्रतानीति ॥ तानिवक्ष्यमाणानि ॥ २२ ॥ मदुत्सवेति ॥ तेचोत्सवावक्ष्यमाणाः ॥ अन्यकृतोत्सवदर्शनेच्छाचेत्यर्थः ॥
स्वतोपिमदुत्सवकृतिर्मदुत्सवकरणमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रारब्धेनेति ॥ प्रारब्धाधीनंसर्वंज्ञात्वाकामामपिमत्स्वरूपचिंतातिरिक्तांचिंतांनकरोतीत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ इत्थंपरभक्त्या
स्वस्वरूपेचित्तलययोग्यताभवतीत्याह । तदैवेति ॥ २७ ॥ भक्तेस्त्विति ॥ यतोज्ञानेसतिभक्तिवैराग्येसांगेसंपूर्णेसिध्यतस्तस्माद्भक्तेर्वैराग्यस्यचयापराकाष्ठासाज्ञानमित्यर्थः ॥ तदुक्तंवि
ष्णुभागवते ॥ भक्तिःपरेशानुभवोविरक्तिरन्यत्रचैषत्रिकएककालइति ॥ २८ ॥ मणिद्वीपंपूर्वोक्तंद्वादशस्कंधेवक्ष्यमाणंच ॥ २९ ॥

ऋच्छतिप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ संवित्परतनोरितिप्रत्यगात्मविशेषणम् ॥ तस्यप्राणाइति ॥ नतस्यप्राणाउत्क्रामंतीतिश्रुतेः ॥ ३२ ॥ कंठचामीकरेति ॥ यथाकंठगतं
विद्यमानमेवचामीकरंसुवर्णमज्ञानेनसुवर्णंतिरोभूतंज्ञानेनाज्ञाननाशेसतितदेवप्राप्यतेनान्यत्तद्वदेवविद्यमानमेवात्मरूपमज्ञानेनतिरोभूतंपश्चाज्ज्ञानेनाज्ञाननाशेसतितदेवप्राप्यतेनान्यदित्यर्थः ॥
॥ ३३ ॥ विदिताविदितादिति ॥ विदितंकार्यंघटादि ॥ अविदितंकारणंमायारूपंतस्मादन्यदित्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ अन्यदेवतद्विदितादथोअविदितादधीति ॥ एतदर्थस्तुमत्कृतेके
नोपनिषद्भाष्यव्याख्यानेद्रष्टव्यः ॥ यथादर्शेप्रतिबिंबंपततितद्वदात्मन्यस्मिन्देहेनुभवोभवतीत्यर्थः ॥ यथाजलेप्रतिबिंबंपूर्वापेक्षयाविविक्तंतथापितृलोकेनुभवोभवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ मम
लोकेमणिद्वीपे ॥ छायातपयोरिवात्यंतविविक्तानुभवइत्यर्थः॥३५॥३६॥३७॥३८॥नोचेन्महान्विनाशइति ॥ तथाचश्रुतिः ॥ इहचेदवेदीदथसत्यमस्तिनचेदिहावेदीन्महतीविनष्टिरिति॥

तत्रगत्वाऽखिलान्भोगाननिच्छन्नपिचर्च्छति ॥ तदंतेममचिद्रूपज्ञानंसम्यग्भवेन्नग ॥ ३० ॥ तेनमुक्तःसदैवस्याज्ज्ञानान्मुक्तिर्नचान्यथा ॥ इहैवयस्यज्ञानं
स्याद्धृद्गतप्रत्यगात्मनः ॥ ३१ ॥ ममसंवित्परतनोस्तस्यप्राणाव्रजंतिन ॥ ब्रह्मैवसंस्तदाप्नोतिब्रह्मैवब्रह्मवेदयः ॥ ३२ ॥ कंठचामीकरसममज्ञानात्तुतिरो
हितम् ॥ ज्ञानादज्ञाननाशेनलब्धमेवहिलभ्यते ॥ ३३ ॥ विदिताविदितादन्यन्नगोत्तमवपुर्मम ॥ यथादर्शेतथाऽऽत्मनियथाजलेतथापितृलोके ॥ ३४ ॥
छायातपौयथास्वच्छौविविक्तौतद्वदेवहि ॥ ममलोकेभवेज्ज्ञानंद्वैतभानविवर्जितम् ॥ ३५ ॥ यस्तुवैराग्यवानेवज्ञानहीनोम्रियेतचेत् ॥ ब्रह्मलोकेवसे
न्नित्यंयावत्कल्पंततःपरम् ॥ ३६ ॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेभवेत्तस्यजनिःपुनः ॥ करोतिसाधनंपश्चात्ततोज्ञानंहिजायते ॥ ३७ ॥ अनेकजन्मभीराजञ्ज्ञा
नंस्यान्नैकजन्मना ॥ ततःसर्वप्रयत्नेनज्ञानार्थंयत्नमाश्रयेत् ॥ ३८ ॥ नोचेन्महान्विनाशःस्याज्जन्मैतद्दुर्लभंपुनः ॥ तत्राऽपिप्रथमेवर्णेवेदप्राप्तिश्चदुर्लभा ॥
॥ ३९ ॥ शमादिषट्कसंपत्तिर्योगसिद्धिस्तथैवच ॥ तथोत्तमगुरुप्राप्तिःसर्वमेवाऽत्रदुर्लभम् ॥४०॥ तथेंद्रियाणांपटुतासंस्कृतत्वंतनोस्तथा ॥ अनेकजन्म
पुण्यैस्तुमोक्षेच्छाजायतेततः ॥ ४१ ॥ साधनेसफलेऽप्येवंजायमानेऽपियोनरः ॥ ज्ञानार्थंनैवयततेतस्यजन्मनिरर्थकम् ॥ ४२ ॥ तस्माद्राजन्यथाश
क्त्याज्ञानार्थंयत्नमाश्रयेत् ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोतिनिश्चितम् ॥ ४३ ॥ घृतमिवपयसिनिगूढंभूतेभूतेचवसतिविज्ञानम् ॥ सततंमंथयितव्यंम
नसामंथानभूतेन ॥ ४४ ॥ ज्ञानंलब्ध्वाकृतार्थःस्यादितिवेदांतडिंडिमः ॥ सर्वमुक्तंसमासेनकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४५ ॥ ॥ इतिश्रीदे० म० सप्तम
स्कंधेदेवीगीतायांसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥ ॥ हिमालयउवाच ॥ कतिस्थानानिदेवेशिद्रष्टव्यानिमहीतले॥मुख्यानिचपवित्राणिदेवीप्रियतमानिच ॥ १॥

प्रथमेवर्णेब्राह्मणवर्णेतत्रापिजन्मदुर्लभंतत्रापिवेदप्राप्तिर्दुर्लभा॥३९॥४०॥संस्कृतत्वंवेदोक्तसंस्कारसंस्कृतत्वम् ॥४१॥४२॥श्रवणादिषुप्रवृत्तस्यक्षणेक्षणेऽश्वमेधफलंभवतीत्याह । पदेपदेइति
क्षणेक्षणेइत्यर्थः॥४३॥उपदेशसारंभगवतीवदति।घृतमिवेति॥पयसिदुग्धेघृतमिवभूतेभूतेसर्वदेहेष्वित्यर्थः॥ विज्ञानंब्रह्मवसतितिरोहितंतन्मनसामंथानभूतेनमंथयितव्यंमंथनेनपयसःसकाशात
घृतमिवपृथक्कुर्यादित्यर्थः ॥ इयमपिश्रुतिरेवकंठरवेणोपात्ता ॥४४॥ उपसंहरति । सर्वमुक्तमिति ॥४५॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥ पंचाशद्भिरथाध्यैः
पद्यैरत्रमहोत्सवाः ॥ व्रतानिदेव्याःस्थानानिकीर्त्यंतेसंग्रहेणतु ॥ १ ॥ पूर्वमत्स्थानदर्शनश्रद्धेत्युक्तंतथाव्रतानिममदिव्यानीत्युक्तंतथामदुत्सवदिदृक्षाचमदुत्सवकृतिस्तथेत्युक्तम् ॥ तत्रता
निकानिस्थानानिव्रतानिचकानिकेतेउत्सवाइत्येतत्सर्वंपृच्छति । कतिस्थानानीति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ यस्मादहंसर्वरूपिणीतस्मात्सर्वंदृश्यमात्रंममसंविद्रूपिण्याःसर्वाधिष्ठानभूतायाःस्थानंसर्वस्यमयिकल्पितत्वात् ॥ तथासर्वेऽपिकालाव्रतात्मकाः यस्मिन्कालेयद्यत्क्रियतेमत्प्रीत्यर्थं तत्सर्वंममव्रतमेवममसर्वकालात्मकत्वात् ॥ तथाउत्सवाअपीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ कोलापुरंदक्षिणदेशे ॥ मातुःपुरंसह्याद्रिपर्वते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चंद्रलानामदेवीकर्णाटदेशेवर्तते ॥ ९ ॥ १० ॥ चिदंबरेहालास्यस्थाने ॥ ११ ॥ एकांबरंस्थानंभुवनेश्वरइतिनाम्नापुरुषोत्तमक्षेत्रसन्निधौवर्तते ॥ एरशक्त्याभुवनेश्वर्याप्रतिष्ठितंतत्स्थानंतस्मिन्स्थानेपिभुवनेश्वर्यहंतिष्ठा

व्रतान्यपितथायानितुष्टिदान्युत्सवाअपि ॥ तत्सर्वंवदमेमातःकृतकृत्योयतोनरः॥२॥ श्रीदेव्युवाच ॥ सर्वंदृश्यंममस्थानंसर्वेकालाव्रतात्मकाः ॥ उत्सवाः सर्वकालेषुयतोऽहंसर्वरूपिणी॥३॥तथापिभक्तवात्सल्यात्किंचित्किंचिदथोच्यते ॥ शृणुष्वाऽवहितोभूत्वानगराजवचोमम ॥४॥ कोलापुरंमहास्थानंयत्र लक्ष्मीःसदास्थिता ॥ मातुःपुरंद्वितीयंचरेणुकाधिष्ठितंपरम् ॥५॥ तुलजापुरंतृतीयंस्यात्सप्तशृंगंतथैवच ॥ हिंगुलायामहास्थानंज्वालामुख्यास्तथैवच ॥ ॥६॥ शाकंभर्याःपरंस्थानंभ्रामर्याःस्थानमुत्तमं॥श्रीरक्तदंतिकास्थानंदुर्गास्थानंतथैवच॥७॥विंध्याचलनिवासिन्याःस्थानंसर्वोत्तमोत्तमम्॥अन्नपूर्णामहा स्थानंकांचीपुरमनुत्तमम्॥८॥भीमादेव्याःपरंस्थानंविमलास्थानमेवच॥श्रीचंद्रलामहास्थानंकौशिकीस्थानमेवच ॥९॥ नीलांबायाःपरंस्थानंनीलपर्वत मस्तके ॥ जांबूनदेश्वरीस्थानंतथाश्रीनगरंशुभम् ॥१०॥ गुह्यकाल्यामहास्थानंनेपालेयत्प्रतिष्ठितम् ॥ मीनाक्ष्याःपरमंस्थानंयच्चप्रोक्तंचिदंबरे॥११॥ वे दारण्यंमहास्थानंसुंदर्याःसमधिष्ठितम्॥एकांबरंमहास्थानंपरशक्त्याप्रतिष्ठितम् ॥१२॥ महालसापरंस्थानंयोगेश्वर्यास्तथैवच॥तथानीलसरस्वत्याःस्था नंचीनेषुविश्रुतम् ॥ १३ ॥ वैद्यनाथेतुबगलास्थानंसर्वोत्तमंमतम् ॥ श्रीमच्छ्रीभुवनेश्वर्यामणिद्वीपंममस्मृतम् ॥१४॥ श्रीमत्रिपुरभैरव्याःकामाख्यायोनि मंडलम् ॥ भूमंडलेक्षेत्ररत्नंमहामायाधिवासितम् ॥१५॥ नातःपरतरंस्थानंक्वचिदस्तिधरातले ॥ प्रतिमासंभवेद्देवीयत्रसाक्षाद्रजस्वला॥१६॥ तत्रत्यादे वताःसर्वाःपर्वतात्मकतांगताः॥पर्वतेषुवसंत्येवमहत्योदेवताअपि॥१७॥तत्रत्यापृथिवीसर्वादेवीरूपास्मृताबुधैः॥ नातःपरतरंस्थानंकामाख्यायोनिमंडला त् ॥ १८ ॥ गायत्र्याश्चपरंस्थानंश्रीमत्पुष्करमीरितम् ॥ अमरेशेचंडिकास्यात्प्रभासेपुष्करेक्षिणी ॥ १९ ॥ नैमिषेतुमहास्थानेदेवीसालिङ्गधारिणी ॥ पुरुहूतापुष्कराक्षेअषाढौचरतिस्तथा ॥ २० ॥ चंडमुंडीमहास्थानेदंडिनीपरमेश्वरी ॥ भारभूतौभवेद्भूतिर्नाकुलेनकुलेश्वरी ॥ २१ ॥

मीत्यर्थः ॥ १२ ॥ महालसास्थानंदक्षिणदेशेमल्लारिस्थानामितिप्रसिद्धंतदस्ति योगेश्वरीस्थानंवराटदेशेऽस्ति ॥ चीनेषुचीनदेशेषु ॥ १३ ॥ मणिद्वीपंतृतीयस्कंधेवर्णितंतन्ममभुवनेश्वर्याः स्मृतमित्यर्थः ॥ १४ ॥ कामाख्यायामहादेव्याःसतीदेहेनावतीर्णायायोनिमंडलंयत्रपतितंकामरुदेशेकालिकापुराणेयस्यमहद्वर्णनंतत्कामाख्यायोनिमंडलंत्रिपुरभैरव्याःस्थानमित्यर्थः ॥ तस्यमहिमानंवर्णयति । भूमंडलेइति ॥१५॥ रजस्वलारजोवतीएतादृशंतज्जाग्रतंस्थानामित्यर्थः॥१६॥पर्वतात्मकतांगताइति॥कालिकापुराणेसर्वमेतत्स्पष्टम् ॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥

छगलंडके इदंस्थानंदक्षिणदेशे ॥ २२ ॥ महाकालेउज्जयिन्याम् ॥ मध्यमाभिधेमध्यमेश्वरस्थाने ॥ २३ ॥ नाकुलेस्थानेस्वायंभुवीदेवीवर्ततेइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ समुद्रसन्निधौतिष्ठति ॥ २८ ॥ २९ ॥ हृल्लेखापदव्युत्पत्तिर्यामलेभुवनेश्वरीरहस्ये ॥ हृदिलेखेवजागर्तिप्राणशक्तिरियंपरा । हृल्लेखाकथ्यतेतस्मादिति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ व्रतमनंततृतीयाख्यमिति ॥ इमानितृतीयाव्रतानिमत्स्यपुराणेप्रसिद्धानि ॥ तद्विधिश्चतत्रैवोक्तः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ यत्रप्रदोषकाले ॥ ३९ ॥ निशामुखेरजनी

चंद्रिकातुहरिश्चंद्रेश्रीगिरौशांकरीस्मृता ॥ जप्येश्वरेत्रिशूलास्यात्सूक्ष्माचाम्रातकेश्वरे ॥२२॥ शांकरीतुमहाकालेशर्वाणीमध्यमाभिधे ॥ केदाराख्येमहाक्षेत्रेदेवीसामार्गदायिनि ॥ २३ ॥ भैरवाख्येभैरवीसागयायांमंगलास्मृता ॥ स्थाणुप्रियाकुरुक्षेत्रेस्वायंभुव्यपिनाकुले ॥ २४ ॥ कनखलेभवेदुग्राविश्वेशाविमलेश्वरे ॥ अट्टहासेमहानंदामहेंद्रेतुमहांतका ॥ २५ ॥ भीमेभीमेश्वरीप्रोक्तास्थानेवस्त्रापथेपुनः ॥ भवानीशांकरीप्रोक्तारुद्राणीत्वर्धकोटिके ॥ २६ ॥ अविमुक्तेविशालाक्षीमहाभागामहालये ॥ गोकर्णेभद्रकर्णीस्याद्भद्रास्याद्भद्रकर्णके ॥ २७ ॥ उत्पलाक्षीसुवर्णाक्षेस्थाण्वीशास्थाणुसंज्ञिके ॥ कमलालयेतुकमलाप्रचंडाछगलंडके ॥ २८ ॥ कुरंडलेत्रिसंध्यास्यान्माकोटेमुकुटेश्वरी ॥ मंडलेशेशांडकीस्यात्कालीकालंजरेपुनः ॥२९॥ शंकुकर्णेध्वनिःप्रोक्तास्थूलास्यात्स्थूलकेश्वरे ॥ ज्ञानिनांहृदयांभोजेहृल्लेखापरमेश्वरी ॥३०॥ प्रोक्तानीमानिस्थानानिदेव्याःप्रियतमानिच ॥ तत्तत्क्षेत्रस्यमाहात्म्यंश्रुत्वापूर्वंनगोत्तम ॥३१॥ तदुक्तेनविधानेनपश्चाद्देवींप्रपूजयेत् ॥ अथवासर्वक्षेत्राणिकाश्यांसंतिनगोत्तम ॥३२॥ तत्रनित्यंवसेन्नित्यंदेवीभक्तिपरायणः ॥ तानिस्थानानिसंपश्यञ्जपन्देवींनिरंतरम् ॥३३॥ ध्यायंस्तच्चरणांभोजंमुक्तोभवतिबंधनात् ॥ इमानिदेवीनामानिप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥३४॥ भस्मीभवंतिपापानितत्क्षणान्नगसत्वरम् ॥ श्राद्धकालेपठेदेतान्यमलानिद्विजाग्रतः ॥३५॥ मुक्तास्तात्पितरःसर्वेप्रयांतिपरमांगतिम् ॥ अधुनाकथयिष्यामिव्रतानितवसुव्रत ॥३६॥ नारीभिश्चनरैश्चैवकर्तव्यानिप्रयत्नतः ॥ व्रतमनंततृतीयाख्यंरसकल्याणिनीव्रतम् ॥३७॥ आर्द्रानंदकरंनाम्नातृतीयायाव्रतंचयत् ॥ शुक्रवारव्रतंचैवतथाकृष्णचतुर्दशी ॥३८॥ भौमवारव्रतंचैवप्रदोषव्रतमेवच ॥ यत्रदेवोमहादेवोदेवींसंस्थाप्यविष्टरे ॥३९॥ नृत्यंकरोतिपुरतःसार्धंदेवैर्निशामुखे ॥ तत्रोपोष्यरजन्यादौप्रदोषेपूजयेच्छिवाम् ॥४०॥ प्रतिपक्षंविशेषेणतद्देवीप्रीतिकारकम् ॥ सोमवारव्रतंचैवममाऽतिप्रियकृन्नग ॥४१॥ तत्रापिदेवींसंपूज्यरात्रौभोजनमाचरेत् ॥ नवरात्रद्वयंचैवव्रतंप्रीतिकरंमम ॥ ४२ ॥ एवमन्यान्यपिविभोनित्यनैमित्तिकानिच ॥ व्रतानिकुरुतेयोवैमत्प्रीत्यर्थंविमत्सरः ॥ ४३ ॥ प्राप्नोतिममसायुज्यंसमेभक्तःसमेप्रियः ॥ उत्सवानपिकुर्वीतदोलोत्सवमुखान्विभो ॥ ४४ ॥

मुखे ॥ तस्मात्प्रदोषव्रतंदेव्याःशिवस्यचासिद्धम् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ नवरात्रद्वयंचैवेति ॥ तच्चशारदंवासंतिकंच ॥ चकारेणपूर्वोक्तमपिमाघाषाढस्थंनवरात्रद्वयंग्राह्यम् ॥ ४२ ॥ एवमन्यान्यपीति ॥ अन्यान्यप्युपांगललिताव्रतादीनिव्रतानि पुराणांतरेषुतंत्रांतरेष्वप्युक्तानीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ दोलोत्सवमुखानिति ॥ तद्विधिश्चतत्रैवोक्तः ॥ देवीपुराणे चैत्रशुक्लतृतीयायांकुर्याद्दोलोत्सवंबुधः ॥ तृतीयायांयजेद्देवींशंकरेणसमन्विताम् ॥ कुंकुमागुरुकर्पूरमणिवस्त्रसुगंधकैः ॥ स्रग्गंधधूपदीपैश्चदमनेनविशेषतः ॥ आंदोलयेत्ततोवत्सशिवोमातुष्टयेसदेति ॥ ४४ ॥

शयनोत्सवमिति ॥ तत्कालश्चवामनपुराणेउक्तः ॥ आषाढेपौर्णमासीतउत्तरायातृतीयातद्रूपः ॥ तथाजागरणोत्सवकालश्चकार्तिकपौर्णमासीतउत्तरायातृतीयांतद्रूपः ॥ शयनोत्सवविधि जागरणोत्सवविधिश्चसर्वदेवतासुसमानः ॥ देवताभेदेनतुकालभेदएवकेवलंभिन्नः ॥ सर्वचेदंवामनपुराणेस्पष्टम् ॥ रथोत्सवमिति ॥ तद्विधिश्चोमासंहितायांशिवपुराणे ॥ आषाढशुक्लपक्षीयतृतीयायांरथोत्सवम् ॥ देव्याःप्रियतमंकुर्याद्यथावित्तानुसारतः ॥ रथंपृथ्वींविजानीयाद्रथांगेचंद्रभास्करौ ॥ वेदानश्वान्विजानीयात्सारथिंपद्मसंभवम् ॥ नानामणिगणाकीर्णपुष्पमालाविराजितम् ॥ एवंरथंकल्पयित्वातस्मिन्संस्थापयेच्छिवाम् ॥ लोकसंरक्षणार्थायलोकान्द्रष्टुंपरांबिका ॥ रथमध्येसंस्थितेतिभावयेन्मतिमान्नरः ॥ रथेप्रचलितेमंदंजयशब्दमुदीरयेत् ॥ पाहिदेविजनानस्मान्प्रपन्नान्दीनवत्सले ॥ इतिवाक्यैस्तोषयेच्चनानावादित्रनिःस्वनैः ॥ सीमांतेतुरथंनीत्वातत्रसंपूजयेद्रथे ॥ नानास्तोत्रैस्ततःस्तुत्वाप्यानयेत्तांस्ववेश्मनीति ॥ दमनोत्सवश्चैत्रपौर्णमास्याम् ॥ तद्विधिश्चधर्मशास्त्रेतंत्रेषुचप्रसिद्धएव ॥ ४५ ॥ पवित्रोत्सवमिति ॥ सचश्रावणपौर्णमास्याम् ॥ तद्विधिश्चधर्मशास्त्रेतंत्रेचप्रसिद्धएव ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सुमादिभिःकुसुमादिभिरेतान्कुमारीबटुकब्राह्मणान्पूजयेदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायामष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ सप्ताधिकैश्चत्वारिं

शयनोत्सवं यथाकुर्यात्तथाजागरणोत्सवम् ॥ रथोत्सवंचमेकुर्याद्दमनोत्सवमेवच ॥ ४५ ॥ पवित्रोत्सवमेवापिश्रावणेप्रीतिकारकम् ॥ ममभक्तःसदाकुर्याद्देवमन्यान्महोत्सवान् ॥ ४६ ॥ मद्भक्तान्भोजयेत्प्रीत्यातथाचैवसुवासिनीः ॥ कुमारीर्बटुकांश्चापिमद्बुद्ध्यातद्गतांतरः ॥ ४७ ॥ वित्तशाठ्येनरहितोयजेदेतान्सुमादिभिः ॥ यएवंकुरुतेभक्त्याप्रतिवर्षमतंद्रितः ॥ ४८ ॥ सधन्यःकृतकृत्योऽसौमत्प्रीतेःपात्रमंजसा ॥ सर्वमुक्तंसमासेनममप्रीतिप्रदायकम् ॥ ॥ ४९ ॥ नाऽशिष्यायप्रदातव्यंनाऽभक्तायकदाचन ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेस०देवीगीतायामष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ हिमालयउवाच ॥ देवदेविमहेशानिकरुणासागरेंबिके ॥ ब्रूहिपूजाविधिंसम्यग्यथावदधुनानिजम् ॥ १ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वक्ष्येपूजाविधिंराजन्नंबिकायायथाप्रियम् ॥ अत्यंतश्रद्धयासार्धंशृणुपर्वतपुंगव ॥ २ ॥ द्विविधाममपूजास्याद्बाह्याचाऽऽभ्यंतराऽपिच ॥ बाह्याऽपिद्विविधाप्रोक्तावैदिकीतांत्रिकीतथा ॥ ३ ॥ वैदिक्यर्चाऽपिद्विविधामूर्तिभेदेनभूधर ॥ वैदिकीवैदिकैःकार्यावेददीक्षासमन्वितैः ॥ ४ ॥ तंत्रोक्तदीक्षावद्भिस्तुतांत्रिकीसंश्रिताभवेत् ॥ इत्थंपूजारहस्यंचनज्ञात्वाविपरीतकम् ॥ ५ ॥

शत्पद्यैरथपूजनम् ॥ भगवत्याःकथ्यतेत्रयेनदेवीप्रसीदति ॥ १ ॥ पूर्वंबहुषुस्थलेषुपूजायामहिमानंश्रुत्वापूजाविधिंपृच्छति । देवदेवीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्तिभेदेनवक्ष्यमाणेन ॥ वेदोक्तदीक्षासमन्वितैर्वैदिकैः वैदिकीवेदोक्तप्रकारापूजाकर्तव्येत्यर्थः ॥ साचविराट्स्वरूपस्यपूर्वदेव्यादर्शितस्यध्यानरूपाप्रथमा ॥ द्वितीयातुकरचरणादिविशिष्टांसुकुमारांभगवतीमूर्तिंध्यात्वावेदोक्तमंत्रैरावाहनादिविसर्जनांतंकुर्यादितिद्वितीयापूजा ॥ इत्येवंमूर्तिभेदेनवैदिकीपूजाद्विविधेत्यर्थः ॥ ४ ॥ तांत्रिक्याअधिकारिणमाह ॥ तंत्रोक्तेति ॥ कुंडमंडपादिपुरःसरंतांत्रिकमंत्रैर्दीक्षांकुर्वद्भिस्तांत्रिकीतंत्रोक्तविधिनापूजाकर्तव्येत्यर्थः ॥ नज्ञात्वेति ॥ यस्ययस्यांपूजायामधिकारस्तत्रतंनज्ञात्वेत्यर्थः ॥ विपरीतकंवैदिकस्तांत्रिकंकरोतितांत्रिकोवैदिकंकरोतीत्येवंरूपंयःकरोतिमूढःसपतत्येवनरकादिष्वितिशेषः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ योवैस्वांदेवतामतियजतेनस्वायैदेवतायैच्यवतेनपरांप्राप्नोतिपापीयान्भवतीति ॥ अतियजतेत्यजति ॥ च्यवतेगृह्णाति ॥ स्वांदेवतामिति स्वोचितमार्गोपलक्षणम् ॥ ५ ॥

तत्रवैदिक्यर्चायाएवस्वरूपंप्राशस्त्यंचवदति । तत्रयावैदिकीति ॥ प्रथमामिति ॥ वैदिकीतांत्रिकीतथेतिवाक्योक्तांप्रथमांवैदिकीमित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ शांत्यादियुक्तोवैदिकींपूजां कुर्यादित्याह । शांतःसमाहितइति ॥ ९ ॥ तत्परस्तन्ममविराट्स्वरूपमेवपरमुत्कृष्टंयस्यसतत्परः ॥ १० ॥ मामेवविराट्स्वरूपाम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ननुतर्हिंकेवलंकर्मनिरर्थकमि तिचेन्नेत्याह ॥ धर्मात्संजायतेभक्तिरिति ॥ यदिकर्मनाचरितंतदापापक्षयाभावाद्भक्तिरेवदुर्लभास्यात् ॥ भक्तेरभावाच्चपरंब्रह्माप्यत्यंतंदुर्लभंस्यादितिकर्माचरणंसार्थकमेवेतिभावः ॥ पर मिति ॥ ज्ञानमित्यर्थः ॥ १४ ॥ तच्चकर्मनान्यशास्त्रोदितम् किंतुवेदोक्तमेवेत्याह । श्रुतिस्मृतिभ्यामुदितमिति ॥ यद्युदितंकर्मसधर्मइत्यर्थः ॥ १५ ॥ किमितिवेदोक्तएवधर्मोनान्यशास्त्रो दितइतिचेत्तत्राह । सर्वज्ञादिति ॥ सर्वज्ञात्सर्वशक्तेर्मत्तोमत्स्वरूपाद्वेदःसमुत्थितःतदाममाज्ञानाभावाद्यन्मयोक्तंतत्सत्यमेवेतिश्रुतिर्नाऽप्रमाणम् ॥ वेदातिरिक्तशास्त्राणित्वज्ञपुरुषबुद्धिकल्पि

करोतियोनरोमूढःसपतत्येवसर्वथा ॥ तत्रयावैदिकीप्रोक्ताप्रथमातांवदाम्यहम् ॥६॥ यन्मेसाक्षात्परंरूपंदृष्टवानसिभूधर ॥ अनंतशीर्षनयनमनंतचरणंम हत् ॥ ७ ॥ सर्वशक्तिसमायुक्तंप्रेरकंयत्परात्परम् ॥ तदेवपूजयेन्नित्यंनमेद्ध्यायेत्स्मरेदपि ॥ ८ ॥ इत्येतत्प्रथमार्चायाःस्वरूपंकथितंनग ॥ शांतःसमा हितमनादंभाहंकारवर्जितः ॥ ९ ॥ तत्परोभवतद्याजीतदेवशरणंव्रज ॥ तदेवचेतसापश्यजपध्यायस्वसर्वदा ॥ १० ॥ अनन्ययाप्रेमयुक्तभक्त्यामद्भा वमाश्रितः ॥ यज्ञैर्यजतपोदानैर्मामेवपरितोषय ॥ ११ ॥ इत्थंममाऽनुग्रहतोमोक्ष्यसेभवबंधनात् ॥ मत्परायेमदासक्तचित्ताभक्तवरामताः ॥ १२ ॥ प्र तिजानेभवादस्मादुद्धराम्यचिरेणतु ॥ ध्यानेनकर्मयुक्तेनभक्तिज्ञानेनवापुनः ॥१३॥ प्राप्याऽहंसर्वथाराजन्नतुकेवलकर्मभिः ॥ धर्मात्संजायतेभक्तिर्भक्त्या संजायतेपरम् ॥ १४ ॥ श्रुतिस्मृतिभ्यामुदितंयत्सधर्मःप्रकीर्तितः ॥ अन्यशास्त्रेणयःप्रोक्तोधर्माभासःसउच्यते ॥ १५ ॥ सर्वज्ञात्सर्वशक्तेश्चमत्तोवेदः समुत्थितः ॥ अज्ञानस्यममाऽभावादप्रमाणानचश्रुतिः ॥ १६ ॥ स्मृतयश्चश्रुतेरर्थंगृहीत्वैवचनिर्गताः ॥ मन्वादीनांश्रुतीनांचततःप्रामाण्यमिष्यते ॥ ॥ १७ ॥ क्वचित्कदाचित्तंत्रार्थकटाक्षेणपरोदितम् ॥ धर्मंवदंतिसोंऽशस्तुनैवग्राह्योऽस्तिवैदिकैः ॥ १८ ॥ अन्येषांशास्त्रकर्तॄणामज्ञानप्रभवत्वतः ॥ अ ज्ञानदोषदुष्टत्वात्तदुक्तेर्नप्रमाणता ॥ १९ ॥ तस्मान्मुमुक्षुर्धर्मार्थंसर्वथावेदमाश्रयेत् ॥ राजाज्ञाचयथालोकेहन्यतेनकदाचन ॥ २० ॥ सर्वेशान्याममा ज्ञासाश्रुतिस्त्याज्याकथंनृभिः ॥ मदाज्ञारक्षणार्थंतुब्रह्मक्षत्रियजातयः ॥ २१ ॥

तानिततश्चाज्ञप्रणीतत्वादप्रमाणान्येवेतितदुक्तोधर्मोधर्माभासः वेदोक्तएवतुधर्मइत्यर्थः ॥ १६ ॥ ननुमन्वादिस्मृतीनामप्येवंरीत्याप्रामाण्याभावआगतइतिचेत्तत्राह । स्मृतयश्चेति ॥ श्रुत्यर्थएवतुस्मृतिभिरुच्यतेततोमूलभूतश्रुतेःप्रामाण्यात्तन्मूलकस्मृतीनामपिप्रामाण्यमव्याहतमेवेत्यर्थः ॥ १७ ॥ ननुमन्वादिस्मृतीनांपुराणानांचसप्रमाणत्वेतप्तमुद्राविधानवामाचारादिवेद विरुद्धाचारस्यचपुराणस्मृतिषुसत्त्वात्ग्राह्यत्वंस्यादितिचेत्तत्राह । क्वचित्कदाचिदिति ॥ तंत्रार्थकटाक्षेणतंत्रतंत्रार्थावलोकनेनपरोदितंवेदातिरिक्तशास्त्रोदितमपिधर्मंवदंति सधर्मःप्रत्यक्षश्रु तिविरुद्धत्वात्तैरुक्तोपिनवैदिकैर्ग्राह्यइत्यर्थः ॥ १८ ॥ तत्रहेतुमाह । अन्येषांशास्त्रकर्तॄणामिति ॥ १९ ॥ २० ॥ सर्वेशान्याःसर्वैश्वर्यामम साश्रुतिराज्ञास्तिसानृभिःकथंत्याज्येत्यर्थः ॥ तथाचकूर्मपुराणेदेवीवाक्यंद्वादशाध्याये ॥ ममैवाज्ञापराशक्तिर्वेदसंज्ञापुरातनी ॥ ऋग्यजुःसामरूपेणसर्गादौसंप्रवर्ततइति ममाज्ञाभूतश्रुतिरक्षणार्थंमयामहान्यत्नःकृतोस्तीत्याह ॥ मदाज्ञेति १२ ॥

ततस्तस्माद्धेतोर्ज्ञेयंश्रुतेर्वचोमेममरहस्यमस्तीति ॥ २२ ॥ वेषान्शाकंभर्यादिरामकृष्णाद्यवतारान् ॥ अतएवेति ॥ वेदसंरक्षकादेवास्तन्नाशकादैत्याइतिविभागोवेदसद्भावादेवजातइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ननुतर्हिकिमर्थंतंत्राणिशिवेनप्रणीतानीतिचेत्तत्राह । अन्यानियानीति ॥ २६ ॥ तेषांनामान्याह । वामंकापालिकमिति ॥ २७ ॥ पाधिनांवेदधर्माचरणेसंद्ग तिः स्यादितिकर्मवैचित्र्याभावात्प्रपंचवैचित्र्यं नस्यादितितेषांनानाफलप्रदर्शनेनतत्रप्रवृत्तयेमोहार्थमेववेदश्रद्धाप्रच्युत्यर्थंचतंत्राणिप्रणीतानीत्यर्थः ॥ किंचशापदग्धानांवेदबहिष्कृतानां ब्राह्मणानांसोपानक्रमेणजन्मांतरेवेदाधिकारप्राप्त्यर्थंकिंचित्परमेश्वरोपासनंवक्तव्यमितितदनुग्रहार्थंचतंत्राणिप्रणीतानीत्याह । दक्षशापादिति ॥ शापकथाचकूर्मपुराणेसूतसंहितायाम स्मिन्द्वादशस्कंधेचप्रसिद्धापुराणांतरेषुच ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ननुतर्हितंत्राणिसर्वथात्याज्यानीतिपर्यवसन्नमितिचेन्नेत्याह । तत्रवेदाविरुद्धांशइति ॥ तंत्रेषुद्विविधोंशोस्ति ॥ एको

मयासृष्टास्ततोज्ञेयंरहस्यंमेश्रुतेर्वचः ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभूधर ॥ २२ ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदावेषान्बिभर्म्यहम् ॥ देवदैत्यविभागश्चाऽप्यतएवाऽभवन्नृप ॥ २३ ॥ येनकुर्वतितद्धर्मंतच्छिक्षार्थंमयासदा ॥ संपादितास्तुनरकास्त्रासोयच्छ्रवणाद्भवेत् ॥ २४ ॥ योवेदधर्ममुज्झित्यधर्ममन्यं समाश्रयेत् ॥ राजाप्रवासयेद्देशान्निजादेतानधर्मिणः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणैर्नचसंभाष्याःपंक्तिग्राह्यानचद्विजैः ॥ अन्यानियानिशास्त्राणिलोकेस्मिन्विविधानिच ॥ २६ ॥ श्रुतिस्मृतिविरुद्धानितामसान्येवसर्वशः ॥ वामंकापालकंचैवकौलकंभैरवागमः ॥ २७ ॥ शिवेनमोहनार्थायप्रणीतोनान्यहेतुकः ॥ दक्षशापाद्भृगोःशापाद्दधीचस्यचशापतः ॥ २८ ॥ दग्धायेब्राह्मणवरावेदमार्गबहिष्कृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थायसोपानक्रमतःसदा ॥ २९ ॥ शैवाश्च वैष्णवाश्चैवसौराःशाक्तास्तथैवच ॥ गाणपत्याआगमाश्चप्रणीताःशंकरेणतु ॥ ३० ॥ तत्रवेदाविरुद्धांशोप्युक्तएवक्वचित्क्वचित् ॥ वैदिकैस्तद्ग्रहेदोषोनभवत्येवकर्हिचित् ॥ ३१ ॥ सर्वथावेदभिन्नार्थेनाधिकारीद्विजोभवेत् ॥ वेदाधिकारहीनस्तुभवेत्तत्राधिकारवान् ॥ ३२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवैदिकोवेदमाश्रयेत् ॥ धर्मेणसहितंज्ञानंपरंब्रह्मप्रकाशयेत् ॥ ३३ ॥ सर्वैषणाःपरित्यज्यमामेवशरणंगताः ॥ सर्वभूतदयावंतोमानाहंकारवर्जिताः ॥ ३४ ॥ मच्चित्तामद्गतप्राणामत्स्थानकथनेरताः ॥ संन्यासिनोवनस्थाश्चगृहस्थाब्रह्मचारिणः ॥ ३५ ॥ उपासंतेसदाभक्त्यायोगमैश्वरसंज्ञितम् ॥ तेषांनित्याभियुक्तानामहमज्ञानजंतमः ॥ ३६ ॥ ज्ञानसूर्यप्रकाशेननाशयामिनसंशयः ॥ इत्थंवैदिकपूजायाःप्रथमायानगाधिप ॥ ३७ ॥

वेदविरुद्धोद्वितीयोवेदाविरुद्धः ॥ तत्रवैदिकैर्वेदविरुद्धांशस्त्याज्योवेदाविरुद्धांशस्तुग्राह्यइत्यर्थः ॥ तदुक्तंवायुसंहितायाम् ॥ शैवागमोपिद्विविधःश्रौताश्रौतश्चतन्मयः ॥ श्रुतिसारमयः श्रौतःस्वतंत्रइतरोमतइत्यादि ॥ श्रौतोग्राह्यस्तुवैदिकैरितिसूतसंहितायाम् ॥ तथापियोंशोमार्गाणां वेदेननविरुद्ध्यते ॥ सोंशः प्रमाणमित्युक्तमिति ॥ इत्थमेतावत्पर्यंतं वैदिकंमतमुपपादितम् ॥ तंत्राणांस्वतःप्रामाण्यमंगीकुर्वतांतांत्रिकाणांमतंत्वन्यदेवेतिदिक् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ यस्माद्वेदोक्तएवधर्मस्तस्माद्वेदमेवाश्रयेदित्याह । तस्मादिति ॥ धर्मेणवेदोक्तेन ॥ ३३ ॥ पुनर्विराट्स्वरूपोपासकस्यनिष्ठामाह । सर्वैषणाइति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ऐश्वरसंज्ञितंविराट्स्वरूपोपासनाभिधम् ॥ ३६ ॥ प्रथमवैदिकपूजास्वरूपकथनमुपसंहरति । इत्थमिति ॥ ३७ ॥

आवरणदेवतासुभावनामाह । मूलदेवीति ॥ १९ ॥ पुनरावृत्तीति ॥ इत्थमावरणदेवतायथास्थानेषुस्थिताध्यात्वासंपूज्यपुनःसावरणांसायुधांसशक्तिकांश्रीभुवनेश्वरींगंधादिदक्षिणांतै
रुपचारैः पूजयेदित्यर्थः ॥ २० ॥ त्वत्कृतेनेति ॥ त्वयाहिमालयेनकृतंयत्सहस्रनामस्तोत्रंममतेनमांतोषयेदित्यर्थः ॥ अनेनैवज्ञापकेनहिमालयेन देवीदर्शनेजातिसहस्रनामस्तोत्रेणदेवीस्तुते
तिबोधितम् । तच्चसहस्रनामस्तोत्रंयद्यप्यस्मिन्पुराणेनास्ति तथापिकूर्मपुराणेद्वादशाध्यायेवर्ततेतद्ग्राह्यम् ॥ तत्राऽप्येतत्प्रसंगेनैवसहस्रनामकथनात् ॥ चकारेणनित्यमूलमंत्रजपंकृत्वापश्चा
त्सहस्रनामस्तोत्रंपठेदित्यर्थः ॥ २१ ॥ कवचेनतंत्रादिषुप्रोक्तेन अहंरुद्रेभिरितिदेवीसूक्तेनेत्यन्वयः ॥ देव्यथर्वशिरोनामसर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुरित्यादिकंहृल्लेखोपनिषत् ॥ भुवनेश्वर्याउप

मूलदेवीप्रभारूपाःस्मर्तव्याअंगदेवताः ॥ तत्प्रभापटलव्याप्तंत्रैलोक्यंचविचिंतयेत् ॥ १९ ॥ पुनरावृत्तिसहितांमूलदेवींचपूजयेत् ॥ गंधादिभिःसुगंधैस्तुत
थापुष्पैःसुवासितैः ॥ २० ॥ नैवेद्यैस्तर्पणैश्चैवतांबूलैर्दक्षिणादिभिः ॥ तोषयेन्मांत्वत्कृतेननाम्नांसाहस्रकेणच ॥ २१ ॥ कवचेनचसूक्तेनाऽहंरुद्रेभिरिति
प्रभो ॥ देव्यथर्वशिरोमंत्रैर्हृल्लेखोपनिषद्भवैः ॥ २२ ॥ महाविद्यामहामंत्रैस्तोषयेन्मांमुहुर्मुहुः ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींप्रेमार्द्रहृदयोनरः ॥ २३ ॥ पुल
कांकितसर्वांगैर्बाष्परुद्धाक्षिनिःस्वनः ॥ नृत्यगीतादिघोषेणतोषयेन्मांमुहुर्मुहुः ॥२४॥ वेदपारायणैश्चैवपुराणैःसकलैरपि ॥ प्रतिपाद्यायतोऽहंवैतस्मात्तै
स्तोषयेत्तुमाम् ॥ २५ ॥ निजंसर्वस्वमपिमेसदेहंनित्यशोऽर्पयेत् ॥ नित्यहोमंततःकुर्याद्ब्राह्मणांश्चसुवासिनीः ॥ २६ ॥ वटुकान्पामरानन्यान्देवीबुद्ध्यातु
भोजयेत् ॥ नत्वापुनःस्वहृदयेव्युत्क्रमेणविसर्जयेत् ॥२७॥ सर्वंहृल्लेखयाकुर्यात्पूजनंममसुव्रत ॥ हृल्लेखासर्वमंत्राणांनायिकापरमास्मृता ॥ २८ ॥ हृल्ले
खादर्पणेनित्यमहंतुप्रतिबिंबिता ॥ तस्माद्धृल्लेखयादत्तंसर्वमंत्रैःसमर्पितम् ॥ २९ ॥ गुरुंसंपूज्यभूषाद्यैःकृतकृत्यत्वव[illegible]यएवंपूजयेद्देवींश्रीमद्भुवनसुं
दरीम् ॥ ३० ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचित्क्वचिदस्तिहि ॥ देहांतेतुमणिद्वीपंममयात्येवसर्वथा ॥ ३१ ॥ ज्ञेयोदेवी[illegible]ऽसौदेवा[illegible]नित्यंनमंतितम् ॥
इतितेकथितंराजन्महादेव्याःप्रपूजनम् ॥ ३२ ॥ विमृश्यैतदशेषेणाप्याधिकारानुरूपतः ॥ कुरुमेपूजनंतेनकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ३३ ॥ इदंतुगीताशास्त्रं
मेनाऽशिष्यायवदेत्क्वचित् ॥ नाऽभक्तायप्रदातव्यंनधूर्तायचदुर्हृदे ॥३४॥ एतत्प्रकाशनंमातुरुद्घाटनमुरोजयोः ॥ तस्मादवश्यंयत्नेनगोपनीयमिदंसदा
॥३५॥ देयंभक्तायशिष्यायज्येष्ठपुत्रायचैवहि ॥ सुशीलायसुवेषायदेवीभक्तियुतायच ॥ ३६ ॥ श्राद्धकालेपठेदेतद्ब्राह्मणानांसमीपतः ॥ तृप्तास्तत्पितरः
सर्वेप्रयांतिपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वासाभगवतीतत्रैवांतरधीयत ॥ देवाश्चमुदिताःसर्वेदेवीदर्शनतोऽभवन् ॥ ३८ ॥

निषत् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सर्वस्वमपीति ॥ स्वदेहसहितंसर्वस्वंदेव्यैसमर्पयेदित्यर्थः ॥ २६ ॥ व्युत्क्रमेणसंहारमुद्रया ॥ २७ ॥ पूर्वपूजायांयेउपचारादेयास्तेसर्वेमाया
बीजमंत्रमुच्चार्यदेयाइत्याह । सर्वंहृल्लेखयेति ॥ २८ ॥ कुतःसर्वमंत्राणांनायिकेतिचेन्ममतस्मिन्मंत्रेप्रत्यासत्त्यतिशयादित्याह । हृल्लेखादर्पणेइति ॥ तथाचब्रह्मांडपुराणे ॥ ह्रींकारादर्श
बिंबिकेति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ उरोजयोःस्तनयोः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

ततोदेवीवरप्रदानानंतरम् ॥ इयंचगौर्याउत्पात्तिज्यैष्ठशुक्लचतुर्थ्यामभवत् ॥ तदुक्तंकृत्यरत्नावल्याम् ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्थ्यांतुजातापूर्वमुमासती ॥ तस्मात्सातत्रसंपूज्यासर्वैःसौभाग्यहेतवे ॥ उपहारैश्चविविधैर्गीतनृत्योत्सवादिभिः ॥ होमैःपयोभिर्वस्त्रैश्चपत्रपुष्पैःसुगंधिभिरिति ॥ साचोत्पत्तिररुणोदयवेलायाम् ॥ तदुक्तंमात्स्येतारकासुरयुद्धप्रस्तावे॥ ततोजगत्परित्राणहेतुंहिमगिरेःप्रिया ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेसुभगेप्रासूयतगुहारणिमिति ॥३९॥ इत्थंगौर्याउत्पत्तिंतस्याःशिवस्यप्राप्तिंचसविस्तरामुपवर्ण्यलक्ष्म्युत्पत्तिंतस्याविष्णुप्राप्तिंचसंक्षेपेणवदति । समुद्रमंथनेइति ॥ रत्नान्यासूरत्नान्युत्पन्नानीत्यर्थः ॥ ४० ॥ तत्रेति ॥ तस्मिन्नपिसमयेदेवैर्देवीपरमाशक्तिःस्तुता किमर्थंलक्ष्मीप्राप्त्यर्थम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ विस्तरस्तुमत्कृतदेवीगीताबृह

व्यासउवाच ॥ ततोहिमालयेजज्ञेदेवीहैमवतीतुसा ॥ यागौरीतिप्रसिद्धाऽसीद्दत्तासाशंकरायच ॥ ३९ ॥ ततःस्कंदःसमुद्भूतस्तारकस्तेनपातितः ॥ समुद्रमंथनेपूर्वंरत्नान्यासुर्नराधिप ॥ ४० ॥ तत्रदेवैःस्तुतादेवीलक्ष्मीप्राप्त्यर्थमादरात् ॥ तेषामनुग्रहार्थायनिर्गतातुरमातनर्महिना ॥४१ ॥ वैकुंठायसुरैर्दत्तातेन तस्यशमोभवत् ॥ इतितेकथितंराजन्देवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ गौरीलक्ष्म्योःसमुद्भूतिविषयंसर्वकामदम् सोपानऊर्ध्वंत्वेतदन्यस्मैरहस्यंकथितंयतः ॥ ४३ ॥ गीतारहस्यभूतेयंगोपनीयाप्रयत्नतः ॥ सर्वमुक्तंसमासेनयत्पृष्टंतत्त्वयाऽनघ ॥ ४४ ॥ पवित्रंपावनंदिव्यंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४०॥ ॥ श्रीरस्तु ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ७ ॥

खशरद्व्यश्वि (२२५०) पद्यैस्तुद्वैपायनमुखच्युतैः ॥ श्रीमद्भागवतस्याऽस्यसप्तमस्कंधईरितः ॥ १ ॥

टीकायांद्रष्टव्यः ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तराम् ॥ २ ॥ सप्तमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेऽनंतकोटिब्रह्मांडनायिका ॥ ३ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृते श्रीमद्देवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ॥ स्कंधश्चायं समाप्तः ॥ ७ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रितम्। संवत् १९५८,
शके १८२३, सन् १९०१ ई०

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे सप्तमस्कन्धः समाप्तः ॥

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ तरुणेंदुमौलितरुणीमरुणांकरुणारसेनपरिपूर्णाम् ॥ गुरुणाभरेणकुचयोर्नमितांनमतांभवेद्भवेनभवः ॥ १ ॥ अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथसादरम् ॥ मनवेवरदानंच
देव्यादत्तमितीर्यते ॥ १ ॥ जनमेजयोराजासूर्यसोमोद्भवानांराज्ञांचरितंश्रुत्वातदनंतरंदेवीगीताश्रवणंकृतवान् ॥ तस्यांचगीतायांदेव्याविराट्स्वरूपमुपवर्णितम् ॥ तस्यविस्तारोनवर्णित
स्तद्बुभुत्सुरथचमन्वंतरेषुयेनयेनरूपेणपूज्यतेतद्बुभुत्सुश्च तथाइलावृत्तादिवर्षरूपेषुयेषुस्थानेषुयेनयेनकर्मणापूज्यतेतद्बुभुत्सुश्चपृच्छति । सूर्यचंद्रेति ॥ १ ॥ मन्वंतरेष्विति ॥ सर्वमन्वंतरे
षुमनुभिर्मनुवंशजैश्चयेनयेनरूपेणपूज्यतेतद्वदेत्यन्वयः ॥२॥ किंच यस्मिंश्चेति ॥ यस्मिन्यस्मिन्निलावृत्तादिवर्षेषुखंडेषुस्थानविशेषेषुयेनयेनकर्मणाव्यापारेणचकाराद्येनसदाचारेणचपूज्यते
तत्कर्मतंसदाचारंचवदेत्यन्वयः॥किंचदेव्याइति । देव्याविराट्स्वरूपंयत्पूर्वमुक्तम् तस्यवर्णनमपियथातथंयथावर्ततेतथेत्यर्थः।तदापितत्सर्ववदेत्यन्वयः॥३॥ननुविराट्स्वरूपवर्णनस्यकोपयो
गइतिचेत्तत्राह । येनेति॥स्थूलरूपध्यानेनहि चित्तस्यैकाग्रतायांसाधितायांदेव्याःसूक्ष्मरूपेमतेर्बुद्धेर्गतिर्गमनंस्यान्नान्यथेतिस्थूलरूपध्यानार्थंस्थूलरूपसन्निवेशज्ञानमपेक्षितमित्यर्थः ॥ ४॥

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ सूर्यचंद्रान्वयोत्थानांनृपाणांसत्कथाश्रितम् ॥ चरितंभवताप्रोक्तंश्रुतंतदमृतास्पदम् ॥ १ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छा
मिसादेवीजगदंबिका ॥ मन्वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपेणपूज्यते ॥२॥ यस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचकर्मणा ॥ "शरीरेणचदेवेशीपूजनीयाफलप्रदा ॥ येनैव
मंत्रबीजेनयत्रयत्रचपूज्यते ॥" देव्याविराट्स्वरूपस्यवर्णनंचयथातथम् ॥३॥ येनध्यानेनतत्सूक्ष्मेस्वरूपेस्यान्मतेर्गतिः ॥ तत्सर्ववदविप्रर्षेयेनश्रेयोहमा
प्नुयाम् ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याराधनमुत्तमम् ॥ यत्कृतेनश्रुतेनाऽपिनरःश्रेयोऽत्रविंदते ॥ ५ ॥ एवमेतन्नारदेनपृष्टोनारायणःपु
रा ॥ तस्मैयदुक्तवान्देवोयोगचर्याप्रवर्तकः ॥ ६ ॥ एकदानारदःश्रीमान्पर्यटन्पृथिवीमिमाम् ॥ नारायणाश्रमंप्राप्तोगतखेदश्चतास्थिवान् ॥ ७ ॥ तस्मैयो
गात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवः ॥ पर्यपृच्छदिमंचाऽर्थंयत्पृष्टोभवताऽनघ ॥ ८ ॥ नारदउवाच ॥ देवदेवमहादेवपुराणपुरुषोत्तम ॥ जगदाधारसर्वज्ञश्लाघ
नीयोरुसद्गुण ॥९॥ जगतस्तत्त्वमाद्यंयत्तन्मेवदयथेप्सितम् ॥ जायतेकुतएवेदंकुतश्चेदंप्रतिष्ठितम् ॥१०॥कुतोंतंप्राप्नुयात्कालेकुत्रसर्वफलोदयः ॥ केनज्ञा
तेनमायैषामोहभूर्नाशमाप्नुयात्॥११॥ कयाऽर्चयाकिंजपेनकिंध्यानेनात्महृत्कजे ॥ प्रकाशोजायतेदेवतमस्यर्कोदयोयथा॥१२॥एतत्प्रश्नोत्तरंदेवब्रूहिस
र्वमशेषतः॥यथालोकस्तरेदंधतमसंत्वंजसैवहि॥१३॥व्यासउवाच॥एवंदेवर्षिणापृष्टःप्राचीनोमुनिसत्तमः॥नारायणोमहायोगीप्रतिनंद्यवचोब्रवीत् ॥ १४॥

तत्रमन्वंतरेषुसर्वेष्वित्यस्योत्तरंदशमस्कंधेवक्ष्यति ॥ प्रथमतोत्रतृतीयप्रश्नस्योत्तरंवक्तुमारभते । शृणुराजन्निति ॥ देव्याराधनमिति ॥ यद्यपिराज्ञातृतीयप्रश्नेविराट्स्वरूपसन्निवेशएवपृष्टो
नत्वाराधनं तथापितत्स्वरूपसंनिवेशज्ञानफलमाराधनमेवेतिमनसिनिधायोक्तमाराधनमितिबोध्यम् ॥ देव्याविराट्स्वरूपायाआराधनमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तत्रेदंकथानकंनारदायनारायणेन
पूर्वमुक्तम् तदेवमयोच्यतेनान्यादित्याह । एवमेतन्नारदेनेति ॥ ६ ॥ पूर्वकथामाह । एकदेति ॥ ७ ॥ योगात्मनेयोगमूर्तयेपर्यपृच्छदिमंचार्थमिति ॥ भवताऽहंयत्पृष्टःइमंचार्थंविराट्स्व
रूपसन्निवेशकथनरूपमर्थमन्यदपितस्यमनसियद्यत्स्थितंतंचार्थंपर्यपृच्छदित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ कुतश्चेदंप्रतिष्ठितम् ॥ एतस्यपालयिताकइत्यर्थः ॥ १० ॥ अंतंनाशम् ॥ एतस्यनाश
कर्ताकइत्यर्थः ॥ सर्वकर्मणांफलोदयःकुत्रकस्मिन्सतिभवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ आत्महृत्कजेआत्मनोहृदयकमलेइत्यर्थः ॥ प्रकाशआत्मनइत्यर्थः ॥ १२ ॥ अंधतमसमज्ञानरूपमंधकारम्
॥ १३ ॥ प्रतिनंद्यतद्वचःसाधुसाध्वितिस्तुत्वेत्यर्थः ॥ १४ ॥

जगतःकार्यरूपस्यरज्जुसर्पसदृशस्यतत्त्वंकारणमुपादानंनिमित्तंविवर्तरूपंचसर्पस्यरज्ज्वज्ञानादिवत्येनज्ञातेनतत्त्वेनजगद्रूपे भ्रमे नजायते ॥ ज्ञातेनरज्ज्वादिनासर्पादिभ्रमइवपुनर्भ्रमोनभव
तीतितात्पर्यम् ॥ १५ ॥ देवीप्रोक्तेति ॥ साम्यावस्थमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीदेवीत्यर्थः ॥ तत्रमायोपादानकारणंमायायांचित्प्रतिबिंबोनिमित्तकारणंब्रह्मविवर्तकारणमितिविवेकः
॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ पद्मपुत्रःपद्मसंभवब्रह्मपुत्रइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ मायांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीम् ॥ २३ ॥ जगत्कारणंहिरण्यगर्भस्तस्यापिकारणंइत्यर्थः ॥
नारायणहृदाश्रितेइदंचवैष्णव्याः शक्तेःस्वरूपंशंखचक्रगदापद्महस्तंध्यानार्थमुपन्यस्तम् ॥ २४ ॥ कारणंमायातस्याःस्थानंब्रह्मतद्रूपिणीत्यर्थः ॥ वेदत्रयरूपप्रमाणज्ञेसर्वज्ञइत्यर्थः ॥

॥नारायणउवाच ॥ शृणुदेवर्षिवर्याऽत्रजगतस्तत्वमुत्तमम् ॥ येनज्ञातेनमर्त्योहिजायतेनजगद्भ्रमे ॥ १५ ॥ जगतस्तत्त्वमित्येवदेवीप्रोक्तामयापिहि ॥ ऋ
षिभिर्देवगंधर्वैरन्यैश्चापिमनीषिभिः ॥ १६॥ साजगत्सृजतेदेवीतयाचप्रतिपाल्यते ॥ तयाचनाश्यतेसर्वमितिप्रोक्तंगुणत्रयात्॥ १७॥तस्याः स्वरूपंवक्ष्या
मिदेव्याःसिद्धर्षिपूजितम् ॥ स्मरतांसर्वपापघ्नंकामदंमोक्षदंतथा ॥ १८॥ मनुःस्वायंभुवस्त्वाद्यःपद्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ शतरूपापतिःश्रीमान्सर्वमन्वंतरा
धिपः ॥ १९ ॥ समनुःपितरंदेवंप्रजापतिमकल्मषम् ॥ भक्त्यापर्यचरत्पूर्वंतमुवाचाऽऽत्मभूःसुतम् ॥ २० ॥ पुत्रपुत्रत्वयाकार्यंदेव्याराधनमुत्तमम् ॥ त
त्प्रसादेनतेतातप्रजासर्गःप्रसिद्ध्यति ॥ २१ ॥ एवमुक्तःप्रजास्रष्टामनुःस्वायंभुवोविराट्॥ जगद्योनिंतदादेवींतपसातर्पयद्विभुः ॥ २२ ॥ तुष्टावदेवींदेवेशीं
समाहितमतिःकिल॥आद्यांमायांसर्वशक्तिंसर्वकारणकारणाम् ॥२३॥ मनुरुवाच ॥ नमोनमस्तेदेवेशिजगत्कारणकारणे ॥ शंखचक्रगदाहस्तेनारायण
हृदाश्रिते ॥ २४ ॥ वेदमूर्तेजगन्मातःकारणस्थानरूपिणि ॥ वेदत्रयप्रमाणज्ञेसर्वदेवनुतेशिवे ॥ २५ ॥ माहेश्वरिमहाभागेमहामायेमहोदये॥ महादेवप्रि
यावासेमहादेवप्रियंकरि ॥ २६ ॥ गोपेंद्रस्यप्रियेज्येष्ठेमहानंदेमहोत्सवे ॥ महामारीभयहरेनमोदेवादिपूजिते ॥ २७॥ सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसाधि
के ॥ शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ २८ ॥ यतश्चेदंययाविश्वमोतंप्रोतंचसर्वदा ॥ चैतन्यमेकमाद्यंतरहितंतेजसांनिधिम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मायदीक्ष
णात्सर्वंकरोतिचहरिःसदा ॥ पालयत्यापिविश्वेशःसंहर्तायदनुग्रहात् ॥ ३० ॥ मधुकैटभसंभूतभयार्तःपद्मसंभवः ॥ यस्याःस्तवेनमुमुचेघोरदैत्यभवांबुधेः
॥ ३१ ॥त्वंह्रीःकीर्तिःस्मृतिःकांतिःकमलागिरिजासती ॥ दाक्षायणीवेदगर्भाबुद्धिदात्रीसदाभया ॥ ३२ ॥ स्तोष्येत्वांचनमस्यामिपूजयामिजपामिच॥
ध्यायामिभावयेवीक्षेश्रोष्येदेविप्रसीदमे ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिःकृष्णोलक्ष्म्यावासः पुरंदरः ॥ त्रिलोकाधिपतिःपाशीयादसांपतिरुत्तमः ॥ ३४ ॥

॥ २५ ॥ महादेवस्यप्रियआवासोवसतिरर्धांगवासोयस्याःसा ॥ २६ ॥ गोपेंद्रोनंदस्तस्यप्रियेविंध्यवासिनीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ यतश्चेदमिति ॥ इदंजगद्यतोयस्याःसकाशादभूदि
त्यर्थः ॥ ययाश्रीदेव्याजगदोतंप्रोतंचव्याप्तंग्रथितमित्यर्थः ॥ तद्रूपंयच्चैतन्यमेकमाद्यंतरहितंतेजसांनिधिंसर्वतस्तेजस्वीत्यर्थः ॥ तस्मैनमोस्त्वितिशेषः ॥ २९ ॥ यदीक्षणाद्यस्याःकृपाव
लोकनादित्यर्थः ॥ तस्मैनमोस्तुतेइत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिरिति ॥ यस्याः प्रसादाद्ब्रह्मावेदनिधिर्जातः ॥ कृष्णस्तुलक्ष्म्यावासोलक्ष्मीपतिर्जातः ॥ पुरंद
रवज्रीत्रिलोकाधिपतिर्जातः ॥ इतियथायोग्यंयोजनीयम् ॥ पाशीवरुणः ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अष्टत्रिंश
न्महापद्मैर्वराहेणधरातलम् ॥ जलादुद्धृतमित्येतत्कथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेइदंमच्चिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषःकरिष्यतीतिप्रोक्तेनवाक्येनपद्मयोनेर्निश्चयंज्ञात्वाभगवान्वराह
रूपेणप्रादुरभूदित्याह ॥ एवंमीमांसतइति ॥ ननुनारदेनजगतस्तत्त्वमेवपृष्टंतच्चनारायणेनाऽभिहितंपुनस्तदुत्तरकथानकस्यनारदेनाऽपृष्टस्यकथनेनोपयोगइतिचेन्न अत्राऽपृष्टकथनाऽन्यथानुप
पत्त्यैवनारदेनैवतत्पृष्टमस्तीत्यर्थस्यापिकल्पनात् ॥ अतएवाग्रेविराट्स्वरूपसन्निवेशप्रश्नस्यनारदकृतस्याभावेपिप्रथमाध्यायस्थं तस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवः ॥ पर्यपृच्छादिमंचार्थं

कुवेरोनिधिनाथोऽभूद्यमोजातःपरेतराट् ॥ नैर्ऋतोरक्षसांनाथःसोमोजातोह्यपोमयः ॥ ३५ ॥ त्रिलोकवंद्योलोकेशिमहामांगल्यरूपिणि ॥ नमस्तेतस्तुपु
नर्भूयोजगन्मातर्नमोनमः ॥ ३६ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंस्तुताभगवतीदुर्गानारायणीपरा ॥ प्रसन्नाप्राहदेवर्षेब्रह्मपुत्रमिदंवचः ॥ ३७ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
वरंवरयराजेंद्रब्रह्मपुत्रयदिच्छसि ॥ प्रसन्नाऽहंस्तवेनाऽत्रभक्त्याऽऽचाराधनेनच ॥ ३८ ॥ मनुरुवाच ॥ यदिदेविप्रसन्नासिभक्त्याकारुणिकोत्तमे ॥ तदा
निर्विघ्नतःसृष्टिःप्रजायाःस्यात्तवाऽऽज्ञया ॥ ३९ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ प्रजासर्गःप्रभवतुममाऽनुग्रहतःकिल ॥ निर्विघ्नेनचराजेंद्रवृद्धिश्चाप्युत्तरोत्तरम् ॥ ४० ॥
यःकश्चित्पठतेस्तोत्रंमद्भक्त्यात्वत्कृतंसदा ॥ तेषांविद्याप्रजासिद्धिःकीर्तिःकांत्युदयःखलु ॥ ४१ ॥ जायंतेधनधान्यानिशक्तिरप्रहतानृणाम् ॥ सर्वत्रविजयो
राजन्सुखंशत्रुपरिक्षयः ॥ ४२ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंदत्त्वावरान्देवीमनवेब्रह्मसूनवे ॥ अंतर्धानंगताचासीत्पश्यतस्तस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ अथलब्धव
रोराजाब्रह्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ ब्रह्माणमब्रवीत्तातस्थानंमेदीयतांरहः ॥ ४४ ॥ यत्राऽहंसमधिष्ठायप्रजाःस्रक्ष्यामिपुष्कलाः ॥ यक्ष्यामियज्ञैर्देवेशंतत्समादि
शमाचिरम् ॥ ४५ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाप्रजापतिपतिर्विभुः ॥ चिंतयामाससुचिरंकथंकार्यंभवेदिदम् ॥ ४६ ॥ सृजतोमेगतःकालोविपुलोऽनंतसंख्यकः ॥
धरावार्भिःप्लुतामग्नारसंयाताऽखिलाश्रया ॥ ४७ ॥ इदंमच्चिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषः ॥ करिष्यतिसहायोमेयदादेशोऽहमाश्रितः ॥ ४८ ॥ इतिश्री०दे०भा०
महा०अष्टमस्कंधेभुवनकोशेनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंमीमांसतस्तस्यपद्मयोनेःपरंतप ॥ मन्वादिभिर्मुनिवरैर्मरीच्याद्यैःस
मंततः ॥ १ ॥ ध्यायतस्तस्यनासाग्राद्विरिंचेःसहसाऽनघ ॥ वराहपोतोनिरगादेकांगुलप्रमाणतः ॥ २ ॥ तस्यैवपश्यतःखस्थःक्षणेनकिलनारद ॥ करिमात्रंप्र
ववृधेतदद्भुततमंह्यभूत् ॥ ३ ॥ मरीचिमुख्यैर्विप्रेंद्रैःसनकाद्यैश्चनारद ॥ तद्दृष्ट्वासौकरंरूपंतर्कयामासपद्मभूः ॥ ४ ॥ किमेतत्सौकरव्याजंदिव्यंसत्त्वमव
स्थितम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंजातंनासिकायाविनिःसृतम् ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रःक्षणाच्छैलेंद्रसन्निभः ॥ आहोस्विद्भगवान्किंवायज्ञोमेखेदयन्मनः ॥ ६ ॥

यत्पृष्टोभवताऽनघेतिजनमेजयंप्रतिव्यासवाक्यंसंगच्छतेइति ॥ समंततस्तैर्मन्वादिभिः ॥ परिवेष्टितस्येतिशेषः ॥ १ ॥ ध्यायतःपद्मयोनेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ तस्यैवविरिंचेरेवखस्थःपृथि
व्यभावादाकाशस्थोवराहः ॥ ३ ॥ मरीचिमुख्यैःसहितोविरिंचिस्तंदृष्ट्वेत्यर्थः ॥ ४ ॥ सत्त्वंमहाभूतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रइति ॥ यःपूर्वमंगुष्ठशिरोमात्रोंगुष्ठमात्रपरिमितो
दृष्टःसःक्षणात्पर्वतसन्निभोजातइत्यर्थः ॥ ६ ॥

ब्रह्मणःपरमात्मनोऽग्रेइतिशेषः ॥ ७ ॥ संहतान्मिलितान् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अपःजलानि ॥ आविशत्प्रविवेश ॥ ११ ॥ क्रूरसटाघातः कठोरशरीरकेशाघातः ॥ १२ ॥
॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ पद्मिनींकमलिनींशुंडाग्रेणोद्धृत्यदिग्गजोयथाशुशुभे ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ उद्धृतमंबुजंयेनैतादृशंशुंडाग्रंयस्यसयःकरींद्रस्तस्यतनुसन्निभम् ॥ २० ॥

॥ ३ ॥ अ० २

इतितर्कयतस्तस्यब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ वराहरूपोभगवा...गर्जोऽचलसन्निभः ॥ ७ ॥ विरिंचिंहर्षयामाससंहतांश्चद्विजोत्तमान् ॥ स्वगर्जशब्दमात्रेणदि
क्प्रांतमनुनादयन् ॥ ८ ॥ तेनिशम्यस्वखेदस्यक्षयिष्णुंघुर्घुरस्वनम् ॥ जनस्तपःसत्यलोकवासिनोमरवर्यकाः ॥ ९ ॥ छंदोमयैःस्तोत्रवरैर्ऋक्सामाथर्वसं
भवैः ॥ वचोभिःपुरुषंत्वाद्यंद्विजेंद्राःपर्यवाकिरन् ॥ १० ॥ तेषांस्तोत्रंनिशम्याऽऽद्योभगवान्हरिरीश्वरः ॥ कृपावलोकमात्रेणाऽनुगृहीत्वाऽपआविशत् ॥
॥ ११ ॥ तस्यांतर्विशतःक्रूरसटाघातप्रपीडितः ॥ समुद्रोऽथाऽब्रवीद्देवरक्षमांशरणार्तिहन् ॥ १२ ॥ इत्याकर्ण्यसमुद्रोक्तंवचनंहरिरीश्वरः ॥ विदारयञ्ज
लचराञ्जगामांतर्जलेविभुः ॥ १३ ॥ इतस्ततोऽभिधावन्सन्विचिन्वन्पृथिवींधराम् ॥ आघ्रायाघ्रायसर्वेशोधरामासादयच्छनैः ॥ १४ ॥ अंतर्जलगतांभू
मिंसर्वसत्त्वाश्रयांतदा ॥ भूमिंसदेवदेवेशोदंष्ट्रयोदाजहारताम् ॥ १५ ॥ तांसमुद्धृत्यदंष्ट्राग्रेयज्ञेशोयज्ञपूरुषः ॥ शुशुभेदिग्गजोयद्वदुद्धृत्याऽथसुपद्मिनीम् ॥
॥ १६ ॥ तंदृष्ट्वादेवदेवेशोविरिंचिःसमनुःस्वराट् ॥ तुष्टाववाग्भिर्देवेशंदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरम् ॥ १७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जितंतेपुंडरीकाक्षभक्तानामार्तिनाशन ॥ ख
र्वीकृतसुराधारसर्वकामफलप्रद ॥ १८ ॥ इयंचधरणीदेवशोभतेवसुधातव ॥ पद्मिनीवसुपत्राढ्यामतंगजकरोद्धृता ॥ १९ ॥ इदंचतेशरीरंवैशोभतेभूमिसं
गमात् ॥ उद्धृतांबुजशुंडाग्रकरींद्रतनुसन्निभम् ॥ २० ॥ नमोनमस्तेदेवेशसृष्टिसंहारकारक ॥ दानवानांविनाशायकृतनानाकृतेप्रभो ॥ २१ ॥ अग्रतश्च
नमस्तेऽस्तुपृष्ठतश्चनमोनमः ॥ सर्वामराधारभूतबृहद्धामनमोऽस्तुते ॥ २२ ॥ त्वयाहंचप्रजासर्गेनियुक्तःशक्तिबृंहितः ॥ त्वदाज्ञावशतःसर्गंकरोमिविकरोमिच
॥ २३ ॥ त्वत्सहायेनदेवेशाअमराश्चपुराहरे ॥ सुधांविभेजिरेसर्वेयथाकालंयथाबलम् ॥ २४ ॥ इंद्रस्त्रिलोकीसाम्राज्यंलब्धवांस्त्वन्निदेशतः ॥ भुनक्तिल
क्ष्मींबहुलांसुरसंघप्रपूजितः ॥ २५ ॥ वह्निःपावकतांलब्ध्वाजाठरादिविभेदतः ॥ देवासुरमनुष्याणांकरोत्याप्यायनंतथा ॥ २६ ॥ धर्मराजोऽथपितॄणा
मधिपःसर्वकर्मदृक् ॥ कर्मणांफलदाताऽसौत्वन्नियोगादधीश्वरः ॥ २७ ॥ नैर्ऋतोरक्षसामीशोयक्षोविघ्नविनाशनः ॥ सर्वेषांप्राणिनांकर्मसाक्षीत्वत्तःप्रजाय
ते ॥ २८ ॥ वरुणोयादसामीशोलोकपालोजलाधिपः ॥ त्वदाज्ञाबलमाश्रित्यलोकपालत्वमागतः ॥ २९ ॥ वायुर्गंधवहःसर्वभूतप्राणनकारणम् ॥ जात
स्त्वन्निदेशेनलोकपालोजगद्गुरुः ॥ ३० ॥ कुबेरःकिन्नरादीनांयक्षाणांजीवनाश्रयः ॥ त्वदाज्ञांतर्गतःसर्वलोकपेषुचमान्यभूः ॥ ३१ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ लोकपेषुलोकपालेषुमान्यभूःपूज्यः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेऽष्टमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ छ ॥ त्रयोविंशतिपद्यैस्तुमनोःस्वायंभुवस्यतु ॥ वंशस्यवर्णनंस
म्यग्यथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ धरोद्धारानंतरंजातंकृत्यमाह । महींदेवइति ॥ देवोवराहः ॥ स्वमात्मजंस्वायंभुवमनुम् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

ईशानःसर्वरुद्राणामीश्वरांतकरःप्रभुः ॥ जातोलोकेशवंद्योऽसौसर्वदेवाधिपालकः ॥ ३२ ॥ नमस्तुभ्यंभगवतेजगदीशायकुर्महे ॥ यस्यांशभागाःसर्वेहि
जातादेवाःसहस्रशः ॥ ३३ ॥ नारदउवाच ॥ एवंस्तुतोविश्वसृजाभगवानादिपूरुषः ॥ लीलावलोकमात्रेणाऽप्यनुग्रहमवाऽसृजत् ॥ ३४ ॥ तत्रैवाऽभ्या
गतंदैत्यंहिरण्याक्षंमहाऽसुरम् ॥ रुंधानमध्वनोभीमंगदयाताडयद्धरिः ॥३५॥ तद्रक्तपंकदिग्धांगोभगवानादिपूरुषः॥उद्धृत्यधरणींदेवोदंष्ट्रयालीलयाप्सु
ताम् ॥ ३६ ॥ निवेश्यलोकनाथेशोजगामस्थानमात्मनः ॥ एतद्भगवतश्चित्रंधरण्युद्धरणंपरम् ॥३७ ॥ शृणुयाद्यःपुमान्यश्चपठेच्चरितमुत्तमम् ॥ सर्वपा
पविनिर्मुक्तोवैष्णवींगतिमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे अष्टमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ॥ छ ॥ नारायणउवाच ॥ महींदेवःप्र
तिष्ठाप्ययथास्थानेचनारद ॥ वैकुंठलोकमगमद्ब्रह्मोवाचस्वमात्मजम् ॥ १ ॥ स्वायंभुवमहाबाहोपुत्रतेजस्विनांवर ॥ स्थानेमहीमयेतिष्ठप्रजाःसृजयथो
चितम् ॥ २ ॥ देशकालविभागेनयज्ञेशंपुरुषंयज ॥ उच्चावचपदार्थैश्चयज्ञसाधनकैर्विभो ॥ ३ ॥ धर्ममाचरशास्त्रोक्तंवर्णाश्रमनिबंधनम् ॥ एतेनक्रमयोगे
नप्रजावृद्धिर्भविष्यति ॥ ४ ॥ पुत्रानुत्पाद्यगुणतःकीर्त्याकांत्याऽऽत्मरूपिणः ॥ विद्याविनयसंपन्नान्सदाचारवतांवरान् ॥ ५ ॥ कन्याश्चदत्त्वागुणवद्यशो
वद्भ्यःसमाहितः ॥ मनःसम्यक्समाधायप्रधानपुरुषेपरे ॥ ६ ॥ भक्तिसाधनयोगेनभगवत्परिचर्यया ॥ गतिमिष्टांसदावंद्यांयोगिनांगमिताभवान् ॥ ७ ॥
इत्याश्वास्यमनुंपुत्रंपद्मयोनिःप्रजापतिः ॥ प्रजासर्गेनियम्याऽमुंस्वधामप्रत्यपद्यत ॥ ८ ॥ प्रजाःसृजतपुत्रेतिपितुराज्ञांसमादधत् ॥ स्वायंभुवःप्रजासर्गम
करोत्पृथिवीपतिः ॥ ९ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौमहौजसौ ॥ कन्यास्तिस्रःप्रसूताश्चतासांनामानिमेशृणु ॥ १० ॥ आकूतिःप्रथमाकन्याद्वितीयादे
वहूतिका ॥ तृतीयाचप्रसूतिर्हिविख्यातालोकपावनी ॥ ११ ॥ आकूतिंरुचयेप्रादात्कर्दमायचमध्यमाम् ॥ दक्षायाऽदात्प्रसूतिंचयासांलोकइमाःप्रजाः
॥ १२ ॥ रुचेःप्रजज्ञेभगवान्यज्ञोनामाऽऽदिपूरुषः ॥ आकूत्यांदेवहूत्यांचकपिलोऽसौचकर्दमात् ॥ १३ ॥ सांख्याचार्यःसर्वलोकेविख्यातःकपिलोविभुः ॥
दक्षात्प्रसूत्यांकन्याश्चबहुशोजज्ञिरेप्रजाः ॥ १४ ॥ यासांसंतानसंभूतादेवतिर्यङ्नरादयः ॥ प्रसूतालोकविख्याताःसर्वेसर्गप्रवर्तकाः ॥ १५ ॥ यज्ञश्चभगवा
न्स्वायंभुवमन्वंतरेविभुः ॥ मनुंररक्षरक्षोभ्योयामैर्देवगणैर्वृतः ॥ १६ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ आकूत्यामितिपूर्वेणान्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ यज्ञश्चेति ॥ रुचेःपुत्रोयज्ञोनामपुरुषःकस्मिंश्चित्समयेरक्षोभिरुपद्रुतंस्वायंभुवंमनुंयामैस्तन्नामकैर्देवगणैर्वृतःसंस्ते
भ्योरक्षोभ्योमनुंररक्षेतिकथापुराणांतरेप्रसिद्धा ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अष्टाविंशतिभिःश्लोकैःप्रियव्रतकथानकम् ॥ यत्र द्वीपोद्भवःप्रोक्तस्तदेतत्सम्यगीर्यते ॥ १ ॥ मनुकन्यावंशकथनोत्तरंमनोःपुत्राणांवंशमाह । मनोःस्वायंभुवस्येति ॥ १ ॥ विश्वकर्मणःप्रजापतेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ दशपुत्रानगुणैरन्विता न्यवीयसींदशपुत्रेभ्यःकनिष्ठामूर्जस्वतींनाम ॥ ३ ॥ रुक्मशुक्रोहिरण्यरेतोनामकः ॥ ४ ॥ वह्नेर्नामानियेषां नत्वेतएववह्नयइतिभ्रमितव्यम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ आत्मविद्येति ॥ तेआत्मविद्या

कापिलोऽपिमहायोगीभगवान्स्वाश्रमेस्थितः ॥ देवहूत्यैपरंज्ञानंसर्वाऽविद्यानिवर्तकम् ॥१७॥ सविशेषंध्यानयोगमध्यात्मज्ञाननिश्चयम् ॥ कापिलंशास्त्र माख्यातंसर्वाज्ञानविनाशनम् ॥ १८ ॥ उपदिश्यमहायोगीसययौपुलहाश्रमम् ॥ अद्यापिवर्ततेदेवःसांख्याचार्योमहाशयः ॥ १९ ॥ यन्नामस्मरणेनाऽपि सांख्ययोगश्चसिद्ध्यति ॥ तंवंदेकपिलंयोगाचार्यंसर्ववरप्रदम् ॥ २० ॥ एवमुक्तंमनोःकन्यावंशवर्णनमुत्तमम् ॥ पठतांशृण्वतांचाऽपिसर्वपापविनाशनम् ॥ २१ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिमनुपुत्रान्वयंशुभम् ॥ यदाकर्णनमात्रेणपरंपदमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ द्वीपवर्षसमुद्रादिव्यवस्थायत्सुतैःकृता ॥ व्यवहारप्रसि द्ध्यर्थंसर्वभूतसुखाप्तये ॥२३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनकोशेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारायणउवाच॥मनोःस्वा यंभुवस्याऽऽसीज्ज्येष्ठःपुत्रःप्रियव्रतः ॥ पितुःसेवापरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १ ॥ प्रजापतेर्दुहितरंसुरूपांविश्वकर्मणः ॥ बर्हिष्मतींचोपयेमेसमानांशी लकर्मभिः ॥ २ ॥ तस्यांपुत्रान्दशगुणैरन्वितान्भावितात्मनः ॥ जनयामासकन्यांचोर्जस्वतींचयवीयसीम् ॥ ३ ॥ आग्नीध्रश्चेध्मजिह्वश्चयज्ञबाहुस्तृतीय कः ॥ महावीरश्चतुर्थस्तुपंचमोरुक्मशुक्रकः ॥ ४ ॥ घृतपृष्ठश्चसवनोमेधातिथिरथाऽष्टमः ॥ वीतिहोत्रःकविश्चेतिदशैतेवह्निनामकाः ॥५॥ एतेषांदशपु त्राणांत्रयोऽप्यासन्विरागिणः ॥ कविश्चसवनश्चैवमहावीरइतित्रयः ॥ ६ ॥ आत्मविद्यापरिष्णाताःसर्वेतेह्यूर्ध्वरेतसः ॥ आश्रमेपरहंसाख्येनिःस्पृहाह्यभव न्मुदा॥७॥अपरस्यांचजायायांत्रयःपुत्राश्चजज्ञिरे ॥ उत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चेतिविश्रुताः ॥ ८ ॥ मन्वंतराधिपतयएतेपुत्रामहौजसः ॥ प्रियव्रतःसराजेंद्रो बुभुजेजगतीमिमाम् ॥ ९ ॥ एकादशार्बुदान्दानामव्याहतबलेंद्रियः ॥ यदासूर्यःपृथिव्याश्चविभागेप्रथमेऽतपत् ॥ १० ॥ भागेद्वितीयेतत्राऽऽसीदंधकारो दयःकिल ॥ एवंव्यतिकरंराजाविलोक्यमनसाचिरम् ॥ ११ ॥ प्रशास्तिमयिभूम्यांचतमःप्रादुर्भवेत्कथम् ॥ एवंनिवारयिष्यामिभूमौयोगबलेनच ॥ ॥ १२ ॥ एवंव्यवसितोराजापुत्रःस्वायंभुवस्यसः ॥ रथेनाऽऽदित्यवर्णेनसप्तकृत्वःप्रकाशयन् ॥ १३ ॥

यामर्भकभावादारभ्यकृतपरिचयाःपारमहंस्यमेवाश्रममभजन् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ दशकोटिभिरेकमर्बुदमेतादृशानिवर्षाणामेकादशार्बुदानिजगतींबुभुजेइत्यन्वयः ॥ विभागेप्रथमेइति ॥ यदेकस्मिन्भागेऽतपत्तदाद्वितीयभागेऽर्थादंधकारआसीदित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ योगबलेनतपोबलेन ॥ १२ ॥ जगत्प्रकाशयन्सप्तकृत्वःप्रदक्षिणांचकार ॥ एवंकुर्वाणंप्रियव्रतमागत्य चतुराननःतवाधिकारोऽयंनास्तीतिनिवारयामासेतिपुराणांतरेप्रसिद्धम् ॥ १३ ॥

रथनेमयःसप्तकृत्वःप्रदक्षिणासमयेयस्मिन्भूप्रदेशेरथनेमयःपतितास्तत्रसप्तमहागर्ताजातास्तेसप्तसमुद्राइत्युच्यंते ॥ १४ ॥ प्रदेशाइति ॥ द्वयोर्द्वयोःसमुद्रयोर्मध्येभूप्रदेशास्तेषट्संख्यामध्य स्थभूप्रदेशश्चसप्तमइतिसप्तद्वीपाइत्यर्थः ॥ तदेवविशदयति । रथनेमीति ॥ १५ ॥ यतःसप्तसिंधवआसंस्ततोद्वयोःसमुद्रयोर्मध्येयाःषट् भुवोमध्यस्थाचैकाभूस्तेसप्तद्वीपाःस्मृताइत्यर्थः ॥ १६ ॥ द्विगुणंचोत्तरोत्तरम् पूर्वस्ययद्विस्तारमानम् उत्तरस्तद्विगुणेनमानेनेत्येवंसिंधुभ्योबाहिःसमंततःसप्तद्वीपाःपूर्वोक्तभागक्रमेणसंतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ द्वीपेक्षुरसे त्यार्षप्रयोगः ॥ प्रैयव्रतःप्रियव्रतस्याऽपत्यमित्यर्थः ॥ इध्मादिजिह्वकः इध्मजिह्वः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽ

तस्याऽपिगच्छतोराज्ञोभूमौयद्रथनेमयः ॥ पतितास्तेसमुद्राख्यांभेजिरेलोकहेतवे॥१४॥जाताःप्रदेशास्तेसप्तद्वीपाभूमौविभागशः ॥ रथनेमिसमुत्थास्तेप रिखाःसप्तसिंधवः॥१५॥यतआसंस्ततःसप्तभुवोद्वीपाहितेस्मृताः॥जंबुद्वीपःप्लक्षद्वीपःशाल्मलीद्वीपसंज्ञकः ॥ १६॥ कुशद्वीपःक्रौंचद्वीपःशाकद्वीपश्चपुष्क रः ॥ तेषांचपरिमाणंतुद्विगुणंचोत्तरोत्तरम् ॥ १७ ॥ समंततश्चोपक्लृप्तंबहिर्भागक्रमेणच ॥ क्षारोदेक्षुरसोदौचसुरोदश्चघृतोदकः ॥१८॥ क्षीरोदोदधिमंडो दःशुद्धोदश्चेतितेस्मृताः ॥ सप्तैतेप्रतिविख्याताःपृथिव्यांसिंधवस्तदा ॥ १९ ॥ प्रथमोजंबुद्वीपाख्योयःक्षारोदेनवेष्टितः ॥ तत्पतिंविदधेराजापुत्रमाग्नीध्र संज्ञकम् ॥ २० ॥ प्लक्षद्वीपेद्वितीयेऽस्मिन्द्वीपेक्षुरससंप्लुते ॥ जातस्तदाधिपःप्रैयव्रतइध्मादिजिह्वकः ॥ २१ ॥ शाल्मलीद्वीपएतस्मिन्सुरोदधिपरिप्लुते ॥ यज्ञबाहुंतदधिपंकरोतिस्माप्रियव्रतः ॥ २२ ॥ कुशद्वीपेऽतिरम्येचघृतोदेनोपवेष्टिते ॥ हिरण्यरेताराजाभूत्प्रियव्रततनूजनिः ॥ २३ ॥ क्रौंचद्वीपेपंचमेतु क्षीरोदपरिसंप्लुते ॥ प्रैयव्रतोघृतपृष्ठःपतिरासीन्महाबलः ॥ २४ ॥ शाकद्वीपेचारुतरेदधिमंडोदसंकुले ॥ मेधातिथिरभूद्राजाप्रियव्रतसुतोवरः ॥२५॥ पु ष्करद्वीपकेशुद्धोदकसिंधुसमाकुले ॥ वीतिहोत्रोबभूवाऽसौराजाजनकसंमतः ॥ २६ ॥ कन्यामूर्जस्वतीनाम्नींददावुशनसेविभुः ॥ आसीत्तस्यां देवयानी कन्याकाव्यस्यविश्रुता ॥ २७॥ एवंविभज्यपुत्रेभ्यःसप्तद्वीपान्प्रियव्रतः ॥ विवेकवशगोभूत्वायोगमार्गाश्रितोऽभवत् ॥२८॥ इति श्रीदेवीभागवते महा पुराणेऽष्टमस्कंधे भुवनकोशेचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुविस्तारंद्वीपवर्षविभेदतः ॥ भूमंडलस्यसर्वस्ययथादेवप्रकल्पि तम् ॥ १ ॥ समासात्संप्रवक्ष्यामिनाऽलंविस्तरतःक्वचित् ॥ जंबुद्वीपःप्रथमतःप्रमाणेलक्षयोजनः ॥ २ ॥

ष्टमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चत्रिंशद्भिःपद्यैरथसविस्तरम् ॥ भूमंडलस्यविस्तारोयथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ अधुनाभुवनकोशविस्तारमाह ॥ देवर्षेइति ॥ अत्राऽपिनारदस्यभुवनकोशविस्तारविषयकःप्रश्नोऽनुमेयः ॥ अन्यथाऽपृष्टविषयकोत्तरप्रदानस्याऽसंगत्यापत्तेः ॥ द्वीपवर्षविभेदतःद्वीपानिपूर्वोक्तानि ॥ वर्षाणिजंबुद्वीपनवखंडानि ॥ तेषांविभेदेनेत्यर्थः ॥ देवेनपरमेश्वरेणकल्पितम् ॥ १ ॥ जंबुद्वीपइति ॥ लक्षयोजनोविस्तीर्णः ॥ जंबूःस्त्रीजंबुजांबवमितिकोशाज्जंबुशब्दोह्रस्वांतोपि ॥ कमलस्यकर्णिकावदस्तीत्यर्थः ॥ पूर्वापरायतंसूत्रमपिलक्षयोजनंदक्षिणोत्तरायतमपिसूत्रंलक्षयोजनम् ॥ २ ॥

नववर्षाणि ॥ तदयंसन्निवेशप्रकारः ॥ पूर्वापरायतदक्षिणोत्तरायतमध्यसूत्रद्वयपातोत्तरंसमंवर्तुलंकृत्वापूर्वापररेखायाउत्तरभागेपूर्वापरायतंसमांशंरेखात्रयंदद्यात् ॥ एवंदक्षिणभागेऽपिसमांशंरेखात्रयंदद्यात् ॥ तथादक्षिणोत्तररेखायाउत्तरभागेसमांशभागेनैकांरेखांदक्षिणभागेपिसमांशेनैकांरेखांदद्यात् ॥ पूर्वापरायतंमध्यंसूत्रंदक्षिणोत्तरायतंमध्यंसूत्रंचमार्जयेदेवंकृतेनवकोष्ठानिसंपद्यंतेतानिनववर्षाणियाश्चाष्टौरेखाःपूर्वापरायताःषट् दक्षिणोत्तरायतेचद्वेरेखे ॥ ताअष्टौमर्यादापर्वताः ॥ तानिवर्षाणिआयामैर्विस्तारैर्नवसहस्रयोजनैःपरिसंख्यानिज्ञेयानीत्यर्थः ॥ एकैकवर्षस्यनवसहस्रयोजनोविस्तारइत्यर्थः ॥ एतच्चभद्राश्वकेतुमालव्यतिरेकेणद्रष्टव्यम् ॥ तयोश्चतुस्त्रिंशद्योजनसहस्रायामत्वात् ॥ मध्यस्थगिरीनाह । गिरिभिरिति ॥ दीर्घरूपैःसमुद्रपर्यंतगामिभिरष्टमर्यादापर्वतैस्तानिवर्षाणिप्रविभक्तानीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ जंबुद्वीपस्यसंनिवेशंस्वयमेवाह । धनुर्वत्संस्थितेइति ॥ दक्षिणोत्तरे ॥ अंतिमेद्वेवर्षे चत्वारिचतुरस्रेलावृतधनुराकारवर्षद्वयमध्यस्थानीत्यर्थः ॥ चतुरस्रमिति ॥ यदिलावृत्तंतच्चतुरस्रंभवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ इलावृतवर्षमध्येमेरुसंस्थामाह इलावृतमिति ॥ नाभ्यांमध्ये ॥ ६ ॥ भूगोलरूपकमल

विशालोवर्तुलाकारोयथाऽब्जस्यचकर्णिका ॥ नववर्षाणियस्मिंश्चनवसाहस्रयोजनैः ॥ ३ ॥ आयामैःपरिसंख्यानिगिरिभिःपरितःश्रितैः ॥ अष्टभिर्दीर्घरूपैश्चसुविभक्तानिसर्वतः ॥ ४ ॥ धनुर्वत्संस्थितेज्ञेयेद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे ॥ दीर्घाणितत्रचत्वारिचतुरस्रमिलावृतम् ॥ ५ ॥ इलावृतंमध्यवर्षंयन्नाभ्यांसुप्रतिष्ठितः ॥ सौवर्णोगिरिराजोऽयंलक्षयोजनमुच्छ्रितः ॥ ६ ॥ कर्णिकारूपएवाऽयंभूगोलकमलस्यच ॥ मूर्ध्निद्वात्रिंशत्सहस्रयोजनैर्विततस्त्वयम् ॥ ७ ॥ मूलेषोडशसाहस्रस्तावतांतर्गतःक्षितौ ॥ इलावृतस्योत्तरतोनीलःश्वेतश्चशृंगवान् ॥ ८ ॥ त्रयोवैगिरयःप्रोक्तामर्यादावधयस्त्रिषु ॥ रम्यकाख्येतथावर्षेद्वितीयेचहिरण्मये ॥ ९ ॥ कुरुवर्षेतृतीयेतुमर्यादांव्यंजयंतिते ॥ प्रागायताउभयतःक्षारोदावधयस्तथा ॥ १० ॥ द्विसहस्रपृथुतरास्तथाएकैकशःक्रमात् ॥ पूर्वात्पूर्वाच्चोत्तरस्यांदशांशाशादधिकांशतः ॥ ११ ॥ दैर्घ्यएवह्रसंतीमेनानानदनदीयुताः ॥ इलावृताद्दक्षिणतोनिषधोहेमकूटकः ॥ १२ ॥ हिमालयश्चेतित्रयःप्राग्विस्तीर्णाःसुशोभनाः ॥ अयुतोत्सेधभाजस्तेयोजनैःपरिकीर्तिताः ॥ १३ ॥ हरिवर्षंकिंपुरुषंभारतंचयथातथम् ॥ विभागात्कथयंत्येतेमर्यादागिरयस्त्रयः ॥ १४ ॥

स्यायंकर्णिकास्थानीमेरुरित्यर्थः ॥ मूर्ध्निमस्तकेविततोविस्तीर्णः ॥ ७ ॥ मूलेऽधोभागेषोडशसहस्रःषोडशसहस्रयोजनपरिमितिविस्तृतिरित्यर्थः ॥ तावताषोडशसहस्रयोजनमानेनचतुरशीतियोजनसहस्रमानेनबहिर्दृश्यते एवंलक्षयोजनोन्नाहः ॥ मर्यादापर्वतनामान्याह । इलावृतस्येति ॥ उत्तरतःउत्तरस्यांदिशि ॥ ८ ॥ मर्यादावधयः ॥ त्रिषुवक्ष्यमाणवर्षेषुप्रोक्ताइत्यर्थः ॥ तेषांत्रयाणांनामान्याह । रम्यकेति ॥ ९ ॥ प्रागायताःपूर्वतोदीर्घाः ॥ उभयतोमूलेऽग्रभागेच ॥ क्षारोदएवाऽवधिर्येषांतेतथोक्ताः ॥ १० ॥ द्विसहस्रपृथुतराःद्विसहस्रयोजनविस्तीर्णाः ॥ एकैकशःएकस्मादेकस्मात्पूर्वात्पूर्वादुत्तरस्यांदिशिदशांशाशादीषदधिकोयोंशस्तेनदैर्घ्येएवन्हसंति नतूच्चत्वेपृथुत्वेवा ॥ तदुक्तंविष्णुपुराणे ॥ लक्षप्रमाणौद्वौमध्येदशहीनास्तथापरेइति ॥ एतदपिस्थूलदृष्ट्यैवोक्तम् ॥ तयोरपियथावन्मध्यत्वाभावेनलक्षप्रमाणत्वाभावात् ॥ ११ ॥ दक्षिणतोदक्षिणस्यांदिशि ॥ १२ ॥ प्राग्विस्तीर्णाःप्रागायताः ॥ अयुतोत्सेधभाजः ॥ अयुतयोजनउत्सेधउच्छ्रयोयेषाम् अयंचोत्सेधोनीलादिपर्वतानामपिबोध्यः ॥ नीलादिपृथुत्वंचैषामपिद्रष्टव्यम् ॥ १३ ॥ हरिवर्षादीनांत्रयाणामेतेमर्यादागिरयइत्याह । हरिवर्षमिति ॥ एतेत्रयोगिरयोवर्षत्रयस्यमर्यादांकथयंतिबोधयंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

पश्चिमतःपश्चिमभागेमाल्यवान्पर्वतः ॥ पूर्वेणपूर्वभागेगंधमादनः ॥ १५ ॥ अनयोर्दैर्घ्यमर्यादामाह ॥ आनीलनिषधंत्वेताविति ॥ उभावपिनीलनिषधपर्यंतंदीर्घावित्यर्थः ॥ अनयोर्वि
स्तारमाह । द्विसहस्रतःद्विसहस्रयोजनैःपृथुतांविस्तारतांप्राप्तावित्यर्थः ॥ तावेवकेतुमालभद्राश्ववर्षयोर्मर्यादाकारकौ ॥ १६ ॥ नन्वेवंसतिपूर्वापररेखायामिलावृतवेष्टितोमेरुर्मध्ये ततः
पूर्वापरतोगिरिद्वयंवर्षद्वयंचनातःपरमस्ति ॥ दक्षिणोत्तरतोरेखायांतुतथैवेलावृतवेष्टितोमध्येमेरुरुभयतस्त्रीणित्रीणिवर्षाणिगिरयश्चपूर्वोक्तपरिमाणाःसंति तत्कथंसर्वतोलक्षप्रमाणत्वंजंबु
द्वीपस्येतिचेदत्रोच्यते ॥ मेरोःषोडशसहस्राणिसर्वतःस्थितत्वादिलावृत्तस्याष्टादश अन्येषांवर्षाणांचतुःपंचाशद्गिरीणांषण्णांद्वादशेत्येवंदक्षिणोत्तररेखायांतावल्लक्षंपूर्वापररेखायामपिसुमेरो
रिलावृतस्यचतुस्त्रिंशद्गिर्योश्चत्वारिंशेषाणिद्विषष्टिसहस्राणि पूर्वापरवर्षयोर्दैर्घ्येद्रष्टव्यानि ॥ ततोनपूर्वापरविरोधइतिश्रीधरस्वामिनः । मेरोरवष्टंभगिरीनाह । मंदरश्चेति ॥ १७ ॥ मेरुपा

इलावृतात्पश्चिमतोमाल्यवान्नामपर्वतः ॥ पूर्वेणचततःश्रीमान्गंधमादनपर्वतः ॥ १५ ॥ आनीलनिषधंत्वेतौचायतौद्विसहस्रतः ॥ योजनैःपृथुतांयातौ
मर्यादाकारकौगिरी ॥ १६ ॥ केतुमालाख्यभद्राश्ववर्षयोःप्रथितौचतौ ॥ मंदरश्चतथामेरुमंदरश्चसुपार्श्वकः ॥ १७ ॥ कुमुदश्चेतिविख्यातागिरयोमेरुपा
दकाः ॥ योजनायुतविस्तारोन्नाहामेरोश्चतुर्दिशम् ॥ १८ ॥ अवष्टंभकरास्तेतुसर्वतोऽभिविराजिताः ॥ एतेषुगिरिषुप्राप्ताःपादपाश्चूतजंबुनी ॥ १९ ॥ क
दंबन्यग्रोधइतिचत्वारःपर्वताःस्थिताः ॥ केतवोगिरिराजेषुएकादशशतोच्छ्रयाः ॥ २० ॥ तावद्विटपविस्ताराःशताख्यपरिणाहिनः ॥ चत्वारश्चह्रदास्ते
षुपयोमध्विक्षुसज्जलाः ॥ २१ ॥ यदुपस्पर्शिनोदेवायोगैश्वर्याणिविंदते ॥ देवोद्यानानिचत्वारिभवंतिललनासुखाः ॥ २२ ॥ नंदनंचैत्ररथकंवैभ्राजंसर्वभ
द्रकम् ॥ येषुस्थित्वाऽमरगणाललनायूथसंयुताः ॥ २३ ॥ उपदेवगणैर्गीतमहिमानोमहाशयाः ॥ विहरंतिस्वतंत्रास्तेयथाकामंयथासुखम् ॥ २४ ॥
मंदरोत्संगसंस्थस्यदेवचूतस्यमस्तकात् ॥ एकादशशतोच्छ्रायात्फलान्यमृतभांजिच ॥ २५ ॥ गिरिकूटप्रमाणानिसुस्वादूनिमृदूनिच ॥ तेषांविशीर्यमा
णानांफलानांसुरसेनच ॥ २६ ॥ अरुणोदसवर्णेनअरुणोदाप्रवर्तते ॥ नदीरम्यजलादेवदैत्यराजप्रपूजिता ॥ २७ ॥ अरुणाख्यामहाराजवर्ततेपापहारिणी ॥
पूजयंतिचतांदेवींसर्वकामफलप्रदाम् ॥ २८ ॥

दकामेरोःपादाइत्यर्थः ॥ योजनायुतेति ॥ अयुतयोजनप्रमाणौविस्तारोन्नाहौयेषांविस्तीर्णमूर्ध्नोमेरोरवष्टंभत्वादेतेअवष्टंभकाइत्युच्यंतेइत्यर्थः ॥ १८ ॥ पूर्वपश्चिमौगिरीदक्षिणोत्तरावि
स्तारौ दक्षिणोत्तरौचपूर्वापरविस्तारौद्रष्टव्यौ ॥ सर्वतोदशयोजनसहस्रांगीकारेत्विलावृतलोपात्पूर्वेणेलावृतमुपप्लावयंतीत्यादिविरोधःस्यात् ॥ १९ ॥ कदंबसहितोन्यग्रोधइतिविग्रहः ॥
गिरिराजेषुचतुर्ष्वेतेपादपाःकेतवोध्वजरूपाइत्यर्थः ॥ एकादशशतोच्छ्रयाः एकादशशतयोजनोन्नताः ॥ २० ॥ तावत्प्रमाणाविटपविस्तारायेषांशताख्यपरिणाहिनःशतयोजनःपरिणाहो
विस्तारोयेषाम् इदमुत्तरत्राऽन्वेति ॥ तेष्वेवपर्वतेषुह्रदचतुष्टयमाह । पयोमध्विति ॥ पयोह्रदोमधुह्रदइक्षुरसह्रदःसज्जलःमधुरजलह्रदइत्यर्थः ॥ २१ ॥ यदुपस्पर्शिनोयत्सेविनः ॥ तेष्वेवपर्वते
षुदेवोद्यानान्याह । देवोद्यानानीति ॥ ललनासुखाःपुंस्त्वमार्षम् ॥ स्त्रीसुखकारिणीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ सुरसेनशोभनरसेनाऽरुणोदसमानवर्णेनाऽरुणोदानाम
नदीप्रादुर्भूतेत्यर्थः ॥ २७ ॥ तत्रत्याःसर्वेदेवाःसललनास्तत्पर्वतस्थितांश्रीभगवतीमरुणाभिधांसर्वभावेनसर्वदोपासयंतीत्याह । अरुणाख्येति ॥ २८ ॥

कल्मषघ्नीचासावभयप्रदाचेतिकर्मधारयः ॥ २९ ॥ यैर्नामभिः पूजयंतितानिनामानिप्राह आद्याब्रह्मरूपिणीमायातद्विशिष्टा ईश्वरंमालतेशोभयतितच्छीला ॥३०॥ एतस्याःपूजाप्रभावेण जांबूनदंसुवर्णमुदावहन्निर्गतामित्यर्थः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ द्वात्रिंशद्भिर्महापद्यैरितरद्रुमवर्णनम् ॥ देवीनांवर्णनंसर्वजनोपास्तिश्चवर्ण्यते ॥ ॥ १ ॥ अरुणोदाअरुणोयआम्रफलरसः सएवोदकंयस्याःसाअरुणोदा ॥ पूर्वेणेलावृतमिलावृतस्यपूर्वभागेप्लवेत्गच्छेदित्यर्थः ॥ १ ॥ तस्मिन्निलावृतपूर्वभागेपरमेश्वरेणक्रीडंत्याभवान्याअनुचरीणां यज्जोषणाद्यस्यरसस्यसेवनादित्यर्थः ॥२॥ एवमेवजंबूवृक्षस्यफलानिपतंतीत्याह । एवंजंबूफलेति ॥३॥ अनस्थीनामिति । सूक्ष्मबीजानाम् ॥ मेर्वाख्यमंदरान्मेरुमंदरपर्व

नानोपहारबलिभिःकल्मषघ्न्यभयप्रदाम् ॥ तस्याःकृपावलोकेनक्षेमारोग्यंव्रजंतिते ॥ २९ ॥ आद्यामायातुलानंतापुष्टिरीश्वरमालिनी॥ दुष्टनाशकरीकांतिदायिनीतिस्मृताभुवि ॥ ३० ॥ अस्याःपूजाप्रभावेणजांबूनदमुदावहत् ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणेऽष्टमस्कंधे भुवनलोकवर्णनंनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अरुणोदानदीयातुमयाप्रोक्ताचनारद ॥ मंदरान्निपतंतीसापूर्वेणेलावृतंप्लवेत् ॥ १ ॥ यज्जोषणाद्भवान्याश्चाऽनुचरीणांस्त्रियामपि ॥ यक्षगंधर्वपत्नीनांदेहगंधवहोनिलः ॥ २ ॥ वासयत्यभितोभूमिंदशयोजनसंख्यया ॥ एवंजंबूफलानांचतुंगदेशनिपातनात् ॥ ३ ॥ विशीर्यतामनस्थीनांकुंजरांगप्रमाणिनाम् ॥ रसेनचनदीजंबूनाम्नीमेर्वाख्यमंदरात् ॥ ४ ॥ पतंतीभूमिभागेचदक्षिणेलावृतंगता ॥ देवीजंबूफलास्वादतुष्टाजंब्वादिनीस्मृता ॥ ५ ॥ तत्रत्यानांचलोकानांदेवनागर्षिरक्षसाम् ॥ पूजनीयपदामान्यासर्वभूतदयाकरी ॥ ६ ॥ पावनीपापिनांरोगनाशनीस्मरतामपि ॥ कीर्तिताविघ्नसंहर्त्रीमाननीयादिवौकसाम् ॥ ७ ॥ कोकिलाक्षीकामकलाकरुणाकामपूजिता ॥ कठोरविग्रहाधन्यानाकिमान्यागभस्तिनी ॥ ८ ॥ एभिर्नामपदैःकामंजपनीयासदानृणाम् ॥ जंबूनदीरोधसोर्यामृत्तिकातीरवर्तिनी ॥ ९ ॥ जंबूरसेनानुविद्धचमानावाय्वर्कयोगतः ॥ विद्याधरामरस्त्रीणांभूषणंविविधंमहत् ॥ १० ॥ जांबूनदसुवर्णंचप्रोक्तंदेवविनिर्मितम् ॥ यत्सुवर्णंचविबुधायोषिद्भिःकामुकाःसदा ॥ ११ ॥ मुकुटंकटिसूत्रंचकेयूरादीन्प्रकुर्वते ॥ महाकदंबःसंप्रोक्तःसुपार्श्वगिरिसंस्थितः ॥ १२ ॥ तस्यकोटरदेशेभ्यःपंचधाराश्चयाःस्मृताः ॥ सुपार्श्वगिरिमूर्ध्नीहपतंत्येताभुवंगताः ॥ १३ ॥ मधुधारापंचतास्तुपश्चिमेलावृतंप्लुताः ॥ याश्चोपभुज्यमानानांदेवानांमुखगंधभृत् ॥ १४ ॥ वायुःसमंततोगच्छञ्छतयोजनवासनः ॥ धारेश्वरीमहादेवीभक्तानांकार्यकारिणी ॥ १५ ॥ देवपूज्यामहोत्साहाकालरूपामहानना ॥ वसतेकर्मफलदाकांतारग्रहणेश्वरी ॥ १६ ॥ करालदेहाकालांगीकामकोटिप्रवर्तिनी ॥ इत्येतैर्नामभिःपूज्यादेवीसर्वसुरेश्वरी ॥ १७ ॥

तादित्यर्थः ॥ ४ ॥ इलावृतस्यदक्षिणभागेगतेत्यर्थः । तत्रत्याःसर्वेऽमरास्तत्रस्थितांजंबूफलादनंभक्षणंकर्त्रींतच्छीलांजंब्वादिनीनाम्नींदेवींभगवतीमुपासतेइत्याह । देवीजंबूफलेति ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नाकिमान्यानाकिनोदेवास्तेषांमान्यापूज्या ॥ ८ ॥ रोधसोरुभयतटयोः ॥ ९ ॥ वाय्वर्कयोगतोवाय्वर्कयोगजन्यपरिपाकेनसुवर्णभूताविविधंभूषणंसृजतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पश्चिमेलावृतं ॥ छांदसःप्रयोगः ॥ इलावृतस्यपश्चिमदेशेगताइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

कुमुदरूढः कुमुदपर्वतस्थः ॥ तत्स्कंधेभ्यः पंचनदाः कुमुदपर्वतमूर्धनिपतंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ आभरणैर्युक्ताः पंचनदाइत्यर्थः ॥ १९ ॥ इलावृतस्योत्तरभागेतेगच्छंतीत्यर्थः ॥ तत्रत्या
मेरुपास्यामीनाक्षीभगवतीतत्रवर्ततइत्याह । मीनाक्षीति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जरामययोर्भृतिर्भरणम् ॥ मुखोपप्लवोमुखरोगः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥
मूलविभागकेमूलदेशेकेसरीभूयकमलकेसरसदृशाः अल्पपरिमाणाविंशतिर्गिरयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेष्टमस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ सप्ताधिकैश्च

एवंकुमुदरूढोयोनाम्नाशतवलोवटः ॥ तत्स्कंधेभ्योऽधोमुखाश्चनदाःकुमुदमूर्धतः ॥ १८ ॥ पयोदधिमधुघृतगुडान्नाद्यंबरादिभिः ॥ शय्यासनाद्याभरणः
सर्वेकामदुघाश्चते ॥ १९ ॥ उत्तरेणेलावृतंतेप्लावयंतिसमंततः ॥ मीनाक्षीतत्तलेदेवीदेवासुरनिषेविता ॥ २० ॥ नीलांबरारौद्रमुखीनीलालकयुताचसा ॥
नाकिनांदेवसंवानांफलदावरदाचसा ॥ २१ ॥ अतिमान्याऽतिपूज्याचमत्तमातंगगामिनी ॥ मदनोन्मादिनीमानप्रियामानप्रियांतरा ॥ २२ ॥ मारवेग
धरासारपूजितासारसादिनी ॥ मयूरवरशोभाढ्याशिखिवाहनगर्भभूः ॥ २३ ॥ एभिर्नामपदैर्वैद्यादेवीसामीनलोचना ॥ जपतांस्मरतांमानदात्रीचेश्वरसं
गिनी ॥ २४ ॥ तेषांनदानांपानीयपानानुगतचेतसाम् ॥ प्रजानांनकदाचित्स्याद्वलीपलितलक्षणम् ॥ २५ ॥ क्लमस्वेदादिदौर्गंध्यंजरामयमृतिभ्रमाः ॥
शीतोष्णवातवैवर्ण्यमुखोपप्लवसंचयाः ॥ २६ ॥ नापदश्चैवजायंतेयावज्जीवंसुखंभवेत् ॥ नैरंतर्येणतत्स्याद्वैसुखंनिरतिशायकम् ॥२७॥ ततऊर्ध्वंप्रवक्ष्या
मिसंनिवेशंचतद्गिरेः ॥ सुवर्णमयनाम्नोवैसुमेरोःपर्वताःपृथक् ॥ २८ ॥ गिरयोविंशतिपराःकर्णिकायाइवेहते ॥ केसरीभूयसर्वेपिमेरोर्मूलविभागके ॥२९॥
परितश्चोपक्लृप्तास्तेतेषांनामानिशृण्वतः ॥ कुरंगः कुरगश्चैवकुसुंभोऽथोविकंकतः ॥३०॥ त्रिकूटःशिशिरश्चैवपतंगोरुचकस्तथा ॥ निषधश्चशितिवासःक
पिलःशंखएवच ॥ ३१ ॥ वैदूर्यश्चारुधिश्चैवहंसोऋषभएवच ॥ नागःकालंजरश्चैवनारदश्चेतिविंशतिः ॥ ३२ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणेऽष्टम
स्कंधे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गिरिमेरुंचपूर्वेणद्वौचाष्टादशयोजनैः ॥ सहस्रैरायतौचोदग्द्विसहस्रंपृथूच्चकौ ॥ १ ॥ जठरो
देवकूटश्चतावेतौगिरिवर्यकौ ॥ मेरोःपश्चिमतोद्वौद्वौपवमानस्तथापरः ॥ २ ॥ पारियात्रश्चतौतावद्विख्यातौतुंगविस्तरौ ॥ मेरोर्दक्षिणतःख्यातौकैलास
करवीरकौ ॥ ३ ॥ प्रागायतौपूर्ववत्तौमहापर्वतराजकौ ॥ एवंचोत्तरतोमेरोस्त्रिशृंगमकरौगिरी ॥ ४ ॥ एतैश्चाद्रिवरैरष्टसंख्यैःपरिवृतोगिरिः ॥सुमेरुःकांच
नगिरिःपरिभ्राजत्रविर्यथा ॥ ५ ॥ मेरोर्मूर्धनिधातुर्हिपुरीपंकजजन्मनः ॥ मध्यतश्चोपक्लृप्तेयंदशसाहस्रयोजनैः ॥ ६ ॥

त्रिंशद्भिर्महापद्मैरतःपरम् ॥ मूलादूर्ध्वंमहामेरोर्वर्णनंसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ मेरुंपूर्वेणमेरोःपूर्वभागेद्वौगिरी ॥ अष्टादशयोजनैःसहस्रैःसहस्रात्मकैरष्टादशसहस्रयोजनमित्यर्थः ॥ उदक्
उदगायतौतावेवद्विसहस्रंपृथूच्चकौपृथुतुंगौभवतइत्यर्थः ॥ चतुर्दिक्षुमेरुमूलाद्योजनसहस्रंत्यक्त्वावन्हेःपरिधयइवजठरदेवकूटादयास्तिष्ठंतिअतोष्टादशयोजनसहस्रंपरिमाणमत्रोक्तम् ॥ वैष्ण
वादिपुराणेषुपरिमाणादियत्पुनरन्यथावार्णितं तत्तुकल्पभेदाद्यपेक्षया ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रागायतौपूर्वदिशिदीर्घौ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पंकजजन्मनश्चतुराननस्य ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ तांपुरीमनुलक्षीकृत्याऽष्टानांलोकानामीशिषामष्टलोकेश्वराणांपराभिन्नाःपुर्यःयथांदिशंप्राच्यादिदिक्षु ॥ ८ ॥ यथारूपंयस्यदिक्पालस्ययथाशरीरवर्णस्ततसमानवर्णाः ॥ सार्धने त्रसहस्रप्रमिताःसार्धद्विसहस्रप्रमाणेनपरिच्छिन्नाः ॥ तासांनामान्याह । मेरौनवपुराणीति ॥ अष्टदिक्पालानामष्टौब्रह्मणश्चैकमितिनवेत्यर्थः ॥९ ॥ १० ॥ गंगासन्निवेशमाह । तत्रैवेति॥ मेरोर्मूर्धनीत्यर्थः ॥ यज्ञलिंगस्यबलेर्यज्ञेलिंगंत्रिविक्रममूर्तिर्यस्य ॥ ११ ॥ विष्णोर्वामपादांगुष्ठनखेननिर्भिन्नोयोंडकटाहस्तस्योर्ध्वभागस्तेनपतितंयद्रंध्रंतस्यरंध्रस्यमध्यात्संविशंत्यंतःप्रविष्टादिवोमूर्धन्यवततारेयंगंगा ॥ १२ ॥ संविशंतीसहस्रवंती ॥१३॥ युगसाहस्रकेणकालेनबहुकालेनेत्यर्थः ॥ १४ ॥ आगत्यस्थितेत्यर्थः ॥ कोऽसौदिवोमूर्धातदाह । यत्तद्विष्णुपदामिति ॥ ॥ १५ ॥ उत्तानपादस्याऽपत्यम् ॥ १६ ॥ गंगाप्रथमतोबहुकालेनध्रुवमंडलमागतेत्यर्थः ॥ तत्रध्रुवमंडलेयेसप्तर्षयःप्रदक्षिणांकुर्वंतितेतस्यगंगाप्रवाहस्यप्रभावज्ञाआत्यंतिकीमोक्षसिद्धिरियं

समानचतुरस्रांचशातकौंभमयींपुरीम् ॥ वर्णयंतिमहात्मानःपरावरविदोबुधाः ॥ ७ ॥ तांपुरीमनुलोकानामष्टानामीशिषांपराः ॥ पुर्यःप्रख्यातसौवर्णरूपास्ताश्चयथादिशम् ॥ ८ ॥ यथारूपंसार्धनेत्रसहस्रप्रमिताःकृताः ॥ मेरौनवपुराणिस्युर्मनोवत्यमरावती ॥ ९ ॥ तेजोवतीसंयमनीतथाकृष्णांगनापरा॥ श्रद्धावतीगंधवतीतथाचान्यामहोदया ॥ १० ॥ यशोवतीचब्रह्मेंद्रवन्ह्यादीनांयथाक्रमम् ॥ तत्रैवयज्ञलिंगस्यविष्णोर्भगवतोविभोः ॥ ११ ॥ वामपादांगुष्ठनखनिर्भिन्नस्यचनारद ॥ अंडोर्ध्वभागरंध्रस्यमध्यात्संविशतीदिवः ॥ १२ ॥ मूर्धन्यवततारेयंगंगासंविशतीविभोः ॥ लोकानामखिलानांचपापहारिजलाकुला ॥ १३ ॥ इयंचसाक्षाद्भगवत्पदीलोकेषुविश्रुता ॥ कालेनमहतासातुयुगसाहस्रकेणतु ॥ १४ ॥ दिवोमूर्धानमागत्यदेवीदेवनदीश्वरी ॥ यत्तद्विष्णुपदंनामस्थानंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ १५ ॥ औत्तानपादिर्यत्रास्तेध्रुवःपरमपावनः ॥ भगवत्पादयुगलंपद्मकोशरजोदधत्॥१६॥ अद्याप्यास्तेसराजर्षिःपदवीमचलांश्रितः ॥ तत्रसप्तर्षयस्तस्यप्रभावज्ञामहाशयाः ॥ १७ ॥ प्रदक्षिणंप्रक्रमंतिसर्वलोकहितेप्सवः॥ आत्यंतिकीसिद्धिरियंतपतांसिद्धिदायिनी॥ ॥ १८ ॥ आद्रियंतेचशिरसाजटाजूटोषितेनच ॥ ततोविष्णुपदाद्देवीनैकसाहस्रकोटिभिः ॥ १९ ॥ विमानैराकुलेदेवयानेऽवतरतीचसा ॥ चंद्रमंडलमाप्लाव्यपतंतीब्रह्मसद्मनि ॥ २० ॥ चतुर्धाभिद्यमानासाब्रह्मलोकेचनारद ॥ चतुर्भिर्नामभिर्देवीचतुर्दिशमभिसृता ॥ २१ ॥ सरितांचनदीनांचपतिमेवाऽन्वपद्यत ॥ सीताचालकनंदाचचतुर्भद्रेतिनामभिः ॥ २२ ॥ सीताचब्रह्मसदनाच्छिखरेभ्यःक्षमाभृताम् ॥ केसराभिधनाम्नाचप्रस्रवंतीचस्वर्णदी ॥ ॥ २३ ॥ गंधमादनमूर्ध्नीहपतितापापहारिणी ॥ अंतरेणतुभद्राश्ववर्षप्राच्यांसमागता ॥ २४ ॥

तपतांतपस्विनांभवतिसिद्धिदायिनीतिमत्वाजटाजूटैरुषितेनयुक्तेनशिरसातांगंगामाद्रियंतेनित्यंस्नानंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥ चंद्रमंडलात्ब्रह्मलोकेपतनसमयेचत्वारः प्रवाहाजाताइत्याह । चतुर्धेति॥ अभिसृतागता॥२१॥तस्मात्पतितायेचत्वारःप्रवाहास्तेषांचत्वारिनामान्यभवन्॥सर्वेप्रवाहाःसमुद्रंगताइत्याह । सरितांचेति॥नामान्याह।सीताचेति॥२२॥ सीतानाम्नीगंगाब्रह्मसदनान्निर्गतापूर्वंप्रोक्तायेक्ष्माभृतः पर्वताःकेसराभिधनामानःसुमेरुकर्णिकाकेसरभूतास्तेषांशिखरेभ्यःप्रस्रवंतीगंधमादनपर्वतमूर्धनिपतितेत्यन्वयः ॥ केसराचलानां समानोच्छ्रायत्वात्प्रथमंतेषामादिशिखरेषुमुख्यशृंगेषुपतति ॥ तेभ्योधोऽधःप्रस्रवतासता ॥ २३ ॥ भद्राश्ववर्षस्यांतरेणमध्यतइत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अब्जभूर्ब्रह्मा तस्यपदात्सदनादित्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ स्नानायस्नानार्थंसरतांगच्छताम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ समुद्रमुत्तरसमुद्रम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
भौमस्वर्गप्रदानिचेत्यस्यार्थंस्वयमेवाह । स्वर्गिणामिति ॥ तत्रत्यंभोगमाह । पुरुषाणामिति ॥३५॥ दशभिर्नागसहस्रैः समबलेनपारिकल्पिताः ॥ दशसहस्रनागबलाइत्यर्थः ॥ ३६ ॥
एकवर्षोनेति ॥ आयुषिएकेनवर्षेणोनेन्यूनेसतिआत्तगर्भागर्भवत्यःस्त्रियोभवंतितावत्पर्यंतंयुवतयइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदे०तिलकेअष्टमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ त्रिंशद्भिरेकेनोनै
स्तुपद्यैरथसाविस्तरम् ॥ इलावृतसमाचारःकथ्यतेभक्तिवृद्धये ॥ १ ॥ सर्वेषुवर्षेषुविद्यमानादेवादयःश्रीदेवीमुपासंतेइत्याह । तेषुवर्षेष्विति ॥ देवेशास्तत्तद्वर्षेतत्तद्द्वीपस्थिताविष्णुरुद्रसंकर्ष

क्षारोदाधिंगतासातुद्युनदीदेवपूजिता ॥ ततोमाल्यवतःशृंगाद्द्वितीयापरिनिर्गता ॥ २५ ॥ ततोवेगवतीभूत्वाकेतुमालंसमागता ॥ चक्षुर्नाम्नीदेवनदीप्रती
च्यांदिश्युपागता ॥ २६ ॥ सरितांपतिमाविष्टासागंगादेववंदिता ॥ ततस्तृतीयाधारातुनाम्नाख्याताचनारद ॥ २७ ॥ पुण्याचालकनंदावैदक्षिणेनाब्जभू
पदात् ॥ वनानिगिरिकूटानिसमतिक्रम्यचागता ॥ २८ ॥ हेमकूटंगिरिवरंप्राप्ताऽतोऽपीहनिर्गता ॥ अतिवेगवतीभूत्वाभारतंचागतापरा ॥२९॥ दक्षिणं
जलधिंप्राप्तातृतीयासासरिद्वरा ॥ यस्याःस्नानायसरतांमनुजानांपदेपदे ॥ ३० ॥ राजसूयाश्वमेधादिफलंतुनहिदुर्लभम् ॥ ततश्चतुर्थीधारातुशृंगवत्पर्व
तात्पुनः ॥३१॥ भद्राभिधासंस्रवंतीकुरून्संतर्प्यचोत्तरान् ॥ समुद्रंसमनुप्रातागंगात्रैलोक्यपावनी ॥३२॥ अन्येनदाश्चनद्यश्चवर्षेवर्षेऽपिसंतिहि ॥ बहुशो
मेरुमंदारप्रसूताश्चैवनारद ॥ ३३ ॥ तत्राऽपिभारतंवर्षंकर्मक्षेत्रमुशंतिहि ॥ अन्यानिचाऽष्टवर्षाणिभौमस्वर्गप्रदानिच ॥३४॥ स्वर्गिणांपुण्यशेषस्यभोग
स्थानानिनारद ॥ पुरुषाणांचायुतायुर्वज्रांगादेवसन्निभाः ॥३५॥ पुरुषानागसाहस्रैर्दशभिःपरिकल्पिताः ॥ महासौरतसंतुष्टाःकलत्राढ्याःसुखान्विताः ॥
॥ ३६ ॥ एकवर्षोनकेचायुष्यात्तगर्भाःस्त्रियोऽपिहि ॥ त्रेतायुगसमःकालोवर्ततेसर्वदैवहि ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तमोऽध्या
यः ॥ ७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ तेषुवर्षेषुदेवेशाः पूर्वोक्तैः स्तवनैः सदा ॥ पूजयंतिमहादेवींजपध्यानसमाधिभिः ॥ १ ॥ सर्वर्तुकुसुमश्रेणीशोभिताव
नराजयः ॥ फलानांपल्लवानांचयत्रशोभानिरंतरम् ॥ २ ॥ तेषुकाननवर्षेषुवर्षपर्वतसानुषु ॥ गिरिद्रोणीषुसर्वासुनिर्मलोदकराशिषु ॥ ३ ॥ विकचोत्पल
मालासुहंससारससंचयैः ॥ विमिश्रितेषुतेष्वेवपक्षिभिःकूजितेषुच ॥ ४ ॥ जलक्रीडादिभिश्चित्रविनोदैःक्रीडयंतिच ॥ सुंदरीललितभ्रूणांविलासायतनेषु
च ॥ ५ ॥ तत्रत्याविहरंत्यत्रस्वैरंयुवतिभिःसह ॥ नवस्वपिचवर्षेषुभगवानादिपूरुषः ॥६॥ "नारायणाख्योलोकानामनुग्रहरतैकदृक् ॥" देवीमाराधय
न्नास्तेसचसर्वैश्चपूज्यते ॥ आत्मव्यूहेनेज्ययासौसन्निधत्तेसमाहितः ॥ ७ ॥

णाग्न्यादयोदेवावक्ष्यमाणाःपूर्वोक्तैःस्तवनैररुणाजंब्वादिनीधारेश्वरीमीनाक्षीणांकथितैःस्तोत्रैर्जपध्यानसमाधिभिश्चश्रीभगवतींसर्वेउपासंतेइत्यन्वयः ॥ १ ॥ तत्रत्यवनवर्णनमाह । सर्वर्तुकु
सुमेति ॥ २ ॥ वर्षपर्वताःपूर्वोक्तावर्षमर्यादाकारकाःपर्वतास्तेषांसानुषुशिखरेषु ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सर्ववर्षेषुभिन्नाभिन्नरूपेणाविष्णुरपिपूज्यतइत्याह । नवस्वपिचवर्षेष्विति ॥६॥ आत्म
व्यूहेनस्वमूर्तिभेदेन ॥ इज्यालोकैःक्रियमाणापूजातद्धेतुनेत्यर्थः ॥ सन्निधत्तेतेषुवर्षेषुसन्निधानंकरोतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

पद्मजोब्रह्मा तस्याक्षिलक्षणयाभ्रूमध्यंतस्मात्समुद्भवउत्पत्तिर्यस्यसमुख्याशिवांशभूतोरुद्रोनतुमुख्यः ॥ ८ ॥ अपरोर्वाचीनःकुतोनप्रविशतितत्राह । भवान्याइति ॥ यतोरुद्रशक्तेर्भवान्याः
शापतस्तत्रतस्मिन्क्षेत्रेस्फुटंपुमान्पुरुषःप्रवेशमात्रेणस्त्रीभवतितत्रइत्यर्थः ॥ ९ ॥ भवानीरुद्राणीनाथोयेषांगणकोटीनांतैः ॥ संकर्षणंभजन्उपधावतेइत्यन्वयः ॥ १० ॥ आत्मनःप्रकृति
कारणंपितामहम् ॥ ११ ॥ उपासनामंत्रमाह । ॐनमइति सर्वेषांगुणानांसंख्यानांप्रकाशोयस्मात्स्वयंत्वव्यक्तायाऽप्रमेयाय ॥ १२ ॥ भजेभजन्येति ॥ हेभजन्यभजनीयत्वात्वांपरमेश्वरं
भजेइत्यन्वयः ॥ अरणंशरणंपादपंकजंयस्य ॥ कृत्स्नस्यभगस्यैश्वर्यादिषड्गुणस्यपरमयनमाश्रयः ॥ भक्तेषुचालमत्यर्थंभावितंप्रकटितंभूतभावनस्वरूपंयेन ॥ भवापहंसंसारहरम् ॥
भक्तेष्वित्यनुषंगः ॥ भवंसंसारंभावयतीतितथातमर्थाद्भक्तेष्वितिद्रष्टव्यम् ॥ १३ ॥ इश्वरत्वमुपपादयंस्तामसत्वेनप्रसक्तमनादरंवारयति । नयस्येति ॥ निरीक्षमाणस्यापिदृष्टिर्मायागुणै
र्विषयैश्चित्तवृत्तिभिः करणैश्च अण्वपीषदपिनाज्यतेनलिप्यते ॥ किमर्थंनिरीक्षमाणस्यईशेईशनायानियमनाय ॥ ईशनमीट् ॥ संपदादित्वाद्भावेक्विप् ॥ अत्रवैधर्म्येदृष्टांतः ॥ यथा
जितक्रोधवेगानामस्माकंदृष्टिरज्यतेनतथेति ॥ अतआत्मनइंद्रियाणिजिगीषुर्जेतुमिच्छुर्मुमुक्षुस्तंकोनमन्येतनाद्रियेत ॥ १४ ॥ ननुसुरामद्याभ्यांमत्तस्यकुतोदृष्टिर्नाज्यतेतत्राह । असदृशोय

इलावृतेतुभगवान्पद्मजाक्षिसमुद्भवः ॥ एकएवभवोदेवोनित्यंवसतिसांगनः ॥ ८ ॥ तत्क्षेत्रेनापरःकश्चित्प्रवेशंवितनोतिच ॥ भवान्याःशापतस्तत्रपुमा
न्स्त्रीभवतिस्फुटम् ॥ ९ ॥ भवानीनाथकैःस्त्रीणामसंख्यैर्गणकोटिभिः ॥ संरुध्यमानोदेवेशोदेवंसंकर्षणंभजन् ॥ १० ॥ आत्मनाध्यानयोगेनसर्वभूतहिते
च्छया ॥ तांतामसींतुरीयांचमूर्तिंप्रकृतिमात्मनः ॥ ११ ॥ उपधावतेचैकाग्रमनसाभगवानजः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॐनमोभगवतेमहापुरुषायसर्वगुण
संख्यानायाऽनंतायाऽव्यक्तायनमइति ॥ १२ ॥ भजेभजन्यारणपादपंकजंभगस्यकृत्स्नस्यपरंपरायणम् ॥ भक्तेष्वलंभावितभूतभावनंभवापहंत्वाभवभा
वमीश्वरम् ॥ १३ ॥ नयस्यमायागुणकर्मवृत्तिभिर्निरीक्षितोह्यण्वपिदृष्टिरज्यते ॥ ईशेयथानोजितमन्युरंहसाकस्तंनमन्येतजिगीषुरात्मनः ॥ १४ ॥ अ
सदृशोयःप्रतिभातिमाययाक्षीवेवमध्वासवताम्रलोचनः ॥ ननागवध्वोर्हणईशिरेह्रियायत्पादयोःस्पर्शनधर्षितेंद्रियाः ॥ १५ ॥ यमाहुरस्यस्थितिजन्मसं
यमंत्रिभिर्विहीनंयमनंतमृषयः ॥ नवेदसिद्धार्थमिवक्वचित्स्थितंभूमंडलंमूर्धसहस्रधामसु ॥ १६ ॥ यस्याऽद्यआसीद्गुणविग्रहोमहान्विज्ञानधिष्ण्योभग
वानजःकिल ॥ यत्संभूतोहंत्रिवृतास्वतेजसावैकारिकंतामसमैंद्रियंसृजे ॥ १७ ॥

इति । असतीदृक्दृष्टिर्यस्यतस्य ॥ स्वमाययाक्षीबोमत्तइवयोभयंकरःप्रतिभातिमध्वासवाभ्यामाताम्रलोचनइवचनागवधूविमोहेनतथातथाप्रतिभानंयुक्तामित्याह । नेति ॥ पादार्चनेयस्यपाद
योःस्पर्शनेनधर्षितंमोहितम् इंद्रियंमनोयासांताःह्रियालज्जयाभुजाद्यर्हणेनईशिरेनशेकुः ॥ कस्तंनमन्येतेतिपूर्वेणान्वयः ॥१५॥ यमाहुरिति ॥ अस्यविश्वस्यस्थितिजन्मसंयमहेतुंयमाहुः ॥
अतएवत्रिभिःस्थित्यादिभिर्विहीनम् ॥ अनंतंचयमाहुः ॥ ऋषयोमंत्राः ॥ छंदोनुरोधेनदीर्घपाठेऋकारोदेवमातालक्ष्मीःसचऋषयश्चेत्यर्थः ॥ अनंतत्वं दर्शयति ॥ मूर्धसहस्रमेवधामानि
स्थानानितेषुक्वचिदेकदेशेस्थितंभूमंडलंयोनवेद सिद्धार्थंसर्षपमिव तस्मैनमइतिचतुर्थेनान्वयः ॥ १६ ॥ तत्रजन्महेतुत्वंमहदादिद्वारेणप्रपंचयति । यस्याद्यइति ॥ यस्यगुणनिमित्तोमहान्नाम
विग्रहआसीत् ॥ विज्ञानंसत्त्वंधिष्ण्यमाश्रयोयस्यसः ॥ तस्याचित्तरूपत्वेनसत्त्वप्रधानत्वात्सएवकिलाधिदैवेवासुदेवाभेदविवक्षयाभवान् ॥ अतोब्रह्मायत्संभवः ॥ यस्माद्ब्रह्मणःसंभूतोऽहं
रुद्रःत्रिवृतागुणेनस्वतेजसाविभूतिरूपेणाऽहंकारेणवैकारिकंदेवतावर्गम् ॥ तामसंभूतवर्गम् ॥ ऐंद्रियमिंद्रियवर्गंच सृजामि ॥ १७ ॥

किंचैतेवयंमहदादयः सर्वेयस्यानुग्रहादिदंब्रह्माण्डंसृजाम ॥ कथंभूताः यस्यमहात्मनोवशेस्थिताःसंतोयतःसूत्रेणक्रियाशक्त्यायंत्रिताः प्रोताःशकुंताःपक्षिणइवलौकिकेनसूत्रेणवयामित्युक्तम् ॥ तानाह महानहंकारश्चवैकृतादयःपूर्वोक्तावर्गाश्च ॥ १८ ॥ स्थितिलयहेतुत्वंदर्शयन्प्रणमति । यदिति ॥ येननिर्मितामेतांमायामेवायंजनोंजसावेद नतुतन्निस्तारणयोगमुपायंकर्हिचिदापिवेदेति ॥ स्थितिहेतुत्वंदर्शयति । कीदृशींकर्माण्येवपर्वाणिग्रंथयस्तानिनयतिप्रापयतीतितथातां ॥ प्रलयहेतुत्वमाह । विलीयतेस्मिन्निितिविलयः उदेत्यस्मादित्युदयः विलयश्चोदयश्चात्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः ॥ नन्वत्रत्यश्लोकानुपूर्व्याविष्णुभागवतोक्तश्लोकानुपूर्व्याश्चैकत्वंकथंसिद्ध्यतीतिचेन्न ॥ एतद्ग्रंथस्याऽत्रत्यविष्णुभागवतग्रंथस्याऽपितत्तद्वर्षस्थितदेवादिभिकृतोपासनामंत्राणांतैःकृतस्तोत्राणांचाऽनुवादकत्वादनुवाद्यसमानानुपूर्विकत्वस्यापेक्षितत्वात् ॥ किंचक्वचित्क्वचित्पुराणांतरेश्लोकानुपूर्विकत्वस्यपुराणांतरेदृष्टत्वात् ॥ यथानारदपुराणीयमंत्रखंडस्यतंत्रराजस्थयामलस्थश्लोकानुपूर्विकत्वम् ॥ शिवरहस्यस्थप्रदोषाध्यायस्यब्रह्मोत्तरखंडस्थप्रदोषाध्यायसमानानुपूर्विकत्वं तथाब्रह्मवैवर्तीयप्रकृतिखंडस्यदेवीभागवतनवमस्कंधसमानानुपूर्विकत्वमित्याद्यूह्यम् ॥ तंत्रेष्वपिबहुषुतंत्रांतरसमानानुपूर्विकत्वमुपलभ्यतएवेति ॥१९॥२०॥ अथभद्राश्ववर्षीयसेव्यसेवकभावमुपवर्णयति । तथैवेति ॥ भद्रश्रवानामधर्मपुत्रोवर्षपतिः ॥ तत्कुलस्यापिपतयस्तस्मिन्कुलेजायमानाःपुरुषाः कथंभूताः भद्रस्यभद्रनाम्नोवर्षपतेःसेवकास्तेचेत्यर्थः ॥ २१ ॥ हयमूर्तिाभिदाहयग्रीवमूर्तिभेदेनविश्रुतांतांनुतांचहयग्रीवपदांकितांहयग्रीवनाम्नीम् ॥ २२ ॥ समाध्यन्यवारकेणेति ॥ समाधेरन्यद्बाह्यव्यापारादि तद्वारकेणतन्निवारकेणपरमेणपूजनेनानिरंतरंसमाधिनैवनियंत्रितांबद्धांविषयीकृतामित्यर्थः ॥ गृणंतःस्तुवंतः ॥ उपयांतिचसिद्धिंमूर्तिंवा ॥२३॥ भद्रश्रवसऊचुरिति ॥ प्राणभृतउपदधातीतिवद्गुणलक्षणतयातद्योगाद्गुणिषुलिंगसमवायन्यायेनबहुवचनम् ॥ अहोविचित्रमिति ॥ अयंजनोमिषन्नपिपश्यन्नपिघ्नंतांहिंसंतंमृत्युंनपश्यतीतिभगवद्विचेष्टितमेव ॥ तच्चविचित्रम् ॥ अदर्शनेलिंगंपुत्रंवापितरंचवृद्धंमृतंनिर्हृत्यदग्ध्वास्वयंतदुभयधनैर्जिजीविषुर्जीवितुमिच्छतीत्यर्थः ॥ किंधर्मार्थंन यर्हियतोऽसत्तुच्छंविषयसुखंसेवितुंविकर्मपापमेवध्यायन् ॥ २४ ॥ नन्वविद्वान्नपश्यतिकिमत्रचित्रंतत्राह । वदंतीति ॥ नश्वरंवदंतिस्मशास्त्रतः ॥ पश्यंतिचसमाधौहेअज तथापिमुह्यंति एतच्चतवकृत्यंचेष्टितम् सुविस्मितंअतिविचित्रम्॥ अतःशास्त्रादिश्रमंविहायतंत्वाम् अजंनतोस्मि॥२५॥इदमपरंचित्रवत्प्रतीयमानमपित्वयिनचित्रमित्याह। विश्वोद्भवेति॥विश्वोद्भवादिकर्मकर्तुरपिअपगताआवृतआवरणंयस्मात्तादृशस्यापितेअंगीकृतंवेदनत्वयितन्नचित्रम् ॥ यतोमाययासर्वात्मनिकार्यस्यकारणेस्रष्टरिकर्मयुक्तम् ॥ वस्तुतः सर्वव्यतिरिक्तेनिरुपाधावनावृतत्वमकर्तृत्वंचयुक्तम् ॥ २६ ॥

एतेवयंयस्यवशेमहात्मनःस्थिताःशकुंताइवसूत्रयंत्रिताः॥महानहंवैकृततामसेंद्रियाःसृजामसर्वेयदनुग्रहादिदम् ॥१८॥ यन्निर्मितांकर्ह्यपिकर्मपर्वणींमायांजनोऽयंगुरुसर्गमोहितः ॥ नवेदनिस्तारणयोगमंजसातस्मैनमस्तेविलयोदयात्मने॥१९॥नारायणउवाच ॥ एवंसभगवान्रुद्रोदेवंसंकर्षणंप्रभुम् ॥ इलावृतमुपासीतदेवीगणसमाहितः॥२०॥तथैवधर्मपुत्रोऽसौनाम्नाभद्रश्रवाइति ॥ तत्कुलस्याऽपिपतयःपुरुषाभद्रसेवकाः ॥२१॥ भद्राश्ववर्षेतांमूर्तिंवासुदेवस्यविश्रुताम् ॥ हयमूर्तिभिदातांतुहयग्रीवपदांकिताम्॥२२॥परमेणसमाध्यन्यवारकेणनियंत्रिताम्॥एवमेवचतांमूर्तिंगृणंतउपयांतिच ॥२३॥ भद्रश्रवसऊचुः ॥ ॐनमोभगवतेधर्मायात्मविशोधनायनमइति ॥ अहोविचित्रंभगवद्विचेष्टितंघ्नंतंजनोयंहिमिषन्नपश्यति॥ध्यायन्नसद्यर्हिविकर्मसेवितुंनिर्हृत्यपुत्रंपितरंजिजीविषुः ॥ २४ ॥ वदंतिविश्वंकवयःस्मनश्वरंपश्यंतिचाऽध्यात्मविदोविपश्चितः॥तथापिमुह्यंतितवाऽजमाययासुविस्मितंकृत्यमजंनतोऽस्मितम् ॥ २५॥ विश्वोद्भवस्थाननिरोधकर्मतेह्यकर्तुरंगीकृतमप्यपावृतः ॥ युक्तंनचित्रंत्वयिकार्यकारणेसर्वात्मनिव्यतिरिक्तेचवस्तुतः ॥ २६ ॥

परमेश्वरत्वेनस्तुत्वाप्रस्तुतावतारचरितमाह । वेदानिति ॥ तमसादैत्येनातिरस्कृतानपनीतान्॥नाचतुरंगश्चनृतुरंगौतद्रूपोविग्रहोयस्य ॥ कवयेब्रह्मणेतदर्थम् अीवतथेहितायसत्यसंकल्पाय ॥
॥ २७ ॥ २८ ॥ देवीलोकेमणिद्वीपे ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥८॥ ॥ त्रयोविंशतिभिःपद्यैर्मंत्रहीनैरतःपरम् ॥ वर्षांतर्गतसंसेव्यसेवकत्वमिहोच्यते ॥
॥ १ ॥ १ ॥ असुरः प्रह्लादः ॥ २ ॥ तेजसामपितेजसे ॥ आविराविः आतिप्रकटोभव । वीप्सावा ॥ कर्माशयान्कर्मवासनाः ॥ कर्माश्रयानितिपाठेरागादीन् ॥ रंधयनिर्दह ॥
भूयिष्ठाःभूयः ॥ स्वस्त्यास्त्विति ॥ विश्वस्यस्वस्तिप्रार्थनेखलस्याऽपिभवेत् तच्चसाधुपीडांविनानस्यात् अन्योन्यममंगलंध्यायतांचभूतानामन्योन्यघातनंविनानभवेदित्याशंक्याह । खलः
प्रसीदतु क्रौर्यंत्यजतु ॥ भूतानिचामिथः शिवमेवध्यायंतु तेषांमनश्चभद्रमुपशमादिकंभजतु ॥ नोस्माकमपिमतिः अपिशब्दाद्भूतानांचमतिःअहैतुकीनिष्कामासती ॥ ३ ॥ माऽगारेति ॥
नःसंगः क्वापिमास्यात् यदिकथंचित्स्यात्तर्हिअगारादिषुमास्यात् किंतुभगवत्प्रियेष्वेव ॥ अगारादिसंगेदोषमाह । यइति ॥ इंद्रियप्रियोगृहेष्वासक्तः ॥४॥ भगवत्प्रियसंगेगुणमाह । य

वेदान्युगांतेतमसातिरस्कृतान्रसातलाद्योनृतुरंगविग्रहः ॥ प्रत्याददेवैकवयेऽभियाचतेतस्मैनमस्तेवितथेहितायते ॥ २७ ॥ एवंस्तुवंतिदेवेशंहयशीर्षंहरिं
चते ॥ भद्रश्रवसनामानोवर्णयंतिचतद्गुणान् ॥२८॥ एषांचरितमेतद्धियः पठेच्छ्रावयेच्चयः ॥ पापकंचुकमुत्सृज्यदेवीलोकंव्रजेच्चसः ॥२९॥ इति श्रीदेवी
भागवते महापुराणे ऽष्टमस्कंधे ऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥छ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ हरिवर्षेचभगवान्नृहरिःपापनाशनः ॥ वर्ततेयोगयुक्तात्माभक्ता
नुग्रहकारकः ॥ १ ॥ तस्यतद्दयितंरूपंमहाभागवतोसुरः ॥ पश्यन्भक्तिसमायुक्तःस्तौतितद्गुणतत्त्ववित् ॥ २ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॐनमोभगवतेनरसिंहा
यनमस्तेजस्तेजसेआविराविर्भववज्रदंष्ट्रकर्माशयान्रंधयरंधयतमोग्रसग्रसॐस्वाहा॥अभयंममात्मनिभूयिष्ठाः॥ ॐक्ष्रौं॥स्वस्त्यस्तुविश्वस्यखलःप्रसीदतां
ध्यायंतुभूतानिशिवंमिथोधिया ॥ मनश्चभद्रंभजतादधोक्षजेआवेश्यतांनोमतिरप्यहैतुकी ॥ ३ ॥ माऽगारदारात्मजवित्तबंधुषुसंगोयदिस्याद्भगवत्प्रियेषु
नः ॥ यःप्राणवृत्त्यापरितुष्टआत्मवान्सिद्ध्यत्यदूरान्नतथेंद्रियप्रियः ॥ ४ ॥ यत्संगलब्धंनिजवीर्यवैभवंतीर्थंमुहुःसंस्पृशतांहिमानसम् ॥ हरत्यजोंतःश्रुति
भिर्गतोंगजंकोवैनसेवेतमुकुंदविक्रमम्॥५॥यस्याऽस्तिभक्तिर्भगवत्यकिंचनासर्वैर्गुणैस्तत्रसमासतेसुराः ॥ हरावभक्तस्यकुतोमहद्गुणामनोरथेनासतिधाव
तोबहिः ॥ ६ ॥ हरिर्हिसाक्षाद्भगवाञ्छरीरिणामात्माझषाणामिवतोयमीप्सितम् ॥ हित्वामहांस्तंयदिसज्जतेगृहेतदामहत्त्वंवयसादंपतीनाम् ॥ ७ ॥

त्संगेति ॥ येषांभगवत्प्रियाणांसंगाल्लब्धंमुकुंदविक्रमंश्रुतिभिःश्रवणादिभिःसंस्पृशतांसंसेवमानानांपुंसामंतर्गतोऽजोमानसंमलंहरति ॥ कथंभूतंविक्रमम् निजमसाधारणंवीर्यवैभवंप्रभावातिशयोयस्य ॥ तीर्थंतुगंगादिमुहुःसंस्पृशतामंगजंमलंकेवलंहराति ॥ तान्कोवैनसेवेतेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ मानसमलापगमेफलमाह । यस्येति ॥ अकिंचनानिष्कामामनःशुद्धोहरेर्भक्तिर्भवति॥
ततश्चतत्प्रसादेसतिसर्वेदेवाःसर्वैर्गुणैर्धर्मज्ञानादिभिःसहतत्रसम्यगासतेनित्यंवसंति गृहाद्यासक्तस्यतुहरिभक्त्यसंभवात्कुतोमहतांगुणाज्ञानवैराग्यादयोभवंति ॥ असति विषयसुखेमनोरथेन
बहिर्धावतः ॥६॥ ननुहरिविमुखस्याऽपिगृहाद्यासक्तस्यलोकेमहत्त्वंदृश्यते ॥ सत्यंतत्तूपहासास्पदमितिसहेतुकमाह । हरिर्हीति ॥ यथाझषाणांमीनानामीप्सितंतोयमेवात्मा ॥ तेनविनाजी
वनाभावात् ॥ महानतिप्रसिद्धोऽपिगृहेयदिसज्जतेतदादंपतीनांमिथुनानांशूद्रादिष्वपिप्रसिद्धंवयसैवकेवलंयन्महत्त्वंतदेवतस्यभवति ॥ नतुज्ञानादिनामिथुनेषुतेषुपूज्यमानेषुस्त्रीभ्यःपुंसांमहत्त्व
म् ॥ बालमिथुनेभ्यश्चवृद्धमिथुनानांमहत्त्वंयथेत्यर्थः ॥ ७ ॥

यस्मादेवंतस्मात्गृहंहित्वाऽकुतोभयंनृसिंहपादंभजतेत्यसुरानुपादिशाति । तस्मादिति ॥ कीदृशंगृहम् रजस्तृष्णा रागोऽभिनिवेशः रजआदीनांमूलंकारणम्॥अतएवसंसृतीनांजन्ममरणादी
नाम् चक्रवालंमंडलमविच्छेदोयस्मात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सर्वैर्गुणविशेषैःश्रेष्ठवस्तुभिर्विलक्षितोलक्षीकृतआत्मायस्य ॥ आकूतीनांक्रियाणां चित्तीनांज्ञानानां चेतसांसंकल्पा
ध्यवसायादीनां विशेषाणांतद्विषयाणाम् ॥ षोडशकलाअंशाएकादशेंद्रियपंचविषयलक्षणायस्य ॥ छंदोमयायवेदोक्तकर्मप्राप्याय ॥ अन्नमयायान्नेनोपष्टभ्यत्वात् ॥ अमृतमयायपरमा
नंदाविष्कारत्वात् ॥ सर्वमयायसर्वविषयत्वात् ॥ सहसेओजसेबलायतद्धेतुत्वात् ॥ त्वत्कामेनैवत्वत्सेवकत्वादहंकृतार्थास्मि ॥ अन्यकामनयातुत्वामर्चयंत्योनपारिपूर्णमनोरथाःस्युरित्याह।
स्त्रियइति ॥ स्वतएवहृषीकाणामीश्वरंपतिंसंतंत्वामाराध्य याःस्त्रियोऽन्यंपतिंप्रार्थयंते ॥ पतिकामानांहिकामाराधनंव्रतेषुप्रसिद्धम् ॥ तासामपत्यादीनितेपतयोनपातुंशक्ताः ॥ १२ ॥
अतस्तेपतयएवनभवंतीत्याह । सवाइति ॥ सचैवंभूतःपतिर्भवानेकएवनाऽन्यः ॥ योभवानात्मलाभात्परमन्यदधिकंनमन्यतेइतरथान्याधीनसुखस्यनस्वतंत्रता ॥ स्वतंत्रनानात्वेचमंडले

तस्माद्रजोरागविषादमन्युमानस्पृहाभयदैन्याधिमूलम् ॥ हित्वागृहंसंसृतिचक्रवालंनृसिंहपादंभजतांकुतोभयम् ॥ ८॥ एवंदैत्यपतिःसोऽपिभक्त्याऽनुदि
नमीडते ॥ नृहरिंपापमातंगहरिंहृत्पद्मवासिनम् ॥ ९ ॥ केतुमालेचवर्षेहिभगवान्स्मररूपधृक् ॥ आस्तेतद्वर्षनाथानांपूजनीयश्चसर्वदा ॥ १० ॥ एतेनो
पासतेस्तोत्रजालेनचरमाब्धिजा ॥ तद्वर्षनाथासततंमहतांमानदायिका ॥ ११ ॥ रमोवाच ॥ ॐह्रांह्रींह्रूंॐनमोभगवतेहृषीकेशायसर्वगुणविशेषैर्विलक्षि
तात्मनेआकूतीनांचित्तीनांचेतसांविशेषाणांचाधिपतयेषोडशकलायच्छंदोमयायान्नमयायामृतमयायसर्वमयायसहसेओजसेबलायकांतायकामायनम
स्तेउभयत्रभूयात् ॥ स्त्रियोव्रतैस्त्वांहृषीकेश्वरंस्वतोह्याराध्यलोकेपतिमाशासतेन्यम् ॥ तासांनतेवैपरिपांत्यपत्यंप्रियंधनायूंषियतोऽस्वतंत्राः ॥ १२ ॥
सवैपतिःस्यादकुतोभयःस्वतःसमंततःपातिभयातुरंजनम् ॥ सएकएवेतरथामिथोभयंनैवात्मलाभादधिमन्यतेपरम् ॥ १३ ॥ यातस्यतेपादसरोरुहार्हणंन
कामयेत्साखिलकामलंपटा ॥ तदेवरासीप्सितमीप्सितोर्चितोयद्भग्नयाञ्चाभगवन्प्रतप्यते ॥ १४ ॥ मत्प्राप्तयेऽजेशसुरासुरादयस्तप्यंतउग्रंतपऐंद्रियेधि
यः ॥ ऋतेभवत्पादपरायणान्नमांविंदंत्यहंत्वद्धृदयायतोऽजित ॥ १५ ॥ सत्वंममाऽप्यच्युतशीर्ष्णिवंदितंकरांबुजंयत्त्वदधायिसात्वताम् ॥ बिभर्षिमांल
क्ष्मवरेण्यमाययाकईश्वरस्येहितमूहितुंविभुः ॥ १६ ॥

श्वराणामिवमिथोभयंस्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ किंचनिष्कामभजनेअप्रार्थिताएवसर्वेकामाभवंति सकामभजनेतुकामितमात्रमनित्यंचेत्याह । यातस्यतेइति ॥ यास्त्रीतस्योक्तलक्षणस्यतेपाद
सरोरुहस्यार्हणंपूजामेवकामयेन्नफलांतरम् साखिलेषुकामेषुलंपटासर्वान्कामान्प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ईप्सितमीप्सितःफलांतरंप्राप्तुमपेक्षितःसन्अर्चितश्चेत्तर्हितदेवतदेकं रासिददासि ॥ किंच
यद्यतःफलभोगानंतरंभग्नायाञ्चावंचितोर्थोयस्याःसाप्रतप्यतेदुःखंप्राप्नोति तदेवरासिनतुनित्यम् ॥ १४ ॥ ननुममार्हणेकुतःसर्वकामप्राप्तिस्त्वमेवहिकामार्थिभिःसेव्यसेतत्राह । मत्प्राप्तये
इति ॥ मत्प्राप्तयेब्रह्मादयस्तपस्तप्यंतेकुर्वंति ॥ कथंभूताःऐंद्रियेसुखेधीर्येषाम् ॥ अलुक्समासः ॥ तथापिभगवत्पादपरायणादृतेमांनविंदंतिमत्कटाक्षविलसिताविभूतीर्नलभंतेइत्यर्थः ॥
यतस्त्वय्येवहृदयंयस्याःसाऽहंत्वत्परतंत्रत्वात्त्वदनुवर्तिनंविलोकयामिनान्यमित्यर्थः ॥ १५ ॥ इदानींत्वत्कृपांप्रार्थयते। सत्वमिति ॥ यद्भजनंविनानकश्चित्पुरुषार्थः ॥ सत्वंत्वदितित्वंया
त्वत्करांबुजंसात्वतांभक्तानांशीर्ष्णिअधायिकृपयान्यस्तंतन्ममापिशीर्ष्णिनिधेहीतिशेषः ॥ कथंभूतंवंदितंसर्वकामवर्षित्वेनसद्भिःस्तुतं ॥ नचमयितवाऽनादरः ॥ यतोहेवरेण्य मांवक्षसिलक्ष्म
बिभर्षि ॥ अहोचित्रमेतन्मयिकेवलमादरमात्रं भक्तेषुतुपरमाकृपा ॥ अतईश्वरस्यतवयन्माययाईहितंतत्कोवितर्कयितुंसमर्थः ॥ १६ ॥

॥१७॥१८॥ सत्वायसत्त्वप्रधानाय॥प्राणायसूत्रात्मने॥उरुस्वनोवेदात्मकोनादोयस्य॥यइदंविश्वंब्राह्मणादिनाम्नाविधिनिषेधालंबनभूतेन वशेअनयत्नियमितवान् सत्वमीश्वरः ॥ तथाचश्रुतिः॥तस्यवाक्तंतिर्नामानीति ॥१९॥ नन्विद्रादयोवशंनयांतिकुतोऽहंतत्राऽह। यमिति॥मत्सरएवज्वरोयेषांते ॥ यंहित्वाद्विपदचतुष्पदः सरीसृपंजंगमंस्थावरंच यदत्रदृश्यतेतत्किंचिदपिपातुनशक्ताः ॥ सत्वमेवप्राणरूपेणपालकईश्वरश्चेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः॥ताअहिंसताहमुक्थमस्म्यहमुक्थमित्यादि॥२०॥अवतारचरित्रमाह । भवानिति॥भवानिमांक्षोणींमयामनुनासहमत्सहितांधृत्वेत्यध्याहारः ॥ ऊर्मिमालिनिप्रलयार्णव ओजसाउरुक्रमतेविचरति ॥ यद्वा पातुमित्यस्याऽनुषंगः ॥ क्षोणींपातुंक्रमतेउत्सहतेइत्यर्थः ॥ यतःअजः ॥ कीदृशीमौषधीनांवीरुधांचनिधिम् आश्रयभूताम् ॥ जगतोयःप्राणगणस्तस्यात्मनेनियंत्रे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अर्धोनयैकविंशत्या

एवंकामंस्तुवंत्येवलोकबंधुस्वरूपिणम् ॥ प्रजापतिमुखावर्षनाथाःकामस्यसिद्धये ॥ १७ ॥ रम्यकेनामवर्षेचमूर्तिंभगवतःपराम् ॥ मात्स्यांदेवासुरैर्वंद्यां मनुःस्तौतिनिरंतरम् ॥ १८ ॥ मनुरुवाच ॥ ॐनमोमुख्यतमायनमःसत्त्वायप्राणायौजसेबलायमहामत्स्यायनमः ॥ अंतर्बहिश्चाखिललोकपालकैरदृष्टरूपोविचरस्युरुस्वनः ॥ सईश्वरस्त्वंयइदंवशेनयन्नाम्नायथादारुमयींनरःस्त्रियम् ॥ १९ ॥ यंलोकपालाःकिलमत्सरज्वराहित्वायतंतोपिपृथक्समेत्यच॥ पातुंनशेकुर्द्विपदश्चतुष्पदःसरीसृपंस्थाणुयदत्रदृश्यते ॥ २० ॥ भवान्युगांतार्णवऊर्मिमालिनिक्षोणीमिमामोषधिवीरुधांनिधिम् ॥ मयासहोरुक्रमतेजओजसातस्मैजगत्प्राणगणात्मनेनमः ॥ २१ ॥ एवंस्तौतिचदेवेशंमनुःपार्थिवसत्तमः ॥ मत्स्यावतारंदेवेशंसंशयच्छेदकारणम् ॥ २२ ॥ ध्यानयोगेनदेवस्यनिर्धूताशेषकल्मषः ॥ आस्तेपरिचरन्भक्त्यामहाभागवतोत्तमः ॥ २३ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे अ॰भुवनकोशवर्णनेनवमोऽध्यायः॥९॥

श्रीनारायणउवाच ॥ हिरण्मयेनामवर्षेभगवान्कूर्मरूपधृक् ॥ आस्तेयोगपतिःसोऽयमर्यम्णापूज्यईड्यते ॥ १ ॥ अर्यमोवाच ॥ ॐनमोभगवतेअकूपारायसर्वसत्त्वगुणविशेषणायनोपलक्षितस्थानायनमोवर्ष्मणेनमोभूम्नेनमोऽवस्थानायनमस्ते ॥ यद्रूपमेतन्निजमाययार्पितमर्थस्वरूपंबहुरूपरूपितम् ॥ संख्यानयस्यास्त्ययथोपलंभनात्तस्मैनमस्तेऽव्यपदेशरूपिणे ॥ २ ॥ जरायुजंस्वेदजमंडजोद्भिदंचराचरंदेवर्षिपितृभूतमैंद्रियम् ॥ द्यौःखंक्षितिःशैलसरित्समुद्रद्वीपग्रहर्क्षेत्यभिधेयएकः ॥ ३ ॥

प्यन्यवर्षांतरेष्वपि ॥ सेव्यसेवकरूपाणांवर्णनंसम्यगीर्यते ॥ १ ॥ अर्यमापितृगणाधिपतिः ॥ १ ॥ अकूपारायकूर्मायसर्वःसंपूर्णःसत्त्वगुणविशेषणं यस्यनोपलक्षितस्थानंयस्यवारिचरत्वात् ॥ वर्ष्मणेवर्षीयसेकालानवच्छिन्नाय ॥ भूम्नेसर्वगतायअवस्थानाय आधाराय । यद्रूपमिति ॥ निजमाययार्पितंप्रकाशितमेतदर्थस्वरूपंदृश्यंपृथिव्यादियस्यैवरूपम् यतः पृथक्नास्ति ॥ कथंभूतम् बहुभीरूपैरूपितंनिरूपितं यस्यचसंख्यानास्ति ॥ कुतः अयथामिथ्यैवोपलंभात् ॥ नहिमरीचिजलमेतावदितिसंख्यातुंशक्यते ॥ अव्यपदेशरूपिणे अनिरुक्तप्रपंचाकाराय ॥ २ ॥ बहुरूपत्वंदर्शयंस्तस्येश्वराद्व्यतिरेकमाह । जरायुजामिति ॥ द्वीपग्रहर्क्षमित्यभिधेयस्त्वमेवैकः नत्वद्व्यतिरिक्तोऽस्ति ॥ सर्वंखल्विदंब्रह्मेत्यादिश्रुतिभिरित्यर्थः ॥ ३ ॥

सप्रपंचतामनूद्यतन्निरासेनप्रणमति । यस्मिन्निति ॥ असंख्येया अनंता विशेषायेषांतानिनामानिरूपाण्याकृतयश्चयस्यतादृशेयस्मिन्त्वयिकविभिःकापिलादिभिरियंचतुर्विंशत्यादिसंख्याक
ल्पितासतीययातत्त्वदृशायेनतत्त्वज्ञानेनाऽपनीयते तस्मैतेसांख्यसिद्धांतरूपायनमः ॥ परमार्थरूपायेतिवा ॥४॥५॥६॥७॥ मंत्रैस्तत्त्वेनलिंग्यतेइतितथातस्मै ॥ यज्ञाअयूपाःक्रतवःसयूपास्त
द्रूपायअतएवमहांतोऽध्वराअवयवभूतायस्य॥कर्मणाशुक्लायशुद्धाययज्ञानुष्ठात्रे त्रियुगाय कृतयुगेयज्ञाभावात् यद्वाकलियुगेछिन्नत्वात्॥८॥कवयोविद्वांसःविपश्चितोनिपुणाः॥गुणेषुदेहेंद्रिया
दिषुमथ्नंतिविचिन्वंति ॥ मथ्नाविवेकसाधनेनमनसा ॥ क्रियार्थैःकर्मभिस्तत्फलैश्चगूढम् अप्रकाशमानं दिदृक्षवः ॥ एवंमंथनेईरितःप्रकटितआत्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः ॥ ९ ॥ मंथनमेव
दर्शयन्नाह । द्रव्यक्रियेति ॥ द्रव्यं विषयः ॥ क्रियाइंद्रियव्यापारः ॥ हेतुर्देवता ॥ अयनंदेहः ईशःकालः कर्ताअहंकारः ॥ एतैर्मायागुणैः ॥ कार्यैरुपलक्षणैर्वस्तुत्वेनानिरीक्षितोयआ
त्मातस्मै अन्वीक्षयाविचारेणअंगैर्यमनियमादिभिरातिशयात्मानिश्चयवतीबुद्धिर्येषांतैः ॥ निरस्तामायानिर्मिताआकृतिर्यस्मात्तस्मै ॥ १० ॥ तदेवंनिर्गुणरूपेणनत्वापरमेश्वररूपेणप्रणमाति।

यस्मिन्नसंख्येयविशेषनामरूपाकृतौकविभिःकल्पितेयम् ॥ संख्याययातत्त्वदृशापनीयतेतस्मैनमःसांख्यनिदर्शनायते ॥ ४ ॥ एवंस्तुवतिदेवेशमर्यमास
हवर्षपैः ॥ गीयतेचाऽपिभजतेसर्वभूतभवंप्रभुम् ॥ ५ ॥ ततोत्तरेषुकुरुषुभगवान्यज्ञपूरुषः ॥ आदिवाराहरूपोऽसौधरण्यापूज्यतेसदा ॥ ६ ॥ संपूज्यवि
धिवद्देवंतद्भक्त्याऽऽर्द्राऽऽर्द्रहृत्कजा ॥ भूमिःस्तौतिहरिंयज्ञवाराहंदैत्यमर्दनम् ॥ ७ ॥ भूरुवाच ॥ ॐनमोभगवतेमंत्रतत्त्वलिंगाययज्ञक्रतवेमहाध्वरावय
वायमहावराहायनमःकर्मशुक्लायत्रियुगायनमस्ते ॥८॥ यस्यस्वरूपंकवयोविपश्चितोगुणेषुदारुष्विवजातवेदसम् ॥ मथ्नंतिमथ्नामनसादिदृक्षवोगूढंक्रिया
र्थैर्नमईरितात्मने ॥ ९ ॥ द्रव्यक्रियाहेत्वयनेशकर्तृभिर्मायागुणैर्वस्तुभिरीक्षितात्मने ॥ अन्वीक्षयांगातिशयात्मबुद्धिभिर्निरस्तमायाकृतयेनमोऽस्तुते ॥
॥ १० ॥ करोतिविश्वस्थितिसंयमोदयंयस्येप्सितंनेप्सितुमीक्षितुर्गुणैः ॥ मायायथायोभ्रमतेतदाश्रयंग्राव्णोनमस्तेगुणकर्मसाक्षिणे ॥ ११ ॥ प्रमथ्यदैत्यं
प्रतिवारणंमृधेयोमांरसायाजगदादिसूकरः ॥ कृत्वाऽग्रदंष्ट्रेनिरगादुदन्वतःक्रीडन्निवेभःप्रणताऽस्मितंविभुम् ॥ १२ ॥ किंपुरुषेवर्षेऽस्मिन्भगवंतंदाशरथिं
चसर्वेशम् ॥ सीतारामंदेवंश्रीहनुमानादिपूरुषंस्तौति ॥ १३ ॥ हनुमानुवाच ॥ ओंनमोभगवतेउत्तमश्लोकायनमइति ॥ आर्यलक्षणशीलव्रतायनमउप
शिक्षितात्मनेउपासितलोकायनमः ॥ साधुवादनिकषणायनमोब्रह्मण्यदेवायमहापुरुषायमहाभागायनमइति ॥ यत्तद्विशुद्धानुभवात्ममेकंस्वतेजसाध्व
स्तगुणव्यवस्थम् ॥ प्रत्यक्प्रशांतंसुधियोपलंभनंह्यनामरूपंनिरहंप्रपद्ये ॥ १४ ॥

करोतीति ॥ यस्येक्षितुर्जीवार्थमीप्सितमत्यंतानिच्छायामीक्षणायोगात् ॥ स्वार्थंतुनेप्सितम् ॥ विश्वस्थित्यादिस्वगुणैर्मायाकरोति ॥ तस्याजडत्वेपिपरमेश्वरसन्निधानात्प्रवृत्तिंदृष्टांतेना
ऽऽह । यथाऽयोलोहंग्राव्णोऽयस्कांतादिनिमित्तात् भ्रमति ॥ तदाश्रयंतदभिमुखम् ॥ सद्गुणानांकर्मणांजीवादृष्टानांचसाक्षिणेतस्मैनमः ॥११॥ अवतारचरित्रमाह । प्रमथ्येति । योजग
तामादिःकारणभूतःसूकरःमांपृथ्वीमग्रदंष्ट्रेदंष्ट्राग्रेकृत्वारसातलादारभ्यउदन्वतःप्रलयार्णवात्इभोगजइवनिरगात् ॥ ततश्चप्रतिगजतुल्यंदैत्यंप्रमथ्य यःक्रीडन्स्थितःतंविभुंप्रणतास्मीत्यन्वयः
॥ १२ ॥ किंपुरुषेइत्यार्याछंदः ॥ १३ ॥ आर्याणिलक्षणानिशीलंव्रतंचयस्मिन् ॥ उपशिक्षितात्मनेसंयतचित्ताय उपासितोनुसृतोलोकोयेन ॥ साधुवादः साधुत्वप्रसिद्धिस्तस्यानि
कषणायनिकषाश्मवन्निर्धारणस्थानाय परमसीम्नेइत्यर्थः ॥ श्रीरामंपरमार्थरूपेणप्रणमति । यत्तदिति ॥ यदेकंवेदांतेषुप्रसिद्धंतत्त्वंतत्प्रपद्ये ॥ कथंभूतं विशुद्धश्चासावनु

भवश्चसएवआत्मास्वरूपंयस्य ॥ विशुद्धत्वेहेतुः प्रशांतम् ॥ तत्रापिहेतुः स्वतेजसास्वरूपप्रकाशेनध्वस्तागुणानांविविधाजाग्रदाद्यवस्थायस्मिन् ॥ अनुभवमात्रत्वेहेतुः प्रत्यग्दृश्यादन्यत्वात्कुतः अनामरूपम् ॥ १४ ॥ ननुएवंभूतस्याऽपिजीवस्योक्तसर्वविपर्ययोदृश्यतेतत्राऽह । मर्त्येति ॥ विभोर्मर्त्यावतारस्तुरक्षसोरावणस्यवधाय तस्यमनुष्यादन्यतोऽवध्यत्वात् ॥ नकेवलमेतावदेव किंतु इहसंसारेस्त्रीसंगादिकृतंदुःखंदुर्वारमितिमर्त्यानांशिक्षणंचशिक्षार्थमपीत्यर्थः ॥ अन्यथास्वेस्वरूपेरममाणस्येश्वरस्यसीताविरहकृतानिव्यसनानिकुतःस्युः ॥ १९ ॥ विषयासक्त्यभावेनव्यसनानर्हत्वमुपपादयति । नेति॥नवैसभगवांस्त्रिलोक्यांक्वापिसक्तः ॥ यतआत्मवतांधीराणामात्मासुहृत्तमश्च अतोनस्त्रीकृतंमोहंप्राप्नुयात्॥ नलक्ष्मणंच ॥ देवदूतेनश्रीरामंमंत्रयताविज्ञापितमत्रागतस्त्वयावध्यइतितदैवद्वारिस्थितंलक्ष्मणंदुर्वाससमागतंविज्ञापयितुंप्रविष्टंहंतुमुद्यतोवसिष्ठवाक्यात्तत्याज तच्चनयुज्येतेत्यर्थः ॥ १६ ॥ अतःश्रीरामएवसर्वैःसेव्यइतिवक्तुंनतस्यतोषहेतुःसत्कुलजन्मादि किंतुभक्तिरेवेत्याह । नजन्मेति ॥ महतःपुरुषाज्जन्ममहतःश्रीरामचंद्रस्येतिवा सौभगंसौन्दर्यम् आकृतिर्जातिः॥यद्यस्मात्तैर्जन्मादिभिर्विसृष्टान्

मर्त्यावतारस्त्विहमर्त्यशिक्षणंरक्षोवधायैवनकेवलंविभोः ॥ कुतोऽन्यथास्याद्रमतःस्वआत्मनःसीताकृतानिव्यसनानीश्वरस्य ॥ १९ ॥ नवैसआत्मात्मवतांसुहृत्तमःसक्तस्त्रिलोक्यांभगवान्वासुदेवः ॥ नस्त्रीकृतंकश्मलमश्नुवीतनलक्ष्मणंचापिविहातुमर्हति ॥ १६ ॥ नजन्मनूनंमहतोनसौभगंनवाङ्नबुद्धिर्नाकृतिस्तोषहेतुः ॥ तैर्यद्विसृष्टानपिनोवनौकसश्चकारसख्येवतलक्ष्मणाग्रजः ॥ १७ ॥ सुरोऽसुरोवाप्यथवानरोनरःसर्वात्मनायःसुकृतज्ञमुत्तमम् ॥ भजेतरामंमनुजाकृतिंहरिंयउत्तराननयत्कोसलान्दिवम् ॥ १८ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंकिंपुरुषेवर्षेसत्यसंधंदृढव्रतम् ॥ रामंराजीवपत्राक्षंहनुमान्वानरोत्तमः ॥१९॥ स्तौतिगायतिभक्त्याचसंपूजयतिसर्वशः ॥ यएतच्छृणुयाच्चित्रंरामचंद्रकथानकम् ॥ २० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मायातिरामसलोकताम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ भारताख्येचवर्षेऽस्मिन्नहमादिजपूरुषः ॥ तिष्ठामिभवताचैवस्तवनंक्रियतेऽनिशम् ॥१॥ नारदउवाच ॥ ॐनमोभगवतेउपशमशीलायोपरतानात्म्यायनमोऽकिंचनवित्तायऋषिऋषभायनरनारायणायपरमहंसपरमगुरवे आत्मारामाधिपतयेनमोनमइति॥कर्तास्यसर्गादिषुयोनबध्यतेनहन्यतेदेहगतोऽपिदैहिकैः॥द्रष्टुर्नदृग्यस्यगुणैर्विदूष्यतेतस्मैनमोऽसक्तविविक्तसाक्षिणे ॥२॥

त्यक्तानपिनोवनेचरान्वताहोलक्ष्मणस्याग्रजोपिसाखित्वेकृतवान् ॥ १७ ॥ तस्मात्सुरोवान्योवायःकोपिश्रीराममेवसर्वप्रकारेणभजेत ॥ सुकृतज्ञम् अल्पीयस्यापिभजनेबहुमानिनम् ॥ उत्तरान्कोसलानयोध्यावासिनः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इति श्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चद्वात्रिंशत्पद्यैरथयथातथम् ॥ अन्यवर्षक्रमप्राप्तासेव्यसेवकतोच्यते ॥ १ ॥ अहंनारायणएव आदिजेतिनारदसंबोधनंकर्मधारयोवा ॥ अहंतिष्ठामि ॥ भवताममस्तवनंक्रियतइत्यन्वयः ॥ १ ॥ नारदस्तोत्रमाहॐनमइति मंत्रमिमंजपतिनारदइत्यर्थः ॥ उपरतानात्म्यायनिरहंकारायेत्यर्थः ॥ असक्तश्चासौविविक्तश्चसाक्षीतस्मैनमः ॥ असक्तत्वंदर्शयति ॥ अस्यविश्वस्यसर्गादिषुकर्तापियोनबध्यते अहंकर्त्तेतिनमन्यते ॥ विविक्तत्वमाह ॥ देहगतोपिदैहिकैःक्षुत्पिपासादिभिर्योनहन्यतेनाभिभूयते ॥ साक्षित्वमाहे । यस्यद्रष्टुरपिसतादृग्दृष्टिर्गुणैर्दृश्यैर्नदूष्यतेनविक्रियते ॥ २ ॥

योगकौशलंनिरूपयन्योगंप्रार्थयते इदमितित्रिभिः । हेयोगेश्वराहिरण्यगर्भोयंयोगनैपुणंजगादइदमेवतात्किंजन्मप्रभृतिभक्त्यांतकालेपुमांस्त्वयिमनोधारयेदितियत् ॥ कथंभूतःसन्उज्झितं दुष्कलेवरंतदभिमानोयेन ॥ ३ ॥ अन्यथातस्यशास्त्राभ्यासादिश्रमोव्यर्थइत्याह । यथेति ॥ ऐहिकामुष्मिककामेषुलंपटोमूर्खः सुतादिषुयोगक्षेमंविचिंतयन्कुत्सितस्यकलेवरस्यात्ययात्मृत्योर्यथाशंकेत तथाविद्वानपिसन्यःशंकेततस्ययत्नःश्रमएव ॥ ४ ॥ यस्माद्विदुषोपीयमेवदशातत्तस्माद्धेप्रभोअधोक्षज त्वमेवनोयोगंविधेहि ॥ कीदृशं त्वयिस्वभावंसहजवासनारूपंयेन

इदंहियोगेश्वरयोगनैपुणंहिरण्यगर्भोभगवाञ्जगादयत् ॥ यदंतकालेत्वयिनिर्गुणेमनोभक्त्यादधीतोज्झितदुष्कलेवरः ॥ ३ ॥ यथैहिकामुष्मिककामलंपटःसुतेषुदारेषुधनेषुचिंतयन् ॥ शंकेतविद्वान्कुकलेवरात्ययाद्यस्तस्ययत्नःश्रमएवकेवलम् ॥ ४ ॥ तन्नःप्रभोत्वंकुकलेवरार्पितांत्वन्माययाहंममतामधोक्षज ॥ भिंद्यामयेनाशुवयंसुदुर्भिदांविधेहियोगंत्वयिनः स्वभावम् ॥ ५ ॥ एवंस्तौतिसदादेवंनारायणमनामयम् ॥ नारदोमुनिशार्दूलःप्रज्ञाताखिलसारदृक ॥ ६ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेसरिच्छैलास्तुसंतिहि ॥ तान्प्रवक्ष्यामिदेवर्षेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ७ ॥ मलयोमंगलप्रस्थोमैनाकश्चत्रिकूटकः ॥ ऋषभःकुटकःकोल्लःसह्योदेवगिरिस्तथा ॥८॥ ऋष्यमूकश्चश्रीशैलोव्यंकटाद्रिर्महेंद्रकः ॥ वारिधारश्चविंध्यश्चशुक्तिमानृक्षपर्वतः ॥९॥ पारियात्रस्तथाद्रोणश्चित्रकूटगिरिस्तथा ॥ गोवर्धनोरैवतकःककुभोनीलपर्वतः ॥ १० ॥ गौरमुखश्चेंद्रकीलोगिरिःकामगिरिस्तथा ॥ एतेचान्येप्यसंख्याता गिरयोबहुपुण्यदाः ॥ ॥११॥ एतदुत्पन्नसरितःशतशोथसहस्रशः ॥ पानावगाहनस्नानदर्शनोत्कीर्तनैरपि ॥ १२ ॥ नाशयंतिचपापानित्रिविधानिशरीरिणाम् ॥ ताम्रपर्णीचंद्रवशाकृतमालावटोदका ॥ १३ ॥ वैहायसीचकावेरीवेणाचैवपयस्विनी ॥ तुंगभद्राकृष्णवेणाशर्करावर्तकातथा ॥१४॥ गोदावरीभीमरथीनिर्विंध्याचपयोष्णिका ॥ तापीरेवाचसुरसानर्मदाचसरस्वती ॥ १५ ॥ चर्मण्वतीचसिंधुश्चअंधशोणौमहानदौ ॥ ऋषिकुल्यात्रिसामाचवेदस्मृतिमहानदी ॥ १६ ॥ कौशिकीयमुनाचैवमंदाकिनीदृषद्वती ॥ गोमतीसरयूरोधवतीसप्तवतीतथा ॥ १७ ॥ सुषोमाचशतद्रुश्चचंद्रभागामरुद्वृधा ॥ वितस्ताचअसिक्नीचविश्वाचेतिप्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥ अस्मिन्वर्षेलब्धजन्मपुरुषैःस्वस्वकर्मभिः ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैर्दिव्यमानुषनारकाः ॥ १९ ॥ भवंतिविविधाभोगाःसर्वेषांचनिवासिनाम् ॥ यथावर्णविधानेनाऽपवर्गोभवतिस्फुटम् ॥ २० ॥

योगेनवयंत्वन्मायया नःकुकलेवरेअर्पितामहंममतांशीघ्रंभिंद्यामत्यजेम ॥ सुदुर्भिदामुपायांतरैःसर्वथात्यक्तुमशक्याम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वेदस्मृतिश्चमहानदीचेतिद्वंद्वः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैःसात्त्विकराजसतामसैःस्वकर्मभिर्यथाक्रमंदिव्यमानुषनारकाभोगाभवंतीत्युत्तरेणान्वयः ॥ ॥ १९ ॥ एवमेवसर्वेषांचनिवासिनांकर्मवैचित्र्याद्नुभूयमानाविविधाभोगाभवंतीत्यर्थः ॥ यथावर्णेति ॥ यस्यवर्णस्ययद्विधानंमोक्षप्रकारः ॥ संन्यासवानप्रस्थादितदनातिक्रमेणाऽस्मिन्वेवर्षेनृणामपवर्गश्चभवति ॥ एतच्चकर्मादिबहुसाधनसंभवाभिप्रायेणोक्तम् ॥ नत्वन्यत्रापवर्गाभावेन तदुपर्यपिबादरायणः संभवादितिदेवानामपिमोक्षस्यसूचितत्वात् ॥ २० ॥

एतदेवप्राधान्यमस्यवर्षस्य ॥ किंतत् ॥ कार्यस्यासिद्धितः । सार्वविभक्तिकस्तसिः । अनायासेनेश्वरप्रसादरूपकार्यसिद्धिस्वरूपमित्यर्थः ॥ अनेनाहिसर्वलोकापेक्षयाऽयंलोकःप्रधानइति
स्वर्गवासिनोपिवदंति ॥२१॥ किंस्वर्गवासिनोपिवदंतितत्राह । अहोइति । अमीषामेभिःउतास्वित् अथवास्वयमेवसाधनंविनैवहारिरेषांप्रसन्नोभूत् ॥ एवंभूतस्यपुण्यस्यदुष्करत्वात् ॥ भारता
जिरेभारतांगणे नःकेवलंस्पृहैव यत्रतन्मुकुंदसेवोपयोगिजन्मनृषुलब्धम् ॥ २२ ॥ स्पृहामेवाह किमित्यादिसप्तभिः ॥ दुष्करैः क्रत्वादिभिर्नः फल्गुनातुच्छेनद्युजयेनस्वर्गप्राप्त्याकिं नाकिं
चित्फलम् ॥ कुतः यत्रनारायणपादपंकजस्मृतिर्नास्ति ॥ प्रत्युत अतिशयितादिंद्रियोत्सवाद्रागात्प्रमुष्टाऽभूत् ॥ २३ ॥ क्षणमल्पमेवायुर्येषां वरत्वेहेतुः ॥ मर्त्येनापिदेहेनक्षणेनैवकाले
नकृतंकर्मसंन्यस्यहरेःपदंसम्यग्यांति ॥ २४ ॥ अतोयत्रवैकुंठकथामृतनद्योनसंति तदाश्रयाःकथापगाश्रयाःमहांतोनृत्याद्युत्सवायेषुतादृशायज्ञेशस्यमखाश्चपूजाः ससुरेशस्यब्रह्मणोपिलो
कोनसेव्यताम् ॥२५॥ अमुमुक्षून्नरान्निंदति । प्राप्ताइति ॥ ज्ञानंचतदर्थाःक्रियाश्चतदर्थानिद्रव्याणिचतेषांकलापेनसंभृतांसंपूर्णाम् ॥ अपुनर्भवायमोक्षायवनौकाइववनौकसः ॥ पक्षिणो

एतदेवचवर्षस्यप्राधान्यंकार्यासिद्धितः ॥ वदंतिमुनयोवेदवादिनःस्वर्गवासिनः ॥ २१ ॥ अहोअमीषांकिमकारिशोभनंप्रसन्नएषांस्विदुतस्वयंहरिः ॥ यैर्ज
न्मलब्धंनृषुभारताजिरेमुकुंदसेवौपयिकंस्पृहाहिनः ॥२२॥ किंदुष्करैर्नःक्रतुभिस्तपोव्रतैर्दानादिभिर्वाद्युजयेनफल्गुना ॥ नयत्रनारायणपादपंकजस्मृतिः
प्रमुष्टातिशयेंद्रियोत्सवात् ॥२३॥ कल्पायुषांस्थानजयात्पुनर्भवात्क्षणायुषांभारतभूजयोवरम् ॥ क्षणेनमर्त्येनकृतंमनस्विनःसंन्यस्यसंयांत्यभयंपदंहरेः ॥
॥ २४ ॥ नयत्रवैकुंठकथासुधापगानसाधवोभागवतास्तदाश्रयाः ॥ नयत्रयज्ञेशमखामहोत्सवाःसुरेशलोकोपिनवैससेव्यताम् ॥ २५ ॥ प्राप्तानृजातिं
त्विहयेचजंतवोज्ञानक्रियाद्रव्यकलापसंभृताम् ॥ नवैयतेरन्नपुनर्भवायतेभूयोवनौकाइवयांतिबंधनम् ॥ २६ ॥ यैःश्रद्धयाबर्हिषिभागशोहविर्निरुप्तमिष्टं
विधिमंत्रवस्तुतः ॥ एकःपृथङ्नामभिराहुतोमुदागृह्णातिपूर्णःस्वयमाशिषांप्रभुः ॥ २७ ॥ सत्यंदिशत्यर्थितमर्थितोनृणांनैवार्थदोयत्पुनरर्थितायतः ॥ स्व
यंविधत्तेभजतामनिच्छतामिच्छापिधानंनिजपादपल्लवम् ॥ २८ ॥ "यद्यत्रनःस्वर्गसुखावशेषितंस्विष्टस्यपूर्तस्यकृतस्यशोभनम् ॥ तेनाऽजनाभे
स्मृतिमज्जन्मनःस्याद्वर्षेहरिर्भजतांशंतनोति ॥१॥" नारायणउवाच ॥ एवंस्वर्गगतादेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ प्रवदंतिचमाहात्म्यंभारतस्यसुशोभनम् ॥
॥२९॥ जंबुद्वीपस्यचाऽष्टौहिउपद्वीपाःस्मृताःपरे ॥ हयमार्गान्विशोधद्भिःसागरैःपरिकल्पिताः ॥ ३० ॥ स्वर्णप्रस्थश्चंद्रशुक्रआवर्तनरमाणकौ ॥ मंदरो
पाख्यहारिणौपांचजन्यस्तथैवच ॥ ३१ ॥

यथालुब्धकात्मुक्ताअपिपुनर्यदियस्मिन्नेववृक्षेप्रसक्ताविहरंतितार्हियथाबध्यंतेतद्वत् ॥ २६ ॥ अहोभारतवासिनांभाग्यमित्याहुः । यैरिति ॥ अग्नयेजुष्टंनिर्वपामिइंद्रायजुष्टंनिर्वपामि इत्येवंभा
गशोनिरुप्तंपृथक्कृतम् ॥ कथम् विधानप्रकारेणमंत्रेण वस्तुतश्चपुरोडाशादिभेदेनइष्टांदेवतामुद्दिश्यत्यक्तंनिरुप्तंचममेदमितिस्वीकृत्यत्यागानंतरमश्नातीत्यर्थः ॥ पृथक्इंद्रादिनामभिराहुत
आहूतः ॥ आशिषांप्रभुःस्वयंपूर्णोपिहरिः ॥ २७ ॥ तत्रापिनिष्कामाःकृतार्थाइत्याहुः । सत्यामिति ॥ प्रार्थितःसन्नर्थितंददातीतिसत्यम् ॥ अथापिपरमार्थदोनभवत्येव ॥ यद्यस्माद्यतो
दत्तानंतरंपुनरप्यर्थिताभवति ॥ ननुनार्थितश्चेत्किमपिनदद्यादित्याशंक्याह । अनिच्छतांनिष्कामानांतुइच्छानांपिधानमाच्छादकम् ॥ सर्वकामपरिपूरकंनिजपादपल्लवंस्वयमेवसंपादयति
॥ २८ ॥ २९ ॥ हयमार्गानपहताश्वमार्गान्विशोधद्भिरन्वेषमाणैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेऽष्टमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ अधार्धिकैश्चसप्तत्रिंशद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ द्वीपांतरसमाचारोयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ तावताल्क्षावि
स्तारेण ॥ १ ॥ जंबुद्वीपेनयथामेरुर्वेष्टितस्तथाद्विगुणविस्तारेणविशालेनप्लक्षद्वीपेनक्षारोदधिर्वेष्टितः ॥ २ ॥ यथापरिखाबाह्योपवनेनवेष्ट्यतेतद्वत ॥ तस्मिन्प्लक्षाख्येद्वीपेप्लक्षाख्यःप्लक्षना
मकोवृक्षोजंबुद्वीपस्थजंबूवृक्षप्रमाणेनसमानोत्राहविस्तारःस्वयंतिष्ठति ॥ कथंभूतोहिरण्मयोहिरण्यकांतिः ॥ द्वीपरूपंनामतद्धारयतिद्वीपाख्याकारः ॥ तन्नाम्नैवहितद्वीपंप्रसिद्धमित्यर्थः ॥
द्वीपशब्दोनपुंसकोपि ॥ ३ ॥ तत्रैवतद्वृक्षाधएवाग्निर्मूर्तिमांस्तिष्ठति ॥ लोकानांदेवीधर्मानुपदिशन्स्वयंचदेव्याराधनंकुर्वन्नित्यनुक्तमपिपूर्वग्रंथानुरोधेनोन्नेयम् ॥ कोसावग्निस्तत्राह । सप्तजि
ह्वइतिस्मृतोयःसोग्निरित्यर्थः ॥ प्रियव्रतात्मजइत्यस्यतुतदुत्तरश्लोकस्थेनेध्मजिह्वइत्यनेनान्वयः ॥ तदुक्तंविष्णुभागवते ॥ यत्राग्निरुपास्तेसप्तजिह्वस्तस्याधिपतिःप्रियव्रतात्मजइध्मजिह्वइति
॥ ४ ॥ सःतद्द्वीपाधिपतिरिध्मजिह्वःस्वंद्वीपंसप्तधाविभज्यतानिसप्तवर्षाणिसप्तखंडानिस्वपुत्रेभ्योवक्ष्यमाणेभ्योददौ ॥ ५ ॥ भगवंतंपरब्रह्मात्मकमुपागतःप्राप्तइत्यर्थः ॥ ६ ॥ तत्रयान्येव

सिंहलश्चैवलंकेतिउपद्वीपाष्टकंस्मृतम् ॥ जंबुद्वीपस्यमानंहिकीर्तितंविस्तरेणच ॥ ३२ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिप्लक्षादिद्वीपषट्कम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ जंबुद्वीपोयथाचाऽयंयत्प्रमाणेनकीर्तितः॥तावतासर्वतःक्षारोदधिना
परिवेष्टितः ॥ १ ॥ जंब्वाख्येनयथामेरुस्तथाक्षारोदकेनच ॥ क्षारोदधिस्तुद्विगुणप्लक्षाख्येनोपवेष्टितः ॥ २ ॥ यथैवपरिखाबाह्योपवनेनहिवेष्ट्यते ॥ प्ल
क्षाख्यश्चस्वयंजंबुप्रमाणोद्वीपरूपधृत् ॥ ३ ॥ हिरण्मयोऽग्निस्तत्रैवतिष्ठतीतिविनिश्चयः ॥ प्रियव्रतात्मजस्तत्रसप्तजिह्वइतिस्मृतः ॥४॥ अग्निस्तदधिप
स्त्विध्मजिह्वःस्वंद्वीपमेवच ॥ विभज्यसप्तवर्षाणिस्वपुत्रेभ्योददौविभुः ॥५॥ स्वयमात्मविदांमान्यांयोगचर्यांसमाश्रितः॥तेनैववाऽऽत्मयोगेनभगवंतमुपा
गतः ॥ ६ ॥ शिवंचयवसंभद्रंशांतंक्षेमामृतेतथा ॥ अभयंचेतिसप्तैवतद्वर्षाणिसदेक्षताम् ॥७ ॥ तेषुप्रोक्तानदीःसप्तगिरयःसप्तचैवहि॥अरुणानृम्णांगिरसी,
सावित्रीसुप्रभातिका॥८॥ऋतंभरासत्यंभराइतिनद्यःप्रकीर्तिताः ॥ मणिकूटोवज्रकूटइंद्रसेनस्तथैवच ॥९॥ ज्योतिष्मान्वैसुपर्णश्चहिरण्यष्ठीवएवच ॥ मे
घमालइतिख्याताःप्लक्षद्वीपस्यपर्वताः॥१०॥नदीनांजलमात्रेणदर्शनस्पर्शनादिभिः॥निर्धूताशेषरजसोनिस्तमस्काःप्रजास्तथा ॥११॥हंसश्चैवपतंगश्चऊ
र्ध्वायनइतीवच ॥ सत्यांगसंज्ञाश्चत्वारोवर्णाःप्लक्षस्यद्वीपके ॥ १२ ॥ सहस्रायुःप्रमाणाश्चविविधोपमदर्शनाः ॥ स्वर्गद्वारंत्रयीविद्याविधिनार्कंयजंतिते
॥ १३ ॥ प्रत्नस्यविष्णोरूपंचसत्यर्तस्यचब्रह्मणः ॥ अमृतस्यचमृत्योश्चसूर्यमात्मानमीमहि ॥ १४ ॥

तत्पुत्रनामानितान्येवतद्वर्षनामानिबोध्यानीत्यभिप्रायेणवर्षनामान्याह । शिवमिति ॥ भद्रंसुभद्रम् ॥ क्षेमामृतेक्षेममममृतंचेत्यर्थः ॥ ७ ॥ नदीरित्यत्रवाछंदसीतिपूर्वसवर्णदीर्घः ॥ सुप्रभा
तिकासुप्रभाता ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ हंसादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ १२ ॥ मानसोत्तरस्यमंडलाकारत्वोक्तेः एतेप्लक्षादिपंचद्वीपेषुवर्षाद्रयस्तिर्यग्रेखाकाराउभयतोब्धिस्पृ
शंतइतिगम्यते ॥ अन्यथासप्तभिः सप्तवर्षविभागासंभवात् ॥ वैष्णवे वर्षाणांपूर्वादिक्रमोक्तेश्च ॥ स्वर्गद्वारंतन्नामकम् त्रयीविद्याविधानेनवैदिकमार्गेण ॥ १३ ॥ प्रत्नस्येति ॥ प्रत्नस्य
पुराणस्यपुरुषस्यविष्णोर्यद्रूपंतंसूर्यमीमहिशरणंव्रजेम ॥ कथंभूतंसत्यादीनामात्मभूतमधिष्ठातारम् ॥ तत्रसत्यमनुष्ठीयमानोधर्मःऋतंप्रतीयमानोधर्मः ॥ ब्रह्मणस्तद्बोधकस्यधर्मस्या
मृतस्यशुभफलस्यमृत्योरशुभफलस्य ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ औत्पत्तिकीस्वाभाविकी ॥ १६ ॥ अस्मात्प्लक्षद्वीपात्तद्विगुणविस्तारः ॥ १७ ॥ समानेनशाल्मलीद्वीपसमानेनमानेनशाल्मलीवृक्षः प्लक्षसमानमानः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ श्रुतधरादयश्चत्वारोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ २५ ॥ स्वगोभिः स्वरश्मिभिः ॥ अन्नमितिशेषः ॥ कृष्णशुक्लयोःपक्षयोःपितृदेवेभ्योविभजन्नित्य

प्लक्षादिषुचसर्वेषुपंचद्वीपेषुनारद ॥ आयुरिंद्रियमोजश्चबलंबुद्धिःसहोऽपिच॥ १५॥विक्रमःसर्वलोकानांसिद्धिरौत्पत्तिकीसदा ॥ प्लक्षद्वीपात्परंचेक्षुरसोदः सरितांपतिः ॥ १६ ॥ प्लक्षद्वीपंसमग्रंचपरिवार्यावतिष्ठते ॥ शाल्मलाख्यस्ततोद्वीपश्चाऽस्माद्विगुणविस्तरः॥ १७॥समानेनसुरोदेनसिंधुनापरिवेष्टितः ॥ यत्र वैशाल्मलीवृक्षःप्लक्षायामःप्रकीर्तितः ॥ १८ ॥ स्थानंतत्पक्षिराजस्यगरुडस्यमहात्मनः ॥ तस्यद्वीपस्यनाथोहियज्ञबाहुःप्रियव्रतात् ॥ १९ ॥ जातः सएवसप्तभ्यःस्वपुत्रेभ्योददौधराम् ॥ तद्वर्षाणांचनामानिकथितानिनिबोधत ॥२०॥ सुरोचनंसौमनस्यंरमणंदेववर्षकम् ॥ पारिभद्रंतथाचाऽप्यायनंविज्ञातनामकम् ॥२१॥ तेषुवर्षाद्रयःसप्तसप्तैवसारितःस्मृताः ॥ सरसःशतशृंगश्चवामदेवश्चकंदकः ॥२२॥ कुमुदःपुष्पवर्षश्चसहस्रश्रुतिरेवच॥एतेचपर्वताः सप्तनदीनामानिचोच्यते ॥ २३ ॥ अनुमतिःसिनीवालीसरस्वतीकुहूस्तथा ॥ रजनीचैवनंदाचराकेतिपरिकीर्तिताः ॥२४॥ तद्वर्षपुरुषाःसर्वेचातुर्वर्ण्यसमाह्वयाः ॥ श्रुतधरोवीर्यधरोवसुंधरइषुंधरः ॥ २५ ॥ भगवंतंवेदमयंयजंतेसोममीश्वरम् ॥ स्वगोभिःपितृदेवेभ्योविभजन्कृष्णशुक्लयोः ॥२६॥ सर्वासांचप्रजानांचराजासोमःप्रसीदतु ॥ एवंसुरोदाद्विगुणःस्वमानेनप्रकीर्तितः ॥ २७ ॥ घृतोदेनावृतःसोऽयंकुशद्वीपःप्रकाशते ॥ यस्मिन्नास्तेकुशस्तंबोद्वीपाख्याकारणोज्वलन्॥२८॥स्वशष्परोचिषाकाष्ठाभासयन्परितिष्ठते ॥ हिरण्यरेतास्तद्वीपपतिःप्रैयव्रतःस्वराट् ॥ २९ ॥ स्वपुत्रेभ्यश्चसप्तभ्यस्तंद्वीपंसप्तधाऽभजत ॥ वसुश्चवसुदानश्चतथादृढरुचिःपरः ॥ ३० ॥ नाभिगुप्तस्तुत्यव्रतोविविक्तवामदेवकौ ॥ तेषांवर्षेषुसप्तैवसीमागिरिवराःस्मृताः ॥३१॥ नद्यः सप्तैवसंतीहतन्नामानिनिबोधत ॥ चक्रस्तथाचतुःशृंगःकपिलश्चित्रकूटकः ॥ ३२ ॥ देवानीकश्चोर्ध्वरोमाद्रविणःसप्तपर्वताः ॥ रसकुल्यामधुकुल्यामित्रविंदातथैवच ॥ ३३ ॥ श्रुतविंदादेवगर्भाघृतच्युन्मंदमालिके ॥ यत्पयोभिःकुशद्वीपवासिनःसर्वएवते ॥ ३४ ॥ कुशलःकोविदश्चैवाऽप्यभियुक्तस्तथैवच ॥ कुलकश्चेतिसंज्ञाभिश्चतुर्वर्णाःप्रकीर्तिताः ॥ ३५ ॥ जातवेदसरूपंतंदेवंकर्मजकौशलैः ॥ यजंतेदेववर्याभाःसर्वेसर्वविदोजनाः ॥ ३६ ॥

न्वयः ॥ २६ ॥ सुरोदादनंतरमित्यर्थः ॥ द्विगुणः पूर्वद्वीपापेक्षयासुरोदाद्विगुणइतिवा ॥ २७ ॥ कुशस्तंबःदेवेनकृतः ॥ २८ ॥ स्वशष्परोचिषास्वशष्पाणिस्वकोमलशिखास्तेषांरोचिषा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कुशलादयश्चत्वारोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ ३५ ॥ कर्मजकौशलैःकुशलकर्मभिः ॥ ३६ ॥

हेजातवेदः ॥ त्वंसाक्षात्परस्यब्रह्मणोहव्यवाडसि अतोदेवानांयज्ञेनपरमेश्वरमेवयज ॥ अंगानांनाम्नादत्तमंगिनेसमर्पयेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः
॥ १२ ॥ ॥ अर्थाधिकैश्चषट्त्रिंशन्महापद्यैरनंतरम् ॥ शिष्टद्वीपसमाचारोयथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ शिष्टद्वीपेति ॥ १ ॥ द्विगुणःपूर्वद्वीपापेक्षया ॥ २ ॥ नामनिर्वर्तकः ॥ स्वनाम्नाद्वी
पनामोत्पादकः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ पुरुषादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ ११ ॥ १२ ॥ आपइति ॥ हेआपःपुरुषवीर्याईश्वराल्लब्धवीर्याः स्थ भवथ

परस्यब्रह्मणःसाक्षाज्जातवेदोऽसिहव्यवाट् ॥ देवानांपुरुषांगानांयज्ञेनपुरुषंयज ॥३७॥ एवंयजंतेज्वलनंसर्वेद्वीपाधिवासिनः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेऽष्टमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥छ॥ नारदउवाच ॥ शिष्टद्वीपप्रमाणंचवदसर्वार्थदर्शन ॥ येनविज्ञातमात्रेणपरानंदमयोभवेत् ॥ १ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ कुशद्वीपस्यपरितोघृतोदावरणंमहत् ॥ ततोबहिः क्रौंचद्वीपोद्विगुणःस्यात्स्वमानतः॥२॥क्षीरोदेनावृतोभातियस्मिन्क्रौंचाद्रिरस्ति
च ॥ नामनिर्वर्तकःसोऽयंद्वीपस्यपरिवर्तते ॥ ३ ॥ योऽसौगुहस्यशक्त्याचभिन्नकुक्षिःपुराऽभवत् ॥ क्षीरोदेनासिच्यमानोवरुणेनचरक्षितः ॥ ४ ॥ घृतपृ
ष्ठोनामयस्यविभातिकिलनायकः ॥ प्रियव्रतात्मजःश्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ५ ॥ स्वद्वीपंतुविभज्यैवसप्तधास्वात्मजान्ददौ ॥ पुत्रनामसुवर्षेषुवर्षपा
न्सन्निवेश्यन् ॥ ६ ॥ स्वयंभगवतस्तस्यशरणंसंजगामह ॥ आमोमधुरुहश्चैवमेघपृष्ठःसुधामकः ॥७॥ भ्राजिष्ठोलोहितार्णश्चवनस्पतिरितीवच ॥ नगा
नद्यश्चसप्तैवविख्याताभुविसर्वतः ॥ ८ ॥ शुक्लोवैवर्धमानश्चभोजनश्चोपवर्हणः ॥ नंदश्चनंदनःसर्वतोभद्रइतिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ अभयाअमृतौघाचार्यकाती
र्थवतीतिच ॥ वृत्तिरूपवतीशुक्लापवित्रवतिकातथा ॥ १० ॥ एतासामुदकंपुण्यंचातुर्वर्ण्यैर्नपीयते ॥ पुरुषऋषभौतद्वद्द्रविणाख्यश्चदेवकः ॥११॥ एतेच
तुर्वर्णजाताःपुरुषानिवसंतिहि ॥ तत्रत्याःपुरुषाआपोमयंदेवमपांपतिम् ॥ १२ ॥ पूर्णेनांजलिनाभक्त्यायजंतेविविधक्रियाः ॥ आपःपुरुषवीर्याःस्थपुनंती
र्भूर्भुवःस्वरः ॥ १३ ॥ तानःपुनीताऽमीवघ्नीःस्पृशतामात्मनाभुवः ॥ इतिमंत्रजपांतेचस्तुवंतिविविधैःस्तवैः ॥ १४ ॥ एवंपरस्तात्क्षीरोदात्परितश्चोपवे
शितः ॥ द्वात्रिंशल्लक्षसंख्याकयोजनायाममाश्रितः ॥ १५ ॥ स्वमानेनचद्वीपोऽयंदधिमंडोदकेनच॥शाकद्वीपोविशिष्टोयंयस्मिञ्छाकोमहीरुहः ॥१६॥
स्वक्षेत्रव्यपदेशस्यकारणंसाहिनारद ॥ प्रैयव्रतोधिपस्तस्यमेधातिथिरितिस्मृतः ॥१७॥ विभज्यसप्तवर्षाणिपुत्रनामानितेषुच ॥ सप्तपुत्रान्निजान्स्थाप्यस्व
यंयोगगतिंगतः ॥१८॥ पुरोजवोमनःपूर्वजवोऽथपवमानकः ॥ धूम्रानीकश्चित्ररेफोबहुरूपोऽथविश्वधृक् ॥१९॥ मर्यादागिरयःसप्तनद्यःसप्तैवकीर्तिताः ॥
ईशानउरुशृंगोऽथबलभद्रःशतकेसरः ॥ २० ॥ सहस्रस्रोतकोदेवपालोऽप्यंतेमहाशनः ॥ एतेऽद्रयःसप्तचोक्ताःसरिन्नामानिसप्तच ॥ २१ ॥

॥ अतएवभूर्भुवःस्वः त्रैलोक्यंपुनंत्यः ताभवंत्योनोऽस्माकंस्पृशतांस्पर्शनंकुर्वतांभुवःशरीराणिपुनंतु ॥ यतः आत्मनःस्वरूपेणैव अमीवघ्नीः पापहंत्र्यः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥
॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ आत्मकेतुभिःप्राणादिवृत्तिभिः ॥ २५ ॥ २६ ॥ शाकद्वीपद्विसंगुणः शाकद्वीपद्विगुणपरिमाणइत्यर्थः ॥ २७ ॥ ज्वलनशिखावदमलानांकनकपत्राणामयुता
नामयुतानियस्मिंस्तत् ॥ २८ ॥ २९ ॥ तस्मिन्द्वीपेएकएवपर्वतःखंडद्वयंचेत्याह । तद्वीपेएकएवेति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ देवाहोरात्रतः देवानामहोरात्राभ्यामुत्तरदाक्षिणायनाभ्यामि
त्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ब्रह्मरूपिणंकमलासनमूर्तिम् ॥ ३५ ॥ सकर्मकेनब्रह्मसालोक्यादिसाधनेन कर्ममयंकर्मफलरूपम् ॥ ब्रह्मलिंग्यतेयस्मात् ॥ ३६ ॥ एकस्मिन्नेवपरमेश्वरेंतोनि
ष्ठायस्यतत् ॥ अतएववस्तुतोऽद्वैतम् ॥ इ० दे० भा० तिलकेऽष्टमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ त्रिंशद्भिरेकेनोनैस्तुपद्यैरथततःपरम् ॥ लोकालोकगिरेःसम्यग्व्यवस्थास्पष्टमुच्य
ते ॥ १ ॥ ततःपरस्तादिति । ततः शुद्धोदात्परस्तात् ॥ लोकःसूर्याद्यालोकवान्देशः ॥ अलोकस्तद्रहितस्तयोरंतरालेमध्ये तयोर्विभागार्थंयःकल्पितः सलोकालोकाचलोऽस्तीत्यर्थः ॥

अनघाप्रथमायुर्दाउभयस्पृष्टिरेवच॥अपराजितापंचपदीसहस्रश्रुतिरेवच ॥२२॥ ततोनिजधृतिश्चोक्ताःसप्तनद्योमहोज्ज्वलाः॥तद्वर्षपुरुषाःसर्वेसत्यव्रतक्र
तुव्रतौ ॥ २३ ॥ दानव्रतानुव्रतौचचतुर्वर्णाउदीरिताः ॥ भगवंतंप्राणवायुंप्राणायामेनसंयुताः ॥२४॥ यजंतिनिर्धूतरजस्तमसःपरमंहरिम् ॥ अंतःप्रविश्य
भूतानियोविभर्त्यात्मकेतुभिः॥२५॥अंतर्यामीश्वरःसाक्षात्पातुनोयद्वशेइदम् ॥ परस्ताद्दधिमंडोदात्ततस्तुद्विगुणविस्तरः॥२६॥पुष्करद्वीपनामाऽयंशाकद्वी
पद्विसंगुणः॥स्वसमानेनस्वादूदकेनाऽयंपरिवेष्टितः॥२७॥यत्राऽस्तेपुष्करंभ्राजदग्निचूडानिभानिच॥पत्राणिविशदानीहस्वर्णपत्रायुतायुतम् ॥ २८॥ श्री
मद्भगवतश्चेद्रमासनंपरमेष्ठिनः ॥ कल्पितंलोकगुरुणासर्वलोकसिसृक्षया॥२९॥तद्द्वीपएकएवाऽयंमानसोत्तरनामकः ॥ अर्वाचीनपराचीनवर्षयोरवधिर्गि
रिः॥३०॥ उच्छ्रयायामयोःसंख्याऽयुतयोजनसंमिता ॥ यत्रदिक्षुचचत्वारिचतसृषुपुराणिह ॥ ३१ ॥ इंद्रादिलोकपालानांयदुपर्यर्कनिर्गमः॥मेरुंप्रदक्षि
णीकुर्वन्भानुःपर्येतियत्रहि॥३२॥संवत्सरात्मकंचक्रंदेवाहोरात्रतोभ्रमन् ॥ प्रैयव्रतोधिपोवीतिहोत्रःस्वात्मजकद्वयम् ॥ ३३ ॥ वर्षद्वयेपरिस्थाप्यवर्षनाम
धरंक्रमात् ॥ रमणोधातकिश्चैवतत्तद्वर्षपतीउभौ ॥३४॥ कृताःस्वयंपूर्वजवद्भगवद्भक्तितत्पराः ॥ तद्वर्षपुरुषाब्रह्मरूपिणंपरमेश्वरम्॥३५॥सकर्मकेनयोगे
नयजंतिपरिशीलिताः ॥ यत्तत्कर्ममयंलिंगंब्रह्मलिंगंजनोऽर्चयेत् ॥ ३६ ॥ एकांतमद्वयंशांतंतस्मैभगवतेनमः ॥ इतिश्रीदे०भा० महापुराणेऽष्टमस्कंधे
त्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ ततःपरस्तादचलोलोकालोकेतिनामकः ॥ अंतरालेचलोकालोकयोर्यःपरिकल्पितः ॥ १ ॥
यावदास्तिचदेवर्षेह्यंतरंमानसोत्तरात् ॥ सुमेरोस्तावतीशुद्धाकांचनीभूमिरस्तिहि ॥ २ ॥

॥ १ ॥ ततःपरस्तादित्युक्तंतदेतत्कियतांतरेणेत्यपेक्षायांतदंतर्वर्तिनींभूमिमाह।यावदस्तीति ॥ यावन्मानसोत्तरमेर्वोरंतरंसार्धसप्तलक्षोत्तरसार्धकोटिपरिमितम् ॥ तावतीभूः शुद्धोदात्परतो
ऽस्ति ॥ तत्रचप्राणिनोऽपिसंति ॥ कांचनीभूरित्यत्रपूर्वोक्तभूमेरन्येतिशेषः ॥ एवंचततःपूर्वोक्तभूमेरन्याकांचनीभूमिरस्तीत्यर्थः ॥ साचैकोनचत्वारिंशल्लक्षोत्तरकोट्यष्टकपरिमिताज्ञेया
अर्धपुष्करद्वीपेनसहशुद्धोदःषण्णवतिलक्षाणि ॥ एवंहिसतिमेरुलोकालोकयोरंतरंसार्धद्वादशकोटिपरिमितंवक्ष्यमाणमुपपन्नंभवति ॥ एतदेवशैवतंत्रेप्युक्तम् ॥ कोटिद्वयंत्रिपंचाशल्लक्षा
णिचततःपरम् ॥ पंचाशच्चसहस्राणिसप्तद्वीपाःसमागताः॥ततोहेममयीभूमिर्दशकोटिर्विगानने॥देवानांक्रीडनार्थायलोकालोकस्ततःपरमिति॥अत्रचदशकोटित्वंपूर्वोक्तभूम्यासहद्रष्टव्यम् ॥२॥

सर्वप्राणिविवर्जितेतिदेवव्यतिरेकेणेतिविज्ञेयम् ॥ देवानांक्रीडनार्थायेत्युक्तत्वात् ॥ प्रत्युदीयते प्रत्युपलभ्यते सुवर्णमेवभवतीत्यर्थः ॥३॥ यतःसुवर्णमेवभवतिनतुतृणौषधिधान्यादिकंततो
ऽन्यप्राणिनिवासयोग्यस्थानाभावादन्यप्राणिनोदेवादिव्यतिरिक्तानसंतीत्याह।अतइति ॥४॥ लोकालोकइतिव्याख्यायदत्रपरिकल्पिता॥पूर्वंतस्यकारणंशृण्वित्याह।लोकालोकांतरेचेति ॥
लोकवद्देशलोकाभाववद्देशयोरंतरेयतोऽस्यपर्वतस्यस्थितिर्वर्ततेततइत्यर्थः ॥ केनैतस्यस्थितिःकल्पितातत्राह । ईश्वरेणेति॥अंतगःलोकत्रयस्यांतेपरितोमर्यादारूपोविहितः ॥ ५ ॥ तन्निमि
त्तमाह। यस्मात्प्रतिबंधकात्सूर्यआदिर्येषाम् ध्रुवोंतोयेषाम् ॥ आतन्वानाःसमंतात्प्रकाशयंतःपरतोगंतुंनशक्नुवंतितावदुन्नहनमुत्सेधस्तदनुरूपआयामश्चविस्तारोयस्य ॥ ध्रुवादप्युच्छ्रित
त्वात्त्रिलोकीमर्यादाभूतइत्यर्थः॥६॥७॥एतावानितिसंस्थाकारःकथितः॥कविभिर्मयावा ॥ लोकालोकाचलस्यपरिमाणमाह । सत्वेति॥सोऽयंतुलोकालोकाचलश्चतुर्थांशसार्धद्वादशकोट्योमे
रोरेकतइतिद्रष्टव्यम्॥८॥तस्योपरिपर्वतोपरि ॥९॥१०॥ तेषांचेति॥तेषांदिग्गजानाम्॥स्वविभूतीनांस्वांशभूतानांमहेंद्रादीनांचविविधवीर्योपबृंहणायसकललोकस्वस्तयेचभगवांस्तस्मिन्नास्ते

दर्पणोदरतुल्यासासर्वप्राणिविवर्जिता ॥ यस्यांपदार्थःप्रहितोनकिंचित्प्रत्युदीयते ॥ ३ ॥ अतःसर्वप्राणिसंघरहितासाचनारद ॥ लोकालोकइतिव्याख्या
यदत्रपरिकल्पिता ॥ ४ ॥ लोकालोकांतरेचास्यवर्ततेसर्वदास्थितिः ॥ ईश्वरेणसलोकानांत्रयाणामंतगःकृतः ॥५॥ सूर्यादीनांध्रुवांतानांरश्मयोयद्दशा
दिह ॥ अर्वाचीनाश्चत्रींल्लोकानातन्वानाःकदापिहि ॥ ६ ॥ पराचीनत्वभाजोहिनभवंतिचनारद ॥ तावदुन्नहनायामःपर्वतेंद्रोमहोदयः ॥ ७ ॥ एतावाँ
ल्लोकविन्यासोयंसंस्थामानसलक्षणैः ॥ कविभिःसतुपंचाशत्कोटिभिर्गणितस्यच ॥ ८ ॥ भूगोलस्यचतुर्थांशोलोकालोकाचलोमुने ॥ तस्योपरिचतुर्दिक्षु
ब्रह्मणाचात्मयोनिना ॥ ९ ॥ निवेशितादिग्गजायेतन्नामानिनिबोधत॥ऋषभःपुष्पचूडोऽथवामनोऽथाऽपराजितः ॥१०॥ एतेसमस्तलोकस्यस्थितिहे
तवईरिताः ॥ तेषांचस्वविभूतीनांबहुवीर्योपबृंहणम्॥११॥विशुद्धसत्त्वंचैश्वर्यंवर्धयन्भगवान्हरिः ॥ आस्तेसिद्ध्यष्टकोपेतोविष्वक्सेनादिसंवृतः ॥ १२ ॥
निजायुधैःपरिवृतोभुजदंडैःसमंततः ॥ आस्तेसकललोकस्यस्वस्तयेपरमेश्वरः॥१३॥आकल्पमेवंवेषंसगतोविष्णुःसनातनः॥स्वमायारचितस्याऽस्यगो
पीथायात्मसाधनः ॥ १४ ॥ योंतर्विस्तारएतेनह्यलोकपरिमाणकम्॥व्याख्यातंयद्बहिर्लोकालोकाचलइतीरणात् ॥१५॥ ततःपरस्ताद्योगेशगतिंशुद्धांव
दंतिहि ॥ अंडमध्यगतःसूर्योद्यावाभूम्योर्यदंतरम् ॥१६॥ सूर्यांडगोलयोर्मध्येकोट्यःस्युःपंचविंशतिः॥मृतेंडएषएतस्मिञ्जातोमार्तंडशब्दभाक् ॥ १७ ॥

इत्यन्वयः ॥ किंकुर्वन्आत्मनःस्वस्ययद्विशुद्धंसत्त्वंतत्संधारयमाणःआविष्कुर्वन् ॥ कीदृशंसत्त्वंधर्मज्ञानादीन्यष्टमहासिद्धयश्चोपलक्षणंयस्यतत् ॥ दोर्दंडैरुपलक्षितःसमहाविभूतेः परमैश्वर्य
स्यपतित्वादेकयैवमूर्त्याआत्मनोयोगमाययारचितस्याऽस्यलोकस्यगोपीथायरक्षणायैषभगवानेवंभूतआकल्पवेषंगतइतिसार्धत्रिश्लोकानामर्थः ॥ इयंव्याख्यामूलंचकिंचिद्विषमम् ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ योंतरिति ॥ योऽयमंतरविस्तारआख्यातः ॥ एतेनालोकपरिमाणंमेरोरेकतःसार्धद्वादशकोट्योव्याख्यातंभवति ॥ यद्यस्मादेतस्माद्बहिर्लोकालोकाचलोभवती
तिकथितंतस्मादित्यर्थः ॥ १५ ॥ ततःपरस्ताल्लोकालोकाचलात् ॥ अलोकाद्वापरस्तात्तुविशुद्धांद्विजपुत्रानयनेऽर्जुनस्यश्रीकृष्णेनदर्शितां विस्तरेणोक्तंब्रह्मांडमानंसर्वतोऽपिनिरूपयति ।
अंडमध्यगतइति ॥ अंडमध्यगतः किंतन्मध्यंतदाह ॥ द्यावाभूम्योःपूर्वोत्तरकपालयोर्यदंतरंमध्यंस्थानम् ॥ १६ ॥ सर्वतःपंचविंशतिकोट्यःअंडमध्यावस्थानेकारणंतन्नामनिर्वचनेनाह ।
मृतेअचेतने एषवैराजरूपेणयस्मात्प्रविष्टस्ततइत्यर्थः ॥ १७ ॥

किंचसूर्येणैवविभज्यंतेदिशः ॥ खमंतरिक्षम् ॥ भिदाअन्योऽपिविभागः ॥ स्वर्गापवर्गौभोगमोक्षदेशौ ॥ रसौकांसिअतलादीनि ॥ १८ ॥ उपासनार्थमाह ॥ देवेति ॥ देवादीनांसूर्य
आत्माहगीश्वरोनेत्राधिष्ठाताच ॥ १९ ॥ भूमंडलसन्निवेशकथनमुपसंहरति । एतावानिति ॥ विस्तारेणपंचाशत्कोट्यः ॥ उत्सेधेनपंचविंशतिः ॥२०॥ एतत्परिमाणंदिवोद्युलोकस्येत्य
त्रदृष्टांतोद्विदलयोर्मध्येयथैकस्यमानेनापरस्यमानमुपदिश्यतेतद्वत् ॥ २१ ॥ तयोर्द्विदलयोर्मध्येयदंतरम् ॥ किंतत्राह । तदुभयसंधितंताभ्यामुभयतःसंलग्नम् ॥ यन्मध्यगोयस्यांतरिक्षस्य
मध्यगइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ उत्तरायणंगत्वाकिमितिगतिमांद्यंकरोतितितेनचाकिंभवातितदाह ॥ आरोहणस्थानमुच्चस्थानम् ॥ पर्वतमारोहतियस्तस्यगतिमांद्यंप्रसिद्धमेव तथाऽत्रापिउ
त्तरायणकालेआरोहणस्थानेनगच्छतितेनचाहोदैर्घ्यंदिवसदैर्घ्यंभवतीत्यर्थः ॥ एवमेवाऽवरोहस्थानेननीचमार्गेणगमनेगतिशैघ्र्यंदिवसाल्पत्वंचभवतीत्याह । दक्षिणायनेति ॥ २४ ॥ एव

हिरण्यगर्भइतियद्धिरण्यांडसमुद्भवः ॥ सूर्येणहिविभज्यंतेदिशःखंद्यौर्महीभिदा ॥ १८॥ स्वर्गापवर्गौनरकारसौकांसिचसर्वशः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणांस
रीसृपसवीरुधाम् ॥१९॥ सर्वजीवनिकायानांसूर्यआत्माहगीश्वरः ॥ एतावान्भूमंडलस्यसन्निवेशउदाहृतः ॥२०॥ एतेनहिदिवोमानंवर्णयंतिचतद्विदः ॥
द्विदलानांचनिष्पावादीनांचदलयोर्यथा ॥ २१ ॥ अंतरेणतयोरंतरिक्षंतदुभयसंधितम् ॥ यन्मध्यगश्चभगवान्भानुर्वैतपतांवरः ॥ २२ ॥ आतपेनात्रि
लोकींचप्रतपत्येवभासयन् ॥ उत्तरायणमासाद्यगतिमांद्यंवितन्वते ॥ २३ ॥ आरोहणस्थानमसौगत्वाहोदैर्घ्यमाचरेत् ॥ दक्षिणायनमासाद्यगतिशैघ्र्यंवि
तन्वते ॥ २४ ॥ अवरोहस्थानमसौगच्छन्ह्रस्वंदिनंचरेत् ॥ विषुवत्संज्ञमासाद्यगतिसाम्यंवितन्वते ॥२५ ॥ समस्थानमथाऽऽसाद्यदिनसाम्यंकरोतिच ॥
यदाचमेषतुलयोःसंचरेद्धिदिवाकरः ॥ २६ ॥ समानानित्वहोरात्राण्यातनोतित्रयीमयः ॥ वृषादिपंचसुयदाराशिष्वर्कोविरोचते ॥ २७ ॥ तदाहानि
चवर्धंतेरात्रयोऽपिह्रसंतिच ॥ वृश्चिकादिषुसूर्योहियदासंचरतेरविः ॥ २८ ॥ तदाऽपीमान्यहोरात्राणिभवंतिविपर्ययात् ॥ २९ ॥ इति श्रीदेवीभागवतेम
हापुराणेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिभानोर्गमनमुत्तमम् ॥ शीघ्रमंदादिगतिभिस्त्रिविधंग
मनंरवेः ॥ १ ॥ सर्वग्रहाणांत्रीण्येवस्थानानिसुरसत्तम ॥ स्थानंजारद्गवंमध्यंतथैरावतमुत्तरम् ॥ २ ॥ वैश्वानरंदक्षिणतोनिर्दिष्टमितितत्त्वतः ॥ अश्विनी
कृत्तिकायाम्यानागवीथीतिशब्दिता ॥३॥ रोहिण्यार्द्रामृगशिरोगजवीथ्यभिधीयते ॥ पुष्याश्लेषातथादित्यावीथीचैरावतीस्मृता ॥ ४ ॥ एतास्तुवीथ
यस्तिस्रउत्तरोमार्गउच्यते ॥ तथाद्वेचाऽपिफल्गुन्यौमघाचैवार्षभीमता ॥ ५ ॥

मवसाम्यमार्गेणगच्छतःसाम्यंभवतीत्याह । विषुवदिति ॥ २५ ॥ तदेवप्रपंचयति । यदेति ॥ २६ ॥ समानानीति ॥ अत्यंतवैषम्याभावात्समानानीत्युक्तम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथविस्तरात् ॥ रवेर्गमनमांद्यादिप्रकारःसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ १ ॥ मध्यंगति
स्थानंजारद्गवसंज्ञकमुत्तरमैरावतंदक्षिणं वैश्वानरमित्यर्थः ॥ तत्रैकैकंस्थानंवीथीत्रयात्मकमस्तीत्याह । अश्विनीति ॥ याम्याभरणी ॥ आदित्याअदितिदेवताकापुनर्वसुः ॥ तथाचत्रिभि
स्त्रिभिरश्विन्यादिनक्षत्रैर्नागवीथीगजवीथ्यैरावतीचेत्युत्तरमार्गेणवीथीत्रयंसंपन्नम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पूर्वाफाल्गुनीउत्तराफाल्गुनीमघाचेतिनक्षत्रत्रयात्मिकाआर्षभीवीथी ॥ ५ ॥

तथाचत्रिभिस्त्रिभिः पूर्वाफाल्गुन्यादिनक्षत्रैरार्षभीगोवीथी ॥ जारद्गवीचेतिवैषुवतेमध्यममार्गेवीथीत्रयंसंपन्नम् ॥ ६ ॥ मूलेति ॥ मूलनक्षत्रम् ॥ आषाढापूर्वाषाढेत्यर्थः ॥ ७ ॥ मार्गी
मृगवीथीत्यर्थः ॥ तथाचत्रिभिस्त्रिभिर्मूलादिनक्षत्रैरजवीथीमृगवीथीवैश्वानरीचेतिदक्षिणमार्गेवीथीत्रयंसंपन्नम् ॥ ८ ॥ उत्तरायणमिति ॥ युगाक्षांतर्निबद्धयोःपाशयोरित्यन्वयः ॥
वायुबद्धयोरेतादृशयोः पाशयोर्यत्कर्षणंतदेवरोहणंस्मृतमित्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ ध्रुवेणयुगाक्षकोटिनिबद्धवायुपाशद्वयाकर्षणेरथस्यारोहणंतदाभ्यंतरमंडलप्रवेशोगतिमांद्यंचेतिदिनवृद्धीरा
त्रिन्हासश्च ॥ दक्षिणायनेचपाशप्रेरणादवरोहणेबहिर्मंडलप्रवेशोगतिशैघ्र्यंचेत्यहोरात्रयोर्विपर्ययः ॥ वैषुवतेतुपाशसाम्यात्समावस्थानेमध्यममंडलप्रवेशोगतिसाम्यंचेत्यहोरात्रयोःसाम्य
मिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतदेवस्पष्टयति।आकृष्येतेइति ॥ तौवायुपाशावित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ तृतीयकोटिस्त्वर्थादुक्तेतिबोध्यम् ॥ अथोदयास्तादिकंवक्तुमु

हस्तश्चित्रातथास्वातीगोवीथीतितुशब्दिता ॥ ज्येष्ठाविशाखानुराधावीथीजारद्गवीमता ॥ ६ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्रोमध्यमोमार्गउच्यते ॥ मूलाषाढोत्त
राषाढाअजवीथ्यभिशब्दिता ॥ ७ ॥ श्रवणंचधनिष्ठाचमार्गीशतभिषक्तथा ॥ वैश्वानरीभाद्रपदेरेवतीचैवकीर्तिता ॥ ८ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्रोदक्षि
णोमार्गउच्यते ॥ उत्तरायणमासाद्ययुगाक्षांतर्निबद्धयोः ॥ ९ ॥ कर्षणंपाशयोर्वायुबद्धयोरोहणंस्मृतम् ॥ तदाभ्यंतरगान्मंडलाद्रथस्यगतेर्भवेत् ॥ १० ॥
मांद्यंदिवसवृद्धिश्चजायतेसुरसत्तम ॥ रात्रिह्रासश्चभवतिसौम्यायनक्रमोह्ययम् ॥ ११ ॥ दक्षिणायनकेपाशेप्रेरणादवरोहणम् ॥ बहिर्मंडलवेशेनगति
शैघ्र्यंतदाभवेत् ॥ १२ ॥ तदादिनाल्पतारात्रिवृद्धिश्चपरिकीर्तिता ॥ वैषुवेपाशसाम्यात्तुसमावस्थानतोरवेः ॥ १३ ॥ मध्यमंडलवेशश्चसाम्यंरात्रिदिना
दिके ॥ आकृष्येतेयदातौतुध्रुवेणसमधिष्ठितौ ॥ १४ ॥ तदाभ्यंतरतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ ध्रुवेणमुच्यमानेनपुनाराश्मियुगेनतु ॥ १५ ॥ तथैवबा
ह्यतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ तस्मिन्मेरौपूर्वभागेपुर्यैंद्रीदेवधानिका ॥ १६ ॥ दक्षिणेवैसंयमनीनामयाम्यामहापुरी ॥ पश्चान्निम्लोचनीनामवारुणी
वैमहापुरी ॥ १७ ॥ तदुत्तरेपुरीसौम्याप्रोक्तानामविभावरी ॥ ऐंद्रपुर्यांरवेःप्रोक्तउदयोब्रह्मवादिभिः ॥ १८ ॥ संयमन्यांचमध्याह्नोनिम्लोचन्यांविमी
लनम् ॥ विभावर्यांनिशीथःस्यात्तिग्मांशोःसुरपूजितः ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमितानिभूतानांतानिसर्वशः ॥ मेरोश्चतुर्दिशंभानोःकीर्तितानिमयामुने ॥
॥ २० ॥ मेरुस्थानांसदामध्यंगतएवविभातिहि ॥ सव्यंगच्छन्दक्षिणेनकरोतिस्वर्णपर्वतम् ॥ २१ ॥

पक्रमते । तस्मिन्मेराविति ॥ पूर्वमेरावष्टपुर्योभिहितास्तास्वैंद्रीपुरीपूर्वभागेवर्ततइत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमित्तानिगमनानीतिशेषः ॥ चतुर्दिश
मित्यनेनयेमेरोर्दक्षिणेदेशेतेषामैंद्रीमारभ्यपूर्वादयः ॥ येपश्चिमेदेशेतेषांयाम्यामारभ्य येउत्तरेतेषांवारुणीमारभ्य येपूर्वेतेषांसौम्यामारभ्येत्युक्तम् ॥ २० ॥ सव्यंगच्छन्निति ॥ नक्षत्राभि
मुखतयास्वगत्यामेरुंवामतःकुर्वन्नपिप्रदक्षिणावर्तप्रवहाख्यवायुभ्राम्यमाणज्योतिश्चक्रवशात्प्रत्यहंदक्षिणंकरोति ॥ अतश्चक्रगतिवशाददतिदूरतोभूसंलग्नस्येवदर्शनमुदयः ॥ आकाशमारूढ
स्येवदर्शनंमध्याह्नः ॥ भूमिप्रविष्टस्येवदर्शनमस्तमयः ॥ ततोतीवदूरगमनेनिशीथइतिसमुद्रतीरस्थदृष्ट्याच ॥ अद्धचोवाएषप्रातरुदेत्यपःसायंप्रविशतीतिश्रुतिव्यवहारोनवस्तुतः ॥ इदं
सर्वमनसिनिधायाह । दक्षिणेनकरोतीत्यादिना ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ शक्रादीनामिति ॥ यदाशक्रपुर्यांतिष्ठातितदापुरत्रयम् । इंद्रपुरंयमपुरंसौम्यपुरंविकर्णौईशानकोणवह्निकोणौस्पृशति ॥ अन्यपुरेषुविकर्णेषुचस्पर्शाभावोमेरुणाव्यव
धानात् ॥ एवंविकर्णस्योवह्निपुरनिष्ठोयदाभवतितदात्रिकोणान्वह्निकोणनिर्ऋतिकोणेशानकोणानद्वेपुरेइंद्रपुरंयमपुरंचस्पृशतिनान्यदुक्तयुक्तेरितिभावः ॥ एवंयाम्यादिपुरस्थस्यापिबो
ध्यम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ यदाचैंद्र्याः सकाशात्पंचदशघटिकाभिर्याम्यांप्रचलतेतदायोजनानांसपादकोटिद्वयंसार्धद्वादशलक्षाणि पंचनेत्रसहस्रकंनेत्रशब्देनद्वौ अंकानांवामतोगतिः ॥ एंच
विंशतिसहस्रंगच्छतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ नक्षत्रैःसहेति ॥ यद्यपिवस्तुतःसूर्यस्यापिनक्षत्रैःसहैवोदयास्तमयौतथापितस्यतत्साहित्यादर्शनात्सोमादीनामिवतत्साहित्य
मुक्तम् ॥ ३१ ॥ त्रयीमयइत्याद्युपासनार्थम् ॥ प्रवहाख्यात्समीरणाद्वायोरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ कालचक्रंसंवत्सरात्मकम् ॥ द्वादशमासाअरायस्य ॥ त्रीणिचातुर्मास्यानिनाभयोयस्य

उदयास्तमयेचैवसर्वकालंतुसन्मुखे ॥ दिशास्वशेषासुतथासुरर्षेविदिशासुच ॥२२॥ यैर्यत्रदृश्यतेभास्वान्सतेषामुदयःस्मृतः ॥ तिरोभावंचयत्रैतितत्रैवा
स्तमनंरवेः ॥ २३ ॥ नैवास्तमनमर्कस्यनोदयःसर्वदासतः ॥ उदयास्तमनाख्यंहिदर्शनादर्शनंरवेः ॥२४॥ शक्रादीनांपुरेतिष्ठन्स्पृशत्येषपुरत्रयम् ॥ वि
कर्णौद्वौविकर्णस्थस्त्रीन्कोणान्द्वेपुरेतथा॥२५॥सर्वेषांद्वीपवर्षाणांमेरुरुत्तरतःस्थितः ॥ यैर्यत्रदृश्यतेभानुःसैवप्राचीतिचोच्यते॥२६॥तद्वामभागतोमेरुर्वर्त
तेतिविनिर्णयः ॥ यदिचैंद्र्याःप्रचलतेघटिकादशपंचभिः॥२७॥याम्यांतदायोजनानांसपादंकोटियुग्मकम्॥सार्धद्वादशलक्षाणिपंचनेत्रसहस्रकम् ॥२८॥
प्रक्रामतिसहस्रांशुःकालमार्गप्रदर्शकः ॥ एवंततोवारुणींचसौम्यामैंद्रींसहस्रदृक् ॥ २९ ॥ पर्येतिकालचक्रात्माद्युमणिःकालवृद्धये॥तथाचाऽन्येग्रहाःसो
माद्यायेदिविचारिणः ॥ ३०॥ नक्षत्रैःसहचोद्यंतिसहचास्तंव्रजंतिते ॥ एवंमुहूर्तेनरथोभानोरष्टशताधिकम् ॥३१॥ योजनानांचतुस्त्रिंशल्लक्षाणिभ्रमतिप्र
भुः ॥ त्रयीमयश्चतुर्दिक्षुपुरीषुचसमीरणात् ॥३२॥ प्रवहाख्यात्सदाकालचक्रंपर्येतिभानुमान् ॥ यस्यचक्रंरथस्यैकंद्वादशारंत्रिनाभिकम् ॥३३॥षण्नेमि
कवयस्तंचवत्सरात्मिकमूचिरे ॥ मेरुमूर्धनितस्याऽक्षोमानसोत्तरपर्वते॥३४॥कृतेतरविभागोयःप्रोतंतत्ररथांगकम्॥तैलकारकयंत्रेणचक्रसाम्यंपरिभ्रमन्
॥३५॥मानसोत्तरनाम्नीहगिरौपर्येतिचांशुमान् ॥ तस्मिन्नक्षेकृतंमूलंद्वितीयोऽक्षोध्रुवेकृतः ॥ ३६ ॥ तुर्यमानेनतैलस्ययंत्राक्षवदितीरितः ॥ कृतोपरित
नोभागःसूर्यस्यजगतांपतेः॥३७॥रथनीडस्तुषट्त्रिंशल्लक्षयोजनमायतः ॥ तत्तुर्यभागतःसोऽयंपरिणाहेनकीर्तितः॥३८॥तावानर्करथस्याऽत्रयुगस्तस्मि
न्हयाःशुभाः ॥ सप्तच्छंदोभिधानाश्वसूरसूतेनयोजिताः॥३९॥वहंतिदेवमादित्यंलोकानांसुखहेतवे ॥ पुरस्तात्सवितुःसूतोऽरुणःपश्चान्नियोजितः॥४०॥

॥ ३३ ॥ षड्ऋतवोनेमयोयस्य मानसोत्तरपर्वतलक्षार्धादुपरिवायुबद्धभूमावितिद्रष्टव्यम् ॥ चक्रंवातावदुच्छ्रितमितिमंतव्यम् ॥ अन्यथायुतमात्रोच्छ्रायत्वान्मानसोत्तरस्यमेरोश्चतुरशी
त्युच्छ्रायत्वादक्षस्यसाम्यानुपपत्तेः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तस्मिन्नक्षेचक्रप्रांतेकृतंमूलंनिबद्धपूर्वभागःप्रथमोऽक्षोमेरुमानसोत्तरायतःसार्धसप्तलक्षाधिकसार्धकोटिप्रमाणः ॥ तस्यतुर्यमानेनसार्ध
सप्तत्रिंशत्सहस्राधिकैकोनचत्वारिंशल्लक्षमानेनध्रुवेकृतोवायुपाशेनानिबद्धउपरिभागोयस्यतादृशःकृतः ॥ ३६ ॥ उपरितनोभागइतिविभक्त्यलोपश्छांदसः ॥ ३७ ॥ नीडउपवेशस्थानम् ॥
परिणाहोदैर्घ्यम् ॥ ३८ ॥ युगइत्यस्यपरिणाहेनकीर्तितइत्यनेनान्वयः ॥ सप्तच्छंदोभिधानाः गायत्र्यादिच्छंदोनामानः ॥ सूरसूतेनारुणेनसारथिना ॥ ३९ ॥ पुरस्तात्सवितुरिति ॥
पुरस्तात्स्थितोऽपिपश्चात्प्रत्यङ्मुखआस्ते ॥ यद्वा यत्सूर्यस्यपुरस्तात्तस्यैवपश्चिमत्वात्पश्चादित्युक्तम् ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ सूक्तवाक्यैर्वेदमंत्रैःसुभाषितैर्वा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ एकैकशश्चतुर्दश द्वंद्वशः सप्त गुणाःसंतोमासिमास्युपासतइत्यन्वयः ॥ ४४ ॥ गव्यूतिःक्रोशयुगं सगव्यूत्युत्तरंयथाभवति तथा ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदे०भा०तिलकेऽष्टमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सप्तत्रिंशच्छ्लोकवर्यैःसोमादीनामथोत्तरम् ॥ स्थानंगत्यनुसारेणविविधंफलमुच्यते ॥ १ ॥ गमादिकंगमनस्थानादिकमित्यर्थः ॥ शुभाशुभनिदर्शनात्तयोःप्राप्तिस्तद्गत्यनुसृतासोमादिगत्यनुरोधेननृणांभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ ननुमेरुंप्रदक्षिणीकुर्वतआदित्यस्यराशीनामभिमुखमप्रदक्षिणंगमनमुपवर्णितंनतद्बुद्ध्यारूढंदृष्टांतेनविनाभवतीत्याशंकांश्रोतुर्मनसिजायमानांनिराकरोति । यथाकुलालेति ॥ कीटादिनामितिदीर्घाभावआर्षः ॥ २ ॥ ३ ॥४॥ चक्रवशात्स्वतश्चगतिद्वयमविरुद्ध

सौत्येकर्मणिसंयुक्तोवर्ततेगरुडाग्रजः ॥ तथैववालखिल्याख्याऋषयोगुष्ठपर्वकाः ॥ ४१ ॥ प्रमाणेनपरिख्याताःषष्टिसाहस्रसंख्यकाः॥स्तुवंतिपुरतःसूर्यं सूक्तवाक्यैःसुशोभनैः ॥ ४२ ॥ तथाचाऽन्येचऋषयोगंधर्वाअप्सरोरगाः ॥ ग्रामण्योयातुधानाश्चदेवाःसर्वेपरेश्वरम् ॥ ४३ ॥ एकैकशःसप्तसप्तमासिमासिविरोचनम् ॥ सार्धलक्षोत्तरंकोटिनवकंभूमिमंडलम् ॥ ४४ ॥ द्विसहस्रंयोजनानांसगव्यूत्युत्तरंक्षणात् ॥ पर्येतिदेवदेवेशोविश्वव्यापीनिरंतरम् ॥ ४५॥

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांचित्रंसोमादीनांगमादिकम् ॥ तद्गत्यनुसृतानृणांशुभाशुभनिदर्शना ॥ १ ॥ यथाकुलालचक्रेणभ्रमताभ्रमतांसह ॥ तदाश्रयाणांचगतिरन्याकीटादिनांभवेत् ॥ २ ॥ एवंहिराशिवृंदेनकालचक्रेणतेनच ॥ मेरुंध्रुवंचसरतांप्रादक्षिण्येनसर्वदा ॥ ३ ॥ ग्रहाणांभानुमुख्यानांगतिरन्यैवदृश्यते ॥ नक्षत्रांतरगामित्वाद्भांतरेगमनंतथा ॥ ४ ॥ गतिद्वयंचाऽविरुद्धंसर्वत्रैषाविनिर्णयः॥सएवभगवानादिपुरुषोलोकभावनः ॥ ५ ॥ नारायणोऽखिलाधारोलोकानांस्वस्तयेभ्रमन् ॥ कर्मशुद्धिनिमित्तंतुआत्मानंवैत्रयीमयम् ॥६॥ कविभिश्चैववेदेनविजिज्ञास्योऽर्कधाऽभवत् ॥ षट्सुक्रमेणऋतुषुवसंतादिषुचस्वयम् ॥ ७ ॥ यथोपजोषमृतुजान्गुणान्वैविदधातिच ॥ तमेनंपुरुषाःसर्वेत्रय्याचविद्ययासदा ॥ ८ ॥ वर्णाश्रमाचारपथातथाऽम्नातैश्चकर्मभिः ॥ उच्चावचैःश्रद्धयाचयोगानांचवितानकैः ॥ ९ ॥ अंजसाचयजंतेयेश्रेयोविंदंतितेमतम् ॥ अथैषआत्मालोकानांद्यावाभूम्यंतरेणच ॥ १० ॥ कालचक्रगतोभुंक्तेमासान्द्वादशराशिभिः ॥ संवत्सरस्यावयवान्मासःपक्षद्वयंदिवा ॥ ११ ॥ नक्तंचेतिसपादर्क्षद्वयमित्युपदिश्यते ॥ यावतापष्ठमंशंसभुंजीतऋतुरुच्यते ॥ १२ ॥ संवत्सरस्याऽवयवःकविभिश्चोपवर्णितः ॥ यावतार्धेनचाऽऽकाशवीथ्यांप्रचरतेरविः ॥ १३ ॥

मितिपरिहारार्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ विजिज्ञास्योवितर्क्यमाणः ॥ अर्कधाद्वादशधा ॥ ७ ॥ यथोपजोषंयथाकर्मभोगम् ॥ ऋतुजान्गुणान्शीतोष्णादीन् ॥ ८ ॥ ९ ॥ मतमभीष्टम् ॥ सएषएवस्वगत्यामासादिव्यवहारकारणमित्याह । अथैषइति ॥ एषलोकानामात्माद्यावापृथिव्योरंतरेणमध्येयदंतरिक्षंतस्यमध्येयत्कालचक्रंतद्गतमेषादिद्वादशराशिभिः संज्ञायेषांद्वादशमासानांतान्मासान्भुंक्तइत्यर्थः ॥ चैत्रादिसंज्ञास्तुचांद्रमासानाम् ॥ १० ॥ संवत्सरस्यावयवानितिपूर्वेणान्वयः ॥ मासमाह । पक्षद्वयंमासइति ॥ इदंचांद्रेणमानेन ॥ सपादंऋक्षद्वयंसौरेण ॥ दिवानक्तंचाऽहोरात्रमितिपित्र्येण ॥ ११ ॥ षष्ठमंशंराशिद्वयंसऋतुरित्यर्थः ॥ १२ ॥ यावतार्धेनऋतुत्रयात्मकेन ॥ १३ ॥

तंकालमयनमितिप्राक्तनावर्णयंति । अथयावदिति॥सहद्यावापृथिव्योर्मंडलाभ्यामितिशेषः ॥ ताभ्यांमंडलाभ्यांसहगच्छतिससूर्यः ॥ १४ ॥ यंकालंकात्स्न्र्येनषड्ऋतुभिर्द्वादशराशिभि
र्भुंजीततंकालंवत्सरंविदुरित्यर्थः ॥ सचसंवत्सरःपंचधाभिन्नइत्याह । संवत्सरंपरिवत्सरमिति ॥ १५ ॥ भानोरिति ॥ अयंभावः ॥ यदाशुक्लप्रतिपदिसंक्रांतिस्तदासौरचांद्रयोर्मासयो
र्युगपदुपक्रमोभवतिससंवत्सरः ॥ ततःसौरमानेनवर्षेषट्दिनानिवर्धंते चांद्रमानेनषट्न्हसंतीतिद्वादशदिनव्यवधानादुभयोरग्रपश्चाद्भावोभवति ॥ एवंपंचवर्षाणिगच्छंतितन्मध्येद्वौमलमासौ
भवतः ॥ ततःपुनःसंवत्सरोभवति ॥ तदेवमतांतरभेदेनसंवत्सरादिपंचकंभानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगतिभिर्भवतीति ॥ १६ ॥ सोमादीनामपिस्थानंकार्यंचाह । एवंचंद्रइति ॥ अर्करश्मिभ्योमं
डलरूपेभ्यः ॥ १७ ॥ मित्रस्यसूर्यस्यसंवत्सरभुक्तिंपक्षाभ्यांभुंक्तेमित्रस्यमासभुक्तिंसपादभाभ्याम् ॥ भशब्दऋक्षवाची ॥ सपाददिनद्वयेनभुंक्ते ॥ मित्रस्यपक्षभुजिंपक्षभुक्तिंदिवसभुक्तिं

तंप्राक्तनावर्णयंतिअयनंमुनिपूजिताः ॥ अथयावन्नभोमंडलंसहप्रतिगच्छति ॥ १४ ॥ कात्स्न्र्येनसहभुंजीतकालंतंवत्सरंविदुः ॥ संवत्सरंपरिवत्सर
मिडावत्सरमेवच ॥१५॥ अनुवत्सरमिद्वत्सरमितिपंचकमीरितम् ॥ भानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगतिभिःकालवित्तमैः ॥ १६ ॥ एवंभानोर्गतिःप्रोक्ताचंद्रादीनांनि
बोधत ॥ एवंचंद्रोर्करश्मिभ्योलक्षयोजनमूर्ध्वतः ॥ १७ ॥ उपलभ्यमानोमित्रस्यसंवत्सरभुजिंचसः ॥ पक्षाभ्यांचौषधीनाथोभुंक्तेमासभुजिंचसः ॥
॥ १८ ॥ सपादभाभ्यांदिवसभुक्तिंपक्षभुजिंचरेत् ॥ एवंशीघ्रगतिःसोमोभुंक्तेनूनंभचक्रकम् ॥ १९ ॥ पूर्यमाणकलाभिश्चाऽमराणांप्रीतिमावहन् ॥ क्षीय
माणकलाभिश्चपितॄणांचित्तरंजकः ॥ २० ॥ अहोरात्राणितन्वानःपूर्वापरसुघस्रकैः ॥ सर्वजीवनिकायस्यप्राणोजीवःसएवहि ॥ २१ ॥ भुंक्तेचैकैकनक्ष
त्रंमुहूर्तैस्त्रिंशताविभुः ॥ सएवषोडशकलःपुरुषोऽनादिरुत्तमः ॥ २२ ॥ मनोमयोप्यन्नमयोमृतधामासुधाकरः ॥ देवपितृमनुष्यादिसरीसृपसवीरुधाम् ॥
॥ २३ ॥ प्राणाप्यायनशीलत्वात्ससर्वमयउच्यते ॥ ततोभचक्रंभ्रमातियोजनानांत्रिलक्षतः ॥ २४ ॥ मेरुप्रदक्षिणेनैवयोजितंचेश्वरेणतु ॥ अष्टाविंशतिसं
ख्यानिगणितानिसहाऽभिजित् ॥ २५ ॥ ततःशुक्रोद्विलक्षेणयोजनानामथोपरि ॥ पुरःपश्चात्सहैवासावर्कस्यपरिवर्तते॥२६॥शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभि
र्विचरन्विभुः ॥ लोकानामनुकूलोऽयंप्रायःप्रोक्तःशुभावहः ॥ २७ ॥ वृष्टिविष्टंभशमनोभार्गवःसर्वदामुने ॥ शुक्राद्बुधःसमाख्यातोयोजनानांद्विलक्षतः ॥
॥ २८ ॥ शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभिःशुक्रवत्सदा ॥ यदाऽर्काद्व्यतिरिच्येतसौम्यःप्रायेणतत्रतु ॥ २९ ॥ अतिवाताभ्रपातानावृष्ट्यादिभयसूचकः ॥ उप
रिष्टात्ततोभौमोयोजनानांद्विलक्षतः ॥ ३० ॥

चरेत् ॥ एकदिनेनैवभुनक्तीत्यर्थः ॥ एवंद्रुततरगमनश्चंद्रमाभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ पूर्वापरसुघस्रकैःपूर्वपक्षापरपक्षाभ्यामहोरात्राणिवितन्वानइत्यर्थः ॥ सर्वेषांजीवनिवहा
नांप्राणोन्नमयत्वादमृतमयत्वाच्च ॥ अतएवजीवनहेतुत्वाज्जीवश्च ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रदक्षिणेनैवनतुतेषांपृथगन्यागतिरस्तीत्यर्थः ॥ योजितंकालचक्रेईश्वरेणैवयोजितमि
त्यर्थः ॥ सहाभिजित्विभक्तिलोपआर्षः ॥ उत्तराषाढाश्रवणसंधावभिजिन्नामनक्षत्रंफलविशेषेपृथक्कल्पितंतेनसहेत्यर्थः ॥ २५ ॥ पुरःपश्चादिति ॥ पुरतःसूर्येणभोक्ष्यमाणेनक्षत्रेपश्चा
द्भुंक्ते ॥ सहैवभुज्यमाने ॥ २६ ॥ २७ ॥ वृष्टेर्विष्टंभःस्तंभनंयस्मात्ग्रहात्तमुपशमयतीतितथा ॥ २८ ॥ शुक्रवदिति ॥ पुरतःपश्चात्सहैववासूर्यस्यचरतीत्यर्थः ॥ कंचिद्विशेषंचाह ।
यदार्केति ॥ सौम्योबुधः ॥ २९ ॥ ३० ॥

यदिवक्रइति ॥ यदिनवक्रेणाभिवर्ततेतर्हित्रिभिस्त्रिभिःपक्षैः ॥ ३१ ॥ अघानांदुःखानाम् ॥ ३२ ॥ यदिवक्रोभवेन्नैवेति ॥ यदिनवक्रःस्यात्तर्हिपरिवत्सरमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ त्रिंशन्मासैरिति ॥ एकैकस्मिन्राशौत्रिंशन्मासान्विलंबमानःसर्वानेवाऽनुपर्येन्तितावद्भिरनुवत्सरैःप्रायेणहिसर्वेषामशांतिकरः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ दक्षिणंक्रमतेचतेइति ॥ प्रदक्षिणंप्रक्रमंतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इ०दे०तिलकेष्टमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्रिंशद्भिरेकेनोनैस्तुपद्यैरथसविस्तरम् ॥ ध्रुवमंडलसंस्थानंयथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ वैष्णवंपरमंपदमस्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ यत्रवैष्णवेपदेमहाभागवतोध्रुवोऽस्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ समकालमेवयुज्यतेइतितथा ॥ तेननक्षत्रगणेनसहितइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ कालेनेति ॥ सहिध्रुवःसर्वेषांज्योतिर्गणानां ग्रहनक्षत्रभादिनां ह्रस्वआर्षः ॥ अव्यक्तरंहसाऽस्पष्टवेगेनानिमिषेणकालेनभ्राम्यतांभ्राम्यमाणानांस्थाणुरिवाऽवष्टंभःपरमेश्वरेणविहितइत्यन्वयः ॥ ५ ॥ मेढिस्तंभेइति ॥ मेढिस्तं

पक्षैस्त्रिभिस्त्रिःभिसोऽयंभुंक्तेराशीनथैकशः ॥ द्वादशाऽपिचदेवर्षेयदिवक्रोनजायते ॥३१॥ प्रायेणाऽशुभकृत्सोऽयंग्रहोघानांचसूचकः ॥ ततोद्विलक्षमानेन योजनानांचगीष्पतिः॥३२॥एकैकस्मिन्नथोराशौभुंक्तेसंवत्सरंचरन् ॥ यदिवक्रोभवेन्नैवाऽनुकूलोब्रह्मवादिनाम् ॥ ३३ ॥ ततःशनैश्चरोघोरोलक्षद्वयपरोमितः ॥ योजनैःसूर्यपुत्रोयंत्रिंशन्मासैःपरिभ्रमन् ॥३४॥ एकैकराशौपर्येतिसर्वान्राशीन्महाग्रहः ॥ सर्वेषामशुभोमंदःप्रोक्तःकालविदांवरैः ॥३५॥ ततउत्तरतःप्रोक्तमेकादशसुलक्षकैः ॥ योजनैःपरिसंख्यातंसप्तर्षीणांचमंडलम् ॥३६॥ लोकानांशंभावयंतोमुनयःसप्ततेमुने ॥यत्तद्विष्णुपदंस्थानंदक्षिणंक्रमतेचते ॥३७॥इतिश्रीदे०म०अष्टमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथर्षिमंडलादूर्ध्वंयोजनानांप्रमाणतः ॥ लक्षैस्त्रयोदशमितैःपरमंवैष्णवंपदम् ॥ १ ॥ महाभागवतःश्रीमान्वर्ततेलोकवंदितः ॥ औत्तानपादिरिंद्रेणवह्निनाकश्यपेनच ॥ २ ॥ धर्मेणसहचैवास्तेसमकालयुजाध्रुवः ॥ बहुमानंदक्षिणतःकुर्वद्भिःप्रेक्षकैःसदा ॥ ३ ॥ आजीव्यःकल्पजीविनामुपास्तेभगवत्पदम् ॥ ज्योतिर्गणानांसर्वेषांग्रहनक्षत्रभादिनाम् ॥ ४ ॥ कालेनानिमिषेणायंभ्राम्यतांव्यक्तरंहसा ॥ अवष्टंभस्थाणुरिवविहितश्चेश्वरेणसः ॥ ५ ॥ भासतेभासयन्भासास्वीययादेवपूजितः ॥ मेढिस्तंभेयथायुक्ताःपशवःकर्षणार्थकाः ॥ ६ ॥ मंडलानिचरंतीमेसवनत्रितयेनच ॥ एवंग्रहादयःसर्वेभगणाद्यायथाक्रमम् ॥ ७ ॥ अंतर्बहिर्विभागेनकालचक्रेनियोजिताः ॥ ध्रुवमेवाऽवलंब्याशुवायुनोदीरिताश्चरन् ॥८॥ आकल्पांतंचक्रमंतिखेश्येनाद्याःखगाइव ॥ कर्मसारथयोवायुवशगाःसर्वएवते ॥९॥ एवंज्योतिर्गणाःसर्वेप्रकृतेःपुरुषस्यच॥ संयोगानुगृहीतास्तेभूमौननिपतंतिच ॥ १० ॥ ज्योतिश्चक्रंकेचिदेतच्छिशुमारस्वरूपकम् ॥ सोपयोगंभगवतोयोगधारणकर्मणि ॥ ११ ॥

भेयुक्तावद्धाःपशवोवलीवर्दाः ॥ ६ ॥ सवनत्रितयेन त्रिकालम् ॥ ७ ॥ ध्रुवमेवमेढिस्थानापन्नंचरन्चरंतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ खेआकाशेश्येनाद्याःखगाःपक्षिणोयथाक्रमंतिगच्छंतितद्वदित्यर्थः ॥ कर्म सारथिःसहायोयेषाम् ॥ ९ ॥ नन्वेतेज्योतिर्गणानिराधाराःकुतोभुविनपतंतितत्राह । एवमिति । प्रकृतेःपुरुषस्यचयःसंयोगोऽत्यंतस्तेनाऽनुगृहीतामायाशवलब्रह्मरूपभगवत्यनुगृहीतानपतंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ईश्वराधारत्वात्पतनशंकैवनास्तीतिवक्तुंमतांतरमाह । केचिदिति ॥ एतस्याऽपि शिशुमारचक्रस्यपरिच्छिन्नत्वादेतस्याऽपि कआधारइत्याकांक्षायां सर्वव्यापकमायाशवलब्रह्मरूपिणीभगवत्येवाऽऽधारइतिवक्तव्यम् ॥ तस्मात्प्रथमंमतमेवमुख्यमितिकेचित्पदेनसूचितम् ॥ योगधारणकर्मणियोगधारणायांस्थितमितिशेषः ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ लांगूलेअग्राद्धोभागे ॥ १३ ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानिअभिजिदादीनिपुनर्वस्वंतानिचतुर्दशनक्षत्राणि ॥ दक्षिणपार्श्वेदक्षिगायनभानिपुष्यादीन्युत्तराषाढांतानिचतुर्दश
वामपार्श्वे ॥ १५॥१६॥ आकाशसरित्आकाशगंगाऔदरेउदरेइत्यर्थः ॥ तदेवस्थानविशेषेणाविभज्यदर्शयाति । पुनर्वसुश्चेति ॥ दक्षिणवामयोः श्रोण्यावित्यर्थः ॥ १७॥ दक्षिणवामयोः
पश्चिमयोःपादयोरार्द्राश्लेषेइत्यन्वयः ॥ १८ ॥ श्रुतिःश्रवणनक्षत्रंजलभंपूर्वाषाढानक्षत्रम् ॥ इमेदशवामनेत्रयोःकल्पितेइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ वामपार्श्वीयवंक्रिषुवामपार्श्वास्थिषु॥२१॥

यस्याऽवाक्शिरसःकुंडलीभूतवपुषोमुने ॥ पुच्छाग्रेकल्पितोयोऽयंध्रुवउत्तानपादजः ॥ १२ ॥ लांगूलेऽस्यचसंप्रोक्तःप्रजापतिरकल्मषः॥ अग्निरिंद्रश्चध
र्मश्चतिष्ठंतेसुरपूजिताः ॥ १३ ॥ धाताविधातापुच्छांतेकट्यांसप्तर्षयस्ततः ॥ दक्षिणावर्तभोगेनकुंडलाकारमीयुषः ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानीहदक्षपार्श्वे
ऽर्पितानिच ॥ दक्षिणायनभानीहसव्येपार्श्वेऽर्पितानिच ॥ १५ ॥ कुंडलाभोगवेशस्यपार्श्वयोरुभयोरपि॥समसंख्याश्चावयवाभवंतिकुजनंदन ॥ १६ ॥
अजवीथीपृष्ठभागेआकाशसरिदौदुरे ॥ पुनर्वसुश्चपुष्यश्चश्रोण्यौदक्षिणवामयोः ॥ १७ ॥ आर्द्राश्लेषेपश्चिमयोःपादयोर्दक्षवामयोः ॥ अभिजिच्चोत्तराषा
ढानासयोर्दक्षवामयोः ॥ १८ ॥ यथासंख्यंचदेवर्षेश्रुतिश्चजलभंतथा ॥ कल्पितेकल्पनाविद्भिर्नेत्रयोर्दक्षवामयोः ॥१९॥ धनिष्ठाचैवमूलंचकर्णयोर्दक्षवा
मयोः ॥ मघादीन्यष्टभानीहदक्षिणायनगानिच ॥ २० ॥ युंजीतवामपार्श्वीयवंक्रिषुक्रमतोमुने ॥ तथैवमृगशीर्षादीन्युदग्भानिचयानिहि ॥ २१ ॥ दक्ष
पार्श्वेवंक्रिकेषुप्रातिलोम्येनयोजयेत् ॥ शततारातथाज्येष्ठास्कंधयोर्दक्षवामयोः ॥ २२॥ अगस्तिश्चोत्तरहनावधरायांहनौयमः ॥ मुखेष्वंगारकःप्रोक्तोमं
दःप्रोक्तउपस्थके ॥ २३ ॥ बृहस्पतिश्चककुदिवक्षस्यर्कोग्रहाधिपः ॥ नारायणश्चहृदयेचंद्रोमनसितिष्ठति ॥२४॥ स्तनयोराश्विनौनाभ्यामुशनाःपरिकी
र्तितः ॥ बुधःप्राणापानयोश्चगलेराहुश्चकेतवः ॥ २५ ॥ सर्वांगेषुतथारोमकूपेतारागणाःस्मृताः ॥ एतद्भगवतोविष्णोःसर्वदेवमयंवपुः ॥ २६ ॥ संध्यायां
प्रत्यहंध्यायेत्प्रयतोवाग्यतोमुनिः ॥ निरीक्षमाणश्चोत्तिष्ठेन्मंत्रेणानेनधीधरः ॥ २७ ॥ नमोज्योतिर्लोकायकालायाऽनिमिषांपतयेमहापुरुषायाऽभिधीम
हीति ॥ २८ ॥ ग्रहर्क्षताराम्यमाधिदैविकंपापापहंमंत्रकृतांत्रिकालम् ॥ नमस्यतःस्मरतोवात्रिकालंनश्येततत्कालजमाशुपापम् ॥ २९ ॥ ॥ इति
श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अधस्तात्सवितुःप्रोक्तमयुतंराहुमंडलम् ॥ नक्षत्रव
च्चरतिचसैंहिकेयोऽतदर्हणः ॥ १ ॥ सूर्याचंद्रमसोरेवमर्दनःसिंहिकासुतः ॥ अमरत्वंचखेटत्वंलेभेयोविण्वनुग्रहात् ॥ २ ॥

दक्षपार्श्वेविद्यमानेषुप्रातिलोम्येनपूर्वाभाद्रपदांतानि ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥
चतुर्विंशच्छ्लोकवर्यैराहुमंडलमुच्यते ॥ सूर्याधःसंस्थितंयेनग्रहणंचंद्रसूर्ययोः ॥ १ ॥ सूर्यमारभ्यध्रुवांतंसन्निवेशंनिरूप्येदानींसूर्याधस्तान्निरूपयति । अधस्तात्सवितुरिति ॥ सैंहिकेयःसिं
हिकायाःसुतोराहुः ॥ १ ॥ खेटत्वंनक्षत्रत्वम् ॥ २ ॥

ग्रहणंवक्तुमाह । यददस्तरणेरिति ॥ योजनायुतंतरणेर्बिंबमित्यन्वयः ॥ अर्कसहस्रविस्तरंद्वादशसाहस्रयोजनविस्तारंसोमस्यमंडलमित्यन्वयः ॥ त्रयोदशसहस्रंतुत्रयोदशसहस्रयोजनपरि
माणंतुआच्छादकोग्रहोराहुर्वर्ततेसतच्छादकस्तयोःसूर्यसोममंडलयोराच्छादकोभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ कदाच्छादकस्तदाह । पर्वसमयेइति ॥ अमावास्यापूर्णिमारूपेकालेयश्छादकोभवेदित्य
न्वयः ॥ वैरानुबंधी अमृतपानसमयेसूर्याचंद्रमसोर्मध्येप्रविष्टस्यताभ्यांविष्णवेकथनात्तयोर्वैरमनुबध्नाति ॥ ततोहेतोःसूर्याचंद्रमसोर्दूराच्छादनकारकोभवेदित्यन्वयः ॥ ४ ॥ तर्हिसूर्या
चंद्रमसौकुतोनभक्षयतितत्राह।तन्निशम्येति ॥५॥ समंतात्परिवारितंचक्रमित्यन्वयः॥६॥दुःसहेनतत्तेजसामुहूर्तोद्विजमानोमुहूर्तंखिद्यमानश्चकितहृदयः सन्नारात्दूरादेवनिवर्ततेसोऽयमुपरा

यददस्तरणेर्बिंबंतपतोयोजनायुतम् ॥ तच्छादकोऽसुरोज्ञेयोऽप्यर्कसाहस्रविस्तरम् ॥ ३ ॥ त्रयोदशसहस्रंतुसोमस्याच्छादकोग्रहः ॥ यःपर्वसमयेवैरानु
बंधीछादकोऽभवत् ॥ ४ ॥ सूर्याचंद्रमसोर्दूराद्भवेच्छादनकारकः ॥ तन्निशम्योभयत्रापिविष्णुनाप्रेरितंस्वकम् ॥ ५ ॥ चक्रंसुदर्शनंनामज्वालामालाति
भीषणम् ॥ तत्तेजसादुःसहेनसमंतात्परिवारितम् ॥ ६ ॥ मुहूर्तोद्विजमानस्तुदूराच्चकितमानसः ॥ आरान्निवर्ततेसोऽयमुपरागइतीवह ॥ ७ ॥ उच्यते
लोकमध्येतुदेवर्षेअवबुध्यताम् ॥ ततोऽधस्तात्समाख्यातालोकाः परमपावनाः ॥ ८ ॥ सिद्धानांचारणानांचविद्याध्राणांचसत्तम ॥ योजनायुतविख्याता
लोकाःपुण्यानिषेविताः ॥ ९ ॥ ततोऽप्यधस्ताद्देवर्षेयक्षाणांचसरक्षसाम् ॥ पिशाचप्रेतभूतान ांविहाराजिरमुत्तमम् ॥ १० ॥ अंतरिक्षंचतत्प्रोक्तंयावद्वायुः
प्रवातिहि ॥ यावन्मेघास्तथोद्यंतितत्प्रोक्तंज्ञानकोविदैः ॥ ११ ॥ ततोऽधस्ताद्योजनानांशतंयावद्द्विजोत्तम ॥ पृथिवीपरिसंख्यातासुपर्णश्येनसारसाः ॥
॥ १२ ॥ हंसादयःप्रोत्पतंतिपार्थिवाःपृथिवीभवाः ॥ भूसन्निवेशावस्थानंयथावदुपवर्णितम् ॥ १३ ॥ अधस्तादवनेःसप्तदेवर्षेविवराःस्मृताः ॥ एकैकशो
योजनानामायामोच्छ्रायतःपुनः ॥ १४ ॥ अयुतांतरविख्याताःसर्वर्तुसुखदायकाः ॥ अतलंप्रथमंप्रोक्तंद्वितीयंवितलंतथा ॥ १५ ॥ तृतीयंसुतलंप्रोक्तंच
तुर्थंवैतलातलम् ॥ महातलंपंचमंचषष्ठंप्रोक्तंरसातलम् ॥ १६ ॥ सप्तमंविप्रपातालंसप्तैतेविवराःस्मृताः ॥ एतेषुबिलस्वर्गेषुदिवोप्यधिकमेवच ॥ १७ ॥
कामभोगैश्वर्यसुखसमृद्धभुवनेषुच ॥ नित्योद्यानविहारेषुसुखास्वादःप्रवर्तते ॥१८॥ दैत्याश्चकाद्रवेयाश्चदानवाबलशालिनः ॥ नित्यंप्रमुदितारक्ताःकल
त्रापत्यबंधुभिः ॥ १९ ॥ सुहृद्भिरनुजीवाद्यैःसंयुताश्चगृहेश्वराः ॥ ईश्वरादप्रतिहतकामामायाविनश्वते ॥ २० ॥

गइतिलोकेप्रोच्यतेइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ विद्याध्राणांविद्याधराणाम् ॥ अधस्तादित्युक्तंतन्मर्यादामाह । योजनायुतेइति ॥ राहुमंडलादधस्ताद्योजनायुतपरिमितेदेशेसिद्धादीनांलोकाः
संतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ विहाराजिरंवासस्थानम् ॥१०॥ अंतरिक्षंग्रहहीनम् । तस्यावधिमाह । यावद्वायुःप्रवातितीव्रोवाति । तस्याप्यवधिमाह । यावन्मेघाइति ॥ ११ ॥१२॥ पृथिव्याउप
रिभूर्लोकावधिमाह । हंसादयइति ॥ पार्थिवाः पृथिवीविकाराः ॥ १३ ॥ एकैकशोयोजनानामिति ॥ योजनायुतांतरेणप्रत्येकमुच्छ्रिताः ॥ आयामोयोप्यंडकटाहस्यतद्विस्तारेण
॥१४॥ अयुतमंतरमेकैकस्याविवरस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ विप्रेतिसंबोधनम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ काद्रवेयाःसर्पाः ॥१९॥अनुजीवाद्यैरनुचरादिभिः॥ईश्वरादपिअप्रातिहतः कामोयेषाम् ॥२०॥

मायाविभुनामायास्वामिनामायाविनेत्यर्थः ॥ २१ ॥ प्रकामशोयथेच्छंभक्ताविभक्ताःकृताइत्यर्थः ॥ मणिप्रवरशालिनइतिउत्तरत्रान्वेति ॥ २२ ॥२३॥२४॥२५॥ स्वच्छार्णेनस्वच्छज
लेनपूरिताह्रदायेषुतैः ॥ पाठीनामत्स्याः ॥ २६ ॥ नीरजातैःकमलैः ॥ २७ ॥ २८ । २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ जीर्णत्वंजरावैवर्ण्यंदेहस्यवयोवस्थासहिताएतेनबाधंतेइत्यन्वयः ॥ ३२ ॥
॥ ३३ ॥ यस्मिन्भगवत्तेजसिप्राविष्टे ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ छ ॥ द्वात्रिंशत्पद्यकैःपश्चादतलादेश्चवर्णनम् ॥ क्रियतेयत्रभोगानां

निवसंतिसदाहृष्टाःसर्वर्तुसुखसंयुताः ॥ मयेनमायाविभुनायेषुयेषुचनिर्मिताः ॥२१॥ पुरःप्रकामशोभक्तामणिप्रवरशालिनः ॥ विचित्रभवनाट्टालगोपुरा
द्याःसहस्रशः ॥२२॥ सभाचत्वरचैत्यादिशोभाढ्याःसुरदुर्लभाः ॥ नागासुराणांमिथुनैःसपारावतसारिकैः ॥२३॥ कीर्णकृत्रिमभूमिश्चविवरेशगृहोत्तमैः ॥
अलंकृताश्चकासंतिउद्यानानिमहांतिच ॥ २४ ॥ मनःप्रसन्नकारीणिफलपुष्पविशालिभिः ॥ ललनानांविलासार्हैस्थानैःशोभितभाजिच ॥ २५ ॥ ना
नाविहंगमव्रातसंयुक्तजलराशिभिः ॥ स्वच्छार्णपूरितह्रदैःपाठीनसमलंकृतैः ॥ २६ ॥ जलजंतुक्षुब्धनीरनीरजातैरनेकशः ॥ कुमुदोत्पलकह्लारनीलरक्तो
त्पलैस्तथा ॥ २७ ॥ तेषुकृतनिकेतानांविहारैःसंकुलानिच ॥ इंद्रियोत्सवकारैश्चतथैवविविधैःस्वरैः ॥ २८ ॥ अमराणांचपरमांश्रियंचाऽतिशयंतिच ॥
यत्रनैवभयंक्वापिकालगैर्दिनरात्रिभिः ॥ २९ ॥ यत्राऽहिप्रवराणांचशिरःस्थैर्मणिरश्मिभिः ॥ नित्यंतमःप्रबाध्येतसदाप्रस्फुटकांतिभिः ॥३०॥ नवाएतेषु
वसतांदिव्यौषधिरसायनैः ॥ रसान्नपानस्नानाद्यैर्नाऽऽधयोनचव्याधयः ॥ ३१ ॥ वलीपलितजीर्णत्ववैवर्ण्यस्वेदगंधताः ॥ अनुत्साहवयोवस्थानबाधंतेक
दाचन ॥ ३२ ॥ कल्याणानांसदातेषांनचमृत्युभयंकुतः ॥ भगवत्तेजसोऽन्यत्रचक्राच्चैवसुदर्शनात् ॥३३॥ यस्मिन्प्रविष्टेदैतेयवधूनांगर्भराशयः ॥ प्रा
योभयात्पतंत्येवस्रवंतिब्रह्मपुत्रक ॥३४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कन्धेऽष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ ॥छ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ प्रथमेविवरे
विप्रअतलाख्येमनोरमे ॥ मयपुत्रोबलोनामवर्ततेऽखर्वगर्वकृत् ॥१॥ षण्णवत्योयेनसृष्टामायाःसर्वार्थसाधिकाः ॥ मायाविनोयाश्चसद्योधारयंतिचकाश्चन
॥२॥ जृंभमाणस्ययस्यैवबलस्यबलशालिनः ॥ स्त्रीगणाउपपद्यंतेत्रयोलोकविमोहनाः ॥ ३ ॥ पुंश्चल्यश्चैवस्वैरिण्यःकामिन्यश्चेतिविश्रुताः ॥ यांवैविला
यनंप्रेष्ठंप्रविष्टंपुरुषंरहः ॥ ४ ॥ रसेनहाटकाख्येनसाधयित्वाप्रयत्नतः ॥ स्वविलासावलोकानुरागस्मितविगूहनैः ॥ ५॥ संलापविभ्रमाद्यैश्चरमयंत्यपिताः
स्त्रियः ॥ यस्मिन्नुपयुक्तेजनोमनुतेबहुधास्वयम् ॥ ६ ॥ ईश्वरोऽहमहंसिद्धोनागायुतबलोमहान् ॥ आत्मानंमन्यमानःसन्मदांधइवकथ्यते ॥ ७ ॥ एवंप्रो
क्तास्थितिश्चाऽत्रअतलस्यचनारद ॥ द्वितीयविवरस्याऽत्रवितलस्यनिबोधत ॥ ८ ॥

पराकाष्ठास्फुटाभवेत् ॥ १ ॥ अखर्वोमहान्योगर्वस्तंकरोतिसतथा ॥ १ ॥ षण्णवतिमायामध्येकाश्चनधारयंतिनसर्वाः ॥ दुःसंपाद्यत्वात् ॥ २ ॥ उपपद्यंतउत्पन्नाः ॥ ३ ॥
सवर्णेरताः स्वैरिण्यः ॥ कामिन्यस्त्वसवर्णे ॥ तत्राप्यतिचंचलाः पुंश्चल्यः ॥ विलायनंविलायतनम् ॥ ४ ॥ साधयित्वासंभोगसमर्थंकृत्वास्वस्मिन्नसाधारणाविलासास्तत्पूर्वकोवलो
कस्तेनाऽनुरागयुक्तंस्मितंतेनविगूहनमुपगूहनमालिंगनंतदादिभिः ॥ ५ ॥ यस्मिन्रसेउपयुक्तेसेवितेइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ मरुतासमीरणेनसमिद्धोदीप्तः ॥ ११ ॥ तन्निष्ठ्यूतमिति । तेनवह्निनानिष्ठ्यूतंथूत्कृत्यत्यक्तम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
अस्माननुजग्राहेतिनारायणोक्तिः ॥ २१ ॥ सर्वक्लेशादिहेतुमित्यैश्वर्यविशेषणम् ॥ आत्मानुस्मृतेर्मोषणमपहारकम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ गिरिदर्यामवमुच्यस्थितस्तद्द्वारेईश्वरस्तद्दुःखंभक्तिप्रे

भूतलाधस्तलेचैववितलेभगवान्भवः ॥ हाटकेश्वरनामाऽयंस्वपार्षदगणैर्वृतः ॥ ९ ॥ प्रजापतिकृतस्यापिसर्गस्यबृंहणायच ॥ भवान्यामिथुनीभूयआ
स्तेदेवाशिपूजितः ॥ १० ॥ भवयोर्वीर्यसंभूताहाटकीसरिदुत्तमा ॥ समिद्धोमरुतावह्निरोजसापिबतीवहि ॥ ११ ॥ तन्निष्ठ्यूतंहाटकाख्यंसुवर्णंदैत्यवल्लभ
म् ॥ दैत्यांगनाभूषणार्हंसदासंधारयंतिहि ॥ १२ ॥ तद्विलाधस्तलात्प्रोक्तंसुतलाख्यंबिलेश्वरम् ॥ पुण्यश्लोकोबलिर्नामाआस्तेवैरोचनिर्मुने ॥ १३ ॥ म
हेंद्रस्यचदेवस्यचिकीर्षुःप्रियमुत्तमम् ॥ त्रिविक्रमोऽपिभगवान्सुतलेबलिमानयत् ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीमाक्षिप्यस्थापितःकिलदैत्यराट् ॥ इंद्रादिष्व
प्युलब्धायासाश्रीस्तमनुवर्तते ॥ १५ ॥ तमेवदेवदेवेशमाराधयतिभक्तितः ॥ व्यपेतसाध्वसोऽद्यापिवर्ततेसुतलाधिपः ॥ १६ ॥ भूमिदानफलंह्येतत्पा
त्रभूतेऽखिलेश्वरे ॥ वर्णयंतिमहात्मानोनैतद्युक्तंचनारद ॥ १७ ॥ वासुदेवेभगवतिपुरुषार्थप्रदेहरौ ॥ एतद्दानफलंविप्रसर्वथानहियुज्यते ॥ १८ ॥ यस्यैव
देवदेवस्यनामाऽपिविवशोगृणन् ॥ स्वकीयकर्मबंधीयगुणान्विधुनुतेंजसा ॥ १९ ॥ यत्क्लेशबंधहानायसांख्ययोगादिसाधनम् ॥ कुर्वंतेयतयोनित्यंभगव
त्यखिलेश्वरे ॥ २० ॥ नचाऽयंभगवानस्माननुजग्राहनारद ॥ मायामयंचभोगानामैश्वर्यंव्यतनोत्परम् ॥ २१ ॥ सर्वक्लेशाधिहेतुंतदात्मानुस्मृतिमोषण
म् ॥ यंसाक्षाद्भगवान्विष्णुःसर्वोपायविदीश्वरः ॥ २२ ॥ याञ्चाछलेनाऽपहृतंसर्वस्वंदेहशेषकम् ॥ अप्राप्तान्योपायईशःपाशैर्वारुणसंभवैः ॥ २३ ॥ बंध
यित्वाऽवमुच्यापिगिरिदर्यामिवाऽब्रवीत् ॥ असाविंद्रोमहामूढोयस्यमंत्रीबृहस्पतिः ॥२४॥ प्रसन्नमिममत्यर्थमयाचल्लोकसंपदम् ॥ त्रैलोक्यमिदमैश्वर्यं
कियद्वेतातितुच्छकम् ॥२५॥ आशिषांप्रभवंमुक्त्वायोमूढोलोकसंपदि ॥ अस्मत्पितामहःश्रीमान्प्रह्लादोभगवत्प्रियः ॥२६॥ दास्यंवव्रेविभोस्तस्यसर्व
लोकोपकारकः ॥ पित्र्यमैश्वर्यमतुलंदीयमानंचविष्णुना ॥ २७ ॥ पितर्युपरतेवीरनैवैच्छद्भगवत्प्रियः ॥ तस्याऽतुलानुभावस्यसर्वलोकोपधीमतः
॥ २८ ॥ अस्मद्विधोनाल्पपक्वेतरदोषोवगच्छति ॥ एवंदैत्यपतिःसोऽयंबलिःपरमपूजितः ॥ २९ ॥ सुतलेवर्ततेयस्यद्वारपालोहरिःस्वयम् ॥ एकदा
दिग्विजयेराजारावणोलोकरावणः ॥ ३० ॥ प्रविशन्सुतलेयेनभक्तानुग्रहकारिणा ॥ पादांगुष्ठेनप्रक्षिप्तोयोजनायुतमत्रहि ॥ ३१ ॥

रुणालेशतोप्यगणय्यबलिर्वक्ष्यमाणमब्रवीदित्यर्थः ॥ २४ ॥ प्रसन्नंविष्णुलोकसंपदंलोकस्वामित्वमयाचत ॥ २५ ॥ लोकसंपदिआसक्तइतिशेषः ॥ इदमिंद्रेणाऽत्यंतमनुचितंकृतामिति
भावः ॥ २६ ॥ प्रह्लादंवर्णयति। अस्मादिति ॥२७ ॥ सर्वलोकोपधीमतःसर्वलोकोपाधियुक्तस्यविष्णोरतुलप्रभावस्यांतमितिशेषः ॥ २८ ॥ पक्वेभ्यःपरिपक्वेभ्यइतरेअपरिपक्वायेऽनलपाव
हवोदोषास्तेयस्यसंतिसोस्मद्विधोमत्सदृशोदुष्टःकोऽवगच्छति नकोपीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ सप्तत्रिंशन्महापद्यैरर्धश्लोकेनचाधिकैः ॥ तलातलस्थितिःसम्यग्विचारेणोपपाद्यते ॥ १ ॥ त्रिपुराधि
पतिस्त्रिपुरस्वामी ॥ १ ॥ त्रिलोक्याःशंकरेणकल्याणकरेणशिवेनदग्धंपुरत्रयंयस्यसदग्धपूस्त्रयोमयासुरोमहादेवभक्तोऽयंपालितोरक्षितोदेवदेवस्याशिवस्यप्रसादेनतत्रास्तेइत्यर्थः ॥ २ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ अनेकाशिरसांमध्येप्रधानान् ॥ ५ ॥ पतत्रिराजोगरुडः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रत्यनीकाः शत्रवोहविर्भुजांदेवानाम् ॥ ९ ॥ १० ॥ सरमयाशक्रदूत्येति ॥ इंद्रदूत्याप्रयु

एवंभूतानुभावोयंबलिःसर्वसुखैकभुक् ॥ आस्तेसुतलराज्यस्थोदेवदेवप्रसादतः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥
॥ १९ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ततोधस्ताद्विवरकंतलातलमुदीरितम् ॥ दानवेंद्रोमयोनामत्रिपुराधिपतिर्महान् ॥ १ ॥ त्रिलोक्यांःशंकरेणाऽयं
पालितोदग्धपूस्त्रयः ॥ देवदेवप्रसादात्तुलब्धराज्यसुखास्पदः ॥ २ ॥ आचार्योमायिनांसोऽयंनानामायाविशारदः ॥ पूज्यतेराक्षसैर्वीरैःसर्वकार्यसमृद्धये
॥ ३ ॥ ततोधस्तात्सुविख्यातंमहातलमितिस्फुटम् ॥ सर्पाणांकाद्रवेयाणांगणःक्रोधवशोमहान् ॥ ४ ॥ अनेकशिरसांविप्रप्रधानान्कीर्तयामिते ॥कुहक
स्तक्षकश्चैवसुषेणःकालियस्तथा ॥ ५ ॥ महाभोगामहासत्त्वाःक्रूराःक्रूरस्वजातयः ॥ पतत्रिराजाधिपतेरुद्विग्नाःसर्वएवते ॥ ६ ॥ स्वकलत्रापत्यसुहृत्कुटुं
बस्यचसंगताः ॥ प्रमत्ताविहरंत्येवनानाक्रीडाविशारदाः ॥ ७ ॥ ततोधस्ताच्चविवरेरसातलसमाह्वये ॥ दैतेयानिवसंत्येवपणयोदानवाश्चये ॥८॥ निवात
कवचानामहिरण्यपुरवासिनः ॥ कालेयाइतिचप्रोक्ताःप्रत्यनीकाहविर्भुजाम् ॥ ९ ॥ महौजसश्चोत्पत्त्यैवमहासाहसिनस्तथा ॥ सकलेशस्यचहरेस्तेजसा
हतविक्रमाः ॥ १० ॥ बिलेशयाइवसदाविवरेनिवसंतिहि ॥ येवैवाग्भिःसरमयाशक्रदूत्यानिरंतरम् ॥ ११ ॥ मंत्रवर्णाभिरसुरास्ताडिताबिभ्यतिस्मह ॥
ततोप्यधस्तात्पातालेनागलोकाधिपालकाः ॥ १२ ॥ वासुकिप्रमुखाःशंखःकुलिकःश्वेतएवच ॥ धनंजयोमहाशंखोधृतराष्ट्रस्तथैवच ॥ १३ ॥ शंखचूडः
कंबलाश्वतरोदेवोपदत्तकः ॥ महामर्षामहाभोगानिवसंतिविषोल्बणाः ॥ १४ ॥ पंचमस्तकवंतश्चफणासप्तकभूषिताः ॥ केचिद्दशफणाःकेचिच्छतशीर्षा
स्तथापरे ॥ १५ ॥ सहस्रशिरसःकेपिरोचिष्णुमणिधारकाः ॥ पातालरंध्रतिमिरनिकरंस्वमरीचिभिः ॥ १६ ॥ विधमंतिचदेवर्षेसदासंजातमन्यवः ॥
अस्यमूलप्रदेशेहित्रिंशत्साहस्रकेंतरे ॥ १७ ॥ योजनैःपरिसंख्यातेतामसीभगवत्कला ॥ अनंताख्यासमास्तेहिसर्वदेवप्रपूजिता ॥१८॥ अहमित्यभिमान
स्यलक्षणंयंप्रचक्षते ॥ संकर्षणंसात्वतीयाःकर्षणंद्रष्टृदृश्ययोः ॥१९॥ इदंभूमंडलंयस्यसहस्रशिरसःप्रभोः ॥अनंतमूर्तेःशेषस्याध्रियमाणंचशर्षिके ॥२०॥

क्ताभिर्मंत्ररूपाभिर्वाग्भिः ॥ एवंहिवैदिकमाख्यानं पणिभिरसुरैर्निगूढांगामन्वेष्टुंसरमांदेवशुनीमिंद्रेणप्रहितांसंधिमिच्छंतःपणयःप्राहुः ॥ किमिच्छंतीसरमेत्यादि ॥ साचसंधिमनिच्छंतींद्र
स्तुतिपूर्वकंतान्प्रतिपरुषमाह ॥ हताइंद्रेणपणयःशयध्वमित्यादि ॥ तेचतच्छ्रुत्वाबिभ्यतीति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संकर्षणनाम्नोनिरुक्ति ॥२०॥
माह । अहमित्यभिमानस्येति ॥ द्रष्टृदृश्ययोःसम्यक्कर्षणमेकीकरणंयेनतत्कृतोऽहमित्यभिमानोलक्षणंचिह्नमधिष्ठातुर्यस्याऽहंकाराधिष्ठानेनचदृग्दृश्यसंकर्षणात्संकर्षणइत्यर्थः ॥ १९॥२० ॥

सिद्धार्थःसर्षपः ॥ २१ ॥ व्यूहैकादशशोभितः ॥ एकादशरुद्रमूर्तिरूपेण ॥ २२ ॥ २३ ॥ नखमंडलेइतिजात्येकवचनंमंडलेष्वित्यर्थः ॥ विराजन्मणिमंडलेष्वित्यनुरोधात् ॥ २४ ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मतंगमोहस्तीयथाकांचनींस्वर्णमयींवरत्रांकक्षांयद्वद्बिभर्तितथैवायंकांचनींकक्षांविभर्ती
त्यर्थः ॥ उमासंहितायां ध्रुवमंडलमारभ्यशेषलोकांतमीश्वरि ॥ नानालोकाःसमाख्यातास्तत्रतल्लोकवासिनः ॥ नानारत्नमयींमूर्तिंनानाधातुमयींतथा ॥ स्थापयित्वापूजयंति नानास्व
च्छोपचारकैः ॥ कैलासेचैववैकुंठेब्रह्मलोकेतथैवच ॥ नवरत्नमयींमूर्तिंभगवत्यानिरंतरम् ॥ शिवद्रुहिणवैकुंठाःपूजयंतिविधानतः ॥ नानावर्षेषुवर्षाधिपतयश्चतथैवच ॥ नकाश्चित्रिषुलोके

पृथ्वीगोलमशेषंहिसिद्धार्थइवलक्ष्यते ॥ यस्यकालेनदेवस्यसंजिहीर्षोःसमंविभोः ॥ २१ ॥ चराचरंभ्रुवोरंतार्विवरादुदपद्यत ॥ सांकर्षणोनामरुद्रोव्यूहैका
दशशोभितः ॥२२॥ त्रिलोचनस्त्रिशिखंशूलमुत्तंभयन्स्वयम् ॥ उदतिष्ठन्महासत्त्वोमहाभूतक्षयंकरः ॥२३॥ यस्यांघ्रिकमलद्वंद्व शोणाच्छनखमंडले॥
विराजन्मणिबिंबेषुमहाहिपतयोनिशम् ॥ २४ ॥ एकांतभक्तियोगेनसहसात्त्वतपुंगवैः ॥ प्रणमंतःस्वमूर्धांतेस्वमुखानिसमीक्षते ॥ २५ ॥ स्फुरत्कुंडलमा
णिक्यप्रभामंडलभांत्यपि ॥ सुकपोलानिचारूणिगंडस्थलद्युमंतिच ॥ २६ ॥ नागराजकुमार्योपिचार्वंगविलसत्त्विषः ॥ विशदैर्विपुलैस्तद्वद्धवलैःसुभ
गैस्तथा ॥२७॥ रुचिरैर्भुजदंडैश्चशोभमानाइतस्ततः ॥ चंदनागुरुकाश्मीरपंकलेपेनभूषिताः ॥ २८ ॥ तदभिमर्षसंजातकामवेशसमायुताः ॥ ललित
स्मितसंयुक्ताःसव्रीडंलोकयंतिच ॥ २९ ॥ अनुरागमदोन्मत्तविघूर्णारुणलोचनम् ॥ करुणावलोकनेत्रंचआशासानास्तथाशिषः ॥३०॥ सोऽनंतोभगवा
न्देवोनंतसत्त्वोमहाशयः ॥ अनंतगुणवार्धिश्चआदिदेवोमहाद्युतिः ॥३१॥ संहृतामर्षरोषादिवेगोलोकशुभायच ॥ आस्तेमहासत्त्वनिधिःसर्वदेवप्रपूजितः
॥३२॥ध्यायमानःसुरैःसिद्धैरसुरैश्चोरगैस्तथा ॥ विद्याधरैश्चगंधर्वैर्मुनिसंघैश्चनित्यशः ॥३३॥ अनारतमदोन्मत्तलोकविह्वललोचनः ॥ वाक्यामृतेनविबु
धान्स्वपार्षदगणानपि ॥३४॥ आप्यायमानःसविभुर्वैजयंतींस्रजंदधत् ॥ अम्लानाभिनवैःस्वच्छैस्तुलसीदलसंचयैः ॥ ३५ ॥ माद्यन्मधुकरव्रातघोषश्री
संयुतांसदा॥नीलवासादेवदेवएककुंडलभूषितः॥३६॥हलस्यककुदिन्यस्तसुपीवरभुजोव्ययः॥महेंद्रःकांचनींयद्वद्वरत्रांचमतंगमः ॥ ३७॥ उदारलीलोदे
वेशोवर्णितःसात्त्वतर्षभैः॥इ०दे०भा०म०ऽष्टमस्कंधेविंशोऽध्यायः॥२०॥नारायणउवाच ॥ तस्यानुभावंभगवान्ब्रह्मपुत्रःसनातनः ॥ सभायांब्रह्मदेवस्यगा
यमानउपासते॥१॥उत्पत्तिस्थितिलयहेतवोस्यकल्पाःसत्त्वाद्याःप्रकृतिगुणायदीक्षयासन्॥यद्रूपंध्रुवमकृतंयदेकमात्मन्नानाधात्कथमुहवेदतस्यवर्त्म॥२॥

पुलोकएवंविधःक्वचित् ॥ यत्रदेव्याःपदार्चानतथातस्याःस्मृतिःपरेति ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ अष्टाविंशतिभिःश्लोकैःशेषस्तुतिपुर
सरम् ॥ नरकाणांस्वरूपंचयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ तस्येति ॥ तस्यअनंतस्य ॥ १ ॥ उत्पत्तीति ॥ अस्यजगतउत्पत्त्यादिहेतवोगुणायस्य ॥ यस्येक्षयाकल्पाःसमर्थाःस्वस्वकार्येआ
सन् ॥ यस्यतुरूपंध्रुवमनंतमकृतमनादि ॥ तत्रहेतुःयदेकमेवसत् आत्मन्नात्मनिनानाकार्यप्रपंचमधात् तस्यब्रह्मस्वरूपस्यवर्त्मतत्त्वंजनःकथमुहवेदनवेदेवेत्यर्थः ॥ २ ॥

तर्हिकथमसौमुमुक्षुभिःसेव्यतेतत्राह । मूर्तिमिति । यत्रेदंसदसद्विभातिसनोऽस्माकंभक्तानांपुरुकृपयाबहुकृपयासंशुद्धंसत्त्वंमूर्तिंबभार ॥ स्वजनानांमनांस्यादातुंवशीकर्तुंयस्यलीलांमृगपतिः सिंहःआददेआशिक्षयत् ॥ यतउदाराणिवीर्याणियस्य ॥ तस्मादन्यंमुमुक्षुःकमाश्रयेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ ३ ॥ प्रलंभनाद्वापरिहासात् ॥ ४ ॥ सत्त्वानिप्राणिनः ॥ सहस्रजिह्वोऽपिको गणयेत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ एतावत्यएवेहकामान्कामयमानैर्नृभिरुपगंतव्यागतयइत्यन्वयः ॥ ७ ॥ यथोपदेशंयथाशास्त्रंकामान्कामयमानकैःकामयमानैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ कर्मणांसर्व

मूर्तिंनःपुरुकृपयाबभारसत्त्वंसंशुद्धंसदसदिदंविभातियत्र ॥ यल्लीलांमृगपतिराददेनवद्यामादातुंस्वजनमनांस्युदारवीर्यः ॥ ३ ॥ यन्नामश्रुतमनुकीर्तयेदक स्मादार्तोवायदिपतितःप्रलंभनाद्वा ॥ हंत्यंहःसपदिनृणामशेषमन्यंकंशेषाद्भगवतआश्रयेन्मुमुक्षुः ॥ ४ ॥ मूर्धन्यार्पितमणुवत्सहस्रमूर्ध्नोभूगोलंसगिरिसरि त्समुद्रसत्त्वम् ॥ आनंत्यादनमितविक्रमस्यभूम्नःकोवीर्याण्यधिगणयेत्सहस्रजिह्वः ॥ ५ ॥ एवंप्रभावोभगवाननंतोदुरंतवीर्योरुगुणानुभावः ॥ मूलेरसायाः स्थितआत्मतंत्रोयोलीलयाक्ष्मांस्थितयेबिभर्ति ॥ ६ ॥ एताह्येवेहनृभिर्गतयोमुनिसत्तम ॥ गंतव्याबहुशोयद्वद्यथाकर्मविनिर्मिताः ॥ ७ ॥ यथोपदेशं चकामान्सदाकामयमानकैः ॥ एतावतीर्हिराजेंद्रमनुष्यमृगपक्षिषु ॥ ८ ॥ विपाकगतयःप्रोक्ताधर्मस्यवशगास्तथा ॥ उच्चावचाविसदृशायथाप्रश्नंनिबोध त ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वैचित्र्यमेतल्लोकस्यकथंभगवताकृतम् ॥ समानत्वेकर्मणांचतन्नोब्रूहियथातथम् ॥ १० ॥ नारायणउवाच ॥ कर्तुःश्रद्धावशादे वगतयोऽपिपृथग्विधाः ॥ त्रिगुणत्वात्सदातासांफलंविसदृशंत्विह ॥ ११ ॥ सात्त्विक्याश्रद्धयाकर्तुःसुखित्वंजायतेसदा ॥ दुःखित्वंचतथाकर्तूराजस्याश्र द्धयाभवेत् ॥ १२ ॥ दुःखित्वंचैवमूढत्वंतामस्याश्रद्धयोदितम् ॥ तारतम्यात्तुश्रद्धानांफलवैचित्र्यमीरितम् ॥ १३ ॥ अनाद्यविद्याविहितकर्मणांपरिणा मजाः ॥ सहस्रशःप्रवृत्तास्तुगतयोद्विजपुंगव ॥ १४ ॥ तद्भेदान्वर्णयिष्यामिप्राचुर्येणद्विजोत्तम ॥ त्रिजगत्याअंतरालेदक्षिणस्यांदिशीहवै ॥ १५ ॥ भूमेर धस्तादुपरित्वतलस्यचनारद ॥ अग्निष्वात्ताःपितृगणावर्ततेपितरश्चह ॥ १६ ॥ वसंतियस्यांस्वीयानां गोत्राणांपरमाशिषः ॥ सत्याःसमाधिनाशंसंत्वा शासानाःपरेणवै ॥ १७ ॥ पितृराजोऽपिभगवान्संपरेतेषुजंतुषु ॥ विषयंप्रापितेष्वेषुस्वकीयैःपुरुषैरिह ॥ १८ ॥ सगणोभगवत्प्रोक्ताज्ञापरोदमधारकः ॥ यथाकर्मयथादोषंविदधातिविचारदृक् ॥ १९ ॥ स्वान्गणान्धर्मतत्त्वज्ञान्सर्वानाज्ञाप्रवर्तकान् ॥ सदाप्रेरयतिप्राज्ञोयथादेशनियोजितान् ॥ २० ॥ नर कानेकविंशत्यासंख्ययावर्णयंतिहि ॥ अष्टाविंशमितान्केचित्तानानुक्रमतोब्रुवे ॥ २१ ॥

प्राणिकर्मणांसमानत्वेवैषम्यनैर्घृण्यरहितेनमायाशबलब्रह्मणाकथमेतस्यवैचित्र्यंकृतमितियथातथंतन्नोब्रूहीत्यन्वयः ॥ १० ॥ कर्मणांसमानत्वमेवनास्तिकर्मकर्तॄणांत्रिगुणमायाशक्तिसंब द्धत्वात् ॥ तयामायाशक्त्यापूर्वपूर्वकर्मवशाद्यथायथासात्त्विकादिकर्मसुप्रेर्यंतेतथातथाकरोति ॥ तदनुरूपफलोपभोगायचलोकभोगफलवैचित्र्यंकृतमित्याह । कर्तुःश्रद्धावशादेवेति ॥ तासांश्रद्धानांत्रिगुणत्वात्सात्त्विकादिभेदेनगुणत्रयात्मकत्वाद्विसदृशमसमानंफलमित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तस्मान्मायाशक्तिशबलब्रह्मरूपभगवत्याएवाराधनंकर्तव्यमि तिगूढोभिसंधिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ विषयंयमलोकरूपंदेशम् ॥ १८ ॥ दमधारकोदंडधारकोविदधातिदंडमितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ वज्रकंटकशाल्मलीत्येकोनरकः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ द्विपंचाशतपद्यवर्यैर्यात
नाकारकाणिच ॥ पातकानिसमासेनप्रोच्यंतेसंग्रहेणतु ॥ १ ॥ कर्मभेदायातनाप्तिभूमयोयातनाकारकाः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ यःपतिमिति ॥ यांस्त्रियंगच्छतितस्याःपतिंवंचयि

तामिस्रअंधतामिस्रोरौरवोऽपितृतीयकः ॥ महारौरवनामाचकुंभीपाकोपरोमतः ॥ २२ ॥ कालसूत्रंतथाचाऽसिपत्रारण्यमुदाहृतम् ॥ सूकरस्यमुखंचांध
कूपोऽथकृमिभोजनः ॥ २३ ॥ संदंशस्तप्तमूर्तिश्चवज्रकंटकएवच ॥ शाल्मलीचाऽथदेवर्षेनाम्नावैतरणीतथा ॥ २४ ॥ पूयोदःप्राणरोधश्चतथाविशसनंम
तम् ॥ लालाभक्षःसारमेयादनमुक्तमतःपरम् ॥ २५ ॥ अवीचिरप्ययःपानंक्षारकर्दमएवच ॥ रक्षोगणाख्यसंभोजःशूलप्रोतोप्यतःपरम् ॥ २६ ॥ दंदशू
कोवटारोधःपर्यावर्तनकःपरम् ॥ सूचीमुखमितिप्रोक्ताअष्टाविंशतिनारकाः ॥ २७ ॥ इत्येतेनारकानामयातनाभूमयःपराः ॥ कर्मभिश्चापिभूतानांगम्याःप
द्मजसंभव ॥ २८ ॥ इतिश्रीदे॰महापु॰अष्टमस्कंधे एकविंशोऽध्यायः ॥२१॥ ॥ नारदउवाच ॥ कर्मभेदाःकतिविधाःसनातनमुनेमम ॥ श्रोतव्याःसर्वथैवैते
यातनाप्राप्तिभूमयः ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ योवैपरस्यवित्तानिदारापत्यानिचैवहि ॥ हरतेसहिदुष्टात्मायमानुचरगोचरः ॥ २ ॥ कालपाशेनसंबद्धोया
म्यैरतिभयानकैः ॥ तामिस्रनामनरकेपात्यतेयातनास्पदे ॥ ३ ॥ ताडनंदंडनंचैवसंतर्जनमतःपरम् ॥ याम्याःकुर्वंतिपाशाढ्याःकश्मलंयातिचैवहि ॥ ४ ॥
मूर्च्छामायातिविवशोनारकीपद्मभूसुत ॥ यःपतिंवंचयित्वातुदारादीनुपभुज्यति ॥ ५ ॥ अंधतामिस्रनरकेपात्यतयमकिंकरैः ॥ पात्यमानोयत्रजंतुर्वेदना
परवान्भवेत् ॥ ६ ॥ नष्टदृष्टिर्नष्टमतिर्भवत्येवाऽविलंबतः ॥ वनस्पतिर्भज्यमानमूलोयद्वद्भवेदिह ॥ ७ ॥ तस्मादप्यंधतामिस्रनाम्नाप्रोक्तःपुरातनैः ॥ एत
न्ममाहमितियोभूतद्रोहेणकेवलम् ॥ ८ ॥ पुष्णातिप्रत्यहंस्वीयकुटुंबंकार्यलंपटः ॥ एतद्विहायचाऽत्रैवस्वाशुभेनपतेदिह ॥ ९ ॥ रौरवेनामनरकेसर्वसत्त्व
भयावहे ॥ इहलोकेऽमुनायेतुहिंसिताजंतवःपुरा ॥ १० ॥ तएवरुरवोभूत्वापरत्रपीडयंतितम् ॥ तस्माद्रौरवमित्याहुःपुराणज्ञामनीषिणः ॥ ११ ॥ रुरुः
सर्पाद्वतिक्रूरोजंतुरुक्तःपुरातनैः ॥ एवंमहारौरवाख्योनरकोयत्रपूरुषः ॥ १२ ॥ यातनांप्राप्यमाणोहियःपरंदेहसंभवः ॥ क्रव्यादानामरुरवस्तंक्रव्येघातयं
तिच ॥ १३ ॥ यउग्रःपुरुषःक्रूरःपशुपक्षिगणानपि ॥ उपरंधयतेमूढोयाम्यास्तंरंधयंतिच ॥ १४ ॥ कुंभीपाकेतप्ततैलेऽपर्यपिचनारद ॥ यावंतिपशुरोमा
णितावद्वर्षसहस्रकम् ॥ १५ ॥ पितृविप्रब्राह्मणध्रुक्कालसूत्रेसनारके ॥ अग्न्यर्काभ्यांतप्यमानेनारकीविनिवेशितः ॥ १६ ॥ क्षुत्पिपासादह्यमानोंतःशरी
रस्तथाबहिः ॥ आस्तेशेतेचेष्टतेचाऽवतिष्ठतिचधावति ॥ १७ ॥

त्वेत्यर्थः ॥ उपभुज्यतिसेवतेइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ एतन्मामहमितिएतदहमितिममाहमितिभूतद्रोहेणेत्यर्थः ॥ ८ ॥ यत्कुटुंबार्थमेवंकरोतितदेतदत्रैवविहायस्वाशुभेनकर्मणाइह
रौरवेपतेदित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ क्रव्येमांसेघातयंति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

पाखंडमिति ॥ तदुक्तंपुराणांतरे ॥ यानिरूपाणिजगृहेइंद्रोहयजिहीर्षया ॥ तानिपापस्यखंडानिलिंगंखंडमिहोच्यतेइति ॥१८॥ पाशब्देनतुवेदार्थःपाखंडास्तस्यखंडकाइतिच ॥ १९ ॥
॥ १९ ॥ धाराभिरार्षप्रयोगोधाराभिरित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ विविक्तपरपीडइति। ईश्वरेणोपकल्पितारक्तपानादिलक्षणावृत्तिर्येषांमत्कुणादीनाम् ॥ नविविक्ता
विज्ञातापरव्यथायैरविवेकिभिस्तेषाम् ॥ द्वितीयाषष्ठ्यर्थे ॥ ब्राह्मणादिभावेनविधिनिषेधपूर्वकमुपकल्पितावृत्तिर्यस्यविविक्ताविज्ञातापरव्यथायेनविवेकिनासयदितादृशानांव्यथामाचरते

निजवेदपथाद्योवैपाखंडंचोपयातिच ॥ अनापद्यपिदेवर्षेतंपापंपुरुषंभटाः ॥ १८ ॥ असिपत्रवनंनामनरकंवेशयंतिच॥कशयाप्रहरंत्येवनारकीतद्गतस्तदा
॥ १९ ॥ इतस्ततोधावमानउत्तालमतिवेगितः ॥ असिपत्रैश्छिद्यमानउभयत्रचधाराभिः ॥२०॥ संछिद्यमानसर्वांगोहाहतोऽस्मीतिमूर्च्छितः ॥ वेदनांपर
मांप्राप्तःपतत्येवपदेपदे ॥ २१ ॥ स्वधर्मानुगतंभुंक्तेपाखंडफलमल्पधीः ॥ योराजाराजपुरुषोदंडयेद्वैत्वधर्मतः ॥२२॥ द्विजेशरीरदंडंचपापीयान्नारकीच
सः ॥ नरकेसूकरमुखेपात्यतेयमकिंकरैः ॥२३॥ विनिष्पिष्टावयवकोवलवद्भिस्तथेक्षुवत्॥आर्तस्वरेणस्वनयन्मूर्च्छितःकश्मलंगतः॥२४॥सपीड्यमानो
बहुधावेदनांयात्यतीवहि ॥ विविक्तपरपीडोयोप्यविविक्तपरव्यथाम् ॥ २५ ॥ ईश्वरांकितवृत्तीनांव्यथामाचरतेस्वयम्॥ सचांधकूपेपततितदभिद्रोहयंत्रि
ते ॥ २६॥ तत्राऽसौजंतुभिःक्रूरैःपशुभिर्मृगपक्षिभिः ॥ सरीसृपैश्चमशकैर्यूकामत्कुणजातिभिः ॥२७॥ मक्षिकाभिश्चतमसिदंदशूकैश्चपीड्यते ॥ परिक्राम
तिचैवाऽत्रकुशरीरेचजंतुवत् ॥ २८ ॥ यस्तुसंविहितैःपंचयज्ञैःकाकैश्चसंस्तुतः ॥ अश्नातिचाऽसंविभज्ययत्किंचिदुपपद्यते॥२९॥ सपापपुरुषःक्रूरैर्याम्यै
श्चकृमिभोजने ॥ नरकाधमकेदुष्टकर्मणापरिपात्यते ॥ ३० ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णेकृमिकुंडेभयंकरे ॥ कृमिरूपंसमासाद्यभक्ष्यमाणश्चतैःस्वयम्॥३१॥
अप्रत्ताप्रहुतादोयःपातमाप्नोतितत्रवै ॥ यस्तुस्तेयेनचबलाद्धिरण्यंरत्नमेवच ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणस्याऽपहरतिअन्यस्यापिचकस्यचित् ॥ अनापदिचदेवर्षेत
ममुत्रयमानुगाः ॥ ३३ ॥ अयस्मयैरग्निपिंडैःसंदंशैर्निष्कुषंतिच ॥ योऽगम्यांयोषितंगच्छेदगम्यंपुरुषंचया ॥ ३४ ॥ तावमुत्रापिकशयाताडयंतोयमानु
गाः ॥ तिग्मयालोहमय्याचसूर्म्याप्यालिंगयंतितम् ॥ ३५ ॥ तांचापियोषितंसूर्म्यालिंगयंतियमानुगाः ॥ यस्तुसर्वाभिगमनःपुरुषःपापसंचयी ॥ ३६ ॥
निरयेऽमुत्रतंयाम्याःशाल्मलींरोपयंतितम् ॥ वज्रकंटकसंयुक्तांशाल्मलींतामयस्मयीम् ॥ ३७ ॥ राजन्याराजपुरुषायेवापाखंडवर्तिनः ॥ धर्मसेतुंविभिं
दंतितेपरेत्यगतानराः ॥ ३८ ॥ वैतरण्यांपतंत्येवभिन्नमर्यादपातकाः ॥ नद्यांनिरयदुर्गस्यपरिखायांचनारद ॥ ३९ ॥

सोंधकूपेपततीत्यन्वयः ॥ २५॥२६॥२७॥ अत्राऽस्मिँल्लोके ॥२८॥ यस्त्विति ॥ यत्किंचिद्धनान्नादिकमुपपद्यतेप्राप्तंभवतितत्संविहितैः शास्त्रेणविहितैः पंचमहायज्ञैर्देवताभ्योऽसंविभज्य
नदत्त्वाअश्नातियःपुरुषः ॥ कथंभूतःकाकैःसंस्तुतः ॥ समत्वेनवर्णितइत्यन्वयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अप्रत्तमसंविभक्तमतिथिभ्योऽप्रहुतंचात्तीतिसः अप्रत्ताप्रहुतादोयोभव
तिसपातमाप्नोतीत्यर्थः ॥३२॥३३॥ निष्कुषंतित्वचिंछिंदंति ॥३४॥ तिग्मयासूर्म्याप्रतिमया ॥३५॥ सूर्म्यापुरुषप्रतिमयातप्तयासर्वाभिगमनःपश्वाद्युपसंगतः ॥ ३६॥३७॥३८॥३९ ॥

नात्मनोदेहेनावियुजंतिवियोगंमाप्नुवंति ॥ “ असुभिःप्राणैरुह्यमानाऊर्ध्वोच्छ्वासवंतइत्यर्थः । इदंविष्णुभागवते” ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पशुचर्यास्वेच्छाचारः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सप्तशत्येति ॥ विंशत्यधिकसप्तशतसंख्याःसारमेयाइत्यन्वयः ॥ ५२ ॥ इ० दे० भा० तिलकेऽष्टमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥
॥ २२ ॥ एकत्रिंशन्महापचैःशिष्टास्तुनरकाभिधाः ॥ वर्णनंक्रियतेतेषां वैराग्यंलभ्यतेयतः ॥ १ ॥ येनराइति ॥ १ ॥ २ ॥ अनाकाशेनिरालंबेइत्यर्थः ॥ ३ ॥ वीचिस्तरंगस्तद्वद्वीचि

यादोगणैःसमंतात्तुभक्ष्यमाणाइतस्ततः ॥ नात्मनावियुजंत्येवनाऽसुभिश्चापिनारद ॥ ४० ॥ स्वीयेनकर्मपाकेनोपतपंतिचसर्वतः ॥ विण्मूत्रपूयरक्तैश्चके
शास्थिनखमांसकैः ॥ ४१ ॥ मेदोवसासंयुतायांनद्यामुपपतंतिते ॥ वृषलीपतयोयेचनष्टशौचागतत्रपाः ॥ ४२ ॥ आचारनियमैस्त्यक्ताःपशुचर्यापराय
णाः ॥ तेऽत्रानुकष्टगतयोविण्मूत्रश्लेष्मरक्तकैः ॥ ४३ ॥ श्लेष्ममलसमापूर्णेनिपतंतिदुराग्रहाः ॥ तदेवखादयंत्येतान्यमानुचरवर्गकाः ॥ ४४ ॥ येश्वानग
र्दभाढीनांपतयोवैद्विजातयः ॥ मृगयारसिकानित्यमतीर्थेमृगघातकाः ॥ ४५ ॥ परेतांस्तान्यमभटालक्षीभूतान्नराधमान् ॥ इषुभिश्चविभिंदंतितांस्तान्दुर्ने
यमागतान् ॥ ४६ ॥ येदंभादंभयज्ञेषुपशून्घ्नंतिनराधमाः ॥ तानमुष्मिन्यमभटानरकेवैशसेतदा ॥ ४७ ॥ निपात्यपीडयंत्येवकशाघातैर्दुरासदैः॥योभा
र्यांचसवर्णांवैद्विजोमदनमोहितः ॥ ४८ ॥ रेतःपातयतेमूढोऽमुत्रतंयमकिंकराः ॥ रेतःकुंडेपातयंतिरेतःसंपाययंतिच ॥४९॥ येदस्यवोऽग्निदाश्चैवगरदाः
सार्थघातकाः ॥ ग्रामान्सार्थान्विलुंपंतिराजानोराजपूरुषाः ॥ ५० ॥ तान्परेतान्यमभटानयंतिश्वानकादनम् ॥ विंशत्यधिकसंख्याताःसारमेयामहाद्भु
ताः ॥ ५१ ॥ सप्तशत्यासमाख्यातारभसंखादयंतिते ॥ सारमेयादनंनामनरकंदारुणंमुने ॥ ५२ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिअवीचिप्रमुखान्मुने ॥ इतिश्री
देवीभागवतेम०ऽष्टमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ येनराःसर्वदासाक्ष्येअनृतंभाषयंतिच ॥ दानेविनिमयेऽर्थस्यदेवर्षेपाप
बुद्धयः ॥ १ ॥ तेप्रेत्याऽमुत्रनरके अवीच्याख्येऽतिदारुणे ॥ योजनानांशतोच्छ्रायाद्गिरिमूर्ध्नःपतंतिहि ॥२॥ अनाकाशेऽधःशिरसस्तदवीचीतिनामके ॥
यत्रस्थलंदृश्यतेचजलवद्वीचिसंयुतम् ॥ ३ ॥ अवीचिमत्ततस्तत्रतिलशश्छिन्नविग्रहः ॥ म्रियतेनैवदेवर्षेपुनरेवावरोप्यते ॥ ४ ॥ योवाद्विजोवाराजन्यो
वैश्योवाब्रह्मसंभव ॥ सोमपीथस्तत्कलत्रंसुरांवापिबतीवहि ॥५॥ प्रमादतस्तुतेषांवैनिरयेपरिपातनम् ॥ कुर्वंतियमदूतास्तेपानंकार्ष्णायसोमुने ॥६॥ व
ह्निनाद्रवमाणस्यनितरांब्रह्मसंभव ॥ संभावनेनस्वस्यैवयोऽधमोपिनराधमः ॥ ७ ॥ विद्याजन्मतपोवर्णाश्रमाचारवतोनरान् ॥ वरीयसोपिनबहुमन्यतेपु
रुषाधमः ॥ ८ ॥ सनीयतेयमभटैःक्षारकर्दमनामके ॥ निरयेऽर्वाक्शिराघोरादुरंतयातनाश्नुते ॥ ९ ॥

मत्नवीचिमदवीचिमत् ॥ ततोहेतोस्ततस्थलमवीचिमदवीचिसंज्ञकमित्यर्थः ॥ ४ ॥ अन्योपिवाव्रतस्थःसन्राजन्योवावैश्योवा ॥ सोमपीथःकृतसोमपानइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ वह्निनाद्रव
माणस्यकार्ष्णायसोलोहस्यपानंकारयंतीतिशेषः ॥ संभावनेनात्मसंभावनयेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ यातनाश्नुतेअत्रविभक्तिलोपआर्षः ॥ ९ ॥

यजंतिअन्यंदेवम् ॥ भैरवादीन्नरमेधेननरपशुना ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वैश्रंभकैर्विश्वासोपायैः ॥ विश्रंभय्यविश्वासंकारयित्वा ॥ १३ ॥ क्रीडनोत्कारकान्क्रीडासाधनानीवाविद्यमानान्घातयंतिविश्वासघातिनइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ आत्मशमलमात्मनाकृतंपापम् ॥ उद्वेजयंतिकठोरभाषणादिभिर्भयंददाति ॥ उल्बणवृत्तयःक्रूरस्वभावाः ॥ १६ ॥ यथासर्पादिकाःक्रूराउद्वेजयंतितथा ॥ १७ ॥ पंचाननाःसप्तमुखाः सर्पाःबिलेशयामूषकान्यथाग्रसंतितथा ॥ १८ ॥ अवटेषुअंधकूपेषु ॥ कुसूलादिषुनिष्प्रकाशगृहादिषुगुहादिषुचांधकारयुक्तासुनि

येत्वेनरायजंत्यन्यंनरमेधेनमोहिताः ॥ स्त्रियोपिवानरपशुंखादंत्यत्रमहामुने ॥ १० ॥ पशवोनिहितास्तेतुयमसद्मनिसंगताः ॥ सौनिकाइवतेसर्वेविदार्यासिधारया ॥ ११ ॥ असृक्पिबंतिनृत्यंतिगायंतिबहुधामुने ॥ यथेहमांसभोक्तारःपुरुषादादुरासदाः ॥ १२ ॥ अनागसोपियोरण्येग्रामेवाब्रह्मपुत्रक ॥ वैश्रंभकैरुपसृतान्विश्रंभय्यजिजीविषून् ॥ १३ ॥ शूलसूत्रादिषुप्रोतान्क्रीडनोत्कारकानिव ॥ पातयंतिचतेप्रेत्यशूलपातेपतंतिह ॥ १४ ॥ शूलादिषुप्रोतदेहाःक्षुत्तृड्भ्यांचातिपीडिताः ॥ तिग्मतुंडैःकंकबकैरितश्चेतश्चताडिताः ॥ १५ ॥ पीडिताआत्मशमलंबहुधासंस्मरंतिहि ॥ येभूतानुद्वेजयंतिनराउल्बणवृत्तयः ॥ १६ ॥ यथासर्पादिकास्तेपिनरकेनिपतंतिहि ॥ दंदशूकाभिधानेचयत्रोत्तिष्ठंतिसर्वतः ॥ १७ ॥ पंचाननाःसप्तमुखाग्रसंतिनरकागतान् ॥ यथाबिलेशयाविप्रक्रूरबुद्धिसमन्विताः ॥ १८ ॥ येऽवटेषुकुसूलादिगुहादिषुनिरुंधते ॥ तानमुत्रोद्यतकराःकीनाशपरिसेवकाः ॥ १९ ॥ तेष्वेवोपविशित्वाचसगरेणचवह्निना ॥ धूमेनचनिरुंधंतिपापकर्मरतान्नरान् ॥ २० ॥ योऽतिथीन्समयप्राप्तान्दिधक्षुरिवचक्षुषा ॥ पापेनेहालोकयेच्चस्वयंगृहपतिर्द्विजः ॥ २१ ॥ तस्यापिपापदृष्टेर्हिनिरयेयमकिंकराः ॥ अक्षिणीवज्रतुंडायेकंकाःकाकवटादयः ॥ २२ ॥ गृध्राःक्रूरतराश्चापिप्रसह्योत्पाटयंतिहि ॥ यआढ्याभिमातिर्यातिअहंकृत्यातिगर्वितः ॥ २३ ॥ तिर्यक्प्रेक्षणएवाऽत्राऽभिविशंकीनराधमः ॥ चिंतयाऽर्थस्यसर्वत्रायातिव्ययस्वरूपया ॥ २४ ॥ शुष्यद्धृदयवक्त्रश्चनिर्वृतिंनैवगच्छति ॥ ग्रहवद्रक्षतेचार्थंसप्रेतोयमकिंकरैः ॥ २५ ॥ सूचीमुखेचनरकेपात्यतेनिजकर्मणा ॥ वित्तग्रहंचपुरुषंवायकाइवयाम्यकाः ॥ २६ ॥ किंकराःसर्वतोंगेषुसूत्रैःपरिवयंतिहि ॥ एतेबहुविधावित्तनरकाःपापकर्मणाम् ॥ २७ ॥ नराणांशतशःसंतियातनास्थानभूमयः ॥ सहस्रशोऽपिदेवर्षेउक्तानुक्तास्तथापिहि ॥ २८ ॥ विंशतिनरकानेतान्यातनाबहुलान्मुने ॥ तथाधर्मपराश्चापिलोकान्यांतिसुखोद्भतान् ॥ २९ ॥

रुंधतेजीवान्रोधयंति ॥ १९ ॥ तेष्वेवस्थानेषुउपविशित्वास्थापयित्वा ॥ सगरेणसविषेण ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आढ्याभिमतिर्धनगर्वितः ॥ अहंकृत्यातिगर्वितः ॥ २३ ॥ तिर्यक्प्रेक्षणंयस्यअभिविशंकीगुर्वादिरपिधनंचोरयिष्यतीतिविशंकमानः ॥ अर्थस्यधनस्यायातिः प्राप्तिर्व्ययश्चतत्स्वरूपयाताद्विषयया ॥ २४ ॥ शुष्यमाणंहृदयंवक्त्रंचयस्यग्रहवद्ब्रह्मपिशाचवदर्थंरक्षतेयः ॥ २५ ॥ वित्तग्रहंवित्तरक्षकंब्रह्मराक्षसंतंपुरुषंयाम्यकायमसंबंधिनःकिंकरावायकाइवपरिवयंतिसूत्रप्रोतान्कुर्वंति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

तत्रयद्यपिउत्तमलोकप्रापकोपिधर्मोबहुधागीतःकथितस्तथापिसर्वधर्मेषुश्रीभगवतीचरणसपर्याधर्मएवमुख्यइत्याह । स्वधर्मइति ॥ यथातवबहुधागीतोऽष्टमस्कंधेप्रथमाध्यायेजंब्वादिनीधा
रेश्वरीमीनाक्ष्यरुणामाहात्म्यप्रसंगेनचध्यानपूजादिलक्षणःकथितः सएवदेवीपूजनरूपोदेव्याराधनलक्षणोमुख्योधर्मइत्यर्थः ॥ तत्रदेवीपूजनरूपेत्यनेनस्थूलमूर्तेर्ग्रहणम् ॥ देव्याराधनलक्ष
णइत्यनेनाविराट्स्वरूपभगवत्यादेवीपदेनग्रहणामितिविवेकः ॥ ३० ॥ कुतःस्वधर्मोमुख्यइतिचेत्तत्राह । येनेति ॥ नरकंनैवभजेत् ॥ किंचसादेवीति ॥ एकैकगुणोपाधिब्रह्मविष्णुरुद्रापे
क्षयासाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःस्वतंत्रत्वात्सर्वोत्कृष्टत्वाच्चसैवदेवीभवपाथोधेर्भवसमुद्राद्धर्त्रीतितत्पूजनरूपोधर्मएवमुख्यइत्यर्थः ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रास्तुतत्प्रेरिताएवफलं
प्रयच्छंतिनस्वातंत्र्येण ॥ तस्मात्सैवदेवीपूज्येतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः ॥ यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामिति ॥३१॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ॥ एकोनसप्ततिश्लोकैर्देव्याराधनमुच्यते ॥ नानाविधोपचारैश्चभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रथमतोनारदेनवेद

स्वधर्मोबहुधागीतोयथातवमहामुने ॥ देवीपूजनरूपोहिदेव्याराधनलक्षणः ॥ ३० ॥ येनाऽनुष्ठितमात्रेणनरोननरकंव्रजेत् ॥ सादेवीभवपाथोधेरुद्धर्त्री
पूजितानृणाम् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ धर्मश्चकीदृशस्तातदेव्याराधनल
क्षणः ॥ कथमाराधितादेवीसाददातिपरंपदम् ॥ १ ॥ आराधनविधिःकोवाकथमाराधिताकदा ॥ केनसादुर्गनरकाद्दुर्गात्त्राणप्रदाभवेत् ॥ २ ॥ श्रीनारा
यणउवाच ॥ देवर्षेशृणुचित्तैकाग्र्येणमेविदुषांवर ॥ यथाप्रसीदतेदेवीधर्माराधनतःस्वयम् ॥ ३ ॥ स्वधर्मोयादृशःप्रोक्तस्तंचमेशृणुनारद ॥ अनादाविहसं
सारेदेवीसंपूजितास्वयम् ॥ ४ ॥ परिपालयतेघोरसंकटादिषुसामुने ॥ सादेवीपूज्यतेलोकैर्यथावत्तद्विधिंशृणु ॥ ५ ॥ प्रतिपत्तिथिमासाद्यदेवीमाज्येनपूज
येत् ॥ घृतंदद्याद्ब्राह्मणायरोगहीनोभवेत्सदा ॥ ६ ॥ द्वितीयायांशर्करयापूजयेज्जगदंबिकाम् ॥ शर्करांप्रददेद्विप्रेदीर्घायुर्जायतेनरः ॥ ७ ॥ तृतीयादिवसे
देव्यैदुग्धंपूजनकर्मणि ॥ क्षीरंदत्त्वाद्विजाग्र्यायसर्वदुःखातिगोभवेत् ॥ ८ ॥ चतुर्थ्यांपूजनेपूपादेयादेव्यैद्विजायच ॥ अपूपाएवदातव्यानविघ्नैरभिभूयते
॥ ९ ॥ पंचम्यांकदलीजातंफलंदेव्यैनिवेदयेत् ॥ तदेवब्राह्मणेदेयंमेधावान्पुरुषोभवेत् ॥ १० ॥ षष्ठीतिथौमधुप्रोक्तंदेवीपूजनकर्मणि ॥ ब्राह्मणायचदात
व्यंमधुकांतिर्यतोभवेत् ॥ ११ ॥ सप्तम्यांगुडनैवेद्यंदेव्यैदत्त्वाद्विजायच ॥ गुडंदत्त्वाशोकहीनोजायतेद्विजसत्तम ॥ १२ ॥

शास्त्रप्रतिपाद्यंजगतस्तत्त्वंपृष्टंतत्रनारायणेनमायाशक्तिशबलब्रह्मात्मकंश्रीभगवतीरूपमेवसर्ववेदसर्वशास्त्रसारभूतंजगतस्तत्त्वंप्रतिपाद्यतस्यध्यानोपयोगिस्वरूपंविराडात्मकंप्रतिपादितम् ॥
तदनंतरंचतस्यादेव्याआराधनमेवसर्वधर्मेषुवरिष्ठोधर्मःसचभोगमोक्षदायकइत्युक्तम् ॥ तच्छ्रुत्वातदाराधनविधिर्विशेषतोजिज्ञासुर्नारदःपृच्छति ॥ धर्मश्चेति ॥ १ ॥ कथमाराधितेतिस्थान
प्रश्नाभिप्रायेणोच्यते ॥ कदेतिकालप्रश्नः ॥ केनेतिस्तोत्रप्रश्नः ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणिमात्रस्यनान्यःस्वधर्मःकिंतु श्रीदेव्याराधनलक्षणएव ॥ अतएववर्णत्रयस्यश्रीगायत्र्युपासनमेवानित्य
त्वेनविहितम् ॥ नान्यदेवतोपासनंतथेत्यभिप्रायेणाह । स्वधर्मोयादृशइति ॥ ४ ॥ संकटादिषुसंसारसंकटादिषु ॥ ५ ॥ तत्रपंचदशतिथिषुपूजनमाह । आज्येनआज्यनैवेद्येन ॥ तच्चा
ज्यंगोघृतम् ॥ गोघृतेनचपूजयेदित्यरुणाचलमाहात्म्येकथनात् ॥ तत्रषोडशोपचारेषुमुख्योपचारस्तुनैवेद्यएव ॥ तस्यग्रहणेनषोडशोपचाराअप्याक्षिप्ताविदितव्याः ॥ ब्राह्मणायघृतदानं
सदक्षिणंकार्यम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मधुकांतिः सुंदरकांतिः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अमावस्यायांतुपरिशेषात्पूर्णिमानैवेद्यएवग्राह्यः ॥ हवनमिति ॥ नित्यहोमोयःपूजापटलेउक्तःसइत्यर्थः ॥ २१ ॥ वारपूजनमाह । रविवारेइति ॥ अत्रवारातिथिकरणयोगादीनांपूजात्वेकैवनैवेद्याएवतुपृथग्देयाः ॥ २२ ॥ गुरुवासरेशर्करारक्तादेया सैवसिताशर्कराशुक्रवारे ॥ २३ ॥ एतेषांद्रव्याणामपिनित्यहोमःकर्तव्यः ॥ २४ ॥ किलाटकंदुग्धमलयीतिभाषया ॥ दधिकूर्चीलोकेदधिमलयीतिप्रसिद्धा ॥ केचित्तुशर्करायुक्तंमथितंदधि दधिकूर्चीशब्देनोच्यतेइत्याहुः ॥ तथाचकोशः ॥ कूर्चिकाक्षीरविकृतिःस्याद्रसालातुमार्जितेति ॥ फेणिकामहाराष्ट्रभाषायांतारफेणीतिप्रसिद्धा ॥ घृतमंडकंशक्करपाराइतिप्रसिद्धम् ॥ २५ ॥ कंसारमिति गोधूमपिष्टगुडनिर्मितंगुर्जरभाषायांप्रसिद्धम् ।

नारिकेलमथाष्टम्यां देव्यैनैवेद्यमर्पयेत् ॥ ब्राह्मणायप्रदातव्यंतापहीनोभवेन्नरः ॥ १३ ॥ नवम्यांलाजमंबायैचार्पयित्वाद्विजायच ॥ दत्त्वासुखाधिकोभूयादिहलोकेपरत्रच ॥ १४ ॥ दशम्यामर्पयित्वातुदेव्यैकृष्णतिलान्मुने ॥ ब्राह्मणायप्रदत्त्वातुयमलोकाद्भयंनहि ॥ १५ ॥ एकादश्यांदधितथादेव्यैचार्पयतेतुयः ॥ ददातिब्राह्मणायैतद्देवीप्रियतमोभवेत् ॥ १६ ॥ द्वादश्यांपृथुकान्देव्यैदत्त्वाचार्याययोददेत् ॥ तानेवचमुनिश्रेष्ठसदेवीप्रियतांव्रजेत् ॥ १७ ॥ त्रयोदश्यांचदुर्गायैचणकान्प्रददातिच ॥ तानेवदत्त्वाविप्रायप्रजासंततिमान्भवेत् ॥ १८ ॥ चतुर्दश्यांचदेवर्षेदेव्यैसक्तून्प्रयच्छति ॥ तानेवदद्याद्विप्रायशिवस्यदयितोभवेत् ॥ १९ ॥ पायसंपूर्णिमातिथ्यामपर्णायैप्रयच्छति ॥ ददातिचद्विजाग्र्यायपितॄनुद्धरतेऽखिलान् ॥ २० ॥ तत्तिथौहवनंप्रोक्तंदेवीप्रीत्यैमहामुने ॥ तत्तात्तिथ्युक्तवस्तूनामशेषारिष्टनाशनम् ॥ २१ ॥ रविवारेपायसंचनैवेद्यंपरिकीर्तितम् ॥ सोमवारेपयःप्रोक्तंभौमेचकदलीफलम् ॥ २२ ॥ बुधवारेचसंप्रोक्तंनवनीतंनवंद्विज ॥ गुरुवारेशर्करांचासितांभार्गववासरे ॥ २३ ॥ शनिवारेघृतंगव्यंनैवेद्यंपरिकीर्तितम् ॥ सप्तविंशतिनक्षत्रनैवेद्यंश्रूयतांमुने ॥ २४ ॥ घृतंतिलंशर्करांचदधिदुग्धंकिलाटकम् ॥ दधिकूर्चीमोदकंचफेणिकांघृतमंडकम् ॥ २५ ॥ कंसारंवटपत्रंचघृतपूरमतःपरम् ॥ वटकंकोकरसकंपूरणंमधुसूरणम् ॥ २६ ॥ गुडंपृथुकद्राक्षेचखर्जूरंचैवचारकम् ॥ अपूपंनवनीतंचमुद्गंमोदकएवच ॥ २७ ॥ मातुलिंगमितिप्रोक्तंभनैवेद्यंचनारद ॥ विष्कंभादिषुयोगेषुप्रवक्ष्यामिनिवेदनम् ॥ २८ ॥ पदार्थानांकृतेष्वेषुप्रीणातिजगदंबिका ॥ गुडंमधुघृतंदुग्धंदधितक्रंत्वपूपकम् ॥ २९ ॥ नवनीतंकर्कटींचकूष्मांडंचापिमोदकम् ॥ पनसंकदलंजंबुफलमाम्रफलंतिलम् ॥ ३० ॥ नारंगंदाडिमंचैवबदरीफलमेवच ॥ धात्रीफलंपायसंचपृथुकंचणकंतथा ॥ ३१ ॥

महाराष्ट्रभाषायांसांजाइति ॥ वटपत्रंपापडइतिप्रसिद्धम् ॥ घृतपूरं घीवरइतिप्रसिद्धम् ॥ वटकंप्रसिद्धम् ॥ कोकरसकम् ॥ कोकश्चक्रेवृकेज्येष्ठचांखर्जूरीद्रुमदर्दुरेइतिमेदिनीकोशात्खर्जूररसइत्यर्थः ॥ पूरणंचणकपिष्टगुडनिर्मितंमहाराष्ट्रभाषायांप्रसिद्धम् ॥ मधुमाक्षिकम् ॥ सूरणंप्रसिद्धम् ॥ तच्चघृतपक्वंशर्करामिश्रितंग्राह्यम् ॥ अन्यत्सर्वंप्रसिद्धम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ भनैवेद्यंनक्षत्रनैवेद्यमित्यर्थः ॥ २८ ॥ कृतेषुदत्तेष्वित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

जंभफलम् ॥ जंभोदैत्यविशेषेस्यादंतेजंवीरभक्षयोरीतिमेदिनीकोशाज्जंभफलशब्देनजंवीरफलम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ कंसारादयःपूर्वमुक्ताएव ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मधूकवृक्षमिति ॥ मधूक
वृक्षेवक्ष्यमाणतत्तन्मासनामभिर्मंगलावैष्णवीमायेत्यादिभिः श्रीदेवीमावाह्यपूजयेदित्यर्थः ॥ मधूकवृक्षोमधुद्रुमःभाषायांमहुवाइतिप्रसिद्धः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मासभेदेननैवेद्यभेदमाह ।

नारिकेलंजंभफलंकसेरुंसूरणंतथा ॥ एतानिक्रमशोविप्रनैवेद्यानिशुभानिच ॥ ३२ ॥ विष्कंभादिषुयोगेषुनिर्णीतानिमनीषिभिः ॥ अथनैवेद्यमाख्या
स्येकरणानांपृथङ्मुने ॥ ३३ ॥ कंसारंमंडकंफेणीमोदकंवटपत्रकम् ॥ लड्डुकंघृतपूरंचतिलंदधिघृतंमधु ॥ ३४ ॥ करणानामिदंप्रोक्तंदेवीनैवेद्यमा
दरात् ॥ अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिदेवीप्रीतिकरंपरम् ॥ ३५ ॥ विधानंनारदमुनेशृणुतत्सर्वमादृतः ॥ चैत्रशुद्धतृतीयायांनरोमधुकवृक्षकम् ॥३६॥ पूजयेत्पं
चखाद्यंचनैवेद्यमुपकल्पयेत् ॥ एवंद्वादशमासेषुतृतीयातिथिषुक्रमात् ॥ ३७ ॥ शुक्लपक्षेविधानेननैवेद्यमभिदध्महे ॥ वैशाखमासेनैवेद्यंगुडयुक्तंचनारद
॥ ३८ ॥ ज्येष्ठमासेमधुप्रोक्तंदेवीप्रीत्यर्थमेवतु ॥ आषाढेनवनीतंचमधूकस्यनिवेदनम् ॥ ३९ ॥ श्रावणेदधिनैवेद्यंभाद्रमासेचशर्करा ॥ आश्विनेपायसं
प्रोक्तंकार्त्तिकेपयउत्तमम् ॥ ४० ॥ मार्गेफेण्युत्तमाप्रोक्तापौषेचदधिकूर्चिका ॥ माघेमासिचनैवेद्यंघृतंगव्यंसमाहरेत् ॥ ४१ ॥ नारिकेलंचनैवेद्यंफाल्गु
नेपरिकीर्तितम् ॥ एवंद्वादशनैवेद्यैर्मासिचक्रमतोऽर्चयेत् ॥ ४२ ॥ मंगलावैष्णवीमायाकालरात्रिर्दुरत्यया ॥ महामायामतंगीचकालीकमलवासिनी ॥
॥ ४३ ॥ शिवासहस्रचरणासर्वमंगलरूपिणी ॥ एभिर्नामपदैर्देवींमधूकेपरिपूजयेत् ॥ ४४ ॥ ततःस्तुवीतदेवेशींमधूकस्थांमहेश्वरीम् ॥ सर्वकामसमृद्ध्य
र्थंव्रतपूर्णत्वसिद्धये ॥ ४५ ॥ नमःपुष्करनेत्रायैजगद्धात्र्यैनमोस्तुते ॥ माहेश्वर्यैमहादेव्यैमहामंगलमूर्तये ॥ ४६ ॥ परमापापहंत्रीचपरमार्गप्रदायिनी ॥
परमेश्वरीप्रजोत्पत्तिःपरब्रह्मस्वरूपिणी ॥ ४७ ॥

वैशाखमासइति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मार्गेमार्गशीर्षे ॥ फेणीपूर्वोक्ता ॥ दधिकूर्चिकापूर्वोक्ता ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ द्वादशमासेषुभगवत्याद्वादशनामान्याह । मंगलेति ॥ मतंगीमा
तंगी ॥ ४३ ॥ नामपदैरिति ॥ एकैकमासेक्रमेणैकैकनाम्ना ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ प्रजायाविश्वस्योत्पत्तिर्यस्याःसकाशात्साप्रजोत्पत्तिः ॥ ४७ ॥

मार्तंडसहचारिणीसूर्यमंडलवर्तिनी ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मधुरस्वरःप्रणवस्तेनपूजिता ॥ ५२ ॥ महामंत्रोमायाबीजादिरूपस्तद्वतीवाच्यवाचकता संबंधेन ॥
मंत्रेणैवगम्याप्राप्यामंत्रजपेनप्रसन्नैवप्राप्यतेयतः ॥ मंत्रएकांतविचारोनिदिध्यासनरूपःसप्रियंकरोयस्याः ॥ एतादृशीसर्वोत्कृष्टाऽपिपामरमनुष्यमानसेनगम्यतेप्राप्यतेसामनु

मदद्दात्रीमदोन्मत्तामानगम्यामहोन्नता ॥ मनस्विनीमुनिध्येयामार्तंडसहचारिणी ॥ ४८ ॥ जयलोकेश्वरिप्राज्ञेप्रलयांबुदसन्निभे ॥ महामोहविनाशार्थंपू
जिताऽसिसुराऽसुरैः ॥ ४९ ॥ यमलोकाभावकर्त्रीयमपूज्यायमाग्रजा ॥ यमनिग्रहरूपाचयजनीयेनमोनमः ॥ ५० ॥ समस्वभावासर्वेशीसर्वसंगविवर्जि
ता ॥ संगनाशकरीकाम्यरूपाकारुण्यविग्रहा॥५१॥कंकालक्रूराकामाक्षीमीनाक्षीमर्मभेदिनी ॥ माधुर्यरूपशीलाचमधुरस्वरपूजिता॥५२॥ महामंत्रवती,
मंत्रगम्यामंत्रप्रियंकरी ॥ मनुष्यमानसगमामन्मथारिप्रियंकरी ॥ ५३ ॥ अश्वत्थवटनिंबाम्रकपित्थबदरीगते ॥ पनसार्ककरीरादिक्षीरवृक्षस्वरूपिणि,
॥५४॥ दुग्धवल्लीनिवासार्हेदयनीयेदयाधिके ॥ दाक्षिण्यकरुणारूपेजयसर्वज्ञवल्लभे ॥५५॥ एवंस्तवेनदेवेशींपूजनांतेस्तुवीतताम् ॥ व्रतस्यसकलंपुण्यं,
लभतेसर्वदानरः ॥ ५६ ॥ नित्यंयःपठतेस्तोत्रंदेवीप्रीतिकरंनरः ॥ आधिव्याधिभयंनास्तिरिपुभीतिर्नतस्यहि ॥ ५७ ॥ अर्थार्थीचार्थमाप्नोतिधर्मार्थी,
धर्ममाप्नुयात् ॥ कामानवाप्नुयात्कामीमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ ५८ ॥ ब्राह्मणोवेदसंपन्नोविजयीक्षत्रियोभवेत् ॥ वैश्यश्चधनधान्याढ्योभवेच्छूद्रः
सुखाधिकः ॥ ५९ ॥ स्तोत्रमेतच्छ्राद्धकालेयःपठेत्प्रयतोनरः ॥ पितॄणामक्षयातृप्तिर्जायतेकल्पवर्तिनी ॥६०॥ एवमाराधनंदेव्याःसमुक्तंसुरपूजितम् ॥
यःकरोतिनरोभक्त्यासदेवीलोकभाग्भवेत् ॥ ६१ ॥ देवीपूजनतोविप्रसर्वेकामाभवंतिहि ॥ सर्वपापहतिःशुद्धामतिरंतेप्रजायते ॥ ६२ ॥ यत्रतत्रभवे
त्पूज्योमान्योमानधनेषुच ॥ जायतेजगदंबायाःप्रसादेनविरंचिज ॥ ६३ ॥ नरकाणांनतस्याऽस्तिभयंस्वप्नेऽपिकुत्रचित् ॥ महामायाप्रसादेनपुत्रपौत्रादि,
वर्धनः ॥ ६४ ॥ देवीभक्तोभवत्येवनाऽत्रकार्याविचारणा ॥ इत्येवंतेसमाख्यातंनरकोद्धारलक्षणम् ॥ ६५ ॥

ष्यमानसगमाएतादृश्यतिकरुणावतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ अश्वत्थेत्यादिनामधूकवृक्षपूजावत्अश्वत्थादिवृक्षेष्वपिपूजनमस्तीतिसूचितम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥
वेदसंपन्नोभवेदित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

तद्वच्चैत्रवत् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ एवंमधूकपूजांसंसारहारिणीमुक्त्वाधारेश्वरीमीनाक्ष्यरुणाजंब्वादिनीमधूकेश्वरीपंचकवदन्यदपिप्रकृतेःपंचकंवक्ष्यमाणंशृण्वित्याह । अथान्यादिति॥ परंत्वेतावा
न्विशेषः ॥ प्रथमंपंचकंस्वतंत्रमूलदेवीतएवोत्पन्नम् ॥ द्वितीयंपंचकंतुविष्णुशरीरस्थितायाः श्रीभगवत्याःशक्तिस्तस्याःसकाशादुत्पन्नमिति ॥६८॥ ६९ ॥ अत्राऽष्टमस्कंधारंभेमन्वादिभिः
कथंपूज्यतेइत्येकःप्रश्नःकृतः ॥ केषुस्थानेषुकेनरूपेणपूज्यतेइतिद्वितीयःप्रश्नः ॥ सदाचारविषयकस्तृतीयः ॥ विराट्स्वरूपस्ययथावद्वर्णनंकुर्वितिचतुर्थःप्रश्नः ॥ तत्रव्यासेननारदनारा

पूजनंहिमहादेव्याःसर्वमंगलकारकम् ॥ मधूकपूजनंतद्वन्मासानांक्रमतोमुने ॥ ६६ ॥ सर्वंसमाचरेद्यस्तुपूजनंमधुकाह्वयम् ॥ नतस्यरोगबाधादिभयमुद्भ
वतेऽनघ ॥६७॥ अथाऽन्यदपिवक्ष्यामिप्रकृतेःपंचकंपरम् ॥ नाम्नारूपेणचोत्पत्त्याजगदानंददायकम् ॥६८॥ साख्यानंचसमाहात्म्यंप्रकृतेःपंचकंमुने ॥
कुतूहलकरंचैवशृणुमुक्तिविधायकम् ॥ ६९ ॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांसमाराधनविधानेऽष्टमस्कंधे देवी
पूजननिरूपणंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ८ ॥ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नंदाग्निवसुभिः (८३९) पद्यैर्द्वैपायनमुखच्युतैः ॥ देवीभागवतस्याऽस्याष्टमःस्कंधउदीरितः ॥ १ ॥

यणयोःसंवादमिषेणचतुर्थप्रश्नस्योत्तरंदत्तम् ॥ द्वितीयप्रश्नस्यापितत्संवादमिषेणकिंचिदुत्तरंदत्तम् ॥ नवमस्कंधेनतुसर्वमुत्तरंदास्यति ॥ दशमस्कंधेनतुप्रथमप्रश्नस्योत्तरंदास्यतीतिबोध्यम् ॥
श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तराम् ॥
॥ २ ॥ अष्टमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेनंतकोटिब्रह्मांडनायिका ॥ ३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रितम्। संवत् १९५८,
शके १८२३, सन् १९०१ ई०

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे सटीकेऽष्टमस्कन्धः समाप्तः ॥

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे सटीके नवमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीदेव्यैनमः ॥ काश्मीरबिंदुभालांकरुणाशृंगारसारसीमांताम् ॥ सीमंतबद्धचंद्रामुन्निद्रांभोरुहाननांवंदे ॥ १ ॥ स्कंधेऽस्मिन्नवमेपंचप्रकृतीनांप्रपंचनम् ॥ तत्प्रसंगे
नचान्यासांक्रियतेविस्तरेणच ॥ २ ॥ अर्धाधिकाष्टपंचाशत्संयुतैःशतपद्यकैः ॥ संक्षेपेणचशक्तीनांवर्णनंतावदुच्यते ॥ ३ ॥ ननुसर्वोऽप्ययंनवमस्कंधोऽध्यायतोग्रंथानुपूर्वीतश्चब्रह्मवैवर्ता
तर्गतप्रकृतिखंडेनसमानएव ॥ क्वचित्क्वचिद्भेदोपिप्रायशःकथंजातइतिचेत्सत्यं किंतावदत्राश्चर्यंकारणं कुत्रचिदेतादृशंसमानानुपूर्वीकत्वेननदृष्टमितिचेत्तदसत् ॥ शिवरहस्योक्तप्रदोष
पूजाध्यायस्यब्रह्मोत्तरखंडस्थप्रदोषपूजाध्यायेनसमानानुपूर्वीकत्वदर्शनात् ॥ तथानारदपुराणीयमंत्रखंडस्थवचनानांतंत्रराजस्थवचनैःसमानत्वात् ॥ तथातंत्रेषुबहुषुतंत्रांतरस्थपटलानां
समानानामुपलंभात् तथावेदेपिरुद्राध्यायस्यशतशाखासुसमानत्वात् ॥ पुरुषसूक्तादिसूक्तानांचशाखांतरेषुसमानानुपूर्वीकत्वस्यस्पष्टमुपलभ्यमानत्वात् ॥ तथाचयथासर्वत्रसमानानुपूर्वी
कत्वमन्यत्रदृष्टंतथादेवीभागवतेऽपिनवमस्कंधस्यप्रकृतिखंडसमानानुपूर्वीकत्वमस्तु किमाश्चर्यम् ॥ ननुतथाप्यत्रपूर्वापरविरोधःस्पष्टएव ॥ तथाहि ॥ पूर्वत्रतृतीयस्कंधेब्रह्मविष्णुरुद्राणां
साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यादुत्पत्तिरभिहिता ॥ तथागौरीलक्ष्मीसरस्वतीनांचभगवतीसकाशादेवोत्पत्तिरुक्ता ॥ भगवत्यैवैताःशक्तयस्तेभ्योदत्ताइत्युक्तम् ॥ नवम
स्कंधेतुगोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णमूर्तेर्ब्रह्मादीनामुत्पत्तिस्तथागौर्यादीनामुत्पत्तिस्ताश्चशक्तयोब्रह्मादिभ्योदत्ताःश्रीकृष्णेनैवेत्यादिकमुक्तम् ॥ अन्यच्च क्वचिदस्मिन्स्कंधेपूर्वविरुद्धमेवोक्तम् ॥
तथाचपूर्वापरविरोधःस्पष्टएवेतिचेन्न ॥ भिन्नवक्तृकत्वात् ॥ पूर्वग्रंथस्यवक्ताव्यासोनवमस्कंधस्यवक्तानारायणइतिभिन्नवक्तृकत्वात् कल्पभेदेनोभयमप्युपपद्यते ॥ यथापुराणेषुक्वचिच्छि
वाद्ब्रह्मविष्ण्वोरुत्पत्तिः क्वचित्तुब्रह्मणःसकाशाच्छिवविष्ण्वोः क्वचिद्गणेशादेतेषांत्रयाणाम् ॥ तथासूर्यादेतेषांत्रयाणांकल्पभेदेनोत्पत्तिरभिहिता ॥ तथैवाऽत्राऽपिकल्पभेदेनउभयार्थस्या
ऽपिसंभवात् ॥ ननुपुराणभेदेनतत्राभिन्नाभिन्नासृष्टिप्रक्रियाअभिहिता ॥ अत्रत्वेकस्मिन्नेवपुराणेभिन्नाप्रक्रियाभिहितेतिजनमेजयस्यैकस्यश्रोतुर्व्यामोहःस्यादितिचेन्न ॥ महाभारतेशिवमा
हात्म्यप्रकरणेशिवस्यब्रह्मविष्णुकारणत्वम् ॥ विष्णुमाहात्म्यप्रकरणेविष्णोरेवब्रह्मरुद्रकारणत्वमितिमर्यादायाएकस्मिन्नपिपुराणेदृष्टत्वात् ॥ एवमेवकूर्मपुराणादिषुकल्पभेदेनसृष्टिभेदस्यै

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गणेशजननीदुर्गाराधालक्ष्मीःसरस्वती ॥ सावित्रीचसृष्टिविधौप्रकृतिःपंचधास्मृता ॥ १ ॥

कपुराणेएवदृष्टत्वाच्च ॥ ननुतथापिश्रोतुर्व्यामोहःकथंनभवतीतिचेन्न ॥ उभयोर्विरुद्धयोःप्रतिपादनेनसृष्टेर्मायिकत्वेनमिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थे श्रुतेःपुराणादीनांचनाग्रहइतिश्रोतुर्बोधसं
भवात् ॥ यथेंद्रजालंकस्मादुत्पन्नमितिविमर्शे नतत्रकिंचित्कारणंमायातिरिक्तंलभ्यते ॥ तथाऽत्राऽपिसृष्टौमायैवमुख्यंकारणमितिबोधनार्थमेवव्यासेनतथोक्तत्वाच्च ॥ यद्येकविधैवसृष्टिः
तस्याश्चकारणमेकविधमेवप्रतिपाद्येत तदाजगतःसत्यत्वशंकाऽपिस्यात् सामाभवतु किंत्वनिर्वचनीयमेवजगद्भवतीत्यनिर्वचनीयत्वज्ञानार्थंविविधसृष्टिप्रतिपादनस्यविविधकारणप्रतिपादन
स्यावश्यकत्वाच्च ॥ तदुक्तंगौडपादाचार्यैः ॥ मृल्लोहविस्फुलिंगाद्यैः सृष्टिर्याचोदितान्यथा ॥ उपायःसोवतारायनास्तिभेदःकथंचनेति ॥ व्याख्यातंचभगवद्भिर्भाष्यकारैर्मृल्लोहविस्फुलिं
गादिदृष्टांतोपन्यासैः सृष्टिर्याचोदिताप्रकाशिताऽन्यथाऽन्यथाचसर्वसृष्टिप्रकारोजीवपरमात्मैकत्वबुद्ध्यवतारायोपायोऽस्माकम् ॥ यथाप्राणसंवादेवागाद्यासुरपाप्मवेदाख्यायिकाक
ल्पिताप्राणमुख्यत्वबोधनाय ॥ तदप्यसिद्धमितिचेन्न ॥ शाखाभेदेष्वन्यथाऽन्यथाचप्राणादिसंवादश्रवणात् ॥ यदिसंवादःपरमार्थएवाऽभूदेकरूपएवसंवादःसर्वशाखास्वश्रोष्यद्विरुद्धानेक
प्रकारेणनाश्रोष्यत् ॥ श्रूयतेतुतस्मान्नतादर्थ्यसंवादश्रुतीनांतथोत्पत्तिवाक्यानिप्रत्येतव्यानीति ॥ तत्राऽष्टमस्कंधांतेनारायणेनअथाऽन्यदपिवक्ष्यामिप्रकृतेःपंचकंपरमितिप्रतिज्ञातंप्रकृति
पंचकंनिर्दिशति ॥ नारायणउवाच गणेशजननीदुर्गेति ॥ गणेशजननीदुर्गेत्येकादेवता ॥ प्रकृतिःपंचधेतिगुणत्रयसाम्यावस्थात्मकमायाशबलब्रह्मरूपाप्रकृतिः ॥ प्रकृतिश्चप्रतिज्ञादृष्टांता
नुरोधादितिब्रह्मसूत्रप्रतिपादिता ॥ अपरेयमितस्त्वन्यांविद्धिमेप्रकृतिंपराम् ॥ जीवरूपांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगदितिस्मृतिप्रतिपाद्याच ॥ सैवपंचधापंचविधदुर्गादिविग्रहरूपेणस्मृता ॥
एकस्याभगवत्यामूलप्रकृतेरेवतेदुर्गादयःपंचावताराइत्यर्थः ॥ सृष्टिविधौसृष्टिविधानेसृष्टिसमयेइत्यर्थः ॥ सृष्ट्युपकारार्थमितिवार्थःतथाचैतासांपूजनेऽपिमूलप्रकृतेःश्रीभुवनेश्वर्याएवपूजा
जायतइतिबोद्धव्यम् ॥ १ ॥

प्रकृतिपंचकनामश्रवणमात्रेणसंजातहर्षोनारदः पृच्छति ॥ नारदउवाच आविर्बभूवेति ॥ केनानिमित्तेनसापंचधाआविर्भूतायाचाऽऽविर्भूतासाकावाजडावाचेतनावा ॥ जडायामाया याब्रह्मणश्चप्रकृतित्वस्यशास्त्रेश्रवणादाशंकायुक्तैव ॥ यदिजडायदिवाचेतनाकिंवातस्यालक्षणंज्ञापकम् ॥ साचपंचधाकथंकेनप्रकारेणबभूव ॥ साक्षादेवपंचावताराग्रहीताउतरूपांतरद्वा रेणेतिप्रश्नार्थः ॥ तदेतत्संशयचतुष्टयंव्याख्यातुमर्हसीत्यर्थः ॥ २ ॥ किंचसर्वासांदुर्गादीनांचरितमवतारचरितंपूजाविधानंपूजाप्रकारःईप्सितोगुणोयस्यादेवतायाउपासनेयोयोगुणः फलंभवतिसगुणः कस्याअवतारःकुत्रकैलासेवावैकुंठेवातिष्ठति ॥ तच्चव्याख्यातुमर्हसीत्यर्थः ॥ ३ ॥ उत्तरमाह । नारायणउवाच प्रकृतेरिति ॥ क्षमोभवेत्तस्याअनादित्वादनिर्वचनीय त्वात्तदुत्तरंजायमानानांपरिच्छिन्नानामस्माकमल्पपरिच्छिन्नबुद्धेरविषयत्वाच्चेत्तस्यालक्षणंयथावद्वक्तुंनकोऽपिसमर्थइत्यर्थः ॥ ४ ॥ तत्रप्रथमतस्तटस्थलक्षणामाह । प्रकृष्टवाचकइति ॥ प्रापूरणइतिधातोःपचाद्यचिनिष्पन्नःप्रशब्दः ॥ कृतिशब्दस्यव्यापारसामान्यार्थकत्वात्सृष्टिव्यापारार्थकत्वम् ॥ तथाचप्राप्रकृष्टामुख्याकृतौसृष्टौयासाप्रकृतिरितिव्यधिकरणपदबहुव्री हिणात्वेतस्यार्थस्यलाभः ॥ पृषोदरादित्वात्प्राशब्दस्यह्रस्वत्वम् ॥ तथाचमुख्यत्वेनसृष्टिकर्त्रीयासाप्रकृतिरित्यर्थः ॥ ५ ॥ स्वरूपलक्षणामाह । गुणेसत्त्वेइति ॥ प्रकृष्टेसत्त्वेगुणेप्रशब्दो

नारदउवाच ॥ आविर्बभूवसाकेनकावासाज्ज्ञानिनांवर ॥ किंवातल्लक्षणंसाधोबभूवपंचधाकथम् ॥ २ ॥ सर्वासांचरितंपूजाविधानंगुणईप्सितः ॥ अवतारःकुत्रकस्यास्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥३॥ श्रीनारायणउवाच ॥ प्रकृतेर्लक्षणंवत्सकोवावक्तुंक्षमोभवेत् ॥ किंचित्तथापिवक्ष्यामियच्छ्रुतंधर्मवक्त्रतः ॥ ४ ॥ प्रकृष्टवाचकःप्रश्चकृतिश्चसृष्टिवाचकः ॥ सृष्टौप्रकृष्टायादेवीप्रकृतिःसाप्रकीर्तिता ॥ ५ ॥ गुणेसत्त्वेप्रकृष्टेचप्रशब्दोवर्ततेश्रुतः ॥ मध्यमेरजसिकृ श्चतिशब्दस्तमसिस्मृतः ॥ ६ ॥ त्रिगुणात्मकस्वरूपायासाचशक्तिसमन्विता ॥ प्रधानासृष्टिकरणेप्रकृतिस्तेनकथ्यते ॥ ७ ॥ प्रथमेवर्ततेप्रश्चकृतिश्चसृ ष्टिवाचकः ॥ सृष्टेरादौचयादेवीप्रकृतिःसाप्रकीर्तिता ॥८॥ योगेनात्मासृष्टिविधौद्विधारूपोबभूवसः ॥ पुमांश्चदक्षिणार्धांगोवामार्धाप्रकृतिःस्मृता ॥ ९ ॥

वर्तते ॥ व्युत्पत्तिस्तुपूर्ववदेव ॥ मध्यमेरजसिमध्यमःकृशब्दोवर्ततेमध्यमत्वसादृश्यात् ॥ तमसितमोगुणेचरमेचरमस्तिशब्दोवर्ततेचरमत्वादित्वसादृश्यादित्यर्थः ॥ ६ ॥ पदार्थ मुक्त्वाविशिष्टार्थमाह । त्रिगुणात्मेति ॥ निरतिशयावरणविक्षेपादिशक्तिरहितागुणत्रयसाम्यावस्थात्मिकासृष्टिकरणेप्रधानायासाप्रकृतिशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ तथाचप्रसंयुक्तःकृः प्रकृः सत्त्वेनगुणेनसहितोरजोगुणइत्यर्थः शाकपार्थिवादित्वात्संयुक्तपदलोपः ॥ पुनःप्रकृयुक्तस्तिः सत्त्वगुणरजोगुणेनयुक्तस्तिस्तमोगुणोयस्यांवर्ततेइतिबहुव्रीहिणागुणत्रयात्मिकेत्यर्थः। पृषोदरादित्वात्साधुत्वम् ॥ ७ ॥ पुनर्लक्षणांतरमाह । प्रथमेवर्ततइति ॥ प्रशब्दव्युत्पत्तिःपूर्ववत् ॥ तथाचप्राप्रथमासृष्टेर्यासाप्रकृतिःसृष्टेरादिभूतेत्यर्थः ॥ व्यधिकरणबहुव्रीहिःपृषोदरा दित्वात्साधुत्वम् ॥ ८ ॥ एतेनाकिंवातल्लक्षणंसाधोइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ गुणत्रयसाम्यावस्थात्मिकावर्ततइतिलक्षणेनजडावर्ततइत्युक्तम् ॥ तेनकावासेतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ इतः परमाविर्बभूव साकेनबभूवपंचधाकथमित्यस्योत्तरमाह । योगेनात्मेति ॥ सृष्टिविधौसृष्टिविधाननिमित्तं योगेनमायाशक्त्यापूर्वोक्तलक्षणयाप्रकृत्यायुक्तआत्मापरमात्माद्विधारूपोऽर्धनारी श्वररूपोबभूवेत्यर्थः ॥ तस्मिन्देहेपुरुषभागस्त्रीभागयोर्देशमाह । पुमांश्चेति ॥ मायाशबलब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यादर्धनारीश्वरःकृष्णःसमुत्पन्नइतिवक्ष्यमाणग्रंथादवसेयम् ॥ ९ ॥

ननुमायाशक्तिर्जडानिर्विकारापरमात्मापिनिर्विकारइत्यनयोर्विभिन्नयोर्निर्विकारयोर्योगः कथंघटेतेत्याशंक्याह । साचब्रह्मस्वरूपाचेति ॥ यथावह्नेर्दाहिकाशक्तिर्नवह्नेर्भिन्नातिष्ठति किंतु वन्ह्यभेदेनैवतिष्ठति ॥ तथेयमपिब्रह्मशक्तिर्नततोभिन्नातिष्ठति किंतु ब्रह्मस्वरूपाब्रह्माभेदेनैवतिष्ठतीत्यर्थः ॥ तथानित्यसंबद्धत्वादुभयोर्योगः कथंघटेतेतिनशंकनीयम् ॥ शक्तेः केवलायाजड त्वान्निर्विकारत्वेपिचैतन्यरूढायास्तस्याःसविकारत्वस्यसर्वश्रुतिष्वभ्युपगमाल्लोहचुंबकवदृष्टांतसंभवाच्चमायाशक्तेर्निर्विकारत्वंनसंभावनीयमितिभावः ॥ नित्यामोक्षपर्यंतस्थायिनी ॥ सनात नीअनादिरित्यर्थः ॥ तेनचानादिसांतेतिबोधितम् ॥ यस्मादनयोर्नित्यसंबंधस्तस्मादात्मोपासनायांशक्तेरुपासनायांशक्तेरुपासनाजातैव ॥ तथाशक्त्युपासनयाप्यात्मपूजाजातैवेतियथा त्मनोमहिमासर्वोत्तरस्तथैवतच्छक्तेरपीत्याह । यथात्माचतथाशक्तिरिति । यथावह्नौहोमेवह्निशक्तौहोमोऽर्थसिद्धोभवति ॥ तथावह्निशक्तौहोमेपिवह्नौहोमोर्थसिद्धइतिशक्तिशक्तिमतोरीषदपि नकिंचिद्भेदकमस्तीतिभावः ॥ १० ॥ अतएवेति ॥ यतःशक्तेःशक्तिमतश्चनभेदोऽतएवयोगींद्रैर्विवेकिभिःस्त्रीपुंभेदइयंस्त्रीअयंपुमानितिभेदोनमन्यते ॥ किंतुस्त्रीवापुरुषोवाद्वयमपिमाया विशिष्टंब्रह्मैवास्तीतिमन्यतइत्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ मायाविशिष्टंब्रह्मैवब्रह्मविष्ण्वादिपुरुषरूपेणगौरीलक्ष्म्यादिस्त्रीरूपेणचभासते ॥ तथाचोभयोरपिमायाविशिष्टब्रह्मात्मकत्वमविशिष्ट मितिनतेषांस्त्रीपुरुषत्वेपितत्वतःकश्चिद्भेदइत्यर्थः ॥ एतेनगौरीलक्ष्म्यादिशक्तीनामुपासनायांकेवलमायाशक्तेरेवोपास्यत्वंब्रह्मविष्ण्वाद्युपासनायांतुमायाविशिष्टब्रह्मणउपास्यत्वमितिवदंतः परास्ताः॥शक्त्युपासनायामपिशक्तेर्ब्रह्मानतिरेकात्केवलायाउपासनायाअसंभवेनमायाविशिष्टब्रह्मणएवतत्रोपास्यत्वात् ॥ तदेवाह । सर्वंब्रह्ममयमिति॥ मायाविशिष्टब्रह्ममयमित्यर्थः॥ब्रह्म न्नितिसंबोधनम् ॥११॥ केननिमित्तेनपंचधाजातातत्राह । स्वेच्छामयस्येति ॥ स्वंप्रकृतिस्तस्यायाइच्छासैवेच्छापरमात्मनोऽपिभवत्युभयोरभिन्नत्वात् ॥ ततःस्वेच्छामयस्यश्रीकृष्णस्यपर

साचब्रह्मस्वरूपाचनित्यासाचसनातनी ॥ यथात्माचतथाशक्तिर्यथाग्नौदाहिकास्थिता ॥ १० ॥ अतएवहियोगींद्रैःस्त्रीपुंभेदोनमन्यते ॥ सर्वंब्रह्ममयंब्र ह्मञ्छश्वत्सदपिनारद ॥ ११ ॥ स्वेच्छामयस्येच्छयाचश्रीकृष्णस्यसिसृक्षया ॥ साऽऽविर्बभूवसहसामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ १२ ॥ तदाज्ञयापंचविधासृष्टि कर्मविभेदिका ॥ अथभक्तानुरोधाद्वाभक्तानुग्रहविग्रहा ॥१३॥ गणेशमातादुर्गायाशिवरूपाशिवप्रिया ॥ नारायणीविष्णुमायापूर्णब्रह्मस्वरूपिणी॥१४॥

मात्मनइच्छया ॥ किमात्मिकया सिसृक्षयासर्जनेइच्छात्मिकया ॥ सापराशक्तिःपंचमहाभूतोत्पत्त्यनंतरंपंचभूतांशान्गृहीत्वाप्रथमंकृष्णरूपेणाविर्बभूवेत्यर्थः ॥ नहिपंचभूतो त्पत्तिविनादेहधारणंसंभवति । तस्मात्तदुत्पत्त्यनंतरमेवकृष्णस्योत्पत्तिःश्रीभगवत्याकृतेतिबोध्यम् ॥ अयंचोत्पन्नःकृष्णोगोपालसुंदरीरूपइतिवक्ष्यति ॥ ततोन वैष्णवमतप्रवेशइतिबो ध्यम् ॥ ननुश्रीकृष्णपदंयोगरूढ्यागोलोकवासिदेवतापरमास्ति । तत्कथंश्रीकृष्णस्यसिसृक्षयेत्यत्रपरमात्मपरंजातमितिचेन्न ॥ केवलयोगस्यतत्रस्वीकारात् ॥ योगेनतुसर्वे शब्दाःपरमात्मपराःसंभवंतीतिदोषाभावात् ॥ यद्वास्वेच्छामयस्यपरमात्मनइच्छयेत्यन्वयः ॥ किमात्मिकयाश्रीकृष्णस्यसिसृक्षयाश्रीकृष्णकर्मकसर्जनात्मिकयेत्यर्थः ॥ १२ ॥ अनंतरं तदाज्ञयापरमात्माज्ञयाश्रीकृष्णस्यस्वेनगृहीतावतारस्यशरीरात्पंचविधापंचप्रकारादुर्गादिभेदेनसृष्टिकर्मविभेदिकातत्कर्मणोनानाभेदेनकर्त्रीप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ श्रीकृष्णशरीरेयःस्वकीयां श स्थितस्तस्तमंशंसृष्ट्युपयोगार्थंपंचधादुर्गादिभेदेनाकरोदितिपिंडितोर्थः ॥ तत्रविकल्पमाह । अथभक्तानुरोधाद्वेति ॥ भक्तकार्यार्थंवापंचविधाजातेत्यर्थः ॥ अत्रयद्यपिस्वाज्ञयैवस्वयं प्रकृतिःपंचधाजातानतुपरमात्माज्ञया तस्यनिर्विकारत्वात् ॥ तथापिसास्वकीयाज्ञैवपरमात्मनोऽपिभवति । द्वयोरप्येकत्वात्तस्मात् तदाज्ञयेत्युक्तम् । तत्रपंचविधरूपधारणेस्वेच्छारूपंनि मित्तंभक्तानुग्रहविधावतारमनिमित्तंसृष्ट्युपयोगरूपंनिमित्तंचोक्तंभवति ॥ कृष्णावतारद्वारापंचविधाजातेत्यनेनबभूवपंचधाकथमितिप्रश्नस्योत्तरंचोक्तंभवति ॥ १३ ॥ पंचमध्येदुर्गावतारम हिमानमाह । गणेशमातेति ॥ कृष्णोगणेशरूपेणजनितस्तस्यमातापूर्णब्रह्मरूपिणी ॥ मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यादुर्गायाःस्वस्वरूपावरणाभावात्पूर्णत्वम् ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ धर्मसत्या धर्मःप्रजापालनादिरूपः सत्योव्यभिचाररहितोयस्याःसा ॥ १६ ॥ तदधिष्ठातृदेवता तच्छब्देनकृष्णस्यअंतःकरणरूपंतेजोगृह्यतेतस्याधिष्ठात्रीदेवता ॥ तदुक्तमुत्तरत्रद्वितीयाध्याये ॥ बुद्ध्यधिष्ठातृदेवीसाकृष्णस्यपरमात्मनइति ॥ तत्रापिबुद्धिशब्देनांतःकरणम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सर्वशक्तिस्वरूपेति ॥ बुद्धेःसर्वशक्तिमत्त्वात्कृष्णस्यबुद्धेराधिष्ठात्र्याद्दुर्गायाःसर्वशक्तिरूपत्वंयुक्तमेव ॥ २० ॥ उक्तःश्रुतौश्रुतगुणइति ॥ श्रुतौवेदेयःश्रुतगुणःप्रसिद्धोगुणोऽस्ति दुर्गायाः सगुणोयथागममागमानतिक्रम्यातिस्वल्पोमयोक्तः वेदोक्तागुणाःसर्वेमयानोक्ताइत्यर्थः ॥ कुतइतिचेद्दुर्गायाअनंतगुणवत्त्वस्यवेदेप्रतिपादनात् ॥ तावद्गुणप्रतिपादनेशक्त्यभावादित्याह । गुणोस्त्यनंतइति ॥ गुणइतिजात्यैकवचनम् ॥ अपरामितिपंचप्रकृत्यवतारमध्येएकोवतारउक्तोद्वितीयावतारंनिशामयश्रृण्वित्यर्थः ॥ २१ ॥ शुद्धसत्त्वेति ॥ याशुद्धसत्त्वस्वरूपापद्मालक्ष्मीः सापरात्मनोद्वितीयाशक्तिःद्वितीयशक्त्यवता

ब्रह्मादिदेवैर्मुनिभिर्मनुभिः पूजितास्तुता ॥ सर्वाधिष्ठात्रीदेवीसाशर्वरूपासनातनी ॥ १५ ॥ धर्मसत्यापुण्यकीर्तिर्यशोमंगलदायिनी ॥ सुखमोक्षहर्षदात्रीशोकार्तिदुःखनाशिनी ॥ १६ ॥ शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणा ॥ तेजःस्वरूपापरमातदधिष्ठातृदेवता ॥ १७ ॥ सर्वशक्तिस्वरूपाचशक्तिरीशस्यसंततम् ॥ सिद्धेश्वरीसिद्धिरूपासिद्धिदासिद्धिरीश्वरी ॥ १८ ॥ बुद्धिर्निद्राक्षुत्पिपासाछायातंद्रादयास्मृतिः ॥ जातिःक्षांतिश्चभ्रांतिश्चशांतिःकांतिश्चचेतना ॥ १९ ॥ तुष्टिःपुष्टिस्तथालक्ष्मीर्धृतिर्मायातथैवच ॥ सर्वशक्तिस्वरूपासाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ २० ॥ उक्तःश्रुतौश्रुतगुणश्चातिस्वल्पोयथागमम् ॥ गुणोऽस्त्यनंतोऽनंतायाअपरांचनिशामय ॥ २१ ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपायापद्मासापरमात्मनः ॥ सर्वसंपत्स्वरूपासातदधिष्ठातृदेवता ॥ २२ ॥ कांताऽतिदांताशांताचसुशीलासर्वमंगला ॥ लोभमोहकामरोषमदाहंकारवर्जिता ॥ २३ ॥ भक्तानुरक्तापत्युश्चसर्वाभ्यश्चपतिव्रता ॥ प्राणतुल्याभगवतःप्रेमपात्रंप्रियंवदा ॥ २४ ॥ सर्वसस्यात्मिकादेवीजीवनोपायरूपिणी ॥ महालक्ष्मीश्चवैकुंठेपतिसेवारतासती॥२५॥स्वर्गेचस्वर्गलक्ष्मीश्चराजलक्ष्मीश्चराजसु ॥ गृहेषुगृहलक्ष्मीश्चमर्त्यानांगृहिणांतथा ॥ २६ ॥ सर्वप्राणिषुद्रव्येषुशोभारूपामनोहरा ॥ कीर्तिरूपापुण्यवतांप्रभारूपानृपेषुच ॥२७॥ वाणिज्यरूपावाणिजांपापिनांकलहांकुरा । हयारूपाचकथितावेदोक्तासर्वसंमता ॥ २८ ॥ सर्वपूज्यासर्ववंद्याचाऽन्यांमत्तोनिशामय॥ वाग्बुद्धिविद्याज्ञानाधिष्ठात्रीचपरमात्मनः ॥ २९ ॥ सर्वविद्यास्वरूपायासाचदेवीसरस्वती ॥ साबुद्धिःकवितामेधाप्रतिभास्मृतिदानृणाम् ॥ ३० ॥

ररूपासर्वसंपत्स्वरूपातदधिष्ठातृदेवतापरमेश्वरसंपत्तेरधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ इदमप्यग्रेवक्ष्यति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सर्वसस्यात्मिकासर्वधान्यात्मिकेत्यर्थः ॥ सर्वशस्तात्मिकेतिपाठेसर्वप्रशस्तपदार्थरूपेत्यर्थः ॥ वैकुंठेइति ॥ इयंवैकुंठवासिनीत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सैवलक्ष्मीःपुण्यवतांधर्मायभवाति पापिनांतुपापायभवतीत्याह । पापिनामिति ॥ २८ ॥ अन्यांपंचसुमध्येतृतीयांज्ञानाधिष्ठात्रीं तच्चज्ञानंपरमात्मनः परमेश्वरस्यबुद्धिवृत्तिरूपंगृह्यते ॥ सरस्वत्याविद्याधिष्ठातृत्वात् ॥ २९ ॥ तदेवाह । सर्वविद्यास्वरूपेति ॥ कवितापदरचनारूपकविताकारिणी कवितारूपावा ॥ मेधाग्रंथधारणसामर्थ्यम् ॥ प्रतिभाविषयस्फुरणम् ॥ ३० ॥

नानाप्रकारायेसिद्धांतभेदास्तेषांयेऽर्थाविषयास्तेषांकलनाआकलनरूपेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ स्वराःसप्तस्वराःषड्जादयस्तद्विशिष्टंसंगीतंगानंतस्यसंधानेनानुसंधानेनयस्तालस्तस्यकारणंतत्प्रतिपादकंशास्त्रंतस्यकारिणीम् ॥ ३२ ॥ विषयज्ञानरूपावाग्रूपाचेत्यर्थः ॥ प्रतिविश्वोपजीविनी सर्वजीवसंजीविनीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणः प्रियेत्यनेनगायत्रीब्रह्मलोकवासिनीत्युक्तम् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ तदधिष्ठातृदेवताब्रह्मतेजोजीवरूपश्चिदाभासस्तदधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ पंचप्राणाधिदेवीराधा ॥ पंचप्राणाधि

नानाप्रकारसिद्धांतभेदार्थकलनामता ॥ व्याख्याबोधस्वरूपाचसर्वसंदेहभंजिनी ॥३१॥ विचारकारिणीग्रंथकारिणीशक्तिरूपिणी॥स्वरसंगीतसंधानतालकारणरूपिणी ॥३२॥ विषयज्ञानवाग्रूपाप्रतिविश्वोपजीविनी ॥ व्याख्यावादकरीशांतावीणापुस्तकधारिणी ॥३३॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपाचसुशीलाश्रीहरिप्रिया ॥ हिमचंदनकुंदेंदुकुमुदांभोजसन्निभा ॥३४॥ यजंतीपरमात्मानंश्रीकृष्णंरत्नमालया ॥ तपःस्वरूपातपसांफलदात्रीतपस्विनाम् ॥३५॥ सिद्धिविद्यास्वरूपाचसर्वसिद्धिप्रदासदा ॥ ययाविनातुविप्रौघोमूकोमृतसमःसदा॥३६॥देवीतृतीयागदिताश्रुत्युक्ताजगदंबिका ॥ यथागमंयथाकिंचिदपरांत्वंनिबोधमे ॥३७॥ माताचतुर्णांवर्णानांवेदांगानांचछंदसाम् ॥ संध्यावंदनमंत्राणांतंत्राणांचविचक्षण ॥३८॥ द्विजातिजातिरूपाचजपरूपातपस्विनी ॥ ब्रह्मण्यतेजोरूपाचसर्वसंस्काररूपिणी ॥३९॥ पवित्ररूपासावित्रीगायत्रीब्रह्मणःप्रिया॥तीर्थानियस्याःसंस्पर्शंवांछंतिह्यात्मशुद्धये ॥४०॥ शुद्धस्फटिकसंकाशाशुद्धसत्त्वस्वरूपिणी ॥ परमानंदरूपाचपरमाचसनातनी ॥४१॥परब्रह्मस्वरूपाचनिर्वाणपददायिनी ॥ ब्रह्मतेजोमयीशक्तिस्तदधिष्ठातृदेवता ॥४२॥ यत्पादरजसापूतंजगत्सर्वंचनारद ॥ देवीचतुर्थीकथितापंचमींवर्णयामिते ॥४३॥ पंचप्राणाधिदेवीयापंचप्राणस्वरूपिणी ॥ प्राणाधिकप्रियतमासर्वाभ्यःसुंदरीपरा॥४४॥सर्वयुक्ताचसौभाग्यमानिनीगौरवान्विता ॥ वामांगार्धस्वरूपाचगुणेनतेजसासमा ॥४५॥ परावरासारभूतापरमाद्यासनातनी ॥ परमानंदरूपाचधन्यामान्याचपूजिता ॥४६॥ रासक्रीडाधिदेवीश्रीकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ रासमंडलसंभूतारासमंडलमंडिता॥४७॥रासेश्वरीसुरसिकारासावासनिवासिनी ॥ गोलोकवासिनीदेवीगोपीवेषविधायिका ॥४८॥ परमाह्लादरूपाचसंतोषहर्षरूपिणी॥निर्गुणाचनिराकारानिर्लिप्ताऽऽत्मस्वरूपिणी ॥४९॥ निरीहानिरहंकाराभक्तानुग्रहविग्रहा ॥ वेदानुसारिध्यानेनविज्ञातासाविचक्षणैः ॥५०॥ दृष्टिदृष्टानसाचेशैःसुरेंद्रैर्मुनिपुंगवैः ॥ वह्निशुद्धांशुकधरानानालंकारभूषिता ॥५१॥ कोटिचंद्रप्रभापुष्टसर्वश्रीयुक्तविग्रहा ॥ श्रीकृष्णभक्तिदास्यैककराचसर्वसंपदाम् ॥ ५२ ॥

ष्ठात्रीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ गोपीवेषविधायिका गोपिकारूपाणांजनयित्रीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ वेदानुसारिध्यानेनवेदोक्तध्यानेनविज्ञाताध्यातेत्यर्थः ॥ ५० ॥ दृष्टि दृष्टेति ॥ईशैरीश्वरैरपिसुरेंद्रैर्मुनिपुंगवैश्चसादृष्टिदृष्टाचक्षुषादृष्टानभवतीत्यर्थः ॥ वह्निशुद्धांशुकधरा वह्नौत्यक्तमपिनदग्धंभवत्येतादृशंयत्तंतुविशेषस्यांशुकंवस्त्रंतद्वह्निशुद्धांशुकमित्युच्यते तत्परिधा नकर्त्रीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ पुष्टापूर्णायासर्वश्रीः ॥ श्रीकृष्णस्ययेभक्तिदास्येतयोः करा संपदांचकराकर्त्रीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

अवतारेचवाराहेइति ॥ वराहावतारेवाराहकल्पेइत्यर्थः ॥ तस्मिन्कल्पेवृषभानुर्व्रजस्थःकश्चनगोपस्तस्यसुताचयाभवतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ याब्रह्मादिभिरप्यदृष्टासासर्वैर्भारतेखंडेवृंदावनेदृष्टे त्यर्थः ॥५४॥ यथांबरेइति ॥ अंबरेविद्यमानोयोनवघनस्तरुणघनोनिबिडघनस्तस्मिन्यासौदामनीविद्युल्लतातद्वच्छोभतेइत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ अयंभावः ॥ मूलप्रकृतिस्तावत्सर्वेश्वरी मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणी ॥ यथासमष्टिव्यष्टींद्रियाणामधिष्ठात्रीर्देवतादिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्ररूपाविनिर्ममे ॥ तथैवसमष्टिव्यष्टचंतःकरणानामधिष्ठात्रींदुर्गांसमष्टिव्याष्टिसंप त्त्यधिष्ठात्रींलक्ष्मींसमष्टिव्याष्टिबुद्ध्यधिष्ठात्रींज्ञानाधिष्ठात्रीं सरस्वतींसमष्टिव्यष्टयात्मब्रह्मतेजोरूपजीवाधिष्ठात्रींसावित्रींतथैवपंचप्राणाधिष्ठात्रींराधांचश्रीकृष्णस्वरूपंधृत्वातत्स्वरूपस्थितश क्तितोनिर्ममे ॥ आसांचपंचदेवीनांमूलप्रकृत्यवतारत्वात्सर्वव्यापकत्वंमूलप्रकृतिसमानमहिमत्वंचास्तीति ॥ मूलप्रकृतेर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याअधिष्ठातृरूपंतुश्रीभुवनेश्वरीतितृतीयस्कंधे उक्तंनविस्मर्तव्यम् ॥ यद्यपिपदार्थमात्रस्यमूलप्रकृतिरूपत्वात्ब्रह्मविष्ण्वादिपुरुषाअपिमूलप्रकृतिरूपास्तदंशाएव ॥ तथापिस्त्रीषुप्रसवधर्मित्वरूपस्यविशेषगुणस्याधिकस्यसत्त्वादतएव स्त्रीलिंगप्रयोगस्यतत्रैवसत्त्वाच्चस्त्रीष्वेवतदंशव्यवस्थितिरुक्ता ॥ परमार्थतस्तुपुरुषाअपिमूलप्रकृत्यंशरूपाएव ॥ तदुक्तमाचार्यैःप्रपंचसारेप्रथमपटले ॥ पुन्नपुंसकयोस्तुल्याप्यंगनासुवि

अवतारेचवाराहेवृषभानुसुताचया ॥ यत्पादपद्मसंस्पर्शपवित्राचवसुंधरा ॥५३॥ ब्रह्मादिभिरदृष्टायासर्वैर्दृष्टाचभारते ॥ स्त्रीरत्नसारसंभूताकृष्णवक्षस्थ लेस्थिता ॥५४॥ यथांबरेनवघनेलोलासौदामनीमुने ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिप्रतप्तंब्रह्मणापुरा ॥ ५५ ॥ यत्पादपद्मनखरदृष्टयेचात्मशुद्धये ॥ नचदृष्टं चस्वप्नेपिप्रत्यक्षस्यापिकाकथा ॥५६॥ तेनैवतपसादृष्टाभुविवृंदावनेवने ॥ कथितापंचमीदेवीसाराधाचप्रकीर्तिता ॥ ५७ ॥ अंशरूपाःकलारूपाःकलां शांशांशसंभवाः ॥ प्रकृतेःप्रतिविश्वेषुदेव्यश्चसर्वयोषितः ॥ ५८ ॥ परिपूर्णतमाःपंचविद्यादेव्यःप्रकीर्तिताः ॥ यायाःप्रधानांशरूपावर्णयामिनिशामय ॥ ५९ ॥ प्रधानांशस्वरूपासागंगाभुवनपावनी ॥ विष्णुविग्रहसंभूताद्रवरूपासनातनी ॥ ६० ॥ पापिपापेध्मदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ सुखस्प र्शस्नानपानैर्निर्वाणपददायिनी ॥ ६१ ॥ गोलोकस्थानप्रस्थानसुखसोपानरूपिणी ॥ पवित्ररूपातीर्थानांसरितांचपरावरा ॥ ६२ ॥ शंभुमौलिजटामे रुमुक्तापंक्तिस्वरूपिणी ॥ तपःसंपादिनीसद्योभारतेषुतपस्विनाम् ॥ ६३ ॥

शिष्यतेइति ॥ सर्वंदेवीमयंजगदितिच ॥ श्रुतिश्च ॥ मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरम् ॥ तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराचरमिति ॥ ५७ ॥ ननुकिमेतावत्यएवदेव्योनेत्याह । अंशरूपाइति ॥ काश्चिद्देवताआभ्योऽन्याःप्रकृतेरंशभूताअर्धांशभूतावह्वयःसंति ॥ तथाकाश्चित्कलारूपाअर्धांशार्धांशरूपाः ॥ तथाकाश्चित्कलांशरूपाः काश्चित् कलांशांशरूपाः ॥ काश्चित्कलांशांशांशरूपाबह्वयःसंतीत्यर्थः ॥ ताःक्कसंतीतिचेत्प्रतिविश्वेषुसर्वलोकेषुयादेव्योयाश्चसर्वयोषितस्तद्रूपेणसंतीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ तर्हिपंचैवेतिकथमुक्तमितिचेत्पंचदेव्यःप्रकृतेः पूर्णाअवताराःसंतीत्यभिप्रायेणोक्तमित्याह । परिपूर्णतमाइति ॥ पंचदेव्योदुर्गादयः ॥ तत्रकाश्चिदंशरूपादेवीर्दर्शयति । प्रधानांशेति । प्रधानंमूलप्रकृतिस्तदंशभूतायायास्तावर्णयामी त्यर्थः ॥ ५९ ॥ प्रधानांशेति ॥ अत्रप्रधानशब्देनमूलप्रकृतिस्तदंशभूतागंगेत्यर्थः ॥ याप्रधानांशसंभूतासाप्रधानाभिन्नविष्णुविग्रहसंभूताजातैवेत्यभिप्रायेणाह । विष्णुविग्रहेति ॥ अनेन चसर्वदेवतानांनकेवलशक्तिरूपत्वं किंतु शक्तिविशिष्टब्रह्मरूपत्वमितिस्पष्टमेवोक्तमितिबोध्यम् ॥६०॥ पापरूपकाष्ठदाहंकर्तुंज्वलदग्निरेवेत्यर्थः ॥६१॥ प्रस्थानंगमनं सोपानंनिश्रेणिका ॥ परंभिन्नंतीर्थमवरंकनिष्ठंयस्याः ॥ ६२ ॥ जटारूपोमेरुः ॥ मुक्तापंक्तिस्वरूपिणीश्वेतवर्णत्वात् ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ प्रधानांशसंभूतांतुलसीमाह । प्रधानांशेति ॥ इयंचतुलसीवृक्षाधिष्ठात्रीस्त्रीमूर्तिर्वर्तते एवंगंगापिस्त्रीमूर्तिरस्तीतिबोध्यम् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ प्रधानांशसंभूतांमनसादेवींवर्णयति।मनसाकश्यपात्मजेति ॥ शंकरस्यप्रियशिष्यभूतेत्यर्थः ॥ शंकरेणोपदेशोमनसादेव्यैदत्तइत्यर्थः ॥ अतएवमहाज्ञानविशारदा ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ कृष्णांशस्यजरत्कारुमुनेःपत्नीत्यर्थः ॥ इयंकथापूर्वमुक्तासर्पसत्रप्रसंगे ॥७७॥ प्रधानांशसंभूतांदेवसेनांवर्णयति । प्रधानांशेति ॥ ७८ ॥ षष्ठीनाम्नोहेतुमाह । षष्ठांशरूपाप्रकृतेरिति ॥ देवसेनेतिषष्ठीतिचनामद्वयमस्याइत्यर्थः ॥ ७९ ॥ वृद्धरूपानतुतरुणी ॥ पूजाद्वादशमासेष्विति ॥ प्रसूतिकालमारभ्यद्वादशमासपर्यंतंप्रतिमासमित्यर्थः॥८०॥

चंद्रपद्मक्षीरनिभाशुद्धसत्त्वस्वरूपिणी ॥ निर्मलानिरहंकारासाध्वीनारायणप्रिया ॥ ६४ ॥ प्रधानांशस्वरूपाचतुलसीविष्णुकामिनी ॥ विष्णुभूषणरूपाचविष्णुपादस्थितासती ॥ ६५ ॥ तपःसंकल्पपूजादिसंघसंपादिनीमुने ॥ सारभूताचपुष्पाणांपवित्रापुण्यदासदा ॥ ६६ ॥ दर्शनस्पर्शनाभ्यांचसद्योनिर्वाणदायिनी ॥ कलौकलुषशुष्केध्मदहनायाग्निरूपिणी ॥ ६७ ॥ यत्पादपद्मसंस्पर्शात्सद्यःपूतावसुंधरा ॥ यत्स्पर्शदर्शनेचैवेच्छंतितीर्थानिशुद्धये ॥ ६८ ॥ययाविनाचविश्वेषुसर्वंकर्मचनिष्फलम् ॥ मोक्षदायामुमुक्षूणांकामिनीसर्वकामदा ॥ ६९ ॥ कल्पवृक्षस्वरूपायाभारतेवृक्षरूपिणी ॥ भारतीनांप्रीणनायजातायापरदेवता ॥७०॥ प्रधानांशस्वरूपायामनसाकश्यपात्मजा ॥ शंकरप्रियशिष्याचमहाज्ञानविशारदा ॥७१॥ नागेश्वरस्यानंतस्यभगिनीनागपूजिता ॥ नागेश्वरीनागमातासुंदरीनागवाहिनी ॥ ७२ ॥ नागेंद्रगणसंयुक्तानागभूषणभूषिता ॥ नागेंद्रवंदितासिद्धायोगिनीनागशायिनी ॥ ७३ ॥ विष्णुरूपाविष्णुभक्ताविष्णुपूजापरायणा ॥ तपःस्वरूपातपसांफलदात्रीतपस्विनी ॥ ७४ ॥ दिव्यंत्रिलक्षवर्षंचतपस्तप्त्वाचयाहरेः ॥ तपस्विनीषुपूज्याचतपस्विषुचभारते ॥७५॥ सर्वमंत्राधिदेवीचज्वलंतीब्रह्मतेजसा ॥ ब्रह्मस्वरूपापरमाब्रह्मभावनतत्परा ॥ ७६ ॥ जरत्कारुमुनेःपत्नीकृष्णांशस्यपतिव्रता ॥ आस्तीकस्यमुनेर्मातापवरस्यतपस्विनाम् ॥७७॥ प्रधानांशस्वरूपायादेवसेनाचनारद ॥ मातृकासुपूज्यतमासाषष्ठीचप्रकीर्तिता ॥ ७८ ॥ पुत्रपौत्रादिदात्रीचधात्रीत्रिजगतांसती ॥ षष्ठांशरूपाप्रकृतेस्तेनषष्ठीप्रकीर्तिता ॥ ७९ ॥ स्थानेशिशूनांपरमावृद्धरूपाचयोगिनी ॥ पूजाद्वादशमासेषुयस्याविश्वेषुसंततम् ॥ ८० ॥ पूजाचसूतिकागारेपुराषष्ठदिनेशिशोः ॥ एकविंशतिमेचैवपूजाकल्याणहेतुकी ॥ ८१ ॥ मुनिभिर्नमिताचैषानित्यकामाप्यतःपरा ॥ मातृकाचदयारूपाशश्वद्रक्षणकारिणी ॥ ८२ ॥ जलेस्थलेचांतरिक्षेशिशूनांसद्मगोचरे॥ प्रधानांशस्वरूपाचदेवीमंगलचंडिका ॥ ८३ ॥ प्रकृतेर्मुखसंभूतासर्वमंगलदासदा ॥ सृष्टौमंगलरूपाचसंहारेकोपरूपिणी ॥ ८४ ॥

अत्राशक्तमत्याह । षष्ठदिनेशिशोरिति ॥ तत्राप्यसंभवेआह । एकविंशतिमेइति ॥८१॥ ८२ ॥ सद्मगोचरेगृहस्थानेप्रधानांशभूतांमंगलचंडिकांवर्णयति । प्रधानांशेति ॥८३॥ प्रकृतेर्मुखसंभूतेति ॥ प्रकृतेर्व्यापिकायामुखस्यासंभवेऽपिप्रकृतेःपूर्णावतारभूतायादुर्गायामुखंग्राह्यम् ॥ मंगलचंडीनामनिरुक्तिमाह।सृष्टाविति ॥ चंडिकोपइत्यस्यचंडीतिरूपम् ॥ सृष्टिसमयेमंगलरूपत्वादतिशान्तरूपत्वात् संहारकालेकोपनत्वात् मंगलचंडीतिनाम मंगलाचासौचंडीचमंगलचंडी ॥ ८४ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ प्रधानांशसंभूतांकालींवर्णयति । कालीति ॥ ८७ ॥ दुर्गाललाटेति ॥ यथाब्रह्मणोललाटाद्रुद्रउत्पन्नस्तथादुर्गाललाटात्प्रधानमूलप्रकृत्यंशभूताकालीउत्पन्नेत्यर्थः ॥ दुर्गार्धांशेति ॥ दुर्गायाःपूर्णावतारत्वात्तस्याअर्धांशत्वोक्तौमूलप्रकृत्याअपिअर्धांशत्वमुक्तमितिबोध्यम् ॥ दुर्गायागुणेनतेजसाचेत्यन्वयः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ परमायागरूपिणीत्यत्रपरमासिद्धयोगिनीत्यपिपाठः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ननुनिश्वासमात्रेणयदिब्रह्मांडसंहर्त्रीतदापामरैर्दैत्यैःसहकिमर्थयुद्धंकृतवतीतिचेत्तत्राह । रणमिति ॥ लोकशिक्षयेत्यत्रलोकरंजयेत्यपिपाठः ॥ लोकरंजनार्थंयुद्धंदैत्यैःसमंकृतवतीत्यर्थः ॥ ९२ ॥ प्रधानांशस्वरूपांवसुंधरांवर्णयति । वसुंधरेति ॥ ९३ ॥ सर्वशस्यप्रसूतिकेत्यपिपाठः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ अथप्रकृतेःकलावतारानाह ।

तेनमंगलचंडीसापंडितैःपरिकीर्तिता ॥ प्रतिमंगलवारेषुप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥ ८५ ॥ पुत्रपौत्रधनैश्वर्ययशोमंगलदायिनी ॥ परितुष्टासर्ववांछाप्रदात्रीसर्वयोषिताम् ॥ ८६ ॥ रुष्टाक्षणेनसंहर्तुंशक्ताविश्वंमहेश्वरी ॥ प्रधानांशस्वरूपासाकालीकमललोचना ॥ ८७ ॥ दुर्गाललाटसंभूतारणेशुंभनिशुंभयोः ॥ दुर्गार्धांशस्वरूपासागुणेनतेजसासमा ॥ ८८ ॥ कोटिसूर्यसमाजुष्टपुष्टजाज्वलविग्रहा ॥ प्रधानासर्वशक्तीनांबलाबलवतीपरा ॥ ८९ ॥ सर्वसिद्धिप्रदादेवीपरमायोगरूपिणी ॥ कृष्णभक्ताकृष्णतुल्यातेजसाविक्रमैर्गुणैः ॥ ९० ॥ कृष्णभावनयाशश्वत्कृष्णवर्णासनातनी ॥ संहर्तुंसर्वब्रह्माण्डंशक्तानिश्वासमात्रतः ॥ ९१ ॥ रणंदैत्यैःसमंतस्याःक्रीडयालोकशिक्षया ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चदातुंशक्ताचपूजिता ॥ ९२ ॥ ब्रह्मादिभिःस्तूयमानामुनिभिर्मनुभिर्नरैः ॥ प्रधानांशस्वरूपासाप्रकृतेश्चवसुंधरा ॥ ९३ ॥ आधाररूपासर्वेषांसर्वसस्याप्रकीर्तिता ॥ रत्नाकरारत्नगर्भासर्वरत्नाकराश्रया ॥ ९४ ॥ प्रजाभिश्चप्रजेशैश्चपूजितावंदितासदा ॥ सर्वोपजीव्यरूपाचसर्वसंपद्विधायिनी ॥ ९५ ॥ ययाविनाजगत्सर्वंनिराधारंचराचरम् ॥ प्रकृतेश्चकलायायास्तानिबोधमुनीश्वर ॥ ९६ ॥ यस्ययस्यचयापत्नीतत्सर्वंवर्णयामिते ॥ स्वाहादेवीवह्निपत्नीप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥ ९७ ॥ ययाविनाहविर्दानंनग्रहीतुंसुराःक्षमाः ॥ दक्षिणायज्ञपत्नीचदीक्षासर्वत्रपूजिता ॥ ९८ ॥ ययाविनाहिविश्वेषुसर्वकर्माहिनिष्फलम् ॥ स्वधापितॄणांपत्नीचमुनिभिर्मनुभिर्नरैः ॥ ९९ ॥ पूजितापितृदानंहिनिष्फलंचययाविना ॥ स्वस्तिदेवीवायुपत्नीप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥ १०० ॥ आदानंचप्रदानंचनिष्फलंचययाविना ॥ पुष्टिर्गणपतेःपत्नीपूजिताजगतीतले ॥ १०१ ॥ ययाविनापरिक्षीणाःपुमांसोयोषितोऽपिच ॥ अनंतपत्नीतुष्टिश्चपूजितावंदिताभवेत् ॥ २ ॥ ययाविनानसंतुष्टाःसर्वलोकाश्चसर्वतः ॥ ईशानपत्नीसंपत्तिःपूजिताचसुरैर्नरैः ॥ ३ ॥ सर्वेलोकादरिद्राश्चविश्वेषुचययाविना ॥ धृतिःकपिलपत्नीचसर्वैःसर्वत्रपूजिता ॥ १०४ ॥

कलायायाइति ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ दीयतेविमलंज्ञानंक्षीयतेकर्मवासना ॥ तेनदीक्षेतिसाप्रोक्तेत्युक्तलक्षणादीक्षापदवाच्यासायज्ञस्यपत्नीत्यर्थः ॥ दक्षिणायज्ञपत्नीतिश्रुतेर्दक्षिणादीक्षाचयज्ञपत्नीत्यर्थः ॥ यज्ञपुरुषोमूर्तिमान्दक्षिणाचमूर्तिमतीतिबोध्यम् ॥ एवमेवसर्वत्र ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ आदानंप्रतिग्रहः प्रदानंद्रव्यस्यदानम् उभेअपिस्वस्तीत्युक्तेसफलेभवतइत्यर्थः ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

॥ १०५ ॥ यत्रसत्यशक्तिर्नास्तितत्राविश्वासान्मनुष्यःस्नेहंनकरोतीतिबंधुतारहितोभवतीतियुक्तमेव ॥ मोहपत्नीति ॥ यत्रमोहोस्तितत्रदयायाःसत्त्वाद्दयामोहपत्नी ॥ ६ ॥ ७ ॥
जीवन्मृतसमंप्रतिष्ठाभावेजीवतोपिमृतप्रायत्वात् ॥८॥ उद्योगोयत्नः ॥ ९ ॥ विधिहीनंक्रियाभावेतत्स्वरूपविधेरप्यभावः ॥ १० ॥ विधिनिर्मितम् ईश्वरनिर्मितंसर्वंजगद्भूतसमुदायरूप
मुच्छिन्नंभवति ॥ मिथ्याभाषणाभावेधूर्तत्वस्याभावात् ॥ मिथ्यावक्ताहिधूर्तः ॥ युगभेदेनास्याःस्थितिमाह । सत्यइति ॥ ११ ॥ १२ ॥ इयंमिथ्याकपटेनभ्रात्रासहिताप्रतिगृहंभ्रमती
त्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ धर्मपत्नीमूर्तिःसाचकांतिरूपाशोभारूपेत्यर्थः ॥ १५ ॥ शोभांविनापरमात्मापिनिराधारोनिरर्थकोभवतीत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ रात्रिषुयोगेनसंबंधेनसंध्यारा

सर्वेलोकाअधैर्यश्चजगत्सुचययाविना ॥ सत्यपत्नीसतीमुक्तैःपूजिताजगतीप्रिया ॥१०५॥ ययाविनाभवेल्लोकोबंधुतारहितःसदा॥मोहपत्नीदयासाध्वीपू
जिताचजगत्प्रिया ॥ ६ ॥ सर्वेलोकाश्चसर्वत्रनिष्फलाश्चययाविना ॥ पुण्यपत्नीप्रतिष्ठासापूजितापुण्यदासदा ॥ ७ ॥ ययाविनाजगत्सर्वंजीवन्मृतसमं
मुने ॥ सुकर्मपत्नीसंसिद्धाकीर्तिर्धन्यैश्चपूजिता ॥ ८ ॥ ययाविनाजगत्सर्वंयशोहीनंमृतंयथा ॥ क्रियातूद्योगपत्नीचपूजितासर्वसंमता ॥ ९ ॥ ययावि
नाजगत्सर्वंविधिहीनंचनारद ॥ अधर्मपत्नीमिथ्यासासर्वधूर्तैश्चपूजिता ॥ १० ॥ ययाविनाजगत्सर्वमुच्छिन्नंविधिनिर्मितम् ॥ सत्येअदर्शनायाचत्रेता
यांसूक्ष्मरूपिणी ॥ ११ ॥ अर्धावयवरूपाचद्वापरेचैवसंवृता ॥ कलौमहाप्रगल्भाचसर्वत्रव्यापिकाबलात् ॥ १२ ॥ कपटेनसमंभ्रात्राभ्रमतेचगृहेगृहे ॥
शांतिर्लज्जाचभार्येद्वेसुशीलस्यचपूजिते ॥ १३ ॥ याभ्यांविनाजगत्सर्वमुन्मत्तमिवनारद ॥ ज्ञानस्यतिस्रोभार्याश्चबुद्धिर्मेधाधृतिस्तथा ॥ १४ ॥ याभि
र्विनाजगत्सर्वंमूढंमत्तसमंसदा ॥ मूर्तिश्चधर्मपत्नीसाकांतिरूपामनोहरा ॥ १५ ॥ परमात्माचविश्वौघोनिराधारोययाविना ॥ सर्वत्रशोभारूपाचल
क्ष्मीर्मूर्तिमतीसती ॥ १६ ॥ श्रीरूपामूर्तिरूपाचमान्याधन्याऽतिपूजिता ॥ कालाग्नीरुद्रपत्नीचनिद्रासासिद्धयोगिनी ॥ १७ ॥ सर्वेलोकाःसमाच्छन्ना
ययायोगेनरात्रिषु ॥ कालस्यतिस्रोभार्याश्चसंध्यारात्रिदिनानिच ॥ १८ ॥ याभिर्विनाविधाताचसंख्यांकर्तुंनशक्यते ॥ क्षुत्पिपासेलोभभार्येधन्येमान्ये
चपूजिते ॥ १९ ॥ याभ्यांव्याप्तंजगत्सर्वंनित्यंचिंतातुरंभवेत् ॥ प्रभाचदाहिकाचैवद्वेभार्येतेजसस्तथा ॥ १२० ॥ याभ्यांविनाजगत्स्रष्टुंविधातुंचनहीश्व
रः ॥ कालकन्येमृत्युजरेप्रज्वारस्यप्रियाप्रिये ॥ २१ ॥ याभ्यांजगत्समुच्छिन्नंविधात्रानिर्मितंविधौ ॥ निद्राकन्याचतंद्रासाप्रीतिरन्यासुखप्रिये ॥ २२ ॥
याभ्यांव्याप्तंजगत्सर्वंविधिपुत्रविधेर्विधौ ॥ वैराग्यस्यचद्वेभार्येश्रद्धाभक्तिश्चपूजिते ॥ २३ ॥ याभ्यांशश्वज्जगत्सर्वंजीवन्मुक्तिमन्मुने ॥ अदितिर्देवमा
ताचसुरभीचगवांप्रसूः ॥ २४ ॥ दितिश्चदैत्यजननीकद्रूश्चविनतादनुः ॥ उपयुक्ताःसृष्टिविधौएतास्तुकीर्तिताःकलाः ॥ १२५ ॥

त्रिदिनानामपिकालाधीनत्वात् ॥ स्त्रीसदृशत्वात्स्त्रीत्वम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ चिंतातुरंक्षुत्पिपासानाशकान्नजलचिंतातुरमित्यर्थः ॥ १२० ॥ जरावन्मृत्योरपिकालादुत्पन्नत्वात्कन्यास
दृशत्वात्कन्यात्वम् ॥ तेमृत्युजरेकालस्यकन्ये ॥ प्रज्वारस्यप्रकृष्टज्वरस्यप्रियाप्रियेपत्न्यौभवतःप्रियातोऽपिप्रियेअतिशयितप्रियेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ समुच्छिन्नंनष्टम् ॥ निद्राकन्येति ॥
निद्रायाःकन्याएकातंद्रा अन्याद्वितीयाकन्याप्रीतिः ॥ उभेअपिसुखस्यपुरुषस्थानीयस्यप्रियेपत्न्यौभवतः॥२२॥२३॥२४॥उपयुक्ताइति ॥ एताःकलाःसृष्टावुपयुक्ताइत्यर्थः ॥ १२५ ॥

॥१२६॥२७॥२८॥ अंबिकाप्रसूःपार्वतीमातामेनका ॥२९॥३०॥ वृषभानोःपत्नीराधायामाता ॥३१॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भृगोःपरशुरामस्य ॥ रामोबलरामस्तस्यमाता ॥ १३५॥ कृष्णभगिनीदुर्गाविंध्यवासिनीत्यर्थः ॥ एकनंदाचसैवएकनंदाचकाचिदन्यावा ॥ एवमन्याअपिकलाःसंतीत्याहवह्वचइति ॥ ३६ ॥ एवंकलावतारदेवतास्वरूपमुक्त्वाकलांशांशावतारदेवतास्वरूपमाह प्रतिविश्वेषुयोषितइति ॥ प्रतिलोकेषुयाःस्त्रियःसंतिताइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ यस्मात्सर्वाअपिस्त्रियःप्रकृत्यंशभूतास्तस्मात्तासामवमानेप्रकृतेरेवावमानइत्याह । योषितामवमानेइति ॥ पराभवोऽवमानः ॥ तासांपूजनेप्रकृतेःपूजाभवतीत्याह । ब्राह्मणीति ॥ ३८ ॥३९॥१४०॥ सत्त्वांशानांलक्षणंपतिव्रताइति ॥ रजोंशानांलक्षणंभोग्याइतिं ॥ विषयासक्ताइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ताःपूजयानवश्याःस्युःकिंतुभोगेनैवेत्याह । सुखसंभोगेति ॥ अज्ञातकुलसंभवास्ताश्चाधमाइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ कुलहाःकुलहंत्र्यः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ एवंत्रैविध्येऽपिपूजार्हाएवताः सर्वाइतिफलतारतम्यंतुसात्त्विक्यादिपूजायामस्त्येव ॥ अधुनापंचप्रकृतीनांसर्वैःपूज्यत्वमाह । पूजितेति ॥ पृथ्व्यांसुरथेनादौपूजितातेनदेवादिभिर्देवलोकेनिरंतरंकृतायांपूजायामपिनदोषः ॥ सुरथोनामराजा ॥ १४५ ॥

कलाअन्याःसंतिवह्वचस्तासुकाश्चिन्निबोधमे ॥ रोहिणीचंद्रपत्नीचसंज्ञासूर्यस्यकामिनी ॥ १२६ ॥ शतरूपामनोर्भार्याशचींद्रस्यचगेहिनी ॥ ताराबृहस्पतेर्भार्यावसिष्ठस्याऽप्यरुंधती ॥ २७ ॥ अहल्यागौतमस्त्रीसाऽप्यनुसूयाऽत्रिकामिनी ॥ देवहूतीकर्दमस्यप्रसूतिर्दक्षकामिनी ॥ २८ ॥ पितॄणांमानसीकन्यामेनकासांऽबिकाप्रसूः ॥ लोपामुद्रातथाकुंतीकुबेरकामिनीतथा ॥ २९ ॥ वरुणानीप्रसिद्धाचवलेर्विंध्यावलिस्तथा ॥ कांताचदमयंतीचयशोदादेवकीतथा ॥ १३० ॥ गांधारीद्रौपदीशैव्यासाचसत्यवतीप्रिया ॥ वृषभानुप्रियासाध्वीराधामाताकुलोद्वहा ॥३१॥ मंदोदरीचकौसल्यासुभद्राकौरवीतथा ॥ रेवतीसत्यभामाचकालिंदीलक्ष्मणातथा ॥ ३२ ॥ जांबवतीनाग्नजितिर्मित्रविंदातथापरा ॥ लक्ष्मणारुक्मिणीसीतास्वयंलक्ष्मीःप्रकीर्तिता ॥३३॥ कालीयोजनगंधाचव्यासमातामहासती ॥ बाणपुत्रीतथोषाचचित्रलेखाचतत्सखी ॥ ३४ ॥ प्रभावतीभानुमतीतथामायावतीसती ॥ रेणुकाचभृगोर्मातारामसमाताचरोहिणी ॥ १३५ ॥ एकनंदाचदुर्गासाश्रीकृष्णभगिनीसती ॥ वह्वचःसत्यःकलाश्चैवप्रकृतेरेवभारते ॥ ३६ ॥ यायाश्चग्रामदेव्यःस्युस्ताःसर्वाःप्रकृतेःकलाः ॥ कलांशांशसमुद्भूताःप्रतिविश्वेषुयोषितः ॥ ३७ ॥ योषितामवमानेनप्रकृतेश्चपराभवः ॥ ब्राह्मणीपूजितायेनपतिपुत्रवतीसती ॥ ॥ ३८ ॥ प्रकृतिःपूजितातेनवस्त्रालंकारचंदनैः ॥ कुमारीचाष्टवर्षायावस्त्रालंकारचंदनैः ॥ ३९ ॥ पूजितायेनविप्रस्यप्रकृतिस्तेनपूजिता ॥ सर्वाःप्रकृतिसंभूताउत्तमाधममध्यमाः ॥ १४० ॥ सत्त्वांशाश्चोत्तमाज्ञेयाःसुशीलाश्चपतिव्रताः ॥ मध्यमारजसश्चांशास्ताश्चभोग्याःप्रकीर्तिताः ॥ ४१ ॥ सुखसंभोगवश्याश्चस्वकार्यतत्पराःसदा ॥ अधमास्तमसश्चांशाअज्ञातकुलसंभवाः ॥ ४२ ॥ दुर्मुखाःकुलहाधूर्ताःस्वतंत्राःकलहप्रियाः ॥ पृथिव्यांकुलटायाश्चस्वर्गेचाप्सरसांगणाः ॥ ४३ ॥ प्रकृतेस्तमसश्चांशाःपुंश्चल्यःपरिकीर्तिताः ॥ एवंनिगदितंसर्वंप्रकृतेरूपवर्णनम् ॥ ४४ ॥ ताःसर्वाःपूजिताःपृथ्व्यांपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ पूजितासुरथेनादौदुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ १४५ ॥

॥ १४६ ॥ दुर्गैवदक्षकन्यारूपेणोत्पन्नेत्याह । जातादाविति ॥ ४७ ॥ स्वयंकृष्णइति ॥ श्रीकृष्णएवपूर्णावतारःपार्वत्याःपुत्रोगणेशरूपेणजातः ॥ स्कंदस्तुविष्णुकलोद्भवः ॥ विष्णवंश
जन्योनतुपूर्णावतारः ॥ ४८ ॥ मंगलभूपेनमंगलाभिधराज्ञा ॥४९॥ अश्वपतिनाराज्ञा ॥ क्वचित्सावित्रीचसरस्वत्याइत्यपिपाठः ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ प्रथमंदेवीति
॥ भूतलेप्रथमंराधादेवीसुयज्ञेनराज्ञापूजितेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ उपदिष्टेनविधिनेतिशेषः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ १५८ ॥ यस्मादेवंतस्माद्देतादेवतानियमेनपूज्याइतितात्पर्यम् ॥ इतिश्रीदेवीभागव
ततिलकेनवमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अष्टाशीतिमहापद्यैःपंचप्रकृतिसंभवः ॥ प्रोच्यतेविस्तरेणैवतद्भर्तॄणांचसंभवः ॥ १ ॥ पृष्टवतेनारदायसर्वोऽपिनवमस्कंधोक्तोर्थः संक्षेपेणसूत्रभूत

ततःश्रीरामचंद्रेणरावणस्यवधार्थिना ॥ तत्पश्चाज्जगतांमातात्रिषुलोकेषुपूजिता ॥ १४६ ॥ जातादौदक्षकन्यायांनिहत्यदैत्यदानवान् ॥ ततोदेहंपरित्य
ज्ययज्ञेभर्तुश्चनिंदया ॥ ४७ ॥ जज्ञेहिमवतःपत्न्यांलेभेपशुपतिंपतिम् ॥ गणेशश्चस्वयंकृष्णःस्कंदोविष्णुकलोद्भवः ॥ ४८ ॥ बभूवतुस्तौतनयौपश्चात्त
स्याश्चनारद ॥ लक्ष्मीर्मंगलभूपेनप्रथमंपरिपूजिता ॥ ४९ ॥ त्रिषुलोकेषुतत्पश्चाद्देवतामुनिमानवैः ॥ सावित्रीचाऽश्वपतिनाप्रथमंपरिपूजिता ॥ १५० ॥
तत्पश्चात्त्रिषुलोकेषुदेवतामुनिपुंगवैः ॥ आदौसरस्वतीदेवीब्रह्मणापरिपूजिता ॥ ५१ ॥ तत्पश्चात्त्रिषुलोकेषुदेवतामुनिपुंगवैः ॥ प्रथमंपूजिताराधागोलो
केरासमंडले ॥ ५२ ॥ पौर्णमास्यांकार्तिकस्यकृष्णेनपरमात्मना ॥ गोपिकाभिश्चगोपैश्चबालिकाभिश्चबालकैः ॥ ५३ ॥ गवांगणैःसुरभ्याचतत्पश्चा
दाज्ञयाहरेः ॥ तदाब्रह्मादिभिर्देवैर्मुनिभिःपरयामुदा ॥ ५४ ॥ पुष्पधूपादिभिर्भक्त्यापूजितावंदितासदा ॥ पृथिव्यांप्रथमंदेवीसुयज्ञेनैवपूजिता॥५५॥शंक
रेणोपदिष्टेनपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ त्रिषुलोकेषुतत्पश्चादाज्ञयापरमात्मनः ॥ १५६ ॥ पुष्पधूपादिभिर्भक्त्यापूजितामुनिभिःसदा ॥ कलायायाःसमुद्भूताः
पूजितास्ताश्चभारते ॥ ५७ ॥ पूजिताग्रामदेव्यश्चग्रामेचनगरेमुने ॥ एवंतेकथितंसर्वंप्रकृतेश्चरितंशुभम्॥१५८॥ यथागमंलक्षणंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि
॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ समासेनश्रुतंसर्वंदेवीनांचरितंप्रभो ॥ विबोधनायबोधस्यव्यासे
नवक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ सृष्टेराद्यासृष्टिविधौकथमाविर्बभूवह ॥ कथंवापंचधाभूतावदवेदविदांवर ॥ २ ॥ भूताययांशकलयातयात्रिगुणयाभवे ॥ व्यासेन
तासांचरितंश्रोतुमिच्छामिसांप्रतम् ॥ ३ ॥ तासांजन्मानुकथनंपूजाध्यानविधिंबुध ॥ स्तोत्रंकवचमैश्वर्यंशौर्यंवर्णयमंगलम् ॥ ४ ॥

वाक्यैर्भगवतावर्णितस्तमर्थंसामान्यरूपेणज्ञातंविशेषाकारेणज्ञातुंपुनर्नारदःपृच्छति। नारदउवाच समासेनेति ॥ समासेनसंक्षेपेणबोधस्यसामान्याकारेणबोधविषयस्यपूर्वोक्तार्थस्यविबोधना
यविशेषाकारेणबोधनायव्यासेनविस्तारेण ॥१॥ विशेषार्थविषयंप्रश्नंस्वयमेवकरोति। सृष्टेरिति ॥ सृष्टेर्द्वैतप्रपंचस्यकार्यभूतस्याद्याकारणरूपामूलप्रकृतिर्मायाशक्तिपरादिशब्दवाच्यासृष्टिवि
धौसृष्टिक्रियायांप्रथमतःकथमाविर्बभूवोत्पन्ना ॥ पश्चाच्चकथंपंचधाभूतापंचधापंचप्रकारेणदुर्गादिरूपेणाभिन्नाकथंवाजातातद्वदेत्यर्थः ॥ २ ॥ किंचभूतेति ॥ भवेसंसारेतयात्रिगुणया
प्रकृतेरंशकलयायाभूतासंभूताशक्तिगंगातुलस्यादिरूपिणीतासांचरितमित्यर्थः ॥ ३ ॥ किंचतासामिति ॥ तासांतुलस्यादीनाम् ॥ ४ ॥

नारायणः प्रथमंप्रकृतेःस्वरूपमाह । नारायणउवाच नित्यइति ॥ नित्यआत्मायथातथाप्रकृतिर्नित्येत्यर्थः ॥ आत्माऽत्रचिदाभासोजीवः ॥ अस्यमोक्षपर्यंतमवस्थानान्नित्यत्वम् ॥ नत्वत्रात्मशब्देनपरमात्मा । तस्यग्रहणेतस्मिन्परमात्मनित्रिकालाबाध्यत्वरूपनित्यत्वस्यसत्त्वात्तदेवनित्यत्वंमायायांबोधितंभवेत् तच्चमायायांनसंभवति॥असत्त्वमरजस्कमतमस्कममायमिति तापनीयश्रुत्यामोक्षदशायांमायायानाशाभ्युपगमात् । तस्माज्जीवएवात्मशब्देनग्राह्यः ॥ तद्ग्रहणेतस्यमोक्षपर्यंतमवस्थानान्मायायाश्चमोक्षपर्यंतमवस्थानादुभयोःसमानयोगक्षेमंनित्यत्वंसि ध्यतीति नभःकालदिशादीनामपिप्राकृतप्रलयपर्यंतमवस्थानान्नित्यत्वमापेक्षिकमेवबोद्धव्यम् ॥ विश्वानांभूरादिलोकानांगोलकंब्रह्मांडमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तदेकदेशइति ॥ तदेकदेशोगो लोकैकदेशःनम्रभागानुसारकोगोलोकान्नम्रदेशेस्थितोवैकुंठइत्यर्थः ॥ परमार्थतोनित्यस्तुपरमात्मैव ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्म नेहनानास्तिकिंचनेत्यादिश्रुतेः ॥ ६ ॥ ननुसाप्रकृतिःसांख्य शास्त्रोक्तप्रधानवदात्मनोभिन्नास्वतंत्रावास्तिकिंतत्राह । यथाग्नौदाहिकेति ॥ यथावह्नौदाहिकाशक्तिःशश्वन्निरंतरंयुक्तासंयुक्तैववह्निनानभिन्नावह्नेःकदाचिदपि॥यथावाचंद्रेपद्मेचशोभानित्यंस मवेतैवनभिन्ना ॥ यथावार्कौप्रभातदभिन्नैवनभिन्नाकदाचिदपि ॥ तथैवेयंशक्तिःपरात्मनितदभेदेनैवतिष्ठति ॥ शक्तेःशक्तव्यतिरेकेणाऽदर्शनात् ॥ तथाचश्वेताश्वतरश्रुतिः ॥ परास्यश क्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति ॥ तंत्रेष्वपिशक्तिश्चशक्तिमद्रूपाद्व्यतिरेकंनवांछति ॥ तादात्म्यमनयोर्नित्यंवह्निदाहिकयोरिवेति ॥ तस्मान्नभिन्नाजडास्वतंत्रा ॥ किंतुचे

श्रीनारायणउवाच॥नित्यआत्मानभोनित्यंकालोनित्योदिशोयथा॥विश्वानांगोलकंनित्यंनित्योगोलोकएवच॥५॥तदेकदेशोवैकुंठोनम्रभागानुसारकः ॥ तथैवप्रकृतिर्नित्याब्रह्मलीलासनातनी ॥ ६ ॥ यथाग्नौदाहिकाचंद्रेपद्मेशोभाप्रभारवौ ॥ शश्वद्युक्तानभिन्नासातयाप्रकृतिरात्मनि ॥ ७ ॥ विनास्वर्णं स्वर्णकारःकुंडलंकर्तुमक्षमः ॥ विनामृदाघटंकर्तुंकुलालोहिनहीश्वरः ॥८॥ नहिक्षमस्तथात्माचसृष्टिंस्रष्टुंतयाविना ॥ सर्वशक्तिस्वरूपासाययाचशक्तिमा न्सदा॥९॥ऐश्वर्यवचनःशश्चक्तिःपराक्रमएवच ॥तत्स्वरूपातयोर्दात्रीसाशक्तिःपरिकीर्तिता॥१०॥ज्ञानंसमृद्धिःसंपत्तिर्यशश्चैवबलंभगः॥तेनशक्तिर्भगवती भगरूपाचसासदा ॥ ११ ॥ तयायुक्तःसदात्माचभगवांस्तेनकथ्यते ॥ सचस्वेच्छामयोदेवःसाकारश्चनिराकृतिः ॥ १२ ॥

तनाधिष्ठिता ॥ चेतनेवभवतीतिभावः ॥ तदुक्तम् ॥ चिच्छायावेशतःशक्तिश्चेतनेवविभातिसेतिसूतसंहितायाम् ॥ ७ ॥ ननुसाशक्तिर्यदिपरमात्मनोनभिन्नाकिंतुतदभिन्नातदापरमात्मै वजगत्करोतु किमर्थंशक्तिस्तदेतिचेत्तदाह ॥ विनास्वर्णमिति ॥ ८ ॥ नहिक्षमइति ॥ शक्तिरहितस्यनिर्गुणस्यनिर्विकारस्यनिरवयवस्याऽऽत्मनोनजगत्कर्तृत्वमुपपद्यते ॥ तस्मात्सर्वजन कर्त्रीसाऽपेक्षितैवेतिभावः ॥ ९ ॥ शक्तिशब्दस्यनिर्वचनमाह । ऐश्वर्येति ॥ शशब्दोमंगलवाचकत्वादैश्वर्यवचनः ॥ क्तिशब्दस्यपृषोदरादित्वाद्दकारलोपेक्तिशब्दः पराक्रमवाचकः ॥ शयुक्ताक्तिर्यस्यामितिव्युत्पत्त्याशक्तिशब्दः । प्रकृतिवाचकः ॥ पृषोदरादित्वाद्युक्तापदलोपः ॥ तत्फलितमाह । तत्स्वरूपेति ॥१०॥ भगवतीपदव्युत्पत्तिमाह । ज्ञानमिति ॥ ज्ञानादि बलांतानांपदार्थानांवाचकोभगशब्दःतेनकारणेनशक्तिर्भगवतीपदेनोच्यतइत्यर्थः ॥ भगाःसंत्यस्यामितिव्युत्पत्तेः ॥ ननुभगाःपराशक्तेर्भिन्नाःकस्मादागतास्तत्राह । भगरूपाच सेति ॥ भगाअपितस्याएवविकाराइत्यर्थः ॥ ११ ॥ ननुतर्हिपरमात्माकथंभगवच्छब्देनोच्यतेइतिचेत्तादृशभगवतीशक्तियोगादेवेत्याह । तयायुक्तइति ॥ तस्यागुणाएवपरमात्मनोगुणा भवंतिपरस्पराध्यासादित्यर्थः ॥ इत्थंपराशक्तिंवर्णयित्वातदवच्छिन्नंचैतन्यरूपंपरमात्मानंवर्णयति ॥ सचस्वेच्छामयइति ॥ प्रकृतेरिच्छैवैतस्येच्छानभिन्नेति प्रकृतीच्छयैवस्वेच्छामय इत्युच्यते । अयंपरमात्मानिराकारःसाकारश्चभवतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

निराकारस्वरूपंवर्णयति । तेजोरूपमिति ॥ चिद्रूपंस्वप्रकाशंतेजोरूपमित्यर्थः ॥ इदमेवपरंब्रह्मेतिवदंति ॥ १३ ॥ इत्थंनिराकारंपरमात्मरूपंयोगिनोज्ञानिनोवेदांताश्रययद्यपिवदंति तथा
पितद्रूपंवैष्णवाःस्थूलमूर्त्यभिमानिनोनमन्वते इत्यरुचिपूर्वकमाह । वैष्णवास्तन्नमन्वतइति ॥ १४ ॥ तेकिंवदंतितत्राह ॥ वदंतीति ॥ भवद्भिर्यत्तेजःस्वीक्रियतेतत्तेजस्तेजस्विनाविना
कस्यसंभवेत् नकस्यापि ॥ नहिचंद्रिकाप्रभादीनिचंद्रसूर्याद्याश्रयरहितानिक्वचिदुपलभ्यंते ॥ ततोऽन्यथाऽनुपपत्त्याकाचननित्यासावयवामूर्तिःस्वीकर्तव्येतितेवदंतीत्यर्थः ॥ कीदृशी
मूर्तिः स्वीकर्तव्येतितांदर्शयति ॥ तेजोमंडलेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ किशोरोबालः ॥ १७ ॥ शोभायामोचनेनाशनेलोचनेयस्य ॥ मुक्ताछविर्विनिंद्यायययाएतादृशीयाएकाऽविरला
मध्येव्यवधानरहितादंतपंक्तिस्तयामनोरमम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ निमेषोनेत्रमीलनम् ॥ २३ ॥ कृष्णपदंनिर्वक्ति। कृषिस्तद्भक्तीति ॥ कृषधातोर्भजनवाचकाद्भावेक्वि
प्प्रत्ययेकृषशब्दोनिष्पन्नः। सःतद्भक्तिवचनःकृष्णभक्तिवाचकइत्यर्थः ॥ णमधातोरपिप्रह्ववाचकाद्भावेडप्रत्ययेकृष्णदास्यवाचकोनशब्दः॥तथाचकृदूचनंचकृष्णे तेदातृत्वेनवर्ततेयस्मिन्नि
तेजोरूपंनिराकारंध्यायंतेयोगिनःसदा ॥ वदंतिचपरंब्रह्मपरमानंदमीश्वरम् ॥ १३ ॥ अदृश्यंसर्वद्रष्टारंसर्वज्ञंसर्वकारणम् ॥ सर्वदंसर्वरूपंतंवैष्णवास्तन्न
मन्वते॥१४॥वदंतिचैवतेकस्यतेजस्तेजस्विनाविना ॥ तेजोमंडलमध्यस्थंब्रह्मतेजस्विनंपरम् ॥१५॥ स्वेच्छामयंसर्वरूपंसर्वकारणकारणम् ॥ अतीवसुं
दरंरूपंबिभ्रतंसुमनोहरम् ॥ १६ ॥ किशोरवयसंशांतंसर्वकांतंपरात्परम् ॥ नवीननीरदाभासधामैकंश्यामविग्रहम् ॥ १७ ॥ शरन्मध्याह्नपद्मौघशो
भामोचनलोचनम् ॥ मुक्ताच्छविविनिंद्यैकदंतपंक्तिमनोरमम् ॥ १८ ॥ मयूरपिच्छचूडंचमालतीमाल्यमंडितम् ॥ सुनसंसस्मितंकांतंभक्तानुग्रहकारण
म् ॥ १९ ॥ ज्वलदग्निविशुद्धैकपीतांशुकसुशोभितम् ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तंरत्नभूषणभूषितम् ॥ २० ॥ सर्वाधारंचसर्वेशंसर्वशक्तियुतंविभुम् ॥ सर्वै
श्वर्यप्रदंसर्वस्वतंत्रंसर्वमंगलम् ॥ २१ ॥ परिपूर्णतमंसिद्धंसिद्धेशंसिद्धिकारकम् ॥ ध्यायंतेवैष्णवाःशश्वद्देवदेवंसनातनम् ॥ २२ ॥ जन्ममृत्युजराव्या
धिशोकभीतिहरंपरम् ॥ ब्रह्मणोवयसायस्यनिमेषउपचर्यते ॥ २३ ॥ सचाऽऽत्मासपरंब्रह्मकृष्णइत्यभिधीयते ॥ कृषिस्तद्भक्तिवचनोनश्चतद्दास्यवाचकः
॥२४॥ भक्तिदास्यप्रदातायःसचकृष्णःप्रकीर्तितः ॥ कृषिश्चसर्ववचनोनकारोबीजमेवच ॥ २५ ॥ सकृष्णःसर्वस्रष्टाऽऽदौसिसृक्षन्नेकएवच ॥ सृष्ट्युन्मु
खस्तदंशेनकालेनप्रेरितःप्रभुः ॥ २६ ॥
त्यर्थेऽर्शआद्यच् । पृषोदरादित्वात्षकारश्रवणम् ॥ २४ ॥ तत्फलितमाह । भक्तिदास्येति ॥ व्युत्पत्त्यंतरमाह । कृषिश्चेति ॥ कृष्यतेआकृष्यतेकारणादुत्पत्तिकालेइतिकृट्सर्वंजगत् ॥
कर्मणिक्विप् । बाहुलकात् णीञ्प्रापणेइत्यस्मात्डप्रत्ययेनयतिकार्यात्मतांप्रापयतिसनोबीजंकारणमित्यर्थः ॥ कृषःसर्वकार्यप्रपंचस्यनःबीजमित्यर्थः ॥२५॥ फलितमाह । सकृष्णइति ॥
सकृष्णइत्यभिधीयतइतिशेषः ॥ एतावत्पर्यंतं वैष्णवंमतमुपपादितम् ॥ तत्रवैष्णवास्तन्नमन्वतइत्यनेनबोधितयाऽरुच्यैवमततिरस्कारोदर्शितः ॥ तत्रयुक्तिस्त्वित्थम् ॥ नह्यस्माभिश्चंद्रसूर्य
तेजोवद्ब्रह्मतेजःस्वीक्रियते । येनतदाश्रयस्याकांक्षास्यात् ॥ किंतुशुद्धत्वात्तेजःसदृशंस्वयंप्रकाशंज्ञानरूपमेवतेजःपदेनोच्यते ॥ नहितस्यसर्वाधारस्याधारापेक्षास्ति ॥ अनवस्थापत्तेः ॥ सभ
गवःकस्मिन्प्रतिष्ठितः स्वेमहिम्नीतिश्रुत्याचनिराधारस्यैवात्मनःप्रतिपादनात्॥किंचयामूर्तिःसावयवाभवद्भिःस्वीक्रियते तस्यानित्यत्वंनस्यात् यद्यत्सावयवंतत्तन्नश्वरमितिव्याप्तेः ॥ किंचा
याभवतामभिमतामूर्तिः साकिंपांचभौतिकीवातद्रहितावा ॥ यदिपांचभौतिकीतदाऽनित्यत्वप्रसंगः । यदितद्रहितातर्हितस्यादृश्यत्वाभावःस्यात् ॥ तथाचतस्याःसत्त्वेप्रमाणाभावः ॥

नचवेदएवकृष्णभूर्तेर्ब्रह्मत्वप्रतिपादकःप्रमाणमितिचेन्न ॥ कृष्णमूर्त्यंतर्गतब्रह्मरूपप्रतिपादकत्वेनाऽपिंवदवाक्यस्यविषयलाभेनचारितार्थ्यात् ॥ अतएवसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिसामानाधिकरण्य
प्रतिपादकश्रुतिश्चरितार्था ॥ किंचभवद्भिःकृष्णमूर्तिप्रतिपादिकायाश्रुतिरुच्यते साकिमुपासनाकांडस्थावाज्ञानकांडस्था । यद्युपासनाकांडस्थातर्हिसर्वश्रुतीनामुपक्रमोपसंहारादिषड्विधतात्प
र्यलिंगेनाऽद्वैतेब्रह्मणिसमन्वयान्निर्गुणब्रह्मप्रतिपादकश्रुतिभ्योह्युपासनाकांडस्थश्रुतीनांदुर्बलत्वात्तन्मूर्त्यंतर्गतब्रह्मवर्णनप्रतिपादनेनापितासांश्रुतीनांसार्थक्याच्चनतदुक्तार्थेप्रामाण्यम् ॥ यदि
ज्ञानकांडस्थातदपिनसंभवति । नहिज्ञानकांडेब्रह्मरूपंनिर्गुणंविहायक्वचिदपिसगुणंरूपंसावयवंपरिच्छिन्नंप्रतिपादितमस्ति ॥ तस्मान्मूलप्रकृतेर्हिरण्यगर्भोत्पत्तिद्वारापंचमहाभूतसृष्ट्युत्तरं
पंचमहाभूतांशमादायहिरण्यगर्भरूपाभगवतीनानारूपाणिधारयामासेत्येवसर्वश्रुतिसिद्धांतः ॥ तदुक्तंनृसिंहतापनीयेंतिमेखंडे ॥ उपद्रष्टाऽनुमंतैषआत्मासिंहाश्चिद्रूपएवाऽविकारोह्युपलब्धा
सर्वत्रनह्यस्तिद्वैतासिद्धिरात्मैवसिद्धोऽद्वितीयोमाययाह्यन्यदिवसवाएषआत्मापरएवैषसर्वंतथाहिप्राज्ञेसैषाविद्याजगत्सर्वमात्मापरमात्मैवस्वप्रकाशोप्यविषयज्ञानत्वाज्जानन्नेवह्यत्रनाविजानात्यनुभू
तेर्मायाचतमोरूपांनुभूतोरित्यादि ॥ एवमेवैषामायास्वाऽव्यतिरिक्तानिक्षेत्राणिदर्शयित्वा जीवेशावाभासेनकरोति । मायाचाऽविद्याचस्वयमेवभवति।सैषाचित्रासुदृढाबह्वंकुरागुणभिन्नांकुरेष्व
पिगुणभिन्नासर्वत्रब्रह्मविष्णुशिवरूपिणीचैतन्यदीप्ता । तस्मादात्मनएवत्रैविध्यंसर्वत्रयोनित्वमप्यभिमंताजीवोनियंतेश्वरः ॥ सर्वाऽहंमानीहिरण्यगर्भस्त्रिरूपईश्वरवत्व्यक्तचैतन्यःसर्वगोह्येषई
श्वरः ॥ क्रियाज्ञानात्मासर्वंसर्वमयंसर्वेजीवाःसर्वमयाः सर्वावस्थासुतथाऽप्यल्पाःसवाएषभूतानींद्रियाणिविराजंदेवताःकोशांश्चसृष्ट्वाप्रविश्यामूढोमूढइवव्यहरन्नास्ते माययैव । तस्माद्द्वयएवा
त्मेति ॥ ननुतर्हिप्रथमाध्याये स्वेच्छामयस्येच्छयाचश्रीकृष्णस्यसिसृक्षया ॥ साविर्बभूवसहसामूलप्रकृतिरीश्वरीतिवाक्येश्रीकृष्णस्येच्छयेतिकथमुक्तम् ॥ परमात्मनइच्छयेतिवक्तव्य
मितिचेच्छृणु ॥ कृष्णशब्दोहियोगरूढ्यागोलोकवासिदेवतायांरूढः ॥ केवलयोगार्थमादायतुपरमात्मनिप्रयुक्तः ॥ एवमेवसर्वेऽपिशब्दायोगरूढ्यातत्तद्विशेषपदार्थवाचकाअपियोगार्थ
मादायसर्वेब्रह्मवाचकाअपिभवंतीतिनदोषः ॥ ननुतर्हिसाम्यावस्थमायोपाधिकसर्वकारणब्रह्मणःकिंमुख्यंयोगरूढंनामेतिचेदुच्यते ॥ केवलब्रह्मणोनिर्गुणब्रह्मप्रतिपादकश्रुतिषुसत्यंज्ञानमनं
तंब्रह्मेत्यादिवाक्येषुप्रातिपादितानिसत्यंज्ञानमित्यादीनिनामानिमुख्यानि।तदतिरिक्तनामानिशिवविष्णुब्रह्मेत्यादीनियौगिकानि । तेषांतत्तद्गुणोपाधिचैतन्येरूढत्वेनैकत्रक्लृप्तशक्त्यानिर्वाहेऽन्य
त्रशक्तिकल्पनेप्रमाणाभावाद्गौरवाच्च॥तत्तद्गुणरूपोपाधिषुशिवविष्ण्वादिनाम्नांशक्तिस्तुमैत्रायणीयश्रुतावभिहिता॥योहखलुवावास्यसात्त्विकोंशः सविष्णुर्योहखलुवावास्यतामसोंशःसयोयंरुद्र
इत्यादिवाक्यैः ॥ कृष्णादिशब्दास्तुरूढ्याविष्णुतत्त्वस्यैववाचकाः ॥ तत्तदुपनिषत्सुतथैवप्रतिपादनात् ॥ सगुणशबलकारणब्रह्मणःसाम्यावस्थमायांतःप्रविष्टस्यतुमुख्याःशब्दामायाश
क्तिप्रकृतिपराभगवतीदेवीत्यादयः ॥ यथागजादिशरीरेप्रविष्टस्यचैतन्यस्यगजादिसंज्ञामुख्यास्तद्वत् ॥ तदुक्तंश्वेताश्वतरे । देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति ॥ आत्मरूपांशक्तिमित्यर्थः ॥
सूतसंहितायांसौरसंहितायांकूर्मपुराणेच ॥ चिन्मात्राश्रयमायायाःशक्त्याकारेद्विजोत्तमाः ॥ अनुप्रविष्टायासंविन्निर्विकल्पास्वयंप्रभा ॥ साशिवापरमादेवीशिवाभिन्नाशिवंकरीति ॥
तस्मात्कारणब्रह्मणोऽपिमायाशक्त्यादिसंज्ञाएवमुख्याः । ब्रह्मविष्ण्वादिसंज्ञास्तुगौणाः ॥ तत्तद्गुणोपाधिषुतेषांशक्तेःक्लृप्तत्वेनान्यत्रशक्तिकल्पनेप्रमाणाभावाद्गौरवाच्च ॥ तस्मात्कारणब्रह्मो
पासकेनमायाशक्तिपरामूलप्रकृतिभगवतीदेवीत्यादिमुख्यशब्दैरेवकारणंब्रह्मोपास्यम् । नतुब्रह्मविष्ण्वादिशब्दैरित्येवतत्त्वम् ॥ अतएवकारणब्रह्मणः शक्तितत्त्वमितिसंज्ञाशैवसिद्धांतेप्रसि
द्धा शाक्तदर्शनेचेत्यलमप्रसक्तानुप्रसक्त्या ॥ वस्तुतस्तुपूर्वत्रपरमात्मनइच्छयेत्येवपूर्ववचनार्थः ॥ श्रीकृष्णस्येत्यस्यसिसृक्षयेत्यनेनान्वयइतिपूर्वंव्याख्यातंतदानकोपिदोषः ॥ इत्थंवैष्ण
वमतमरुच्याविनिंद्याऽधिष्ठातृदेवीनांदेवानां च साकारमूर्तीनांनिराकारब्रह्मणोमायाविशिष्टादुत्पत्तिमाह । सर्वस्रष्टाऽऽदाविति ॥ आदौप्रथमंसर्वस्रष्टामायाशबलःपरमेश्वरोऽपंचीकृतभूतात्म
कहिरण्यगर्भोत्पत्तिद्वारापंचमहाभूतात्मकब्रह्मांडोत्पत्त्यनंतरमित्यर्थाद्बोध्यम्॥सिसृक्षन्सृष्टानांपदार्थानामधिष्ठातृदेवताः स्रष्टुमिच्छन्परमात्मनोंशइवतस्मिन्विद्यमानेनकालेनप्रेरितःसन् २६॥

स्वेच्छामयोयतोभवातिततोहेतोःस्वेच्छयाशक्त्याऽर्धनारीश्वररूपेणद्विधाबभूवेत्यर्थः ॥ तत्रस्वेच्छामयःस्वेच्छयेतिपदद्वयेनद्विधाभवनंप्रकृतेरेवकार्यम् ॥ तत्प्रकृतेःकार्यमात्मन्यारोपेणभासत इत्युक्तंभवति ॥ तथाचाऽर्धनारीश्वररूपेणमूलप्रकृतिरेवपारिणामंप्राप्ताइत्यर्थः ॥ साचप्रकृतिश्चैतन्यरहितानैवतिष्ठतीतितदधिष्ठानंविवर्तकारणंसर्वत्राऽनुगतमेव ॥ २७ ॥ उत्पत्त्यनंतरंवृत्त माह । तांददर्शेति ॥ २८ ॥ चंद्रबिंबविनिंद्यंयस्यताद्दशमेकंमिलितंनितंबयुगुलंयस्याः ॥ कदलीस्तंभोनिंदितोययातयाश्रोण्यालक्षणयाश्रोण्यधोभागेनसुंदरी ॥ २९ ॥ श्रीफलंबिल्व फलम् ॥ मौलौपुष्पैर्जुष्टांसेविताम् ॥ ३० ॥ वक्रलोचनांकटाक्षवतीम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ कस्तूरीबिंदुनेति ॥ सीमंतसन्निधौसिंदूरबिंदुस्तदधःकाश्मीरचंदनबिंदुस्तदधःकस्तुरीतिफलि तोर्थः ॥ ३३ ॥ वक्रिमंकुटिलम् ॥ कबरीकेशसन्निवेशः ॥ ३४ ॥ पुष्टशोभापूर्णशोभा ॥ राजहंसगजयोर्गर्वस्यगमनाभिमानस्यविनाशिनीम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ शृंगारंकुर्वन्नितिशेषः ॥

स्वेच्छामयःस्वेच्छयाचद्विधारूपोबभूवह ॥ स्त्रीरूपोवामभागांशोदक्षिणांशःपुमान्स्मृतः ॥ २७ ॥ तांददर्शमहाकामीकामाधारांसनातनः ॥ अतीवकम नीयांचचारुपंकजसन्निभाम् ॥ २८ ॥ चंद्रबिंबविनिंद्यैकनितंबयुगुलांपराम् ॥ सुचारुकदलीस्तंभनिंदितश्रोणिसुंदरीम् ॥ २९ ॥ श्रीयुक्तश्रीफला कारस्तनयुग्ममनोरमाम् ॥ पुष्पजुष्टांसुवलितांमध्यक्षीणांमनोहराम् ॥ ३० ॥ अतीवसुंदरींशांतांसस्मितांवक्रलोचनाम् ॥ वह्निशुद्धांशुकाधारांरत्नभू षणभूषिताम् ॥ ३१ ॥ शश्वच्चक्षुश्चकोराभ्यांपिबंतींसततंमुदा ॥ कृष्णस्यमुखचंद्रंचचंद्रकोटिविनिंदितम् ॥ ३२ ॥ कस्तूरीबिंदुनासार्धमधश्चंदनबिं दुना ॥ समंसिंदूरबिंदुंचभालमध्येचबिभ्रतीम् ॥ ३३ ॥ वक्रिमंकबरीभारंमालतीमाल्यभूषितम् ॥ रत्नेंद्रसारहारंचदधतींकांतकामुकीम् ॥ ३४ ॥ को टिचंद्रप्रभामृष्टपुष्टशोभासमन्विताम् ॥ गमनेनराजहंसगजगर्वविनाशिनीम् ॥ ३५ ॥ दृष्ट्वातांतुतयासार्धंरासेशोरासमंडले ॥ रासोल्लासेसुरसिकोरासक्री डांचकारह ॥ ३६ ॥ नानाप्रकारशृंगारंशृंगारोमूर्तिमानिव ॥ चकारसुखसंभोगंयावद्वैब्रह्मणोदिनम् ॥ ३७ ॥ ततःसचपरिश्रांतस्तस्यायोनौजगत्पिता ॥ चकारवीर्याधानंचनित्यानंदेशुभक्षणे ॥ ३८ ॥ गात्रतोयोषितस्तस्याःसुरतांतेचसुव्रत ॥ निःससारश्रमजलंश्रांतायास्तेजसाहरेः ॥ ३९ ॥ महाक्रमणक्लिष्टा यानिःश्वासश्चबभूवह ॥ तदावव्रेश्रमजलंतत्सर्वंविश्वगोलकम् ॥ ४० ॥ सचनिःश्वासवायुश्चसर्वाधारोबभूवह ॥ निःश्वासवायुःसर्वेषांजीविनांचभवेषुच ॥ ॥ ४१ ॥ बभूवमूर्तिमद्वायोर्वामांगात्प्राणवल्लभा ॥ तत्पत्नीसाचतत्पुत्राःप्राणाःपंचचजीविनाम् ॥ ४२ ॥ प्राणोपानःसमानश्चोदानव्यानौचवायवः ॥ बभूवुरेवतत्पुत्राअधःप्राणाश्चपंचच ॥ ४३ ॥ घर्मतोयाधिदेवश्चबभूववरुणोमहान् ॥ तद्वामांगाच्चतत्पत्नीवरुणानीबभूवसा ॥ ४४ ॥

आब्रह्मणोदिनपरिमितकालपर्यंतम् ॥ ३७ ॥ शुभक्षणेशुभकाले ॥ ३८ ॥ श्रमजलंघर्मजलम् ॥ ३९ ॥ महाक्रमणंमहालिंगनंपंचीकृतपंचमहाभूतात्मकंविश्वगोलकंपूर्वमेवजातम् । तत्सर्वं श्रमजलंवव्रेआवृणोदित्यर्थः ॥ अतोपिज्ञापकात्पंचमहाभूतोत्पत्त्यनंतरमेवेयमधिष्ठातृदेवतानामुत्पत्तिरितिबोध्यम् ॥ ४० ॥ जीविनांप्राणिनाम् ॥ ४१ ॥ मूर्तिमद्वायोरित्यनेनतस्मिन्ने वसमयेप्रकृत्यासर्वप्राणिनांनिःश्वासवायोरधिष्ठात्रीमूर्तिरपिप्रकटीकृतेतिबोध्यम् ॥ पत्नीचमूर्तिमती प्राणाःपंचपुत्राअपिपंचप्राणानामधिदेवामूर्तिरूपाएव ॥ ४२ ॥ अधःप्राणाःकनिष्ठा । येप्राणाः नागादयःपंचतेषामप्यधिदेवाःपंचतदैवोत्पादिताइत्याह । बभूवुरेवेति ॥ एतेदशप्राणाधिदेवावायुपत्नीतउत्पन्नाइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ घर्मस्यतोयस्यचाधिदेवोवरुणोबभूव प्रकृत्या उत्पादितइत्यर्थः ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ डिंभंबालकम् ॥ ४७ ॥ व्यदूयतभयंकरंमहांतंबालकंदृष्ट्वाहृदयेनांतःकरणावच्छेदेनचकंपेइत्यर्थः ॥ यथाऽभिलषितसुकुमारबालकाभावप्रयुक्तसंजातकोपेनब्रह्मांडगोल
केयज्जलंतस्मिन्नुत्ससर्ज ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥५१॥ जिह्वाग्रात्कृष्णवधूजिह्वाग्रादित्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ साचेति ॥ कृष्णस्त्रीत्यर्थः ॥ ५४॥५५ ॥ वाणींजिह्वाग्राज्जातां । कृष्णो
द्विभुजः ॥ अस्यचतुर्भुजनारायणस्य मानिनीराधाअत्रैवमन्निकटेएवस्थास्यति ममपत्नीभविष्यतीत्यर्थः ॥ यतोमानिनीततस्तवैतस्याश्चैकपतित्वेसामानाधिकरण्यंनसंभवेदित्यर्थः ॥
॥ ५६ ॥ ताभ्यांलक्ष्मीसरस्वतीभ्याम् ॥ ५७ ॥ अनपत्येपूर्वोक्तशापाद्यतोराधांशसंभवेततः ॥ नारायणांगाद्वैकुंठाधिपतेश्चतुर्भुजात् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोलोकनाथस्याद्विभुजकृष्णस्य

अथसाकृष्णाचिच्छक्तिःकृष्णगर्भंदधारह ॥ शतमन्वंतरंयावज्ज्वलंतीब्रह्मतेजसा ॥४५॥ कृष्णप्राणाहिदेवीसाकृष्णप्राणाधिकाप्रिया॥कृष्णस्यसंगिनीशश्व
त्कृष्णवक्षःस्थलस्थिता ॥४६॥ शतमन्वंतरांतेचकालेतीतेतुसुंदरी ॥ सुषावडिंभंस्वर्णाभंविश्वाधारालयंपरम् ॥ ४७॥ दृष्ट्वाडिंभंचसादेवीहृदयेनव्यदूय
त॥उत्ससर्जचकोपेनब्रह्मांडगोलकेजले ॥४८॥ दृष्ट्वाकृष्णश्चतत्त्यागंहाहाकारंचकारह ॥ शशापदेवींदेवेशस्तत्क्षणंचयथोचितम् ॥४९॥यतोऽपत्यंत्वया
त्यक्तंकोपशीलेचनिष्ठुरे ॥ भवत्वमनपत्याऽपिचाद्यप्रभृतिनिश्चितम् ॥ ५० ॥ यायास्त्वदंशरूपाश्चभविष्यंतिसुरस्त्रियः ॥ अनपत्याश्चताःसर्वास्त्वत्समा
नित्ययौवनाः ॥५१ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवीजिह्वाग्रात्सहसाततः ॥ आविर्बभूवकन्यैकाशुक्लवर्णामनोहरा ॥ ५२ ॥ श्वेतवस्त्रपरीधानावीणापुस्तकधारिणी ॥
रत्नभूषणभूषाढ्यासर्वशास्त्राधिदेवता ॥ ५३ ॥ अथकालांतरेसाचद्विधारूपाबभूवह ॥ वामार्धांगाचकमलादक्षिणार्धाचराधिका ॥ ५४ ॥ एतस्मिन्नंतरे
कृष्णोद्विधारूपोबभूवसः ॥ दक्षिणार्धश्चद्विभुजोवामार्धश्चचतुर्भुजः ॥ ५५ ॥ उवाचवाणींकृष्णस्तांत्वमस्यकामिनीभव ॥ अत्रैवमानिनीराधातवभद्रंभ
विष्यति ॥ ५६ ॥ एवंलक्ष्मींचप्रददौतुष्टोनारायणायच ॥ सजगामचवैकुंठेताभ्यांसार्धंजगत्पतिः ॥ ५७ ॥ अनपत्येचतेद्वेचजातेराधांशसंभवे ॥ भूता
नारायणांगाच्चपार्षदाश्चचतुर्भुजाः ॥ ५८ ॥ तेजसावयसारूपगुणाभ्यांचसमाहरेः ॥ बभूवुःकमलांगाच्चदासीकोट्यश्चतत्समाः ॥ ५९ ॥ अथगोलोक
नाथस्यलोम्नांविवरतोमुने ॥ भूताश्चाऽसंख्यगोपाश्चवयसातेजसासमाः ॥ ६० ॥ रूपेणचगुणेनैवबलेनविक्रमेणच ॥ प्राणतुल्यप्रियाःसर्वेबभूवुःपार्ष
दाविभोः ॥ ६१ ॥ राधांगलोमकूपेभ्योबभूवुर्गोपकन्यकाः ॥ राधातुल्याश्चताःसर्वाराधादास्यःप्रियंवदाः ॥ ६२ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्याःशश्वत्सुस्थिरयौ
वनाः ॥ अनपत्याश्चताःसर्वाःपुंसःशापेनसंततम् ॥ ६३ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रसहसाकृष्णदेवता ॥ आविर्बभूवदुर्गासाविष्णुमायासनातनी ॥ ६४ ॥

भूताजाताः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ एतस्मिन्नंतरइति ॥ राधाकृष्णशरीराविभागसमयेविष्णोःपरमात्मनोमायाशक्तिर्दुर्गारूपेणप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ यथालक्ष्मीसरस्वत्यौराधाव
तारौतथादुर्गानराधावतारः ॥ किंतुमूलप्रकृतेरेवसाक्षादवतारइतिभावः॥लक्ष्मीसरस्वत्यौराधावतारावपिमूलप्रकृतेःपूर्णावतारावेव प्रथमाध्यायस्थवचनात्॥साक्षान्मूलप्रकृतेर्दुर्गा। राधातस्तु
लक्ष्मीसरस्वत्यावित्येतावानेवविशेषः ॥ ६४ ॥

साक्षादवतारत्वेनाधिकंमहिमानंदुर्गायावर्णयति। देवीत्यादिना ॥ नारायणीलक्ष्मीस्तत्स्वरूपत्वादियमपिनारायणी ॥ बुद्ध्यधिष्ठात्री अत्रबुद्धिशब्देनांतःकरणंपरमात्मनोगृह्यते ॥ सरस्वत्याः पृथग्बुद्ध्यधिष्ठातृत्वेनाभिधानात्परमात्मनइत्युपलक्षणंव्यष्टिजीवानामपि ॥ तथाचसमष्टिव्यष्ट्यंतःकरणाधिष्ठात्रीदुर्गेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥६८॥ लोकाःब्रह्मादयः मायया यस्यामाययेत्यर्थः ॥ तेनमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीयमितिस्पष्टमेवोक्तंभवति ॥ ६९ ॥ कृष्णभक्तिप्रदात्रीकृष्णशब्दोयौगिकार्थेनपरमात्मवाचकः ॥ तथाचस्वस्वरूपभूतपरमात्मनोभक्ते

देवीनारायणीशानासर्वशक्तिस्वरूपिणी ॥ बुद्ध्यधिष्ठात्रीदेवीसाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ६५ ॥ देवीनांबीजरूपाचमूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ परिपूर्णतमातेजःस्वरूपात्रिगुणात्मिका ॥ ६६ ॥ तप्तकांचनवर्णाभाकोटिसूर्यसमप्रभा ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यासहस्रभुजसंयुता ॥६७॥ नानाशस्त्रास्त्रनिकरंबिभ्रतीसात्रिलोचना ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानारत्नभूषणभूषिता ॥६८॥ यस्याश्चांशांशकलयाबभूवुःसर्वयोषितः ॥ सर्वेविश्वस्थितालोकामोहिताःस्युश्चमायया ॥६९॥ सर्वैश्वर्यप्रदात्रीचकामिनांगृहवासिनाम् ॥ कृष्णभक्तिप्रदायाचवैष्णवानांचवैष्णवी ॥ ७० ॥ मुमुक्षूणांमोक्षदात्रीसुखिनांसुखदायिनी ॥ स्वर्गेषुस्वर्गलक्ष्मीश्चगृहलक्ष्मीर्गृहेषुच ॥ ७१ ॥ तपस्विषुतपस्याचश्रीरूपातुनृपेषुच ॥ यावह्नौदाहिकारूपाप्रभारूपाचभास्करे ॥ ७२॥ शोभारूपाचचंद्रेचसापद्मेषुचशोभना ॥ सर्वशक्तिस्वरूपायाश्रीकृष्णेपरमात्मनि॥७३॥ययाचशक्तिमानात्माययाचशक्तिमज्जगत्॥ययाविनाजगत्सर्वंजीवन्मृतमिवस्थितम् ॥७४॥ याचसंसारवृक्षस्यबीजरूपासनातनी ॥ स्थितिरूपाबुद्धिरूपाफलरूपाचनारद॥७५॥क्षुत्पिपासादयारूपानिद्रातंद्राक्षमाधृतिः ॥ शांतिलज्जातुष्टिपुष्टिभ्रांतिकांत्यादिरूपिणी ॥ ७६ ॥ साचसंस्तूयसर्वेशंतत्पुरःसमुवासह ॥ रत्नसिंहासनंतस्यैप्रददौराधिकेश्वरः॥ ७७॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रसस्त्रीकश्चचतुर्मुखः ॥ पद्मनाभेर्नाभिपद्मान्निस्ससारमहामुने ॥ ७८ ॥ कमंडलुधरःश्रीमांस्तपस्वीज्ञानिनांवरः ॥ चतुर्मुखैस्तंतुष्टावप्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥ ७९ ॥ सातदासुंदरीसृष्टाशतचंद्रसमप्रभा ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानारत्नभूषणभूषणा ॥ ८० ॥ रत्नसिंहासनेरम्येसंस्तूयसर्वकारणम् ॥ उवासस्वामिनासार्धंकृष्णस्यपुरतोमुदा॥ ॥ ८१ ॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णोद्विधारूपोबभूवसः ॥ वामार्धांगोमहादेवोदक्षिणेगोपिकापतिः ॥ ८२ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःशतकोटिरविप्रभः ॥ त्रिशूलपट्टिशधरोव्याघ्रचर्मांबरोहरः ॥ ८३ ॥ तप्तकांचनवर्णाभोजटाभारधरःपरः ॥ भस्मभूषितगात्रश्चसस्मितश्चंद्रशेखरः ॥ ८४ ॥ दिगंबरोनीलकंठःसर्पभूषणभूषितः ॥ बिभ्रद्दक्षिणहस्तेनरत्नमालांसुसंस्कृताम् ॥ ८५ ॥

दात्रीत्यर्थः ॥ वैष्णवानामुपास्यावैष्णवीलक्ष्मीस्तद्रूपेत्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सर्वेशंमूलप्रकृतेःपूर्णावतारंस्वस्मात्प्रथमतःप्रादुर्भूतंवयसाधिकंश्रीकृष्णंसंस्तूयेत्यर्थः ॥ ७७ ॥ निःससारेतिसस्त्रीकःसावित्रीस्त्रियासहितउत्पन्नइत्यर्थः ॥ ७८ ॥ तंस्वापेक्षयावयसाज्ञानेनचाधिकंश्रीकृष्णंतुष्टावेत्यर्थः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ एकएवकृष्णोद्विधाभूतइत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ रत्नमालांरत्ननिर्मितांजपोपयोगिनीमक्षमालांसुसंस्कृतांमालासंस्कारोदितविधिनासुसंस्कृतांदक्षिणहस्तेनबिभ्रत् ॥ ८५ ॥

ब्रह्मज्योतिर्मायाशबलसर्वकारणमूलप्रकृत्यात्मकब्रह्मज्योतिर्मंत्रंप्रणवमायाबीजादिरूपंजपन्नित्यर्थः ॥ सत्यस्वरूपंश्रीकृष्णंसंस्तूयेत्यन्वयः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ यतःश्रीकृष्णोमृत्योरपि मृत्युर्मारकस्ततस्तदभिन्नस्यशिवस्यापिमृत्युंजयेतिसंज्ञाइत्यर्थः ॥ अत्रदुर्गास्त्रीत्वेनमहादेवायदत्ताश्रीकृष्णेनेत्येतदनुक्तमपिनारदपुराणादवगंतव्यम् ॥ ८८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैश्चसृष्टंयद्देवतादिकम् ॥ व्यवस्थितिस्तस्यसम्यग्यथावदभिधीयते ॥ १ ॥ अथडिंभइति ॥ डिंभोऽपिबालिशेबाले इतिमेदिनीकोशात् ॥ डिंभोबालोयोराधयापूर्वंस्वस्माज्जातोजलेप्रक्षिप्तः सयावद्ब्रह्मणोवयस्तावत्परिमितकालपर्यंतंजलेतिष्ठन् ततःसबालकःकालेपरिपूर्णसमयेजातेसतिद्विधाभूतोबभूव ॥ तदंडंनिर्भिद्यबहिर्निर्गतइत्यर्थः ॥ अनेनचग्रंथेनपूर्वंराधायाउदरात्पक्ष्यंडवदंडरूपेणनिर्गतः ॥ सचबृहदंडरूपोभयात्तयाजलेक्षिप्तस्तदंडंबहुनाकालेनपुनर्भिन्नंसद्द्विधाजातंतन्मध्येपुरुषोबालकरूपोऽयंस्थितइतिप्रतिभाति॥पुराणांतरेतदंडमुदकेशयमित्यादिनातथैवप्रतिपादनाच्च॥१॥तदेवाऽऽह । तन्मध्येशिशुरेकश्चेति ॥स्तनांधइतिस्तनावेवांधोभक्ष्यमन्नंयस्यसस्तनांधः मात्रा

प्रजपन्पं चवक्त्रेणब्रह्मज्योतिःसनातनम् ॥ सत्यस्वरूपंश्रीकृष्णंपरमात्मानमीश्वरम् ॥ ८६ ॥ कारणंकारणानांचसर्वमंगलमंगलम् ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकभीतिहरंपरम्॥८७॥संस्तूयमृत्योर्मृत्युंतंयतोमृत्युंजयाभिधः॥ रत्नसिंहासनेरम्येसमुवासहरःपुरः ॥८८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथडिंभोजलेतिष्ठन्यावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ ततःसकालेसहसाद्विधाभूतोबभूवह ॥ १ ॥ तन्मध्येशिशुरेकश्चशतकोटिरविप्रभः ॥ क्षणंरोरूयमाणश्चस्तनांधःपीडितःक्षुधा ॥ २ ॥ पित्रामात्रापरित्यक्तोजलमध्येनिराश्रयः ॥ ब्रह्मांडासंख्यनाथोयोददर्शोर्ध्वमनाथवत् ॥ ३ ॥ स्थूलात्स्थूलतमःसोऽपिनाम्नादेवोमहाविराट् ॥ परमाणुर्यथासूक्ष्मात्परःस्थूलात्तथाऽप्यसौ ॥ ४ ॥ तेजसाषोडशांशोऽयंकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ आधारःसर्वविश्वानांमहाविष्णुश्चप्राकृतः ॥ ५ ॥ प्रत्येकंलोमकूपेषुविश्वानिनिखिलानिच ॥ अस्याऽपितेषांसंख्यांचकृष्णोवक्तुंनहिक्षमः ॥ ६ ॥ संख्याचेद्रजसामस्तिविश्वानांनकदाचन ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांतथासंख्यानविद्यते ॥ ७ ॥ प्रतिविश्वेषुसंत्येवंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ पातालाद्ब्रह्मलोकांतंब्रह्मांडंपरिकीर्तितम् ॥ ८ ॥ ततऊर्ध्वंचवैकुंठोब्रह्मांडाद्बहिरेवसः ॥ ततऊर्ध्वंचगोलोकःपंचाशत्कोटियोजनः ॥ ९ ॥

त्यक्तत्वात्स्तनपानरहितः ॥ क्षुधाक्षुधयापीडितोरोरूयमाणः पुनःपुनःरोदनकर्ताभवदित्यर्थः ॥ २ ॥ अनाथवदितिसर्वेश्वरादुत्पन्नःस्वयमसंख्यब्रह्मांडनाथःसन्नपिएतादृशींदुर्दशांप्राप्तवांस्तदाऽन्यस्यकाकथाऽस्मिन्संसारे ॥ तस्माद्धिगयंसंसारइतिसंसाराद्विरज्येतेत्युक्तंभवति ॥ ऊर्ध्वंददर्शकोममपालयितास्यादित्यभिप्रायेण ॥ ३ ॥ परमाणुरिति ॥ यथापरमाणुःसूक्ष्मादपिपरःसूक्ष्मस्तद्वदयंस्थूलात्स्थूलइत्यर्थः ॥ ४ ॥ अयंविराट्कृष्णस्यषोडशांशोभवतीत्याह । तेजसेति ॥ शक्त्येत्यर्थःप्राकृतःराधाप्रकृतेरुत्पन्नः ॥ ५ ॥ विराजंवर्णयति ॥ प्रत्येकमिति ॥ सर्वस्यस्थूलसमष्टिप्रपंचस्याधिपतित्वादेतद्वर्णनंयुक्तमेव ॥ ६ ॥ संख्याचेदिति ॥ चेदितिनिपातोयथाशब्दार्थकः ॥ यथाविश्वानांविश्वसंबंधिरजसांयथासंख्यानकदाचनास्ति॥ तथाऽस्यशरीरेविद्यमानानांब्रह्मविष्णुशिवादीनांसंख्यानविद्यतइत्यर्थः ॥ ७ ॥ प्रतिविश्वेषुप्रतिब्रह्मांडेषुयतःसंतिततस्तेषांसंख्यानंनविद्यतइत्यभिप्रायः ॥ प्रसंगेनब्रह्मांडस्वरूपमाह ॥ पातालादिति ॥ ८ ॥ ९ ॥

तथाऽप्ययंतथैवाऽयम् ॥ प्राकृतप्रलयपर्यंतमेतस्यावस्थानान्नित्यत्वंनतुपरमार्थतोनित्यत्वम् ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेतिश्रुतिविरोधात् ॥ ब्रह्मांडस्वरूपंविशदयति । सप्तद्वीपेति ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तद्विनाशेब्रह्मांडविनाशेजलबुद्बुदवन्मायिकत्वात् ॥ १५ ॥ नित्याविति ॥ प्रलयपर्यंतमवस्थिततत्वात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ चराचराः ॥ एतत्स र्वब्रह्मांडांतर्गतमेवाऽस्तीत्यर्थः ॥ १९ ॥ ऊर्ध्वंदृष्ट्वाडिंभस्यांतरेअंडस्यांतरेमध्येशून्यमेवददर्शद्वितीयंकिंचननददर्शेत्यर्थः ॥ २० ॥ ज्ञानंप्राप्येति ॥ पूर्वकल्पस्थएवकाश्चिज्जीवोज्ञानकर्मव

नित्यःसत्यस्वरूपश्चयथाकृष्णस्तथाऽप्ययम् ॥ सप्तद्वीपमितापृथ्वीसप्तसागरसंयुता ॥ १० ॥ ऊनपंचाशदुपद्वीपासंख्यशैलवनान्विता ॥ ऊर्ध्वंसप्तस्वर्गलोकाब्रह्मलोकसमन्विताः ॥ ११ ॥ पातालानिचसप्ताधश्चैवंब्रह्मांडमेवच ॥ ऊर्ध्वंधरायाभूर्लोकोभुवर्लोकस्ततःपरम् ॥ १२ ॥ ततःपरश्चस्वर्लोकोजनलोकस्तथापरः ॥ ततःपरस्तपोलोकस्सत्यलोकस्ततःपरः ॥ १३ ॥ ततःपरंब्रह्मलोकस्तप्तकांचनसन्निभः ॥ एवंसर्वंकृत्रिमंचबाह्याभ्यंतरमेवच ॥ १४ ॥ तद्विनाशेविनाशश्चसर्वेषामेवनारद ॥ जलबुद्बुदवत्सर्वंविश्वसंघमनित्यकम् ॥ १५ ॥ नित्यौगोलोकवैकुंठौप्रोक्तौशश्वदकृत्रिमौ ॥ प्रत्येकंलोमकूपेषुब्रह्मांडंपरिनिश्चितम् ॥ १६ ॥ एषांसंख्यांनजानातिकृष्णोऽन्यस्याऽपिकाकथा ॥ प्रत्येकंप्रतिब्रह्मांडंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ १७ ॥ तिस्रःकोट्यःसुराणांचसंख्यासर्वत्रपुत्रक ॥ दिगीशाश्चैवदिक्पालानक्षत्राणिग्रहादयः ॥ १८ ॥ भुविवर्णाश्चचत्वारोऽप्यधोनागाश्चराचराः ॥ अथकालेत्रसविराडूर्ध्वंदृष्ट्वापुनःपुनः ॥ १९ ॥ डिंभांतरेचशून्यंचनद्वितीयंचकिंचन ॥ चिंतामवापक्षुद्युक्तोरुरोदचपुनःपुनः ॥ २० ॥ ज्ञानंप्राप्यतदादध्यौकृष्णंपरमपूरुषम् ॥ ततोददर्शतत्रैवब्रह्मज्योतिःसनातनम् ॥ २१ ॥ नवीनजलदश्यामंद्विभुजंपीतवाससम् ॥ सस्मितंमुरलीहस्तंभक्तानुग्रहकातरम् ॥ २२ ॥ जहासबालकस्तुष्टोदृष्ट्वाजनकमीश्वरम् ॥ वरंतदाददौतस्मैवरेशःसमयोचितम् ॥ २३ ॥ मत्समोज्ञानयुक्तश्चक्षुत्पिपासादिवर्जितः ॥ ब्रह्मांडासंख्यनिलयोभववत्सलयावधि ॥ २४ ॥ निष्कामोनिर्भयश्चैवसर्वेषांवरदोभव ॥ जरामृत्युरोगशोकपीडादिवर्जितोभव ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातस्यकर्णेसमहामंत्रंषडक्षरम् ॥ त्रिःकृत्वश्चप्रजजापवेदांगप्रवरंपरम् ॥ ॥ २६ ॥ प्रणवादिचतुर्थ्यंतंकृष्णइत्यक्षरद्वयम् ॥ वह्निजायांतमिष्टंचसर्वविघ्नहरंपरम् ॥ २७ ॥ मंत्रंदत्वातदाहारंकल्पयामासवैविभुः ॥ श्रूयतांतद्ब्रह्मपुत्रनिबोधकथयामिते ॥ २८ ॥ प्रतिविश्वंयन्नैवेद्यंददातिवैष्णवोजनः ॥ तत्षोडशांशोविषयिणोविष्णोःपंचदशाऽस्यवै ॥ २९ ॥

शात्प्रजापतिभावमापद्यतइति सोबिभेत्सनैवरेमेइत्यादिनाबृहदारण्यकेप्रतिपादितम् ॥ तथाचसजीवोबालकःपूर्वकृतश्रवणपरिपाकेनतत्संस्कारवशादस्तिकश्चिदीश्वरइतिस्मृत्वातंदध्यौध्यातवानित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ प्रणवादीति ॥ वह्निजायास्वाहाॐकृष्णायस्वाहेत्येवंमंत्रः ॥ २७ ॥ २८ ॥ प्रतिविश्वमिति ॥ प्रतिविश्वंप्रतिब्रह्मांडंयोवैष्णवोजनोनैवेद्यंददातितस्यषोडशांशोविषयिणोविषयोवैकुंठरूपोदेशस्तद्वतस्तत्पतेर्विष्णोः कल्पितइतिशेषः ॥ पंचदशभागाअस्यविराट्पुरुषस्यकल्पिताइतिशेषः ॥ २९ ॥

स्वस्यानित्यतृप्तत्वान्नस्वार्थंनैवेद्यंकल्पितामित्याह । निर्गुणस्येति ॥ ३०॥ सचेति । सचलक्ष्मीनाथोवैकुंठपतिर्विष्णुर्विराट्चेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ येनात्म
नाऽयंजीवोजीवितस्त मेवात्मानंनाहिमन्यतेयस्तस्यजीवितंकृतघ्नस्येवव्यर्थमित्यर्थः॥३७॥आत्मनांजीवितत्वमेवोपपादयति।यावदात्मेति ॥ ३८ ॥ सचत्वंचेति ॥ हेकृष्णसचात्मात्वमेवासी
त्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ब्रह्मणोसंख्यपातेचेति ॥ अनेकब्रह्मदेवपातेनाशेपितवनाशोनभविष्यतीत्यर्थः ॥ अनेकब्रह्मांडाभिप्रायेणेयमुक्तिः ॥ ४१ ॥ अंशेनेति ॥ त्वंस्वांशेनप्रतिब्रह्मां
डंक्षुद्राविराडल्पोविराड्भव । प्रतिब्रह्मांडंभिन्नोभिन्नोविराड्रूपोभवेत्यर्थः ॥ तेनचायंविराडनेककोटिब्रह्मांडांतर्गतविराड्रूपाणांसमष्टिरधिपतिरस्तीतिबोधितम् ॥ ४२॥ ४३ ॥ तेषुएका

निर्गुणस्यात्मनश्चैवपरिपूर्णतमस्यच ॥ नैवेद्यैचैवकृष्णस्यनहिकिंचित्प्रयोजनम् ॥ ३० ॥ यद्यद्ददातिनैवेद्यंतस्मैदेवाययोजनः ॥ सचखादतितत्सर्वंल
क्ष्मीनाथौविराट्तथा ॥ ३१ ॥ तंचमंत्रवरंदत्त्वातमुवाचपुनर्विभुः ॥ वरमन्यंकिमिष्टंतेतन्मेब्रूहिददामिच ॥ ३२ ॥ कृष्णस्यवचनंश्रुत्वातमुवाचविरा
ड्विभुः ॥ कृष्णंतंबालकस्तावद्वचनंसमयोचितम् ॥ ३३ ॥ बालकउवाच ॥ वरोमेत्वत्पदांभोजेभक्तिर्भवतुनिश्चला ॥ सततंयावदायुर्मेक्षणंवासुचिरंचवा
॥ ३४ ॥ त्वद्भक्तियुक्तोलोकेऽस्मिञ्जीवन्मुक्तश्चसंततम् ॥ त्वद्भक्तिहीनोमूर्खश्चजीवन्नपिमृतोहिसः ॥ ३५ ॥ किंतज्जपेनतपसायज्ञेनपूजनेनच ॥ व्रते
नचोपवासेनपुण्येनतीर्थसेवया ॥ ३६ ॥ कृष्णभक्तिविहीनस्यमूर्खस्यजीवनंवृथा ॥ येनात्मनाजीवितश्चतमेवनहिमन्यते ॥ ३७ ॥ यावदात्माशरी
रेऽस्तितावत्सशक्तिसंयुतः ॥ पश्चाद्यांतिगतेतस्मिन्स्वतंत्राःसर्वशक्तयः ॥ ३८ ॥ सचत्वंचमहाभागसर्वात्माप्रकृतेःपरः ॥ स्वेच्छामयश्चसर्वाद्योब्रह्मज्यो
तिःसनातनः ॥ ३९ ॥ इत्युक्त्वाबालकस्तत्रविररामचनारद ॥ उवाचकृष्णःप्रत्युक्तिंमधुरांश्रुतिसुंदरीम् ॥ ४० ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ सुचिरंसुस्थिरंति
ष्ठयथाऽहंत्वंतथाभव ॥ ब्रह्मणोऽसंख्यपातेचपातस्तेनभविष्यति ॥४१॥ अंशेनप्रतिब्रह्मांडेत्वंचक्षुद्राविराड्भव ॥ त्वन्नाभिपद्माद्ब्रह्माचविश्वस्रष्टाभविष्य
ति॥४२॥ललाटेब्रह्मणश्चैवरुद्राश्चैकादशैवते ॥ शिवांशेनभविष्यंतिसृष्टिसंहरणायवै ॥४३॥ कालाग्निरुद्रस्तेष्वेकोविश्वसंहारकारकः ॥ पाताविष्णुश्चवि
षयीक्षुद्रांशेनभविष्यति ॥ ४४ ॥ मद्भक्तियुक्तःसततंभविष्यसिवरेणमे ॥ ध्यानेनकमनीयंमांनित्यंद्रक्ष्यसिनिश्चितम् ॥ ४५ ॥ मातरंकमनीयांचममवक्षः
स्थलस्थिताम् ॥ यामिलोकंतिष्ठवत्सेत्युक्त्वासोंतरधीयत ॥ ४६ ॥ गत्वास्वलोकंब्रह्माणंशंकरंसमुवाचह ॥ स्रष्टारंस्रष्टुमीशंचसंहर्तुंचैवतत्क्षणम्॥४७॥
श्रीभगवानुवाच ॥ सृष्टिंस्रष्टुंगच्छवत्सनाभिपद्मोद्भवोभव ॥ महाविराड्लोमकूपेक्षुद्रस्यचविधेशृणु ॥ ४८ ॥

दशरुद्रेषुएकःकालाग्निरुद्रइत्यर्थः ॥ विषयीविषयभोगवान् ॥ क्षुद्रांशेनअल्पांशेन ॥ ४४॥४५॥ यामीति ॥ हेवत्सत्वमत्रातिष्ठ अहंलोकंस्वलोकंगोलोकंयामिगच्छामीत्युक्त्वासकृष्णोंतर
धीयतांतर्धानंगतवानित्यर्थः ॥४६॥ स्वलोकंगत्वास्रष्टारंब्रह्माणंस्रष्टुंशंकरमीशंसंहर्तुंचोवाचेत्यर्थः ॥ इमौब्रह्मशंकरौयौपूर्वंकृष्णशरीरान्निर्गतौताविति बोध्यम् ॥४७॥ किमुवाचतदाह।सृष्टिं
स्रष्टुमिति ॥ प्रतिब्रह्मांडंयेविराट्पुरुषाअसंख्याः संतितेषांनाभिपद्मोद्भवोभव।नाभिपद्माद्उत्पन्नोभव ॥ किमर्थं । सृष्टिंस्रष्टुमुत्पादयितुम् ॥ तेविराट्पुरुषाःक्वसंतितत्राह महाविराडिति ॥
सर्वविराड्रूपाणांसमष्टिभूतोयोमहाविराट्तस्यलोमकूपेषुयान्यनेकानिब्रह्मांडानितत्रयोयः क्षुद्रविराट्तस्यनाभिपद्मेंशेनहेविधेत्वंभवइदंमद्वचनंत्वंशृणित्यर्थः ॥ ४८ ॥

शिवंप्रत्या ह । गच्छेति ॥ हेशिववत्सअनेकब्रह्मांडांतर्गतानेकब्रह्मदेवललाटात्त्वमंशेनजगत्संहर्तुमुत्पन्नोभव ॥ स्वयंचत्वंसुचिरंबहुकालंतप तपश्चर्यांचकुर्वित्यर्थः ॥४९॥ विधेःसुत हेनारद
॥५०॥ इदंब्रह्मरुद्रौप्रतियथोक्तवांस्तथाचतुर्भुजमपिविष्णुंपालनार्थमुक्तवानेवेदंचानुक्तमप्यर्थाद्बोध्यम् ॥ पूर्वंविराजंप्रतितथैवप्रतिज्ञानात् ॥ तदुक्तमधुनैवपातविष्णुश्चविषयीक्षुद्रांशेनभ
विष्यतीति ॥ ब्रह्म रुद्रौयावत्कालपर्यंतंतत्रनगतौततःपूर्वमेवमहाविराट्क्षुद्रविराड्रूपेणप्रतिब्रह्मांडंभिन्नोभिन्नोवभूवेत्याह । महाविराडिति॥विराडंशेनस्वांशेनेत्यर्थः ॥५१॥ तस्यरूपमाह ॥
श्यामइति ॥ ५२ ॥ वभ्राममूलशोधनार्थम् ॥ ५३ ॥ पितातवेतिनारदंप्रत्युक्तिः॥५४॥क्षुद्रंविराजम् ॥५५॥ महाविराजं तंचतत्परमीश्वरंक्षुद्रंविराजंचददर्शेत्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८॥
क्षुद्रस्यवामपार्श्वतः क्षुद्रविराजोवामभागादित्यर्थः ॥ सवामभागान्निर्गतोविष्णुः श्वेतद्वीपेऽवसन्निवासंकृतवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ क्षुद्रविराडल्पविराट् ॥ ६१ ॥ अत्रेदंबोध्यम् ॥
प्रथमस्कंधे तस्यास्तुसात्त्विकीशक्तीराजसीतामसीतथा ॥ महाकालीमहालक्ष्मीर्महासरस्वतीतिताःस्त्रियः ॥ तासांतिसृणांशक्तीनांदेहांगीकारलक्षणः ॥ सृष्ट्यर्थंचसमाख्यातःसर्गःशास्त्र

गच्छवत्समहादेवब्रह्मभालोद्भवोभव ॥ अंशेनचमहाभागस्वयंचसुचिरंतप ॥ ४९ ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथोविररामविधेःसुत ॥ जगामब्रह्मातंनत्वाशिवश्च
शिवदायकः ॥ ५० ॥ महाविराड्लोमकूपेब्रह्मांडगोलकेजले ॥ बभूवचविराट्क्षुद्रोविराडंशेनसांप्रतम् ॥ ५१ ॥ श्यामोयुवापीतवासाःशयानोजलत
ल्पके ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्योविश्वव्यापीजनार्दनः ॥ ५२ ॥ तन्नाभिकमलेब्रह्माबभूवकमलोद्भवः ॥ संभूयपद्मदंडेचबभ्रामयुगलक्षकम् ॥ ५३ ॥ नांतंज
गामदंडस्यपद्मनालस्यपद्मजः ॥ नाभिजस्यचपद्मस्यचिंतामापपितातव ॥ ५४ ॥ स्वस्थानंपुनरागम्यदध्यौकृष्णपदांबुजम् ॥ ततोददर्शक्षुद्रंतंध्या
नेनदिव्यचक्षुषा ॥ ५५ ॥ शयानंजलतल्पेचब्रह्मांडगोलकाप्लुते ॥ यल्लोमकूपेब्रह्मांडंतंचतत्परमीश्वरम् ॥ ५६ ॥ श्रीकृष्णंचाऽपिगोलोकंगोपगोपीस
मन्वितम् ॥ तंसंस्तूयवरंप्रापततःसृष्टिंचकारसः ॥ ५७ ॥ बभूवुर्ब्रह्मणःपुत्रामानसाःसनकादयः ॥ ततोरुद्रकलाश्चाऽपिशिवस्यैकादशस्मृताः ॥ ५८ ॥
बभूवपाताविष्णुश्चक्षुद्रस्यवामपार्श्वतः ॥ चतुर्भुजश्चभगवान्श्वेतद्वीपेसचाऽवसत् ॥ ५९ ॥ क्षुद्रस्यनाभिपद्मेचब्रह्माविश्वंससर्जह ॥ स्वर्गंमर्त्यंचपाता
लंत्रिलोकींसचराचराम् ॥ ६० ॥ एवंसर्वलोमकूपेविश्वंप्रत्येकमेवच ॥ प्रीतिविश्वेक्षुद्रविराड्ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ६१ ॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्कृष्णसंकी
र्तनंशुभम् ॥ सुखदंमोक्षदंब्रह्मन्किंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

विशारदैः ॥ हरिद्रुहिणरुद्राणामुत्पत्तिस्तुततःस्मृता ॥ पालनोत्पत्तिनाशार्थंप्रतिसर्गःस्मृतोहिस इत्यनेनप्रतिज्ञातोयःसर्गश्चप्रथमस्कंधेपंचमस्कंधेचमधुकैटभवधमहिषासुरशुंभनिशुंभवधप्रसं
गेनमहाकाल्याद्युत्पत्तिकथनेन तथातृतीयस्कंधेगुणत्रयेणसमस्तजगतोऽपंचीकृतभूतमहाभूतसृष्टिकथनोत्तरंब्रह्मविष्ण्वाद्युत्पत्तिकथनेनतेषांसृष्टिस्थितिसंहृतिव्यापारेआज्ञाकरणेनचप्रतिपा
दितः ॥ पुनश्चसएवसर्गःप्रतिसर्गश्चकल्पांतरभेदेनभिन्नःप्रकारांतरेणनवमस्कंधेउच्यते ॥ तन्निष्कर्षस्त्वित्थंप्रथमंमूलप्रकृतिर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीस्वतंत्रास्वेच्छयाप्राणिकर्मवशेनापंचीकृ
तपंचभूतोत्पत्त्यनंतरंपंचमहाभूतोत्पत्तिंतृतीयस्कंधोक्तप्रकारेणेंद्रियप्राणांतःकरणानामुत्पत्तिंपंचमहाभूतांशान्गृहीत्वाऽनंतकोटिब्रह्मांडोत्पत्तिंचप्रथमंचकार ॥ ततस्तेषांब्रह्मांडानामाधिप
त्याकांक्षायांपंचमहाभूतांशान्गृहीत्वास्वयमेवप्रकृतिःसर्वाधिपत्यर्धनारीश्वरश्रीकृष्णरूपेणप्रादुर्बभूव । यांगोपालसुंदरींवदंति ॥ एवंसर्वाधिपतिः श्रीकृष्णोऽर्धनारीश्वरउत्पा

दितः ॥ तदनंतरंचतयाऽर्धनार्याकृष्णोमिथुनीभूयस्वषोडशांशेनाऽनंतकोटिब्रह्मांडानियस्यरोमकूपेषुस्थास्यंतिताद्दशंसर्वब्रह्मांडानामधिपतिंमहाविराजंश्रीमूलप्रकृतिप्रेरणयैवजनयमास ॥ ततः श्रीकृष्णार्धभागिनीपराशक्तिःसमष्टिव्यष्टिज्ञानाधिष्ठात्रींसरस्वतींस्वजिह्वाग्राज्जनयामास ॥ ततः कालांतरेकृष्णार्धभागिनीशक्तिर्द्विधाबभूववामभागेनलक्ष्मीरूपेणदक्षिणभागेनराधारूपेण ॥ तत्रलक्ष्मीः समष्टिव्यष्टिसंपत्त्याधिष्ठातृत्वेनकल्पिता ॥ राधातुसमष्टिव्यष्टिप्राणाधिष्ठातृत्वेनकल्पिता ॥ मूलप्रकृतिप्रेरणयैव ततोऽर्धभागरूपःश्रीकृष्णोऽपिमूलप्रकृतीच्छयैववामभागेनविष्णुरूपेणदक्षिणभागेनश्रीकृष्णरूपेणद्विधाजातः ॥ तदनंतरंवाणींलक्ष्मींचचतुर्भुजायविष्णवेस्त्रीत्वेनददौ ॥ राधांतुस्त्रीत्वेनस्वयमेवकृष्णोजग्राह ॥ ततोमूलप्रकृतेः सकाशात्सहस्रभुजादुर्गादेवतासमष्टिव्यष्टचंतःकरणाधिष्ठात्रीसमुत्पन्ना । ततःपद्मनाभेश्चतुर्भुजस्यविष्णोर्नाभिकमलात्सावित्रीस्त्रीसहितोब्रह्मदेवःसमुत्पन्नोमूलप्रकृतिरूपएव ॥ तत्रसावित्रीसर्वजीवात्माधिष्ठात्रीदेवता ॥ ततः श्रीकृष्णोद्विभुजोऽपिपुनर्वामभागेनमहादेवरूपेणदक्षिणभागेनश्रीकृष्णरूपेणद्विधाजातः।ततःसादुर्गामहादेवतामहादेवायस्त्रीत्वेनदत्तेत्येतदत्राऽनुक्तमपिनारदपुराणादवगंतव्यम्॥एतेसर्वेकृष्णादयःपुरुषाः दुर्गादयः पंचप्रकृतयश्चमूलप्रकृतेःपूर्णावताराएव॥ततःश्रीकृष्णाज्ञयामहाविराट् प्रतिब्रह्मांडंभिन्नभिन्नविराड्रूपेणबभूव । ततः श्रीकृष्णाज्ञयामूलभूतश्चतुर्मुखोब्रह्मासस्त्रीकोभिन्नभिन्नरूपैस्तत्तद्ब्रह्मांडांतर्गतविराट्पुरुषनाभिकमलात्प्रादुर्बभूव।महादेवोऽपिश्रीकृष्णाज्ञयातत्तद्ब्रह्मांडांतर्गतचतुर्मुखललाटा

नारदउवाच ॥ श्रुतंसर्वंमयापूर्वंत्वत्प्रसादात्सुधोपमम् ॥ अधुनाप्रकृतीनांचव्यस्तंवर्णयपूजनम् ॥ १ ॥ कस्याःपूजाकृताकेनकथंमर्त्यैप्रचारिता ॥ के
नवापूजिताकावाकेनकावास्तुताप्रभो ॥ २ ॥ तासांस्तोत्रंचध्यानंचप्रभावंचरितंशुभम् ॥ काभिःकेभ्योवरोदत्तस्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ३ ॥ श्रीना
रायणउवाच ॥ गणेशजननीदुर्गाराधालक्ष्मीःसरस्वती ॥ सावित्रीचसृष्टिविधौप्रकृतिःपंचधास्मृता ॥ ४ ॥ आसांपूजाप्रसिद्धाचप्रभावःपरमाद्भुतः ॥
सुधोपमंचचरितंसर्वमंगलकारणम् ॥ ५ ॥ प्रकृत्यंशाःकलायाश्चतासांचचरितंशुभम् ॥ सर्वंवक्ष्यामितेब्रह्मन्सावधानोनिशामय ॥ ६ ॥ कालीवसुंध
रागंगाषष्ठीमंगलचंडिका ॥ तुलसीमनसानिद्रास्वधास्वाहाचदक्षिणा ॥ ७ ॥

द्भिन्नभिन्नरूपैःप्रादुर्बभूव ॥ ततःश्रीकृष्णाज्ञयाचतुर्भुजोविष्णुरपितत्तद्ब्रह्मांडांतर्गतविराट्पुरुषवामभागाद्भिन्नरूपैःप्रादुर्बभूव ॥ तदेवंप्रकारेणप्रतिब्रह्मांडंब्रह्मविष्णुमहेश्वराःसस्त्रीकाःसृष्टिस्थित्यंतकारिणोभिन्नाः॥ विराट्पुरुषोऽपिभिन्नः।मूलभूताविराड्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरास्तुसकलब्रह्मांडांतर्गताविराट्चतुर्मुखविष्णुरुद्राणामाधिपतयः। तेषांसर्वेषामधिपतिर्वक्ष्यमाणरीत्यागोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णस्तस्याऽप्यधिपतिः ॥ सकलमूलभूतामूलप्रकृतिर्मायाशबलब्रह्मरूपिणी।तदभिमानिनीदेवतातुश्रीभुवनेश्वरीतितुतृतीयस्कंधेभिहितम् ॥ ताःपंचप्रकृतयस्तेकृष्णब्रह्मादिपुरुषाश्चपरस्परमभिन्नाएव नतत्रन्यूनाधिकभावःकेनचित्कर्तव्यः ॥ न्युनाधिकभावेननरकपातश्रवणात् ॥ तदेवंप्रकारेणसर्वस्त्रीपुरुषात्मकंचजगन्मूलप्रकृतिमयंमूलप्रकृत्यधीनंचेतिसैवमूलप्रकृतिःसर्वदासर्वैःसर्वरूपोपास्येतितत्त्वमिति ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः॥३॥एकाधिकेश्चनवतिश्लोकैरथसमासतः ॥ सरस्वतीस्तोत्रपूजाकवचादिकमुच्यते ॥१॥ अधुनानारदःपूर्वोक्तानांदेवतानांपूजादिकंपृच्छति । नारदउवाच श्रुतंसर्वमिति ॥ व्यस्तंभिन्नंभिन्नम् ॥ १ ॥ कस्याःपूजाकेनपुरुषेणकृतामर्त्यलोकेकथंकेनप्रकारेणतस्यादेवतायाःपूजाप्रचारितासंचारिताकेनवामंत्रेणकादेवतापूजिताकेनवास्तोत्रेणकादेवतास्तुतातत्सर्वंवदेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ आसांपूजेति ॥ आसांपंचदेवतानांपूजास्तोत्रमंत्रचरित्रादिकंसर्वंप्रसिद्धमेवसर्वत्रवेदपुराणतंत्रादिषुविद्यते।अतस्तन्मयानोच्यते ॥ किंतु याःप्रकृत्यंशभूताःकलास्तासांपूजादिकंचसर्ववक्ष्यामीत्याह।प्रकृत्यंशाइति॥५॥६॥कास्ताःकलास्तदाह।कालीवसुंधरेति॥७॥

संक्षिप्तमासामिति ॥ आसामेताद्दशीनांदेवतानांचरितंप्रसंगेनजीवकर्मविपाकंचवैराग्यार्थंवक्ष्यामीत्यर्थः ॥ ८ ॥ किंचदुर्गायाइति ॥ चरितमनुष्ठानविधिंसंक्षेपतःपश्चादंतेप्रवक्ष्यामीत्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ कृष्णयोषितोराधायाः ॥ देवीसरस्वती ॥ वक्त्रतोजिह्वाग्रात् ॥ इयंकथापूर्वमुक्ता ॥ इयेषकृष्णमिति । पतित्वेनकृष्णमियेषेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कांते हेसरस्वति ॥ ममराधापत्नीत्वत्तोबलवत्यधिकामानिनीभवत्यतस्तवमत्पत्नीत्वेसपत्नीजन्यदुःखेनभद्रंनभविष्यतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ ननुतांपत्नींशिक्षयेतिचेत्तत्राह । योयस्मादिति ॥ हेवाणि ॥ यःपुरुषोयस्मान्निर्बलाद्बलवान्भवति तस्मान्निर्बलात्सकाशाद्रक्षितुमन्यंससबलःक्षमोभवति ॥ नाहंराधातोबलवांस्ततश्चराधातोरक्षितुंत्वांनक्षमोऽस्मीत्यर्थः ॥ कथंक्षमोनकथमपीत्यर्थः ॥ तत्रप्रसिद्धंन्यायमाह । कथमिति ॥ साधयतिरक्षति ॥ १६ ॥ सर्वशास्ताऽहंयद्यपीत्यर्थः ॥ १७ ॥ प्राणतोऽपीति ॥ केषामपिपुरुषाणांकश्चनकोऽपिपुत्रःप्राणतोऽपिकिं

संक्षिप्तमासांचरितंपुण्यदंश्रुतिसुंदरम् ॥ जीवकर्मविपाकंचतच्चवक्ष्यामिसुंदरम् ॥ ८ ॥ दुर्गायाश्चैवराधायाविस्तीर्णंचरितंमहत् ॥ तद्वत्पश्चात्प्रवक्ष्यामि संक्षेपक्रमतःशृणु ॥ ९ ॥ आदौसरस्वतीपूजाश्रीकृष्णेनविनिर्मिता ॥ यत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठमूर्खोभवतिपंडितः ॥ १० ॥ आविर्भूतायथादेवीवक्त्रतः कृष्णयोषितः ॥ इयेषकृष्णंकामेनकामुकीकामरूपिणी ॥ ११ ॥ सचविज्ञायतद्भावंसर्वज्ञःसर्वमातरम् ॥ तामुवाचहितंसत्यंपरिणामेसुखावहम् ॥ १२ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ भजनारायणंसाध्विमदंशंचचतुर्भुजम् ॥ युवानंसुंदरंसर्वगुणयुक्तंचमत्समम् ॥ १३ ॥ कामज्ञंकामिनीनांचतासांचकामपूरकम् ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंलीलालंकृतमीश्वरम् ॥ १४ ॥ कांतेकांतंचमांकृत्वायदिस्थातुमिहेच्छसि ॥ त्वत्तोबलवतीराधानभद्रंतेभविष्यति ॥ १५ ॥ योयस्माद्बलवान्वाणिततोऽन्यंरक्षितुंक्षमः ॥ कथंपरान्साधयतियदिस्वयमनीश्वरः ॥ १६ ॥ सर्वेशःसर्वशास्ताऽहंराधांबाधितुमक्षमः ॥ तेजसामत्समासाचरूपेणचगुणेनच ॥ १७ ॥ प्राणाधिष्ठातृदेवीसाप्राणांस्त्यक्तुंचकःक्षमः ॥ प्राणतोपिप्रियःपुत्रःकेषांवास्तिचकश्चन ॥ १८ ॥ त्वंभद्रेगच्छवैकुंठंतवभद्रंभविष्यति ॥ पतिंतमीश्वरंकृत्वामोदस्वसुचिरंसुखम् ॥ १९ ॥ लोभमोहकामक्रोधमानहिंसाविवर्जिता ॥ तेजसात्वत्समालक्ष्मीरूपेणचगुणेनच ॥ २० ॥ तयासार्धंतवप्रीत्याशश्वत्कालःप्रयास्यति ॥ गौरवंचहरिस्तुल्यंकरिष्यतिद्वयोरपि ॥ २१ ॥ प्रतिविश्वेषुतांपूजांमहतींगौरवान्विताम् ॥ माघस्यशुक्लपंचम्यांविद्यारंभेचसुंदरि ॥ २२ ॥ मानवामनवोदेवामुनींद्राश्चमुमुक्षवः ॥ वसवोयोगिनःसिद्धानागागंधर्वराक्षसाः ॥ २३ ॥ मद्वरेणकरिष्यंतिकल्पेकल्पेलयावधि ॥ भक्तियुक्ताश्चदत्वावैचोपचाराणिषोडश ॥ २४ ॥ कण्वशाखोक्तविधिनाध्यानेनस्तवनेनच ॥ जितेंद्रियाःसंयताश्चघटेचपुस्तकेऽपिच ॥ २५ ॥

प्रियोऽस्तिनास्तीत्यर्थः ॥ तथाचपुत्रेभ्योऽपिप्रियःप्राणस्तत्प्राणरूपांराधांत्यक्तुंकथमहंक्षमइत्यर्थः ॥ १८ ॥ तर्हिममकागतिस्तत्राह । त्वंभद्रेइति ॥ १९ ॥ ननुतत्रापिलक्ष्मीःसपत्नीवर्ततइतिचेन्नसालक्ष्मीराधासदृशीमानिनी किंत्वतिशांताऽस्तीत्याह । लोभेति ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रतिविश्वेषुप्रतिब्रह्मांडम् ॥ तांपूजामित्यस्यकरिष्यंतीत्यनेनान्वयः ॥ माघस्यशुक्लपंचम्यामित्यनेनतद्दिनेसरस्वत्यामहोत्सवोबोधितः ॥ तद्दिनस्यविद्यारंभइतिविशेषणंतुशास्त्रेतद्दिनेविद्याया आरंभःकर्तव्यइतिश्रवणात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कण्वशाखोक्तेति ॥ यद्यपिसविधिरधुनोपलब्धशाखायांनास्ति तथाप्युच्छिन्नशाखासुवर्ततइतिबोध्यम् ॥ घटेपुस्तकेवाआवाह्येत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ समयंसंकेतम् ॥
सुवर्णगुटिकामिति ॥ भूर्जपत्रेकवचमष्टगंधेनसंलिख्यस्वर्णगुटिकायांधारयत्तांचगुटिकांकंठादिषुधारयेदित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ समयंसंकेतम् ॥ स्वस्तिकामिति।स्वस्तिकोमंगलद्रव्यचतुष्कगृहभेदयोरितिमेदिनीकोशान्मंगलद्रव्यंयद्यत्तत्सर्वंग्राह्यम् ॥३८॥
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अभीष्टांसरस्वतीम् ॥३५॥३६॥३७॥ इक्षुंसंपूर्णखंडंवा ॥

इत्युक्त्वापूजयामास कृत्वासुवर्णगुटिकांगंधचंदनचर्चिताम् ॥ कवचंतेग्रहीष्यंतिकंठेवादक्षिणेभुजे ॥ २६ ॥ पठिष्यंतिचविद्वांसःपूजाकालेचपूजिते ॥ सर्वेदेवाश्चमुनयोनृपाश्चमा तांदेवींसर्वपूजिताम् ॥ २७ ॥ ततस्तत्पूजनंचक्रुर्ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ अनंतश्चाऽपिधर्मश्चमुनींद्राःसनकादयः ॥ २८ ॥ सर्वेदेवाश्चमुनयोनृपाश्चमा नवादयः ॥ बभूवपूजितानित्यासर्वलोकैःसरस्वती ॥ २९ ॥ नारदउवाच ॥ पूजाविधानंकवचंध्यानंचापिनिरंतरम् ॥ पूजोपयुक्तंनैवेद्यंपुष्पंचचंदना दिकम् ॥ ३० ॥ वद्वेदविदांश्रेष्ठश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ वर्ततेहृदयेशश्वत्किमिदंश्रुतिसुंदरम् ॥ ३१ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिकण्व शाखोक्तपद्धतिम् ॥ जगन्मातुःसरस्वत्याःपूजाविधिसमन्विताम् ॥ ३२ ॥ माघस्यशुक्लपंचम्यांविद्यारंभदिनेऽपिच ॥ पूर्वेऽह्निसमयंकृत्वातत्राऽह्निसंय तःशुचिः ॥ ३३ ॥ स्नात्वानित्यक्रियाःकृत्वाघटंसंस्थाप्यभक्तितः ॥ स्वशाखोक्तविधानेनतांत्रिकेणाऽथवापुनः ॥३४॥ गणेशंपूर्वमभ्यर्च्यततोऽभीष्टांप्र पूजयेत् ॥ ध्यानेनवक्ष्यमाणेनध्यात्वावाह्यघटेध्रुवम् ॥ ३५ ॥ ध्यात्वापुनःषोडशोपचारेणपूजयेद्व्रती ॥ पूजोपयुक्तनैवेद्यंयच्चवेदनिरूपितम् ॥ ३६ ॥ वक्ष्यामिसौम्यतत्किंचिद्यथाधीतंयथागमम् ॥ नवनीतंदधिक्षीरंलाजांश्चतिललड्डुकम् ॥ ३७ ॥ इक्षुमिक्षुरसंशुक्लवर्णपक्वगुडंमधु ॥ स्वस्तिकंशर्कराशु क्लधान्यस्याऽक्षतमक्षतम् ॥ ३८ ॥ अस्विन्नशुक्लधान्यस्यपृथुकंशुक्लमोदकम् ॥ घृतसैंधवसंयुक्तंहविष्यान्नंयथोदितम् ॥ ३९ ॥ यवगोधूमचूर्णानांपिष्टकं घृतसंयुतम् ॥ पिष्टकंस्वस्तिकस्याऽपिपक्वरंभाफलस्यच ॥ ४० ॥ परमान्नंचसघृतंमिष्टान्नंचसुधोपमम् ॥ नारिकेलंतदुदकंकसेरुंमूलमार्द्रकम् ॥ ४१ ॥ पक्वरंभाफलंचारुश्रीफलंबदरीफलम् ॥ कालदेशोद्भवंचारुफलंशुक्लंचसंस्कृतम् ॥ ४२ ॥ सुगंधंशुक्लपुष्पंचसुगंधंशुक्लचंदनम् ॥ नवीनंशुक्लवस्त्रंचशंखंच सुंदरंमुने ॥ ४३ ॥ माल्यंचशुक्लपुष्पाणांशुक्लहारंचभूषणम् ॥ यादृशंचश्रुतौध्यानंप्रशस्यंश्रुतिसुंदरम् ॥ ४४ ॥ तन्निबोधमहाभागभ्रमभंजनकारणम् ॥ सरस्वतींशुक्लवर्णांसस्मितांसुमनोहराम् ॥ ४५ ॥ कोटिचंद्रप्रभामुष्टपुष्टश्रीयुक्तविग्रहाम् ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानांवीणापुस्तकधारिणीम् ॥ ४६ ॥ रत्नसारेंद्रनिर्माणनवभूषणभूषिताम् ॥ सुपूजितांसुरगणैर्ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥ ४७ ॥

॥ ३९ ॥ स्वस्तिकस्यापियस्यकस्यापिमंगलद्रव्यस्यपिष्टकंघृतसंयुतमित्यर्थः ॥ पक्वरंभाफलस्यशुष्कस्यपिष्टकमित्यर्थः ॥ ४० ॥ परमान्नंपायसम् ॥ कसेरुः प्रसिद्धः ॥ मूलंमूलकम् ॥
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कोटिचंद्रप्रभामुष्टाऽपहृतायेनतादृशः ॥ पुष्टश्रीःपूर्णश्रीस्तयायुक्तःयुतोविग्रहोयस्याः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ नित्याक्रियेति ॥ सर्वेषांजनानांविद्यारंभेवर्षांतेपंचमीदिनेमाघशुक्लपंचम्यामियंक्रियानित्यावश्यंकर्तव्येत्यर्थः ॥ ४९ ॥ मूलंचसर्वस्यमूलभूतामित्यर्थः ॥ ५० ॥ येषांपुरुषाणां
येनहेतुनोपदेशोजातस्तेनहेतुनातेषांसमंत्रएवसंसर्वस्यमूलोमूलभूतइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ मंत्रोयमिति ॥ श्रीह्रींसरस्वत्यैस्वाहेतिवैदिकोमंत्रः कल्पवृक्षइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥५५॥५६॥

वंदेभक्त्यावंदितांचमुनींद्रमनुमानवैः ॥ एवंध्यात्वाचमूलेनसर्वंदत्वाविचक्षणः ॥ ४८ ॥ संस्तूयकवचंधृत्वाप्रणमेद्दंडवद्भुवि ॥ येषांचेयमिष्टदेवीतेषांनि
त्याक्रियामुने ॥ ४९ ॥ विद्यारंभेचवर्षांतेसर्वेषांपंचमीदिने ॥ सर्वोपयुक्तोमूलंचवैदिकाष्टाक्षरःपरः ॥ ५० ॥ येषांयेनोपदेशोवातेषांसमूलएवच ॥ स
रस्वतीचतुर्थ्यंतंवह्निजायांतमेवच ॥ ५१ ॥ लक्ष्मीमायादिकंचैवमंत्रोऽयंकल्पपादपः ॥ पुरानारायणश्चेमंवाल्मीकायकृपानिधिः ॥ ५२ ॥ प्रददौजा
ह्नवीतीरेपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ भृगुर्ददौचशुक्रायपुष्करेसूर्यपर्वणि ॥ ५३ ॥ चंद्रपर्वणिमारीचोददौवाक्पतयेमुदा ॥ भृगोश्चैवददौतुष्टोब्रह्माबदरिकाश्रमे ॥
॥ ५४ ॥ आस्तिकस्यजरत्कारुर्ददौक्षीरोदसन्निधौ ॥ विभांडकोददौमेरौऋष्यशृंगायधीमते ॥ ५५ ॥ शिवःकणादमुनयेगौतमायददौमुदा ॥ सूर्यं
श्चयाज्ञवल्क्यायतथाकात्यायनायच ॥ ५६ ॥ शेषःपाणिनयेचैवभारद्वाजायधीमते ॥ ददौशाकटायनायसुतलेबलिसंसदि ॥ ५७ ॥ चतुर्लक्षजपेनै
वमंत्रःसिद्धोभवेन्नृणाम् ॥ यदिस्यान्मंत्रसिद्धोहिबृहस्पतिसमोभवेत् ॥ ५८ ॥ कवचंशृणुविप्रेंद्रयद्दत्तंब्रह्मणापुरा ॥ विश्वस्रष्टाविश्वजयंभृगवेगंधमादने
॥ ५९ ॥ भृगुरुवाच ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मविदांश्रेष्ठब्रह्मज्ञानविशारद ॥ सर्वज्ञसर्वजनकसर्वेशसर्वपूजित ॥ ६० ॥ सरस्वत्याश्चकवचंब्रूहिविश्वजयंप्रभो ॥ अया
तयामंमंत्राणांसमूहसंयुतंपरम् ॥ ६१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिकवचंसर्वकामदम् ॥ श्रुतिसारंश्रुतिसुखंश्रुत्युक्तंश्रुतिपूजितम् ॥ ६२ ॥
उक्तंकृष्णेनगोलोकेमह्यंवृंदावनेवने ॥ रासेश्वरेणविभुनारासेवैरासमंडले ॥ ६३ ॥ अतीवगोपनीयंचकल्पवृक्षसमंपरम् ॥ अश्रुताद्भुतमंत्राणांसमूहैश्च
समन्वितम् ॥ ६४ ॥ यद्धृत्वाभगवाञ्छुक्रःसर्वदैत्येषुपूजितः ॥ यद्धृत्वापठनाद्ब्रह्मन्बुद्धिमांश्चबृहस्पतिः ॥ ६५ ॥ पठनाद्धारणाद्वाग्मीकवींद्रोवाल्मि
कोमुनिः ॥ स्वायंभुवोमनुश्चैवयद्धृत्वासर्वपूजितः ॥६६॥ कणादोगौतमःकण्वःपाणिनिःशाकटायनः ॥ ग्रंथंचकारयद्धृत्वादक्षःकात्यायनःस्वयम् ॥ ६७ ॥
धृत्वावेदविभागंचपुराणान्यखिलानिच ॥ चकारलीलामात्रेणकृष्णद्वैपायनःस्वयम् ॥ ६८ ॥ शातातपश्चसंवर्तोवसिष्ठश्चपराशरः ॥ यद्धृत्वापठनाद्ग्रंथं
याज्ञवल्क्यश्चकारसः ॥ ६९ ॥ ऋष्यशृंगोभरद्वाजश्चास्तिकोदेवलस्तथा ॥ जैगीषव्योययातिश्चधृत्वासर्वत्रपूजिताः ॥ ७० ॥ कवचस्यास्यविप्रेंद्रऋषि
रेवप्रजापतिः ॥ स्वयंछंदश्चबृहतीदेवताशारदांबिका ॥ ७१ ॥ सर्वतत्त्वपरिज्ञानसर्वार्थसाधनेषुच ॥ कवितासुचसर्वासुविनियोगःप्रकीर्तितः ॥ ७२ ॥

बलिसंसदिबलिसभायाम् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ विश्वजयंतन्नामकम् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ अयातयामंनिर्दोषम् ॥ ६१ ॥ श्रुतिसुखंकर्णमधुरम् ॥ ६२ ॥ मह्यंब्रह्मणे ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥
॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ शारदा शारंशीर्णंशरीरसमूहंद्यतिखंडयतिसाशारदादेवता ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

प्रथममंत्रेश्रीबिजिंमायाबीजंक्रमेणाऽऽदौवर्ततेश्रीबीजाद्योद्वितीयः ॥ ७३ ॥ तारमायाद्यस्तृतीयः ॥ तारश्रीमायाद्यश्चतुर्थकः ॥ ७४ ॥ वाग्भवमायाद्यःपंचमः ॥ तारमायाद्यःषष्ठः ॥ ७५ ॥ तारश्रीमायाद्यःसप्तमः ॥ वाग्भवाद्योऽष्टमः ॥ ७६ ॥ तारश्रीमायाद्योनवमः ॥ श्रीबीजाद्योदशमः ॥ तारमायाद्योमंत्रएकादशः ॥ ७७ ॥ तारमायाद्योद्वादशः ॥ तारमायाकामबीजाद्यस्त्रयोदशः ॥ ७८ ॥ तारमायाद्यौचतुर्दशपंचदशौ ॥ ७९ ॥ताराद्यौषोडशसप्तदशौ ॥ ८० ॥ तारवाग्भवमायाश्रीकामबीजाद्योऽष्टादशः ॥ ८१ ॥ वाग्भवमायाश्री

श्रींह्रींसरस्वत्यैस्वाहाशिरोमेपातुसर्वतः ॥ श्रींवाग्देवतायैस्वाहाभालंमेसर्वदाऽवतु ॥ ७३ ॥ ॐह्रींसरस्वत्यैस्वाहेतिश्रोत्रेपातुनिरंतरम् ॥ ॐश्रींह्रींभगवत्यैसरस्वत्यैस्वाहानेत्रयुग्मंसदाऽवतु ॥ ७४ ॥ ऐंह्रींवाग्वादिन्यैस्वाहानासांमेसर्वदाऽवतु ॥ ह्रींविद्याधिष्ठातृदेव्यैस्वाहाचोष्ठंसदाऽवतु ॥ ७५ ॥ ॐश्रींह्रींब्राह्म्यैस्वाहेतिदंतपंक्तिंसदाऽवतु ॥ ऐमित्येकाक्षरोमंत्रोममकंठंसदाऽवतु ॥ ७६ ॥ ॐश्रींह्रींपातुमेग्रीवांस्कंधौमेश्रींसदावतु ॥ ॐह्रींविद्याधिष्ठातृदेव्यैस्वाहावक्षःसदाऽवतु ॥७७॥ ॐह्रींविद्याधिस्वरूपायैस्वाहामेपातुनाभिकाम् ॥ ॐह्रींक्लींवाण्यैस्वाहेतिममहस्तौसदाऽवतु ॥ ७८ ॥ ॐसर्ववर्णात्मिकायैपादयुग्मंसदाऽवतु ॥ ॐवागधिष्ठातृदेव्यैस्वाहासर्वंसदाऽवतु ॥ ७९ ॥ ॐसर्वकंठवासिन्यैस्वाहाप्राच्यांसदाऽवतु ॥ ॐसर्वजिह्वाग्रवासिन्यैस्वाहाऽग्निदिशिरक्षतु ॥ ८० ॥ ॐऐंह्रींक्लींसरस्वत्यैबुधजनन्यैस्वाहा ॥ सततंमंत्रराजोऽयंदक्षिणेमांसदाऽवतु ॥ ८१ ॥ ऐंह्रींश्रींत्र्यक्षरोमंत्रोनैर्ऋत्यांसर्वदाऽवतु ॥ ॐऐंजिह्वाग्रवासिन्यैस्वाहामांवारुणेऽवतु ॥ ८२ ॥ ॐसर्वांबिकायैस्वाहावायव्येमांसदाऽवतु ॥ ॐऐंश्रींक्लींगद्यवासिन्यैस्वाहामामुत्तरेऽवतु ॥ ८३ ॥ ऐंसर्वशास्त्रवासिन्यैस्वाहेशान्यांसदाऽवतु ॥ ॐह्रींसर्वपूजितायैस्वाहाचोर्ध्वंसदाऽवतु ॥ ८४ ॥ ह्रींपुस्तकवासिन्यैस्वाहाऽधोमांसदाऽवतु ॥ ॐग्रंथबीजस्वरूपायैस्वाहामांसर्वतोऽवतु ॥ ८५ ॥ इतितेकथितंविप्रब्रह्ममंत्रौघविग्रहम् ॥ इदंविश्वजयंनामकवचंब्रह्मरूपकम् ॥ ८६ ॥ पुराश्रुतंधर्मवक्त्रात्पर्वतेगंधमादने ॥ तवस्नेहान्मयाऽऽख्यातंप्रवक्तव्यंनकस्यचित् ॥ ८७॥ गुरुमभ्यर्च्यविधिवद्वस्त्रालंकारचंदनैः ॥ प्रणत्यदंडवद्भूमौकवचंधारयेत्सुधीः ॥ ८८॥ पंचलक्षजपेनैवसिद्धंतुकवचंभवेत् ॥ यदिस्यात्सिद्धकवचोबृहस्पतिसमोभवेत् ॥ ८९ ॥ महावाग्मीकवींद्रश्चत्रैलोक्यविजयीभवेत् ॥ शक्नोतिसर्वंजेतुंचकवचस्यप्रसादतः ॥ ९० ॥ इदंचकण्वशाखोक्तंकवचंकथितंमुने ॥ स्तोत्रपूजाविधानंचध्यानंचवंदनंशृणु ॥ ९१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ वाग्देवतायाःस्तवनंश्रूयतांसर्वकामदम् ॥ महामुनिर्याज्ञवल्क्योयेनतुष्टावतांपुरा ॥ १ गुरुशापाच्चसमुनिर्हतविद्योबभूवह ॥ तदाजगामदुःखार्तोरविस्थानंसुपुण्यदम् ॥ २ ॥ संप्राप्यतपसासूर्यंलोलार्कंदृष्टिगोचरे ॥ तुष्टावसूर्यंशोकेनरुरोदचमुहुर्मुहुः ॥ ३ ॥

बीजाद्यऊनविंशः ॥ तारवाग्भवाद्योविंशः ॥ ८२ ॥ ताराद्यएकविंशः ॥ तारवाग्भवश्रीकामाद्योद्वाविंशः ॥ ८३ ॥ वाग्भवाद्यस्त्रयोविंशः ॥ तारमायाद्यश्चतुर्विंशः ॥ ८४ ॥ मायाद्यःपंचविंशः ॥ ताराद्यःषड्विंशः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ इतिश्रीदे०नवमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चद्वात्रिंशत्पद्यैर्धर्मात्मजःपरम् ॥ सरस्वत्यामहास्तोत्रंनारदायोक्तवान्स्फुटम् ॥ १ ॥ नारायणउवाच वाग्देवतायाइति ॥ १ ॥ रविस्थानंलोलार्कम् ॥ २ ॥ ३ ॥

सूर्यस्तामिति ॥ देवःसूर्यस्तंयाज्ञवल्क्यंवेदंवेदांगंचपाठयामासेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ दुःखितंपाहीतिशेषः ॥ ६ ॥ सुशिष्यंप्रतिष्ठितंमह्यंदेहीत्यन्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ तत्रदृष्टांतोयथाभस्मन्य
प्यंकुरंदेवतासर्वेश्वरःकदाचित्करोतितद्वन्मयिसर्वंलुप्तंसाधयेत्यर्थः ॥ ९ ॥ विसर्गबिंदुमात्रास्विति ॥ विसर्गबिंदुमात्रासुयदधिष्ठानंसर्वाक्षरगणितदाश्रयाहिविसर्गबिंदुमात्राः ॥ तेषामक्षरा
णामधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ आजगामेतिच्छेदः ॥ १५ ॥ १६ ॥ सिद्धांतं ब्रह्मसिद्धांतम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सस्मारवाल्मीकिः ॥ पुराण

सूर्यस्तंपाठयामासवेदंवेदांगमीश्वरः ॥ उवाचस्तौहिवाग्देवींभक्त्याचस्मृतिहेतवे ॥ ४ ॥ तमित्युक्त्वादीननाथोऽप्यंतर्धानंचकारसः ॥ मुनिःस्ना
त्वाचतुष्टावभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ५ ॥ याज्ञवल्क्यउवाच ॥ कृपांकुरुजगन्मातर्मामेवंहततेजसम् ॥ गुरुशापात्स्मृतिभ्रष्टंविद्याहीनंचदुःखितम् ॥ ६ ॥
ज्ञानंदेहिस्मृतिंविद्यांशक्तिंशिष्यप्रबोधिनीम् ॥ ग्रंथकर्तृत्वशक्तिंचसुशिष्यंसुप्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ प्रतिभांसत्सभायांचविचारक्षमतांशुभाम् ॥ लुप्तंसर्वंदैव
योगान्नवीभूतंपुनःकुरु ॥ ८ ॥ यथांकुरंभस्मनिचकरोतिदेवतापुनः ॥ ब्रह्मस्वरूपापरमाज्योतीरूपासनातनी ॥ ९ ॥ सर्वविद्याधिदेवीयातस्यैवाण्यैनमो
नमः ॥ विसर्गबिंदुमात्रासुयदधिष्ठानमेवच ॥ १० ॥ तदधिष्ठात्रीयादेवीतस्यैनीत्यैनमोनमः ॥ व्याख्यास्वरूपासादेवीव्याख्याधिष्ठातृरूपिणी ॥ ११ ॥
ययाविनाप्रसंख्यावान्संख्यांकर्तुंनशक्यते ॥ कालसंख्यास्वरूपायातस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ १२ ॥ भ्रमसिद्धांतरूपायातस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ स्मृतिशक्ति
ज्ञानशक्तिबुद्धिशक्तिस्वरूपिणी ॥ १३ ॥ प्रतिभाकल्पनाशक्तिर्याचतस्यैनमोनमः ॥ सनत्कुमारोब्रह्माणंज्ञानंपप्रच्छयत्रवै ॥ १४ ॥ बभूवमूक
वत्सोऽपिसिद्धांतंकर्तुमक्षमः ॥ तदाजगामभगवानात्माश्रीकृष्णईश्वरः ॥ १५ ॥ उवाचसचतांस्तौहिवाणीमिष्टांप्रजापते ॥ सचतुष्टावतांब्रह्माचाऽऽज्ञ
यापरमात्मनः ॥ १६ ॥ चकारतत्प्रसादेनतदासिद्धांतमुत्तमम् ॥ यदाप्यनंतंपप्रच्छज्ञानमेकंवसुंधरा ॥ १७ ॥ बभूवमूकवत्सोऽपिसिद्धांतंकर्तुमक्षमः ॥
तदातांसचतुष्टावसंत्रस्तःकश्यपाज्ञया ॥ १८ ॥ ततश्चकारसिद्धांतंनिर्मलंभ्रमभंजनम् ॥ व्यासःपुराणसूत्रंचपप्रच्छवाल्मीकिंयदा ॥ १९ ॥ मौनी
भूतश्चसस्मारतामेवजगदंबिकाम् ॥ तदाचकारसिद्धांतंतद्वरेणमुनीश्वरः ॥ २० ॥ संप्राप्यनिर्मलंज्ञानंभ्रमांध्यध्वंसदीपकम् ॥ पुराणसूत्रंश्रुत्वाचव्यासः
कृष्णकलोद्भवः ॥ २१ ॥ तांशिवांवेदद्ध्यौचशतवर्षंचपुष्करे ॥ तदात्वत्तोवरंप्राप्यसत्कवींद्रोबभूवह ॥ २२ ॥ तदावेदविभागंचपुराणंचचकारसः ॥
यदामहेंद्रःपप्रच्छतत्त्वज्ञानंसदाशिवम् ॥ २३ ॥ क्षणंतामेवसंचिंत्यतस्मैज्ञानंददौविभुः ॥ पप्रच्छशब्दशास्त्रंचमहेंद्रश्चबृहस्पतिम् ॥ २४ ॥

सूत्ररचनाशक्त्यर्थंस्मृतवानित्यर्थः ॥ हेदेवि त्वद्वरेणतदावाल्मीकिर्भ्रमरूपांधकारध्वंसेदीपरूपंज्ञानंसंप्राप्यसिद्धांतंपुराणसूत्रभूतंचकार ॥ तत्पुराणसूत्रंव्यासःकृष्णकलोद्भवःकृष्णकलांशः
श्रुत्वातदर्थंकवितारूपेणस्पष्टीकर्तुंत्वांशिवांवेददध्यौध्यातवांश्चेत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ सदाशिवंपप्रच्छ किंपप्रच्छतत्राह । तत्त्वज्ञानामिति ॥ २३ ॥ २४ ॥

सबृहस्पतिः ॥ २५ ॥ शब्दशास्त्रंव्याकरणंतस्यार्थंचोवाच ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ अर्धाधिकैःसप्तषष्टिश्लोकैरथसमासतः ॥ लक्ष्मीगंगाभारतीनांशापाजन्मोच्यतेभुवि ॥ १ ॥ सरस्वतीतुवैकुंठेइति ॥ स्वयंपूर्णरूपेणवैकुंठेतिष्ठतीत्यर्थः ॥ पश्चाद्गंगायाःशापेनकलयांशेन भारतेखंडेसरित्सरस्वतीनाम्नीसरिज्जातेत्यर्थः ॥ १ ॥ यस्यास्तीरेपुण्यवतांस्थितिरित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अक्षयायांतिथावक्षयनवम्याम् ॥ ६ ॥ अनुषंगेणाऽन्यकार्यार्थमागतो

दिव्यंवर्षसहस्रंचसत्वांदध्यौचपुष्करे ॥ तदात्वत्तोवरंप्राप्यदिव्यवर्षसहस्रकम् ॥ २५ ॥ उवाचशब्दशास्त्रंचतदर्थंचसुरेश्वरम् ॥ अध्यापिताश्चयेशिष्या येरधीतंमुनीश्वरैः ॥ २६ ॥ तेचतांपरिसंचिंत्यप्रवर्ततेसुरेश्वरीम् ॥ त्वंसंस्तुतापूजिताचमुनींद्रैर्मनुमानवैः ॥ २७ ॥ दैत्येंद्रैश्चसुरैश्चाऽपिब्रह्मविष्णुशि वादिभिः ॥ जडीभूतःसहस्रास्यःपंचवक्त्रश्चतुर्मुखः ॥ २८ ॥ यांस्तोतुंकिमहंस्तौमितामेकास्येनमानवः ॥ इत्युक्त्वायाज्ञवल्क्यश्चभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ २९ ॥ प्रणनामनिराहारोरुरोदचमुहुर्मुहुः ॥ ज्योतीरूपामहामायातेनदृष्टाऽप्युवाचतम् ॥ ३० ॥ सुकवींद्रोभवेत्युक्त्वावैकुंठंचजगामह ॥ याज्ञव ल्क्यकृतंवाणीस्तोत्रमेतत्तुयःपठेत् ॥ ३१ ॥ सकवींद्रोमहावाग्मीबृहस्पतिसमोभवेत् ॥ महामूर्खश्चदुर्बुद्धिर्वर्षमेकंयदापठेत् ॥ ३२ ॥ सपंडितश्चमे धावीसुकवींद्रोभवेध्रुवम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सरस्वतीतुवैकुंठस्वयंनारायणांतिके ॥ गंगाशापेनकलहात्कलयाभारतेसरित् ॥ १ ॥ पुण्यदापुण्यरूपाचपुण्यतीर्थस्वरूपिणी ॥ पुण्यवद्भिर्निषेव्याच स्थितिःपुण्यवतांमुने ॥ २ ॥ तपस्विनांतपोरूपातपसःफलरूपिणी ॥ कृतपापेध्मदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ ३ ॥ ज्ञानात्सरस्वतीतोयेमृतायेमान वाभुवि ॥ तेषांस्थितिश्चवैकुंठेसुचिरंहरिसंसदि ॥ ४ ॥ भारतेकृतपापश्चस्नात्वातत्रचलीलया ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकेवसेच्चिरम् ॥ ५ ॥ चा तुर्मास्यांपौर्णमास्यामक्षयायांदिनक्षये ॥ व्यतीपातेचग्रहणेऽन्यस्मिन्पुण्यदिनेऽपिच ॥ ६ ॥ अनुषंगेणयःस्नातोहेतुनाश्रद्धयाऽपिवा ॥ सारूप्यंलभ तेनूनंवैकुंठेसहरेरपि ॥ ७ ॥ सरस्वतीमनुंतत्रमासमेकंचयोजपेत् ॥ महामूर्खःकवींद्रश्चसभवेन्नाऽत्रसंशयः ॥ ८ ॥ नित्यंसरस्वतीतोयेयःस्नायान्मुंडयन्नरः ॥ नगर्भवासंकुरुतेपुनरेवसमानवः ॥ ९ ॥ इत्येवंकथितंकिंचिद्भारतेगुणकीर्तनम् ॥ सुखदंकामदंसारंभूयःकिंश्रोतुमिच्छसि ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ नारा यणवचःश्रुत्वानारदोमुनिसत्तमः ॥ पुनःपप्रच्छसंदेहमिमंशौनकसत्वरम् ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ कथंसरस्वतीदेवीगंगाशापेनभारते ॥ कलयाक लहेनैवबभूवपुण्यदासरित् ॥ १२ ॥ श्रवणेश्रुतिसाराणांवर्धतेकौतुकंमम ॥ कथामृतेनमेतृप्तिःकेनश्रेयसितृप्यते ॥ १३ ॥

मध्येतीर्थपतितमस्तीतिस्नानमपिकर्तव्यमितिबुद्ध्याहेतुनाऽन्येनवाकारणेनद्रव्यग्रहणरूपेणअश्रद्धयाऽपीतिच्छेदः ॥ ७ ॥ तत्रसरस्वतीतीरे ॥ ८ ॥ मुंडयन्नेकवारंप्रथमतोमुंडनंकुर्वन् ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ श्रुतेःसाराणांसारभूतानांकथानांश्रवणेइत्यन्वयः ॥ मेतृप्तिःकथामृतेनैवास्ति ॥ केनश्रेयसितृप्यते नकेनाऽपीत्यर्थः ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ तद्दृष्ट्वाविष्णोर्हास्यंदृष्ट्वालक्ष्मीःक्षमांचकार नक्रोधम् ॥ सरस्वतीतुनक्षमांचकार किंतु क्रोधम् ॥ १९ ॥ तांक्रुद्धांसरस्वतीम् ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ सौभाग्यंप्रेमा ॥ गंगालक्ष्म्योस्तवप्रेमाऽस्ति मयिनास्तीत्यर्थः ॥ २३ ॥ गंगायाइति ॥ यदिलक्ष्म्यांगंगातुल्यातवप्रीतिर्नस्यात्ततोगंगयासार्धंलक्ष्म्याः प्रीतिर्नैवभवेत् ॥ प्रीति
स्तुवर्ततेयतस्तेनहेतुनाप्रीतिसद्भावहेतुनाविपरीतमिदंसपत्नीहास्यंतवदृष्ट्वाक्षमांचकारहरिप्रिया तस्मात्क्षमयातयोः प्रीतिर्निश्चीयते ॥ तयाप्रीत्याचतयोःसमःप्रेमातवनिश्चीयतइत्यर्थः ॥
॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मध्यदेशंतयोर्मध्यभागेगत्वा ॥ ३१ ॥ शशापवाणीतांपद्मांसपत्नीपक्षपातिनीयमितिमत्वातांपद्मांवृक्षरूपाभविष्यसिसरिद्रूपाच

कथंशशापसागंगापूजितांतांसरस्वतीम् ॥ सातुसत्त्वस्वरूपायापुण्यदाशुभदासदा ॥१४॥ तेजस्विनोर्द्वयोर्वादकारणंश्रुतिसुंदरम्॥सुदुर्लभंपुराणेषुतन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥१५॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिकथामेतांपुरातनीम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापात्प्रमुच्यते ॥१६॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातिस्रोभार्याहरेरपि ॥ प्रेम्णासमास्तास्तिष्ठंतिसततंहरिसन्निधौ ॥१७॥ चकारसैकदागंगाविष्णोर्मुखनिरीक्षणम्॥सस्मिताचसकामाचसकटाक्षंपुनःपुनः ॥१८॥ विभुर्जहासतद्वक्त्रंनिरीक्ष्यचक्षणंतदा॥क्षमांचकारतद्दृष्ट्वालक्ष्मीर्नैवसरस्वती ॥ १९ ॥ बोधयामासपद्मातांसत्त्वरूपाचसस्मिता॥क्रोधाविष्टाचसावाणीनचशांताबभूवह ॥२०॥ उवाचवाणीभर्तारंरक्तास्यारक्तलोचना॥कंपिताकामवेगेनशश्वत्प्रस्फुरिताधरा ॥२१॥ सरस्वत्युवाच॥सर्वत्रसमताबुद्धिःसद्भर्तुःकामिनींप्रति ॥ धर्मिष्ठस्यवरिष्ठस्याविपरीताखलस्यच ॥२२॥ ज्ञातंसौभाग्यमधिकंगंगायांतेगदाधर॥कमलायांचतत्तुल्यंनचकिंचिन्मयिप्रभो ॥ २३ ॥ गंगायाःपद्मयासार्धंप्रीतिश्चाऽस्तिसुसंमता ॥ क्षमांचकारतेनेदंविपरीतंहरिप्रिया ॥२४॥ किंजीवनेनमेऽत्रैवदुर्भगायाश्चसांप्रतम् ॥ निष्फलंजीवनंतस्यायापत्युःप्रेमवंचिता ॥२५॥ त्वांसर्वेसत्त्वरूपंचयेवदंतिमनीषिणः ॥ तेचमूर्खानवेदज्ञानजानंतिमतिंतव ॥ २६ ॥ सरस्वतीवचःश्रुत्वादृष्ट्वातांकोपसंयुताम् ॥ मनसाचसमालोच्यसजगामबहिःसभाम् ॥ २७ ॥ गतेनारायणेगंगामुवाचानिर्भयंरुषा ॥ वागधिष्ठातृदेवीसावाक्यंश्रवणदुष्करम् ॥ ॥ २८ ॥ हेनिर्लज्जेहसकामेस्वामिगर्वंकरोषिकिम् ॥ अधिकंस्वामिसौभाग्यंविज्ञापयितुमिच्छसि ॥ २९॥ मानचूर्णंकरिष्यामितवाऽद्यहरिसन्निधौ ॥ किंकरिष्यतितेकांतोममैवंकांतवल्लभे ॥ ३० ॥ इत्येवमुक्त्वागंगायाःकेशंग्रहीतुमुद्यता ॥ वारयामासतांपद्मामध्यदेशंसमाश्रिता ॥ ३१ ॥ शशापवाणीतांपद्मांमहाबलवतीसती ॥ वृक्षरूपासरिद्रूपाभविष्यसिनसंशयः ॥३२॥ विपरीतंततोदृष्ट्वाकिंचिन्नोवक्तुमर्हसि ॥ संतिष्ठतिसभामध्येयथावृक्षोयथासरित् ॥ ३३ ॥ शापंश्रुत्वातुसादेवीनशशापचुकोपह ॥ तत्रैवदुःखितातस्थौवाणींधृत्वाकरेणच ॥ ३४ ॥

भविष्यसीतिशशापेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ विपरीतमिति ॥ यतःकारणाद्यथासभामध्येवादेप्राप्तेवृक्षःसरिद्वाजडत्वान्नकिंचिद्वदति किंतु केवलंतिष्ठत्येव ॥ तथात्वंविपरीतमन्याय्यंगंगायादृष्ट्वा
किंचिदपिवक्तुंजडवन्नार्हसिनयोग्याऽसि तस्माज्जडात्मकवृक्षसरिद्रूपा भवेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ नशशापनचुकोपचेत्यर्थः ॥ शांतत्वादितिभावः ॥ वाणींधृत्वेति ॥ परस्परताडननिवारणार्थं
करेणवाणींधृत्वातस्थावित्यर्थः ॥ ३४ ॥

अत्युन्नतामत्युन्मत्तांतांवाणीम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ स्वबलमिति ॥ यद्यस्मात्कारणात्स्वबलंममबलंचेयंज्ञातुमिच्छतितस्मान्मुंचेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ सादेवीगंगा ॥ ३९ ॥ यासर
स्वतीत्वांपद्मांशशाप ॥ सासरस्वतीसरिद्भवत्वित्यर्थः ॥ ४० ॥ तांगंगाम् ॥ ४१ ॥ लभिष्यसिलप्स्यसे ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सामयिकींसमयोचितां धर्मध्वजोराजा कलयांशेन
॥ ४५ ॥ भूमौस्थिताभूमेरुत्पन्नेत्यर्थः ॥४६ ॥ शंखचूडस्यकामिनीपत्नी ॥ ४७ ॥ तुलसीतिनाम्नापश्चान्ममपतीभाविष्यसीत्यन्वयः ॥ कलयांशेनसरिदापिभव ॥ ४८ ॥ पद्मामुक्त्वागं

अत्युन्नतांतुतांदृष्ट्वाकोपप्रस्फुरिताधराम् ॥ उवाचगंगातांदेवींपद्मांचारक्तलोचनाम् ॥ ३५ ॥ श्रीगंगोवाच ॥ त्वमुत्सृजमहोग्रांचपद्मेकिंमेकरिष्यति ॥
दुःशीलामुखरानष्टानित्यंवाचालरूपिणी ॥ ३६ ॥ वागधिष्ठात्रीदेवीयंसततंकलहप्रिया ॥ यावतीयोग्यताचास्यायावतीशक्तिरेवच ॥ ३७ ॥ तथाकरो
तुवादंचमयासार्धंचदुर्मुखी ॥ स्वबलंयन्ममबलंविज्ञापयितुमिच्छति ॥ ३८ ॥ जानंतुसर्वेह्युभयोःप्रभावंविक्रमंसति ॥ इत्येवमुक्त्वासादेवीवाण्यैशापं
ददाविति ॥ ३९ ॥ सरित्स्वरूपाभवतुसायात्वांचशशापह ॥ अधोमर्त्यंसाप्रयातुसंतियत्रैवपापिनः ॥ ४० ॥ कलौतेषांचपापानिग्रहीष्यतिनसंशयः ॥
इत्येवंवचनंश्रुत्वातांशशापसरस्वती ॥ ४१ ॥ त्वमेवयास्यसिमहींपापिपापंलभिष्यसि ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रभगवानाजगामह ॥ ४२ ॥ चतुर्भुजश्च
तुर्भिश्चपार्षदैश्चचतुर्भुजैः ॥ सरस्वतींकरेधृत्वावासयामासवक्षसि ॥ ४३ ॥ बोधयामाससर्वज्ञःसर्वज्ञानंपुरातनम् ॥ श्रुत्वारहस्यंतासांचशापस्यकल
हस्यच ॥ ४४ ॥ उवाचदुःखितास्ताश्चवाचंसामयिकींविभुः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लक्ष्मित्वंकलयागच्छधर्मध्वजगृहंशुभे ॥ ४५ ॥ अयोनिसंभवा
भूमौतस्यकन्याभविष्यसि ॥ तत्रैवदैवदोषेणवृक्षत्वंचलभिष्यसि ॥ ४६ ॥ मदंशस्याऽसुरस्यैवशंखचूडस्यकामिनी ॥ भूत्वापश्चाच्चमत्पत्नीभविष्यसि
नसंशयः ॥ ४७ ॥ त्रैलोक्यपावनीनाम्नातुलसीतिचभारते ॥ कलयाचसरिद्भावंशीघ्रंगच्छवरानने ॥ ४८ ॥ भारतंभारतीशापान्नाम्नापद्मावतीभव ॥
गंगेयास्यसिपश्चात्त्वमंशेनविश्वपावनी ॥ ४९ ॥ भारतंभारतीशापात्पापदाहायपापिनाम् ॥ भगीरथस्यतपसातेननीतासुकल्पिते ॥ ५० ॥ नाम्नाभागी
रथीपूताभविष्यसिमहीतले ॥ मदंशस्यसमुद्रस्यजायाजायेर्ममाज्ञया ॥ ५१ ॥ मत्कलांशस्यभूपस्यशंतनोश्चसुरेश्वरि ॥ गंगाशापेनकलयाभारतंग
च्छभारति ॥ ५२ ॥ कलहस्यफलंभुंक्ष्वसपत्नीभ्यांसहाऽच्युते ॥ स्वयंचब्रह्मसदनेब्रह्मणःकामिनीभव ॥ ५३ ॥ गंगायातुशिवस्थानमत्रपद्मैवतिष्ठतु
शांताचक्रोधरहितामद्भक्तासत्त्वरूपिणी ॥ ५४ ॥ महासाध्वीमहाभागासुशीलाधर्मचारिणी ॥ यदंशकलयासर्वाधर्मिष्ठाश्चपतिव्रताः ॥ ५५ ॥ शां
तरूपाःसुशीलाश्चप्रातिविश्वेषुपूजिताः ॥ तिस्रोभार्यास्त्रिशीलाश्चत्रयोभृत्याश्चबांधवाः ॥ ५६ ॥

गामाह ॥ गंगेइति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ जायेःभवेः ॥ यद्वा हेजाये समुद्रस्यजायाभवेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ शंतनोश्चकारणवशाज्जायाभवेत्यर्थः ॥ सरस्वतीमाह । गंगाशापेनेति ॥ ५२ ॥
सपत्नीभ्यांसहकलहस्येत्यन्वयः ॥ स्वयंचेति ॥ अंशेनभारतेसरिद्भवस्वयंचपूर्णरूपेणब्रह्मलोकेब्रह्मणःपत्नीभवेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ गंगायातिवति ॥ गंगाप्यंशेनसरिद्भवतु पूर्णरूपेणतुशिव
स्थानंयातुतस्यपत्नीभवतु ॥ अत्रमन्निकटेतुपद्मैवतिष्ठतु यतःशांतेत्याह । शांताचेति ॥५४॥५५॥ स्वंखेदंवर्णयति। तिस्रइति ॥ त्रिशीलाभिन्नस्वभावाः ॥ त्रिशीलेतिसर्वत्रान्वेति॥५६॥

एतेत्रयोवेदविरुद्धावेदानुमत्यविषयाः ॥ येषांगृहेपुंवत्पुरुषवत्प्रधानास्त्रीभवतीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ भस्मांतंमरणांतंशौचंपवित्रता अध्रुवंनभवतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥
॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ शापोद्धारप्रकारश्चतिसृणांसम्यगुच्यते ॥
॥ १ ॥ विरराामचनारदेति नारदंप्रतिनारायणोक्तिः ॥ १ ॥ २ ॥ प्रथमंसरस्वतीप्रार्थनांकरोति । विशापमिति ॥ ३ ॥ अत्युन्मत्ततायाःफलंमयालब्धमित्याह । अत्युन्नतोहीति ॥४॥

ध्रुवंवेदविरुद्धाश्चनह्येतेमंगलप्रदाः ॥ स्त्रीपुंवच्चगृहेयेषांगृहिणांस्त्रीवशःपुमान् ॥५७॥ निष्फलंचजन्मतेषामशुभंचपदेपदे ॥ मुखेदुष्टायोनिदुष्टायस्य
स्त्रीकलहप्रिया ॥ ५८ ॥ अरण्यंतेनगंतव्यंमहारण्यंगृहाद्वरम् ॥ जलानांचस्थलानांचफलानांप्राप्तिरेवच ॥ ५९ ॥ सततंसुलभातत्रनतेषांगृहएवच ॥
वरमग्नौस्थितिर्हिंस्रजंतूनांसन्निधौसुखम् ॥ ६० ॥ ततोऽपिदुःखंपुंसांचदुष्टस्त्रीसन्निधौध्रुवम् ॥ व्याधिज्वालाविषज्वालावरंपुंसांवरानने ॥ ६१॥
दुष्टस्त्रीणांमुखज्वालामरणादतिरिच्यते ॥ पुंसांचस्त्रीजितांचैवभस्मांतंशौचमध्रुवम् ॥ ६२ ॥ यदह्निकुरुतेकर्मनतस्यफलभाग्भवेत् ॥ निंदितोऽत्रपरत्रै
वसर्वत्रनरकंव्रजेत् ॥ ६३ ॥ यशःकीर्तिविहीनोयोजीवन्नपिमृतोहिसः ॥ बह्वीनांचसपत्नीनांनैकत्रश्रेयसेस्थितिः ॥ ६४ ॥ एकभार्यःसुखीनैवबहुभा
र्यःकदाचन ॥ गच्छगंगेशिवस्थानंब्रह्मस्थानंसरस्वति ॥ ६५ ॥ अत्रतिष्ठतुमद्गेहेसुशीलाकमलालया ॥ सुसाध्यायस्यपत्नीचसुशीलाचपतिव्रता ॥
॥ ६६ ॥ इहस्वर्गसुखंतस्यधर्मोमोक्षःपरत्रच ॥ पतिव्रतायस्यपत्नीसचमुक्तःशुचिःसुखी ॥ ६७ ॥ जीवन्मृतोशुचिर्दुःखीदुःशीलापतिरेवच ॥
॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथोविररामचनारद ॥ अतीवरुरुदुर्देव्यः
समालिंग्यपरस्परम् ॥ १ ॥ ताश्चसर्वाःसमालोक्यक्रमेणोचुस्तदेश्वरम् ॥ कंपिताःसाश्रुनेत्राश्चशोकेनचभयेनच ॥ २ ॥ सरस्वत्युवाच ॥ विशापंदे
हिहेनाथदुष्टमाजन्मशोचनम् ॥ सत्स्वामिनापरित्यक्ताःकुतोजीवंतिताःस्त्रियः ॥ ३ ॥ देहत्यागंकरिष्यामियोगेनभारतेध्रुवम् ॥ अत्युन्नतोहिनियतंपातु
मर्हतिनिश्चितम् ॥ ४ ॥ गंगोवाच ॥ अहंकेनाऽपराधेनत्वयात्यक्ताजगत्पते ॥ देहत्यागंकरिष्यामिनिर्दोषायावधंलभ ॥ ५ ॥ निर्दोषकामिनीत्यागं
करोतियोनरोभुवि ॥ सयातिनरकंघोरंकिंतुसर्वेश्वरोऽपिवा ॥ ६ ॥ पद्मोवाच ॥ नाथसत्त्वस्वरूपस्त्वंकोपःकथमहोतव ॥ प्रसादंकुरुभार्येद्वेसदीशस्य
क्षमावरा ॥ ७ ॥ भारतेभारतीशापाद्यास्यामिकलयाह्यहम् ॥ कियत्कालंस्थितिस्तत्रकदाद्रक्ष्यामितेपदम् ॥ ८ ॥ दास्यंतिपापिनःपापंसद्यःस्ना
नावगाहनात् ॥ केनतेनविमुक्ताऽहमागमिष्यामितेपदम् ॥ ९ ॥ कलयातुलसीरूपंधर्मध्वजसुतासती ॥ भुक्त्वाकदालभिष्यामित्वत्पादांबुजमच्युत ॥
॥ १० ॥ वृक्षरूपाभविष्यामित्वदधिष्ठातृदेवता ॥ समुद्धरिष्यसिकदातन्मेब्रूहिकृपानिधे ॥ ११ ॥

तदनंतरंगंगोवाच । अहंकेनेति ॥ सरस्वत्याअपराधःकृतोमयातुनकृतइतिभावः ॥ तेनकारणेननिर्दोषायास्त्वंवधंलभ लभस्वेत्यर्थः ॥ ५ ॥ सर्वेश्वरोऽपियदिस्यात्तथापि ॥ ६ ॥ द्वेभार्येप्र
तीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ भारतीकलयैकांशेननदीभवतु अर्धांशेनब्रह्मसदनंगच्छतु पूर्णांशेनवैकुंठेतिष्ठतु ॥ तथैवगंगाऽपितेनममवाक्यमपिसत्यंजातंवैकुंठवासेनातिसृणांसम
ताचजाताभविष्यतीति ॥ १७ ॥ १८ ॥ तत्रैवेति ॥ एकांशावतारेएवेत्यर्थः ॥ नतुतस्याःसरस्वतीवदर्धांशावतारइत्यर्थः ॥ तदपेक्षयाऽस्यान्यूनापराधत्वात् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

गंगासरस्वतीशापाद्यदियास्यतिभारते ॥ शापेनमुक्तापापाच्चकदात्वांचलभिष्यति ॥ १२ ॥ गंगाशापेनवावाणीयदियास्यतिभारतम् ॥ कदाशापाद्विनि
र्मुच्यलभिष्यतिपदंतव ॥ १३ ॥ तांवाणींब्रह्मसदनंगंगांवाशिवमंदिरम् ॥ गंतुंवदसिहेनाथतत्क्षमस्वचतेवचः ॥ १४ ॥ इत्युक्त्वाकमलाकांतपादं
धृत्वाननामसा ॥ स्वकेशैर्वेष्टनंकृत्वारुरोदचपुनःपुनः॥१५॥ "उवाचपद्मनाभस्तांपद्मांकृत्वास्ववक्षसि॥ईषद्धास्यप्रसन्नास्योभक्तानुग्रहकातरः॥ १॥"
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्वद्वाक्यमाचरिष्यामिस्ववाक्यंचसुरेश्वरि ॥ समतांचकरिष्यामिशृणुत्वंकमलेक्षणे ॥ १६ ॥ भारतीयातुकलयासरिद्रूपाचभा
रते ॥ अर्धासाब्रह्मसदनंस्वयंतिष्ठतुमद्गृहे ॥ १७ ॥ भगीरथेनसानीतागंगायास्यतिभारते ॥ पूतंकर्तुंत्रिभुवनंस्वयंतिष्ठतुमद्गृहे ॥ १८ ॥ तत्रैवचंद्रमौले
श्चमौलिंप्राप्स्यतिदुर्लभम् ॥ ततःस्वभावतःपूताऽप्यतिपूताभविष्यति ॥ १९ ॥ कलांशांशेनगच्छत्वंभारतेवामलोचने ॥ पद्मावतीसरिद्रूपातुलसी
वृक्षरूपिणी ॥ २० ॥ कलेःपंचसहस्रेचगतेवर्षेचमोक्षणम् ॥ युष्माकंसरितांचैवमद्गेहेचागमिष्यथ ॥ २१ ॥ संपदाहेतुभूताचविपत्तिःसर्वदेहिनाम् ॥
विनाविपत्तेर्महिमाकेषांपद्मभवेभवे ॥ २२ ॥ मन्मंत्रोपासकानांचसतांस्नानावगाहनात् ॥ युष्माकंमोक्षणंपापाद्दर्शनात्स्पर्शनात्तथा ॥ २३ ॥
पृथिव्यांयानितीर्थानिसंत्यसंख्यानिसुंदरि ॥ भविष्यंतिचपूतानिमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २४ ॥ मन्मंत्रोपासकाभक्ताविश्रमंतिचभारते ॥ पूतंकर्तुंतारि
तुंचसुपवित्रांवसुंधराम् ॥ २५ ॥ मद्भक्तायत्रतिष्ठंतिपादंप्रक्षालयंतिच ॥ तत्स्थानंचमहातीर्थंसुपवित्रंभवेद्ध्रुवम् ॥ २६ ॥ स्त्रीघ्नोगोघ्नःकृतघ्नश्चब्रह्म
घ्नोगुरुतल्पगः ॥ जीवन्मुक्तोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २७ ॥ एकादशीविहीनश्चसंध्याहीनोऽथनास्तिकः ॥ नरघातीभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्श
नात् ॥ २८ ॥ असिजीवीमसीजीवीधावकोग्रामयाचकः ॥ वृषवाहोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २९ ॥ विश्वासघातीमित्रघ्नोमिथ्यासाक्ष्यस्यदा
यकः ॥ स्थाप्यहारीभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३० ॥ अत्युग्रवाग्दूषकश्चजारकःपुंश्चलीपतिः ॥ पूतश्चपुंश्चलीपुत्रोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३१ ॥
शूद्राणांसूपकारश्चदेवलोग्रामयाजकः ॥ अदीक्षितोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३२ ॥ पितरंमातरंभार्यांभ्रातरंतनयंसुताम् ॥ गुरोःकुलंचभगिनीं
चक्षुर्हीनंचबांधवम् ॥ ३३ ॥ श्वश्रूंचश्वशुरंचैवयोनपुष्णातिसुंदरि ॥ समहापातकीपूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३४ ॥

हेपद्मभवे ॥ २२ ॥ मन्मंत्रोपासकानामिति ॥ इदमुपलक्षणं ब्रह्मनिष्ठशैवशाक्तगाणेशसौराणांभक्तानामपि तेषामपिपुराणांतरेषुतीर्थादिपावकत्वस्यश्रवणात् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ धावकइति ॥ रजककर्मकर्ताब्राह्मणइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ पूतश्चभवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ सूपकारःपाककर्ता ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कीदृशानराधमास्तानाह। हरिभक्तीति ॥ ३९ ॥ कीदृशावैष्णवास्तानाह । पुनंतीति ॥ क्षणादहोइत्येतत्पर्यंतंलक्ष्मीप्रश्नः ॥ ४० ॥४१ ॥ अम्मयानि
जलमयानीत्यर्थः ॥४२॥ श्रेष्ठोपचक्रमेइत्यत्रश्रेष्ठेतिलुप्तप्रथमांतम् आर्षत्वात् ॥ श्रेष्ठउपचक्रमेइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ विष्णुमंत्रइति ॥ इदमुपलक्षणं शिवशक्तिगणेशसूर्यमंत्रा
णामपि ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ स्वात्मास्वदेहोभक्तिवशतयाविस्मृतोयेन ॥ वाहितान्यादिषुइत्यनेनसाधुत्वम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ श्राव्यगानैर्मधुरगानैः ॥ ५३ ॥

अश्वत्थनाशकश्चैवमद्भक्तनिंदकस्तथा ॥ शूद्रान्नभोजीविप्रश्चपूतोमद्भक्तदर्शनात् ॥ ३५ ॥ देवद्रव्यापहारीचविप्रद्रव्यापहारकः ॥ लाक्षालोहरसानांच
विक्रेतादुहितुस्तथा ॥ ३६ ॥ महापातकिनश्चैवशूद्राणांशवदाहकः ॥ भवेयुरेतेपूताश्चमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३७ ॥ श्रीमहालक्ष्मीरुवाच ॥ भक्तानां
लक्षणंब्रूहिभक्तानुग्रहकातर ॥ येषांतुदर्शनस्पर्शात्सद्यःपूतानराधमाः ॥ ३८ ॥ हरिभक्तिविहीनाश्चमहाहंकारसंयुताः ॥ स्वप्रशंसारताधूर्ताःशठाश्च
साधुनिंदकाः॥३९॥पुनंतिसर्वतीर्थानियेषांस्नानावगाहनात् ॥ येषांचपादरजसापूतापादोदकान्मही ॥ ४० ॥ येषांसंदर्शनस्पर्शंयेवावांछंतिभारते ॥ स
र्वेषांपरमोलाभोवैष्णवानांसमागमः ॥ ४१ ॥ नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः ॥ तेपुनंत्यपिकालेनविष्णुभक्ताःक्षणादहो ॥ ४२ ॥ सूतउ
वाच ॥ महालक्ष्मीवचःश्रुत्वालक्ष्मीकांतश्चसस्मितः ॥ निगूढतत्त्वंकथितुमपिश्रेष्ठोपचक्रमे ॥ ४३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भक्तानांलक्षणंलक्ष्मिगूढंश्रुति
पुराणयोः ॥ पुण्यस्वरूपंपापघ्नंसुखदंभुक्तिमुक्तिदम् ॥ ४४ ॥ सारभूतंगोपनीयंनवक्तव्यंखलेषुच ॥ त्वांपवित्रांप्राणतुल्यांकथयामिनिशामय ॥ ४५ ॥
गुरुवक्त्राद्विष्णुमंत्रोयस्यकर्णेपतिष्यति ॥ वदंतिवेदास्तंचाऽपिपवित्रंचनरोत्तमम् ॥ ४६ ॥ पुरुषाणांशतंपूर्वंतथातज्जन्ममात्रतः ॥ स्वर्गस्थंनरकस्थंवामु
क्तिमाप्नोतितत्क्षणात् ॥ ४७ ॥ यैःकैश्चिद्यत्रवाजन्मलब्धंयेषुचजंतुषु ॥ जीवन्मुक्तास्तुतेपूतायांतिकालेहरेःपदम् ॥ ४८ ॥ मद्भक्तियुक्तोमर्त्यश्चसमुक्तोम
द्गुणान्वितः ॥ मद्गुणाधीनवृत्तिर्यःकथाविष्टश्चसंततम् ॥ ४९ ॥ मद्गुणश्रुतिमात्रेणसानंदःपुलकान्वितः ॥ सगद्गदःसाश्रुनेत्रःस्वात्मविस्मृतएवच ॥५०॥
नवांछतिसुखंमुक्तिंसालोक्यादिचतुष्टयम् ॥ ब्रह्मत्वममरत्वंवातद्वांछाममसेवने ॥ ५१ ॥ इंद्रत्वंचमनुत्वंचब्रह्मत्वंचसुदुर्लभम् ॥ स्वर्गराज्यादिभोगंचस्वप्ने
ऽपिचनवांछति ॥ ५२ ॥ भ्रमंतिभारतेभक्तास्तादृग्जन्मसुदुर्लभम् ॥ मद्गुणश्रवणाःश्राव्यागानैर्नित्यंमुदान्विताः ॥ ५३ ॥ तेयांतिचमहींपूत्वानरंती
र्थममाऽऽलयम् ॥ इत्येवंकथितंसर्वंपद्मेकुरुयथोचितम् ॥ ५४ ॥ तदाज्ञयातास्तच्चक्रुर्हरिस्तस्थौसुखासने ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनव
मस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सरस्वतीपुण्यक्षेत्रमाजगामचभारते ॥ गंगाशापेनकलयास्वयंतस्थौहरेःपदे ॥ १ ॥

॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीलकेनवमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ दशोत्तरशतैःपद्यैर्गंगादीनांचभारते ॥ कथयित्वासमुत्पत्तिंकलौवर्तनमुच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेतदाज्ञयाता
स्तच्चक्रुरित्यनेनसरस्वत्याद्यानदीरूपाअभवन्नित्युक्तं तदेवस्पष्टयति । नारायणउवाच सरस्वतीति ॥ गंगायाःशापेनसरस्वतीकलयांशेनभारतेखंडेआजगाम ॥ स्वयंपूर्णरूपेणहरेःपदे
वैकुंठेतस्थौस्थितवतीत्यर्थः ॥ १ ॥

सरस्वतीनाम्नींनिरुक्तिमाह । भारतीति ॥ भारतखंडेनदीरूपेणाऽऽगमनाद्भारतीत्वम् । अर्शआद्यजंताद्गौरादिपाठात्ङीष् ॥ ब्रह्मणःप्रियत्वाद्ब्राह्मी ब्रह्मणइयमित्यस्मिन्नर्थेऽणिब्राह्मोजातावि तिनिपातनाट्टिलोपेकृतेऽण्णंतत्वान्ङीप् ॥ वाण्यधिष्ठात्रीति ॥ वाण्याअधिष्ठातृत्वाल्लक्षणयावाणीतिनाम ॥ २ ॥ सरोवाप्यामिति ॥ हियतःसरसिवाप्यांस्रोतस्सु अन्यत्राऽपिसर्वत्रदेशेह रिर्दृश्यतेसर्वत्रव्यापकत्वात् तेनहेतुनासरसिविद्यमानत्वाद्धरिःसरस्वान्भवाति ॥ तस्येयंशक्तिः यतस्तेनहेतुनानाम्नासरस्वतीयंकथ्यतइत्यर्थः ॥ सरस्वच्छब्दस्यलक्षणयासरस्वत्संबंधिनीश क्तिरित्यर्थेउगितश्चेतिङीपिसरस्वतीशब्दःसिद्धः ॥ ३ ॥ ४ ॥ सरस्वत्युत्पत्त्यनंतरंगंगोत्पत्तिमाह ॥ पश्चादिति ॥ वाणीशापेनकलयांशेनजगाम ॥ ५ ॥ तत्रैवेति ॥ ऊर्ध्वदेशादधःपतन समयेएवतस्याधारायावेगमसहमानायाभुवःसमर्थनयावेगंसोढुंशक्तःसमर्थःशिवःशिरसातांगंगांदधारेत्यर्थः ॥ ६ ॥ पद्मेति ॥ यापद्माकलयाजगामसापद्मावतीनाम्नानदीअभवदित्यर्थः ॥ स्वयंपूर्णरूपेणहरेःपदेवैकुंठेतस्थावितिपूर्ववत् ॥७॥ ततोऽन्ययेति॥एकांशेनयथानदीजातातद्वत्तदनंतरम्अन्ययाकलयाद्वितीययाकलयाभारतेखंडेजन्मलेभे॥ तज्जन्म धर्मध्वजोदरेजातामिति

भारतीभारतंगत्वाब्राह्मीचब्रह्मणःप्रिया ॥ वाण्यधिष्ठातृदेवीसातेनवाणीप्रकीर्तिता ॥ २ ॥ सरोवाप्यांचस्रोतस्सुसर्वत्रैवहिदृश्यते ॥ हरिःसरस्वांस्तस्येयं तेननाम्नासरस्वती ॥ ३ ॥ सरस्वतीनदीसाचतीर्थरूपाऽतिपावनी ॥ पापिनांपापदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ ४ ॥ पश्चाद्भागीरथीनीतामहींभगीरथे नच ॥ सावैजगामकलयावाणीशापेननारद ॥ ५ ॥ तत्रैवसमयेतांचदधारशिरसाशिवः ॥ वेगंसोढुमयंशक्तोभुवःप्रार्थनयाविभुः ॥ ६ ॥ पद्माजगाम कलयासाचपद्मावतीनदी ॥ भारतंभारतीशापात्स्वयंतस्थौहरेःपदे ॥ ७ ॥ ततोऽन्ययासाकलयालेभेजन्मचभारते ॥ धर्मध्वजसुतालक्ष्मीर्विख्यातातुल सीतिच ॥८॥ पुरासरस्वतीशापात्पश्चाच्चहरिशापतः॥बभूववृक्षरूपासाकलयाविश्वपावनी ॥९॥ कलेःपंचसहस्रंचवर्षंस्थित्वाचभारते ॥ जग्मुस्ताश्चसरि द्रूपंविहायश्रीहरेःपदम् ॥ १० ॥ यानिसर्वाणितीर्थानिकाशींवृंदावनंविना ॥ यास्यंतिसार्धंताभिश्चवैकुंठमाज्ञयाहरेः ॥ ११ ॥ शालग्रामःशक्तिशिवौ जगन्नाथश्चभारतम् ॥ कलेर्दशसहस्रांतेत्यक्त्वायांतिनिजंपदम्॥१२॥साधवश्चपुराणानिशंखानिश्राद्धतर्पणे ॥ वेदोक्तानिचकर्माणिययुस्तैःसार्धमेवच ॥ ॥ १३ ॥ देवपूजादेवनामतत्कीर्तिगुणकीर्तनम् ॥ वेदांगानिचशास्त्राणिययुस्तैःसार्धमेवच ॥ १४ ॥ संतश्चसत्यधर्मश्चवेदाश्चग्रामदेवताः ॥ व्रतंतपश्चा ऽनशनंययुस्तैःसार्धमेवच ॥ १५ ॥ वामाचाररताःसर्वेमिथ्याकपटसंयुताः ॥ तुलसीरहितापूजाभविष्यतिततःपरम् ॥ १६ ॥

धर्मध्वजसुतेतितथालक्ष्म्यंशत्वाल्लक्ष्मीति॥तथातुलसीतिचनाम्नाविख्याताऽभवदित्यर्थः ॥८॥ पुरेति॥ सालक्ष्मीःपुरापूर्वंयःसरस्वतीशापउपपादितस्तस्मात पश्चाच्चहरिशापोजातस्तस्माच्च मनुष्यरूपिणीतुलसीतिनाम्नास्थिताऽपिवृक्षरूपाबभूवेत्यर्थः॥तवकेशसमूहश्चपुण्यवृक्षोभविष्यती।तिचतुर्विंशाध्यायेवक्ष्यमाणोहरिशापः॥९॥एतानद्यःकियत्पर्यंतमत्रस्थास्यंतीतिचेत्तत्राऽऽह कलेरिति ॥ जग्मुर्गमिष्यंतीत्यर्थः ॥ हरेःपदंवैकुंठम् ॥ १० ॥ काशींवृंदावनंविनेति ॥ इदंक्षेत्रद्वयंतुप्रलयपर्यंतंलोकोद्धारायभूमावेवस्थास्यतीतिभावः ॥ ११ ॥ जगन्नाथःपुरुषोत्तमः ॥ शक्तिशिवौशक्तिशिवमूर्तिस्थापनानस्यादित्यर्थः ॥ भारतंभारतखंडंत्यक्त्वेत्यन्वयः ॥ निजंपदंस्वस्थानम् ॥ १२ ॥ साधवश्चेति ॥ शाक्तशैववैष्णवाद्याःसाधवः ॥ शंखानिक्लीबत्वमार्ष म् ॥ ययुर्यास्यंतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ देवपूजादेवादीनांपूजा तेषामेवनामतेषामेवकीर्तीनांगुणानांचकीर्तनम् ॥ १४ ॥ अनशनंव्रतम् ॥ १५ ॥ वामाचारोमद्यमांसनिषेवणादिः ॥ कामाचा ररताइत्यपिपाठः ॥ यथेष्टाचाररताइतितत्पक्षेर्थः ॥ १६ ॥

॥१७॥ पुंसांपरस्परंभेदोमित्रत्वाभावइत्यर्थः ॥ यद्वा स्त्रीपुंसभेदएवकेवलंस्थास्यतिनतुजातिभेदइत्यर्थः ॥ अतएव जातिभेदाभावाद्विवाहःसर्वस्त्रीभिःसह सर्वपुरुषाणांनिर्भयःस्यादित्यर्थः ॥ स्वस्वामिभेदइति ॥ पितुर्वस्तुपितुरेव पुत्रस्यवस्तुपुत्रस्यैव नपरस्परंदास्यंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ भृत्याधिकोभृत्यापेक्षयाऽप्यधिकोऽधमोगृहीगृहस्वामीत्यर्थः ॥ वध्वाःस्नुषायाःश्वश्रूः चेटीसमादासीसमा श्वशुरश्चदाससमःस्यादित्यर्थः ॥२०॥ योनिसंबंधिनोस्त्रीसम्बंधिनोबांधवागृहेषुकर्तारोनस्वबांधवाः ॥ विद्यासंबंधिभिःसतीर्थ्यैः ॥२१॥ यथापरिचितेति ॥ पुंसोगृहस्वामिनोबांधवायथापरिचयरहितालोकास्तथाभविष्यंतीत्यर्थः ॥ सर्वकर्माक्षमाःसर्वकर्माणिकर्तुमक्षमाअसमर्थाः ॥ २२ ॥ जात्याचारविवर्जितास्तेतेवर्णाइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ सूप

शठाःक्रूरादांभिकाश्चमहाहंकारसंयुताः ॥ चोराश्चहिंसकाःसर्वेभविष्यंतिततःपरम् ॥ १७ ॥ पुंसोभेदस्त्रीविभेदोविवाहोवाऽपिनिर्भयः ॥ स्वस्वामिभेदोवस्तूनांभविष्यतिततःपरम् ॥ १८ ॥ सर्वेस्त्रीवशगाःपुंसःपुंश्चल्यश्चगृहेगृहे ॥ तर्जनैर्भर्त्सनैःशश्वत्स्वामिनंताडयंतिच ॥ १९ ॥ गृहेश्वरीचगृहिणी गृहीभृत्याधिकोऽधमः ॥ चेटीदाससमौवध्वाःश्वश्रूश्चश्वशुरस्तथा ॥ २० ॥ कर्तारोबलिनोगेहेयोनिसंबंधिबांधवाः ॥ विद्यासंबंधिभिःसार्धंसंभाषापिनविद्यते ॥ २१ ॥ यथाऽपरिचितालोकास्तथापुंसश्चबांधवाः ॥ सर्वकर्माक्षमाःपुंसोयोषितामाज्ञयाविना ॥ २२ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशःशूद्राः । जात्याचारविवर्जिताः ॥ संध्याचयज्ञसूत्रंचभवेलुप्तंनसंशयः ॥ २३ ॥ म्लेच्छाचाराभविष्यंतिवर्णाश्चत्वारएवच ॥ म्लेच्छशास्त्रंपठिष्यंतिस्वशास्त्राणिविहायच ॥ २४ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशांवंशाःशूद्राणांसेवकाःकलौ ॥ सूपकाराधावकाश्चवृषवाहाश्चसर्वशः ॥ २५ ॥ सत्यहीनाजनाःसर्वेसस्यहीनाचमेदिनी ॥ फलहीनाश्चतरवोऽपत्यहीनाश्चयोषितः ॥ २६ ॥ क्षीरहीनास्तथागावःक्षीरंसर्पिर्विवर्जितम् ॥ दंपतीप्रीतिहीनौचगृहिणःसत्यवर्जिताः ॥ २७ ॥ प्रतापहीनाभूपाश्चप्रजाश्चकरपीडिताः॥ जलहीनामहानद्योदीर्घिकाकंदरादयः ॥ २८ ॥ धर्महीनाःपुण्यहीनावर्णाश्चत्वारएवच ॥ लक्षेषुपुण्यवान्कोऽपिनतिष्ठतिततःपरम् ॥ २९ ॥ कुत्सिताविकृताकारानरानार्यश्चबालकाः ॥ कुवार्ताकुत्सितःशब्दोभविष्यतिततःपरम् ॥ ३० ॥ केचिद्ग्रामाश्चनगरानरशून्याभयानकाः ॥ केचित्स्वल्पकुटीरेणनरेणचसमन्विताः ॥ ३१ ॥ अरण्यानिभविष्यंतिग्रामेषुनगरेषुच ॥ अरण्यवासिनःसर्वेजनाश्चकरपीडिताः ॥ ३२ ॥ सस्यानिचभविष्यंतितडागेषुनदीषुच ॥ प्रकृष्टवंशजाहीनाभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ३३ ॥ अलीकवादिनोधूर्ताःशठाश्चाऽसत्यवादिनः ॥ प्रकृष्टानिचक्षेत्राणिसस्यहीनानिनारद ॥ ३४ ॥ हीनाःप्रकृष्टाधनिनोदेवभक्ताश्चनास्तिकाः ॥ हिंसकाश्चदयाहीनाःपौराश्चनरघातिनः ॥ ३५ ॥ वामनाव्याधियुक्ताश्चनरानार्यश्चसर्वतः ॥ स्वल्पायुषोगदायुक्तायौवनैरहिताःकलौ ॥ ३६ ॥

काराःशूद्राणामन्नपाचकाइत्यर्थः ॥ तेषामेवधावकावस्त्रक्षालकाः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ दीर्घिकाअल्पनद्यः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ह्रस्वकुटीकुटीरः ॥ ३१ ॥ करपीडिताः राजग्राह्योभागःकरः ॥३२॥ तडागेषुअन्यत्रवृष्ट्यभावात्तेषुभविष्यंति । प्रकृष्टवंशजाःकुलीनाहीनानीचाभविष्यंति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ येदेवभक्तास्तेनास्तिकाभविष्यंति ॥ अदेवभक्ताइतिवाछेदः ॥ ३५ ॥ गदैरोगैरायुक्ताःसंबद्धाः ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ वधूःस्नुषाएतासांजारैरुपेतानिदत्तान्यन्नानितेषांभक्षकाः ॥ ३९ ॥ हरेर्नामजपित्वातज्जन्यंपुण्यं द्रव्यंगृहीत्वाविक्रेष्यंतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ स्वयमुत्सृज्येति ॥ प्रथमतो दानंकीर्त्यर्थंकरिष्यातिनत्वीश्वरप्रीत्यर्थम् । ततःपश्चादनंतरंयद्दत्तंगवादिदानंतत्स्वयमुल्लंघयिष्यति ॥ मयानब्राह्मणायदत्तमित्युक्त्वाब्राह्मणादपहरिष्यंति ॥ ४१ ॥ देववृत्तिंदेवजीविकाम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ पत्नीनामिति ॥ कस्यकापत्नी तस्याःकोवाभर्तेतिननिर्णयः ॥ सर्वेषांपरस्परंपत्नीभर्तृभावात् ॥ वस्तूनांचविशेषतोननिर्णयइत्यर्थः ॥ ४६ ॥

पलिताः षोडशेवर्षेमहावृद्धाश्चविंशतौ ॥ अष्टवर्षाचयुवतीरजोयुक्ताचगर्भिणी ॥ ३७ ॥ वत्सरांतप्रसूतास्त्रीषोडशेचजरान्विता ॥ पतिपुत्रवतीकाचित्सर्वावंध्याःकलौयुगे ॥ ३८ ॥ कन्याविक्रयिणःसर्वेवर्णाश्चत्वारएवच ॥ मातृजायावधूनांचजारोपेतान्नभक्षकाः ॥ ३९ ॥ कन्यानांभगिनीनांवाजारोपात्तान्नजीविनः ॥ हरेर्नाम्नांविक्रयिणोभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ४० ॥ स्वयमुत्सृज्यदानंचकीर्तिवर्धनहेतवे ॥ ततःपश्चात्स्वदानंचस्वयमुल्लंघयिष्यति ॥ ४१ ॥ देववृत्तिंब्रह्मवृत्तिंवृत्तिंगुरुकुलस्यच ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवासर्वमुल्लंघयिष्यति ॥ ४२ ॥ कन्यकागामिनः केचित्केचिच्चश्वश्रुगामिनः ॥ केचिद्वधूगामिनश्चकेचिद्वैसर्वगामिनः ॥ ४३ ॥ भगिनीगामिनःकेचित्सपत्नीमातृगामिनः ॥ भ्रातृजायागामिनश्चभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ४४ ॥ अगम्यागमनंचैवकरिष्यंति गृहेगृहे ॥ मातृयोनिंपरित्यज्यविहरिष्यंतिसर्वतः ॥ ४५ ॥ पत्नीनांनिर्णयोनास्तिभर्तॄणांचकलौयुगे ॥ प्रजानांचैवग्रामाणांवस्तूनांचविशेषतः ॥ ४६ ॥ अलीकवादिनःसर्वेसर्वेचौराश्चलंपटाः ॥ परस्परंहिंसकाश्चसर्वेचनरघातिनः ॥ ४७ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशांवंशाभविष्यंतिचपापिनः ॥ लाक्षालोहरसानांचव्यापारंलवणस्यच ॥ ४८ ॥ वृषवाहाविप्रवंशाःशूद्राणांशवदाहिनः ॥ शूद्रान्नभोजिनःसर्वेसर्वेचवृषलीरताः ॥ ४९ ॥ पंचयज्ञविहीनाश्चकुहूरात्रौचभोजिनः ॥ यज्ञसूत्रविहीनाश्चसंध्याशौचविहीनकाः ॥ ५० ॥ पुंश्चलीवार्धुषाजीवाकुट्टनीचरजस्वला ॥ विप्राणांरंधनागारेभविष्यतिचपाचिका ॥ ५१ ॥ अन्नानांनियमोनास्तियोनीनांचविशेषतः ॥ आश्रमाणांजनानांचसर्वेम्लेच्छाःकलौयुगे ॥ ५२ ॥ एवंकलौसंप्रवृत्तेसर्वम्लेच्छमयंभवेत् ॥ हस्तप्रमाणेवृक्षेचअंगुष्ठेचैवमानवे ॥ ५३ ॥ विप्रस्यविष्णुयशसःपुत्रःकल्किर्भविष्यति ॥ नारायणकलांशश्चभगवान्बलिनांवरः ॥ ५४ ॥ दीर्घेणकरवालेनदीर्घघोटकवाहनः ॥ म्लेच्छशून्यांचपृथिवींत्रिरात्रेणकरिष्यति ॥ ५५ ॥ निर्म्लेच्छांवसुधांकृत्वाचांतर्धानंकरिष्यति ॥ अराजकाचवसुधादस्युग्रस्ताभविष्यति ॥ ५६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ कुहूरात्रिरमावास्यारात्रिः ॥ ५० ॥ कुट्टनीत्यत्रकुट्टिनीत्यपिक्वाचित्पाठः तदाकुष्ठवतीत्यर्थः ॥ रंधनागारेपाकशालायाम् ॥ ५१ ॥ योनीनांस्त्रीणांजनानामाश्रमाणांचननियमइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ मानवेमनुष्येंगुष्ठेंगुष्ठप्रमाणे वृक्षेचहस्तप्रमाणेजातेसति । कलियुगशेषेवृक्षमनुष्याएतत्प्रमाणाभविष्यंतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ विष्णुयशानामकश्चिद्ब्राह्मणः ॥ ५४ ॥ घोटकोऽश्वः ॥ ५५ ॥ कल्केरंतर्धानोत्तरंवृत्तमाह । अराजकेति ॥ ५६ ॥

स्थूलास्थूलरूपामही अप्रमाणाबहुविस्तीर्णेत्यर्थः ॥ षड्डात्रमत्यंतसंयोगेद्वितीया ॥ षड्डात्रव्यापकवर्षधाराभिराप्लुतासतीलोकशून्येत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इत्थंकलेरवसानेजातेपश्चात्पु
नःकृतयुगंप्रवर्ततेइत्याह॥ कलौगतेइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ सर्वेऽपिकृतयुगेदेवीभक्ताःसर्वकारणमूलप्रकृतिभक्ताःभविष्यंतीत्यर्थः ॥ देवीमंत्रामायाबीजादयस्तेषुनिरताः ॥
तथादेवीध्यानंतृतीयस्कंधादिषूक्तंतत्परायणाः ॥ तच्चानेकविधम् ॥ तदुक्तंयामले ॥ स्त्रीरूपांचिंतयेद्देवींपुंरूपांवाविचिंतयेत् ॥ अथवानिष्कलंध्यायेत्सच्चिदानंदविग्रहमिति ॥ पुंरूपांवि
राड्रूपामित्यर्थः ॥ ६३ ॥ पूर्णोधर्मःकृतयुगेधर्मःपूर्णश्चतुष्पादित्यर्थः ॥ ६४ ॥ उत्तरोत्तरमेकैकपादह्रासइत्याह । धर्मस्त्रिपादिति ॥ ६५ ॥ अधुनाकालस्वरूपमाह । वाराःसप्तेति ॥
वारशब्दोरव्यादिवासरपरः ॥ ६६ ॥ पक्षौशुक्लकृष्णाख्यौ दक्षिणायनमुत्तरायणम् ॥६७॥ वर्षपंचविधम् । तच्चाऽष्टमस्कंधेउक्तम् ॥ संवत्सरपरिवत्सरेडावत्सरादिभेदैः ॥ यथाचाऽऽयांति

स्थूलाऽप्रमाणाषड्डात्रंवर्षधाराप्लुतामही॥लोकशून्यावृक्षशून्यागृहशून्याभविष्यति ॥५७॥ ततश्चद्वादशादित्याःकरिष्यंत्युदयंमुने॥प्राप्नोतिशुष्कतांपृथ्वी समातेषांचतेजसा ॥ ५८ ॥ कलौगतेचदुर्धर्षेप्रवृत्तेचकृतयुगे॥तपःसत्त्वसमायुक्तोधर्मःपूर्णोभविष्यति ॥ ५९ ॥ तपस्विनश्चधर्मिष्ठावेदज्ञाब्राह्मणाभुवि॥ पतिव्रताश्चधर्मिष्ठायोषितश्चगृहेगृहे ॥ ६० ॥ राजानःक्षत्रियाःसर्वेविप्रभक्तामनस्विनः ॥ प्रतापवंतोधर्मिष्ठाःपुण्यकर्मरताःसदा ॥ ६१ ॥ वैश्यावाणिज्य निरताविप्रभक्ताश्चधार्मिकाः ॥ शूद्राश्चपुण्यशीलाश्चधर्मिष्ठाविप्रसेविनः ॥ ६२ ॥ विप्रक्षत्रविशांवंशादेवीभक्तिपरायणाः ॥ देवीमंत्ररताःसर्वेदेवीध्यान परायणाः ॥६३॥ श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञाःपुमांसऋतुगामिनः॥लेशोनास्तित्वधर्मस्यपूर्णोधर्मःकृतेयुगे ॥६४॥ धर्मस्त्रिपाच्चत्रेतायांद्विपाच्चद्वापरेततः॥कलौवृ त्तैकपाच्चसर्वंलुप्तिस्ततः परम् ॥६५॥ वाराःसप्ततथाविप्रतिथयःषोडशस्मृताः ॥ तथाद्वादशमासाश्चऋतवश्चषडेवच ॥ ६६ ॥ द्वौपक्षौऽचायनेद्वेचचतु र्भिःप्रहरैर्दिनम् ॥ चतुर्भिःप्रहरैरात्रिर्मासस्त्रिंशद्दिनैस्तथा ॥ ६७ ॥ वर्षंपंचविधंज्ञेयंकालसंख्याविधिक्रमे ॥ यथाचाऽऽयांतियांत्येवयथायुगचतुष्टयम् ॥ ६८ ॥ वर्षेपूर्णेनराणांचदेवानांचदिवानिशम् ॥ शतत्रयेषष्टचधिकेनराणांचयुगेगते ॥ ६९ ॥ देवानांचयुगंज्ञेयंकालसंख्याविदांमतम् ॥ मन्वंतरं तुदिव्यानांयुगानामेकसप्ततिः ॥ ७० ॥ मन्वंतरसमंज्ञेयमायुष्यंचशचीपतेः ॥ अष्टाविंशतिमेचेंद्रेगतेब्रह्मदिवानिशम् ॥ ७१ ॥ अष्टोत्तरशतेवर्षेगतेपा तश्चब्रह्मणः ॥ प्रलयःप्राकृतोज्ञेयस्तत्राऽदृष्टावसुंधरा ॥ ७२ ॥

यांत्येवेति ॥ यथादिनान्यायांतियांतिच तथादिनात्मकत्वाद्युगानांतान्यप्यायांतियांतिचेत्यर्थः ॥ ६८ ॥ मनुष्यदिनादीनांस्वरूपमुक्त्वादेवदिनादिस्वरूपमाह । वर्षेपूर्णेइति ॥ मनु
ष्यवर्षमेवदेवानामेकंदिनंभवति ॥ नाराणांषष्टियुगाधिकशतत्रययुगविशिष्टेयुगेयुगसमूहात्मकेकालेगतेसतीत्यर्थः ॥ तावत्कालोदेवानामेकंयुगंज्ञेयम् ॥ ६९ ॥ देवानामेकसप्ततियुगात्मकः
कालएकंमन्वंतरमित्युच्यते ॥ ७० ॥ एवमष्टाविंशतिमेशचीपतौगतेसतितावत्परिमितःकालोब्रह्मणोहिरण्यगर्भस्यैकंदिनंभवतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ एवमष्टोत्तरशतवर्षात्मकेकालेगतेब्रह्मापत
ति । तदाप्राकृतःप्रलयोभवतीत्यर्थः ॥ तत्रक्रममाह॥तत्राऽदृष्टेति ॥ भुवंजलेजलंवह्नौवह्निंवायौनभस्यमुम् ॥ विलाप्यखमहंकारेमहत्तत्त्वेऽप्यहंकृतिम् ॥ महांतंप्रकृतौमायामात्मनिप्रविलापये
दित्येवंक्रमेणोत्तरोत्तरभूतेषुपूर्वपूर्वभूतानांलयोभवति ॥ तथाचजलेधरायानिमग्नत्वाल्लीनत्वात्तत्रतास्मिन्कालेवसुंधराऽदृष्टाज्ञानविषयोनभवतीत्यर्थः ॥ ७२ ॥

कवसुंधरालीनेतिचेत्तत्राह ॥ जलप्लुतानीति॥विश्वानिब्रह्मांडानिसर्वाणिवसुंधरासाहितानिजंलेलीनानीत्यर्थः ॥ तदुत्तरंजलमपिवह्नौलीनमित्यनुक्तमप्यर्थाद्बोध्यम् ॥ ब्रह्मादयस्तुज्ञानित्वा चिदात्मनिलीनाभवंतीत्याह । ब्रह्मविष्णिवति ॥ ७३ ॥ तत्रैवेति ॥ चिदात्मन्येवप्रकृतिर्लीनातदभेदेनैवतिष्ठतीत्यर्थः ॥ तत्रतस्मिन्कालेसलयःप्राकृतइत्युच्यते ॥ प्रकृतेरपिब्रह्मणिलीन त्वात् ॥ ७४ ॥ अयंप्राकृतप्रलयपर्यंतंसर्वोऽपिकालःपरमेश्वर्यामूलप्रकृतेर्निमेषमात्रमुच्यतइत्याह । निमेषमात्रमिति ॥ श्रीदेव्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यामूलप्रकृतेः ॥ ७५॥ पुनर्निमेषमा त्रेणश्रीमूलप्रकृतेर्निमेषमात्रेणसृष्टिक्रमेणाऽनंतानिब्रह्मांडानिभवंतीत्यत्रगणनासृष्टिप्रलयानांनास्तीत्याह । निमेषांतरकालेनेति॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ निमेषमात्रतोयस्याब्रह्मांडानांच कोटयः ॥ जायंतेऽपिचनश्यंतिसैषाभगवतीशिवेति ॥ ७६ ॥ गतायाताआदौगताःपश्चादायाताइत्यर्थः ॥ ७७ ॥ ब्रह्मांडेइतिजातावेकवचनम् ॥ अनंतब्रह्मांडेष्वनंतब्रह्मविष्णवादीनां

जलप्लुतानिविश्वानिब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ऋषयोज्ञानिनःसर्वेलीनाःसत्येचिदात्मनि ॥ ७३ ॥ तत्रैवप्रकृतिर्लीनातत्रप्राकृतिकोलयः ॥ लयेप्राकृतिके जातेपातेचब्रह्मणोमुने ॥ ७४ ॥ निमेषमात्रंकालश्चश्रीदेव्याःप्रोच्यतेमुने ॥ एवंनश्यंतिसर्वाणिब्रह्माण्डन्यखिलानिच ॥ ७५ ॥ निमेषांतरकालेनपुनः सृष्टिक्रमेणच ॥ एवंकतिविधासृष्टिर्लयःकतिविधोऽपिवा ॥ ७६ ॥ कतिकल्पागतायाताःसंख्यांजानातिकःपुमाम् ॥ सृष्टीनांचलयानांचब्रह्मांडानांचना रद ॥ ७७ ॥ ब्रह्मादीनांचब्रह्मांडेसंख्यांजानातिकःपुमान् ॥ ब्रह्मांडानांचसर्वेषामीश्वरश्चैकएवसः ॥ ७८ ॥ सर्वेषांपरमात्माचसच्चिदानंदरूपधृक् ॥ ब्रह्मादयश्चतस्यांशास्तस्यांशश्चमहाविराट् ॥ ७९ ॥ तस्यांशश्चविराट्क्षुद्रःसैवेयंप्रकृतिःपरा ॥ तस्याःसकाशात्संजातोऽप्यर्धनारीश्वरस्ततः ॥ ८० ॥ सैवकृष्णोद्विधाभूतोद्विभुजश्चचतुर्भुजः ॥ चतुर्भुजश्चवैकुंठेगोलोकेद्विभुजःस्वयम् ॥ ८१ ॥ ब्रह्मादितृणपर्यंतंसर्वंप्राकृतिकंभवेत् ॥ यद्यत्प्राकृतिकंसृष्टंस र्वंनश्वरमेवच ॥ ८२ ॥ एवंविधंसृष्टिहेतुंसत्यंनित्यंसनातनम् ॥ स्वेच्छामयंपरंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ ८३॥ निरुपाधिनिराकारंभक्तानुग्रहकातरम् ॥ करोतिब्रह्माब्रह्मांडयज्ज्ञानात्कमलोद्भवः ॥ ८४ ॥ शिवोमृत्युंजयश्चैवसंहर्तासर्वसत्त्ववित् ॥ यज्ज्ञानाद्यस्यतपसासर्वेशस्तुतपोमहान् ॥ ८५ ॥ महा विभूतियुक्तश्चसर्वज्ञःसर्वदर्शनः ॥ सर्वव्यापीसर्वपाताप्रदातासर्वसंपदाम् ॥ ८६ ॥

सत्त्वान्नतेषांसंख्याऽस्तीत्यर्थः॥ तर्हिसर्वेषामपीश्वरःकस्तत्राह। ब्रह्मांडानांचेति॥७८॥महाविराडिति॥अनेकब्रह्मांडांतर्गतक्षुद्रविराड्रूपाणांपूर्वोक्तानांसमष्टिभूतोमहाविराडपिपरमात्मनोंश इत्यर्थः ॥७९॥ ननुपूर्वंमूलप्रकृतेःकारणत्वमुक्तमधुनापरमात्मनःकारणत्वंकथमुच्यतेतत्राह । सैवेयंप्रकृतिःपरेति॥नकेवलंनिर्गुणस्यात्मनःकारणत्वंसंभवति किंतुमायाविशिष्टस्यैव ॥ तथा चयथागजशरीरेप्रविष्टंचैतन्यंगजइत्युच्यते। तथैवमूलप्रकृतौप्रविष्टंप्रथमतश्चैतन्यंमूलप्रकृतिरित्युच्यतेइतिनतयोर्भेदइत्यर्थः ॥ तस्याइति ॥ तस्याःमूलप्रकृतेःसकाशाच्छ्रुत्युक्तप्रकारेण पंचमहाभूतोत्पत्त्यनंतरंपांचभौतिकोर्धनारीश्वरोगोपालसुंदरीसंज्ञकःश्रीकृष्णोजातइत्यर्थः ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ तस्मात्कृष्णाद्ब्रह्मादयोदेवाउत्पन्नाइतिपूर्वमुक्तमेव ॥ तदेवंप्रकारेण सर्वंजगद्ब्रह्मरूपेणसत्यमस्तीत्याह । सत्यंनित्यमिति ॥ ८३ ॥ तस्यैवमूलप्रकृतेःस्वरूपस्यमहिमानमाह । करोतीति ॥ ८४ ॥ तपश्चर्यां शिवश्चकारेतिशेषः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ पूर्वोक्ताःपंचप्रकृतयोऽपिमूलप्रकृत्याराधनादेवमहत्त्वंप्रापुरित्याह । सावित्रीति ॥ वेदज्ञाजातेत्यर्थः ॥ ८९ ॥ सर्वाविद्याधिदेवीसरस्वतीपूज्याजातेत्यर्थः ॥ यत्सेवया यस्यामूलप्रकृतेःसेवया ॥ एवंयज्ज्ञानाद्यत्तपसेत्यत्राऽपिसर्वत्रबोध्यम् ॥ ९० ॥ सर्वसंपत्प्रदायिनीलक्ष्मीःयज्ज्ञानाद्यत्तपसासर्ववंद्याजातेत्यर्थः ॥ ९१ ॥ दुर्गासर्वसंस्तुतायत्सेवयाजातेत्यर्थः ॥ यत्सेवयाराधिकाऽप्येवंगुणविशिष्टाजातेत्याह । कृष्णवामांसेति ॥९२॥ शक्तिसेवयामूलप्रकृतिसेवयेत्यर्थः ॥९३॥ कदाकुत्रवाराधिकयामूलप्रकृतेःसेवाकृतातदाह । तपश्चकारेति ॥९४॥किमर्थंतपश्चकारतदाहपतिप्राप्त्यर्थमेवचेति ॥ गोपालसुंदरीरूपःश्रीकृष्णोमेपतिर्भवत्वित्येतदर्थमित्यर्थः॥ततःशक्तेःप्रसादेजातेश्रीकृष्णःपतिरभवदित्याह।दृष्ट्वाचंद्रकलोपमामिति ॥

विष्णुःसर्वेश्वरःश्रीमान्यद्भक्त्यातस्यसेवया ॥ महामायाचप्रकृतिःसर्वशक्तिमयीश्वरी ॥ ८७ ॥ सैवप्रोक्ताभगवतीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ यज्ज्ञानाद्यस्यतपसायद्भक्त्यायस्यसेवया ॥ ८८ ॥ सावित्रीदेवमाताचवेदाधिष्ठातृदेवता ॥ पूज्याद्विजानांवेदज्ञायज्ज्ञानाद्यस्यसेवया ॥ ८९ ॥ सर्वविद्याधिदेवीसापूज्याचविदुषांपरा ॥ यत्सेवयायत्तपसासर्वविश्वेषुपूजिता ॥ ९० ॥ सर्वग्रामाधिदेवीसासर्वसंपत्प्रदायिनी ॥ सर्वेश्वरीसर्ववंद्यासर्वेषांपुत्रदायिनी ॥ ॥ ९१ ॥ सर्वस्तुताचसर्वज्ञासर्वदुर्गार्तिनाशिनी ॥ कृष्णवामांससंभूताकृष्णप्राणाधिदेवता ॥ ९२ ॥ कृष्णप्राणाधिकाप्रेम्णाराधिकाशक्तिसेवया ॥ सर्वाधिकंचरूपंचसौभाग्यंमानगौरवे ॥ ९३ ॥ कृष्णवक्षःस्थलस्थानंपत्नीत्वेप्रापसेवया ॥ तपश्चकारसापूर्वंशतशृंगेचपर्वते ॥ ९४ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंचपतिप्राप्त्यर्थमेवच ॥ जातेशक्तिप्रसादेतुदृष्ट्वाचंद्रकलोपमाम् ॥ ९५ ॥ कृष्णोवक्षःस्थलेकृत्वारुरोदकृपयाविभुः ॥ वरंतस्यैददौसारंसर्वेषामपिदुर्लभम् ॥९६॥ ममवक्षःस्थलेतिष्ठममभक्ताचशाश्वता ॥ सौभाग्येनचमानेनप्रेम्णाथेगौरवेणच ॥ ९७ ॥ त्वंमेश्रेष्ठाचज्येष्ठाचप्रेयसीसर्वयोषिताम् ॥ वरिष्ठाचगरिष्ठाचसंस्तुतापूजितामया ॥ ९८ ॥ सततंतवसाध्योऽहंवश्यश्चप्राणवल्लभे ॥ इत्युक्त्वाचजगन्नाथश्चकारललनांततः ॥ ९९ ॥ सपत्नीरहितांतांचचकारप्राणवल्लभाम् ॥ अन्यायायाश्चतादेव्यःपूजिताःशक्तिसेवया ॥ १०० ॥ तपस्तुयादृशंयासांतादृक्ताद्दृक्फलंमुने ॥ दिव्यंवर्षसहस्रंचतपस्तप्त्वाहिमाचले ॥ ॥ १०१ ॥ दुर्गाचतत्पदंध्यात्वासर्वपूज्याबभूवह ॥ सरस्वतीतपस्तप्त्वापर्वतेगंधमादने ॥ २ ॥ लक्षवर्षंचदिव्यंचसर्ववंद्याबभूवसा ॥ लक्ष्मीर्युगशतंदिव्यंतपस्तप्त्वाचपुष्करे ॥ ३ ॥ सर्वसंपत्प्रदात्रीचजातादेवीनिषेवणात् ॥ सावित्रीमलयेतप्त्वापूज्यावंद्याबभूवसा ॥४॥ षष्टिवर्षसहस्रंचदिव्यंध्यात्वाचतत्पदम् ॥ शतमन्वंतरंतप्तंशंकरेणपुराविभो ॥ ५ ॥ शतमन्वंतरंचेदंब्रह्माशक्तिजजापह ॥ शतमन्वंतरंविष्णुस्तप्त्वापाताबभूवह ॥ १०६ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ अन्यायायाइति ॥ पंचप्रकृतिव्यतिरिक्तायायादेव्यःपूर्वंकलारूपाःकलांशांशरूपावोक्तास्ताःसर्वाअपिशक्तिसेवयामूलप्रकृतिसेवयैवपूजिताजाता इत्यर्थः ॥ १०० ॥ कयाकतिवर्षपर्यंतंतपःकृतंतदाह।दिव्यंवर्षसहस्रमिति ॥ १०१ ॥ तत्पदंमूलप्रकृतिपदम् ॥ २ ॥ दिव्यंदेवानांलक्षवर्षमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ पंचप्रकृतिवद्ब्रह्मादिभिरपिमूलप्रकृत्याराधनादेवतत्तत्पदंलब्धमित्याह । शतमन्वंतरमिति ॥ ५ ॥ १०६ ॥

॥ १०७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ एवंप्रकारासर्वोत्तमासर्ववंद्यासर्वकारणंमूलप्रकृतिर्भवतीत्यर्थः ॥११०॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुशक्त्यु
त्पत्तिप्रसंगतः ॥ भूमिशक्तेःसमुत्पत्तिर्यथावदभिवर्ण्यते॥१॥अग्रेप्रश्नार्थंपूर्वाध्यायोक्तार्थंसंक्षेपेणानुवदति । देव्यानिमेषेति॥१॥अदृष्टाजलेलीनेत्यर्थः ॥ २ ॥ कथंपुनरिति ॥ जलेलीनापुनः
कथमुत्पन्नेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ तत्रप्रसंगादसदुत्पत्तिवादंखंडयन्सदुत्पत्तिवादमवलंब्योत्तरयति ॥ सर्वादिसृष्टाविति ॥ इतिश्रुतिरिति ॥ मायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृजतीत्यादि ॥
नतस्यकार्यंकरणंचाविद्यतेपरास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेइत्यादि ॥ सर्वेवैदेवीमुपतस्थुः कासित्वंमहादेवीसाब्रवीदहंब्रह्मरूपिणीमत्तःप्रकृतिपुरुषात्मकंजगदित्यादिश्रुतयऊह्याः ॥ तत्रोत्पत्तिर्ना
मनाऽपूर्वोद्भवोवंध्यापुत्रादेरप्युत्पत्तिप्रसंगात् ॥ किंतुसतांमूलप्रकृत्याऽऽत्मनाविद्यमानानामेवाविर्भावउत्पत्तिस्तिरोभावोनाशइत्यभिप्रायेणाऽऽह । आविर्भावइति ॥ ५ ॥ ६ ॥ भूजन्म
विषयेपरमतमुपन्यस्यखंडयति ॥ अहोकेचिदिति॥मधुकैटभयोर्मरणेतयोःशरीरान्मेदउत्पन्नंजलोपरिस्थितमेवसूर्यकिरणैर्घनीभूतंमेदिनीपदवाच्यंभवतीर्थः ॥ तन्मतमतोवक्ष्यमाणात्कार

दशमन्वंतरंतस्वाश्रीकृष्णःपरमंतपः ॥ गोलोकंप्राप्तवान्दिव्यंमोदतेऽद्याऽऽपियत्राहि॥१०७॥ दशमन्वंतरंधर्मस्तस्वावैभक्तिसंयुतः ॥ सर्वप्राणःसर्वपूज्यःस
र्वाधारोबभूवसः ॥ ८ ॥ एवंदेव्याश्चतपसासर्वेदेवाश्चपूजिताः ॥ मुनयोमनवोभूपाब्राह्मणाश्चैवपूजिताः ॥ ९ ॥ एवंतेकथितंसर्वपुराणंसयथागमम् ॥
गुरुवक्त्राद्यथाज्ञातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ११० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० नवमस्कंधेशक्तिप्रादुर्भावेनारदनारायणसंवादेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥
नारदउवाच ॥ देव्यानिमेषमात्रेणब्रह्मणःपातएवच ॥ तस्यपातःप्राकृतिकःप्रलयःपरिकीर्तितः ॥ १ ॥ प्रलयेप्राकृतेचोक्तातत्राऽदृष्टावसुंधरा ॥ ज
लप्लुतानिविश्वानिसर्वेलीनाःपरात्मनि ॥ २ ॥ वसुंधरातिरोभूताकुत्रवासाचतिष्ठति ॥ सृष्टेर्विधानसमयेसाऽऽविर्भूताकथंपुनः ॥ ३ ॥ कथंबभूवसाधन्या
मान्यासर्वाश्रयाजया ॥ तस्याश्चजन्मकथनंवदमंगलकारणम् ॥ ४ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सर्वादिसृष्टौसर्वेषांजन्मदेव्याइतिश्रुतिः ॥ आविर्भावस्तिरो
भावःसर्वेषुप्रलयेषुच ॥ ५ ॥ श्रूयतांवसुधाजन्मसर्वमंगलकारणम् ॥ विघ्ननिघ्नकरंपापनाशनंपुण्यवर्धनम् ॥ ६ ॥ अहोकेचिद्वदंतीतिमधुकैटभमेदसा ॥
बभूववसुधाधन्यातद्विरुद्धमतःशृणु ॥७॥ ऊचतुस्तौपुराविष्णुंतुष्टौयुद्धेनतेजसा ॥ आवांवधोनयत्रोर्वीपाथसासंवृतेतिच॥८॥ तयोर्जीवनकालेनप्रत्यक्षा
साऽभवत्स्फुटम् ॥ ततोबभूवमेदश्चमरणानंतरंतयोः ॥ ९ ॥ मेदिनीतिचविख्यातेत्युक्तमेतन्मतंशृणु ॥ जलधौताकृतापूर्ववर्धितामेदसायतः ॥ १० ॥

णाद्विरुद्धंभवति । किंतत्कारणंतर्हिशृणु॥७॥ऊचतुरिति॥हेविष्णोतवयुद्धेनतेजसाऽऽवांतुष्टौस्वोवरंवृणु ॥ ततोमत्तोभवतोर्मरणंभवत्विवितिविष्णुनावृतेयत्रोर्वीपाथसाजलेननसंवृतानयुक्तातत्रा
वयोर्वधस्त्वयाकार्यइतितावूचतुरित्यर्थः ॥ यदितयोर्मरणात्पूर्वमुर्वीनास्तितदानयत्रोर्वीतिकथनमसंगतमेवस्यात् ॥ किंचमेदसोरसत्त्वेनजलसंबंधेसूर्यशतैरापितस्यशुष्कताऽपादनस्यासंभवश्च
स्यादितिभावः ॥८॥ तस्मात्पूर्वोक्तमतंनयुक्तं किंत्वेतदित्याह । तयोर्जीवनेति ॥ तयोर्जीवनकालेमेदिनीजलेनिमग्नास्थितातात्भ्यांज्ञाताचसाप्रत्यक्षातुनासीत् । तज्ज्ञात्वाताभ्यामुर्व्यभावा
न्मरणंनभविष्यतीतिविचिंत्यनयत्रोर्वीपाथसासंवृतेतिवाक्यमुक्तम् ॥ तदनंतरंजघनरूपायामुर्व्यांतयोर्नाशेकृतेमेदउत्पन्नंतज्जलोपरिस्थितम् । पश्चाद्वराहेणधरोद्धारेजलात्कृतेसातिमेदःसंबं
धोधरायांजातस्ततोमेदोयुक्तत्वान्मेदिनीतिनामाऽभवदित्यर्थः ॥ ९ ॥ एतन्मतमेवमुख्यंसंग्रहेणोच्यते तच्छृण्वित्याह । मममतंशृण्विति ॥ संग्रहवाक्यंवदति । जलधौतेति ॥ यतोजला
त्रिष्कासनानंतरंमेदसावर्धिताततएवमेदिनीजातेतिशेषः ॥ १० ॥

इत्थंस्वमतमुपपाद्यधरोत्पत्तिमाह।कथयामीति ॥ सार्थकंसप्रयोजनम् ॥११॥ महाविराजःपूर्वोक्तस्य मनःसर्वांगव्यापकंबभूव ॥ ततस्तन्मनोलोम्नांविवरेषुंप्रविष्टमास ॥ ततःपंचीकरणसमय
यामहापृथ्वीजातातस्याअनेकान्खंडान्कृत्वालोमविवरेषुजलमध्येखंडशःपृथ्वीस्थापिता ॥ सासृष्टिकालेआविर्भूताभवतिजलात् ॥ प्रलयकालेतिरोभूताजलेएवभवतीर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥
॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रतिब्रह्मांडंविद्यमानांवसुधांवर्णयति । प्रतिविश्वेष्विति ॥ १६ ॥१७॥ १८ ॥ पातालसप्तंपातालसप्तकमित्यर्थः ॥ १९ ॥ विश्वानिलोकाइत्यर्थः ॥ कृत्रिमाणिमिथ्या
भूतानीत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ नित्यौ प्रवाहरूपेणनित्यौनतुपरमार्थनित्यौस्थितिप्रलयौ ॥ नित्याधिष्ठात्रीति ॥ नित्याप्रवाहरूपेण नित्या।पृथिवीतस्याअधिष्ठात्रीदेवीमूर्तिमतीवाराहे

कथयामितेतज्जन्मसार्थकंसर्वमंगलम् ॥ पुराश्रुतंयच्छ्रुत्युक्तंधर्मवक्त्राच्चपुष्करे ॥ ११ ॥ महाविराट्छरीरस्यजलस्थस्यचिरंस्फुटम् ॥ मनोबभूवकालेनस
र्वांगव्यापकंध्रुवम् ॥ १२ ॥ तच्चप्रविष्टंसर्वेषांतल्लोम्नांविवरेषुच ॥ कालेनमहतापश्चाद्बभूववसुधामुने ॥ १३ ॥ प्रत्येकंप्रतिलोम्नांचकूपेषुसंस्थितासदा ॥
आविर्भूतातिरोभूतासजलाचपुनःपुनः ॥ १४ ॥ आविर्भूतासृष्टिकालेतज्जलोपर्युपस्थिता ॥ प्रलयेचतिरोभूताजलस्याऽभ्यंतरेस्थिता ॥ १५ ॥ प्र
तिविश्वेषुवसुधाशैलकाननसंयुता ॥ सप्तसागरसंयुक्तासप्तद्वीपसमन्विता ॥ १६ ॥ हेमाद्रिमेरुसंयुक्ताग्रहचंद्रार्कसंयुता ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैश्चसुरैर्लो
कैस्तदाज्ञया ॥ १७ ॥ पुण्यतीर्थसमायुक्तापुण्यभारतसंयुता ॥ कांचनीभूमिसंयुक्तासप्तस्वर्गसमन्विता ॥ १८ ॥ पातालसप्तंतदधस्तदूर्ध्वंब्रह्मलोक
कः ॥ ध्रुवलोकश्चतत्रैवसर्वंविश्वंचतत्रवै ॥ १९ ॥ एवंसर्वाणिविश्वानिपृथिव्यांनिर्मितानिच ॥ नश्वराणिचविश्वानिसर्वाणिकृत्रिमाणिवै ॥ २० ॥ प्रल
येप्राकृतेचैवब्रह्मणश्चनिपातने ॥ महाविराडादिसृष्टौसृष्टःकृष्णेनचाऽऽत्मना ॥ २१॥ नित्यौचस्थितिप्रलयौकाष्ठाकालेश्वरैःसह ॥ नित्याधिष्ठातृदेवीसा
वाराहेपूजितासुरैः ॥ २२ ॥ मुनिभिर्मनुभिर्विप्रैर्गंधर्वादिभिरेवच ॥ विष्णोर्वराहरूपस्यपत्नीसाश्रुतिसंमता ॥ २३ ॥ तत्पुत्रोमंगलोज्ञेयोघटेशोमंगला
त्मजः ॥ नारदउवाच ॥ पूजिताकेनरूपेणवाराहेचसुरैर्मही ॥ २४ ॥ वाराहेचैववाराहीसर्वैःसर्वाश्रयासती ॥ मूलप्रकृतिसंभूतापंचीकरणमार्गतः॥२५॥
तस्याःपूजाविधानंचाऽप्यधश्चोर्ध्वमनेकशः ॥ मंगलंमंगलस्याऽपिजन्मव्यासंवदप्रभो ॥ २६ ॥ नारायणउवाच॥ वाराहेचवराहश्चब्रह्मणासंस्तुतःपुरा॥
उद्धारमहींहत्वाहिरण्याक्षंरसातलात् ॥२७॥ जलेतांस्थापयामासपद्मपत्रंयथाह्रदे॥तत्रैवनिर्ममेब्रह्माविश्वंसर्वंमनोहरम् ॥२८॥ दृष्ट्वातदधिदेवींचसकामां
कामुकोहरिः ॥ वाराहरूपीभगवान्कोटिसूर्यसमप्रभः ॥२९॥ कृत्वारातिकलांसर्वांमूर्तिंचसुमनोहराम् ॥ क्रीडांचकाररहसिदिव्यवर्षमहर्निशम् ॥ ३० ॥

वाराहकल्पेभूम्युद्धारानंतरंपूजितेत्यर्थः ॥ २२ ॥ साधरामूर्तिर्वराहस्यविष्णोःपत्नीत्यर्थः ॥ २३ ॥ तत्पुत्रोवराहात्पृथ्वीदेवतायागर्भेजातोमंगलस्तत्पुत्रोघटेशइत्यर्थः ॥ २४ ॥ वारा
हीपृथ्वी ॥ पृथ्व्याविशेषणंमूलप्रकृतिसंभूतेति ॥ केनप्रकारेणमूलप्रकृतिःसंभूतातत्राह । पंचीकरणमार्गतइति ॥ २५ ॥ अधः पृथ्व्यामूर्ध्वंस्वर्लोकेयथापूजाविधानंभवतितद्यासं
विस्तारेणयथास्यात्तथाकथय जन्माऽपिकथयेत्यर्थः ॥ २६ ॥ हिरण्याक्षंहत्वेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ अधिदेवींपृथ्वीस्वामिनीं सुंदरींस्त्रियम् ॥ २९ ॥ मूर्तिमिति ॥ वराहोराति
योग्यांस्वमूर्तिंकृतवानित्यर्थः ॥ ३० ॥

विदग्धायाविरहिण्याः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वराहरूपंधृत्वातेनरूपेणतांदेवींध्यात्वापूजांचकारेत्यर्थः ॥३३॥३४॥३५ ॥ अंबुवाचीत्यागेति॥आर्द्रानक्षत्राद्यपादावच्छेदेनपृथिवीऋतुमतीतिष्ठति
तस्यारजस्वलायाःपृथ्व्याअंबुवाचीतिसंज्ञातत्त्यागदिनेतद्भिन्नदिनेतवपूजांकरिष्यंतीत्यन्वयः ॥ तद्दिनस्यनिषिद्धत्वंकृत्यतत्त्वेज्योतिःशास्त्रेउक्तम्॥मृगशिरसिनिपातेरौद्रपादेंऽबुवाचीऋतुमती
खलुपृथ्वीवर्जयेत्रीण्यहानि ॥ नस्वाध्यायोवषट्कारोनदेवपितृपूजनम् ॥ नाऽपिपाठोबीजवापोनवाभूखननादिकमित्यादि ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अहंरूपेणस्वरूपेणेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ अर्चांप्रति

वर्षांतेचेतनांप्रा
सुखसंभोगसंस्पर्शान्मूर्च्छांसंप्रापसुंदरी ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोऽतिसुखप्रदः ॥ ३१ ॥ विष्णुस्तदंगसंश्लेषाद्बुबुधेनदिवानिशम् ॥ वर्षांतेचेतनांप्रा
प्यकामीतत्याजकामुकीम् ॥ ३२ ॥ पूर्वरूपंवराहंचदधारसचलीलया ॥ पूजांचकारतांदेवींध्यात्वाचधरणींसतीम् ॥ ३३ ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैःसिंदूरैरनु
लेपनैः ॥ वस्त्रैःपुष्पैश्चबलिभिःसंपूज्योवाचतांहरिः ॥ ३४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सर्वाधाराभवशुभेसर्वैःसंपूजितासुखम् ॥ मुनिभिर्मनुभिर्देवैःसिद्धै
श्चदानवादिभिः ॥ ३५ ॥ अंबुवाचीत्यागदिनेगृहारंभेप्रवेशने ॥ वापीतडागारंभेचगृहेचकृषिकर्मणि ॥ ३६ ॥ तवपूजांकरिष्यंतिमद्वरेणसुरादयः ॥ मू
ढायेनकरिष्यंतियास्यंतिनरकंचते ॥ ३७ ॥ वसुधोवाच ॥ वहामिसर्वंवाराहरूपेणाऽहंतवाऽऽज्ञया ॥ लीलामात्रेणभगवन्विश्वंचसचराचरम् ॥ ३८ ॥
मुक्तांशुक्तिंहरेरर्चांशिवलिंगंशिवांतथा ॥ शंखंप्रदीपंयंत्रंचमाणिक्यंहीरकंतथा ॥ ३९ ॥ यज्ञसूत्रंचपुष्पंचपुस्तकंतुलसीदलम् ॥ जपमालांपुष्पमालां
कर्पूरंचसुवर्णकम् ॥ ४० ॥ गोरोचनंचंदनंचशालग्रामजलंतथा ॥ एतान्वोढुमशक्ताऽहंक्लिष्टाचभगवच्छृणु ॥ ४१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ द्रव्याण्येता
नियमूढाअर्पयिष्यंतिसुंदरि ॥ यास्यंतिकालसूत्रंतेदिव्यंवर्षशतंत्वयि ॥ ४२ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्विररामचनारद ॥ बभूवतेनगर्भेणतेजस्वीमंगलग्रहः॥
॥ ४३ ॥ पूजांचक्रुःपृथिव्याश्चतेसर्वेचाऽऽज्ञयाहरेः ॥ कण्वशाखोक्तध्यानेनतुष्टुवुश्चस्तवेनते ॥ ४४ ॥ ददुर्मूलेनमंत्रेणनैवेद्यादिकमेवच ॥ संस्तुतात्रि
षुलोकेषुपूजितासाबभूवह ॥ ४५ ॥ नारदउवाच ॥ किंध्यानंस्तवनंतस्यामूलमंत्रंचकिंवद ॥ गूढंसर्वपुराणेषुश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ ४६ ॥ श्रीनारायणउवा
च ॥ आदौचपृथिवीदेवीवराहेणचपूजिता ॥ ततोहिब्रह्मणापश्चात्पूजितापृथिवीतदा ॥ ४७ ॥ ततःसर्वैर्मुनींद्रैश्चमनुभिर्मानवादिभिः ॥ ध्यानंचस्तवनंमं
त्रंशृणुवक्ष्यामिनारद ॥ ४८ ॥ ॐह्रींश्रींक्लींवसुधायैस्वाहेत्यनेनमंत्रेणविष्णुनापूजितापुरा ॥ श्वेतपंकजवर्णाभांशरच्चंद्रनिभाननाम् ॥ ४९ ॥ चंदनोक्षि
प्तसर्वांगींरत्नभूषणभूषिताम् ॥ रत्नाधारांरत्नगर्भांरत्नाकरसमन्विताम् ॥ ५० ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानांसस्मितांवंदितांभजे ॥ ध्यानेनाऽनेनसादेवीसर्वै
श्चपूजिताऽभवत् ॥ ५१ ॥ स्तवनंशृणुविप्रेंद्रकण्वशाखोक्तमेवच ॥ श्रीनारायणउवाच जयजयेजलाधारेजलशीलेजयप्रदे ॥ ५२ ॥

मांशालग्रामंच ॥ शिवांदेवीप्रतिमाम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ प्रणवमायाश्रीकामबीजपूर्वकोवसुधायैस्वाहेतिमंत्रः ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ भूपिदानहरणात्पापादित्यर्थः ॥ अंबुवाचीभूकरणेति ॥ अंबुवाचीपूर्वोक्तलक्षणारजस्वलाभूःपृथिवी । तस्याःकरणात्खनननादि त्यर्थः ॥ ६० ॥ अन्यकूपेइति ॥ अन्येनकृतेनिर्जलेकूपेतस्याज्ञांऽविनातस्यकूपस्यखननजन्यात्पापादित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ त्रिंशत्पदैर्धरादेव्याअपराधेकृतेसति ॥ नरकादिफलप्राप्तिर्जायतेचेतिकथ्यते ॥ १ ॥ भूमिदानेति ॥ १ ॥ २ ॥ पापफलंतत्प्रतीकारंचवदेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ उभौदा

यज्ञसूकरजायेत्वंजयंदेहिजयावहे ॥ मंगलेमंगलाधारेमांगल्येमंगलप्रदे ॥ ५३ ॥ मंगलार्थंमंगलेशेमंगलंदेहिमेभवे ॥ सर्वाधारेचसर्वज्ञेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ ५४ ॥ सर्वकामप्रदेदेविसर्वेष्टंदेहिमेभवे ॥ पुण्यस्वरूपेपुण्यानांबीजरूपेसनातनि ॥ ५५ ॥ पुण्याश्रयेपुण्यवतामालयेपुण्यदेभवे ॥ सर्वसस्यालये सर्वसस्याढ्येसर्वसस्यदे ॥ ५६ ॥ सर्वसस्यहरेकालेसर्वसस्यात्मिकेभवे ॥ भूमेभूमिपसर्वस्वेभूमिपालपरायणे ॥ ५७ ॥ भूमिपानांसुखकरेभूमिंदेहि चभूमिदे ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ५८ ॥ कोटिजन्मसुसभवेद्बलवान्भूमिपेश्वरः ॥ भूमिदानकृतंपुण्यंलभ्यतेपठनाज्जनैः ॥ ५९ ॥ भूमिदानहरात्पापान्मुच्यतेनाऽत्रसंशयः ॥ अंबुवाचीभूकरणपापात्समुच्यतेध्रुवम् ॥ ६० ॥ अन्यकूपेकूपखननपापात्समुच्यतेध्रुवम् ॥ परभूमिहरात्पापान्मुच्यतेनाऽत्रसंशयः ॥ ६१ ॥ भूमौवीर्यत्यागपापाद्भूमौदीपादिस्थापनात् ॥ पापेनमुच्यतेसोऽपिस्तोत्रस्यपठनान्मुने ॥ ६२ ॥ अश्वमेधशतं पुण्यंलभतेनाऽत्रसंशयः ॥ भूमिदेव्यामहास्तोत्रंसर्वकल्याणकारकम् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ भूमिदानकृतंपुण्यंपापंतद्धरणेनच ॥ परभूहरणात्पापंकूपेकूपखननेतथा ॥ १ ॥ अंबुवाच्यांभूखननेवीर्यस्यत्यागएवच ॥ दीपादिस्थापनात्पापं श्रोतुमिच्छामियत्नतः ॥ २ ॥ अन्यद्वापृथिवीजन्यंपापंयत्पृच्छतेपरम् ॥ यदस्तितत्प्रतीकारंवदवेदविदांवर ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ वितस्तिमात्रां भूमिंचयोददातिचभारते ॥ संध्यापूतायविप्रायसयातिशिवमंदिरम् ॥ ४ ॥ भूमिंचसर्वसस्याढ्यांब्राह्मणायददातिच ॥ भूमिरेणुप्रमाणाब्दंसंतेविष्णुपदे स्थितिः ॥ ५ ॥ ग्रामंभूमिंचधान्यंचब्राह्मणायददातियः ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तौचोभौदेवीपुरस्थितौ ॥ ६ ॥ भूमिदानंचतत्कालेयःसाधुश्चाऽनुमोदते ॥ सचप्रयातिवैकुंठेमित्रगोत्रसमन्वितः ॥ ७ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवाब्रह्मवृत्तिंहरेत्तुयः ॥ सतिष्ठतिकालसूत्रेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ८ ॥ तत्पुत्रपौत्रप्रभृतिर्भूमिहीनःश्रियाहतः ॥ पुत्रहीनोदरिद्रश्चघोरंयातिचरौरवम् ॥ ९ ॥ गवांमार्गंविनिष्कृष्ययश्चसस्यंददातिच ॥ दिव्यंवर्षशतंचैवकुंभीपाकेचतिष्ठति ॥ १० ॥

तृप्रतिगृहीतारौदेवीपुरस्थितौदेवीलोकवासिनौभवतइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ वृत्तिंवेतनम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ गवांमार्गंविनिष्कृष्येति ॥ धर्मशास्त्रेग्रामाद्बहिर्गोप्रचारदेशंविहायसस्यक्षेत्रंकर्तव्यमितिनियमस्तत्रयःपुरुषस्तंगवांमार्गंगोप्रचारदेशंविनिष्कृष्यगृहीत्वातस्मिन्देशेसस्यंकृत्वातत्सस्यंधान्यंक्षेत्रंब्राह्मणायददातीत्यर्थः ॥ १० ॥

गोष्ठंतडागमिति ॥ यत्रदेशेगावोवर्षातपादिनिवृत्त्यर्थं वर्षातपादिबाधाराहितेदेशेतिष्ठंतिसदेशोगोष्ठम् ॥ तंदेशं तथातडागंचानिष्कृष्याऽऽकृष्योपमृद्यतस्मिन्मार्गेस्थानेसस्यंकृत्वाददाती त्यर्थः ॥ ११ ॥ पंचपिंडान्मृत्तिकायाः ॥ परकूपे इदमुपलक्षणंतडागादेः ॥ १२ ॥ वर्षमिति। जात्येकवचनंवर्षाणीत्यर्थः ॥१३॥ अंबुवाचीपूर्वोक्तलक्षणारजस्वलापृथिवीतस्यांभूकरणा द्भूखननादित्यर्थः ॥ १४ ॥ कूपंमूढइति ॥ तत्कूपस्वामिनआज्ञांविनेत्यर्थः ॥ तदाज्ञयाकरणेतुजीर्णोद्धारफलस्यसत्त्वान्नदोषः ॥ तथैवलुप्तायांपुष्करिण्यांतत्स्वामिनआज्ञांविनापुष्कारि णींकृत्वेत्यर्थः ॥ तदाज्ञयाकरणेतुपुण्यमेव ॥ १५ ॥ १६ ॥ पंकमुद्धृत्योन्मृजेत्स्नायात् ॥ १७ ॥ पिंडंपित्रेइति ॥ पिंडमित्युपलक्षणंकिंचिद्द्रव्यंयथासंभवंभूमिभर्तरिजीवतितातपित्रादेस्त

गोष्ठंतडागंनिष्कृष्यमार्गेसस्यंददातियः ॥ सतिष्ठत्यसिपत्रेचयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ११ ॥ पंचपिंडाननुद्धृत्यपरकूपेचस्नातियः ॥ प्राप्नोतिनरकंचैवस्नानंनि ष्फलमेवच ॥ १२ ॥ कामीभूमौचरहसिवीर्यत्यागंकरोतियः ॥ भूमिरेणुप्रमाणंचवर्षंतिष्ठतिरौरवे ॥ १३ ॥ अंबुवाच्यांभूकरणंयःकरोतिचमानवः ॥ स यातिकृमिदंशंचस्थितिस्तत्रचतुर्युगम् ॥ १४ ॥ परकीयेलुप्तकूपेकूपंमूढःकरोतियः ॥ पुष्करिण्यांचलुप्तायांपुष्करिणींददातियः ॥ १५ ॥ सर्वंफलंपरस्यै वतप्तकुंडंव्रजेच्चसः ॥ तत्रतिष्ठतिसंतप्तोयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १६ ॥ परकीयेतडागेचपंकमुद्धृत्यचोन्मृजेत् ॥ रेणुप्रमाणवर्षंचब्रह्मलोकेवसेन्नरः ॥ १७ ॥ पिंडंपित्रेभूमिभर्तुर्नप्रदायचमानवः ॥ श्राद्धंकरोतियोमूढोनरकंयातिनिश्चितम् ॥ १८ ॥ भूमौदीपंयोऽर्पयतिसचांधःसप्तजन्मसु ॥ भूमौशंखंचसंस्थाप्य कुष्ठंजन्मांतरेलभेत् ॥ १९ ॥ मुक्तांमाणिक्यहीरौचसुवर्णंचमणिंतथा ॥ पंचसंस्थापयेद्भूमौसचांधःसप्तजन्मसु ॥ २० ॥ शिवलिंगंशिवामर्चांयश्चाऽर्पय तिभूतले ॥ शतमन्वंतरंयावत्कृमिभक्षस्सतिष्ठति ॥ २१ ॥ शंखंयंत्रंशिलातोयंपुष्पंचतुलसीदलम् ॥ यश्चार्पयतिभूमौचसतिष्ठेन्नरकेध्रुवम् ॥ २२ ॥ जपमालांपुष्पमालांकर्पूरंरोचनंतथा ॥ योमूढश्चाऽर्पयेद्भूमौसयातिनरकंध्रुवम् ॥ २३ ॥ भूमौचंदनकाष्ठंचरुद्राक्षंकुशमूलकम् ॥ संस्थाप्यभूमौनरकेव सेन्मन्वंतरावधि ॥ २४ ॥ पुस्तकंयज्ञसूत्रंचभूमौसंस्थापयेन्नरः ॥ नभवेद्विप्रयोनौचतस्यजन्मांतरेजनिः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यासमंपापमिहवैलभतेध्रुवम् ॥ ग्रंथियुक्तंयज्ञसूत्रंपूज्यंचसर्ववर्णकैः ॥ २६ ॥ यज्ञंकृत्वातुयोभूमिंक्षीरेणनहिसिंचति ॥ सयातितप्तभूमिंचसंतप्तःसप्तजन्मसु ॥ २७ ॥ भूकंपेग्रहणेयोहिकरो तिखननंभुवः ॥ जन्मांतरेमहापापोह्यंगहीनोभवेद्ध्रुवम् ॥ २८ ॥ भवनंयत्रसर्वेषांभूमिस्तेनप्रकीर्तिता ॥ काश्यपीकश्यपस्येयमचलास्थिररूपतः ॥ २९ ॥ विश्वंभराधारणाच्चाऽनंतानंतस्वरूपतः ॥ पृथिवीपृथुकन्यात्वाद्विस्तृतत्वान्महामुने ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

स्मिन्मृतेसतितत्सहितरयश्राद्धोद्देशेनब्राह्मणायनप्रदायश्राद्धंकरोतीत्यर्थः ॥ इदंयन्मौल्येनगृहंनगृहतितांद्विषयम्। मौल्येनगृहीतेतुनतत्रतदुद्देशेनतद्देयमिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ मणिमाणिक्या दिकम् ॥ २० ॥ शिवांदेवीमूर्तिम् ॥ अर्चांशालग्रामम् ॥ २१ ॥ शंखादीनांपुनरुपादानमतिनिषिद्धत्वाववोधनार्थम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सर्ववर्णकैःसर्ववर्णैः ॥ पूज्यंनकेना ऽप्यवमानःकर्तव्यइतिप्रसंगादुक्तम् ॥ यद्वा यतःपूज्यंततोभूमौयःस्थापयेदितिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ भूम्यादिपदानांनिरुक्तिमाह। भवनमिति ॥ २९ ॥ पृथोराज्ञःकन्यात्वा द्विस्तृतत्वाद्वापृथिवीत्यर्थः ॥ पृषोदरादित्वात्साधुत्वम् ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुगंगोत्पत्तिःसमुच्यते ॥ यस्यास्तुश्रवणेनैवचित्तशुद्धोभवेन्नरः ॥१॥ पृथिव्युपाख्यानानंतरंगंगोपाख्यानंपृच्छति । नारदउवाच ॥ श्रुतंपृथिव्युपाख्यानमिति ॥ १ ॥
भारतीशापात्पूर्वमुपपादितात् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ शैब्यायांशिवेरपत्यकन्यायाम् ॥ असमंजस्तन्नामकःपुत्रोजातः ॥ ५ ॥ अन्यावैदर्भीनाम्नीराजकामिनी ॥ ६ ॥ रुरोदेति ॥ किमि
दंत्वयाफलंदत्तमित्यभिप्रायेण ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कापिलस्येति ॥ सगरेअश्वमेधार्थंप्रवृत्तेतंयज्ञीयमश्वमपहृत्यैंद्रोध्यानानिष्ठस्यकापिलस्यपृष्ठदेशेबबंध।पश्चाद्राजपुत्राःसागराअश्वान्वेषणेच
लितास्तत्रदेशेकपिलसंनिधावश्वंदृष्ट्वंतस्ततोऽयमेवाऽश्वहर्ताचोरोऽस्तीत्यूचुः। ततोमुनिनाशापेनभस्मीकृताइतिकथापुराणांतरेप्रसिद्धा ॥ १० ॥ असमंजोद्वितीयोराजपुत्रः सापत्नभ्रातॄणां

नारदउवाच ॥ श्रुतंपृथिव्युपाख्यानमतीवसुमनोहरम् ॥ गंगोपाख्यानमधुनावदवेदविदांवर ॥ १ ॥ भारतेभारतीशापात्साजगामसुरेश्वरी ॥ विष्णु
स्वरूपापरमास्वयंविष्णुपदीतिच ॥ २ ॥ कथंकुत्रयुगेकेनप्रार्थिताप्रेरितापुरा ॥ तत्क्रमंश्रोतुमिच्छामिपापघ्नंपुण्यदंशुभम् ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
राजराजेश्वरःश्रीमान्सगरःसूर्यवंशजः ॥ तस्यभार्याचवैदर्भीशैब्याचद्वेमनोहरे ॥४॥ तत्पत्न्यामेकपुत्रश्चबभूवसुमनोहरः ॥ असमंजइतिख्यातःशैब्या
यांकुलवर्धनः ॥ ५ ॥ अन्याचाऽऽराधयामासशंकरंपुत्रकामुकी ॥ बभूवगर्भस्तस्याश्चहरस्यचवरेणह ॥ ६ ॥ गतेशताब्देपूर्णेचमांसपिंडंसुषावसा ॥ तं
दृष्ट्वासाशिवंध्यात्वारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ७ ॥ शंभुर्ब्राह्मणरूपेणतत्समीपंजगामह ॥ चकारसंविभज्यैतत्पिंडंषष्टिसहस्रधा ॥ ८ ॥ सर्वेबभूवुःपुत्राश्चमहाब
लपराक्रमाः ॥ ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडप्रभामुष्टकलेवराः ॥ ९ ॥ कपिलस्यमुनेःशापाद्बभूवुर्भस्मसाच्चते ॥ राजारुरोदतच्छ्रुत्वाजगामगहनेवने ॥ १० ॥ त
पश्चकाराऽसमंजोगंगानयनकारणात् ॥ लक्षवर्षंतपस्तप्त्वाममारकालयोगतः ॥ ११ ॥ अंशुमांस्तस्यतनयोगंगानयनकारणात् ॥ तपःकृत्वालक्षवर्षंम
मारकालयोगतः ॥१२॥ भगीरथस्तस्यपुत्रोमहाभागवतःसुधीः ॥ वैष्णवोविष्णुभक्तश्चगुणवानजरामरः ॥१३॥ तपःकृत्वालक्षवर्षंगंगानयनकारणात् ॥
ददर्शकृष्णंग्रीष्मस्थसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ १४ ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तंकिशोरंगोपवेषिणम् ॥ गोपालसुंदरीरूपंभक्तानुग्रहरूपिणम् ॥ १५ ॥ स्वेच्छामयंपरं
ब्रह्मपरिपूर्णतमंप्रभुम् ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैश्चस्तुतंमुनिगणैर्नुतम् ॥१६॥ निर्लिप्तंसाक्षिरूपंचनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यंभक्तानुग्रहकारणम्
॥ १७ ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानंरत्नभूषणभूषितम् ॥ तुष्टावदृष्ट्वानृपतिःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥१८॥ लीलयाचवरंप्रापवांछितंवंशतारणम् ॥ कृत्वाचस्तवनंदि
व्यंपुलकांकितविग्रहः ॥ १९ ॥

शापदग्धानामुद्धारार्थंगंगानयनोद्देशेनतपश्चकारेत्यर्थः ॥ ११ ॥ तत्पुत्रोंशुमानप्येवंममारेत्याह । अंशुमानिति ॥१२॥ १३ ॥ १४ ॥ गोपालसुंदरीरूपमिति ॥ कदाचिदाद्याललितापुं
रूपाकृष्णविग्रहेतितंत्रराजेऽस्याऽवतारस्यस्पष्टत्वात् ॥ ध्यानंचतंत्रांतरेस्पष्टमेव ॥ गोपालसुंदर्याःरूपम् । गोलोकेअधिष्ठात्रीदेवतामुख्यत्वेनगोपालसुंदर्येवसृष्टेरादौमूलप्रकृतेर्गोपालसुंदरीउ
त्पन्ना ॥ ततोन्याःशक्तयस्तत एवाऽस्मिन्भागवतेगोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णस्यपुनःपुनर्महिमाप्रोच्यतेइतिबोध्यम् ॥ सर्वविषधारीश्रीकृष्णोगोपालसुंदरी ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रकृतेःपरमि
तिवास्तविकात्मरूपेणवर्णनम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ दर्शनोत्तरंस्तवनंकृत्वावांछितंवंशतारणंवरंत्वत्पूर्वजोद्धारार्थंगंगांददामीत्येवंरूपंप्रापेत्यन्वयः ॥ १९ ॥

इत्थंगोपालसुदरीरूपः श्रीकृष्णोवरंदत्त्वागंगांयदुक्तवांस्तदाह ॥ श्रीभगवानुवाच भारतंभारतीशापादिति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥२६ ॥ किंचिदिति ॥ पुण्याह दिवसस्नानजंफलंदेदायर्तिकाचिदेवबुद्धेरविषयत्वाद्वदंतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ संकल्पंस्नानसंकल्पजन्यंफलमित्यर्थः ॥ २८ ॥ संकल्परहितमुसलस्नानतोयत्फलंपूर्वोक्तंतस्माद्दशगुणंसंकल्पपुरःसर स्नानतोभवतीत्यर्थः ॥२९॥३०॥ अक्षयायामक्षय्यनवम्याम्॥३१॥स्नानफलमुक्त्वादानफलमाह।सामान्यदिवसेति॥शतगुणोपेतम्॥सामान्यदिवसस्नानाच्छतगुणंगंगातीरेदानात्फलंभवती

श्रीभगवानुवाच ॥ भारतंभारतीशापाद्गच्छशीघ्रंसुरेश्वरि॥सगरस्यसुतान्सर्वान्पूतान्कुरुममाऽऽज्ञया ॥२०॥ त्वत्स्पर्शवायुनापूतायास्यंतिममंदिरम् ॥ विभ्रतोममर्तीश्चदिव्यस्यंदनगामिनः ॥ २१ ॥ मत्पार्षदाभविष्यंतिसर्वकालंनिरामयाः ॥ समुच्छिद्यकर्मभोगान्कृताञ्जन्मनिजन्मनि ॥ २२ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंभारतेयत्कृतंनृभिः ॥ गंगायावातस्पर्शेननश्यतीतिश्रुतौश्रुतम् ॥२३॥ स्पर्शनाद्दर्शनाद्देव्याःपुण्यंदशगुणंततः ॥ मौसलस्नानमात्रेणसामान्यदिवसेनृणाम् ॥२४॥ शतकोटिजन्मपापंनश्यतीतिश्रुतौश्रुतम्॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ २५ ॥ जन्मसंख्यार्जितान्येवकामतोऽपिकृतानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यंतिमौसलस्नानतोनृणाम् ॥२६॥ पुण्याहस्नानतःपुण्यंवेदानैववदंतिच॥किंचिद्वदंतितेविप्रफलमेवयथागमम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्याश्चसर्वंनैववदंतिच ॥ सामान्यदिवसस्नानसंकल्पंशृणुसुंदरि॥२८॥पुण्यंदशगुणंचैवमौसलस्नानतःपरम्॥ ततस्त्रिंशद्गुणंपुण्यंरविसंक्रमणेदिने ॥ २९ ॥ अमायांचाऽपितत्तुल्यंद्विगुणंदक्षिणायने ॥ ततोदशगुणंपुण्यंनराणामुत्तरायणे ॥३०॥चातुर्मास्यांपौर्णमास्यामनंतंपुण्यमेवच॥अक्षयायांचतत्तुल्यंचैतद्वेदेनिरूपितम् ॥३१॥ असंख्यपुण्यफलदमेतेषुस्नानदानकम्॥सामान्यदिवसस्नानाद्दानाच्छतगुणंफलम् ॥ ३२ ॥ मन्वंतराद्यायांतिथौयुगाद्यायांतथैवच ॥ माघस्यासितसप्तम्यांभीष्माष्टम्यांतथैवच ॥३३॥ अथाप्यशोकाष्टम्यांचनवम्यांचतथाहरेः॥ततोऽपिद्विगुणंपुण्यंनंदायांतवदुर्लभम्॥ ३४ ॥ दशहरादशम्यांतुयुगाद्यादिसमंफलम्॥नंदासमंचवारुण्यांमहत्पूर्वेचतुर्गुणम् ॥३५॥ ततश्चतुर्गुणंपुण्यंद्विमहत्पूर्वकेसति ॥ पुण्यंकोटिगुणंचैवसामान्यस्नानतोऽपियत् ॥३६॥ चंद्रोपरागसमयेसूर्येदशगुणंततः ॥ पुण्यमर्धोदयेकालेततःशतगुणंफलम्॥३७॥इत्येवमुक्त्वादेवेशोविररामतयोःपुरः॥तमुवाचततोगंगाभक्तिनम्रात्मकंधरा ॥३८॥ गंगोवाच॥यामिचेद्भारतंनाथभारतीशापतःपुरा ॥ तवाऽऽज्ञयाचराजेंद्रतपसाचैवसांप्रतम् ॥ ३९ ॥ दास्यंतिपापिनोमह्यंपापानियानिकानिच ॥ तानिमेकेननश्यंतितमुपायंवदप्रभो॥४०॥कतिकालंपरिमितंस्थातिर्मेतत्रभारते॥कदायास्यामिदेवेशतद्विष्णोःपरमंपदम्॥४१॥

त्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ हरेर्नवम्यांरामनवम्यां नंदायांवेति तवदशहरायांयानंदाप्रतिपत्तिथिस्तस्यामित्यर्थः ॥ ३४ ॥ नंदापूर्वोक्तामहत्पूर्वेपुंलिंगमार्षम् ॥ महावारुण्यामित्यर्थः ॥ ३५ ॥ द्विमहत्पूर्वकेसतीति ॥ द्विमहच्छब्दपूर्वकत्वेवारुणीशब्दस्यसतीत्यर्थः ॥ तेनमहामहावारुणीतिसिद्धम् ॥ ३६ ॥ चंद्रोपरागसमयेसामान्यस्नानफलात्पूर्वोक्तात्कोटिगुणंफलंभवतीत्यर्थः ॥ सूर्येसूर्यग्रहेचंद्रग्रहणाद्दशगुणमित्यर्थः ॥ ततःसूर्यग्रहफलात् ॥ ३७ ॥ तयोर्गंगाभगीरथयोः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

ममान्यद्वांछितमिति ॥ भूतलेममपतिःकोवाभविष्यतीत्येतद्रूपंवाछितंलज्जयावक्तुंनशक्नोमीतिभावः ॥४२॥४३॥ विदग्धाया विरहिण्याः ॥ ४४ ॥ सौभाग्यामुख्येत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥
॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ प्रकृतेर्मूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्याभक्तस्यसंस्पर्शादित्यर्थः ॥५१॥ पापिनांसहस्राणांशवानांस्पर्शेनचयत्पापंत्वयिभविष्यतितदपितन्मंत्रोपासकस्नानात्तस्यामूलप्र
कृतेर्भुवनेश्वर्यामंत्रामायाबीजप्रभृतयस्तदुपासकस्यस्नानात्तदघंनंक्ष्यतीत्यर्थः।तदुक्तंमुंडमालायां ॥ मदंशाश्चैवयेभूतास्तेशैवानात्रसंशयः ॥ त्वदंशाश्चैवशाक्ताश्चसत्यंवैगिरिनंदिनीति॥५२॥

ममाऽन्यद्वांछितंयद्यत्सर्वंजानासिसर्ववित् ॥ सर्वांतरात्मन्सर्वज्ञतदुपायंवदप्रभो ॥ ४२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ जानामिवांछितंगंगेतवसर्वंसुरेश्वरि॥पतिस्ते
द्रवरूपायालवणोदोभविष्यति ॥४३॥ सममांशस्वरूपश्चत्वंचलक्ष्मीस्वरूपिणी ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुणवान्भुवि॥४४॥ यावत्यःसंतिनद्यश्चभा
रत्याद्याश्चभारते ॥ सौभाग्यात्वंचतास्वेवलवणोदस्यसौरते॥४५॥अद्यप्रभृतिदेवेशिकलेःपंचसहस्रकम्॥वर्षंस्थितिस्तेभारत्याःशापेनभारतेभुवि ॥४६॥
नित्यंत्वमब्धिनासार्धंकरिष्यसिरहोरतिम् ॥ त्वमेवरसिकादेविरसिकेंद्रेणसंयुता ॥ ४७ ॥ त्वांस्तोष्यंतिचस्तोत्रेणभगीरथकृतेनच ॥ भारतस्थाजनाःस
र्वेपूजयिष्यंतिभक्तितः ॥ ४८ ॥ कण्वशाखोक्तध्यानेनध्यात्वात्वांपूजयिष्यति ॥ यःस्तौतिप्रणमेन्नित्यंसोऽश्वमेधफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ गंगागंगेतियोब्रू
याद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ५० ॥ सहस्रपापिनांस्नानाद्यत्पापंतेभविष्यति ॥ प्रकृतेर्भक्तसंस्पर्शादेवतद्धिवि
नंक्ष्यति ॥५१॥ पापिनांतुसहस्राणांशवस्पर्शेनयत्त्वयि ॥ तन्मंत्रोपासकस्नानात्तदघंचविनंक्ष्यति ॥५२॥ तत्रैवत्वमधिष्ठानंकरिष्यस्यघमोचनम् ॥ सा
र्धंसरिद्भिःश्रेष्ठाभिःसरस्वत्यादिभिःशुभे ॥ ५३ ॥ तत्तुतीर्थंभवेत्सद्योयत्रतद्गुणकीर्तनम् ॥ त्वद्रेणुस्पर्शमात्रेणपूतोभवतिपातकी ॥ ५४ ॥ रेणुप्रमाणवर्षं
चदेवीलोकेवसेद्ध्रुवम् ॥ ज्ञानेनत्वयियेभक्त्यामन्नामस्मृतिपूर्वकम् ॥५५॥ समुत्सृजंतिप्राणांश्चतेगच्छंतिहरेःपदम् ॥ पार्षदप्रवरास्तेचभविष्यंतिहरेश्चि
रम् ॥ ५६ ॥ लयंप्राकृतिकंतेचद्रक्ष्यंतिचाऽप्यसंख्यकम् ॥ मृतस्यबहुपुण्येनतच्छवंत्वयिविन्यसेत् ॥५७॥ प्रयातिसचवैकुंठंयावदस्थःस्थितिस्त्वयि ॥
कायव्यूहंततःकृत्वाभोजयित्वास्वकर्मकम् ॥ ५८ ॥ तस्मैददामिसारूप्यंकरोमितंचपार्षदम् ॥ अज्ञानीत्वज्जलस्पर्शाद्यदिप्राणान्समुत्सृजेत् ॥
॥ ५९ ॥तस्मैददामिसालोक्यंकरोमितंचपार्षदम् ॥ अन्यत्रवात्यजेत्प्राणांस्त्वन्नामस्मृतिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ तस्मैददामिसालोक्यंयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥
अन्यत्रवात्यजेत्प्राणांस्त्वन्नामस्मृतिपूर्वकम् ॥ ६१ ॥ तस्मैददामिसारूप्यमसंख्यंप्राकृतंलयम् ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणयानेनसहपार्षदैः ॥ ६२ ॥ सद्यःप्र
यातिगोलोकंममतुल्योभवेद्ध्रुवम् ॥ तीर्थेप्यतीर्थेमरणेविशेषोनास्तिकश्चन ॥ ६३ ॥

॥ ५३ ॥ तद्गुणकीर्तनंमूलप्रकृतिगुणकीर्तनमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ देवीलोकेमणिद्वीपेतृतीयस्कंधोक्ते ॥५५॥५६॥५७॥ कायव्यूहमनेकंदेहम् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ पूर्वत्रनामस्मृतिर्यथा
कथंचित् ॥ द्वितीयवचनेतुभक्तिपूर्विकाततोविशेषः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मन्मंत्रोपासकानांतुतवनोपयोगःकिंतु तेस्वयमेवपूताअतएवपापिसंबंधजन्यंत्वयिविद्यमानंपापंतेऽपहरंतीतिपूर्वमुक्तं
नविस्मर्तव्यमित्यभिप्रायेणाऽऽह । तीर्थेऽप्यतीर्थइति ॥ ६३ ॥

मन्मंत्रोपासकानामितिगोपालसुंदरीमंत्रोपासकानामित्यर्थः ॥ इदमुपलक्षणंशैवशाक्तब्रह्मनिष्ठगाणपत्यसौरभक्तानामपि॥तदुक्तंमुंडमालायाम् ॥ राजानमाश्रितानांतुचौराद्यावशगायथा॥
तथैवदेवीभक्तानांकामक्रोधादिशत्रवः ॥ राजचिह्नांकितंदृष्ट्वासामंताःपर्युपासते ॥ देवीभक्त्यंकितंदृष्ट्वाब्रह्माद्याःसमुपासते ॥ यमेनाऽपिस्वदूतास्तुशप्ताअतिभयेनच ॥ शाक्तेषुदेवीभक्तेषुन
वोदृष्टिःपतत्विति ॥ शाक्तास्तुसर्वतीर्थानिपुनंतिनिजवैभवादिति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ कौथुमोक्तेनकौथुमिशाखोक्तेन ॥ ६९ ॥ ७० ॥७१ ॥ वह्निमग्निहोत्रस्थितम्
॥ ७२ ॥ ७३ ॥ शौचायशुद्ध्यर्थमित्यर्थः । लक्ष्मीप्राप्त्यर्थंविष्णुंपूजयेदित्यर्थः ॥ मुक्तिसिद्धयेमोक्षार्थंशिवांमूलप्रकृतिंदेवींपूजयेदित्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके

मन्मंत्रोपासकानांतुनित्यंनैवेद्यभोजिनाम् ॥ पूतंकर्तुंसशक्तोहिलीलयाभुवनत्रयम् ॥ ६४ ॥ रत्नेंद्रसारयानेनगोलोकंसंप्रयांतिच ॥ मद्भक्ताबांधवायेषांते
ऽपिपश्वादयोपिहि ॥ ६५ ॥ प्रयांतिरत्नयानेनगोलोकंचाऽतिदुर्लभम् ॥ यत्रयत्रस्मृतास्तेचज्ञानेनज्ञानिनःसति ॥ ६६ ॥ जीवन्मुक्ताश्वतेपूतामद्भक्तेः
संविधानतः ॥ इत्युक्त्वाश्रीहरिस्तांचप्रत्युवाचभगीरथम् ॥ ६७ ॥ स्तुहिगंगामिमांभक्त्यापूजांचकुरुसांप्रतम् ॥ भगीरथस्तांतुष्टावपूजयामासभक्तितः
॥ ६८ ॥ कौथुमोक्तेनध्यानेनस्तोत्रेणाऽपिपुनःपुनः ॥ प्रणनामचश्रीकृष्णंपरमात्मानमीश्वरम् ॥ ६९ ॥ भगीरथश्वगंगाचसोऽतर्धानंचकारह ॥
नारदउवाच ॥ केनध्यानेनस्तोत्रेणकेनपूजाक्रमेणच ॥ ७० ॥ पूजांचकारनृपतिर्वेदवेदविदांवर ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ स्नात्वानित्यक्रियांकृत्वाधृ
त्वाधौतेचवाससी ॥ ७१ ॥ संपूज्यदेवषट्कंचसंयतोभक्तिपूर्वकम् ॥ गणेशंचदिनेशंचवह्निंविष्णुंशिवंशिवाम् ॥ ७२ ॥ संपूज्यदेवषट्कंचसोऽधिकारी
चपूजने ॥ गणेशंविघ्ननाशायआरोग्यायदिवाकरम् ॥ ७३ ॥ वह्निंशौचायविष्णुंचलक्ष्म्यर्थंपूजयेन्नरः ॥ शिवंज्ञानायज्ञानेशंशिवांचमुक्तिसिद्धये ॥
॥ ७४ ॥ संपूज्यैतांल्लभेत्प्राज्ञोविपरीतमतोऽन्यथा ॥ दध्यावनेनध्यानेनतद्ध्यानंशृणुनारद ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेएकादशो
ऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ध्यानंचकण्वशाखोक्तंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ श्वेतपंकजवर्णाभांगंगांपापप्रणाशिनीम् ॥ १ ॥ कृष्णविग्रहसं
भूतांकृष्णतुल्यांपरांसतीम् ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ २ ॥ शरत्पूर्णेंदुशतकमृष्टशोभाकरांपराम् ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांशश्वत्सुस्थि
रयौवनाम् ॥ ३ ॥ नारायणप्रियांशांतांतत्सौभाग्यसमन्विताम् ॥ बिभ्रतींकबरीभारंमालतीमाल्यसंयुतम् ॥ ४ ॥ सिंदूरबिंदुललितंसार्धंचंदनबिंदु
भिः ॥ कस्तूरीपत्रकंगंडेनानाचित्रसमन्वितम् ॥ ५ ॥ पक्वबिंबविनिंद्याच्छचावोंष्ठपुटमुत्तमम् ॥ मुक्तापंक्तिप्रभामुष्टदंतपंक्तिमनोरमम् ॥ ६ ॥

नवमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ एकोनाशीतिपद्यैस्तुराधाकृष्णांगसंभवा ॥ गोलोकेप्रथमंगंगासमुद्भूतेतिचोच्यते ॥ १ ॥ नारायणोगंगायाध्यानंवदति । नारायणउवाच ध्यानामि
ति ॥ १ ॥ कृष्णविग्रहसंभूतांकृष्णशरीरोद्भवाम् ॥ इयंकथावक्ष्यमाणाध्यायेस्पष्टा ॥ २ ॥ इंदुशतकस्यमृष्टाशुद्धायाप्रभातस्याआकरांखनिम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ नानाचित्रसमन्वित
बिभ्रतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ बिंबफलंविनिंद्यंयस्यैतादृशमच्छंचावोंष्ठपुटंबिभ्रतीत्यर्थः ॥ मुक्तापंक्तिप्रभामुष्टाऽपहृतायया दंतपंक्त्या ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ रंभास्तंभोविनिंदितोययास्वकीयोरुद्वयशोभयेतिशेषः ॥ पदपद्मयुगंवरंवस्त्रंतत्पर्यंतंबिभ्रतीतिशेषः ॥ ८ ॥ रत्नपादुकेत्यारभ्यसर्वभोगदमित्येतत्पर्यंतंपादपद्मस्यविशेषणानि ॥
यावकंपादभूषणंतत्सहितम् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपचाराणिदत्त्वेत्यन्वयः ॥ नपुंसकत्वमार्षम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शिवसंगीतेति ॥ इदंसर्वमनुपदो
क्तकथायांस्पष्टीभविष्यति ॥ शिवसंगीतेनसंमुग्धोमोहितोयःश्रीकृष्णस्तस्यांगसमुद्भवांराधांगद्रवेणसंयुतांराधांगजलेनसंयुताम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ कार्तिक्यांपौर्णमास्यांराधामहोत्सवेय

सुचारुवक्रनयनंसकटाक्षंमनोहरम् ॥ कठिनंश्रीफलाकारंस्तनयुग्मंचबिभ्रतीम् ॥ ७ ॥ बृहच्छ्रोणिंसुकठिनांरंभास्तंभविनिंदिताम् ॥ स्थलपद्मप्रभामुष्ट
पदपद्मयुगंवरम् ॥ ८ ॥ रत्नपादुकसंयुक्तंकुंकुमाक्तंसयावकम् ॥ देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणारुणम् ॥ ९ ॥ सुरसिद्धमुनींद्रैश्चदत्तार्घसंयुतंसदा ॥ त
पस्विमौलिनिकरभ्रमरश्रेणिसंयुतम् ॥ १० ॥ मुक्तिप्रदंमुमुक्षूणांकामिनांसर्वभोगदम् ॥ वरांवरेण्यांवरदांभक्तानुग्रहकारिणीम् ॥ ११ ॥ श्रीविष्णोःप
ददात्रींचभजेविष्णुपदींसतीम् ॥ इत्यनेनैवध्यानेनध्यात्वात्रिपथगांशुभाम् ॥ १२ ॥ दत्त्वासंपूजयेद्ब्रह्मन्नुपचाराणिषोडश ॥ आसनंपाद्यमर्घंचस्नानी
यंचाऽनुलेपनम् ॥ १३ ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंतांबूलंशीतलंजलम् ॥ वसनंभूषणंमाल्यंगंधमाचमनीयकम् ॥ १४ ॥ मनोहरंसुतल्पंचदेयान्येतानिषोड
श ॥ दत्त्वाभक्त्याचप्रणमेत्संस्तूयसंपुटांजलिः ॥ १५ ॥ संपूज्यैवंप्रकारेणसोऽश्वमेधफलंलभेत् ॥ नारदउवाच ॥ श्रोतुमिच्छामिदेवेशलक्ष्मीकांतज
गत्पते ॥ १६ ॥ विष्णोर्विष्णुपदीस्तोत्रंपापघ्नंपुण्यकारकम् ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिपापघ्नंपुण्यकारणम् ॥ १७ ॥ शिवसंगीत
संमुग्धश्रीकृष्णांगसमुद्भवाम् ॥ राधांगद्रवसंयुक्तांतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ १८ ॥ यज्जन्मसृष्टेरादौचगोलोकेरासमंडले ॥ सन्निधानेशंकरस्यतांगंगांप्रण
माम्यहम् ॥ १९ ॥ गोपैर्गोपीभिराकीर्णेशुभेराधामहोत्सवे ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांचतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २० ॥ कोटियोजनविस्तीर्णादैर्घ्येलक्षगुणात
तः ॥ समावृतायागोलोकंतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २१ ॥ षष्टिलक्षयोजनायाततोदैर्घ्येचतुर्गुणा ॥ समावृतायावैकुंठेतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २२ ॥
त्रिंशल्लक्षयोजनायादैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृताब्रह्मलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २३ ॥ त्रिंशल्लक्षयोजनायादैर्घ्येचतुर्गुणाततः ॥ आवृताशिवलोके
यातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २४ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येसप्तगुणाततः ॥ आवृताध्रुवलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २५ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णादैर्घ्ये
पंचगुणाततः ॥ आवृताचंद्रलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २६ ॥ षष्टिसहस्रयोजनायादैर्घ्येदशगुणाततः ॥ आवृतासूर्यलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहम्
॥ २७ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृतायातपोलोकेतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २८ ॥

जन्मप्रथमतोऽभूदितिपूर्वानुवृत्त्यायोजनीयम् ॥ २० ॥ कोटियोजनेति ॥ अतिदीर्घातिविस्तृतेत्येवतात्पर्यंबोध्यम् ॥ नतुतावद्योजनदीर्घविस्तृतत्वे असंभवात् ॥ एवमेवोत्तरत्राऽपि ॥
ग्रंथार्थस्तुस्पष्टएव ॥ २१ ॥ आयामेनषाष्टिलक्षयोजनेत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्रबोध्यम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥ अथनारायणेउपरतेप्रथमंगंगायाजन्मगोलोकेकार्तिक्यांपू
र्णिमायांश्रीगोपालसुंदरीरूपकृष्णशरीरात्कथंजातामित्यादिकंपृच्छाति । नारदउवाच ॥ कथंगंगात्रिपथगेति ॥ ४५ ॥ तत्रस्थास्तल्लोकस्थाः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ऊषुःसंपूज्यस्थि

सहस्रयोजनायामादैर्घ्येदशगुणाततः ॥ आवृताजनलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ २९ ॥ दशलक्षयोजनायादैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृतायामहर्लो
केतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ ३० ॥ सहस्रयोजनायामादैर्घ्येशतगुणाततः ॥ आवृतायाचकैलासेतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ ३१ ॥ शतयोजनविस्तीर्णादै
र्घ्येदशगुणाततः ॥ मंदाकिनीयेंद्रलोकेतांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ ३२ ॥ पातालेभोगवतीचैवविस्तीर्णादशयोजना ॥ ततोदशगुणादैर्घ्येतांगंगांप्रणमाम्य
हम् ॥ ३३ ॥ क्रोशैकमात्रविस्तीर्णाततःक्षीणाचकुत्रचित् ॥ क्षितौचाऽलकनंदायातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ ३४ ॥ सत्येयाक्षीरवर्णाचत्रेतायामिंदुस
न्निभा ॥ द्वापरेचंदनाभायातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥ ३५ ॥ जलप्रभाकलौयाचनाऽन्यत्रपृथिवीतले ॥ स्वर्गेचनित्यंक्षीराभातांगंगांप्रणमाम्यहम् ॥
॥ ३६ ॥ यत्तोयकणिकास्पर्शेपापिनांज्ञानसंभवः ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंकोटिजन्मार्जितंदहेत् ॥ ३७ ॥ इत्येवंकथिताब्रह्मन्गंगापद्यैकविंशतिः ॥ स्तोत्र
रूपंचपरमंपापघ्नंपुण्यजीवनम् ॥ ३८ ॥ नित्यंयोहिपठेद्भक्त्यासंपूज्यचसुरेश्वरीम् ॥ सोऽश्वमेधफलंनित्यंलभतेनाऽत्रसंशयः ॥ ३९ ॥ अपुत्रोलभते
पुत्रंभार्याहीनोलभेत्स्त्रियम् ॥ रोगात्प्रमुच्यतेरोगीबंधान्मुक्तोभवेद्ध्रुवम् ॥४०॥ अस्पष्टकीर्तिःसुयशामूर्खोभवतिपंडितः ॥ यःपठेत्प्रातरुत्थायगंगास्तो
त्रमिदंशुभम् ॥ ४१ ॥ शुभंभवेच्चदुःस्वप्नेगंगास्नानफलंलभेत् ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ स्तोत्रेणाऽनेनगंगांचस्तुत्वाचैवभगीरथः ॥ ४२ ॥ जगामतांगृ
हीत्वाचयत्रनष्टाश्चसागराः ॥ वैकुंठंतेययुस्तूर्णंगंगायाःस्पर्शवायुना ॥ ४३ ॥ भगीरथेनसानीतातेनभागीरथीस्मृता ॥ इत्येवंकथितंसर्वंगंगोपाख्यानमु
त्तमम् ॥ ४४ ॥ पुण्यदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ कथंगंगात्रिपथगाजाताभुवनपावनी ॥ ४५ ॥ कुत्रवाकेनविधिनातत्स
र्वंवदमेप्रभो ॥ तत्रस्थाश्चजनायेयेतेचकिंचक्रुरुत्तमम् ॥ ४६ ॥ एतत्सर्वंतुविस्तीर्णंकृत्वावक्तुमिहाऽर्हसि ॥ नारायणउवाच ॥ कार्तिक्यांपूर्णिमायांतु
राधायाःसुमहोत्सवः ॥४७॥ कृष्णःसंपूज्यतांराधामुवासरासमंडले ॥ कृष्णेनपूजितांतांतुसंपूज्यहृष्टमानसाः ॥ ४८ ॥ ऊषुर्ब्रह्मादयःसर्वेऋषयःशौनका
दयः ॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णसंगीताचसरस्वती ॥ ४९ ॥ जगौसुंदरतालेनवीणयाचमनोहरम्॥तुष्टोब्रह्माददौतस्यैरत्नेंद्रसारहारकम् ॥५०॥शिवोमणींद्रसारं
तुसर्वब्रह्मांडदुर्लभम्॥कृष्णःकौस्तुभरत्नंचसर्वरत्नात्परंवरम्॥५१॥अमूल्यरत्ननिर्माणंहारसारंचराधिका॥नारायणश्चभगवान्ददौमालांमनोहराम् ॥५२॥

ताइत्यर्थः ॥ कृष्णसंगीताकृष्णसंबंधिनीसंगीतशास्त्राधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ हारकंरत्नहारमित्यर्थः ॥ ५० ॥ मणिसारंसर्वोत्तमंमणिम् ॥ ५१ ॥ हारसारंहारश्रेष्ठम् ॥ ५२ ॥

विष्णुमायाब्रह्ममायामूलप्रकृतिर्मूलप्रकृतेःसाक्षादुद्भवान्मूलप्रकृतितिवम् ॥ ५३ ॥ ब्रह्मभक्तिंपरमात्मभक्तिंभवेप्रपंचे ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ कृष्णसंगीतंरासोल्लासस्यवर्णनंयस्मिंस्तादृशंगोपाल
सुंदर्यात्मककृष्णोद्देश्यकंसंगीतंगानामित्यर्थः ॥ एतस्यकृष्णस्यगोपालसुंदर्यात्मकत्वेनपूर्वमभिधानान्नवमस्कंधेसर्वत्रकृष्णशब्देनगोपालसुंदर्यात्मककृष्णस्यैवाऽत्रग्रहणमितिबोध्यम् ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ सर्वतीर्थमिति ॥ लोकोद्धारार्थंराधाकृष्णस्तीर्थरूपोजातइत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ अयमेववांछितोवरइत्यर्थः ॥ ६० ॥ सर्वात्माऽहमिति ॥ अहंसर्वात्मासर्वव्यापकोऽ
स्म्येव नकदाचिन्ममभवतांचवियोगोऽस्तितथेयंराधिकाशक्तिरपिसर्वव्यापिकाऽस्त्येवेतिनतयाऽपिभवतांवियोगोऽस्ति केवलमावयोर्देहेनैवभवतांवियोगोजातस्तत्रमिथ्यादेहेनकिंकर्तव्यंभव
तामस्ति नकिंचिदपीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ अथाऽपिममभक्तानांदर्शनार्थमन्मूर्तिरपेक्षितेतीच्छथयादि तदायन्मयोच्यतेतत्कर्तव्यमित्याह । मनवइति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ स्वयंविधातरिति ॥

अमूल्यरत्ननिर्माणंलक्ष्मीःकनककुंडलम् ॥ विष्णुमायाभगवतीमूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ ५३ ॥ दुर्गानारायणीशानाब्रह्मभक्तिंसुदुर्लभाम् ॥ धर्मबुद्धिंचध
र्मेश्वर्यशश्चविपुलंभवे ॥ ५४ ॥ वह्निशुद्धांशुकंवह्निर्वायुश्चमणिनूपुरान् ॥ एतस्मिन्नंतरेशंभुर्ब्रह्मणाप्रेरितोमुहुः ॥ ५५ ॥ जगौश्रीकृष्णसंगीतंरासोल्लासस
मन्वितम् ॥ मूर्छांप्रापुःसुराःसर्वेचित्रपुत्तलिकायथा ॥ ५६ ॥ कष्टेनचेतनांप्राप्यददृशूरासमंडले ॥ स्थलंसर्वंजलाकीर्णंराधाकृष्णविहीनकम् ॥ ५७ ॥
अत्युच्चैरुरुदुःसर्वेगोपागोप्यःसुराद्विजाः ॥ ध्यानेनब्रह्माबुबुधेसर्वतीर्थमभीप्सितम् ॥ ५८ ॥ गतश्चराधयासार्धंश्रीकृष्णोद्रवतामिति ॥ ततोब्रह्मादयःस
र्वेतुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥ ५९ ॥ स्वमूर्तिंदर्शयविभोवांछितंवरमेवनः ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रवाग्बभूवाऽशरीरिणी ॥ ६० ॥ तामेवशुश्रुवुःसर्वेसुव्यक्तांमधुरान्वि
ताम् ॥ सर्वात्माऽहमियंशक्तिर्भक्तानुग्रहविग्रहा ॥ ६१ ॥ ममाऽप्यस्याश्चदेहेनकर्तव्यंचकिमावयोः ॥ मनवोमानवाःसर्वेमुनयश्चैववैष्णवाः ॥ ६२ ॥ म
न्मंत्रपूतामांद्रष्टुमागमिष्यंतिमत्पदम् ॥ मूर्तिंद्रष्टुंचसुव्यक्तांयदीच्छथसुरेश्वराः ॥ ६३ ॥ करोतुशंभुस्तत्रैवंमदीयंवाक्यपालनम् ॥ स्वयंविधातस्त्वंब्रह्मन्ना
ज्ञांकुरुजगद्गुरुम् ॥ ६४ ॥ कर्तुंशास्त्रविशेषंचवेदांगंसुमनोहरम् ॥ अपूर्वमंत्रनिकरैःसर्वाभीष्टफलप्रदैः ॥ ६५ ॥ स्तोत्रैश्चनिकरैर्ध्यानैर्युतंपूजाविधिक्रमैः ॥
मन्मंत्रकवचस्तोत्रंकृत्वायत्नेनगोपनम् ॥ ६६ ॥ भवंतिविमुखायेनजनामांतत्करिष्यति ॥ सहस्रेषुशतेष्वेकोमन्मंत्रोपासकोभवेत् ॥ ६७ ॥ जनामन्मंत्रपूता
श्चगमिष्यंतिचमत्पदम् ॥ अन्यथानभविष्यंतिसर्वेगोलोकवासिनः ॥ ६८ ॥ निष्फलंभवितासर्वंब्रह्मांडंचैवब्रह्मणः ॥ जनाःपंचप्रकाराश्चयुक्ताःस्रष्टुंभवेभवे ॥ ६९ ॥

हेविधातस्त्वंजगद्गुरुंशिवंप्रत्याज्ञांकुरु ॥ ६४ ॥ किंविषयामितिचेत्तत्राह । कर्तुमिति ॥ शास्त्रंसात्वततंत्रमित्यर्थः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ भवंतीति ॥ येनगोपनेनजनाःपापिष्ठामयिविमुखाभ
विष्यंतितद्गोपनंकरिष्यतिकरोत्वित्यर्थः ॥ सर्वथागोपनेशास्त्रप्रणयनंव्यर्थमेवस्यादितिचेत्पुण्यवतांसाधूनामग्रेप्रकाशंकरोत्वित्यभिप्रायेणाह । सहस्रेष्विति ॥ ६७ ॥ अन्यथाममशास्त्रा
भावे ॥ ६८ ॥ ननुकेषांचिदग्रेप्रकाशनेऽपिपरंपरयासर्वत्रप्रकाशोभविष्यतिततश्चसर्वेऽपिगोलोकवासिनोभविष्यंतितदाब्रह्मांडंनिष्फलंप्राणिनामभावात्स्यादितिचेत्त्वंहेब्रह्मन्पंचप्रकारा
न्सात्विकादिभेदेननानाविधाञ्जनान्कुरु ॥ कर्मवशात्तदातेजनाःपापबाहुल्यात्प्रकाशमानमपितंत्रंनग्रहीष्यंति ततश्चनब्रह्मांडांतर्गतलोकानामभावेनब्रह्मांडंनिष्फलंस्यादित्यभिप्रायेणाह ।
निष्फलंचेति ॥ ६९ ॥

हेब्रह्मन्निदंमच्छास्त्रंकर्तुंशिवोयदिप्रतिज्ञांकरिष्यतितततोमन्मूर्तिंदर्शनंस्यादित्याह । इदंकर्तुमिति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२॥ स्वीकारमिति। गंगाजलंहस्तेगृहीत्वाशपथपुरःसरंप्रतिज्ञांकृतवानि त्यर्थः ॥ प्रतिज्ञास्वरूपमाह। संयुक्तमिति ॥ विष्णुमायायाराधायामत्रौघैःसहितंशास्त्रंविष्णुमंत्रविषयंवेदसारंवेदाविरुद्धंकरिष्यामीत्यर्थः ॥७३॥ गंगाजलेनशपथंकृत्वातत्कार्याकरणेमहा नर्थइतिदर्शयितुंशिवेनगंगाजलंगृहीतमित्यभिप्रायेणाऽऽह। गंगातोयमिति ॥ ७४ ॥ हेब्रह्मन्हेनारदेतिनारायणोक्तिः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ मुक्तिदीपंमुक्तिप्रकाशकंसात्वतंतंत्रमित्यर्थः ॥ ॥ ७७ ॥ सएवश्रीकृष्णएवद्रवरूपागंगेत्युच्यतइत्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ इतिश्रीदेवीभा॰तिलकेनवमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ षट्त्रिंशदधिकैःपद्यैःशतसंख्यैस्तुजाह्नवी ॥ नाराय

पृथिवीवासिनःकेचित्केचित्स्वर्गनिवासिनः ॥ इदंकर्तुंमहादेवःकरोतिदेवसंसदि ॥७०॥ प्रतिज्ञांसुदृढांसद्यस्ततोमूर्तिंचद्रक्ष्यति ॥ इत्येवमुक्त्वागगनेवि रराजसनातनः ॥ ७१ ॥ तच्छ्रुत्वाजगतांधातातमुवाचाशिवंमुदा ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाज्ञानेशोज्ञानिनांवरः ॥ ७२ ॥ गंगातोयंकरेकृत्वास्वीकारंचचकार सः ॥ संयुक्तंविष्णुमायायामंत्रौघैःशास्त्रमुत्तमम् ॥७३॥ वेदसारंकरिष्यामिप्रतिज्ञापालनायच ॥ गंगातोयमुपस्पृश्यमिथ्यायदिवदेज्जनः ॥ ७४ ॥ सया तिकालसूत्रंचयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ इत्युक्तेशंकरेब्रह्मन्गोलोकेसुरसंसदि॥ ७५ ॥आविर्बभूवश्रीकृष्णोराधयासहितस्ततः ॥ तंसुदृष्ट्वाचसंहृष्टास्तुष्टुवुःपुरु षोत्तमम् ॥ ७६ ॥ परमानंदपूर्णाश्चचक्रुश्चपुनरुत्सवम् ॥ कालेनशंभुर्भगवान्मुक्तिदीपंचकारसः ॥ ७७ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंसुगोप्यंचसुदुर्लभम् ॥ सएव द्रवरूपासागंगागोलोकसंभवा॥७८॥राधाकृष्णांगसंभूताभुक्तिमुक्तिफलप्रदा॥स्थानेस्थानेस्थापितासाकृष्णेनचपरात्मना॥७९॥ कृष्णस्वरूपापरमासर्व ब्रह्मांडपूजिता ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥ नारदउवाच ॥ कलेःपंचसहस्राब्देसमतीतेसुरेश्वर ॥ क्वगतासाम हाभागतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ भारतंभारतीशापात्समागत्येश्वरेच्छया ॥ जगामतत्रवैकुंठेशापांतेपुनरेवसा ॥ २ ॥ भारतीभा रतंत्यक्त्वातज्जगामहरेःपदम् ॥ पद्मावतीचशापांतेगंगासाचैवनारद ॥ ३ ॥ गंगासरस्वतीलक्ष्मीश्चैतास्तिस्रःप्रियाहरेः ॥ तुलसीसहिताब्रह्मंश्चतस्रःकीर्ति ताःश्रुतौ॥४॥नारदउवाच॥केनोपायेनसादेवीविष्णुपादाब्जसंभवा ॥ ब्रह्मकमंडलुस्थाचश्रुताशिवप्रियाचसा ॥५॥ बभूवसामुनिश्रेष्ठगंगानारायणप्रिया ॥ अहोकेनप्रकारेणतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥६॥ श्रीनारायणउवाच ॥पुराबभूवगोलोकेसागंगाद्रवरूपिणी ॥ राधाकृष्णांगसंभूतातदंशातत्स्वरूपिणी ॥ ७ ॥

णप्रियाजाताविस्तरादेतदुच्यते ॥ १ ॥ कलेःपंचसहस्रांतेभुवंत्यक्त्वावैकुंठेगंगागामिष्यतीत्युक्तंतत्रगोलोकोद्भवागंगागोलोकंविहायकिमितिवैकुंठेगमिष्यतीत्यभिप्रायेणपृच्छति। नारदउ वाच कलेरिति ॥ क्वगतेति ॥ वैकुंठेइतिपूर्वमुक्तमपितन्मोषणंकृत्वेयमुक्तिः ॥ १ ॥ २ ॥ पद्मावतीगंगाचोभेनद्यौवैकुंठेगतेइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ननुगोलोकंविहायकिमितिवैकुंठंगताइतिचे द्वैकुंठवासिनोनारायणस्ययतएताश्चतस्रःस्त्रियोभवंतिततइत्याह । गंगेति ॥ ४ ॥ तत्रगंगाकथंविष्णुपदाब्जान्निर्गताकथंवानारायणस्त्रीजाताब्रह्मणाकथंकमंडलौस्थापिताशिवेनकथंमस्तके धृतातत्सर्वंवर्णयेत्याह । नारदउवाच केनोपायेनेति ॥ शिवप्रियाशिववधूःकथंजाता ॥ ५ ॥ ६ ॥ तदंशाराधाकृष्णांशा ॥ ७ ॥

द्रवोजलंतत्स्वामिनी ॥ ८ ॥ तप्तकांचनेति ॥ पूर्वस्फटिकरूपत्वेनवर्णनंत्वतिशुद्धत्वाभिप्रायेण ॥ ९ ॥ सुपीनाकठिनाश्रोणिर्यस्याः ॥ सुनितंबयुगंबरंवस्त्रंयस्याः ॥ १० ॥ अथद्वितीयां तानांपदानांबिभ्रतीत्यनेनाऽन्वयः ॥ वंक्रिमंवामम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ द्रवरूपिणीगंगा मूर्तिंधृत्वाकृष्णसान्निधौकामातुरास्थितेतिसमुदायार्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

द्रवाधिष्ठातृदेवीयारूपेणाऽप्रतिमाभुवि ॥ नवयौवनसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ ८ ॥ शरन्मध्याह्नपद्मास्यासस्मितासुमनोहरा ॥ तप्तकांचनवर्णाभाशरच्चंद्रसमप्रभा ॥ ९ ॥ स्निग्धप्रभाऽतिसुस्निग्धाशुद्धसत्त्वस्वरूपिणी ॥ सुपीनकठिनश्रोणिःसुनितंबयुगंबरा ॥ १० ॥ पीनोन्नतंसुकठिनंस्तनयुग्मंसुवर्तुलम् ॥ सुचारुनेत्रयुगलंसुकटाक्षंसुवंक्रिमम् ॥ ११ ॥ वंक्रिमंकबरीभारंमालतीमाल्यसंयुतम् ॥ सिंदूरबिंदुललितंसार्धंचंदनबिंदुभिः ॥ १२ ॥ कस्तूरीपत्रिकायुक्तंगंडयुग्मंमनोरमम् ॥ बंधूककुसुमाकारमधरोष्ठंचसुंदरम् ॥ १३ ॥ पक्कदाडिमबीजाभदंतपंक्तिसमुज्ज्वलम् ॥ वाससीवह्निशुद्धेचनीवीयुक्तेचबिभ्रती ॥ १४ ॥ सासकामाकृष्णपार्श्वेसमुवासमुलज्जिता ॥ वाससामुखमाच्छाद्यलोचनाभ्यांविभोर्मुखम् ॥ १५ ॥ निमेषरहिताभ्यांचपिबंतीसततंमुदा ॥ प्रफुल्लवदनाहर्षान्नवसंगमलालसा ॥ १६ ॥ मूर्छिताप्रभुरूपेणपुलकांकितविग्रहा ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रविद्यमानाचराधिका ॥ १७ ॥ गोपीत्रिंशत्कोटियुक्ताकोटिचंद्रसमप्रभा ॥ कोपेनारक्तपद्मास्यारक्तपंकजलोचना ॥ १८ ॥ पीतचंपकवर्णाभागजेंद्रमंदगामिनी ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणनानाभूषणभूषिता ॥ १९ ॥ अमूल्यरत्नखचितममूल्यंवह्निशौचकम् ॥ पीतवस्त्रस्ययुगलंनीवीयुक्तंचबिभ्रती ॥ २० ॥ स्थलपद्मप्रभामुष्टंकोमलंचसुरंजितम् ॥ कृष्णदत्तार्घ्यसंयुक्तंविन्यसंतीपदांबुजम् ॥ २१ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानादवरुह्यसा ॥ सेव्यमानाचऋषिभिःश्वेतचामरवायुना ॥ २२ ॥ कस्तूरीबिंदुभिर्युक्तंचंदनेनसमन्वितम् ॥ दीप्तदीपप्रभाकारंसिंदूरबिंदुशोभितम् ॥ २३ ॥ दधतीभालमध्येचसीमंताधःस्थलोज्ज्वले ॥ पारिजातप्रसूनानांमालायुक्तंसुवंक्रिमम् ॥ ॥ २४ ॥ सुचारुकबरीभारंकंपयंतीसुकंपिता ॥ सुचारुरागसंयुक्तमोष्ठंकंपयतीरुषा ॥ २५ ॥ गत्वोवासकृष्णपार्श्वेरत्नसिंहासनेशुभे ॥ सखीनांचसमूहैश्चपरिपूर्णाविभोःप्रिया ॥ २६ ॥ तांदृष्ट्वाचसमुत्तस्थौकृष्णःसादरपूर्वकम् ॥ संभाष्यमधुरालापैःसस्मितश्चससंभ्रमः ॥ २७ ॥ प्रणेमुरतिसंत्रस्तागोपानम्रात्मकंधराः ॥ तुष्टुवुस्तेचभक्त्याचतुष्टावपरमेश्वरः ॥ २८ ॥ उत्थायगंगासहसास्तुतिंबहुचकारसा ॥ कुशलंपरिपप्रच्छभीताऽतिविनयेनच ॥ २९ ॥ नम्रभागस्थितात्रस्ताशुष्ककंठोष्ठतालुका ॥ ध्यानेनशरणायत्ताश्रीकृष्णचरणांबुजे ॥ ३० ॥ तांहृत्पद्मस्थितांकृष्णोभीतायैचाऽभयंददौ ॥ बभूवस्थिरचित्तासासर्वेश्वरवरेणच ॥ ३१ ॥ ऊर्ध्वसिंहासनस्थांचराधांगंगाददर्शसा ॥ सुस्निग्धांसुखदृश्यांचज्वलंतींब्रह्मतेजसा ॥ ३२ ॥

गंगांपत्नीमवलोक्यराधाकोपिताजातेत्याह । कोपेनेति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ नम्रभागोनीचस्थानम् ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

द्वादशवर्षवयोवतीकन्याचासावभिनवयौवनाचेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ महालक्ष्मींराधाम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥
कृष्णेनपूर्वकृतानपराधाननुवदति । दृष्टस्त्वामिति ॥ विरजानाम्नीकाचिद्गोपी ॥ ४६ ॥ देहंतत्याजेति ॥ राधात्रासादित्यर्थः ॥ ४७ ॥ कोटियोजनेति ॥ इयमुक्तिरतिशयदीर्घविस्तृततत्वे

असंख्यब्रह्मणःकर्त्रीमादिसृष्टेःसनातनीम् ॥ सदाद्वादशवर्षीयांकन्याभिनवयौवनाम् ॥३३॥ विश्ववृंदेनिरुपमांरूपेणचगुणेनच॥ शांतांकांतामनंतांतामाद्यंत
रहितांसतीम् ॥३४॥ शुभांसुभद्रांसुभगांस्वामिसौभाग्यसंयुताम् ॥ सौंदर्यसुंदरींश्रेष्ठांसर्वासुसुंदरीषुच ॥ ३५ ॥ कृष्णार्धांगांकृष्णसमांतेजसावयसात्विषा ॥
पूजितांचमहालक्ष्मींलक्ष्म्यालक्ष्मीश्वरेणच ॥ ३६ ॥ प्रच्छाद्यमानांप्रभयासभामीशस्यसुप्रभाम् ॥ सखीदत्तंचतांबूलंभुक्तवतींचदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ अ
जन्यांसर्वजननींधन्यांमान्यांचमानिनीम् ॥ कृष्णप्राणाधिदेवींचप्राणप्रियतमांरमाम् ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाराकेश्वरींतृप्तिंनजगामसुरेश्वरी ॥ निमेषरहिताभ्यां
चलोचनाभ्यांपपौचताम् ॥ ३९ ॥ एतस्मिन्नंतरेराधाजगदीशमुवाचसा ॥ वाचामधुरयाशांताविनीतासस्मितामुने ॥ ४० ॥ राधोवाच ॥ केयंप्राणे
शकल्याणीसस्मितात्वन्मुखांबुजम् ॥ पश्यंतीसस्मितंपार्श्वेसकामावक्रलोचना ॥ ४१ ॥ मूर्च्छांप्राप्नोतिरूपेणपुलकांकितविग्रहा ॥ वस्त्रेणमुखमाच्छा
द्यनिरीक्षंतीपुनःपुनः ॥ ४२ ॥ त्वंचाऽपितांसंनिरीक्ष्यसकामःसस्मितःसदा ॥ मयिजीवतिगोलोकेभूतादुर्वृत्तिरीदृशी ॥ ४३ ॥ त्वमेवचैवदुर्वृत्तंवारंवारं
करोषिच ॥ क्षमांकरोमिप्रेम्णाचस्त्रीजातिःस्निग्धमानसा ॥ ४४ ॥ संगृह्येमांप्रियामिष्टांगोलोकाद्गच्छलंपट ॥ अन्यथानहितेभद्रंभविष्यतिव्रजेश्वर ॥
॥ ४५ ॥ दृष्टस्त्वंविरजायुक्तोमयाचंदनकानने ॥ क्षमाकृतामयापूर्वंसखीनांवचनादहो ॥ ४६ ॥ त्वयामच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंपुरा ॥ देहंतत्या
जविरजानदीरूपाबभूवसा ॥ ४७ ॥ कोटियोजनविस्तीर्णाततोदैर्घ्येचतुर्गुणा ॥ अद्याऽपिविद्यमानासातवसत्कीर्तिरूपिणी ॥ ४८ ॥ गृहंमयिगतायांच
पुनर्गत्वातदंतिके ॥ उच्चैरुरोदविरजेविरजेचेतिसंस्मरन् ॥ ४९ ॥ तदातोयात्समुत्थायसायोगात्सिद्धयोगिनी ॥ सालंकारामूर्तिमतीददौतुभ्यंचद
र्शनम् ॥ ५० ॥ ततस्तांचसमाक्षिप्यवीर्याधानंकृतंत्वया ॥ ततोबभूवुस्तस्यांचसमुद्राःसप्तएवच ॥ ५१ ॥ दृष्टस्त्वंशोभयागोप्यायुक्तश्चंपककानने ॥
सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया ॥ ५२ ॥ शोभादेहंपरित्यज्यजगामचंद्रमंडले ॥ ततस्तस्याःशरीरंचस्निग्धंतेजोबभूवह ॥ ५३ ॥ संविभज्यत्व
याद्दत्तंहृदयेनविदूयता ॥ रत्नायकिंचित्स्वर्णायकिंचिन्मणिवरायच ॥ ५४ ॥ किंचित्स्त्रीणांमुखाब्जेभ्यःकिंचिद्राज्ञेचकिंचन ॥ किंचित्किसलयेभ्यश्चपु
ष्पेभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ ५५ ॥ किंचित्फलेभ्यःपक्वेभ्यःसस्येभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ नृपदेवगृहेभ्यश्चसंस्कृतेभ्यश्चकिंचन ॥ ५६ ॥

एव नतुतावत्प्रमाणदीर्घविस्तृतत्वेतात्पर्यम् ॥ ४८ ॥ तदंतिकेविरजानदीसमीपेत्वंपुनर्गत्वेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ समाक्षिप्यआकृष्यमिथुनीभूय ॥ सप्तसमुद्रास्तदधिष्ठातारःपुरुषाः
॥ ५१ ॥ द्वितीयमपराधमाह । दृष्टस्त्वमिति ॥ ५२ ॥ स्निग्धंशीतलंकोमलंवा ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

तृतीयमपराधमाह। दृष्टस्त्वमिति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ चतुर्थमपराधमाह। शांतीति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥६७॥ मयिराधिकायाम् ॥६८॥६९॥
पंचममपराधमाह । मयापूर्वमिति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिपूर्वजातंसत्यंवानवेतिस्मर ॥ ७२ ॥ गृहीतंमयेतिशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ स्वजलंपूर्वमुत्प

किंचिन्नूतनपत्रेभ्योदुग्धेभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ दृष्टस्त्वंप्रभयागोप्यायुक्तोवृंदावनेवने ॥ ५७॥ सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया॥ प्रभादेहंपरित्यज्य
जगामसूर्यमंडले ॥५८॥ ततस्तस्याःशरीरंचतीव्रंतेजोबभूवह ॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णाप्ररुदतापुरा ॥ ५९ ॥ विसृष्टंचक्षुषोःकृष्णलज्जयामद्भयेनच ॥
हुताशनायकिंचिच्चयक्षेभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ ६० ॥ किंचित्पुरुषसिंहेभ्योदेवेभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ किंचिद्विष्णुजनेभ्यश्चनागेभ्योऽपिचकिंचन ॥६१॥ ब्रा
ह्मणेभ्योमुनिभ्यश्चतपस्विभ्यश्चकिंचन ॥ स्त्रीभ्यःसौभाग्ययुक्ताभ्योयशस्विभ्यश्चकिंचन ॥६२॥ तत्तुदत्त्वाचसर्वेभ्यःपूर्वंप्ररुदितंत्वया ॥ शांतिगोप्यायु
तस्त्वंचदृष्टोऽसिरासमंडले ॥ ६३ ॥वसंतेपुष्पशय्यायांमाल्यवांश्चंदनोक्षितः ॥ रत्नप्रदीपैर्युक्तेचरत्ननिर्माणमंदिरे ॥ ६४ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्योरत्नभूषितया
सह ॥ तयादत्तंचतांबूलंभुक्तवांश्चपुराविभो ॥६५॥ सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया ॥ शांतिर्देहंपरित्यज्यभियालीनात्वयिप्रभो ॥ ६६ ॥ ततस्त
स्याःशरीरंचगुणश्रेष्ठंबभूवह ॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णाप्ररुदतापुरा ॥ ६७॥ विश्वेतुविपिनेकिंचिद्ब्रह्मणेचमयिप्रभो ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपायैकिंचिल्लक्ष्म्यै
पुराविभो ॥६८॥ त्वन्मंत्रोपासकेभ्यश्चशाक्तेभ्यश्चाऽपिकिंचन ॥ तपस्विभ्यश्चधर्मायधर्मिष्ठेभ्यश्चकिंचन ॥६९॥ मयापूर्वंचत्वंदृष्टोगोप्याचक्षमयासह॥
सुवेषयुक्तोमालावान्गंधचंदनचर्चितः ॥ ७० ॥ रत्नभूषितयागंधचंदनोक्षितयासह ॥ सुखेनमूर्छितस्तल्पेपुष्पचंदनचर्चिते ॥ ७१ ॥ श्लिष्टोनिद्रितयासद्यः
सुखेननवसंगमात् ॥ मयाप्रबोधितासाचभवांश्चस्मरणंकुरु ॥ ७२ ॥ गृहीतंपीतवस्त्रंचमुरलीचमनोहरा ॥ वनमालाकौस्तुभश्चाऽप्यमूल्यंरत्नकुंडलम्
॥ ७३ ॥ पश्चात्प्रदत्तंप्रेम्णाचसखीनांवचनाद्दहो ॥ लज्जयाकृष्णवर्णोभूद्भवान्पापेनयःप्रभो ॥ ७४ ॥ क्षमादेहंपरित्यज्यलज्जयापृथिवींगता ॥ ततस्त
स्याःशरीरंचगुणश्रेष्ठंबभूवह ॥७५॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णाप्ररुदतापुनः ॥ किंचिद्दत्तंविष्णवेचवैष्णवेभ्यश्चकिंचन ॥ ७६ ॥ धार्मिकेभ्यश्चधर्मायदुर्बले
भ्यश्चकिंचन ॥ तपस्विभ्योऽपिदेवेभ्यःपंडितेभ्यश्चकिंचन ॥७७॥ एतत्तेकथितंसर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ त्वद्गुणंचैवबहुशोनजानामिपरंप्रभो ॥७८॥
इत्येवमुक्त्वासाराधारक्तपंकजलोचना ॥ गंगांवक्तुंसमारेभेनम्रास्यांलज्जितांसतीम् ॥ ७९ ॥ गंगारहस्यंविज्ञाययोगेनसिद्धयोगिनी ॥ तिरोभूयसभामध्ये
स्वजलंप्रविवेशसा ॥ ८० ॥ राधायोगेनविज्ञायसर्वत्राऽवस्थितांचताम् ॥ पानंकर्तुंसमारेभेगंडूषात्सिद्धयोगिनी ॥ ८१ ॥ गंगारहस्यंविज्ञाययोगेनसिद्धयो
गिनी ॥ श्रीकृष्णचरणांभोजेविवेशशरणंययौ ॥ ८२ ॥ गोलोकेसाचवैकुंठेब्रह्मलोकादिकेतथा ॥ ददर्शराधासर्वत्रनैवगंगांददर्शसा ॥ ८३ ॥

न्नम् ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

जलशून्यंचेति । गंगाजलस्यकृष्णेलीनत्वात् ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥
॥ १०० ॥ १०१ ॥ किंसेव्यंसेवकंकिंवेति ॥ सर्वेषांतत्रत्यानांभगवत्समानरूपैश्वर्यवत्त्वात् दुर्ज्ञेयत्वमितिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कलत्रकंराधाकृष्णरूपेत्यर्थः ॥ एतेनप्रकृतिपुरुषयो

सर्वत्रजलशून्यंचशुष्कपंकंचगोलकम् ॥ जलजंतुसमूहैश्चमृतदेहैःसमन्वितम् ॥ ८४ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवानंतधर्मेंद्रेंदुदिवाकराः ॥ मनवोमुनयःसर्वेदेवासिद्ध
तपस्विनः ॥ ८५ ॥ गोलोकंचसमाजग्मुःशुष्ककंठोष्ठतालुकाः ॥ सर्वेप्रणेमुर्गोविंदंसर्वेशंप्रकृतेःपरम् ॥८६॥ वरंवरेण्यंवरदंवरिष्ठंवरकारणम् ॥ गोपिका
गोपवृंदानांसर्वेषांप्रवरंप्रभुम् ॥ ८७ ॥ निरीहंचनिराकारंनिर्लिप्तंचनिराश्रयम् ॥ निर्गुणंचनिरुत्साहंनिर्विकारंनिरंजनम् ॥ ८८ ॥ स्वेच्छामयंचसाकारं
भक्तानुग्रहकारकम्॥सत्वस्वरूपंसत्येशंसाक्षिरूपंसनातनम् ॥८९॥ परंपरेशंपरमंपरमात्मानमीश्वरम् ॥ प्रणम्यतुष्टुवुःसर्वेभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ ९० ॥
सगद्गदाःसाश्रुनेत्राःपुलकांकितविग्रहाः ॥ सर्वेसंस्तूयसर्वेशंभगवंतंपरात्परम् ॥ ९१॥ ज्योतिर्मयंपरंब्रह्मसर्वकारणकारणम् ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणचित्रसिं
हासनास्थितम् ॥ ९२ ॥ सेव्यमानंचगोपालैःश्वेतचामरवायुना ॥ गोपालिकानृत्यगीतंपश्यंतंसस्मितंमुदा ॥ ९३ ॥ प्राणाधिकप्रियतमराधावक्षःस्थल
स्थितम् ॥ तयाप्रदत्तंतांबूलंभुक्तवंतंसुवासितम् ॥ ९४ ॥ परिपूर्णतमंरासेददृशुश्चसुरेश्वरम् ॥ मुनयोमानवाःसिद्धास्तपसाचतपस्विनः ॥ ९५ ॥ प्रहृष्ट
मनसःसर्वेजग्मुःपरमविस्मयम् ॥ परस्परंसमालोक्यप्रोचुस्तेचचतुर्मुखम् ॥ ९६ ॥ निवेदितुंजगन्नाथंस्वाभिप्रायमभीप्सितम् ॥ ब्रह्मातद्वचनंश्रुत्वावि
ष्णुंकृत्वास्वदक्षिणे ॥ ९७ ॥ वामतोवामदेवंचजगामकृष्णसंनिधिम् ॥ परमानंदयुक्तंचपरमानंदरूपिणम् ॥ ९८ ॥ सर्वंकृष्णमयंधाताददर्शरासमंडले ॥
सर्वसमानवेषंचसमानासनसंस्थितम् ॥ ९९ ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तंवनमालाविभूषितम् ॥ मयूरपिच्छचूडंचकौस्तुभेनविराजितम् ॥ १०० ॥ अतीवकम
नीयंचसुंदरंशांतविग्रहम् ॥ गुणभूषणरूपेणतेजसावयसात्विषा ॥ १ ॥ परिपूर्णतमंसर्वंसर्वैश्वर्यसमन्वितम् ॥ किंसेव्यंसेवकंकिंवादृष्ट्वानिर्वक्तुमक्षमः ॥२॥
क्षणंतेजःस्वरूपंचरूपंतत्रस्थितंक्षणम् ॥ निराकारंचसाकारंददर्शद्विविधंक्षणम् ॥३॥ एकमेवक्षणंकृष्णंराधयारहितंपरम् ॥ प्रत्येकासनसंस्थंचतयासार्धं
चतत्क्षणम् ॥ ४ ॥ राधारूपधरंकृष्णंकृष्णरूपंकलत्रकम् ॥ किंस्त्रीरूपंचपुरुषंविधाताध्यातुमक्षमः ॥५॥ हृत्पद्मस्थंचश्रीकृष्णंध्यात्वाध्यानेनचक्षुषा ॥
चकारस्तवनंभक्त्यापरिहारमनेकधा ॥ ६ ॥ ततःस्वचक्षुरुन्मील्यपुनश्चतदनुज्ञया ॥ ददर्शकृष्णमेकंचराधावक्षःस्थलस्थितम् ॥ ७ ॥ स्वपार्षदैःपरि
वृतंगोपीमंडलमंडितम्॥पुनःप्रणेमुस्तंदृष्ट्वातुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥८॥ तदभिप्रायमाज्ञायतानुवाचपरमेश्वरः ॥ सर्वात्मासचसर्वज्ञःसर्वेशःसर्वभावनः ॥ १०९ ॥

रत्यंताभेदःसूचितः ॥ ५ ॥ परिहारमपराधक्षमापनम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ १०९ ॥

॥ ११० ॥ ११ ॥ राधाइमामितिच्छेदः ॥ यूयामिमांगंगांराधाप्रार्थनयानिर्भयांकुरुत ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुग्धयोर्मोहितयोः ॥ १५ ॥ १६ ॥ कलयाभूस्थायाइत्यन्वयः
॥ १७ ॥ तदंबिकातस्यागंगायामातात्वमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ यत्पृष्टंगंगाकृष्णशरीरान्निर्गतासापदांबुजात्कथंजाताब्रह्मकमंडलौकथंगताशिवशिर

श्रीभगवानुवाच ॥ आगच्छकुशलंब्रह्मन्नागच्छकमलापते ॥ इहागच्छमहादेवशश्वत्कुशलमस्तुवः ॥ ११० ॥ आगताहिमहाभागागंगानयनकारणात् ॥ गंगाचचरणांभोजेभयेनशरणंगता ॥ ११ ॥ राधेमांपातुमिच्छंतीदृष्ट्वामत्सन्निधानतः ॥ दास्यामीमांचभवतांयूयंकुरुतनिर्भयाम् ॥ १२ ॥ श्रीकृष्णस्यवचः श्रुत्वासस्मितःकमलोद्भवः ॥ तुष्टावराधामाराध्यांश्रीकृष्णपरिपूजिताम् ॥ १३ ॥ वक्त्रैश्चतुर्भिःसंस्तूयभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ धाताचतुर्णांवेदानामुवाचचतुराननः ॥ १४ ॥ चतुराननउवाच ॥ गंगात्वदंगसंभूताप्रभोश्वरासमंडले ॥ युवयोर्द्रवरूपासामुग्धयोःशंकरस्वनात् ॥ १५ ॥ कृष्णांशाचत्वदंशाचत्वत्कन्यासदृशीप्रिया ॥ त्वन्मंत्रग्रहणंकृत्वाकरोतुतवपूजनम् ॥ १६ ॥ भविष्यतिपतिस्तस्यावैकुंठेशश्चतुर्भुजः ॥ भूस्थायाःकलयातस्याःपतिर्लवणवारिधिः ॥ ॥ १७ ॥ गोलोकस्थाचयागंगासर्वत्रस्थातथांबिके ॥ तदंबिकात्वंदेवेशीसर्वदासात्वदात्मजा ॥ १८ ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वास्वीचकारचसास्मिता ॥ बहिर्बभूवसाकृष्णपादांगुष्ठनखाग्रतः ॥ १९ ॥ तत्रैवसत्कृताशांतातस्थौतेषांचमध्यतः ॥ उवासतोयादुत्थायतदधिष्ठातृदेवता ॥ १२० ॥ ततोयंब्रह्मणाकिंचित्स्थापितंचकमंडलौ ॥ किंचिद्दधारशिरसिचंद्रार्धकृतशेखरः ॥ २१ ॥ गंगायैराधिकामंत्रंप्रददौकमलोद्भवः ॥ तत्स्तोत्रंकवचंपूजांविधानंध्यानमेवच ॥ २२ ॥ सर्वंतत्सामवेदोक्तंपुरश्चर्याक्रमंतथा ॥ गंगातामेवसंपूज्यवैकुंठंप्रययौसह ॥ २३ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातुलसीविश्वपावनी ॥ एतानारायणस्यैवचतस्रोयोषितोमुने ॥ २४ ॥ अथतंसस्मितःकृष्णोब्रह्माणंसमुवाचसः ॥ सर्वकालस्यवृत्तांतंदुर्बोधमविपश्चिताम् ॥ २५ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ गृहाणगंगांहेब्रह्मन्हेविष्णोहेमहेश्वर ॥ शृणुकालस्यवृत्तांतंमत्तोब्रह्मन्निशामय ॥ २६ ॥ यूयंचयेऽन्येदेवाश्चमुनयोमनवस्तथा ॥ सिद्धायशस्विनश्चैवयेयेऽत्रैवसमागताः ॥ २७ ॥ एतेजीवंतिगोलोकेकालचक्रविवर्जिते ॥ जलप्लुतंसर्वविश्वंजातंकल्पक्षयोऽधुना ॥ २८ ॥ ब्रह्माद्यायेन्यविश्वस्थास्तेविलीनाऽधुनामयि ॥ वैकुंठंचविनासर्वंजलमग्नंचपद्मज ॥ २९ ॥ गत्वासृष्टिंकुरुपुनर्ब्रह्मलोकादिकंभवम् ॥ स्वंब्रह्मांडंविरचयपश्चाद्गंगाप्रयास्यति ॥ १३० ॥ एवमन्येषुविश्वेषुसृष्टौब्रह्मादिकंपुनः ॥ करोम्यहंपुनःसृष्टिंगच्छशीघ्रंसुरैःसह ॥ ३१ ॥ गतोबहुतरःकालोयुष्माकंचचतुर्मुखाः ॥ गताःकतिविधास्तेचभविष्यंतिचवेधसः ॥ १३२ ॥

सिकथंगतानारायणप्रियाकथंजातेतितत्सर्वंविस्तरेणवर्णितंतदुपसंहरति । लक्ष्मीःसरस्वतीति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कल्पक्षयोऽधुनेति । खंडप्रलयःकेषांचिद्ब्रह्मांडानांजातइत्यर्थः
॥ २८ ॥ तदैवाऽऽह ॥ ब्रह्माद्याइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ १३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ त्रयोविंशतिभिःपद्यैर्गंगाविष्ण्वोःपरस्परम् ॥ संबंधस्तुकृतःकेनेत्येतदत्राभिधीयते ॥
॥ १ ॥ पूर्वोक्तमनूद्यनारदःपृच्छति । नारदउवाच लक्ष्मीःसरस्वतीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ राधाकृष्णांगयोःसंभूता ॥ ४ ॥ तदंगसंभवाकृष्णांगसंभवातंकृष्णंविनानान्यंपतिंवृणोतीत्य
र्थः ॥५॥ तर्ह्यत्रकिमर्थमागतेतिचेच्छृणु । तत्रातीति ॥ इमांगंगांपातुंभक्षितुंसमुद्युक्तायदातदेयंभीतासतीकृष्णस्यचरणेविवेशगुप्ताबभूव ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ रसिकेत्वयि ॥

इत्युक्त्वाराधिकानाथोजगामांतःपुरेमुने ॥ देवागत्वापुनःसृष्टिंचक्रुरेवप्रयत्नतः ॥३३॥ गोलोकेचस्थितागंगावैकुंठेशिवलोकके ॥ ब्रह्मलोकेस्थिताऽन्यत्र
यत्रयत्रपुरःस्थिता ॥ ३४ ॥ तत्रैवसागतागंगाचाऽऽज्ञयापरमात्मनः ॥ निर्गताविष्णुपादाब्जात्तेनविष्णुपदीस्मृता ॥ ३५ ॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्गंगो
पाख्यानमुत्तमम् ॥ सुखदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेगंगोपाख्यानंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥
॥ १३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातुलसीविश्वपावनी॥एतानारायणस्यैवचतस्रश्चप्रियाइति॥१॥गंगाजगामवैकुंठमिदमेवश्रुतंमया॥
कथंसातस्यपत्नीचबभूवेतिचनश्रुतम् ॥ २ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गंगाजगामवैकुंठंतत्पश्चाज्जगतांविधिः ॥ गत्वोवाचतयासार्धंप्रणम्यजगदीश्वरम् ॥
॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ राधाकृष्णांगसंभूतायादेवीद्रवरूपिणी ॥ नवयौवनसंपन्नासुशीलासुंदरीवरा ॥ ४ ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपाचक्रोधाहंकारवर्जिता ॥
तदंगसंभवानाऽन्यंवृणोतीयंचतंविना ॥ ५ ॥ तत्राऽतिमानिनीराधासाचतेजस्विनीवरा ॥ समुद्युक्तापातुमिमांभीतेयंबुद्धिपूर्वकम्॥६॥विवेशचरणांभोजे
कृष्णस्यपरमात्मनः ॥ सर्वत्रगोलकंशुष्कंदृष्ट्वाऽहमगमंतदा ॥ ७ ॥ गोलोकेयत्रकृष्णश्चसर्ववृत्तांतप्राप्तये ॥ सर्वांतरात्मासर्वेषांज्ञात्वाऽभिप्रायमेवच ॥
॥ ८ ॥ बहिश्चकारगंगांचपादांगुष्ठनखाग्रतः ॥ दत्त्वाऽस्यैराधिकामंत्रंपूरयित्वाचगोलकान् ॥९॥ प्रणम्यतांचराधेशंगृहीत्वाऽत्राऽगमंप्रभो ॥ गांधर्वेणवि
वाहेनगृहाणेमांसुरेश्वरीम् ॥ १० ॥ सुरेश्वरेपुरासिकेरसिकेयंसमागता ॥ त्वंरत्नंपुंसुदेवेशस्त्रीरत्नंस्त्रीष्वियंसती ॥ ११ ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुण
वान्भवेत् ॥ उपस्थितांस्वयंकन्यांनगृह्णातीहयःपुमान् ॥ १२ ॥ तंविहायमहालक्ष्मीरुष्टायातिनसंशयः ॥ योभवेत्पंडितःसोऽपिप्रकृतिंनावमन्यते ॥
॥ १३ ॥ सर्वेप्राकृतिकाःपुंसःकामिन्यःप्रकृतेःकलाः ॥ त्वमेवभगवान्नाथोनिर्गुणःप्रकृतेःपरः ॥ १४ ॥ अर्धांगंद्विभुजःकृष्णोयोऽर्धांगेनचतुर्भुजः ॥ कृ
ष्णवामांगसंभूताबभूवराधिकापुरा ॥ १५ ॥ दक्षिणांशःस्वयंसाचवामांशःकमलातथा ॥ तेनेयंत्वांवृणोत्येवयतस्त्वद्देहसंभवा ॥१६॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ प्राकृतिकामूलप्रकृतेरुद्भूताःकामिन्योपिप्रकृतेःकलाःमूलप्रकृतेरेवोद्भूताःअतःपरस्परमेकत्वादवमानोनकर्तव्यइत्यर्थः ॥ तदुक्तंपुराणांतरे ॥ स्त्रियस्तुष्टाःस्त्रियोरु
ष्टास्तुष्टारुष्टाश्चदेवताः ॥ वर्धयंतिकुलंतुष्टानाशयंत्यपमानिताइति ॥ ननुकृष्णासक्तेयंकथंमांवरितुमागतेतिचेद्युवयोः कृष्णनारायणयोः पूर्वोक्तोत्पत्त्यनुसारेणैकत्वादित्याह । त्वमेवेति ॥
॥ १४ ॥ १५ ॥ साचराधिकादक्षिणांशः ॥ वामांशःकमला ॥ येनकारणेनैवंरीत्योभयोःकृष्णनारायणयोरभेदस्तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ १६ ॥

यथामूलप्रकृतियुक्तःपुरुषःपरमात्माएकस्तथास्त्रीपुंसोरेकांगमेवभवतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ उपसंहरति । गंगेति ॥ एवंप्रकारेणपृथ्वींगता पुनःस्वस्थांनवैकुठंगता ॥ १९ ॥ २० ॥
वर्जितानिवारिताऽपितांगंगांवाणीसरस्वतीनित्यमीर्ष्यातिद्वेष्टि ॥ गंगातुनचसरस्वतींद्वेष्टि सर्वोऽयंपूर्वोक्तकथोपसंहारः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुर्दशो
ऽध्यायः ॥ १४ ॥ अर्धाधिकैकपंचाशत्पद्यैरथतुनारदः ॥ ज्ञातुंतुलस्युपाख्यानंपप्रच्छेतिचवर्ण्यते ॥ १ ॥ तुलस्युपाख्यानंपृच्छति । नारदउवाच नारायणप्रियेति ॥ १ ॥ प्रकृतेःपरंवि
एकांगंचैवस्त्रीपुंसोर्यथाप्रकृतिपूरुषौ ॥ इत्येवमुक्त्वाधातातांतंसमर्प्यजगामसः ॥ १७ ॥ गांधर्वेणविवाहेनतांजग्राहहरिःस्वयम् ॥ नारायणःकरंधृत्वा
पुष्पचंदनचर्चितम् ॥ १८ ॥ रेमेरमापतिस्तत्रगंगयासहितोमुदा ॥ गंगापृथ्वींगतायासास्वस्थानंपुनरागता ॥ १९ ॥ निर्गताविष्णुपादाब्जात्तेनविष्णु
पदीतिच ॥ मूर्च्छांसंप्रापसादेवीनवसंगमलीलया ॥ २० ॥ रसिकासुखसंभोगाद्रसिकेश्वरसंयुता ॥ तांदृष्ट्वादुःखितावाणीपद्मयावर्जिताऽपिच ॥ २१ ॥
नित्यमीर्ष्यतितांवाणीनचगंगासरस्वतीम् ॥ गंगाशशापकोपेनभारतेचहरिप्रिया ॥२२॥ गंगयासहतस्यैवतिस्रोभार्यारमापतेः ॥ सार्धंतुलस्यापश्चाच्चच
तस्रश्चाऽभवन्मुने ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणप्रियासाध्वीकथंसाचबभूवह ॥
तुलसीकुत्रसंभूताकावासापूर्वजन्मनि ॥ १ ॥ कस्यवासाकुलेजाताकस्यकन्याकुलेसती ॥ केनवातपसासाचसंप्राप्ताप्रकृतेःपरम् ॥ २ ॥ निर्विका
रंनिरीहंचसर्वविश्वस्वरूपकम् ॥ नारायणंपरंब्रह्मपरमेश्वरमीश्वरम् ॥ ३ ॥ सर्वाराध्यंचसर्वेशंसर्वज्ञंसर्वकारणम् ॥ सर्वाधारंसर्वरूपंसर्वेषांपरिपालकम् ॥
॥ ४ ॥ कथमेतादृशीदेवीवृक्षत्वंसमवापह ॥ कथंसाऽप्यसुरग्रस्तासंबभूवतपस्विनी ॥ ५ ॥ सुस्निग्धंप्रेमनोलोलंप्रेरयन्मांमुहुर्मुहुः ॥ छेत्तुमर्हसिसं
देहंसर्वसंदेहभंजन ॥ ६ ॥ नारायणउवाच ॥ मनुश्चदक्षसावर्णिःपुण्यवान्वैष्णवःशुचिः ॥ यशस्वीकीर्तिमांश्चैवविष्णोरंशसमुद्भवः ॥ ७ ॥ तत्पुत्रोब्र
ह्मसावर्णिर्धर्मिष्ठोवैष्णवःशुचिः ॥ तत्पुत्रोधर्मसावर्णिर्वैष्णवश्चजितेंद्रियः ॥ ८ ॥ तत्पुत्रोरुद्रसावर्णिर्भक्तिमान्विजितेंद्रियः ॥ तत्पुत्रोदेवसावर्णिर्विष्णुव्र
तपरायणः ॥ ९ ॥ तत्पुत्रइंद्रसावर्णिर्महाविष्णुपरायणः ॥ वृषध्वजश्चतत्पुत्रोवृषध्वजपरायणः ॥ १० ॥ यस्याऽश्रमेस्वयंशंभुरासीद्देवयुगत्रयम् ॥ पु
त्रादपिपरःस्नेहोनृपेतस्मिञ्छिवस्यच ॥ ११ ॥ नचनारायणंमेनेनलक्ष्मींनसरस्वतीम् ॥ पूजांचसर्वदेवानांदूरीभूतांचकारसः ॥ १२ ॥ भाद्रेमासिमहा
लक्ष्मीपूजांमत्तोबभंजह ॥ तथामाघीयपंचम्यांविस्तृतांसर्वदैवतैः ॥ १३ ॥ पापःसरस्वतीपूजांदूरीभूतांचकारसः ॥ यज्ञंचविष्णुपूजांचनिंदंतंतंदिवाकरः ॥ १४ ॥
ष्णुंकेनतपसाप्राप्तेत्यन्वयः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ एतादृशीमहाविष्णुप्रियासत्यपीत्यर्थः ॥ असुरग्रस्तारावणेनपीडितेत्यर्थः ॥ ५ ॥ प्रेरयन्मांकथाश्रवणेप्रवर्तयत्सातिष्ठतीत्यर्थः ॥ अतश्छे
त्तुमर्हसिसंदेहामित्याह । छेत्तुमिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वृषध्वजपरायणःशिवभक्तः ॥ १० ॥ देवानांयुगत्रयम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ बभंजह नकृतवान् ॥ १३ ॥ सरस्वतीपूजांमाघ
पंचम्याम् ॥ यज्ञमग्निहोत्रादिकम् ॥ निंदंतंसर्वदेवान्निंदंतंवृषध्वजंराजानंदिवाकरश्शुकोपेत्यन्वयः ॥ १४ ॥

कामर्यादांस्थापयितुमेताद्दशभक्तस्यस्वेष्टदेवतयाऽपिकल्याणंकर्तुंनशक्यतइतिबोधनार्थंसूर्येणममाऽभिलषितंकृतमितिजानन्नपिसर्वज्ञःशिवोऽभिनिवेशेनसूर्यंप्रत्यधावत्गतवानितिभावः ॥ किंतु
शिवकारणात्सर्वव्यापकस्यसर्वदेवतामयस्यशिवस्यपरिच्छेदंकृत्वाद्वैतभावेनपूजनादित्यर्थः ॥ एतेनैकंदेवंपरिच्छिन्नतयाज्ञात्वातमेवसंपूज्याऽन्यदेवतापूजनत्यागेमहाननर्थोभवति ॥ १५ ॥ अधावच्छंकरइति ॥ इमामेववेदो
स्वेष्टदेवंसर्वात्मकत्वेनज्ञात्वासर्वदेवतास्वरूपस्वेष्टदेवमभेदबुद्ध्यावेदोक्तानुष्ठानप्रकारेणतत्तत्कालेतत्तद्देवतारूपेणपूजयेदित्युक्तंभवतीतिबोध्यम् ॥

पित्रासार्धंदिनेश
चुकोपदेवोभूपेंद्रंशशापशिवकारणात् ॥ भ्रष्टश्रीस्त्वंचभवेतितंशशापदिवाकरः ॥ १५ ॥ शूलंगृहीत्वातंसूर्यमधावच्छंकरःस्वयम् ॥ पित्रासार्धंदिनेश
श्वब्रह्माणंशरणंययौ ॥ १६ ॥ शिवस्त्रिशूलहस्तश्चब्रह्मलोकंययौक्रुधा ॥ ब्रह्मासूर्यंपुरस्कृत्यवैकुंठंचययौभिया ॥ १७ ॥ ब्रह्मकश्यपमार्तंडाःसंत्रस्ताःशुष्क
तालुकाः ॥ नारायणंचसर्वेशंतेययुःशरणंभिया ॥ १८ ॥ मूर्ध्नाप्रणेमुस्तेगत्वातुष्टुवुश्चपुनःपुनः ॥ सर्वंनिवेदनंचक्रुर्भयस्यकारणंहरौ ॥ १९ ॥ नारायणश्च
कृपयातेभ्यश्चह्यभयंददौ ॥ स्थिराभवतहेभीताभयंकिंचमयिस्थिते ॥ २० ॥ स्मरंतियेयत्रतत्रमांविपत्तौभयान्विताः ॥ तांस्तत्रगत्वारक्षामिचक्रहस्तस्त्व
रान्वितः ॥ २१ ॥ पाताऽहंजगतांदेवाःकर्ताचसततंसदा ॥ स्रष्टाचब्रह्मरूपेणसंहर्ताशिवरूपतः ॥ २२ ॥ शिवोऽहंत्वमहंचाऽपिसूर्योऽहंत्रिगुणात्मकः ॥
विधायनानारूपंचकरोमिसृष्टिपालनम् ॥ २३ ॥ यूयंगच्छतभद्रंवोभविष्यतिभयंकुतः ॥ अद्यप्रभृतिमद्वरेणभयंवोनास्तिशंकरात् ॥ २४ ॥ सर्वेशोवै
सभगवाञ्छंकरश्चसतांपतिः ॥ भक्ताधीनश्चभक्तानांभक्तात्माभक्तवत्सलः ॥ २५ ॥ सुदर्शनःशिवश्चैवममप्राणाधिकःप्रियः ॥ ब्रह्मांडेषुनतेजस्वीहिब्रह्मन्नन
योःपरः ॥ २६ ॥ शक्तःस्रष्टुंमहादेवःसूर्यकोटिंचलीलया ॥ कोटिंचब्रह्मणामेवंनाऽसाध्यंशूलिनःप्रभोः ॥ २७ ॥ बाह्यज्ञानंनैवकिंचिद्ध्यायतेमांदिवानिश
म ॥ मन्मंत्रान्मद्गुणान्भक्त्यापंचवक्त्रेणगायति ॥ २८ ॥ अहमेवंचिंतयामितत्कल्याणंदिवानिशम् ॥ यथाचमांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहम् ॥ २९ ॥
शिवस्वरूपोभगवाञ्छिवाधिष्ठातृदेवता ॥ शिवंभवतितस्माच्चशिवंतेनविदुर्बुधाः ॥ ३० ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रजगामशंकरःस्थितः ॥ शूलहस्तोवृषारूढोरक्त
पंकजलोचनः ॥ ३१ ॥ अवरुह्यवृषात्तूर्णंभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ननामभक्त्यातंशांतंलक्ष्मीकांतंपरात्परम् ॥ ३२ ॥ रत्नसिंहासनस्थंचरत्नालंकारभूषित
म् ॥ किरीटिनंकुंडलिनंचक्रिणंवनमालिनम् ॥ ३३ ॥ नवीननीरदश्यामंसुंदरंचचतुर्भुजम् ॥ चतुर्भुजैःसेवितंचश्वेतचामरवायुना ॥ ३४ ॥ चंदनोक्षितसर्वांगं
भूषितंपीतवाससम् ॥ लक्ष्मीप्रदत्ततांबूलंभुक्तवंतंचनारद ॥ ३५ ॥ विद्याधरीनृत्यगीतंपश्यंतंसस्मितंसदा ॥ ईश्वरंपरमात्मानंभक्तानुग्रहविग्रहम् ॥ ३६ ॥

पित्राकश्यपेन ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ मयिस्थितेकिंभयंनकिमपीत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ त्वंब्रह्माऽप्यहमेव ॥ २३ ॥ २४ ॥ विष्णुःशंकरस्यपूर्वोक्ताभिप्रायंमनसि
ज्ञात्वासम्यक्शंकरेणकृतमित्यभिप्रायेणशंकरंस्तौति । सर्वेशइति ॥ २५ ॥ सुदर्शनःसूर्यः ॥ २६ ॥ २७ ॥ बाह्यज्ञानंतस्यनकिंचिदप्यस्ति किंतुनिरंतरंमामेवध्यायतीत्यर्थः ॥ २८ ॥
॥ २९ ॥ शिवस्यमोक्षस्याऽधिष्ठाता ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कमलातपसालक्ष्म्युद्देश्यकतपस्यायुक्तौ ॥ कलयांशेनलक्ष्मीर्भविष्यति अवतरिष्यति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुअर्धश्लोकेनचाधिकैः ॥ महालक्ष्म्याराजगृहेजन्मसम्यगथोच्यते

तंननाममहादेवोब्रह्मणानमितश्वसः ॥ ननामसूर्योभक्त्याचसंत्रस्तश्चंद्रशेखरम् ॥ ३७ ॥ कश्यपश्चमहाभक्त्यातुष्टावचननामच ॥ शिवःसंस्तूयसर्वेशंसमुवाससुखासने ॥ ३८ ॥ सुखासनेसुखासीनंविश्रांतंचंद्रशेखरम् ॥ श्वेतचामरवातेनसेवितंविष्णुपार्षदैः ॥ ३९ ॥ पीयूषतुल्यंमधुरंवचनंसुमनोहरम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ आगतोऽसिकथंचाऽत्रवदकोपस्यकारणम् ॥ ४० ॥ महादेवउवाच ॥ वृषध्वजंचमद्भक्तंममप्राणाधिकंप्रियम् ॥ सूर्यःशशापइतिमेप्रकोपस्यतुकारणम् ॥ ४१ ॥ पुत्रवत्सलशोकेनसूर्यंहंतुंसमुद्यतः ॥ सब्रह्माणंप्रपन्नश्चसूर्यश्चसविधिस्त्वयि ॥ ४२ ॥ त्वयियेशरणापन्नाध्यानेनवचसाऽपिवा ॥ निरापदोविशंकास्तेजरामृत्युश्चवर्जितः ॥ ४३ ॥ प्रत्यक्षंशरणापन्नास्तत्फलंकिंवदामिभोः ॥ हरिस्मृतिश्चाऽभयदासर्वमंगलदासदा ॥ ४४ ॥ किंमेभक्तस्यभवितातन्मेब्रूहिजगत्प्रभो ॥ श्रीहतस्याऽस्यमूढस्यसूर्यशापेनहेतुना ॥ ४५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कालोऽतियातोदैवेनयुगानामेकविंशतिः ॥ वैकुंठेघटिकार्धेनशीघ्रंगच्छत्वमालयम् ॥ ४६ ॥ वृषध्वजोमृतःकालाद्दुर्निवार्यात्सुदारुणात् ॥ रथध्वजश्चतत्पुत्रोमृतःसोऽपिश्रियाहतः ॥ ४७ ॥ तत्पुत्रौचमहाभागौधर्मध्वजकुशध्वजौ ॥ हतश्रियौसूर्यशापात्स्मृतौपरमवैष्णवौ ॥ ४८ ॥ राज्यभ्रष्टौश्रियाभ्रष्टौकमलातपसारतौ ॥ तयोश्चभार्ययोर्लक्ष्मीःकलयाचभविष्यति ॥ ४९ ॥ संपद्युक्तौतदातौचनृपश्रेष्ठौभविष्यतः ॥ मृतस्तेसेवकःशंभोगच्छयूयंचगच्छत ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाचसलक्ष्मीकःसभातोऽभ्यंतरंगतः ॥ देवाजग्मुःसंप्रहृष्टाःस्वाश्रमंपरमंमुदा ॥ ५१ ॥ शिवश्चतपसेशीघ्रंपरिपूर्णतमोययौ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० नवमस्कंधेनारायणनारदसंवादेशंखचूडप्रादुर्भावेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ लक्ष्मींतौचसमाराध्यचोग्रेणतपसामुने ॥ वरमिष्टंचप्रत्येकंसंप्रापतुरभीप्सितम् ॥ १ ॥ महालक्ष्मीवरेणैवतौपृथ्वीशौबभूवतुः ॥ पुण्यवंतौपुत्रवंतौधर्मध्वजकुशध्वजौ ॥ २ ॥ कुशध्वजस्यपत्नीचदेवीमालावतीसती ॥ सासुषावचकालेनकमलांशांसुतांसतीम् ॥ ३ ॥ साचभूयिष्ठकालेनज्ञानयुक्ताबभूवह ॥ कृत्वावेदध्वनिंरुपष्टमुत्तस्थौसूतिकागृहात् ॥ ४ ॥ वेदध्वनिंसाचकारजातमात्रेणकन्यका ॥ तस्मात्तांचवेदवतींप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ५ ॥ जातमात्रेणसुस्नाताजगामतपसेवनम् ॥ सर्वैर्निषिद्धायत्नेननारायणपरायणा ॥ ६ ॥ एकमन्वंतरंचैवपुष्करेचतपस्विनी ॥ अत्युग्रांचतपस्यांचलीलयाहिचकारसा ॥ ७ ॥

॥ १ ॥ नारायणस्तदुत्तरंजातंवृत्तांतमाह । लक्ष्मींतौचेति ॥ १ ॥ २ ॥ कमलांशांलक्ष्म्यंशांभूयिष्ठकालेनबहुकालेनसुतांकन्यांसासुषावेत्यन्वयः ॥ ३ ॥ साचजन्मनैवज्ञानयुक्तालक्ष्म्यंशत्वाद्बभूवह ॥ ४ ॥ ५ ॥ जातमात्रेणजन्ममात्रेण ॥ ६ ॥ ७ ॥

सुवाचंदेववाचम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ शृंगारंमैथुनम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ तस्यरावणस्यस्तवनंसुकृतंपरलोकप्रदानेनसफलंचकारेत्यर्थः ॥ नाहिपराशक्तेः स्तवनंव्यर्थंभविष्यतीति ॥ १७ ॥ इदंममवाचोबलंसामर्थ्यंविलोकय ॥ १८ ॥ देहत्यागामिति ॥ परपुरुषेणस्पष्टदेहस्यदुष्टत्वात्तत्त्यागएवोचितइतिसतीधर्ममर्यादाबोधिता ॥ १९ ॥

तथाऽपिपुष्टानाक्लिष्टानवयौवनसंयुता ॥ शुश्रावसाचसहसासुवाचमशरीरिणीम् ॥ ८ ॥ जन्मांतरेचतेभर्ताभविष्यातिहरिःस्वयम् ॥ ब्रह्मादिभिर्दुराराध्यं पतिंलप्स्यासिसुंदरि ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाचसाहृष्टाचकारहपुनस्तपः ॥ अतीवनिर्जनस्थानेपर्वतेगंधमादने ॥ १० ॥ तत्रैवसुचिरंतप्त्वाविश्वस्यसमुवाससा॥ ददर्शपुरतस्तत्ररावणंदुर्निवारणम् ॥ ११ ॥ दृष्ट्वासाऽतिथिभक्त्याचपाद्यंतस्मैददौकिल ॥ सुस्वादभूतंचफलंजलंचाऽपिसुशीतलम् ॥१२ ॥ तच्चभुक्त्वा सपापिष्ठश्चोवासतत्समीपतः ॥ चकारप्रश्नमितितांकात्वंकल्याणिवर्तसे ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वासवरारोहांपीनश्रोणिपयोधराम् ॥ शरत्पद्मोत्सवास्यांचसस्मि तांसुदतींसतीम् ॥ १४ ॥ मूर्छामवापकृपणःकामबाणप्रपीडितः ॥ सकरेणसमाकृष्यशृंगारंकर्तुमुद्यतः ॥ १५ ॥ सतीचुकोपदृष्ट्वातंस्तंभितंचचकार ह ॥ सजडोहस्तपादैश्चकिंचिद्वक्तुंनचक्षमः ॥ १६ ॥ तुष्टावमनसादेवींप्रियययौपद्मलोचनाम् ॥ सातुष्टातस्यस्तवनंसुकृतंचचकारह ॥ १७ ॥ सा शशापमदर्थेत्वंविनंक्ष्यसिसबांधवः ॥ स्पृष्टाऽहंचत्वयाकामाद्बलंचाऽप्यवलोकय ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वासाचयोगेनदेहत्यागंचकारसा ॥ गंगायांतांचसंन्य स्यरुदन्गृहंरावणोययौ ॥ १९ ॥ अहोकिमद्भुतंदृष्टंकिंकृतंवानयाऽधुना ॥ इतिसंचिंत्यसंचिंत्यविललापपुनःपुनः ॥ २० ॥ साचकालांतरेसाध्वीबभूव जनकात्मजा ॥ सीतादेवीतिविख्यातायदर्थेरावणोहतः ॥ २१ ॥ महातपस्विनीसाचतपसापूर्वजन्मतः ॥ लेभेरामंचभर्तारंपरिपूर्णतमंहरिम् ॥ २२ ॥ संप्रापतपसाराध्यंदुराराध्यंजगत्पतिम् ॥ सारमासुचिरंरेमेरामेणसहसुंदरी ॥ २३ ॥ जातिस्मरानस्मरतितपसश्चक्लमंपुरा ॥ सुखेनतज्जहौसर्वंदुःखंचाऽ पिसुखंफले ॥ २४ ॥ नानाप्रकारविभवंचकारसुचिरंसती ॥ संप्राप्यसुकुमारंतमतीवनवयौवना ॥ २५ ॥ गुणिनंरसिकंशांतंकांतंदेवमनुत्तमम् ॥ स्त्री णांमनोज्ञंरुचिरंतथालेभेयथेप्सितम् ॥ २६ ॥ पितुःसत्यपालनार्थंसत्यसंधोरघूद्वहः ॥ जगामकाननंपश्चात्कालेनचबलीयसा ॥ २७ ॥ तस्थौसमुद्रनि कटेसीतयालक्ष्मणेनच ॥ ददर्शतत्रवह्निंचविप्ररूपधरंहरिः ॥२८॥ रामंचदुःखितंदृष्ट्वासचदुःखीबभूवह ॥ उवाचकिंचित्सत्येष्टंसत्यंसत्यपरायणः॥२९॥ द्विजउवाच ॥ भगवञ्छ्रूयतांरामकालोऽयंयदुपस्थितः ॥ सीताहरणकालोऽयंतवैवसमुपस्थितः ॥ ३० ॥ दैवंचदुर्निवार्यंचनचदैवात्परोबली ॥ जगत्प्र सूंमयिन्यस्यच्छायांरक्षांतिकेऽधुना ॥ ३१ ॥

विललापरावणः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तपसःक्लमंखेदम् ॥ दुःखंचाऽपिसुखंफलेइति ॥ परिणामेउत्तमफलेसति दुःखमपिसुखमेवभवतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ तंरामम् ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ जगत्प्रसूंसीताम् ॥ ३१ ॥

विप्रोनाऽहं किंतुहुताशनः ॥ ३२ ॥ लक्ष्मणंप्रतितमर्थंनप्रकाश्यनप्रकटीकृत्य ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इदंगोप्यंवस्तुकस्मैचिद्वक्तुंनिषिध्यसीतांगृहीत्वासोऽग्निर्ययौ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥
॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पूर्वंद्वारपालयोःकिंकरआसीत्सकारणवशाद्राक्षसोऽभूत्सपुनरपिरामबाणेनहतोवैकुंठेद्वारपालयोःसमीपेजगामेत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

दास्यामिसीतांतुभ्यंचपरीक्षासमयेपुनः ॥ देवैःप्रस्थापितोऽहंचनचविप्रोहुताशनः ॥ ३२ ॥ रामस्तद्वचनंश्रुत्वानप्रकाश्यचलक्ष्मणम् ॥ स्वीका
रंचसश्चक्रेहृदयेनविदूयता ॥ ३३ ॥ वह्नियोगेनसीतायामायासीतांचकारह ॥ तत्तुल्यगुणसर्वांगांददौरामायनारद ॥ ३४ ॥ सीतांगृहीत्वासय
यौगोप्यंवक्तुंनिषिध्यच ॥ लक्ष्मणोनैवबुबुधेगोप्यमन्यस्यकाकथा ॥ ३५ ॥ एतस्मिन्नंतरेरामोददर्शकानकंमृगम् ॥ सीतातंप्रेरयामासतदर्थेयत्नपू
र्वकम् ॥ ३६ ॥ संन्यस्यलक्ष्मणंरामोजानक्यारक्षणेवने ॥ स्वयंजगामतूर्णंतंविव्याधसायकेनच ॥ ३७ ॥ लक्ष्मणेतिचशब्दंसकृत्वाचमाययामृगः ॥
प्राणांस्तत्याजसहसापुरोदृष्ट्वाहरिंस्मरन् ॥ ३८ ॥ मृगदेहंपरित्यज्यादिव्यरूपंविधायच ॥ रत्ननिर्माणयानेनवैकुंठंसजगामह ॥ ३९ ॥ वैकुंठलो
कद्वार्यासीत्किंकरोद्वारपालयोः ॥ पुनर्जगामतद्वारमादेशाद्वारपालयोः ॥ ४० ॥ अथशब्दंचसाश्रुत्वालक्ष्मणेतिचविक्लवम् ॥ तंहिसाप्रेरयामासल
क्ष्मणंरामसन्निधौ ॥ ४१ ॥ गतेचलक्ष्मणेरामंरावणोदुर्निवारणः ॥ सीतांगृहीत्वाप्रययौलंकामेवस्वलीलया ॥ ४२ ॥ विषसादचरामश्चवनेदृष्ट्वाचलक्ष्म
णम् ॥ तूर्णंचस्वाश्रमंगत्वासीतांनैवददर्शसः ॥ ४३ ॥ मूर्च्छांसंप्राप्यसुचिरंविललापभृशंपुनः ॥ पुनःपुनश्चवभ्रामतदन्वेषणपूर्वकम् ॥ ४४ ॥ कालेन
प्राप्यतद्वार्तांगोदावरीनदीतटे ॥ सहायान्वानरान्कृत्वाबबंधसागरंहरिः ॥ ४५ ॥ लंकांगत्वारघुश्रेष्ठोजघानसायकेनच ॥ कालेनप्राप्यतंहत्वारावणंबां
धवैःसह ॥ ४६ ॥ तांचवह्निपरीक्षांचकारयामाससत्वरम् ॥ हुताशस्तत्रकालेतुवास्तवींजानकींददौ ॥ ४७ ॥ उवाचच्छायावह्निंचरामंचविनयान्विता ॥
करिष्यामीतिकिमहंतदुपायंवदस्वमे ॥ ४८ ॥ श्रीरामाग्नीऊचतुः ॥ त्वंगच्छतपसेदेविपुष्करंचसुपुण्यदम् ॥ कृत्वातपस्यांतत्रैवस्वर्गलक्ष्मीर्भविष्य
सि ॥ ४९ ॥ साचतद्वचनंश्रुत्वाप्रतप्यपुष्करेतपः ॥ दिव्यंत्रिलक्षवर्षंचस्वर्गलक्ष्मीर्बभूवह ॥ ५० ॥ साचकालेनतपसायज्ञकुंडसमुद्भवा ॥ कामिनीपां
डवानांचद्रौपदीद्रुपदात्मजा ॥ ५१ ॥ कृतेयुगेवेदवतीकुशध्वजसुताशुभा ॥ त्रेतायांरामपत्नीचसीतेतिजनकात्मजा ॥ ५२ ॥ तच्छायाद्रौपदीदेवीद्वा
परेद्रुपदात्मजा ॥ त्रिहायणीचसाप्रोक्ताविद्यमानायुगत्रये ॥ ५३ ॥ नारदउवाच ॥ प्रियाःपंचकथंतस्याबभूवुर्मुनिपुंगव ॥ इतिमच्चित्तसंदेहंभंजसंदेहभंज
न ॥ ५४ ॥ नारायणउवाच ॥ लंकायांवास्तवीसीतारामंसंप्रापनारद ॥ रूपयौवनसंपन्नाछायाचबहुचिंतया ॥ ५५ ॥

॥ ४६ ॥ तांसीतांवह्निपरीक्षांदिव्यम् ॥ ४७ ॥ वह्निंरामंचछायासीताइतःपरंकिमहंकरिष्यामिकिंमयाकर्तव्यमित्युपायंवदस्वेत्युवाच ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ साचेति ॥ स्वर्गलक्ष्मीः
॥ ५१ ॥ ५२ ॥ यतोयुगत्रयेवर्तमानाततस्त्रिहायणीतिनाम ॥ हायनशब्दोऽत्रयुगपरः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनव॰षोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैस्तुसविस्तरम् ॥ धर्मध्वजसुतायास्तुतुलस्याश्चकथोच्यते ॥ १ ॥ तुलसीकथायांप्रवृत्तायांप्रसंगागतांकुशध्वजसुताकथां समाप्यधर्मध्वजसुतायास्तुलस्याः कथामाह । श्रीनारायणउवाच धर्मध्वजस्येति ॥ साआरामे इतिच्छेदः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥६॥७॥ सितवारे शुक्रवारेपाद्मज पद्माज्जातोब्रह्मापाद्मस्तस्माज्जातोनारदःपाद्मजः ॥८॥९॥१०॥ न्यग्रोधसटावल्लंबायमानंकेशपरिमंडलंयस्याः

रामाद्र्योराज्ञयातम्रुमुपास्तेशंकरंपरम् ॥ कामातुरापतिव्यग्राप्रार्थयंतीपुनःपुनः ॥५६॥ पतिंदेहिपतिंदेहिपतिंदेहित्रिलोचन ॥ पतिंदेहिपतिंदेहिपंचवा रंचकारसा ॥ ५७ ॥ शिवस्तत्प्रार्थनांश्रुत्वाप्रहस्यरसिकेश्वरः ॥ प्रियेतवप्रियाःपंचभविष्यंतिवरंददौ ॥ ५८ ॥ तेनसापांडवानांचबभूवकामिनीप्रिया ॥ इतितेकथितंसर्वंप्रस्तावंवास्तवंशृणु॥५९॥अथसंप्राप्यलंकायांसीतांरामोमनोहराम् ॥ विभीषणायतांलंकांदत्त्वाऽयोध्यांययौपुनः॥६०॥एकादशसहस्रा ब्दंकृत्वाराज्यंचभारते ॥ जगामसर्वैर्लोकैश्चसार्धंवैकुंठमेवच ॥ ६१ ॥ कमलांशावेदवतीकमलायांविवेशसा ॥ कथितंपुण्यमाख्यानंपुण्यदंपापनाशन म् ॥ ६२ ॥ सततंमूर्तिमंतश्चवेदाश्चत्वारएवच ॥ संतियस्याश्चजिह्वाग्रेसाचवेदवतीश्रुता॥ ६३ ॥ धर्मध्वजसुताख्यानंनिबोधकथयामिते ॥ इति श्री देवीभागवतेमहा॰नवमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ धर्मध्वजस्यपत्नीचमाधवीतिचविश्रुता ॥ नृपेणसार्धंसाऽऽरामेरेमेच गंधमादने ॥ १ ॥ शय्यांरतिकरींकृत्वापुष्पचंदनचर्चिताम् ॥ चंदनालिप्तसर्वांगीपुष्पचंदनवायुना ॥ २ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीरत्नभूषणभूषिता ॥ कामु कीरसिकासृष्टारसिकेनचसंयुता ॥ ३ ॥ सुरतेविरतिर्नास्तितयोःसुरतिविज्ञयोः ॥ गतंदेववर्षशतंनज्ञातंचदिवानिशम् ॥ ४ ॥ ततोराजामतिंप्राप्यसुर ताद्विरराम च ॥ कामुकीसुंदरीकिंचिन्नचतृप्तिंजगामसा ॥ ५ ॥ दधारगर्भंसासद्योदैवाद्व्दशतंसती ॥ श्रीगर्भाश्रीयुतासाचसंबभूवदिनेदिने ॥ ६ ॥ शुभेक्षणेशुभदिनेशुभयोगेचसंयुते ॥ शुभलग्नेशुभांशेचशुभस्वामिग्रहान्विते ॥ ७ ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुसितवारेचपाद्मज ॥ सुषावसाचपद्मांशांप द्मिनींतांमनोहराम् ॥ ८ ॥ शरत्पार्वणचंद्रास्यांशरत्पंकजलोचनाम् ॥ पक्वबिंबाधरौष्ठींचपश्यंतींसास्मितांगृहम् ॥ ९ ॥ हस्तपादतलारक्तांनिम्न नाभिंमनोरमाम् ॥ तदधस्त्रिवलीयुक्तांनितंबयुगवर्तुलाम् ॥ १० ॥ शीतेसुखोष्णसर्वांगींग्रीष्मेचसुखशीतलाम् ॥ श्यामांसुकेशींरुचिरांन्यग्रोधपरि मंडलाम् ॥ ११ पीतचंपकवर्णाभांसुंदरीष्वेवसुंदरीम् ॥ नरानार्यश्चतांदृष्ट्वातुलनांदातुमक्षमाः ॥ १२ ॥ तेननाम्नाचतुलसींतांवदंतिमनीषिणः ॥ साचभूमिष्ठमात्रेणयोग्यास्त्रीप्रकृतिर्यथा ॥ १३ ॥ सर्वैर्निषिद्धातपसेजगामबदरीवनम् ॥ तत्रदेवाब्दलक्षंचचकारपरमंतपः ॥ १४ ॥

सा ॥ ११ ॥ १२ ॥ तुलसीमिति ॥ तुलामुपमामस्यतिक्षिपतिसातुलसी ॥ असुक्षेपणेइतिधातोःपचाद्यचिशकंध्वादित्वात्पररूपेगौरादिपाठान्ङीष् ॥ भूमिष्ठमात्रेणभूमौपतनमात्रेणे त्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

तोयवस्त्रा तोयमेववस्त्रंयस्याः जलस्थेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ राधिकाशापादिति ॥ सचशा
पोवक्ष्यमाणः ॥ २९ ॥ ३० ॥ विलंभितुंत्वामालिंगितुम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वृक्षाधिदेवीति ॥ तुलसीवृक्षस्ययाऽधिदेव्यधिदेवतास्त्रीमूर्तिमतीतद्रूपेणेत्यर्थः ॥ ३६ ॥
मनसानारायणःस्वामीभवितेतिचनिश्चिता ॥ ग्रीष्मेपंचतपाःशीतेतोयवस्त्राचप्रावृषि ॥ १५ ॥ आसनस्थावृष्टिधाराःसहंतीतिदिवानिशम् ॥ विंश
त्सहस्रवर्षंचफलतोयाशनाचसा ॥ १६ ॥ त्रिंशत्सहस्रवर्षंचपत्राहारातपस्विनी ॥ चत्वारिंशत्सहस्राब्दंवाय्वाहाराकृशोदरी ॥ १७ ॥ ततोदशसहस्राब्दं
निराहाराबभूवसा ॥ निर्लक्ष्यांचैकपादस्थांदृष्ट्वातांकमलोद्भवः ॥ १८ ॥ समाययौवरंदातुंपरंबदरिकाश्रमम् ॥ चतुर्मुखंचसादृष्ट्वाननामहंसवाहनम् ॥
॥ १९ ॥ तामुवाचजगत्कर्ताविधाताजगतामपि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वरंवृणीष्वतुलसियत्तेमनसिवांछितम् ॥ २० ॥ हरिभक्तिंहरेर्दास्यमजरामरतामपि ॥
तुलस्युवाच ॥ शृणुतातप्रवक्ष्यामियन्मेमनसिवांछितम् ॥ २१ ॥ सर्वज्ञस्याऽपिपुरतःकाऽलज्जाममसांप्रतम् ॥ अहंतुतुलसीगोपीगोलोकेऽहंस्थितापु
रा ॥ २२ ॥ कृष्णप्रियाकिंकरीचतदंशातत्सखीप्रिया ॥ गोविंदरतिसंभुक्तामतृप्तांमांचमूर्च्छिताम् ॥ २३ ॥ रासेश्वरीसमागत्यददर्शरासमंडले ॥ गोविंदं
भर्त्सयामासमांशशापरुषान्विता ॥ २४ ॥ याहित्वंमानवींयोनिमित्येवंचशशापह ॥ मामुवाचसगोविंदोमदंशंचचतुर्भुजम् ॥ २५ ॥ लभिष्यसितप
स्तप्त्वाभारतेब्रह्मणोवरात् ॥ इत्येवमुक्त्वादेवेशोप्यंतर्धानंचकारसः ॥ २६ ॥ देव्याभियातनुंत्यक्त्वाप्राप्तंजन्मगुरोभुवि ॥ अहंनारायणंकांतंशांतंसुंदरविग्र
हम् ॥ २७ ॥ सांप्रतंतंपतिंलब्धुंवरयेत्वंचदेहिमे ॥ ब्रह्मदेवउवाच ॥ सुदामानामगोपश्चश्रीकृष्णांगसमुद्भवः ॥ २८ ॥ तदंशश्चाऽतितेजस्वीलेभेजन्मचभारते ॥
सांप्रतंराधिकाशापाद्दनुवंशसमुद्भवः ॥ २९ ॥ शंखचूडेतिविख्यातस्त्रैलोक्येनचतत्समः ॥ गोलोकेत्वांपुरादृष्ट्वाकामोन्मथितमानसः ॥ ३० ॥ विलंभितुंन
शशाकराधिकायाःप्रभावतः ॥ सचजातिस्मरस्तस्मात्सुदामाभूच्चसागरे ॥ ३१ ॥ जातिस्मरात्वमपिसासर्वंजानासिसुंदरि ॥ अधुनातस्यपत्नीत्वंसंभविष्यसि
शोभने ॥ ३२ ॥ पश्चान्नारायणंशांतंकांतमेववरिष्यसि ॥ शापान्नारायणस्यैवकलयादैवयोगतः ॥ ३३ ॥ भविष्यसिवृक्षरूपात्वंपूताविश्वपावनी ॥
प्रधानासर्वपुष्पेषुविष्णुप्राणाधिकाभवेः ॥ ३४ ॥ त्वयाविनाचसर्वेषांपूजाचविफलाभवेत् ॥ वृंदावनेवृक्षरूपानाम्नावृंदावनीतिच ॥ ३५ ॥ त्वत्पत्रैर्गोपि
गोपाश्चपूजयिष्यंतिमाधवम् ॥ वृक्षाधिदेवीरूपेणसार्धंकृष्णेनसंततम् ॥ ३६ ॥ विहरिष्यसिगोपेनस्वच्छंदंमद्वरेणच ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वासस्मिताहृष्टमानसा
॥ ३७ ॥ प्रणनामचब्रह्माणंतंचकिंचिदुवाचसा ॥ तुलस्युवाच ॥ यथामेद्विभुजेकृष्णेवांछाचश्यामसुंदरे ॥ ३८ ॥ सत्यंब्रवीमिहेतातनतथाचचतुर्भुजे ॥
अतृप्ताऽहंचगोविंदेदैवाच्छृंगारभंगतः ॥ ३९ ॥ गोविंदस्यैववचनात्प्रार्थयामिचतुर्भुजम् ॥ त्वत्प्रसादेनगोविंदंपुनरेवसुदुर्लभम् ॥ ४० ॥
॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ एकाधिकैःशतश्लोकैःशंखचूडेनसंगतिः ॥ जातातु
लस्याःसंवादोप्यभूत्तेनेतिकथ्यते ॥ १ ॥ तपश्चर्यांतस्तुलस्यामुपरतायामनंतरंजातंवृत्तमाह । तुलसीपरितुष्टाचेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ विषण्णतांखिन्नतांनिकटंतल्पनिकटम्

ध्रुवस्तुवल्लभिष्यामिराधाभीतिंप्रमोचय ॥ ब्रह्मदेवउवाच ॥ गृहाणराधिकामंत्रंददामिषोडशाक्षरम् ॥ ४१ ॥ तस्याश्चप्राणतुल्यात्वंमद्वरेणभविष्यसि ॥
शृंगारंयुवयोर्गोप्यंनज्ञास्यतिचराधिका ॥ ४२ ॥ राधासमात्वंसुभगेगोविंदस्यभविष्यसि ॥ इत्येवमुक्त्वादत्त्वाचदेव्यावैषोडशाक्षरम् ॥ ४३ ॥ मंत्रं
चैवजगद्धातास्तोत्रंचकवचंपरम् ॥ सर्वपूजाविधानंचपुरश्चर्याविधिक्रमम् ॥ ४४ ॥ परांशुभाशिषंचैवपूजांचैवचकारसा ॥ बभूवसिद्धासादेवीतत्प्रसा
दाद्रमायथा ॥ ४५ ॥ सिद्धमंत्रेणतुलसीवरंप्रापयथोदितम् ॥ बुभुजेचमहाभोगंयद्विश्वेषुचदुर्लभम् ॥ ४६ ॥ प्रसन्नमनसादेवीतत्याजतपसःक्लमम् ॥
सिद्धेफलेनराणांचदुःखंचसुखमुत्तमम् ॥ ४७ ॥ भुक्त्वापीत्वाचसंतुष्टाशयनंचचकारसा ॥ तल्पेमनोरमेतत्रपुष्पचंदनचर्चिते ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेतुलस्युपाख्यानेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ तुलसीपरितुष्टाचसु
ष्वापहृष्टमानसा ॥ नवयौवनसंपन्नावृषध्वजवरांगना ॥ १ ॥ चिक्षेपपंचबाणश्चपंचबाणांश्चतांप्रति ॥ पुष्पायुधेनसादग्धापुष्पचंदनचर्चिता
॥ २ ॥ पुलकांचितसर्वांगीकंपितारक्तलोचना ॥ क्षणंसाशुष्कतांप्रापक्षणंमूर्छामवापह ॥ ३ ॥ क्षणमुद्विग्नतांप्रापक्षणंतंद्रांसुखावहाम् ॥ क्षणंचदहनं
प्रापक्षणंप्रापप्रसन्नताम् ॥ ४ ॥ क्षणंसाचेतनांप्रापक्षणंप्रापविषण्णताम् ॥ उत्तिष्ठंतीक्षणंतल्पाद्गच्छंतीनिकटेक्षणम् ॥ ५ ॥ भ्रमंतीक्षणमुद्वेगान्निवसं
तीक्षणंपुनः ॥ क्षणमेवसमुद्वेगात्सुष्वापपुनरेवसा ॥ ६ ॥ पुष्पचंदनतल्पंचतद्बभूवाऽतिकंटकम् ॥ विषहारिसुखंदिव्यंसुंदरंचफलंजलम् ॥ ७ ॥
निलयंचविलाकारंसूक्ष्मवस्त्रंहुताशनः ॥ सिंदूरपत्रकंचैवव्रणतुल्यंचदुःखदम् ॥ ८ ॥ क्षणंददर्शतंद्रायांसुवेषंपुरुषंसती ॥ सुंदरंचयुवानंचसास्मितंरासि
केश्वरम् ॥ ९ ॥ चंदनोक्षितसर्वांगंरत्नभूषणभूषितम् ॥ आगच्छंतंमाल्यवंतंपिबंतंतन्मुखांबुजम् ॥ १० ॥ कथयंतंरतिकथांब्रुवंतंमधुरंमुहुः ॥ संभुक्तवंतंत
ल्पेचसमाश्लिष्यंतमीप्सितम् ॥ ११ ॥ पुनरेवतुगच्छंतमागच्छंतचसन्निधौ ॥ यांतंक्वयासिप्राणेशतिष्ठेत्येवमुवाचसा ॥ १२ ॥ पुनश्चचेतनांप्राप्यविललापपुनः
पुनः ॥ एवंसायौवनंप्राप्यतस्थौतत्रैवनारद ॥ १३ ॥ शंखचूडोमहायोगीजैगीषव्यान्मनोहरम् ॥ कृष्णमंत्रंचसंप्राप्यकृत्वासिद्धंतुपुष्करे ॥ १४ ॥ कवचंचगलेब
द्ध्वासर्वमंगलमंगलम् ॥ ब्रह्मणश्चवरंप्राप्ययत्तेमनसिवांछितम् ॥ १५ ॥ आज्ञयाब्रह्मणःसोपिबदरींचसमाययौ ॥ आगच्छंतंशंखचूडंददर्शतुलसीमुने ॥ १६ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ सुंदरंसुखंसुखकरंफलंजलंच ॥ विषहारिविषोपमम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ यत्तेमनसिवांछितंतद्भवत्वितिवरंप्राप्यबदरींचसमाययावित्यन्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ यावकंपादभूषणंतस्याऽऽवलिःपंक्तिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ तपस्यायांतिष्ठामीत्यन्वयः ॥ ३० ॥
कुलेजातःकुलीनोनपृच्छतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ कीदृशःपुरुषस्तर्हिंकामिनींपृच्छातितत्राह । लंपटइति ॥ ३२ ॥ कीदृशींकामिनींतित्राह ॥ आपातरमणीयामित्यादिप्रसन्नवदनेक्षणामित्यं

नवयौवनसंपन्नांकामदेवसमप्रभम् ॥ श्वेतचंपकवर्णाभंरत्नभूषणभूषितम् ॥ १७ ॥ शरत्पार्वणचंद्रास्यंशरत्पंकजलोचनम् ॥ रत्नसारविनिर्माणविमानस्थं
मनोहरम् ॥ १८ ॥ रत्नकुंडलयुग्मेनगंडस्थलविराजितम् ॥ पारिजातप्रसूनानांमालावंतंचसुस्मितम् ॥ १९ ॥ कस्तूरीकुंकुमायुक्तंसुगंधिचंदनान्वि
तम् ॥ साहृष्ट्वासन्निधावेनंमुखमाच्छाद्यवाससा ॥ २० ॥ सस्मितातंनिरीक्षंतीसकटाक्षंपुनःपुनः ॥ बभूवाऽतिनम्रमुखीनवसंगमलज्जिता ॥ २१ ॥ श
रदिंदुविनिंद्यैकस्वमुखेंदुविराजिता ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणयावकावलिसंयुता ॥ २२ ॥ मणींद्रसारनिर्माणक्वणन्मंजीररंजिता ॥ दधतीकवरीभारंमालती
माल्यसंयुतम् ॥ २३ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणमकराकृतिकुंडला ॥ चित्रकुंडलयुग्मेनगंडस्थलविराजिता ॥ २४ ॥ रत्नेंद्रसारहारेणस्तनमध्यस्थलोज्व
ला ॥ रत्नकंकणकेयूरशंखभूषणभूषिता ॥ २५ ॥ रत्नांगुलीयकैर्दिव्यैरंगुल्यावलिराजिता ॥ दृष्ट्वातांललितांरम्यांसुशीलांसुंदरींसतीम् ॥ २६ ॥
उवासतत्समीपेतुमधुरंतामुवाचसः ॥ शंखचूडउवाच ॥ कात्वंकस्यचकन्याचधन्यामान्याचयोषिताम् ॥ २७ ॥ कात्वंमानिनिकल्याणिसर्वकल्याणदा
यिनी ॥ मौनीभूतेकिंकरेमांसंभाषांकुरुसुंदरि ॥ २८ ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वासकामावामलोचना ॥ सस्मितानम्रवदनासकामंतमुवाचसा ॥ २९ ॥ तुल
स्युवाच ॥ धर्मध्वजसुताहंचतपस्यायांतपोवने ॥ तपस्विन्यहंतिष्ठामिकस्त्वंगच्छयथासुखम् ॥ ३० ॥ कामिनींकुलजातांचरहस्येकाकिनींसतीम् ॥
नपृच्छतिकुलेजातइत्येवंमेश्रुतौश्रुतम् ॥ ३१ ॥ लंपटोऽसत्कुलेजातोधर्मशास्त्रार्थवर्जितः ॥ येनाऽश्रुतःश्रुतेरर्थःसकामीच्छतिकामिनीम् ॥ ३२ ॥
आपातमधुरांमत्तामंतकांपुरुषस्यताम् ॥ विषकुंभाकाररूपाममृतास्यांचसंततम् ॥ ३३ ॥ हृदयेक्षुरधाराभांशश्वन्मधुरभाषिणीम् ॥ स्वकार्यपरिनिष्प
त्त्यैतत्परांसततंचताम् ॥ ३४ ॥ कार्यार्थेस्वामिवशगामन्यथैवाऽवशांसदा ॥ स्वांतर्मलिनरूपांचप्रसन्नवदनेक्षणाम् ॥ ३५ ॥ श्रुतौपुराणेयासांचचरित्रमतिदू
षितम् ॥ तासुकोविश्वसेत्प्राज्ञःप्रज्ञावांश्चदुराशयः ॥ ३६ ॥ तासांकोवारिपुर्मित्रंप्रार्थयंतिनवंनवम् ॥ दृष्ट्वासुवेषंपुरुषमिच्छंतिहृदयेसदा ॥ ३७ ॥
बाह्येस्वार्थसतीत्वंचज्ञापयंतीप्रयत्नतः ॥ शश्वत्कामाचरामाचकामाधारामनोहरा ॥ ३८ ॥ बाह्येच्छलात्खेदयंतीस्वांतमैथुनमानसा ॥ कांतंहसंतीरहसिबा
ह्यतीवसुलज्जिता ॥ ३९ ॥ मानिनीमैथुनाभावेकोपनाकलहांकुरा ॥ सुप्रीताभूरिसंभोगात्स्वल्पमैथुनदुःखिता ॥ ४० ॥

तम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ दुराशयोनयइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ कोवारिपुःकोवामित्रंनकोऽपिरिपुर्मित्रंवेत्यर्थः ॥ स्वार्थपराएवकेवलम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ खेदयंतीपुरुषमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ तपोमार्गार्गला तपोमार्गप्रतिबंधिका ॥ ४५ ॥ भक्तिव्यवहिताभक्तिराहिता ॥ अधोगंयोनिरूपम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ रक्तेनारक्तम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीति ॥ लक्ष्म्यादीनांपूर्णावताराणांगंगादीनामंशावतारणांतथाकलाकलांशानांचस्वरूपंप्रशस्यमन्यदप्रशस्यामित्यर्थः ॥ सृष्टिसूत्रस्वरूपाचसृष्टि

सुमिष्टान्नाच्छीततोयादाकांक्षंतीचमानसे ॥ सुंदरंरसिकंकांतंयुवानंगुणिनंसदा ॥ ४१ ॥ सुतात्परमभिस्नेहंकुर्वतीरसिकोपरि ॥ प्राणाधिकंप्रियतमंसं भोगकुशलंप्रियम् ॥ ४२ ॥ पश्यंतीरिपुतुल्यंचवृद्धंवामैथुनाक्षमम् ॥ कलहंकुर्वतीशश्वत्तेनसार्धंसुकोपना ॥ ४३ ॥ वाचयाभक्षयंतीतंसर्पआखुमि वोल्बणम् ॥ दुःसाहसस्वरूपाचसर्वदोषाश्रयासदा ॥ ४४ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदुःसाध्यामोहरूपिणी ॥ तपोमार्गार्गलाशश्वन्मोक्षद्वारकपाटिका ॥ ४५ ॥ हरेर्भक्तिव्यवहितासर्वमायाकरंडिका ॥ संसारकारागारेचशश्वन्निगडरूपिणी ॥ ४६ ॥ इंद्रजालस्वरूपाचमिथ्याचस्वप्नरूपिणी ॥ बिभ्रती बाह्यसौंदर्यमधोंगमतिकुत्सितम् ॥ ४७ ॥ नानाविण्मूत्रपूयानामाधारंमलसंयुतम् ॥ दुर्गंधिदोषसंयुक्तंरक्तारक्तमसंस्कृतम् ॥ ४८ ॥ मायारूपामायि नांचविधिनानिर्मितापुरा ॥ विषरूपामुमुक्षूणामदृश्याऽप्यभिवांछताम् ॥ ४९ ॥ इत्युक्त्वातुलसीतंचविरराममचनारद ॥ सस्मितःशंखचूडश्चप्रवक्तुमुपच क्रमे ॥ ५० ॥ शंखचूडउवाच ॥ त्वयायत्कथितंदेविनचसर्वमलीककम् ॥ किंचित्सत्यमलीकंचकिंचिन्मत्तोनिशामय ॥ ५१ ॥ निर्मितंद्विविधंधात्रा स्त्रीरूपंसर्वमोहनम् ॥ कृत्वारूपंवास्तवंचप्रशस्यंचाऽप्रशंसितम् ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीदुर्गासावित्रीराधिकादिका ॥ सृष्टिसूत्रस्वरूपाचआद्यासृष्टि विनिर्मिता ॥ ५३ ॥ एतासामंशरूपंचस्त्रीरूपंवास्तवंस्मृतम् ॥ तत्प्रशस्यंयशोरूपंसर्वमंगलकारकम् ॥ ५४ ॥ शतरूपादेवहूतीस्वधास्वाहाचदक्षिणा ॥ छायावतीरोहिणीचवरुणानीशचीतथा ॥ ५५ ॥ कुबेरस्यचपत्नीयाऽप्यदितिश्चदितिस्तथा ॥ लोपामुद्रानसूयाचकोटभीतुलसीतथा ॥ ५६ ॥ अ हल्याऽरुंधतीमेनातारामंदोदरीतथा ॥ दमयंतीवेदवतीगंगाचमनसातथा ॥ ५७ ॥ पुष्टिस्तुष्टिःस्मृतिर्मेधाकालिकाचवसुंधरा ॥ षष्ठीमंगलचंडीचमूर्तिश्च धर्मकामिनी ॥ ५८ ॥ स्वस्तिश्रद्धाचशांतिश्चकांतिःक्षांतिस्तथापरा ॥ निद्रातंद्राक्षुत्पिपासासंध्यारात्रिदिनानिच ॥ ५९ ॥ संपत्तिर्धृतिकीर्तीचक्रियाशोभा प्रभाशिवा ॥ यत्स्त्रीरूपंचसंभूतमुत्तमंतुयुगेयुगे ॥ ६० ॥ कलाकलांशरूपंचस्वर्वेश्यादिकमेवच ॥ तदप्रशस्यंविश्वेषुपुंश्चलीरूपमेवच ॥ ६१ ॥ सत्त्व प्रधानंयद्रूपंतद्युक्तंचप्रभावतः ॥ तदुत्तमंचाविश्वेषुसाध्वीरूपंप्रशंसितम् ॥ ६२ ॥ तद्वास्तवंचाविज्ञेयंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ रजोरूपंतमोरूपंकलासुविविधं स्मृतम् ॥ ६३ ॥ मध्यमारजसश्चांशास्तास्तुभोगेषुलोलुपाः ॥ सुखसंभोगवश्याश्चस्वकार्येनिरताःसदा ॥ ६४ ॥

मूलभूतेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कलांशस्वरूपंचोत्तममित्यर्थः ॥ स्वर्वेश्यादिकमेवचेत्यस्यतदप्रशस्यमित्युत्तरेणान्वयः ॥ ६१ ॥
साध्वीरूपमुत्तममित्याह । सत्त्वप्रधानमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

यतएतामध्यमाएतादृशदोषविशिष्टाअतोरजोरूपस्यस्त्रीवस्तुनःसाध्वीत्वंनैवोपजायतइत्यर्थः ॥ ६५ ॥ तमोरूपंतुदुर्निवार्यत्वादधममेवेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ तथाचतवलक्ष्म्यंशत्वात्तवरूपंत्वद्दु
ष्करीत्यानिंद्यंनकिंत्वतिप्रशस्तमेवभवतीतिममत्वयीच्छाजातायुक्तेतिभावः ॥ यदुक्तंत्वयाकुलीनःपरस्त्रियंनपश्यतितत्तथैवतथाऽप्यहंब्रह्मणआज्ञयात्वत्समीपमागतोस्मीत्याभिप्रायेणाह ।
नपृच्छतीति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ दनुवंशेजातःपुरापूर्वंहरेःसखासुदामाऽहम् ॥ अधुनातुशापाद्दनोर्वंशेजातइत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ पूर्वकथांस्मारयति । जातिस्मरोऽहमिति ॥ ७१ ॥ संभो

कपटामोहकारिण्योधर्मार्थविमुखाः सदा ॥ रजोरूपस्यसाध्वीत्वमतोनैवोपजायते ॥ ६५ ॥ इदंमध्यमरूपंचप्रवदंतिमनीषिणः ॥ तमोरूपंदुर्निवार्यम
धमंतद्विदुर्बुधाः ॥ ६६ ॥ नपृच्छतिकुलेजातःपंडितश्चपरस्त्रियम् ॥ निर्जनेनिर्जलेवाऽपिरहस्यपिपरास्त्रियम् ॥ ६७ ॥ आगच्छामित्वत्समीपमाज्ञयाब्र
ह्मणोऽधुना ॥ गांधर्वेणविवाहेनत्वांग्रहीष्यामिशोभने ॥ ६८ ॥ अहमेवशंखचूडोदेवविद्रावकारकः ॥ दनुवंश्योविशेषेणसुदामाऽहंहरेःपुरा ॥ ६९ ॥
अहमष्टसुगोपेषुगोपोऽपिपार्षदेषुच ॥ अधुनादानवेंद्रोऽहंराधिकायाश्चशापतः ॥ ७० ॥ जातिस्मरोऽहंजानामिकृष्णमंत्रप्रभावतः ॥ जातिस्मरात्वंतुल
सीसंभुक्ताहरिणापुरा ॥ ७१ ॥ त्वमेवराधिकाकोपाज्जाताऽसिभारतेभुवि ॥ त्वांसंभोक्तुमुत्सुकोऽहंनाऽलंराधाभयात्ततः ॥ ७२ ॥ इत्येवमुक्त्वासपुमा
न्विरराममहामुने ॥ सस्मितंतुलसीतुष्टाप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ ७३ ॥ तुलस्युवाच ॥ एवंविधोबुधोनित्यंविश्वेषुचप्रशंसितः ॥ कांतमेवंविधंकांताशश्वदि
च्छतिकामतः ॥७४॥ त्वयाऽहमधुनासत्यंविचारेणपराजिता ॥ सनिंदितश्चाऽप्यशुचिर्यःपुमांश्चस्त्रियाजितः ॥ ७५ ॥ निंदंतिपितरोदेवाबांधवाःस्त्रीजि
तंनरम् ॥ स्त्रीजितंमनसामातापिताभ्राताचनिंदति ॥ ७६ ॥ शुद्धोविप्रोदशाहेनजातकेमृतकेयथा ॥ भूमिपोद्वादशाहेनवैश्यःपंचदशाहतः ॥ ७७ ॥ शू
द्रोमासेनवेदेषुमातृवद्धीनसंकरः ॥अशुचिःस्त्रीजितःशुद्धश्चेच्चितादहनकालतः ॥७८॥ नगृह्णंतीच्छयातस्यापितरःपिंडतर्पणम् ॥ नगृह्णंतीवदेवाश्चतस्यपु
ष्पजलादिकम् ॥७९॥ किंवाज्ञानेनतपसाजपहोमप्रपूजनैः ॥ किंविद्ययाचयशसास्त्रीभिर्यस्यमनोहृतम् ॥८०॥ विद्याप्रभावज्ञानार्थमयात्वंचपरीक्षितः ॥
कृत्वापरीक्षांकांतस्यवृणोतिकामिनीवरम् ॥८१॥ वरायगुणहीनायवृद्धायाऽज्ञानिनेतथा ॥ दरिद्रायचमूर्खायरोगिणेकुत्सितायच ॥८२॥ अत्यंतकोपयुक्ताय
वाऽत्यंतदुर्मुखायच ॥ पंगवेचांगहीनायचांधायवधिरायच ॥८३॥ जडायचैवमूकायक्लीबतुल्यायपापिने ॥ ब्रह्महत्यांलभेत्सोपिस्वकन्यांप्रददातियः ॥ ८४ ॥

कुंनालंसमर्थोराधाभयादित्यन्वयः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ एवंविधोवक्ष्यमाणस्त्रीजितादन्यइत्यर्थः ॥ विश्वेषुलोकेषु ॥ ७४ ॥ त्वयाऽहंविचारेणपूर्वोक्तवादेनजितास्मि नमयात्वंजितइतित्वं
स्त्रीजितोनाऽसीत्यर्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ एषुवर्णसंकरश्चेत्समातृवत्तयज्जातीयामातातज्जात्युक्तसूतकपरिपालनेनशुध्येदित्यर्थः ॥ स्त्रीजितस्यतुदेहांतप्रायश्चित्तेनैवशुद्धिरित्याह ।
अशुचिरिति ॥ एतादृशोऽतिनीचोऽयमितिभावः ॥ ७८ ॥ तदेवाह । नगृह्णंतीति ॥ ७९ ॥ ८० ॥ मयातुतवविद्यापरीक्षाकृतेत्याह । विद्याप्रभावेति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रब्रह्माऽगत्योवाचेत्यर्थाद्धोध्यंकिमुवाचतदाह । ब्रह्मोवाच किंकरोषीति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥
॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ चतुर्नवतिपद्यैस्तुतुलसीशंखचूडयोः ॥ विवाहानंतरंदेवावैकुंठंजग्मुरुत्तमम्

शांतायगुणिनेचैवयूनेचविदुषेऽपिच ॥ साधवेचसुतांदत्वादशयज्ञफलंलभेत् ॥ ८५ ॥ यःकन्यापालनंकृत्वाकरोतियदिविक्रयम् ॥ विक्रेताधनलोभे
नकुंभीपाकंसगच्छति ॥ ८६ ॥ कन्यामूत्रंपुरीषंचतत्रभक्षतिपातकी ॥ कृमिभिर्दंशितःकाकैर्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ८७ ॥ तदंतेव्याधिसंयुक्तःसलभेज्ज
न्मनिश्चितम् ॥ विक्रीणातिमांसभारंवहत्येवदिवानिशम् ॥ ८८ ॥ इत्येवमुक्त्वातुलसीविररामतपोनिधे ॥ ब्रह्मोवाच॥किंकरोषिशंखचूडसंवादमनयास
ह ॥ ८९ ॥ गांधर्वेणविवाहेनत्वंचाऽस्याग्रहणंकुरु ॥ पुरुषेष्वसिरत्नंत्वंस्त्रीषुरत्नंत्वियंसती ॥ ९० ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुणवान्भवेत् ॥ निर्वि
रोधसुखंराजन्कोवात्यजतिदुर्लभम् ॥ ९१ ॥ योऽविरोधसुखत्यागीसपशुर्नाऽत्रसंशयः ॥ किंपरीक्षसित्वंकांतमीदृशंगुणिनंसति ॥ ९२ ॥ देवानामसु
राणांचदानवानांविमर्दकम् ॥ यथालक्ष्मीश्चलक्ष्मीशेयथाकृष्णेचराधिका ॥ ९३॥ यथामयिचसावित्रीभवानीचभवेयथा ॥ यथाधरावराहेचदक्षिणा
चयथाऽध्वरे ॥ ९४ ॥ यथाऽत्रेरनसूयाचदमयंतीयथानले ॥ रोहिणीचयथाचंद्रेयथाकामेरतिःसती ॥ ९५ ॥ यथादितिःकश्यपेचवसिष्ठेरुंधतीसखी ॥
यथाऽहल्यागौतमेचदेवहूतिश्चकर्दमे ॥ ९६ ॥ यथाबृहस्पतौताराशतरूपामनौयथा ॥ यथाचदक्षिणायज्ञेयथास्वाहाहुताशने ॥ ९७ ॥ यथाशचीम
हेंद्रेचयथापुष्टिर्गणेश्वरे ॥ देवसेनायथास्कंदेधर्मेमूर्तिर्यथासती ॥ ९८ ॥ सौभाग्यासुप्रियात्वंचशंखचूडेतथाभव ॥ अनेनसार्धंसुचिरंसुंदरेणचसुंदरि ॥
॥ ९९ ॥ स्थानेस्थानेविहारंचयथेच्छंकुरुसंततम् ॥ पश्चात्प्राप्स्यासिगोलोकेश्रीकृष्णंपुनरेवच॥१००॥चतुर्भुजंचवैकुंठेशंखचूडेमृतेसति ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ ॥नारदउवाच॥ विचित्रमिदमाख्यानंभवतासमुदाहृतम् ॥ श्रुतेनयेनमेतृप्तिर्नकदाऽपिहिजायते
॥ १ ॥ ततःपरंतुयज्जातंतत्त्वंवदमहामते ॥ नारायणउवाच ॥ इत्येवमाशिषंदत्वास्वालयंचययौविधिः ॥ २ ॥ गांधर्वेणविवाहेनजगृहेतांचदानवः ॥
स्वर्गेदुंदुभिवाद्यंचपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ ३ ॥ सरेमेरामयासार्धंवासगेहेमनोरमे ॥ मूर्च्छांसाप्रापतुलसीनवसंगमसंगता ॥ ४ ॥ निमग्नानिर्जलेसाध्वीसंभो
गसुखसागरे ॥ चतुःषष्टिकलामानंचतुःषष्टिविधंसुखम् ॥ ५ ॥ कामशास्त्रेयन्निरुक्तंरसिकानांयथेप्सितम्॥अंगप्रत्यंगसंश्लेषपूर्वकंस्त्रीमनोहरम् ॥६॥ ततस
र्वंरसशृंगारंचकाररसिकेश्वरः ॥ अतीवरम्यदेशेचसर्वजंतुविवर्जिते ॥७॥ पुष्पचंदनतल्पेचपुष्पचंदनवायुना ॥ पुष्पोद्यानेनदीतीरेपुष्पचंदनचर्चिते ॥८॥

॥ १ ॥ इत्थंब्रह्मणातौबोधितावित्युक्तंततःपरंकिंजातमितिपृच्छति । नारदउवाच विचित्रमिदमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ चतुःषष्टिशृंगारकलाभिर्मीयतेपरिच्छिद्यतेतत्ताहृशंचतुः
षष्टिविधंसुखंताःकलाश्चरसालोकेस्पष्टीकृताः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ जहारपरस्परशरीरावयवमर्दनेन ॥ १२ ॥ १३ ॥ तद्वदनदंशनंचतुर्गुणंप्रददौ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥
स्वाहायावह्नेर्यदाहृतम् ॥ छायायाःसूर्यपत्न्याःरोहिण्याश्चंद्रपत्न्याः ॥ २४ ॥ २५ ॥ विचित्राणांपद्मकानांपद्मरागमणीनांश्रेणयोयस्यांशय्यायाम् ॥ २६ ॥ पत्रकंचंदनवल्लीरूपम् ॥

गृहीत्वारसिकोरासेपुष्पचंदनचर्चिताम् ॥ भूषितोभूषणैर्नैवरत्नभूषणभूषिताम् ॥ ९ ॥ सुरतेविरतिर्नास्तितयोःसुरतिविज्ञयोः ॥ जहारमानसंभर्तुर्लो
लयालीलयासती ॥ १० ॥ चेतनांरसिकायाश्चजहाररसभाववित् ॥ वक्षसश्चंदनंराज्ञस्तिलकंविजहारसा ॥ ११ ॥ सचजहारतस्याश्चसिंदूरंबिंदुपत्रक
म् ॥ सतद्वक्षस्युरोजेचनखरेखांददौमुदा ॥ १२ ॥ साददौतद्वामपार्श्वेकरभूषणलक्षणम् ॥ राजातदोष्ठपुटकेददौरदनदंशनम् ॥ १३ ॥ तद्गंडयुगलेसा
चप्रददौतच्चतुर्गुणम् ॥ आलिंगनंचुंबनंचजंघादिमर्दनंतथा ॥१४॥ एवंपरस्परंक्रीडांचक्रतुस्तौविजानतौ ॥ सुरतेविरतेतौचसमुत्थायपरस्परम् ॥ १५ ॥
सुवेषंचक्रतुस्तत्रयद्यन्मनसिवांछितम् ॥ चंदनैःकुंकुमारक्तैःसातस्यतिलकंददौ ॥ १६ ॥ सर्वांगेसुंदरेरम्येचकारचाऽनुलेपनम् ॥ सुवासंचैवतांबूलंवह्नि
शुद्धेचवाससी ॥ १७ ॥ पारिजातस्यकुसुमंजरारोगहरंपरम् ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणमंगुलीयकमुत्तमम् ॥ १८ ॥ सुंदरंचमणिवरंत्रिषुलोकेषुदुर्लभम् ॥
दासीतवाऽहमित्येवंसमुच्चार्यपुनःपुनः ॥ १९ ॥ ननामपरयाभक्त्यास्वामिनंगुणशालिनम् ॥ सस्मितातन्मुखांभोजंलोचनाभ्यांपुनःपुनः ॥ २० ॥
निमेषरहिताभ्यांचाऽप्यपश्यत्कामसुंदरम् ॥ सचतांचसमाकृष्यचकारवक्षसिप्रियाम् ॥ २१ ॥ सस्मितंवाससाच्छन्नंददर्शमुखपंकजम् ॥ चुचुंबक
ठिनेगंडेबिंबोष्ठौपुनरेवच ॥ २२ ॥ ददौतस्यैवस्त्रयुग्मंवरुणादाहृतंचयत् ॥ तदाहृतांरत्नमालांत्रिषुलोकेषुदुर्लभाम् ॥ २३ ॥ ददौमंजीरयुग्मंचस्वाहाया
आहृतंचयत् ॥ केयूरयुग्मंछायायारोहिण्याश्चैवकुंडलम् ॥ २४ ॥ अंगुलीयकरत्नानिरत्याश्चकरभूषणम् ॥ शंखंचरुचिरंचित्रंयद्दत्तंविश्वकर्मणा॥२५॥
विचित्रपद्मकश्रेणींशय्यांचाऽपिसुदुर्लभाम् ॥ भूषणानिचदत्वाचभूपोहासंचकारह ॥ २६ ॥ निर्ममेकबरीभारेतस्यामांगल्यभूषणम् ॥ सुचित्रंपत्रकं
गंडमंडलेऽस्याःसमंतथा॥२७॥ चंद्रलेखात्रिभिर्युक्तंचंदनेनसुगंधिना॥परीतंपरितश्चित्रैःसार्धंकुंकुमबिंदुभिः॥२८॥ज्वलत्प्रदीपाकारंचसिंदूरतिलकंददौ ॥
तत्पादपद्मयुगुलेस्थलपद्मविनिंदिते॥२९॥चित्रालक्तकरागंचनखरेषुददौमुदा ॥ स्ववक्षसिमुहुर्न्यस्यसरागंचरणांबुजम् ॥३०॥ हेदेवितवदासोऽहमित्युच्चा
र्यपुनःपुनः॥रत्नभूषितहस्तेनतांचकृत्वास्ववक्षसि॥३१॥तपोवनंपरित्यज्यराजास्थानांतरंययौ॥मलयेदेवनिलयेशैलेशैलेतपोवने॥३२॥स्थानेस्थानेऽति
रम्येचपुष्पोद्यानेचनिर्जने ॥ कंदरेकंदरेसिंधुतीरेचैवातिसुंदरे ॥ ३३ ॥ पुष्पभद्रानदीतीरेनीरवातमनोहरे॥पुलिनेपुलिनेदिव्येनद्यांनद्यांनदेनदे ॥३४॥

॥ २७ ॥ तिसृभिःकर्पूरलेखाभिर्युक्तम् ॥ त्रिशब्दस्यपरनिपाताद्यार्षम् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

विस्पंदनेतन्नाम्निवनेतथैवसुरसननाम्निवने ॥ ३९ ॥ माधवेवसंतेमाधवीनांवासंतीमाधवीलतेत्यमराद्वासंतीलतानांवनेइत्युत्तरेणान्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पुंस्कोकिलरुतंश्रुतंप्रसि
द्वंयस्मिंस्तस्मिन्वने ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ आश्रमाणांलोकानांस्थानानाम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

चंपकानांकेतकीनांमाधवीनांच
मधौमधुकराणांचमधुरध्वनिनादिते ॥ विस्पंदनेसुरसनेनंदनेगंधमादने ॥ ३५ ॥ देवोद्यानेनंदनेचचित्रचंदनकानने ॥ निर्जनेकांचनेस्थानेधन्येकांचनपर्वते ॥ कां
माधवे ॥ ३६ ॥ कुंदानांमालतीनांचकुमुदांभोजकानने ॥ कल्पवृक्षेकल्पवृक्षेपारिजातवनेवने ॥ ३७ ॥ पुष्पचंदनसंयुक्तःपुष्पचंदनवायुना ॥ ३९ ॥ कामुक्याकामुकःका
चीवनेकिंजलकेकंचुकेकांचनाकरे ॥ ३८ ॥ पुष्पचंदनतल्पेषुपुंस्कोकिलरुतश्रुते ॥ तयासहसमागत्यस्वाश्रमंदानवस्ततः ॥
मात्सरेमेरामयासह ॥ नहितृप्तोदानवेंद्रस्तृप्तिंनैवजगामसा ॥ ४० ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेववृधेमदनस्तयोः ॥ एकमन्वंतरंपूर्णंराजराजेश्वरोमहान् ॥ देवानामसुरा
॥ ४१ ॥ रम्यंक्रीडालयंगत्वाविजहारपुनःपुनः ॥ एवंसबुभुजेराज्यंशंखचूडःप्रतापवान् ॥ ४२ ॥ हृताधिकारादेवाश्चचरंतिभिक्षुकायथा ॥ ४४ ॥ तेसर्वेऽतिविषण्णाश्चप्रज
णांचदानवानांचसंततम् ॥ ४३ ॥ गंधर्वाणांकिन्नराणांराक्षसानांचशांतिदः ॥ सर्वेशंकथयामासविधाताचंद्रशेखरम् ॥ ४६ ॥
ग्मुर्ब्रह्मणःसभाम् ॥ वृत्तांतंकथयामासूरुरुदुश्चभृशंमुहुः ॥४५॥ तदाब्रह्मासुरैःसार्धंजगामशंकरालयम् ॥ ददर्शद्वारपालांश्चरत्नसिंहासन
ब्रह्माशिवश्चतैःसार्धंवैकुंठंचजगामह ॥ दुर्लभंपरमंधामजरामृत्युहरंपरम् ॥ ४७ ॥ संप्रापचवरंद्वारमाश्रमाणांहरेरहो ॥ शंखचक्रगदापद्मधरांश्चैवचतुर्भु
स्थितान् ॥ ४८ ॥ शोभितान्पीतवस्त्रैश्चरत्नभूषणभूषितान् ॥ वनमालान्वितान्सर्वाञ्श्यामसुंदरविग्रहान् ॥ ४९ ॥ तेऽनुज्ञांचददुस्तस्मैप्रविवेशतदाज्ञया ॥५१॥
जान् ॥ सस्मितान्स्मेरवक्रास्यान्पद्मनेत्रान्मनोहरान् ॥ ५० ॥ ब्रह्मातान्कथयामासवृत्तांतंगमनार्थकम् ॥ नारायणस्वरूपैश्चसर्वैःकौ
एवंषोडशद्वाराणिनिरीक्ष्यकमलोद्भवः ॥ देवैःसार्धंतानतीत्यप्रविवेशहरेःसभाम्॥५२॥देवर्षिभिःपरिवृतांपार्षदैश्चचतुर्भुजैः ॥ अमूल्यरत्नखचितांरचितांस्वेच्छया
स्तुभभूषितैः ॥ ५३ ॥ नवेंदुमंडलाकारांचतुरस्रांमनोहराम् ॥ मणींद्रहारनिर्माणांहीरासारसुशोभिताम् ॥ ५४ ॥ विचित्रैश्चित्ररेखाभिर्नानाचित्रविचित्रिताम् ॥
हरेः ॥ माणिक्यमालाजालाभांमुक्तापंक्तिविभूषिताम् ॥५५ ॥ मंडितांमंडलाकारैरत्नदर्पणकोटिभिः ॥ इंद्रनीलस्तंभ
॥ ५६ ॥ पद्मरागेंद्रराचितांरुचिरांमणिपंकजैः ॥ सोपानशतकैर्युक्तांस्यमंतकविनिर्मितैः ॥ ५७ ॥ पट्टसूत्रग्रंथियुक्तैश्चारुचंदनपल्लवैः ॥ कस्तूरीकुंकुमारक्तैःसुगंधिचं
वर्यैर्वेष्टितांसुमनोहराम् ॥ ५८ ॥ तद्रत्नपूर्णकुंभानांसमूहैश्चसमन्विताम् ॥ पारिजातप्रसूनानांमालाजालैर्विराजिताम् ॥५९॥ सहस्रयोजनायामांपरिपूर्णांचकिंकरैः ॥ ६१ ॥
दनद्रुमैः ॥ सुसंस्कृतांतुसर्वत्रवासितांगंधवायुना ॥ ६० ॥ विद्याधरीसमूहानांनृत्यजालैर्विराजिताम् ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

॥ ३७ ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ शापमाह । तत्रैकदेति ॥ विरजांकांचनगोपीम् ॥ प्राणाधिकाराधा ॥ ७४ ॥ ७५ ॥
॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ तत्ताडनंतेनशंखचूडेनकृतेतासांसखीनांताडनंश्रुत्वेत्यर्थः ॥ ८१ ॥ मांप्रणम्यगच्छंतंशंखचूडंतुष्टासावारयामासेत्यन्वयः ॥ ८२ ॥ विक्लवं

ददर्शश्रीहरिंब्रह्माशंकरश्चसुरैःसह ॥ वसंतंतन्मध्यदेशेयथेंदुंतारकावृतम् ॥ ६२ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणचित्रसिंहासनेस्थितम् ॥ किरीटिनंकुंडलिनंवनमा
लाविभूषितम् ॥ ६३ ॥ चंदनोक्षितसर्वांगंबिभ्रतंकेलिपंकजम् ॥ पुरतोनृत्यगीतंचपश्यंतंसस्मितंमुदा ॥ ६४ ॥ शांतंसरस्वतीकांतंलक्ष्मीधृतपदांबुज
म् ॥ लक्ष्म्याप्रदत्तंतांबूलंभुक्तवंतंसुवासितम् ॥ ६५ ॥ गंगयापरयाभक्त्यासेवितंश्वेतचामरैः ॥ सर्वैश्चस्तूयमानंचभक्तिनम्रात्मकंधरैः ॥ ६६ ॥ एवंवि
शिष्टंतंदृष्ट्वापरिपूर्णतमंप्रभुम् ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वेप्रणम्यतुष्टुवुस्तदा ॥ ६७ ॥ पुलकांचितसर्वांगाःसाश्रुनेत्राश्चगद्गदाः ॥ भक्त्याश्चपरयाभक्त्याभीतान
म्रात्मकंधराः ॥ ६८ ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वाविधाताजगतामपि ॥ वृत्तांतंकथयामासविनयेनहरेःपुरः ॥ ६९ ॥ हरिस्तद्वचनंश्रुत्वासर्वज्ञःसर्वभाववित् ॥
प्रहस्योवाचब्रह्माणंरहस्यंचमनोहरम् ॥ ७० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शंखचूडस्यवृत्तांतंसर्वंजानामिपद्मज ॥ मद्भक्तस्यचगोपस्यमहातेजस्विनः
पुरा ॥७१॥ शृणुतत्सर्ववृत्तांतमितिहासंपुरातनम् ॥ गोलोकस्यैवचरितंपापघ्नंपुण्यकारकम् ॥ ७२ ॥ सुदामानामगोपश्चपार्षदप्रवरोमम ॥ सप्राप
दानवींयोनिंराधाशापात्सुदारुणात् ॥ ७३ ॥ तत्रैकदाऽहमगमंस्वालयाद्रासमंडलम् ॥ विरजामपिनीत्वाचममप्राणाधिकापरा ॥ ७४ ॥ सामांविरजया
सार्धंविज्ञायकिंकरीमुखात् ॥ पश्चात्क्रुद्धासाजगामनददर्शचतत्रमाम् ॥ ७५ ॥ विरजांचनदीरूपांमांज्ञात्वाचतिरोहितम् ॥ पुनर्जगामसादृष्ट्वास्वालयंस
खिभिःसह ॥ ७६ ॥ मांदृष्ट्वामंदिरेदेवीसुदाम्नासहितंपुरा ॥ भृशंसाभर्त्सयामासमौनीभूतंचसुस्थिरम् ॥ ७७ ॥ तच्छ्रुत्वाऽसहमानश्चसुदामातांचुकोप
ह ॥ सचतांभर्त्सयामासकोपेनममसंनिधौ ॥ ७८ ॥ तच्छ्रुत्वाकोपयुक्तासारक्तपंकजलोचना ॥ बहिष्कर्तुंचकाराऽऽज्ञांसंत्रस्तंममसंसदि ॥ ७९ ॥ सखी
लक्षंसमुत्तस्थौदुर्वारंतेजसोल्बणम् ॥ बहिश्चकारतंतूर्णंजल्पंतंचपुनःपुनः ॥ ८० ॥ साचतत्ताडनंतासांश्रुत्वारुष्टाशशापह ॥ याहिरेदानवींयोनिमित्येवं
दारुणंवचः ॥ ८१ ॥ तंगच्छंतंशपंतंचरुदंतंमांप्रणम्यच ॥ वारयामासतुष्टासारुदतीकृपयापुनः ॥ ८२ ॥ हेवत्सतिष्ठमागच्छक्वयासीतिपुनःपुनः ॥ समु
च्चार्यचतत्पश्चाज्जगामसाचविक्लवम् ॥ ८३ ॥ गोप्यश्चरुरुदुःसर्वागोपाश्चाऽपिसुदुःखिताः ॥ तेसर्वेराधिकाचाऽपितत्पश्चाद्बोधितामया ॥ ८४ ॥ आया
स्यतिक्षणार्धेनकृत्वाशापस्यपालनम् ॥ सुदामंस्त्वमिहागच्छेत्युक्त्वासाचनिवारिता ॥ ८५ ॥ गोलोकस्यक्षणार्धेनचैकंमन्वंतरंभवेत् ॥ पृथिव्याजग
तांधातरित्येववचनंध्रुवम् ॥ ८६ ॥ इत्येवंशंखचूडश्चपुनस्तत्रैवयास्यति ॥ महाबलिष्ठोयोगेशःसर्वमायाविशारदः ॥ ८७ ॥

खेदम् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

रक्षसः दानवस्य ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ पश्चात्त्सेति ॥ तत्पत्नीत्यर्थः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ इतिश्रीदेवी०तिलकेनवमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ चतुरशीति पद्यैस्तुशंखचूडासुरस्यच ॥ देवानांचैवसंग्रामोयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ भारतेदेवागमनोत्तरंजातंवृत्तमाह । ब्रह्माशिवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ महेंद्रनगरादुत्कृष्टम् ॥ ४ ॥ ५ ॥

ममशूलंगृहीत्वाचशीघ्रंगच्छतभारतम् ॥ शिवःकरोतुसंहारंममशूलेनरक्षसः ॥ ८८ ॥ ममैवकवचंकंठेसर्वमंगलकारकम् ॥ बिभर्तिदानवःशश्वत्संसारेविजयीततः ॥ ८९ ॥ तस्मिन्ब्रह्मन्स्थितेचैवनकोऽपिहिंसितुंक्षमः ॥ तद्याचनांकरिष्यामिविप्ररूपोऽहमेवच ॥ ९० ॥ सतीत्वहानिस्तत्पत्न्यायत्रकालेभविष्यति ॥ तत्रैवकालेतन्मृत्युरितिदत्तोवरस्त्वया ॥ ९१ ॥ तत्पत्न्याश्चोदरेवीर्यमर्पयिष्यामिनिश्चितम् ॥ तत्क्षणेचैवतन्मृत्युर्भविष्यतिनसंशयः ॥ ९२ ॥ पश्चात्साद्देहमुत्सृज्यभविष्यतिममप्रिया ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथोददौशूलंहरायच ॥ ९३ ॥ शूलंदत्वाययौशीघ्रंहरिरभ्यंतरेमुदा ॥ भारतंचययुर्देवाब्रह्मरुद्रपुरोगमाः ॥ ९४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा०नवमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ब्रह्माशिवंसंनियोज्यसंहारेदानवस्यच ॥ जगामस्वालयंतूर्णंयथास्थानंसुरोत्तमाः ॥ १ ॥ चंद्रभागानदीतीरेवटमूलेमनोहरे ॥ तत्रतस्थौमहादेवोदेवविस्तारहेतवे ॥ २ ॥ दूतंकृत्वाचित्ररथंगंधर्वेश्वरमीप्सितम् ॥ शीघ्रंप्रस्थापयामासशंखचूडांतिकंमुदा ॥ ३ ॥ सर्वेश्वराज्ञयाशीघ्रंययौतन्नगरंपरम् ॥ महेंद्रनगरोत्कृष्टंकुबेरभवनाधिकम् ॥ ४ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णंदैर्घ्येतद्द्विगुणंभवेत् ॥ स्फटिकाकारमणिभिर्निर्मितंयानवेष्टितम् ॥ ५ ॥ सप्तभिःपरिखाभिश्चदुर्गमाभिःसमन्वितम् ॥ ज्वलदग्निनिभैःशश्वत्कलिपतंरत्नकोटिभिः ॥ ६ ॥ युक्तंचवीथीशतकैर्मणिवेदिविचित्रितैः ॥ परितोवणिजांसौधैर्नानावस्तुविराजितैः ॥ ७ ॥ सिंदूराकारमणिभिर्निर्मितैश्चविचित्रितैः ॥ भूषितंभूषितैर्दिव्यैराश्रमैःशतकोटिभिः ॥ ८ ॥ गत्वाददर्शतन्मध्येशंखचूडालयंपरम् ॥ अतीववलयाकारंयथापूर्णेंदुमंडलम् ॥ ९ ॥ ज्वलदग्निशिखाक्ताभिःपरिखाभिश्चतसृभिः ॥ तद्दुर्गमंचशत्रूणामन्येषांसुगमंसुखम् ॥ १० ॥ अत्युच्चैर्गगनस्पर्शिमणिशृंगविराजितम् ॥ राजितंद्वादशद्वारैर्द्वारपालसमन्वितम् ॥ ११ ॥ मणींद्रसारनिर्माणैःशोभितंलक्षमंदिरैः ॥ शोभितंरत्नसोपानैरत्नस्तंभविराजितम् ॥ १२ ॥ तद्दृष्ट्वापुष्पदंतोऽपिवरंद्वारंददर्शसः ॥ द्वारेनियुक्तंपुरुषंशूलहस्तंचसस्मितम् ॥ १३ ॥ तिष्ठंतंपिंगलाक्षंचताम्रवर्णंभयंकरम् ॥ कथयामासवृत्तांतंजगामतदनुज्ञया ॥ १४ ॥ अतिक्रम्यचतद्द्वारंजगामाभ्यंतरंपुनः ॥ नकोऽपिरक्षतिश्रुत्वादूतरूपंरणस्यच ॥ १५ ॥

॥ ६ ॥ वणिजांमहाजनानांवैश्यानाम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अत्युच्चैश्चतानिगगनस्पर्शीनिमणिशृंगाणितैर्विराजितम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ पुष्पदंतइति चित्ररथगंधर्वस्यैवनामांतरं पुष्पदंतइति ॥ १३ ॥ १४ ॥ रणस्यरणसंबंधिनंयुद्धाह्वानार्थमागतंदूतरूपंपुरुषंश्रुत्वानकोऽपिरक्षतितस्यप्रतिबंधोनक्रियतइत्यर्थः ॥ एतादृशःशंखचूडःशूरइतिभावः ॥ १५ ॥

रणस्यसर्ववृत्तांतंराजानंप्रतिशीघ्रंविज्ञापयतइत्युवाच ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ माल्येनसहितंलेपनंदधतमित्यन्वयः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पुष्पभद्रेति ॥ चंद्रभागायानामांतरम् ॥ विषयंस्वदेशम् ॥ तेषांदेवानाम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अभयासारिपुंरिप

गत्वासोऽभ्यंतरद्वारंद्वारपालमुवाचह ॥ रणस्यसर्ववृत्तांतंविज्ञापयतमाचिरम् ॥ १६ ॥ सचतंकथयित्वाचदूतोगंतुमुवाचह ॥ सगत्वाशंखचूडंतंददर्श सुमनोहरम् ॥ १७ ॥ राजमंडलमध्यस्थंस्वर्णसिंहासनेस्थितम् ॥ मणीन्द्ररचितंदिव्यंरत्नदंडसमन्वितम् ॥ १८ ॥ रत्नकृत्रिमपुष्पैश्चप्रशस्तैःशोभितंसदा ॥ भृत्येनमस्तकन्यस्तंस्वर्णच्छत्रंमनोहरम् ॥ १९ ॥ सेवितंपार्षदगणैरुचिरैःश्वेतचामरैः ॥ सुवेषंसुंदरंरम्यंरत्नभूषणभूषितम् ॥२०॥ माल्येनलेपनंसूक्ष्मंसुवस्त्रंदधतंमुने ॥ दानवेंद्रैःपरिवृतंसुवेषैश्चत्रिकोटिभिः ॥ २१ ॥ शतकोटिभिरन्यैश्चभ्रमद्भिरस्त्रपाणिभिः ॥ एवंभूतंचतंदृष्ट्वापुष्पदंतःसविस्मयः ॥ ॥ २२ ॥ उवाचसचवृत्तांतंयदुक्तंशंकरेणच ॥ पुष्पदंतउवाच ॥ राजेंद्रशिवभृत्योऽहंपुष्पदंताभिधःप्रभो ॥ २३ ॥ यदुक्तंशंकरेणैवतद्ब्रवीमिनिशामय ॥ राज्यंदेहिचदेवानामधिकारंचसांप्रतम् ॥ २४ ॥ देवाश्चशरणापन्नादेवेशंश्रीहरिंपरम् ॥ हरिर्दत्त्वाऽस्यशूलंचतेनप्रस्थापितःशिवः ॥ २५ ॥ पुष्पभद्रानदीतीरेवटमूलेत्रिलोचनः ॥ विषयंदेहितेषांचयुद्धंवाकुरुनिश्चितम् ॥ २६ ॥ गत्वावक्ष्यामिकिंशंभुमथतद्वदमामपि ॥ दूतस्यवचनंश्रुत्वाशंखचूडःप्रहस्यच ॥ २७ ॥ प्रभातेऽहंगमिष्यामित्वंचगच्छेत्युवाचह ॥ सागत्वोवाचतंतूर्णंवटमूलस्थमीश्वरम् ॥ २८ ॥ शंखचूडस्यवचनंतदीयंतन्मुखोदितम् ॥ एतस्मिन्नंतरेस्कंदआजगामशिवांतिकम् ॥ २९ ॥ वीरभद्रश्चनंदीचमहाकालःसुभद्रकः ॥ विशालाक्षश्चबाणश्चपिंगलाक्षोविकंपनः ॥ ३० ॥ विरूपोविकृतिश्चैवमणिभद्रश्चबाष्कलः ॥ कपिलाख्योदीर्घदंष्ट्रोविकटस्ताम्रलोचनः ॥ ३१ ॥ कालकंठोबलीभद्रःकालजिह्वःकुटीचरः ॥ बलोन्मत्तोरणश्लाघीदुर्जयोदुर्गमस्तथा ॥ ३२ ॥ अष्टौचभैरवारौद्रारुद्राश्चैकादशस्मृताः॥वसवोष्टौवासवश्चआदित्याद्वादशस्मृताः ॥ ३३ ॥ हुताशनश्चचंद्रश्चविश्वकर्माश्विनौचतौ ॥ कुबेरश्चयमश्चैवजयंतोनलकूबरः ॥ ३४ ॥ वायुश्चवरुणश्चैवबुधश्चमंगलस्तथा ॥ धर्मश्चशनिरीशानःकामदेवश्चवीर्यवान् ॥ ३५ ॥ उग्रदंष्ट्राचोग्रचंडाकोटराकैटभीतथा ॥ स्वयंचाष्टभुजादेवीभद्रकालीभयंकरी ॥३६॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानोपरिसंस्थिता॥रक्तवस्त्रपरीधानारक्तमाल्यानुलेपना ॥ ३७ ॥ नृत्यंतीचहसंतीचगायंतीसुस्वरंमुदा ॥ अभयंददातिभक्तेभ्योऽभयासाचभयंरिपुम् ॥ ३८ ॥ बिभ्रतीविकटांजिह्वांसुलोलांयोजनायताम् ॥ शंखचक्रगदापद्मखड्गचर्मधनुःशरान् ॥ ३९ ॥ खर्परंवर्तुलाकारंगंभीरंयोजनायतम् ॥ त्रिशूलंगगनस्पर्शिशक्तिंचयोजनायताम् ॥ ४० ॥

वेभयंददातीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ यापराप्रकृतिःसैव ब्रह्मा
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मनासिवांछितंरातिक्रीडाम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५८ ॥ सएवसृष्टिकालेस्वाभिन्नांप्रकृतिंमायाख्यांनिर्माय पृथक्कृ
दीनामीश्वरइत्यर्थः ॥ ५७ ॥ सप्रकृतिरूपएवेश्वरः ॥ पातासंहर्तास्रष्टाचभवतिसएवात्माभवतिसएवकालस्यापिनर्तकः ॥ ५८ ॥

पर्जन्यास्त्रंपाशुपतंजृंभणा
मुद्गरंमुसलंवज्रंखेटंफलकमुज्ज्वलम् ॥ वैष्णवास्त्रंवारुणास्त्रंवाह्नेयंनागपाशकम् ॥ ४१ ॥ नारायणास्त्रंगांधर्वंब्रह्मास्त्रंगारुडंतथा ॥ पर्जन्यास्त्रंपाशुपतंजृंभणास्त्रंचपार्वतम् ॥ ४२ ॥ माहेश्वरास्त्रंवायव्यंदंडंसंमोहनंतथा ॥ अव्यर्थमस्त्रकंदिव्यंदिव्यास्त्रशतकंपरम् ॥ ४३ ॥ आगत्यतत्रतस्थौचयोगिनीनांत्रिकोटिभिः ॥ सार्धंचडाकिनीनांचविकटानांत्रिकोटिभिः ॥४४॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चकूष्मांडाब्रह्मराक्षसाः ॥ वेतालाराक्षसाश्चैवयक्षाश्चैवतुकिन्नराः ॥४५॥ ताभिश्चैवसहस्कंदःप्रणम्यचंद्रशेखरम् ॥ पितुःपार्श्वेसहायार्थंसमुवासतदाज्ञया ॥४६॥ अथदूतेगतेतत्रशंखचूडःप्रतापवान् ॥ उवाचतुलसींवार्तांगत्वाऽभ्यंतरमेवच ॥ ४७ ॥ रणवार्तांचसाश्रुत्वाशुष्ककंठोष्ठतालुका ॥ उवाचमधुरंसाध्वीहृदयेनविदूयता ॥ ४८ ॥ तुलस्युवाच ॥ हेप्राणबंधोहेनाथतिष्ठमेवक्षसिक्षणम् ॥ हेप्राणाधिष्ठातृदेवरक्षमेजीवितंक्षणम् ॥४९॥ भुंक्ष्वजन्मसमासाद्ययन्मेमनसिवांछितम् ॥ पश्यामित्वांक्षणंकिंचिल्लोचनाभ्यांचसादरम् ॥ ५० ॥ आंदोलयंतेप्राणामेमनोदग्धंचसंततम् ॥ दुःस्वप्नश्चमयादृष्टश्चाद्यैवचरमेनिशि ॥५१॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाभुक्त्वापीत्वानृपेश्वरः ॥उवाचवचनंप्राज्ञोहितंसत्यंयथोचितम् ॥५२॥ शंखचूडउवाच ॥ कालेनयोजितंसर्वंकर्मभोगनिबंधनम् ॥ शुभंहर्षःसुखंदुःखंभयंशोकश्चमंगलम् ॥५३॥ कालेभवंतिवृक्षाश्चस्कंधवंतश्चकालतः ॥ क्रमेणपुष्पवंतश्चफलवंतश्चकालतः ॥५४॥ तेषांफलानिपक्कानिप्रभवंत्येवकालतः ॥ तेसर्वेफलिताःकालेपातंयांतिचकालतः ॥ ५५ ॥ कालेभवंतिविश्वानिकालेनश्यंतिसुंदरि ॥ कालात्स्रष्टाचसृजतिपातापातिचकालतः ॥५६॥ संहर्तासंहरेत्कालेक्रमेणसंचरंतिते ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनामीश्वरःप्रकृतिःपरा ॥ ५७ ॥ स्रष्टापाताचसंहर्तासचात्माकालनर्तकः ॥ कालेसएवप्रकृतिंस्वाभिन्नांस्वेच्छयाप्रभुः ॥ ५८ ॥ निर्मायकृतवान्सर्वान्विश्वस्थांश्चचराचरान् ॥ सर्वेशःसर्वरूपश्चसर्वात्मापरमेश्वरः ॥५९॥ जनंजनेनजनिताजनंपातिजनेनयः ॥ जनंजनेनहरतेतंदेवंभजसांप्रतम् ॥ ६० ॥ यस्याऽऽज्ञयावातिवातःशीघ्रगामीचसांप्रतम् ॥ यस्याऽऽज्ञयाचतपनस्तपत्येवयथाक्षणम् ॥६१॥ यथाक्षणंवर्षतींद्रोमृत्युश्चरतिजंतुषु ॥ यथाक्षणंदहत्यग्निश्चंद्रोभ्रमतिशीतवान् ॥ ६२ ॥ मृत्योर्मृत्युंकालकालंयमस्यचयमंपरम् ॥ विभुंस्रष्टुश्चस्रष्टारंमातुश्चपातृकंभवे ॥ ६३ ॥

यस्मादेवंमूलप्रकृत्यात्मकईश्वरएवकरोतिसर्वंतस्मात्तात्यचराचरंचकृतवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ सएवजनेनजनंजनिताजनयितेत्यर्थः ॥ तथाजनेनजनंपातिरक्षति ॥ तथाजनेनजनंहराति ॥ तंदेवमिति ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मृत्युश्चरतिजंतुष्विति ॥ तथाचश्रुतिः ॥ भीषास्माद्वातःपवते ॥ भीषोदेतिसूर्यः ॥ भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्च ॥ मृत्युर्धावतिपंचमइति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ दशास्येच्छांकोनिवारयितुंसमर्थस्तर्हिकिंकर्तव्यमितिचेत्तमेवशरणंगंतव्यमित्याह ।

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ गोलोकेभांडीरेस्थाने ॥ तत्त्वंज्ञानम् ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥
॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्र्यशीतिपद्यवर्यैस्तुशंखचूडमहेशयोः ॥ युद्धंमहात्रासकरंयथावदभिवर्ण्यते ॥१॥

संहर्तारंचसंहर्तुस्तंदेवंशरणंव्रज ॥ कोवाबंधुश्चकेषांवासर्वबंधुंभजाप्रिये ॥ ६४ ॥ अहंकोवाचत्वंकावाविधिनायोजितःपुरा॥त्वयासार्धंकर्मणाचपुनस्तेन
वियोजितः ॥६५॥ अज्ञानीकातरःशोकेविपत्तौनचपंडितः ॥ सुखेदुःखेभ्रमत्येवकालनेमिक्रमेणच ॥६६॥ नारायणंतंसर्वेशंकांतंयास्यसिनिश्चितम् ॥
तपःकृतंयद्दुर्थेचपुराबदरिकाश्रमे ॥६७॥ मयात्वंतपसालब्धाब्रह्मणस्तुवरेणच ॥ हर्यर्थेयत्तवतपोहरिंप्राप्स्यसिकामिनि ॥६८॥ वृंदावनेचगोविंदंगोलो
केत्वंलभिष्यसि॥अहंयास्यामितल्लोकंतनुंत्यक्त्वाचदानवीम्॥६९॥तत्रद्रक्ष्यसिमांत्वंचद्रक्ष्यामित्वांचसांप्रतम् ॥ अगमंराधिकाशापाद्भारतंचसुदुर्लभम्
॥७०॥पुनर्यास्यामितत्रैवकःशोकोमेशृणुप्रिये ॥ त्वंचदेहंपरित्यज्यदिव्यरूपंविधायच॥७१॥तत्कालंप्राप्स्यसिहरिंमाकांतेकातराभव॥ इत्युक्त्वाचदि
नांतेचतयासार्धंमनोहरम् ॥ ७२ ॥ सुष्वापशोभनेतल्पेपुष्पचंदनचर्चिते ॥ नानाप्रकारविभवंचकाररत्नमंदिरे ॥७३॥ रत्नप्रदीपसंयुक्तेस्त्रीरत्नंप्राप्यसुंदरी
म् ॥ निनायरजनींराजाक्रीडाकौतुकमंगलैः ॥७४॥ कृत्वावक्षसितांकांतांरुदतींमतिदुःखिताम् ॥ कृशोदरींनिराहारांनिमग्नांशोकसागरे ॥७५॥ पुनस्तां
बोधयामासदिव्यज्ञानेनज्ञानवित् ॥ पुराकृष्णेनयद्दत्तंभांडीरेतत्त्वमुत्तमम् ॥ ७६ ॥ सचतस्यैददौसर्वंसर्वशोकहरंपरम्॥ज्ञानंसंप्राप्यसादेवीप्रसन्नवदनेक्ष
णा ॥७७॥ क्रीडांचकारहर्षेणसर्वंमत्वेतिनश्वरम् ॥ तौदंपतीचक्रीडंतौनिमग्नौसुखसागरे॥ ७८॥ पुलकांचितसर्वांगौमूर्छितौनिर्जनेमुने ॥ अंगप्रत्यंगसंयु
क्तौसुप्रीतौसुरतोत्सुकौ ॥ ७९ ॥ एकांगौचतथातौद्वौचाऽर्धनारीश्वरोयथा ॥ प्राणेश्वरंचतुलसीमेनेप्राणाधिकंपरम् ॥८०॥ प्राणाधिकांचतांमेनेराजाप्राणे
श्वरींसतीम् ॥ तौस्थितौसुखसुप्तौचतंद्रितौसुंदरौसमौ ॥ ८१ ॥ सुवेषौसुखसंभोगाद्द्वचेष्टौसुमनोहरौ ॥ क्षणंसुचेतनौतौचकथयंतौरसाश्रयात् ॥ ८२ ॥
कथांमनोरमांदिव्यांहसंतौचक्षणंपुनः ॥ क्षणंचकेलिसंयुक्तौरसभावसमन्वितौ ॥ ८३ ॥ सुरतेविरतिर्नास्तितौतद्विषयपंडितौ ॥ सततंजययुक्तौद्वौक्षणंनैव
पराजितौ ॥८४॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेशक्तिप्रादुर्भावेविंशोऽध्यायः ॥२०॥ ॥ श्रीनारायणउवाच॥श्री
कृष्णंमनसाध्यात्वारक्षःकृष्णपरायणः ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेउत्थायपुष्पतल्पान्मनोहरात् ॥ १ ॥ रात्रिवासःपरित्यज्यस्नात्वामंगलवारिणा ॥ धौतेचवाससीधृ
त्वाकृत्वातिलकमुज्ज्वलम् ॥ २ ॥ चकाराह्निकमावश्यमभीष्टदेववंदनम् ॥ दध्याज्यमधुलाजांश्चददर्शवस्तुमंगलम् ॥ ३ ॥

सत्युत्तरंजातंवृत्तमाह । श्रीकृष्णमिति ॥ रक्षोराक्षसः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

नित्यंनित्यदानम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्वस्यमरणंनिश्चितंज्ञात्वाभांडाराणिददावित्याह ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ धानुष्काणांधनुर्धराणाम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ भांडौघंद्रव्यसमू
रत्नश्रेष्ठंमणिश्रेष्ठंवस्त्रश्रेष्ठंचकांचनम् ॥ ब्राह्मणेभ्योददौभक्त्यायथानित्यंचनारद ॥४॥ अमूल्यरत्नंयत्किंचिन्मुक्तामाणिक्यहीरकम् ॥ ददौविप्रायगुरवेया
त्रामंगलहेतवे ॥ ५ ॥ गजरत्नमश्वरत्नंधनरत्नंमनोहरम् ॥ ददौसर्वंदरिद्रायविप्रायमंगलायच ॥ ६ ॥ भांडाराणांसहस्राणिनगराणांद्विलक्षकम् ॥ ग्रा
माणांशतकोटिंचब्राह्मणायददौमुदा ॥ ७ ॥ पुत्रंकृत्वातुराजेंद्रंसर्वेषुदानवेषुच ॥ पुत्रेसमर्प्यभार्यांतांराज्यंचसर्वसंपदम् ॥ ८ ॥ प्रजानुचरसंघंचभांडा
रंवाहनादिकम् ॥ स्वयंसन्नाहयुक्तश्चधनुष्पाणिर्बभूवह ॥ ९ ॥ भृत्यद्वाराक्रमेणैवचकारसैन्यसंचयम् ॥ अश्वानांचत्रिलक्षेणलक्षेणवरहस्तिनाम् ॥
॥ १० ॥ रथानामयुतेनैवधानुष्काणांत्रिकोटिभिः ॥ त्रिकोटिभिर्वर्मिणांचशूलिनांचत्रिकोटिभिः ॥ ११ ॥ कृतासेनापरिमितादानवेंद्रेणनारद ॥ त
स्यांसेनापतिश्चैवयुद्धशास्त्रविशारदः ॥ १२ ॥ महारथःसविज्ञेयोरथिनांप्रवरोरणे ॥ त्रिलक्षाऽक्षौहिणींसेनापतिंकृत्वानराधिपः ॥ १३ ॥ त्रिंशदक्षौ
हिणीबाधंभांडौघंचचकारह ॥ बहिर्बभूवशिबिरान्मनसाश्रीहरिंस्मरन् ॥ १४ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानमारुरोहसः ॥ गुरुवर्गान्पुरस्कृत्यप्रययौशंक
रांतिकम् ॥ १५ ॥ पुष्पभद्रानदीतीरेयत्राक्षयवटःशुभः ॥ सिद्धाश्रमंचसिद्धानांसिद्धिक्षेत्रंचनारद ॥ १६ ॥ कपिलस्यतपःस्थानंपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥
पश्चिमोदधिपूर्वेचमलयस्यचपश्चिमे ॥ १७ ॥ श्रीशैलोत्तरभागेचगंधमादनदक्षिणे ॥ पंचयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येशतगुणातथा ॥ १८ ॥ शुद्धस्फटिक
संकाशाभारतेचसुपुण्यदा ॥ शाश्वतीजलपूर्णाचपुष्पभद्रानदीशुभा ॥ १९ ॥ लवणाब्धिप्रियाभार्याशश्वत्सौभाग्यसंयुता ॥ शरावतीमिश्रि चनिर्गं
तासाहिमालयात् ॥ २० ॥ गोमतींवामतःकृत्वाप्रविष्टापश्चिमोदधौ ॥ तत्रगत्वाशंखचूडोददर्शचंद्रशेखरम् ॥ २१ ॥ वटमूलेसमासीनंसूर्यकोटि
समप्रभम् ॥ कृत्वायोगासनंदृष्ट्वामुद्रायुक्तंचसस्मितम् ॥ २२ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ त्रिशूलपट्टिशधरंव्याघ्रचर्मांबरंवरम् ॥ २३ ॥
भक्तमृत्युहरंशांतंगौरीकांतंमनोहरम् ॥ तपसांफलदातारंदातारंसर्वसंपदाम् ॥ २४ ॥ आशुतोषंप्रसन्नास्यंभक्तानुग्रहकातरम् ॥ विश्वनाथंविश्वबी
जंविश्वरूपंचविश्वजम् ॥ २५ ॥ विश्वंभरंविश्ववरंविश्वसंहारकारकम् ॥ कारणंकारणानांचनरकार्णवतारणम् ॥ २६ ॥ ज्ञानप्रदंज्ञानबीजंज्ञानानंदं
सनातनम् ॥ अवरुह्यविमानाच्चतंदृष्ट्वादानवेश्वरः ॥ २७ ॥ सर्वैःसार्धंभक्तियुक्तःशिरसाप्रणनामसः ॥ वामतोभद्रकालींचस्कंदंचतत्पुरःस्थितम् ॥ २८ ॥
आशिषंचददौतस्मैकालीस्कंदश्चशंकरः ॥ उत्तस्थुरागतंदृष्ट्वासर्वेनंदीश्वरादयः ॥ २९ ॥
हंत्रिंशदक्षौहिणीबाधंपीडितंचकाररक्षितंत्रिंशदक्षौहिणीभिश्चकारेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ देवानांभ्रमेविषयेमिथ्यारूपेदेशेतवाकिंवाफलंनाकिमपीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सर्वेयूयंदेवासुराःकश्य
पवंशोत्पन्नाबंधवोऽतोनपरस्परंद्रोहोयुक्तइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ देवेभ्योराज्येदत्तेममसंपदोहानिःस्यात्तत्राऽऽह । स्वसंपदामिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणोन्यूनत्वंकालवशादुपपादयधर्म

परस्परंचभाषांतिचक्रुस्तत्रचसांप्रतम् ॥ राजाकृत्वाचसंभाषामुवासशिवसंनिधौ ॥ ३० ॥ प्रसन्नात्मामहादेवोभगवांस्तमुवाचह ॥ महादेवउवाच ॥ विधा
ताजगतांब्रह्मापिताधर्मस्यधर्मवित् ॥ ३१ ॥ मरीचिस्तस्यपुत्रश्चवैष्णवश्चाऽपिधार्मिकः ॥ कश्यपश्चाऽपितत्पुत्रोधर्मिष्ठश्चप्रजापतिः ॥ ३२ ॥ दक्षः
प्रीत्याददौतस्मैभक्त्याकन्यास्त्रयोदश ॥ तास्वेकाचदनुःसाध्वीतत्सौभाग्यविवर्धिता ॥ ३३ ॥ चत्वारिंशद्दनोःपुत्रादानवास्तेजसोल्बणाः ॥ तेष्वेकोवि
प्रचित्तिश्चमहाबलपराक्रमः ॥ ३४ ॥ तत्पुत्रोधार्मिकोदंभोविष्णुभक्तोजितेंद्रियः ॥ जजापपरमंमंत्रंपुष्करेलक्षवत्सरम् ॥ ३५ ॥ शुक्राचार्यंगुरुंकृत्वा
कृष्णस्यपरमात्मनः ॥ तदात्वांतनयंप्रापपरंकृष्णपरायणम् ॥ ३६ ॥ पुरात्वंपार्षदोगोपोगोपेष्वपिसुधार्मिकः ॥ अधुनाराधिकाशापाद्भारतेदानवेश्व
रः ॥ ३७ ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतंतुच्छंमेनेचवैष्णवः ॥ सालोक्यसार्ष्टिसायुज्यसामीप्यंचहरेरपि ॥ ३८ ॥ दीयमानंनगृह्णंतिवैष्णवाःसेवनंविना ॥ ब्रह्म
त्वममरत्वंवातुच्छंमेनेचवैष्णवः ॥ ३९ ॥ इंद्रत्वंवामनुत्वंवानमेनेगणनासुच ॥ कृष्णभक्तस्यतेकिंवादेवानांविषयेभ्रमे ॥ ४० ॥ देहिराज्यंचदेवानां
मत्प्रीतिंरक्षभूमिप ॥ सुखंस्वराज्येत्वंतिष्ठदेवास्तिष्ठंतुवैपदे ॥ ४१ ॥ अलंभूतविरोधेनसर्वेकश्यपवंशजाः ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥
॥ ४२ ॥ ज्ञातिद्रोहस्यपापानिकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ स्वसंपदांचहानिंचयदिराजेंद्रमन्यसे ॥ ४३ ॥ सर्वावस्थाचसमतांकेषांयातिचसर्वदा ॥ ब्रह्म
णश्चतिरोभावोलयेप्राकृतिकेसदा ॥ ४४ ॥ आविर्भावःपुनस्तस्यप्रभावादीश्वरेच्छया ॥ ज्ञानवृद्धिश्चतपसास्मृतिलोपश्चनिश्चितम् ॥ ४५ ॥ करोतिसृष्टिं
ज्ञानेनस्रष्टासोऽपिक्रमेणच ॥ परिपूर्णतमोधर्मःसत्येसत्याश्रयेसदा ॥ ४६ ॥ त्रिभागःसोऽपित्रेतायांद्विभागोद्वापरेस्मृतः ॥ एकभागःकलौपूर्वंतदंशश्चक्रमेणच
॥ ४७ ॥ कलामात्रंकलेःशेषेकुह्वांचंद्रकलायथा ॥ यादृक्तेजोरवेर्ग्रीष्मेनतादृक्छिशिरेपुनः ॥ ४८ ॥ दिनेषुयादृङ्मध्याह्नेसायंप्रातर्नतत्समम् ॥ उदयंयातिकाले
नबालतांचक्रमेणच ॥ ४९ ॥ प्रकांडतांचतत्पश्चात्कालेऽस्तंपुनरेतिसः ॥ दिनेप्रच्छन्नतांयातिकालेनदुर्दिनेघने ॥ ५० ॥ राहुग्रस्तेकंपितश्चपुनरेवप्रसन्नताम् ॥
परिपूर्णतमश्चंद्रःपूर्णिमायांचजायते ॥ ५१ ॥ तादृशोनभवेन्नित्यंक्षयंयातिदिनेदिने ॥ पुनश्चपुष्टिमायातिपरंकुह्वादिनेदिने ॥ ५२ ॥ संपद्युक्तःशुक्लपक्षेकृष्णेम्ला
नश्चयक्ष्मणा ॥ राहुग्रस्तेदिनेम्लानोदुर्दिनेनविरोचते ॥ ५३ ॥ कालेचंद्रोभवेच्छुक्लोभ्रष्टश्रीःकालभेदतः ॥ भविष्यतिबलिश्चेंद्रोभ्रष्टश्रीःसुतलेऽधुना ॥ ५४ ॥

स्याऽपिन्यूनत्वमाह । धर्मःसत्येइति । सत्येसत्ययुगेपूर्णोधर्मइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ कुह्वाम् अमावास्यायाम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रकांडतांप्रचंडताम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ यथैतेकालेननश्यंतितत्रनदुःखंतथातवसंपदस्त्वंचनंक्ष्यासितत्रकिंदुःखमित्यर्थः ॥ तर्हिन्यूनत्वादिदोषाभाववान्कस्तत्राह । ईश्वरस्यैवेति ॥ यस्मात्परमात्मनोनुग्रहादहमृं
त्युंजयोजातोऽथचप्राकृतंलयंपश्यामिकारणात्मनाभिन्नःसन्सईश्वरइत्यर्थः ॥ सएवेश्वरोमायाविशिष्टत्वान्मायाशक्तिप्रकृतिपुरुषइत्यादिशब्दैर्व्यवह्रियते ॥ गजशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यगजइति
ऽव्यवहारवत् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अतोजन्ममरणादिभयमवश्यभावित्वात्त्याज्यमेवतर्हिकिंकर्तव्यमितिचेत्सर्वभावेनमूलप्रकृतिरूपःसएवाराधनीयइत्याह । तन्नामेति ॥ ५९ ॥ ६० ॥
॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ गृहीत्वेति ॥ धर्मवद्भिर्भवद्भिर्बलिर्धनंगृहीत्वाकुतःप्रस्थापितस्तत्रकिंनज्ञातिद्रोहोस्तीतितस्मात्परोपदेशेकुशलाएवयूयमितिप्रतिभातीत्य

कालेनपृथ्वीसस्याब्ध्यासर्वाधारावसुंधरा ॥ कालेजलेनिमग्नासातिरोभूतांबुविप्लुता ॥ ५५ ॥ कालेनश्यंतिविश्वानिप्रभवंत्येवकालतः ॥ चराचराश्चकाले
ननश्यंतिप्रभवंतिच ॥ ५६ ॥ ईश्वरस्यैवसमताब्रह्मणःपरमात्मनः ॥अहंमृत्युंजयोयस्मादसंख्यंप्राकृतंलयम् ॥५७॥ अदर्शंचापिद्रक्ष्यामिवारंवारंपुनःपु
नः ॥ सचप्रकृतिरूपंचसएवपुरुषःस्मृतः ॥ ५८ ॥ सचात्मासचजीवश्चनानारूपधरःपरः ॥करोतिसततंयोहितन्नामगुणकीर्तनम्॥५९॥कालेमृत्युंसजय
तिजन्मरोगंभयंजराम् ॥ स्रष्टाकृतोविधिस्तेनपाताविष्णुःकृतोभवेत् ॥ ६० ॥ अहंकृतश्चसंहर्तावयंविषयिणःकृताः ॥ कालाग्निरुद्रंसंहारेनियोज्यविषये
नृप ॥ ६१ ॥ अहंकरोमिसततंतन्नामगुणकीर्तनम् ॥ तेनमृत्युंजयोऽहंचज्ञानेनाऽनेननिर्भयः ॥ ६२ ॥ मृत्युर्मृत्युभयाद्यातिवैनतेयादिवोरगाः ॥ इत्यु
क्त्वासचसर्वेशःसर्वभावनतत्परः ॥ ६३ ॥ विररामचशंभुश्चसभामध्येचनारद ॥ राजातद्वचनंश्रुत्वाप्रशशंसपुनःपुनः ॥६४॥ उवाचमधुरंदेवंपरंविनय
पूर्वकम् ॥ शंखचूडउवाच ॥ त्वयायत्कथितंदेवनाऽन्यथावचनंस्मृतम् ॥ ६५ ॥ तथापिकिंचिद्यथार्थंश्रूयतांमन्निवेदनम् ॥ ज्ञातिद्रोहेमहत्पापंत्वयोक्त
मधुनाचयत् ॥ ६६ ॥ गृहीत्वातस्यसर्वस्वंकुतःप्रस्थापितोबलिः ॥ मयासमुद्धृतंसर्वमूर्ध्वमैश्वर्यमीश्वर ॥ ६७ ॥ सुतलाच्चसमुद्धर्तुंनालंतत्रगदाधरः ॥
सभ्रातृकोहिरण्याक्षःकथंदेवैश्चहिंसितः ॥ ६८ ॥ शुंभादयश्चासुराश्चकथंदेवैर्निपातिताः ॥ पुरासमुद्रमथनेपीयूषंभक्षितुंसुरैः ॥ ६९ ॥ क्लेशभाजोवयं
तत्रतेसर्वेफलभोगिनः ॥ क्रीडाभांडमिदंविश्वंप्रकृतेःपरमात्मनः ॥ ७० ॥ यस्मैयत्रसददातितस्यैश्वर्यंभवेत्तदा॥देवदानवयोर्वादःशश्वन्नैमित्तिकःसदा ॥
॥ ७१ ॥ पराजयोजयस्तेषांकालेऽस्माकंक्रमेणच ॥ तदाऽऽवयोर्विरोधेवागमनंनिष्फलंपरम् ॥ ७२ ॥

भिप्रायः ॥ तत्पातालगतमैश्वर्यमधुनामयोर्ध्वंसमुद्धृतंतत्कथंजीवन्दास्यामीतिभावः ॥ ६७ ॥ तर्हिबलिस्त्वयाकुतोनोद्धृतइतिचेत्सामर्थ्याभावादित्याह ॥ सुतलाच्चेति ॥ समुद्धर्तुंबलि
मितिशेषः ॥ कुतःसामर्थ्याभावोयतस्तत्रबलिद्वारिगदाधरस्तिष्ठतिततइत्यर्थः ॥ तथाऽनेकेपराधाभवतांसंतीत्याह । सभ्रातृकइति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तेसर्वेदेवाःप्रकृतेर्मूलप्रकृतिसंज्ञस्यपर
मात्मनइत्यर्थः॥७०॥७१॥पराजयोजयइति॥कदाचित्तेषांजयपराजयौकदाचिदस्माकमित्यर्थः॥इदंत्वाधिकमित्याह।तदावयोरिति॥आवयोर्देवासुरयोर्विरोधेतवागमनंनिष्फलम् ॥ ७२ ॥

कुतइतिचेत्तवदेवासुरयोःसमत्वादित्याह । समसंबंधिनइति ॥ समसंबंधिनोबंधोर्देवासुरमित्रस्यतवाऽत्रागमनंनोचितमितिभावः ॥ किंचइयंतेइति ॥ अस्माभिःसहयुद्धेतवमहतीलज्जा
अस्मासुनांचत्वास्त्वयिमहत्त्वात् ॥ ७३ ॥ किंचजयेइति ॥ अस्माकंजयेअस्माकमेवाऽधिकाकीर्तिस्तवजयेतुनताद्दशी ॥ नहिसिंहःसृगालंहत्वाकीर्तिंलभते ॥ तवपराजयेतुतवमहतीहानिर्न
तथाऽस्माकंसाभवतीतिविशेषइति ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ कालज्ञेति ॥ अस्माकंदेवतानांदैत्यैःसहयुद्धंकर्तव्यमित्येवसनातनोधर्मश्चलितोऽस्ति ततोनकापिल

समसंबंधिनोबंधोरीश्वरस्यमहात्मनः ॥ इयंतेमहतीलज्जायुद्धेऽस्माभिःसहाऽधुना ॥ ७३ ॥ जयेततोऽधिकाकीर्तिर्हानिश्चैवपराजये ॥ इत्येतद्वचनंश्रु
त्वाप्रहस्यचत्रिलोचनः ॥ ७४ ॥ यथोचितमुत्तरंतमुवाचदानवेश्वरम् ॥ महादेवउवाच ॥ युष्माभिःसहयुद्धेमेब्रह्मवंशसमुद्भवैः ॥ ७५ ॥ कालज्ञामह
तीराजन्नकीर्तिर्वापराजये ॥ युद्धमादौहरेरेवमधुनाकैटभेनच ॥ ७६ ॥ हिरण्यकशिपोश्चैवसहहतेनात्मनानृप ॥ हिरण्याक्षस्ययुद्धंचपुनस्तेनगदाभृता
॥ ७७ ॥ त्रिपुरैःसहयुद्धंचमयापिचपुराकृतम् ॥ सर्वेश्वर्याःसर्वमातुःप्रकृत्याश्चबभूवह ॥ ७८ ॥ सहशुंभादिभिःपूर्वंसमरःपरमाद्भुतः ॥ पार्षदप्रवर
स्त्वंचकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ७९ ॥ येयेहताश्चदैतेयानहिकेऽपित्वयासमाः ॥ कालज्ञामहतीराजन्ममयुद्धेत्वयासह ॥ ८० ॥ सुराणांशरणस्यैवप्रेषि
तश्चहरेरहो ॥ देहिराज्यंचदेवानामितिमेनिश्चितंवचः ॥ ८१ ॥ "युद्धंवाकुरुमत्सार्धंवाग्व्ययेकिंप्रयोजनम् ॥" इत्युक्त्वाशंकरस्तत्रविररामचनारद ॥ उ
त्तस्थौशंखचूडश्चह्यमात्यैःसहसत्वरम् ॥८२॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० नवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ श्रीनारायण
उवाच ॥ शिवंप्रणम्यशिरसादानवेंद्रःप्रतापवान् ॥ समारुरोहयानंचसहामात्यैःससत्वरः ॥ १ ॥ शिवःस्वसैन्यंदेवांश्चप्रेरयामाससत्वरम् ॥ दानवेंद्रःस
सैन्यश्चयुद्धारंभेबभूवह ॥ २ ॥ स्वयंमहेंद्रोयुयुधेसार्धंचवृषपर्वणा ॥ भास्करोयुयुधेविप्रचित्तिनासहसत्वरः ॥ ३ ॥ दंभेनसहचंद्रश्चचकारपरमंरणम् ॥
कालस्वरेणकालश्चगोकर्णेनहुताशनः ॥४॥ कुबेरःकालकेयेनविश्वकर्मामयेनच॥भयंकरेणमृत्युश्चसंहारेणमयस्तथा ॥ ५ ॥ विकंकणेनवरुणश्चंचलेनस
मीरणः ॥ बुधश्चघृतपृष्ठेनरक्ताक्षेणशनैश्चरः॥६॥जयंतोरत्नसारेणवसवोवर्चसांगणैः ॥ अश्विनौचदीप्तिमताधूम्रेणनलकूबरः ॥७॥ धुरंधरेणधर्मश्चउषाक्षेण
चमंगलः ॥ शोभाकरेणवैभानुःपिठरेणचमन्मथः ॥ ८ ॥ गोधामुखेनचूर्णेनखड्गेनचध्वजेनच ॥ कांचीमुखेनपिंडेनधूम्रेणसहनंदिना ॥ ९ ॥

ज्जेत्यर्थः ॥ ८० ॥ शरणस्याश्रयस्यप्रेषितस्तेनप्रेषितइत्यर्थः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुयुद्धारंभः
सचोच्यते ॥ यत्रदेवासुराणांचपराक्रमउदीर्यते ॥ १ ॥ शंखचूडोयुद्धार्थमुत्थितवानित्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह । शिवंप्रणम्येति ॥ १ ॥ २ ॥ केनसाकंकस्ययुद्धंजातंतदाह । स्वयंमहें
द्रइति ॥ ३ ॥ अत्रतृतीयांतादैत्याःप्रथमांतादेवाः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

गोधासुखादिभिरादित्याद्यायुयुधुः ॥ एकादशरुद्राएकादशभयंकरैर्दैत्यैर्युयुधुः ॥ १० ॥ महामारीदैत्यपक्षीया ॥ उग्रचंडादयोदेवताः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥
॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ राजाशंखचूडः ॥ २४ ॥ वन्ह्युत्थानंपरस्परशस्त्रवर्षणात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ वक्षस्यवक्षसइत्यर्थः॥३०॥

विश्वनचपलाशेनादित्याद्यायुयुधुःपरे ॥ एकादशचरुद्रावैएकादशभयंकरैः ॥ १० ॥ महामारीचयुयुधेचोग्रचंडादिभिःसह ॥ नंदीश्वरादयःसर्वेदानवा
नांगणैःसह ॥ ११ ॥ युयुधुश्चमहायुद्धेप्रलयेऽपिभयंकरे ॥ वटमूलेचशंभुश्चतस्थौकाल्यासुतेनच ॥ १२ ॥ सर्वेचयुयुधुःसैन्यसमूहाःसततंमुने ॥ रत्न
सिंहासनेरम्येकोटिभिर्दानवैःसह ॥ १३ ॥ उवासशंखचूडश्चरत्नभूषणभूषितः ॥ शंकरस्यचयेयोधादानवैश्चपराजिताः ॥ १४ ॥ देवाश्चदुद्रुवुःसर्वेभी
ताश्चक्षतविग्रहाः ॥ चकारकोपंस्कंदश्चदेवेभ्यश्चाभयंददौ ॥ १५ ॥ बलंचस्वगणानांचवर्धयामासतेजसा ॥ सोऽयमेकश्चयुयुधेदानवानांगणैःसह ॥
॥ १६ ॥ अक्षौहिणीनांशतकंसमरेचजघानसः ॥ असुरान्पातयामासकालीकमललोचना ॥ १७ ॥ पपौरक्तंदानवानामतिक्रुद्धाततःपरम् ॥ दशलक्षं
गजेंद्राणांशतलक्षंचकोटिशः ॥ १८ ॥ समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपलीलया ॥ कबंधानांसहस्रंचननर्तसमरेमुने ॥ १९ ॥ स्कंदस्यशरजालेनदानवाः
क्षतविग्रहाः ॥ भीताश्चदुद्रुवुःसर्वेमहारणपराक्रमाः ॥ २० ॥ वृषपर्वाविप्रचित्तिर्दंभश्चापिविकंकणः ॥ स्कंदेनसार्धंयुयुधुस्तेसर्वेविक्रमेणच ॥ २१ ॥
महामारीचयुयुधेनबभूवपराङ्मुखी ॥ बभूवुस्तेचसंक्षुब्धाःस्कंदस्यशक्तिपीडिताः ॥ २२ ॥ नदुदुवुर्भयात्स्वर्गेपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ स्कंदस्यसमरंदृष्ट्वाम
हारुद्रंसमुल्बणम् ॥ २३ ॥ दानवानांक्षयकरंयथाप्राकृतिकोलयः ॥ राजाविमानमारुह्यचकारबाणवर्षणम् ॥२४॥ नृपस्यशरवृष्टिश्चघनस्यवर्षणंयथा॥
महाघोरांधकारश्चवन्ह्युत्थानंबभूवच॥२५॥देवाःप्रदुद्रुवुःसर्वेऽप्यन्येनंदीश्वरादयः ॥ एकएवकार्तिकेयस्तस्थौसमरमूर्धनि॥२६॥ पर्वतानांचसर्पाणांशिला
नांशाखिनांतथा ॥ नृपश्चकारवृष्टिंचदुर्वारांचभयंकरीम्॥२७॥नृपस्यशरवृष्ट्याचप्रहितःशिवनंदनः ॥ नीहारेणचसांद्रेणप्रहितोभास्करोयथा॥२८॥धनु
श्चिच्छेदस्कंदस्यदुर्वहंचभयंकरः॥बभंजचरथंदिव्यंचिच्छेदरथपीठकान्॥२९॥मयूरंजर्जरीभूतंदिव्यास्त्रेणचकारसः॥शक्तिंचिक्षेपसूर्याभांतस्यवक्षस्यघा
तिनीम् ॥३०॥ क्षणंमूर्छांचसंप्रापबभूवचेतनःपुनः ॥ गृहीत्वातद्धनुर्दिव्यंयद्दत्तंविष्णुनापुरा ॥ ३१॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणंयानमारुह्यकार्तिकः॥शस्त्रास्त्रंचगृ
हीत्वाचचकाररणमुल्बणम् ॥३२॥ सर्पाश्चपर्वतांश्चैववृक्षांश्चप्रस्तरांस्तथा ॥ सर्वांश्चिच्छेदकोपेनदिव्यास्त्रेणशिवात्मजः ॥३३॥ वह्निंनिर्वापयामासपार्ज
न्येनप्रतापवान्॥रथंधनुश्चचिच्छेदशंखचूडस्यलीलया॥३४॥सन्नाहंसारथिंचैवकिरीटंमुकुटोज्ज्वलम् ॥ चिक्षेपशक्तिंशुक्लाभांदानवेंद्रस्यवक्षसि ॥ ३५ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ कार्तिकस्यस्कंदस्यसमरंराक्षितुम् ॥ ४२ ॥ वाद्यभांडः समुदायः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

मूर्छांसंप्राप्यराजाचचेतनश्चबभूवह ॥ आरुरोहयानमन्यद्धनुर्जग्राहसत्वरः ॥ ३६ ॥ चकारशरजालंचमाययामायिनांवरः ॥ गुहंचच्छादसमरेशरजाले
ननारद ॥ ३७ ॥ जग्राहशक्तिमव्यग्रांशतसूर्यसमप्रभाम् ॥ प्रलयाग्निशिखारूपांविष्णोश्चतेजसावृताम् ॥ ३८ ॥ चिक्षेपतांचकोपेनमहावेगेनकार्तिके ॥
पपातशक्तिस्तद्गात्रेवह्निराशिरिवोज्वला ॥ ३९ ॥ मूर्छांसंप्रापशक्त्याचकार्तिकेयोमहाबलः ॥ कालीगृहीत्वातंक्रोडेनिनायाशिवसन्निधौ ॥ ४० ॥ शि
वस्तंचाऽपिज्ञानेनजीवयामासलीलया ॥ ददौबलमनंतंचसमुत्तस्थौप्रतापवान् ॥ ४१ ॥ कालीजगामसमरंरक्षितुंकार्तिकस्यया ॥ वीरास्तामनुजग्मु
श्चतेचनंदीश्वरादयः ॥ ४२ ॥ सर्वेदेवाश्चगंधर्वायक्षराक्षसकिन्नराः ॥ वाद्यभांडश्चबहुशःशतशोमधुवाहकाः ॥ ४३ ॥ साचगत्वाऽथसंग्रामेसिंहनादंच
कारच ॥ देव्याश्चसिंहनादेनप्रापुर्मूर्छांचदानवाः ॥ ४४ ॥ अट्टाट्टहासमशिवंचकारचपुनःपुनः ॥ हृष्टापपौचमाध्वीकंननर्तरणमूर्धनि ॥ ४५ ॥ उग्रदं
ष्ट्राचोग्रदंडाकोटकीचपपौमधु ॥ योगिनीडाकिनीनांचगणाःसुरगणादयः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वाकालींशंखचूडःशीघ्रमाजौसमाययौ ॥ दानवाश्चभयंप्रापूराजाते
भ्योऽभयंददौ ॥ ४७ ॥ कालीचिक्षेपवह्निंचप्रलयाग्निशिखोपमम् ॥ राजानिर्वापयामासपार्जन्येनचलीलया ॥ ४८ ॥ चिक्षेपवारुणंसाचतीव्रंचमहद
द्भुतम् ॥ गांधर्वेणचचिच्छेददानवेंद्रश्चलीलया ॥ ४९ ॥ माहेश्वरंप्रचिक्षेपकालीवह्निशिखोपमम् ॥ राजाजघानतंशीघ्रंवैष्णवेनचलीलया ॥ ५० ॥ नारायणा
स्त्रंसादेवीचिक्षेपमंत्रपूर्वकम् ॥ राजाननामतद्दृष्ट्वाचावरुह्यरथादसौ ॥ ५१ ॥ ऊर्ध्वंजगामतच्चास्त्रंप्रलयाग्निशिखोपमम् ॥ पपातशंखचूडश्चभक्त्यातंदंडवद्भुवि
॥ ५२ ॥ ब्रह्मास्त्रंसाचाचिक्षेपयत्नतोमंत्रपूर्वकम् ॥ ब्रह्मास्त्रेणमहाराजोनिर्वापंचचकारसः ॥ ५३ ॥ तदाचिक्षेपदिव्यास्त्रंसादेवीमंत्रपूर्वकम् ॥ राजादिव्यास्त्र
जालेनतन्निर्वाणंचकारच ॥ ५४ ॥ देवीचिक्षेपशक्तिंचयत्नतोयोजनायताम् ॥ राजादिव्यास्त्रजालेनशतखंडांचकारह ॥ ५५ ॥ जग्राहमंत्रपूतंचदेवीपाशुपतं
रुषा ॥ निक्षेपणंनिरोद्धुंचवाग्बभूवाऽशरीरिणी ॥ ५६ ॥ मृत्युःपाशुपतेनास्तिनृपस्यचमहात्मनः ॥ यावदस्तिचमंत्रस्यकवचंचहरेरिति ॥ ५७ ॥ यावत्स
तीत्वमस्त्येवसत्याश्चनृपयोषितः ॥ तावदस्यजरामृत्युर्नास्तीतिब्रह्मणोवचः ॥ ५८ ॥ इत्याकर्ण्यभद्रकालीनतच्चिक्षेपशास्त्रकम् ॥ शतलक्षंदानवानांजग्रा
सलीलयाक्षुधा ॥ ५९ ॥ ग्रस्तुंजगामवेगेनशंखचूडंभयंकरी ॥ दिव्यास्त्रेणसुतीक्ष्णेनवारयामासदानवः ॥ ६० ॥ खड्गंचिक्षेपसादेवीग्रीष्मसूर्योपमंयथा ॥
दिव्यास्त्रेणदानवेंद्रःशतखंडंचकारसः ॥ ६१ ॥ पुनर्ग्रस्तुंमहादेवीवेगेनचजगामतम् ॥ सर्वसिद्धेश्वरःश्रीमान्ववृधेदानवेश्वरः ॥ ६२ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ पाशुपतास्त्रत्यागंनिरोद्धुमाकाशवाणीबभूवेत्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ग्रस्तुंग्रसितुम् ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ देव्यासहबाहुयुद्धंनचकार किंतु तदाननाम ॥ किंचदेव्याअस्त्रंस्वयंचिच्छेद नतुतस्याउपरिस्वयंचिक्षेप ॥ स्वतेजसाअस्त्रंजग्राहचकुतोनाऽस्त्रंचिक्षेपयतोवैष्णव
स्ततोमातृवुद्ध्यानाऽस्त्रंचिक्षेप ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ क्षतजंरक्तम् ॥ क्षुधाक्षुधयापपौ ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ पाशुपतेनहंतुमुद्युक्तेत्यर्थः ॥ तदेतिशेषः ॥ ७४ ॥
॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवी०तिलकेनवमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चत्रिंशद्भिःपद्यैरथजनार्दनः ॥ शंखचूडस्यकवचंजहारेतिचवर्ण्यते ॥ १ ॥ भद्रकालीवाक्यश्रवणोत्तरं

वेगेनमुष्टिनाकालीकोपयुक्ताभयंकरी ॥ बभंजचरथंतस्यजघानसारथिंसती ॥ ६३ ॥ साचशूलंचचिक्षेपप्रलयाग्निशिखोपमम् ॥ वामहस्तेनजग्राहशंख
चूडःस्वलीलया ॥ ६४ ॥ मुष्ट्याजघानतंदेवीमहाकोपेनवेगतः ॥ बभ्रामचतयादैत्यःक्षणंमूर्छामवापच ॥६५॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यसमुत्तस्थौप्रतापवान् ॥
नचकारबाहुयुद्धंदेव्यासहननामताम् ॥ ६६ ॥ देव्याश्चास्त्रंसचिच्छेदजग्राहचस्वतेजसा ॥ नास्त्रंचिक्षेपतांभक्तोमातृभक्त्यातुवैष्णवः ॥ ६७ ॥ गृहीत्वा
दानवंदेवीभ्रामयित्वापुनःपुनः ॥ ऊर्ध्वंचप्रापयामासमहावेगेनकोपिता ॥ ६८ ॥ ऊर्ध्वात्पपातवेगेनशंखचूडःप्रतापवान् ॥ निपत्यचसमुत्तस्थौप्रणम्यभद्र
कालिकाम् ॥६९॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणंविमानंसुमनोहरम् ॥ आरुरोहहर्षयुक्तोनविश्रांतोमहारणे ॥ ७० ॥ दानवानांचक्षतजंसादेवीचपपौक्षुधा ॥ पीत्वाभु
क्त्वाभद्रकालीजगामशंकरांतिकम् ॥ ७१ ॥ उवाचरणवृत्तांतंपौर्वापर्ययथाक्रमम् ॥ श्रुत्वाजहासशंभुश्चदानवानांविनाशनम् ॥७२॥ लक्षंचदानवेंद्राणा
मवशिष्टंरणेऽधुना ॥ भुंजंत्यानिर्गतंवक्त्रात्तदन्यंभुक्तमीश्वर ॥७३॥ संग्रामेदानवेंद्रंचहंतुंपाशुपतेनवै ॥ अवध्यस्तवराजेतिवाग्बभूवाशरीरिणी ॥७४॥ राजें
द्रश्चमहाज्ञानीमहाबलपराक्रमः ॥ नचिक्षेपमय्यस्त्रंचिच्छेदममसायकम् ॥७५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेन०नारदनारायणसंवादेद्वाविंशोध्यायः
॥ २२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शिवस्तत्त्वंसमाकर्ण्यतत्त्वज्ञानविशारदः ॥ ययौस्वयंचसमरेस्वगणैःसहनारद ॥१॥ शंखचूडःशिवंदृष्ट्वाविमानाद
वरुह्यच ॥ ननामपरयाभक्त्याशिरसादंडवद्भुवि ॥२॥ तंप्रणम्यचवेगेनविमानमारुरोहसः ॥ तूर्णंचकारसन्नाहंधनुर्जग्राहदुर्वहम् ॥३॥ शिवदानवयोर्युद्धंपू
र्णमब्दशतंपरा॥नबभूवतुरन्योन्यंब्रह्मञ्जयपराजयौ॥४॥न्यस्तशस्त्रश्चभगवान्न्यस्तशस्त्रश्चदानवः ॥ रथस्थःशंखचूडश्चवृषस्थोवृषभध्वजः ॥५॥ दानवा
नांचशतकमुद्धृतंचबभूवह ॥ रणेयेयेमृताःशंभुर्जीवयामासतान्विभुः ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेवृद्धब्राह्मणःपरमातुरः ॥ आगत्यचरणस्थानमुवाचदानवेश्वरम्
॥७॥ वृद्धब्राह्मणउवाच ॥ देहिभिक्षांचराजेंद्रमह्यंविप्रायसांप्रतम् ॥ त्वंसर्वसंपदांदातायन्मेमनसिवांछितम् ॥८॥ निरीहायचवृद्धायतृषितायचसांप्रतम् ॥
पश्चात्त्वांकथयिष्यामिपुरःसत्यंचकुर्विति ॥ ९ ॥ ओमित्युवाचराजेंद्रःप्रसन्नवदनेक्षणः ॥ कवचार्थीजनश्चाऽहमित्युवाचातिमायया ॥ १० ॥

शिवोयच्चकारतदाह । शिवस्तत्वमिति ॥ युद्धवृत्तांतरूपंतत्त्वमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ तंप्रणम्येति ॥ एतादृशोऽयंभगवद्भक्तइतिभावः ॥ सन्नाहंयुद्धोद्योगम् ॥ ३ ॥ अब्दशतमभूदिति
शेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ उद्धृतमुमथितंदानवानांशतकमनेकेदानवाइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ पश्चात्त्वामिति ॥ मत्पुरःप्रथमतोऽतिसत्यंकुरुदास्यामीतिशपथंकुरुपश्चात्त्वांयन्मदभिलषितंत
त्कथयिष्यामीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥

कवचंभूर्जपत्रेविलिख्यस्वर्णपेटिकायांस्थापयित्वाकंठेयद्धृतंतादित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ शिवकेशवयोरन्येनताभ्यामन्येनपुरुषेणदुर्वहमित्यर्थः ॥ १४ ॥ प्रस्थेनाविस्तारेणसजीवं
चेतनयासाहितमित्यर्थः ॥ नित्यरूपमित्याद्यतिशयोक्तिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तंचेति ॥ श्रीकृष्णंप्रतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ शंभुनावि
नेत्यनेनशिवोपरिशंखजलंनदेयमितिभावः ॥ २५ ॥ २६ ॥ स्त्रीणांचेति ॥ स्त्रीशूद्रैःशंखध्वनिर्नकर्तव्यइत्यर्थः ॥ २७ ॥ विपक्षेबाधकमाह । यातीति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इति

तच्छ्रुत्वाकवचंदिव्यंजग्राहहरिरेवच ॥ शंखचूडस्यरूपेणजगामतुलसींप्रति ॥ ११ ॥ गत्वातस्यांमाययाचवीर्याधानंचकारच ॥ अथशंभुर्हरेःशूलंजग्राह
दानवंप्रति ॥ १२ ॥ ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडप्रलयाग्निशिखोपमम् ॥ दुर्निवार्यंचदुर्धर्षमव्यर्थंवैरिघातकम् ॥ १३ ॥ तेजसाचक्रतुल्यंचसर्वशस्त्रास्त्रसारक
म् ॥ शिवकेशवयोरन्यदुर्वहंचभयंकरम् ॥ १४ ॥ धनुःसहस्रंदैर्घ्येणप्रस्थेनशतहस्तकम् ॥ सजीवंब्रह्मरूपंचनित्यरूपमनिर्दिशम् ॥ १५ ॥ संहर्तुंसर्व
ब्रह्मांडमलंयत्स्वीयलीलया ॥ चिक्षेपतोलनंकृत्वाशंखचूडेचनारद ॥ १६ ॥ राजाचापंपरित्यज्यश्रीकृष्णचरणांबुजम् ॥ ध्यानंचकारभक्त्याचकृत्वा
योगासनंधिया ॥ १७ ॥ शूलंचभ्रमणंकृत्वापपातदानवोपरि ॥ चकारभस्मसात्तंचसरथंचाऽथलीलया ॥ १८ ॥ राजाधृत्वादिव्यरूपंकिशोरंगोपवेष
कम् ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तंरत्नभूषणभूषितम् ॥ १९ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणवेष्टितंगोपकोटिभिः ॥ गोलोकादागतंयानमारुरोहपुरंययौ ॥ २० ॥ गत्वाननाम
शिरसासराधाकृष्णयोर्मुने ॥ भक्त्याचचरणांभोजंरासेवृंदावनेवने ॥ २१ ॥ सुदामानंचतौदृष्ट्वाप्रसन्नवदनेक्षणौ ॥ क्रोडेचक्रतुरत्यंतंप्रेम्णाऽतिपरिसंयुतौ
॥ २२ ॥ अथशूलंचवेगेनप्रययौतंचसादरम् ॥ अस्थिभिःशंखचूडस्यशंखजातिर्बभूवह ॥ २३ ॥ नानाप्रकाररूपेणशश्वत्पूतासुरार्चने ॥ प्रशस्तंशंखतो
यंचदेवानांप्रीतिदंपरम् ॥ २४ ॥ तीर्थतोयस्वरूपंचपवित्रंशंभुनाविना ॥ शंखशब्दोभवेद्यत्रतत्रलक्ष्मीःसुसंस्थिरा ॥ २५ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुयःस्नातःशं
खवारिणा ॥ शंखोहरेरधिष्ठानंयत्रशंखस्ततोहरिः ॥ २६ ॥ तत्रैववसतेलक्ष्मीर्दूरीभूतममंगलम् ॥ स्त्रीणांचशंखध्वनिभिःशूद्राणांचविशेषतः ॥ २७ ॥
भीतारुष्टायातिलक्ष्मीस्तत्स्थलादन्यदेशतः ॥ शिवोऽपिदानवंहत्वाशिवलोकंजगामह ॥ २८ ॥ प्रहृष्टोवृषभारूढःस्वगणैश्चसमावृतः ॥ सुराःस्वविषयंप्रापुः
परमानंदसंयुताः ॥ २९ ॥ नेदुर्दुंदुभयःस्वर्गेजगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ बभूवपुष्पवृष्टिश्चशिवस्योपरिसंततम् ॥ ३० ॥ प्रशशंसुःसुरास्तंचमुनींद्रप्रवरादयः ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेम० नवमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणश्चभगवान्वीर्याधानंचकारह ॥ तुलस्यांकेनरूपेणतन्मेव्या
ख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ नारायणश्चभगवान्देवानांसाधनेषुच ॥ शंखचूडस्यकवचंगृहीत्वाविष्णुमायया ॥ २ ॥

श्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ एकाधिकशतश्लोकैस्तुलसीसंगवर्णनम् ॥ कृत्वातदुत्तरंतस्यामाहात्म्यमपिचोच्यते ॥ १ ॥ नारायणस्तुलसीसंगंकथंकृत
वानितिकथांपृच्छतिनारदः। नारदउवाच नारायणश्चेति ॥ १ ॥ साधनेषुसाधननिमित्तमित्यर्थः ॥ २ ॥

तस्यास्तुलस्याःपातिव्रत्यनाशेनतत्पतेःशंखचूडस्यहननेच्छयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ परमानंदेति ॥ मत्पतिर्जयंसंपाद्याऽऽगतइतिहेतोरित्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ कांतंसुंदरम् ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ असंख्यविश्वसंहर्त्राशिवेन ॥ १२ ॥ १३ ॥ अब्दमब्दशतमित्यर्थः ॥ पूर्वंशतवर्षयुद्धस्योक्तत्वात् ॥ १४ ॥ आवयोःशिवस्यममचप्रीतिंस्नेहम् ॥ १५ ॥ १६ ॥

पुनर्विधायतद्रूपंजगामतत्सतीगृहम् ॥ पातिव्रत्यस्यनाशेनशंखचूडजिघांसया ॥ ३ ॥ दुंदुभिंवादयामासतुलसीद्वारसन्निधौ ॥ जयशब्दंचतद्वारेबोधयामाससुंदरीम् ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वाचरवंसाध्वीपरमानंदसंयुता ॥ राजमार्गंगवाक्षेणददर्शपरमादरात् ॥ ५ ॥ ब्राह्मणेभ्योधनंदत्त्वाकारयामासमंगलम् ॥ बंदिभ्योभिक्षुकेभ्यश्चवाचिभ्यश्चधनंददौ ॥ ६ ॥ अवरुह्यरथाद्देवोदेव्याश्चभवनंययौ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणंसुंदरंसुमनोहरम् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाचपुरतःकांतंसातंकांतंमुदान्विता ॥ तत्पादंक्षालयामासननामचरुरोदच ॥ ८ ॥ रत्नसिंहासनेरम्येवासयामासकामुकी ॥ तांबूलंचददौतस्मैकर्पूरादिसुवासितम् ॥ ९ ॥ अद्यमेसफलंजन्मजीवनंचबभूवह ॥ रणेगतंचप्राणेशंपश्यंत्याश्चपुनर्गृहे ॥ १० ॥ सस्मितासकटाक्षंचसकामापुलकांकिता ॥ प्रपच्छरणवृत्तांतंकांतंमधुरयागिरा ॥ ११ ॥ तुलस्युवाच ॥ असंख्यविश्वसंहर्त्रासार्धमाजौतवप्रभो ॥ कथंबभूवविजयस्तन्मेब्रूहिकृपानिधे ॥ १२ ॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाप्रहस्यकमलापतिः ॥ शंखचूडस्यरूपेणतामुवाचाऽमृतंवचः ॥ १३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आवयोःसमरःकांतेपूर्णमब्दंबभूवह ॥ नाशोबभूवसर्वेषांदानवानांचकामिनि ॥ १४ ॥ प्रीतिंचकारयामासब्रह्माचस्वयमावयोः ॥ देवानामधिकारश्चप्रदत्तोब्रह्मणोज्ञया ॥ १५ ॥ मयागतंस्वभवनंशिवलोकंशिवोगतः ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथःशयनंचचकारह ॥ १६ ॥ रेमेरमापतिस्तत्ररामयासहनारद ॥ सासाध्वीसुखसंभोगादाकर्षणव्यतिक्रमात् ॥ १७ ॥ सर्वंवितर्कयामासकस्त्वमेवेत्युवाचसा ॥ तुलस्युवाच ॥ कोवात्वंवदमायेशभुक्ताऽहंमाययात्वया ॥ १८ ॥ दूरीकृतंमत्सतीत्वंयदतस्त्वांशपामिहे ॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाहरिःशापभयेनच ॥ १९ ॥ दधारलीलयाब्रह्मन्सुमूर्तिंसुमनोहराम् ॥ ददर्शपुरतोदेवीदेवदेवंसनातनम् ॥ २० ॥ नवीननीरदश्यामंशरत्पंकजलोचनम् ॥ कोटिकंदर्पलीलाभंरत्नभूषणभूषितम् ॥ २१ ॥ ईषद्धास्यंप्रसन्नास्यंशोभितंपीतवाससम् ॥ तंदृष्ट्वाकामिनीकामंमूर्च्छांसंप्रापलीलया ॥ २२ ॥ पुनश्चचेतनांप्राप्यपुनःसातमुवाचह ॥ तुलस्युवाच ॥ हेनाथतेदयानास्तिपाषाणसदृशस्यच ॥ २३ ॥ छलेनधर्मभंगेनममस्वामीत्वयाहतः ॥ पाषाणहृदयस्त्वंहिदयाहीनोयतःप्रभो ॥ २४ ॥ तस्मात्पाषाणरूपस्त्वंभवेदेवभवाऽधुना ॥ येवदंतिचसाधुंत्वांतेभ्रांताहिनसंशयः ॥ २५ ॥ भक्तोविनापराधेनपरार्थेचकथंहतः ॥ २६ ॥ ततश्चकरुणांदृष्ट्वाकरुणारससागरः ॥ नयेनतांबोधयितुमुवाचकमलापतिः ॥ २७ ॥
भृशंरुरोदशोकार्ताविललापमुहुर्मुहुः ॥ २६ ॥

नाऽयंपतिःकिंतुपतिवेषधारीकश्चिदितिमत्वाह । कस्त्वमिति ॥ १८ ॥ यद्यस्मात् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ भवेप्रपंचे ॥ २५ ॥ भक्तःशंखचूडः ॥ परार्थेदेवार्थम् ॥ २६ ॥ २७ ॥
व्यतिक्रमात्पूर्वपतिसंगमाकर्षणापेक्षयाभेदात् ॥ १७ ॥

मदर्थंमत्प्रयोजनायममपातिःकृष्णोभवंत्वितीच्छयेत्यर्थः ॥ २८ ॥ तेनतपश्चर्यात्वदर्थंकृतातस्यफलंतेनभुक्तम् ॥ अधुनात्वयायदर्थंतपस्तप्तंतस्यफलंदातुमुचितामितिकृत्वामयैताद्दशंकृतामि
त्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तस्यपुण्यवृक्षस्यतुलसीकेशसंभूतत्वात्तुलसीतिसंज्ञास्यादित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मस्तकेतुलसीपत्रपतनप्राप्तयेइत्यर्थः

श्रीभगवानुवाच ॥ तपस्त्वयाकृतंभद्रेमदर्थंभारतेचिरम् ॥ त्वदर्थेशंखचूडश्चचकारसुचिरंतपः ॥ २८ ॥ कृत्वात्वांकामिनींसोऽपिविजहारचतत्क्षणा
त् ॥ अधुनादातुमुचितंतवैवतपसःफलम् ॥ २९ ॥ इदंशरीरंत्यक्त्वाचदिव्यदेहंविधायच ॥ रामेरममयासार्धंत्वंरमासदृशीभव ॥ ३० ॥ इयंतनुर्नदी
रूपागंडकीतिचविश्रुता ॥ पूतासुपुण्यदानृणांपुण्येभवतुभारते ॥ ३१ ॥ तवकेशसमूहश्चपुण्यवृक्षोभविष्यति ॥ तुलसीकेशसंभूतातुलसीतिचविश्रु
ता ॥ ३२ ॥ त्रिषुलोकेषुपुष्पाणांपत्राणांदेवपूजने ॥ प्रधानरूपातुलसीभविष्यतिवरानने ॥ ३३ ॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेगोलोकेममसन्निधौ ॥ भवत्वं
तुलसीवृक्षवरापुष्पेषुसुंदरी ॥ ३४ ॥ गोलोकेविरजातीरेरासेवृंदावनेवने ॥ भांडीरेचंपकवनेरम्येचंदनकानने ॥ ३५ ॥ माधवीकेतकीकुंदमालिकामा
लतीवने ॥ वासस्तेऽत्रैवभवतुपुण्यस्थानेषुपुण्यदः ॥ ३६ ॥ तुलसीतरुमूलेषुपुण्यदेशेषुपुण्यदम् ॥ अधिष्ठानंचतीर्थानांसर्वेषांचभविष्यति ॥ ३७ ॥
तत्रैवसर्वदेवानांममाऽधिष्ठानमेवच ॥ तुलसीपत्रपतनप्राप्तयेचवरानने ॥ ३८ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ तुलसीपत्रतोयेनयोऽभिषेकंस
माचरेत् ॥ ३९ ॥ सुधाघटसहस्राणांयातुष्टिस्तुभवेद्धरेः ॥ साचतुष्टिर्भवेन्नूनंतुलसीपत्रदानतः ॥ ४० ॥ गवामयुतदानेनयत्फलंतत्फलंभवेत् ॥ तु
लसीपत्रदानेनतत्फलंकार्तिकेसति ॥ ४१ ॥ तुलसीपत्रतोयंचमृत्युकालेचयोलभेत् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकेमहीयते ॥ ४२ ॥ नित्यंयस्तुल
सीतोयंभुंक्तेभक्त्याचमानवः ॥ लक्षाश्वमेधजंपुण्यंसंप्राप्नोतिसमानवः ॥ ४३ ॥ तुलसींस्वकरेकृत्वाधृत्वादेहेचमानवः ॥ प्राणांस्त्यजतितीर्थेषुविष्णु
लोकंसगच्छति ॥ ४४ ॥ तुलसीकाष्ठनिर्माणमालांगृह्णातियोनरः ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यलभतेनिश्चितंफलम् ॥ ४५ ॥ तुलसींस्वकरेकृत्वास्वी
कारंयोनरक्षति ॥ सयातिकालसूत्रंचयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ४६ ॥ करोतिमिथ्याशपथंतुलस्यांयोऽत्रमानवः ॥ सयातिकुंभीपाकंचयावदिंद्राश्चतुर्द
श ॥ ४७ ॥ तुलसीतोयकणिकांमृत्युंकालेचयोलभेत् ॥ रत्नयानंसमारुह्यवैकुंठेप्राप्यतेध्रुवम् ॥ ४८ ॥ पूर्णिमायाममायांचद्वादश्यांरविसंक्रमे ॥ तैला
भ्यंगंचकृत्वाचमध्याह्नेनिशिसंध्ययोः ॥ ४९ ॥ आशौचेऽशुचिकालेयेरात्रिवासोन्वितानराः ॥ तुलसींयेविचिन्वंतितेछिंदंतिहरेःशिरः ॥ ५० ॥ त्रिरात्रंतुल
सीपत्रंशुद्धंपर्युषितंसति ॥ श्राद्धेव्रतेचदानेचप्रतिष्ठायांसुरार्चने ॥ ५१ ॥ भूगतंतोयपतितंयद्दत्तंविष्णवेसति ॥ शुद्धंचतुलसीपत्रंक्षालनादन्यकर्मणि ॥ ५२ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ स्वीकारम् इतःपरमिदंकरिष्यामीत्येवंरूपम् ॥ तुलसींस्वकरेकृत्वाधृत्वाकृतंस्वीकारंयोनरक्षतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥
॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

एवंवृक्षरूपेणत्वंपृथिव्यांस्थास्यसितदधिष्ठातृमूर्तिरूपेणतुगोलोकेमत्सान्निधौस्थास्यसीत्याह ॥ ५३ ॥ नद्यधिष्ठात्रीगंडक्यधिष्ठात्री ॥ ५४ ॥ त्वंचस्वयंपूर्णरूपेणेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ मदीयकंचक्रंसुदर्शनम् ॥ ५७ ॥ वनमालाशिलोपरिमालाकाररेखा लक्ष्मीनारायणाभिधंरूपमितिशेषः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोष्पदंप्रसिद्धम् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ बाणविक्षतंशरप्रहारचिह्नांकितमित्यर्थः ॥ शरतूणसमन्वितंशराचिह्नसमन्वितंतूणोनिषंगस्तत्समन्वितमित्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ चक्राकारंसश्रीकंवामांकेलक्ष्मीचिह्नसहितमितिराघवभट्टः ॥ मध्यमंम

वृक्षाधिष्ठातृदेवीयागोलोकेचनिरामये ॥ कृष्णेनसार्धंनित्यंचनित्यंक्रीडांकरिष्यसि ॥ ५३ ॥ नद्यधिष्ठातृदेवीयाभारतेचसुपुण्यदा ॥ लवणोदस्यसापतीमदंशस्यभविष्यति ॥ ५४ ॥ त्वंचस्वयंमहासाध्वीवैकुंठेममसन्निधौ ॥ रमासमाचरामाचभविष्यसिनसंशयः ॥ ५५ ॥ अहंचशैलरूपेणगंडकीतीरसन्निधौ ॥ अधिष्ठानंकरिष्यामिभारतेतवशापतः ॥ ५६ ॥ कोटिसंख्यास्तत्रकीटास्तीक्ष्णदंष्ट्रावरायुधैः ॥ तच्छिलाकुहरेचक्रंकरिष्यंतिमदीयकम् ॥ ५७ ॥ एकद्वारंचतुश्चक्रंवनमालाविभूषितम् ॥ नवीननीरदाकारंलक्ष्मीनारायणाभिधम् ॥ ५८ ॥ एकद्वारंचतुश्चक्रंनवीननीरदोपमम् ॥ लक्ष्मीजनार्दनोज्ञेयोरहितोवनमालया ॥ ५९ ॥ द्वारद्वयेचतुश्चक्रंगोष्पदेनविराजितम् ॥ रघुनाथाभिधंज्ञेयंरहितंवनमालया ॥ ६० ॥ अतिक्षुद्रंद्विचक्रंचनवीनजलदप्रभम् ॥ तद्वामनाभिधंज्ञेयंरहितंवनमालया ॥ ६१ ॥ अतिक्षुद्रंद्विचक्रंचवनमालाविभूषितम् ॥ विज्ञेयंश्रीधरंरूपंश्रीप्रदंगृहिणांसदा ॥ ६२ ॥ स्थूलंचवर्तुलाकारंरहितंवनमालया ॥ द्विचक्रंस्फुटमत्यंतंज्ञेयंदामोदराभिधम् ॥ ६३ ॥ मध्यमंवर्तुलाकारंद्विचक्रंबाणविक्षतम् ॥ रणरामाभिधंज्ञेयंशरतूणसमन्वितम् ॥ ६४ ॥ मध्यमंसप्तचक्रंचछत्रभूषणभूषितम् ॥ राजराजेश्वरंज्ञेयंराजसंपत्प्रदंनृणाम् ॥ ६५ ॥ द्विसप्तचक्रंस्थूलंचनवनीरदसुप्रभम् ॥ अनंताख्यंचविज्ञेयंचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ ६६ ॥ चक्राकारंद्विचक्रंचसश्रीकंजलदप्रभम् ॥ सगोष्पदंमध्यमंचविज्ञेयंमधुसूदनम् ॥ ६७ ॥ सुदर्शनंचैकचक्रंगुप्तचक्रंगदाधरम् ॥ द्विचक्रंहयवक्त्राभंहयग्रीवंप्रकीर्तितम् ॥ ६८ ॥ अतीवविस्तृतास्यंचद्विचक्रंविकटंसति ॥ नरसिंहंसुविज्ञेयंसद्योवैराग्यदंनृणाम् ॥ ६९ ॥ द्विचक्रंविस्तृतास्यंचवनमालासमन्वितम् ॥ लक्ष्मीनृसिंहंविज्ञेयंगृहिणांचसुखप्रदम् ॥ ७० ॥ द्वारदेशेद्विचक्रंचसश्रीकंचसमंस्फुटम् ॥ वासुदेवंतुविज्ञेयंसर्वकामफलप्रदम् ॥ ७१ ॥ प्रद्युम्नंसूक्ष्मचक्रंचनवीननीरदप्रभम् ॥ सुषिरच्छिद्रबहुलंगृहिणांचसुखप्रदम् ॥ ७२ ॥ द्वेचक्रेचैकलग्नेचपृष्ठंयत्रतुपुष्कलम् ॥ संकर्षणंसुविज्ञेयंसुखदंगृहिणांसदा ॥ ७३ ॥ अनिरुद्धंतुपीताभंवर्तुलंचाऽतिशोभनम् ॥ सुखप्रदंगृहस्थानांप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ७४ ॥

ध्यमपरिणाममित्यर्थः ॥ ६७ ॥ हयवक्त्राभहयमुखाकारम् ॥ ६८ ॥ विकटंभयंकरम् ॥ ६९ ॥ ७० ॥ द्वारदेशेद्वारस्थानेएवनतुमध्यतः ॥ समंवक्राभिन्नम् ॥ ७१ ॥ सुषिरेमहामुखांतःसूक्ष्मच्छिद्राणिबहुलानियस्मिन् ॥ ७२ ॥ द्वयोश्चक्रयोर्मुखंपरस्परंसंलग्नंयत्रतथातयोःचक्रयोःपृष्ठंपुष्कलंविशालंयत्रतथारूपमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

शालग्रामशिलायत्रतत्रसन्निहितोहरिः ॥ तत्रैवलक्ष्मीर्वसतिसर्वतीर्थसमन्विता ॥ ७५ ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यं
तिशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ७६ ॥ छत्राकारेभवेद्राज्यंवर्तुलेचमहाश्रियः ॥ दुःखंचशकटाकारेशूलाग्रेमरणंध्रुवम् ॥ ७७ ॥ विकृतास्येचदारिद्र्यंपिंगले
हानिरेवच ॥ भग्नचक्रेभवेद्व्याधिर्विदीर्णेमरणंध्रुवम् ॥ ७८ ॥ व्रतंदानंप्रतिष्ठाचश्राद्धंचदेवपूजनम् ॥ शालग्रामस्यसान्निध्यात्प्रशस्तंतद्भवेदिति ॥ ७९ ॥
सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ सर्वयज्ञेषुतीर्थेषुव्रतेषुचतपःसुच ॥ ८० ॥ पाठेचतुर्णांवेदानांतपसांकरणेसति ॥ तत्पुण्यंलभतेनूनंशालग्रामशि
लार्चनात् ॥ ८१ ॥ "शालग्रामशिलातोयैर्योऽभिषेकंसदाचरेत् ॥ सर्वदानेषुयत्पुण्यंप्रदक्षिणंभुवोयथा ॥" शालग्रामशिलातोयंनित्यंभुंक्तेचयोनरः ॥
सुरेप्सितंप्रसादंचलभतेनात्रसंशयः ॥ ८२ ॥ तस्यस्पर्शंचवांछंतितीर्थानिनिखिलानिच ॥ जीवन्मुक्तोमहापूतोऽप्यंतेयातिहरेःपदम् ॥ ८३ ॥ तत्रैवहरि
णासार्धमसंख्यंप्राकृतंलयम् ॥ यास्यत्येवहिदास्येचनियुक्तोदास्यकर्मणि ॥ ८४ ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ तंदृष्ट्वाचपलायंतेवैनतेया
दिवोरगाः ॥ ८५ ॥ तत्पादरजसादेवीसद्यःपूतावसुंधरा ॥ पुंसांलक्षंतत्पितॄणांनिस्तरेत्तस्यजन्मतः ॥ ८६ ॥ शालग्रामशिलातोयंमृत्युकालेच
योलभेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ८७ ॥ निर्वाणमुक्तिंलभतेकर्मभोगात्प्रमुच्यते ॥ विष्णोःपदेप्रलीनश्चभविष्यतिनसंशयः ॥
॥ ८८ ॥ शालग्रामशिलांधृत्वामिथ्यावाक्यंवदेत्तुयः ॥ सयातिकुंभीपाकेचयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ ८९ ॥ शालग्रामशिलांधृत्वास्वीकारंयोनपालयेत् ॥
सप्रयात्यसिपत्रंचलक्षमन्वंतरावधि ॥ ९० ॥ तुलसीपत्रविच्छेदंशालग्रामेकरोतियः ॥ तस्यजन्मांतरेकांतेस्त्रीविच्छेदोभविष्यति ॥ ९१ ॥ तुलसीपत्र
विच्छेदंशंखेयोहिकरोतिच ॥ भार्याहीनोभवेत्सोऽपिरोगीचसप्तजन्मसु ॥ ९२ ॥ शालग्रामंचतुलसींशंखंचैकत्रएवच ॥ योरक्षतिमहाज्ञानीसभवेच्छ्रीहरेःप्रियः
॥ ९३ ॥ सकृदेवहियोयस्यांवीर्याधानंकरोतिच ॥ तद्विच्छेदेतस्यदुःखंभवेदेवपरस्परम् ॥ ९४ ॥ त्वंप्रियाशंखचूडस्यचैकमन्वंतरावधि ॥ शंखेनसार्धंत्वद्भेदः
केवलंदुःखदस्तथा ॥ ९५ ॥ इत्युक्त्वाश्रीहरिस्तांचविरराभचनारद ॥ साचदेहंपरित्यज्यदिव्यरूपंविधायच ॥ ९६ ॥ यथाश्रीश्चतथासाचाऽप्युवासहरिवक्षसि ॥
सजगामतयासार्धंवैकुंठंकमलापतिः ॥ ९७ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातुलसीचापिनारद ॥ हरेःप्रियाश्चतस्रश्चबभूवुरीश्वरस्यच ॥ ९८ ॥ सद्यस्तद्देहजाताचबभूव
गंडकीनदी ॥ ईश्वरःसोपिशैलश्चतत्तीरेपुण्यदोनृणाम् ॥ ९९ ॥ कुर्वंतितत्रकीटाश्चशिलांबहुविधांमुने ॥ जलेपतंतियायाश्चफलदास्ताश्चनिश्चितम् ॥ १०० ॥

रवेरुपतापात्पिंगलाभवंति ताःस्थलस्थानपूज्याइतिपूर्वमुक्तम् नदीजलस्थाःपूज्याः ॥ १०१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ चतुर्भिराधिकैश्चत्वा
रिंशत्पद्यैस्तुपूजनम् ॥ तुलस्याश्चमहामंत्रसहितंतावदुच्यते ॥ १ ॥ अथतुलसीपूजाविधानंनारदःपृच्छति । तुलसीचेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सातुलसीअंतर्धानंचकार ॥६॥

स्थलस्थाःपिंगलाज्ञेयाश्चोपतापाद्रवेरिति ॥ इत्येवंकथितंसर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १०१ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम॰नवमस्कंधेनारदनारायण
संवादेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ तुलसीचयदापूज्याकृतानारायणप्रिया ॥ अस्याःपूजाविधानंचस्तोत्रंचवदसांप्रतम् ॥ १ ॥ केनपूजा
कृताकेनस्तुताप्रथमतोमुने ॥ तत्रपूज्यासाबभूवकेनवावदमामहो ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ नारदस्यवचःश्रुत्वाप्रहस्यमुनिपुंगवः ॥ कथांकथितुमारेभेपु
ण्यांपापहरांपराम् ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ हरिःसंपूज्यतुलसींरेमेचरमयासह ॥ रमासमानसौभाग्यांचकारगौरवेणच ॥ ४ ॥ सेहेचलक्ष्मीर्गंगाच
तस्याश्चनवसंगमम् ॥ सौभाग्यगौरवंकोपात्तंनसेहेसरस्वती ॥ ५ ॥ सातांजघानकलहेमानिनीहरिसन्निधौ ॥ व्रीडयाचाऽपमानेनसांतर्धानंचकारह
॥ ६ ॥ सर्वसिद्धेश्वरीदेवीज्ञानिनांसिद्धियोगिनी ॥ जगामाऽदर्शनंकोपात्सर्वत्रचहरेरहो ॥ ७ ॥ हरिर्नदृष्ट्वातुलसींबोधयित्वासरस्वतीम् ॥ तदनुज्ञांगृही
त्वाचजगामतुलसीवनम् ॥ ८ ॥ तत्रगत्वाचसुस्नातोहरिःसतुलसींसतीम् ॥ पूजयामासतांध्यात्वास्तोत्रंभक्त्याचकारह ॥ ९ ॥ लक्ष्मीमायाकामवाणीवी
जपूर्वंदशाक्षरम् ॥ वृंदावनीतिङेन्तंचवह्निजायांतमेवच ॥ १० ॥ अनेनकल्पतरुणामंत्रराजेननारद ॥ पूजयेद्योविधानेनसर्वसिद्धिंलभेद्ध्रुवम् ॥ ११ ॥ घृतदीपे
नधूपेनसिंदूरचंदनेनच ॥ नैवेद्येनचपुष्पेणचोपचारेणनारद ॥ १२ ॥ हरिस्तोत्रेणतुष्टासाचाऽऽविर्भूतामहीरुहात् ॥ प्रसन्नाचरणांभोजेजगामशरणंशुभा
॥ १३ ॥ वरंतस्यैददौविष्णुःसर्वपूज्याभवेरिति ॥ अहंत्वांधारयिष्यामिसुरूपांमूर्ध्निवक्षसि ॥ १४ ॥ सर्वेत्वांधारयिष्यंतिस्वमूर्ध्निचसुरादयः ॥ इत्युक्त्वातां
गृहीत्वाचप्रययौस्वालयंविभुः ॥ १५ ॥ नारदउवाच ॥ किंध्यानंस्तवनंकिंवाकिंवापूजाविधानकम् ॥ तुलस्याश्चमहाभागतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥
॥ १६ ॥ नारायणउवाच ॥ अंतर्हितायांतस्यांचहरिर्वृंदावनेतदा ॥ तस्याश्चक्रेस्तुतिंगत्वातुलसींविरहातुरः ॥ १७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वृंदरूपा
श्चवृक्षाश्चयदैकत्रभवंतिच ॥ विदुर्बुधास्तेनवृंदांमत्प्रियांतांभजाम्यहम् ॥ १८ ॥ पुराबभूवयादेवीत्वादौवृंदावनेवने ॥ तेनवृंदावनाख्यातासौभा
ग्यांतांभजाम्यहम् ॥ १९ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ लक्ष्मीःश्रीवीजम् ॥ मायाभुवनेश्वरीवीजम् ॥ कामोमन्मथबीजम् ॥ वाणीवाग्भववीजम् ॥ एतद्बीजचतुष्टयपूर्वकंवृंदावनीतिङेंतंतेनवृंदावन्यैइतिसिद्धम् ॥ ङेंतंचतु
र्थ्यंतम् ॥ वह्निजायास्वाहा ॥ तथाचदशाक्षरोमंत्रःसंपन्नः श्रीं ह्रीं क्लीं ऐं वृन्दावन्यैस्वाहा इतिमन्त्रः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
असंख्येषुचविश्वेषुपूजितायानिरंतरम् ॥ तेनविश्वपूजिताख्यापूजितांचभजाम्यहम् ॥ २० ॥ असंख्यानिचविश्वानिपवित्राणित्वयासदा ॥ तांविश्वपावि
नींदेवींविरहेणस्मराम्यहम् ॥ २१ ॥ देवानतुष्टाःपुष्पाणांसमूहेनययाविना ॥ तांपुष्पसारांशुद्धांचद्रष्टुमिच्छामिशोकतः ॥ २२ ॥ विश्वेयत्प्राप्तिमात्रे
णभक्तानंदोभवेद्ध्रुवम् ॥ नंदिनीतेनविख्यातासाप्रीताभवतादिह ॥ २३ ॥ यस्यादेव्यास्तुलानास्तिविश्वेषुनिखिलेषुच ॥ तुलसीतेनविख्यातातांयामि
शरणंप्रियाम् ॥२४॥ कृष्णजीवनरूपासाशश्वत्प्रियतमासती ॥ तेनकृष्णजीवनीसासामेरक्षतुजीवनम् ॥२५॥ इत्येवंस्तवनंकृत्वातस्थौतत्ररमापतिः ॥
ददर्शतुलसींसाक्षात्पादपद्मनतांसतीम् ॥ २६ ॥ रुदतीमवमानेनमानिनींमानपूजिताम् ॥ प्रियांदृष्ट्वाप्रियःशीघ्रंवासयामासवक्षसि ॥ २७ ॥ भारत्या
ज्ञांगृहीत्वाचस्वालयंचययौहरिः ॥ भारत्यासहतत्प्रीतिंकारयामाससत्वरम् ॥ २८ ॥ वरंविष्णुर्ददौतस्यैसर्वपूज्याभवेरिति ॥ शिरोधार्याचसर्वेषांवंद्या
मान्याममेतिच ॥ २९ ॥ विष्णोर्वरेणसादेवीपरितुष्टावभूवच ॥ सरस्वतीतामाकृष्यवासयामाससन्निधौ ॥ ३० ॥ लक्ष्मीर्गंगासस्मिताचतांसमाकृष्य
नारद ॥ गृहंप्रवेशयामासविनयेनसतींसदा ॥ ३१ ॥ वृंदावृंदावनीविश्वपूजिताविश्वपाविनी ॥ पुष्पसारानंदनीचतुलसीकृष्णजीवनी ॥ ३२ ॥ एतन्ना
माष्टकंचैवस्तोत्रंनामार्थसंयुतम् ॥ यःपठेत्तांचसंपूज्यसोऽश्वमेधफलंलभेत् ॥ ३३ ॥ कार्तिक्यांपूर्णिमायांचतुलस्याजन्ममंगलम् ॥ तत्रतस्याश्चपूजा
चविहिताहरिणापुरा ॥ ३४ ॥ तस्यांयः पूजयेत्तांचभक्त्याचविश्वपावनीम् ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ३५ ॥ कार्तिकेतुलसीपत्रंयो
ददातिचवैष्णवे ॥ गवामयुतदानस्यफलंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥३६॥अपुत्रोलभतेपुत्रंप्रियाहीनोलभेत्प्रियाम् ॥बंधुहीनोलभेद्बंधून्स्तोत्रश्रवणमात्रतः ॥३७॥
रोगीप्रमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥भयान्मुच्येतभीतस्तुपापान्मुच्येतपातकी ॥३८॥ इत्येवंकथितंस्तोत्रंध्यानंपूजाविधिंशृणु ॥त्वमेववेदेजानासिक
ण्वशाखोक्तमेवच ॥३९॥तद्वृक्षेपूजयेत्तांचभक्त्याचावाहनंविना ॥ तांध्यात्वाचोपचारेणध्यानंपातकनाशनम् ॥४०॥ तुलसींपुष्पसारांचसतींपूतांमनोहरा
म् ॥कृतपापेध्मदाहायज्वलदग्निशिखोपमाम् ॥ ४१ ॥ पुष्पेषुतुलनायस्यानास्तिवेदेषुभाषितम् ॥ पवित्ररूपासर्वासुतुलसीसाचकीर्तिता ॥ ४२ ॥ शिरो
धार्याचसर्वेषामीप्सिताविश्वपावनी ॥ जीवन्मुक्तांमुक्तिदांचभजेतांहरिभक्तिदाम् ॥ ४३ ॥ इतिध्यात्वाचसंपूज्यस्तुत्वाचप्रणमेत्सुधीः ॥ उक्तंतुलस्युपा
ख्यानंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥
॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

॥ ससाशीतिमहापद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ सावित्र्याःसर्ववेदेषु श्रुतमाख्यानमुच्यते ॥ १ ॥ सावित्र्युपाख्यानंनारदःपृच्छति । नारदउवाच तुलस्युपाख्यानमिति ॥ १ ॥ पुराकेनेति ॥ सासावित्रीश्रुतेर्वेदस्यप्रसूर्जननीभवतितादृशीयंमहतीदेवीवेदोत्पादकत्वरूपब्रह्मलिंगान्नित्यैवभवतितथाऽपितयामनुष्यदेहधारणंतुकृतमास्तितत्केननिमित्तेनकृतमितितन्निमित्तरूपंवदेतिता त्पर्यम् ॥ किंचसोत्पन्नाप्रथमेप्रथमकालेप्रथमामित्यर्थः ॥ तथापरेकालेअनंतरमित्यर्थः ॥ केनपूजितातदपिवदेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिर्गोपथब्राह्मणे ॥ तत्सवितुर्वरेण्यमितिसावित्र्याःप्रथमः पादः ॥ पृथिव्यर्चंसमदधादृचाग्निमाग्निनाश्रियमित्यादिना ॥ तथाभर्गोदेवस्यधीमहीतिसावित्र्याद्वितीयःपादोंऽतरिक्षेणयजुःसमदधादित्यादिपूर्ववत् ॥ तथाधियोयोनःप्रचोदयादितिसा वित्र्यास्तृतीयःपादोदिवासामसमदधात्साम्नादित्यमित्यादिपूर्ववत् ॥ अनयाचश्रुत्यासावित्रीपादत्रयाद्वेदत्रयलोकत्रयाग्न्यादितेजस्त्रयपूर्वकसर्वब्रह्मांडसृष्टिःसावित्रीतएवोक्ता तथासर्ववेदे

॥ नारदउवाच ॥ तुलस्युपाख्यानमिदंश्रुतंचाऽतिसुधोपमम् ॥ ततंसावित्र्युपाख्यानंतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ पुराकेनसमुद्भूतासाश्रुताचश्रुतेः प्रसूः ॥ केनवापूजितालोकेप्रथमेकैश्चवापरे ॥ २ ॥ नारायणउवाच ॥ ब्रह्मणावेदजननीप्रथमेपूजितामुने ॥ द्वितीयेचवेदगणैस्तत्पश्चाद्विदुषांगणैः ॥ ३ ॥ तदाचाऽश्वपतिर्भूपःपूजयामासभारते ॥ तत्पश्चात्पूजयामासुर्वर्णाश्चत्वारएवच ॥ ४ ॥ नारदउवाच ॥ कोवासोऽश्वपतिर्ब्रह्मन्केनवातेनपूजिता ॥ सर्वपूज्याचसादेवीप्रथमेकैश्चवापरे ॥ ५ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ ॥ मद्रदेशेमहाराजोबभूवाऽश्वपतिर्मुने ॥ वैरिणांबलहर्ताचमित्राणांदुःखनाशनः ॥ ६ ॥ आसीत्तस्यमहाराज्ञीमहिषीधर्मचारिणी ॥ मालतीतिसमाख्यातायथालक्ष्मीर्गदाभृतः ॥ ७ ॥ साचराज्ञीचवंध्याचवसिष्ठस्योपदेशतः ॥ चकाराऽऽराधनंभक्त्यासावित्र्याश्चैवनारद ॥ ८ ॥ प्रत्यादेशंनसाप्राप्तामहिषीनददर्शताम् ॥ गृहंजगामदुःखार्ताहृदयेनविदूयता ॥ ९ ॥ राजातांदुःखितांदृष्ट्वाबोधयित्वानयेनवै ॥ सावित्र्यास्तपसेभक्त्याजगामपुष्करंतदा ॥ १० ॥ तपश्चकारतत्रैवसंयतःशतवत्सरम् ॥ नददर्शचसावित्र्याःप्रत्यादेशोबभूवच ॥ ११ ॥ शुश्रावाऽऽकाशवाणींचनृपेंद्रश्चाऽशरीरिणीम् ॥ गायत्र्यादशलक्षंचजपंत्वंकुरुनारद ॥ १२ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रआजगामपराशरः ॥ प्रणनामततस्तंचमुनिर्नृपमुवाचच ॥ १३ ॥ मुनिरुवाच ॥ सकृज्जपश्चगायत्र्याःपापंदिनभवंहरेत् ॥ दशवारंजपेनैवनश्येत्पापंदिवानिशम् ॥ १४ ॥ शतवारंजपश्चैवपापंमासार्जितंहरेत् ॥ सहस्रधाजपश्चैवकल्मषंवत्सरार्जितम् ॥ १५ ॥

षुपुराणेषुच ॥ २ ॥ तत्रप्रथमप्रश्नोत्तरमग्रेदास्यति ॥ द्वितीयप्रश्नोत्तरंतुसंप्रतिवदति ॥ ब्रह्मणेति ॥ याब्रह्मणासहोत्पन्नेतिपूर्वमुक्तंसाप्रथमेकालेप्रथमामित्यर्थः ॥ द्वितीयेद्वितीयकाले अनंतरमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रत्यादेशमिति ॥ तयाबहुकालंतपश्चर्याकृतातथाऽपिसाराज्ञीभगवत्याःसावित्र्याःप्रत्यादेशंप्रत्युत्तरंवरंनप्राप्तानतांदेवींददर्शच ॥ ततस्त्रस्तागृहंजगाम ॥ ९ ॥ १० ॥ तदाराजादेवींतुनददर्शपरंतुतस्याः प्रत्यादेशआज्ञारूपोबभूव ॥ ११ ॥ कोऽसौतदाह । शुश्रावेति ॥ दशलक्षमिति ॥ ननुशतसंवत्सरमनुष्ठानस्य कृतत्वेनदशलक्षजपोजातएवेतिचेन्न ॥ गायत्र्यतिरिक्तमंत्रेणैवशतसंवत्सरमनुष्ठानंकृतमित्याशयात् ॥ हेनारद इतिआकाशवाणींशुश्रावेत्यन्वयः ॥ १२ ॥ तत्रराजसमीपे ॥ तंपराश रम् ॥ १३ ॥ मुनिर्जपमहिमानंवदति ॥ सकृज्जपइति ॥ दिवानिशंरात्रिदिवसकृतमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥

लक्षोजपोहरेदितिशेषः ॥ १६ ॥ मुक्तिंज्ञानप्राप्तिद्वारा ॥ दशगुणोदशकोटिःजपकालेदक्षिणहस्तमुद्रामाह । करमिति ॥ रंध्रमंगुलिच्छिद्रंमुद्रितंयस्यतमूर्ध्वांगुल्यग्रमधोमुग्नमचलंयस्यताद
शंकरंहृदयेकृत्वाजपेदित्यर्थः ॥ १७ ॥ करमालामाह । अनामिकेति ॥ अवामक्रमेणदक्षावर्तक्रमेणेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ मालासंस्कारमाह । संस्थाप्येति ॥ अश्वत्थपत्रंचपद्मपत्रेवा
॥ २० ॥ २१ ॥ स्नात्वास्नापयित्वेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कर्मसत्कर्म ॥ २५ ॥ पूर्वांप्रातःसंध्याम् ॥ पश्चिमांसायंसंध्याम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ततस्तस्मात्पुरुषात्

लक्षोजन्मकृतंपापंदशलक्षोऽन्यजन्मजम् ॥ सर्वजन्मकृतंपापंशतलक्षाद्विनश्यति ॥ १६ ॥ करोतिमुक्तिंविप्राणांजपोदशगुणस्ततः ॥ करंसर्पफणाकारंकृत्वातद्रंध्रमुद्रितम् ॥ १७ ॥ आनम्रमूर्धमचलंप्रजपेत्प्राङ्मुखोद्विजः ॥ अनामिकामध्यदेशादधोऽवामक्रमेणच॥१८॥तर्जनीमूलपर्यंतंजपस्यैवंक्रमःकरे॥ श्वेतपंकजवीजानांस्फटिकानांचसंस्कृताम् ॥ १९ ॥ कृत्वावामालिकांराजञ्जपेत्तीर्थेसुरालये ॥ संस्थाप्यमालामश्वत्थपत्रेपद्मेचसंयतः ॥ २० ॥ कृत्वागोरोचनाक्तांचगायत्र्यास्नापयेत्सुधीः ॥ गायत्रीशतकंतस्यांजपेच्चविधिपूर्वकम् ॥ २१ ॥ अथवापंचगव्येनस्नात्वामालांसुसंस्कृताम् ॥ अथगंगोदकेनैवस्नात्वावाऽतिसुसंस्कृताम् ॥ २२ ॥ एवंक्रमेणराजर्षेदशलक्षंजपंकुरु ॥ साक्षाद्द्रक्ष्यसिसावित्रींत्रिजन्मपातकक्षयात् ॥ २३ ॥ नित्यंसंध्यांचहेराजन्करिष्यसिदिनेदिने ॥ मध्याह्नेचापिसायाह्नेप्रातरेवशुचिःसदा ॥ २४ ॥ संध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हःसर्वकर्मसु ॥ यदन्हाकुरुतेकर्मनतस्यफलभाग्भवेत् ॥ २५ ॥ नोपतिष्ठतियःपूर्वांनोपास्तेयस्तुपश्चिमाम् ॥ सशूद्रवद्बहिष्कार्यःसर्वस्माद्विजकर्मणः ॥ २६ ॥ यावज्जीवनपर्यंतंत्रिःसंध्यांयःकरोतिच ॥ सचसूर्यसमोविप्रस्तेजसातपसासदा ॥ २७ ॥ तत्पादपद्मरजसासद्यःपूतावसुंधरा ॥ जीवन्मुक्तःसतेजस्वीसंध्यापूतोहियोद्विजः ॥ २८ ॥ तीर्थानिचपवित्राणितस्यसंस्पर्शमात्रतः ॥ ततःपापानियांत्येववैनतेयादिवोरगाः॥२९॥नगृह्णंतिसुराःपूजांपितरःपिंडतर्पणम् ॥ स्वेच्छयाचद्विजातेश्चत्रिसंध्यारहितस्यच ॥३०॥ मूलप्रकृत्यभक्तोयस्तन्मंत्रस्याप्यनर्चकः ॥ तदुत्सवविहीनश्चविषहीनोयथोरगः ॥३१॥ विष्णुमंत्रविहीनश्चत्रिसंध्यारहितोद्विजः ॥ एकादशीविहीनश्चविषहीनोयथोरगः ॥ ३२ ॥ हरेरनैवेद्यभोजीधावकोवृषवाहकः ॥ शूद्रान्नभोजीयोविप्रोविषहीनोयथोरगः ॥ ३३ ॥ शूद्राणांशवदाहीयःसविप्रोवृषलीपतिः॥शूद्राणांसूपकारश्चविषहीनोयथोरगः॥३४॥ शूद्राणांचप्रतिग्राहीशूद्रयाजीचयोद्विजः॥मसिजीवीअसिजीवीविषहीनोयथोरगः॥३५॥यःकन्याविक्रयीविप्रोयोहरेर्नामविक्रयी ॥ योविप्रोऽवीरान्नभोजीऋतुस्नातान्नभोजकः॥३६॥ भगजीवीवार्धुषिकोविषहीनोयथोरगः ॥ योविद्याविक्रयीविप्रोविषहीनोयथोरगः ॥ ३७ ॥ सूर्योदयेस्वपेद्योहिमत्स्यभोजीचयोद्विजः ॥ शिवापूजादिरहितोविषहीनोयथोरगः ॥ ३८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ तन्मंत्रस्यमूलप्रकृतिमंत्रस्यमायावीजस्येत्यर्थः ॥ तदुत्सवोमूलप्रकृतेरुत्सवः ॥ सचसप्तमस्कंधेउक्तः ॥ विषहीनःउरगःसर्पोऽजगरइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ विप्रस्याऽवीरापतिपुत्ररहिताब्राह्मणीत्यर्थः ॥ ऋतुस्नाताचतुर्थदिवसेइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भगजीवीकुट्टनः ॥ वार्धुषिकोवृद्ध्याजीवति ॥ विद्याविक्रयीद्रव्यंगृहीत्वाविद्यां
ददाति ॥ ३७ ॥ शिवापूजादेवीपूजा ॥ ३८ ॥

मुनिश्रेष्ठःपराशरः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यामथवाशुद्धेकालेचतुर्दश्यामित्यन्वयः ॥ यद्वा ज्येष्ठकृष्णस्थमेवतिथिद्वयंग्राह्यम् ॥ तथाचज्येष्ठकृष्ण त्रयोदश्यामथवाज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांवक्ष्यमाणप्रकारेणव्रतंकर्तव्यामित्यर्थः ॥ पक्षद्वयस्थस्याप्येतत्रिरात्रस्यसावित्रीव्रतपरत्वेनोक्तत्वात् ॥ धर्मशास्त्रग्रंथेस्फुटमेतत् ॥ ४४ ॥ द्विसप्तफलसंयु तंचतुर्दशफलसंयुतंचतुर्दशफलानिदेव्यैसमर्पणीयानीत्यर्थः ॥ तथानैवेद्याश्चतुर्दशैवेत्याह । दत्वेति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ आवाहितेघटेइष्टंपूजयेत्सावित्रींघटेआवाह्यपूजयेदित्यर्थः ॥ ४७ ॥

इत्युक्त्वाचमुनिश्रेष्ठःसर्वपूजाविधिक्रमम् ॥ तमुवाचचसावित्र्याध्यानादिकमभीप्सितम् ॥ ३९ ॥ दत्त्वासर्वंनृपेंद्राययथौचस्वाश्रमेमुने ॥ राजासंपूज्य सावित्रींददर्शवरमापच ॥ ४० ॥ नारदउवाच ॥ किंवाध्यानंचसावित्र्याःकिंवापूजाविधानकम् ॥ स्तोत्रंमंत्रंचकिंदत्वाप्रययौसपराशरः ॥ ४१ ॥ नृ पःकेनविधानेनसंपूज्यश्रुतिमातरम् ॥ वरंचकंवासंप्रापसंपूज्यतुविधानतः ॥ ४२ ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिसावित्र्याःपरममहत् ॥ रहस्यातिरहस्यंच श्रुतिसिद्धंसमासतः ॥ ४३ ॥ नारायणउवाच ॥ ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यांशुद्धकालेचयत्नतः ॥ व्रतमेवंचतुर्दश्यांव्रतीभक्त्यासमाचरेत् ॥ ४४ ॥ व्रतंचतु र्दशाब्दंचद्विसप्तफलसंयुतम् ॥ दत्त्वाद्विसप्तनैवेद्यंपुष्पधूपादिकंचरेत् ॥ ४५ ॥ वस्त्रंयज्ञोपवीतंचभोजनंविधिपूर्वकम् ॥ संस्थाप्यमंगलघटंफलशाखासमन्वित म् ॥ ४६ ॥ गणेशंचदिनेशंचवह्निंविष्णुंशिवंशिवाम् ॥ संपूज्यपूजयेदिष्टंघटेआवाहितेद्विजः ॥ ४७ ॥ शृणुध्यानंचसावित्र्याश्चोक्तंमाध्यंदिनेचयत् ॥ स्तोत्रंपूजाविधानंचमंत्रंचसर्वकामदम् ॥ ४८ ॥ तप्तकांचनवर्णाभांज्वलंतींब्रह्मतेजसा ॥ ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडसहस्रसंमितप्रभाम् ॥ ४९ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ वह्निशुद्धांशुकाधानांभक्तानुग्रहकातरविग्रहाम् ॥ ५० ॥ सुखदांमुक्तिदांशांतांकांतांचजगतांविधेः ॥ सर्वसंपत्स्वरूपांचप्रदात्रींसर्वसंपदाम् ॥ ५१ ॥ वेदाधिष्ठातृदेवींचवेदशास्त्रस्वरूपिणीम् ॥ वेदबीजस्वरूपांचभजेतांवेदमातरम् ॥ ५२ ॥ ध्यात्वाध्यानेननैवेद्यंदत्वापाणिंस्वमूर्धनि ॥ पुनर्ध्यात्वाघटेभ क्त्यादेवीमावाहयेद्व्रती ॥ ५३ ॥ दत्वाषोडशोपचारंवेदोक्तमंत्रपूर्वकम् ॥ संपूज्यस्तुत्वाप्रणमेद्देवदेवींविधानतः ॥ ५४ ॥ आसनंपाद्यमर्घ्यंचस्नानीयंचानुलेपन म् ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंतांबूलंशीतलंजलम् ॥ ५५ ॥ वसनंभूषणंमाल्यंगंधमाचमनीयकम् ॥ मनोहरंसुतल्पंचदेयान्येतानिषोडश ॥ ५६ ॥ दारुसारविकारंचहे मादिनिर्मितंचवा ॥ देवाधारंपुण्यदंचमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ ५७ ॥ तीर्थोदकंचपाद्यंचपुण्यदंप्रीतिदंमहत् ॥ पूजांगभूतंशुद्धंचमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ ५८ ॥

माध्यंदिनेतच्छाखायाम् ॥ ४८ ॥ तप्तकांचनेति ॥ रक्तवर्णामित्यर्थः ॥ पूर्वोक्तंस्फटिकवर्णत्वंतुस्वच्छताभिप्रायेणबोध्यम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ वेदबीजंप्रणवः ॥ ५२ ॥ स्वमूर्ध निपाणिमंजलिंदत्वानमस्कुर्यादित्यर्थः ॥ इत्थंप्रथमतोहृदयेध्यात्वानैवेद्यंदत्वा नैवेद्यमित्युपलक्षणंषोडशोपचारान्मनसादत्वानमस्कृत्यपश्चात्घटेआवाहयेत्पूजयेदित्याह । पुनर्ध्यात्वेति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ उपचारानाह । आसनमिति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ आसनादीनांस्वरूपंमंत्रस्वरूपदर्शनेनैवदर्शयति । दारुसारेति । दारुसारंचंदनमितिराघवभट्टः ॥ तन्निर्मितंपीठमासनमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ गंधद्रव्यंकुंकुमादि तदुद्भवम् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ कृमिजंपट्टवस्त्रम् ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ माल्यमापादलंविनीमालाम् ॥
॥७१॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ लक्ष्मीबीजंश्रीबीजंमायाबीजंभुवनेश्वरीबीजं कामोमन्मथबीजम् ॥ एतद्बीजत्रयपूर्वकःसावित्र्यैस्वाहेतिमंत्रोऽष्टाक्षरः ॥ एतन्मंत्रपूर्वकपूर्वमंत्रैरुपचारा

पवित्ररूपमर्घंचदूर्वापुष्पदलान्वितम् ॥ पुण्यदंशंखतोयाक्तंमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ ५९ ॥ सुगंधंगंधतोयंचस्नेहंसौगंधकारकम् ॥ मयानिवेदितंभक्त्या
स्नानीयंप्रतिगृह्यताम् ॥ ६० ॥ गंधद्रव्योद्भवंपुण्यंप्रीतिदंदिव्यगंधदम् ॥ मयानिवेदितंभक्त्यागंधतोयंतवांबिके ॥ ६१ ॥ सर्वमंगलरूपंचसर्वंचमंगल
प्रदम् ॥ पुण्यदंचसुधूपंतंगृहाणपरमेश्वरि ॥ ६२ ॥ सुगंधयुक्तंसुखदंमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ जगतांदर्शनार्थायप्रदीपंदीप्तिकारकम् ॥ ६३ ॥ अंधका
रध्वंसबीजंमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ तुष्टिदंपुष्टिदंचैवप्रीतिदंक्षुद्विनाशनम् ॥ ६४ ॥ पुण्यदंस्वादुरूपंचनैवेद्यंप्रतिगृह्यताम् ॥ तांबूलप्रवरंरम्यंकर्पूरादिसु
वासितम् ॥ ६५ ॥ तुष्टिदंपुष्टिदंचैवमयातुभ्यंनिवेदितम् ॥ सुशीतलंवारिशीतंपिपासानाशकारणम् ॥ ६६ ॥ जगतांजीवरूपंचजीवनंप्रतिगृह्यताम् ॥
देहशोभास्वरूपंचसभाशोभाविवर्धनम् ॥ ६७ ॥ कार्पासजंचकृमिजंवसनंप्रतिगृह्यताम् ॥ कांचनादिविनिर्माणंश्रीकरंश्रीयुतंसदा ॥ ६८ ॥ सुखदं
पुण्यदंरत्नभूषणंप्रतिगृह्यताम् ॥ नानावृक्षसमुद्भूतंनानारूपसमन्वितम् ॥ ६९ ॥ फलस्वरूपंफलदंफलंचप्रतिगृह्यताम् ॥ सर्वमंगलरूपंचसर्वमंगलमंग
लम् ॥ ७० ॥ नानापुष्पविनिर्माणंबहुशोभासमन्वितम् ॥ प्रीतिदंपुण्यदंचैवमाल्यंचप्रतिगृह्यताम् ॥ ७१ ॥ पुण्यदंचसुगंधाढ्यंगंधंचदेविगृह्यताम् ॥
सिंदूरंचवरंरम्यंभालशोभाविवर्धनम् ॥ ७२ ॥ भूषणानांचप्रवरंसिंदूरंप्रतिगृह्यताम् ॥ विशुद्धग्रंथिसंयुक्तंपुण्यसूत्रविनिर्मितम् ॥ ७३ ॥ पवित्रंवेदमं
त्रेणयज्ञसूत्रंचगृह्यताम् ॥ द्रव्याण्येतानिमूलेनदत्वास्तोत्रंपठेत्सुधीः ॥ ७४ ॥ ततोविप्रायभक्त्याचव्रतीदद्याच्चदक्षिणाम् ॥ सावित्रीतिचतुर्थ्यंतंवह्नि
जायांतमेवच ॥ ७५ ॥ लक्ष्मीमायाकामपूर्वंमंत्रमष्टाक्षरंविदुः ॥ माध्यंदिनोक्तंस्तोत्रंचसर्वकामफलप्रदम् ॥ ७६ ॥ विप्रजीवनरूपंचनिबोधकथया
मिते ॥ कृष्णेनदत्तांसावित्रींगोलोकेब्रह्मणेपुरा ॥ ७७ ॥ नायातिसातेनसार्धंब्रह्मलोकेचनारद ॥ ब्रह्माकृष्णाज्ञयाभक्त्यातुष्टाववेदमातरम् ॥ ७८ ॥
तदासापरितुष्टाचब्रह्माणंचकमेपतिम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सच्चिदानंदरूपेत्वंमूलप्रकृतिरूपिणि ॥ ७९ ॥ हिरण्यगर्भरूपेत्वंप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ तेजःस्वरू
पेपरमेपरमानंदरूपिणि ॥ ८० ॥ द्विजातीनांजातिरूपेप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ नित्येनित्यप्रियेदेविनित्यानंदस्वरूपिणि ॥ ८१ ॥ सर्वमंगलरूपेचप्रसन्नाभ
वसुंदरि ॥ सर्वस्वरूपेविप्राणांमंत्रसारेपरात्परे ॥ ८२ ॥ सुखदेमोक्षदेदेविप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ विप्रपापेध्मदाहायज्वलदग्निशिखोपमे ॥ ८३ ॥ ब्रह्मतेजः
प्रदेदेविप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ कायेनमनसावाचायत्पापंकुरुतेनरः ॥ ८४ ॥

देयाः स्वाहारहितोनमोंतस्तुस्त्रीणांजपेऽपि ॥ ७६ ॥ कृष्णेनगोपालसुंदरीरूपेण ॥ ७७ ॥ नाऽऽयातिनाऽऽगच्छातिततःकारणात्तुष्टावेत्यर्थः॥७८॥७९॥८०॥८१॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ पंचविंशतिपद्यैस्तुजन्मराजोदरेततः ॥ सावित्र्याःकलयाजातमितिसम्यगथोच्यते ॥ १ ॥ वृक्षात्पति
सावित्रीदर्शनादिकं वर्णयति ॥ स्तुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कमलापराकमलासदृशीसुंदरीत्यर्थः ॥ सावित्रीतदंशत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ वृक्षात्पति
त्वासममारेत्यर्थः ॥ ११ ॥ अंगुष्ठसममिति ॥ तदुक्तंमहाभारते । अथसत्यवतःकायात्पाशबद्धंवशंगतम् ॥ अंगुष्ठमात्रंपुरुषंनिश्चकर्षयमोबलादिति ॥ प्रययौसतीति ॥ यदिपतिदर्शनंन
स्यात्तदादेहस्त्याज्यः ॥ पतिस्तुयमहस्तेदृश्यतएवेतिनदेहंतत्याजकिंतुतत्पश्चादेवययौ ॥ ननुयदायमोदेहात्पतिंनिश्चकर्षतदासावित्र्यापतिव्रतयाकथंननिवारितोयमोनहिकाचित्पतिव्रता
पतिमरणमिच्छंतीदृष्टा ॥ ननुनिवारितएवेतिचेत्सकथंपतिव्रतावचनमुल्लंघ्यतंगृहीत्वागतः ॥ नन्वीश्वराणांसामर्थ्यातिशयान्नपतिव्रतादीनांभयमस्तीतिचेत्तर्हिस्वयमेवकिमर्थमत्रागतोनहि

तत्त्वतस्मरणमात्रेणभस्मीभूतंभविष्यति॥इत्युक्त्वाजगतांधातातस्थौतत्रचसंसदि ॥ ८५ ॥ सावित्रीब्रह्मणासार्धंब्रह्मलोकंजगामसा ॥ अनेनस्तवराजेनसं
स्तूयाऽश्वपतिर्नृपः ॥ ८६ ॥ ददर्शतांचसावित्रींवरंप्रापमनोगतम् ॥ स्तवराजमिमंपुण्यंसंध्यांकृत्वाचयःपठेत् ॥ ८७ ॥ पाठेचतुर्णांवेदानांयत्फलंलभ
तेचतत् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ स्तुत्वाऽनेनसोऽश्वपतिःसंपूज्यविधिपूर्वकम् ॥ दद
र्शतत्रतांदेवींसहस्रार्कसमप्रभाम् ॥ १ ॥ उवाचसाचराजानंप्रसन्नासस्मितासती ॥ यथामातास्वपुत्रंचद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥ २ ॥ सावित्र्युवाच ॥ जा
नाम्यहंमहाराजयत्तेमनसिवांछितम् ॥ वांछितंतवपत्न्याश्चसर्वंदास्यामिनिश्चितम् ॥ ३ ॥ साध्वीकन्याभिलाषंचकरोतितवकामिनी ॥ त्वंप्रार्थयसिपुत्रं
चभविष्यतिक्रमेणच ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीब्रह्मलोकंजगामह ॥ राजाजगामस्वगृहंतत्कन्याऽऽदौबभूवह ॥ ५ ॥ आराधनाच्चसावित्र्याबभूवकमला
परा ॥ सावित्रीतिचतन्नामचकाराऽश्वपतिर्नृपः ॥ ६ ॥ कालेनसावर्धमानाबभूवचदिनेदिने ॥ रूपयौवनसंपन्नाशुक्लेचंद्रकलायथा ॥ ७ ॥ सावरंवरयामा
सद्युमत्सेनात्मजंसदा ॥ सत्यवंतंसत्यशीलंनानागुणसमन्वितम् ॥ ८ ॥ राजातस्मैददौतांचरत्नभूषणभूषिताम् ॥ सोऽपिसार्धंकौतुकेनतांगृहीत्वागृहंय
यौ ॥ ९ ॥ सचसंवत्सरेऽतीतेसत्यवान्सत्यविक्रमः ॥ जगामफलकाष्ठार्थंप्रहर्षंपितुराज्ञया ॥ १० ॥ जगामसाध्वीतत्पश्चात्सावित्रीदैवयोगतः ॥ निपत्यवृ
क्षाद्दैवेनप्राणांस्तत्याजसत्यवान् ॥ ११ ॥ यमस्तंपुरुषंदृष्ट्वाबद्धांगुष्ठसमंमुने ॥ गृहीत्वागमनंचक्रेतत्पश्चात्प्रययौसती ॥ १२ ॥

कुत्रचिद्यमःस्वयंगच्छति ॥ किंतर्हिस्वसत्त्वैवसर्वंकार्यंकरोति ॥ तथाप्यस्याःपातिव्रत्यसामर्थ्याद्भयान्नस्वसत्त्वयादूतादिनावाकार्यंभवेदितिमनीषयाहिस्वयमागतस्तथाचानयातादृशसाम
र्थ्यवत्यासर्वथानिरोद्धव्यइतिचेन्न ॥ अन्याशयात् ॥ सावित्र्याअयमभिप्रायः ॥ नहिकुत्राचिद्यमोमहानुभावःपरमेश्वरःस्वयंगच्छति नचगत्वापापिनांमादृशानांचक्षुर्गोचरोभवतिकेवलं
मय्यनुग्रहेणैवतुममदृष्टिगोचरोजातस्ततस्तादृशस्यपरमेश्वरस्यममाश्रमेऽतिथिरूपेणागतस्यकथमभिलषितंनसंपादनीयम् ॥ नचपतिवियोगभयात्तत्संपादनंपतिव्रतानामावश्यकमित्यस्य
विषयोऽस्ति मयैतत्सहैवगमनेपतिवियोगस्यैवाभावात् ॥ नचयमलोकेमनुष्यदेहोनगामिष्यतीतिसहगमनमपिकेनाभिप्रायेणभविष्यतीतिवाच्यम् ॥ परमेश्वरदर्शनेनसदेहानामपिपूर्वराज
र्षीणांस्वर्गादिगमनस्यजातस्यश्रुतत्वेनममापिपरमेश्वरस्यैतस्यदर्शनस्यजातत्वेनसहगमनंभविष्यतीत्यभिप्रायस्यसत्त्वादिति ॥ १२ ॥

यमस्तुतंगृहीत्वाऽतिसामर्थ्यवतीयंनिरोद्धुंसमर्थाऽपिकिमितिनपतिनयनेनिरोधंकृतवतीकिंचिदस्यामनसिकिमप्यन्यत्कर्तव्यमस्तीतिभियापृष्ठतोददर्श ॥ तत्रचसुदतींतांददर्श ॥ दंतवर्णने
नेषद्धास्यवतींददर्शेत्यर्थः ॥ तादृशानर्थेहास्यकारणंत्वित्थम् ॥ ममसामर्थ्येसत्यप्येतादृशमहानुभावस्येश्वरस्यातिथ्यार्थंसंतोषार्थंप्राणाधिकमपिपतिंदत्तवतीतदेतदौदार्यममदृष्टाकथंनदेव
स्तुतोष ॥ किंचिद्भाषणमपिनकृतवान्किंचैतादृशदर्शनेकल्याणमेवभवतीतिदर्शनस्वभावः ॥ तत्कथमयंदयालुःसर्वज्ञःसन्स्वंस्वभावंनजानातिज्ञात्वाचकथमबलायाममपतिंनयतीत्याश्चर्यमे
वेति ॥ यमोऽपितदभिप्रायेणहास्यंज्ञात्वालज्जितोमधुरंप्रोवाच ॥ नन्वतिक्रूरःकिमित्युवाचेत्यत्राऽऽह ॥ साधूनांप्रवरइति ॥ दुष्टानांक्रूरोभासतेस्वतस्तुसाधुरेवेतिभावः ॥ १३ ॥ अहोक्क
यासीति ॥ यद्यपितवमल्लोकगमनेसामर्थ्यमस्तितथाऽपिसाधुभिरीश्वरमर्यादोल्लंघनंकर्तुमनुचितमितिभावः ॥ १४ ॥ ईश्वरमर्यादामेवदर्शयति ॥ गंतुमिति ॥ १५ ॥ तवभर्तामयानी
तइतिमदपराधंकदापिनजानीहिकिंचत्वमपिपतिवियोगजन्यंखेदंमाकुरुप्राणिमात्रस्यकर्माधीनत्वादितिदर्शयितुंतवमर्यादयातुष्टोऽहंब्रह्मविद्यांदास्यामीतिस्वौदार्यंसावित्र्यौदार्यापेक्षयाऽधिक
मितिचदर्शयितुमाह ॥ भर्तुस्तेपूर्णकालइति ॥ १६ ॥ प्राणिमात्रस्यकर्माधीनत्वंवर्णयति । कर्मणेत्यादिविरराममसवैयमइत्यंतम् ॥ तथाचयदितवमद्दर्शनफलमपेक्षितंतदातवपतिव्यतिरि

पश्चात्तांसुदतींदृष्ट्वायमःसंयमनीपतिः ॥ उवाचमधुरंसाध्वींसाधूनांप्रवरोमहान् ॥ १३ ॥ धर्मराजउवाच ॥ अहोक्कयासिसावित्रिगृहीत्वामानुषींतनुम् ॥ यदि
यास्यसिकांतेनसार्धंदेहंतदात्यज ॥ १४ ॥ गंतुंमर्त्योनशक्नोतिगृहीत्वापांचभौतिकम् ॥ देहंचममलोकंचनश्वरंनश्वरःसदा ॥ १५ ॥ भर्तुस्तेपूर्णकालोवैबभूव
भारतेसति ॥ स्वकर्मफलभोगार्थंसत्यवान्यातिमद्गृहम् ॥ १६ ॥ कर्मणाजायतेजंतुःकर्मणैवप्रलीयते ॥ सुखंदुःखंभयंशोकःकर्मणैवप्रणीयते ॥ १७ ॥ कर्मणेंद्रोभ
वेज्जीवोब्रह्मपुत्रःस्वकर्मणा ॥ स्वकर्मणाहरेर्दासोजन्मादिरहितोभवेत् ॥ १८ ॥ स्वकर्मणासर्वसिद्धिममरत्वंलभेद्ध्रुवम् ॥ लभेत्स्वकर्मणाविष्णोःसालोक्या
दिचतुष्टयम् ॥ १९ ॥ सुरत्वंचमनुत्वंचराजेंद्रत्वंलभेन्नरः ॥ कर्मणाचशिवत्वंचगणेशत्वंतथैवच ॥ २० ॥ कर्मणाचमुनींद्रत्वंतपस्वित्वंस्वकर्मणा ॥ स्वकर्मणाक्ष
त्रियत्वंवैश्यत्वंचस्वकर्मणा ॥ २१ ॥ कर्मणैवचम्लेच्छत्वंलभतेनात्रसंशयः ॥ स्वकर्मणाजंगमत्वंशैलत्वंचस्वकर्मणा ॥ २२ ॥ कर्मणाराक्षसत्वंचकिन्नरत्वंस्वक
र्मणा ॥ कर्मणैवाधिपत्यंचवृक्षत्वंचस्वकर्मणा ॥ २३ ॥ कर्मणैवपशुत्वंचवनजीवीस्वकर्मणा ॥ कर्मणाक्षुद्रजंतुत्वंकृमित्वंचस्वकर्मणा ॥ २४ ॥ दैतेयत्वंदानवत्व
मसुरत्वंस्वकर्मणा ॥ इत्येतदुक्त्वासावित्रींविरराममसवैयमः ॥ २५ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ श्रीनारायण
उवाच ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वासावित्रीचपतिव्रता ॥ तुष्टावपरयाभक्त्यातमुवाचमनस्विनी ॥ १ ॥

क्तंयद्यदपेक्षितंतद्दास्यामिपतिंतुनैवदास्यामीतिगूढोऽभिसंधिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतीटीकेनवमस्कंधेसप्तविंशो
ऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चत्रिंशद्भिःपद्यैरध्यात्ममेवच ॥ पप्रच्छदेवीसंक्षेपात्तादिदानीमथोच्यते ॥ १ ॥ सावित्रीतुकर्मणाबद्धंसर्वंभवातिनकाश्चित्प्रपंचेस्वतंत्रोऽस्ति ॥ ब्रह्म
विष्णुरुद्रादयोऽपिकर्मणैवजाताः कर्मणैवबद्धाश्चेतियमधर्मवाक्यंश्रुत्वाऽतिशुद्धांतःकरणासंसाराद्विरक्तासतीपतिनिष्कासनोपायंदेवसंतोषणैवपश्चात्करिष्यामिप्रथमंत्वयंवक्तुमुद्युक्तो
देवोब्रह्मनिष्ठोऽस्मिन्समयेदुर्लभाब्रह्मविद्याऽपिपृच्छ्यतेचेन्मयिसंतोषाद्वक्ष्यतीतिभासतेनैतादृशज्ञानिप्रवरस्यसमागमोममदुर्भगायाःकदाचिदपिस्यात् ॥ ततःसर्वसारभूताब्रह्मविद्याप्रष्टव्ये
त्यभिप्रायेणतत्कर्मनाशायकर्मस्वरूपतन्निमित्तकारणंयःकर्मणाबद्धोदेहीसकइत्यादिकंसर्वंपृच्छति । यमस्येति तुष्टावेति ॥ हेदेवदेवत्वंममाद्यारभ्यगुरुः ॥ त्वयायदुच्यतेतत्सत्यमेवेत्या
दिवाक्यैस्तुष्टावेत्यर्थः ॥ १ ॥

तथाऽपितत्रकश्चिन्ममप्रष्टव्यांशोवर्ततेतंदयांकृत्वावदेत्यभिप्रायेणपृच्छति ॥ किंकर्मेति ॥ कर्मस्वरूपंकीदृशंकेनकीदृशेननिमित्तेनतत्कर्मभवेत् ॥ किंचतस्यकर्मणोहेतुरुपादानभूतःकः ॥ तेनकर्मणाबद्धोदेहीकः ॥ देहश्चकः ॥ कर्मकारकः कर्मकर्ताचकः ॥ २ ॥ येनज्ञानेनमुक्तिर्भवतीतितज्ज्ञानंकीदृशंबुद्धिश्चकाकीदृशी ॥ तेषामिंद्रियाणांलक्षणंकिंतेषांदेवताश्चकाः ॥ ॥ ३ ॥ कश्चभोक्ताऽस्मिन्देहेभोजयितावाकः ॥ कश्चभोगः ॥ तस्यास्यसंसारस्यनिष्कृतिर्नाशश्चकीदृशःकोजीवःकश्चपरमात्मातदेतत्सर्वंवद ॥ यदिपतिवियोगेनसंतप्तायाममचित्तशांतिं कर्तुमिच्छसीत्यर्थः ॥ ४ ॥ तत्रप्रथमतःकर्मस्वरूपमाह । वेदेति ॥ द्विविधंहिकर्मशुद्धमशुद्धंशुभमशुभंच ॥ तत्रवेदोक्तं कर्मशुभंतारकंवेदानुक्तंतुकर्माशुभंनरकादिप्रदमित्यर्थः ॥ वेदस्यसर्वमूलप्रकृतिप्रणीतत्वेनतस्मिन्भ्रांतवाक्यत्वाभावादितरेषांशास्त्राणांत्वसर्वज्ञाज्ञानविशिष्टकर्तृप्रणीतत्वेनतेषांभ्रांतवाक्यत्वादितिभावः ॥ ५ ॥ ननुवेदोक्तशुभकर्मणामपिस्वर्गकामोयजेतेत्यादिवाक्यैरनित्यफलमेवभवतीतिकथंतस्यतारकत्वं किंचैतादृशशुभाशुभकर्मतुभोगप्रवाहपतितस्यनरस्यनकेनाऽपिप्रकारेणनिष्कासनोपायोदृश्यतइतिचेत्तत्राऽऽह ॥ अहैतुकीति ॥ हेतुःफलंतद्रहिता ॥ किंचसंकल्पःफलवासनातद्रहिताचयादेवसेवादेवप्रीत्यर्थंसेवासाकर्मनिर्मूलनंयावत्कर्माभावस्तद्रूपातस्यकर्त्रीचित्तशुद्धिदायिनीत्यर्थः ॥ अयंभावः । वेदोक्तमेवकर्मपरमेश्व

सावित्र्युवाच ॥ किंकर्मतद्भवेत्केनकोवातद्धेतुरेवच ॥ कोवादेहीचदेहःकःकोवाऽत्रकर्मकारकः ॥ २ ॥ किंवाज्ञानंचबुद्धिःकाकोवाप्राणःशरीरिणाम् ॥ कानींद्रियाणिकिंतेषांलक्षणंदेवताश्चकाः ॥ ३ ॥ भोक्ताभोजयिताकोवाकोवाभोगश्चनिष्कृतिः ॥ कोजीवःपरमात्माकस्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ४ ॥ धर्मउवाच ॥ वेदप्रणिहितोधर्मःकर्मयन्मंगलंपरम् ॥ अवैदिकंतुयत्कर्मतदेवाशुभमेवच ॥ ५ ॥ अहैतुकीदेवसेवासंकल्परहितासती ॥ कर्मनिर्मूलरूपाचसाएवपरभक्तिदा ॥ ६ ॥ कोवाकर्मफलंभुंक्तेकोवानिर्लिप्तएवच ॥ ब्रह्मभक्तोयोनरश्चसचमुक्तःश्रुतःश्रुतौ ॥ ७ ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकभीतिविवर्जितः ॥ भक्तिश्चद्विविधासाध्विश्रुत्युक्तासर्वसंमता ॥ ८ ॥ निर्वाणपददात्रीचहरिरूपप्रदानृणाम् ॥ हरिरूपस्वरूपांचभक्तिंवांछंतिवैष्णवाः ॥ ९ ॥ अन्येनिर्वाणमिच्छंतियोगिनोब्रह्मवित्तमाः ॥ कर्मणोबीजरूपश्चसततंतत्फलप्रदः ॥ १० ॥

रप्रीत्यर्थंनिष्कामनयाक्रियमाणंचित्तशुद्धिद्वारापरात्मनिपरानुरक्तिरूपपरभक्त्युत्पादनद्वाराज्ञानप्राप्त्येभवतीतितारकमेवतत्कर्मेत्यर्थइति ॥ ६ ॥ कोवाकर्मेति । इत्थंपरभक्तिंयःप्राप्तःसब्रह्मभक्तःसर्वतोनिर्लिप्तश्चकोवाकर्मकरोतीतिशेषः ॥ तथाकोवाफलंकर्मणोभुंक्तेनकोप्येतादृशोब्रह्मभक्तःकर्मकरोतिनचतत्फलंभुंक्तेकिंतुश्रुतौसएवनरोमुक्तइतिश्रुतइत्यर्थः ॥ नचैतादृशस्यकर्मफलभोगप्रवाहपतितत्वंसंभवतीतिभावः ॥ ७ ॥ मुक्तस्वरूपंवर्णयाति । जन्ममृत्युजरेति ॥ तत्रभक्तिःकिंनिर्गुणेस्थापनीयोतसगुणेइतिविशेषमाह । द्विविधेति ॥ ८ ॥ निर्वाणेति ॥ एकानिर्वाणपददात्रीकैवल्यपददात्री ॥ निर्गुणात्मविषयिणीत्यर्थः ॥ द्वितीयाहरिरूपप्रदा ॥ हरिरित्युपलक्षणंसगुणब्रह्मणः ॥ तथाचसगुणब्रह्मसरूपप्रदात्रीसगुणब्रह्मविषयिणीद्वितीयाभक्तिरित्यर्थः ॥ तत्रद्विविधयोर्भक्त्योरधिकारिणमाह । हरिरूपस्वरूपांचेति ॥ हरिपदमुपलक्षणंसगुणब्रह्मणोवैष्णवपदमुपलक्षणंसाधकानाम् ॥ तथाचसाधकामध्यमाधिकारिणःउत्तमाधिकारप्राप्त्यर्थंहरिरूपस्वरूपांसगुणब्रह्मविषयिणींभक्तिंवांछंति ॥९॥ अन्येइति ॥ ब्रह्मवित्तमायोगिनोनिर्वाणमिच्छंति ॥ अर्थान्निर्गुणभक्तिंवांछंतीत्यर्थः ॥ कर्मणउपादानकारणस्वरूपमाह । कर्मणोबीजरूपश्चेति ॥ यः परमात्माकर्मणोबीजरूपस्तत्फलप्रदः कर्मफलप्रदाताच ॥ १० ॥

कर्मरूपश्चसृष्टिस्थितिसंहारात्मकस्तत्कर्ताचयः ॥ प्रकृतिः परामूलप्रकृतिरूपःसोऽपिसएवतद्धेतुरूपश्चकर्मणउपादानकारणमित्यर्थः ॥ मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीमूलप्रकृतिः कर्मणउपाद नकारणंविवर्तकारणंनिमित्तकारणंचेतिभावः ॥ तत्राविद्योपादानमविद्यायांचित्प्रतिबिंबोनिमित्तकारणंब्रह्मविवर्तकारणमितिविभागः॥अविद्यातः कामः कामतः कर्मेतिसिद्धांतात् ॥ एतेन निमित्तकारणमदृष्टरूपमकथितमप्यर्थाद्वेदितव्यम् ॥ देहःकइत्यस्योत्तरमाह । नश्वरएवेति॥योऽत्रमृतस्यनश्वरःपततिसदेहइत्यर्थः॥११॥सचपांचभौतिकइत्याह।पृथिवीवायुरिति॥सूत्ररूपा णिमाणिषुसूत्रवत्सर्वदेहव्यापकानिएतानिपंचभूतानीत्यर्थः ॥ सतोब्रह्मणः सृष्टिरूपविधौदेहादिसृष्टिविधावेतानिसूत्राणिपंचभूतानीत्यर्थः ॥ ततश्चपांचभौतिकोदेहइतिसिद्धम् ॥१२॥ कर्मक र्तेति ॥ यःकर्मकर्ताजीवःसएवदेहीनान्यइत्यर्थः ॥ अनेनप्रश्नद्वयोत्तरंदत्तंभवति ॥ देहीचेतिचकारेणभोक्ताऽपिसएवेतिबोध्यम् ॥ आत्माभोजयितेति ॥ अंतर्यामीभोजयिताप्रेरकइत्यर्थः ॥ विभवभेदः सुखदुःखसाक्षात्काररूपोभोगशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ निष्कृतिर्मुक्तिः॥ आत्मस्वरूपावस्थानरूपामुक्तिर्निष्कृतिपदवाच्येत्यर्थः॥१३॥ सदसद्भेदबीजंचेति॥सदात्माअसन्मायादि कंतयोर्भेदोविवेकस्तस्यबीजंकारणंयत्तज्ज्ञानशब्देनोच्यते॥अपरोक्षात्मवस्तुविषयंयद्ब्रह्मविद्यारूपंतज्ज्ञानशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ नानाविधमिति।नानाविधंघटपटादिविषयकंतथाविषयाणांये परस्परविभागास्तेषांभेदिभेदकंयद्बीजंसर्ववासनानांकीर्तितम ॥१४॥ सासर्वविवेचनरूपानिश्चयरूपाबुद्धिपदेनोच्यतइतिसाचबुद्धिःपूर्वोक्तस्याऽनुभवात्मकस्यज्ञानस्यबीजंभवति॥ एकैवबुद्धिरिं

कर्मरूपश्चभगवान्परात्माप्रकृतिःपरा ॥ सोऽपितद्धेतुरूपश्चदेहोनश्वरएवच ॥ ११ ॥ पृथिवीवायुराकाशोजलंतेजस्तथैवच ॥ एतानिसूत्ररूपाणिसृष्टि रूपविधौसतः ॥ १२ ॥ कर्मकर्ताचदेहीचआत्माभोजयितासदा ॥ भोगोविभवभेदश्चनिष्कृतिर्मुक्तिरेवच ॥ १३ ॥ सदसद्भेदबीजंचज्ञानंनानाविधंभवे त् ॥ विषयाणांविभागानांभेदिबीजंचकीर्तितम् ॥ १४ ॥ बुद्धिर्विवेचनासाचज्ञानबीजंश्रुतौश्रुतम् ॥ वायुभेदाश्चप्राणाश्चबलरूपाश्चदेहिनाम् ॥ १५ ॥ इंद्रियाणांचप्रवरमीश्वरांशमनूहकम् ॥ प्रेरकंकर्मणांचैवदुर्निवार्यंचदेहिनाम् ॥ १६ ॥ अनिरूप्यमदृश्यंचज्ञानभेदोमनःस्मृतम् ॥ लोचनंश्रवणंघ्राणंत्व क्चरसनमिंद्रियम्॥१७॥अंगिनामंगरूपंचप्रेरकंसर्वकर्मणाम् ॥ रिपुरूपंमित्ररूपंसुखरूपंचदुःखदम् ॥ १८ ॥ सूर्योवायुश्चपृथिवीब्रह्माद्यादेवताःस्मृताः ॥ प्राणदेहादिभृद्योहिसजीवःपरिकीर्तितः ॥ १९ ॥ परमंव्यापकंब्रह्मनिर्गुणःप्रकृतेःपरः ॥ कारणंकारणानांचपरमात्मासउच्यते ॥ २० ॥

तर्मुखतयाविलसंतीज्ञानब्रह्मविद्येत्यादिपदैर्बहिर्मुखतयाविलसंतीबुद्ध्यादिपदैरुच्यतइत्यर्थः ॥ वायुभेदाऊर्ध्वाधोभेदेनयेहृदयादिषुप्रसिद्धास्तेऽत्रप्राणपदेनोच्यंतइत्यर्थः॥ तएवबलरूपाइति विशेषरूपप्रदर्शनार्थम् ॥१५॥ बुद्धेर्निश्चयात्मकंरूपमुक्त्वासंकल्पविकल्पात्मकंमनसःस्वरूपमाह । इंद्रियाणांप्रवरमिति ॥ तेषांश्रेष्ठमीश्वरस्यपरमात्मनोबिंबभूतस्यांशः अंशइवअंशः प्रति बिंबरूपोयास्मिन्नंतःकरणरूपेमनसिताहशम् ॥ अनूहकम् ऊहस्तर्कोनिश्चयात्मकस्तदभाववत्संशयात्मकमित्यर्थः ॥ कर्मणामिंद्रियव्यापाराणांप्रेरकंदुर्निवार्यस्वाधीनंकर्तुमशक्यमतिचंचलमि त्यर्थः ॥१६॥ अनिरूप्यमेताहशमितिनिरूपयितुमशक्यम् ॥ ज्ञानभेदोबुद्धिभेदोयत्तदेवमनइत्यर्थः ॥ बुद्धेरेवैतौद्वौभेदावित्यर्थः ॥ ज्ञानेंद्रियाण्याह । लोचनमिति॥१७॥ अंगिनामवयविना मंगरूपमवयवरूपंसर्वकर्मणांसर्वकर्मेंद्रियव्यापाराणांप्रेरकमित्यर्थः ॥ रिपुरूपमेतदेवेंद्रियंविषयेष्वासक्तंरिपुरूपंदुःखदंभवति ॥ तदेवसद्विषयेष्वासक्तंमित्ररूपंसुखदंभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ इंद्रियाणांदेवताआह। सूर्यइति ॥ अत्रसंग्रहेणोक्ताः ॥ अन्यत्रतुदिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नींद्रोपेंद्रमित्रकाइतिविशेषेणोक्ताः ॥ जीवस्वरूपमाह प्राणदेहादीति ॥ यःप्राणदेहादीनांधारकोंतःकर णेप्रतिबिंबरूपःसोत्रजीवशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥ १९ ॥ परमात्मस्वरूपमाह । परममिति ॥ स्पष्टोऽर्थः ॥ २० ॥

इत्येवमिति ॥ हेवत्सेममतनयेयत्त्वयापृष्टमप्रष्टव्यमपियदर्थमिंद्रादयोऽपिशतसंवत्सरंगुरुशुश्रूषांकृतवंतस्तत्सर्वंयथागममौपनिषदंतत्त्वंकथितंकेवलंत्वत्सौजन्यवशादिदमेवज्ञानिनांज्ञानरूपम्
एतज्ज्ञानेनैवज्ञानिनःकृतकृत्याःसनकादयोजीवन्मुक्ताःसंतोमुक्तिमापुस्तदेतन्मयोक्तंहृदिनिश्चित्यपतिवियोगजन्यंखेदंमाकार्षीःअकृत्वाचखेदंयथासुखंस्वस्थानंप्रतिगच्छेत्यर्थः ॥ अत्रसा
वित्र्याःसौजन्यंपरमास्तिकतांस्वोपदिष्टातिसूक्ष्मतत्त्वग्राहकतांस्वस्मिन्मुखचर्याभाषणादिभिर्निर्व्याजभक्तिंचज्ञात्वाऽतिगद्गदांतःकरणोझटितिवत्सेइत्युवाचेतिबोध्यम् ॥ २१ ॥ सावित्रीतु
मांप्रतिदेवदेवेनस्वमुखेनैववत्सेइत्युक्तंततएतस्याग्रेयथेष्टभाषणेकोदोषइत्यभिप्रायेणवदतीत्यक्त्वेति ॥ हेदेवकांतंपतिंत्यक्त्वाक्कयामियास्यामिनक्वचिद्गंतुंस्थलमस्तीत्यर्थः ॥ अयंभावः ॥
यावत्पर्यंतमहंसामान्यास्थितातावत्पर्यंतंसर्वोऽपिदेशोममगंतव्यएवस्थितोऽधुनातुत्वयावत्सेइत्युक्तंततोनाहंसामान्याकिंतुतवकन्याऽस्मिततोयमकन्येयंविधवालोकेव्यवहरतीतितवायशःकर्तुं
कथंलोकेगमिष्यामीति ॥ किंचस्त्रियाःप्रथमंपतिःसंरक्षकस्तदभावेपुत्रस्तत्रममद्वयोरभावस्तदापित्रैवसापालनीयाततश्वरवांपितरंज्ञानार्णवंहित्वाक्कयामिनक्वचिदपिनस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हतीतिनिय

इत्येवंकथितंसर्वंत्वयापृष्टंयथागमम् ॥ ज्ञानिनांज्ञानरूपंचगच्छवत्सेयथासुखम् ॥२१॥ सावित्र्युवाच ॥ त्यक्त्वाक्कयामिकांतंवात्वांवाज्ञानार्णवंध्रुवम्॥
यद्यत्करोमिप्रश्नंचतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ २२ ॥ कांकांयोनिंयातिजीवःकर्मणाकेनवापुनः ॥ केनवाकर्मणास्वर्गंकेनवानरकंपितः ॥ २३ ॥ केनवाक
र्मणामुक्तिःकेनभक्तिर्भवेद्गुरौ ॥ केनवाकर्मणायोगीरोगीवाकेनकर्मणा ॥ २४ ॥ केनवादीर्घजीवीचकेनाल्पायुश्चकर्मणा ॥ केनवाकर्मणादुःखीसुखीवा
केनकर्मणा ॥ २५ ॥ अंगहीनश्चकाणश्चबधिरःकेनकर्मणा ॥ अंधोवापंगुरपिवाप्रमत्तःकेनकर्मणा ॥ २६ ॥ क्षिप्तोऽतिलुब्धकश्चौरःकेनवाकर्मणाभवेत् ॥
केनसिद्धिमवाप्नोतिसालोक्यादिचतुष्टयम् ॥ २७ ॥ केनवाब्राह्मणत्वंचतपस्वित्वंचकेनवा ॥ स्वर्गभोगादिकंकेनवैकुंठंकेनकर्मणा ॥ २८ ॥ गोलो
कंकेनवाब्रह्मन्सर्वोत्कृष्टोनिरामयः ॥ नरकोवाकतिविधःकिंसंख्योनामकिंचवा ॥ २९ ॥ कोवाकंनरकंयातिकियंतंतेषुतिष्ठति ॥ पापिनांकर्मणा
केनकोवाव्याधिःप्रजायते ॥ ३० ॥ यद्यत्प्रियंमयापृष्टंतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्यु
पाख्यानेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सावित्रीवचनंश्रुत्वाजगामाविस्मयंयमः ॥ प्रहस्यवक्तुमारेभेकर्मपाकंतुजीविनाम् ॥ १ ॥

मादित्याह। त्वांवाज्ञानार्णवमिति ॥ यद्यपिश्वशुरःपालकोऽस्तितथाऽपित्वंपिताब्रह्मविद्योपदेष्टागुरुश्चभवसिततस्त्वांहित्वाकथंयास्यामिनहिब्रह्मदातृगुरोर्वियोगःकस्यापिसोढव्योभवतीतिज्ञा
नार्णवपदेनसूचितम् ॥ ननुगुरोःसन्निधौकिंतवप्रष्टव्यमस्तीतिचेद्बहुप्रष्टव्यमस्तीत्याह । यद्यत्करोमीति ॥ २२ ॥ ननुकेतेप्रश्नाइतिचेत्तत्राऽऽह। कांकांयोनिमिति॥ तेनयमराजेनवत्सेइत्युक्ते
सतिसावित्रीपितृपदेनसंबोधयति । पितारिति ॥ २३ ॥ भवेद्गुरौसर्वजनकपरमात्मनीत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ गोलोकंकेनवायातीत्यन्वयः ॥२९॥ कियंतंकालमि
त्यर्थः तेषुनरकेष्वित्यर्थः ॥ ३० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ॥ सप्ततिश्लोकवर्यैश्चाप्यर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ दान
धर्मफलंसर्वंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ अथधर्मराजोममुखाद्वत्सेइतिपदंनिःसृतंतावन्मात्रेणानयावद्धोऽहंनकिंचित्कर्तुंशक्नोमीतिमनसिविस्मितःसंस्तस्यागुणभक्तितत्त्वज्ञानश्रद्धावलोकनतो
ऽतिसंतुष्टहृदयोनकिंचिदस्याअदेयमस्तीत्यभिप्रायेणाऽऽह । सावित्रीति ॥ अनेनसावित्रीविषयेऽतिप्रेमाकुलंनिष्कपटंचित्तंजातमितिबोधितम् ॥ १ ॥

प्रथमतःप्रसन्नःसंस्तांवदति॥कन्याद्वादशेति॥हेवत्सेयद्यपित्वंवयसाद्वादशवर्षीयाद्वादशवर्षवतीसुकुमारीअसितथापितेज्ञानंनतादृशवयोनुरूपंकिंतुपूर्वविदुषांसनकादीनांपरंपरिपाकदशायांजा
यमानंज्ञानंतद्भवतिअतिप्रौढज्ञानवतीत्यर्थः ॥२॥ त्वमेतादृशंस्वरूपंनजानासिपरंत्वहंजानामितत्किमितिचेत्तत्राह।सावित्रीवरदानेनेति॥भूभृतातवपित्रातपसापुराकृतेनतेनचजायमानेनसावि
त्र्यावरदानेनतत्समासावित्रीकलासावित्र्याअंशरूपासीत्यर्थः ॥ ३ ॥ अतःप्रथममेकंवरमहंदास्यामितच्छृण्वित्याह।यथाश्रीरिति ॥ यथैतेषांदेवानामेताःस्त्रियोऽखंडितसौभाग्यास्तथात्वंसत्य
वतःसौभाग्याऽखंडसौभाग्यवतीप्रियाभवेतिसमुदायार्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अयमेकोवरोमयादत्तोन्यच्चयद्यत्तवापेक्षितंतत्सर्वंवृण्वित्याह । अयंतुभ्यमिति ॥ ८ ॥ सावित्रीस्वाभिल
षितंवृणोति। सत्यवतइति ॥ ९ ॥ श्वशुरस्यांधस्यराज्यलाभः शत्रुणापहृतस्यराज्यस्यलाभः ॥ नेत्रादिलाभः ॥ १० ॥ समतीतेलक्षवर्षेलक्षवर्षानंतरमंतेसत्यवतापत्यासहैवेत्यर्थः ॥११॥

धर्मउवाच ॥ कन्याद्वादशवर्षीयावत्सेत्वंवयसाऽधुना ॥ ज्ञानंतेपूर्वविदुषांज्ञानिनांयोगिनांपरम् ॥ २ ॥ सावित्रीवरदानेनत्वंसावित्रीकलासती ॥ प्राप्ता
पुराभूभृताचतपसातत्समासुते ॥ ३ ॥ यथाश्रीःश्रीपतेःक्रोडेभवानीचभवोरसि ॥ यथाऽदितिःकश्यपेचयथाऽहल्याचगौतमे ॥ ४ ॥ यथाशचीमहेंद्रे
चयथाचंद्रेचरोहिणी ॥ यथारतिःकामदेवेयथास्वाहाहुताशने ॥५॥ यथास्वधाचपितृषुयथासंज्ञादिवाकरे ॥ वरुणानीचवरुणेयज्ञेचदक्षिणायथा ॥६॥य
थावराहेपृथिवीदेवसेनाचकार्तिके ॥ सौभाग्यासुप्रियात्वंचतथासत्यवतःप्रिये ॥ ७ ॥ अयंतुभ्यंवरोदत्तोप्यपरंचयथेप्सितम् ॥ वृणुदेविमहाभागेददा
मिसकलेप्सितम् ॥ ८ ॥ सावित्र्युवाच ॥ सत्यवतऔरसानांपुत्राणांशतकंमम ॥ भविष्यतिमहाभागवरमेतन्मदीप्सितम् ॥ ९ ॥ मत्पितुःपुत्रशतकंश्व
शुरस्यचचक्षुषी ॥ राज्यलाभोभवत्वेवंवरमेतन्मदीप्सितम् ॥ १० ॥ अंतेसत्यवतासार्धंयास्यामिहरिमंदिरम् ॥ समतीतेलक्षवर्षेदेहीदंमेजगत्प्रभो ॥
॥ ११ ॥ जीवकर्मविपाकंचश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ विश्वनिस्तारबीजंचतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १२ ॥ धर्मराजउवाच ॥ भविष्यतिमहासाध्विसर्वंमा
नसिकंतव ॥ जीवकर्मविपाकंचकथयामिनिशामय ॥ १३ ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांजन्मभारते ॥ पुण्यक्षेत्रेचनाऽन्यत्रसर्वंचभुंजतेजनाः ॥ १४ ॥
सुरादैत्यादानवाश्चगंधर्वाराक्षसादयः ॥ नराश्चकर्मजनकानसर्वेजीविनःस्मृति ॥ १५ ॥ विशिष्टजीविनःकर्मभुंजतेसर्वयोनिषु ॥ शुभाशुभंचसर्वत्रस्वर्गेषु
नरकेषुच ॥ १६ ॥ विशेषतोजीविनश्चभ्रमंतेसर्वयोनिषु ॥ शुभाशुभंभुंजतेचकर्मपूर्वार्जितंपरम् ॥ १७ ॥ शुभेनकर्मणायातिस्वर्लोकादिकमेवच ॥
कर्मणाचाऽशुभेनैवभ्रमंतिनरकेषुच ॥ १८ ॥ कर्मनिर्मूलनेभक्तिःसाचोक्ताद्विविधासति ॥ निर्वाणरूपाभक्तिश्चब्रह्मणःप्रकृतेरिह ॥ १९ ॥ रोगीकुकर्मणाजी
वश्चाऽरोगीशुभकर्मणा ॥ दीर्घजीवीचक्षीणायुःसुखीदुःखीचकर्मणा ॥ २० ॥

तन्मेव्याख्यातुमिति इत्थंवरंदत्वातदपिवदेत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ नाऽन्यत्रेति ॥ अन्यत्रभारतखंडादितरत्रनोभयंशुभाशुभंभुंजते किंतु स्वर्गादौशुभमेवनरकादावशुभमेवभुंजतेइत्यर्थः ॥
॥१४॥ कर्मजनकाएतेसर्वेकर्मजनकाः कर्मकारिणोनसर्वेजीविनःपश्चादयइतिकर्माधिकारिणोदर्शिताः ॥१५॥ विशिष्टजीविनोमुख्यजीविनःकर्माधिकृतामनुष्यादयःपूर्वोक्ताइत्यर्थः ॥१६॥
पूर्वार्जितंपूर्वसंपादितम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ निर्वाणरूपेति ॥ एकानिर्गुणभक्तिः ॥ द्वितीयाब्रह्मणःप्रकृतेर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यामूलप्रकृतेरित्यर्थः ॥ उभयोरपिभक्तिःकर्मनिर्मूलनेकर्मना
शनेक्षमेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

इदंसर्वपूर्वोक्तैकैकप्रश्नानामुत्तरंभवतीतिबोध्यम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ येस्वधर्माचारवंतःसकामाःपंचायतनदेवोपासकास्तेतत्तद्देवतालोकंगत्वापुनरायांति ॥ ये निष्कामाःसंतःस्वधर्माचारवंतःपंचदेवतोपासकास्तेतत्तद्देवतालोकंगत्वातत्रज्ञानंलब्ध्वामुक्ताभवंतिनपुनरावर्ततइतिसमुदायार्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ मणिद्वीपंतृतीयस्कंधोक्तंदेवीलोकम् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अन्येदेवेज्याःपंचायतनदेवेभ्योऽन्यदेवोपासकाइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ देवान्यसेवनादेवसेवारहिताइत्यर्थः ॥ ३८ ॥

अंधादयश्चांगहीनाःकर्मणाकुत्सितेनच ॥ सिद्ध्यादिकमवाप्नोतिसर्वोत्कृष्टेनकर्मणा ॥ २१ ॥ सामान्यंकथितंदेविविशेषंशृणुसुंदरि ॥ सुदुर्लभंसुगोप्यंचपुराणेषुस्मृतिष्वपि ॥ २२ ॥ दुर्लभामानुषीजातिःसर्वजातिषुभारते ॥ सर्वेभ्योब्राह्मणःश्रेष्ठःप्रशस्तःसर्वमर्मसु ॥ २३ ॥ ब्रह्मनिष्ठोद्विजश्चैवगरीयान्भारतेसति ॥ निष्कामश्चसकामश्चब्राह्मणोद्विविधःसति ॥ २४ ॥ सकामाच्चप्रधानश्चनिष्कामोभक्तएवच ॥ कर्मभोगीसकामश्चनिष्कामोनिरुपद्रवः ॥ २५ ॥ सयातिदेहंत्यक्त्वाचपदंयत्तन्निरामयम् ॥ पुनरागमनंनास्तितेषांनिष्कामिणनांसति ॥ २६ ॥ सेवंतेद्विभुजंकृष्णंपरमात्मानमीश्वरम् ॥ गोलोकंप्रतितेभक्तादिव्यरूपविधारिणः ॥ २७ ॥ सकामिनोवैष्णवाश्चगत्वावैकुंठमेवच ॥ भारतंपुनरायांतितेषांजन्माद्विजातिषु ॥ २८ ॥ कालेनतेचनिष्कामाभवंत्येवक्रमेणच ॥ भक्तिंचनिर्मलांतेभ्योदास्यामिनिश्चितंपुनः ॥ २९ ॥ ब्राह्मणावैष्णवाश्चैवसकामाःसर्वजन्मसु ॥ नतेषांनिर्मलाबुद्धिर्विष्णुभक्तिविवर्जिताः ॥ ३० ॥ तीर्थाश्रिताद्विजायेचतपस्यानिरताःसति ॥ तेयांतिब्रह्मलोकंचपुनरायांतिभारते ॥ ३१ ॥ स्वधर्मनिरतायेचतीर्थान्यत्रनिवासिनः ॥ व्रजंतितेसत्यलोकंपुनरायांतिभारते ॥ ३२ ॥ स्वधर्मनिरताविप्राःसूर्यभक्ताश्चभारते ॥ व्रजंतितेसूर्यलोकंपुनरायांतिभारते ॥ ३३ ॥ मूलप्रकृतिभक्तायेनिष्कामाधर्मचारिणः ॥ मणिद्वीपंप्रयांत्येवपुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ३४ ॥ स्वधर्मेनिरताभक्ताःशैवाःशाक्ताश्चगाणपाः ॥ तेयांतिशिवलोकंचपुनरायांतिभारते ॥ ३५ ॥ येविप्राअन्यदेवेज्याःस्वधर्मनिरताःसति ॥ तेयांतिसर्वलोकंचपुनरायांतिभारते ॥ ३६ ॥ हरिभक्ताश्चनिष्कामाःस्वधर्मनिरताद्विजाः ॥ तेचयांतिहरेर्लोकंक्रमाद्भक्तिबलादहो ॥ ३७ ॥ स्वधर्मरहिताविप्रादेवान्यसेवनाःसदा ॥ भ्रष्टाचाराश्चकामाश्चतेयांतिनरकंध्रुवम् ॥ ३८ ॥ स्वधर्मनिरताएववर्णाश्चत्वारएवच ॥ भवंत्येवशुभस्यैवकर्मणःफलभोगिनः ॥ ३९ ॥ स्वकर्मरहितायेचनरकंयांतितेध्रुवम् ॥ भारतेनभवंत्येवकर्मणःफलभोगिनः ॥ ४० ॥ स्वधर्मनिरताएववर्णाश्चत्वारएवच ॥ स्वधर्मनिरताविप्राःस्वधर्मनिरतायच ॥ ४१ ॥ कन्यांददतिविप्रायचंद्रलोकंप्रयांतिते ॥ वसंतितत्रतेसाध्वियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४२ ॥

स्वधर्मेति ॥ स्वधर्मनिरताःशुभकर्मफलभोगिनः ॥ ३९ ॥ तद्रहितानरकगामिनस्तेचनकदाऽपिभारतेखंडेसाम्यकर्मफलभोगिनोभवंतिनरकात्तेषामनुद्धारादित्यर्थः ॥ ४० ॥ तस्मात्स्वधर्मनिरतत्वमेवचतुर्भिर्वर्णैःसंपादनीयमित्याह । स्वधर्मनिरताइति ॥ इदानींविशेषकर्मणांविशेषफलंदर्शयति । स्वधर्मनिरताविप्राइति ॥ ४१ ॥ ददतिप्रयच्छंति ॥ ४२ ॥

सकामाइति ॥ यदितल्लोकप्राप्तीच्छयाकन्यांप्रयच्छंतितदातल्लोकंयांति यदितुनिष्कामतयेश्वरप्रीत्यर्थकन्यांप्रयच्छंतितदाचित्तशुद्धिरेवफलमितिबोध्यम् ॥ ४३ ॥ ततश्चित्तशुद्धेर्ज्ञानंभवति प्रतिबंधकसत्त्वेनज्ञानाभावेतुविष्ण्वादीनांस्वेष्टदेवतानांयेलोकास्तान्प्रतिगच्छंतीत्याह ॥ तेप्रयांतीति ॥ विष्णुपदमुपलक्षणंस्वेष्टदेवतानाम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ सुवर्णाःशोभनवर्णाः ॥ ४६॥ ब्राह्मणायददतीत्यन्वयः ॥ ४७ ॥ विपुलेविस्तीर्णेलोके ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विपुलंबहुकालम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ यस्मैयस्मैचेति ॥ यद्यद्देवप्रीत्यर्थमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ सौधराजसदनेदेवा यत्राह्मणायवादत्तेगृहापेक्षयाचतुर्गुणमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ प्रकृष्टेमहत्तरेदेशेइत्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ वापीलक्षणमाह । धनुश्चतुःसहस्रेणेति ॥ धनुःप्रमाणमुक्तंमार्कंडेयपुराणे ॥ चतुर्हस्तोध

सालंकृतायादानेनद्विगुणंफलमुच्यते ॥ सकामायांतितल्लोकंननिष्कामाश्चसाधवः ॥ ४३॥ तेप्रयांतिविष्णुलोकंफलसंघातवर्जिताः ॥ गव्यंचरजतंस्वर्णं वस्त्रंसर्पिःफलंजलम् ॥ ४४ ॥ येददत्येवविप्रेभ्यश्चंद्रलोकंप्रयांतिते ॥ वसंतितेचतल्लोकेयावन्मन्वंतरंसति ॥ ४५ ॥ सुचिरात्सुचिरंवासंकुर्वंतितेनतेज नाः ॥ येददतिसुवर्णांश्चगाश्चताम्राद्किंसति ॥ ४६ ॥ तेयांतिसूर्यलोकंचशुचयेब्राह्मणायच ॥ वसंतितेतत्रलोकेवर्षाणामयुतंसति ॥ ४७ ॥ विपुलेसुचि रंवासंकुर्वंतिचनिरामयाः ॥ ददातिभूमिंविप्रेभ्योधनानिविपुलानिच ॥ ४८ ॥ सयातिविष्णुलोकंचश्वेतद्वीपंमनोहरम् ॥ तत्रैवनिवसत्येवयावच्चंद्रदिवाक रौ ॥ ४९ ॥ विपुलेविपुलंवासंकरोतिपुण्यवान्मुने ॥ गृहंददतिविप्राययेजनाभक्तिपूर्वकम् ॥ ५० ॥ तेयांतिविष्णुलोकंचसुचिरंसुखदायकम् ॥ गृहरे णुप्रमाणंचविष्णुलोकेमहत्तमे ॥ ५१ ॥ विपुलेविपुलंवासंकुर्वंतिमानवाःसति ॥ यस्मैयस्मैचदेवाययोददातिगृहंनरः ॥ ५२ ॥ सयातितस्यलोकंचरे णुमानाब्दमेवच ॥ सौधेचतुर्गुणंपुण्यंदेशेशतगुणंफलम् ॥ ५३ ॥ प्रकृष्टेद्विगुणंतस्मादित्याहकमलोद्भवः ॥ योददातितडागंचसर्वपापापनुत्तये ॥५४॥ सयातिजनलोकंचरेणुमानाब्दमेवच ॥ वाप्यांफलंदशगुणंप्राप्नोतिमानवःसदा ॥ ५५ ॥ सतुवापीप्रदानेनतडागस्यफलंलभेत् ॥ धनुश्चतुःसहस्रेणदैर्घ्यं मानेननिश्चितम् ॥ ५६ ॥ न्यूनावातावतीप्रस्थेसावापीपरिकीर्तिता ॥ दशवापीसमाकन्यायदिपात्रेप्रदीयते ॥ ५७ ॥ फलंददातिद्विगुणंयदिसाऽलंकृ ताभवेत् ॥ यत्फलंचतडागेचतदुद्धारेचतत्फलम् ॥५८॥ वाप्याश्चपंकोद्धरणेवापीतुल्यफलंलभेत् ॥ अश्वत्थवृक्षमारोप्यप्रतिष्ठांयःकरोतिच ॥ ५९ ॥ सप्रयातितपोलोकंवर्षाणामयुतंसति ॥ पुष्पोद्यानंयोददातिसावित्रिसर्वभूतये ॥ ६० ॥ सवसेद्ध्रुवलोकंचवर्षाणामयुतंध्रुवम् ॥ योददातिविमानंचवि ष्णवेभारतेसति ॥ ६१ ॥ विष्णुलोकेवसेत्सोऽपियावन्मन्वंतरंपरम् ॥ चित्रयुक्तेचविपुलेफलंतस्यचतुर्गुणम् ॥ ६२ ॥

नुर्दंडोनालिकातद्युगेनतु ॥ क्रोशोधनुःसहस्रेद्वेगव्यूतिश्चचतुर्गुणेति ॥ धनुश्चतुःसहस्रदैर्घ्यवतीत्यर्थः ॥ ५६ ॥ प्रस्थेविस्तारवतीधनुश्चतुःसहस्रप्रमाणवतीत्यर्थः ॥ न्यूनावेति ॥ अथवा विस्तारेप्रमाणनियमोनास्तीत्यर्थः ॥ देवीपुराणेतु वापीदंडमयादूर्ध्वंदशवर्गात्रयोत्तमैरितिवचनाच्चत्वारिंशद्धस्तावाप्युक्ता ॥ चतुर्हस्तोदंडस्तदादिदशवर्गाःदशगुणदंडावधिचत्वारिंशद्धस्तपर्य तमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ पंकोद्धारेतडागपंकोद्धारेइत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ चित्रयुक्तेविचित्रेविमानेदत्तेइत्यर्थः ॥ विपुलेविस्तीर्णेइत्यर्थः ॥ ६२ ॥

दोलमंदिरंदोलस्थानयोग्यंतद्युक्तंवामंदिरम् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ब्राह्मणत्वमातिदुर्लभंनैतत्तपसालभ्यतेकिंतुजन्मनैवेत्याह । क्षत्रियोवेति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शताधिकैश्चचत्वारिंशत्संख्यैःपद्यकैरथ ॥ नानादानफलंसम्यक्स्वर्गादिप्रदमुच्यते ॥ १ ॥ अथनाना
विधदाना.निस्वर्गादिफलप्रदानिपृच्छाति । प्रयांतीति ॥ १ ॥ अन्नप्रमाणवर्षम् अन्नस्ययेरेणवस्तत्प्रमाणवर्षमित्यर्थः ॥ शिवलोकेकैलासे ॥ २ ॥ अन्येभ्योब्राह्मणातिरिक्तेभ्यः ॥ ३ ॥

तस्यार्धंशिबिकादानेफलमेवलभेद्ध्रुवम् ॥ योददातिभक्तियुक्तोहरयेदोलमंदिरम् ॥६३॥ विष्णुलोकेवसेत्सोऽपियावन्मन्वंतरंशतम् ॥ राजमार्गसौधयुक्तं
यःकरोतिपतिव्रते ॥६४॥ वर्षाणामयुतंसोऽपिशक्रलोकेमहीयते ॥ ब्राह्मणेभ्योऽथदेवेभ्योदानेसमफलंलभेत् ॥६५॥ यद्दिदत्तंचतद्भुक्तेनदत्तंनोपतिष्ठते ॥
भुक्त्वास्वर्गादिजंसौख्यंपुण्यवाञ्जन्मभारते ॥६६॥ लभेद्विप्रकुलेष्वेवक्रमेणैवोत्तमादिषु ॥ भारतेपुण्यवान्विप्रोभुक्त्वास्वर्गादिकंफलम् ॥६७॥ पुनःसो
ऽपिभवेद्विप्रश्चैवंचक्षत्रियादयः ॥ क्षत्रियोवाऽथवैश्योवाकल्पकोटिशतेनच ॥६८॥ तपसाब्राह्मणत्वंचनप्राप्नोतिश्रुतौश्रुतम्॥नाऽभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पको
टिशतैरपि ॥६९॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ देवतीर्थसहायेनकायव्यूहेनशुद्ध्यति ॥७०॥ एतत्तेकथितंकिंचित्किंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ सावित्र्युवाच ॥ प्रयांतिस्वर्गमन्यंच
येनैवकर्मणायम ॥ मानवाःपुण्यवंतश्चतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ धर्मराजउवाच ॥ अन्नदानंचविप्राययःकरोतिचभारते ॥ अन्नप्रमाणवर्षंचशिवलो
केमहीयते ॥ २ ॥ अन्नदानंमहादानमन्येभ्योऽपिकरोतियः ॥ अन्नदानप्रमाणंचशिवलोकेमहीयते ॥ ३ ॥ अन्नदानात्परंदानंनभूतंनभविष्यति ॥ ना
ऽत्रपात्रपरीक्षास्यान्नकालनियमःक्वचित् ॥ ४ ॥ देवेभ्योब्राह्मणेभ्योवाददातिचाऽऽसनंयदि ॥ महीयतेविष्णुलोकेवर्षाणामयुतंसति ॥५॥ योददातिच
विप्रायदिव्यांधेनुंपयस्विनीम् ॥ तल्लोममानवर्षंचविष्णुलोकेमहीयते ॥ ६ ॥ चतुर्गुणंपुण्यदिनेतीर्थेशतगुणंफलम् ॥ दानंनारायणक्षेत्रेफलंकोटिगुणंभवे
त् ॥ ७ ॥ गांयोददातिविप्रायभारतेभक्तिपूर्वकम् ॥ वर्षाणामयुतंचैवचंद्रलोकेमहीयते ॥८॥ यश्चोभयमुखीदानंकरोतिब्राह्मणायच ॥ तल्लोममानवर्षंचवि
ष्णुलोकेमहीयते ॥ ९ ॥ योददातिब्राह्मणायश्वेतच्छत्रंमनोहरम् ॥ वर्षाणामयुतंसोऽपिमोदतेवरुणालये ॥ १० ॥ विप्रायपीडितांगायवस्त्रयुग्मंददाति
च॥ महीयतेवायुलोकेवर्षाणामयुतंसति॥११॥योददातिब्राह्मणायशालग्रामंसवस्त्रकम् ॥ महीयतेसवैकुंठेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥१२॥ योददातिब्राह्मणायदि
व्यांशय्यांमनोहराम्॥महीयतेचंद्रलोकेयावच्चंद्रदिवाकरौ॥१३॥योददातिप्रदीपंचदेवेभ्योब्राह्मणायच ॥ यावन्मन्वंतरंसोऽपिवह्निलोकेमहीयते ॥ १४ ॥

॥ ४ ॥ आसनमुपवेशनाय ॥ ५ ॥ ६ ॥ नारायणक्षेत्रइति ॥ तच्चक्षेत्रंगंगाप्रवाहसन्निधचतुर्हस्तपरिमितदेशात्मकमग्रेवक्ष्यमाणम् ॥ ७ ॥ गांयइति ॥ वृषभोऽत्रगोशब्देनेतिनपुनरुक्ति
॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ हरेर्नामेति इदमुपलक्षणं शिवदेवीगणेशसूर्यनाम्नामपि ॥ २१ ॥ दोलनंसर्वदेवानांपूर्णिमारात्रेश्चरमभागे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ इदंस्त्रीदानंप्रथमतःकृत्वापश्चात्स्त्रीभारपरिमितंसुवर्णंब्राह्मणायदत्वातांस्त्रियंस्वयंगृह्णीयादितिपातिव्रतापदेनसूचितम् ॥ अन्यथादातृप्रतिग्रहीत्रोरुभयोर्नरकःस्यादितिस्प

करोतिगजदानंचयदिविप्रायभारते ॥ यावदिंद्रोनरस्तावदिंद्रस्याऽर्धासनेवसेत् ॥ १५ ॥ भारतेयोऽश्वदानंचकरोतिब्राह्मणायच ॥ मोदतेवारुणेलोके यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १६ ॥ प्रकृष्टांशिबिकांयोहिददातिब्राह्मणायच ॥ मोदतेवारुणेलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १७ ॥ प्रकृष्टांवाटिकांयोहिददातिब्राह्म णायच ॥ महीयतेवायुलोकेयावन्मन्वंतरंसति ॥ १८ ॥ योददातिचविप्रायव्यजनंश्वेतचामरम् ॥ महीयतेवायुलोकेवर्षाणामयुतंध्रुवम् ॥ १९ ॥ धा न्यंरत्नंयोददातिचिरजीवीभवेत्सुधीः ॥ दाताग्रहीतातौद्वौचध्रुवंवैकुंठगामिनौ ॥ २० ॥ सततंश्रीहरेर्नामभारतेयोजपेन्नरः ॥ सएवचिरजीवीचततोमृत्युः पलायते ॥ २१ ॥ योनरोभारतेवर्षेदोलनंकारयेत्सुधीः ॥ पूर्णिमारजनीशेषेजीवन्मुक्तोभवेन्नरः ॥ २२ ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायात्यंतेविष्णुमंदिरम् ॥ निश्चितंनिवसेत्तत्रशतमन्वंतरावधि ॥ २३ ॥ फलमुत्तरफल्गुन्यांततोऽपिद्विगुणंभवेत् ॥ कल्पांतजीवीसभवेदित्याहकमलोद्भवः ॥ २४ ॥ तिलदानं ब्राह्मणाययःकरोतिचभारते॥तिलप्रमाणवर्षंचमोदतेशिवमंदिरे ॥२५॥ ततःसुयोनिंसंप्राप्यचिरजीवीभवेत्सुखी॥ताम्रपात्रस्यदानेनद्विगुणंचफलंलभेत्॥ ॥ २६ ॥ सालंकृतांचभोग्यांचसवस्त्रांसुंदरींप्रियाम् ॥ योददातिब्राह्मणायभारतेचपतिव्रताम् ॥ २७ ॥ महीयतेचंद्रलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ तत्रस्व वेंश्ययासार्धंमोदतेचदिवानिशम् ॥ २८ ॥ ततोगंधर्वलोकेचवर्षाणामयुतंध्रुवम् ॥ दिवानिशंकौतुकेनचोर्वश्यासहमोदते ॥ २९ ॥ ततोजन्मसहस्रंच प्राप्नोतिसुंदरींप्रियाम् ॥ सतींसौभाग्ययुक्तांचकोमलांप्रियवादिनीम् ॥ ३० ॥ प्रददातिफलंचारुब्राह्मणायचयोनरः ॥ फलप्रमाणवर्षंचशक्रलोकेमहीय ते ॥ ३१ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यलभतेसुतमुत्तमम् ॥ सफलानांचवृक्षाणांसहस्रंचप्रशंसितम् ॥ ३२ ॥ केवलंफलदानंवाब्राह्मणायददातिच ॥ सुचिरं स्वर्गवासंचकृत्वायातिचभारते ॥ ३३ ॥ नानाद्रव्यसमायुक्तंनानासस्यसमन्वितम् ॥ ददातियश्चविप्रायभारतेविपुलंगृहम् ॥ ३४ ॥ सुरलोकेवसेत्सोऽ पियावन्मन्वंतरंशतम् ॥ ततःसुयोनिंसंप्राप्यसमहाधनवान्भवेत् ॥ ३५ ॥ योनरःसस्यसंयुक्तांभूमिंचसुचिरांसति ॥ ददातिभक्त्याविप्रायपुण्यक्षेत्रे चभारते ॥ ३६ ॥ महीयतेचवैकुंठेमन्वंतरशतंध्रुवम् ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यमहांश्चभूमिपोभवेत् ॥ ३७ ॥ तंनत्यजतिभूमिश्चजन्मनाशतकंपरम् ॥ श्री मांश्चधनवांश्चैवपुत्रवांश्चप्रजेश्वरः ॥ ३८ ॥ सत्रजंचप्रकृष्टंचग्रामंदद्याद्द्विजायच ॥ लक्षमन्वंतरंचैववैकुंठेसमहीयते ॥ ३९ ॥

ष्टमन्यपुराणे ॥ तदुक्तंस्कांदे स्त्रियंदत्वाततस्तांतुक्रीणीयात्कांचनादिनेति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ स्वाधिकारंस्वकृतराजामात्याद्यधिकारम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ सर्वाण्यपीमानिदानानितथासर्वास्तपश्चर्यास्तथा सर्वमन्यत्पुण्यकर्मदेवीभक्तेस्तुलनांनार्हतीत्याह । जंबुद्वीपमहीदातुरिति ॥ ५१ ॥ महेशितुर्मूलप्रकृतेर्भक्तस्येत्यर्थः ॥ ५२ ॥ तेदेव्याभक्ताभुवनेशितुःभुवनेश्वर्यामणिद्वीपेनिवसंति तत्र

पुनःसुयोनिंसंप्राप्यग्रामलक्षसमन्वितम् ॥ नजहातिचतंपृथ्वीजन्मनांलक्षमेवच ॥४०॥ सुप्रजंचप्रकृष्टंचपक्कसस्यसमन्वितम् ॥नानापुष्करिणीवृक्षफलवल्ली समन्वितम्॥४१॥नगरंयश्चविप्रायददातिभारतेभुवि॥महीयतेसकैलासेदशलक्षेंद्रकालकम्॥४२॥पुनःसुयोनिंसंप्राप्यराजेंद्रोभारतेभवेत्॥ नगराणांचनियु तंसलभेन्नात्रसंशयः॥४३॥धरातंनजहात्येवजन्मनामयुतंध्रुवम् ॥ परमैश्वर्यनियुतोभवेदेवमहीतले ॥४४॥ नगराणांचशतकंदेशंयोहिद्विजातये ॥सुप्रकृष्टं मध्यकृष्टंप्रजायुक्तंददातिच ॥ ४५ ॥ वापीतडागसंयुक्तंनानावृक्षसमन्वितम् ॥ महीयतेसवैकुंठेकोटिमन्वंतरावधि ॥ ४६ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यजंबुद्वीप पतिर्भवेत् ॥ परमैश्वर्यसंयुक्तोयथाशक्रस्तथाभुवि ॥ ४७ ॥ महीतंनजहात्येवजन्मनांकोटिमेवच ॥ कल्पांतजीवीसभवेद्राजराजेश्वरोमहान् ॥ ४८ ॥ स्वाधिकारंसमग्रंचयोददातिद्विजातये ॥ चतुर्गुणंफलंचांतेभवेत्तस्यनसंशयः ॥ ४९ ॥ जंबुद्वीपंयोददातिब्राह्मणायतपस्विने ॥ फलंशतगुणंचांतेभवेत्तस्य नसंशयः ॥ ५० ॥ जंबुद्वीपमहीदातुःसर्वतीर्थानिसेवितुः ॥ सर्वेषांतपसांकर्तुस्सर्वेषांवासकारिणः ॥ ५१ ॥ सर्वदानप्रदातुश्चसर्वसिद्धेश्वरस्यच ॥ अस्त्ये वपुनरावृत्तिर्नभक्तस्यमहेशितुः ॥ ५२ ॥ असंख्यब्रह्मणांपातंपश्यंतिभुवनेशितुः ॥ निवसंतिमणिद्वीपेश्रीदेव्याःपरमेपदे ॥ ५३ ॥ देवीमंत्रोपासका श्चविहायमानवींतनुम् ॥ विभूतिंदिव्यरूपंचजन्ममृत्युजराहरम् ॥ ५४ ॥ लब्ध्वादेव्याश्चसारूप्यंदेवीसेवांचकुर्वते ॥ पश्यंतितेमणिद्वीपेसखंडंलोकसं क्षयम् ॥ ५५ ॥ नश्यंतिदेवाःसिद्धाश्चविश्वानिनिखिलानिच ॥ देवीभक्तानश्यंतिजन्ममृत्युजराहराः ॥ ५६ ॥ कार्तिकेतुलसीदानंकरोतिहरयेचयः ॥ युगत्रयप्रमाणंचमोदतेहरिमंदिरे ॥ ५७ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यहरिभक्तिंलभेद्ध्रुवम् ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरःसभवेद्भारतेभुवि ॥ ५८ ॥ मध्येयः स्नातिगंगायामरुणोदयकालतः ॥ युगषष्टिसहस्राणिमोदतेहरिमंदिरे ॥ ५९ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यविष्णुमंत्रंलभेद्ध्रुवम् ॥ त्यक्त्वाचमानुषंदेहंपुन र्यातिहरेःपदम् ॥ ६० ॥ नास्तितत्पुनरावृत्तिर्वैकुंठाच्चमहीतले ॥ करोतिहरिदास्यंचतथासारूप्यमेवच ॥ ६१ ॥ नित्यस्नायीचगंगायांसपूतःसूर्यवद्भु वि ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यलभतेनिश्चितंफलम् ॥ ६२ ॥ तस्यैवपादरजसासद्यःपूतावसुंधरा ॥ मोदतेसचवैकुंठेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ६३ ॥ पुनःसुयोनिं संप्राप्यहरिभक्तिंलभेद्ध्रुवम् ॥ जीवन्मुक्तोऽतितेजस्वीतपस्विप्रवरोभवेत् ॥ ६४ ॥

स्थित्वा असंख्यब्रह्मणांपातंपश्यंति तावत्कालपर्यंतंवसंतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ तदेवस्पष्टयति ॥ देवीमंत्रोपासकाश्चेति ॥ ५४ ॥ लोकसंक्षयंप्रलयंसखंडंकल्पप्रलयमित्यर्थः॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

यदाभास्करस्तपतितदेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ महिषैश्छागलैरितिब्राह्मणातिरिक्तविषयं कालि

स्वधर्मनिरतःशुद्धोविद्वांश्चसजितेंद्रियः ॥ मीनकर्कटयोर्मध्येगाढंतपतिभास्करः ॥६५॥ भारतेयोददात्येवजलमेवसुवासितम्॥समोदतेचकैलासेयावदिंद्रा
श्चतुर्दश ॥६६॥पुनःसुयोनिंसंप्राप्यरूपवांश्चसुखीभवेत् ॥ शिवभक्तश्चतेजस्वीवेदवेदांगपारगः ॥६७॥ वैशाखेसक्तुदानंचयःकरोतिद्विजातये॥सक्तुरेणुप्र
माणाब्दंमोदतेशिवमंदिरे ॥ ६८॥ करोतिभारतेयोहिकृष्णजन्माष्टमीव्रतम्॥शतजन्मकृतंपापंमुच्यतेनाऽत्रसंशयः॥६९॥वैकुंठेमोदतेसोऽपियावदिंद्राश्च
तुर्दश॥पुनःसुयोनिंसंप्राप्यकृष्णेभक्तिंलभेद्ध्रुवम्॥७०॥इहैवभारतेवर्षेशिवरात्रिंकरोतियः॥मोदतेशिवलोकेसस्सप्तमन्वंतरावधि ॥७१॥ शिवायशिवरात्रौ
चबिल्वपत्रंददातिच ॥ पत्रमानयुगंतत्रमोदतेशिवमंदिरे॥७२॥पुनःसुयोनिंसंप्राप्यशिवभक्तिंलभेद्ध्रुवम् ॥ विद्यावान्पुत्रवाञ्छ्रीमान्प्रजावान्भूमिमान्भवेत्
॥७३॥ चैत्रमासेऽथवामाघेशंकरंयोऽर्चयेद्व्रती ॥ करोतिनर्तनंभक्त्यावेत्रपाणिर्दिवानिशम् ॥७४॥ मासंवाऽप्यर्धमासंवादशसप्तदिनानिच ॥दिनमानयु
गंसोऽपिशिवलोकेमहीयते॥७५॥श्रीरामनवमींयोहिकरोतिभारतेपुमान् ॥ सप्तमन्वंतरंयावन्मोदतेविष्णुमंदिरे ॥७६॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यरामभक्तिंल
भेद्ध्रुवम् ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरोमहांश्चधनवान्भवेत्॥७७॥शारदीयांमहापूजांप्रकृतेर्यःकरोतिच ॥ महिषैश्छागलैर्मेषैःखड्गैर्भेकादिभिःक्षति ॥७८॥ नै
वेद्यैरुपहारैश्चधूपदीपादिभिस्तथा ॥ नृत्यगीतादिभिर्वाद्यैर्नानाकौतुकमंगलम् ॥ ७९ ॥ शिवलोकेवसेत्सोऽपिसप्तमन्वन्तरावधि ॥ पुनःसुयोनिंसं
प्राप्यनरोबुद्धिंचनिर्मलाम् ॥ ८० ॥ अतुलांश्रियमाप्नोतिपुत्रपौत्रविवर्धनम् ॥ महाप्रभावयुक्तश्चगजवाजिसमन्वितः ॥ ८१ ॥ राजराजेश्वरःसोऽपि
भवेदेवनसंशयः ॥ ततःशुक्लाष्टमींप्राप्यमहालक्ष्मींचयोऽर्चयेत्॥ ८२ ॥ नित्यंभक्त्यापक्षमेकंपुण्यक्षेत्रेचभारते॥ दत्वातस्यैप्रकृष्टानिचोपचाराणिषोडश
॥ ८३ ॥ गोलोकेचवसेत्सोऽपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यराजराजेश्वरोभवेत् ॥ ८४ ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुकृत्वातुरासमंडलम् ॥
गोपानांशतकंकृत्वागोपीनांशतकंतथा ॥ ८५ ॥ शिलायांप्रतिमायांचश्रीकृष्णंराधयासह ॥ भारतेपूजयेद्भक्त्याचोपहाराणिषोडश ॥ ८६ ॥
गोलोकेवसतेसोऽपियावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ भारतंपुनरागत्यकृष्णेभक्तिंलभेद्दृढाम् ॥ ८७ ॥ क्रमेणसुदृढांभक्तिंलब्ध्वामंत्रंहरेरहो ॥ देहंत्यक्त्वाचगोलोकं
पुनरेवप्रयातिसः ॥ ८८ ॥ ततःकृष्णस्यसारूप्यंपार्षदप्रवरोभवेत् ॥ पुनस्तत्पतनंनास्तिजरामृत्युहरोभवेत् ॥ ८९ ॥ शुक्लांवाऽप्यथवाकृष्णांकरोत्ये
कादशींचयः ॥ वैकुंठेमोदतेसोऽपियावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ ९० ॥ भारतंपुनरागत्यकृष्णभक्तिंलभेद्ध्रुवम् ॥ क्रमेणभक्तिंसुदृढांकरोत्येकांहरेरहो ॥ ९१ ॥

कापुराणादिपुतथाविधबलिदानेब्राह्मणस्यनिषेधात् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ गांसुवर्णादिकामिति ॥ इदंनित्यंप्रतिदिनंक्रियमाणंदानम् ॥ पूर्वोक्तंगोस्वर्णादिकंदानंतुनैमित्तिकमितिशेषः ॥१००॥

देहंत्यक्त्वाचगोलोकंपुनरेवप्रयातिसः ॥ ततःकृष्णस्यसारूप्यंसंप्राप्यपार्षदोभवेत् ॥ ९२ ॥ पुनस्तत्पतनंनास्तिजरामृत्युहरोभवेत् ॥ भाद्रेचशुक्लद्वाद
श्यांयःशक्रंपूजयेन्नरः ॥ ९३ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिशक्रलोकेमहीयते ॥ रविवारेचसंक्रांत्यांसप्तम्यांशुक्लपक्षके ॥ ९४ ॥ संपूज्याऽर्कंहविष्यान्नंयः करोति
चभारते ॥ महीयतेसोऽर्कलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥९५॥ भारतंपुनरागत्यचारोगीश्रीयुतोभवेत् ॥ ज्येष्ठकृष्णचतुर्दश्यांसावित्रींयोहिपूजयेत् ॥ ९६ ॥
महीयतेब्रह्मलोकेसप्तमन्वंतरावधि ॥ पुनर्महींसमागत्यश्रीमानतुलविक्रमः ॥ ९७ ॥ चिरजीवीभवेत्सोऽपिज्ञानवान्संपदायुतः ॥ माघस्यशुक्लपंचम्यां
पूजयेद्यःसरस्वतीम् ॥ ९८ ॥ संयतोभक्तितोदत्वाचोपचाराणिषोडश ॥ महीयतेमणिद्वीपेयावद्ब्रह्मदिवानिशम् ॥ ९९ ॥ संप्राप्यचपुनर्जन्मसभ
वेत्कविपंडितः ॥ गांसुवर्णादिकंयोहिब्राह्मणायददातिच ॥ १०० ॥ नित्यंजीवनपर्यंतंभक्तियुक्तश्चभारते ॥ गवांलोमप्रमाणाब्दंद्विगुणंविष्णुमंदिरे ॥
॥ १०१ ॥ मोदतेहरिणासार्धंक्रीडाकौतुकमंगलैः ॥ तदंतेपुनरागत्यराजराजेश्वरोभवेत् ॥ २ ॥ श्रीमांश्चपुत्रवान्विद्वाञ्ज्ञानवान्सर्वतःसुखी ॥ भो
जयेद्योऽपिमिष्टान्नंब्राह्मणेभ्यश्चभारते ॥ ३ ॥ विप्रलोमप्रमाणाब्दंमोदतेविष्णुमंदिरे ॥ ततःपुनरिहाऽऽगत्यसुखीचधनवान्भवेत् ॥ ४ ॥ विद्वान्सु
चिरजीवीचश्रीमानतुलविक्रमः ॥ योवक्तिवाददात्येवहरेर्नामानिभारते ॥ ५ ॥ युगंनामप्रमाणंचविष्णुलोकेमहीयते ॥ ततःपुनरिहागत्यससुखीधन
वान्भवेत् ॥ ६ ॥ यदिनारायणक्षेत्रेफलंकोटिगुणंभवेत् ॥ नाम्नांकोटिंहरेर्योहिक्षेत्रेनारायणेजपेत् ॥ ७ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोजीवन्मुक्तोभवेद्ध्रुवम् ॥
नलभेत्सपुनर्जन्मवैकुंठेसमहीयते ॥ ८ ॥ लभेद्विष्णोश्चसारूप्यंनतस्यपतनंभवेत् ॥ विष्णुभक्तिंलभेत्सोऽपिविष्णुसारूप्यमाप्नुयात् ॥ ९ ॥
शिवंयःपूजयेन्नित्यंकृत्वालिंगंचपार्थिवम् ॥ यावज्जीवनपर्यंतंसयातिशिवमंदिरम् ॥ ११० ॥ मृदोरेणुप्रमाणाब्दंशिवलोकेमहीयते ॥ ततःपुन
रिहागत्यराजेंद्रोभारतेभवेत् ॥ ११ ॥ शिलांचपूजयेन्नित्यंशिलातोयंचभक्षति ॥ महीयतेचवैकुंठेयावद्वैब्रह्मणःशतम् ॥ १२ ॥ ततोलब्ध्वापुन
र्जन्महरिभक्तिंचदुर्लभाम् ॥ महीयतेविष्णुलोकेनतस्यपतनंभवेत् ॥ १३ ॥ तपांसिचैवसर्वाणिव्रतानिनिखिलानिच ॥ कृत्वातिष्ठतिवैकुंठेया
वदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ ततोलब्ध्वापुनर्जन्मराजेंद्रोभारतेभवेत् ॥ ततोमुक्तोभवेत्पश्चात्पुनर्जन्मनविद्यते ॥ ११५ ॥ यःस्नात्वासर्वतीर्थेषुभुवःकृत्वाप्र
दक्षिणाम् ॥ सतुनिर्वाणतांयातिनतुजन्मभवेद्भुवि ॥ १६ ॥ पुण्यक्षेत्रेभारतेचयोऽश्वमेधंकरोतिच ॥ अश्वलोममिताब्दंचशक्रस्याऽर्धासनंभजेत् ॥ ११७ ॥

॥ १०१ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

अथसर्वयज्ञापेक्षयादेवीयज्ञस्यसर्वोत्कृष्टत्वमाह । सर्वेभ्योऽपीति ॥ देवीमूलप्रकृतिः श्रीभुवनेश्वरीतत्प्रीत्यर्थंयद्यदनुष्ठानंज्योतिष्टोमाद्यश्वमेधांतंतथाकोटिहोमादिकंनवरात्रोत्सवादिकंत
त्सर्वंदेवीमखशब्देनोच्यते ॥ सदेवीमखोदेवीप्रीत्यर्थंक्रियमाणोयज्ञःसर्वेभ्योऽपिमखेभ्यस्तत्तद्देवतोद्देशेनकृतेभ्यःसर्वयज्ञेभ्यःपरःश्रेष्ठोभवतीत्यर्थः ॥ मूलप्रकृत्युद्देशेनकृतत्वादितिभावः
॥ ११८ ॥ सचयज्ञःपूर्वंविष्णवादिभिःकृतइत्याह । विष्णुनाचेति ॥ साचकथातृतीयस्कंधेउक्ता ॥ त्रिपुरासुरजयार्थंशिवेनकृतइत्यर्थः ॥ १९ ॥ १२० ॥ दक्षेणतुयदायंदेवीमखःकृतस्त
दामहाननर्थोजातइत्याह । दक्षेणचेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ दक्षप्रभृतयःसर्वेऽपिदेवीमखकर्तारोभवंतीत्याह । धर्मश्चकश्यपश्चेति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

चतुर्गुणंराजसूयफलमाप्नोतिमानवः ॥ सर्वेभ्योऽपिमखेभ्योहिपरोदेवीमखःस्मृतः ॥ ११८ ॥ विष्णुनाचकृतःपूर्वंब्रह्मणाचवरानने ॥ शंकरेणमहे
शेनत्रिपुरासुरनाशने ॥ १९ ॥ शक्तियज्ञःप्रधानश्चसर्वयज्ञेषुसुंदरि ॥ नाऽनेनसदृशोयज्ञस्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ १२० ॥ दक्षेणचकृतःपूर्वंमहान्संभारसं
युतः ॥ बभूवकलहोयत्रदक्षशंकरयोःसति ॥ २१ ॥ शेपुश्चनंदिनंविप्रानंदीविप्रांश्चकोपतः ॥ यद्धेतोर्दक्षयज्ञंचबभंजचंद्रशेखरः ॥ २२ ॥ चकारदेवी
यज्ञंसपुरादक्षःप्रजापतिः ॥ धर्मश्चकश्यपश्चैवशेषश्चाऽपिचकर्दमः ॥ २३ ॥ स्वायंभुवोमनुश्चैवतत्पुत्रश्चप्रियव्रतः ॥ शिवःसनत्कुमारश्चकपिलश्चध्रुव
स्तथा ॥ २४ ॥ राजसूयसहस्राणांफलमाप्नोतिनिश्चितम् ॥ देवीयज्ञात्परोयज्ञोनास्तिवेदेफलप्रदः ॥ १२५ ॥ वर्षाणांशतजीवीचजीवन्मुक्तोभवेद्ध्रुवम् ॥
ज्ञानेनतेजसाचैवविष्णुतुल्योभवेदिह ॥ २६ ॥ देवानांचयथाविष्णुर्वैष्णवानांचनारदः ॥ शास्त्राणांचयथावेदावर्णानांब्राह्मणोयथा ॥ २७ ॥ तीर्थानां
चयथागंगापवित्राणांशिवोयथा ॥ एकादशीव्रतानांचपुष्पाणांतुलसीयथा ॥ २८ ॥ नक्षत्राणांयथाचंद्रःपक्षिणांगरुडोयथा ॥ यथास्त्रीणांचप्रकृतीरा
धावाणीवसुंधरा ॥ २९ ॥ शीघ्राणांचेंद्रियाणांचचंचलानांमनोयथा ॥ प्रजापतीनांब्रह्माचप्रजानांचप्रजापतिः ॥ १३० ॥ वृंदावनंवनानांचवर्षाणां
भारतंतथा ॥ श्रीमतांचयथाश्रीश्चविदुषांचसरस्वती ॥ ३१ ॥ पतिव्रतानांदुर्गाचसौभाग्यानांचराधिका ॥ देवीयज्ञस्तथावत्सेसर्वयज्ञेषुभामिनि ॥ ३२ ॥
अश्वमेधशतेनैवशक्रत्वंचलभेद्ध्रुवम् ॥ सहस्रेणविष्णुपदंसंप्राप्तःपृथुरेवच ॥ ३३ ॥ स्नानंचसर्वतीर्थानांसर्वयज्ञेषुदीक्षणम् ॥ सर्वेषांचव्रतानांचतपसांफलमे
वच ॥ ३४ ॥ पाठेचतुर्णांवेदानांप्रादक्षिण्यंभुवस्तथा ॥ फलभूतमिदंसर्वंमुक्तिदंशक्तिसेवनम् ॥ १३५ ॥ पुराणेषुचवेदेषुचेतिहासेषुसर्वतः ॥ निरूपितंसारभूतंदेवी
पादांबुजार्चनम् ॥ ३६ ॥ तद्वर्णनंचतद्ध्यानंतन्नामगुणकीर्तनम् ॥ तत्स्तोत्रस्मरणंचैववंदनंजपमेवच ॥ १३७ ॥

॥ १३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अश्वमेधस्यकामनापरत्वमप्याह । अश्वमेधेति ॥ पृथुः पूर्वजातोराजा ॥ ३३ ॥ इतःपरंसर्वकामापेक्षयाश्रीदेवीसेवनंसर्वोत्कृष्टमित्याह । स्नानंचसर्वतीर्थाना
मिति ॥ ३४ ॥ फलभूतमिति ॥ एतैःसर्वैःपुण्यैर्जायमानैरेवश्रीशक्तिसेवनंमुक्तिप्रदंलभ्यतेनान्यथेत्यर्थः ॥ तस्मात्सर्वोत्कृष्टंश्रीमूलप्रकृतिसेवनमितिभावः ॥ ३५ ॥ अतएवसर्वशास्त्रेषु
पुराणादिषुमूलप्रकृतिसेवनमेवसर्वोत्कृष्टत्वेनवर्णितामित्याह । पुराणेषुचेति ॥ ३६ ॥ तद्वर्णनमित्यादौतत्पदेनमूलप्रकृतिः ॥ १३७ ॥

॥ १३८ ॥ यस्मादेवंतस्मान्मूलप्रकृतिंभजेत्याह । भजानित्यमिति ॥ परंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतिंपरांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींमूलप्रकृतिमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ १४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिल
केनवमस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ अर्धाधिकैःसप्तदशश्लोकैरथमहाविभोः ॥ मूलशक्तेर्महामंत्रंसावित्र्यैदत्तवान्यमः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेमूलप्रकृतेःसर्वोत्कृष्टत्वेनप्रतिपादनंश्रुत्वातन्मंत्रग्रह
णेच्छयासावित्रीयमंप्रत्याहेतिनारायणआह । शक्तेरुत्कीर्तनामीति ॥ शक्तेर्मूलशक्तेरुत्कीर्तनंसर्वोत्कृष्टत्वेनप्रतिपादनमित्यर्थः ॥ १ ॥ सावित्रीकिमाहेतिचेत्तत्राऽऽह । सावित्र्युवाच शक्ते
रुत्कीर्तनामिति ॥ मूलप्रकृतेरुत्कीर्तनंसर्वोत्कृष्टत्वेनवर्णनंसकलोद्धारकंभवतितथाजन्ममृत्युजराहरंभवति ॥ २ ॥ तथातपसांपरमंस्थानंभवति ॥ तथाविभोःशक्तेःकीर्तनंयोगानांवेदानांचसेवनं

तत्पादोदकनैवेद्यंभक्षणंनित्यमेवच ॥ सर्वसम्मतमित्येवंसर्वेप्सितमिदंसति ॥ १३८ ॥ भजनित्यंपरंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतिंपराम् ॥ गृहाणस्वामिनंवत्सेसुखं
वसचमंदिरे ॥ ३९ ॥ अयंतेकथितःकर्मविपाकोमंगलोनृणाम् ॥ सर्वेप्सितःसर्वमतस्तत्त्वज्ञानप्रदःपरः ॥१४०॥ ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहा०नवमस्कं
धेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शक्तेरुत्कीर्तनंश्रुत्वासावित्रीयमवक्त्रतः ॥ साश्रुनेत्रासपुलकायमंपुनरुवाचसा ॥१॥ सावित्र्युवाच ॥
शक्तेरुत्कीर्तनंधर्मसकलोद्धारकारणम् ॥ श्रोतॄणांचैववक्तॄणांजन्ममृत्युजराहरम् ॥ २ ॥ दानवानांचसिद्धानांतपसांचपरंपदम् ॥ योगानांचैववेदानां
कीर्तनंसेवनंविभोः ॥ ३ ॥ मुक्तित्वममरत्वंचसर्वसिद्धित्वमेवच ॥ श्रीशक्तिसेवकस्यैवकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ४ ॥ भजामिकेनविधिनावदवेदविदांवर॥
शुभकर्मविपाकंचश्रुतंनृणांमनोहरम् ॥ ५ ॥ कर्माशुभविपाकंचतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ इत्युक्त्वाचसतीब्रह्मन्भक्तिनम्रात्मकंधरा ॥ ६ ॥ तुष्टावध
र्मराजंचवेदोक्तेनस्तवेनच ॥ सावित्र्युवाच ॥ तपसाधर्ममाराध्यपुष्करेभास्करःपुरा ॥७॥ धर्मंसूर्यःसुतंप्रापधर्मराजंनमाम्यहम् ॥ समतासर्वभूतेषुयस्य
सर्वस्यसाक्षिणः ॥ ८ ॥ अतोयन्नामशमनमितितंप्रणमाम्यहम् ॥ येनांतश्चकृतोविश्वेसर्वेषांजीविनांपरम् ॥९॥ कामानुरूपंकालेनतंकृतांतंनमाम्यहम् ॥
बिभर्तिदंडंदंडायपापिनांशुद्धिहेतवे ॥ १० ॥ नमामितंदंडधरंयःशास्तासर्वजीविनाम् ॥ विश्वंचकलयत्येवयःसर्वेषुचसंततम् ॥ ११ ॥ अतीवदुर्निवा
र्यंचतंकालंप्रणमाम्यहम् ॥ तपस्वीब्रह्मनिष्ठोयःसंयमीसंजितेंद्रियः ॥ १२ ॥ जीवानांकर्मफलदस्तंयमंप्रणमाम्यहम् ॥ स्वात्मारामश्चसर्वज्ञोमित्रंपुण्यकृ
तांभवेत् ॥ १३ ॥ पापिनांक्लेशदोयस्तंपुण्यमित्रंनमाम्यहम् ॥ यज्जन्मब्रह्मणोंऽशेनज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ १४ ॥

भवति ॥ ३ ॥ मुक्तित्वादिफलमपितेनैवकीर्तनेनासिध्यतीत्याह । मुक्तित्वमिति ॥ किंबहुनाशक्तिसेवकतुल्यःकोऽपिनास्तीत्याह । श्रीशक्तिसेवकस्यैवेति ॥ ४ ॥ यस्मादेवंतस्मात्केनविधि
नाभजामितंविधिंशुभकर्मविपाककथनंवदशुभकर्मविपाकंचवदेत्याह । भजामीति ॥ ५ ॥ ६ ॥ तुष्टावेति ॥ गुरुप्रसन्नतयालब्धाविद्याफलायभवतिनाऽन्यथेत्यभिप्रायेणयमंगुरुंतुष्टावेत्यर्थः॥
तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ ॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति ॥ धर्मंधर्ममूर्तिंदेवम् ॥ ७ ॥ सूर्योधर्मंधर्मांशंसुतंप्राप ॥ तंसूर्यसुतंधर्मांशंधर्मराजसंज्ञकंनमामी
त्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ दंडायदंडनार्यशिक्षणायेत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १९ ॥ ततएतत्स्तोत्रेणस्तुतंयमस्तस्यैसावित्र्यैशक्तिभजनंमूलप्रकृतिमंत्रमशुभकर्मविपाकंचोवाचेत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनव०एकात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥
अष्टाविंशतिपर्यैश्चपातकानांस्थलानिच । नानाविधानिकुंडानिप्रोच्यंतेदुःखदानिच ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेयमस्तांशक्तिभजनंकर्मपाकमुवाचहेत्युक्तम् ॥ तत्कीदृशंशक्तिभजनंकथंवाकर्मविपाकउक्तस्तत्स्पष्टीकर्तुमाह ॥ नारायणउवाच ॥ मायाबीजंमहामंत्रमिति॥मूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्यामंत्रंदत्वेत्यर्थः ॥ तथाचश्रीभुवनेश्वर्युपासनरूपंशक्तिभजनमुक्तवानित्यर्थः ॥ विधिपूर्वकंचाक्षुषदीक्षाविधिनेत्यर्थः ॥ रवेःसुतोयमःअशुभकर्मविपाकंचोक्तवानित्यर्थः ॥ १ ॥ शुभकर्मेति ॥ शुभकर्मणांवेदोक्तकर्मणांविपाकान्नरकंकदापिनयातीत्यर्थः ॥ कर्माशुभेति ॥ कर्मणोवेदाविरुद्धकर्मणोऽशुभविपाकादेवनरकंयातितंकर्माशुभविपाकंकथयामीत्यर्थः ॥ २ ॥ तत्रशुभकर्मणांफलानिस्वर्गानानाविधाःसंतीतिप्रसंगादाह । नानापुराणेति ॥ नानाभेदेनविशिष्टंनानाप्रकार

योध्यायतिपरंब्रह्मतमीशंप्रणमाम्यहम् ॥ इत्युक्त्वासाचसावित्रीप्रणनामयमंमुने ॥ १९ ॥ यमस्तांशक्तिभजनंकर्मपाकमुवाचह ॥ इदंयमाष्टकंनित्यं प्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ १६ ॥ यमात्तस्यभयंनास्तिसर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ महापापीयदिपठेन्नित्यंभक्तिसमन्वितः ॥ १७ ॥ यमःकरोतिसंशुद्धंकायव्यूहेननिश्चितम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ मायाबीजंमहामंत्रंप्रदत्वाविधिपूर्वकम् ॥ कर्माशुभविपाकंचतासुवाचरवेःसुतः ॥ १ ॥ धर्मराजउवाच ॥ शुभकर्मविपाकान्ननरकंयातिमानवः ॥ कर्माशुभविपाकंचकथयामिनिशामय ॥ २ ॥ नानापुराणभेदेननामभेदेनभामिनि ॥ नानाप्रकारंस्वर्गंचयातिजीवःस्वकर्मभिः ॥ ३ ॥ शुभकर्मविपाकान्ननरकंयातिकर्मभिः ॥ कुकर्मणाचनरकंयातिनानाविधंनरः ॥ ४ ॥ नरकाणांचकुंडानिसंतिनानाविधानिच ॥ नानाशास्त्रप्रमाणेनकर्मभेदेनयानिच ॥ ५ ॥ विस्तृतानिचगर्तानिक्लेशदानिचदुःखिनाम् ॥ भयंकराणिघोराणिहेवत्सेकुत्सितानिच ॥ ६ ॥ षडशीतिचकुंडानिएवमन्यानिसंतिच ॥ निबोधतेषांनामानिप्रसिद्धानिश्रुतौसति ॥ ७ ॥ वह्निकुंडंतप्तकुंडंक्षारकुंडंभयानकम् ॥ विट्कुंडंमूत्रकुंडंचश्लेष्मकुंडंचदुःसहम् ॥ ८ ॥ गरकुंडंदूषिकुंडंवसाकुंडंतथैवच ॥ शुक्रकुंडमसृक्कुंडमश्रुकुंडंचकुत्सितम् ॥ ९ ॥ कुंडंगात्रमलानांचकर्णविट्कुंडमेवच ॥ मज्जाकुंडंमांसकुंडंनक्रकुंडंचदुस्तरम् ॥ १० ॥ लोमकुंडंकेशकुंडमस्थिकुंडंचदुस्तरम् ॥ ताम्रकुंडंलोहकुंडंप्रतप्तंक्लेशदंमहत् ॥ ११ ॥ चर्मकुंडंतप्तसुराकुंडंचपरिकीर्तितम् ॥ तीक्ष्णकंटककुंडंचविषोदंविषकुंडकम् ॥ १२ ॥ प्रततकुंडंतैलस्यकुंतकुंडंचदुर्वहम् ॥ कृमिकुंडंपूयकुंडंसर्पकुंडंदुरंतकम् ॥ १३ ॥

कंस्वर्गमित्यन्वयः ॥ ३ ॥ सर्वथाशुभकर्मणाननरकःकिंत्वशुभकर्मणैवेत्याह । शुभकर्मेति ॥४॥५॥६॥ तत्रषडशीतिकुंडानिमुख्यानितदन्यानितूपकुंडानिसंतीत्याह । षडशीतीति ॥७॥ तत्रचतुर्दशभिःश्लोकैःकुंडनामान्याह ॥ वह्निकुंडमिति ॥ अत्रोत्तराध्यायद्वयेनक्रमेणकुंडानिकथितानितेनैवक्रमेणात्रापिकथितानिनामानिसंतीतिबोध्यम्॥भयानकमितिस्वतंत्रंकुंडंचतुर्थकम्॥दुःसहमितिश्लेष्मकुंडविशेषणम् ॥८॥ दूषिकाकुंडंनेत्रमलकुंडम् ॥ शुक्रकुंडंबीजकुंडम् ॥ असृक्कुंडंरक्तकुंडम् ॥ अश्रुकुंडंनेत्राश्रुकुंडंकुत्सितमितिविशेषणम् ॥ ९ ॥ १० ॥ दुस्तरमितिपदद्वयंविशेषणं ॥ नतुस्वतंत्रंकुंडं ॥ प्रतप्तंक्लेशदंमहदितिलोहकुंडविशेषणम् ॥ ११ ॥ विषोदमितिविषकुंडविशेषणम् ॥१२॥ कुंतकुंडंनानाविधायुधकुंडंदुर्वहमितिविशेषणम् ॥ दुरंतकमितिसर्पकुंडविशेषणम् ॥ १३ ॥

मशकुंडंमशकानांकुंडम् ॥ वृश्चिकानांकुंडमितिशेषः ॥ १४ ॥ शुचास्पदमितिविशेषणम् ॥ १५ ॥ मंथानकुंडंमंथानोजीवविशेषःतस्यकुंडं ॥ बीजकुंडंबीजोजीवविशेषः ॥ दुःसहमितिविशेषणम् ॥ १६ ॥ महोल्वणमितिविशेषणम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ गोकामुखंनक्रमुखंनक्राकारंमुखंयस्यतत्पूर्वोक्तंनक्रकुंडंतुनक्रसमूहघटितत्वान्नक्रकुंडं ॥ कृमिकंतुकम्एतस्यवक्ष्यमाणाध्यायद्वयेऽरुंतुदामितिसंज्ञा ॥ १९ ॥ २० ॥ कषंकषनामकंकुंडं ॥ शूर्पंशूर्पाकारंकुंडम् ॥ २१ ॥ नियुतैरनेकैरित्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ आसन्नमृत्युभिःपापिभिः ॥ दृष्टैर्दूतैरित्यन्वयः ॥ २५ ॥ पुण्यकृद्भिरदृश्यैरित्यन्वयः ॥ २६ ॥ स्वतंत्रकैर्ज्ञानिभिःस्वप्नदृष्टदेवरूपैःपुरुषैरदृश्यायमदूताइत्यर्थः ॥ इत्थंपापिस्थानमुक्त्वा तच्छ्रुत्वापुण्यवतांभयंस्यादितितद्भयनिरासार्थमाह । येषांनिवासइति ॥ तान्कथयामीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवी०तिलकेनवमस्कंधेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ षड्विंशत्यधिकैःश्लोकैःशतसंख्यैरतःपरम् ॥

मशकुंडंदंशकुंडंभीमंगरलकुंडकम् ॥ कुंडंचवज्रदंष्ट्राणांवृश्चिकानांचसुव्रते ॥ १४॥ शरकुंडंशूलकुंडंखड्गकुंडंचभीषणम् ॥ गोलकुंडंनक्रकुंडंकाककुंडंशुचास्पदम् ॥ १५ ॥ मंथानकुंडंबीजकुंडंवज्रकुंडंचदुःसहम् ॥ तप्तपाषाणकुंडंचतीक्ष्णपाषाणकुंडकम् ॥ १६ ॥ लालाकुंडंमसीकुंडंचूर्णकुंडंतथैवच ॥ चक्रकुंडंवक्रकुंडंकूर्मकुंडंमहोल्वणम् ॥ १७॥ ज्वालाकुंडंभस्मकुंडंदग्धकुंडंशुचिस्मिते ॥ तप्तसूचीमसिपत्रंक्षुरधारंसूचीमुखम् ॥ १८ ॥ गोकामुखंनक्रमुखंगजदंशंचगोमुखम् ॥ कुंभीपाकंकालसूत्रंमत्स्योदंकृमिकंतुकम् ॥ १९ ॥ पांसुभोज्यंपाशवेष्टंशूलप्रोतंप्रकंपनम् ॥ उल्कामुखमंधकूपंवेधनंताडनंतथा ॥ २० ॥ जालरंध्रंदेहचूर्णंदलनंशोषणंकषम् ॥ शूर्पंज्वालमुखंचैवधूमांधंनागवेष्टनम् ॥ २१ ॥ कुंडान्येतानिसावित्रिपापिनांक्लेशदानिच ॥ नियुतैःकिंकरगणैरक्षितानिचसंततम् ॥ २२ ॥ दंडहस्तैःपाशहस्तैर्मदमत्तैर्भयंकरैः ॥ शक्तिहस्तैर्गदाहस्तैरसिहस्तैःसुदारुणैः॥२३॥ तमोयुक्तैर्दयाहीनैर्निवार्यैश्चनसर्वतः ॥ तेजस्विभिश्चनिःशंकैराताम्रपिंगलोचनैः ॥२४॥ योगयुक्तैःसिद्धियुक्तैर्नानारूपधरैर्भटैः ॥ आसन्नमृत्युभिर्दृष्टैःपापिभिःसर्वजीविभिः ॥ ॥२५॥स्वकर्मनिरतैःसर्वैःशाक्तैःसौरैश्चगाणपैः॥अदृश्यैःपुण्यकृद्भिश्चसिद्धैर्योगिभिरेवच॥२६॥ स्वधर्मनिरतैर्वापिविरतैर्वास्वतंत्रकैः॥बलवद्भिश्चनिःशंकैःस्वप्नदृष्टैश्चवैष्णवैः ॥ २७॥ एतत्तेकथितंसाध्विकुंडसंख्यानिरूपणम् ॥ येषांनिवासोयत्कुंडेनिबोधकथयामिते ॥ २८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेद्वात्रिंशोध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ हरिसेवारतःशुद्धोयोगसिद्धोव्रतीसति ॥ तपस्वीब्रह्मचारीचनयातिनरकंध्रुवम् ॥ १ ॥ कटुवाचाबांधवांश्चबललेपेनयोनरः ॥ दग्धान्करोतिबलवान्वह्निकुंडंप्रयातिसः ॥ २॥ स्वगात्रलोममानाब्दंतत्रस्थित्वाहुताशने ॥ पशुयोनिमवाप्नोतिरौद्रदग्धांत्रिजन्मनि ॥ ३ ॥

कुंडपुयेपतंत्येवंतेषांलक्षणमुच्यते ॥ १ ॥ पुण्यवंतःकदापिनरकंनगच्छंतीतिनिश्चयार्थंपुनराह । हरिसेवेति ॥ हरिपदंदेवतांतरस्याप्युपलक्षणम् ॥ सतीतिसंबोधनम् ॥ १ ॥ तर्हिकेतेषुकुंडेषुगच्छंतीतितान्पूर्वोक्तकुंडक्रमानुरोधेनप्रत्येककुंडगामिनःपापिनआह । कटुवाचेति ॥ कटुवाचाअप्रियवाचाबांधवांश्चचकारेणतदतिरिक्ताअपिजनाः ॥ बललेपेनशरीरसामर्थ्यधनविद्यादिरूपबलगर्वेणदग्धान्संतप्तान् ॥ २ ॥ कियत्कालपर्यंतंतत्रतिष्ठतितत्राह । स्वगात्रेति ॥ वह्निकुंडभोगोत्तरंपुनःक्वगच्छंतितत्राह ॥ पशुयोनिमिति ॥ रौद्रदग्धांवनेत्युष्णेनसूर्यसंतापेनदग्धांछायारहितवनेएवपशुजन्मत्रयंभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथद्वितीयतप्तकुंडगामिनआह ॥ ब्राह्मणमिति ॥ ४ ॥ तल्लोममानंब्राह्मणलोममानंवर्षतावंतिवर्षाणीत्यर्थः ॥ अन्यत्सर्वंपूर्ववत् ॥ ५ ॥ क्षारकुंडमाह । रविवारेचेति ॥ क्षारसंयोगंम
लनिष्कासनार्थंरजकैःक्षारोदीयते स क्षारः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भयानककुंडाधिकारिणआह । मूलप्रकृतीति ॥ मूलप्रकृतिःसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणी शास्त्रनिंदांस्मृतिरूपधर्मशास्त्र
निंदाम् ॥ ८ ॥ शिवादीत्यादिपदेनगणेशसूर्यादयः ॥ वाण्यादीत्यादिपदेनगायत्रीलक्ष्म्यादयः ॥ ९ ॥ भयानककुंडस्यसर्वकुंडापेक्षयाऽतिदुःखप्रदत्वमाह ॥ नातःपरमिति ॥ तस्मा
न्नैतेषांनिंदाकदापिकर्तव्येतिभावः ॥ १० ॥ तत्रब्रह्मादिदेवानांनिंदायांप्रायश्चित्तंस्यात्सर्वकारणमूलप्रकृतिनिंदारूपापराधस्यतुप्रायश्चित्तमेवनास्तीत्याह ॥ देवीनिंदेति ॥ ११ ॥ विट्
कुंडमाह ॥ स्वदत्तामिति ॥ वृत्तिंयोहरेदितिशेषः ॥ १२ ॥ तावंत्येवषष्टिवर्षसहस्राण्येव ॥ १३ ॥ मूत्रकुंडमाह । परकीयेति ॥ परकीयेतडागेशुष्कजलेतदनुज्ञांविनायस्तडागंकरोति

ब्राह्मणंतृषितंतप्तंक्षुधितंगृहमागतम् ॥ नभोजयतियोमूढस्तप्तकुंडंप्रयातिसः ॥ ४ ॥ तत्रतल्लोममानंचवर्षंस्थित्वाचदुःखदे ॥ ततस्थलेवह्नितल्पेपक्षीच
सप्तजन्मसु ॥ ५ ॥ रविवारेचसंक्रांत्याममायांश्राद्धवासरे ॥ वस्त्राणांक्षारसंयोगंकरोतिकेवलंनरः ॥ ६ ॥ सयातिक्षारकुंडंचसूत्रमानाब्दमेवच ॥ सव्रजे
द्रजकीयोनिंसप्तजन्मसुभारते ॥ ७ ॥ मूलप्रकृतिनिंदांयःकुरुतेमानवाधमः ॥ वेदनिंदांशास्त्रनिंदांपुराणानांतथैवच ॥ ८ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांतथानिं
दापरोजनः ॥ गौरीवाण्यादिदेवीनांतथानिंदापरोजनः ॥ ९ ॥ तसर्वेनिरयंयांतितस्मिन्कुंडेभयानके ॥ नातःपरतरंकुंडंदुःखदंतुभविष्यति ॥ १० ॥
तत्रस्थित्वाऽनेककल्पंसर्पयोनिंव्रजेत्पुनः॥देवीनिंदापराधस्यप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ११ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवावृत्तिंचसुरविप्रयोः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कुंडं
चप्रयातिसः॥ १२॥ तावंत्येवचवर्षाणिविड्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कृमिश्चपुनर्भुवि ॥ १३॥ परकीयतडागेचतडागंयःकरोतिच ॥ उत्सृजेद्दैव
दोषेणमूत्रकुंडंप्रयातिसः ॥ १४॥ तद्रेणुमानवर्षंचतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ पुनःपूर्णशताब्दंचसवृषोभारतेभवेत् ॥ १५॥ एकाकीमिष्टमश्नातिश्लेष्मकुंडंप्रया
तिच ॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ १६॥ ततःपूर्णशताब्दंचसप्रेतोभारतेभवेत् ॥ श्लेष्ममूत्रपरंचैवपूयंभुंक्तेततःशुचिः ॥ १७॥ पितरंमातरंचैवगु
रुंभार्यांसुतंसुताम् ॥ योनपुष्णात्यनाथंचगरकुंडंप्रयातिसः ॥ १८॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततोव्रजेद्भूतयोनिंशतवर्षंततःशुचिः ॥ १९ ॥
दृष्ट्वातिथिंवक्रचक्षुःकरोतियोहिमानवः ॥ पितृदेवास्तस्यजलंनगृह्णंतिचपापिनः ॥ २०॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ इहैवलभतेचांतेदूषि
काकुंडमाव्रजेत् ॥ २१॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततोव्रजेद्भूतयोनिंशतवर्षंततःशुचिः ॥ २२॥ दत्वाद्रव्यंचविप्रायचान्यस्मैदीयतेयदि ॥
सतिष्ठतिवसाकुंडेतद्भोजीशतवत्सरम् ॥ २३ ॥

अथचसजलेतडागेदैवदोषेणमूत्रंयद्युत्सृजेत्तर्हिसमूत्रकुंडंप्रयातीत्यर्थः ॥ केचित्तुपरकीयतडागसमपियस्तडागंकरोतीत्यर्थइतिवदंति ॥ १४ ॥ तद्रेणुमानंतडागरेणुमानम् ॥ तद्भोजीमूत्र
भोजीशताब्दंचेति ॥ शतसंवत्सरपर्यंतंपुनःपुनर्वृषोभवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ श्लेष्मकुंडमाह । एकाकीति ॥ १६ ॥ भुंक्तेप्रेतयोनावित्यर्थः ॥ १७ ॥ गरकुंडमाह । पितरामिति ॥ अना
थंकंचनान्यम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ दूषिकाकुंडमाह । दृष्ट्वेति ॥ वक्रचक्षुः क्रोधेनकुटिलचक्षुः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वसाकुंडमाह । दत्त्वेति ॥ तदेवद्रव्यमन्यस्मैयदिदीयतेइत्यर्थः ॥
द्रव्यमित्युपलक्षणंदानमात्रस्य ॥ २३ ॥

कृकलासःसरटः ॥ २४ ॥ शुक्रकुंडमाह ॥ पुमांसमिति ॥ शुक्रंपायथतिकामानुरागादिनेत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ असृक्कुंडमाह । संताड्येति ॥ २७ ॥ २८ ॥ अश्रुकुंडमाह ॥ योऽश्रुतत्याजेति ॥ योनरोदेवमुद्दिश्यसगद्गदंयथास्यात्तथादेवगुणान्गायंतंभक्तंदृष्ट्वातदसहमानोऽश्रुतत्याजप्रेमाश्रुयस्यनागतामित्यर्थः ॥ यद्वाताद्दशंभक्तंदृष्ट्वातज्जन्यंगायनजन्यंचहर्षसुखमकृत्वातस्मिन्समयेस्वसंसारजन्यदुःखेनाश्रुतत्याजरोदितितथाश्रीकृष्णगुणसंगीतेकृष्णेत्युपलक्षणंदेवगुणसंगीतेदेवगुणगानेप्रचलितेसतियोनरोविनोदादिनाहसतिसोश्रुकुंडेवसेदित्यर्थः ॥

कृकलासोभवेत्सोऽपिभारतेसप्तजन्मसु ॥ ततोभवेन्महारौद्रोदरिद्रोऽल्पायुरेवच ॥ २४ ॥ पुमांसंकामिनीवापिकामिनींवापुमानथ ॥ यःशुक्रंपाययत्येवशुक्रकुंडंप्रयातिसः ॥ २५ ॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ कृमियोनिंशताब्दंचव्रजेद्भूत्वाततःशुचिः ॥ २६ ॥ संताड्यचगुरुंविप्रंरक्तपातंचकारयेत् ॥ सचतिष्ठत्यसृक्कुंडेतद्भोजीशतवत्सरम् ॥ २७ ॥ ततोलभेद्व्याघ्रजन्मसप्तजन्मसुभारते ॥ ततःशुद्धिमवाप्नोतिमानवश्चक्रमेणह ॥२८॥ योऽश्रुतत्याजगायंतंभक्तंदृष्ट्वासगद्गदम् ॥ श्रीकृष्णगुणसंगीतेहसत्येवहियोनरः ॥२९॥ सवसेदश्रुकुंडेचतद्भोजीशतवर्षकम् ॥ ततोभवेच्चचंडालस्त्रिजन्मनिततःशुचिः ॥ ३० ॥ करोतिशठतांतद्वन्नित्यंसुहृदियोनरः ॥ कुंडंगात्रमलानांचसप्रयातिशताब्दकम् ॥ ३१ ॥ ततःसगार्दभींयोनिमवाप्नोतित्रिजन्मनि॥त्रिजन्मनिचसार्गालींततःशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ॥ ३२ ॥ बधिरंयोहसत्येवनिंदत्येवाभिमानतः ॥ सवसेत्कर्णविट्कुंडेतद्भोजीशतवत्सरम् ॥ ३३ ॥ ततोभवेत्सबधिरोदरिद्रःसप्तजन्मसु ॥ सप्तजन्मन्यंगहीनस्ततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवम्॥३४॥लोभात्स्वभरणार्थायजीविनंहंतियोनरः ॥ मज्जाकुंडेवसेत्सोऽपितद्भोजीलक्षवत्सरम् ॥ ३५ ॥ ततोभवेच्चशशकोमीनश्चसप्तजन्मसु ॥ त्रिजन्मानिवराहश्चकुक्कुटःसप्तजन्मसु ॥३६॥ एणादयश्चकर्मभ्यस्ततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवम् ॥ स्वकन्यापालनंकृत्वाविक्रीणातिचयोनरः ॥ ३७ ॥ अर्थलोभान्महामूढोमांसकुंडंप्रयातिसः ॥ कन्यालोमप्रमाणाब्दंतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ३८ ॥ तस्यदंडप्रहारंचकुर्वंतिममार्किंकराः ॥ मांसभारंमूर्ध्निकृत्वारक्तभारंलिहेत्क्षुधा ॥ ३९ ॥ ततोहिभारतेपापीकन्याविट्कृमिगोभवेत् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिव्याधश्चसप्तजन्मसु ॥ ४० ॥ त्रिजन्मनिवराहश्चकुक्कुटःसप्तजन्मसु ॥ मंडूकोहिजलौकाश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ४१ ॥ सप्तजन्मसुकाकश्चततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवम् ॥ व्रतानामुपवासानांश्राद्धादीनांचसंगमे ॥४२॥ करोतियःक्षौरकर्मसोऽशुचिःसर्वकर्मसु ॥ सचतिष्ठतिकुंडंचनखादीनांचसुंदरि॥४३॥ तद्दैवदिनमानाब्दंतद्भोजीदंडताडितः ॥ सकेशंपार्थिवंलिंगंयोवाऽर्चयतिभारते ॥ ४४ ॥ सतिष्ठतिकेशकुंडेमृद्रेणुमानवर्षकम् ॥ तदंतेयावनींयोनिंप्रयातिहरकोपतः ॥ ४५ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ गात्रमलकुंडमाह । करोतीति ॥ शठतांधूर्तताम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ कन्याविट्कृमिगस्तत्कीटोदरेजन्मभवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ अथनखकुंडलोमकुंडकेशकुंडास्थिकुंडचतुष्टयस्यसमुच्चित्यपृथक्चाधिकारिणमाह । व्रतानामिति ॥ संगमेप्राप्तेतद्दिनेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ देवदिनमानाब्दंदेववर्षपरिमितकालमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ मृद्रेणुमानवर्षकंमृद्रेणुप्रमाणवर्षाणीत्यर्थः ॥ ४५ ॥

शताब्दपर्यंततोराक्षसोभवतीत्याह । शताब्दादिति ॥ विष्णुपदेगयास्थिते ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ताम्रकुंडमाह । यः सेवतइति ॥ ४८ ॥ तप्तलोहकुंडमाह । अवीरान्नंचेति अवीरापति
पुत्रहीनाविधवा ॥ ऋतुस्नातासुवासिनीचतुर्थदिवसेसुवासिनीतयास्पृष्टमन्नमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ तप्तकेलोहकुंडेइत्यन्वयः ॥ ५० ॥ चर्मकुंडमाह । योहीति ॥ चर्माक्तहस्तेनचर्मस्पर्शिह
स्तेनाधौतेन ॥ ५१ ॥ तप्तसुराकुंडमाह । यःशूद्रेणेति ॥ अभ्यनुज्ञातोनिमंत्रितः ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ तीक्ष्णकंटककुंडमाह । वाग्दुष्टइति ॥ कटुकःकटुभाषी ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ततो
नरकभोगानंतरंसप्तजन्मसूच्चैःश्रवाअश्वोभवतीत्यर्थः ॥ विषकुंडमाह । विषेणेति ॥ ५६ ॥ नृघातीभिल्लोव्रणीव्रणवान् ॥ ५७ ॥ प्रतप्ततैलकुंडमाह । दंडेनेति ॥ ५८ ॥ स्वतंत्रःस्वयमे

शताब्दाच्छुद्धिमाप्नोतिराक्षसःसभवेद्ध्रुवम् ॥ पितृणांयोविष्णुपदेपिंडंनैवददातिच ॥ ४६ ॥ सचतिष्ठत्यस्थिकुंडेस्वलोमाब्दंमहोल्बणे ॥ ततःसुयोनिंसं
प्राप्यकुखंजःसप्तजन्मसु ॥ ४७ ॥ भवेन्महादरिद्रश्चततःशुद्धोहिदेहतः ॥ यःसेवतेमहामूढोगुर्विणींचस्वकामिनीम् ॥ ४८ ॥ प्रतप्तेताम्रकुंडेचशतवर्षंसति
ष्ठति ॥ अवीरान्नंचयोभुंक्तेऋतुस्नातान्नमेवच ॥ ४९ ॥ लोहकुंडेशताब्दंचसचतिष्ठतितप्तके ॥ सव्रजेद्रजकींयोनिंकाकानांसप्तजन्मसु ॥५०॥ महाव्रणीद
रिद्रश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ योहिचर्माक्तहस्तेनदेवद्रव्यमुपस्पृशेत् ॥५१॥ शतवर्षप्रमाणंचचर्मकुंडेसतिष्ठति ॥ यःशूद्रेणाऽभ्यनुज्ञातोभुंक्तेशूद्रान्नमेवच ॥
॥ ५२ ॥ सचतप्तसुराकुंडेशताब्दंतिष्ठतिद्विजः ॥ ततोभवेच्छूद्रयाजीब्राह्मणःसप्तजन्मसु ॥५३॥ शूद्रश्राद्धान्नभोजीचततःशुद्धोभवेद्ध्रुवम्॥वाग्दुष्टः कटु
कोवाचाताडयेत्स्वामिनंसदा ॥५४॥ तीक्ष्णकंटककुंडेसतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ताडितोयमदूतेनदण्डेनचचतुर्गुणम् ॥५५॥ ततउच्चैःश्रवाःसप्तजन्मस्वेव
ततःशुचिः ॥ विषेणजीवनंहंतिनिर्दयोयोहिमानवः ॥ ५६ ॥ विषकुंडेचतद्भोजीसहस्राब्दंचतिष्ठति ॥ ततोभवन्नृघातीचव्रणीचशतजन्मसु ॥ ५७ ॥ सप्त
जन्मसुकुष्ठीचततःशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ॥ दंडेनताडयेद्यांहिवृषंचवृषवाहकः ॥५८॥ भृत्यद्वारास्वतंत्रोवापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ प्रतप्ततैलकुंडेऽग्नौतिष्ठतिस्मचतु
र्युगम् ॥ ५९ ॥ गवांलोमप्रमाणाब्दंवृषोभवतितत्परम् ॥ कुंतेनहंतियोजीवंवह्निलोहेनहेलया ॥ ६० ॥ कुंतकुंडेवसेत्सोऽपिवर्षाणामयुतंसति ॥ ततःसु
योनिंसंप्राप्यचोदरेव्याधिसंयुतः ॥ ६१ ॥ जन्मनैकेनक्लेशेनततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ योभुंक्तेचवृथामांसंमांसलोभीद्विजाधमः ॥ ६२ ॥ हरेरनैवेद्यभोजीकृ
मिकुंडंप्रयातिसः ॥ स्वलोममानवर्षंचतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ६३ ॥ ततोभवेन्म्लेच्छजातिस्त्रिजन्मानिततोद्विजः ॥ ब्राह्मणःशूद्रयाजीचशूद्रश्राद्धान्नभोज
कः ॥ ६४ ॥ शूद्राणांशवदाहीचपूयकुंडेवसेद्ध्रुवम् ॥ यावल्लोमप्रमाणाब्दंयमदंडेनसुव्रते ॥ ६५ ॥ ताडितोयमदूतेनतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततोभार
तमागत्यसशूद्रःसप्तजन्मसु ॥ ६६ ॥ महारोगीदरिद्रश्चबधिरोमूकएवच ॥ कृष्णंपद्मंचकेयस्यतंसर्पंहंतियोनरः ॥ ६७ ॥

वपुण्यक्षेत्रेचकारादन्यत्रापि ॥५९॥ कुंतकुंडमाह । कुंतेनेति ॥ वह्निलोहेनवह्निनातप्तेनलोहरूपेणकुंतशस्त्रेणेत्यर्थः ॥ हेलयाऽपीत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कृमिकुंडमाह । योभुंक्तेचेति ॥
वृथामांसंयज्ञातिरिक्तम् ॥ ६२ ॥ तथाहरेरित्युपलक्षणं देवतांतरस्याऽपि ॥ तद्भोजीमांसभोजी ॥ ६३ ॥ पूयकुंडमाह । ब्राह्मणइति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ सर्पकुंडमाह ।
कृष्णमिति ॥ कृष्णंसर्पंतथायस्य के मस्तकेपद्मकंपद्माकारंचिह्नमस्तितंचसर्पमित्यर्थः ॥ इदमुपलक्षणंसर्पजातिमात्रस्य ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ सर्पेणभक्षितात्सर्पेणकृतेनभक्षणेनैवतस्यमृत्युर्भवतीत्यर्थः ॥ दंशमशयोःकुंडद्वयंसमुच्चित्याह । विधिप्रदत्तेति ॥ विधिनादैवेनप्रदत्ताउपजीव्यावृत्तिर्येषामेतादृशायेऽनाथाः क्षुद्रजंतवः ॥ ७० ॥ शब्दवान्हाहेतिशब्दंकुर्वाणः ॥ ७१ ॥ क्षुद्रजंतुजन्मोत्तरंयावनी यवनजातिर्भवेदित्यर्थः ॥ ७२ ॥ गरलकुंडमाह । योमूढइति ॥ मधुमाक्षिकम् ॥ ७३ ॥ गारलेगरलाम धुमीक्षकास्तत्पूणकुंडे ॥ ७४ ॥ वज्रदंष्ट्रकुंडमाह । दंडंकरोतीति ॥ अदंडयेऽपराधरहितेविप्रेचसापराधेअयोग्यंदंडंयःकरोतीत्यर्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ शब्दकृत्हाहादिशब्दकृत् ॥

स्वलोममानवर्षंचसर्पकुंडंप्रयातिसः ॥ सर्पेणभक्षितःसोऽथममदूतेनताडितः ॥ ६८ ॥ वसेच्चसर्पविड्भोजीततःसर्पोभवेद्ध्रुवम् ॥ ततोभवेन्मानवश्चस्वल्पायुर्दद्रुसंयुतः ॥ ६९ ॥ महाक्लेशेनतन्मृत्युःसर्पेणभक्षिताद्ध्रुवम् ॥ विधिप्रदत्तजीव्यांश्चक्षुद्रजंतूंश्चहंतियः ॥ ७० ॥ सदंशमशयोःकुंडेजंतुमानाब्दमेवच ॥ दिवानिशंभक्षितस्तैरनाहारश्चशब्दवान् ॥ ७१ ॥ हस्तपादादिबद्धश्चयमदूतेनताडितः ॥ ततोभवेत्क्षुद्रजंतुर्जातिश्चयावनीभवेत् ॥ ७२ ॥ ततोभवेन्मानवश्चसोंऽगहीनस्ततःशुचिः ॥ योमूढोमधुमश्नातिहत्वाचमधुमाक्षिकाः ॥ ७३ ॥ सएवगारलेकुंडेजीवमानाब्दकंवसेत् ॥ भक्षितोगरलैर्दग्धोममदूतैनताडितः ॥७४॥ ततोहिमक्षिकाजातिस्ततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ दंडंकरोत्यदंडयेचविप्रेदंडंकरोतिच ॥७५॥ सकुंडंवज्रदंष्ट्राणांकीटानांयातिसत्वरम् ॥स तल्लोमप्रमाणाब्दंतत्रतिष्ठत्यहर्निशम् ॥ ७६ ॥ शब्दकृद्भक्षितस्तैस्तुममदूतेनताडितः ॥ करोतिरोदनंभद्रेहाहाकारंक्षणेक्षणे ॥ ७७ ॥ पुनःसूकरयोनौच जायतेसप्तजन्मसु॥त्रिजन्मनिकाकयोनौततःशुद्धोभवेन्नरः॥७८॥अर्थलोभेनयोमूढःप्रजादंडंकरोतिमः ॥वृश्चिकानांचकुंडंचतल्लोमाब्दंवसेद्ध्रुवम् ॥७९॥ ततोवृश्चिकजातिश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ततोनरश्चांगहीनोव्याधिशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ॥ ८० ॥ ब्राह्मणःशस्त्रधारीयोह्यन्येषांधावकोभवेत् ॥ संध्याहीनश्चयोविप्रोहरिभक्तिविहीनकः ॥ ८१ ॥ सतिष्ठतिस्वलोमाब्दंकुंडेषुचशरादिषु ॥ विद्धःशरादिभिःशश्वततःशुद्धोभवेन्नरः ॥८२॥कारागारेसांधकारेप्रणिहंतिप्रजाश्चयः ॥ प्रमत्तःस्वस्यदोषेणगोलकुंडंप्रयातिसः ॥८३॥ सपंकततोयाक्तंसांधकारंभयंकरम् ॥ तीक्ष्णदंष्ट्रैश्चकीटैश्चसंयुक्तंगोलकुंडकम् ॥ ८४ ॥ कीटैर्विद्धोवसेत्तत्रप्रजालोमाब्दमेवच ॥ ततोभवेत्प्रजाभृत्यस्ततःशुद्धोभवेत्क्रमात् ॥८५॥ सरोवरादुत्थितांश्चनक्रादीन्हंतियोनरः ॥ नक्रकंटकमानाब्दंनक्रकुंडंप्रयातिसः ॥ ८६ ॥ ततोनक्रादिजातीयोभवेन्नक्रादिषुध्रुवम् ॥ ततःसद्योविशुद्धोहिदंडेनैवपुनःपुनः॥८७॥वक्षःश्रोणीस्तनास्यंचयःपश्यतिपरस्त्रियाः ॥ कामेनकामुकोयोहिपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ ८८ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वृश्चिककुंडमाह । अर्थलोभेनेति ॥ तल्लोमाब्दंप्रजालोमाब्दम् ॥७९ ॥८० ॥ अथशरकुंडशूलकुंडखड्गकुंडानिसमुच्चित्याऽऽह । ब्राह्मणइति ॥ धावकोवस्त्रक्षालकः ॥ हरिपदमन्यदेवस्याऽप्युपलक्षणम् ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ गोलकुंडमाह । कारागारेइति ॥ ८३॥८४॥ ८५ ॥ नक्रकुंडमाह । सरोवरादिति । आदिनामत्स्यादीन् ॥८६॥८७॥ काककुंडमाह । वक्षःश्रोणीति ॥ पुण्यक्षेत्रेचकारादन्यत्रच ॥ ८८ ॥

दग्धोऽश्यादिना ॥ ८९ ॥ मंथानकुंडमाह । स्वर्णस्तेयीति ॥ ९० ॥ मंथानैर्मथानदंडैः ॥ तद्विट् मंथानकीटविशेषस्तस्यविट्तस्यमलइत्यर्थः ॥ ९१ ॥ स्वर्णकारोत्तरंस्वर्णवणिक्स्वर्णवि
क्रेताभवतीत्यर्थः ॥९२॥ बीजकुंडमाह। योभारतेइति॥बीजकुंडेअत्रबीजशब्देनाऽष्टमोधातुरोजोगृह्यतेनतुशुक्रम् तत्कुंडस्यपूर्वमुक्तत्वात्॥यद्वा बीजोजीवविशेषः॥९३॥बीजरूपविड्भोजी
जीवपक्षेतेषांविड्भोजी ॥ ९४ ॥ वज्रकुंडमाह। भारतेदेवचोरश्चेति ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ तप्तपाषाणकुंडमाह । रौप्यगव्येति ॥ ९७ ॥ कंसः कूर्मः श्वेतरूपःकुष्ठीश्वेतचिह्नःकुष्ठचिह्नः ॥ श्वेतप

सवसेत्काकतुंडेचकाकैःसंचूर्णलोचनः ॥ ततःस्वलोममानाब्दंभवेद्दग्धस्त्रिजन्मनि॥८९॥स्वर्णस्तेयीचयोमूढोभारतेसुरविप्रयोः ॥सचमंथानकुंडेवैस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवम्॥९०॥ताडितोयमदूतेनमंथानैश्छन्नलोचनः॥तद्विड्भोजीचतत्रैवततश्चांधस्त्रिजन्मनि॥९१॥सप्तजन्मदरिद्रश्चमहाक्रूरश्चपातकी ॥भारतेस्वर्णकारश्चसचस्वर्णवणिक्ततः ॥ ९२ ॥ योभारतेताम्रचौरोलोहचौरश्चसुंदरि ॥ सचस्वलोममानाब्दंबीजकुंडंप्रयातिसः ॥ ९३॥ तत्रैवबीजविड्भोजीबीजैश्छन्नलोचनः ॥ ताडितोयमदूतेनततःशुद्धोभवेन्नरः ॥९४॥ भारतेदेवचोरश्चदेवद्रव्यापहारकः ॥ सदुस्तरेवज्रकुंडेस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवम् ॥ ९५ ॥ देहदग्धोऽपितद्वज्रैरनाहारश्चशब्दकृत् ॥ ताडितोयमदूतैश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ ९६ ॥ रौप्यगव्यांशुकानांचयश्चौरःसुरविप्रयोः ॥तप्तपाषाणकुंडेचसस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवम् ॥ ९७ ॥ त्रिजन्मनिचकंसोऽपिश्वेत रूपस्त्रिजन्मनि ॥ जन्मैकंश्वेतचिह्नश्चततोऽन्येश्वेतपक्षिणः ॥ ९८ ॥ ततोरक्तविकारीचशूलीवैमानवोभवेत् ॥ सप्तजन्मसुचाऽल्पायुस्ततःशुद्धोभवेन्नरः ॥९९॥ रैतंकांस्यमयंपात्रंयोहरेद्देवविप्रयोः ॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडेचस्वलोमाब्दंवसेन्नरः॥१००॥सभवेदश्वजातिश्चभारतेसप्तजन्मसु ॥ ततोऽधिकांगजातिश्चपादरोगीततःशुचिः ॥ १ ॥ पुंश्चल्यन्नंचयोभुंक्तेपुंश्चलीजीव्यजीविनः ॥ स्वलोममानवर्षंचलालाकुंडेवसेद्ध्रुवम् ॥ २ ॥ ताडितोयमदूतेनतद्भोजीतत्रदुःखितः ॥ ततश्चक्षुःशूलरोगीततःशुद्धःक्रमेणसः ॥ ३॥ म्लेच्छसेवीमसीजीवीयोविप्रोभारतेभुवि ॥ वसेत्स्वलोममानाब्दंमसीकुंडेसदुःखभाक् ॥४॥ ताडितोयमदूतेनतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततस्त्रिजन्मनिभवेत्कृष्णवर्णःपशुःसति ॥१०५॥ त्रिजन्मनिभवेच्छागःकृष्णवर्णस्त्रिजन्मनि ॥ ततःसतालवृक्षश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ ६ ॥ धान्यादिशस्यंतांबूलंयोहरेत्सुरविप्रयोः ॥ आसनंचतथातल्पंचूर्णकुंडेप्रयातिसः ॥ ७ ॥ शताब्दंतत्रनिवसेद्यमदूतेनताडितः ॥ ततोभवन्मेषजातिःकुक्कुटश्चात्रिजन्मनि ॥ ८ ॥ ततोभवेद्वानरश्चकासव्याधियुतोभुवि ॥ वंशहीनोदरिद्रश्चअल्पायुश्चततःशुचिः ॥ १०९ ॥

क्षिणोयावंतस्तेषांयोनिंप्रथमंप्राप्नोति ॥ ततोमनुष्यजन्मनिकुष्ठीभवतीतिबोध्यम् ॥९८॥९९॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडमाह । रैतमिति । रैतंपित्तलनिर्मितम् ॥१००॥ अधिकांगजातिःअंडवृद्ध्यादिरोगवान् ॥ १०१ ॥ लालाकुंडमाह ॥ पुंश्चल्यन्नंचेति ॥ २ ॥ ३ ॥ मसीकुंडमाह । म्लेच्छसेवीति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ चूर्णकुंडमाह । धान्यादीति ॥ शस्यंप्रशस्तंकिंचिद्वस्तु ॥ ७ ॥ ८ ॥ १०९ ॥

चक्रकुंडमाह । करोतीति ॥ विप्राणांद्रव्यंहृत्वायश्चक्रंचक्रपूजांकरोति ॥ मंत्रशास्त्रेप्रसिद्धाचक्रपूजा ॥ यद्वाचक्रंकुलालादिचक्रंयःकरोतीत्यर्थः ॥ ११० ॥ ११ ॥ वक्रकुंडमाह । गोधने ष्विति ॥ वक्रतांकुटिलदृष्टिम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कूर्मकुंडमाह । निषिद्धमिति ॥ १५ ॥ १६ ॥ ज्वालाकुंडंभस्मकुंडंचसमुच्चित्याऽऽह । घृतमिति ॥ १७॥१८ ॥ दग्धकुंडमाह । सुगंधीति ॥ धात्रीमामलकचूर्णम् ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ तप्तसूचीकुंडमाह । वलेनैवेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रयस्त्रिंशो

करोतिचक्रंविप्राणांहृत्वाद्रव्यंचयोजनः ॥ सवसेच्चक्रकुंडेचशताब्दंदंडताडितः ॥ ११० ॥ ततोभवेन्मानवश्चतैलकारस्त्रिजन्मनि ॥ व्याधियुक्तोभवेद्रोगी वंशहीनस्ततःशुचिः ॥ ११ ॥ गोधनेषुचविप्रेषुकरोतिवक्रतांपुमान् ॥ प्रयातिवक्रकुंडंसतिष्ठेद्युगशतंसति ॥ १२ ॥ ततोभवेत्सवक्रांगोहीनांगःसप्तजन्मनि ॥ दरिद्रोवंशहीनश्चभार्याहीनस्ततःशुचिः ॥ १३ ॥ ततोभवेद्गृध्रजन्मात्रिजन्मनिचसूकरः ॥ त्रिजन्मनिविडालश्चमयूरश्चत्रिजन्मनि ॥ १४ ॥ निषिद्धंकूर्ममांसंचब्राह्मणोयोहिभक्षति ॥ कूर्मकुंडेवसेत्सोऽपिशताब्दंकूर्मभक्षितः ॥ १५ ॥ ततोभवेत्कूर्मजन्मात्रिजन्मनिचसूकरः ॥ त्रिजन्मनिविडालश्च मयूरश्चततःशुचिः॥१६॥घृतंतैलादिकंचैवयोहरेत्सुरविप्रयोः॥सयातिज्वालाकुंडंचभस्मकुंडंचपातकी॥१७॥तत्रस्थित्वाशताब्दंचसभवेत्तैलपाचितः॥ सप्तजन्मनिमत्स्यश्चमूषकश्चततःशुचिः ॥ १८ ॥ सुगंधितैलंधात्रींवागंधद्रव्याण्यदेववा ॥ भारतेपुण्यवर्षेचयोहरेत्सुरविप्रयोः ॥ १९ ॥ सवसेद्दग्धकुंडेचभवेद्दग्धोदिवानिशम् ॥ स्वलोममानवर्षंचततोदुर्गंधिकोभवेत् ॥ १२० ॥ दुर्गंधिकःसप्तजन्ममृगनाभिस्त्रिजन्मनि ॥ सप्तजन्मसुमंथानस्ततोहि मानवोभवेत् ॥ २१ ॥ बलेनैवच्छलेनैवाहिंसारूपेणवासति ॥ बलिष्ठश्चहरेद्भूमिंभारतेपरपैतृकीम् ॥ २२ ॥ सवसेत्तप्तसूचिंचभवेत्तापीदिवानिशम् ॥ तप्ततैलेयथाजीवोदग्धोभवतिसंततम् ॥ २३ ॥ भस्मसान्नभवत्येवभोगदेहीननश्यति ॥ सप्तमन्वंतरंपापीसंतप्तस्तत्रतिष्ठति ॥ २४ ॥ शब्दंकरोत्यनाहारोयमदूतेनताडितः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कृमिश्चभवेत्ततः ॥ २५ ॥ ततोभवेद्भूमिहीनोदरिद्रश्चततःशुचिः ॥ ततःस्वयोनिंसंप्राप्यशुभकर्माचरेत्पुनः ॥ १२६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ यमधर्मउवाच ॥ छिनत्तिजीवं खड्गेनदयाहीनःसुदारुणः ॥ नरघातीहंतिनरमर्थलोभेनभारते ॥ १ ॥ असिपत्रेवसेत्सोऽपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ तेषुयोब्राह्मणान्हंतिशतमन्वंतरंवसेत् ॥ २ ॥ छिन्नांगःसंवसेत्सोऽपिखड्गधारेणसंततम् ॥ अनाहारःशब्दमुच्चैर्यमदूतेनताडितः ॥ ३ ॥ मंथानःशतजन्मानिशतजन्मानिसूकरः ॥ कुक्कुटःसप्तजन्मानिसृगालःसप्तजन्मसु ॥ ४ ॥ व्याघ्रश्चसप्तजन्मानिवृकश्चैवत्रिजन्मसु ॥ सप्तजन्मसुमंडूकोयमदूतेनताडितः ॥ ५ ॥

ऽध्यायः ॥३३॥ ॥ अर्धाधिकैकनवतिश्लोकैरथसविस्तरम् ॥ कुंडानामवशिष्टानांकथ्यंतेह्यधिकारिणः ॥ १ ॥ क्रमप्राप्तमसिपत्रकुंडमाह । छिनत्तीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ मंथानोजीवविशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥

क्षुरधारंकुंडमाह ॥ ग्रामाणामिति ॥ ६ ॥ वह्निवक्रोनित्यंप्रज्वलद्वक्रइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ सूचीमुखकुंडमाह । परकर्णेइति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ गोकामुखंकुंडमाह । गृहिणांहीति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नक्रमुखकुंडमाह । सामान्येति ॥ नक्रमुखंनक्राकारंमुखंयस्य ॥ पूर्वोक्तनक्रकुंडंतुनक्रजंतुवटितत्वान्नक्रकुंडम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ गजदंशकुंडमाह ।

सभवेद्वारतेवर्षैमहिषश्चततःशुचिः ॥ ग्रामाणांनगराणांवादहनंयःकरोतिच ॥६॥ क्षुरधारेवसेत्सोऽपिच्छिन्नांगस्त्रियुगंसति ॥ ततःप्रेतोभवेत्सद्योवह्निवक्रो भ्रमन्महीम् ॥ ७ ॥ सप्तजन्मामेध्यभोजीकपोतःसप्तजन्मसु ॥ ततोभवेन्महाशूलीमानवःसप्तजन्मानि ॥ ८ ॥ सप्तजन्मगलत्कुष्ठीततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ प रकर्णेमुखंदत्त्वापरनिंदांकरोतियः ॥ ९ ॥ परदोषमहाश्लावीदेवब्राह्मणनिंदकः ॥ सूचीमुखेवसेत्सोऽपिसूचीविद्धोयुगत्रयम् ॥ १० ॥ ततोभवेद्वृश्चिकश्च सर्पश्चसप्तजन्मसु ॥ वज्रकीटःसप्तजन्मभस्मकीटस्ततःपरम् ॥ ११ ॥ ततोभवेन्मानवश्चमहाव्याधिस्ततःशुचिः ॥ गृहिणांहिगृहंभित्त्वावस्तुस्तेयंक रोतियः ॥ १२ ॥ गाश्चच्छागांश्चमेषांश्चयातिगोकामुखेचसः ॥ ताडितोयमदूतेनवसेत्तत्रयुगत्रयम् ॥ १३ ॥ ततोभवेत्सप्तजन्मगोजातिर्व्याधिसंयुतः ॥ त्रिजन्मनिमेषजातिश्छागजातिस्त्रिजन्मनि ॥ १४ ॥ ततोभवेन्मानवश्चनित्यरोगीदरिद्रकः ॥ भार्याहीनोबंधुहीनःसंतापीचततःशुचिः ॥ १५ ॥ सा मान्यद्रव्यचौरश्चयातिनक्रमुखंचसः ॥ ताडितोयमदूतेनवसेत्तत्राऽब्दकत्रयम् ॥ १६ ॥ ततोभवेत्सप्तजन्मगोपतिर्व्याधिसंयुतः ॥ ततोभवेन्मानवश्चमहा रोगीततःशुचिः ॥ १७ ॥ हंतिगाश्चगजांश्चैवतुरगांश्चनगांस्तथा ॥ सयातिगजदंशंचमहापापीयुगत्रयम् ॥ १८ ॥ ताडितोयमदूतेननागदंतेनसंततम् ॥ सभवेद्गजजातिश्चतुरगश्चत्रिजन्मनि ॥ १९ ॥ गोजातिर्म्लेच्छजातिश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ जलंपिबंतींतृषितांगांवारयतियःपुमान् ॥ २० ॥ नरकंगो मुखाकारंकृमितप्तोदकान्वितम् ॥ तत्रतिष्ठतिसंतप्तोयावन्मन्वंतरावधि ॥ २१ ॥ ततोनरोऽपिगोहीनोमहारोगीदरिद्रकः ॥ सप्तजन्मांत्यजातिश्चततःशुद्धो भवेन्नरः ॥ २२ ॥ गोहत्यांब्रह्महत्यांचकरोतिह्यातिदेशिकीम् ॥ योहिगच्छत्यगम्यांचयःस्त्रीहत्यांकरोतिच ॥ २३ ॥ भिक्षुहत्यांमहापापीभ्रूणहत्यांच भारते ॥ कुंभीपाकेवसेत्सोऽपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २४ ॥ ताडितोयमदूतेनचूर्ण्यमानश्चसंततम् ॥ क्षणंपततिवह्नौचक्षणंपततिकंटके ॥ २५ ॥ क्षणंपते त्तप्ततैलेतप्ततोयेनक्षणंक्षणम् ॥ क्षणंचतप्तलोहेचक्षणंचतप्ततान्नके ॥२६॥ गृध्रोजन्मसहस्राणिशतजन्मानिसूकरः ॥ काकश्चसप्तजन्मानिसर्पश्चसप्तजन्मसु ॥ २७ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ॥ नानाजन्मसुसवृषस्ततःकुष्ठीदरिद्रकः ॥ २८ ॥

हंतीति ॥ नगान्वृक्षान् ॥ १८ ॥ १९ ॥ गोमुखकुंडमाह । जलंपिबंतीमिति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ कुंभीपाककुंडमाह । गोहत्यामिति ॥ आतिदेशिकींशास्त्रवचनोक्ताम् ॥ अग म्यांस्त्रियंवक्ष्यमाणांयोनरोगच्छति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

अधुनागोहत्यांब्रह्महत्यांचयःकरोत्यातिदेशिकीमितिधर्मवाक्यंश्रुत्वाऽतिदेशिकीगोहत्याब्रह्महत्याचकीदृशीभवतिकिंवातस्यालक्षणमितिसावित्रीपृच्छति ॥ सावित्र्युवाच विप्रहत्येति ॥
किंचाऽगम्यायागम्यायाश्चलक्षणंवद तथासंध्याविहीनस्याऽदीक्षितस्यतीर्थप्रतिग्राहिणश्चलक्षणंतथाग्रामयाजिदेवलयोश्चलक्षणंवदेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तदर्चायांकृष्णप्रतिमा
यांतथाअन्येषांदेवानांचप्रकृतौप्रतिमायांसूर्यमणौसूर्यकांते॥३२॥ तथागणेशेतत्प्रतिमायांतथादुर्गायांतत्प्रतिमायांचएतेषुदेवेधषुपरस्परंभेदबुद्धिंयःकरोतितथैतेषांप्रतिमादिषुभेदबुद्धिंयःकरो
तिसइत्यर्थः ॥ इयंवचनबोधितत्वादातिदेशिकीब्रह्महत्यासाक्षाद्ब्रह्महत्यासमफलैवेत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्राऽपिसर्वत्रबोद्धव्यम् ॥ ३३ ॥ स्वगुराविति॥ इष्टेदेवगुरुपितृजननीषुपरस्परंयोभेदबु

॥ सावित्र्युवाच ॥ विप्रहत्याचगोहत्याकिंविधाचाऽऽतिदेशिकी ॥ कावानृणामगम्याचकोवासंध्याविहीनकः ॥२९ ॥ अदीक्षितःपुमान्कोवाकोवातीर्थप्र
तिग्रही ॥ द्विजःकोवाग्रामयाजीकोवाविप्रोऽथदेवलः ॥ ३० ॥ शूद्राणांसूपकारश्चप्रमत्तोवृषलीपतिः ॥ एतेषांलक्षणंसर्वंवदवेदविदांवर ॥ ३१ ॥ धर्म
राजउवाच ॥ श्रीकृष्णेचतदर्चायामन्येषांप्रकृतौसति ॥ शिवेचशिवलिंगेचसूर्येसूर्यमणौतथा॥३२॥गणेशेवाथदुर्गायामेवंसर्वत्रसुंदरि ॥ यःकरोतिभेदबु
द्धिंब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३३ ॥ स्वगुरौस्वेष्टदेवेचजन्मदातरिमातरि ॥ करोतिभेदंबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३४ ॥ वैष्णवेषुचभक्तेषुब्राह्मणेष्वितरे
षुच ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३५ ॥ विप्रपादोदकेचैवशालग्रामोदकेतथा ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३६ ॥ शिवनै
वेद्यकेचैवहरिनैवेद्यकेतथा ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३७॥ सर्वेश्वरेश्वरेकृष्णेसर्वकारणकारणे ॥ सर्वाद्यसर्वदेवानांसेव्येसर्वांतरात्मनि ॥
॥ ३८॥ माययाऽनेकरूपेवाप्येकएवहिनिर्गुणे ॥ करोतीशेनभेदंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३९ ॥ शक्तिभक्तेद्वेषबुद्धिंशक्तिशास्त्रेतथैवच ॥ द्वेषंयःकुरुतेम
त्यौंब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ४० ॥ पितृदेवार्चनंयोवात्यजेद्वेदनिरूपितम् ॥ यःकरोतिनिषिद्धंचब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥४१॥ योनिंदतिहृषीकेशंतन्मंत्रोपास
कंतथा ॥ पवित्राणांपवित्रंचज्ञानानंदंसनातनम्॥४२॥ प्रधानंवैष्णवानांचदेवानांसेव्यमीश्वरम् ॥ येनार्चयंतिनिन्दंतिब्रह्महत्यांलभंतिते॥४३॥येनिंदंतिम
हादेवींकारणब्रह्मरूपिणीम्॥सर्वशक्तिस्वरूपांचप्रकृतिंसर्वमातरम् ॥४४॥ सर्वदेवस्वरूपांचसर्वेषांवंदितांसदा॥ सर्वकारणरूपांचब्रह्महत्यांलभंतिते॥४५॥

द्धिंकरोतीत्यर्थः ॥ तदुक्तम् ॥ गुरौमनुष्यबुद्धिंचमन्त्रेचाक्षरबुद्धिताम् ॥ प्रतिमासुशिलाबुद्धिंकुर्वाणोनरकंव्रजेदिति ॥३४॥ वैष्णवेष्विति ॥ इदंदेवतांतरभक्तानामप्युलक्षणम् ॥३५॥३६॥
शिवनैवेद्यकेइति ॥ यथाशिवनैवेद्यमहिमातथैवविष्णुनैवेद्यमहिमानाऽत्रतरतमभावःकर्तव्योयदिकरोतितर्हिब्रह्महत्यांलभेदेवेत्यर्थः॥ शिवमंत्रदीक्षितानांशिवनैवेद्यभक्षणस्याऽवश्यंविहितत्वात
॥ शिवनैवेद्यभक्षणनिषेधवाक्यानित्वदीक्षितविषयाणीतिह्यप्पय्यदीक्षितग्रंथेषुस्पष्टम् ॥ ३७ ॥ कृष्णेगोपालसुंदरीरूपे ॥ ३८ ॥ निर्गुणेब्रह्मणिकृष्णेनयोभेददृष्टिंबुद्धिंकरोतीत्यर्थः ॥
अथवाईशेनमहादेवेनकृष्णस्यचभेदबुद्धिंयः करोतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ कारणब्रह्मरूपिणींमूलप्रकृतिश्रीभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

वारेरवेःरविवासरइत्यर्थः ॥४६॥ पंचपर्वाणिव्रतदिनानीत्यर्थः ॥४७॥ अंबुवाचीपूर्वोक्तारजस्वलापृथ्वीआर्द्रानक्षत्राद्यपादावच्छेदेनत्रिदिनंपृथ्वीरजस्वलातिष्ठतीतिज्योतिःशास्त्रेउक्तं॥तस्यां भूखननात्तथाजलशौचादिकरणाच्चब्रह्महत्यांलभंतेइत्यर्थः ॥ ४८॥४९॥५०॥५१॥ इत्थमातिदेशिकब्रह्महत्यामुक्त्वाऽऽतिदेशिकगोहत्यामाह ॥ गोप्रहारमिति ॥ गोविप्रयोर्मध्येमार्गांतरे सतीतितात्पर्यम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ स्नात्वाऽधौतांघ्रिर्गेहंदेवगृहंयादिविशेदित्यन्वयः ॥ ५६ ॥ स्निग्धपादेनार्द्रपादेन ॥ ५७ ॥ अवीरापतिपुत्ररहिता ॥ योनिजीव्यःकुट्ट

कृष्णजन्माष्टमींरामनवमींचसुपुण्यदाम् ॥ शिवरात्रिंतथाचैकादशींवारेरवेस्तथा ॥ ४६ ॥ पंचपर्वाणिपुण्यानियेनकुर्वंतिमानवाः ॥ लभंतिब्रह्महत्यांते चांडालाधिकपापिनः ॥ ४७ ॥ अंबुवाच्यांभूखननंजलशौचादिकंचये ॥ कुर्वंतिभारतेवर्षेब्रह्महत्यांलभंतिते ॥ ४८ ॥ गुरुंचमातरंतातंसाध्वींभार्यांसु तंसुताम् ॥ अनिंद्यांयोनपुष्णातिब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ४९ ॥ विवाहोयस्यनभवेन्नपश्यतिसुतंतुयः ॥ हरिभक्तिविहीनोयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ५० ॥ हरेरनैवेद्यभोजीनित्यंविष्णुंनपूजयेत् ॥ पुण्यंपार्थिवलिंगंचब्रह्महाऽसौप्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ गोप्रहारंप्रकुर्वंतंदृष्ट्वायोननिवारयेत् ॥ यातिगोविप्रयोर्मध्ये गोहत्यांतुलभेत्तुसः ॥ ५२ ॥ दंडैर्गास्ताडयेन्मूढोयोविप्रोवृषवाहनः ॥ दिनेदिनेगोवधंचलभतेनाऽत्रसंशयः ॥ ५३ ॥ ददातिगोभ्यउच्छिष्टंभोजयेद्वृषवा हकम् ॥ भुनक्तिवृषवाहान्नंसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ५४ ॥ वृषलीपतिंयाजयेद्योभुंक्तेऽन्नंतस्ययोनरः ॥ गोहत्याशतकंसोऽपिलभतेनाऽत्रसंशयः ॥ ५५ ॥ पादंददातिवह्नौयोगाश्चपादेनताडयेत् ॥ गेहंविशेदधौतांघ्रिःस्नात्वागोवधमाप्नुयात् ॥ ५६ ॥ योभुंक्तेस्निग्धपादेनशेतेस्निग्धांघ्रिरेवच ॥ सूर्योदयेचयो भुंक्तेसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ५७ ॥ अवीरान्नंचयोभुंक्तेयोनिजीव्यस्यचद्विजः ॥ यस्त्रिसंध्याविहीनश्चगोहत्यांलभतेचसः ॥ ५८ ॥ स्वभर्तरिचदेवेवाभेद बुद्धिंकरोतिया ॥ कटूक्त्याताडयेत्कांतंसागोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ५९ ॥ गोमार्गवर्जनंकृत्वाददातिसस्यमेववा ॥ तडागेवातुदुर्गेवासगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६० ॥ प्रायश्चित्तेगोवधस्ययःकरोतिव्यतिक्रमम् ॥ पुत्रलोभादथाज्ञानात्सगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६१ ॥ राजकेदैवकेयत्नाद्गोस्वामीगांनरक्षति ॥ दुःखं ददातियोमूढोगोहत्यांसलभेद्ध्रुवम् ॥ ६२ ॥ प्राणिनोलंघयेद्योहिदेवार्चामनलंजलम् ॥ नैवेद्यंपुष्पमन्नंचसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६३ ॥ शश्वन्नास्तीतियोवादीमि थ्यावादीप्रतारकः ॥ देवद्वेषीगुरुद्वेषीसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६४ ॥ देवताप्रतिमांदृष्ट्वागुरुंवाब्राह्मणंसति ॥ संभ्रमान्ननमेद्योहिसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६५ ॥

नः ॥ त्रिसंध्याविहीनलक्षणमग्रेवक्ष्यति ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोमार्गेति ॥ अस्यार्थःपूर्वमुक्तएवपृथिव्युपाख्याने ॥ वर्जनंनाशम् ॥ सस्यंक्षेत्रंतथातडागेदुर्गेवातडागंदुर्गंवोपसृद्यतस्मिन्स्थान इत्यर्थः ॥ ६० ॥ पुत्रलोभादिति ॥ पुत्रेणकृतायांगोहत्यायांप्रायश्चित्तेप्राप्तेतस्यव्यतिक्रममुल्लंघनंपुत्रलोभाद्यःपिताकरोतिसोऽपिगोहत्यांलभेदित्यर्थः ॥ ६१ ॥ राजकेराजोपद्रवे दैवके दैवोपद्रवे ॥ ६२ ॥ लंघयेदित्यस्यसर्वत्रानुषंगः ॥ ६३ ॥ शश्वन्नास्तीति ॥ अतिथिंप्रतीतिशेषः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ उपसंहरति ॥ गोहत्येति ॥ अधुनागम्यामगम्यांचस्त्रियंवदति ॥ गम्यामिति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ अतिशयेनागम्याआह । अत्यगम्याहीति ॥ ६९ ॥७०॥ कुंभीपाकेउभाव
पिशूद्रब्राह्मणपत्न्यौगच्छतइत्यर्थः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ सुरापीतिरिति ॥ सुरापस्तथाविड्भोजीतथावृषलीपतिस्तथातप्तमुद्राभिर्दग्धोदेहोयस्यसतप्तमुद्राधारीवैष्णवस्तथा
तप्तशूलधारीशैवोहरिवासरभोजीएकादशीव्रतेष्वन्नभुक्एतेकुंभीपाकेव्रजंतीत्यर्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सगर्भांकांचनास्त्रियम् ॥ यद्वासगर्भांसोदरांभगिनीमित्यन्वयः ॥ ७७ ॥ तत्स्वसारंमा

नददात्याशिषंकोपात्प्रणतायचयोद्विजः ॥ विद्यार्थिनेचविद्यांचसगोहत्यांलभेद्ध्रुवम् ॥ ६६ ॥ गोहत्याविप्रहत्याचकथिताचाऽऽतिदेशिकी ॥ गम्यांस्त्रि
यंनृणामेवनिबोधकथयामिते ॥ ६७ ॥ स्वस्त्रीगम्याचसर्वेषामितिवेदानुशासनम् ॥ अगम्याचतदन्यायाचेतिवेदविदोविदुः ॥ ६८ ॥ सामान्यंकथितं
सर्वंविशेषंशृणुसुंदरि ॥ अत्यगम्याहियायाश्चनिबोधकथयामिताः ॥ ६९ ॥ शूद्राणांविप्रपत्नीचविप्राणांशूद्रकामिनी ॥ अत्यगम्याचनिंद्याचलोकेवेदे
पतिव्रते ॥ ७० ॥ शूद्रश्चब्राह्मणींगत्वाब्रह्महत्याशतंलभेत् ॥ तत्समंब्राह्मणीचापिकुंभीपाकंलभेद्ध्रुवम् ॥ ७१ ॥ शूद्राणांविप्रपत्नीचविप्राणांशूद्राकामि
नी ॥ यदिशूद्रांव्रजेद्विप्रोवृषलीपतिरेवसः ॥ ७२ ॥ सभ्रष्टोविप्रजातेश्चचांडालात्सोऽधमःस्मृतः ॥ विष्ठासमश्चतत्पिंडोमूत्रंतस्यचतर्पणम् ॥ ७३ ॥ न
पितॄणांसुराणांचतद्दत्तमुपतिष्ठति ॥ कोटिजन्मार्जितंपुण्यंतस्यार्चातपसाऽर्जितम् ॥ ७४ ॥ द्विजस्यवृषलीलोभान्नश्यत्येवनसंशयः ॥ ब्राह्मणश्चसुरापी
तिर्विड्भोजीवृषलीपतिः ॥ ७५ ॥ तप्तमुद्रादग्धदेहस्तप्तशूलांकितस्तथा ॥ हरिवासरभोजीचकुंभीपाकंव्रजेद्द्विजः ॥ ७६ ॥ गुरुपत्नींराजपत्नींसपत्नीमा
तरंध्रुवम् ॥ सुतांपुत्रवधूंश्वश्रूंसगर्भांभगिनींसतीम् ॥ ७७ ॥ सोदरभ्रातृजायांचमातुलानींपितुःप्रसूम् ॥ मातुःप्रसूंतत्स्वसारंभगिनींभ्रातृकन्यकाम् ॥
॥ ७८ ॥ शिष्यांशिष्यस्यपत्नींचभागिनेयस्यकामिनीम् ॥ भ्रातुःपुत्रप्रियांचैवाऽत्यगम्याआहपद्मजः ॥ ७९ ॥ एताःकामेनकांतायोव्रजेद्वैमान
वाधमः ॥ समातृगामीवेदेषुब्रह्महत्याशतंव्रजेत् ॥ ८० ॥ अकर्मार्होऽप्यसंस्पृश्योलोकेवेदेचनिंदितः ॥ सयातिकुंभीपाकेचमहापापीसुदुष्करे ॥ ८१ ॥
॥ करोत्यशुद्धांसंध्यांवानसंध्यांवाकरोतिच ॥ त्रिसंध्यंवर्जयेद्योवासंध्याहीनश्चसद्विजः ॥ ८२ ॥ वैष्णवंचतथाशैवंशाक्तंसौरंचगाणपम् ॥ योहंका
राद्गृह्णातिमंत्रंसोऽदीक्षितःस्मृतः ॥ ८३ ॥ प्रवाहमवधिंकृत्वायावद्धस्तचतुष्टयम् ॥ तत्रनारायणःस्वामीगंगागर्भांतरेवसेत् ॥ ८४ ॥ तत्रनारा
यणक्षेत्रमृतोयातिहरेःपदम् ॥ वाराणस्यांबदर्यांचगंगासागरसंगमे ॥ ८५ ॥

तृप्रसूस्वसारमित्यर्थः ॥ भगिनीभ्रात्रोःकन्यकामित्यर्थः ॥ ७८ ॥ एताअत्यगम्याःस्त्रियइत्यर्थः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ संध्याहीनमाह । करोत्यशुद्धामिति ॥ अशुद्धांशास्त्रोक्तप्रकार
रहितांतिसृणांसंध्यानांसमाहारःत्रिसंध्यमेवंप्रकारेणसंध्यारहितोयः ॥ ससंध्याहीनइत्यर्थः ॥ ८२ ॥ अथाऽदीक्षितमाह । वैष्णवमिति ॥ ८३ ॥ तीर्थप्रतिग्राहिणमाह । प्रवाहमवधिमिति
॥ ८४ ॥ तत्रनारायणक्षेत्रेकाश्यादिस्थानेषुचयःप्रतिग्राहीसतीर्थप्रतिग्राहीतिसमुदायार्थः ॥ ८५ ॥

हरिहरक्षेत्रेत्र्यंबके ॥ मातृपुरंमातापुरसंज्ञकंश्रीरेणुकास्थानम् ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ कामतइच्छातोनत्वनु[illegible]तः ॥ ८८ ॥ ग्रामयाज्यादीनांलक्षणान्याह । शूद्रसेवीति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ अर्धाधिकैकोनषष्टिश्लोकैरथसविस्तरम् ॥ कुंडानामवशिष्टानांकथ्यंतेह्यधिकारिणः ॥ १ ॥ एतादृशनानाविधदुःखनिवृत्तिरीश्वरसेवांविनानभवतीतिधैर्यार्थमाह । धर्मराजउवाच देवसेवामिति ॥ सुकर्मणातुसुकर्मवर्धतेनतुतस्यकर्मणोनिकृंतनमित्याह । शुद्धकर्मेति ॥ शुद्धबीजंशुद्धकर्मबीजंचेत्यर्थः ॥ कुकर्मणातुनरकश्चकारात्कुकर्मचभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ कालसूत्रकुंडमाह ॥ पुंश्चल्यन्नमिति ॥ २ ॥ तत्रजन्मनिकालसूत्रभोगोत्तरजन्मनीत्यर्थः ॥ ३ ॥ मत्स्योदकुंडगामिनआह ।

पुष्करेरहरिहरक्षेत्रप्रभासेकामरूस्थले ॥ हरिद्वारेचकेदारेतथामातृपुरेऽपिच ॥ ८६ ॥ सरस्वतीनदीतीरेपुण्येवृंदावनेवने ॥ गोदावर्यांचकौशिक्यांत्रिवेण्यांचहिमाचले ॥ ८७ ॥ एषुतीर्थेषुयोदानंप्रतिगृह्णातिकामतः ॥ सचतीर्थप्रतिग्राहीकुंभीपाकेप्रयातिसः ॥ ८८ ॥ शूद्रसेवीशूद्रयाजीग्रामयाजीतिकीर्तितः ॥ तथादेवोपजीवीचदेवलःपरिकीर्तितः ॥८९॥ शूद्रपाकोपजीवीयःसूपकारइतिस्मृतः ॥ संध्यापूजनहीनश्चप्रमत्तःपतितःस्मृतः ॥ ९० ॥ उक्तंसर्वमयाभद्रेलक्षणंवृषलीपतेः ॥ एतेमहापातकिनःकुंभीपाकंप्रयांतिते ॥ ९१ ॥ कुंडान्यन्यानियेयांतिनिबोधकथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ देवसेवांविनासाध्विनभवेत्कर्मकृंतनम् ॥ शुद्धकर्मशुद्धबीजंनरकश्चकुकर्मणा ॥१॥ पुंश्चल्यन्नंचयोभुंक्तेयोऽस्यांगच्छेत्पतिव्रते ॥ सद्विजःकालसूत्रंचमृतोयातिसुदुर्गमम् ॥२॥ शतवर्षंकालसूत्रेस्थिरीभूतोभवेद्ध्रुवम् ॥ तत्रजन्मनिरोगीचततःशुद्धोभवेद्द्विजः ॥ ३ ॥ पतिव्रताचैकपतौद्वितीयेकुलटास्मृता ॥ तृतीयेधर्षिणीज्ञेयाचतुर्थेपुंश्चलीत्यपि ॥ ४ ॥ वेश्याचपंचमेषष्ठेपुंगीचसप्तमेऽष्टमे ॥ ततऊर्ध्वंमहावेश्यासाऽस्पृश्यासर्वजातिषु ॥ ५ ॥ योद्विजःकुलटांगच्छेद्धर्षिणींपुंश्चलीमपि ॥ पुंगींवेश्यांमहावेश्यांमत्स्योदेयातिनिश्चितम् ॥ ६ ॥ शताब्दंकुलटागामीधृष्टागामीचतुर्गुणम् ॥ षड्गुणंपुंश्चलीगामीवेश्यागामीगुणाष्टकम् ॥ ७ ॥ पुंगीगामीदशगुणंवसेत्तत्रनसंशयः ॥ महावेश्याकामुकश्चततोदशगुणंवसेत् ॥८॥ तत्रैवयातनांभुंक्तेयमदूतेनताडितः ॥ तित्तिरिः कुलटागामीधृष्टागामीचवायसः ॥ ९ ॥ कोकिलःपुंश्चलीगामीवेश्यागामीवृकःस्मृतः ॥ पुंगीगामीसूकरश्चसप्तजन्मनिभारते ॥१०॥ महावेश्याप्रगामीचजायतेशाल्मलीतरुः ॥ योभुंक्तेज्ञानहीनश्चग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ११ ॥ अरुंतुदंसयात्येवाऽप्यन्नमानाब्दमेवच ॥ ततोभवेन्मानवश्चाऽप्युदररोगपीडितः ॥ १२ ॥

पतिव्रताचैकपताविति ॥ द्वितीयेपत्यौसातिकुलटा ॥ एवंसर्वत्रज्ञेयम् ॥ ४ ॥ पंचमेषष्ठेचपत्यौवेश्येत्यन्वयः ॥ सप्तमेऽष्टमेचपत्यौपुंगीभवतीत्यन्वयः ॥ साअस्पृश्येतिच्छेदः ॥ ५ ॥ ६॥ चतुर्गुणंचतुःशताब्दंएवंसर्वत्रज्ञेयम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कृमिकंतुककुंडमाह । योभुंक्तेइति ॥ ११ ॥ अरुंतुदस्तुमर्मस्पृक्कीटविशेषः तस्यकुंडम् ॥ अन्नमानाब्दंयावंतोऽन्नस्यावयवास्तावंतिवर्षाणीत्यर्थः ॥ १२ ॥

पांसुभोज्यंकुंडमाह ॥ वाक्प्रदत्तामिति ॥१३ ॥ पांसुवेष्टंकुंडमाह ॥ तद्द्रव्यहारीति ॥ कन्याविक्रेतेत्यर्थः ॥ १४ ॥ शूलप्रोतंकुंडमाह । भक्त्येतिं ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रकंपनंकुंडमाह ॥ वेधनं करोतीति ॥ कुंठितंकुतर्केण ॥ १७ ॥ उल्कामुखंकुंडमाह॥ प्रकोपेति॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अंधकूपकुंडमाह याब्राह्मणीशूद्रभोग्येति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वेधनं करोतीति ॥ ... कुंडमाह ॥ निवसेदिति ॥ ताडनादिपंचकुंडान्याह॥ पुंगीचेति ॥ २६॥२७॥२८॥ कषायकुंडमाह ॥ ब्राह्मणइति ॥२९॥ परदारैस्सहेत्यर्थःकषायं। यांतितयासहेत्यपिपाठः ॥ ३० ॥

तद्द्रव्यहारीयःसा गुल्मयुक्तश्चकाणश्चदंतहीनस्ततःशुचिः ॥ वाक्प्रदत्तांस्वकन्यांचयोऽन्यस्मैप्रददातिच॥१३॥ सवसेत्पांसुकुंडेचतद्भोजीशतवत्सरम् ॥ तद्द्रव्यहारीयःसा

गुल्मयुक्तश्चकाणश्चदंतहीनस्ततःशुचिः ॥ वाक्प्रदत्तांस्वकन्यांचयोऽन्यस्मैप्रददातिच॥१३॥ सवसेत्पांसुकुंडेचतद्भोजीशतवत्सरम् ॥ तद्द्रव्यहारीयःसा
द्विपांसुवेष्टेशताब्दकम् ॥ १४ ॥ निवसेच्छरशय्यायांममदूतेनताडितः ॥ भक्त्यानपूजयेद्विप्रःशिवलिंगंचपार्थिवम् ॥१५॥ सयातिशूलिनःपापाच्छूल
प्रोतंसुदारुणम् ॥ स्थित्वाशताब्दंतत्रैवश्वापदःसप्तजन्मसु ॥१६॥ ततोभवेद्देवलश्चसप्तजन्मततःशुचिः ॥ करोतिकुंठितंविप्रंयद्भियाकंपतेद्विजः ॥ १७ ॥
प्रकंपनेवसेत्सोऽपिविप्रलोमाब्दमेवच ॥ प्रकोपवदनाकोपात्स्वामिनंयाचपश्यति ॥१८॥ कटूक्तिंतंप्रवदतिसोल्मुकंसंप्रयातिहि ॥ उल्कांददातितद्वक्रेस
ततंममकिंकरः ॥ १९ ॥ दंडेनताडयेन्मूर्ध्नितल्लोमाब्दप्रमाणकम् ॥ ततोभवेन्मानवीचविधवासप्तजन्मसु ॥ २० ॥ साभुक्त्वाचैववैधव्यंव्याधियुक्तातत
शुचिः ॥ याब्राह्मणीशूद्रभोग्याचांधकूपेप्रयातिसा ॥२१ ॥ तप्तशौचोदकेध्वांतेतदाहारीदिवानिशम् ॥ निवसेदतिसंतप्ताममदूतेनताडिता ॥२२॥ शौचो
दकेनिमग्नासायावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ काकीजन्मसहस्राणिशतजन्मानिसूकरी ॥ २३ ॥ सृगालीशतजन्मानिशतजन्मानिकुक्कुटी ॥ पारावतीसप्तजन्मवान
रीसप्तजन्मसु ॥ २४ ॥ ततोभवेत्साचांडालीसर्वभोग्याचभारते ॥ ततोभवेच्चरजकीयक्ष्मग्रस्ताचपुंश्चली ॥२५॥ ततःकुष्ठयुतातैलकारीशुद्धाभवेत्ततः॥
निवसेद्वेधनेवेश्यापुंगीचदंडताडने ॥ २६ ॥ जलरंध्रेवसेद्वेश्याकुलटादेहचूर्णके ॥ स्वैरिणीदलनेचैवधृष्टाचशोषणेतथा ॥ २७ ॥ निवसेद्यातनायुक्ता
ममदूतेनताडिता ॥ विण्मूत्रभक्षासततंयावन्मन्वंतरंसति ॥२८॥ ततोभवेद्विट्कृमिश्चलक्षवर्षंततःशुचिः ॥ ब्राह्मणोब्राह्मणींगच्छेत्क्षत्रियांवाऽपिक्षत्रियः
॥२९॥वैश्योवैश्यांचशूद्रांवाशूद्रश्चाऽपिव्रजेद्यदि॥सवर्णपरदारैश्चकषायंयांतितेजनाः ॥३०॥ भुक्त्वाकषायंतप्तोदंनिवसेद्द्वादशाब्दकम्॥ततोविप्रोभवेच्छु
द्धस्ततोवैक्षत्रियादयः॥ ३१॥योषितश्चापिशुद्ध्यंतीत्येवमाहपितामहः॥क्षत्रियोब्राह्मणींगच्छेद्वैश्योवाऽपिपतिव्रते॥३२॥ मातृगामीभवेत्सोऽपिशूर्पेचनरके
वसेत्॥शूर्पाकारैश्चकृमिभिर्ब्राह्मण्यासहभक्षितः ॥३३॥ प्रतप्तमूत्रभोजीचममदूतेनताडितः॥तत्रैवयातनांभुंक्तेयावदिंद्राश्चतुर्दश॥३४॥सप्तजन्मवराहश्च्छा
गलश्चततःशुचिः॥करेधृत्वातुतुलसींप्रतिज्ञांयोनपालयेत्॥३५॥मिथ्यावाशपथंकुर्यात्सचज्वालामुखंव्रजेत्॥गंगातोयंकरेकृत्वाप्रतिज्ञांयोनपालयेत्॥३६॥

॥ ३१ ॥ शूर्पंकुंडमाह । क्षत्रियोब्राह्मणीमिति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ज्वालामुखंकुंडमाह । करेधृत्वेति ॥ तुलसींकरेधृत्वाकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेदित्यर्थः ॥ ३५ ॥ तथैवगंगा तोयंशिरसिकृतम् ॥ ३६ ॥

शिलांशालग्रामशिलांदेवप्रतिमांवाकरेकृत्वाकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेदित्यर्थः ॥ तथास्वदक्षिणहस्तंतस्यहस्तोपरिदत्त्वाकृतांप्रतिज्ञामित्यर्थः ॥ ३७ ॥ स्थित्वेति ॥ देवगृहेस्थित्वाकृतांप्रति ज्ञांयोनपालयेदितिशेषः ॥ तथाब्राह्मणंगांचाऽऽस्पृश्यस्पर्शंकृत्वाकृतांप्रतिज्ञामित्यर्थः ॥ ३८ ॥ नपालयेदिति ॥ पूर्वोक्तंशपथमकृत्वाऽपिकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेत्सोऽपीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ एतेशपथकारिणोज्वालामुखेवसंति ॥ ज्वालामुखभोगोत्तरंकःशपथकारीकिंजन्मप्राप्नोतीतितदुच्यते ॥ चांडालइति ॥ तुलसींस्पृष्ट्वायेनकृताप्रतिज्ञानपालितासज्वालामुखभोगो त्तरंसप्तजन्मसुचांडालोभवतीत्येवंसर्वत्रज्ञेयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ब्रह्मकृमिर्ब्राह्मणगृहस्थःकृमिः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ गंडकइति ॥ गंडकःपुंसिखङ्गेस्यात्संध्याविद्याप्रभेदयोः ॥ अव

शिलांवादेवप्रतिमांसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ दत्त्वादक्षिणहस्तंचप्रतिज्ञांयोनपालयेत् ॥ ३७ ॥ स्थित्वादेवगृहेवाऽपिसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ आस्पृश्य ब्राह्मणंगांचज्वालवह्निंव्रजेद्द्विजः ॥ ३८ ॥ नपालयेत्प्रतिज्ञांचसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चयश्चविश्वासघातकः ॥ ३९ ॥ मिथ्यासाक्ष्य प्रदश्चैवसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ एतेतत्रवसंत्येवयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४० ॥ तथांगारप्रदग्धाश्चयमदूतेनताडिताः ॥ चांडालस्तुलसींस्पृष्ट्वासप्तजन्मततः शुचिः ॥ ४१ ॥ म्लेच्छोगंगाजलस्पर्शीपंचजन्मततःशुचिः ॥ शिलास्पर्शीविट्कृमिश्चसप्तजन्मसुसुंदरि ॥ ४२ ॥ अर्चास्पर्शीब्रह्मकृमिःसप्तजन्मततः शुचिः ॥ दक्षहस्तप्रदाताचसर्पश्चसप्तजन्मसु ॥ ४३ ॥ ततोभवेद्ब्रह्महीनोमानवश्चततःशुचिः ॥ मिथ्यावादीदेवगृहेदेवलःसप्तजन्मसु ॥ ४४ ॥ विप्रादि स्पर्शकारीचव्याघ्रजातिर्भवेद्ध्रुवम् ॥ ततोभवेच्चमूकःसवधिरश्चत्रिजन्मनि ॥ ४५ ॥ भार्याहीनोवंधुहीनोवंशहीनस्ततःशुचिः ॥ मित्रद्रोहीचनकु लःकृतघ्नश्चाऽपिगंडकः ॥ ४६ ॥ विश्वासघातीव्याघ्रश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ मिथ्यासाक्षीचवक्तव्येमंडूकःसप्तजन्मसु ॥ ४७ ॥ पूर्वान्सप्ताऽपरान्सप्तपुरुषा न्हंतिचाऽऽत्मनः ॥ नित्यक्रियाविहीनश्चजडत्वेनयुतोद्विजः ॥ ४८ ॥ यस्याऽनास्थावेदवाक्येमंदंहसतिसंततम् ॥ व्रतोपवासहीनश्चसद्वाक्यपरनिंदकः ॥ ४९ ॥ धूम्रांधेचवसेत्सोऽपिशताब्दंधूम्रभक्षकः ॥ जलजंतुर्भवेत्सोऽपिशतजन्मक्रमेणच ॥ ५० ॥ ततोनानाप्रकारश्चमत्स्यजातिस्ततःशुचिः ॥ यःकरो त्युपहासंचदेवब्राह्मणयोर्धने ॥ ५१ ॥ पातयित्वासपुरुषान्दशपूर्वान्दशाऽपरान् ॥ सोऽयंयातिचधूम्रांधंधूमध्वांतसमन्वितम् ॥ ५२ ॥ धूम्रक्लिष्टोधूम्र भोजीवसेत्तत्रचतुर्युगम् ॥ ततोमूषकजातिश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ५३ ॥ ततोनानाविधाःपक्षिजातयःकृमिजातिभिः ॥ ततोनानाविधावृक्षाःपशवश्चततोनरः ॥ ५४ ॥ विप्रोदैवज्ञजीवीचवैद्यजीवीचिकित्सकः ॥ लाक्षालोहादिव्यापारीरसादिविक्रयीचयः ॥ ५५ ॥ सयातिनागवेष्टंचनागैर्वेष्टितमेवच ॥ वसेत्सलो मम ानाब्दंतत्रैवनागपाशितः ॥ ५६ ॥

च्छेदेंतरायेचेतिमेदिनीकोशाल्लक्षणयांतरायकर्ताविघ्नकर्ताभवतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ मंडूकःसप्तजन्मसु ॥ भल्लूकइत्यपिपाठः ॥ ४७ ॥ एतेषांसवर्षोंचतुर्दशपुरुषाअप्यधःपतंतीत्याह ॥ पूर्वान्स प्तेति ॥ धूम्रांधकुंडमाह । नित्यक्रियेति ॥ ४८ ॥ मंदंहसतिकपटेन ॥ ४९ ॥ ५० ॥ उपहास्यंइदमतिनिंद्यंभवतीत्याभिप्रायेण ॥ धनमित्युपलक्षणंतद्वस्तुमात्रस्य ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ च तुर्गुणामिति ॥ शताब्दंधूम्रभक्षकइतिपूर्वमुक्तंतदपेक्षयाऽर्थाच्चतुर्गुणंग्राह्यम् ॥ चतुर्युगमितित्यपिपाठः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ नागवेष्टनंकुंडमाह ॥ विप्रोदैवज्ञइति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ अथाधिकेस्त्रयस्त्रिंशत्पद्यैर्यमपुरीभयम् ॥ देवभक्त्यानश्यतीतिविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ नरककुंडवर्णनंतदधिकारिणस्तद्यातनाश्चश्रुत्वाकोहिनरोभूत्वातेषुपातकेष्वेकमपिपातकंनकुर्यात्ततश्चकथंगतिर्भविष्यतीतिभीतासावित्रीपृच्छति ॥ धर्मराजेति ॥ यत्सारंसंसारोद्धारकारकमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ सर्वप्रदंसर्वंब्रह्मतत्प्रदम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ किंचप्रश्नांतरमाह । किमाकाराणीति ॥ ५ ॥ प्रश्नांतरमाह । स्वदेहेइति ॥ देहेभस्मानिजातेकेनदेहेन

ततोनानाविधाःपक्षिजातयश्चततोनरः ॥ ततोभवेत्सगणकोवैद्यश्चसप्तजन्मसु ॥ ५७ ॥ गोपश्चकर्मकारश्चरंगकारस्ततःशुचिः ॥ प्रसिद्धानिचकुंडानिकथितानिपतिव्रते ॥ ५८ ॥ अन्यानिचाऽप्रसिद्धानिक्षुद्राणिसंतितत्रवै ॥ संतिपातकिनस्तेषुस्वकर्मफलभोगिनः ॥ ५९ ॥ भ्रमंतिनानायोनिंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ सावित्र्युवाच ॥ धर्मराजमहाभागवेदवेदांगपारग ॥ नानापुराणेतिहासेयत्सारंतत्प्रदर्शय ॥ १ ॥ सर्वेषुसारभूतंयत्सर्वेष्टंसर्वसंमतम् ॥ कर्मच्छेदबीजरूपंप्रशस्तंसुखदंनृणाम् ॥ २ ॥ सर्वप्रदंचसर्वेषांसर्वमंगलकारणम् ॥ यद्दुःखंनपश्यंतियेनवैसर्वमानवाः ॥ ३ ॥ कुंडानितेनपश्यंतितेषुनैवपतंतिच ॥ नभवेद्येनजन्मादितत्कर्मवदसांप्रतम् ॥ ४ ॥ किमाकाराणिकुंडानितानिवानिर्मितानिच ॥ केचकेनैवरूपेणतत्रतिष्ठंतिपापिनः ॥ ५ ॥ स्वदेहेभस्मसाद्भूतेयातिलोकांतरंनरः ॥ केनदेहेनवाभोगंकरोतिचशुभाशुभम् ॥ ६ ॥ सुचिरंक्लेशभोगेनकथंदेहोननश्यति ॥ देहोवाकिंविधोब्रह्मंस्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥ नारायणउवाच ॥ सावित्रीवचनंश्रुत्वाधर्मराजोहरिंस्मरन् ॥ कथांकथितुमारेभेकर्मबंधनिकृंतनीम् ॥ ८ ॥ धर्मराजउवाच ॥ वत्सेचतुर्षुवेदेषुधर्मेषुसंहितासुच ॥ पुराणेष्वितिहासेषुपांचरात्रादिकेषुच ॥ ९ ॥ अन्येषुधर्मशास्त्रेषुवेदांगेषुचसुव्रते ॥ सर्वेष्टंसारभूतंचपंचदेवानुसेवनम् ॥ १० ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकसंतापनाशनम् ॥ सर्वमंगलरूपंचपरमानंदकारणम् ॥ ११ ॥ कारणंसर्वसिद्धीनांनरकार्णवतारणम् ॥ भक्तिवृक्षांकुरकरंकर्मवृक्षनिकृंतनम् ॥ १२ ॥ विमोक्षसोपानमिदमविनाशपदंस्मृतम् ॥ सालोक्यसार्ष्टिसारूप्यसामीप्यादिप्रदंशुभम् ॥ १३ ॥ कुंडानियमदूतैश्चरक्षितानिसदाशुभे ॥ नहिपश्यंतिस्वप्नेचपंचदेवार्चकानराः ॥ १४ ॥ देवीभक्तिविहीनायेतेपश्यंतिमामाऽऽलयम् ॥ यांतियेहरितीर्थंवाश्रयंतिहरिवासरम् ॥ १५ ॥ प्रणमंतिहरिंनित्यंहर्यर्चांकलयंतिच ॥ नयांतितेऽपिघोरांचममसंयमिनींपुरीम् ॥ १६ ॥ त्रिसंधिपूताविप्राश्चशुद्धाचारसमन्विताः ॥ निवृत्तिंनैवलप्स्यंतिदेवीसेवांविनानराः ॥ १७ ॥

परलोकेशुभाशुभंभोगंकरोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ किंचप्रश्नांतरमाह । सुचिरमिति ॥ क्षणमात्रंवह्नौपतितंवस्तुदग्धंभवति । अनेकवर्षवन्ह्यादिकुंडेषुपतितोदेहःकथंननष्टोभवतीत्यर्थः ॥ तस्माद्विलक्षणोदेहःस्यात्सचकीदृशइतिवदेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पंचदेवाःशिवशक्तिविष्णुगणेशसूर्याः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

स्वधर्मनिरतोति ॥ स्वधर्मेनिरतोबाह्यआचारोयेषां तथास्वधर्मेनिरतमंतःकरणंयेषांतेस्वधर्मनिरताः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ नाम्नामज्ञानाचित्रगुप्तेनलिखितानाम् ॥ २१ ॥ लोकंगच्छ तीति ॥ मणिद्वीपसंज्ञकंदेवीलोकंगच्छंतीत्यर्थः ॥ २२ ॥२३॥ यथाचप्रज्वलद्वह्नाविति ॥ पूर्वान्वयि । मोहोऽपिसंमोहंप्राप्नोति । तान्प्रतिमोहोनगच्छतीत्यर्थः ॥२४॥ ततस्तस्मात्पुरुषा ल्लोभक्रोधौगच्छतइत्यर्थः ॥ २५ ॥ येयेनयांतीति ॥ पंचदेवोपासकाइत्यर्थः ॥ २६ ॥ अधुनाद्वितीयप्रश्नोत्तरंविस्तरेणाग्रेवक्तव्यमस्तीतिताद्विहायाऽन्यप्रश्नानामुत्तराण्याह । शृण्विति ॥ पंचभूतात्मकेदेहेदग्धेऽप्यंगुष्ठपरिमितोलिंगदेहोमोक्षपर्यंतंकथमपिवन्ह्यादिकुंडेषुपतितोऽपिननश्यतीतितेनदेहेनभोगःसंभवतीतिसमुदायार्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

स्वधर्मनिरताचाराःस्वधर्मनिरतास्तथा ॥ गच्छंतोमृत्युलोकंचदुर्दशाममर्किंकराः ॥ १८ ॥ भीताःशिवोपासकेभ्योवैनतेयादिवोरगाः ॥ स्वदूतंपाशह स्तंचगच्छंतंवारयाम्यहम् ॥ १९ ॥ यास्यंतितेचसर्वत्रहरिदासाश्रयंविना ॥ कृष्णमंत्रोपासकाच्चवैनतेयादिवोरगाः ॥ २० ॥ देवीमंत्रोपासकानांना म्नांचैवनिकृंतनम् ॥ करोतिनखलेखन्याचित्रगुप्तश्चभीतवत् ॥ २१ ॥ मधुपर्कादिकंतेषांकुरुतेचपुनःपुनः ॥ विलंघ्यब्रह्मलोकंचलोकंगच्छंतितेसति ॥ २२ ॥ दुरितानिचनश्यंतियेषांसंस्पर्शमात्रतः ॥ तेमहाभाग्यवंतोहिसहस्रकुलपावनाः ॥ २३ ॥ यथाचप्रज्वलद्वह्नौशुष्काणिचतृणानिच ॥ प्राप्नो तिमोहःसंमोहंतांश्चदृष्ट्वाचभीतवत् ॥२४॥ कामश्चकामिनंयातिलोभक्रोधौततःसति॥मृत्युःप्रलीयतेरोगोजराशोकोभयंतथा ॥२५॥ कालःशुभाशुभंकर्म हर्षोभोगस्तथैवच ॥ येयेनयांतितांपीडांकथितास्तेमयासति ॥ २६ ॥ शृणुदेहविवरणंकथयामियथागमम् ॥ पृथिवीवायुराकाशस्तेजस्तोयमितिस्फु टम् ॥ २७ ॥ देहिनांदेहबीजंचस्रष्टृसृष्टिविधौपरम् ॥ पृथिव्यादिपंचभूतैर्योदेहोनिर्मितोभवेत् ॥ २८ ॥ सकृत्रिमोनश्वरश्चभस्मसाच्चभवेदिह ॥ बद्धां गुष्ठप्रमाणश्चयोजीवःपुरुषःकृतः ॥ २९ ॥ बिभर्तिसूक्ष्मंदेहंतंतद्रूपंभोगहेतवे ॥ सदेहोनभवेद्भस्मज्वलदग्नौममालये ॥ ३० ॥ जलेननष्टोदेहीवाप्रहारे सुचिरंकृते ॥ नशस्त्रेणनवाऽस्त्रेणसुतीक्ष्णकंटकेतथा ॥ ३१ ॥ तप्तद्रवेतप्तलोहेतप्तपाषाणएवच ॥ प्रतप्तप्रतिमाश्लेषेयत्पूर्वपतनेऽपिच ॥ ३२ ॥ नदग्धो नचभग्नःसभुंक्तेसंतापमेवच ॥ कथितोदेहवृत्तांतःकारणंचयथागमम् ॥ ३३ ॥ कुंडानांलक्षणंसर्वंबोधायकथयामिते ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु राणेनवमस्कंधेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ पूर्णेंदुमंडलाकारंसर्वंकुंडंचवर्तुलम् ॥ निम्नंपाषाणभेदैश्चपाचितंबहुभिः सति ॥ १ ॥ ननश्वरंचाऽऽप्रलयंनिर्मितंचेश्वरेच्छया ॥ क्लेशदंपातकानांचनानारूपंतदालयम् ॥ २ ॥ ज्वलदंगाररूपंचशतहस्तशिखान्वितम् ॥ परितःक्रोशमानंचवह्निकुंडंप्रकीर्तितम् ॥ ३ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ एकोनविंशत्यधिकैःशतश्लोकैःसविस्तरम् ॥ कुंडानांलक्षणंसम्यग्यथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ अथकुंडाकारविषयकस्यसाविव्याकृतप्रश्नस्योत्तरमाह । पूर्णेंदुमंडलेति ॥ अतिनिम्नमित्यपिपाठः ॥ पाषाणभेदैर्विलक्षणपाषाणरूपांगारैःपाचितंज्वलितमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ऊर्ध्वं शतहस्तपरिमिताःशिखाज्वालास्ताभिः समन्वितम् ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ तप्तकुंडाकारमाह । प्रतप्तोदकेति ॥ काकुशब्दंतत्रास्थितानांप्राणिनांशब्दस्याऽनुकरणंकाकुइति ॥ ५ ॥ तद्दूतैरित्यत्रतदितिपूर्वान्वयि ॥ तप्तक्षारोदकमाह । तप्तक्षारेति ॥ पुन
काकैश्चसंकुलम् । नक्रैश्च संकुलमित्यपिपाठः ॥ ६ ॥ भयानककुंडमाह । संकुलंपापिभिरिति ॥ ७ ॥ विट्कुंडमाह । विड्भिरिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ मूत्रकुंडमाह ॥ तप्तमूत्रेति ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ श्लेष्मकुंडमाह । श्लेष्मपूर्णमिति ॥ १२ ॥ वेष्टितैःश्लेष्मणेतिशेषः ॥ गरकुंडमाह ॥ क्रोशार्धमिति ॥ १३ ॥ १४ ॥ दूषिकाकुंडमाह । नेत्रयोरिति ॥ १५ ॥ वसाकुंड

महाशब्दंप्रकुर्वद्भिःपापिभिःपरिपूरितम् ॥ रक्षितंममदूतैश्चताडितैश्चाऽपिसंततम् ॥ ४ ॥ प्रततोदकपूर्णंचहिंस्रजंतुसमन्वितम् ॥ महाघोरंकाकुशब्दंप्र
हारेणहठेनच ॥ ५ ॥ क्रोशार्धमानंतद्दूतैस्ताडितैर्ममपार्षदैः ॥ तप्तक्षारोदकैःपूर्णंपुनःकाकैश्चसंकुलम् ॥ ६ ॥ संकुलंपापिभिश्चैवक्रोशमानंभयानकम् ॥
त्राहीतिशब्दंकुर्वद्भिर्ममदूतैश्चताडितैः ॥ ७ ॥ प्रचलद्भिरनाहारैःशुष्ककंठोष्ठतालुकैः ॥ विड्भिरेवकृतंपूर्णंक्रोशमानंचकुत्सितम् ॥ ८ ॥ अतिदुर्गंधिसंस
क्तंव्याप्तंपापिभिरन्वहम् ॥ ताडितैर्ममदूतैश्चतदाहारैःसुदारुणैः ॥ ९ ॥ रक्षेतिशब्दंकुर्वद्भिस्तत्कीटैरेवभक्षितैः ॥ तप्तमूत्रद्रवैःपूर्णंमूत्रकीटैश्चसंकुलम् ॥ १० ॥
युक्तंमहापातकिभिस्तत्कीटैर्भक्षितैःसदा ॥ गव्यूतिमानंध्वांताक्तंशब्दकृद्भिश्चसंततम् ॥ ११ ॥ मद्दूतैस्ताडितैर्घोरैःशुष्ककंठोष्ठतालुकैः ॥ श्लेष्मपूर्णंप्रश
मितंतत्कीटैःपूरितंतदा ॥ १२ ॥ तद्भोजिभिःपापिभिश्चवेष्टितंवेष्टितैःसदा ॥ क्रोशार्धंगरकुंडंचगरभोजिभिरन्वितम् ॥ १३ ॥ गरकीटैर्भक्षितैश्चपापिभिः
पूर्णमेवच ॥ ताडितैर्ममदूतैश्चशब्दकृद्भिश्चकंपितैः ॥ १४ ॥ सर्पाकारैर्वज्रदंष्ट्रैःशुष्ककंठैःसुदारुणैः ॥ नेत्रयोर्मलपूर्णंचक्रोशार्धंकीटसंयुतम् ॥ १५ ॥ पा
पिभिःसंकुलंशश्वद्भ्रमद्भिःकीटभक्षितैः ॥ वसारसेनसंपूर्णंक्रोशतुर्यंसुदुःसहम् ॥ १६ ॥ तद्भोजिभिःपातकिभिर्ममदूतैश्चताडितैः ॥ शुक्रकुंडंक्रोशमितंशुक्र
कीटैश्चसंयुतम् ॥ १७ ॥ पापिभिःसंकुलंशश्वद्द्रवद्भिःकीटभक्षितैः ॥ दुर्गंधिरक्तपूर्णंचवापीमानंगभीरकम् ॥ १८ ॥ तद्भोजिभिःपापिभिश्चसंकुलंकीट
भक्षितम् ॥ पूर्णंनेत्राश्रुभिस्तत्तंबहुपापिभिरन्वितम् ॥ १९ ॥ वापीतुर्यप्रमाणंचरुदद्भिःकीटभक्षितैः ॥ नृणांगात्रमलैर्युक्तंतद्भक्षैःपापिभिर्युतम् ॥ २० ॥
ताडितैर्ममदूतैश्चव्यग्रैश्चकीटभक्षितैः ॥ कर्णविट्परिपूर्णंचतद्भक्षैःपापिभिर्वृतम् ॥ २१ ॥ वापीतुर्यप्रमाणंचब्रुवद्भिःकीटभक्षितैः ॥ मज्जापूर्णंनराणांचम
हादुर्गंधिसंयुतम् ॥ २२ ॥ महापातकिभिर्युक्तंवापीतुर्यप्रमाणकम् ॥ परिपूर्णंस्निग्धमांसैर्ममदूतैश्चताडितैः ॥ २३ ॥

माह । वसारसेनेति ॥ क्रोशतुर्यंक्रोशचतुर्थांशमानामित्यर्थः ॥ १६ ॥ शुक्रकुंडमाह । शुक्रेति । द्रवद्भिर्धावद्भिः ॥ रक्तकुंडमाह । दुर्गंधीति ॥ वापीमानंप्रमाणम् । पूर्वमुक्तंतन्मानम् ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ कीटभक्षितैःपापिभिःसंकुलमित्यन्वयः ॥ अश्रुकुंडमाह । पूर्णनेत्राश्रुभिरिति ॥ १९ ॥ वापीतुर्येति ॥ पूर्वोक्तवापीमानचतुर्थांशमानामित्यर्थः ॥ गात्रमलकुंडमाह ॥ नृणा
मिति ॥ २० ॥ कर्णविट्कुंडमाह । कर्णविडिति ॥ २१ ॥ ब्रुवद्भिर्हाहेतिशब्दंकुर्वाणैः ॥ मज्जाकुंडमाह । मज्जापूर्णमिति ॥ २२ ॥ मांसकुंडमाह । परिपूर्णमिति ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ नखादिकुंडचतुष्टयमाह । वापीतुर्येति ॥ चतुष्टयंनखकुंडलोमकुंडास्थिकुंडाद्यात्मकमित्यर्थः ॥ २५ ॥ प्रतप्तताम्रकुंडमाह ॥ प्रतप्तेति ॥ २६ ॥ २७ ॥ गव्यूतिःस्त्रीक्रोशयुगम् ॥ लोहकुंडमाह । प्रतप्तेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ चर्मकुंडमाह । चर्मकुंडमिति ॥ तप्तसुराकुंडमाह । तप्तसुरेति ॥ ३१ ॥ कंटककुंडमाह । अतःशाल्मलीति ॥ ३२ ॥ धनुर्मानैर्हस्तचतुष्टयपरिमितैःकंटकैरित्यर्थः ॥ ३३ ॥ वृक्षाग्राच्छाल्मलीवृक्षाग्रान्निपतद्भिःकंटकैरित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तत्रदृष्टांतोयथेति ॥ विषोदकुंडमाह । विषोदैरिति ॥ ३६ ॥

पापिभिःसंकुलंचैववापीमानंभयानकैः ॥ कन्याविक्रयिभिश्चैवतद्भक्ष्यैःकीटभक्षितैः ॥२४॥ पाहीतिशब्दंकुर्वद्भिस्त्रासितैश्चभयानकैः ॥ वापीतुर्यप्रमाणंच नखादिकचतुष्टयम् ॥२५॥ पापिभिःसंयुतंशश्वन्ममदूतैश्चताडितैः ॥ प्रतप्तताम्रकुंडंचताम्रोपर्युल्मुकान्वितम् ॥२६॥ ताम्राणांप्रतिमालक्षैःप्रतप्तैर्व्याप्तं सदा॥प्रत्येकंप्रतिमाश्लिष्टैरुदद्भिःपापिभिर्युतम् ॥२७॥ गव्यूतिमानंविस्तीर्णंममदूतैश्चताडितैः॥प्रतप्तलोहधारंचज्वलदंगारसंयुतम् ॥२८॥ लोहानांप्रतिमाश्लिष्टैरुदद्भिःपापिभिर्युतम्॥प्रत्येकंप्रतिमाश्लिष्टैःशश्वत्प्रज्वलितैर्भिया॥२९॥ रक्षरक्षेतिशब्दंचकुर्वद्भिर्दूतताडितैः ॥ महापातकिभिर्युक्तंद्विगव्यूतिप्रमाणकम् ॥३०॥ भयानकंध्वांतयुक्तंलोहकुंडंप्रकीर्तितम् ॥ चर्मकुंडंतप्तसुराकुंडंवाप्यर्धमेवच॥३१॥तद्भोजिपापिभिर्व्याप्तंममदूतैश्चताडितैः ॥ अतःशाल्मलीकुंडंचवृक्षकंटकशोभितम् ॥३२॥ लक्षपौरुषमानंचक्रोशमानंचदुःखदम् ॥ धनुर्मानैःकंटकैश्चसुतीक्ष्णैःपरिवेष्टितम्॥३३॥ प्रत्येकंविद्धगात्रैश्चमहापातकिभिर्युतम् ॥ वृक्षाग्रान्निपतद्भिश्चममदूतैश्चपातितैः॥३४॥जलंदेहीतिशब्दंचकुर्वद्भिःशुष्कतालुकैः ॥ महाभियाऽतिव्यग्रैश्चदंडैःसंभग्नमस्तकैः ॥ ३५॥ प्रचलद्भिर्यथातप्ततैलजीविभिरेवच ॥ विषोदैस्तक्षकाणांचपूर्वंचक्रोशमानकम् ॥ ३६ ॥ तद्भक्षैःपापिभिर्युक्तंममदूतैश्चताडितैः॥प्रतप्ततैलपूर्णंचकीटादिपरिवर्जितम् ॥३७॥ महापातकिभिर्युक्तंदग्धांगारैश्चवेष्टितम् ॥ काकुशब्दंप्रकुर्वद्भिश्चलद्भिर्दूतपीडितैः ॥३८॥ध्वांतयुक्तंक्रोशमानंक्लेशदंचभयानकम् ॥शूलाकारैःसुतीक्ष्णाग्रैर्लोहशस्त्रैश्चवेष्टितम् ॥३९॥शस्त्रतल्पस्वरूपंचक्रोशतुर्यप्रमाणकम् ॥ वेष्टितंतत्पातकिभिःकुंतविद्धैश्चवेष्टितैः ॥४०॥ ताडितैर्ममदूतैश्चशुष्ककंठोष्ठतालुकैः॥कीटैश्चशंकुप्रमितैःसर्पमानैर्भयंकरैः॥४१॥तीक्ष्णदंतैश्चविकृतैर्व्याप्तंध्वांतयुतंसति॥महापातकिभिर्युक्तंममदूतैश्चताडितैः ॥४२॥ द्विगव्यूतिप्रमाणंचपूयकुंडंप्रचक्षते ॥ तद्भक्ष्यैःप्राणिभिर्युक्तंममदूतैश्चताडितैः ॥४३॥ तालवृक्षप्रमाणैश्चसर्पकोटिभिरावृतम्॥ सर्पवेष्टितगात्रैश्चपापिभिःसर्पभक्षितैः ॥ ४४ ॥ संकुलंशब्दकृद्भिश्चममदूतैश्चताडितैः ॥ कुंडत्रयंमशादीनांपूर्णंचमशकादिभिः ॥ ४५ ॥ सर्वंक्रोशार्धमानंचमहापातकिभिर्युतम् ॥ हस्तपादादिबद्धैश्चक्षतजौघेनलोहितैः ॥ ४६ ॥ हाहेतिशब्दंकुर्वद्भिस्ताडितैर्ममपार्षदैः ॥ वज्रवृश्चिकयोःकुंडंताभ्यांचपरिपूरितम् ॥ ४७ ॥

प्रतप्ततैलकुंडमाह । प्रतप्तेति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कुंतकुंडमाह । शूलाकारैरिति ॥ ३९ ॥ तल्पमास्तरणम् ॥ कुंतंशस्त्रविशेषः ॥ ४० ॥ कृमिकुंडमाह । कीटैरिति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पूयकुंडमाह । द्विगव्यूतीति ॥ ४३ ॥ सर्पकुंडमाह । तालेति ॥४४॥ मशककुंडदंशकुंडगरलकुंडान्याह । कुंडत्रयमिति ॥४५॥४६॥वज्रदंष्ट्रकुंडवृश्चिककुंडद्वयमाह ॥ वज्रेति ॥४७॥

दंशितैर्दष्टैरित्यर्थः ॥ शरकुंडशूलकुंडखड्गकुंडान्याह । कुंडत्रयमिति ॥ ४८ ॥ वाप्यर्धमानंकुंडत्रयम् । गोलकुंडमाह । तप्ततोयोदकैरिति ॥ ४९ ॥५० ॥ ५१ ॥ नक्रकुंडमाह । दारुणैरिति ॥ ५२ ॥ काककुंडमाह ॥ विण्मूत्रेति ॥ ५३ ॥ मंथानकुंडमाह । मंथानेति ॥ बीजकुंडमाह । बीजेति ॥ मंथानबीजौकीटविशेषौ ॥ ५४॥ वज्रकुंडमाह । धनुःशतमिति । जीवयुक्तंवज्राकारदंष्ट्रान्वितजीवयुक्तामित्यर्थः ॥५५॥ तप्तपाषाणकुंडमाह । वापीद्विगुणेति ॥५६॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडमाह ॥ क्षुरधारोपमैरिति ॥ परंतीक्ष्णपाषाणकुंडमित्यर्थः ॥५७॥ यमदूलालाकुंडमाह । लालाकुंडंचलोहितैरिति ॥ लोहितयुक्तैःप्राणिभिरन्वितामित्यर्थः ॥ मसीकुंडमाह । तप्तांजनेति ॥ तप्तोयोंजनाचलस्तदाकारैःपाषाणैरन्वितमित्यर्थः ॥ ५८ ॥

वाप्यर्धंपापिभिर्युक्तंवज्रवृश्चिकदंशितैः ॥ कुंडत्रयंशरादीनांतैरेवपरिपूरितम् ॥ ४८॥ तैर्विद्धैःपापिभिर्युक्तंवाप्यर्धंरक्तलोहितैः ॥ तप्ततोयोदकैःपूर्णंसध्वांतंगोलकुंडकम् ॥ ४९ ॥ कीटैःसंकुलमानैश्चभक्षितैःपापिभिर्युतम् ॥ वाप्यर्धमानंभीतैश्चपापिभिःकीटभक्षितैः ॥ ५० ॥ रुदद्भिःक्रोशमानैश्चसमदूतैश्चताडितैः ॥ अतिदुर्गंधिसंयुक्तंदुःखदंपापिनांसदा ॥ ५१ ॥ दारुणैर्विकृताकारैर्भक्षितंपापिभिर्युतम् ॥ वाप्यर्धंपरिपूर्णंचजलस्थैर्नक्रकोटिभिः ॥५२॥ विण्मूत्रश्लेष्मभक्षैश्चसंयुतंशतकोटिभिः ॥ काकैश्चविकृताकारैर्भक्षितैःपापिभिर्युतम् ॥ ५३ ॥ मंथानकुंडंबीजकुंडंताभ्यांपूर्णंधनुःशतम् ॥ भक्षितैःपापिभिर्युक्तंशब्दकृद्भिश्चसंततम् ॥ ५४ ॥ धनुःशतंजीवयुक्तंपापिभिःसंकुलंसदा ॥ शब्दकृद्भिर्वज्रदंष्ट्रैःसांद्रध्वांतमयंपरम् ॥ ५५ ॥ वापीद्विगुणमानंचतप्तप्रस्तरानिर्मितम् ॥ ज्वलदंगारसदृशंचलद्भिःपापिभिर्युतम् ॥ ५६ ॥ क्षुरधारोपमैस्तीक्ष्णैःपाषाणैर्निर्मितंपरम् ॥ महापातकिभिर्युक्तंलालाकुंडंचलोहितैः ॥ ५७ ॥ क्रोशमात्रंचगंभीरंयमदूतैश्चताडितैः ॥ तप्तांजनाचलाकारैःपरिपूर्णंधनुःशतम् ॥ ५८ ॥ चलद्भिःपापिभिर्युक्तंयमदूतैश्चताडितैः ॥ पूर्णंचूर्णद्रवैःक्रोशमानंपापिभिरन्वितम् ॥ ५९ ॥ तद्भोजिभिःप्रदग्धैश्चयमदूतैश्चताडितैः ॥ कुंडंकुलालचक्रंचघूर्णमानंचसंततम् ॥ ६० ॥ सुतीक्ष्णंषोडशारंचचूर्णितैःपापिभिर्युतम् ॥ अतीववक्रंनिम्नंचद्विगव्यूतिप्रमाणकम् ॥ ६१ ॥ कंदराकारनिर्माणंतप्तोदैश्चसमन्वितम् ॥ महापातकिभिर्युक्तंभक्षितैर्जलजंतुभिः ॥ ६२ ॥ ज्वलद्भिःशब्दकृद्भिश्चध्वांतयुक्तंभयानकम् ॥ कोटिभिर्विकृताकारैःकच्छपैश्चसुदारुणैः ॥ ६३ ॥ जलस्थैःसंयुतंतैश्चभक्षितैःपापिभिर्युतम् ॥ ज्वालाकलापैस्तेजोभिर्निर्मितंक्रोशमानकम् ॥ ६४ ॥ शब्दकृद्भिःपातकिभिःसंयुतंक्लेशदंसदा ॥ क्रोशमानंचगंभीरंतप्तभस्मभिरन्वितम् ॥ ६५ ॥ शश्वज्ज्वलद्भिःसंयुक्तंपापिभिर्भस्मभक्षितैः ॥ तप्तपाषाणलोहानांसमूहैःपरिपूरितैः ॥ ६६ ॥

॥ ६६ ॥

तैश्चताडितैर्महापातकिभिर्युक्तमित्यनुक्तस्थलेसर्वत्रबोध्यम् ॥ चूर्णकुंडमाह ।पूर्णंचूर्णेति । तप्तचूर्णरेणुभिरित्यर्थः ॥ ५९ ॥ चक्रकुंडमाह । कुलालेति ॥ घूर्णमानंभ्रममाणम् ॥ ६० ॥ वक्रकुंडमाह॥अतीववक्रमिति ॥ ६१ ॥ कंदरादरीः ॥ ६२ ॥ कूर्मकुंडमाह । कोटिभिरिति ॥६३॥ जलस्थैःकच्छपैःसंयुतंतैःकच्छपैर्भक्षितैः पापिभिर्युतमित्यन्वयः ॥ ज्वालाकुंडमाह । ज्वालाकलापैरिति॥६४॥भस्मकुंडमाह ॥ क्रोशमानमिति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

दग्धकुंडमाह । क्रोशमानंध्वांतयुक्तामिति ॥ क्रोशमानंपापिभिःशब्दायमानम् ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ तप्तसूचीकुंडमाह । प्रतप्तसूचीति ॥ असिपत्रकुंडमाह । असीवेति ॥ तस्यतालतरोःपत्रस्यधाराऽसीवासिलताधारेवभवति ॥ तस्यतालतरोःक्रोशार्धमानाधोदेशेपतत्तालसमन्वितंतदसीपत्रकुंडंभवतीत्यर्थः॥दीर्घस्तुच्छांदसः ॥ क्षुरधारकुंडमाह ॥ धनुःशते ति ॥७१॥ ७२ ॥ ७३ ॥७४॥ सूचीमुखकुंडमाह । सूचीमुखेति ॥७५॥ गोकामुखकुंडमाह । कस्यचिदिति ॥ गोकाख्यस्यगोकानामकस्यकस्यचिज्जंतुविशेषस्यमुखस्येवमुखंयस्यतद्गो

पापिभिर्दग्धगात्रैश्चयुक्तंचशुष्कतालुकैः ॥ क्रोशमानंध्वांतयुक्तंगंभीरमतिदारुणम् ॥ ६७ ॥ ताडितैश्चप्रदग्धैश्चदग्धकुंडंप्रकीर्तितम् ॥ अतीवोर्मियुतंतोयंप्रतप्तक्षारसंयुतम् ॥ ६८ ॥ नानाप्रकारैर्विरुतैर्जलजंतुभिरन्वितम् ॥ द्विगव्यूतिप्रमाणंचगंभीरंध्वांतसंयुतम् ॥ ६९ ॥ तद्भक्ष्यैःपापिभिर्युक्तंदंशितैर्जलजंतुभिः ॥ ज्वलद्भिःशब्दकृद्भिश्चनपश्यद्भिःपरस्परम् ॥७०॥ प्रतप्तसूचीकुंडंचकीर्तितंचभयानकम् ॥ असीवधारापत्रस्याऽप्युच्चैस्तालतरोरधः ॥७१ ॥ क्रोशार्धमानंकुंडंचपतत्पत्रसमन्वितम् ॥ पापिनांरक्तपूर्णंचवृक्षाग्रात्पततांध्रुवम् ॥ ७२ ॥ परित्राहीतिशब्दंचकुर्वतामसतामपि ॥ गंभीरंध्वांतयुक्तंचरक्तकीटसमन्वितम् ॥ ७३ ॥ तदसीपत्रकुंडंचकीर्तितंचभयानकम् ॥ धनुःशतप्रमाणंचक्षुरधारास्त्रसंयुतम् ॥७४॥ पापिनांरक्तपूर्णंचक्षुरधारंभयानकम्॥ सूचीमुखास्त्रसंयुक्तंपापिरक्तौघपूरितम् ॥ ७५ ॥ पंचाशद्धनुरायामंक्लेशदंचसूचीमुखम् ॥ कस्यचिज्जंतुभेदस्यगोकाख्यस्यमुखाकृति ॥७६॥ कूपरूपंगंभीरंचधनुर्विंशत्प्रमाणकम् ॥ महापातकिनांचैवमहत्क्लेशप्रदंपरम् ॥ ७७ ॥ तत्कीटभक्षितानांचनम्रास्यानांचसंततम् ॥ कुंडंनक्रमुखाकारंधनुःषोडशमानकम् ॥ ७८ ॥ गंभीरंकूपरूपंचपापिनांसंकुलंसदा ॥ धनुःशतप्रमाणंचकीर्तितंगजदंशनम् ॥ ७९ ॥ धनुस्त्रिंशत्प्रमाणंचकुंडंचगोमुखाकृति ॥ पापिनांक्लेशदंशश्वद्गोमुखंपरिकीर्तितम् ॥ ८० ॥ कालचक्रेणसंयुक्तंभ्रममाणंभयानकम् ॥ कुंभाकारंध्वांतयुक्तंद्विगव्यूतिप्रमाणकम् ॥ ८१ ॥ लक्षपौरुषमानंचगंभीरंविस्तृतंसति ॥ कुत्रचित्तप्ततैलंचताम्रादिकुंडमेवच ॥ ८२ ॥ पापिनांचप्रधानैश्चमूर्छितैःकृमिभिर्युतम् ॥ परस्परंचनश्यद्भिःशब्दकृद्भिश्चसंततम् ॥ ८३ ॥ ताडितैर्यमदूतैश्चमुसलैर्मुद्गरैस्तथा ॥ घूर्णमानैःपतद्भिश्चमूर्छितैश्चक्षणंक्षणम् ॥ ८४ ॥ पातितैर्यमदूतैश्चरुदंत्यस्मात्क्षणंपुनः ॥ यावंतःपापिनःसंतिसर्वकुंडेषुसुंदरि ॥ ८५ ॥

कामुखमित्यभिप्रायः ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ तत्कीटभक्षितानांगोकामुखकीटभक्षितानांपातकिनामित्यर्थः ॥ नक्रमुखाकारकुंडमाह । कुंडंनक्रेति ॥७८॥ गजदंशकुंडमाह । धनुःशतमिति॥ पापिभिःसंयुतमित्यादिकमत्राऽप्युदाहार्यम् ॥ ७९ ॥ गोमुखाकारंकुंडमाह । धनुस्त्रिंशदिति ॥८०॥ कुंभीपाककुंडमाह । कालचक्रेणेति ॥ कालाकारभयंकरचक्रेणेत्यर्थः ॥ ८१ ॥ तस्मिन्कुंभीपाकेऽन्यानिकुंडान्यप्यंतर्भूतानिसंतीत्याह । कुत्रचित्तप्ततैलमिति ॥ ८२ ॥ मूर्छितैःपापिनांप्रधानैःकृमिभिश्चयुतमित्यर्थः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

॥ ८६ ॥ कालसूत्रकुंडमाह । कालनिर्मितोति ॥ कालेननिर्मितमतिकर्कशंसूत्रमित्यर्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ मत्स्योदकुंडमाह । अवटइति ॥ सएवमत्स्योदइत्यर्थः ॥ तल्लक्षण माह । प्रतप्तेति ॥ चतुर्विंशद्धनुःप्रमाणकंविस्तरेणेत्यर्थः ॥ ९०॥९१॥ धनुःशतेतत्प्रमाणेगर्तेइत्यर्थः ॥९२॥ कृमिकंतुकंकुंडमाह । अरुंतुदेति । अरुंतुदंकृमिकंतुकम् ॥ ९३ ॥ पांसुभो ज्यंकुंडमाह । तप्तपांसुभिरिति ॥ ९४ ॥ पाशवेष्टनंकुंडमाह । पातमात्रेणेति ॥ पतनमात्रेणेत्यर्थः ॥ ९५ ॥ शूलप्रोतमाह । पातमात्रेणेति ॥ ९६ ॥ प्रकंपनंकुंडमाह । पततामिति ॥

ततश्चतुर्गुणाःसंतिकुंभीपाकेचदुःखदे ॥ सुचिरंवध्यमानास्तेभोगदेहाननश्वराः ॥ ८६ ॥ सर्वकुंडप्रधानंचकुंभीपाकंप्रकीर्तितम् ॥ कालनिर्मितसूत्रेण निबद्धायत्रपापिनः ॥ ८७ ॥ उत्थापिताश्चदूतैश्चक्षणमेवनिमज्जिताः ॥ निश्वासबद्धाःसुचिरंतथामोहंगताःपुनः ॥ ८८ ॥ अतीवक्लेशसंयुक्तादेहभोगे नसुंदरि ॥ प्रतप्ततोययुक्तंचकालसूत्रंप्रकीर्तितम् ॥ ८९ ॥ अवटःकूपभेदश्चमत्स्योदःसउदाहृतः ॥ प्रतप्ततोयपूर्णंचचतुर्विंशत्प्रमाणकम् ॥ ९० ॥ व्याप्तंमहापातकिभिर्व्याधग्धांगैश्चसंततम् ॥ मद्दूतैस्ताडितैःशश्वदवटोदंप्रकीर्तितम् ॥ ९१ ॥ यत्रोदस्पर्शमात्रेणसर्वव्याधिश्चपापिनाम् ॥ भवेदकस्मात्पततांयस्मिन्कुंडेधनुःशते ॥ ९२ ॥ अरुंतुदैर्भक्षितैस्तुप्राणिभिर्यच्चसंकुलम् ॥ हाहेतिशब्दंकुर्वद्भिस्तदेवारुंतुदंविदुः ॥ ९३ ॥ तप्तपांसुभिराकीर्णंज्वलद्भिस्तुषदग्धकैः ॥ तद्भक्षैःपापिभिर्युक्तंपांसुभोजैर्धनुःशतम् ॥ ९४ ॥ पातमात्रेणपापीचपाशेनवेष्टितोभवेत् ॥ क्रोशमात्रेणकुंडंचतत्पाशवेष्टनंविदुः ॥ ९५ ॥ पातमात्रेणपापीचशूलेनवेष्टितोभवेत् ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंचशूलप्रोतंप्रकीर्तितम् ॥ ९६ ॥ पततांपापिनांयत्रभवेदेवप्रकंपनम् ॥ अतीवहिमतोयाक्तंक्रोशार्धंचप्रकंपनम् ॥ ९७ ॥ ददत्येवहिमेदूतायत्रोल्काःपापिनांमुखे ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंतदुल्काभिश्चसुसंकुलम् ॥ ९८ ॥ लक्षपौरुषमानंचगंभीरंचधनुःशतम् ॥ नानाप्रकारकृमिभिःसंयुक्तंचभयानकम् ॥ ९९ ॥ अत्यंधकारव्याप्तंचकूपाकारंचवर्तुलम् ॥ तद्भक्ष्यैःपापिभिर्युक्तंप्रणश्यद्भिःपरस्परम् ॥ १०० ॥ तप्ततोयप्रदग्धैश्चज्वलद्भिःकीटभक्षितैः ॥ ध्वांतेनचक्षुषाचांधैरंधकूपःप्रकीर्तितः ॥ १ ॥ नानाप्रकारशस्त्रौघैर्यत्रविद्धाश्चपापिनः ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंचवेधनंतत्प्रकीर्तितम् ॥ २ ॥ दंडेनताडितायत्रममदूतैश्चपापिनः ॥ धनुःषोडशमानंचतत्कुंडंदंडताडनम् ॥ ३ ॥ निरुद्धाश्चमहाजालैर्यथामीनाश्चपापिनः ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंचजालरंध्रंप्रकीर्तितम् ॥ ४ ॥ पततांपापिनांकुंडेदेहश्चूर्णोभवेदिह ॥ लोहवंदीनिबद्धानांकोटिपौरुषमानकम् ॥ ५ ॥ गंभीरंध्वांतसंयुक्तंधनुर्विंशत्प्रमाणकम् ॥ मूर्छितानांजडानांचदेहचूर्णंप्रकीर्तितम् ॥ १०६ ॥

॥ ९७ ॥ उल्कामुखंकुंडमाह । ददत्येवहीति उल्काज्वलत्काष्ठानि ॥ ९८ ॥ अंधकूपमाह । लक्षपौरुषमानंचेति ॥ गंभीरमदइत्यर्थः ॥ धनुःशतंविस्तीर्णम् ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ वेधनंकुंडमाह । नानाप्रकारेति ॥ २ ॥ ताडनंकुंडमाह । दंडेनेति ॥ ३ ॥ जालरंध्रकुंडमाह । निरुद्धाइति ॥ ४ ॥ देहचूर्णकुंडमाह । पततांपापिनामिति ॥ लोहवंदीलोहवेडीति भाषया ॥ ५ ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंविस्तृत्या ॥ १०६ ॥

दलनकुंडमाह । दलिताइति ॥ १०७ ॥ शोषणंकुंडमाह । पतनेनैवेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ कषंकुंडमाह । नानाचर्मेति ॥ १० ॥ शूर्पकुंडमाह । शूर्पाकारमुखामिति ॥ ११ ॥ १२ ॥ ज्वालामुखंकुंडमाह । प्रतप्तवालुकेति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ धूम्रांधंकुंडमाह । तप्तेष्टकाभ्यंतरितमिति ॥ १६ ॥ नागवेष्टनंकुंडमाह । पातमात्राद्यत्रेति ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ नवतिश्लोकवर्यैश्चषट्पद्यैःसंयुतैस्तथा ॥ देव्याःकृत्वामहोत्कर्षंभक्तिरूपंचवर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेनानायातनाप्रदानिकुंडानिश्रुत्वाऽतिभीतासावित्रीदेवीभक्त्यासर्वमिदंभयादिकंनश्यतीतिधर्मराजवदनात्पूर्वंश्रुत्वायया भक्त्यासर्वमिदंनश्यतिसाभक्तिरेवप्रथमंगुरुप्रसादंविनादुर्लभेत्यभिप्रायेणधर्मराजंगुरुंप्रतिदेवीभाक्तिमेवयाचते । देवीभक्तिंदेहीति ॥ गुरुप्रसादमंतरासादुर्लभाऽस्तीतित्वमेवप्रसादंकृत्वादेहीत्यभिप्रायः ॥ भक्तिमेववर्णयति । पुंसामिति ॥ द्वारवीजंभक्तिरूपंवस्त्वितिशेषः ॥ नपुंसकप्रयो

दलिताःपापिनोयत्रममदूतैश्चताडिताः॥धनुःषोडशमानंचतत्कुंडंदलनंस्मृतम् ॥१०७॥ पतनेनैवपापीचशुष्ककंठोष्ठतालुकः॥वालुकासुचतप्तासुधनुस्त्रिंशत्प्रमाणकम् ॥८॥ शतपौरुषमानंचगंभीरंध्वांतसंयुतम् ॥ षोषणंकुंडमेतद्धिपापिनांपरदुःखदम् ॥ ९ ॥ नानाचर्मकषायोदपरिपूर्णंधनुःशतम् ॥ दुर्गंधियुक्तंतद्भक्ष्यैःप्राणिभिःसंकुलंकषम् ॥ ११० ॥ शूर्पाकारमुखंकुंडंधनुर्द्वादशमानकम् ॥ तप्तलोहवालुकाभिःपूर्णंपातकिसंयुतम् ॥११ ॥ दुर्गंधियुक्तंतद्भक्ष्यैःपापिभिःसंकुलंसति ॥ शूर्पाकारमुखंकुंडंधनुर्द्वादशमात्रकम् ॥ १२ ॥ प्रतप्तवालुकापूर्णंमहापातकिभिर्युतम् ॥ अंतरग्निशिखानांचज्वालाव्याप्तमुखंसदा ॥ १३ ॥ धनुर्विंशतिमात्रंचप्रमाणंयस्यसुंदरि ॥ ज्वालाभिर्दग्धगात्रैश्चपापिभिर्व्याप्तमेवच ॥ १४ ॥ तन्महाक्लेशदेशश्चत्कुंडेज्वालामुखेस्मृतम् ॥ पातमात्राद्यत्रपापीमूर्छितोवैनरोभवेत् ॥१५॥ तप्तेष्टकाभ्यंतरितंवाप्यर्धजिह्मकुंडकम् ॥ धूम्रांधकारसंयुक्तंधूम्रांधैःपापिभिर्युतम् ॥१६॥ धनुःशतंश्वासरंध्रैर्धूम्रांधंपरिकीर्तितम् ॥ पातमात्राद्यत्रपापीनागैश्चवेष्टितोभवेत् ॥ १७ ॥ धनुःशतंनागपूर्णंतन्नागैर्वेष्टितंभवेत् ॥ षडशीतिचकुंडानिमयोक्तानिनिशामय ॥ १८॥ लक्षणंचाऽपितेषांचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदे०म०न०नारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सावित्र्युवाच ॥ देवीभक्तिंदेहिमह्यंसाराणांचैवसारकम् ॥ पुंसांमुक्तिद्वारवीजंनरकार्णवतारकम् ॥१॥ कारणंमुक्तिसाराणांसर्वाशुभविनाशनम् ॥ दारकंकर्मवृक्षाणांकृतपापौघहारणम् ॥२॥ मुक्तिश्चकतिधाप्यस्तिकिंवातासांचलक्षणम् ॥ देवीभक्तिंभक्तिभेदंनिषेकस्याऽपिखंडनम् ॥ ३ ॥ तत्त्वज्ञानविहीनाचस्त्रीजातिर्विधिनिर्मिता ॥ किंचिज्ज्ञानंसारभूतंवदवेदविदांवर ॥ ४ ॥

गात् ॥ १ ॥ २ ॥ किंचमुक्तयःकतिविधाःसंतितासांलक्षणंचकिंतथाभक्तेःस्वरूपंकिंतद्भेदाश्चकतिसंतितथा।निषेकःकृतकर्मणांभोगोवक्ष्यमाणलक्षणस्तस्यखंडनंनाशनंचकेनभवतितदेतत्सर्वंवदेत्यभिप्रायेणपृच्छति । मुक्तिश्चेति ॥३ ॥ ननुत्वमेवबुद्ध्याजानीहीतिचेत्तत्राऽऽह । तत्वज्ञानेति ॥ विधिनादैवेनस्त्रीजातिर्वेदशास्त्रानधिकारिण्यतिमूढानिर्मिता ॥ तथाचतादृशीसाकथमतिसूक्ष्मंवस्तुस्वबुद्ध्याज्ञातुंसमर्थेतिभावः ॥ ननुतादृश्यामूढयामया।पिकिंवक्तव्यमितिचेत्तत्राऽऽह । किंचिज्ज्ञानमिति ॥ केवलंसारभूतंवस्तुगुर्वनुग्रहवशान्मूढेनापिज्ञातुंशक्यते तर्कादिकमेवतुबुद्धिसाध्यंतत्रास्तिचेन्मास्त्वितिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ ॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति ॥ वेदविदांवरेत्यनेननचिकेतसेबालकायत्वयैवकृपयाब्रह्मविद्योपदिष्टा तयाचसज्ञानिप्रवरोजातइतिकठवल्ल्युक्ताकथासूचिता ॥ ४ ॥

माहृश्याःपामरायाअनाथायाउद्धारेमहतीधर्मवृद्धिस्तवस्यादित्याह । सर्वदानंचेति ॥ अनेनचोपदेश्यवस्तुनःसर्वसारभूतत्वंस्वस्यचतास्मिन्नातुरतासूचिता ॥ ५ ॥ ननुतवपरमेश्वरेयद्यपि प्रेमाऽस्तितथापिगुरौनास्तीतिचेत्तत्राऽऽह । पितुःशतगुणेति ॥ मनसात्वयिप्रेमानिरतिशयएवममाऽस्ति बाह्यंसेवादिकंतुतवपरमेश्वरस्यमयाकिंकर्तुंशक्यतइतिभावः ॥ ६ ॥ इत्थंसावित्री वाक्यंश्रुत्वाहृदयेसगद्गदोधर्मराजआह । धर्मराजउवाच पूर्वंसर्वइति ॥ हेवत्से यत्त्वयाज्ञानंप्रार्थ्यतेसवांछितस्तेमनसिविद्यमानोवरोमयापूर्वमेवदत्तोनाऽतःपरमधिकंज्ञानमस्ति तत्रैवविश्वासं कुर्वितिभावः ॥ यस्याभगवत्याःप्रसादेनतत्त्वज्ञानंजायतेतद्भक्तिरधुनाप्रार्थ्यतेचेत्साऽपिमद्वरप्रसादाद्भवत्वित्याह । अधुनाशक्तिभक्तिस्तेइति ॥ ७ ॥ अथयदिमूलप्रकृतेर्जगन्मातुर्गुणश्रव णेतववांछाऽस्तिचेत्तत्राह । श्रोतुमिच्छसीति ॥ ८ ॥ तस्यागुणवर्णनंतुमहतामपिदुःशकमित्याह । शेषोवक्रसहस्रेणेति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ यद्गुणानांयस्याभगवत्यागुणानामित्यर्थः

सर्वदानंचयज्ञश्चतीर्थस्नानंव्रतंतपः ॥ अज्ञानिज्ञानदानस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ५ ॥ पितुःशतगुणामातागौरवेचेतिनिश्चितम् ॥ मातुःशतगुणःपूज्योज्ञानदातागुरुःप्रभो ॥ ६ ॥ धर्मराजउवाच ॥ पूर्वंसर्वोवरोदत्तोयस्तेमनसिवांछितः ॥ अधुनाशक्तिभक्तिस्तेवत्सेभवतुमद्वरात् ॥ ७ ॥ श्रोतुमिच्छसिकल्याणिश्रीदेवीगुणकीर्तनम् ॥ वक्तॄणांपृच्छकानांचश्रोतॄणांकुलतारणम् ॥८॥ शेषोवक्रसहस्रेणनहियद्वक्तुमीश्वरः॥मृत्युंजयोनक्षमश्चवक्तुंपंचमुखेनच ॥ ९ ॥ धाताचतुर्णांवेदानांविधाताजगतामपि ॥ ब्रह्माचतुर्मुखेनैवनाऽलंविष्णुश्चसर्ववित् ॥ १० ॥ कार्तिकेयःषण्मुखेननाऽपिवक्तुमलंध्रुवम् ॥ नगणेशःसमर्थश्चयोगींद्राणांगुरोर्गुरुः ॥ ११ ॥ सारभूताश्चशास्त्राणांवेदाश्चत्वारएवच ॥ कलामात्रंयद्गुणानांनविदंतिबुधाश्चये ॥१२॥ सरस्वतीजडीभूतानाऽलंतद्गुणवर्णने ॥ सनत्कुमारोधर्मश्चसनंदनश्चसनातनः ॥ १३ ॥ सनकःकपिलःसूर्योयेऽन्येचब्रह्मणःसुताः ॥ विचक्षणानयद्वक्तुंकिंचान्येजडबुद्धयः ॥ १४ ॥ नयद्वक्तुंक्षमाःसिद्धामुनींद्रायोगिनस्तथा ॥ केचाऽन्येचवयंकेवाश्रीदेव्यागुणवर्णने ॥ १५ ॥ ध्यायंतेयत्पदांभोजंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ अतिसाध्यंस्वभक्तानांतदन्येषांसुदुर्लभम् ॥ १६ ॥ कश्चित्किंचिद्विजानातितद्गुणोत्कीर्तनंशुभम् ॥ अतिरिक्तंविजानातिब्रह्माब्रह्मविशारदः ॥ १७ ॥ ततोऽतिरिक्तंजानातिगणेशोज्ञानिनांगुरुः ॥ सर्वातिरिक्तंजानातिसर्वज्ञःशंभुरेवसः ॥ १८ ॥ तस्मैदत्तंपुराज्ञानंकृष्णेनपरमात्मना ॥ अतीवनिर्जनेऽरण्येगोलोकेरासमंडले ॥ १९ ॥ तत्रैवकथितंकिंचित्तद्गुणोत्कीर्तनंशुभम् ॥ धर्मंचकथयामासशिवलोकेशिवःस्वयम् ॥ २० ॥ धर्मस्तुकथयामासभास्वतेपृच्छतेतथा ॥ यामाराध्यमतिपताऽपिसंप्रापतपसासति ॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ लोकेषुकश्चिन्मनुष्यःकिंचिद्विजानातितदपेक्षयाऽतिरिक्तमधिकंतुब्रह्माविजानातीत्याह । कश्चिदिति ॥ १७ ॥ तदपेक्षयाऽधिकंगणेशोजानातीत्याह । ततोऽतिरिक्तामिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ तत्रैवगोलोकेएवतद्गुणोत्कीर्तनंभगवतीगुणोत्कीर्तनंश्रीकृष्णेनशिवंप्रतिकथितमित्यर्थः ॥ धर्मंचेति ॥ तच्छ्रुत्वातस्याःदेव्याःप्रापकंधर्मंतंत्रादिपुशिवःशिवलोकमागत्यकथयामासेत्यर्थः ॥ २० ॥ तमेवधर्मंपृच्छतेभास्वतेसूर्यायधर्ममूर्तिर्भगवान्कथयामासेत्याह । धर्मस्त्विति ॥ यांभगवतीमाराध्यमतिपतासूर्यस्तपसाप्रापभगवतीस्वरूपमितिशेषः ॥ २१ ॥

स्वंविषयंयमलोकाधिपत्यंदेवैर्दीयमानंनगृह्णामिनगृहीतवान् ॥ कुतोयतोऽहंवैराग्ययुक्तस्ततोलोकानांपीडाकरमधिकारंकथंग्रहीष्यामि किंतु तपसेगंतुमिच्छामिइच्छांकृतवान् ॥ २२ ॥
तदामामिति ॥ यदैवमिच्छांकृतवांस्तदामातिपितासूर्यस्तस्याभगवत्यागुणकीर्तनंस्वरूपानुभवोयेनभवतितथातत्कृतवांस्तदाऽहंभगवतीस्वरूपज्ञानेनानिर्भयभूत्वाऽधिकारंयमलोकस्यकृतवानि
त्यर्थः ॥ तदेवमातिपित्रोपदिष्टंत्वांप्रतिकथयामीत्याह । यथागममिति ॥ २३ ॥ तद्गुणमिति ॥ सैवस्वयंभगवतीस्वस्यगुणंनजानातितदन्यस्यतुकाकथा तथापियथामतिवक्ष्यामीतिभावः ॥
तत्रदृष्टांतमाह । यथाऽऽकाशइति ॥ २४ ॥ मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःस्वरूपंप्रथमतःसकलकारणकारणंवर्णयति सर्वात्मेति ॥ २५ ॥ नित्योदेहःस्वरूपंयस्य ॥ २६ ॥ सएव
परमात्मामायाविशिष्टः प्रकृतिर्मूलप्रकृतिर्भगवतीत्यर्थः ॥ यथागजशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यगजेतिसंज्ञातथामायाशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यमायाप्रकृतिरितिसंज्ञेइतिभावः ॥ तस्याविकाराःप्राकृत

पूर्वंस्वंविषयंचाऽहंनगृह्णामिप्रयत्नतः ॥ वैराग्ययुक्तस्तपसेगंतुमिच्छामिसुव्रते ॥ २२ ॥ तदामांकथयामासपितातद्गुणकीर्तनम् ॥ यथागमंतद्वदामिनिबो
धाऽतीवदुर्गमम् ॥ २३ ॥ तद्गुणंसानजानातितदन्यस्यचकाकथा ॥ यथाकाशोनजानातिस्वांतमेववरानने ॥ २४ ॥ सर्वात्मासर्वभगवान्सर्वकारणका
रणः ॥ सर्वेश्वरश्चसर्वाद्यःसर्ववित्परिपालकः ॥ २५ ॥ नित्यरूपीनित्यदेहीनित्यानंदोनिराकृतिः ॥ निरंकुशोनिराशंकोनिर्गुणश्चनिरामयः ॥ २६ ॥ नि
र्लिप्तःसर्वसाक्षीचसर्वाधारःपरात्परः ॥ मायाविशिष्टःप्रकृतिस्तद्विकाराश्चप्राकृताः ॥ २७ ॥ स्वयंपुमांश्चप्रकृतिस्तावभिन्नौपरस्परम् ॥ यथावह्नेस्तस्यश
क्तिर्नभिन्नाऽस्त्येवकुत्रचित् ॥ २८ ॥ सेयंशक्तिर्महामायासच्चिदानंदरूपिणी ॥ रूपंबिभर्त्यरूपाचभक्तानुग्रहहेतवे ॥ २९ ॥ गोपालसुंदरीरूपंप्रथमंसासस
र्जह ॥ अतीवकमनीयंचसुंदरंसुमनोहरम् ॥ ३० ॥ नवीननीरदश्यामंकिशोरंगोपवेषकम् ॥ कंदर्पकोटिलावण्यंलीलाधाममनोहरम् ॥ ३१ ॥ शरन्म
ध्याह्नपद्मानांशोभामोचनलोचनम् ॥ शरत्पार्वणकोटींदुशोभाप्रच्छादनाननम् ॥ ३२ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणनानाभूषणभूषितम् ॥ सस्मितंशोभितंश
श्वदमूल्यपीतवाससा ॥ ३३ ॥ परब्रह्मस्वरूपंचज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ सुखदृश्यंचशांतंचराधाकांतमनंतकम् ॥ ३४ ॥ गोपीभिर्वीक्ष्यमाणंचसस्मिताभिश्च
संततम् ॥ रासमंडलमध्यस्थंरत्नसिंहासनस्थितम् ॥ ३५ ॥ वंशींक्वणंतंद्विभुजंवनमालाविभूषितम् ॥ कौस्तुभेंद्रमणींद्रेणशश्वद्वक्षःस्थलोज्ज्वलम् ॥ ३६ ॥

पदवाच्याःसर्वेभवंतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ तदेवोपपादयति ॥ स्वयंपुमांश्चेति ॥ स्वयमेवाऽऽत्माप्रकृतियोगात्प्रकृतिशब्दवाच्यइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ सासर्वकारणभूतामूलप्रकृतिःसृष्टि
समयेभूतोत्पत्तिक्रमेणब्रह्मांडंसृष्ट्वाभक्तानुग्रहार्थंनानारूपाणिबभार तत्रकस्मिंश्चित्कल्पेगोपालसुंदरीरूपमेवप्रथमतोबभारेत्याह । गोपालसुंदरीति ॥ तदुक्तंतंत्रराजे ॥ कदाचिदाद्याल
लितापुंरूपाकृष्णविग्रहेति ॥ कूर्मपुराणेऽपि प्रकृत्याःप्रथमोभागउमादेवीयशस्विनी ॥ व्यक्तःसर्वमयोविष्णुःस्त्रीसंज्ञोलोकभावनइति ॥ गोपालसुंदरीसखीवेषधारीश्रीकृष्णः ॥ कृष्ण
ध्यानमाह । अतीवेति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इंद्रायुश्चेति ॥ तदुक्तंप्रपंचसारे ॥ युगानामेकसप्तत्यामन्वंतरमिहोच्यते ॥
ब्रह्मणोदिवसेप्रोक्तामनवस्तुचतुर्दश ॥ तावतीतस्यरात्रिश्चकथिताकालवेदिभिः ॥ तथाविधंतदब्दानांशतंत्वमपिजीवसीत्यंतम् ॥ ५० ॥ वयःस्मृतमिति ॥ एवंशतवर्षपरिमितमितिशेषः

कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनार्चितविग्रहम् ॥ चारुचंपकमालाक्तंमालतीमाल्यमंडितम् ॥ ३७ ॥ चारुचंद्रकशोभाढ्यंचूडावंक्रिमराजितम् ॥ एवंभूतंचध्यायं
तभक्ताभक्तिपरिप्लुताः ॥ ३८ ॥ यद्भयाज्जगतांधाताविधत्तेसृष्टिमेवच ॥ कर्मानुसाराल्लिखितंकरोतिसर्वकर्मणाम् ॥ ३९ ॥ तपसांफलदाताचकर्मणां
चयदाज्ञया ॥ विष्णुःपाताचसर्वेषांयद्भयात्पातिसंततम् ॥ ४० ॥ कालाग्निरुद्रःसंहर्तासर्वविश्वेषुयद्भयात् ॥ शिवोमृत्युंजयश्चैवज्ञानिनांचगुरोर्गुरुः ॥ ४१ ॥
यज्ज्ञानाज्ज्ञानवानस्तियोगीशोज्ञानवित्प्रभुः ॥ परमानंदयुक्तश्चभक्तिवैराग्यसंयुतः ॥ ४२ ॥ यद्भयाद्वातिपवनःप्रवरःशीघ्रगामिनाम् ॥ तपनश्चप्र
तपातियद्भयात्संततंसति ॥ ४३ ॥ यदाज्ञयावर्षतींद्रोमृत्युश्चरतिजंतुषु ॥ यदाज्ञयादहेद्वह्निर्जलमेवंसुशीतलम् ॥ ४४ ॥ दिशोरक्षंतिदिक्पालामहाभी
तायदाज्ञया ॥ भ्रमंतिराशिचक्राणिग्रहाश्चयद्भयेनच ॥ ४५ ॥ भयात्फलंतिवृक्षाश्चपुष्प्यंत्यपिचयद्भयात् ॥ यदाज्ञांतुपुरस्कृत्यकालःकालेहरेद्भयात् ॥
॥ ४६ ॥ तथाजलस्थलस्थाश्चनजीवंतियदाज्ञया ॥ अकालेनाहरेद्वृद्धंरणेषुविषमेषुच ॥ ४७ ॥ धत्तेवायुस्तोयराशिंतोयंकूर्मंतदाज्ञया ॥ कूर्मोनंतं
सचक्षोणींसमुद्रान्साचपर्वतान् ॥ ४८ ॥ सर्वांचैवक्षमारूपानानारत्नंबिभर्तिया ॥ यतःसर्वाणिभूतानिस्थीयंतेहंतितत्रहि ॥ ४९ ॥ इंद्रायुश्चैवदिव्या
नांयुगानामेकसप्ततिः ॥ अष्टाविंशेशक्रपातेब्रह्मणश्चदिवानिशम् ॥ ५० ॥ एवंत्रिंशद्दिनैर्मासोद्वाभ्यामाभ्यामृतुःस्मृतः ॥ ऋतुभिःषड्भिरेवाब्दंब्रह्म
णोवैवयःस्मृतम् ॥ ५१ ॥ ब्रह्मणश्चनिपातेचचक्षुरुन्मीलनंहरेः ॥ चक्षुरुन्मीलनेतस्यलयंप्राकृतिकंविदुः ॥ ५२ ॥ प्रलयेप्राकृतेसर्वेदेवाद्याश्चचरा
चराः ॥ लीनाधाताविधाताचश्रीकृष्णनाभिपंकजे ॥ ५३ ॥ विष्णुःक्षीरोदशायीचवैकुंठयश्चतुर्भुजः ॥ विलीनोवामपार्श्वेचकृष्णस्यपरमात्मनः ॥
॥ ५४ ॥ यस्यज्ञानेशिवोलीनोज्ञानाधीशःसनातनः ॥ दुर्गायांविष्णुमायायांविलीनाःसर्वशक्तयः ॥ ५५ ॥ साचकृष्णस्यबुद्धौचबुद्ध्यधिष्ठातृदेवता ॥
नारायणांशःस्कंदश्चलीनोवक्षसितस्यच ॥ ५६ ॥ श्रीकृष्णांशश्चतद्बाहौदेवाधीशोगणेश्वरः ॥ पद्मांशाश्चैवपद्मायांसाराधायांचसुव्रते ॥ ५७ ॥
गोप्यश्चाऽपिचतस्यांचसर्वाश्चदेवयोषितः ॥ कृष्णप्राणाधिदेवीसातस्यप्राणेषुसंस्थिता ॥ ५८ ॥ सावित्रीचसरस्वत्यांवेदाःशास्त्राणियानिच ॥ स्थिता
वाणीचजिह्वायांतस्यैवपरमात्मनः ॥ ५९ ॥ गोलोकस्यचगोपाश्चविलीनास्तस्यलोमसु ॥ तत्प्राणेषुचसर्वेषांप्राणवाताहुताशनाः ॥ ६० ॥ जठराग्नौ
विलीनाश्चजलंतद्रसनाग्रतः ॥ वैष्णवाश्चरणांभोजेपरमानंदसंयुताः ॥ ६१ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

विराडंशाश्चमहतीति ॥ क्षुद्रविराड्रूपाणिमहतिमहाविराड्रूपेलीनानीत्यर्थः ॥ अत्रनवमस्कंधेप्रथमाऽध्यायेयस्माद्यस्माद्यस्योत्पत्तिरुक्तातास्मिन्नेवतस्यलयउक्तइतिबोध्यम् ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ एतादृशमहावैभववान्कृष्णस्तयामूलप्रकृत्यासृष्टिसमयेप्रथममुत्पादितः ॥ सप्रलयसमयेतस्यामेवविलीनोभवतीत्याह । सकृष्णइति ॥ ६७ ॥ तत्रश्रुतिंप्रमाणयाति । सदेवेदमिति ॥ ६८ ॥६९॥ एतादृश्यामूलप्रकृत्यागुणकीर्तनंकर्तुंकःसमर्थोनकोऽपीत्याह । तद्गुणोत्कीर्तनमिति ॥ अधुनासावित्र्यापृष्टान्मुक्तिभेदानाह । मुक्तयश्चेति ॥७०॥ मुक्त्यपेक्षयाभक्तिर्गरीयसीतिभक्तौश्रद्धोत्पादनार्थमुक्त्वामुक्तिभेदानाह । तत्प्रधानेति ॥ मुक्त्यपेक्षयाप्रधानेत्यर्थः ॥ ७१ ॥ विभोर्मूलप्रकृतेःसेवनंविनेत्यर्थः ॥ ७२ ॥ शिवत्वादीन्यपि

सारात्सारतराभक्तिरसपीयूषपायिनः ॥ विराडंशाश्चमहतिलीनाःकृष्णेमहाविराट् ॥ ६२ ॥ यस्यैवलोमकूपेषुविश्वानिनिखिलानिच ॥ यस्यचक्षुषउन्मेषेप्राकृतःप्रलयोभवेत् ॥ ६३ ॥ चक्षुरुन्मीलनेसृष्टिर्यस्यैवपुनरेवसः ॥ यावत्कालोनिमेषेणतावदुन्मीलनेनच ॥ ६४ ॥ ब्रह्मणश्चशताब्देचसृष्टेःसूत्रलयःपुनः ॥ ब्रह्मसृष्टिलयानांचसंख्यानास्त्येवसुव्रते ॥ ६५ ॥ यथाभूरजसांचैवसंख्यानंनैवविद्यते ॥ चक्षुर्निमेषेप्रलयोयस्यसर्वांतरात्मनः ॥ ६६ ॥ उन्मीलनेपुनःसृष्टिर्भवेदेवेश्वरेच्छया ॥सकृष्णःप्रलयेतस्यांप्रकृतौलीनएवहि॥६७॥एकैवचपराशक्तिर्निर्गुणःपरमःपुमान् ॥ सदेवेदमग्रआसीदितिवेदविदोविदुः ॥ ६८ ॥ मूलप्रकृतिरव्यक्ताऽप्यव्याकृतपदाभिधा ॥ चिदभिन्नत्वमापन्नाप्रलयेसैवतिष्ठति ॥ ६९ ॥ तद्गुणोत्कीर्तनंवक्तुंब्रह्मांडेषुचकःक्षमः ॥मुक्तयश्चचतुर्वेदैर्निरुक्ताश्चचतुर्विधाः॥७०॥तत्प्रधानादेवभक्तिर्मुक्तेरपिगरीयसी ॥ सालोक्यदाभवेदेकातथासारूप्यदापरा॥७१॥सामीप्यदाऽथनिर्वाणप्रदामुक्तिश्चतुर्विधा ॥ भक्तास्तानहिवांछंतिविनातत्सेवनंविभोः ॥ ७२ ॥ शिवत्वममरत्वंचब्रह्मत्वंचाऽवहेलया ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिभयशोकादिकंधनम् ॥ ७३ ॥ दिव्यरूपधारणंचनिर्वाणंमोक्षणंविदुः ॥ मुक्तिश्चसेवारहिताभक्तिःसेवाविवर्धिनी ॥७४॥ भक्तिमुक्त्योरयंभेदोनिषेकखंडनंशृणु॥विदुर्बुधानिषेकंचभोगंचकृतकर्मणाम्॥७५॥तत्खंडनंचशुभदंश्रीविभोःसेवनंपरम्॥तत्त्वज्ञानमिदंसाध्विस्थिरंचलोकवेदयोः॥७६॥निर्विघ्नंशुभदंचोक्तंगच्छवत्सेयथासुखम्॥इत्युक्त्वासूर्यपुत्रश्चजीवयित्वाचतत्पतिम्॥७७॥तस्यैशुभाशिषंदत्वागमनंकर्तुमुद्यतः॥दृष्ट्वायमंचगच्छंतंसासावित्रीप्रणम्यच॥७८॥रुरोदचरणौधृत्वासाधुच्छेदेनदुःखिता॥सावित्रीरोदनंश्रुत्वायमश्चैवकृपानिधिः॥७९॥तामित्युवाचसंतुष्टःस्वयंचैवरुरोदह॥धर्मउवाच॥लक्षवर्षंसुखंभुक्त्वापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥८०॥

निर्वाणमोक्षांतानिस्थानानिभक्तास्तुच्छतयाविदुरित्याह ॥ शिवत्वमिति ॥ ७३ ॥ विदुस्तुच्छतयेतिशेषः ॥ कुतोभक्तानांमुक्त्यपेक्षयाभक्तौनिर्भरइतिचेत्तत्रहेतुमाह ॥ मुक्तिश्चेति ॥ अत्रयतइतिशेषः ॥ ७४ ॥ निषेकखंडनस्यस्वरूपंसावित्र्यापृष्टंवक्तुंप्रथमतोनिषेकस्वरूपंवाक्ति ॥ विदुर्बुधाइति ॥ ७५ ॥ श्रीविभोर्मूलप्रकृतेःसेवनंसर्वकृतकर्मणांनिषेकपदवाच्यानांखंडनंनाशनमित्यर्थः ॥ तस्मात्तदेवसर्वैराश्रयणीयमितिभावः ॥ उपसंहरति । तत्त्वज्ञानमिति ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ साधुच्छेदेनसाधुवियोगेन ॥ ७९ ॥ एतादृशींसुशीलांकन्यांपुनःकदाद्रक्ष्यामीतिकन्यावियोगजन्यदुःखेनयमोऽपिरोदनंकृतवानित्याह । स्वयंचैवरुरोदहेति ॥ तदुक्तम् ॥ पुत्रात्प्रियतरःशिष्योयदियोग्यगुणोभवेदिति ॥ ८० ॥

तल्लोकंदेवीलोकंमणिद्वीपसंज्ञकम् ॥ इतःपरंत्वंगृहंगत्वाऽन्यत्सर्वंहित्वादेवीव्रतानिकुर्वित्याह । गत्वेति ॥ देवीव्रतान्याह । सावित्र्याश्चेति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ विभोःपदंमूलप्रकृतेः स्थानम् ॥ मंगलदायिनींमंगलचंडिकाम् ॥ ८४ ॥ षष्ठींदेवसेनाभिधाम् ॥ ८५ ॥ कार्तिक्यांकार्तिकपौर्णमास्यांराधाम् ॥ शुक्लाष्टम्यामितिदुर्गाव्रतम् ॥ तदुक्तमीशानसंहितायाम् ॥ एकादशीकोटिसहस्रतुल्याजन्माष्टमीपर्वतराजपुत्र्याः ॥ ततोऽपिशुक्लागुणिताशतेनपराशरव्यासवसिष्ठमुख्यैरिति ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ एतादेवतास्तदुक्तदिनेषुयंत्रेषुप्रतिमासुवायानारीपूजयेदितिसर्वत्राद्वितीयांतपदानामत्राऽन्वयः ॥ ८८ ॥ विभोःपदंमूलप्रकृतेःस्थानम् ॥ ८९ ॥ इत्थंव्रतानिकुर्वतीसर्वकालंमूलप्रकृतिंश्रीभुवनेश्वरींभजेत्याह । सर्वकालमिति ॥ नातःपरतरमिति ॥ देवीभजनादधिकंकृतकृत्यत्वदायकंनैवाऽस्तिततस्तत्कृत्वावत्सेतिष्ठ शांताभव ॥ अहंगुरुस्त्वद्धृदयेचैतन्यरूपेणातिष्ठामिततोमद्वियोगजन्यखेदेनरोदनंमाकुर्वितिभावः ॥ ९० ॥

अंतेयास्यसितल्लोकंयत्रदेवीविराजते ॥ गत्वाचस्वगृहंभद्रेसावित्र्याश्चव्रतंकुरु ॥ ८१ ॥ द्विसप्तवर्षपर्यंतंनारीणांमोक्षकारणम् ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांसावित्र्याश्चव्रतंशुभम् ॥ ८२ ॥ शुक्लाष्टम्यांभाद्रपदेमहालक्ष्म्यायथाव्रतम् ॥ द्व्यष्टवर्षंव्रतंचैवप्रत्यादेयंशुचिस्मिते ॥ ८३ ॥ करोतिभक्त्यायानारीसायातिचविभोःपदम् ॥ प्रतिमंगलवारेचदेवींमंगलदायिनीम् ॥ ८४ ॥ प्रतिमासंशुक्लषष्ठ्यांषष्ठींमंगलदायिनीम् ॥ तथाचाऽऽषाढसंक्रांत्यांमनसांसर्वसिद्धिदाम् ॥ ८५ ॥ राधांरासेचकार्तिक्यांकृष्णप्राणाधिकप्रियाम् ॥ उपोष्यशुक्लाष्टम्यांचप्रतिमासंवरप्रदाम् ॥ ८६ ॥ विष्णुमायांभगवतींदुर्गांदुर्गार्तिनाशिनीम् ॥ प्रकृतिंजगदंबांचपतिपुत्रवतीषुच ॥ ८७ ॥ पतिव्रतासुशुद्धासुयंत्रेषुप्रतिमासुच ॥ यानारीपूजयेद्भक्त्याधनसंतानहेतवे ॥ ८८ ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायात्यंतेश्रीविभोःपदम् ॥ एवंदेव्याविभूतीश्चपूजयेत्साधकोऽनिशम् ॥ ८९ ॥ सर्वकालंसर्वरूपासंसेव्यापरमेश्वरी ॥ नातःपरतरंकिंचित्कृतकृत्यत्वदायकम् ॥ ९० ॥ इत्युक्त्वातांधर्मराजोजगामनिजमंदिरम् ॥ गृहीत्वास्वामिनंसाचसावित्रीचनिजालयम् ॥ ९१ ॥ सावित्रीसत्यवांश्चैवप्रययौचयथागमम् ॥ अन्यांश्चकथयामासस्ववृत्तांतंहिनारद ॥ ९२ ॥ सावित्रीजनकःपुत्रान्संप्रातःप्रक्रमेणच ॥ श्वशुरश्चक्षुषीराज्यंसाचपुत्रान्वरेणच ॥ ९३ ॥ लक्षवर्षसुखंभुक्त्वापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ जगामस्वामिनासार्धंदेवीलोकंपतिव्रता ॥ ९४ ॥ सवितुश्चाधिदेवीयामंत्राधिष्ठातृदेवता ॥ सावित्रीह्यपिवेदानांसावित्रीतेनकीर्तिता ॥ ९५ ॥ इत्येवंकथितंवत्ससावित्र्याख्यानमुत्तमम् ॥ जीवकर्मविपाकंचकिंपुनःश्रोतुमिच्छसि ॥ ९६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

॥ ९१ ॥ अन्यान्स्ववांधवान् ॥ ९२ ॥ जनकःपितासाचसावित्री ॥ ९३ ॥ देवीलोकंमणिद्वीपम् ॥ ९४ ॥ सावित्रीपदनिरुक्तिमाह । सवितुश्चेति ॥ सूर्यमंडलात्मकसवितुरधिदेवीतदंतर्यामिब्रह्मरूपिणी मंत्रःसूर्यांतर्गतब्रह्मप्रतिपादकोगायत्रीरूपस्तदधिष्ठात्रीचदेवतायतस्ततोभगवत्यागायत्र्याःसावित्रीनामेत्यर्थः ॥ सवितुरियंसावित्रीतिव्युत्पत्तेः ॥ किंचवेदानांसावित्रीजननीतेषामुत्पादनकर्त्रीभवतिततोऽपिसावित्रीनामेत्याह । सावित्रीह्यपीति ॥ सूयतेप्राणिप्रसवंकरोतीतिसासावित्रीतिव्युत्पत्तेः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

अर्थाविकैस्त्रयास्त्रिंशत्पद्यैरथसाविस्तरम् ॥ महालक्ष्म्याउपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ सावित्र्युपाख्यानानंतरंमहालक्ष्म्याउपाख्यानंपृच्छति । श्रीमूलप्रकृतेरिति ॥ मूलप्रकृतेर्गायत्र्या श्चयशःश्रुतमित्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ केनकर्त्राकिंभूताकिंस्वरूपाकेनमंत्रेणस्तोत्रेणचेत्यर्थः ॥ ३ ॥ पूर्वोक्तंवृत्तंकथयति ॥ सृष्टेरादाविति ॥ देवीराधावामांसः कृष्णस्यवामांशइत्यपि पाठः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ यथैवराधायागुणास्तथैवलक्ष्म्याअपिगुणाइत्याह । स्वीयरूपेणेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ चकमेद्विभुजमित्यर्थः ॥ १० ॥ तद्गौरवेणराधायागौरवेण ॥ ११ ॥

नारदउवाच ॥ श्रीमूलप्रकृतेर्देव्यागायत्र्यास्तुनिराकृतेः ॥ सावित्रीयमसंवादेश्रुतंवैनिर्मलंयशः ॥ १ ॥ तद्गुणोत्कीर्तनंसत्यंमंगलानांचमंगलम् ॥ अधु नाश्रोतुमिच्छामिलक्ष्म्युपाख्यानमीश्वर ॥२॥ केनाऽऽदौपूजितासाऽपिकिंभूताकेनवापुरा ॥ तद्गुणोत्कीर्तनंमह्यंवदवेदविदांवर ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ सृष्टेरादौपुराब्रह्मन्कृष्णस्यपरमात्मनः ॥ देवीवामांससंभूताबभूवरासमंडले ॥ ४ ॥ अतीवसुंदरीश्यामान्यग्रोधपरिमंडिता ॥ यथाद्वादशवर्षीयाशश्व त्सुस्थिरयौवना ॥ ५ ॥ श्वेतचंपकवर्णाभासुखदृश्यामनोहरा ॥ शरत्पार्वणकोटींदुप्रभाप्रच्छादनानना ॥ ६ ॥ शरन्मध्यान्हपद्मानांशोभामोचनलोच ना ॥ सादेवीद्विविधाभूतासहसैवेश्वरेच्छया ॥ ७ ॥ स्वीयरूपेणवर्णेनतेजसावयसात्विषा ॥ यशसावाससाकृत्याभूषणेनगुणेनच ॥ ८ ॥ स्मितेनवीक्ष णेनैवप्रेम्णावाऽनुनयेनच ॥ तद्वामांसान्महालक्ष्मीर्दक्षिणांसाचराधिका ॥ ९ ॥ राधाऽऽदौवरयामासद्विभुजंचपरात्परम् ॥ महालक्ष्मीश्चतत्पश्चाच्चक मेकमनीयकम् ॥ १० ॥ कृष्णस्तद्गौरवेणैवद्विधारूपोबभूवह ॥ दक्षिणांसश्चद्विभुजोवामांसश्चचतुर्भुजः ॥११॥ चतुर्भुजायद्विभुजोमहालक्ष्मींददौपुरा ॥ लक्ष्यतेदृश्यतेविश्वंस्निग्धदृष्ट्यायथानिशम् ॥ १२ ॥ देवीभूताचमहतीमहालक्ष्मीश्चसास्मृता ॥ राधाकांतश्चद्विभुजोलक्ष्मीकांतश्चतुर्भुजः ॥१३॥ शुद्ध सत्त्वस्वरूपाचगोपैर्गोपीभिरावृता ॥ चतुर्भुजश्चवैकुंठंप्रययौपद्मयासह ॥ १४ ॥ सर्वांशेनसमौतौद्वौकृष्णनारायणौपरौ ॥ महालक्ष्मीश्चयोगेननानारूपा बभूवसा ॥ १५ ॥ वैकुंठेचमहालक्ष्मीःपरिपूर्णतमारमा ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपाचसर्वसौभाग्यसंयुता ॥ १६ ॥ प्रेम्णासाचप्रधानाचसर्वासुरमणीषुच॥ स्व र्गेषुस्वर्गलक्ष्मीश्चशक्रसंपत्स्वरूपिणी ॥ १७ ॥ पातालेनागलक्ष्मीश्चराजलक्ष्मीश्चराजसु ॥ गृहलक्ष्मीर्गृहेष्वेवगृहिणांचकलांशतः ॥ १८ ॥ संपत्स्व रूपागृहिणांसर्वमंगलमंगला ॥ गवांप्रसूतिःसासुरभिर्दक्षिणायज्ञकामिनी ॥ १९ ॥ क्षीरोदसिंधुकन्यासाश्रीरूपापद्मिनीषुच ॥ शोभास्वरूपाचंद्रेच सूर्यमंडलमंडिता ॥ २० ॥ विभूषणेषुरत्नेषुफलेषुचजलेषुच ॥ नृपेषुनृपपत्नीषुदिव्यस्त्रीषुगृहेषुच ॥ २१ ॥ सर्वसस्येषुवस्त्रेषुस्थानेषुसंस्कृतेषुच ॥ प्रति मासुचदेवानांमंगलेषुघटेषुच ॥ २२ ॥ माणिक्येषुचमुक्तासुमाल्येषुचमनोहरा ॥ मणींद्रेषुचहीरेषुक्षीरेषुचंदनेषुच ॥ २३ ॥

महालक्ष्मीपदनिरुक्तिमाह । लक्ष्यतेइति ॥ लक्ष्यतेदृश्यतेययासालक्ष्मीरित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ योगेनशक्त्या ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ कलांशतइति ॥ एतानिरूपाण्यंशरू पाणीत्यर्थः ॥ पूर्णांशस्तुवैकुंठएवास्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥ सुरभ्यादयोऽपिलक्ष्म्यंशभूताइत्याह । गवांप्रसूतिरिति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

एतेषुसर्वेषुलक्ष्म्यंशाःसंतीत्यर्थः ॥ किंभूतेत्यस्योत्तरमुक्त्वाकेनादौपूजितेत्यस्योत्तरमाह । वैकुंठेपूजितेति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ततःपरंकेनकेनकस्मिन्कालेपूजितेत्यत्राह । शुक्लाष्टम्यामिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ मंगलेनराज्ञा ॥ ३० ॥ केदारनीलादयोराजानः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

वृक्षशाखासुरम्यासुनवमेघेषुवस्तुषु ॥ वैकुंठेपूजितासाऽऽदौदेवीनारायणेनच ॥ २४ ॥ द्वितीयेब्रह्मणाभक्त्यातृतीयेशंकरेणच ॥ विष्णुनापूजिता
साचक्षीरोदेभारतेमुने ॥ २५ ॥ स्वायंभुवेनमनुनामानवेंद्रैश्चसर्वतः ॥ ऋषींद्रैश्चमुनींद्रैश्चसद्भिश्चगृहिभिर्भवे ॥ २६ ॥ गंधर्वैश्चैवनागाद्यैःपातालेषुचपू
जिता ॥ शुक्लाष्टम्यांभाद्रपदेकृतापूजाचब्रह्मणा ॥ २७ ॥ भक्त्याचपक्षपर्यंतंत्रिषुलोकेषुनारद ॥ चैत्रेपौषेचभाद्रेचपुण्येमंगलवासरे ॥ २८ ॥ विष्णु
नापूजितासाचत्रिषुलोकेषुभक्तितः ॥ वर्षांतेपौषसंक्रांत्यांमाघ्यामावाह्यमंगले ॥ २९ ॥ मनुस्तांपूजयामाससाभूताभुवनत्रये ॥ पूजितासामहेंद्रेणमं
गलेनैवमंगला ॥ ३० ॥ केदारेणैवनीलेनसुबलेननलेनच ॥ ध्रुवेणोत्तानपादेनशक्रेणबलिनातथा ॥ ३१ ॥ कश्यपेनचदक्षेणकर्दमेनविवस्वता ॥
प्रियव्रतेनचंद्रेणकुबेरेणैववायुना ॥ ३२ ॥ यमेनवह्निनाचैववरुणेनैवपूजिता ॥ एवंसर्वत्रसर्वेषुपूजितावंदितासदा ॥ ३३ ॥ सर्वैश्वर्याधिदेवीसासर्वसंपत्स्व
रूपिणी ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणप्रियासा
चराधेवैकुंठवासिनी ॥ वैकुंठाधिष्ठातृदेवीमहालक्ष्मीःसनातनी ॥ १ ॥ कथंबभूवसादेवीपृथिव्यांसिंधुकन्यका ॥ पुराकेनस्तुताऽऽदौसातन्मेव्याख्यातु
मर्हसि ॥ २ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ पुरादुर्वाससःशापाद्भ्रष्टश्रीश्चपुरंदरः ॥ बभूवदेवसंघश्चमर्त्यलोकेचनारद ॥ ३ ॥ लक्ष्मीःस्वर्गादिकंत्यक्त्वारुष्टापरम
दुःखिता ॥ गत्वालीनाचवैकुंठेमहालक्ष्मीश्चनारद ॥ ४ ॥ तदाशोकाद्ययुःसर्वेदुःखिताब्रह्मणःसभाम् ॥ ब्रह्माणंचपुरस्कृत्यययुर्वैकुंठमेवच ॥ ५ ॥ वै
कुंठेशरणापन्नादेवानारायणेपरे ॥ अतीवदैन्ययुक्ताश्चशुष्ककंठोष्ठतालुकाः ॥ ६ ॥ तदालक्ष्मीश्चकलयापुराणपुरुषाज्ञया ॥ बभूवसिंधुकन्यासासर्वसंपत्स्व
रूपिणी ॥ ७ ॥ तथामथित्वाक्षीरोदंदेवादैत्यगणैःसह ॥ संप्रापुश्चमहालक्ष्मींविष्णुस्तांचददर्शह ॥ ८ ॥ सुरादिभ्योवरंदत्वावनमालांचविष्णवे ॥ ददौ
प्रसन्नवदनातुष्टाक्षीरोदशायिने ॥ ९ ॥ देवाश्चाप्यसुरग्रस्तंराज्यंप्रापुश्चनारद ॥ तांसंपूज्यचसंभूयसर्वत्रचनिरापदः ॥ १० ॥ नारदउवाच ॥ कथंशशापदुर्वासा
मुनिश्रेष्ठःकदाचन ॥ केनदोषेणवाब्रह्मन्ब्रह्मिष्ठस्तत्त्ववित्पुरा ॥ ११ ॥ ममंथुःकेनरूपेणजलधिंतेसुरादयः ॥ केनस्तोत्रेणवादेवीशक्रंसाक्षाद्बभूवसा ॥ १२ ॥

॥ ३९ ॥ ॥ अथचत्वारिंशोऽध्याये ॥ ॥ अधिवैर्नवतिश्लोकैर्नारदायसविस्तरम् ॥ लक्ष्मीजन्मनिमित्तंचप्रोच्यतेभक्तिशालिने ॥ १ ॥ नारदोलक्ष्म्युत्पत्तिंपृच्छति । नारायणेति ॥ १ ॥ केनस्तुतासतीसिंधुकन्यकाजातेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ कलयांऽशेन ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

तयोःशक्रदुर्वाससोः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

कोवातयोश्चसंवादोबभूवतद्वदप्रभो ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ मधुपानप्रमत्तश्चत्रैलोक्याधिपतिःपुरा ॥ १३ ॥ क्रीडांचकाररहसिरंभयासहकामुकः ॥
कृत्वाक्रीडांतयासार्धंकामुक्याहृतमानसः ॥ १४ ॥ तस्थौतत्रमहारण्येकामोन्मथितमानसः ॥ कैलासशिखरेयांतंवैकुंठादृषिसत्तमम् ॥ १५ ॥ दु
र्वाससंददर्शेंद्रोज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ ग्रीष्ममध्यान्हमार्तंडसहस्रप्रभमीश्वरम् ॥१६॥ प्रतप्तकांचनाकारंजटाभारमहोज्वलम् ॥ शुक्लयज्ञोपवीतंचचीरदंडौ
कमंडलुम् ॥ १७ ॥ महोज्वलंचतिलकंबिभ्रतंचेंदुसन्निभम् ॥ समन्वितंशिष्यलक्षैर्वेदवेदांगपारगैः ॥ १८ ॥ दृष्ट्वाननामशिरसासंभ्रमत्तःपुरंदरः ॥ शि
ष्यवर्गंतदाभक्त्यातुष्टावचमुदान्वितम् ॥ १९ ॥ मुनिनाचसशिष्येणदत्तास्तस्मैशुभाशिषः ॥ विष्णुदत्तंपारिजातपुष्पंचसुमनोहरम् ॥ २० ॥ तज्जरा
रोगमृत्युघ्नंशोकघ्नंमोक्षकारकम् ॥ शक्रःपुष्पंगृहीत्वाचप्रमत्तोराज्यसंपदा ॥२१॥ पुष्पंसन्यस्तयामासतदैवकरिमस्तके ॥ हस्तीतत्स्पर्शमात्रेणरूपेणच
गुणेनच ॥ २२ ॥ तेजसावयसाऽकस्माद्विष्णुतुल्योबभूवह ॥ त्यक्त्वाशक्रंगजेंद्रश्चजगामघोरकाननम् ॥ २३ ॥ नशशाकमहेंद्रस्तंरक्षितुंतेजसामुने ॥
तत्पुष्पंत्यक्तवंतंचदृष्ट्वाशक्रंमुनीश्वरः ॥ २४ ॥ तमुवाचमहारुष्टःशशापचरुषान्वितः ॥ मुनिरुवाच ॥ अरेश्रियाप्रमत्तस्त्वंकथंमामवमन्यसे ॥ २५ ॥म
द्दत्तपुष्पंदत्तंचगर्वेणकरिमस्तके ॥ विष्णोर्निवेदितंचैवनैवेद्यंवाफलंजलम् ॥ २६ ॥ प्राप्तिमात्रेणभोक्तव्यंत्यागेनब्रह्महाभवेत् ॥ भ्रष्टश्रीर्भ्रष्टबुद्धिश्चपुर
भ्रष्टोभवेत्तुसः ॥ २७ ॥ यस्त्यजेद्विष्णुनैवेद्यंभाग्येनोपस्थितंशुभम् ॥ प्राप्तिमात्रेणयोभुंक्तेभक्तोविष्णुनिवेदितम् ॥ २८ ॥ पुंसांशतंसमुद्धृत्यजीवन्मु
क्तःस्वयंभवेत् ॥ नैवेद्यभोजनंकृत्वानित्यंयःप्रणमेद्धरिम् ॥ २९ ॥ पूजयेत्स्तौतिवाभक्त्यासविष्णुसदृशोभवेत् ॥ तत्स्पर्शवायुनासद्यस्तीर्थौघश्चवि
शुध्यति ॥ ३० ॥ तत्पादरजसामूढसद्यःपूतावसुंधरा ॥ पुंश्चल्यन्नमवीरान्नंशूद्रश्राद्धान्नमेवच ॥ ३१ ॥ यद्धरेरनिवेद्यंचवृथामांसस्यभक्षणम् ॥ शिव
लिंगप्रदान्नंचयद्दत्तंशूद्रयाजिना ॥ ३२ ॥ चिकित्सकद्विजान्नंचदेवलान्नंतथैवच ॥ कन्याविक्रयिणामन्नंयदन्नंयोनिजीविनाम् ॥ ३३ ॥ उच्छिष्टान्नंपर्युषि
तंसर्वभक्षावशेषितम् ॥ शूद्रापतिद्विजानांचवृषवाहद्विजान्नकम् ॥ ३४ ॥ अदीक्षितद्विजानांचयदन्नंशवदाहिनाम् ॥ अगम्यागामिनांचैवद्विजानामन्नमेवच॥
॥३५॥मित्रद्रुहांकृतघ्नानामन्नंविश्वासघातिनाम् ॥मिथ्यासाक्ष्यप्रदान्नंचब्राह्मणान्नंतथैवच ॥३६॥ एतेसर्वेविशुध्यंतिविष्णोर्नैवेद्यभक्षणात् ॥ श्वपचश्चेद्विष्णु
सेवीवंशानांकोटिमुद्धरेत् ॥ ३७ ॥ हरेरभक्तोमनुजःस्वंचरक्षितुमक्षमः ॥ अज्ञानाद्यदिगृह्णातिविष्णोर्निर्माल्यमेवच ॥ ३८ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान्नंतीर्थप्रतिग्राहिणांब्राह्मणानामन्नमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ मायापहःप्रभोइत्यत्र मह्यंमत्तायहेप्रभोइत्यपिपाठः ॥ मायापहोमोहनाशकइत्यर्थः ॥ किमेवंप्रार्थनयालक्ष्मीप्राप्तिमिच्छासि नेत्याह हृतांनयाचेइति ॥ तर्हिंकिंप्रार्थ्यतेतत्राह । किंचिज्ज्ञानमिति ॥ संसारोद्धारकंज्ञानंदेहीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ऐश्वर्यंकुतोनप्रार्थ्यते इतिचेत्तत्राह । ऐश्वर्यमिति ॥ महादोषकरत्वात्तस्यप्रार्थना नक्रियतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ इंद्रेणसंपत्तावुक्तंदोषंमुनिरंगीकृत्यतदुक्तंदोषमेवविशदयति जन्ममृत्युजरेति ॥ बीजांकुरंलक्ष्मीरूपम् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ प्रवृत्तिल

सतजन्मार्जितात्पापान्मुच्यतेनाऽत्रसंशयः ॥ ज्ञात्वाभक्त्याचगृह्णातिविष्णोर्नैवेद्यमेवच ॥ ३९ ॥ कोटिजन्मार्जितात्पापान्मुच्यतेनिश्चितंहरे ॥ यस्मात्संस्थापितंपुष्पंगर्वेणकरिमस्तके ॥ ४० ॥ तस्माद्युष्मान्परित्यज्ययातुलक्ष्मीर्हरेःपदम् ॥ नारायणस्यभक्तोऽहंनबिभेमिसुराद्विधेः ॥ ४१ ॥ कालान्मृत्योर्जरातश्चकानन्यान्गणयामिच ॥ किंकरिष्यतितेतातःकश्यपश्चप्रजापतिः ॥ ४२ ॥ बृहस्पतिर्गुरुश्चैवनिःशंकस्यचमेहरे ॥ इदंपुष्पंयस्य मूर्ध्नितस्यैवपूजनंपरम् ॥ ४३ ॥ इतिश्रुत्वामहेंद्रश्चधृत्वासचरणंमुनेः ॥ उच्चैरुरोदशोकार्तस्तमुवाचभयाकुलः ॥ ४४ ॥ महेंद्रउवाच ॥ दत्तःसमुचितःशापोम ह्यंमायापहःप्रभो ॥ हृतांनयाचेसंपत्तिंकिंचिज्ज्ञानंचदेहिमे ॥ ४५ ॥ ऐश्वर्यंविपदांबीजंज्ञानप्रच्छन्नकारणम् ॥ मुक्तिमार्गकुठारश्चभक्तेश्चव्यवधायक म् ॥ ४६ ॥ मुनिरुवाच ॥ जन्ममृत्युजराशोकरागबीजांकुरंपरम् ॥ संपत्तितिमिरांधश्चमुक्तिमार्गंनपश्यति ॥ ४७ ॥ संपन्मत्तोविमूढश्चसुरामत्तःस एवच ॥ बांधवैर्वेष्टितःसोऽपिबंधत्वेनैवहेहरे ॥ ४८ ॥ संपत्तिमदमत्तश्चविषयांधश्चविह्वलः ॥ महाकामीराजसिकःसत्त्वमार्गंनपश्यति ॥ ४९ ॥ द्वि विधोविषयांधश्चराजसस्तामसःस्मृतः ॥ अशास्त्रज्ञस्तामसश्चशास्त्रज्ञोराजसःस्मृतः ॥ ५० ॥ शास्त्रंचद्विविधंमार्गंदर्शयेत्सुरपुंगव ॥ प्रवृत्तिबीजमेकंच निवृत्तेःकारणंपरम् ॥ ५१ ॥ चरंतिजीविनश्चादौप्रवृत्तेर्दुःखवर्त्मनि ॥ स्वच्छंदंचप्रसन्नंचनिर्विरोधंचसंततम् ॥ ५२ ॥ आयातिमधुनोलोभात्क्लेशेनसु खमानितः ॥ परिणामेनाशबीजेजन्ममृत्युजराकरे ॥ ५३ ॥ अनेकजन्मपर्यंतंकृत्वाचभ्रमणंमुदा ॥ स्वकर्मविहितायांचनानायोन्यांक्रमेणच ॥ ५४ ॥ ततश्चेशानुग्रहाच्चसत्संगंलभतेचसः ॥ सहस्रेषुशतेष्वेकोभवाब्धिपारकारणम् ॥ ५५ ॥ साधुस्तत्त्वप्रदीपेनमुक्तिमार्गंप्रदर्शयेत् ॥ तदाकरोतियत्नंचजी वोबंधनखंडने ॥ ५६ ॥ अनेकजन्मयोगेनतपसाऽनशनेनच ॥ तदालभेन्मुक्तिमार्गंनिर्विघ्नंसुखदंपरम् ॥ ५७ ॥ इदंश्रुतंगुरोर्वक्राद्यत्पृच्छसिपु रंदर ॥ मुनेस्तद्वचनंश्रुत्वावीतरागोबभूवसः ॥ ५८ ॥

क्षणधर्मंयत्फलंतदाह । चरंतीति ॥ निर्विरोधमुन्मत्तवदित्यर्थः ॥ ५२ ॥ आयातीति । यथामधुनोलोभाद्भ्रमरआयातिकमलेतस्मिन् मुकुलितेस्वयंबद्धोभवतीति नजानातितथायंप्राणीक्ले शेदुःखरूपेसंसारेसुखमानितःसुखबुद्धिःसन्नायाति ॥ नाशबीजेजन्ममृत्युजरास्थानेसंसारेइतिभावः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ यस्मात्प्रवृत्तिमार्गोनमुक्तिदस्तस्मात्प्रवृत्ति मार्गंविहायसद्गुरुमाश्रित्यज्ञानाभ्यासेनमुक्तोभवेदितियत्त्वयापृष्टंज्ञानंतन्मयोक्तमितिभावः ॥ ५८ ॥

वर्धयामास णिच्प्रयोगआर्षः ॥ ववृधेइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ साश्रुनेत्रमूईश्वरेपूर्णप्रेम्णोलक्षणमेतत् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ पुनरनंतरंवरोपलब्धिज्ञानप्राप्ति
रूपांमुनेःसकाशाज्जातांचकथयामासेत्यर्थः ॥ ६७ ॥ सुरेश्वरःकथयामासेत्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ विपत्तावपिनीतिज्ञोधैर्यंत्यक्त्वाकातरोनभवतीत्यर्थः ॥ नीतिमेवाह । संपत्तिर्वेति ॥
॥ ७० ॥ पूर्वेति ॥ यतःसासंपत्तिर्वाविपत्तिर्वापूर्वजन्मनिकृतस्वकर्मायत्तातदधीनाभवातिततस्तयोःकर्ताऽपिस्वयमेवभवतितस्मात्कर्मानुरूपंफलंभविष्यत्येवनकातरतयातन्नाशोभविष्यती

वैराग्यंवर्धयामासतस्यब्रह्मन्दिनेदिने ॥ मुनेःस्थानाद्गृहंगत्वासददर्शाऽमरावतीम् ॥ ५९ ॥ दैत्यैरसुरसंघैश्चसमाकीर्णांभयाकुलाम् ॥ विषमोपप्लुवांकुत्र
बंधुहीनांचकुत्रचित्॥ ६०॥पितृमातृकलत्रादिविहीनामतिचंचलाम् ॥ शत्रुग्रस्तांचतांदृष्ट्वाजगामवाक्पतिंप्रति॥६१॥ शक्रोमंदाकिनीतीरेददर्शगुरुमीश्व
रम्॥ ध्यायमानंपरंब्रह्मगंगातोयेस्थितंपरम्॥ ६२ ॥सूर्याभिसंमुखंपूर्वमुखंचविश्वतोमुखम्॥ साश्रुनेत्रंपुलकिनंपरमानंदसंयुतम् ॥ ६३ ॥ वरिष्ठंचगरि
ष्ठंचधर्मिष्ठंश्रेष्ठसेवितम् ॥ प्रेष्ठंचबंधुवर्गाणामतिश्रेष्ठंचज्ञानिनाम् ॥ ६४ ॥ ज्येष्ठंचभ्रातृवर्गाणामनिष्टंसुरवैरिणाम् ॥ दृष्ट्वागुरुंजपंतंचतत्रतस्थौसुरेश्वरः ॥
॥ ६५ ॥ प्रहरांतेगुरुंदृष्ट्वाचोत्थितंप्रणनामसः ॥ प्रणम्यचरणांभोजेरुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥६६॥ वृत्तांतंकथयामासब्रह्मशापादिकंतथा ॥ पुनर्वरोपलब्धिंच
ज्ञानप्राप्तिंसुदुर्लभाम् ॥ ६७ ॥ वैरिग्रस्तांचस्वपुरींक्रमेणैवसुरेश्वरः ॥ शिष्यस्यवचनंश्रुत्वासुबुद्धिर्वेदतांवरः ॥ ६८ ॥ बृहस्पतिरुवाचेदंकोपसंरक्तलोच
नः ॥ गुरुरुवाच ॥ श्रुतंसर्वंसुरश्रेष्ठमारोदीर्वचनंशृणु ॥ ६९ ॥ नकातरोहिनीतिज्ञोविपत्तौचकदाचन ॥ संपत्तिर्वाविपत्तिर्वानश्वराश्रमरूपिणी ॥ ७० ॥
पूर्वस्यकर्मायत्ताचस्वयंकर्तातयोरपि ॥ सर्वेषांचभवत्येवशश्वज्जन्मनिजन्मनि ॥७१॥ चक्रनेमिक्रमेणैवतत्रकापरिदेवना ॥ उक्तंहिस्वकृतंकर्मभुज्यतेऽखि
लभारते ॥ ७२ ॥ शुभाशुभंचयत्किंचित्स्वकर्मफलभुक्पुमान् ॥ नाऽभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥ ७३ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभ
म् ॥ इत्येवमुक्तंवेदेचकृष्णेनपरमात्मना॥ ७४ ॥ सामवेदोक्तशाखायांसंबोध्यकमलोद्भवम् ॥ जन्मभोगावशेषेचसर्वेषांकृतकर्मणाम् ॥७५॥ अनुरूपंहि
तेषांचभारतेऽन्यत्रचैवहि ॥ कर्मणाब्रह्मशापंचकर्मणाचशुभाशिषम् ॥ ७६ ॥ कर्मणाचमहालक्ष्मींलभेद्दैन्यंचकर्मणा ॥ कोटिजन्मार्जितंकर्मजीविनाम
नुगच्छति ॥ ७७ ॥ नहित्यजेद्विनाभोगंतच्छायेवपुरंदर ॥ कालभेदेदेशभेदेपात्रभेदेचकर्मणाम् ॥ ७८॥ न्यूनताधिकभावोऽपिभवेदेवहिकर्मणा ॥
वस्तुदानेनवस्तूनांसमंपुण्यंदिनेदिने ॥ ७९ ॥ दिनभेदेकोटिगुणमसंख्यंवाततोधिकम् ॥ समेदेशेचवस्तूनांदानेपुण्यंसमंसुर ॥ ८० ॥

त्यर्थः ॥ एतादृशंदुःखंसर्वेषांभवतीत्याह । सर्वेषांचेति ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ कमलोद्भवंब्रह्माणंसंबोध्यतंप्रत्युक्तंकृष्णेनेत्यर्थः ॥ जन्मेति । कृतकर्मणांभोगावशेषेतेषांकर्मणा
ऽनुरूपंजन्मभारतेऽन्यत्रवाभवतीत्यन्वयः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ देशकालपात्रभेदेनकृतानांकर्मणांफलतारतम्यंभवतीतिसविस्तरंवर्णयति ॥ दिनभेदेइति ॥ ८० ॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ यथाकर्षकाणांक्षेत्रभेदेसस्यानिन्यूनान्याधिकानिवाफलंतितद्वदित्यर्थः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ अक्षयायांनवम्याम् ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ एवंकर्माधीनत्वेसातित
त्रिवृत्तिःकेनभवतितत्राह । यस्याज्ञयेति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ इष्टमिष्टदेवम् ॥ ९२ ॥ इतिश्रीदेवी०तिलकेनवमस्कंधेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुशक्रः
सुरगणैःसह ॥ निवेदितुंनिजंदुःखंगतोब्रह्माणमीश्वरम् ॥ १ ॥ बृहस्पतिवाक्योत्तरंशक्रोयत्कृतवांस्तदाह । हरिंध्यात्वेति ॥ हरिरिंद्रः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कथंसोऽहमिति ॥

देशभेदेकोटिगुणमसंख्यंवाततोऽधिकम् ॥ समेपात्रेसमंपुण्यंवस्तूनांकर्तुरेवच ॥ ८१ ॥ पात्रभेदेशतगुणमसंख्यंवाततोऽधिकम् ॥ यथाफलंतिसस्यानि
न्यूनान्यप्यधिकानिच ॥ ८२ ॥ कर्षकाणांक्षेत्रभेदेपात्रभेदेफलंतथा ॥ सामान्यदिवसेविप्रदानंसमफलंभवेत् ॥ ८३ ॥ अमायांरविसंक्रांत्यांफलंशतगुणं
भवेत् ॥ चातुर्मास्यांपौर्णमास्यामनंतंफलमेवच ॥ ८४ ॥ ग्रहणेशशिनःकोटिगुणंचफलमेवच ॥ सूर्यस्यग्रहणेवाऽपिततोदशगुणंभवेत् ॥ ८५ ॥ अक्षया
यामक्षयंतदसंख्यंफलमुच्यते ॥ एवमन्यत्रपुण्याहेफलाधिक्यंभवेदिति ॥ ८६ ॥ यथादानेतथास्नानेजपेऽन्यपुण्यकर्मसु ॥ एवंसर्वत्रबोद्धव्यंनराणांकर्म
णांफलम् ॥ ८७ ॥ यथादंडेनचक्रेणशरावेणभ्रमेणच ॥ कुंभंनिर्मातिनिर्माताकुंभकारोमृदाभुवि ॥ ८८ ॥ तथैवकर्मसूत्रेणफलंधाताददातिच ॥ यस्याज्ञ
यासृष्टमिदंतंचनारायणंभज ॥ ८९ ॥ सविधाताविधातुश्चपातुःपाताजगत्रये ॥ स्रष्टुःस्रष्टाचसंहर्तुःसंहर्ताकालकालकः ॥ ९० ॥ महाविपत्तौसंसारेयःस्म
रेन्मधुसूदनम् ॥ विपत्तौतस्यसंपत्तिर्भवेदित्याहशंकरः ॥ ९१ ॥ इत्येवमुक्त्वातत्त्वज्ञःसमालिंग्यसुरेश्वरम् ॥ दत्त्वाशुभाशिषंचेष्टंबोधयामासनारद ॥
॥ ९२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ हरिंध्यात्वाहरिर्ब्रह्मन्जगामब्रह्म
णःसभाम् ॥ बृहस्पतिंपुरस्कृत्यसर्वैःसुरगणैःसह ॥ १ ॥ शीघ्रंगत्वाब्रह्मलोकंदृष्ट्वाचकमलोद्भवम् ॥ प्रणेमुर्देवताःसर्वाःसहेंद्रागुरुणासह ॥ २ ॥ वृत्तां
तंकथयामाससुराचार्योविधिंप्रति ॥ प्रहस्योवाचतच्छ्रुत्वामहेंद्रंकमलासनः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वत्समद्वंशजातोऽसिप्रपौत्रोमेविचक्षणः ॥ बृहस्पतेश्च
शिष्यस्त्वंसुराणामाधिपःस्वयम् ॥ ४ ॥ मातामहश्चदक्षस्तेविष्णुभक्तःप्रतापवाम् ॥ कुलत्रयंयस्यशुद्धंकथंसोऽहंकृतोभवेत् ॥ ५ ॥ मातापतिव्रताय
स्यपिताशुद्धोजितेंद्रियः ॥ मातामहोमातुलश्चकथंसोऽहंकृतोभवेत् ॥ ६ ॥ जनःपैतृकदोषेणदोषान्मातामहस्यच ॥ गुरुदोषात्त्रिभिर्दोषैर्हरिदोषीभवेद्ध्रु
वम् ॥ ७ ॥ सर्वांतरात्माभगवान्सर्वदेहेष्ववस्थितः ॥ यस्यदेहात्सप्रयातिसशवस्तत्क्षणेभवेत् ॥ ८ ॥ मनोहामिंद्रियेशंचज्ञानरूपोहिशंकरः ॥ विष्णु
प्राणाचप्रकृतिर्बुद्धिर्भगवतीसती ॥ ९ ॥

कथमेतादृशोऽहंकृतोऽहंकारयुक्तोभवेदथापित्वंजातस्तदेतदाश्चर्यमितिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ हरिदोषीदेवापराधवान्भवतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ सदेवआत्मरूपोदेहाद्यस्यप्रयातीत्यन्वयः ॥ ८ ॥
देहनगरस्थितस्याऽऽत्मनोराज्ञःसेवकानाह । मनोहामिति ॥ अहं ब्रह्माइंद्रियेशंमनोभवामीत्यर्थः ॥ प्रकृतिर्विष्णोरात्मनःप्राणस्वरूपाराधारूपाप्रकृतिर्भवतीत्यर्थः ॥ बुद्धिस्तुसतीभगवती
दुर्गाभवतीत्यर्थः ॥ ९ ॥

निद्राक्षुधादयस्तुतस्यैवाऽऽत्मनःशक्तेःकलाभवंतीत्यर्थः ॥ आत्मनोयोबुद्धौप्रतिबिंबरूपःसजीवोभोगशरीरभृद्भवतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ तत्पुष्पंतादृशमहिमावतःश्रीगोपालसुंदररूप
श्रीकृष्णस्यपुष्पंनिर्माल्यभूतंत्वयान्यक्कृतंतिरस्कृतंसएषमहानपराधस्त्वयाकृतइतिभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ सुराणांमध्येइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

निद्रादयःशक्तयश्चताःसर्वाःप्रकृतेःकलाः ॥ आत्मनःप्रतिबिंबश्चजीवोभोगशरीरभृत् ॥ १० ॥ आत्मनीशेगतेदेहात्सर्वेयांतिससंभ्रमाः ॥ यथावर्त्मनि
गच्छंतंनरदेवमिवाऽनुगाः ॥ ११ ॥ अहंशिवश्चशेषश्चविष्णुर्धर्मोमहाविराट् ॥ यूयंयदंशाभक्ताश्चतत्पुष्पंन्यक्कृतंत्वया ॥ १२ ॥ शिवेनपूजितंपादपद्मंपु
ष्पेणयेनच ॥ तत्रदुर्वाससादत्तंदैवेनन्यक्कृतंत्वया ॥ १३ ॥ तत्पुष्पंमस्तकेयस्यकृष्णपादाब्जप्रच्युतम् ॥ सर्वेषांचसुराणांचतत्पूजापुरतोभवेत् ॥ १४ ॥
दैवेनवंचितस्त्वंहिदैवंचबलवत्तरम् ॥ भाग्यहीनंजनंमूढंकोवारक्षितुमीश्वरः ॥ १५ ॥ साश्रीर्गताऽधुनाकोपात्कृष्णनिर्माल्यवर्जनात् ॥ अधुनागच्छवै
कुंठमयाचगुरुणासह ॥ १६ ॥ निषेव्यतत्रश्रीनाथंश्रियंप्राप्स्यसिमद्वरात् ॥ एवमुक्त्वाचसब्रह्मासर्वैःसुरगणैःसह ॥ १७ ॥ तत्रगत्वापरंब्रह्मभगवंतंसना
तनम् ॥ दृष्ट्वातेजःस्वरूपंतंप्रज्वलंतंस्वतेजसा ॥ १८ ॥ ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडशतकोटिसमप्रभम् ॥ शांतमनादिमध्यांतंलक्ष्मीकांतमनंतकम् ॥ १९ ॥
चतुर्भुजैःपार्षदैश्चसरस्वत्यायुतंप्रभुम् ॥ भक्त्याचतुर्भिर्वेदैश्चगंगयापरिवेष्टितम् ॥ २० ॥ तंप्रणेमुःसुराःसर्वेमूर्ध्नाब्रह्मपुरोगमाः ॥ भक्तिनम्राःसाश्रुनेत्रा
स्तुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥ २१ ॥ वृत्तांतंकथयामासस्वयंब्रह्माकृतांजलिः ॥ रुरुदुर्देवताःसर्वाःस्वाधिकाराच्च्युताश्चताः ॥ २२ ॥ सददर्शसुरगणंविपद्ग्रस्तंभया
कुलम् ॥ रत्नभूषणशून्यंचवाहनादिविवर्जितम् ॥ २३ ॥ शोभाशून्यंहतश्रीकंनिष्प्रभंसभयंपरम् ॥ उवाचकातरंदृष्ट्वाभयभीतिविभंजनः ॥ २४ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ माभैर्ब्रह्मन्हेसुराश्चभयंकिंवोमयिस्थिते ॥ दास्यामिलक्ष्मीमचलांपरमैश्वर्यवर्धिनीम् ॥ २५ ॥ किंचमद्वचनंकिंचिच्छ्रूयतांसमयोचि
तम् ॥ हितंसत्यंसारभूतंपरिणामसुखावहम् ॥ २६ ॥ जनाश्चाऽसंख्यविश्वस्थामदधीनाश्चसंततम् ॥ यथातथाऽहंमद्भक्तपराधीनोऽस्वतंत्रकः ॥ २७ ॥
यंयंरुष्टोहिमद्भक्तोमत्परोहिनिरंकुशः ॥ तद्गृहेऽहंनतिष्ठामिपद्मयासहनिश्चितम् ॥ २८ ॥ दुर्वासाःशंकरांशश्चवैष्णवोमत्परायणः ॥ तच्छापादागतोऽहंचस
लक्ष्मीकोहिवोगृहात् ॥ २९ ॥ यत्रशंखध्वनिर्नास्तितुलसीनशिवार्चनम् ॥ नभोजनंचविप्राणांनपद्मातत्रतिष्ठति ॥ ३० ॥ मद्भक्तानांचमेनिंदायत्र
ब्रह्मन्भवेत्सुराः ॥ महारुष्टामहालक्ष्मीस्ततोयातिपराभवम् ॥ ३१ ॥ मद्भक्तिहीनोयोमूढोभुंक्तेयोहरिवासरे ॥ ममजन्मदिनेवापियातिश्रीस्तद्गृहादपि ॥
॥ ३२ ॥ मन्नामविक्रयीयश्चविक्रीणातिस्वकन्यकाम् ॥ यत्राऽतिथिर्नभुंक्तेचमत्प्रियायातितद्गृहात् ॥ ३३ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ यंयंरुष्टोयंयंपुरुषंप्रतिरुष्टइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ शिवार्चनंशिवस्यशिवायाश्चाऽर्चनमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वाचालोऽसद्बहुभाषणवान् ॥ ४२ ॥ योऽन्यांगंपुरुषांतरस्यांगामत्यथः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ एतेषुस्थलेषुनातिष्ठ
तिचेत्कुत्रतिष्ठतितत्राह । यत्रयत्रेति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ कलयस्वीकुरु ॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ब्रह्मशापेति ॥ देवामर्यादाहेतोर्हिब्रह्मणः

योविप्रःपुंश्चलीपुत्रोमहापापीचतत्पतिः ॥ पापिनोयोगृहंयातिशूद्रश्राद्धान्नभोजकः ॥ ३४ ॥ महारुष्टाततोयातिमंदिरात्कमलालया ॥ शूद्राणांशवदा
हीचभाग्यहीनोद्विजाधमः ॥ ३५ ॥ यातिरुष्टातद्गृहाच्चदेवाःकमलवासिनी ॥ शूद्राणांसूपकारीयोब्राह्मणोवृषवाहकः ॥ ३६ ॥ तत्तोयपानभीताचकम
लायातितद्गृहात् ॥ अशुद्धहृदयःक्रूरोहिंसकोनिंदकोद्विजः ॥ ३७ ॥ ब्राह्मणःशूद्रयाजीचयातिदेवीचतद्गृहात् ॥ अवीरान्नंचयोभुंक्तेतस्माद्यातिजगत्प्र
सूः ॥ ३८ ॥ तृणंछिनत्तिनखैरस्तैर्वायोविलिखेन्महीम् ॥ निराशोब्राह्मणोयत्रतद्गृहाद्यातिमत्प्रिया ॥ ३९ ॥ सूर्योदयेद्विजोभुंक्तेदिवास्वापीचब्राह्मणः ॥
दिवामैथुनकारीचयस्तस्माद्यातिमत्प्रिया ॥ ४० ॥ आचारहीनोविप्रोयोयश्चशूद्रप्रतिग्रही ॥ अदीक्षितोहियोमूढस्तस्माद्यातिमत्प्रिया ॥ ४१ ॥ स्नि
ग्धपादश्चनग्नोहियःशेतेज्ञानदुर्बलः ॥ शश्वद्वदतिवाचालोयातिसातद्गृहात्सती ॥४२॥ शिरःस्नातस्तुतैलेनयोऽन्यांगंसमुपस्पृशेत् ॥ स्वांगेचवादयेद्वाद्यं
रुष्टासायातितद्गृहात् ॥ ४३ ॥ व्रतोपवासहीनोयःसंध्याहीनोऽशुचिर्द्विजः ॥ विष्णुभक्तिविहीनस्तुतस्माद्यातिचमत्प्रिया ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणंनिंदयेद्योहि
तंचयोद्वेष्टिसंततम् ॥ जीवहिंसोदयाहीनोयातिसर्वप्रसूस्ततः ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रहरेरर्चाहरेरुत्कीर्तनंतथा ॥ तत्रतिष्ठतिसादेवीसर्वमंगलमंगला ॥ ४६ ॥
यत्रप्रशंसाकृष्णस्यतद्भक्तस्यपितामह ॥ साचकृष्णप्रियादेवीतत्रतिष्ठतिसंततम् ॥ ४७ ॥ यत्रशंखध्वनिःशंखःशिलाचतुलसीदलम् ॥ तत्सेवावंदनंध्या
नंतत्रसापरितिष्ठति ॥४८॥ शिवलिंगार्चनंयत्रतस्यचोत्कीर्तनंशुभम् ॥ दुर्गार्चनंतद्गुणाश्चतत्रपद्मनिवासिनी ॥ ४९ ॥ विप्राणांसेवनंयत्रतेषांचभोजनं
शुभम् ॥ अर्चनंसर्वदेवानांतत्रपद्ममुखीसती ॥५०॥ इत्युक्त्वाचसुरान्सर्वान्रमामाहरमापतिः॥क्षीरोदसागरेजन्मकलयाऽऽकलयेतिच ॥५१॥ इत्युक्त्वातां
जगन्नाथोब्रह्माणंपुनराहच ॥ मथित्वासागरंलक्ष्मींदेवेभ्योदेहिपद्मज ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाकमलाकांतोजगामांतःपुरंमुने ॥ देवाश्चिरेणकालेनययुःक्षीरो
दसागरम् ॥ ५३ ॥ मंथानंमंदरंकृत्वाकूर्मंकृत्वाचभाजनम् ॥ कृत्वाशेषंमंथपाशंममंथुरसुरासुराः ॥ ५४ ॥ धन्वंतरिंचपीयूषमुच्चैःश्रवसमीप्सितम् ॥ ना
नारत्नंहस्तिरत्नंप्रापुर्लक्ष्मींसुदर्शनम् ॥ ५५ ॥ वनमालांददौसाचक्षीरोदशायिनेमुने ॥ सर्वेश्वरायरम्यायाविष्णवेवैष्णवीसती ॥५६॥ देवैःस्तुतापूजिता
चब्रह्मणाशंकरेणच ॥ ददौहृष्टसुरगृहेब्रह्मशापविमोचनात् ॥ ५७ ॥ प्रापुर्देवाःस्वविषयंदैत्यग्रस्तंभयंकरम् ॥ महालक्ष्मीप्रसादेनवरदानेननारद॥५८॥

शापस्तदभावेतुतस्यशापस्यनाशनमभूदित्यर्थः ॥ ५७ ॥ स्वविषयंस्वस्थानम् ॥ वरदानेनब्रह्मणःश्रियंप्राप्स्यसिमद्वरादितिपूर्वोक्तवाक्येनकृतेन ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुमहालक्ष्म्यर्चनक्रमम् ॥ मंत्रस्तोत्रादिकंचैवयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ अथनारदोल
क्ष्म्याध्यानादिकंपृच्छति। हरेरुत्कीर्तनमिति। हरेरुत्कीर्तनंगुणानुवर्णनम् ॥ लक्ष्म्याउपाख्यानंचश्रुतमधुनाध्यानंस्तोत्रंपूजादिकंचवदेत्यर्थः ॥ १ ॥ तत्रनारायणःप्रथमतःपूजाविधिक्रमेणै
वसर्वमाह। स्नात्वेति ॥ क्षीरोदक्षीरसमुद्रेषड्देवान्वक्ष्यमाणान् पूजितवान् तेषांपूजांविनाऽन्यकर्मण्यनधिकारात् ॥ २ ॥ षड्देवानाह। गणेशंचेति ॥ वह्निमाग्निहोत्रहोमम् ॥ ३ ॥

इत्येवंकथितंसर्वंलक्ष्म्युपाख्यानमुत्तमम् ॥ सुखदंसारभूतंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकचत्वारिंशो
ध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ हरेरुत्कीर्तनंभद्रंश्रुतंतज्ज्ञानमुत्तमम् ॥ ईप्सितंलक्ष्म्युपाख्यानंध्यानंस्तोत्रंवदप्रभो ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ स्ना
त्वातीर्थेपुराशक्रोधृत्वाधौतेचवाससी ॥ वटंसंस्थाप्यक्षीरोदेषड्देवान्पर्यपूजयत् ॥ २ ॥ गणेशंचदिनेशंचवह्निंविष्णुंशिवंशिवाम् ॥ एतान्भक्त्यास
मभ्यर्च्यपुष्पगंधादिभिस्तदा ॥ ३ ॥ आवाह्यचमहालक्ष्मींपरमैश्वर्यरूपिणीम् ॥ पूजांचकारदेवेशोब्रह्मणाचपुरोधसा ॥ ४ ॥ पुरःस्थितेषुमुनिषुब्राह्म
णेषुगुरौहरौ ॥ देवादिषुसुदेशेचज्ञानानंदेशिवेमुने ॥ ५ ॥ पारिजातस्यपुष्पंचगृहीत्वाचंदनोक्षितम् ॥ ध्यात्वादेवींमहालक्ष्मींपूजयामासनारद ॥ ६ ॥
ध्यानंचसामवेदोक्तंयद्दत्तंब्रह्मणेपुरा ॥ हरिणातेनध्यानेनतन्निबोधवदामिते ॥ ७ ॥ सहस्रदलपद्मस्थकर्णिकावासिनींपराम् ॥ शरत्पार्वणकोटींदुप्रभामु
ष्टिकरांपराम् ॥ ८ ॥ स्वतेजसाप्रज्वलंतींसुखदृश्यांमनोहराम् ॥ प्रतप्तकांचननिभशोभांमूर्तिमतींसतीम् ॥ ९ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्यांशोभितांपीतवास
सा ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांशश्वत्सुस्थिरयौवनाम् ॥ १० ॥ सर्वसंपत्प्रदात्रींचमहालक्ष्मींभजेशुभाम् ॥ ध्यानेनाऽनेनतांध्यात्वानानागुणसमन्विताम् ॥
॥ ११ ॥ संपूज्यब्रह्मवाक्येनचोपचाराणिषोडश ॥ ददौभक्त्याविधानेनप्रत्येकंमंत्रपूर्वकम् ॥ १२ ॥ प्रशस्तानिप्रकृष्टानिवराणिविविधानिच ॥ अमूल्य
रत्नसारंचनिर्मितंविश्वकर्मणा ॥ १३ ॥ आसनंचविचित्रंचमहालक्ष्मिप्रगृह्यताम् ॥ शुद्धंगंगोदकमिदंसर्ववंदितमीप्सितम् ॥ १४ ॥ पापेध्मवह्नि
रूपंचगृह्यतांकमलालये ॥ पुष्पचंदनदूर्वादिसंयुतंजाह्नवीजलम् ॥ १५ ॥ शंखगर्भस्थितंस्वर्घ्यंगृह्यतांपद्मवासिनि ॥ सुगंधिपुष्पतैलंचसुगंधामल
कीफलम् ॥ १६ ॥ देहसौंदर्यबीजंचगृह्यतांश्रीहरेःप्रिये ॥ कार्पासजंचकृमिजंवसनंदेविगृह्यताम् ॥ १७ ॥ रत्नस्वर्णविकारंचदेहभूषाविवर्धनम् ॥ शोभायै
श्रीकरंरत्नंभूषणंदेविगृह्यताम् ॥ १८ ॥ सर्वसौंदर्यबीजंचसद्यःशोभाकरंपरम् ॥ वृक्षनिर्यासरूपंचगंधद्रव्यादिसंयुतम् ॥ १९ ॥

पुरोधसाबोधितइतिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ध्यानंचेति ॥ हरिणासामवेदोक्तंध्यानंयद्ब्रह्मणेदत्तंतेनध्यानेनध्यात्वेत्यर्थः ॥ ७ ॥ मुष्टिश्चौर्यम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
प्रशस्तानीत्युपचारवस्तूनामुपलक्षणम् ॥ आसनादिमंत्रानाह। अमूल्येति ॥ अत्रमंत्राएवसंगृह्यंतेपूजोपचारक्रमस्तुप्रसिद्धएवग्राह्यइतिबोध्यम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ आमलकीफल
चूर्णमित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

सुगंधियुक्तामिति ॥ पूर्वोक्तंकार्पासजंचेत्यर्धश्लोकावेवमंत्रौ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ स्वस्तिकंपक्वान्नविशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सस्यानांमुद्गादिधान्यानाम् ॥
॥ २८ ॥ मिष्टान्नंलड्डुकम् ॥ सस्यचूर्णोद्भवंमुद्गादिधान्यचूर्णोद्भवम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अत्रकेचिन्मंत्राःपुनःपठ्यंतेतदभिप्रायस्त्वित्थम् ॥

श्रीकृष्णकांतेधूपंचपवित्रंप्रतिगृह्यताम् ॥ सुगंधियुक्तंसुखदंचंदनंदेविगृह्यताम् ॥२०॥ जगच्चक्षुःस्वरूपंचपवित्रंतिमिरापहम् ॥ प्रदीपंसुखरूपंचगृह्यतांचसु
रेश्वरि ॥२१॥ नानोपहाररूपंचनानारससमन्विम् ॥ अतिस्वादुकरंचैवनैवेद्यंप्रतिगृह्यताम् ॥२२॥ अन्नंब्रह्मस्वरूपंचप्राणरक्षणकारणम् ॥ तुष्टिदंपुष्टिदंचै
वदेव्यन्नंप्रतिगृह्यताम्॥२३॥शाल्यन्नजंसुपक्वंचशर्करागव्यसंयुतम् ॥ स्वादुयुक्तंमहालक्ष्मीःपरमान्नंप्रगृह्यताम्॥२४॥शर्करागव्यपक्वंचसुस्वादुसुमनोहर
म्॥मयानिवेदितंभक्त्यास्वस्तिकंप्रतिगृह्यताम् ॥२५॥ नानाविधानिरम्याणिपक्वान्नानिफलानिच ॥ सुरभिस्तनसंत्यक्तंसुस्वादुसुमनोहरम्॥२६॥मर्त्या
मृतंसुगव्यंचगृह्यतामच्युतप्रिये ॥ सुस्वादुरससंयुक्तमिक्षुवृक्षसमुद्भवम् ॥२७॥ अग्निपक्वमतिस्वादुगुडंचप्रतिगृह्यताम् ॥ यवगोधूमसस्यानांचूर्णरेणुसमुद्भ
वम् ॥२८॥ सुपक्वंगुडगव्याक्तंमिष्टान्नंदेविगृह्यताम् ॥ सस्यचूर्णोद्भवंपक्वंस्वस्तिकादिसमन्वितम् ॥२९॥ मयानिवेदितंभक्त्यानैवेद्यंप्रतिगृह्यताम् ॥ शीत
वायुप्रदंचैवदाहेचसुखदंपरम् ॥३०॥ कमलेगृह्यतांचेदंव्यजनंश्वेतचामरम् ॥ तांबूलंचवरंरम्यंकर्पूरादिसुवासितम् ॥३१॥ जिह्वाजाड्यच्छेदकरंतांबूलंप्रति
गृह्यताम् ॥ सुवासितंसुशीतंचपिपासानाशकारणम् ॥३२॥ जगज्जीवनरूपंचजीवनंदेविगृह्यताम् ॥ देहसौंदर्यवीजंचसदाशोभाविवर्धनम् ॥३३ ॥ कार्पा
सजंचकृमिजंवसनंदेविगृह्यताम् ॥ रत्नस्वर्णविकारंचदेहभूषादिवर्धनम् ॥ ३४॥ शोभाधारंश्रीकरंचभूषणंदेविगृह्यताम्॥ नानाऋतुपुनिर्माणंवहुशोभाश्रयं
परम् ॥ ३५ ॥ सुरभूपप्रियंशुद्धंमाल्यंदेविप्रगृह्यताम् ॥ शुद्धिदंशुद्धरूपंचसर्वमंगलमंगलम् ॥ ३६ ॥ गंधवस्तूद्भवंरम्यंगंधंदेविप्रगृह्यताम् ॥ पुण्यतीर्थोद
कंचैवविशुद्धंशुद्धिदंसदा ॥ ३७ ॥ गृह्यतांकृष्णकांतेत्वंरम्यमाचमनीयकम् ॥ रत्नसारादिनिर्माणंपुष्पचंदनचर्चितम् ॥ ३८ ॥ वस्त्रभूषणभूषाढ्यंसुतल्पं
देविगृह्यताम् ॥ यद्यद्द्रव्यमपूर्वंचपृथिव्यामपिदुर्लभम् ॥ ३९ ॥ देवभूषार्हभोग्यंचतद्द्रव्यंदेविगृह्यताम् ॥ द्रव्याण्येतानिदत्त्वाचमूलेनदेवपुंगवः ॥ ४० ॥
मूलंजजापभक्त्याचदशलक्षंविधानतः ॥ जपेनदशलक्षेणमंत्रसिद्धिर्वभूवह ॥ ४१ ॥ मंत्रश्चब्रह्मणादत्तःकल्पवृक्षश्चसर्वतः ॥ लक्ष्मीर्मायाकामवाणीङें
ताकमलवासिनी ॥ ४२ ॥ वैदिकोमंत्रराजोऽयंप्रसिद्धःस्वाहयाऽन्वितः ॥ कुवेरोऽनेनमंत्रेणपरमैश्वर्यमाप्तवान् ॥ ४३ ॥

यथाजनागृहेसामान्यानुपचारान्गृह्णंति ॥ सभायांतुविशेषविशिष्टांस्तथैवदेव्यैसामान्याविशेषभावेनोपचारादेयाइति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥३९॥४०॥४१॥ लक्ष्मीःश्रीवीजं मायाभुव
नेश्वरीवीजं कामोमन्मथवीजं वाणीवाग्भवंङेंताचतुर्थ्यंताकमलवासिनीतदाकमलवासिन्यैइतिजातं ॥ स्वाहयान्वितः ॥ स्वाहांतइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ रत्नपद्मेस्थितायेइतिशेषः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

राजराजेश्वरोदक्षःसावर्णिर्मनुरेवच ॥ मंगलोऽनेनमंत्रेणसप्तद्वीपेऽवनीपतिः ॥ ४४ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौकेदारोनृपएवच ॥ एतेसिद्धाश्वराजेंद्राश्चमंत्रेणानेन नारद ॥ ४५ ॥ सिद्धेमंत्रेमहालक्ष्मीःशक्रायदर्शनंददौ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानस्थावरप्रदा ॥ ४६ ॥ सप्तद्वीपवतींपृथ्वींछादयंतीत्विषाचसा ॥ श्वेतचं पकवर्णाभारत्नभूषणभूषिता ॥ ४७ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्याभक्तानुग्रहकातरा ॥ बिभ्रतीरत्नमालांचकोटिचंद्रसमप्रभाम् ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वाजगत्प्रसूंशांतांतु ष्टावैतांपुरंदरः ॥ पुलकांचितसर्वांगःसाश्रुनेत्रःकृतांजलिः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मणाचप्रदत्तेनस्तोत्रराजेनसंयुतः ॥ सर्वाभीष्टप्रदेनैववैदिकेनैवतत्रच ॥ ५० ॥ पुरंदरउवाच ॥ नमःकमलवासिन्यैनारायण्यैनमोनमः ॥ कृष्णप्रियायैसततंमहालक्ष्म्यैनमोनमः ॥ ५१ ॥ पद्मपत्रेक्षणायैचपद्मास्यायैनमोनमः ॥ प द्मासनायैपद्मिन्यैवैष्णव्यैचनमोनमः ॥५२॥ सर्वसंपत्स्वरूपिण्यैसर्वाराध्यैनमोनमः ॥ हरिभक्तिप्रदात्र्यैचहर्षदात्र्यैनमोनमः ॥ ५३ ॥ कृष्णवक्षःस्थिता यैचकृष्णेशायैनमोनमः ॥ चंद्रशोभास्वरूपायैरत्नपद्मेचशोभने ॥ ५४ ॥ संपत्त्यधिष्ठातृदेव्यैमहादेव्यैनमोनमः ॥ नमोवृद्धिस्वरूपायैवृद्धिदायैनमो नमः ॥ ५५ ॥ वैकुंठेयामहालक्ष्मीर्यालक्ष्मीःक्षीरसागरे ॥ स्वर्गलक्ष्मीरिंद्रगेहेराजलक्ष्मीर्नृपालये ॥ ५६ ॥ गृहलक्ष्मीश्चगृहिणांगेहेचगृहदेवता ॥ सुर भिःसागरेजातादक्षिणायज्ञकामिनी ॥५७॥ अदितिर्देवमातात्वंकमलाकमलालया ॥ स्वाहात्वंचहविर्दानेकव्यदानेस्वधास्मृता ॥५८॥ त्वंहिविष्णुस्वरू पाचसर्वाधारावसुंधरा॥शुद्धसत्त्वस्वरूपात्वंनारायणपरायणा ॥५९॥ क्रोधहिंसावर्जिताचवरदाशारदाशुभा॥ परमार्थप्रदात्वंचहरिदास्यप्रदापरा ॥६०॥ ययाविनाजगत्सर्वंभस्मीभूतमसारकम् ॥ जीवन्मृतंचविश्वंचशश्वत्सर्वंययाविना॥६१॥ सर्वेषांचपरामातासर्वबांधवरूपिणी॥धर्मार्थकाममोक्षाणांत्वंचकार णरूपिणी॥६२॥यथामातास्तनांधानांशिशूनांशैशवेसदा॥तथात्वंसर्वदामातासर्वेषांसर्वरूपतः॥६३॥मातृहीनःस्तनांधस्तुसचजीवतिदैवतः॥ त्वयाहीनो जनःकोऽपिनजीवत्येवनिश्चितम्॥६४॥ सुप्रसन्नःस्वरूपात्वंमांप्रसन्नाभवांबिके ॥ वैरिग्रस्तंचविषयंदेहिमह्यंसनातनि ॥६५॥ अहंयावत्त्वयाहीनोबंधुहीनश्च भिक्षुकः॥सर्वसंपद्विहीनश्चतावदेवहरिप्रिये॥६६॥ ज्ञानंदेहिचधर्मंचसर्वसौभाग्यमीप्सितम्॥ प्रभावंचप्रतापंचसर्वाधिकारमेवच ॥६७॥ जयंपराक्रमंयुद्धेप रमैश्वर्यमेवच ॥ इत्युक्त्वाचमहेंद्रश्चसर्वैःसुरगणैःसह ॥ ६८ ॥ प्रणनामसाश्रुनेत्रोमूर्ध्नाचैवपुनःपुनः ॥ ब्रह्माचशंकरश्चैवशेषोधर्मश्चकेशवः ॥ ६९ ॥ सर्वेचक्रुःपरीहारंसुरार्थेचपुनःपुनः ॥ देवेभ्यश्चवरंदत्त्वापुष्पमालांमनोहराम् ॥ ७० ॥

॥ ६३ ॥ स्तनांधःस्तनपायीबालकोमातृहीनोऽपिजीवति ॥ त्वयाविनातुजनोनैवजीवतीत्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ परीहारंप्रार्थनाम् ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ अर्धाधिकैश्चतुष्पंचाशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ स्वाहाशक्तरुपाख्यानयथावद भिवर्ण्यते ॥ १ ॥ एवमेतासांमहादेवतानामाख्यानंश्रुत्वानारदःपृच्छति । नारायणेति ॥ १ ॥ २ ॥ निगूढंगुप्तंरहस्यभूतमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ प्रथम तोब्रह्मलोकंययुस्ततोब्रह्मसभामाजग्मुः ॥ १० ॥ ब्रह्माश्रुत्वेति ॥ देववाक्यंश्रुत्वाभवतांब्राह्मणैर्हविर्यद्दीयतेतस्यप्राप्त्याऽऽहारव्यवस्थांकरिष्यामीतिब्रह्माप्रतिज्ञायदेवकल्याणार्थंहरिंनिष

केशवायददौलक्ष्मीःसंतुष्टासुरसंसदि ॥ ययुर्देवाश्चसंतुष्टाःस्वंस्वंस्थानंचनारद ॥ ७१ ॥ देवीययौहरेःस्थानंहृष्टाक्षीरोदशायिनः ॥ ययतुश्चैवस्वगृहंब्र ह्मेशानौचनारद ॥ ७२ ॥ दत्त्वाशुभाशिषंतौचदेवेभ्यःप्रीतिपूर्वकम् ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः ॥ ७३ ॥ कुबेरतुल्यःसभवेद्राजराजेश्वरो महान् ॥ पंचलक्षजपेनैवस्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ ७४ ॥ सिद्धस्तोत्रंयदिपठेन्मासमेकंतुसंततम् ॥ महासुखीचराजेंद्रोभविष्यतिनसंशयः ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणमहाभागनारायणभमप्रभो ॥ रूपेणैवगुणेनैवयश सातेजसात्विषा ॥ १ ॥ त्वमेवज्ञानिनांश्रेष्ठःसिद्धानांयोगिनांमुने ॥ तपस्विनांमुनीनांचपरोवेदविदांवरः ॥ २ ॥ महालक्ष्म्याउपाख्यानंविज्ञातंमहद द्भुतम् ॥ अन्यत्किंचिदुपाख्यानंनिगूढंवदसांप्रतम् ॥ ३ ॥ अतीवगोपनीयंयदुपयुक्तंचसर्वतः ॥ अप्रकाश्यंपुराणेषुवेदोक्तंधर्मसंयुतम् ॥ ४ ॥ नाराय णउवाच ॥ नानाप्रकारमाख्यानमप्रकाश्यंपुराणतः ॥ श्रुतंकतिविधंगूढमास्तेब्रह्मन्सुदुर्लभम् ॥ ५ ॥ तेषुयत्सारभूतंचश्रोतुंकिंवात्वमिच्छसि ॥ तन्मे ब्रूहिमहाभागपश्चाद्वक्ष्यामितत्पुनः ॥ ६ ॥ नारदउवाच ॥ स्वाहादेवीहविर्दानेप्रशस्तासर्वकर्मसु ॥ पितृदानेस्वधाशस्तादक्षिणासर्वतोवरा ॥ ७ ॥ ए तासांचरितंजन्मफलंप्राधान्यमेवच ॥ श्रोतुमिच्छामित्वद्वक्त्राद्वदवेदविदांवर ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ नारदस्यवचःश्रुत्वाप्रहस्यमुनिसत्तम ॥ कथांकथि तुमारेभेपुराणोक्तांपुरातनीम् ॥ ९ ॥ नारायणउवाच ॥ सृष्टेःप्रथमतोदेवाःस्वाहारार्थंययुःपुरा ॥ ब्रह्मलोकंब्रह्मसभामाजग्मुःसुमनोहराम ॥ १० ॥ ग त्वानिवेदनंचक्रुराहारहेतुकंमुने ॥ ब्रह्माश्रुत्वाप्रतिज्ञायनिषेवेश्रीहरिंपरम् ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ यज्ञरूपोहिभगवान्कलयाचबभूवह ॥ यज्ञेयद्धद्ध विर्दानंदत्तंतेभ्यश्चब्राह्मणैः ॥ १२ ॥ नारायणउवाच ॥ हविर्ददतिविप्राश्चभक्त्याचक्षत्रियादयः ॥ सुरानैवप्राप्नुवंतितदानंमुनिपुंगव ॥ १३ ॥ देवाविषण्णा स्तेसर्वेतत्सभांचययुःपुनः ॥ गत्वानिवेदनंचक्रुराहाराभावहेतुकम ॥ १४ ॥

वेअस्तौदित्यर्थः ॥ ११ ॥ ननुयज्ञेब्राह्मणैर्हविर्दीयतेतेनकिंतेषांतृप्तिर्नभवतीत्याशंकते।नारदःउवाच यज्ञरूपोहीति॥परमा त्मायज्ञोवैविष्णुरितिश्रुतेः तस्मिन्यज्ञेयद्ब्राह्मणैस्तेभ्योदेवेभ्योहविर्दी यतेतेनकिंतेषांतृप्तिर्नभवतीतिशेषः ॥ १२ ॥ नारायणः समाधत्ते । हविर्ददतीति ॥ सत्यंहविर्यज्ञेदीयतेतथाऽपितद्धविर्देवान्प्रतियदिप्राप्नुयात्तदातेनहविषादेवानांतृप्तिःस्यान्नचतस्यप्रापकः कश्चिदस्तिततोनदेवानांतृप्तिरित्यर्थः ॥ १३ ॥ यतएवंततोब्रह्मसभांप्रतिदेवाययुरित्याह । देवाविषण्णाइति ॥ १४ ॥

ततोदेववाक्यंश्रुत्वाब्रह्मातत्कल्याणार्थंश्रीकृष्णंध्यानस्तोत्रादिनाशरणंययौ ततःश्रीकृष्णेनैतत्कार्यार्थंमूलप्रकृतिःसमाराधनीयेत्युक्ततदाज्ञयामूलप्रकृतिमाराधितवानित्याह।पूजांचकारेति।
॥ १५ ॥ ततोमूलप्रकृतेरंशःस्वाहारूपेणप्रादुरभूदित्याह । प्रकृतेःकलयेति ॥ १६ ॥ १७ ॥ शक्तिःपत्नीचभवेत्यर्थः ॥ १८ ॥ किमर्थंशक्तिर्बभूवेतिचेत्तस्याग्नेर्दग्धुंशक्त्यभावादित्याह
दग्धुमिति ॥ प्रकृतिशब्देनाहुतयस्तत्प्रतिकारणत्वात्पत्नीकिमर्थं। भवेतिचेद्देवेभ्योहुतहविःप्रापणार्थमित्याह।त्वन्नामोच्चार्येति ॥ १९ ॥ सुरेभ्योदास्यतीत्यन्वयः तद्धविःसुराःप्राप्नुवंतितथा
कुर्वितिशेषः ॥ २० ॥ २१ ॥ स्वयंभुवंब्रह्माणंकृष्णोममपतिरभिलषितस्ततस्तपसाकृष्णंपतिंकरिष्यामीत्याह। अहंकृष्णामिति ॥ २२ ॥ ब्रह्मंस्तदन्यमिति ॥ तस्मात्कृष्णादन्यद्यत्किं

ब्रह्माश्रुत्वातुध्यानेनश्रीकृष्णंशरणंययौ ॥ पूजांचकारप्रकृतेर्ध्यानेनैवतदाज्ञया ॥ १५ ॥ प्रकृतेःकलयाचैवसर्वशक्तिस्वरूपिणी ॥ अतीवसुंदरीश्यामा
रमणीयामनोहरा ॥ १६ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्याभक्तानुग्रहकातरा ॥ उवाचेतिविधेरग्रेपद्मयोनेवरंवृणु ॥ १७ ॥ विधिस्तद्वचनंश्रुत्वासंभ्रमात्समुवाच
ताम् ॥ प्रजापतिरुवाच ॥ त्वमग्नेर्दाहिकाशक्तिर्भवयाऽतीवसुंदरी ॥ १८ ॥ दग्धुंनशक्तःप्रकृतीर्हुताशश्चत्वयाविना ॥ त्वन्नामोच्चार्यमंत्रांतेयोदास्यतिह
विर्नरः ॥१९॥ सुरेभ्यस्तत्प्राप्नुवंतिसुराःसानंदपूर्वकम् ॥ अग्नेःसंपत्स्वरूपाचश्रीरूपासागृहेश्वरी ॥ २० ॥ देवानांपूजिताशश्वन्नरादीनांभवांबिके॥ब्रह्मण
श्ववचःश्रुत्वासाविषण्णाबभूवह ॥ २१ ॥ तमुवाचततोदेवीस्वाभिप्रायंस्वयंभुवम् ॥ स्वाहोवाच ॥ अहंकृष्णंभजिष्यामितपसासुचिरेणच ॥ २२ ॥
ब्रह्मंस्तदन्यंयत्किंचित्स्वप्नवद्भ्रममेवच ॥ विधाताजगतस्त्वंचशंभुर्मृत्युंजयोविभुः ॥ २३ ॥ बिभर्तिशेषोविश्वंचधर्मःसाक्षीचधर्मिणाम् ॥ सर्वाद्यपूज्योदे
वानांगणेषुचगणेश्वरः ॥ २४ ॥ प्रकृतिःसर्वसंपूज्यायत्प्रसादात्पुराऽभवत् ॥ ऋषयोमुनयश्चैवपूजितायन्निषेवया ॥ २५ ॥ तत्पादपद्मंनियतंभावेनाचिंतया
म्यहम् ॥ पद्मास्यापाद्ममित्युक्त्वापद्मनाभानु सारतः ॥ २६ ॥ जगामतपसेदेवीध्यात्वाकृष्णंनिरामयम् ॥ तपस्तेपेवर्षलक्षमेकपादेनपद्मजा ॥ २७ ॥
तदाददर्शश्रीकृष्णंनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ अतीवकमनीयंचरूपंदृष्ट्वाचरूपिणी ॥ २८ ॥ मूर्च्छांसंप्रापकालेनकामेशस्यचकामुकी ॥ विज्ञायतदभिप्रायंसर्व
ज्ञस्तामुवाचह ॥ २९ ॥ समुत्थाप्यचतांक्रोडेक्षीणांगींतपसाचिरम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वाराहेवैत्वमंशेनममपत्नीभविष्यसि ॥ ३० ॥ नाम्नानाग्नजि
तीकन्याकांतेनग्नजितस्यच ॥ अधुनाऽग्नेर्दाहिकात्वंभवपत्नीचभामिनी ॥ ३१ ॥ मंत्रांगरूपापूज्याचमत्प्रसादाद्भविष्यसि ॥ वह्निस्त्वांभक्तिभावेनसंपूज्य
चगृहेश्वरीम् ॥३२॥ रमिष्यतित्वयासार्धंरामयारमणीयया ॥ इत्युक्त्वांऽतर्दधेदेवोदेवींसंभाष्यनारद ॥ ३३ ॥ तत्राऽऽजगामसंत्रस्तोवह्निर्ब्रह्मनिदेशतः ॥
सामवेदोक्तध्यानेनध्यात्वातांजगदंबिकाम् ॥ ३४ ॥ संपूज्यपरितुष्टावपाणिंजग्राहमंत्रतः ॥ तदादिव्यंवर्षशतंसरेमेरामयासह ॥ ३५ ॥

चिद्वस्तुस्वप्नवद्भ्रमवच्चमिथ्याजानामीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रकृतिर्दुर्गाराधादिरूपापूर्वोक्तपंचप्रकृतिप्रकारानतुमूलप्रकृतिस्तस्याःसर्वोत्तमत्वात् ॥ २५ ॥ पाद्मंपद्मसंभवंब्रह्माणमित्यु
क्त्वापद्मनाभानुसारतस्तस्योद्देशेनजगामेत्यन्वयः ॥ २६ ॥ पद्मजालक्ष्म्यंशभूता ॥ २७ ॥ प्रकृतेःपरमितिकृष्णांतर्गतब्रह्माभिप्रायेण ॥ २८ ॥ २९ ॥ वाराहेकल्पे ॥ ३० ॥ ३१ ॥
मंत्रांगरूपामंत्रांतेप्रयुज्यमानातदंगरूपा ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ संत्रस्तोमामियंवरिष्यतिनवेत्यभिप्रायेण ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मंत्रमाह । ओमिति ॥ प्रणवमायाश्रीबीजाद्योमंत्रः ॥ ४९ ॥ स्तोत्रमाह ।
वह्निरुवाच ॥ स्वाहावह्निप्रियेति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रिचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चषट्त्रिंशत्पद्यैरथसमा

अतीवनिर्जनेदेशेसंभोगसुखदेसदा ॥ बभूवगर्भस्तस्यांचहुताशस्यचतेजसा ॥ ३६ ॥ तंदधारचसादेवीदिव्यंद्वादशवत्सरम् ॥ ततःसुषावपुत्रांश्चरमणी
यान्मनोहरान् ॥ ३७ ॥ दक्षिणाग्निगार्हपत्याहवनीयान्क्रमेणच ॥ ऋषयोमुनयश्चैवब्राह्मणाःक्षत्रियादयः ॥३८॥ स्वाहांतंमंत्रमुच्चार्यहविर्दानंचचक्रिरे ॥
स्वाहायुक्तंचमंत्रंचयोगृह्णातिप्रशस्तकम् ॥ ३९ ॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्यमंत्रग्रहणमात्रतः ॥ विषहीनोयथासर्पोवेदहीनोयथाद्विजः ॥ ४० ॥ पतिसेवावि
हीनास्त्रीविद्याहीनोयथापुमान् ॥ फलशाखाविहीनश्चयथावृक्षोहिनिंदितः ॥ ४१ ॥ स्वाहाहीनस्तथामंत्रोनहुतःफलदायकः ॥ परितुष्टाद्विजाःसर्वेदेवाः
संप्रापुराहुतीः ॥ ४२ ॥ स्वाहांतेनैवमंत्रेणसफलंसर्वमेवच ॥ इत्येवंकथितंसर्वंस्वाहोपाख्यानमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ सुखदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छ
सि ॥ नारदउवाच ॥ स्वाहापूजाविधानंचध्यानंस्तोत्रंमुनीश्वर ॥४४॥ संपूज्यवह्निस्तुष्टावयेनतद्वदमेप्रभो ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ध्यानंचसामवेदोक्तंस्तो
त्रंपूजाविधानकम् ॥ ४५ ॥ वदामिश्रूयतांब्रह्मन्सावधानोमुनीश्वर ॥ सर्वयज्ञारंभकालेशालग्रामेघटेऽथवा ॥ ४६ ॥ स्वाहांसंपूज्ययत्नेनयज्ञंकुर्यात्फलाप्त
ये॥स्वाहांमंत्रांगयुक्तांचमंत्रसिद्धिस्वरूपिणीम् ॥४७॥सिद्धांचसिद्धिदांनॄणांकर्मणांफलदांशुभाम् ॥ इतिध्यात्वाचमूलेनदत्त्वापाद्यादिकंनरः ॥ ४८॥ स
र्वसिद्धिंलभेत्स्तुत्वामूलमंत्रंमुनेशृणु ॥ ॐह्रींश्रींवह्निजायायैदेव्यैस्वाहेत्यनेनच ॥ ४९ ॥ यःपूजयेच्चतांभक्त्यासर्वेष्टंसंभवेद्ध्रुवम् ॥ वह्निरुवाच ॥स्वाहाव
ह्निप्रियावह्निजायासंतोषकारिणी ॥५०॥शक्तिःक्रियाकालदात्रीपरिपाककरीध्रुवा॥गतिःसदानराणांचदाहिकादहनक्षमा॥५१॥संसारसाररूपाचघोरसंसा
रतारिणी॥देवजीवनरूपाचदेवपोषणकारिणी॥५२॥षोडशैतानिनामानियःपठेद्भक्तिसंयुतः॥सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्यइहलोकेपरत्रच ॥५३॥नांगहीनंभवेत्तस्य
सर्वकर्मसुशोभनम् ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंभार्याहीनोलभेत्प्रियाम् ॥ ५४ ॥ रंभोपमांस्वकांतांचसंप्राप्यसुखमाप्नुयात् ॥ इतिश्रीदे०म०नवमस्कंधेनारदना
रायणसंवादेस्वाहोपाख्यानेत्रिचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ नारदशृणुवक्ष्यामिस्वधोपाख्यानमुत्तमम् ॥ पितॄणांचतृप्तिकरं
श्राद्धान्नफलवर्धनम् ॥१॥ सृष्टेरादौपितृगणान्ससर्जजगतांविधिः ॥ चतुरश्चमूर्तिमतस्त्रींश्चतेजःस्वरूपिणः ॥२॥ दृष्ट्वासप्तपितृगणान्सुखरूपान्मनोहरान् ॥
आहारंससृजेतेषांश्राद्धंतर्पणपूर्वकम्॥३॥स्नानंतर्पणपर्यंतंश्राद्धंतुदेवपूजनम् ॥ आह्निकंचत्रिसंध्यांतंविप्राणांचश्रुतौश्रुतम् ॥ ४ ॥

सतः ॥ स्वधायाःससुपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ स्वाहोपाख्यानानंतरंस्वधोपाख्यानंवदति । नारदशृण्विति ॥१॥ २ ॥ सप्तपितृगणान् कव्यवाहोनलःसोमोयमश्चैवार्यमातथा ॥
अग्निष्वात्ताबर्हिषदःसोमपाःपितृदेवताइतिपुराणांतरप्रसिद्धान् ॥ ३ ॥ तर्पणपर्यंतंश्राद्धदेवपूजनंपंचायतनपूजनंत्रिसंध्यांतमाह्निकम् ॥ ४ ॥

बलिंवलिहरणम् ॥ ५ ॥ भस्मांतंमरणपर्यंतंतस्यसूतकमशुचित्वमित्यर्थः ॥ तदेवाऽऽह । नकर्मार्हश्चेति ॥ ६ ॥ स्वस्थानंजागामेत्यर्थः । नप्राप्नुवंतीति।पूर्ववत्प्रापकाभावात् ॥ ७ ॥ ८ ॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ तारमायारमाकामवीजपूर्वोमंत्रः ॥ २५ ॥ २६ ॥

नित्यंनकुर्याद्योविप्रस्त्रिसंध्यंश्राद्धतर्पणम् ॥ बलिंवेदध्वनिंसोऽपिविषहीनोयथोरगः ॥ ५ ॥ देवीसेवाविहीनश्चश्रीहरेरनिवेद्यभुक् ॥ भस्मांतंसूतकंतस्यन
कर्मार्हश्चनारद ॥ ६ ॥ ब्रह्माश्राद्धादिकंसृष्ट्वाजगामपितृहेतवे ॥ नप्राप्नुवंतिपितरोददतिब्राह्मणादयः ॥ ७ ॥ सर्वेचजग्मुःक्षुधिताःखिन्नास्तुब्रह्मणःसभा
म् ॥ सर्वंनिवेदनंचक्रुस्तमेवजगतांविधिम् ॥ ८ ॥ ब्रह्माचमानसींकन्यांससृजेचमनोहराम् ॥ रूपयौवनसंपन्नांशतचंद्रनिभाननाम् ॥ ९ ॥ विद्यावतीं
गुणवतीमतिरूपवतींसतीम् ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ १० ॥ विशुद्धांप्रकृतेरंशांसस्मितांवरदांशुभाम् ॥ स्वधाभिधांचसुदतींलक्ष्मी
लक्षणसंयुताम् ॥ ११ ॥ शतपद्मपदन्यस्तपादपद्मंचबिभ्रतीम् ॥ पत्नींपितॄणांपद्मास्यांपद्मजांपद्मलोचनाम् ॥ १२ ॥ पितृभ्यश्चददौब्रह्मातुष्टेभ्यस्तु
ष्टिरूपिणीम् ॥ ब्राह्मणानांचोपदेशंचकारगोपनीयकम् ॥ १३ ॥ स्वधांतमन्त्रमुच्चार्यपितृभ्योदेयमित्यपि ॥ क्रमेणतेनविप्राश्चपित्रेदानंददुःपुरा ॥ १४ ॥
स्वाहाशस्तादेवदानेपितृदानेस्वधास्मृता ॥ सर्वत्रदक्षिणाशस्ताहतंयज्ञमदक्षिणम् ॥ १५ ॥ पितरोदेवताविप्रामुनयोमनवस्तथा ॥ पूजांचक्रुःस्वधांशां
तांतुष्टुवुःपरमादरात् ॥ १६ ॥ देवादयश्चसंतुष्टाःपरिपूर्णमनोरथाः ॥ विप्रादयश्चपितरःस्वधादेवीवरेणच ॥ १७ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंस्वधोपाख्यानमेव
च॥सर्वेषांचतुष्टिकरंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥१८॥ नारदउवाच ॥ स्वधापूजाविधानंचध्यानंस्तोत्रंमहामुने ॥ श्रोतुमिच्छामियत्नेनवदवेदविदांवर ॥१९॥
॥ नारायणउवाच ॥ ध्यानंचस्तवनंब्रह्मन्वेदोक्तंसर्वमंगलम् ॥ सर्वंजानासिचकथंज्ञातुमिच्छसिवृद्धये ॥ २० ॥ शरत्कृष्णत्रयोदश्यांमघायांश्राद्धवास
रे ॥ स्वधांसंपूज्ययत्नेनततःश्राद्धंसमाचरेत् ॥ २१ ॥ स्वधांनाभ्यर्च्ययोविप्रःश्राद्धंकुर्यादहंमतिः ॥ नभवेत्फलभाक्सत्यंश्राद्धस्यतर्पणस्यच ॥ २२॥
ब्रह्मणोमानसींकन्यांशश्वत्सुस्थिरयौवनाम् ॥ पूज्यांवैपितृदेवानांश्राद्धानांफलदांभजे ॥ २३ ॥ इतिध्यात्वाशिलायांवाह्यथवामंगलेघटे ॥ दद्यात्पाद्या
दिकंतस्यैमूलेनेतिश्रुतौश्रुतम् ॥ २४ ॥ ॐह्रींश्रींक्लींस्वधादेव्यैस्वाहेतिचमहामुने ॥ समुच्चार्यचसंपूज्यस्तुत्वातांप्रणमेद्द्विजः ॥२५॥ स्तोत्रंशृणुमुनि
श्रेष्ठब्रह्मपुत्रविशारद ॥ सर्ववांछाप्रदंनृणांब्रह्मणायत्कृतंपुरा ॥ २६ ॥ नारायणउवाच ॥ स्वधोच्चारणमात्रेणतीर्थस्नायीभवेन्नरः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योवा
जपेयफलंलभेत्॥२७॥स्वधास्वधास्वधेत्येवंयदिवारत्रयंस्मरेत् ॥ श्राद्धस्यफलमाप्नोतिवलेश्चतर्पणस्यच॥२८॥ श्राद्धकालेस्वधास्तोत्रंयःशृणोतिसमा
हितः ॥ सलभेच्छ्राद्धसंभूतंफलमेवनसंशयः ॥ २९ ॥ स्वधास्वधास्वधेत्येवंत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः ॥ प्रियांविनीतांसलभेत्साध्वींपुत्रगुणान्विताम् ॥ ३० ॥
॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ अष्टाधिकैश्चनवतिश्लोकैरथसाविस्तरम् ॥ दक्षिणायाउपा
ख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ दक्षिणाख्यानंवक्तुंप्रतिजानीते। उक्तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ न्यग्रोधवृक्षवद्वटवृक्षवच्छोभिताशरीरशोभया ॥४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अदक्षिणेक्रोडेवामांके

पितॄणांप्राणतुल्यात्वंद्विजजीवनरूपिणी ॥ श्राद्धाधिष्ठातृदेवीचश्राद्धादीनांफलप्रदा ॥ ३१ ॥ नित्यात्वंसत्यरूपाऽसिपुण्यरूपासिसुव्रते ॥ आविर्भावतिरोभावौसृष्टौचप्रलयेतव ॥ ३२ ॥ ॐस्वस्तिश्चनमःस्वाहास्वधात्वंदक्षिणातथा ॥ निरूपिताश्चतुर्वेदैःप्रशस्ताःकर्मिणांपुनः ॥३३॥ कर्मपूर्त्यर्थमेवैताईश्वरेणविनिर्मिताः ॥ इत्येवमुक्त्वासब्रह्माब्रह्मलोकेस्वसंसदि ॥ ३४ ॥ तस्थौचसहसासद्यःस्वधासाऽविर्बभूवह ॥ तदापितृभ्यःप्रददौतामेवकमलाननाम् ॥ ३५ ॥ तांसंप्राप्यययुस्तेचपितरश्चप्रहर्षिताः ॥ स्वधास्तोत्रमिदंपुण्यंयःशृणोतिसमाहितः ॥ ३६ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुवांछितंफलमाप्नुयात् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेस्वधोपाख्यानेचतुश्चत्वारिंशोध्यायः ॥ ४४ ॥

॥ श्रीनारायणउवाच ॥ उक्तंस्वाहास्वधाख्यानंप्रशस्तंमधुरंपरम् ॥ वक्ष्यामिदक्षिणाख्यानंसावधानोनिशामय ॥ १ ॥ गोपीसुशीलागोलोकेपुराऽसीत्प्रेयसीहरेः ॥ राधाप्रधानासध्रीचीधन्यामान्यामनोहरा ॥ २ ॥ अतीवसुंदरीरामासुभगासुदतीसती ॥ विद्यावतीगुणवतीचातिरूपवतीसती ॥ ३ ॥ कलावतीकोमलांगीकांताकमललोचना ॥ सुश्रोणीसुस्तनीश्यामान्यग्रोधपरिमंडिता ॥४॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यारत्नालंकारभूषिता ॥ श्वेतचंपकवर्णाभाबिंबोष्ठीमृगलोचना ॥ ५ ॥ कामशास्त्रेषुनिपुणाकामिनीहंसगामिनी ॥ भावानुरक्ताभावज्ञाकृष्णस्यप्रियभामिनी ॥ ६ ॥ रसज्ञारसिकारासेरासेशस्यरसोत्सुका ॥ उवासाऽदक्षिणेक्रोडेराधायाःपुरतःपुरा ॥ ७ ॥ संबभूवानम्रमुखोभयेनमधुसूदनः ॥ दृष्ट्वाराधांचपुरतोगोपीनांप्रवरोत्तमाम् ॥ ८ ॥ कामिनींरक्तवदनांरक्तपंकजलोचनाम् ॥ कोपेनकंपितांगींचकोपेनस्फुरिताधराम् ॥ ९ ॥ वेगेनतांतुगच्छंतींविज्ञायतदनंतरम् ॥ विरोधभीतोभगवानंतर्धानंचकारसः ॥ १० ॥ पलायंतंचकांतंचशांतंसत्त्वंसुविग्रहम् ॥ विलोक्यकंपितागोप्यःसुशीलाद्यास्ततोभिया ॥ ११ ॥ विलोक्यलंपटंतत्रगोपीनांलक्षकोटयः ॥ पुटांजलियुताभीताभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ १२ ॥ रक्षरक्षेत्युक्तवंत्योदेवीमितिपुनःपुनः ॥ ययुर्भयेनशरणंतस्याश्चरणपंकजे ॥ १३ ॥ त्रिलक्षकोटयोगोपाःसुदामादयएवच ॥ ययुर्भयेनशरणंतत्पादाब्जेचनारद ॥ १४ ॥ पलायंतंचकांतंचविज्ञायपरमेश्वरी ॥ पलायंतींसहचरींसुशीलांचशशापसा ॥ १५ ॥ अद्यप्रभृतिगोलोकंसाचेदायातिगोपिका ॥ सद्योगमनमात्रेणभस्मसाच्चभविष्यति ॥ १६ ॥ इत्येवमुक्त्वातत्रैवदेवदेवेश्वरीरुषा ॥ रासेश्वरीरासमध्येरासेशमाजुहावह ॥ १७ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ देवींराधांरक्षरक्षेत्युक्तवंत्यः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ गमनमात्रेणाऽगमनमात्रेण ॥ १६ ॥ रासेशंकृष्णमाजुहावाऽऽकारितवती ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ ननुत्वयागर्वःकिमर्थंकृतइतिचेत्त्वयाममसंमानस्तथैवकृतस्तस्मादित्याह । स्त्रीगर्वइति ॥ पतिसौभाग्यात्पतिकृतसंमानादित्यर्थः ॥ ननुतर्ह्यधुनागर्वएवपाल्यतांतत्राऽऽह ।
सुखंचेति ॥ त्वत्प्रीतौसत्यामेवगर्वात्सुखंभवतिनान्यथायस्मादेवंतस्मात्सुखार्थंधर्मेणपतिंसेवेदित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ बंधुषुस्त्रीणांभर्तुर्बंधोःसमोबंधुर्नेत्यन्वयः ॥ २३ ॥ २४ ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ कुलजानांपतिव्रतानां यात्वसत्कुलप्रसूतासाकांतंविज्ञातुमक्षमाभवतीतिदूरतस्तस्यपुनःसेवादिकमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तंकांतंसर्वापे

नालोक्यपुरतःकृष्णंराधाविरहकातरा॥युगकोटिसमंमेनेक्षणभेदेनसुव्रता॥१८॥हेकृष्णप्राणनाथेशाऽऽगच्छप्राणाधिकाप्रिय॥प्राणाधिष्ठातृदेवेशप्राणायां
तित्वयाविना॥१९॥स्त्रीगर्वःपतिसौभाग्याद्वर्धतेचदिनेदिने ॥ सुखंचविपुलंयस्मात्तंसेवेद्धर्मतःसदा ॥२०॥ पतिर्बंधुःकुलस्त्रीणामधिदेवःसदागतिः ॥ पर
संपत्स्वरूपश्चमूर्तिमान्भोगदःसदा ॥ २१ ॥ धर्मदःसुखदःशश्वत्प्रीतिदःशांतिदःसदा ॥ सन्मानैर्दीप्यमानश्चमानदोमानखंडनः ॥ २२ ॥ सारात्सार
तरःस्वामीबंधूनांबंधुवर्धनः ॥ नचभर्तुःसमोबंधुर्बंधोर्बंधुषुदृश्यते ॥ २३ ॥ भरणादेवभर्ताचपालनात्पतिरुच्यते ॥ शरीरेशाच्चसस्वामीकामदःकांतउ
च्यते ॥ २४ ॥ बंधुश्चसुखवृद्ध्याचप्रीतिदानात्प्रियःस्मृतः ॥ ऐश्वर्यदानादीशश्चप्राणेशात्प्राणनायकः ॥ २५ ॥ रतिदानाच्चरमणःप्रियोनास्तिप्रियात्प
रः ॥ पुत्रस्तुस्वामिनःशुक्राज्जायतेतेनसप्रियः ॥ २६ ॥ शतपुत्रात्परःस्वामीकुलजानांप्रियःसदा ॥ असत्कुलप्रसूतायाकांतंविज्ञातुमक्षमा ॥ २७ ॥
स्नानंचसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदक्षिणा॥प्रादक्षिण्यंपृथिव्याश्चसर्वाणिचतपांसिच॥२८॥सर्वाण्येवव्रतादीनिमहादानानियानिच॥ उपोषणानिपुण्यानियानिया
निश्रुतानिच ॥२९॥ गुरुसेवाविप्रसेवादेवसेवादिकंचयत् ॥ स्वामिनःपादसेवायाःकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ३० ॥ गुरुविप्रेंद्रदेवेषुसर्वेभ्यश्चपतिर्गुरुः ॥ वि
द्यादातायथापुंसांकुलजानांतथाप्रियः ॥ ३१ ॥ गोपीनांलक्षकोटीनांगोपानांचतथैवच ॥ ब्रह्मांडानामसंख्यानांतत्रस्थानांतथैवच ॥ ३२ ॥ विश्वादिगो
लकांतानामीश्वरीयत्प्रसादतः ॥ अहंनजानेतंकांतंस्त्रीस्वभावोदुरत्ययः॥३३॥इत्युक्त्वाराधिकाकृष्णंतत्रदध्यौस्वभक्तितः ॥ रुरोदप्रेम्णासाराधानाथना
थेतिचाऽब्रवीत् ॥ ३४ ॥ दर्शनंदेहिरमणदीनाविरहदुःखिता ॥ अथसादक्षिणादेवीध्वस्तागोलोकतोमुने ॥ ३५॥ सुचिरंचतपस्तप्त्वाविवेशकमलातनौ ॥
अथदेवादयःसर्वेयज्ञंकृत्वासुदुष्करम् ॥ ३६ ॥ नालभंस्तेफलंतेषांविषण्णाःप्रययुर्विधिम् ॥ विधिर्निवेदनंश्रुत्वादेवादीनांजगत्पतिम्॥३७॥दध्यौचसुचि
रंभक्त्याप्रत्यादेशमवापसः ॥ नारायणश्चभगवान्महालक्ष्म्याश्चदेहतः॥३८॥विनिष्कृष्यमर्त्यलक्ष्मींब्रह्मणेदक्षिणांददौ ॥ ब्रह्माददौतांयज्ञायपूरणार्थंचक
र्मणाम् ॥ ३९ ॥ यज्ञःसंपूज्यविधिवत्तांतुष्टावतदामुदा ॥ तप्तकांचनवर्णाभांचंद्रकोटिसमप्रभाम् ॥ ४० ॥

क्षयासेव्यंनजाने यतःस्त्रीस्वभावोदुरत्ययोभवति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ जगत्पतिंविष्णुंदध्यौचिंतितवान् प्रत्यादेशमुत्तरंतवकार्यंकरिष्यामीत्येवंरूपमवापप्राप्तवान्
॥ ३८ ॥ मर्त्यलक्ष्मींमनुष्याणांलक्ष्मींदक्षिणानाम्नींब्रह्मणेददौ यज्ञाययज्ञपुरुषाय ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ दक्षिणायांदीयमानायांफलस्यजायमानत्वेनकर्मफलंदक्षिणायाःपुत्रइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तत्पुत्ररूपंफलं
दक्षिणायासुत्पन्नंसर्वेभ्योयजमानेभ्योददावित्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ यतएवंततोदक्षिणादानेविलंबोनकर्तव्यइत्याह । कृत्वाकर्मचेति ॥५३॥ ५४ ॥ ५५ ॥ तच्छतगुणा शतगुणादक्षिणाश
तगुणितेत्यर्थः ॥ द्विगुणाशतगुणाशतगुणितादक्षिणाद्विगुणितेत्यर्थः ॥ एवमन्यत्रव्याख्येयम् ॥ एवंब्राह्मणानांदक्षिणावर्धतइत्यर्थः ॥ ५६ ॥ एवंदक्षिणायाअप्रदानेनिष्फलंकर्मभवे

वह्निशुद्धांशु
अतीवकमनीयांचसुंदरींसुमनोहराम् ॥ कमलास्यांकोमलांगींकमलायतलोचनाम् ॥ ४१ ॥ कमलासनपूज्यांचकमलांगसमुद्भवाम् ॥ वह्निशुद्धांशु
काधानांबिंबोष्ठींसुदतींसतीम् ॥ ४२ ॥ बिभ्रतींकवरीभारंमालतीमाल्यसंयुतम् ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ ४३ ॥ सुवेषाढ्यांचसु
स्नातांमुनिमानसमोहिनीम् ॥ कस्तुरीबिंदुभिःसार्धसुगंधिचंदनेंदुभिः ॥ ४४ ॥ सिंदूरबिंदुनाल्पेनाप्यलकाधःस्थलोज्ज्वलाम् ॥ सुप्रशस्तनितंबा
ढ्यांबृहच्छ्रोणिपयोधराम् ॥ ४५ ॥ कामदेवाधाररूपांकामबाणप्रपीडिताम् ॥ तांदृष्ट्वारमणीयांचयज्ञोमूर्च्छामवापह ॥ ४६ ॥ पत्नींतामेवजग्राहवि
धिबोधितपूर्वकम् ॥ दिव्यंवर्षशतंचैवतांगृहीत्वातुनिर्जने ॥ ४७ ॥ यज्ञोरेमेमुदायुक्तोरामेशोरमयासह ॥ गर्भंदधारसादेवीदिव्यंद्वादशवर्षकम् ॥ ४८ ॥
ततःसुषावपुत्रंचफलंवैसर्वकर्मणाम् ॥ परिपूर्णेकर्मणिचतत्पुत्रःफलदायकः ॥ ४९ ॥ यज्ञोदक्षिणयासार्धंपुत्रेणचफलेनच ॥ कर्मिणांफलदाताचेत्येवंवे
दविदोविदुः ॥ ५० ॥ यज्ञश्चदक्षिणांप्राप्यपुत्रंचफलदायकम् ॥ फलंददौचसर्वेभ्यःकर्मणांचैवनारद ॥ ५१ ॥ तदादेवादयस्तुष्टाःपरिपूर्णमनोरथाः ॥
स्वस्थानंतेययुःसर्वेधर्मवक्त्रादिदंश्रुतम् ॥ ५२ ॥ कृत्वाकर्मचकर्ताचतूर्णंदद्याच्चदक्षिणाम् ॥ तत्क्षणंफलमाप्नोतिवेदैरुक्तमिदंमुने ॥ ५३ ॥ कर्मीकर्मणि
पूर्णेचतत्क्षणेयदिदक्षिणाम् ॥ नदद्याद्ब्राह्मणेभ्यश्चदैवेनाज्ञानतोऽथवा ॥ ५४ ॥ मुहूर्तेसमतीतेतुद्विगुणासाभवेद्ध्रुवम् ॥ एकरात्रेव्यतीतेचभवेच्छतगु
णाचसा ॥ ५५ ॥ त्रिरात्रेतच्छतगुणासप्ताहेद्विगुणाततः ॥ मासेलक्षगुणाप्रोक्ताब्राह्मणानांचवर्धते ॥ ५६ ॥ संवत्सरेव्यतीतेतुसात्रिकोटिगुणाभवेत् ॥
कर्मतद्यजमानानांसर्वंवैनिष्फलंभवेत् ॥ ५७ ॥ सचब्रह्मस्वहारीचनकर्मार्होऽशुचिर्नरः ॥ दरिद्रोव्याधियुक्तश्चतेनपापेनपातकी ॥ ५८ ॥ तद्गृहाद्याति
लक्ष्मीश्चशापंदत्वासुदारुणम् ॥ पितरोनैवगृह्णंतितद्दत्तंश्राद्धतर्पणम् ॥ ५९ ॥ एवंसुराश्चतत्पूजांतद्दत्तामग्निराहुतिम् ॥ दत्तंनदीयतेदानंग्रहीतानैवया
चते ॥ ६० ॥ उभौतौनरकेयातश्छिन्नरज्जुर्यथाघटः ॥ नार्पयेद्यजमानश्चेद्याचितश्चापिदक्षिणाम् ॥ ६१ ॥ भवेद्ब्रह्मस्वापहारीकुंभीपाकंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ ॥ ७९ ॥
वर्षलक्षंवसेत्तत्रयमदूतेनताडितः ॥ ६२ ॥ ततोभवेत्सचांडालोव्याधियुक्तोदरिद्रकः ॥ पातयेत्पुरुषान्सप्तपूर्वांश्चसप्तजन्मतः ॥ ६३ ॥

दित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सुराःपूजांनगृह्णंतितद्दत्तामाहुतिंचाग्निर्नगृह्णातीत्यर्थः ॥ दत्तंचनदीयतइति कर्मसमयेदत्तंमनसासंकल्पितंदानंदक्षिणारूपंयजमानेनयादिनदीयतेतथाग्रहीता
विप्रोयादितदक्षिणारूपंनयाचतेइत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ यज्ञपुरुषेणकृतंपूजाविधिमित्यर्थः ॥ कर्मणइति ॥ अदक्षिणस्ययज्ञस्यफलमेवनास्तितदातत्फलंकस्यभविष्यतीतिशंकावृथैवेतिभावः ॥ ६५ ॥ एवकारोभिन्नक्रमः ॥ कर्मण्येवे
त्यर्थः ॥ फलमभ्युपेत्याऽऽह ॥ तद्भुंक्तेचबलिरिति ॥ ६६ ॥ चकारेणादक्षिणयज्ञफलमित्यर्थः ॥ ६७ ॥ असद्विजैर्व्यभिचारादिदोषदुष्टैः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

इत्येवंकथितंविप्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ यत्कर्मदक्षिणाहीनंकोभुंक्तेतत्फलंमुने ॥ ६४ ॥ पूजाविधिंदक्षिणायाःपुरायज्ञकृतंवद ॥ ना
रायणउवाच ॥ कर्मणोऽदक्षिणस्यैवकुतएवफलंमुने ॥ ६५ ॥ सदक्षिणेकर्मणिचफलमेवप्रवर्तते ॥ अदक्षिणंचयत्कर्मतद्भुंक्तेचबलिर्मुने ॥ ६६ ॥ बलयेत
त्प्रदत्तंचवामनेनपुरामुने ॥ अश्रोत्रियःश्राद्धद्रव्यमश्रद्धादानमेवच ॥ ६७ ॥ वृषलीपतिविप्राणांपूजाद्रव्यादिकंचयत् ॥ असद्विजैःकृतंयज्ञमशुचेःपू
जनंचयत् ॥ ६८ ॥ गुरावभक्तस्यकर्मबलिर्भुंक्तेनसंशयः ॥ दक्षिणायाश्चयद्ध्यानंस्तोत्रंपूजाविधिक्रमम् ॥ ६९ ॥ तत्सर्वंकण्वशाखोक्तंप्रवक्ष्यामिनिशा
मय ॥ पुरासंप्राप्यतांयज्ञःकर्मदक्षांचदक्षिणाम् ॥ ७० ॥ मुमोहास्याःस्वरूपेणतुष्टावकामकातरः ॥ यज्ञउवाच ॥ पुरागोलोकगोपीत्वंगोपीनांप्रवराव
रा ॥ ७१ ॥ राधासमातत्सखीचश्रीकृष्णप्रेयसीप्रिया ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुरासेराधामहोत्सवे ॥ ७२ ॥ आविर्भूतादक्षिणांसाल्लक्ष्म्याश्चतेनदक्षिणा ॥
पुरात्वंचसुशीलाख्याख्याताशीलेनशोभने ॥ ७३ ॥ लक्ष्मीदक्षांसभागात्वंराधाशापाच्चदक्षिणा ॥ गोलोकात्त्वंपरिभ्रष्टाममभाग्यादुपस्थिता ॥
॥ ७४ ॥ कृपांकुरुमहाभागेमामेवस्वामिनंकुरु ॥ कर्मिणांकर्मणांदेवीत्वमेवफलदासदा ॥ ७५ ॥ त्वयाविनाचसर्वेषांसर्वंकर्मचनिष्फलम् ॥ त्वयावि
नातथाकर्मकर्मिणांचनशोभते ॥ ७६ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाश्चदिक्पालादयएवच ॥ कर्मणश्चफलंदातुंनशक्ताश्चत्वयाविना ॥ ७७ ॥ कर्मरूपीस्वयं
ब्रह्माफलरूपीमहेश्वरः ॥ यज्ञरूपीविष्णुरहंत्वमेषांसाररूपिणी ॥ ७८ ॥ फलदातृपरंब्रह्मनिर्गुणाप्रकृतिःपरा ॥ स्वयंकृष्णश्चभगवान्सचशक्तस्त्वयास
ह ॥ ७९ ॥ त्वमेवशक्तिःकांतेमेशश्वज्जन्मनिजन्मनि ॥ सर्वकर्मणिशक्तोऽहंत्वयासहवरानने ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाचपुरस्तस्थौयज्ञाधिष्ठातृदेवता ॥ तुष्टाव
भूवसादेवीभेजेतंकमलाकला ॥ ८१ ॥ इदंचदक्षिणास्तोत्रंयज्ञकालेचयःपठेत् ॥ फलंचसर्वयज्ञानांप्राप्नोतिनात्रसंशयः ॥ ८२ ॥ राजसूयेवाजपेयेगोमे
धेनरमेधके ॥ अश्वमेधेलांगलेचविष्णुयज्ञेयशस्करे ॥ ८३ ॥ धनदेभूमिदेपूर्तेफलदेगजमेधके ॥ लोहयज्ञेस्वर्णयज्ञेरत्नयज्ञेऽथताम्रके ॥ ८४ ॥ शिवयज्ञेरुद्र
यज्ञेशक्रयज्ञेचबंधुके ॥ वृष्टौवरुणयागेचकंडकेवैरिमर्दने ॥ ८५ ॥ शुचियज्ञेधर्मयज्ञेऽध्वरेचपापमोचने ॥ ब्रह्माणीकर्मयागेचयोनियागेचभद्रके ॥ ८६ ॥

दक्षिणांसादक्षिणस्कंधादित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ तंयज्ञपुरुषंपतिंभेजेसेवितवती ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ भद्रकेकल्याणकरे
योनियागेमूलप्रकृतियागेअंबायज्ञेइत्यर्थः ॥ एतेचयागाः ॥ केचित्प्रसिद्धशाखायांप्रसिद्धाः केचिदप्रसिद्धशाखायामितिबोध्यम् ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तारलक्ष्मीकाममायाबीजाद्योमंत्रः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ अंगहीनंनभवेत्सांगंभवेदित्यर्थः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ त्रिसप्ततिश्लोकवर्यैःषष्ठ्युपाख्यानमद्भुतम् ॥ पृच्छतेनारदायात्रयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ दक्षिणोपाख्यानंश्रुत्वान्यशक्त्युपाख्यानंपृच्छाति ॥ नारदउवाच अनेकानामिति ॥ सरस्वत्यादिदेवीनामित्यर्थः ॥ अन्यासांषष्ठ्यादिदेवीनामित्यर्थः ॥ १ ॥ वेदेषुसर्वदेवीनांपृथक्पृथगाख्यानमुपवर्णितमास्तितन्मयाकि

एतेषांचसमारंभेइदंस्तोत्रंचयःपठेत् ॥ निर्विघ्नेनचतत्कर्मसर्वंभवतिनिश्चितम् ॥ ८७ ॥ इदंस्तोत्रंचकथितंध्यानंपूजाविधिंशृणु ॥ शालग्रामेघटेवाऽपि दक्षिणांपूजयेत्सुधीः ॥ ८८ ॥ लक्ष्मीदक्षांससंभूतांदक्षिणांकमलाकलाम् ॥ सर्वकर्मसुदक्षांचफलदांसर्वकर्मणाम् ॥ ८९ ॥ विष्णोःशक्तिस्वरूपांचपूजितांवंदितांशुभाम् ॥ शुद्धिदांशुद्धिरूपांचसुशीलांशुभदांभजे ॥ ९० ॥ ध्यात्वाऽनेनैववरदांमूलेनपूजयेत्सुधीः ॥ दत्वापाद्यादिकंदेव्यैवेदोक्तेनैवनारद ॥ ९१ ॥ ॐश्रींक्लींह्रींदक्षिणायैस्वाहेतिचविचक्षणः ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्यादक्षिणांसर्वपूजिताम् ॥ ९२ ॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्दक्षिणाख्यानमेवच ॥ सुखदंप्रीतिदंचैवफलदंसर्वकर्मणाम् ॥ ९३ ॥ इदंचदक्षिणाख्यानंयःशृणोतिसमाहितः ॥ अंगहीनंचतत्कर्मनभवेद्भारतेभुवि ॥ ९४ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंनिश्चितंचगुणान्वितम् ॥ भार्याहीनोलभेद्भार्यांसुशीलांसुंदरींपराम् ॥ ९५ ॥ वरारोहांपुत्रवतींविनीतांप्रियवादिनीम् ॥ पतिव्रतांचशुद्धांचकुलजांचवधूंवराम् ॥ ९६ ॥ विद्याहीनोलभेद्विद्यांधनहीनोलभेद्धनम् ॥ भूमिहीनोलभेद्भूमिंप्रजाहीनोलभेत्प्रजाम् ॥ ९७ ॥ संकटेबंधुविच्छेदेविपत्तौबंधनेतथा ॥ मासमेकमिदंश्रुत्वामुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ९८ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० नवमस्कंधे नारदनारायणसंवादेदक्षिणोपाख्यानेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ नारदउवाच ॥ अनेकानांचदेवीनांश्रुतमाख्यानमुत्तमम् ॥ अन्यासांचरितंब्रह्मन्वदवेदविदांवर ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ सर्वासांचरितंविप्रवेदेषुचपृथक्पृथक् ॥ पूर्वोक्तानांचदेवीनांकासांश्रोतुमिहेच्छसि ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ षष्ठीमंगलचंडीचमनसाप्रकृतेःकला ॥ उत्पत्तिमासांचरितंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ षष्ठांशाप्रकृतेर्याचसाचषष्ठीप्रकीर्तिता ॥ बालकानामधिष्ठात्रीविष्णुमायाचबालदा ॥ ॥ ४ ॥ मातृकासुचविख्यातादेवसेनाभिधाचया ॥ प्राणाधिकप्रियासाध्वीस्कंदभार्याचसुव्रता ॥ ५ ॥ आयुःप्रदाचबालानांधात्रीरक्षणकारिणी ॥ सततंशिशुपार्श्वस्थायोगेनसिद्धियोगिनी ॥ ६ ॥ तस्याःपूजाविधिंब्रह्मन्नितिहासमिदंशृणु ॥ यच्छ्रुतंधर्मवक्त्रेणसुखदंपुत्रदंपरम् ॥ ७ ॥

यत्पर्यंतंवक्तव्यंतन्मध्येयासांदेवीनामाख्यानंतवाभिलषितंतत्पृच्छेत्याह ॥ सर्वासामिति ॥ २ ॥ ३ ॥ तत्रतिसृणांमध्येषष्ठ्युपाख्यानमाह । षष्ठांशेति ॥ प्रकृतेर्मूलप्रकृतेःषष्ठांशत्वात्षष्ठीपदवाच्यत्वम् ॥ ४ ॥ देवसेनेति ॥ आयुष्यसूक्तेतुषष्ठींचयामिंद्रसेनेत्युतआहुस्तांविद्यामितिवाक्येनेंद्रसेनेतिनामोक्तंतथाचदेवसेनाइंद्रसेनेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ चरुंभुक्त्वास्थितायाइतिशेषः ॥ दैवंदेवानांद्वादशवर्षाणीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ज्ञानयोगंविवेकम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

राजाप्रियव्रतश्चासीत्स्वायंभुवमनोःसुतः ॥ योगींद्रोनोद्वहद्भार्यांतपस्यासुरतःसदा ॥ ८ ॥ ब्रह्माज्ञयाचयत्नेनकृतदारोबभूवह ॥ सुचिरंकृतदारश्च
नलेभेतनयंमुने ॥ ९ ॥ पुत्रेष्टियज्ञंतंचापिकारयामासकश्यपः ॥ मालिन्यैतस्यकांतायैमुनिर्यज्ञचरुंददौ ॥ १० ॥ भुक्त्वाचतंचरुंतस्याःसद्योगर्भोबभूव
ह ॥ दधारतंचसादेवीदैवंद्वादशवत्सरम् ॥ ११ ॥ ततःसुषावसाब्रह्मन्कुमारंकनकप्रभम् ॥ सर्वावयवसंपन्नंमृतमुत्तारलोचनम् ॥ १२ ॥ तंदृष्ट्वारुरुदुः
सर्वानार्यश्चबांधवस्त्रियः ॥ मूर्च्छामवापतन्माताापुत्रशोकेनभूयसा ॥ १३ ॥ श्मशानंचययौराजागृहीत्वाबालकंमुने ॥ रुरोदतत्रकांतारेपुत्रंकृत्वास्ववक्ष
सि ॥ १४ ॥ नोत्सृजद्बालकंराजाप्राणांस्त्यक्तुंसमुद्यतः ॥ ज्ञानयोगंविसस्मारपुत्रशोकात्सुदारुणात् ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रविमानंचददर्शसः ॥
शुद्धस्फटिकसंकाशंमणिराजविनिर्मितम् ॥ १६ ॥ तेजसाज्वलितंशश्वच्छोभितंक्षौमवाससा ॥ नानाचित्रविचित्राढ्यंपुष्पमालाविराजितम् ॥ १७ ॥
ददर्शतत्रदेवींचकमनीयांमनोहराम् ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांशश्वत्सुस्थिरयौवनाम् ॥ १८ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ कृपामयींयोगसि
द्धांभक्तानुग्रहकातराम् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वातांपुरतोराजातुष्टावपरमादरम् ॥ चकारपूजनंतस्याविहायबालकंभुवि ॥ २० ॥ पप्रच्छराजातांतुष्टांग्रीष्मसूर्य
समप्रभाम् ॥ तेजसाज्वलितांशांतांकांतांस्कंदस्यनारद ॥ २१ ॥ राजोवाच ॥ कात्वंसुशोभनेकांतेकस्यकांतासिसुव्रते ॥ कस्यकन्यावरारोहेधन्या
मान्याचयोषिताम् ॥ २२ ॥ नृपेंद्रस्यवचःश्रुत्वाजगन्मंगलचंडिका ॥ उवाचदेवसेनासादेवानांरणकारिणी ॥ २३ ॥ देवानांदैत्यग्रस्तानांपुरासेनाबभूव
सा ॥ जयंददौसातेभ्यश्चदेवसेनाचतेनसा ॥ २४ ॥ श्रीदेवसेनोवाच ॥ ब्रह्मणोमानसीकन्यादेवसेनाहमीश्वरी ॥ सृष्ट्वामांमनसाधाताददौस्कंदायभूमिप
॥ २५ ॥ मातृकासुचविख्यातास्कंदभार्याचसुव्रता ॥ विश्वेषष्ठीतिविख्याताषष्ठांशाप्रकृतेःपरा ॥ २६ ॥ अपुत्रायपुत्रदाऽहंप्रियादात्रीप्रियायच ॥
धनदाऽहंदरिद्रेभ्यःकर्मिभ्यश्चस्वकर्मदा ॥ २७ ॥ सुखंदुःखंभयंशोकोहर्षोमंगलमेवच ॥ संपत्तिश्चविपत्तिश्चसर्वंभवतिकर्मणा ॥ २८ ॥ कर्मणाबहुपुत्र
श्चवंशहीनःस्वकर्मणा ॥ कर्मणामृतपुत्रश्चकर्मणाचिरजीवनः ॥ २९ ॥ कर्मणागुणवांश्चैवकर्मणाचांगहीनकः ॥ कर्मणाबहुभार्यश्चभार्याहीनश्चकर्मणा
॥ ३० ॥ कर्मणारूपवान्धर्मीरोगीशश्वत्स्वकर्मणा ॥ कर्मणाचभवेद्व्याधिःकर्मणाऽऽरोग्यमेवच ॥ ३१ ॥ तस्मात्कर्मपरंराजन्सर्वेभ्यश्चश्रुतौश्रुतम् ॥
इत्येवमुक्त्वासादेवीगृहीत्वाबालकंमुने ॥ ३२ ॥ महाज्ञानेनसादेवीजीवयामासलीलया ॥ राजाददर्शतंबालंसस्मितंकनकप्रभम् ॥ ३३ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ परमुत्कृष्टंतादृशमहत्कर्मणोदात्र्यहमस्मीतिभावः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ४७ ॥ वर्धयामासपूजामित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ षष्ठादिवसेऽथवाएकविंशतितमेवासरे

नृपस्तोत्रेणसादेवीपारि
देवसेनाचपश्यंतंनृपमापृच्छ्यसातदा ॥ गृहीत्वाबालकंदेविगगनंगंतुमुद्यता ॥ ३४ ॥ पुनस्तुष्टावतांराजाशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥ नृपस्तोत्रेणसादेवीपारि
तुष्टाबभूवह ॥ ३५ ॥ उवाचतंनृपंब्रह्मन्वेदोक्तंकर्मनिर्मितम् ॥ देव्युवाच ॥ त्रिषुलोकेषुत्वंराजास्वायंभुवमनोःसुतः ॥ ३६ ॥ ममपूजांचसर्वत्रकारयि
त्वास्वयंकुरु ॥ तदादास्यामिपुत्रंतेकुलपद्मंमनोहरम् ॥ ३७ ॥ सुव्रतंनामविख्यातंगुणवंतंसुपंडितम् ॥ जातिस्मरंचयोगींद्रंनारायणकलात्मकम् ॥
॥ ३८ ॥ शतक्रतुकरंश्रेष्ठंक्षत्रियाणांचवंदितम् ॥ मत्तमातंगलक्षाणांधृतवंतंबलंशुभम् ॥ ३९ ॥ धनिनंगुणिनंशुद्धंविदुषांप्रियमेवच ॥ योगिनांज्ञानि
नांचैवसिद्धिरूपंतपस्विनाम् ॥ ४० ॥ यशस्विनंचलोकेषुदातारंसर्वसंपदाम् ॥ इत्येवमुक्त्वासादेवीतस्मैतद्बालकंददौ ॥ ४१ ॥ राजाचकारस्वीकारंपूजार्थं
चप्रियव्रतः ॥ जगामदेवीस्वर्गंचदत्त्वातस्मैशुभंवरम् ॥ ४२ ॥ आजगामसहामात्यःस्वगृहंहृष्टमानसः ॥ आगत्यकथयामासवृत्तांतंपुत्रहेतुकम् ॥
॥ ४३ ॥ श्रुत्वाबभूवुःसंतुष्टावरानार्यश्चनारद ॥ मंगलंकारयामाससर्वत्रपुत्रहेतुकम् ॥ ४४ ॥ देवींचपूजयामासब्राह्मणेभ्योधनंददौ ॥ राजाचप्रतिमा
सेषुशुक्लषष्ठ्यांमहोत्सवम् ॥ ४५ ॥ षष्ठ्यादेव्याश्चयत्नेनकारयामाससर्वतः ॥ बालानांसूतिकागारेषष्ठाहेयत्नपूर्वकम् ॥ ४६ ॥ तत्पूजांकारयामासचै
कविंशतिवासरे ॥ बालानांशुभकार्येचशुभान्नप्राशनेतथा ॥ ४७ ॥ सर्वत्रवर्धयामासस्वयमेवचकारह ॥ ध्यानंपूजाविधानंचस्तोत्रंमत्तोनिशामय ॥
॥ ४८ ॥ यच्छ्रुतंधर्मवक्त्रेणकौथुमोक्तंचसुव्रत ॥ शालग्रामेघटेवाऽथवटमूलेऽथवामुने ॥ ४९ ॥ भित्त्यांपुत्तलिकांकृत्वापूजयेद्वाविचक्षणः ॥ षष्ठां
शांप्रकृतेःशुद्धांप्रतिष्ठाप्यचसुप्रभाम् ॥ ५० ॥ सुपुत्रदांचशुभदांदयारूपांजगत्प्रसूम् ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ ५१ ॥ पवित्ररूपां
परमां देवसेनांपरांभजे ॥ इतिध्यात्वास्वशिरसिपुष्पंदत्त्वाविचक्षणः ॥ ५२ ॥ पुनर्ध्यात्वाचमूलेनपूजयेत्सुव्रतांसतीम् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चगंधपुष्प
प्रदीपकैः ॥ ५३ ॥ नैवेद्यैर्विविधैश्चापिफलेनशोभनेनच ॥ ॐ ह्रींषष्ठीदेव्यैस्वाहेतिविधिपूर्वकम् ॥ ५४ ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंयथाशक्तिजपेन्नरः ॥ ततःस्तु
त्वाचप्रणमेद्भक्तियुक्तःसमाहितः ॥ ५५ ॥ स्तोत्रंचसामवेदोक्तंवरंपुत्रफलप्रदम् ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंलक्षधायोजपेत्ततः ॥ ५६ ॥ सुपुत्रंसलभेन्नूनमित्या
हकमलोद्भवः ॥ स्तोत्रंशृणुमुनिश्रेष्ठसर्वकामशुभावहम् ॥ ५७ ॥ वांछाप्रदंचसर्वेषांगूढंवेदेषुनारद ॥ प्रियव्रतउवाच ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैसिद्धयैशां
त्यैनमोनमः ॥ ५८ ॥ शुभायैदेवसेनायैषष्ठ्यैदेव्यैनमोनमः ॥ वरदायैपुत्रदायैधनदायैनमोनमः ॥ ५९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ प्रणवमायाबीजाद्योमंत्रः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतति० नवमस्कंधेषट्चत्वारिंशोध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ अष्टाधी
कैश्चपंचाशत्पद्यैरथसमासतः ॥ कथामंगलचंड्याश्चयथावदभिधीयते ॥ १ ॥ मंगलचंड्युपाख्यानमाह । कथितमिति ॥ १ ॥ २ ॥ मंगलचंडीनाम्नोनिरुक्तिमाह दक्षायाइति ॥ कल्याणेषु
कल्याणकरणेषुयादक्षाचंडीप्रतापवतीतथामंगलेषुतेषांमध्येयामंगलातेनमंगलचंडीतिनामेत्यर्थः ॥ मंगलाचासाचंडीचमंगलचंडीतिव्युत्पत्त्यामंगलचंडीतिनामसिद्धम् ॥ ३ ॥ व्युत्पत्त्यं

सुखदायैमोक्षदायैषष्ठ्यैदेव्यैनमोनमः ॥ सृष्ट्यैषष्ठांशरूपायैसिद्धायैचनमोनमः ॥ ६० ॥ मायायैसिद्धयोगिन्यैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ सारायैशारदायैच
परादेव्यैनमोनमः ॥ ६१ ॥ बालाधिष्ठातृदेव्यैचषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ कल्याणदायैकल्याण्यैफलदायैचकर्मणाम् ॥ ६२ ॥ प्रत्यक्षायैस्वभक्तानांषष्ठ्यै
देव्यैनमोनमः ॥ पूज्यायैस्कंदकांतायैसर्वेषांसर्वकर्मसु ॥ ६३ ॥ देवरक्षणकारिण्यैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपायैवंदितायैनृणांसदा ॥ ६४ ॥
हिंसाक्रोधवर्जितायैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ धनंदेहिप्रियांदेहिपुत्रंदेहिसुरेश्वरि ॥ ६५ ॥ मानंदेहिजयंदेहिद्विषोजहिमहेश्वरि ॥ धर्मंदेहियशोदेहिषष्ठीदेव्यै
नमोनमः ॥ ६६ ॥ देहिभूमिंप्रजांदेहिविद्यांदेहिसुपूजिते ॥ कल्याणंचजयंदेहिषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ ६७ ॥ इतिदेवींचसंस्तूयलेभेपुत्रंप्रियव्रतः ॥ यश
स्विनंचराजेंद्रःषष्ठीदेव्याःप्रसादतः ॥ ६८ ॥ षष्ठीस्तोत्रमिदंब्रह्मन्यःशृणोतितुवत्सरम् ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंवरंसुचिरजीविनम् ॥ ६९ ॥ वर्षमेकंचयोभ
क्त्यासंपूज्येदंशृणोतिच ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोमहावंध्याप्रसूयते ॥ ७० ॥ वीरंपुत्रंचगुणिनंविद्यावंतंयशस्विनम् ॥ सुचिरायुष्यवंतंचसूतेदेवीप्रसादतः
॥ ७१ ॥ काकवंध्याचयानारीमृतवत्साचयाभवेत् ॥ वर्षंश्रुत्वालभेत्पुत्रंषष्ठीदेवीप्रसादतः ॥ ७२ ॥ रोगयुक्तेचबालेचपितामाताशृणोतिचेत् ॥ मासे
नमुच्यतेबालःषष्ठीदेवीप्रसादतः ॥ ७३ ॥ इतिश्रीभागवतेम० नवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेषष्ठ्युपाख्यानेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ कथितंषष्ठ्युपाख्यानंब्रह्मपुत्रयथागमम् ॥ देवीमंगलचंडीचतदाख्यानंनिशामय ॥ १ ॥ तस्याःपूजादिकंसर्वंधर्मवक्रेणयच्छ्रुतम् ॥
श्रुतिसंमतमेवेष्टंसर्वेषांविदुषामपि ॥ २ ॥ दक्षायावर्ततेचंडीकल्याणेषुचमंगला ॥ मंगलेषुचयादक्षासाचमंगलचंडिका ॥ ३ ॥ पूज्यायावर्ततेचंडी
मंगलोऽपिमहीसुतः ॥ मंगलाभीष्टदेवीयासावामंगलचंडिका ॥ ४ ॥ मंगलोमनुवंशश्चसप्तद्वीपधरापतिः ॥ तस्यपूज्याऽभीष्टदेवीतेनमंगलचंडिका ॥ ५ ॥
मूर्तिभेदेनसादुर्गामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ कृपारूपाऽतिप्रत्यक्षायोपितामिष्टदेवता ॥ ६ ॥ प्रथमेपूजितासाचशंकरेणपरात्परा ॥ त्रिपुरस्यवधेघोरेविष्णुना
प्रेरितेनच ॥ ७ ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मोपदेशेनदुर्गतेनचसंकटे ॥ आकाशात्पतितेयानेदैत्येनपातितेरुषा ॥ ८ ॥

तरमाह । पूज्यायाइति ॥ मंगलोभूमिपुत्रस्तस्यपूज्यातदभीष्टदात्रीचयाचंडीसामंगलचंडीत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ दुर्गायारूपांतरमिदंभवतीत्याह । मूर्तिभेदेनेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ संकटेदुर्गतेनप्राप्तेन
शिवेनेत्यर्थः ॥ किंसंकटंप्राप्तमितिचेत्तत्राऽऽह आकाशादिति ॥ दैत्येनकेनचिद्युद्धसमयेरुषापातितेआकाशाद्यानेपतितेसतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ भयंनास्तीति ॥ अधुनानिर्भयंयुद्धंकुर्विंतिभावः ॥ ननुममवाहनाभावात्कथंयुद्धंभविष्यतितत्राह । भगवानिति ॥ भगवान्विष्णुर्वृषरूपेणतेवाहनंभविष्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥
मायात्मनामूलप्रकृत्यंशभूतेनहरिणेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ पिष्टकैःपूर्वोक्तलक्षणैःपक्वान्नविशेषैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रणवमायाश्रीकामबीजपूर्वो

ब्रह्मविष्णूपादिष्टश्चदुर्गांतुष्टावशंकरः ॥ साचमंगलचंडीयाबभूवरूपभेदतः ॥ ९ ॥ उवाचपुरतःशंभोर्भयंनास्तीतितेप्रभो ॥ भगवान्वृषरूपश्चसर्वेशस्ते
भविष्यति ॥ १० ॥ युद्धशक्तिस्वरूपाऽहंभविष्यामिनसंशयः ॥ मायात्मनाचहरिणासहायेनवृषध्वज ॥११॥ जहिदैत्यंस्वशत्रुंचसुराणांपदघातकम् ॥
इत्युक्त्वांतर्हितादेवीशंभोःशक्तिर्बभूवसा ॥ १२ ॥ विष्णुदत्तेनशस्त्रेणजघानतमुमापतिः ॥ मुनींद्रपतितदैत्येसर्वेदेवामहर्षयः ॥ १३ ॥ तुष्टुवुःशंकरंदे
वंभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ सद्यःशिरसिशंभोश्चपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ १४ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चसंतुष्टोददौतस्मैशुभाशिषम् ॥ ब्रह्मविष्णूपदिष्टश्चसुस्नातःशंकर
स्तथा ॥ १५ ॥ पूजयामासतांभक्त्यादेवींमंगलचंडिकाम् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चवस्त्रैश्चविविधैरपि ॥ १६ ॥ पुष्पचंदननैवेद्यैर्भक्त्यानानाविधैर्मुने ॥
छागैर्मेषैश्चमाहिषैर्गवयैःपक्षिभिस्तथा ॥ १७ ॥ वस्त्रालंकारमाल्यैश्चपायसैःपिष्टकैरपि ॥ मधुभिश्चसुधाभिश्चफलैर्नानाविधैरपि ॥ १८ ॥ संगीतैर्नर्त
कैर्वाद्यैरुत्सवैर्नामकीर्तनैः ॥ ध्यात्वामाध्यंदिनोक्तेनध्यानेनभक्तिपूर्वकम् ॥ १९ ॥ ददौद्रव्याणिमूलेनमंत्रेणैवचनारद ॥ ॐह्रींश्रींक्लींसर्वपूज्येदेविमंग
लचंडिके ॥ २० ॥ हूंहूंफट्स्वाहाप्येकविंशाक्षरोमनुः ॥ पूज्यःकल्पतरुश्चैवभक्तानांसर्वकामदः ॥ २१ ॥ दशलक्षजपेनैवमंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् ॥ ध्या
नंचश्रूयतांब्रह्मन्वेदोक्तंसर्वसंमतम् ॥ २२ ॥ देवींषोडशवर्षीयांशश्वत्सुस्थिरयौवनाम् ॥ बिंबोष्ठींसुदतींशुद्धांशरत्पद्मनिभाननाम् ॥ २३ ॥ श्वेतचंपक
वर्णाभांसुनीलोत्पललोचनाम् ॥ जगद्धात्रींचदात्रींचसर्वेभ्यःसर्वसंपदाम् ॥ २४ ॥ संसारसागरेघोरेज्योतीरूपांसदाभजे ॥ देव्याश्चध्यानमित्येवंस्तवनं
श्रूयतांमुने ॥ २५ ॥ महादेवउवाच ॥ रक्षरक्षजगन्मातर्देविमंगलचंडिके ॥ हारिकेविपदांराशेर्हर्षमंगलकारिके ॥ २६ ॥ हर्षमंगलदक्षेचहर्षमंगलदा
यिके ॥ शुभेमंगलदक्षेचशुभेमंगलचंडिके ॥ २७ ॥ मंगलेमंगलार्हेचसर्वमंगलमंगले ॥ सतांमंगलदेदेविसर्वेषांमंगलालये ॥ २८ ॥ पूज्येमंगलवारे
चमंगलाभीष्टदेवते ॥ पूज्येमंगलभूपस्यमनुवंशस्यसंततम् ॥ २९ ॥ मंगलाधिष्ठातृदेविमंगलानांचमंगले ॥ संसारमंगलाधारेमोक्षमंगलदायिनि ॥
॥ ३० ॥ सारेचमंगलाधारेपारेचसर्वकर्मणाम् ॥ प्रतिमंगलवारेचपूज्येमंगसुखप्रदे ॥ ३१ ॥

मंत्रः ॥ सर्वपूज्येइतिस्वरूपग्रहणंदेविमंगलचंडिकेइत्यपिस्वरूपग्रहणं ततोऽक्षरद्वयंकवचात्मकंततोऽस्त्रमंत्रस्ततोवह्निजायासर्वमेकीकृत्यैकविंशाक्षरोमंत्रः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥
॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मंगसुखेति ॥ मंगंसर्वतोविसर्पद्यत्सुखंबहुलंसुखमित्यर्थः ॥ तत्प्रदेइतिभावः ॥ मगिसर्पणइत्यस्यरूपम् ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मंगलचंड्याउपाख्यानांसमाप्यमनसायाउपाख्यानमाह । उक्तमिति ॥ ३८ ॥ मनसापदस्यव्युत्पत्तिमाह । कन्येति ॥ मनोजन्यत्वान्मनसादेवनाद्वामनःशब्दादर्शआद्यचिकृतेमनसेतिसिद्धम् ॥ ३९ ॥ मनसाध्यायतेइति । मनःकरणकध्यानकर्तृत्वाद्वामनसेतिसिद्धमित्यर्थः ॥ अत्राप्यर्शआद्यजेव ॥ जनकत्वेनदेवनध्यानसाधनत्वेनवामनोस्तियस्याइतिव्युत्पत्तेः ॥ तेनयोगेनपरमात्मसमाधिरूपेणयतोदीव्यतिततइत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ जरत्कार्वतिजीर्णवस्त्रादिकंतद्वत्तपस्ययाक्षीणंशरीरंमनसाय।

स्तोत्रेणानेनशंभुश्चस्तुत्वामंगलचंडिकाम् ॥ प्रतिमंगलवारेचपूजांदत्त्वागतःशिवः ॥ ३२ ॥ प्रथमेपूजितादेवीशिवेनसर्वमंगला ॥ द्वितीयेपूजितासाचमंगलेनग्रहेणच ॥ ३३ ॥ तृतीयेपूजिताभद्रामंगलेननृपेणच ॥ चतुर्थेमंगलेवारेसुंदरीभिःप्रपूजिता ॥ ३४ ॥ पंचमेमंगलाकांक्षिनरैर्मंगलचंडिका ॥ पूजिताप्रतिविश्वेषुविश्वेशपूजितासदा ॥ ३५ ॥ ततःसर्वत्रसंपूज्याबभूवपरमेश्वरी ॥ देवैश्चमुनिभिश्चैवमानवैर्मनुभिर्मुने ॥ ३६ ॥ देव्याश्चमंगलस्तोत्रंयःशृणोतिसमाहितः ॥ तन्मंगलंभवेत्तस्यनभवेत्तदमंगलम् ॥ वर्धतेपुत्रपौत्रैश्चमंगलंचदिनेदिने ॥ ३७ ॥ नारायणउवाच ॥ उक्तंद्वयोरुपाख्यानंब्रह्मपुत्रयथागमम् ॥ श्रूयतांमनसाख्यानंयच्छ्रुतंधर्मवक्रतः ॥३८॥ साचकन्याभगवतीकश्यपस्यचमानसी ॥ तेनैवमनसादेवीमनसायाचदीव्यति ॥ ३९ ॥ मनसाध्यायतेयाचपरमात्मानमीश्वरम् ॥ तेनसामनसादेवीतेनयोगेनदीव्यति ॥ ४० ॥ आत्मारामाचसादेवीवैष्णवीसिद्धयोगिनी ॥ त्रियुगंचतपस्तप्त्वाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ४१ ॥ जरत्कारुशरीरंचदृष्ट्वायत्क्षीणमीश्वरः ॥ गोपीपतिर्नामचक्रेजरत्कारुरितिप्रभुः ॥४२॥ वांछितंचददौतस्यैकृपयाचकृपानिधिः ॥ पूजांचकारयामासचकारचस्वयंप्रभुः ॥ ४३ ॥ स्वर्गेचनागलोकेचपृथिव्यांब्रह्मलोकतः ॥ भृशंजगत्सुगौरीसासुंदरीचमनोहरा ॥४४॥ जगद्गौरीतिविख्यातातेनसापूजितासती ॥ शिवशिष्याचसादेवीतेनशैवीप्रकीर्तिता ॥ ४५ ॥ विष्णुभक्ताऽतीवशश्वद्वैष्णवीतेनकीर्तिता ॥ नागानांप्राणरक्षित्रीयज्ञेपारिक्षितस्यच ॥ ४६ ॥ नागेश्वरीतिविख्यातासानागभगिनीतिच ॥ विषंसंहर्तुमीशायातेनविषहरीस्मृता ॥ ४७ ॥ सिद्धयोगंहरात्प्रापतेनसासिद्धयोगिनी ॥ महाज्ञानंचयोगंचमृतसंजीवनींपराम् ॥ ४८ ॥ महाज्ञानयुतांतांचप्रवदंतिमनीषिणः ॥ आस्तीकस्यमुनींद्रस्यमातासापितपस्विनी ॥ ४९ ॥ अस्तीकमाताविज्ञाताजगत्यांसुप्रतिष्ठिता ॥ प्रियामुनेर्जरत्कारोर्मुनींद्रस्यमहात्मनः ॥ ५० ॥ योगिनोविश्वपूज्यस्यजरत्कारुप्रियाततः ॥ जरत्कारुर्जगद्गौरीमनसासिद्धयोगिनी ॥ ५१ ॥

दृष्ट्वा ॥ यद्वाजरत्कारुमुनिवत्क्षीणंशरीरंदृष्ट्वाकृष्णोमनसायाजरत्कारुरितिनामचक्रेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ मनसायानामांतराणिसनिमित्तकान्याह । भृशमिति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ विषंसंहर्तुमीशास्वतंत्रेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ महाज्ञानादिकंयतोहरात्प्रापततोमहाज्ञानयुतांवदंतीत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ पंचश्लोकन्यूनसार्धशतश्लोकैरनंतरम् ॥ मनसायाःकथा स्तोत्रध्यानादिकमिहोच्यते ॥ १ ॥ मनसायाःपूजादिकंकथयति । मत्तइति ॥ ? ॥ २ ॥ ३ ॥ मूलेनमूलमंत्रेणवक्ष्यमाणेनसर्वानुपचारानद्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रणवमायाश्रीका

वैष्णवीनागभगिनीशैवीनागेश्वरीतथा ॥ जरत्कारुप्रियास्तीकमाताविषहरेतिच ॥ ५२ ॥ महाज्ञानयुताचैवसादेवीविश्वपूजिता ॥ द्वादशैतानिनामा निपूजाकालेतुयःपठेत् ॥ ५३ ॥ तस्यनागभयंनास्तितस्यवंशोद्भवस्यच ॥ नागभीतेचशयनेनागग्रस्तेचमंदिरे ॥ ५४ ॥ नागशोभेमहादुर्गेनागवेष्टि तविग्रहे ॥ इदंस्तोत्रंपठित्वातुमुच्यतेनाऽत्रसंशयः ॥ ५५ ॥ नित्यंपठेद्यस्तंदृष्ट्वानागवर्गःपलायते ॥ दशलक्षजपेनैवस्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ ५६ ॥ स्तोत्रसिद्धिर्भवेद्यस्यसविषंभोक्तुमीश्वरः ॥ नागैश्चभूषणंकृत्वासभवेन्नागवाहनः ॥ ५७ ॥ नागासनोनागतल्पोमहासिद्धोभवेन्नरः ॥ अंतेचविष्णुनासा र्धंक्रीडत्येवदिवानिशम् ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ मत्तःपूजाविधानंचश्रूयतांमुनिपुंगव ॥ ध्यानंचसामवेदोक्तंप्रोक्तंदेवीविधानकम् ॥ १ ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ वह्निशुद्धांशु काधानांनागयज्ञोपवीतिनीम् ॥ २ ॥ महाज्ञानयुतांतांचप्रवरज्ञानिनांवराम् ॥ सिद्धाधिष्ठातृदेवींचसिद्धांसिद्धिप्रदांभजे ॥ ३ ॥ इतिध्यात्वाचतांदेवीं मूलेनैवप्रपूजयेत् ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्धूपैःपुष्पगंधानुलेपनैः ॥ ४ ॥ मूलमंत्रश्चवेदोक्तोभक्तानांवांछितप्रदः ॥ मुनेकल्पतरुर्नामसुसिद्धोद्वादशाक्षरः ॥ ५ ॥ ॐह्रींश्रींक्लींऐंमनसादेव्यैस्वाहेतिकीर्तितः ॥ पंचलक्षजपेनैवमंत्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥६॥ मंत्रसिद्धिर्भवेद्यस्यससिद्धोजगतीतले ॥ सुधासमंविषंतस्यधन्वंत रिसमोभवेत् ॥ ७ ॥ ब्रह्मन्स्नात्वातुसंक्रांत्यांगूढशालासुयत्नतः ॥ आवाह्यदेवीमीशानांपूजयेद्योऽतिभक्तितः ॥ ८ ॥ पंचम्यांमनसाध्यायन्देव्यैदद्या च्चयोबलिम् ॥ धनवान्पुत्रवांश्चैवकीर्तिमान्सभवेद्ध्रुवम् ॥ ९ ॥ पूजाविधानंकथितंतदाख्यानंनिशामय ॥ कथयामिमहाभागयच्छ्रुतंधर्मवक्त्रतः ॥ १० ॥ पुरानागभयाक्रांताबभूवुर्मानवाभुवि ॥ गतास्तेशरणंसर्वेकश्यपंमुनिपुंगवम् ॥ ११ ॥ मंत्रांश्चससृजेभीतःकश्यपोब्रह्मणान्वितः ॥ वेदबीजानुसारेणचो पदेशेनब्रह्मणः ॥ १२ ॥ मंत्राधिष्ठातृदेवींतांमनसाससृजेतथा ॥ तपसामनसातेनबभूवमनसाचसा ॥ १३ ॥ कुमारीसाचसंभूताजगामशंकरालयम् ॥ भक्त्यासंपूज्यकैलासेतुष्टावचंद्रशेखरम् ॥ १४ ॥

मवाणीबीजपूर्वकोमनसादेव्यैस्वाहेत्यंतोमंत्रः ॥ पंचलक्षजपःपुरश्चरणम् ॥ होमद्रव्यानुक्तत्वात्तिलैर्होमः ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रयोगमाह । ब्रह्मन्स्नात्वेति ॥ गूढशालासुगुप्तशालासु ॥ ८ ॥ साचसंक्रांतिः पंचम्यामपेक्षितेत्याह । पंचम्यामिति॥पंचम्यांवेत्यर्थः॥९॥१०॥११॥मंत्रांश्चसर्पादिविषहरान् ॥ १२ ॥ मंत्राधिष्ठातृदेवींसर्वविषहरमंत्राधिष्ठात्रीमित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ ङेंतंचतुर्थ्यंतंकृष्णपदंनमोंतोमंत्रः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ देव्यामनसायाजघनेशिरःस्थाप्येत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥
चकारालोचनंविचारंकृतवतीत्यर्थः ॥ तमेवविचारमाह । अकृत्वेति ॥ द्विजन्मनांनित्याम् ॥ २८ ॥ लभिष्यतिलप्स्यति ॥ पूर्वांप्रातःसंध्याम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

दिव्यवर्षसहस्रंतांसिषेवेचमुनेःसुता ॥ आशुतोषोमहेशश्चतांचतुष्टोबभूवह ॥ १५ ॥ महाज्ञानंददौतस्यैपाठयामाससामच ॥ कृष्णमंत्रंकल्पतरुंददाव
ष्टाक्षरंमुने ॥ १६ ॥ लक्ष्मीमायाकामबीजंङेंतंकृष्णपदंततः ॥ त्रैलोक्यमंगलंनामकवचंपूजनक्रमम् ॥ १७ ॥ पुरश्चर्याक्रमंचाऽपिवेदोक्तंसर्वसंमतम् ॥
प्राप्यमृत्युंजयान्मंत्रंसासतीचमुनेःसुता ॥ १८ ॥ जगामतपसेसाध्वीपुष्करंशंकराज्ञया ॥ त्रियुगंचतपस्तप्त्वाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ १९ ॥ सिद्धाब
भूवसादेवीददर्शपुरतःप्रभुम् ॥ दृष्ट्वाकृशांगींबालांचकृपयाचकृपानिधिः ॥ २० ॥ पूजांचकारयामासचकारचस्वयंहरिः ॥ वरंचप्रददौतस्यैपूजि
तात्वंभवेभव ॥ २१ ॥ वरंदत्त्वाचकल्याण्यैततश्चांतर्दधेहरिः ॥ प्रथमेपूजितासाचकृष्णेनपरमात्मना ॥ २२ ॥ द्वितीयेशंकरेणैवकश्यपेनसुरेणच ॥
मुनिनामनुनाचैवनागेनमानवादिभिः ॥ २३ ॥ बभूवपूजितासाचत्रिषुलोकेषुसुव्रता ॥ जरत्कारुमुनींद्रायकश्यपस्तांददौपुरा ॥ २४ ॥ अयाचितोमुनिश्रे
ष्ठोजग्राहब्राह्मणाज्ञया ॥ कृत्वोद्वाहंमहायोगीविश्रांतस्तपसाचिरम् ॥ २५ ॥ सुष्वापदेव्याजघनेवटमूलेचपुष्करे ॥ निद्रांजगामसमुनिःस्मृत्वानिद्रेश
मीश्वरम् ॥ २६ ॥ जगामास्तंदिनकरःसायंकालउपस्थिते ॥ संचिंत्यमनसासाध्वीमनसासापतिव्रता ॥ २७ ॥ धर्मलोपभयेनैवचकारालोचनंसती ॥
अकृत्वापश्चिमांसंध्यांनित्यांचैवद्विजन्मनाम् ॥ २८ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंलभिष्यतिपतिर्मम ॥ नोपतिष्ठतियःपूर्वांनोपास्तेयस्तुपश्चिमाम् ॥ २९ ॥
ससर्वत्राऽशुचिर्नित्यंब्रह्महत्यादिकंलभेत् ॥ वेदोक्तमितिसंचिंत्यबोधयामाससुंदरी ॥ ३० ॥ सचबुद्धोमुनिश्रेष्ठस्तांचुकोपभृशंमुने ॥ मुनिरुवाच ॥
कथंमेसुखिनःसाध्विनिद्राभंगःकृतस्त्वया ॥ ३१ ॥ व्यर्थंव्रतादिकंतस्यायभर्तुश्चाऽपकारिणी ॥ तपश्चाऽनशनंचैवव्रतंदानादिकंचयत् ॥ ३२ ॥ भर्तु
रप्रियकारिण्याःसर्वंभवतिनिष्फलम् ॥ ययाप्रियःपूजितश्चश्रीकृष्णःपूजितस्तया ॥ ३३ ॥ पतिव्रताव्रतार्थंचपतिरूपोहरिःस्वयम् ॥ सर्वदानंसर्वयज्ञः
सर्वतीर्थनिषेवणम् ॥ ३४ ॥ सर्वव्रतंतपःसर्वमुपवासादिकंचयत् ॥ सर्वधर्मश्चसत्यंचसर्वदेवप्रपूजनम् ॥ ३५ ॥ तत्सर्वंस्वामिसेवायाःकलांनार्हंतिषो
डशीम् ॥ पुण्येचभारतेवर्षेपतिसेवांकरोतिया ॥ ३६ ॥ वैकुंठेस्वामिनासार्धंसायातिब्रह्मणःपदम् ॥ विप्रियंकुरुतेभर्तुर्विप्रियंवदतिप्रियम् ॥ ३७ ॥
असत्कुलेप्रसूताहितत्फलंश्रूयतांसति ॥ कुंभीपाकंव्रजेत्साचयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ३८ ॥ ततोभवतिचांडालीपतिपुत्रविवर्जिता ॥ इत्युक्त्वाचमुनिश्रेष्ठो
बभूवस्फुरिताधरः ॥ ३९ ॥ चकंपेतेनसासाध्वीभयेनोवाचतंपतिम् ॥ साध्व्युवाच ॥ संध्यालोपभयेनैवनिद्राभंगःकृतस्तव ॥ ४० ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यतोयस्मात्क्रोधात् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रति
शृंगारोरतिः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ शप्तुमुद्यतमिति ॥ मदर्घ्यदानंविनाकथमयमस्ताचलंप्राप्तइतिहेतोः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यतोयस्मात्क्रोधात् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
ज्ञापालनायचेति ॥ यदीयंममाज्ञांनपालयिष्यतितदैनांत्यक्ष्यामीतिविवाहसमयेकृताप्रतिज्ञेतितुपुराणांतरेप्रसिद्धंतस्याःपालनाय ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

इत्युक्त्वामनसादेवीस्वामि
कुरुशांतिंमहाभागदुष्टायाममसुव्रत ॥ शृंगाराहारनिद्राणांयश्चभंगंकरोतिवै ॥ ४१ ॥ सव्रजेत्कालसूत्रंवैयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ तत्राऽऽजगामभगवान्संध्ययासहनार
नश्चरणांबुजे ॥ ४२ ॥ पपातभक्त्याभीताचरुरोदचपुनःपुनः ॥ कुपितंचमुनिंदृष्ट्वाश्रीसूर्यंशप्तुमुद्यतम् ॥ ४३ ॥ तत्राऽऽजगामभगवान्संध्ययासहनार
द ॥ तत्राऽऽगत्यमुनिंसम्यगुवाचभास्करःस्वयम् ॥ ४४ ॥ विनयेनचभीतश्चतयासहयथोचितम् ॥ भास्करउवाच ॥ सूर्यास्तसमयंदृष्ट्वासाध्वीधर्मभ
येनच ॥ ४५ ॥ ॥ बोधयामासत्वांविप्रशरणंत्वामहंगतः ॥ क्षमस्वभगवन्ब्रह्मन्मांशप्तुंनोचितंमुने ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणानांचहृदयंनवनीतसमंसदा ॥ तेषां
क्षणार्धंक्रोधश्चयतोभस्मभवेज्जगत् ॥ ४७ ॥ पुनःस्रष्टुंद्विजःशक्तोनतेजस्वीद्विजात्परः ॥ ब्राह्मणोब्रह्मणोवंशःप्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥ ४८ ॥ श्रीकृष्णंभाव
येन्नित्यंब्रह्मज्योतिःसनातनम् ॥ सूर्यस्यवचनंश्रुत्वाद्विजस्तुष्टोबभूवह ॥ ४९ ॥ सूर्योजगामस्वस्थानंगृहीत्वाब्राह्मणाशिषम् ॥ तत्याजमनसाविप्रःप्रति
ज्ञापालनायच ॥ ५० ॥ रुदतींशोकसंयुक्तांहृदयेनविदूयता ॥ सासस्मारगुरुंशंभुमिष्टदेवंविधिंहरिम् ॥ ५१ ॥ कश्यपंजन्मदातारंविपत्तौभयकर्शिता ॥
तत्राऽऽजगामगोपीशोभगवाञ्छंभुरेवच ॥ ५२ ॥ विधिश्चकश्यपश्चैवमनसापरिचिंततिः ॥ दृष्ट्वाविप्रोऽभीष्टदेवंनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ ५३ ॥ तुष्टाव
परयाभक्त्याप्रणनाममुहुर्मुहुः ॥ नमश्चकारशंभुंचब्रह्माणंकश्यपंतथा ॥ ५४ ॥ कथमागमनंदेवाइतिप्रश्नंचकारसः ॥ ब्रह्मातद्वचनंश्रुत्वासहसासम
योचितम् ॥ ५५ ॥ प्रत्युवाचनमस्कृत्यहृषीकेशपदांबुजम् ॥ यदित्यक्ताधर्मपत्नीधर्मिष्ठामनसासती ॥ ५६ ॥ कुरुष्वाऽस्यांसुतोत्पत्तिंस्वधर्मपालना
यवै ॥ जायायांचसुतोत्पत्तिंकृत्वापश्चात्त्यजेन्मुने ॥ ५७ ॥ अकृत्वातुसुतोत्पत्तिंविरागीयस्त्यजेत्प्रियाम् ॥ स्रवतेतस्यपुण्यंचचालन्यांचयथाजलम् ॥
॥ ५८ ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाजरत्कारुर्मुनीश्वरः ॥ चकारनाभिसंस्पर्शंयोगेनमंत्रपूर्वकम् ॥ ५९ ॥ मनसायामुनिश्रेष्ठमुनिश्रेष्ठउवाचताम् ॥ जरत्कारुरु
वाच ॥ गर्भेणानेनमनसेतवपुत्रोभविष्यति ॥ ६० ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरोधार्मिकोब्राह्मणाग्रणीः ॥ तेजस्वीचतपस्वीचयशस्वीचगुणान्वितः ॥ ६१ ॥
वरोवेदविदांचैवज्ञानिनांयोगिनांतथा ॥ सचपुत्रोविष्णुभक्तोधार्मिकःकुलमुद्धरेत् ॥ ६२ ॥ नृत्यंतिपितरःसर्वेजन्ममात्रेणवैमुदा ॥ पतिव्रतासुशीलाया
साप्रियप्रियवादिनी ॥ ६३ ॥ धर्मिष्ठापुत्रमाताचकुलस्त्रीकुलपालिका ॥ हरिभक्तिप्रदोबंधुर्नचाभीष्टसुखप्रदः ॥ ६४ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ एवंसुनिश्रेष्ठेतिनारदसंबोधनंद्वितीयंप्रथमांतंजरत्कारोर्नाम ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ प्रियस्यपत्युः प्रियवादिनी ॥ ६३ ॥ योबंधुःसहरिभक्तिप्रदश्चेदेवबंधुर्न
केवलमभीष्टसुखप्रदोबंधुरित्यर्थः ॥ एवंसर्वत्रयोज्यम् ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ किंवाज्ञानामिति ॥ किंशब्दःक्षेपे ॥ कृष्णःपरंब्रह्मतस्यभावनादन्यत्किंज्ञानमस्ति नकिमपीत्यर्थः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

योवंधुश्चेत्सचपिताहरिवर्मप्रदर्शकः ॥ सागर्भधारिणीयाचगर्भावासविमोचनी ॥ ६५ ॥ दयारूपाचभगिनीयमभीतिविमोचनी ॥ विष्णुमंत्रप्रदाताचस
गुरुर्विष्णुभक्तिदः ॥ ६६ ॥ गुरुश्चज्ञानदोयोहियज्ज्ञानंकृष्णभावनम् ॥ आब्रह्मस्तंवपर्यंतंयतोविश्वंचराचरम् ॥ ६७ ॥ आविर्भूतंतिरोभूतंकिंवाज्ञानंत
दन्यतः ॥ वेदजंयज्ञजंयद्यत्तत्सारंहरिसेवनम् ॥ ६८ ॥ तत्त्वज्ञानांसारभूतंचहरेरन्यद्विडंवनम् ॥ दत्तंज्ञानंमयातुभ्यंसस्वामीज्ञानदोहियः ॥ ६९ ॥ ज्ञा
नात्प्रमुच्यतेवंधात्सरिपुर्योहिवंधदः ॥ विष्णुभक्तियुतंज्ञानंनोददातिहियोगुरुः ॥ ७० ॥ सरिपुःशिष्यघातीचयतोवंधान्नमोचयेत् ॥ जननीगर्भजक्ले
शाद्यमयातनयातथा ॥ ७१ ॥ नमोचयेद्यःसकथंगुरुस्तातोहिवांधवः ॥ परमानंदरूपंचकृष्णमार्गमनश्वरम् ॥ ७२ ॥ नदर्शयेद्यःसततंकीदृशोवांधवो
नृणाम् ॥ भजसाध्विपरंब्रह्माच्युतंकृष्णंचनिर्गुणम् ॥ ७३ ॥ निर्मूलंचभवेत्पुंसांकर्मवैतस्यसेवया ॥ मयाच्छलेनत्वंत्यक्ताक्षमस्वैतन्ममप्रिये ॥ ७४ ॥
क्षमायुतानांसाध्वीनांसत्त्वात्क्रोधोनविद्यते ॥ पुष्करेतपसेयामिगच्छदेवियथासुखम् ॥ ७५ ॥ श्रीकृष्णचरणांभोजेनिःस्पृहाणांमनोरथाः ॥ जरत्कारुवचः
श्रुत्वामनसाशोककातरा ॥ ७६ ॥ साश्रुनेत्राचविनयादुवाचप्राणवल्लभम् ॥ मनसोवाच ॥ दोषोनास्त्येवमेत्युक्तुंनिद्राभंगेनतेप्रभो ॥ ७७ ॥ यत्रस्मरा
मित्वांनित्यंतत्रमामागमिष्यसि ॥ वंधुभेदःक्लेशतमःपुत्रभेदस्ततःपरम् ॥ ७८ ॥ प्राणेशभेदःप्राणायथैनांविच्छेदात्सर्वतःपरः ॥ पतिःपतिव्रतानांतुशतपु
त्राधिकंप्रियः ॥ ७९ ॥ सर्वस्मात्तुप्रियःस्त्रीणांप्रियस्तेनोच्यतेबुधैः ॥ पुत्रेयथैकपुत्राणांवैष्णवानांयथाहरौ ॥ ८० ॥ नेत्रेयथैकनेत्राणांतृषितानांयथा
जले ॥ क्षुधितानांयथाऽन्नेचकामुकानांचमैथुने ॥ ८१ ॥ यथापरस्वेचौराणांयथाजारेकुयोषिताम् ॥ विदुषांचयथाशास्त्रेवाणिज्येवणिजांयथा ॥ ८२ ॥
तथाशश्वन्मनःकांतेसाध्वीनांयोषितांप्रभो ॥ इत्युक्त्वामनसादेवीपपातस्वामिनःपदे ॥ ८३ ॥ क्षणंचकारक्रोडेतांकृपयाचकृपानिधिः ॥ नेत्रोदकेनमन
सांस्नापयामासतांमुनिः ॥ ८४ ॥ साश्रुनेत्रामुनेःक्रोडंसिषेचभेदकातरा ॥ तदाज्ञानेनतौद्वौचविशोकौसंवभूवतुः ॥ ८५ ॥ स्मारंस्मारंपदांभोजंकृष्ण
स्यपरमात्मनः ॥ जगामतपसेविप्रःस्वकांतांसंप्रवोध्यच ॥ ८६ ॥ जगाममनसाशंभोःकैलासंमंदिरंगुरोः ॥ पार्वतीवोधयामासमनसांशोककर्शिताम् ॥
॥ ८७ ॥ शिवश्चातीवज्ञानेनशिवेनचशिवालयः ॥ सुप्रशस्तेदिनेसाध्वीसुषुवेमंगलक्षणे ॥ ८८ ॥ नारायणांशंपुत्रंतंयोगिनांज्ञानिनांगुरुम् ॥ गर्भस्थि
तोमहाज्ञानंश्रुत्वाशंकरवक्त्रतः ॥ ८९ ॥ संवभूवचयोगींद्रोयोगिनांज्ञानिनांगुरुः ॥ जातकंकारयामासवाचयामासमंगलम् ॥ ९० ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ यत्रस्मरामीति ॥ यदास्मरामितदामांप्रत्यागच्छेत्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ क्रोडमंकम् ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

महामंत्रंमूलप्रकृतेर्मंत्रम् ॥ ९५ ॥
शिशोःशिवाय ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ज्ञानमपरोक्षंसंजीविनींवा ॥ ९३ ॥ यस्याःमनसायाः ॥ आस्तीकशब्दोस्मिन्नर्थेंपृषोदरादित्वात्साधुः ॥ ९४ ॥
॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ २ ॥ तक्षकमिति ॥ नृपंभोक्तुंगच्छंतंतक्षकंधन्वंतरिर्ददर्शेत्यन्वयः ॥ ३ ॥ गामुकोगंतुकामः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

पार्वतीचगवांलक्षंरत्नानिविविधानिच ॥ शंभुश्चचतुरो
वेदांश्चपाठयामासशिवायचाशिवःशिशोः ॥ मणिरत्नकिरीटांश्चब्राह्मणेभ्योददौशिवः ॥ ९१ ॥ यस्यास्तेनचतत्पुत्रोब
वेदान्वेदांगानितरांस्तथा ॥ ९२ ॥ बालकंपाठयामासज्ञानंमृत्युंजयंपरम् ॥ भक्तिरस्त्याधिकाकांतेऽभीष्टदेवेगुरौतथा ॥ ९३ ॥ यस्यास्तेनचतत्पुत्रोब
भूवाऽऽस्तीकएवच ॥ जगामतपसेविष्णोःपुष्करंशंकराज्ञया ॥९४॥ संप्राप्यचमहामंत्रंततश्चपरमात्मनः ॥ दिव्यंवर्षत्रिलक्षंचतपस्तप्त्वातपोधनः॥९५॥
आजगाममहायोगीनमस्कर्तुंशिवंप्रभुम् ॥ शंकरंचनमस्कृत्यस्थित्वातत्रैवबालकः॥९६॥साचाऽऽजगाममनसाकश्यपस्याऽऽश्रमंपितुः ॥ तांसपुत्रांसुतां
दृष्ट्वामुदंप्रापप्रजापतिः॥९७॥शतलक्षंचरत्नानांब्राह्मणेभ्योददौमुने॥ब्राह्मणान्भोजयामाससोऽसंख्यान्श्रेयसेशिशोः॥९८॥ अदितिश्चदितिश्चान्यामुदंप्रा
पपरंतप ॥ सासपुत्राचसुचिरंतस्थौतातालयेसदा ॥ ९९ ॥ तदीयंपुनराख्यानंवक्ष्यामितन्निशामय ॥ अथाभिमन्युतनयेब्रह्मशापःपरीक्षिते ॥१००॥ ब
भूवसहसाब्रह्मन्दैवदोषेणकर्मणा ॥ सप्ताहेसमतीतेतुतक्षकस्त्वांचधक्ष्यति ॥ १०१ ॥ शशापशृंगीतत्रैवकौशिक्याश्चजलेनवै ॥ राजाश्रुत्वातत्प्रवृत्तिं
निर्वातस्थानमागतः ॥ २ ॥ तत्रतस्थौचसप्ताहंदेहरक्षणतत्परः ॥ सप्ताहेसमतीतेतुगच्छंतंतक्षकंपथि ॥ ३ ॥ धन्वंतरिर्नृपंभोक्तुंददर्शगामुकःपथि ॥
तयोर्बभूवसंवादःसुप्रीतिश्चपरस्परम् ॥ ४ ॥ धन्वंतरिर्मणिंप्रापतक्षकःस्वेच्छयाददौ ॥ सययौतंगृहीत्वातुसंतुष्टोहृष्टमानसः ॥ ५ ॥ तक्षकोभक्षयामा
सनृपंतंमंचकेस्थितम् ॥ राजाजगामतरसादेहंत्यक्त्वापरत्रच ॥ ६ ॥ संस्कारंकारयामासपितुर्वैजनमेजयः ॥ राजाचकारयज्ञंचसर्पसत्रंततोमुने ॥ ७ ॥
प्राणांस्तत्याजसर्पाणांसमूहोब्रह्मतेजसा ॥ सतक्षकोवैभीतस्तुमहेंद्रंशरणंययौ ॥ ८ ॥ सेंद्रंचतक्षकंहंतुंविप्रवर्गःसमुद्यतः ॥ अथदेवाश्चसेंद्राश्चसंजग्मुर्म
नसांतिकम् ॥ ९ ॥ तांतुष्टावमहेंद्रश्चभयकातरविह्वलः ॥ ततआस्तीकआगत्ययज्ञंचमातुराज्ञया ॥ ११० ॥ महेंद्रतक्षकप्राणान्ययाचेभूमिपंपरम् ॥
ददौवरंनृपश्रेष्ठःकृपयाब्राह्मणाज्ञया ॥ ११ ॥ यज्ञंसमाप्यविप्रेभ्योदक्षिणांचददौमुदा ॥ विप्राश्चमुनयोदेवागत्वाचमनसांतिकम् ॥ १२ ॥ मनसांपू
जयामासुस्तुष्टुवुश्चपृथक्पृथक् ॥ शक्रःसंभृतसंभारोभक्तियुक्तःसदाशुचिः ॥ १३ ॥ मनसांपूजयामासतुष्टावपरमादरम् ॥ नत्वाषोडशोपचारंबलिंचत
त्प्रियंतदा ॥ १४ ॥ प्रददौपरितुष्टश्चब्रह्मविष्णुशिवाज्ञया ॥ संपूज्यमनसांदेवींप्रययुःस्वालयंचते ॥ १५ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥
नारदउवाच ॥ केनस्तोत्रेणतुष्टावमहेंद्रोमनसांसतीम् ॥ १६ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ प्रणवमायाश्रीबीजाद्योमनसादेव्यैस्वाहेत्यंतोमंत्रः ॥ २१ ॥ दशाक्षरेणमूलमंत्रेण ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ नचशक्तइति ॥
तेनतवोत्तमस्वभावेनत्वांत्यक्तुंमुनिर्जरत्कारुर्नशक्तोयतोगमनायत्वांप्रतियाञ्चांकृतवांस्तस्मात्त्वमुत्तमगुणाऽसीतिभावः ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ पंचम्यांमनसाख्यायामिति ॥

पूजाविधिक्रमंतस्याःश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ नारायणउवाच ॥ सुस्नातःशुचिराचांतोधृत्वाधौतेचवाससी ॥ १७ ॥ रत्नसिंहासनेदेवींवासयामासभ
क्तितः ॥ स्वर्गंगायाजलैर्नवरत्नकुंभस्थितेनच ॥ १८ ॥ स्नापयामासमनसांमहेंद्रोवेदमंत्रतः ॥ वाससीवासयामासवह्निशुद्धेमनोहरे ॥ १९ ॥ सर्वांगे
चंदनंकृत्वापादार्घ्यंभक्तिसंयुतः ॥ गणेशंचदिनेशंचवह्निंविष्णुंशिवंशिवाम् ॥ १२० ॥ संपूज्याऽऽदौदेवषट्कंपूजयामासतांसतीम् ॥ ॐह्रींश्रींमनसा
देव्यैस्वाहेत्येवंचमंत्रतः ॥ २१ ॥ दशाक्षरेणमूलेनददौसर्वंयथोचितम् ॥ दत्त्वाषोडशोपचारान्दुर्लभान्देवनायकः ॥ २२ ॥ पूजयामासभक्त्याचविष्णु
नाप्रेरितोमुदा ॥ वाद्यंनानाप्रकारंचवादयामासतत्रवै ॥ २३ ॥ बभूवपुष्पवृष्टिश्चनभसोमनसोपरि ॥ देवप्रियाज्ञयातत्रब्रह्मविष्णुशिवाज्ञया ॥ २४ ॥
तुष्टावसाश्रुनेत्रश्चपुलकांकितविग्रहः ॥ पुरंदरउवाच ॥ देवित्वांस्तोतुमिच्छामिसाध्वीनांप्रवरांवराम् ॥ २५ ॥ परात्परांचपरमांनहिस्तोतुंक्षमोऽधुना ॥
स्तोत्राणांलक्षणंवेदेस्वभावाख्यानतत्परम् ॥ २६ ॥ नक्षमःप्रकृतेवक्तुंगुणानांगणनांतव ॥ शुद्धसत्त्वस्वरूपात्वंकोपहिंसाविवर्जिता ॥ २७ ॥ नचशक्तो
मुनिस्तेनत्यक्तुंयाञ्चाकृतायतः ॥ त्वंमयापूजितासाध्वीजननीमेयथाऽदितिः ॥ २८ ॥ दयारूपाचभगिनीक्षमारूपायथाप्रसूः ॥ त्वयामेरक्षिताःप्राणाः
पुत्रदाराःसुरेश्वरि ॥ २९ ॥ अहंकरोमित्वत्पूजांप्रीतिश्चवर्धतांसदा ॥ नित्यायद्यपिपूज्यात्वंसर्वत्रजगदंबिके ॥ १३० ॥ तथाऽपितवपूजांचवर्धयामि
सुरेश्वरि ॥ येत्वामाषाढसंक्रांत्यांपूजयिष्यंतिभक्तितः ॥ ३१ ॥ पंचम्यांमनसाख्यायांमासांतेवादिनेदिने ॥ पुत्रपौत्रादयस्तेषांवर्धंतेचधनानिवै ॥ ३२ ॥
यशस्विनःकीर्तिमंतोविद्यावंतोगुणान्विताः ॥ येत्वांनपूजयिष्यंतिनिंदंत्यज्ञानतोजनाः ॥ ३३ ॥ लक्ष्मीहीनाभविष्यंतितेषांनागभयंसदा ॥ त्वंस्वयं
सर्वलक्ष्मीश्चवैकुंठेकमलालया ॥ ३४ ॥ नारायणांशोभगवाञ्जरत्कारुर्मुनीश्वरः ॥ तपसातेजसात्वांचमनसाससृजेपिता ॥ ३५ ॥ अस्माकंरक्षणायैव
तेनत्वंमनसाभिधा ॥ मनसादेविशक्त्यात्वंस्वात्मनासिद्धयोगिनी ॥ ३६ ॥ तेनत्वंमनसादेवीपूजितावंदिताभव ॥ येभक्त्यामनसांदेवाःपूजयंत्यनिशंभृ
शम् ॥ ३७ ॥ तेनत्वांमनसादेवींप्रवदंतिमनीषिणः ॥ सत्यस्वरूपादेवित्वंशश्वत्सत्यनिषेवणात् ॥ ३८ ॥ योहित्वांभावयेन्नित्यंसत्वांप्राप्नोतितत्परः ॥
इंद्रश्चमनसांस्तुत्वागृहीत्वाभगिनीवरम् ॥ ३९ ॥ प्रजगामस्वभवनंभूषयासपरिच्छदम् ॥ पुत्रेणसार्धंसादेवीचिरंतस्थौपितुर्गृहे ॥ १४० ॥

मनसेत्याख्यायस्याःसापंचमीनागपंचमीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ १४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ ॥ त्रयस्त्रिंशन्महापद्यैःसुरभ्याख्यानमुच्यते ॥ गावोयस्याःसमुद्भूता
याचगोनायिकास्मृता ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेसुरभ्यामहिमानंश्रुत्वापृच्छति । कावासेति ॥ १ ॥ समुद्भवेत्यर्शआद्यजंतंसमुद्भूतेत्यर्थः ॥ २ ॥ सर्वादिसृष्टेरिति ॥ सर्वगवामादावुत्पन्नायाइ

भ्रातृभिःपूजिताश्शश्वन्मान्यावंद्याचसर्वतः ॥ गोलोकात्सुरभिर्ब्रह्मन्नत्रागत्यसुपूजिताम् ॥ ४१ ॥ तांस्नापयित्वाक्षीरेणपूजयामाससादरम् ॥ ज्ञानंच
कथयामासगोप्यंसर्वंसुदुर्लभम् ॥ ४२ ॥ तयादेवैःपूजितासास्वर्लोकंचपुनर्ययौ ॥ इंद्रस्तोत्रंपुण्यबीजंमनसापूजयेत्पठेत् ॥ ४३ ॥ तस्यनागभयं
नास्तितस्यवंशोद्भवस्यच ॥ विषंभवेत्सुधातुल्यंसिद्धस्तोत्रोयदाभवेत् ॥ ४४ ॥ पंचलक्षजपेनैवसिद्धस्तोत्रोभवेन्नरः ॥ सर्पशायीभवेत्सोऽपिनिश्चितंस
पंवाहनः ॥ १४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०नवमस्कंधेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ कावासासुरभिर्देवीगोलोकादागताच
या ॥ तज्जन्मचरितंब्रह्मञ्छ्रोतुमिच्छामियत्नतः ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ गवामधिष्ठातृदेवीगवामाद्यागवांप्रसूः ॥ गवांप्रधानासुरभिर्गोलोकेसास
मुद्भवा ॥ २ ॥ सर्वादिसृष्टेश्चरितंकथयामिनिशामय ॥ बभूवतेनतज्जन्मपुरावृंदावनेवने ॥ ३ ॥ एकदाराधिकानाथोराधयासहकौतुकी ॥ गोपांगना
परिवृतोपुण्यंवृंदावनंययौ ॥ ४ ॥ सहसातत्ररहसिविजहाररसकौतुकात् ॥ बभूवक्षीरपानेच्छातस्यस्वेच्छामयस्यच ॥५॥ ससृजेसुरभिंदेवींलीलयावामपा
र्श्वतः ॥ वत्सयुक्तांदुग्धवतींवत्सोनाममनोरथः ॥ ६ ॥ दृष्ट्वासवत्सांश्रीदामानवभांडेदुदोहच ॥ क्षीरंसुधातिरिक्तंचजन्ममृत्युजराहरम् ॥ ७ ॥ तदु
त्थंचपयःस्वादुपपौगोपीपतिःस्वयम् ॥ सरोबभूवपयसांभांडविस्रंसनेनच ॥ ८ ॥ दीर्घंचविस्तृतंचैवपरितःशतयोजनम् ॥ गोलोकेऽयंप्रसिद्धश्चसो
ऽपिक्षीरसरोवरः ॥ ९ ॥ गोपिकानांचराधायाःक्रीडावापीबभूवसा ॥ रत्नेंद्ररचितापूर्णभूताचाऽपीश्वरेच्छया ॥ १० ॥ बभूवकामधेनूनांसहसालक्षको
ट्यः ॥ यावंतस्तत्रगोपाश्चसुरभ्यालोमकूपतः ॥ ११ ॥ तासांपुत्राश्चबहवःसंबभूवुरसंख्यकाः ॥ कथिताचगवांसृष्टिस्तयाचपूरितंजगत् ॥ १२ ॥
पूजांचकारभगवान्सुरभ्याश्चपुरामुने ॥ ततोबभूवतत्पूजात्रिषुलोकेषुदुर्लभा ॥ १३ ॥ दीपान्वितापरदिनेश्रीकृष्णस्याऽऽज्ञयाहरेः ॥ बभूवसुरभिःपू
ज्याधर्मवक्त्रादिदंश्रुतम् ॥ १४ ॥ ध्यानंस्तोत्रंमूलमंत्रंयद्यत्पूजाविधिक्रमम् ॥ वेदोक्तंचमहाभागनिबोधकथयामिते ॥ १५ ॥ ॐसुरभ्यैनमइतिमंत्रस्त
स्याःषडक्षरः ॥ सिद्धोलक्षजपेनैवभक्तानांकल्पपादपः ॥ १६ ॥

त्यर्थः ॥ तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मनोरथोयथेष्टेच्छातद्रूपस्तस्याःसुरभ्यामनोरथोवत्सः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भांडविस्रंसनेनहस्ताद्भांडस्यपतनेन ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ यावंतोगोलो
केगोपाःसंतितेषांगृहेएकैका कामधेनुर्भवत्वितीच्छयाबभूवेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दीपान्वितेति ॥ दीपान्विताआश्विनकृष्णामावस्या तस्याःपरदिनेइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥
प्रणवादिर्मंत्रः ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ गवांबंधनस्तंभेइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ वाराहेकल्पे ॥ चिंतिताश्चिंतायुक्ताः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ राधायाश्चैवदुर्गायाविधानंसकलार्थदम् ॥ समासतःप्रोच्यतेऽत्रशतश्लोकैरतः

॥ सुरस्यसुरसमूहस्य

ध्यानंयजुर्वेदगीतंतस्याःपूजाचसर्वतः ॥ ऋद्धिदावृद्धिदाचैवमुक्तिदासर्वकामदा ॥ १७ ॥ लक्ष्मीस्वरूपांपरमांराधांसहचरींपराम् ॥ गवामधिष्ठातृदेवीं
गवामाद्यांगवांप्रसूम् ॥ १८ ॥ पवित्ररूपांपूतांचभक्तानांसर्वकामदाम् ॥ ययापूतंसर्वविश्वंतांदेवींसुरभिंभजे ॥ १९ ॥ घटेवाधेनुशिरसिवंधस्तंभेगवा
मपि ॥ शालग्रामेजलाग्नौवासुरभिंपूजयेद्विजः ॥ २० ॥ दीपान्वितापरदिनेपूर्वाह्णेभक्तिसंयुतः ॥ यःपूजयेच्चसुरभिंसचपूज्योभवेद्भुवि ॥ २१ ॥ एक
दात्रिषुलोकेषुवाराहेविष्णुमायया ॥ क्षीरंजहारसुरभिश्चिंतिताश्चसुरादयः ॥ २२ ॥ तेगत्वाब्रह्मलोकेचब्रह्माणंतुष्टुवुस्तदा ॥ तदाज्ञयाचसुरभिंतुष्टावपा
कशासनः ॥ २३ ॥ पुरंदरउवाच ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैसुरभ्यैचनमोनमः ॥ गवांबीजस्वरूपायैनमस्तेजगदंबिके ॥ २४ ॥ नमोराधाप्रियायैचपद्मां
शायैनमोनमः ॥ नमःकृष्णप्रियायैचगवांमात्रेनमोनमः ॥ २५ ॥ कल्पवृक्षस्वरूपायैसर्वेषांसततंपरे ॥ क्षीरदायैधनदायैबुद्धिदायैनमोनमः ॥ २६ ॥
शुभायैचसुभद्रायैगोप्रदायैनमोनमः ॥ यशोदायैकीर्तिदायैधर्मदायैनमोनमः ॥ २७ ॥ स्तोत्रश्रवणमात्रेणतुष्टाहृष्टाजगत्प्रसूः ॥ आविर्बभूवतत्रैवब्रह्म
लोकेसनातनी ॥ २८ ॥ महेंद्रायवरंदत्त्वावांछितंचापिदुर्लभम् ॥ जगामसाचगोलोकंययुर्देवादयोगृहम् ॥ २९ ॥ बभूवविश्वंसहसादुग्धपूर्णंचनारद ॥
दुग्धंघृतंततोयज्ञस्ततःप्रीतिःसुरस्यच ॥ ३० ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंभक्तियुक्तश्चयःपठेत् ॥ सगोमान्धनवांश्चैवकीर्तिमान्पुत्रवांस्तथा ॥ ३१ ॥ स
स्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायात्यंतेकृष्णमंदिरे ॥ ३२ ॥ सुचिरंनिवसेत्तत्रकरोतिकृष्णसेवनम् ॥ नपुनर्भवनंतत्रब्रह्मपुत्रोभ
वेत्ततः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेनवमस्कंधेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ नारदउवाच ॥ श्रुतंसर्वमुपाख्यानंप्रकृतीनांयथातथ
म् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ १ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिरहस्यंवेदगोपितम् ॥ राधायाश्चैवदुर्गायाविधानंश्रुतिचोदितम् ॥ २ ॥
महिमावर्णितोऽतीवभवतापरयोर्द्वयोः ॥ श्रुत्वातंतद्व्रतंचेतोनकस्यस्यान्मुनीश्वर ॥ ३ ॥ ययोरंशोजगत्सर्वंयन्नियम्यंचराचरम् ॥ ययोर्भक्त्याभवेन्मुक्ति
स्तद्विधानंवदाऽधुना ॥ ४ ॥ नारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिरहस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ यन्नकस्यापिचाऽऽख्यातंसारात्सारंपरात्परम् ॥ ५ ॥

परम् ॥ १ ॥ अत्रनवमस्कंधेतृतीयाध्यायेदुर्गायाश्चैवराधायाविस्तीर्णंचरितंमहत् ॥ तद्व्रतपश्चात्मवक्ष्यामिसंक्षेपक्रमतःशृण्वित्युक्तंतत्पृच्छतिनारदः । श्रुतंसर्वमिति ॥ १ ॥ २ ॥ महिमातुत
योर्वर्णितएवेतिनसपृच्छतिइत्याह । महिमेति ॥ परयोराधादुर्गयोस्तंमहिमानम् ॥ ३ ॥ ययोराधादुर्गयोः जगत्सर्वंपूर्वोक्तरीत्यांशोभवतीत्यर्थः ॥ विधानंमंत्रानुष्ठानप्रकाररूपम् ॥ ४ ॥ ५ ॥

बुद्ध्यधिदैवतं दुर्गारूपामिति शक्तियुग्मं प्रादुर्भूतामिति पूर्वकथा
मूलप्रकृतिरूपिण्याः परसंविदो भुवनेश्वर्याः सकाशाज्जगदुद्भवे सातिसमष्टिव्यष्टिप्राणानामधिदैवतं राधाशक्तिरूपं तथा समष्टिव्यष्टिबुद्धीनामधिदैवतं दुर्गारूपामिति शक्तियुग्मं प्रादुर्भूतामिति पूर्वकथा
स्मारिता ॥ ६ ॥ ७ ॥ यत एतच्छक्तियुग्मं प्राणबुद्ध्याधिदैवतं ततः सर्वं नियंतृ भवतीत्याह । तदधीनमिति ॥ मोक्षोहीति ॥ बुद्धिप्राणसंयमनाधीनो हि योगविचारौ तदधीनस्तु मोक्षः । तथाच
बुद्धिप्राणाधिदेवताप्रसादमंतरा सदुर्लभ एवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतस्य मंत्रस्यादौ मायाबीजं दत्त्वा मंत्रो जप्तव्य इत्याह । मायाबीजेति ॥ ह्रींश्रीराधायै स्वाहेति मंत्रः ॥ ११ ॥ १२ ॥
कृष्णायाऽऽकाशवाचा मूलदेव्यैवोपदेशः कृत इत्याह । उपदेशादिति ॥ १३ ॥ तेनेत्यत्रोपदिष्ट इत्यस्यानुवृत्तिः ॥ १४ ॥ अहमिति नारायणोक्तिः ॥ १५ ॥ राधामंत्रोपासनाया आवश्यक

जीवानांचैवसर्वेषां
श्रुत्वापरस्मैनोवाच्यंयतोऽतीवरहस्यकम् ॥ मूलप्रकृतिरूपिण्याःसंविदोजगदुद्भवे ॥ ६ ॥ प्रादुर्भूतंशक्तियुग्मंप्राणबुद्ध्यधिदैवतम् ॥ जीवानांचैवसर्वेषां
नियंतृप्रेरकंसदा ॥ ७ ॥ तदधीनंजगत्सर्वंविराडादिचराचरम् ॥ यावत्तयोःप्रसादोनतावन्मोक्षोहिदुर्लभः ॥ ८ ॥ ततस्तयोःप्रसादार्थंनित्यंसंसेवेततद्द्वय
म् ॥ तत्रादौराधिकामंत्रंशृणुनारदभक्तितः ॥ ९ ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्नित्यंसेवितोयःपरात्परः ॥ श्रीराधेतिचतुर्थ्यंतंवह्निजायाततःपरम् ॥ १० ॥ षड
क्षरोमहामंत्रोधर्माद्यर्थप्रकाशकः ॥ मायाबीजादिकश्चायंवांछाचिंतामणिःस्मृतः ॥ ११ ॥ वक्त्रकोटिसहस्रैस्तुजिह्वाकोटिशतैरपि ॥ एतन्मंत्रस्यमाहा
त्म्यंवर्णितुंनैवशक्यते ॥ १२ ॥ जग्राहप्रथमंमंत्रंश्रीकृष्णोभक्तितत्परः ॥ उपदेशान्मूलदेव्यागोलोकेरासमंडले ॥ १३ ॥ विष्णुस्तेनोपदिष्टस्तुतेनब्रह्मा
विराट्तथा ॥ तेनधर्मस्तेनचाऽहमित्येषाहिपरंपरा ॥ १४ ॥ अहंजपामितंमंत्रंतेनाऽहमृषिरीडितः ॥ ब्रह्माद्याःसकलादेवानित्यंध्यायंतितांमुदा
॥ १५ ॥ कृष्णार्चायांनाधिकारोयतोराधार्चनंविना ॥ वैष्णवैःसकलैस्तस्मात्कर्तव्यंराधिकार्चनम् ॥ १६ ॥ कृष्णप्राणाधिदेवीसातदधीनोविभु
र्यतः ॥ रासेश्वरीतस्यनित्यंतयाहीनोनतिष्ठति ॥ १७ ॥ राध्नोतिसकलान्कामांस्तस्माद्राधेतिकीर्तिता ॥ अत्रोक्तानांमनूनांचऋषिरस्म्यहमेवच ॥
॥ १८ ॥ छंदश्चदेवीगायत्रीदेवताऽत्रचराधिका ॥ तारोबीजंशक्तिबीजंशक्तिस्तुपरिकीर्तिता ॥ १९ ॥ मूलावृत्त्याषडंगानिकर्तव्यानीतरत्रच ॥ अथध्यायेन्म
हादेवींराधिकांरासनायिकाम् ॥ २० ॥ पूर्वोक्तरीत्यातुमुनेसामवेदेविगीतया ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांशरदिंदुसमाननाम् ॥ २१ ॥ कोटिचंद्रप्रतीकाशांशरदंभोजलो
चनाम् ॥ बिंबाधरांपृथुश्रोणींकांचीयुतनितंबिनीम् ॥ २२ ॥ कुंदपंक्तिसमानाभदंतपंक्तिविराजिताम् ॥ क्षौमांबरपरीधानांवह्निशुद्धांशुकान्विताम् ॥ २३ ॥

त्वमाह । कृष्णार्चायांपूजायामित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ राधापदव्युत्पत्तिमाह । राध्नोतीति ॥ साधयतीत्यर्थः ॥ अत्रोक्तानामिति ॥ दुर्गामंत्रव्यतिरिक्ताये ऽस्मिन्नवमस्कंधे मंत्रा उक्तास्तेषां सर्वे
षामहमेव नारायणाख्यो ऋषिरित्यर्थः ॥ १८ ॥ अत्र च राधिकेति ॥ अत्रैव राधामंत्रे राधा देवता अन्यमंत्रेषु तु यदेवता उक्ता सैव ग्राह्येत्यर्थः ॥ तारो बीजमिति ॥ सर्वमंत्रेषु नारायण ऋषिः ॥
देवीगायत्रीछंदः ॥ प्रणवो बीजम् ॥ भुवनेश्वरीशक्तिरित्यर्थः ॥ १९ ॥ सर्वमंत्रेषु षडंगमाह । मूलावृत्त्येति ॥ मूलमंत्रस्य षड्वारमावृत्त्या षडंग इत्यर्थः ॥ २० ॥ विगीतया कथितया रीत्ये
त्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ तत्रैवयंत्रेएवस्नानशालांतांभावयित्वातस्यांशालायांनयेदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ वाससीप्रथमंदत्त्वाततोनानालंकारान्दत्त्वाचंदनंदद्यादित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ततोऽष्टदलेषुदेव्यग्रस्थितपत्रमारभ्यदक्षिणावर्तक्रमेणमालावत्याद्यष्टशक्तीःपूजयेदित्यर्थः ॥ वह्निकोणइति ॥ नात्रवह्निकोणःप्रसिद्धोग्राह्यः ॥ प्रादक्षिण्येत्यनेन

ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांकरिकुंभयुगस्तनीम् ॥ सदाद्वादशवर्षीयांरत्नभूषणभूषिताम् ॥ २४ ॥ शृंगारसिंधुलहरींभक्तानुग्रहकातराम् ॥ मल्लिकामालतीमालाकेशपाशविराजिताम् ॥ २५ ॥ सुकुमारांगलतिकांरासमंडलमध्यगाम् ॥ वराभयकरांशांतांशश्वत्सुस्थिरयौवनाम् ॥ २६ ॥ रत्नसिंहासनासीनांगोपीमंडलनायिकाम् ॥ कृष्णप्राणाधिकांवेदबोधितांपरमेश्वरीम् ॥ २७ ॥ एवंध्यात्वाततोबाह्येशालग्रामेघटेऽथवा ॥ यंत्रेवाऽष्टदलेदेवींपूजयेत्तुविधानतः ॥ २८ ॥ आवाह्यदेवींतत्पश्चादासनादिप्रदीयताम् ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यचाऽऽसनादीनिकल्पयेत् ॥ २९ ॥ पाद्यंतुपादयोर्दद्यान्मस्तकेऽर्घ्यंसमीरितम् ॥ मुखेत्वाचमनीयंस्यात्त्रिवारंमूलविद्यया ॥ ३० ॥ मधुपर्कंततोदद्यादेकांगांचपयस्विनीम् ॥ ततोनयेत्स्नानशालांतांचतत्रैवभावयेत् ॥ ३१ ॥ अभ्यंगादिस्नानविधिंकल्पयित्वाऽथवाससी ॥ ततश्चचंदनंदद्यान्नानालंकारपूर्वकम् ॥ ३२ ॥ पुष्पमालाबहुविधास्तुलसीमंजरीयुताः ॥ पारिजातप्रसूनानिशतपत्रादिकानिच ॥ ३३ ॥ ततःकुर्यात्पवित्रंतत्परिवारार्चनंविभोः ॥ अग्नीशासुरवायव्यमध्येदिक्ष्वंगपूजनम् ॥ ३४ ॥ कृत्वापश्चादष्टदलेदक्षिणावर्ततोऽग्रतः ॥ मालावतीमग्रदलेवह्निकोणेचमाधवीम् ॥ ३५ ॥ रत्नमालांदक्षिणेचनैर्ऋत्येतुसुशीलकाम् ॥ पश्चाद्दलेशशिकलांपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ३६ ॥ मारुतेपारिजातांचाप्युत्तरेचपरावतीम् ॥ ईशानकोणेसंपूज्यासुंदरीप्रियकारिणी ॥ ३७ ॥ ब्राह्म्यादयस्तुतद्बाह्येप्याशापालांस्तुभूपुरे ॥ वज्रादिकान्यायुधानिदेवीमित्थंप्रपूजयेत् ॥ ३८ ॥ ततोदेवींसावरणांगंधाद्यैरुपचारकैः ॥ राजोपचारसहितैःपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ३९ ॥ ततस्तुवीतदेवेशींस्तोत्रैर्नामसहस्रकैः ॥ सहस्रसंख्यंचजपंनित्यंकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ ४० ॥ यएवंपूजयेद्देवींराधांरासेश्वरींपराम् ॥ सभवेद्विष्णुतुल्यस्तुगोलोकंयातिसंततम् ॥ ४१ ॥ यःकार्तिक्यांपौर्णमास्यांराधाजन्मोत्सवंबुधः ॥ कुरुतेतस्यसान्निध्यंदद्याद्रासेश्वरीपरा ॥ ४२ ॥ केनचित्कारणेनैवराधावृंदावनेवने ॥ वृषभानुसुताजातागोलोकस्थायिनीसदा ॥ ४३ ॥ अत्रोक्तानांतुमंत्राणांवर्णसंख्याविधानतः ॥ पुरश्चरणकर्मोक्तंदशांशंहोममाचरेत् ॥ ४४ ॥ तिलैस्त्रिस्वादुसंयुक्तैर्जुहुयाद्भक्तिभावतः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ स्तोत्रंवदमुनेसम्यग्येनदेवीप्रसीदति ॥ ४५ ॥ नारायणउवाच ॥ नमस्तेपरमेशानिरासमंडलवासिनी ॥ रासेश्वरिनमस्तेऽस्तुकृष्णप्राणाधिकप्रिये ॥ ४६ ॥

विरोधापत्तेः ॥ किंतुपूज्यपूजकयोर्मध्येप्राचीत्यनेनोक्तक्रमेणैवेतिबोध्यम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अत्रोक्तानांसर्वमंत्राणामित्यर्थः ॥ ४४ ॥ त्रिस्वादुसंयुक्तैःपयोमधुघृतंचेतिसमंत्रिमधुरंस्मृतमितिवचनोक्तैर्घृतमधुपयोमिश्रितैस्तिलैर्जुहुयादित्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ शंभुवनिताभुवनेश्वरी ॥ ५७ ॥ चामुंडायैविच्चेइतिस्वरूपग्रहणम् ॥ ५८ ॥ अस्यमंत्रस्यऋषित्रयंछंदस्त्रयंदेवतात्रयंबीजत्रयंशक्तित्रयंचाऽस्तीत्याह । ब्रह्मविष्णुमहेशानाइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ स्तनयोरिति ॥ बीजत्रयंदक्षिणस्तने ॥ शक्तित्रयंवामस्तने ॥ ६२ ॥ चतुर्भिश्चामुंडायैइत्यक्षरचतुष्टयेन ॥ द्वाभ्यांविच्चेइत्यक्षरद्वयेन ॥ सर्वेणसर्वमंत्रेण ॥ जातियुक्तानिनमःस्वाहावषटहुंवौषट्फट्पदयुक्तानीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ वर्णन्यासमाह । शिखायांलोचनेति ॥

नमस्त्रैलोक्यजननिप्रसीदकरुणार्णवे॥ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्देवैर्वंद्यमानपदांबुजे ॥४७॥ नमःसरस्वतीरूपेनमःसावित्रिशंकरि ॥ गंगापद्मावतीरूपेषाष्ठिमंगलचंडिके ॥४८॥ नमस्तेतुलसीरूपेनमोलक्ष्मीस्वरूपिणि ॥ नमोदुर्गेभगवतिनमस्तेसर्वरूपिणि ॥४९॥ मूलप्रकृतिरूपांत्वांभजामःकरुणार्णवाम्॥संसारसागरादस्मानुद्धरांबदयांकुरु ॥५०॥ इदंस्तोत्रंत्रिसंध्यंयःपठेद्राधांस्मरन्नरः ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचिच्चभविष्यति॥५१॥देहांतेचवसेन्नित्यंगोलोकेरासमंडले ॥ इदंरहस्यंपरमंनचाऽऽख्येयंतुकस्यचित् ॥५२॥ अधुनाशृणुविप्रेंद्रदुर्गादेव्याविधानकम् ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणपलायंतेमहापदः॥५३॥एनांनभजतेयोहिताद्दृङ्नास्त्येवकुत्रचित् ॥ सर्वोपास्यासर्वमाताशैवीशक्तिर्महाद्भुता ॥५४॥ सर्वबुद्ध्यधिदेवीयमंतर्यामिस्वरूपिणी ॥ दुर्गसंकटहंत्रीतिदुर्गेतिप्रथिताभुवि ॥५५॥ वैष्णवानांचशैवानामुपास्येयंचनित्यशः ॥ मूलप्रकृतिरूपासासृष्टिस्थित्यंतकारिणी ॥५६॥ तस्यानवाक्षरंमंत्रंवक्ष्येमंत्रोत्तमोत्तमम् ॥ वाग्भवंशंभुवनिताकामबीजंततःपरम् ॥ ५७ ॥ चामुंडायैपदंपश्चाद्विच्चेइत्यक्षरद्वयम् ॥ नवाक्षरोमनुःप्रोक्तोभजतांकल्पपादपः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानाऋषयोऽस्यप्रकीर्तिताः ॥ छंदांस्युक्तानिसततंगायत्र्युष्णिगनुष्टुभः ॥५९॥ महाकालीमहालक्ष्मीःसरस्वत्यपिदेवता॥स्याद्रक्तदंतिकाबीजंदुर्गोचभ्रामरीतथा ॥६०॥ नंदाशाकंभरीदेव्यौभीमाचशक्तयःस्मृताः ॥ धर्मार्थकाममोक्षेषुविनियोगउदाहृतः॥६१॥ऋषिच्छंदोदैवतानिमौलौवक्त्रेहृदिन्यसेत् ॥ स्तनयोःशक्तिबीजानिन्यसेत्सर्वार्थसिद्धये ॥ ६२ ॥ बीजत्रयैश्चतुर्भिश्चद्वाभ्यांसर्वेणचैवहि ॥ षडंगानिमनोःकुर्याज्जातियुक्तानिदेशिकः॥६३॥शिखायांलोचनद्वंद्वश्रुतिनासाननेषुच ॥ गुदेन्यसेन्मंत्रवर्णान्सर्वेणव्यापकंचरेत् ॥ ६४ ॥ खड्गचक्रगदाबाणचापानिपरिघंतथा ॥शूलंभुशुंडींचशिरःशंखंसंदधतींकरैः ॥ ६५ ॥ महाकालींत्रिनयनांनानाभूषणभूषिताम् ॥ नीलांजनसमप्रख्यांदशपादाननांभजे॥६६॥मधुकैटभनाशार्थंयांतुष्टावांबुजासनः॥ एवंध्यायेन्महाकालींकामबीजस्वरूपिणीम् ॥ ६७ ॥ अक्षमालांचपरशुंगदेषुकुलिशानिच ॥ पद्मंधनुष्कुंडिकांचदंडशक्तिमसिंतथा ॥ ६८ ॥ चर्मांबुजंतथाघंटांसुरापात्रंचशूलकम् ॥ पाशंसुदर्शनंचैवदधतीमरुणप्रभाम् ॥ ६९ ॥

लोचनद्वयंश्रुतिद्वयं नासाद्वयंचदक्षवामभेदेनसर्वेणसर्वमंत्रेण ॥ ६४ ॥ ध्यानमाह । खड्गेति ॥ ६५ ॥ दशपादांदशाननांचेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ कामबीजस्वरूपिणींनवार्णमंत्रांतर्गतकामबीजदेवतारूपिणीमित्यर्थः ॥ वाच्यवाचकयोरभेदात्कामबीजस्वरूपत्वम् ॥ ६७ ॥ महालक्ष्मीध्यानमाह । अक्षमालांचेति ॥ ६८ ॥ मायाबीजस्वरूपिणींनवार्णमंत्रांतर्गतमायाबीजदेवतामित्यर्थः ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ महासरस्वतीध्यानमाह । घंटाशूलेति ॥ ७१ ॥ वाणीबीजस्वरूपिणींनवार्णमंत्रांतर्गतवाग्भवबीजदेवतामित्यर्थः ॥ ७२ ॥ एतासांदेवतानांध्यानविशेषस्तुसप्तशतीरहस्यत्रयेऽस्ति । तद्व्याख्यानेचमयास्पष्टीकृतस्ततएवाऽवधार्यः ॥ यंत्रमाह । यंत्रमस्याइतिं ॥ त्र्यस्रंत्रिकोणमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ जयादिशक्तीति ॥ जयायैनमः ॥ विजयायैनमः ॥ अजितायैनमः ॥ अपराजितायैनमः ॥ नित्यायैनमः ॥ विलासिन्यैनमः ॥ दोग्ध्र्यैनमः ॥ अघोरायैनमः ॥ मंगलायैनमः ॥ इत्येताःपीठशक्तयोनवमस्कंधोक्तसर्वदेवतानांबोध्याः ॥ पीठोक्तशक्तिपीठमितिसामान्यपरिभाषोक्तत्वात् ॥ ७५ ॥ आवरणदेवताआह । पूर्वकोणेइतिः ॥ देव्यग्रकोणेइत्यर्थः ॥ सरस्वतीसहितायब्रह्मणेनमःइतिप्रयोगः ॥ एवमन्यत्रबोध्यम् ॥
॥ ७६ ॥ उत्तरतोदक्षिणदेशेवामेवामभागे ॥ तदुक्तम् ॥ वामभागेततोदेव्याश्छिन्नशीर्षमहासुरम् ॥ पूजयेन्महिषंयेनप्राप्तंसायुज्यमीशयेति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वसुदलेषु ॥ ७९ ॥

रक्तांबुजासनगतांमायाबीजस्वरूपिणीम् ॥ महालक्ष्मींभजेदेवंमहिषासुरमर्दिनीम् ॥ ७० ॥ घंटाशूलेहलंशंखंमुसलंचसुदर्शनम् ॥ धनुर्बाणान्हस्तपद्मैर्दधानांकुंदसन्निभाम् ॥ ७१ ॥ शुंभादिदैत्यसंहर्त्रींवाणीबीजस्वरूपिणीम् ॥ महासरस्वतींध्यायेत्सच्चिदानंदविग्रहाम् ॥ ७२ ॥ यंत्रमस्याःशृणुप्राज्ञत्र्यस्रंषट्कोणसंयुतम् ॥ ततोऽष्टदलपद्मंचचतुर्विंशतिपत्रकम् ॥ ७३ ॥ भूगृहेणसमायुक्तंयंत्रमेवंविचिंतयेत् ॥ शालग्रामेघटेवाऽपियंत्रेवाप्रतिमासुवा ॥ ७४ ॥ बाणलिंगेऽथवासूर्येयजेद्देवीमनन्यधीः ॥ जयादिशक्तिसंयुक्तेपीठेदेवींप्रपूजयेत् ॥ ७५ ॥ पूर्वकोणेसरस्वत्यासहितंपद्मजंयजेत् ॥ श्रियासहहरिंतत्रनैर्ऋतेकोणकेयजेत् ॥ ७६ ॥ पार्वत्यासहितंशंभुंवायुकोणेसमर्चयेत् ॥ देव्याउत्तरतःपूज्यःसिंहोवामेमहासुरम् ॥ ७७ ॥ महिषंपूजयेद्दंतेषट्कोणेषुयजेत्क्रमात् ॥ नंदजांरक्तदंतांचतथाशाकंभरींशिवाम् ॥ ७८ ॥ दुर्गांभीमांभ्रामरींचततोवसुदलेपुच ॥ ब्राह्मींमाहेश्वरींचैवकौमारींवैष्णवींतथा ॥ ७९ ॥ वाराहींनारसिंहींचऐंद्रींचामुंडकांतथा ॥ पूजयेच्चततःपश्चात्तत्त्वपत्रेषुपूर्वतः ॥ ८० ॥ विष्णुमायांचेतनांचबुद्धिंनिद्रांक्षुधांतथा ॥ छायाशक्तिपरांतृष्णांशांतिंजातिंचलज्जया ॥ ८१ ॥ शांतिंश्रद्धांकीर्तिलक्ष्म्यौधृतिंवृत्तिंश्रुतिंस्मृतिम् ॥ दयांतुष्टिंततःपुष्टिंमातृभ्रांतीइतिक्रमात् ॥ ८२ ॥ ततोभूपुरकोणेषुगणेशंक्षेत्रपालकम् ॥ वटुकंयोगिनीश्चापिपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ८३ ॥ इंद्राद्यानपितद्वाह्येवज्राद्यायुधसंयुतान् ॥ पूजयेदनयारीत्यादेवींसावरणांततः ॥ ८४ ॥ राजोपचारान्विविधान्दद्याद्देवाप्रतुष्टये ॥ ततोजपेन्नवार्णंचमंत्रंमंत्रार्थपूर्वकम् ॥ ८५ ॥

तत्त्वपत्रेषुचतुर्विंशतिपत्रेषुपूर्वतोदेव्यग्रपत्रमारभ्य ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ तद्बाह्येभूपुरे ॥ ८४ ॥ मंत्रार्थपूर्वकमिति ॥ अयमत्रमंत्रार्थः ॥ मंत्रेबीजत्रयंक्रमेणमहासरस्वतीमहालक्ष्मीमहाकालीनांवाचकंविच्चेइत्यत्राऽपिवित्चइइतिपदत्रयंक्रमेणचित्सदानंदानांवाचकंतच्चसंबोधनांतंबीजत्रयस्यक्रमेणविशेषणम् ॥ चामुंडापदंब्रह्मविद्यावाचकम् ॥ तादर्थ्येचतुर्थीअनुसंदध्महेइतिशेषः ॥ तथाचायमर्थः ॥ हेचिद्रूपिणिमहासरस्वतिहेसद्रूपिणिमहालक्ष्मिहेआनंदरूपिणिमहाकालित्वांचामुंडायैब्रह्मविद्याप्राप्त्यर्थमनुसंदध्महेध्यायामइत्यर्थः ॥ तदयंसंग्रहः॥ महासरस्वतिचितेमहालक्ष्मिसदात्मिके ॥ महाकाल्यानंदरूपेत्वत्तत्त्वज्ञानसिद्धये ॥ अनुसंदध्महेहेदेविवयंत्वांहृदयांबुजेइति । अयंचार्थःसप्तशतीगुप्तवतीटीकायांपदव्युत्पत्तिप्रदर्शनपूर्वकंभास्कराचार्यैःप्रदर्शितस्ततएवाऽवधार्यः ॥ ८५ ॥

जपंचतुर्लक्षमेनंपायसान्नेनहोमयेदिति ॥ ८७ ॥
सप्तशतीस्तोत्रंमार्कंडेयपुराणेप्रसिद्धम् ॥ ८६ ॥ अस्यमंत्रस्यचतुर्लक्षंपुरश्चरणम् ॥ पायसान्नेनदशांशहोमः ॥ तदुक्तंकात्यायनीतंत्रे ॥ जपंचतुर्लक्षमेनंपायसान्नेनहोमयेदिति ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ अस्यमंत्रस्यसर्वाराध्यत्वमाह । सर्वेंदेवाइति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ उपसंहरति। तदेतदिति ॥ ९२ ॥ ग्रंथश्रवणफलमाह । श्रुत्वैतदिति ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ नित्यं पाठंनवमस्कंधस्यविधत्ते । नित्यमेकैकामिति ॥९६॥ अस्मिन्ग्रंथेनवमस्कंधात्मकेकार्यार्थकर्तव्यांशकुनपरीक्षांविधत्ते । शकुनांश्चेति ॥ ताद्विधिमाह । कुमारीति ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ तयाकु

ततःसप्तशतीस्तोत्रंदेव्याअग्रेतुसंपठेत् ॥ नानेनसदृशंस्तोत्रंविद्यतेभुवनत्रये ॥ ८६ ॥ ततश्चाऽनेनदेवेशींतोषयेत्प्रत्यहंनरः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणामालयंजायतेनरः ॥ ८७ ॥ इतितेकथितंविप्रश्रीदुर्गायाविधानकम् ॥ कृतार्थतायेनभवेत्तदेतत्कथितंतव ॥ ८८ ॥ सर्वेदेवाहरिब्रह्मप्रमुखामनवस्तथा ॥ मुनयोज्ञाननिष्ठाश्चयोगिनश्चाऽऽश्रमास्तथा ॥ ८९ ॥ लक्ष्म्यादयस्तथादेव्यःसर्वेध्यायंतितांशिवाम् ॥ तदैवजन्मसाफल्यंदुर्गास्मरणमस्तिचेत् ॥ ९० ॥ चतुर्दशाऽपिमनवोध्यात्वाचरणपंकजम् ॥ मनुत्वंप्राप्तवंतश्चदेवाःस्वंस्वंपदंतथा ॥ ९१ ॥ तदेतत्सर्वमाख्यातंरहस्यातिरहस्यकम् ॥ प्रकृतीनांपंचकस्यतदंशानांचवर्णनम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वैतन्मनुजोनित्यंपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ लभतेनाऽत्रसंदेहःसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ९३ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंविद्यार्थीप्राप्नुयाच्चताम् ॥ यंयंकामंस्मरेद्वापितंतंश्रुत्वासमाप्नुयात् ॥ ९४ ॥ नवरात्रेपठेदेतद्देव्यग्रेतुसमाहितः ॥ परितुष्टाजगद्धात्रीभवत्येवहिनिश्चितम् ॥ ९५ ॥ नित्यमेकैकमध्यायंपठेद्यःप्रत्यहंनरः ॥ तस्यवश्याभवेद्देवीदेवीप्रियकरोहिसः ॥ ९६ ॥ शकुनांश्चपरीक्षेतनित्यमस्मिन्यथाविधि ॥ कुमारीदिव्यहस्तेनयद्वावटुकरांबुजात् ॥ ९७ ॥ मनोरथंतुसंकल्प्यपुस्तकंपूजयेत्ततः ॥ देवींचजगदीशांनीप्रणमेच्चपुनः पुनः ॥ ९८ ॥ सुस्नातांकन्यकांतत्राऽऽनीयाऽभ्यर्च्ययथाविधि ॥ शलाकांरोपयेन्मध्येतयास्वर्णेननिर्मिताम् ॥ ९९ ॥ शुभंवाऽप्यशुभंतत्रयदायातिचतद्भवेत् ॥ उदासीनेऽप्युदासीनंकार्यंभवतिनिश्चितम् ॥ १०० ॥ इतिश्रींदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बाणाक्षिरसरामैस्तुसार्धैः (३६२५) श्लोकैःसुविस्तरः ॥ देवीभागवतस्यास्यनवमस्कंधईरितः ॥

मार्यां ॥ ९९ ॥ १०० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोऽभिधानतः ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्नूसम्यक्तिलकाख्यांमहत्तराम् ॥ नवमस्कंधएतस्याःसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ तेनतुष्यतुसादेवीपंचप्रकृतिरूपिणी ॥ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधानेनवमस्कंधेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ छ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रितम्। संवत् १९५८,
शके १८२३, सन् १९०१ ई०

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते सटीके नवमस्कन्धः समाप्तः ॥

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते सटीके दशमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणारुणौ ॥ अरुणाचरणौवंदेकरुणावरुणालयो ॥ १ ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैर्मनोःस्वायंभुवस्यच ॥ आख्यानंवर्ण्यतेसम्यगत्रदेव्याःकथान
कम् ॥ २ ॥ तत्राष्टमस्कंधादौजनमेजयेनराज्ञाभगवत्याविराट्स्वरूपंपृष्टम् तथायस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचपूज्यते तत्सर्ववदेतिपृष्टोव्यासोनारदनारायणसंवादमुखेनसर्ववर्णयामासन
वमस्कंधपर्यंतम् ॥ तथाऽष्टमस्कंधेएवान्यःप्रश्नःकृतोमन्वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपेणपूज्यते तत्सर्ववदेतितस्योत्तरंनारदनारायणसंवादमुखेनैवदशमस्कंधेवदति। तत्रनवमस्कंधांतेसर्वेमनवोभगवतीमे

श्रीगणेशायनमः ॥ नारदउवाच ॥ नारायणधराधारसर्वपालनकारण ॥ भवतोदीरितंदेवीचरितंपापनाशनम् ॥१॥ मन्वंतरेषुसर्वेषुसादेवीयत्स्वरूपिणी॥ यदाकारेणकुरुतेप्रादुर्भावंमहेश्वरी ॥ २ ॥ तान्नःसर्वान्समाख्याहिदेवीमाहात्म्यमिश्रितान् ॥ यथाचयेनयेनेहपूजितासंस्तुतापिहि ॥ ३ ॥ मनोरथान्पूरयतिभक्तानांभक्तवत्सला ॥ तन्नःशुश्रूषमाणानांदेवीचरितमुत्तमम् ॥ ४ ॥ वर्णयस्वकृपासिंधोयेनाप्नोतिसुखंमहत् ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ आकर्णयमहर्षेत्वंचरितंपापनाशनम् ॥ ५ ॥ भक्तानांभक्तिजननंमहासंपत्तिकारकम् ॥ जगद्योनिर्महातेजाब्रह्मालोकपितामहः ॥ ६ ॥ आविरासीन्नाभिपद्माद्देवदेवस्यचक्रिणः ॥ सचतुर्मुखआसाद्यप्रादुर्भावंमहामते ॥ ७ ॥ मनुंस्वायंभुवंनामजनयामासमानसात् ॥ समानसोमनुःपुत्रोब्रह्मणःपरमेष्ठिनः ॥ ८ ॥ शतरूपांचतत्पत्नींजज्ञेधर्मस्वरूपिणीम् ॥ समनुःक्षीरसिंधोश्चतीरेपरमपावने ॥ ९ ॥ देवीमाराधयामासमहाभाग्यफलप्रदाम् ॥ मूर्तिंचमृन्मयींतस्याविधायपृथिवीपतिः ॥ १० ॥ उपासतेस्मतांदेवींवाग्भवंसजपन्रहः ॥ निराहारोजितश्वासोनियमव्रतकर्शितः ॥ ११ ॥ एकपादेनसंतिष्ठन्धरायामनिशंस्थिरः॥शतवर्षंजितःकामःक्रोधस्तेनमहात्मना॥१२॥भेजेस्थावरतांदेव्याश्चरणौचिंतयन्हृदि॥तस्यतत्तपसादेवीप्रादुर्भूताजगन्मयी॥१३॥ उवाचवचनंदिव्यंवरंवरयभूमिप ॥ ततआनंदजनकंश्रुत्वावाक्यंमहीपतिः ॥ १४ ॥ वरयामासतान्हृत्स्थान्वरानमरदुर्लभान् ॥ मनुरुवाच ॥ जयदेविविशालाक्षिजयसर्वांतरस्थिते ॥ १५ ॥ मान्येपूज्येजगद्धात्रिसर्वमंगलमंगले ॥ त्वत्कटाक्षावलोकेनपद्मभूःसृजतेजगत् ॥ १६ ॥ वैकुंठःपालयत्येवहरःसंहरतेक्षणात् ॥ शचीपतिस्त्रिलोक्याश्चशासकोभवदाज्ञया ॥ १७ ॥ प्राणिनःशिक्षयत्येवदंडेनचपरेतराट् ॥ यादसामधिपःपाशीपालनंमादृशामपि ॥ ॥ १८ ॥ कुरुतेसकुबेरोऽपिनिधीनांपतिरव्ययः ॥ हुतभुङ्नैर्ऋतोवायुरीशानःशेषएवच ॥ १९ ॥ त्वदंशसंभवाएवत्वच्छक्तिपरिबृंहिताः ॥ अथापियदिमेदेविवरोदेयोऽस्तिसांप्रतम् ॥ २० ॥

वाराध्यतत्तत्पदंप्राप्नुयुरीतिप्रश्नबीजमुपलभ्यनारदःपृच्छति। नारायणधराधारेति॥१॥२॥तान्नःसर्वानिति ॥ तान्सर्वानाकारानित्यर्थः॥ किंचयेनयेनमंत्रेणस्तोत्रेणवापूजितासतीमनोरथा
न्पूरयतितदपिवदेत्याह । यथाचयेनेति ॥ ३ ॥ शुश्रूषमाणानामितिबहुवचनंभक्त्यतिशयेनगौरवद्योतनार्थं भक्त्यतिशयनद्योतनेएवपर्यवस्याति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मानसादंतःकर
णात् ॥ ८ ॥ जज्ञेउत्पादितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ मादृशामस्मदादीनाम् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

प्रह्वाःनम्राः ॥ २१ ॥ २२ ॥ भवतांजायताम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अष्टाविंशतिभिःपद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ वरंदत्त्वाभगवतीविंध्याद्रिंचजगामह ॥ १ ॥ स्वायंभुवमनुस्तोत्रंश्रुत्वादेवीयदग्रेकृतवतीतदाह । श्रीदेव्युवाच भूमिपालेति ॥ १ ॥ २ ॥ सत्पदेब्रह्मपदे ॥ ३ ॥ ४ ॥ कुंभोद्भवोऽगस्तिः ॥

तदाप्रह्वाःसर्गकार्येविज्ञानइयंतुमेशिवे ॥ वाग्भवस्याऽपिमंत्रस्ययेकेचिदुपसेविनः ॥ २१ ॥ तेषांसिद्धिःसत्वरापिकार्याणांजायतामपि ॥ येसंवादमिमंदे
विपठंतिश्रावयंतिच ॥ २२ ॥ तेषांलोकेभुक्तिमुक्तीसुलभेभवतांशिवे ॥ जातिस्मरत्वंभवतुवक्तृत्वंसौष्ठवंतथा ॥ २३ ॥ ज्ञानसिद्धिःकर्ममार्गसंसिद्धिरपि
चास्तुहि ॥ पुत्रपौत्रसमृद्धिश्चजायेदित्येवमेवचः ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ भूमिपालम
हावाहोसर्वमेतद्भविष्यति ॥ यत्त्वयाप्रार्थितंतत्तेददामिमनुजाधिप ॥ १ ॥ अहंप्रसन्नादैत्येंद्रनाशनाऽमोघविक्रमा ॥ वाग्भवस्यजपेनैवतपसातेसुनिश्चित
म् ॥ २ ॥ राज्यंनिष्कंटकंतेऽस्तुपुत्रावंशकराअपि ॥ मयिभक्तिर्दृढावत्समोक्षांतेसत्पदेभवेत् ॥ ३ ॥ एवंवरान्महादेवीतस्मैदत्त्वामहात्मने ॥ पश्यत
स्तुमनोरेवजगामविंध्यपर्वतम् ॥ ४ ॥ योऽसौविंध्याचलारुद्धःकुंभोद्भवमहर्षिणा ॥ भानुमार्गावरोधार्थंप्रवृत्तोगगनंस्पृशन् ॥ ५ ॥ साविंध्यवासिनीवि
ष्णोरनुजावरदेश्वरी ॥ बभूवपूज्यालोकानांसर्वेषांमुनिसत्तम ॥६॥ ऋषयऊचुः॥कोसौविंध्याचलःसूतकिमर्थंगगनंस्पृशन् ॥ भानुमार्गावरोधंचाकिमर्थंकृ
तवानसौ ॥७॥ कथंचमैत्रावरुणिःपर्वतंतंमहोन्नतम् ॥ प्रकृतिस्थंचकारेतिसर्वंविस्तरतोवद ॥८॥ नहितृप्यामहेसाधोत्वदास्यगलितामृतम् ॥ देव्याश्चरि
त्ररूपाख्यंपीत्वातृष्णाप्रवर्धते ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ असीद्विंध्याचलोनाममान्यःसर्वधराभृताम् ॥ महावनसमूहाढ्योमहापादपसंवृतः ॥ १० ॥ सुपु
ष्पितैरनेकैश्चलतागुल्मैस्तुसंवृतः ॥ मृगावराहामहिषाव्याघ्राःशार्दूलकाअपि ॥ ११ ॥ वानराःशशकाऋक्षाःशृगालाश्चसमंततः ॥ विचरंतिसदाहृष्टाः
पुष्टाएवमहोद्यमाः ॥ १२ ॥ नदीनदजलक्रांतोदेवगंधर्वकिन्नरैः ॥ अप्सरोभिःकिंपुरुषैःसर्वकामफलद्रुमैः ॥ १३ ॥ एतादृशेविंध्यनगेकदाचित्पर्यटन्म
हीम् ॥ देवर्षिःपरमप्रीतोजगामस्वेच्छयामुनिः ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासनगोमंक्षुतूर्णमुत्थायसंभ्रमात् ॥ पाद्यमर्घ्यंतथादत्त्वावरासनमथार्पयत् ॥ १५ ॥
सुखोपविष्टंदेवर्षिंप्रसन्नंनगऊचिवान् ॥ विंध्यउवाच ॥ देवर्षेकथ्यतांजातआगमःकुतउत्तमः ॥ १६ ॥ तवाऽऽगमनतोजातमनर्घ्यंममंदिरम् ॥ तव
चंक्रमणंदेवाऽभयार्थंहियथारवेः ॥१७॥ अपूर्वंयन्मनोवृत्तंतद्ब्रूहिममनारद ॥ नारदउवाच ॥ ममाऽऽगमनमिंद्रारेजातंस्वर्णगिरेरथ ॥ १८ ॥ तत्रदृष्टामया
लोकाःशक्राग्नियमपाशिनाम् ॥ सर्वेषांलोकपालानांभवनानिसमंततः ॥ १९ ॥

गगनमंतरिक्षम् ॥ स्पृशन्व्यापयन् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मैत्रावरुणिरगस्तिः ॥ प्रकृतिस्थंयथापूर्वस्वभावस्थम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इंद्रोऽरिःशत्रुर्यस्यपर्वतपक्षच्छेदकत्वादिंद्रस्यपर्वतारित्वम् ॥ स्वर्णगिरिःसुमेरोः ॥ १८ ॥ १९ ॥

अग पर्वत ॥ इतिचोक्त्वेतिसूतवाक्यम् ॥ आविशत्त्यक्तवान् ॥ २० ॥ शैलराट्विंध्याद्रिः ॥ देवऋषेइत्यत्रऋत्यकइतिप्रकृतिभावः ॥ २१ ॥ उक्तंवचनम् ॥ २२ ॥ गुरुःपिता
॥ २३ ॥ आवसथोगृहम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ एवंमानाभिमानंतमिति ॥ मानेनाभिमानोयस्यतम् ॥ नकैश्चिदपिप्रपंचेऽभिमानःकर्तव्यइतिशास्त्रमर्यादा तथापिसोभिमानं
करोतीतितत्क्षणसंजाताश्चर्येणमयोच्छ्वासउज्झितस्त्यक्तइतिभावः ॥ तपोबलवतामस्माकम् ॥ २८ ॥ निजंगृहंब्रह्मलोकम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः

मयादृष्टानिविंध्यागनानाभोगप्रदानिच ॥ इतिचोक्त्वाब्रह्मयोनिःपुनरुच्छ्वासमाविशत् ॥ २० ॥ उच्छ्वसंतंमुनिंदृष्ट्वापुनःपप्रच्छशैलराट् ॥ उच्छ्वासकार
णंकिंतद्ब्रूहिदेवऋषेमम ॥२१॥ इत्याकर्ण्यनगस्योक्तंदेवर्षिरमितद्युतिः ॥ अब्रवीच्छ्रूयतांवत्सममोच्छ्वासस्यकारणम् ॥२२॥ गौरीगुरुस्तुहिमवाञ्छिव
स्यश्वशुरःकिल ॥ संबंधित्वात्पशुपतेःपूज्यआसीत्क्षमाभृताम् ॥ २३ ॥ एवमेवचकैलासःशिवस्यावसथःप्रभुः॥पूज्यःपृथ्वीभृतांजातोलोकेपापौघदारणः
॥ २४ ॥ निषधःपर्वतोनीलोगंधमादनएवच ॥ पूज्याःस्वस्थानमासाद्यसर्वएवक्षमाभृतः ॥२५॥ यंपर्यैतिचविश्वात्मासहस्रकिरणःस्वराट् ॥ सग्रहर्क्षगणो
पेतःसोयंकनकपर्वतः॥२६॥आत्मानंमनुतेश्रेष्ठंवरिष्ठंचधराभृताम्॥सर्वेषामहमेवाग्र्योनास्तिलोकेषुमत्समः॥२७॥ एवंमानाभिमानंतंस्मृत्वोच्छ्वासोमयो
ज्झितः ॥ अस्तुनैतावताकृत्यंतपोबलवतांनग ॥ २८ ॥ प्रसंगतोमयोक्तंतेगमिष्यामिनिजंगृहम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेद्वितीयो
ध्यायः ॥२॥ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसमुपदिश्यायंदेवर्षिःपरमःस्वराट्॥जगामब्रह्मणोलोकंस्वैरचारीमहामुनिः ॥१॥गतेमुनिवरेविंध्यश्चिंतांलेभेनपायिनी
म् ॥ नैवशांतिंसलेभेचसदांतःकृतशोचनः ॥२॥ कथंकिंत्वत्रमेकार्यंकथंमेरुंजयाम्यहम् ॥ नैवशांतिंलभेनाऽपिस्वास्थ्यंमेमानसेभवेत् ॥३॥ “धिगुत्साहं
चमानंचाधिङ्मेकीर्तिंचाधिक्कुलम्॥”धिग्बलंमेपौरुषंधिक्स्मृतंपूर्वैर्महात्मभिः॥एवंचिंतयमानस्यविंध्यस्यमनसिस्फुटम् ॥४॥ प्रादुर्भूतामतिःकार्यैकर्तव्ये
दोषकारिणी॥मेरुंप्रदक्षिणांकुर्वन्नित्यमेवदिवाकरः ॥५॥ सग्रहर्क्षगणोपेतःसदादृप्यत्ययंनगः ॥ तस्यमार्गस्यसंरोधंकरिष्यामिनिजैःकरैः ॥ ६ ॥ तदानिरु
द्धोद्युमणिःपरिक्रामेत्कथंनगम् ॥ एवंमार्गंनिरुद्धेतुमयादिनकरस्यच ॥७॥ भग्नदर्पोदिव्यनगोभविष्यतिविनिश्चितम् ॥ एवंनिश्चित्यविंध्याद्रिःखंस्पृशन्व
वृधेभुजैः ॥ ८ ॥ महोन्नतैःशृंगवरैःसर्वव्याप्यव्यवस्थितः ॥ कदोदेष्यतिभास्वांस्तंरोधयिष्याम्यहंकदा ॥ ९ ॥

॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ पंचविंशतिभिःश्लोकैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ भानुमार्गनिरोधश्चविंध्येनकृतउच्यते ॥ १ ॥ नारदगमनोत्तरंजातंवृत्तमाह । एवंसमुपदिश्येति ॥ १ ॥ चिंतांलेभेस
जातीयस्यसुमेरोरभिमानासहिष्णुश्चिंतांप्राप्तवानित्यर्थः ॥ अंतरभ्यंतरेकृतंशोचनंशोकोयेनसः ॥ २ ॥ अत्रकिंकार्यंकथंवाकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ दोषकारिणीअपराधकारिणी
॥ ५ ॥ तेनकारणेनसदाऽयंनगोदृप्यातिगर्वंकरोतीत्यर्थः ॥ तथाचतस्यसूर्यस्यगतिनिरोधेमयाकृतेप्रदक्षिणासंभवादर्थात्तस्याभिमानोनष्टःस्यादित्यभिप्रायंविंध्यस्याह । तस्यमार्गस्येति ।
॥ ६ ॥ ७ ॥ भुजैःशृंगैः ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥११॥ नलिनीसूर्यविकासिनी ॥ कुमुद्वतीचंद्रविकासिनी ॥ १२ ॥ प्राह्णेति । प्राह्णापराह्णमध्याह्नविभागेनहव्यंकव्यंचवर्धयन्सन् ॥ एवंक्रमेणावियोगिनींविरहिणींप्राचींदिशंचतथा
ग्नेयींदिशंसमाश्वास्याथभास्करःकृशानोरग्नेर्दिशंविहाययाम्यांयमसंबंधिनींदक्षिणदिशंगंतुंप्रतस्थेप्रस्थानंकृतवानितिसमुदायार्थः ॥ कथंभूतांवियोगिनींचिरकालीनविरहात्कामिनीमिवज्व
लंतीम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नगेशकुरिति ॥ अश्वाइतिशेषः ॥ व्यजिज्ञपद्विज्ञापितवान् ॥ १६ ॥ त्वद्दत्तांप्रदक्षिणांप्रेप्सुस्तस्याइच्छावानित्यर्थः ॥ अनूरुररुणः ॥ १७ ॥ १८ ॥
दैवचारित्रमेवोपपादयति । राहुबाहुग्रहेति ॥ राहोर्बाहुभ्यांग्रहेणआकलनेननव्यग्रोपियःक्षणमात्रमपिनावतिष्ठतेस्थिरोभवतितादृशःसइत्यन्वयः ॥ किंकरोतिनकिंचित्कर्तुंसमर्थइत्यर्थः ॥

एवंसंचिंतयानस्यसाव्यतीयायशर्वरी ॥ प्रभातंविमलंजज्ञेदिशोवितिमिराःकरैः ॥ १० ॥ कुर्वन्सनिर्गतोभानुरुदयायोदयेगिरौ ॥ प्रकाशतेस्मविमलंन
भोभानुकरैःशुभैः ॥ ११ ॥ विकासंनलिनीभेजेमीलनंचकुमुद्वती ॥ स्वानिकार्याणिसर्वेचलोकाःसमुपतस्थिरे ॥ १२ ॥ हव्यंकव्यंभूतबलिंदेवानांचप्र
वर्धयन् ॥ प्राह्णापराह्णमध्याह्नविभागेनत्विषांपतिः ॥ १३ ॥ एवंप्राचींतथाग्नेयींसमाश्वास्यवियोगिनीम् ॥ ज्वलंतींचिरकालीनविरहादिवकामिनीम्
॥ १४ ॥ भास्करोऽथकृशानोश्चदिशंनूनंविहायच ॥ याम्यांगंतुंततस्तूर्णंप्रतस्थेकमलाकरः ॥ १५ ॥ नगेशकुश्वाग्रतोगंतुंततोऽनूरुर्व्यजिज्ञपत् ॥ अनू
रुरुवाच ॥ भानोमानोन्नतोविंध्योनिरुध्यगगनंस्थितः ॥ १६ ॥ स्पर्धतेमेरुणाप्रेप्सुस्त्वद्दत्तांचप्रदक्षिणाम् ॥ सूतउवाच ॥ अनूरुवाक्यमाकर्ण्यसविता
ह्यासंचिंतयन् ॥ १७ ॥ अहोगगनमार्गोऽपिरुध्यतेचाऽतिविस्मयः ॥ प्रायःशूरोनकिंकुर्यादुत्पथेवर्त्मनिस्थितः ॥ १८ ॥ निरुद्धोनोवाजिमार्गोदैवंहि
बलवत्तरम् ॥ राहुबाहुग्रहव्यग्रोयःक्षणंनावतिष्ठते ॥ १९ ॥ सचिरंरुद्धमार्गोऽपिकिंकरोतिविधिर्बली ॥ एवंचमार्गेसंरुद्धेलोकाःसर्वेचसेश्वराः ॥ २० ॥
नान्वविंदंतशरणंकर्तव्यंनान्वपद्यत ॥ चित्रगुप्तादयःसर्वेकालंजानंतिसूर्यतः ॥ २१ ॥ सरुद्धोविंध्यगिरिणाअहोदैवविपर्ययः ॥ यदानिरुद्धःसवितागिरि
णास्पर्धयातदा ॥ २२ ॥ नष्टःस्वाहास्वधाकारोनष्टप्रायमभूज्जगत् ॥ एवंचपाश्चिमालोकादाक्षिणात्यास्तथैवच ॥ २३ ॥ निद्रामीलितचक्षुष्कानिशा
मेवप्रपेदिरे ॥ प्राचस्तथोत्तराहाश्चतीक्ष्णतापप्रतापिताः ॥ २४ ॥ मृतानष्टाश्चभग्नाश्चविनाशमभजन्प्रजाः ॥ हाहाभूतंजगत्सर्वंस्वधाकव्यविवर्जितम्
॥ २५ ॥ देवाःसेंद्राःसमुद्विग्नाःकिंकुर्मइतिवादिनः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीमाहात्म्येतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
ततःसर्वेसुरगणामहेंद्रप्रमुखास्तदा ॥ पद्मयोनिंपुरस्कृत्यरुद्रंशरणमन्वयुः ॥ १ ॥ उपतस्थुःप्रणतिभिःस्तोत्रैश्चारुविभूतिभिः ॥ देवदेवंगिरिशयंशशिलो
लितशेखरम् ॥ २ ॥ देवाऊचुः ॥ जयदेवगणाध्यक्षउमालालितपत्कज ॥ अष्टसिद्धिविभूतीनांदात्रेभक्तजनायते ॥ ३ ॥

यतोविधिर्बलीभवति ॥ १९ ॥ २० ॥ कोपिकर्तव्यंनान्वपद्यतनप्राप्तवान् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
एकोनविंशतिश्लोकैर्देवदेवंवृषध्वजम् ॥ स्तुत्वासर्वेस्ववृत्तांतंकथयामासुरादरात् ॥ १ ॥ एवंजगदुपद्रवेसतितदनंतरंजातंवृत्तमाह ॥ ततः सर्वेइति ॥ १ ॥२॥ पत्कजंकंजलंतस्माज्जातंकम
लंकजंपत्छब्दःपदंघ्रिश्चरणोस्त्रियामितिकोशात्पादवाचीचरणकमलमित्यर्थः ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
सप्तविंशतिपद्यैर्वाप्यर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ देवादिभिःकृतंस्तोत्रंमहाविष्णोरितीर्यते ॥ १ ॥ शिववाक्यश्रवणोत्तरंदेवावैकुंठंगताइत्याह । तेगत्वेति ॥१॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अकूपारदयास

महामायाविलसितस्थानायपरमात्मने ॥ वृषांकायामरेशायकैलासस्थितिशालिने ॥ ४ ॥ अहिर्बुध्न्यायमान्यायमनवेमानदायिने ॥ अजायबहुरूपा
यस्वात्मारामायशंभवे ॥ ५ ॥ गणनाथायदेवायगिरिशायनमोस्तुते ॥ महाविभूतिदात्रेतेमहाविष्णुस्तुतायच ॥ ६ ॥ विष्णुहृत्कंजवासायमहायोगर
तायच ॥ योगगम्याययोगाययोगिनांपतयेनमः ॥ ७ ॥ योगीशायनमस्तुभ्यंयोगानांफलदायिने ॥ दीनदानपरायापिदयासागरमूर्तये ॥ ८ ॥
आर्तिप्रशमनायोग्रवीर्यायगुणमूर्तये ॥ वृषध्वजायकालायकालकालायतेनमः ॥९॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतःसदेवेशोयज्ञभुग्भिर्वृषध्वजः ॥ प्राहगंभीरया
वाचाप्रहसन्विबुधर्षभान् ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रसन्नोऽहंदिविषदःस्तोत्रेणोत्तमपूरुषाः ॥ मनोरथंपूरयामिसर्वेषांदेवतर्षभाः ॥ ११ ॥ देवाऊचुः ॥
सर्वदेवेशगिरिशशशिमौलिविराजित ॥ आर्तानांशंकरस्त्वंचशंविधेहिमहाबल ॥ १२ ॥ पर्वतोविंध्यनामास्तिमेरुद्वेष्टामहोन्नतः ॥ भानुमार्गनिरोद्धा
हिसर्वेषांदुःखदोऽनघ ॥ १३ ॥ तद्वृद्धिस्तंभयेशानसर्वकल्याणकृद्भव ॥ भानुसंचाररोधेनकालज्ञानंकथंभवेत् ॥ १४ ॥ नष्टस्वाहास्वधाकारेलोकेकः
शरणंभवेत् ॥ अस्माकंचभयार्तानांभवानेवहिदृश्यते ॥ १५ ॥ दुःखनाशकरोदेवप्रसीदगिरिजापते ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नाऽस्माकंशक्तिरस्तीहतद्वृ
द्धि स्तंभनेसुराः ॥ १६ ॥ इममेवचवंदामोभगवंतंरमाधवम् ॥ सोऽस्माकंप्रभुरात्माचपूज्यःकारणरूपधृक् ॥ १७ ॥ गोविंदोभगवान्विष्णुःसर्वकारण
कारणः ॥ तंगत्वाकथयिष्यामःसदुःखांतोभविष्यति ॥ १८ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरीशभाषितंदेवाश्चसेंद्राःसपयोजसंभवाः ॥ रुद्रंपुरस्कृत्यचवेपमानावै
कुंठलोकंप्रतिजग्मुरंजसा ॥ १९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तेगत्वादेवदेवेशंरमानाथंजगद्गुरु
म् ॥ विष्णुंकमलपत्राक्षंददृशुःप्रभयान्वितम् ॥ १ ॥ स्तोत्रेण तुष्टुवुर्भक्त्यागद्गदस्वरसत्कृताः ॥ देवाऊचुः ॥ जयविष्णोरमेशाऽद्यमहापुरुषपूर्वज ॥ २ ॥
दैत्यारेकामजनकसर्वकामफलप्रद ॥ महावराहगोविंदमहायज्ञस्वरूपक ॥ ३ ॥ महाविष्णोध्रुवेशाऽऽद्यजगदुत्पत्तिकारण ॥ मत्स्यावतारेवेदानामुद्धा
राधाररूपक ॥ ४ ॥ सत्यव्रतधराधीशमत्स्यरूपायतेनमः ॥ जयाऽकूपारदैत्यारेसुरकार्यसमर्पक ॥ ५ ॥ अमृताप्तिकरेशानकूर्मरूपायतेनमः ॥
जयाऽऽदिदैत्यनाशार्थमादिसूकररूपधृक् ॥ ६ ॥ मह्युद्धारकृतोद्योगकोलरूपायतेनमः ॥ नारसिंहंवपुःकृत्वामहादैत्यंददारयः ॥ ७ ॥

मुद्र कूर्मरूप ॥ ५ ॥ ६ ॥ कोलरूपायवराहरूपाय ॥ ७ ॥

दुष्टयज्ञाअविधियज्ञाः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नारीजलात्म
करजैर्नखैः ॥ ८ ॥ सहस्रकरःकार्तवीर्यः ॥ ९ ॥ जामदग्न्यायपरशुरामाय ॥ पौलस्त्योरावणः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अणुमात्रमपिसंदेहोनास्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥ वृषाकपिंविष्णुम् ॥
सुयेनरूपंधृतमित्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

बलिंसंछलयामासतस्मैवामनरूपिणे ॥ दुष्टक्षत्रविनाशायसहस्र
करजैर्वरहत्तांगंतस्मैनृहरयेनमः॥ वामनंरूपमास्थायत्रैलोक्यैश्वर्यमोहितम् ॥ ८ ॥ कंसदुर्योध
करशत्रवे ॥९॥ रेणुकागर्भजातायजामदग्न्यायतेनमः ॥ दुष्टराक्षसपौलस्त्याशिरश्छेदपटीयसे ॥१०॥श्रीमद्दाशरथेतुभ्यंनमोऽनंतक्रमायच ॥ तस्मैकृष्णायदेवाय
नाद्यैश्चदैत्यैःपृथ्वीशलांछनैः ॥ ११ ॥ भाराक्रांतांमहींयोसावुज्जहारमहाविभुः ॥ धर्मसंस्थापयामासपापंकृत्वासुदूरतः ॥ १२ ॥ म्लेच्छप्रायेऽखिलेलोकेदुष्टराजन्यपी
नमोस्तुबहुधाविभो ॥ दुष्टयज्ञविघातायपशुहिंसानिवृत्तये ॥ १३ ॥ बौद्धरूपंदधौयोसौतस्मैदेवायतेनमः ॥ जयभक्ता
डिते ॥ १४ ॥ कल्किरूपंसमादध्यौदेवदेवायतेनमः॥दशावतारास्तेदेवभक्तानांरक्षणायवै ॥१५॥ दुष्टदैत्यविघातायतस्मात्त्वंसर्वदुःखहृत् ॥ प्रणेमुर्भक्तिसहिताः
र्तिनाशायधृतंनारीजलात्मसु ॥ १६ ॥ रूपंयेनत्वयादेवकोऽन्यस्त्वत्तोदयानिधिः ॥ इत्येवंदेदेवेशस्तुत्वाश्रीपीतवाससम् ॥१७॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रसन्नोऽस्मिस्त
साष्टांगंविबुधर्षभाः ॥ तेषांस्तवंसमाकर्ण्यदेवःश्रीपुरुषोत्तमः ॥ १८ ॥ उवाचविबुधान्सर्वान्हर्षयञ्छ्रीगदाधरः ॥ दद्दामिपरमप्रीतःस्तव
वेनाऽहंदेवास्तापंविमुंचथ ॥ १९ ॥ भवतांनाशयिष्यामिदुःखंपरमदुःसहम् ॥ वृणुध्वंचवरंमत्तोदेवाःपरमदुर्लभम् ॥ २० ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णीचनाक्रामेत्तद्गृहंसु
स्याऽस्यप्रसादतः ॥ यएतत्पठतेस्तोत्रंकल्यउत्थायमानवः ॥२१॥ मयिभक्तिंपरांकृत्वानतंशोकःस्पृशेत्कदा ॥ नाऽकालमरणंतस्यकदापिचभविष्यति ॥
राः ॥ २२ ॥ नोपसर्गानवेतालानग्रहाब्रह्मराक्षसाः ॥ नरोगावातिकाः पैत्ताःश्लेष्मसंभविनस्तथा ॥ २३ ॥ एतस्यपठ
संततिश्चिरकालस्थाभोगाःसर्वेसुखादयः ॥२४॥ संभविष्यंतितन्मर्त्यगृहेयस्तोत्रपाठकः ॥ किंपुनर्बहुनोक्तेनस्तोत्रंसर्वार्थसाधकम् ॥ २५ ॥ एवंश्रीभगवद्वाक्यंश्रुत्वासर्वेदि
नानृणांभुक्तिमुक्तीनदूरतः ॥ देवाभवत्सुयद्दुःखंकथ्यतांतदसंशयम् ॥ २६ ॥ नाशयामिनसंदेहश्चाऽत्रकार्योऽणुरेवच ॥ सूतउवाच ॥ श्रीशस्यवच
वौकसः ॥ २७ ॥ प्रसन्नमनसःसर्वेपुनरूचुर्वृषाकपिम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ विष्णोर्विंध्यनगोऽर्कस्यमा
नादेवाःसंतुष्टाःसर्वएवहि ॥ प्रसन्नमनसोभूत्वापुनरेनंसमूचिरे ॥ १ ॥ देवाऊचुः ॥ देवदेवमहाविष्णोसृष्टिस्थित्यंतकारण ॥
र्गरोधंकरोतिहि ॥ २ ॥ तेनभानुविरोधेनसर्वएवमहाविभो ॥ अलब्धभोगभागाहिकिंकुर्मःकुत्रयामहि ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥

इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेदशमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सप्तविंशतिपद्यैर्वाप्यर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ देवैःसंप्रार्थितोगस्तिर्विंध्याद्रेर्वृद्धिकुंठने ॥१॥ विष्णुवाक्यश्रवणानंतरंजातंवृत्तमाह ।
श्रीशस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

पूजकः अतएवभगवत्याअगस्त्योपासितालोपामुद्रोपासितेतिनामब्रह्मांडपुराणेतंत्रेषुप्रसिद्धमेवैतत् ॥ ४ ॥ तत्तेजोवंचकोविंध्याद्रिवृद्धिखंडकः ॥ ५ ॥ निःश्रेयसौमोक्षस्यपदींस्थानम् ॥ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ यस्याऽगस्तिनक्षत्रस्योदये ॥ १५ ॥ काशपुष्पेति ॥ अगस्तिनक्षत्रस्योदयेकाशपुष्पंमुनिपुष्पम् ॥ भाषायांयस्याऽ

श्रीभगवानुवाच ॥ याकर्त्रीसर्वजगतामाद्याचकुलवर्धनी ॥ देवीभगवतीतस्याःपूजकःपरमद्युतिः ॥ ४ ॥ अगस्त्योमुनिवर्योऽसौवाराणस्यांसमासते ॥ तत्तेजोवंचकोऽगस्त्योभाविष्यतिसुरोत्तमाः ॥ ५ ॥ तंप्रसाद्यद्विजवरमगस्त्यंपरमौजसम् ॥ याचध्वंविबुधाःकाशींगत्वानिःश्रेयसःपदीम् ॥ ६ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसमुपदिष्टास्तेविष्णुनाविबुधोत्तमाः ॥ प्रतीताःप्रणताःसर्वेजग्मुर्वाराणसींपुरीम् ॥ ७ ॥ क्षणेनविबुधश्रेष्ठागत्वाकाशीपुरींशुभाम् ॥ मणिकर्णीसमाप्लुत्यसचैलंभक्तिसंयुताः ॥ ८ ॥ संतर्प्यदेवांश्चपितॄन्दत्त्वादानंविधानतः ॥ आगत्यमुनिवर्यस्यचाऽऽश्रमंपरमंमहत् ॥ ९ ॥ प्रशांतश्वापदाकीर्णनानापादपसंकुलम् ॥ मयूरैःसारसैर्हंसैश्चक्रवाकैरुपाश्रितम् ॥ १० ॥ महावराहैःकोलैश्चव्याघ्रैःशार्दूलकैरपि ॥ मृगैरुरुभिरत्यर्थंखड्गैःशरभकैरपि ॥ ॥ ११ ॥ समाश्रितंपरमयालक्ष्म्यामुनिवरंतदा ॥ दंडवत्पतिताःसर्वेप्रणेमुश्चपुनःपुनः ॥१२॥ जयद्विजगणाधीशमान्यपूज्यधरासुर ॥ वातापीवलनाशायनमस्तेकुंभयोनये ॥ १३ ॥ लोपामुद्रापतेश्रीमन्मित्रावरुणसंभव ॥ सर्वविद्यानिधेऽगस्त्यशास्त्रयोनेनमोस्तुते ॥ १४ ॥ यस्योदयेप्रसन्नानिभवंत्युज्ज्वलभांज्यपि ॥ तोयानितोयराशीनांतस्मैतुभ्यंनमोऽस्तुते ॥ १५ ॥ काशपुष्पविकासायलंकावासप्रियायच ॥ जटामंडलयुक्तायसशिष्यायनमोस्तुते ॥ १६ ॥ जयसर्वामरस्तव्यगुणराशेमहामुने ॥ वरिष्ठायचपूज्यायसस्त्रीकायनमोऽस्तुते ॥ १७ ॥ प्रसादःक्रियतांस्वामिन्वयंत्वांशरणंगताः ॥ दुस्तराच्छैलजाद्दुःखात्पीडिताःपरमद्युते ॥१८॥ इत्येवंसंस्तुतोऽगस्त्योमुनिःपरमधार्मिकः ॥ प्राहप्रसन्नयावाचाविहसन्द्विजसत्तम ॥१९॥ मुनिरुवाच । भवंतःपरमश्रेष्ठादेवास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ लोकपालमहात्मानोनिग्रहानुग्रहक्षमाः ॥ २० ॥ योऽमरावत्यधीशानःकुलिशंयस्यचाऽऽयुधम् ॥ सिद्धयष्टकंचयद्वारिसशक्रोमरुतांपतिः ॥ २१ ॥ वैश्वानरःकृशानुर्हिहव्यकव्यवहोऽनिशम् ॥ मुखंसर्वामराणांहिसोऽग्निःकिंतस्यदुष्करम् ॥ २२ ॥ रक्षोगणाधिपोभामःसर्वेषांकर्मसाक्षिकः ॥ दंडव्यग्रकरोदेवःकिंतस्याऽसुकरंसुराः ॥ २३ ॥ तथाऽपियदिदेवेशाःकार्यंमच्छक्तिसिद्धिभृत् ॥ अस्तिचेदुच्यतांदेवाःकरिष्यामिनसंशयः ॥ २४ ॥ एवंमुनिवरेणोक्तंनिशम्यविबुधर्षभाः ॥ प्रतीताःप्रणयोद्विग्नाःकार्यंनिजगदुर्निजम् ॥ २५ ॥

गास्तिपुष्पामीतिसंज्ञाभवतितत्काशपुष्पं तस्यविकासोभवति ॥ ततोहेतोःकाशपुष्पविकासाय ॥ लंकायांवासेगमनमभिलषितंयस्यसरामचंद्रोलंकावासस्तस्यप्रियायगुरवेशिवगीतोपदेष्ट्रे शिवमंत्रोपदेशकर्त्रे ॥ शिवगीतायांस्पष्टमेतत ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ भामोदीप्तिमान् ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रतीताहृष्टाः ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ षड्विंशतिमहापद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ मुनिनाविंध्यवृद्धेश्चकुंठनंकृतमुच्यते ॥ १ ॥ देववाक्यंश्रुत्वामुनिय
त्कृतवांस्तदाह । सूतउवाच इतिवाक्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ एतस्यविघ्नस्यकिंकारणमितिचेदधुनैवतत्कारणंस्मृतामित्याह । आज्ञातमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ कालराजंका
लभैरवम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तपएवयोगएवयानंयस्य ॥ योगश त्याक्षणार्धेनगतइत्यर्थः ॥ १५ ॥ किमर्थंखर्वतरोजातइतिचेत्तत्रोत्प्रेक्षामाह । विवक्षु

महर्षेविंध्यगिरिणानिरुद्धोऽर्कविनिर्गमः ॥ त्रैलोक्यंतेनसंविष्टंहाहाभूतमचेतनम् ॥ २६ ॥ तद्वृद्धिस्तंभयमुनेनिजयातपसः श्रिया ॥ भवतस्तेजसाऽग
स्त्यनूनंनम्रोभविष्यति ॥ २७ ॥ एतदेवाऽस्मदीयंचकार्यंकर्तव्यमस्तिहि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा०दशमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यविबुधानांद्विजोत्तमः ॥ करिष्येकार्यमेतद्वःप्रत्युवाचततोमुनिः ॥ १ ॥ अंगीकृतेतदाकार्येमुनिनाकुंभजन्मना ॥ देवाःप्रमुदिताःसर्वेबभू
वुर्द्विजसत्तमाः ॥ २ ॥ तेदेवाःस्वानिधिष्ण्यानिभेजिरेमुनिवाक्यतः ॥ पत्नींमुनिवरःश्रीमानुवाचनृपकन्यकाम् ॥ ३ ॥ अयेनृपसुतेप्राप्तोविघ्नोऽनर्थस्य
कारकः ॥ भानुमार्गनिरोधेनकृतोविंध्यमहीभृता ॥ ४ ॥ आज्ञातंकारणंतच्चस्मृतंवाक्यंपुरातनम् ॥ काशीमुद्दिश्ययद्गीतंमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ५ ॥
अविमुक्तंनमोक्तव्यंसर्वथैवमुमुक्षुभिः ॥ किंतुविघ्नाभविष्यंतिकाश्यांनिवसतांसताम् ॥ ६ ॥ सोंतरायोमयाप्राप्तःकाश्यांनिवसताप्रिये ॥ इत्येवमु
क्त्वाभार्यांतांमुनिःपरमतापनः ॥ ७ ॥ मणिकर्ण्यांसमाप्लुत्यदृष्ट्वाविश्वेश्वरंविभुम् ॥ दंडपाणिंसमभ्यर्च्यकालराजंसमागतः ॥ ८ ॥ कालराजमहाबाहो
भक्तानांभयहारक ॥ कथंदूरयसेपुर्याःकाशीपुर्यास्त्वमीश्वरः ॥ ९ ॥ त्वंकाशीवासविघ्नानांनाशकोभक्तरक्षकः ॥ मांकिंदूरयसेस्वामिन्भक्तार्तिविनिवा
रक ॥ १० ॥ परापवादोनोक्तोमेनपैशुन्यंनचानृतम् ॥ केनकर्मविपाकेनकाश्यादूरंकरोषिमाम् ॥ ११ ॥ एवंप्रार्थ्यचतंकालनाथंकुंभोद्भवोमुनिः ॥ जगा
मसाक्षिविघ्नेशंसर्वविघ्ननिवारणम् ॥ १२ ॥ तंदृष्ट्वाऽभ्यर्च्यसंप्रार्थ्यततःपुर्याविनिर्गतः ॥ लोपामुद्रापतिःश्रीमानगस्त्योदक्षिणांदिशम् ॥ १३ ॥ काशीविर
हसंततोमहाभाग्यनिधिर्मुनिः ॥ संस्मृत्यानुक्षणंकाशींजगामसहभार्यया ॥ १४ ॥ तपोयानमिवाऽऽरुह्यनिमिषार्धेनवैमुनिः ॥ अग्रेददर्शतंविंध्यंरुद्धांबरम
थोन्नतम् ॥ १५ ॥ चकंपेचाचलस्तूर्णंदृष्ट्वैवाग्रेस्थितंमुनिम् ॥ गिरिःखर्वतरोभूत्वाविवक्षुरवनीमिव ॥ १६ ॥ दंडवत्पतितोभूमौसाष्टांगंभक्तिभावितः ॥ तंदृष्ट्वा
नम्रशिखरंविंध्यंनाममहागिरिम् ॥ १७ ॥ प्रसन्नवदनोऽगस्त्योमुनिर्विंध्यमथाऽब्रवीत् ॥ वत्सैवंतिष्ठतावत्त्वंयावदागम्यतेमया ॥ १८ ॥ अशक्तोऽहंगंडशैलारोह
णेतवपुत्रक ॥ एवमुक्त्वामुनिर्याम्यदिशंप्रतिगमोत्सुकः ॥ १९ ॥ आरुह्यतस्यशिखराण्यवारुहदनुक्रमात् ॥ गतोयाम्यदिशंचापिश्रीशैलंप्रेक्ष्यवर्त्मनि ॥ २० ॥

रवनीमिवेति ॥ अवनींपृथिवींकिंचिद्रहस्यंकर्णेविवक्षुर्वक्तुमिच्छुरिव ॥ अतिशयेननम्रोजातइतितात्पर्यम् ॥ १६ ॥ तदेवाह ॥ दंडवदिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अवारुहत्पृथिवीं
प्रत्यवातरदित्यर्थः ॥ २० ॥

इत्थंविंध्यकथांसमाप्यपूर्वसंबंधंयोजयति सापिदेवीति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ चतुर्विंशतिभिः पद्यैःस्वारोचिषमनोःकथाः ॥ अर्धश्लोकाधिकैरेवसंक्षेपात्प्रोच्यतेऽधुना ॥ १ ॥ स्वायंभुवमनोःकथाश्रवणानंतरंमनूनामन्येषामपिशौनकःकथांपृच्छति । आद्योमन्वंतरइति ॥ १ ॥ सूतस्तु यादृशंभवतापृच्छयतेतादृशमेवनारदेननारायणंप्रतिपृष्टमित्याह । एवमाद्यस्येति ॥ आद्यस्यादिभूतस्यस्वायंभुवमनोः ॥ परिपृच्छतिनारदइत्यन्वयः ॥ २ ॥ सनातनहेनारायण ॥ ३ ॥

मलयाचलमासाद्यतत्राऽऽश्रमपरोभवत् ॥ सापिदेवीतत्रविंध्यमागतामनुपूजिता ॥ २१ ॥ लोकेषुप्रथिताविंध्यवासिनीतिचशौनक ॥ सूतउवाच ॥ एतच्चरित्रंपरमंशत्रुनाशनमुत्तमम् ॥ २२ ॥ अगस्त्यविंध्यनगयोराख्यानंपापनाशनम् ॥ राज्ञांविजयदंतच्चद्विजानांज्ञानवर्धनम् ॥२३॥ वैश्यानांधान्यधनदंशूद्राणांसुखदंतथा ॥ धर्मार्थीधर्ममाप्नोतिधनार्थीधनमाप्नुयात् ॥ २४ ॥ कामानवाप्नुयात्कामीभक्त्याचास्यसकृच्छ्रवात् ॥ एवंस्वायंभुवमनुर्देवीमाराध्यभक्तितः ॥ २५ ॥ लेभेराज्यंधरायाश्चनिजमन्वंतराश्रयम् ॥ २६ ॥ इत्येतद्वर्णितंसौम्यमयामन्वंतराश्रितम् ॥ आद्यंचरित्रंश्रीदेव्याःकिंपुनःकथयामिते ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा० दशमस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ शौनकउवाच ॥ आद्योमन्वंतरःप्रोक्तो भवताचायमुत्तमः ॥ अन्येषामुद्भवंब्रूहि मनूनांदिव्यतेजसाम् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाद्यस्यचोत्पत्तिंश्रुत्वास्वायंभुवस्यहि ॥ अन्येषांक्रमशस्तेषांसंभूतिंपरिपृच्छति ॥ २ ॥ नारदःपरमोज्ञानीदेवीतत्त्वार्थकोविदः ॥ नारदउवाच ॥ मेमनूनांसमाख्याहिसूत्पत्तिंचसनातन ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ प्रथमोऽयंमनुःस्वायंभुवउक्तोमहामुने ॥ देव्याराधनतोयेनप्रातंराज्यमकंटकम् ॥४॥ प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौमहौजसौ ॥राज्यपालनकर्तारौविख्यातौवसुधातले ॥ ५ ॥ द्वितीयश्चमनुःस्वारोचिषउक्तोमनीषिभिः॥प्रियव्रतसुतःश्रीमानप्रमेयपराक्रमः ॥६॥ सस्वारोचिषनामापिकालिंदीकूलतोमनुः॥ निवासंकल्पयामाससर्वसत्त्वप्रियंकरः ॥७॥ जीर्णपत्राशनोभूत्वातपःकर्तुमनुव्रतः ॥ देव्यामूर्तिंमृन्मयींचपूजयामासभक्तितः ॥ ८॥ एवंद्वादशवर्षाणिवनस्थस्यतपस्यतः ॥ देवीप्रादुरभूत्तातसहस्रार्कसमद्युतिः ॥९॥ ततःप्रसन्नादेवेशीस्तवराजेनसुव्रता ॥ ददौस्वारोचिषायैवसर्वमन्वतराश्रयम् ॥ १० ॥ आधिपत्यंजगद्धात्रीतारिणीतिप्रथमगात् ॥ एवंस्वारोचिषमनुस्तारिण्याराधनात्ततः ॥११॥ आधिपत्यंचलेभेससर्वारातिविवर्जितम् ॥ धर्मंसंस्थाप्यविधिवद्राज्यंपुत्रैःसमंविभुः ॥१२॥ भुक्त्वाजगामस्वर्लोकंनिजमन्वंतराश्रयात् ॥ तृतीयउत्तमोनामप्रियव्रतसुतोमनुः ॥१३॥ गंगाकूलेतपस्तप्त्वावाग्भवंसंजपन्रहः ॥ वर्षाणित्रीण्युपवसन्देव्यनुग्रहमाविशत् ॥१४॥ स्तुत्वादेवींस्तोत्रवरैर्भक्तिभावितमानसः ॥ राज्यंनिष्कंटकंलेभेसंततिंचिरकालिकीम् ॥ १५ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ कूलतःकूले ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ तारिणीति ॥ यादृशमहाविद्यासुमध्येतारिणीतिप्रथामगात्सास्वारोचिषायमन्वंतराधिपत्यंददावित्यन्वयः ॥ तारामहाविद्योपासकोऽयमितिभावः ॥ ११ ॥ १२ ॥ तृतीयोमनुरित्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ चतुर्थोमनुरित्यन्वयः ॥ १७ ॥ कामराजकूटंकामबीजम् ॥ तच्चदक्षिणामूर्तिसंहितायांकामेश्वर्याउक्तमस्तीतिकामेश्वर्याअयमुपासकइतिभावः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अंबरंपरलोकम् ॥ तामसानुजः पूर्वोक्तोयःप्रियव्रतसुतस्तामसस्तस्यानुजः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ एकोनत्रिंशतप

राज्योत्थान्यानिसौख्यानिभुक्त्वाधर्मान्युगस्यच ॥ सोप्याजगामपदवींराजर्षिवरभाविताम् ॥१६॥ चतुर्थस्तामसोनामप्रियव्रतसुतोमनुः ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेसमाराध्यजगन्मयीम् ॥ १७ ॥ महेश्वरींकामराजकूटजापपरायणः ॥ वासंतेशारदेकालेनवरात्रसपर्यया ॥ १८ ॥ तोषयामासदेवेशींजलजाक्षींमनूपमाम् ॥ तस्याःप्रसादमासाद्यनत्वास्तोत्रैरनुत्तमैः ॥ १९ ॥ अकंटकंमहद्राज्यंबुभुजेगतसाध्वसः ॥ पुत्रान्बलोद्धताञ्छूरान्दशवीर्यनिकेतनान् ॥ २० ॥ उत्पाद्यनिजभार्यायांजगामांबरमुत्तमम् ॥ पंचमोमनुराख्यातोरैवतस्तामसानुजः ॥ २१ ॥ कालिंदीकूलमाश्रित्यजजापकामसंज्ञकम् ॥ बीजंपरमवाग्दर्पदायकंसाधकाश्रयम् ॥ २२ ॥ एतदाराधनादापस्वाराज्यर्द्धिमनुत्तमाम् ॥ बलमप्रहतंलोकेसर्वसिद्धिविधायकम् ॥ २३ ॥ संततिंचिरकालीनांपुत्रपौत्रमयींशुभाम् ॥ धर्मान्व्यस्यव्यवस्थाप्यविषयानुपभुज्यच ॥ २४ ॥ जगामाप्रतिमःशूरोमहेंद्रालयमुत्तमम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांचित्रंदेवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ अंगपुत्रेणमनुनायथाऽऽप्तंराज्यमुत्तमम् ॥ १ ॥ अंगस्यराज्ञःपुत्रोऽभूच्चाक्षुषोमनुरुत्तमः ॥ षष्ठःसुपुलहंनामब्रह्मर्षिंशरणंगतः ॥ २ ॥ ब्रह्मर्षेत्वामहंप्राप्तःशरणंप्रणतार्तिहन् ॥ शाधिमांकिंकरंस्वामिन्येनाऽहंप्राप्नुयांश्रियम् ॥ ३ ॥ मेदिन्याश्चाधिपत्यंमेस्याद्यथावदखंडितम् ॥ अव्याहतंभुजबलंशस्त्रास्त्रनिपुणंक्षमम् ॥ ४ ॥ संततिश्चिरकालीनाऽप्यखंडंवयउत्तमम् ॥ अंतेऽपवर्गलाभश्चस्यात्तथोपादिशाऽद्यमे ॥ ५ ॥ इत्येवंवचनंतस्यमनोःकर्णपथेऽभवत् ॥ प्रत्युवाचमुनिःश्रीमान्देव्याःसंराधनंपरम् ॥ ६ ॥ राजन्नाकर्णयवचोममश्रोत्रसुखंमहत् ॥ शिवामाराधयाऽद्यत्वंतत्प्रसादादिदंभवेत् ॥ ७ ॥ चाक्षुषउवाच ॥ कीदृगाराधनंदेव्यास्तस्याःपरमपावनम् ॥ केनाकारेणकर्तव्यंकारुण्याद्वक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥ मुनिरुवाच ॥ राजन्नाकर्ण्यतांदेव्याःपूजनंपरमव्ययम् ॥ वाग्भवंबीजमव्यक्तंसंजप्यमनिशंतथा ॥ ९ ॥ त्रिकालंसंजपन्मर्त्योभुक्तिमुक्तीलभेत्तुहि ॥ नबीजंवाग्भवादन्यदस्तिराजन्यनंदन ॥ १० ॥ जपात्सिद्धिकरंवीर्यबलवृद्धिकरंपरम् ॥ एतस्यजापात्पाद्मोऽपिसृष्टिकर्तामहाबलः ॥ ११ ॥ विष्णुर्यज्जपतःसृष्टिपालकःपरिकीर्तितः ॥ महेश्वरोऽपिसंहर्तायज्जपादभवन्नृप ॥ १२ ॥ लोकपालास्तथाऽन्येऽपिनिग्रहानुग्रहक्षमाः ॥ यदाश्रयादभूवंस्तेबलवीर्यमदोद्धताः ॥ १३ ॥ ॥ ६ ॥

दीस्तुचाक्षुषस्यमनोःकथा ॥ यथावद्वर्ण्यतेयत्रदेवीमाहात्म्यविस्तरः ॥ १ ॥ अवशिष्टषष्ठमनोःकथामाह अथातइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अपवर्गलाभोमोक्षलाभोऽन्तेस्यादित्यथः ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वाग्भवंबीजंमहासरस्वतीदेवता ॥ १० ॥ पाद्मःपद्मसंभवोब्रह्मा ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ तृतीयेऽब्देतृतीयेवर्षे ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ईश्वरीमहासरस्वती ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिश्री
देवीभागवततिलकेदशमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥छ॥ पंचविंशतिभिःश्लोकैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ मनोःसावर्णिसंज्ञस्यकथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ सप्तमाष्टममन्वोःकथामाह । सप्त

एवंत्वमपिराजन्यमहेशींजगदंबिकाम् ॥ समाराध्यमहर्द्धिंचलप्स्यसेऽचिरकालतः ॥ १४ ॥ एवंसमुनिवर्येणपुलहेनप्रबोधितः ॥ अंगपुत्रस्तपस्तप्तुंज
गामविरजांनदीम् ॥ १५ ॥ सचतेपेतपस्तीव्रंवाग्भवस्यजपेरतः ॥ बीजस्यपृथिवीपालःशीर्णपर्णाशनोविभुः ॥ १६ ॥ प्रथमेऽब्देपल्लवाशोद्वितियेतोय
भक्षणः ॥ तृतीयेऽब्देपवनभुक्तस्थौस्थाणुरिवाचलः ॥ १७ ॥ एवंद्वादशवर्षाणित्यक्ताहारस्यभूभुजः ॥ वाग्भवंजपतोनित्यंमतिरासीच्छुभान्विता ॥ १८ ॥
तथाचदेव्याःपरमंमंत्रंसंजपतोरहः ॥ प्रादुरासीज्जगन्मातासाक्षाच्छ्रीपरमेश्वरी ॥ १९ ॥ तेजोमयीदुराधर्षासर्वदेवमयीश्वरी ॥ उवाचांगतनूजंतंप्रसन्नल
लिताक्षरम् ॥ २० ॥ देव्युवाच ॥ पृथिवीपालतेयत्स्याच्चिंतितंपरमंवरम् ॥ तद्ब्रूहिसंप्रदास्यामितपसातेसुतोषिता ॥ २१ ॥ चाक्षुषउवाच ॥ जानासिदे
वदेवेशियत्प्रार्थ्यमनसेप्सितम् ॥ अंतर्यामिस्वरूपेणतत्सर्वदेवपूजिते ॥ २२ ॥ तथाऽपिममभाग्येनजातंयत्तवदर्शनम् ॥ ब्रवीमिदेविमेदेहिराज्यंमन्वंत
राश्रितम् ॥ २३ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ दत्तंमन्वंतरस्याऽस्यराज्यंराजन्यसत्तम ॥ पुत्रामहाबलास्तेचभविष्यंतिगुणाधिकाः ॥ २४ ॥ राज्यंनिष्कंटकंभावि
मोक्षोंऽतेचापिनिश्चितः ॥ एवंदत्त्वावरंदेवीमनवेवरमुत्तमम् ॥ २५ ॥ जगामाऽदर्शनंसद्यस्तेनभक्त्याचसंस्तुता ॥ सोऽपिराजामनुःषष्ठःप्रसादात्तुतदा
श्रयात् ॥ २६ ॥ बभूवमनुमान्योऽसौसार्वभौमसुखैर्वृतः ॥ पुत्रास्तस्यबलोद्युक्ताःकार्यभारसहादृताः ॥ २७ ॥ देवीभक्ताश्चशूराश्चमहाबलपराक्रमाः ॥
अन्यत्रमाननीयाश्चमहाराज्यसुखास्पदाः ॥ २८ ॥ एवंचचाक्षुषमनुर्देव्याराधनतःप्रभुः ॥ बभूवमनुवर्योऽसौजगामांतेशिवापदम् ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीचरित्रेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सप्तमोमनुराख्यातोमनुर्वैवस्वतःप्रभुः ॥ श्राद्धदेवःपरानंदभोक्ता
मान्यस्तुभूभुजाम् ॥ १ ॥ सचवैवस्वतमनुःपरदेव्याःप्रसादतः ॥ तथातत्तपसाचैवजातोमन्वंतराधिपः ॥ २ ॥ अष्टमोमनुराख्यातःसावर्णिःप्रथितःक्षितौ ॥
सजन्मांतरआराध्यदेवींतद्वरलाभतः ॥ ३ ॥ जातोमन्वंतरपतिःसर्वराजन्यपूजितः ॥ महापराक्रमीधीरोदेवीभक्तिपरायणः ॥ ४ ॥ नारदउवाच ॥ कथंज
न्मांतरेतेनमनुनाऽऽराधनंकृतम् ॥ देव्याःपृथिव्युद्भवायास्तन्ममाख्यातुमर्हसि ॥ ५ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ चैत्रवंशसमुद्भूतोराजास्वारोचिषेंऽतरे ॥ सुर
थोनामविख्यातोमहाबलपराक्रमः ॥ ६ ॥ गुणग्राहीधनुर्धारीमान्यःश्रेष्ठःकविःकृती ॥ धनसंग्रहकर्ताचदातायाचकमंडले ॥ ७ ॥

मइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पृथिव्युद्भवायामहीमयमूर्तेर्देव्याःकथमाराधनंकृतमित्यन्वयः ॥ ५ ॥ सुरथोनामेति ॥ ब्रह्मणः पुत्रोऽत्रिस्तस्यपुत्रोनिशाकरःसएवराजसूयंकृत्वाद्विजराजोऽभवत्तस्यपुत्रो
बुधस्तस्यपुत्रश्चैत्रस्तस्यपुत्रोविरथःतस्यपुत्रःसुरथः ॥ तदुक्तंब्रह्मवैवर्तेप्रकृतिखंडेदुर्गोपाख्याने ॥ तस्यचैत्रस्यपुत्रश्चराजाविरथएवहि ॥ तस्यपुत्रश्चसुरथश्चक्रवर्तीबृहच्छ्रवाइति ॥ ६ ॥ ७ ॥

कोलाविध्वंसिनः ॥ कोलानाम्नीराज्ञोनगरीतस्याविध्वंसिनइत्यर्थः ॥ तदप्युक्तंप्रकृतिखंडेदुर्गामाहात्म्ये ॥ ध्रुवस्यपौत्रोबलवान्नंदिरुत्कुलनंदनः॥स्वायंभुवमनोर्वंशःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ अक्षौहिणीनांशतकंगृहीत्वासैन्यमेवंच ॥ कोलांववेष्टयामाससुरथस्यमहीपतेः ॥ युद्धंबभूवनियतंपूर्णमब्दंचनारद ॥ जिगायसुरथंराजाध्रुववंशोद्भवस्तदेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ब्रह्मविष्णुहराणामुद्भवोजन्मयस्याःसकाशादित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इति

शत्रवःसैन्यसहिताःपरिवार्यैनमूर्जिताः ॥ रुरुधुर्नगरींतस्य
अरीणांमर्दनोमानीसर्वास्त्रकुशलोबली ॥ तस्यैकदाबभूवुस्तेकोलाविध्वंसिनोनृपाः ॥ ८ ॥ शत्रवःसैन्यसहिताःपरिवार्यैनमूर्जिताः ॥ रुरुधुर्नगरींतस्य
राज्ञोमानधनस्यहि ॥ ९ ॥ तदाससुरथोनामराजासैन्यसमावृतः ॥ निर्ययौनगरात्स्वीयात्सर्वशत्रुनिबर्हणः ॥ १० ॥ तदाससमरेराजासुरथःशत्रुभिर्जि
तः ॥ अमात्यैर्मंत्रिभिश्चैवतस्यकोशगतंधनम् ॥ ११ ॥ हृतंसर्वमशेषेणतदाऽतप्यतभूमिपः ॥ निष्काशितश्चनगरात्सराजापरमद्युतिः ॥१२॥ जगामा
ऽश्वमथाऽऽरुह्यमृगयामिषतोवनम् ॥ एकाकीविजनेऽरण्येबभ्रामोद्भ्रांतमानसः ॥ १३ ॥ मुनेःकस्यचिदागत्यस्वाश्रमंशांतमानसः ॥ प्रशांतजंतुसंयुक्तंमु
निःशिष्यगणैर्युतम् ॥ १४ ॥ उवासकंचित्कालंसराजापरमशोभने ॥ आश्रमेमुनिवर्यस्यदीर्घदृष्टेःसुमेधसः ॥ १५ ॥ एकदासमहीपालोमुनिंपूजावसान
के ॥ कालेगत्वाप्रणम्याऽशुपप्रच्छविनयान्वितः ॥ १६ ॥ मुनेममनोदुःखंबाधतेचाधिसंभवम् ॥ ज्ञाततत्त्वस्यभूदेवानिष्प्रज्ञस्यचसंततम् ॥ १७ ॥
शत्रुभिर्निर्जितस्यापिहृतराज्यस्यसर्वशः ॥ तथापितेषुमनसिममत्वंजायतेस्फुटम् ॥१८॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंशर्मलभेमुने ॥ त्वदनुग्रहमाशासेव
दवेदविदांवर ॥ १९ ॥ मुनिरुवाच ॥ आकर्णयमहीपालमहाश्चर्यकरंपरम् ॥ देवीमाहात्म्यमतुलंसर्वकामप्रदंपरम् ॥ २० ॥ जगन्मयीमहामायावि
ष्णुब्रह्महरोद्भवा ॥ साबलादपहृत्यैवजंतूनांमानसानिहि ॥ २१ ॥ मोहायप्रतिसंयच्छेदितिजानीहिभूमिप ॥ सासृजत्यखिलंविश्वंसापालयतिसर्वदा ॥
॥ २२ ॥ संहारेहररूपेणसंहरत्येवभूमिप ॥ कामदात्रीमहामायाकालरात्रिर्दुरत्यया ॥ २३ ॥ विश्वसंहारिणीकालीकमलाकमलालया ॥ तस्यांसर्वं
जगज्जातंतस्यांविश्वंप्रतिष्ठितम् ॥ २४ ॥ लयमेष्यतितस्यांचतस्मात्सैवपरात्परा ॥ तस्यादेव्याःप्रसादश्चयस्योपरिभवेन्नृप ॥२५॥ सएवमोहमत्येतिना
न्यथाधरणीपते ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ राजोवाच ॥ कासादेवीत्वयाप्रोक्ताब्रूहिकालविदांवर ॥
कामोहयतिसत्त्वानिकारणंकिंभवेद्द्विज ॥ १ ॥ कस्मादुत्पद्यतेदेवीकिंरूपासाकिमात्मिका ॥ सर्वमाख्याहिभूदेवकृपयाममसर्वतः ॥ २ ॥ ॥ ७॥

श्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ध ॥ ॥ चतुस्त्रिंशन्महापद्यैस्त्रैलोक्यक्षेमकारकम् ॥ महाकालीचरित्रंचसंक्षेपेणाऽत्रकथ्यते ॥ १ ॥ मुनिवाक्यं श्रुत्वाराजापृच्छति । कासादेवीति ॥ सत्वानिजीवान् ॥ कारणंकिंमोहनेइत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ निद्रांलक्षणयानिद्राधिष्ठात्रींमहाकालींभगवतींप्रथमचरित्रदेवताम् ॥ अतएवसर्वप्रसूतिकामितिविशेषणंसंगच्छते ॥ १० ॥ समुद्रशयने ॥
समुद्द्रवंत्यस्माद्भूतजातानीतिसमुद्रःपरमात्मा सशयनंवासस्थानंयस्याः ॥ ब्रह्मरूपिणीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एकाअद्वितीया ॥ एकस्वरूपाएकसंख्यारूपा ॥ सद्विती
याद्वितीयमायावस्तुसहिता ॥ द्वयात्मिकाद्वित्वसंख्याविशिष्टपदार्थात्मिका ॥ १५ ॥ त्रयीवेदत्रयीतद्रूपागुणत्रयरूपावा ॥ त्रिवर्गाधर्मार्थकामाः ॥ तुर्यातुर्यावस्थारूपा ॥ तुर्यपदंब्रह्मत

मुनिरुवाच ॥ राजन्देव्याःस्वरूपंतेवर्णयामिनिशामय॥ तथाचोत्पतितादेवीयेनवासाजगन्मयी ॥३॥ यदानारायणोदेवोविश्वंसंहृत्ययोगराट् ॥ आस्तीर्य
शेषंभगवान्समुद्रोनिद्रितोऽभवत् ॥ ४ ॥ तदाप्रस्वापवशगोदेवदेवोजनार्दनः ॥ तत्कर्णमलसंजातौदानवौमधुकैटभौ ॥ ५ ॥ ब्रह्माणंहंतुमुद्युक्तौदानवौ
घोररूपिणौ ॥ तदाकमलजोदेवोदृष्ट्वातौमधुकैटभौ ॥ ६ ॥ निद्रितंदेवदेवेशंचिंतामापदुरत्ययाम् ॥ निद्रितोभगवानीशोदानवौचदुरासदौ ॥७॥ किंकरो
मिकगच्छामिकथंशर्मलभेह्यहम् ॥ एवंचिंतयतस्तस्यपद्मयोनेर्महात्मनः ॥ ८ ॥ बुद्धिःप्रादुरभूत्ताततदाकार्यप्रसाधिनी ॥ यस्यावशंगतोदेवोनिद्रितोभ
गवान्हरिः ॥ ९ ॥ तांदेवींशरणंयामिनिद्रांसर्वप्रसूतिकाम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवदेविजगद्धात्रिभक्ताभीष्टफलप्रदे ॥१०॥ जगन्मायेमहामायेसमुद्रशयने
शिवे ॥ त्वदाज्ञावशगाःसर्वेस्वस्वकार्यविधायिनः ॥ ११ ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्महारात्रिर्मदोत्कटा ॥ व्यापिनीवशगामान्यामहानंदैकशेवधिः ॥ १२ ॥
महनीयामहाराध्यामायामधुमतीमही ॥ परापराणांसर्वेषांपरमात्वंप्रकीर्तिता ॥१३॥ लज्जापुष्टिः क्षमाकीर्तिःकांतिःकारुण्यविग्रहा ॥ कमनीयाजगद्वंद्या
जाग्रदादिस्वरूपिणी ॥ १४ ॥ परमापरमेशानीपरनंदापरायणा ॥ एकाऽप्येकस्वरूपाचसद्वितीयाद्वयात्मिका ॥ १५॥ त्रयीत्रिवर्गनिलयातुर्यातुर्यपदा
त्मिका ॥ पंचमीपंचभूतेशीषष्ठीषष्ठेश्वरीतिच ॥ १६ ॥ सप्तमीसप्तवारेशीसप्तसप्तवरप्रदा ॥ अष्टमीवसुनाथाचनवग्रहमयीश्वरी ॥ १७ ॥ नवरागकलार
म्यानवसंख्यानवेश्वरी ॥ दशमीदशदिक्पूज्यादशाशाव्यापिनीरमा ॥ १८॥ एकादशात्मिकाचैकादशरुद्रनिषेविता ॥ एकादशीतिथिप्रीताएकादश
गणाधिपा ॥ १९ ॥ द्वादशीद्वादशभुजाद्वादशादित्यजन्मभूः ॥ त्रयोदशात्मिकादेवीत्रयोदशगणप्रिया ॥२०॥ त्रयोदशाभिधाभिन्नाविश्वेदेवाधिदेवता॥
चतुर्दशेंद्रवरदाचतुर्दशमनुप्रसूः ॥ २१ ॥ पंचाधिकदशीवेद्यापंचाधिकदशीतिथिः ॥ षोडशीषोडशभुजाषोडशेंदुकलामयी ॥ २२ ॥ षोडशात्मकचंद्रां
शुव्याप्तादिव्यकलेवरा ॥ एवंरूपाऽसिदेवेशिनिर्गुणेतामसोदये ॥ २३ ॥ त्वयागृहीतोभगवान्देवदेवोरमापतिः ॥ एतौदुरासदौदैत्यौविक्रांतौमधुकैटभौ ॥
॥ २४ ॥ एतयोश्ववधार्थायदेवेशंप्रतिबोधय ॥ मुनिरुवाच ॥ एवंस्तुताभगवतीतामसीभगवत्प्रिया ॥ २५ ॥

दात्मिका ॥ यद्वा तुर्यातुरीयसंख्यारूपा ॥ एवमेकादिपदैरपिएकत्वादिसंख्याएवलक्षणयाग्राह्याः ॥ यद्वाप्रतिपदादितिथयोग्राह्याः ॥ पंचमीपंचत्वसंख्यारूपाषष्ठीषट्संख्यारूपाएवमेव
षष्ठेश्वरीषष्ठःषण्णांपूरकःपदार्थस्तस्येश्वरी ॥ एवंसर्वत्रव्याख्येयम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ त्रयोदशात्मिकेति ॥ मलमासेनसहत्रयोदशमासात्मिकेत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥
पंचाधिकदशीपंचदशीकामराजविद्यारूपात्रिपुरसुंदरीविद्यातयावेद्येत्यर्थः ॥ पंचाधिकदशीतिथिः पंचदशीतिथिरूपेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१॥३२॥३३॥३४॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥ ऽयाधिकैर्नवतिश्लोकैर्महालक्ष्म्याःकथानकम् । तथाम
हासरस्वत्याःसंक्षेपेणात्रवर्ण्यते ॥ १ ॥ प्रतिज्ञातांमहालक्ष्म्याउत्पत्तिंवर्णयति ॥ महिषीगर्भेति । इयंकथापंचमस्कंधेविस्तरेणोक्ता ॥ १ ॥ २ ॥ लोकमुत्तममिति ॥ लोकस्तुभुवनेजनेइति
कोशात् भुवनंकात्यायनाश्रमरूपमित्यर्थः ॥ ३ ॥ यत्रोत्तमौदेवदेवाविति ॥ यत्रकात्यायनाश्रमेइत्यर्थः ॥ अतएवकालिकापुराणेकात्यायनाशिष्यंस्त्रीरूपेणमोहयंतंमहिषासुरंप्रतिकात्या

देवदेवंतदात्यक्त्वामोहयामासदानवौ ॥ तौदेवभगवान्विष्णुःपरमात्माजगत्पतिः ॥२६॥ प्रबोधमापदेवेशोददृशेदानवोत्तमौ ॥ तदातौदानवौघोरौदृष्ट्वातंम
धुसूदनम् ॥ २७ ॥ युद्धायकृतसंकल्पौजग्मतुःसन्निधिंहरेः ॥ युयुधेचततस्ताभ्यांभगवान्मधुसूदनः ॥ २८ ॥ पंचवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥
तौतदाऽतिबलोन्मत्तौजगन्मायाविमोहितौ ॥ २९ ॥ व्रियतांवरइत्येवमूचतुःपरमेश्वरम् ॥ एवंतयोर्वचःश्रुत्वाभगवानादिपूरुषः ॥ ३० ॥ वव्रे
वध्यावुभौमेऽद्यभवेतामितिनिश्चितम् ॥ तौतदाऽतिबलौदेवंपुनरेवोचतुर्हरिम् ॥ ३१ ॥ आवांजहिनयत्रोर्वीपयसाचपरिप्लुता ॥ तथेत्युक्त्वाभगवतागदा
शंखभृतानृप ॥ ३२ ॥ कृत्वाचक्रेणवैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥ एवंदेवीसमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतानृप ॥ ३३ ॥ महाकालीमहाराजसर्वयोगेश्वरेश्वरी ॥
महालक्ष्म्यास्तथोत्पत्तिंनिशामयमहीपते ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० दशमस्कंधेदेवीमाहात्म्येएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ म
हिषीगर्भसंभूतोमहाबलपराक्रमः ॥ देवान्सर्वान्पराजित्यमहिषोऽभूज्जगत्प्रभुः ॥१॥ सर्वेषांलोकपालानामाधिकारान्महासुरः ॥ बलान्निर्जित्यबुभुजेत्रैलो
क्यैश्वर्यमद्भुतम् ॥ २ ॥ ततःपराजिताःसर्वेदेवाःस्वर्गपरिच्युताः ॥ ब्रह्माणंचपुरस्कृत्यतेजग्मुर्लोकमुत्तमम् ॥ ३ ॥ यत्रोत्तमौदेवदेवौसंस्थितौशंकराच्यु
तौ ॥ वृत्तांतंकथयामासुर्महिषस्यदुरात्मनः ॥ ४ ॥ देवानांचैवसर्वेषांस्थानानितरसाऽसुरः ॥ विनिर्जित्यस्वयंभुंक्तेबलवीर्यमदोद्धतः ॥ ५ ॥ महि
षासुरनामाऽसौदुष्टदैत्योऽमरेश्वरौ ॥ वधोपायश्चतस्याऽऽशुचिंत्यतामसुरार्दनौ ॥ ६ ॥ एवंश्रुत्वासभगवान्देवानामार्तियुग्वचः ॥ चकारकोपंसुबहुंत
थाशंकरपद्मजौ ॥ ७ ॥ एवंकोपयुतस्यास्यहरेरास्यान्महीपते ॥ तेजःप्रादुरभूद्दिव्यंसहस्रार्कसमद्युति ॥८॥ अथानुक्रमतस्तेजःसर्वेषांत्रिदिवौकसाम् ॥
शरीराद्दुद्भवंप्रापहर्षयद्विबुधाधिपान् ॥ ९ ॥ यदभूच्छंभुजंतेजोमुखमस्योदपद्यत ॥ केशाबभूवुर्याम्येनवैष्णवेनचबाहवः ॥ १० ॥ सौम्येनचस्तनौजातौ
माहेंद्रेणचमध्यमः ॥ वारुणेनततोभूपजंघोरूसंबभूवतुः ॥११॥ नितंबौतेजसाभूमेःपादौब्राह्मेणतेजसा ॥ पादांगुल्योभानवेनवासवेनकरांगुलीः ॥ १२ ॥

यनःशशापस्त्रीत्वांनिहनिष्यतीति ॥ तद्वचनसार्थक्यायदेव्य.तदाश्रमएवावतारोगृहीतोऽतएवदेव्याःकात्यायनीतिनामेत्युक्तम् ॥ इत्थंवृत्तांतमवतारस्यहरिहरौज्ञात्वाप्रथमतएवकात्यायना
श्रमेगत्वास्थितवंताविितिगम्यते ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥ १० ॥ ११ ॥ करांगुलीःकरांगुल्यः ॥ आर्षप्रयोगः ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ रूपांतराणिगजादीनाम् ॥ ३१ ॥

कौबेरेणतथानासादंताःसंजज्ञिरेतदा ॥ प्राजापत्येनोत्तमेनतेजसावसुधाधिप ॥ १३ ॥ पावकेनचसंजातंलोचनत्रितयंशुभम् ॥ सांध्येनतेजसाजातेभ्रुकुट्यौ
तेजसांनिधी ॥ १४ ॥ कर्णौवायव्यतोजातौतेजसोमनुजाधिप ॥ सर्वेषांतेजसादेवीजातामहिषमर्दिनी ॥ १५ ॥ शूलंददौशिवोविष्णुश्चक्रंशंखंचपाशभृत् ॥
हुताशनोददौशक्तिंमारुतश्चापसायकौ ॥ १६ ॥ वज्रंमहेंद्रःप्रददौघंटांचैरावताद्गजात् ॥ कालदंडंयमोब्रह्माचाक्षमालाकमंडलू ॥ १७ ॥ दिवाकरोरश्मिमा
लांरोमकूपेषुसंददौ ॥ कालःखड्गंतथाचर्मनिर्मलंवसुधाधिप ॥ १८ ॥ समुद्रोनिर्मलंहारमजरेचांबरेनृप ॥ चूडामणिंकुंडलेचकटकानितथांगदे ॥ १९ ॥ अर्ध
चंद्रंनिर्मलंचनूपुराणितथाददौ ॥ ग्रैवेयकंभूषणंचतस्यैदेव्यैमुदान्वितः ॥ २० ॥ विश्वकर्माचोर्मिकाश्चददौतस्यैधरापते ॥ हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानिविविधानि
च ॥ २१ ॥ पानपात्रंसुरापूर्णंददौतस्यैधनाधिपः ॥ शेषश्चभगवान्देवोनागहारंददौविभुः ॥ २२ ॥ अन्यैरशेषविबुधैर्मानितासाजगन्मयी ॥ तांतुष्टुवुर्महादेवीं
देवामहिषपीडिताः ॥ २३ ॥ नानास्तोत्रैर्महेशानींजगदुद्भवकारिणीम् ॥ तेषांनिशम्यदेवेशीस्तोत्रंविबुधपूजिता ॥ २४ ॥ महिषस्यवधार्थायमहानादंचका
रह ॥ तेननादेनमहिषश्चकितोभूद्धरापते ॥ २५ ॥ आससादजगद्धात्रींसर्वसैन्यसमावृतः ॥ ततःसयुयुधेदेव्यामहिषाख्योमहासुरः ॥ २६ ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधा
क्षिप्तैःपूरयन्नंबरांतरम् ॥ चिक्षुरोग्रामणीःसेनापतिर्दुर्धरदुर्मुखौ ॥ २७ ॥ बाष्कलस्ताम्रकश्चैवविडालवदनोपरः ॥ एतैश्चान्यैरसंख्यातैःसंग्रामांतकसन्निभैः ॥ २८ ॥
योधैःपरिवृतोवीरोमहिषोदानवोत्तमः ॥ ततःसाकोपताम्राक्षीदेवीलोकविमोहिनी ॥ २९ ॥ जघानयोधान्समरेदेवीमहिषमाश्रितान् ॥ ततस्तेषुहतेष्वेवस
दैत्योरोषमूर्छितः ॥ ३० ॥ आससादततोदेवींतूर्णंमायाविशारदः ॥ रूपांतराणिसंभेजेमाययादानवेश्वरः ॥ ३१ ॥ तानितान्यस्यरूपाणिनाशयामाससात
दा ॥ ततोंऽतेमाहिषंरूपंबिभ्राणममरार्दनम् ॥ ३२ ॥ पाशेनबद्ध्वासुदृढंछित्त्वाखड्गेनतच्छिरः ॥ पातयामासमहिषंदेवीदेवगणांतकम् ॥ ३३ ॥ हाहाकृतंततः
शेषसैन्यंभग्नंदिशोदश ॥ तुष्टुवुर्देवदेवेशींसर्वेदेवाःप्रमोदिताः ॥ ३४ ॥ एवंलक्ष्मीःसमुत्पन्नामहिषासुरमर्दिनी ॥ राजञ्छृणुसरस्वत्याःप्रादुर्भावोयथाऽभव
त् ॥ ३५ ॥ एकदाशुंभनामाऽऽसीद्दैत्योमदबलोत्कटः ॥ निशुंभश्चापितद्भ्रातामहाबलपराक्रमः ॥ ३६ ॥ तेनसंपीडितादेवाःसर्वेभ्रष्टश्रियोनृप ॥ हिम
वंतमथासाद्यदेवींतुष्टुवुरादरात् ॥ ३७ ॥ देवाऊचुः ॥ जयदेवेशिभक्तानामार्तिनाशनकोविदे ॥ दानवांतकरूपेत्वमजरामरणेऽनघे ॥ ३८ ॥ देवेशिभक्ति
सुलभेमहाबलपराक्रमे ॥ विष्णुशंकरब्रह्मादिस्वरूपेऽनंतविक्रमे ॥ ३९ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

चंडमुंडाविति ॥ अत्रपंचम

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रथममदर्शनंगतांपुनर्हिमालयेसुंदररूपंधृत्वास्थितांचंडमुंडौदृष्टवंतावित्याह ।

निशुंभशुंभसंभूतभया
सृष्टिस्थितिकरेनाशकारिकेकांतिदायिनि ॥ महातांडवसुप्रीतेमोददायिनिमाधवि ॥ ४० ॥ प्रसीददेवदेवेशिप्रसीदकरुणानिधे ॥ निशुंभशुंभसंभूतभया
पारांबुवारिधेः ॥ ४१ ॥ उद्धराऽस्मान्प्रपन्नार्तिनाशिकेशरणागतान् ॥ एवंसंस्तुवतांतेषांत्रिदशानांधरापते ॥ ४२ ॥ प्रसन्नागिरिजाप्राहब्रूतस्तवनका
रणम् ॥ एतस्मिन्नंतरेतस्याःकोशरूपात्समुत्थिता ॥ ४३ ॥ कौशिकीसाजगत्पूज्यादेवान्प्रीत्येदमब्रवीत् ॥ प्रसन्नाऽहंसुरश्रेष्ठाःस्तवेनोत्तमरूपिणी
॥ ४४ ॥ व्रियतांवरइत्युक्तेदेवाःसंवव्रिरेवरम् ॥ शुंभनामावरोभ्रातानिशुंभस्तस्यविश्रुतः ॥ ४५ ॥ त्रैलोक्यमोजसाक्रांतंदैत्येनबलशालिना ॥ तद्वधंश्रि
त्यतांदेविदुरात्मादानवेश्वरः ॥ ४६ ॥ बाधतेसततंदेवितिरस्कृत्यनिजौजसा ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ देवशत्रुंपातयिष्येनिशुंभंशुंभमेवच ॥४७॥ स्वस्थास्ति
ष्ठतभद्रंवःकंटकंनाशयामिवः ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशीदेवान्सेंद्रान्दयामयी ॥ ४८ ॥ जगामाऽदर्शनंसद्योमिषतांत्रिदिवौकसाम् ॥ देवाःसमागताहृष्टाःसु
वर्णाद्रिगुहांशुभाम् ॥ ४९ ॥ चंडमुंडौपश्यतःस्मभृत्यौशुंभनिशुंभयोः ॥ दृष्ट्वातांचारुसर्वांगींदेवींलोकविमोहिनीम् ॥ ५० ॥ कथयामासतूराज्ञेभृत्यौ
तौचंडमुंडकौ ॥ देवसर्वासुरश्रेष्ठरत्नभोगार्हमानद ॥ ५१ ॥ अपूर्वाकामिनीदृष्टाचावाभ्यांरिपुमर्दन ॥ तस्याःसंभोगयोग्यत्वमस्त्येवतवसांप्रतम् ॥
॥ ५२ ॥ तांसमानयचार्वंगींभुंक्ष्वसौख्यसमन्वितः ॥ तादृशीनासुरीनारीनगंधर्वीनदानवी ॥ ५३ ॥ नमानवीनापिदेवीयादृशीसामनोहरा ॥ एवंभृ
त्यवचःश्रुत्वाशुंभःपरबलार्दनः ॥ ५४ ॥ दूतंसंप्रेषयामाससुग्रीवंनामदानवम् ॥ सदूतस्त्वरितंगत्वादेव्याःसविधमादरात् ॥ ५५ ॥ वृत्तांतंकथयामास
देव्यैशुंभस्ययद्वचः ॥ देविशुंभासुरोनामत्रैलोक्यविजयीप्रभुः ॥ ५६ ॥ सर्वेषांरत्नवस्तूनांभोक्तामान्योदिवौकसाम् ॥ तदुक्तंशृणुमेदेविरत्नभोक्ताऽहम
व्ययः ॥ ५७ ॥ त्वंचापिरत्नभूताऽसिभजमांचारुलोचने ॥ सर्वेषुयानिरत्नानिदेवासुरनरेषुच ॥ ५८ ॥ तानिमय्येवसुभगेभजमांकामजैरसैः ॥ देव्यु
वाच ॥ सत्यंवदसिहेदूतदैत्यराजप्रियंकरम् ॥ ५९ ॥ प्रतिज्ञायामयापूर्वंकृतासाप्यनृताकथम् ॥ भवेत्तांशृणुमेदूतयाप्रतिज्ञामयाकृता ॥ ६० ॥ यो
मेदर्पंविधुनुतेयोमेबलमपोहति ॥ योमेप्रतिबलोभूयात्सएवममभोगभाक् ॥ ६१ ॥ ततएनांप्रतिज्ञांमेसत्यांकृत्वासुरेश्वरः ॥ गृह्णातुपाणिंतरसातस्या
ऽशक्यंकिमत्राहि ॥ ६२ ॥ तस्माद्गच्छमहादूतस्वामिनंब्रूहिचादृतः ॥ प्रतिज्ञांचापिमेसत्यांविधास्यतिबलाधिकः ॥ ६३ ॥ एवंवाक्यंमहादेव्याःसमाकर्ण्य ॥ ९ ॥
सदानवः ॥ कथयामासशुंभायदेव्यावृत्तांतमादितः ॥ ६४ ॥ तदप्रियंदूतवाक्यंशुंभःश्रुत्वामहाबलः ॥ कोपमाहारयामाससमहांतंदनुजाधिपः ॥ ६५ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥
स्कंदोक्तकथयाऽत्रत्योक्तकथयाचक्वचित्कचिद्विरोधोदृश्यतेसवक्तृभेदात्कल्पभेदाच्चपरिहार्यः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ वाहनेनासिंहेन ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

ततोधूम्राक्षनामानंदैत्यंदैत्यपतिःप्रभुः ॥ आदिदेशशृणुवचोधूम्राक्षममचादृतः ॥ ६६ ॥ तांदुष्टांकेशपाशेषुधृत्वाप्यानीयतांमम ॥ समीपमविलंबेन
शीघ्रंगच्छस्वमेपुरः ॥ ६७ ॥ इत्यादेशंसमासाद्यदैत्येशोधूम्रलोचनः ॥ षष्ट्याचासुराणांसहितःसहस्राणांमहाबलः ॥ ६८ ॥ तुहिनाचलमासाद्यदेव्याः
सविधमेवसः ॥ उच्चैर्देवींजगादाशुभजदैत्यपतिंशुभे ॥ ६९ ॥ शुंभंनाममहावीर्यंसर्वभोगानवाप्नुहि ॥ नोचेत्केशान्गृहीत्वात्वांनेष्येदैत्यपतिंप्रति ॥ ७० ॥
इत्युक्तासाततोदेवीदैत्येनत्रिदशारिणा ॥ उवाचदैत्ययद्रूपेतत्सत्यंतेमहाबल ॥ ७१ ॥ राजाशुंभासुरस्त्वंचकिंकरिष्यसितद्वद ॥ इत्युक्तोदैत्यपोऽधावच्छ
णंशस्त्रसमन्वितः ॥ ७२ ॥ भस्मसात्तंचकाराशुहुंकारेणमहेश्वरी ॥ ततःसैन्यंवाहनेनदेव्याभग्नंमहीपते ॥ ७३ ॥ दिशोदशाभजच्छीघ्रंहाहाभूतमचेत
नम् ॥ तद्वृत्तांतंसमाश्रुत्यसशुंभोदैत्यराड्विभुः ॥ ७४ ॥ चुकोपचमहाकोपाद्भ्रुकुटीकुटिलाननः ॥ ततःकोपपरीतात्मादैत्यराजःप्रतापवान् ॥ ७५ ॥ चं
डंमुंडंरक्तबीजंक्रमतःप्रैषयद्विभुः ॥ तेचगत्वात्रयोदैत्याविक्रांताबहुविक्रमाः ॥ ७६ ॥ देवींग्रहीतुमारब्धयत्नास्तेह्यभवन्बलात् ॥ तानापततएवासौजग
द्धात्रीमदोत्कटा ॥ ७७ ॥ शूलंगृहीत्वावेगेनपातयामासभूतले ॥ ससैन्यान्निहताञ्छ्रुत्वादैत्यांस्त्रीन्दानवेश्वरौ ॥ ७८ ॥ शुंभश्चैवनिशुंभश्चसमाजग्मतु
रोजसा ॥ निशुंभश्चैवशुंभश्चकृत्वायुद्धंमहोत्कटम् ॥ ७९ ॥ देव्याश्चवशगौजातौनिहतौचतयासुरौ ॥ इतिदैत्यवरंशुंभंघातयित्वाजगन्मयी ॥ ८० ॥
विबुद्धैःसंस्तुतातद्वत्साक्षाद्वागीश्वरीपरा ॥ एवंतेवर्णितोराजन्प्रादुर्भावोऽतिरम्यकः ॥ ८१ ॥ काल्याश्चैवमहालक्ष्म्याःसरस्वत्याःक्रमेणच ॥ परापरेश्वरी
देवीजगत्सर्गंकरोतिच ॥ ८२ ॥ पालनंचैवसंहारंसैवदेवीदधातिहि ॥ तांसमाश्रयदेवेशींजगन्मोहनिवारिणीम् ॥ ८३ ॥ महामायांपूज्यतमांसाकार्यंते
विधास्यति ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ इतिराजावचःश्रुत्वामुनेःपरमशोभनम् ॥ ८४ ॥ देवींजगामशरणंसर्वकामफलप्रदाम् ॥ निराहारोयतात्माचतन्म
नाश्चसमाहितः ॥ ८५ ॥ देवीमूर्तिंमृन्मयींचपूजयामासभक्तितः ॥ पूजनांतेबलिंतस्यैनिजगात्रासृजंददत् ॥८६॥ तदाप्रसन्नादेवेशीजगद्योनिःकृपावती ॥
प्रादुर्बभूवपुरतोवरंब्रूहीतिभाषिणी ॥ ८७ ॥ सराजानिजमोहस्यनाशनंज्ञानमुत्तमम् ॥ राज्यंनिष्कंटकंचैवयाचतिस्ममहेश्वरीम् ॥ ८८ ॥ श्रीदेव्यु
वाच ॥ राजन्निष्कंटकंराज्यंज्ञानंवैमोहनाशनम् ॥ भविष्यतिमयादत्तमास्मिन्नेवभवेतव ॥ ८९ ॥ अन्यच्चशृणुभूपालजन्मांतरविचेष्टितम् ॥ भानोर्जन्मस
मासाद्यसावर्णिर्भविताभवान् ॥ ९० ॥ तत्रमन्वंतरस्यापिपतित्वंबहुविक्रमम् ॥ संततिंबहुलांचापिप्राप्स्यतेमद्वराद्भवान् ॥ ९१ ॥ एवंदत्त्वावरंदेवी
जगामादर्शनंतदा ॥ सोपिदेव्याःप्रसादेनजातोमन्वंतराधिपः ॥ ९२ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥

॥ ९३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ सप्तविंशतियुक्तैश्चशतश्लोकैरतःपरम् ॥ मनूनामवशिष्टानांपण्णांवृत्तमुदीर्यते ॥ १ ॥ अष्टमनूनांवृत्तमभिधा यावशिष्टषण्मनूनांवृत्तंकीर्तयति । अथातइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आत्मन्येवस्वात्मन्येवसर्वंजगद्दर्शनंजगामसर्वाधिष्ठानब्रह्मरूपदेव्याःसाक्षात्कारस्तेषांजातइति

एवंतेवर्णितंसाधोसावर्णेर्जन्मकर्मच ॥ एतत्पठंस्तथाशृण्वन्देव्यनुग्रहमाप्नुयात् ॥ ९३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीमाहात्म्येद्वाद शोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांशेषमनूनांचित्रमुद्भवम् ॥ यस्यस्मरणमात्रेणदेवीभक्तिःप्रजायते॥१॥आसन्वैवस्वतमनोः पुत्राःषड्विमलोदयाः ॥ करूषश्चपृषध्रश्चनाभागोलिष्टएवच ॥ २ ॥ शर्यातिश्चत्रिशंकुश्चसर्वएवमहाबलाः ॥ ततःषडेवतेगत्वाकालिंद्यास्तीरमुत्तमम्॥३॥ निराहाराजितश्वासाःपूजांचक्रुस्ततःस्थिताः ॥ देव्यामहीमयींमूर्तिंविनिर्मायपृथक्पृथक् ॥ ४ ॥ विविधैरुपचारैस्तांपूजयामासुराहृताः॥ततश्चसर्वएवैते तपःसारामहाबलाः ॥ ५ ॥ जीर्णपर्णाशनावायुभक्षणास्तोयजीवनाः ॥ धूम्रपानरश्मिपानाःक्रमशश्चवहुश्रमाः ॥ ६ ॥ ततस्तेषामादरेणाऽऽराधनंकुर्व तांसदा ॥ विमलामतिरुत्पन्नासर्वमोहविनाशिनी ॥ ७ ॥ बभूवुर्मनुपुत्रास्तेदेवीपादैकचिंतनाः ॥ मत्याविमलयातेषामात्मन्येवाखिलंजगत् ॥ ८ ॥ दर्श नंसंजगामाशुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ एवंद्वादशवर्षांतेतपसाजगदीश्वरी ॥९॥ प्रादुर्बभूवदेवेशीसहस्रार्कसमद्युतिः ॥ तांदृष्ट्वाविमलात्मानोराजपुत्राःषडेवते ॥ १० ॥ तुष्टुवुर्भक्तिनम्रांतःकरणाभावसंयुताः ॥ राजपुत्राऊचुः ॥ महेश्वरिजयेशानिपरमेकरुणालये ॥ ११ ॥ वाग्भवाराधनप्रीतेवाग्भवप्रतिपादिते ॥ क्लींकारविग्रहेदेविक्लींकारप्रीतिदायिनि ॥१२॥ कामराजमनोमोददायिनीश्वरतोषिणि ॥ महामायेमोदपरेमहासाम्राज्यदायिनि ॥ १३ ॥ विष्णवर्कहरश क्रादिस्वरूपेभोगवर्धिनि ॥ एवंस्तुताभगवतीराजपुत्रैर्महात्मभिः ॥ १४ ॥ प्रसादसुमुखीदेवीप्रोवाचवचनंशुभम् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ राजपुत्रामहात्मानो भवंतस्तपसायुताः ॥ १५ ॥ निष्कल्मषाःशुद्धधियोजातावैमदुपासनात् ॥वरंमनोगतंसर्वंयाचध्वमविलंवितम् ॥ १६ ॥ प्रसन्नाऽहंप्रदास्यामियुष्माकं मनसिस्थितम् ॥ राजपुत्राऊचुः ॥ देविनिष्कंटकंराज्यंसंततिश्चिरजीविनी ॥ १७ ॥ भोगाअव्याहताःकामंयशस्तेजोमतिश्चह॥अकुंठितत्वंसर्वेषामेषएव वरोहितः ॥ १८ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ एवमस्तुचसर्वेषांभवतांयन्मनोगतम् ॥ अथान्यदपिमेवाक्यंश्रूयतामादरादिदम् ॥ १९ ॥ भवंतःसर्वएवैतेमन्वंतर पतीश्वराः ॥ संतत्यादीर्घयाभोगैरनेकैरपिसंगमः ॥ २० ॥ अखंडितबलैश्वर्ययशस्तेजोविभूतयः ॥ भवितारोमत्प्रसादाद्राजपुत्राःक्रमेणतु ॥ २१ ॥

भावः ॥ तथाचमनुः सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि ॥ संपश्यन्नात्मनाजीवैःस्वाराज्यमधिगच्छतीति ॥ ८ ॥ तदद्भुतमिवेति ॥ यद्योगादिभिरपिवस्तुनप्राप्यतेतत्केवलंभगवत्या राधनेनाऽऽत्मस्वरूपंलब्धमित्याश्चर्यलोकानामभवदित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कामराजःकामेश्वरः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

भ्रामरीजगदंबिकेति ॥ अनेनचैतेषण्मनवोभ्रामर्यादेवतायाउपासकाइतिबोधितम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ भ्रामर्यास्तुप्रसादत
इतिश्रुत्वापृच्छति । नारदउवाच ॥ केयमिति ॥ ३३ ॥ अस्यश्रवणमात्रेणैवमृत्युर्नास्तीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ६ ॥ अरुणाख्यःअयंविप्रचित्तिवंशोद्भवइतिपुराणांतरेस्पष्टम् ॥ ३७ ॥

श्रीनारायणउवाच ॥ एवंतेभ्योवरान्दत्वाभ्रामरीजगदंबिका ॥ अंतर्धानंजगामाऽऽशुभक्त्यातैःसंस्तुतासती ॥ २२ ॥ तेराजपुत्राःसर्वेऽपितस्मिञ्जन्म
न्यनुत्तमम् ॥ राज्यंमहीगतान्भोगान्बुभुजुश्चमहौजसः ॥ २३ ॥ संततिंचाऽखंडितांतांसमुत्पाद्यमहीतले ॥ वंशंसंस्थाप्यसर्वेऽपिमनूनांपतयोऽभवन् ॥
॥ २४ ॥ भवांतरेक्रमेणैवसावर्णिपदभागिनः ॥ प्रथमोदक्षसावर्णिर्नवमोमनुरीरितः ॥२५॥ अव्याहतबलोदेव्याःप्रसादादभवद्विभुः ॥ द्वितीयोमेरुसाव
र्णिर्दशमोमनुरेवच ॥ २६ ॥ बभूवमन्वंतरपोमहादेवीप्रसादतः ॥ तृतीयोमनुराख्यातःसूर्यसावर्णिनामकः ॥ २७ ॥ एकादशोमहोत्साहस्तपसास्वे
नभावितः ॥ चतुर्थश्चंद्रसावर्णिर्द्वादशोमनुराड्विभुः ॥ २८ ॥ देवीसमाराधनेनजातोमन्वंतरेश्वरः ॥ पंचमोरुद्रसावर्णिस्त्रयोदशमनुःस्मृतः ॥ २९ ॥ म
हाबलोमहासत्त्वोबभूवजगदीश्वरः ॥ षष्ठश्चविष्णुसावर्णिश्चतुर्दशमनुःकृती ॥ ३० ॥ बभूवदेवीवरतोजगतांप्रथितःप्रभुः ॥ चतुर्दशैतेमनवोमहातेजोब
लैर्युताः ॥ ३१ ॥ देव्याराधनतःपूज्यावंद्यालोकेषुनित्यशः ॥ महाप्रतापिनःसर्वेभ्रामर्यास्तुप्रसादतः ॥ ३२ ॥ नारदउवाच ॥ केयंसाभ्रामरीदेवीकथं
जाताकिमात्मिका ॥ तदाख्यानंवदप्राज्ञविचित्रंशोकनाशकम् ॥ ३३ ॥ नतृप्तिमधिगच्छामिपिबन्देवीकथामृतम् ॥ अमृतंपिबतांमृत्युर्नाऽस्यश्रवण
तोयतः ॥ ३४ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिजगन्मातुर्विचेष्टितम् ॥ अचिंत्याव्यक्तरूपायाविचित्रंमोक्षदायकम् ॥ ३५ ॥ यद्यच्चरित्रंश्री
देव्यास्तत्सर्वंलोकहेतवे ॥ निर्व्याजयाकरुणयापुत्रेमातुर्यथातथा ॥ ३६ ॥ पूर्वंदैत्योमहानासीदरुणाख्योमहाबलः ॥ पातालेदैत्यसंस्थानेदेवद्वेषीम
हाखलः ॥ ३७ ॥ सदेवाञ्जेतुकामश्चचकारपरमंतपः ॥ पद्मसंभवमुद्दिश्यसनस्त्राताभविष्यति ॥ ३८ ॥ गत्वाहिमवतःपार्श्वेगंगाजलसुशीतले ॥ पक्वप
र्णाशनोयोगीसंनिरुध्यमरुद्गणम् ॥ ३९॥ गायत्रीजपसंसक्तःसकामस्तमसायुतः ॥ दशवर्षसहस्राणिततोवारिकणाशनः ॥ ४० ॥ दशवर्षसहस्राणिततः
पवनभोजनः ॥ दशवर्षसहस्राणिनिराहारोऽभवत्ततः ॥ ४१ ॥ एवंतपस्यतस्तस्यशरीरादुत्थितोऽनलः ॥ ददाहजगतींसर्वांतदद्भुतमिवाभवत् ॥४२॥
किमिदंकिमिदंचेतिदेवाःसर्वेचकंपिरे ॥ संत्रस्ताःसकलालोकाब्रह्माणंशरणंययुः ॥ ४३ ॥ विज्ञापितंदेववरैःश्रुत्वातत्रचतुर्मुखः ॥ गायत्रीसहितोहंसस
मारूढोययौमुदा ॥ ४४ ॥ प्राणमात्रावशिष्टंतंधमनीशतसंकुलम् ॥ शुष्कोदरंक्षामगात्रंध्यानमीलितलोचनम् ॥ ४५ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अत्रस्त्रीपुंशब्देनमनुष्याकारावेवस्त्रीपुमांसौगृह्येतेनपुरुषमात्रंनवास्त्रीलिंग
॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ब्रह्मप्रणवंगायत्रींवाजपंतम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ नपुंभ्योनापियोषितइति ॥ नोभयाद्द्विपाच्चतुष्पाद्रूपनार
मात्रम् ॥ अन्यथाद्द्विपाच्चतुष्पादादीनामपिस्त्रीपुंसोरेवांतर्भावात्तेषांपुनर्ग्रहणंव्यर्थमेवस्यादतएवदेव्याःस्त्रीपुंरूपैर्भ्रमरैर्दैत्यस्यवधेकृतेऽपिनदोषइतिबोध्यम् ॥ ५३॥
ददर्शतेजसादीप्तंद्वितीयमिवपावकम् ॥ वरंवरयभद्रंतेवत्सयन्मनसिस्थितम् ॥ ४६ ॥ श्रुतिमात्रेणसंतोषकारकंवाक्यमूचिवान् ॥ श्रुत्वाब्रह्ममुखाद्वाणीं
सुधाधारामिवारुणः ॥ ४७ ॥ उन्मीलिताक्षःपुरतोददर्शजलजोद्भवम् ॥ गायत्रीसहितंदेवंचतुर्वेदसमन्वितम् ॥ ४८ ॥ अक्षस्रक्कुंडिकाहस्तंजपंतंब्रह्म
शाश्वतम् ॥ दृष्ट्वोत्थायननामाऽथस्तुत्वाचविविधैःस्तवैः ॥ ४९ ॥ वरंवव्रेस्वबुद्धिस्थंमाभवेन्मृत्युरित्यपि ॥ श्रुत्वाऽरुणवचोब्रह्माबोधयामाससादरम् ॥
॥ ५० ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यामृत्युनाकवलीकृताः ॥ तदाऽन्येषांतुकावार्तामरणेदानवोत्तम ॥ ५१ ॥ वरंयोग्यंततोब्रूहिदातुंयःशक्यतेमया ॥ नाऽत्रा
ऽऽग्रहंप्रकुर्वंतिबुद्धिमंतोजनाःक्वचित् ॥ ५२ ॥ इतिब्रह्मवचःश्रुत्वापुनःप्रोवाचसादरम् ॥ नयुद्धेनचशस्त्रास्त्रान्नपुंभ्योनापियोषितः ॥ ५३ ॥ द्विपाद्भ्यो
वाचतुष्पाद्भ्योनोभयाकारतस्तथा ॥ भवेन्मेमृत्युरित्येवंदेवदेहिवरंप्रभो ॥५४॥ बलंचविपुलंदेहियेनदेवजयोभवेत् ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातथास्त्वितिव
चोऽब्रवीत् ॥ ५५ ॥ दत्त्वावरंजगामाऽऽशुपद्मजःस्वंनिकेतनम् ॥ ततोरुणाख्योदैत्यस्तुपातालात्स्वाश्रयस्थितान् ॥ ५६ ॥ दैत्यानाकारयामासब्रह्म
णोवरदर्पितः ॥ आगत्यतेऽसुराःसर्वेदैत्येशंतंप्रचक्रिरे ॥५७॥ दूतंचप्रेषयामासुर्युद्धार्थममरावतीम् ॥ दूतवाक्यंतदाश्रुत्वादेवराड्भयकंपितः ॥५८॥ देवैःसा
र्धंजगामाऽऽशुब्रह्मणःसदनंप्रति ॥ ब्रह्मविष्णूपुरस्कृत्यजग्मुस्तेशंकरालयम् ॥५९॥ विचारंचक्रिरेतत्रवधार्थंतेसुरद्रुहाम् ॥ एतस्मिन्समयेतत्रदैत्यसेनासमावृ
तः ॥६०॥ अरुणाख्योदैत्यराजोजगामाऽऽशुत्रिविष्टपम् ॥ सूर्येंदुयमवह्नीनामधिकारान्पृथक्पृथक् ॥६१॥ स्वयंचकारतपसानानारूपधरोमुने ॥ स्वस्व
स्थानच्युताःसर्वेजग्मुःकैलासमंडलम् ॥६२॥ शशंसुःशंकरंदेवाःस्वस्वदुःखंपृथक्पृथक् ॥ महान्विचारस्तत्राऽऽसीत्किंकर्तव्यमतःपरम् ॥६३॥ नयुद्धेन
चशस्त्रास्त्रैर्नपुंभ्योनापियोषितः ॥ द्विपाद्भ्योवाचतुष्पाद्भ्योनोभयाकारतोऽपिवा ॥६४॥ मृत्युर्भवेदितिब्रह्माप्रोवाचवचनंयतः ॥ इतिचिंतातुराःसर्वेकर्तुंकिंचि
न्नचक्षमाः ॥६५॥ एतस्मिन्समयेतत्रवागभूदशरीरिणी ॥ भजध्वंभुवनेशानींसावःकार्यंविधास्यति ॥६६॥ गायत्रीजपसंसक्तोदैत्यराड्यदितांत्यजेत् ॥ मृ
त्युयोग्यस्तदाभूयादित्युच्चैस्तोषकारिणी ॥६७॥ श्रुत्वादैवींतथावाणींमंत्रयामासुराहताः ॥ बृहस्पतिंसमाहूयवचनंप्राहदेवराट् ॥६८॥ गुरोगच्छसुराणांतु
कार्यार्थमसुरंप्रति ॥ यथाभवेच्चगायत्रीत्यागस्तस्यतथाकुरु ॥६९॥ अस्माभिःपरमेशानीसेव्यतेध्यानयोगतः ॥ प्रसन्नासाभगवतीसाहाय्यंतेकरिष्यति ॥७०॥
सिंहगजाननाद्युभयात्मकरूपान्नपुंसकरूपाच्चेत्यर्थः ॥ भ्रमराणांषट्पदत्वान्नद्विपात्त्वंचतुष्पात्त्वंवा ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥
॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

जांबूनदेश्वरीम् अष्टमस्कंधोक्तजंब्वादनेश्वरीमित्यर्थः ॥ ७१ ॥ देवीमखःपूर्वोक्तोदेवीयज्ञः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ अरातिःशत्रुः ॥ तथाचशत्रुगृहेतवागमनमनुचितामितिभावः ॥७४॥ ७५ ॥७६॥
जांबूनदेश्वरीम् अष्टमस्कंधोक्तजंब्वादनेश्वरीमित्यर्थः — see above; तत्याजेति ॥ ननुबृहस्पतिवाक्यश्रवणमात्रेणकथंतेनस्वेष्टदेवतागायत्रीत्यक्तेतिचेत्स्वेष्टदेवतात्यागोभवतुसर्वस्वनाशोवाभवतुतथाऽपिदेवपक्षपातित्वंनस्वीकरिष्यामीत्याशयात् ॥ इत्थंदेवद्वेषेऽपिकारणंतुमोहितोदेवमाययेतिमूलेएवोक्तम् ॥ देवसेवयाजांबूनदेश्वरीप्रसन्नादैत्यंमुमोहसचमोहितोदैत्यएवमभिमानेनगायत्रींतत्याजेतितदर्थः ॥ ननुदेव्यापिस्वोपासकोदैत्यः कथंमोहितइतिचेन्न ॥ सकामस्तमसायुतइतिपूर्वोक्तवचनेनतस्यनिष्कामोपासकत्वाभावात् ॥ निष्कामोपासकएवदेवानांप्रियोभवतिनान्यइतितुबृहदारण्यकेपुराणांतरेषुचस्पष्टम् ॥ ७७ ॥

इत्यादिश्यगुरुंसर्वेजग्मुर्जांबूनदेश्वरीम् ॥ सास्मान्दैत्यभयत्रस्तान्पालयिष्यतिशोभना ॥७१॥ तत्रगत्वातपश्चर्यांचक्रुःसर्वेसुनिष्ठिताः ॥ मायाबीजजपासक्तादेवीमखपरायणाः ॥ ७२ ॥ बृहस्पतिस्ततःशीघ्रंजगामाऽसुरसन्निधौ ॥ आगतंमुनिवर्यंतंपप्रच्छाऽथसदैत्यराट् ॥ ७३ ॥ मुनेकुत्राऽगमःकस्मात्किमर्थमितिमेवद ॥ नाहंयुष्मत्पक्षपातीप्रत्युताराातिरेवच ॥७४॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रोवाचमुनिनायकः ॥ अस्मत्सेव्याचयादेवीसात्वयापूज्यतेऽनिशम् ॥ ॥७५॥तस्मादस्मत्पक्षपातीनभवेस्त्वंकथंवद ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामोहितोदेवमायया ॥ ७६ ॥ तत्याजपरमंमंत्रमभिमानेनसत्तम ॥ गायत्रीत्यागतोदैत्योनिस्तेजस्कोबभूवह ॥ ७७ ॥ कृतकार्योगुरुस्तस्मात्स्थानान्निर्गतवान्पुनः ॥ ततोवृत्तांतमखिलंकथयामासवज्रिणे ॥ ७८ ॥ संतुष्टास्तेसुराःसर्वेभेजिरेपरमेश्वरीम् ॥ एवंबहुगतेकालेकस्मिंश्चित्समयेमुने ॥ ७९ ॥ प्रादुरासीज्जगन्माताजगन्मंगलकारिणी ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशाकोटिकंदर्पसुंदरा ॥ ॥ ८० ॥ चित्रानुलेपनादेवीचित्रवासोयुगान्विता ॥ विचित्रमाल्याभरणाचित्रभ्रमरमुष्टिका ॥ ८१ ॥ वराभयकराशांताकरुणामृतसागरा ॥ नानाभ्रमरसंयुक्तपुष्पमालाविराजिता ॥ ८२ ॥ भ्रमरीभिर्विचित्राभिरसंख्याभिःसमावृता ॥ भ्रमरैर्गायमानैश्चह्रींकारमनुमन्वहम् ॥ ८३ ॥ समंततःपरिवृताकोटिकोटिभिरंबिका ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यासर्ववेदप्रशंसिता ॥ ८४ ॥ सर्वात्मिकासर्वमयीसर्वमंगलरूपिणी ॥ सर्वज्ञासर्वजननीसर्वासर्वेश्वरीशिवा ॥८५॥ दृष्ट्वातांतरलात्मानोदेवाब्रह्मपुरोगमाः ॥ तुष्टुवुर्हृष्टमनसोविष्टरश्रवसंशिवाम् ॥ ८६ ॥ देवाऊचुः ॥ नमोदेविमहाविद्येसृष्टिस्थित्यंतकारिणि ॥ नमःकमलपत्राक्षिसर्वाधारेनमोऽस्तुते ॥ ८७ ॥ सविश्वतैजसप्राज्ञविराट्सूत्रात्मिकेनमः ॥ नमोव्याकृतरूपायैकूटस्थायैनमोनमः ॥ ८८ ॥ दुर्गेसर्गादिरहितेदुष्टसंरोधनार्गले ॥ निरर्गलप्रेमगम्येभर्गेदेविनमोऽस्तुते ॥ ८९ ॥ नमःश्रीकालिकेमातर्नमोनीलसरस्वति ॥ उग्रतारेमहोग्रेतेनित्यमेवनमोनमः ॥ ९० ॥ नमःपीतांबरेदेविनमस्त्रिपुरसुंदरि ॥ नमोभैरविमातंगिधूमावतिनमोनमः ॥ ९१ ॥

॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ चित्रभ्रमरामुष्टौयस्याःसा ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ह्रींकारमनुंह्रींकारमंत्रंगायमानैर्भ्रमरैरित्यन्वयः ॥ एतेनसर्वेदेवीनिकटस्थाह्रींकारमंत्रजपशालिनोभवंतीतिबोधितम् ॥८४॥८५॥विष्टरश्रवसंविष्टरावेदास्तेषुश्रवःश्रवणंयस्याःसाविष्टरेभ्योवाश्रवोयस्याःसातांवेदप्रतिपाद्यामित्यर्थः॥८६॥८७॥८८॥अर्गलाशृंखला॥भर्गापापस्यभर्जनात्आविद्यादिभर्जना ॥ ८९ ॥ कालिकादयोदशमहाविद्यास्तंत्रेषुप्रसिद्धाः॥९०॥पीतांबराबगलामुखी ॥ ९१ ॥

॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ भ्रमरैर्वेष्टितेति ॥ भ्रमराणामियंस्वामिनीभ्रामरीत्यर्थेतस्येदमित्यण्णंतान्ङीप् ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ जगतोरणेजग
द्योने ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मटचीयूथवदिति ॥ मटचीशब्देनशलभाश्छांदोग्यभाष्ये मटचीहतेषुकुरुष्विति श्रुतौमटचीशब्देनकरकागृहीतास्तावामटचीशब्देनोच्यंते

छिन्नमस्तेनमस्तेऽस्तुक्षीरसागरकन्यके ॥ नमःशाकंभरिशिवेनमस्तेरक्तदंतिके ॥ ९२ ॥ निशुंभशुंभदलनिरक्तबीजविनाशिनि ॥ धूम्रलोचननिर्णाशेवृ
त्रासुरनिबर्हिणि ॥ ९३ ॥ चंडमुंडप्रमथिनिदानवांतकरेशिवे ॥ नमस्तेविजयेगंगेशारदेविकचानने ॥ ९४ ॥ पृथ्वीरूपेदयारूपेतेजोरूपेनमोनमः ॥
प्राणरूपेमहारूपेभूतरूपेनमोऽस्तुते ॥ ९५ ॥ विश्वमूर्तेदयामूर्तेधर्ममूर्तेनमोनमः ॥ देवमूर्तेज्योतिर्मूर्तेज्ञानमूर्तेनमोऽस्तुते ॥ ९६ ॥ गायत्रिवरदेदेविसा
वित्रिचसरस्वति ॥ नमःस्वाहेस्वधेमातर्दक्षिणेतेनमोनमः ॥ ९७ ॥ नेतिनेतीतिवाक्यैर्याबोध्यतेसकलागमैः ॥ सर्वप्रत्यक्स्वरूपांतांभजामःपरदेवताम्
॥ ९८ ॥ भ्रमरैर्वेष्टितायस्माद्भ्रामरीयाततःस्मृता ॥ तस्यैदेव्यैनमोनित्यंनित्यमेवनमोनमः ॥ ९९ ॥ नमस्तेपार्श्वयोःपृष्ठेनमस्तेपुरतोंऽबिके ॥ नमऊर्ध्वे
नमश्चाधःसर्वत्रैवनमोनमः ॥ १०० ॥ कृपांकुरुमहादेविमणिद्वीपाधिवासिनि ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकेजगदंबिके ॥ १ ॥ जयदेविजगन्मातर्जयदे
विपरात्परे ॥ जयश्रीभुवनेशानिजयसर्वोत्तमोत्तमे ॥ २ ॥ कल्याणगुणरत्नानामाकरेभुवनेश्वरि ॥ प्रसीदपरमेशानिप्रसीदजगतोरणे ॥ ३ ॥ नारायणउवा
च ॥ इतिदेववचःश्रुत्वाप्रगल्भंमधुरंवचः ॥ उवाचजगदंबासामत्तकोकिलभाषिणी ॥ ४ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ प्रसन्नाऽहंसदादेवावरदेशशिखामणिः ॥
ब्रुवंतुविबुधाःसर्वेयदेवस्याच्चिकीर्षितम् ॥ ५ ॥ देवीवाक्यंसुराःश्रुत्वाप्रोचुर्दुःखस्यकारणम् ॥ दुष्टदैत्यस्यचरितंजगद्बाधाकरंपरम् ॥ ६ ॥ देवब्राह्मणवे
दानांहेलनंनाशनंतथा ॥ स्थानभ्रंशंसुराणांचकथयामासुरादृताः ॥ ७ ॥ ब्रह्मणोवरदानंचयथावत्तेसमूचिरे ॥ श्रुत्वादेवमुखाद्वाणींमहाभगवतीतदा ॥
॥ ८ ॥ प्रेरयामासहस्तस्थान्भ्रमरान्भ्रामरीतदा ॥ पार्श्वस्थानग्रभागस्थान्नानारूपधरांस्तदा ॥ ९ ॥ जनयामासबहुशोयैर्व्याप्तंभुवनत्रयम् ॥ मटची
यूथवत्तेषांसमुदायस्तुनिर्गतः ॥ ११० ॥ तदांऽतरिक्षंतैर्व्याप्तमंधकारःक्षितावभूत् ॥ दिविपर्वतशृंगेषुद्रुमेषुविपिनेष्वपि ॥ ११ ॥ भ्रमराएवसंजातास्त
दद्भुतमिवाऽभवत् ॥ तेसर्वेदैत्यवक्षांसिदारयामासुरुद्गताः ॥ १२ ॥ नरंमधुहरंयद्वन्मक्षिकाःकोपसंयुताः ॥ उपायोनचशस्त्राणांतथाऽस्त्राणांतदाऽभवत् ॥
॥ १३ ॥ नयुद्धंनचसंभाषाकेवलंमरणंखलु ॥ यस्मिन्यस्मिन्स्थलेयेयेस्थितादैत्यायथायथा ॥ १४ ॥ तत्रैवचतथासर्वेमरणंप्रापुरुत्स्मयाः ॥ परस्परंसमा
चारोनकस्याप्यभवत्तदा ॥ १५ ॥ क्षणमात्रेणतेसर्वेविनष्टादैत्यपुंगवाः ॥ कृत्वेत्थंभ्रमराःकार्यंदेवीनिकटमाययुः ॥ ११६ ॥

॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मधुहरंमाक्षिकहरम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ११६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ १२७ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधान ॥ १३ ॥ श्रीम

भागवतव्याख्यातिलकाख्यांससर्ज्जपाम् ॥ दशमस्कंधएतस्याःसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥२॥ इतिश्रीशैवोपनामकरंगनाथभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकंठभट्टकृतदेवीभागवतव्याख्यां ... ॥ १४॥

आश्चर्यमेतदाश्चर्यमितिलोकाःसमूचिरे ॥ किंचित्रंजगदंबायायस्यामायेयमीदृशी ॥ १७॥ ततोदेवगणाःसर्वेब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ॥ निमग्नाहर्षजलधौ पूजयामासुरंबिकाम् ॥ १८ ॥ नानोपचारैर्विविधैर्नानोपायनपाणयः ॥ जयशब्दंप्रकुर्वाणामुमुचुःसुमनांसिच ॥ १९ ॥ दिविदुंदुभयोनेदुर्ननृतुश्चा प्सरोगणाः ॥ पेठुर्वेदान्मुनिश्रेष्ठागंधर्वाश्चाजगुस्तथा ॥ २० ॥ मृदंगमुरजावीणाढक्काडमरुनिःस्वनैः ॥ घंटाशंखनिनादैश्चव्याप्तमासीज्जगत्रयम् ॥ ॥ २१ ॥ नानास्तोत्रैस्तदास्तुत्वामूर्ध्न्याधायांजलींस्तदा ॥ जयमातर्जयेशानीत्येवंसर्वेसमूचिरे ॥ २२ ॥ ततस्तुष्टामहादेवीवरान्दत्त्वापृथक्पृथक् ॥ स्वस्मिंश्चविपुलांभक्तिंप्रार्थितातैर्ददौचताम् ॥ २३ ॥ पश्यतामेवदेवानामंतर्धानंगताततः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंभ्रामर्याश्चरितंमहत् ॥ २४ ॥ पठतांशृ ण्वतांचैवसर्वपापप्रणाशनम् ॥ श्रुतमाश्चर्यजनकंसंसारार्णवतारकम् ॥ २५ । एवंमनूनांसर्वेषांचरितंपापनाशनम् ॥ देवीमाहात्म्यसंयुक्तंपठन्शृण्व न्शुभप्रदम् ॥ २६ ॥ यश्चैतत्पठतेनित्यंशृणुयाद्योऽनिशंनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोदेवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १२७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे दशमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ दशमस्कंधःसमाप्तः ॥ १० ॥

सार्धरुद्रैःपंचशत (५११) श्लोकैर्व्यासकृतैःशुभैः ॥ देवीभागवतस्यास्यदशमस्कंधईरितः ॥ १ ॥

दशमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तो दशमः ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणालयेऽङ्कितम् ।
सं० १९५८, शके १८२३.

मुदाहृता ॥ १२ ॥ सपादत्रिशतश्लोकयुक्तसहस्रमितापरा ॥ द्वादशस्कंधगाङ्गेयाटिप्पणीतिलकाभिधा ॥ १३ ॥ श्रीम
वैवोपनामोत्तमम् ॥ सूनुस्तस्यशिवार्चकःसमभवच्छ्रीनीलकंठाभिधस्तत्सूनुःकविराजराजिमुकुटःश्रीरंगनाथाभिधः ॥ १४ ॥
मपुराणस्यस्फुटांटिप्पणीम् ॥ व्याख्यामीरहितस्यसोऽयमकृतश्रुत्यागमोद्ग्रंथितांसेयंश्रीतिलकाभिधाभवतुमेऽयाख्या
सुधारसाकलनमोदमानांतराः ॥ कथंतवसरस्वतींशृणुयुरेतदस्तीवयत्तथापिभवतिस्पृहामतिमतांशिशोर्भाषणे ॥ १६ ॥
॥ नमातुरुदरोद्भवेविमलवाचिवापामरेसुतेतरतमादयानचविभेदबुद्धिःक्वचित् ॥ १७ ॥ विविच्यसदसत्प्र
दिदिनेशखेदोभवेत् ॥ १८ ॥ सह्याद्रिपर्वतवरामरदेशभेदमातापुरांतर
वति ॥ गुणंदोषंदुष्टेम

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते सटीके दशमस्कन्धः समाप्तः ॥

द्वादशस्कंधगाज्ञेयाटिप्पणीतिलकाभिधा ॥ १३ ॥ श्रीम
सप्ततिश्लोकसहितशतसप्तकसंमिता॥एकादशस्कंधगताटिप्पणीसमुदाहृता ॥ १२ ॥ सपादत्रिशतश्लोकयुक्सहस्रामतापरा ॥
च्छैवकुलेशिवार्चनरतोजातोमयूरेश्वरःश्रीशंभोर्वरदानतोयमलभच्छैवोपनामोत्तमम् ॥ सूनुस्तस्यशिवार्चकःसमभवच्छ्रीनीलकंठाभिधस्तत्सूनुःकविराजराजिमुकुटःश्रीरंगनाथाभिधः ॥ १४ ॥
तत्सूनुःखलुनीलकंठइतियोनाम्नास्तिलक्ष्मीसुतोदेवीभागवताभिधोत्तमपुराणस्यस्फुटांटिप्पणीम् ॥ व्याख्याभीरहितस्यसोऽयमकृतश्रुत्यागमोद्ग्रंथितांसेयंश्रीतिलकाभिधाभवतुमेव्याख्या
शिवातुष्टये ॥ १५ ॥ पतंजलिपराशरात्मजसरस्वतीसारसस्रवन्मधुसुधारसाकलनमोदमानांतराः ॥ कथंतवसरस्वतींशृणुयुरेतदस्तीवयत्तथापिभवतिस्पृहामतिमतांशिशोर्भाषणे ॥ १६ ॥
ततोव्यरचिटिप्पणीयदिनतेमुदंप्राप्नुयुस्तथापिजगतःप्रसूर्भुवननायिकातोक्ष्यति ॥ नमातुरुदरोद्भवेविमलवाचिवापामरेसुतेतरतमादयानचविभेदबुद्धिःक्वचित् ॥ १७ ॥ विविच्यसदसत्प्र
कारकमिदंयथेष्टंबुधाविहायमतिमत्सरंकिलवदंतुयद्दूषणम् ॥ नमूर्खजनदूषणैःकिमपिहीयतेमामकंदिनांधशतनिंदयानहिदिनेशखेदोभवेत् ॥ १८ ॥ सह्याद्रिपर्वतवरामरदेशभेदमातापुरांतर
गताजमदग्निशंभोः ॥प्राणप्रियापरशुरामजनन्यभीष्टंद्यादियंहिकुलदैवतमेकवीरा॥ १९ ॥तवापांगालोकादमृतझरलोकात्कतिपयेनलोकालोकानामधिपतयआसन्भगवति ॥ गुणंदोषंदुष्टेम
यिमनसिसंचिंतयसिचेत्तदाकातेकीर्तिर्निरवधिकृपावारिरिति ॥ २० ॥ सर्वात्मनातवपदांबुरुहावलंबंमातःकदंबवनवासिनितेनितंबः ॥ हस्तद्वयेनविधृतोस्तिमयाधुनामांहित्वागमिष्य
सितदाऽपयशोवहुस्यात्॥ २१ ॥यत्किंचिदारचितमंबसुतेनचिंमाताकरोतिकुतुकंखलुतस्यलोके॥अस्यांकृतौतुकुतुकंनतनोषिचेत्त्वंकोन्यस्तदाममकरिष्यतिमंदबुद्धेः॥ २२ ॥उत्तुंगपीवरपयो
धरभारनम्राद्ब्रह्मादिदेवपरिवंदितपादपद्मात् ॥ नेत्रत्रयभ्रमरशोभिमुखारविंदादंतःपुरात्पुररिपोरपरंनविद्मः॥ २३ ॥इतिश्रीशैवकुलोपन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठविरचितंदेवीभाग
वतव्याख्यानंतिलकाभिधंसमाप्तम् ॥ छ ॥ अत्र प्रथमस्कंधमारभ्यद्वादशस्कंधपर्यंतं प्रतिस्कंधांते पद्यरूपेणोक्ता या संख्या सा टीकाकारोक्तप्रत्यध्यायाद्यपद्यानुसारेणेतिबोध्यम् ॥
एवंचसमग्रा संख्या अर्धाधिकसप्तमुनिवेदवसुविदुमिता (१८४७७॥) जाता ॥ एतत्संख्याद्वादशस्कंधांतोक्तेन "प्रत्यध्यायं मूलसंख्याटीकायांसमुदाहृता ॥ अष्टादशसहस्रंतुसमग्रंमूलमी
रितम्" इतिटीकास्थपद्येन सह विरोधआयातिससुधीभिर्विचारणीयः ॥ तथ प्रथमस्कंधे एकोनविंशत्यध्याये एकः श्लोकोऽधिकः, तृतीयस्कंधे षष्ठाध्यायेऽर्धंन्यूनम् , अष्टमाध्यायेऽर्धमधि
कम्, नवमाध्याये एकोन्यूनः, चतुर्थस्कंधे नवमाध्यायेऽर्धमधिकम् , षोडशाध्यायेऽर्धमधिकम्, पंचविंशाध्याये त्रयःश्लोका अधिकाः, पंचमस्कंधेएकविंशाध्यायेऽर्धमधिकम्,षष्ठस्कंधेएक
त्रिंशाध्यायेऽर्धंन्यूनम्, सप्तमस्कंधे पंचविंशाध्यायेऽर्धमधिकम्, एकोनत्रिंशाध्यायेएकःश्लोकोऽधिकः, त्रिंशत्तमाध्याये एकःश्लोकोऽधिकः, षट्त्रिंशदध्यायेऽर्धमधिकम्, चत्वारिंशदध्यायेऽ
र्धंन्यूनम्, अष्टमस्कंधे चतुर्दशाध्यायेऽर्धंन्यूनम्, द्वाविंशत्यध्यायेऽर्धमधिकम्, नवमस्कंधे द्वादशाध्यायेऽर्धमधिकम्, एकोनाविंशाध्यायेऽर्धमधिकम्,सप्तत्रिंशाध्यायेऽर्धंन्यूनम्, एकादशस्कंधे
एकादशाध्यायेऽर्धमधिकम्,द्वादशस्कंधे सप्तमाध्यायेऽर्धमधिकम्,अष्टमाध्याये एकोऽधिकः,चतुर्दशाध्यायेएकोऽधिकः श्लोकोस्तीति अत्र क्षेपकश्लोकानां गणना न कृतास्तीति ज्ञेयम्॥श्रीः॥

नवरात्रचतुष्टये।आषाढाश्विनमाघचैत्रशुक्लपक्षनवरात्रचतुष्टयेवैदिकैरपिस्वेष्टदेवतागायत्रीप्रीतयेनिरंतरमस्यपाठःकर्तव्यइत्याह । वैदिकैरिति ॥ २२ ॥ विरोधोनात्रेति ॥ अस्मिन्देवीभाग
वतेशैववैष्णवादीनांकेषांचिदपिविरोधोनास्तीत्यर्थः ॥ तत्रहेतुमाह । शक्तियुक्तास्तीति ॥ नांहिकस्यापिवैष्णवस्यशैवस्यगाणपत्यस्यसौरस्यवाउपासनाशक्तिरहिताऽस्ति । किंतु शक्तिसहि
तैव ॥ राधाकृष्णलक्ष्मीनारायणसीतारामपार्वतीपरमेश्वरोपासनासुसर्वत्रशक्तिसाहितायाएवोपासनायाःसत्त्वात् ॥ तस्मात्तच्छक्तिसंतोषार्थंसर्वैरपिवैष्णवादिभिरेतत्पुराणंपठितव्यमि
त्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ग्रंथसमाप्तौसूतोगायत्रीपदघटितंमंगलंकरोति । सच्चिदानंदरूपांतामिति ॥ ह्रींमयींह्रींबीजवाच्याम् ॥ ह्रींब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
॥ ३० ॥ निर्जगामेति ॥ नैमिषारण्यक्षेत्रादन्यत्रगतवानित्यर्थः ॥ ३१ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवत
स्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तराम् ॥ २ ॥ द्वादशस्कंधएतस्याःसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ तेनतुष्यतुसादेवीपंचप्रकृतिरूपिणी ॥ ३ ॥
इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठविरचितेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेद्वादशस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ ॥ समाप्तमेतत् ॥ उत्तुंगपीवरपयोधरभारनम्रा

पठितव्यंप्रयत्नेननवरात्रचतुष्टये ॥ वैदिकैर्निजगायत्रीप्रीतयेनित्यशोमुने ॥२२॥ पठितव्यंप्रयत्नेनविरोधोनात्रकस्यचित् ॥ उपासनातुसर्वेषांशक्तियुक्ता
ऽस्तिसर्वदा ॥२३॥ तच्छक्तेरेवतोषार्थंपठितव्यंसदाद्विजैः ॥स्त्रीशूद्रोनपठेदेतत्कदापिचविमोहितः ॥२४॥ शृणुयाद्द्विजवक्त्रात्तुनित्यमेवेतिचास्थितिः ॥किं
पुनर्बहुनोक्तेनसारंवक्ष्यामितत्त्वतः ॥ २५ ॥ वेदसारमिदंपुण्यंपुराणंद्विजसत्तमाः ॥ वेदपाठसमंपाठेश्रवणेचतथैवहि ॥२६॥ सच्चिदानंदरूपांतांगायत्रीप्र
तिपादिताम् ॥ नमामिह्रींमयींदेवींधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ २७ ॥ इतिसूतवचःश्रुत्वानैमिषीयास्तपोधनाः ॥ पूजयामासुरत्युच्चैःसूतंपौराणिकोत्तमम् ॥
॥ २८ ॥ प्रसन्नहृदयाःसर्वेदेवीपादांबुजार्चकाः ॥ निर्वृत्तिपरमांप्राप्ताःपुराणस्यप्रभावतः ॥ २९ ॥ नमश्चक्रुःपुनःसूतंक्षमाप्यचमुहुर्मुहुः ॥ संसारवारिधे
स्तातप्लवोऽस्माकंत्वमेवहि ॥ ३० ॥ इतिसमुनिवराणामग्रतःश्रावयित्वासकलनिगमगुह्यंदौर्गमेतत्पुराणम् ॥ नतमथमुनिसंघंवर्धयित्वाशिषांवाचरणक
मलभृंगोनिर्जगामाथसूतः ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांद्वादशस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ स्वस्ति ॐ ॥
रामषण्नंद (९६३) संख्यातैःपद्यैर्व्यासकृतैःशुभैः ॥ देवीभागवतस्यास्यद्वादशस्कंधईरितः ॥ १ ॥

द्विरेन्द्रगोपशकलारुणदेहकांतेः ॥ कांतेंदुखंडशकलाभरणाभिरामादंतःपुरात्पुररिपोरपरंनविद्मः ॥ १ ॥ प्रत्यध्यायंमूलसंख्याटीकायांसमुदाहृता ॥ अष्टादशसहस्रंतुसमग्रंमूलमीरितम्
॥ १ ॥ पंचाशच्छ्लोकसहितशतपंचकसंयुता ॥ सहस्रसंख्याटिप्पण्याःस्कंधेप्रथमकेस्मृता ॥ २ ॥ चतुस्त्रिंशच्छ्लोकयुतशतत्रयमितास्मृता ॥ द्वितीयस्कंधमध्यस्थाटीकामंगलकारिणी ॥
॥ ३ ॥ एकत्रिंशच्छ्लोकयुतचैकादशशतात्मिका ॥ तृतीयस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीमंगलप्रदा ॥ ४ ॥ पंचाशत्पद्यसंयुक्तशतसप्तकसंयुता ॥ चतुर्थस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥
॥ ५ ॥ पंचाशत्पद्यरहितसहस्रपरिसंमिता ॥ पंचमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ६ ॥ अशीतिपद्यसहितशतसप्तकसंमिता ॥ षष्ठेस्कंधेसमुदिताटिप्पणीतिलकाभिधा ॥ ७ ॥
शतत्रयसमायुक्तसहस्रपरिसंमिता ॥ सप्तमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीतोषकारिणी ॥ ८ ॥ पंचत्रिंशत्पद्ययुतषट्शतश्लोकसंख्यया ॥ अष्टमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ९ ॥ शतस
प्तकसंयुक्तसहस्रपरिसंमिता ॥ नवमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ १० ॥ चत्वारिंशत्[illegible]युतशतश्लोकमितापरा ॥ दशमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ११ ॥

च्छतकोटिप्रविस्तीर्णकास्तीतिचेत्तत्राऽऽह । अद्यापीति ॥ ४ ॥ एतस्यदेवीभागवतस्यैकैकपदस्यपाठेऽश्वमेधफलंभवतीत्याह । पदेपदेऽश्वमेधस्येति ॥५॥ पुराणस्यविधिमाह । पौराणिकमिति ॥ प्रथमतोदेवीभागवतंनिजहस्तेनलेखकहस्तेनवालिखित्वातद्देवपुस्तकंव्यासायपौराणिकायदत्त्वातंभूषणादिभिःसंपूज्यव्यासबुद्ध्यातंमत्वातन्मुखादिदंभागवतंश्रुत्वासमाप्तिदिने प्रौष्ठपद्यांपौर्णमास्यांभाद्रपदपौर्णमास्यांदेवीतिथौहेमसिंहसमन्वितंदेवीवाहनंहिसिंहःपुराणंचदेवीस्वरूपंततोहेमसिंहेपुराणंदेवीभागवतंसंस्थाप्यपौराणिकायदद्यात् ॥ तदुपरिदक्षिणार्थंकपिलांगांदद्यादंतेपुराणदानसांगत्वाययावंतःपुराणस्याध्यायाअष्टादशाधिकत्रिशतसंख्याकास्तावतोब्राह्मणान्सुवासिनीःकुमारीश्चतावतीस्तावद्वटुकैःसहभोजयेत्पायसान्नेनेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतादृशस्यपुराणदानस्यफलमाह । पुराणदानेनैतेनेति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ काकवंध्यासकृत्प्रसववती ॥ तद्दोषाद्वंध्यत्वदोषात् ॥ १४ ॥ १५ ॥

देवीभागवतंनामपुराणंग्रथितंपुरा ॥ अद्यापिदेवलोकेतद्बहुविस्तीर्णमस्तिहि ॥४॥ नानेनसदृशंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोति मानवः ॥ ५ ॥ पौराणिकंपूजयित्वावस्त्राद्याभरणादिभिः ॥ व्यासबुद्ध्यातन्मुखात्तुश्रुत्वैतत्समुपोषितः ॥ ६ ॥ लिखित्वानिजहस्तेनलेखकेनाऽथवामुने ॥ प्रौष्ठपद्यांपौर्णमास्यांहेमसिंहसमन्वितम् ॥ ७ ॥ दद्यात्पौराणिकायाऽथदक्षिणांचपयस्विनीम् ॥ सालंकृतांसवत्सांचकपिलांहेममालिनीम् ॥ ॥ ८ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणानंतेप्यध्यायपरिसंमितान् ॥ सुवासिनीस्तावतीश्चकुमारीर्बटुकैःसह ॥ ९ ॥ देवीबुद्ध्यापूजयेत्तान्वसनाभरणादिभिः ॥ पायसान्नवरेणाऽपिगंधस्रक्कुसुमादिभिः ॥ १० ॥ पुराणदानेनैतेनभूदानस्यफलंलभेत् ॥ इहलोकेसुखीभूत्वाप्यंतेदेवीपुरंव्रजेत् ॥ ११ ॥ नित्यंयःशृणुयाद्भक्त्यादेवीभागवतंपरम् ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचित्क्वचिदस्तिहि ॥ १२ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्धनार्थीधनमाप्नुयात् ॥ विद्यार्थीप्राप्नुयाद्विद्यांकीर्तिमंडितभूतलः ॥ १३ ॥ वंध्यावाकाकवंध्यावामृतवंध्याचयांगना ॥ श्रवणादस्यतद्दोषान्निवर्तेतनसंशयः ॥ १४ ॥ यद्गेहेपुस्तकंचैतत्पूजितंयदितिष्ठति ॥ तद्गेहंनत्यजेन्नित्यंरमाचैवसरस्वती ॥ १५ ॥ नेक्षंतितत्रवेतालडाकिनीराक्षसादयः ॥ ज्वरितंतुनरंस्पृष्ट्वापठेदेतत्समाहितः ॥१६॥ मंडलान्नाशमाप्नोतिज्वरोदाहसमन्वितः ॥ शतावृत्त्याऽस्यपठनात्क्षयरोगोविनश्यति ॥ १७ ॥ प्रतिसंध्यंपठेद्यस्तुसंध्यांकृत्वासमाहितः ॥ एकैकमस्यचाध्यायंसनरोज्ञानवान्भवेत् ॥ ॥ १८ ॥ शकुनांश्चैववीक्षेतकार्याकार्येषुचैवहि ॥ तत्प्रकारःपुरस्तात्तुकथितोऽस्तिमयामुने ॥ १९ ॥ नवरात्रेपठेन्नित्यंशारदीयेऽतिभक्तितः ॥ तस्यांबिकातुसंतुष्टाददातीच्छाधिकंफलम् ॥ २० ॥ वैष्णवैश्चैवशैवैश्चरमोमाप्रीतयेसदा ॥ सौरैश्चगाणपत्यैश्चस्वेष्टशक्तेश्चतुष्टये ॥ २१ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रतिसंध्यमिति ॥ संध्यात्रयेऽपिसंध्योपासनंकृत्वाश्रीगायत्र्याअग्रेस्तोत्ररूपेणैतस्यैकैकमध्यायंपठेत्तेनज्ञानंमोक्षदायकंभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ शकुनांश्चैवेति ॥ कार्याकार्यविषयेसंकटेप्राप्तेनवमस्कंधोक्तप्रकारेणशकुनानीक्षेत ॥ ततःकार्यारंभंकुर्यादित्यर्थः ॥ इदंपद्मपुराणेशकुनपरीक्षायांचोक्तम् ॥ तद्वचनंचोपोद्घातेएवदर्शितम् ॥ १९ ॥ २० ॥ इदंदेवीभागवतंपुराणंशैवैर्वैष्णवैर्गाणपत्यैःसौरैःशाक्तैर्वैदिकैःसर्वैश्चपठनीयमित्य । वैष्णवैरिति ॥ स्वेष्टशक्तेश्चतुष्टयेइति ॥ स्वस्ययइष्टोदेवोविष्णुर्वाशिवोवागणेशोवासूर्योवातस्यशक्तिःपार्वतीराधालक्ष्मीःसिद्धिर्बुद्धिश्छायारूपावातस्यास्तुष्टयेइत्यर्थः ॥ २१ ॥

मणिद्वीपंतृतीयस्कंधोक्तंदेवीलोकम् ॥ केनपुण्यफलेनेदंजातंतत्राऽऽह।देवीभागवतस्यास्येति ॥ १७ ॥ तातःपिता ॥ १८ ॥ १९ ॥ इदंसर्वंदुर्घटंफलं व्यासगुरुप्रसादादेवमयालब्धामितितं
व्यासंप्रणमति ।पपातेति ॥ २० ॥ नमस्काराद्दतेनमस्कारंविनाकिंमयाप्रतिकर्तव्यंतवोपकारस्यप्रत्युपकारोमयाकःकर्तव्योनकथमपीत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हरिरुद्रौमुखे
प्रथमंयेषांपुराणानांतानिचाशिवपुराणाविष्णुपुराणप्रभृतीनि ॥ २५ ॥२६॥ देवीभागवतस्यैवसर्वोत्कृष्टत्वेहेतुमाह ॥ मूलप्रकृतिरेवैषेति ॥ मूलप्रकृतिजन्यविष्णुब्रह्मप्रभृतीनामेकैकगुणोपा
धिकानांप्रतिपादकानिपुराणान्यन्यानि ॥ देवीभागवतंतुगुणत्रयसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपमूलप्रकृतिप्रतिपादकंसाक्षाद्भवति । तस्मादिदमेवसर्वोत्कृष्टमेतत्सदृशमन्यपुराणंकथंभविष्य
तीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेद्वादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्रिंशच्छ्लोकैर्गतेव्यासेतूपसंहारउच्यते ॥ पुराणस्यस

विमानवरमारुह्यमणिद्वीपंगतोऽभवत् ॥ देवीभागवतस्यास्यश्रवणोत्थफलेनच ॥ १७ ॥ अंबामखफलेनापिपितातेसुगतिंगतः ॥ धन्योऽसिकृतकृत्यो
ऽसिजीवितंसफलंतव ॥ १८ ॥ नरकादुद्धृतस्तातस्त्वयातुकुलभूषण ॥ देवलोकेस्फीतकीर्तिस्तवाद्यविपुलाऽभवत् ॥१९॥ सूतउवाच ॥ नारदोक्तंसमा
कर्ण्यप्रेमगद्गदितांतरः ॥ पपातपादांबुजयोर्व्यासस्याद्भुतकर्मणः ॥ २० ॥ तवानुग्रहतोदेवकृतार्थोऽहंमहामुने ॥ किंमयाप्रतिकर्तव्यंनमस्काराद्दतेतव ॥
॥ २१ ॥ अनुग्राह्यःसदैवाहमेवमेवत्वयामुने ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाप्याशीर्भिरभिनन्द्यच ॥ २२ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंभगवान्बादरायणः ॥ राजन्सर्वंप
रित्यज्यभजदेवीपदांबुजम् ॥ २३ ॥ देवीभागवतंचैवपठनित्यंसमाहितः ॥ अंबामखंसदाभक्त्याकुरुनित्यमतंद्रितः ॥२४॥ अनायासेनतेनत्वंमोक्ष्यसे
भवबंधनात् ॥ सन्त्यन्यानिपुराणानिहरिरुद्रमुखानिच ॥ २५ ॥ देवीभागवतस्यास्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ सारमेतत्पुराणानांवेदानांचैवसर्वशः ॥
॥ २६ ॥ मूलप्रकृतिरेवैषायत्रतुप्रतिपाद्यते ॥ समंतेनपुराणंस्यात्कथमन्यन्नृपोत्तम ॥२७॥ पाठेवेदसमंपुण्यंयस्यस्याज्जनमेजय ॥ पठितव्यंप्रयत्नेनतदे
वविबुधोत्तमैः ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वानृपवर्यंतंजगाममुनिराट्ततः ॥ जग्मुश्चैवयथास्थानंधौम्यादिमुनयोमलाः ॥ २९ ॥ देवीभागवतस्यैवप्रशंसांचक्रुरुत्तमा
म् ॥ राजाशशासधरणींततःसंतुष्टमानसः ॥ ३० ॥ देवीभागवतंचैवपठञ्छृण्वन्निरंतरम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्या
यः ॥ १३ ॥ सूतउवाच ॥ अर्धश्लोकात्मकंयत्तुदेवीवक्त्राब्जनिर्गतम् ॥ श्रीमद्भागवतंनामवेदसिद्धांतबोधकम् ॥१॥ उपदिष्टंविष्णवेयद्वटपत्रनिवासिने ॥
शतकोटिप्रविस्तीर्णंतत्कृतंब्रह्मणापुरा ॥ २ ॥ तत्सारमेकतःकृत्वाव्यासेनशुकहेतवे ॥ अष्टादशसहस्रंतुद्वादशस्कंधसंयुतम् ॥ ३ ॥

महत्स्यफलदर्शनपूर्वकम् ॥ १ ॥ श्रीव्यासगमनोत्तरंशौनकादिऋषिभ्यःसूतोवदीत। सूतउवाच अर्धश्लोकेति ॥ तृतीयस्कंधेवटपत्रशयानायविष्णवेबालरूपिणे ॥ श्लोकार्धेनतदासर्वंभगव
त्याखिलार्थदम् ॥ सर्वंखल्विदमेवाहंनान्यदस्तिसनातनमिति प्रोक्तवचनेयत्श्लोकार्धश्रीभगवतीमुखांबुजान्निर्गतंश्रीमद्भागवतमर्धश्लोकात्मकंसूत्ररूपंदेवीभागवतमित्यर्थः ॥ वेदसिद्धांतबो
धकंसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिवेदसिद्धांतस्यबोधकमित्यर्थः ॥ १ ॥ तत्सूत्ररूपंदेवीभागवतमर्धश्लोकात्मकंपुरापूर्वंब्रह्मणाचतुर्मुखेनशतकोटिप्रविस्तीर्णंकृतंतस्यसूत्रभागवतस्यव्याख्यानरूपेणैता
वान्विस्तारःकृतइत्यर्थः ॥ २ ॥ शुकहेतवेशुककल्याणार्थम् ॥ ३ ॥

त्रिंशत्पद्यैरर्धपद्यसहितैर्जनमेजयः ॥ देवीमखंचकारेतिकथेयमुपवर्ण्यते ॥१॥ एतावत्पर्यंतंश्रीदेवीभागवतपुराणंकथितंतदुपसंहरति । इतितेकथितंभूपेति ॥ यत्पृष्टंप्रथमस्कंधमारभ्यैताव
त्पर्यंतंयद्यत्पृष्टंतन्मयोक्तंतत्राष्टमस्कंधारंभेयद्यत्त्वयापृष्टंतत्सर्वंनारायणनारदसंवादमुखेनमयैवप्रोक्तमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ अथयत्त्वयातृतीयस्कंधेउक्तंममपिताऽपमृत्युनामृतोदुर्गतिंगत
स्तदुद्धारार्थंकिंचिद्वदेतितत्रतदुद्धारार्थंदेवीमखंकुर्वित्याह । कुरुचांबामखमिति ॥३॥ अथचस्वस्योद्धारायपितुरुद्धारायचदेव्यामहामंत्रंगृहाणेत्याह । गृहाणत्वमिति ॥ ४ ॥ देवीप्रणवसंज्ञ
कमिति ॥ सचमायाबीजात्मकः श्रीभुवनेश्वर्यामंत्रस्तंजग्राहेत्यर्थः ॥ देवीप्रणवत्वादेवैतस्योपदेशःकाश्यामुक्तोरुद्रयामले॥काशीपुरीपरिसरेसुरसिंधुतीरेकर्णेजपत्यनुदिनंकिलदेहभाजाम्॥
मोक्षार्थमेवदयायाशशिखंडमौलिः श्रीशक्तिबीजमनघंसुरसंघसेव्यमिति ॥ अन्यवचनान्यपिदुर्गाप्रदीपेद्रष्टव्यानि ॥ तत्रवैष्णवेभ्योराममंत्रस्यशैवेभ्यःपंचाक्षरस्यबृहज्जाबालोक्त्याशाक्तेभ्यः

॥ व्यासउवाच ॥ इतितेकथितंभूपयद्यत्पृष्टंत्वयाऽनघ ॥ नारायणेनयत्प्रोक्तंनारदायमहात्मने ॥ १ ॥ श्रुत्वैतत्तुमहादेव्याःपुराणंपरमाद्भुतम्॥कृतकृत्यो
भवेन्मर्त्योदेव्याःप्रियतमोहिसः ॥२॥ कुरुचांबामखंराजन्स्वपितुरुद्धरणायवै ॥ खिन्नोऽसियेनराजेंद्रपितुर्ज्ञात्वातुदुर्गतिम् ॥ ३ ॥ गृहाणत्वंमहादेव्यामंत्रं
सर्वोत्तमोत्तमम् ॥ यथाविधिविधानेनजन्मसाफल्यदायकम् ॥ ४ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वानृपशार्दूलःप्रार्थयित्वामुनीश्वरम् ॥ तस्मादेवमहामंत्रंदेवीप्र
णवसंज्ञकम् ॥ ५ ॥ दीक्षाविधिविधानेनजग्राहनृपसत्तमः ॥ ततआहूयधौम्यादीन्नवरात्रसमागमे ॥६॥ अंबायज्ञंचकाराशुवित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ ब्राह्म
णैःपाठयामासपुराणंत्वेतदुत्तमम् ॥ ७ ॥ श्रीदेव्यग्रेंऽबिकाप्रीत्यैदेवीभागवतंपरम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयामासाप्यसंख्यातान्सुवासिनीः ॥ ८ ॥ कुमारीर्वटु
कादींश्चदीनानाथांस्तथैवच॥द्रव्यप्रदानैस्तान्सर्वान्संतोष्यवसुधाधिपः ॥९॥ समाप्ययज्ञंसंस्थानेसंस्थितोयावदेवहि ॥ तावदेवहिचाकाशान्नारदःसमव
तरत् ॥ १० ॥ रणयन्महतींवीणांज्वलदग्निशिखोपमः ॥ ससंभ्रमःसमुत्थायदृष्ट्वातंनारदंमुनिम् ॥ ११ ॥ आसनाद्युपचारैश्चपूजयामासभूमिपः॥ कृत्वातु
कुशलप्रश्नंपप्रच्छागमकारणम् ॥ १२ ॥ राजोवाच ॥ कुतआगमनंसाधोब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ सनाथोऽहंकृतार्थोऽहंत्वदागमनकारणात् ॥१३॥ इतिरा
ज्ञोवचःश्रुत्वाप्रोवाचमुनिसत्तमः ॥ अद्याऽऽश्चर्यंमयादृष्टंदेवलोकेनृपोत्तम ॥ १४ ॥ तन्निवेदयितुंप्राप्तस्त्वत्सकाशेसविस्मितः ॥ तेपितादुर्गतिंप्राप्तोनिज
कर्मविपर्ययात् ॥ १५ ॥ सएवायंदिव्यरूपवपुर्भूत्वाऽधुनैवहि ॥ देवदेवैःस्तुतःसम्यगप्सरोभिःसमंततः ॥ १६ ॥

शक्तिबीजस्यभुवनेश्वरीमंत्रस्ययतिभ्यःप्रणवस्योपदेशइतिव्यवस्था॥५॥इत्थंदीक्षाविधानेनतस्माद्देवव्यासाद्भुवनेश्वरीमंत्रंगृहीत्वादेवीमखसंपादनार्थंधौम्यादिऋषीनाहूतवानित्याह।ततआहूये
ति॥नवरात्रसमागमेइत्यनेनकोटिहोमात्मकोदेवीमखःकृतइतिप्रतिभाति॥६॥तस्मिन्यज्ञेब्राह्मणैःकर्तृभिर्देवीभागवतंपुराणंपाठयामासेत्याह। ब्राह्मणैरिति॥ एतत्पुराणंश्रीदेवीभागवतंपुराण
मित्यर्थः ॥ ७ ॥ श्रीदेव्यग्रेइति ॥ मंडपस्थलस्थापितश्रीदेव्याअग्रेइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ यावदेवहीति ॥ यस्मिन्कालेराजादेवीमखंसमाप्यस्थितस्तस्मिन्नेवकालेइत्यर्थः ॥ १० ॥ ससं
भ्रमःसहर्षोराजासमुत्थायेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ निजकर्मविपर्ययान्निजकर्मव्यत्यासेनब्राह्मणापराधलक्षणेनविष्णुभागवतश्रवणेनोद्धृतइतितुकल्पांतराभिप्रायेणविष्णुभा
गवतेउक्तम् ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ५२ ॥ समष्टयइति ॥ यायामणिद्वीपेदेवतास्ताःसर्वाःप्रातिब्रह्मांडवर्तिनांदेवानांसमष्टयःसंतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ मायाशबलविग्रहामुपासतेइत्यन्वयः ॥ ५४ ॥ समुदितंमणिद्वीपंवर्णयति ।
इत्थंराजन्निति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ रत्नशृंगिणोरत्नपर्वतास्तद्युक्तम् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ऐश्वर्यादीनामुत्तमगुणानांसमाप्तिर
त्रवर्ततइत्याह । ऐश्वर्यस्यसमग्रस्येति ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ तैत्तिरीयश्रुतौसार्वभौमानंदमारभ्यब्रह्मलोकपर्यंतमानंदभेदायेउक्तास्तेसर्वेप्यानंदाअत्रसंतीत्याह । राज्ञआनंदमारभ्येति ॥ ६९ ॥

सरूपतांगताःकेचित्सार्ष्टितांचपरेगताः ॥ यायास्तुदेवतास्तत्रप्रतिब्रह्मांडवर्तिनाम् ॥५२॥ समष्टयःस्थितास्तास्तुसेवंतेजगदीश्वरीम् ॥ सप्तकोटिमहामंत्रा
मूर्तिमंतउपासते ॥ ५३ ॥ महाविद्याश्चसकलाःसाम्यावस्थात्मिकांशिवाम् ॥ कारणब्रह्मरूपांतांमायाशबलविग्रहाम् ॥ ५४ ॥ इत्थंराजन्मयाप्रोक्तंम
णिद्वीपंमहत्तरम् ॥ नसूर्यचंद्रौनोविद्युत्कोटयोऽग्निस्तथैवच ॥५५॥ एतस्यभासाकोट्यंशकोट्यंशेनापितेसमाः ॥ क्वचिद्विद्रुमसंकाशंक्वचिन्मरकतच्छ
वि ॥ ५६ ॥ विद्युद्भानुसमच्छायंमध्यसूर्यसमंक्वचित् ॥ विद्युत्कोटिमहाधारासारकांतिततंक्वचित् ॥५७॥ क्वचित्सिंदूरनीलेंद्रमाणिक्यसदृशच्छवि ॥ ही
रसारमहागर्भधगद्धगितदिक्तटम् ॥५८॥ कांत्यादावानलसमंतप्तकांचनसन्निभम् ॥ क्वचिच्चंद्रोपलोद्गारंसूर्योद्गारंचकुत्रचित् ॥५९॥ रत्नशृंगिसमायुक्तंर
त्नप्राकारगोपुरम् ॥ रत्नपत्रैरत्नफलैर्वृक्षैश्चपरिमंडितम् ॥६०॥ नृत्यन्मयूरसंघैश्चकपोतरणितोज्ज्वलम् ॥ कोकिलाकाकलीलापैःशुकलापैश्चशोभितम् ॥
॥ ६१ ॥ सुरम्यरमणीयांबुलक्षावधिसरोवृतम् ॥ तन्मध्यभागविलसद्विकचद्रत्नपंकजैः ॥६२॥ सुगंधिभिःसमंतात्तुवासितंशतयोजनम् ॥ मंदमारुतसंभि
न्नचलद्द्रुमसमाकुलम् ॥ ६३ ॥ चिंतामणिसमूहानांज्योतिषावितताम्बरम् ॥ रत्नप्रभाभिरभितोधगद्धगितदिक्तटम् ॥६४॥ वृक्षव्रातमहागंधवातव्रातसुपू
रितम् ॥ धूपधूपायितंराजन्मणिदीपायुतोज्ज्वलम् ॥ ६५ ॥ मणिजालकसच्छिद्रतरलोदरकांतिभिः ॥ दिङ्मोहजनकंचैतद्दर्पणोदरसंयुतम् ॥६६॥ ऐ
श्वर्यस्यसमग्रस्यशृंगारस्याखिलस्यच ॥ सर्वज्ञतायाःसर्वायास्तेजसश्चाखिलस्यच ॥६७॥ पराक्रमस्यसर्वस्यसर्वोत्तमगुणस्यच ॥ सकलायादयायाश्चसमा
प्तिरिहभूपते ॥६८॥ राज्ञआनंदमारभ्यब्रह्मलोकांतभूमिषु ॥ आनंदायेस्थिताःसर्वेतेऽत्रैवांतर्भवंतिहि ॥ ६९ ॥ इतितेवर्णितंराजन्मणिद्वीपंमहत्तरम् ॥ म
हादेव्याःपरंस्थानंसर्वलोकोत्तमोत्तमम् ॥ ७० ॥ एतस्यस्मरणात्सद्यःसर्वपापंविनश्यति ॥ प्राणोत्क्रमणसंधौतुस्मृत्वातत्रैवगच्छति ॥७१॥ अध्यायपंच
कंत्वेतत्पठेन्नित्यंसमाहितः ॥ भूतप्रेतपिशाचादिबाधातत्रभवेन्नहि ॥७२॥ नवीनगृहनिर्माणेवास्तुयागेतथैवच ॥ पठितव्यंप्रयत्नेनकल्याणंतेनजायते ॥
॥ ७३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

मणिद्वीपवर्णनमुपसंहरति । इतितेवर्णितमिति ॥ ७० ॥ प्राणोत्क्रमणसंधौमरणसमयेएतन्मणिद्वीपंस्मृत्वामृतःप्राणीतत्रैवमणिद्वीपेएवगच्छतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ अष्टमाध्यायमारभ्यद्वाद
शाध्यायपर्यंतंपंचाध्यायाःसंतितेषांपठनेयत्फलंतत्कथयाति । अध्यायपंचकंत्वेतादिति ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ॥ इ०श्रीदे०भा०तिलकेद्वादशस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

संलापोवाणीतस्यामाधुर्येणविनिर्भर्त्सिताकच्छपीवीणायस्यायथावासा ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इच्छाशक्त्येति ॥ इदंमूर्तिमच्छक्तित्रयंदेव्याःसन्निधावस्तीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ जयादिनवपीठश क्तयोऽपि मूर्तिमत्यर्देवींस्तुवंतीत्याह । जयाचेति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ देवीपार्श्वभागस्थौनिधीवर्णयति ॥ यस्यास्त्विति ॥ शंखनिधिःपद्मनिधिश्च ॥ ३७ ॥ निधिभ्यांनिधिसकाशाद्विनि र्गताइत्यर्थः ॥ तारत्नवहानद्यःसुधासिंधुंवंतगामिन्यःसंतीत्यनेनमध्यस्थप्राकाराणांनदीनिर्गमनयोग्यानिद्वाराणिसंतीत्येतदुक्तंभवति ॥ ३८ ॥ एतादृशीयाभुवनेश्वरीसाभुवनेश्वरस्यां केतिष्ठतीत्याह । सादेवीति ॥ ३९ ॥ सहस्रयोजनायाममिति ॥ चिंतामणिगृहंसहस्रयोजनायामंतदुत्तरसालास्तु पूर्वस्मात्पूर्वस्माद्विगुणविस्ताराइत्यर्थः ॥ ४० ॥ इदंमणिद्वीपंनभूमि

निजसंलापमाधुर्यविनिर्भर्त्सितकच्छपी ॥ कोटिकोटिरवींदूनांकांतियाबिभ्रतीपरा ॥ ३२ ॥ नानासखीभिर्दासीभिस्तथादेवांगनादिभिः ॥ सर्वाभिर्देवताभि स्तुसमंतात्परिवेष्टिता ॥ ३३ ॥ इच्छाशक्त्याज्ञानशक्त्याक्रियाशक्त्यासमन्विता ॥ लज्जातुष्टिस्तथापुष्टिःकीर्तिःकांतिःक्षमादया ॥ ३४ ॥ बुद्धिर्मेधास्मृति र्लक्ष्मीमूर्तिमत्योंगनाःस्मृताः ॥ जयाचविजयाचैवाप्यजिताचापराजिता ॥ ३५ ॥ नित्याविलासिनीदोग्ध्रीत्वघोरामंगलानवा ॥ पीठशक्तयएतास्तुसेवंते यांपरांबिकाम् ॥ ३६ ॥ यस्यास्तुपार्श्वभागेस्तोनिधीतौशंखपद्मकौ ॥ नवरत्नवहानद्यस्तथावैकांचनस्रवाः ॥ ३७ ॥ सप्तधातुवहानद्योनिधिभ्यांतुविनि र्गताः ॥ सुधासिंध्वंतगामिन्यस्ताःसर्वानृपसत्तम ॥ ३८ ॥ सादेवीभुवनेशानीतद्वामांकेविराजते ॥ सर्वेशत्वंमहेशस्ययत्संगादेवनान्यथा ॥ ३९ ॥ चिंताम णिगृहस्याऽस्यप्रमाणंशृणुभूमिप ॥ सहस्रयोजनायाममंमहांतस्तत्प्रचक्षते ॥ ४० ॥ तदुत्तरेमहासालाःपूर्वस्माद्विगुणाःस्मृताः ॥ अंतरिक्षगतंत्वेतन्निराधा रंविराजते ॥ ४१ ॥ संकोचश्चविकासश्चजायतेऽस्यनिरंतरम् ॥ पटवत्कार्यवशतःप्रलयेसर्जनेतथा ॥ ४२ ॥ सालानांचैवसर्वेषांसर्वकांतिपरावधि ॥ चिंता मणिगृहंप्रोक्तंयत्रदेवीमहोमयी ॥ ४३ ॥ येयेउपासकाःसंतिप्रतिब्रह्मांडवर्तिनः ॥ देवेषुनागलोकेषुमनुष्येष्वितरेषुच ॥ ४४ ॥ श्रीदेव्यास्तेचसर्वेऽपिव्रजं त्यत्रैवभूमिप ॥ देवीक्षेत्रेयेत्यजंतिप्राणान्देव्यर्चनेरताः ॥ ४५ ॥ तेसर्वेयांतितत्रैवयत्रदेवीमहोत्सवा ॥ घृतकुल्यादुग्धकुल्यादधिकुल्यामधुस्रवाः ॥ ४६ ॥ स्यंदंतिसरितःसर्वास्तथामृतवहाःपराः ॥ द्राक्षारसवहाःकाश्चिज्जंबूरसवहाःपराः ॥ ४७ ॥ आम्रेक्षुरसवाहिन्योनद्यस्तास्तुसहस्रशः ॥ मनोरथफलावृक्षा वाप्यःकूपास्तथैवच ॥ ४८ ॥ यथेष्टपानफलदानन्यूनंकिंचिदस्तिहि ॥ नरोगपलितंवापिजरावापिकदाचन ॥ ४९ ॥ नचिंतानचमात्सर्यंकामक्रोधादि कंतथा ॥ सर्वेयुवानःसस्त्रीकाःसहस्रादित्यवर्चसः ॥ ५० ॥ भजंतिसततंदेवींतत्रश्रीभुवनेश्वरीम् ॥ केचित्सलोकतापन्नाःकेचित्सामीप्यतांगताः ॥ ५१ ॥

किंत्वंतरिक्षगतमिति ॥ ४१ ॥ किंचास्यमणिद्वीपस्यप्रलयेऽपिननाशस्तथासृष्टिसमयेनोत्पत्तिः ॥ किंतुप्रलयेपटवत्संकोचोभवतिसृष्टिसमयेविकासोभवाति ॥ तथाचसंकोचविकासशा लिकमलवत्पटवच्चास्तीत्याह । संकोचश्चेति ॥ कार्यवशतइत्यनेनप्रतिब्रह्मांडवर्तिनांभक्तानांबहूनांसंघर्षेतथाप्रतिब्रह्मांडवर्तिनांदेवादीनांचसंघर्षेविकासोभवतिवृद्धिंगच्छाति ॥ तदभावेसंको चोभवतीत्येतदुक्तंभवति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अस्मिन्मणिद्वीपेयेव्रजंतितानाह । येयेउपासकाःसंतीति ॥ ४४ ॥ श्रीदेव्याःपराशक्तेरुपासकाइत्यन्वयः ॥ देवीक्षेत्रेषुसप्तमस्कंधोक्तेषु ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

कंदर्पस्ययःसौंदर्यदर्पस्तन्नाशनेउद्यंतउत्पन्नायेकोटिकंदर्पास्तद्वत्सुंदरोभुवनेश्वरइत्यर्थः ॥ अभूतोपमेयम् ॥ निरतिशयसौंदर्यवानित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ त्रिनेत्रइति ॥ प्रतिव
क्रंत्रिनेत्रइत्यर्थः ॥ तस्यभुवनेश्वरस्यवामांकेश्रीभुवनेश्वरीविराजतेइत्याह । वामांकइति ॥ १७ ॥ तांवर्णयति। नवरत्नेति ॥ नवरत्नगणाकीर्णयत्कांचीदामकटिसूत्रंतेनान्विता ॥ तप्तकां
चनेसन्नद्धाःखचितायेवैडूर्यमणयस्तद्युक्तमंगदंभूषणंबाहुभूषणंयस्याःसा ॥ १८ ॥ कनद्दीप्यमानंश्रीचक्रंतदाकारंयत्ताटंककर्णभूषणंतेनविटंकंसुंदरंवदनांबुजंयस्याःसा ॥ ललाटकांतिवि
भवेनविजितोऽर्धसुधाकरोऽर्धचंद्रोयस्याःसा यथासेतिवा ॥ अष्टमीचंद्रबिंबसदृशललाटवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ बिंबकांतेस्तिरस्कारियद्रदच्छदमोष्ठपुटंतेनाविराजिता ॥ २० ॥ दिव्योयश्चू
डामणिःशिरोभूषणंतस्मिन्स्फारौविस्तीर्णौचंचच्चंद्रकसूर्यकौयस्याः ॥ चंद्रकसूर्यकावित्यत्रेवप्रतिकृताविति कन् ॥ रत्ननिर्मितचंद्रसूर्यसंबद्धचूडामणिभूषणविराजितेत्यर्थः ॥ उद्यन्यः

सृष्ट्यादौतुसएवायंतदर्धांगोमहेश्वरः ॥ कंदर्पदर्पनाशोद्यत्कोटिकंदर्पसुंदरः ॥ १४ ॥ पंचवक्त्रस्त्रिनेत्रश्चमणिभूषणभूषितः ॥ हरिणाभीतिपरशून्वरंचनिज
बाहुभिः ॥ १५ ॥ दधानःषोडशाब्दोऽसौदेवःसर्वेश्वरोमहान् ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशश्चंद्रकोटिसुशीतलः ॥ १६ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशस्त्रिनेत्रःशीतलद्यु
तिः ॥ वामांकेसन्निषण्णाऽस्यदेवीश्रीभुवनेश्वरी ॥ १७ ॥ नवरत्नगणाकीर्णकांचीदामविराजिता ॥ तप्तकांचनसन्नद्धवैडूर्यांगदभूषणा ॥ १८ ॥ कनच्छ्री
चक्रताटंकविटंकवदनांबुजा ॥ ललाटकांतिविभवविजितार्धसुधाकरा ॥१९॥ बिंबकांतितिरस्कारिरदच्छदविराजिता ॥ लसत्कुंकुमकस्तूरीतिलकोद्भा
सितानना ॥२०॥ दिव्यचूडामणिस्फारचंचच्चंद्रकसूर्यका ॥ उद्यत्कविसमस्वच्छनासाभरणभासुरा ॥२१॥ चिंताकलंबितस्वच्छमुक्तागुच्छविराजिता ॥
पटीरपंककर्पूरकुंकुमालंकृतस्तनी ॥ २२ ॥ विचित्रविविधाकल्पाकंबुसंकाशकंधरा ॥ दाडिमीफलबीजाभदंतपंक्तिविराजिता ॥ २३ ॥ अनर्घ्यरत्नघटि
तमुकुटांचितमस्तका ॥ मत्तालिमालाविलसदलकाढ्यमुखांबुजा ॥२४॥ कलंककार्श्यनिर्मुक्तशरच्चंद्रनिभानना ॥ जाह्नवीसलिलावर्तशोभिनाभिविभू
षिता ॥२५॥ माणिक्यशकलाबद्धमुद्रिकांगुलिभूषिता ॥ पुंडरीकदलाकारनयनत्रयसुंदरी॥२६॥ कल्पिताच्छमहारागपद्मरागोज्ज्वलप्रभा ॥ रत्नाकिंकि
णिकायुक्तरत्नकंकणशोभिता ॥ २७ ॥ मणिमुक्तासरापारलसत्पदकसंततिः ॥ रत्नांगुलिप्रविततप्रभाजाललसत्करा ॥२८॥ कंचुकीगुंफितापारनानारत्न
ततिद्युतिः ॥ मल्लिकामोदिधम्मिल्लमल्लिकालिसरावृता ॥२९॥ सुवृत्तनिबिडोत्तुंगकुचभारालसाशिवा ॥ वरपाशांकुशाभीतिलसद्बाहुचतुष्टया ॥ ३० ॥
सर्वशृंगारवेषाढ्यासुकुमारांगवल्लरी ॥ सौंदर्यधारासर्वस्वानिर्व्याजकरुणामयी ॥ ३१ ॥

कविःशुक्रनक्षत्रंतेनसमंस्वच्छंयन्नासाभरणंतेनभासुरा ॥ २१ ॥ चिंताकंकंठभूषणविशेषस्तस्मिंल्लंबितोयःस्वच्छमुक्तागुच्छस्तेनविराजिता ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कलंककार्श्याभ्यां
निर्मुक्तोयःशरच्चंद्रस्तन्निभमाननंयस्याः ॥ २५ ॥ २६ ॥ कल्पितःशाणघर्षणेनसंपादितोच्छमहारागोयस्यतादृशोयःपद्मरागस्तद्वदुज्ज्वलाप्रभायस्याःसा ॥ किंकिणिकाक्षुद्रघंटिका
॥ २७ ॥ मणिमुक्तासरेषुमणिमुक्तामालासुविद्यमानाअपाराअमौल्यालसत्पदकसंततिर्यस्याःसा ॥ २८ ॥ मल्लिकायाआमोदीयोधम्मिल्लस्तस्मिन्यामल्लिकामल्लिकामालातस्मिन्योलि
[illegible]भ्रमरपंक्तिस्तेनान्विता ॥ २९ ॥ सुवृत्तनिबिडोत्तुंगकुचभारेणालसाखिन्ना ॥ ३० ॥ ३१ ॥

त्रिसप्ततिमहापद्मेश्चिंतामणिगृहस्याहि ॥ कृत्वातुवर्णनंसम्यग्देव्याध्यानमिहोच्यते ॥१॥ अथचिंतामणिगृहंवर्णयतितदेवदेवीसदनमिति ॥ सर्वषोडशदलाष्टदलषट्कोणमध्येयच्चिंतामणि गृहंबिंदुस्थानभूतंतदेवदेवीसदनमूलप्रकृतेर्देव्यास्तदेवस्थानम्।तत्रचत्वारोमंडपाःसंतीत्याह।सहस्रस्तंभेति ॥१॥ मंडपनामान्याह॥शृंगारमंडपइति॥तत्रसहस्रस्तंभयुक्तएकोमंडपः।एवंचतुर्दिक्षुचत्वारोमंडपाः ॥ तत्रसहस्रशब्दोऽसंख्यपर्यायः ॥ असंख्यस्तंभाःसंतीत्यर्थः ॥ सभायाअतिविस्तीर्णत्वात् ॥ २ ॥ ३ ॥ तन्मंडपानामिति ॥ चतुर्णांमंडपानांपरितउभयतएकाकाश्मीरवनिकाद्वितीयामल्लिकावनिकातृतीयाकुंदवनिकाऽस्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥ यासुवनिकासुवाटीषुअसंख्याताःपुष्कलकागंधमृगामृगमदपूरितास्तत्स्राविणश्चसंतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ मंडपचतुष्टयोभयभागेऽपिमहापद्माटवीवर्ततेतांवर्णयति।महापद्माटवीति ॥६॥ एतद्वनिकानांवाटिकानांसुगंधेनसर्वमपिमणिद्वीपंवासितमित्यर्थः॥७॥तत्रशृंगारमंडपस्थकृत्यमाह।शृंगारमंडपेदेव्यइति। शृंगारमंडपेदेवीमध्येसिंहासनेतिष्ठतिमणिद्वीपवासिनोदेववराः पूर्वोक्ताःसर्वेसभासदःसंतिदेव्योदेवांगनावशिन्यादयश्चसर्वाअप्सरसश्चदेवीपुरतोगायंतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ मुक्तिमंडपेतुसर्वान्प्रतिब्रह्मांडवर्तिनोभक्तान्मोचयति ॥ चतुर्विधांमुक्तिंददातीत्याह।मुक्तिमंडपेति ॥ तृतीयमंडपेभक्तेभ्योज्ञानोपदेशंनिजब्रह्मरूपविषयकज्ञानोपदेशंकरोतीत्याह । ज्ञानोपदेशमिति ॥ ९ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ तदेवदेवीसदनंमध्यभागेविराजते॥सहस्रस्तंभसंयुक्ताश्चत्वारस्तेषुमंडपाः ॥१॥ शृंगारमंडपश्चैकोमुक्तिमंडपएवच ॥ ज्ञानमंडपसंज्ञस्तु तृतीयः परिकीर्तितः ॥२॥ एकांतमंडपश्चैवचतुर्थःपरिकीर्तितः ॥ नानावितानसंयुक्तानानाधूपैस्तुधूपिताः॥ ३ ॥ कोटिसूर्यसमाःकांत्याभ्राजंतेमंडपाःशुभाः ॥ तन्मंडपानांपरितःकाश्मीरवनिकास्मृता॥४॥ मल्लिकाकुंदवनिकायत्रपुष्कलकाःस्थिताः ॥ असंख्यातामृगमदैःपूरितास्तत्स्रवानृप ॥५॥ महापद्माटवीतद्वद्रत्नसोपाननिर्मिता ॥ सुधारसेनसंपूर्णागुंजन्मत्तमधुव्रता ॥ ६ ॥ हंसकारंडवाकीर्णागंधपूरितदिक्तटा ॥ वनिकानांसुगंधैस्तुमणिद्वीपंसुवासितम् ॥७॥शृंगारमंडपेदेव्योगायंतिविविधैःस्वरैः ॥ सभासदोदेववशामध्येश्रीजगदंबिका ॥ ८ ॥ मुक्तिमंडपमध्येतुमोचयत्यनिशंशिवा ॥ ज्ञानोपदेशंकुरुते तृतीयेनृपमंडपे॥९॥चतुर्थमंडपेचैवजगद्रक्षाविचिंतनम् ॥ मंत्रिणीसहितानित्यंकरोतिजगदंबिका ॥ १० ॥ चिंतामणिगृहेराजञ्छक्तितत्त्वात्मकैःपरैः ॥ सोपानैर्दशभिर्युक्तोमंचकोप्यधिराजते ॥११॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः ॥ एतेमंचखुराःप्रोक्ताःफलकस्तुसदाशिवः ॥ १२ ॥ तस्योपरिमहादेवोभुवनेशोविराजते ॥ यादेवीनिजलीलार्थंद्विधाभूताबभूवह ॥ १३ ॥

चतुर्थमंडपस्थंकृत्यमाह । चतुर्थमंडपेचैवेति ॥ मंत्रिण्यःपूर्वोक्ताअनंगकुसुमाद्याअष्टदलस्थाःशक्तयस्ताभिःसहिताजगद्रक्षाविचिंतनंकरोतीत्यर्थः । महाराजस्वभावएवायम् ॥ १० ॥ मुख्यदेवीस्थानमाह । चिंतामणिगृहेइति ॥ शक्तितत्त्वात्मकैरिति ॥ शक्तितत्त्वानिमूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्यास्तत्त्वानिदशसंख्यानि ॥ तदुक्तंशारदायां-निवृत्त्याद्याःकलाःपंचततोबिंदुकलापुनः ॥ नादःशक्तिःसदापूर्वःशिवश्चप्रकृतेर्विदुरिति ॥ तानिचदशशक्तितत्त्वानिसोपानरूपाणिश्रेणीरूपाणिअत्युच्चमंचेऽधिरोहणार्थंस्थितानितैर्दशभिःसोपानैर्युक्तोमंचकोवक्ष्यमाणोविराजतइत्यर्थः ॥ ११ ॥ मंचकस्वरूपमाह । ब्रह्माविष्णुश्चेति ॥ ब्रह्मादयश्चत्वारोमंचकखुराः ॥ सदाशिवस्तुफलकस्थानीयइत्यर्थः ॥ १२ ॥ तस्मिन्मंचेभुवनेश्वरोमहादेवोविराजते ॥ कोऽसौभुवनेश्वरइतिचेत्तत्राह । यादेवीति ॥ निजलीलार्थंयोग्यानिजदेहानुरूपक्रीडार्थंसृष्ट्यादौस्वयंभगवतीद्विधाभूताबभूवतद्दक्षिणार्धभागोऽयंभुवनेश्वरइत्यर्थः ॥ एकैवसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणीभगवतीभुवनेश्वरीभुवनेश्वररूपेणप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ १३ ॥

॥ ९३ ॥ ९४ ॥ निधिपतिर्देव्याधनपतिः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ अथसप्तदशंप्रवालप्राकारमाह । महामारकतस्याग्रइति ॥ १०० ॥ पंचभूतानांपृथिव्यादिपंचभू
तानांनायिकाः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अथाष्टादशंनवरत्नप्राकारमाह । प्रवालसालादग्रेइति ॥ ४ ॥ आम्नायदेवीनामिति ॥ पूर्वाम्नायपश्चिमाम्नायदक्षिणाम्नायोत्तराम्नायोर्ध्वाम्नायदेवता
आगमेप्रसिद्धास्तासांदेवतानांस्थानानितत्रसंतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ श्रीभगवत्यायेऽवतारागृहीतादैत्यनाशार्थंभक्तानुग्रहार्थंचतेऽपितस्मिन्नेवप्राकारेसंतीत्याह । श्रीदेव्याइति ॥ तेचपाशां
कुशेश्वरीभुवनेश्वरीभैरवीकपालभुवनेश्वरीअंकुशभुवनेश्वरीप्रसादभुवनेश्वरीश्रीक्रोधभुवनेश्वरीत्रिपुटाश्वारूढानित्यक्लिन्नान्नपूर्णात्वरितादयोभुवनेश्वर्यवताराभुवनेश्वरीसंहितायांप्रसिद्धाः ॥

तेसर्वेमूर्तिमंतश्चतत्रैवनिवसंतिहि ॥ अग्निकोणेरत्नकुंभंतथामणिकरंडकम् ॥९३॥ दधानोनिजहस्ताभ्यांकुबेरोधनदायकः ॥ नानावीथीसमायुक्तोमहाल
क्ष्मीसमन्वितः ॥९४॥ देव्यानिधिपतिस्त्वास्तेस्वगुणैःपरिवेष्टितः ॥ वारुणेतुमहाकोणेमदनोरतिसंयुतः ॥९५॥ पाशांकुशधनुर्बाणधरोनित्यंविराजते॥
शृंगारामूर्तिमंतस्तुतत्रसन्निहिताःसदा ॥९६॥ ईशानकोणेविघ्नेशोनित्यंपुष्टिसमन्वितः॥ पाशांकुशधरोवीरोविघ्नहर्ताविराजते ॥९७॥ विभूतयोगणेशस्य
यायाःसंतिनृपोत्तम ॥ ताःसर्वानिवसंत्यत्रमहैश्वर्यसमन्विताः ॥९८॥ प्रतिब्रह्मांडसंस्थानांब्रह्मादीनांसमष्टयः ॥ एतेब्रह्मादयःप्रोक्ताःसेवंतेजगदीश्वरीम् ॥
॥९९॥ महामारकतस्याग्रेशतयोजनदैर्घ्यवान् ॥ प्रवालसालोस्त्यपरःकुंकुमारुणविग्रहः ॥ १०० ॥ मध्यभूस्तादृशीप्रोक्तासदनानिचपूर्ववत्॥तन्मध्येपं
चभूतानांस्वामिन्यःपंचसंतिच ॥ १ ॥ हृल्लेखागगनारक्ताचतुर्थीतुकरालिका ॥ महोच्छुष्मापंचमीचपंचभूतसमप्रभाः ॥ २ ॥ पाशांकुशवराभीतिधारि
ण्योमितभूषणाः ॥ देवीसमानवेषाढ्यानवयौवनगर्विताः ॥३॥ प्रवालसालादग्रेतुनवरत्नविनिर्मितः ॥ बहुयोजनविस्तीर्णोमहासालोऽस्तिभूमिप ॥४॥ त
त्रचाम्नायदेवीनांसदनानिबहून्यपि ॥ नवरत्नमयान्येवतडागाश्चसरांसिच ॥ ५ ॥ श्रीदेव्यायेऽवताराःस्युस्तेतत्रनिवसंतिहि ॥ महाविद्यामहाभेदाःसंतित
त्रैवभूमिप ॥६॥ निजावरणदेवीभिर्निजभूषणवाहनैः ॥ सर्वदेव्योविराजंतेकोटिसूर्यसमप्रभाः ॥ ७ ॥ सप्तकोटिमहामंत्रदेवताःसंतितत्रहि ॥ नवरत्नमयाद
ग्रेचिंतामणिगृहंमहत् ॥८॥ तत्रत्यंवस्तुमात्रंतुचिंतामणिविनिर्मितम् ॥ सूर्योद्गारोपलैस्तद्वच्चंद्रोद्गारोपलैस्तथा ॥९॥ विद्युत्प्रभोपलैःस्तंभाःकल्पितास्तु
सहस्रशः ॥ येषांप्रभाभिरंतस्थंवस्तुकिंचिन्नदृश्यते ॥ ११० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

महाविद्यामहाभेदाइति ॥ कालीतारामहाविद्याषोडशीत्यादयोदशमहाविद्यास्तासांयेमहाभेदाअवतारास्तेऽपितत्रप्राकारेसंतीत्यर्थः ॥ दशमहाविद्यामहाविद्यावताराश्चसंतीत्यर्थः ॥ ६ ॥
॥ ७ ॥ अथमुख्यंदेवीसदनमाह । नवरत्नमयादग्रेइति ॥ ८ ॥ तत्रचिंतामणिगृहस्तंभानाह । सूर्योद्गारोपलैरिति ॥ सूर्यसमानकांतिमुद्गिरंतिवमंतितेसूर्योद्गारास्तादृशायेउपलाःपाषाणाः
सूर्यसमानकांतयस्तैस्तथाचंद्रोद्गारोपलैश्चंद्रसमानकांतिपाषाणैस्तथाविद्युत्प्रभपाषाणैश्चचिंतामणिगृहेसहस्रशःस्तंभाःकल्पिताइत्यर्थः ॥ ९ ॥ वस्तुकिंचिन्नदृश्यतेइति ॥ एकविद्युद्दर्शने
नेत्रांध्यंभवतिकिंपुनरनेकविद्युत्समकांतिसहस्रस्तंभदर्शनेइत्यर्थः ॥ ११० ॥ इतिश्रीदे०द्वा०एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथपंचदशंमुक्ताप्राकारमाह । इंद्रनीलमहासालेति ॥ ७३ ॥ तस्मिन्प्राकारेभुवनेश्वरीयंत्रेविद्यमानमष्टदलंपद्मंविधेतइत्याह । तन्मध्येऽष्टदलांबुजमिति ॥ ७४ ॥ सकेसरमिति । पद्मविशे
षणम् ॥ देवीसमाकारारक्तवर्णाःदेव्यायुधधराःपाशांकुशवराभयधारिण्यः ॥ ७५ ॥ जगद्वार्ताप्रबोधकाःएतद्ब्रह्मांडेइदंजातंतस्मिन्ब्रह्मांडेतज्जातमितिप्रतिब्रह्मांडसंबंधिवार्तानांबोधकाइ
त्यर्थः॥अमात्यानांस्वभावएवायम् ॥ ७६ ॥ विदंतिजानंति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ अथषोडशंमरकतप्राकारमाह । मुक्तासालादग्रभागेइति ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ षट्को
णमत्रेति।अस्मिन्प्राकारेभुवनेश्वरीयंत्रावयवंषट्कोणंवर्ततेइत्यर्थः ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ पद्ममष्टदलंबाह्येवृत्तंषोडशभिर्दलैः ॥ विलिखेत्कर्णिकामध्येषट्कोणमतिसुंदरमिति ॥ ८४ ॥

एतत्पराक्रमंवक्तुंसहस्रास्योऽपिनक्षमः ॥ इंद्रनीलमहासालादग्रेतुबहुविस्तृतः ॥ ७३ ॥ मुक्ताप्राकारउदितोदशयोजनदैर्घ्यवान् ॥ मध्यभूःपूर्ववत्प्रोक्तात
न्मध्येऽष्टदलांबुजम् ॥ ७४ ॥ मुक्तामणिगणाकीर्णविस्तृतंतुसकेसरम् ॥ तत्रदेवीसमाकारादेव्यायुधधराःसदा ॥ ७५ ॥ संप्रोक्ताअष्टमंत्रिण्योजगद्वार्ताप्र
बोधकाः ॥ देवीसमानभोगास्ताइंगितज्ञास्तुपंडिताः ॥७६॥ कुशलाःसर्वकार्येषुस्वामिकार्यपरायणाः ॥ देव्यभिप्रायबोध्यस्ताश्चतुराअतिसुंदराः ॥७७॥
नानाशक्तिसमायुक्ताःप्रतिब्रह्मांडवर्तिनाम् ॥ प्राणिनांताःसमाचारंज्ञानशक्त्याविदंतिच ॥ ७८ ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिमत्तःशृणुनृपोत्तम ॥ अनंगकु
सुमाप्रोक्ताप्यनंगकुसुमातुरा ॥ ७९ ॥ अनंगमदनातद्वदनंगमदनातुरा ॥ भुवनपालागगनवेगाचैवततःपरम् ॥ ८० ॥ शशिरेखाचगगनरेखाचैवततःपर
म् ॥ पाशांकुशवराभीतिधराअरुणविग्रहाः ॥ ८१ ॥ विश्वसंबंधिनींवार्ताबोधयंतिप्रतिक्षणम् ॥ मुक्तासालादग्रभागेमहामारकतोपरः ॥ ८२ ॥ सालोत्त
मःसमुद्दिष्टोदशयोजनदैर्घ्यवान् ॥ नानासौभाग्यसंयुक्तोनानाभोगसमन्वितः ॥८३॥ मध्यभूस्तादृशीप्रोक्तासदनानितथैवच ॥ षट्कोणमत्रविस्तीर्णको
णस्थादेवताःशृणु ॥ ८४ ॥ पूर्वकोणेचतुर्वक्त्रोगायत्रीसहितोविधिः ॥ कुंडिकाक्षगुणाभीतिदंडायुधधरःपरः ॥ ८५ ॥ तदायुधधरादेवीगायत्रीपरदेवता ॥
वेदाःसर्वेमूर्तिमंतःशास्त्राणिविविधानिच ॥८६॥ स्मृतयश्चपुराणानिमूर्तिमंतिवसंतिहि ॥ येब्रह्मविग्रहाःसंतिगायत्रीविग्रहाश्चये ॥ ८७ ॥ व्याहृतीनांविग्र
हाश्चतेनित्यंतत्रसंतिहि ॥ रक्षःकोणेशंखचक्रगदांबुजकरांबुजा ॥ ८८ ॥ सावित्रीवर्ततेतत्रमहाविष्णुश्चतादृशः॥येविष्णुविग्रहाःसंतिमत्स्यकूर्मादयोऽखि
लाः ॥ ८९ ॥ सावित्रीविग्रहायेचतेसर्वेतत्रसंतिहि ॥ वायुकोणेपरश्वक्षमालाभयवरान्वितः ॥ ९० ॥ महारुद्रोवर्ततेऽत्रसरस्वत्यपितादृशी॥येयतुरुद्रभेदाः
स्युर्दक्षिणास्यादयोनृप ॥ ९१ ॥ गौरीभेदाश्चयेसर्वेतेतत्रनिवसंतिहि ॥ चतुःषष्ट्यागमायेचयेचान्येप्यागमाःस्मृताः ॥ ९२ ॥

पूर्वकोणइति ॥ पूज्यपूजकयोर्मध्येप्राचीतिनियमादेव्यग्रभागस्थःकोणःपूर्वकोणशब्देनग्राह्यः ॥ तदनुरोधेनैवषट्कोणानांव्यवस्थाबोध्या ॥ तस्मिन्पूर्वकोणेगायत्रीसहितोब्रह्मावर्ततइ
त्यर्थः ॥ कुंडिकाकमंडलुः ॥ अक्षगुणोऽक्षसूत्रम् ॥ अभीतिरभयम् ॥ ८५ ॥ तान्येवायुधानिगायत्र्याःसंतीत्याह । तदायुधधरेति ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ इंद्रकोणेलसद्दंडकुंडिकाक्षगु
णाभयाम् ॥ गायत्रींपूजयेन्मंत्रीब्रह्माणमपितादृशमिति ॥ ब्रह्मसन्निधौवेदामूर्तिमंतःसंतीत्याह ॥ वेदाःसर्वेइति ॥ ८६ ॥ ब्रह्मविग्रहाब्रह्मणोऽवताराः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥
दक्षिणास्यादयोदक्षिणामूर्तिप्रभृतयः ॥ ९१ ॥ गौरीभेदाःपार्वत्यवताराः ॥ ९२ ॥

॥ ५१ ॥ प्राकाराद्बहिर्वैदूर्यप्राकाराद्बहिरित्यर्थः ॥ एतादूत्यःशारदातिलकादितंत्रेषुभुवनेश्वर्यावरणेप्रसिद्धाः ॥ तदुक्तम् ॥ पद्माद्बहिःसमभ्यर्च्याःशक्तयःपरिचारिकाइति ॥ ५२ ॥
अथत्रयोदशंवैदूर्यमणिप्राकारमाह । वज्रसालादग्रभागेइति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अस्मिन्प्राकारेऽष्टदिक्षुब्राह्म्याद्यष्टमातरःसंतीत्याह । तत्राष्टदिक्ष्विति ॥ ५६ ॥ प्रतिब्रह्मांडसंस्थानांब्रा
ह्म्यादीनामेताब्राह्म्यादयः समष्टिभूताइत्याह।प्रतिब्रह्मांडेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ यथाब्रह्मादिदेवानामाकारास्तथैवतेषांशक्तीनामप्याकाराबोध्याइत्याह । ब्रह्मरुद्रादीति ॥ ५९ ॥ अस्मिन्सा

धावमानास्तुशोभंतेसर्वाविद्युल्लतोपमाः ॥ कुशलाःसर्वकार्येषुवेत्रहस्ताःसमंततः ॥ ५१ ॥ अष्टदिक्षुतथैतासांप्राकाराद्बहिरेवच ॥ सदनानिविराजंतेनाना
वाहनहेतिभिः ॥ ५२ ॥ वज्रसालादग्रभागेसालोवैदूर्यनिर्मितः ॥ दशयोजनतुंगोऽसौगोपुरद्वारभूषितः ॥ ५३ ॥ वैदूर्यभूमिःसर्वापिगृहाणिविविधानिच ॥
वीथ्योरथ्यामहामार्गाःसर्वेवैदूर्यनिर्मिताः ॥ ५४ ॥ वापीकूपतडागाश्चस्रवंतीनांतटानिच ॥ वालुकाचैवसर्वाऽपिवैदूर्यमणिनिर्मिता ॥५५॥ तत्राष्टदिक्षुपरि
तोब्राह्म्यादीनांचमंडलम् ॥ निजैर्गणैःपरिवृतंभ्राजतेनृपसत्तम ॥५६॥ प्रतिब्रह्मांडमातॄणांताःसमष्टयइरिताः ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा॥
॥ ५७ ॥ वाराहीचतथैंद्राणीचामुंडाःसप्तमातरः ॥ अष्टमीतुमहालक्ष्मीर्नाम्नाप्रोक्तास्तुमातरः ॥५८॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवानांसमाकारास्तुताःस्मृताः॥जगत्क
ल्याणकारिण्यःस्वस्वसेनासमावृताः॥५९॥तत्सालस्यचतुर्द्वार्षुवाहनानिमहेशितुः ॥ सज्जानिनृपतेसंतिसालंकाराणिनित्यशः ॥६०॥दंतिनःकोटिशोवा
हाःकोटिशःशिबिकास्तथा ॥ हंसाःसिंहाश्चगरुडामयूरावृषभास्तथा ॥६१॥ तैर्युक्ताःस्यंदनास्तद्वत्कोटिशोनृपनंदन॥पार्ष्णिग्राहसमायुक्ताध्वजैराकाश
चुंबिनः ॥६२॥ कोटिशस्तुविमानानिनानाचिह्नान्वितानिच ॥ नानावादित्रयुक्तानिमहाध्वजयुतानिच ॥६३॥वैदूर्यमणिसालस्याप्यग्रेसालःपरःस्मृतः॥
दशयोजनतुंगोऽसाविंद्रनीलाश्मनिर्मितः ॥६४॥ तन्मध्यभूस्तथावीथ्योमहामार्गागृहाणिच ॥ वापीकूपतडागाश्चसर्वेतन्मणिनिर्मिताः ॥६५॥ तत्रपद्मंतु
संप्रोक्तंबहुयोजनविस्तृतम् ॥ षोडशारंदीप्यमानंसुदर्शनमिवापरम् ॥६६॥तत्रषोडशशक्तीनांस्थानानिविविधानिच॥सर्वोपस्करयुक्तानिसमृद्धानिवसंति
हि ॥६७॥तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुमेनृपसत्तम ॥ करालीविकरालीचतथोमाचसरस्वती ॥६८॥ श्रीदुर्गोषातथालक्ष्मीःश्रुतिश्चैवस्मृतिर्धृतिः॥श्रद्धामे
धामतिःकांतिरार्याषोडशशक्तयः॥६९॥नीलजीमूतसंकाशाःकरवालकरांबुजाः॥ समाःखेटकधारिण्योयुद्धोपक्रांतमानसाः ॥७०॥ सेनान्यःसकलाएताः
श्रीदेव्याजगदीशितुः॥प्रतिब्रह्मांडसंस्थानांशक्तीनांनायिकाःस्मृताः॥७१॥ब्रह्मांडक्षोभकारिण्योदेवीशक्त्युपबृंहिताः ॥ नानारथसमारूढानानाशक्तिभि
रन्विताः ॥ ७२ ॥

लेभगवत्यावाहनानिनानाविधानिवसंतीत्याह । तत्सालस्येति ॥६०॥६१॥ तैर्दंतिसिंहादिभिर्युक्ताःस्यंदनारथाइत्यर्थः॥६२॥६३॥अथचतुर्दशमिन्द्रनीलमणिप्राकारमाह । वैदूर्यमणीति ॥
॥ ६४ ॥ ६५ ॥ तस्मिन्प्राकारेषोडशदलंपद्मंदेवीयंत्रावयवंविद्यतेइत्याह । तत्रपद्मंत्विति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ षोडशशक्तयइति । एताभुवनेश्वरीयंत्रपूजायांशारदातिलकादिषुस्प
ष्टाः ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ खड्गखेटकधारिण्यःश्यामाःपूज्याश्चमातरः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

सर्वयुद्धेति ॥ इयमंतरंगासेनाजगदंबिकायाः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इत्येवंशक्तयःस्मृताइति ॥ एताःशक्तयःश्रीभुवनेश्वर्याआवरणपूजायांदक्षिणामूर्तिसंहितादितंत्रे
प्रूक्ताः ॥ ३५ ॥ अथद्वादशंवज्रमणिप्राकारमाह । गोमेदकमयादग्रेइति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ परिचारिकादास्यस्तावर्णयति ॥ एकैकालक्षदासीभिरिति ॥ लक्षदासी
नांनायिकाएकादासी । एवमष्टलक्षदासीसहिताअष्टौदास्यःसमंततःसंतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ चषकानानापानकरसपरिपूरितानिविशेषपात्राणितद्युक्तकरांबुजाः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
चित्रकनिर्मात्र्यइति ॥ स्त्रीणांभालेचंदनेननिर्मितोऽलंकारविशेषश्चित्रकस्तथाचभगवत्याभालेचित्रकालंकारनिर्मात्र्योऽतिकुशलाइत्यर्थः ॥ पादसंवाहनेइति ॥ अत्रसर्वैत्रभगवत्याइतियो

रथानांनैवगणनावाहनानांतथैवच ॥ सर्वयुद्धसमारंभस्तत्रदेव्याविराजते ॥ ३० ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिपापनाशकराणिच ॥ विद्याह्रीपुष्टयःप्रज्ञासि
नीवालीकुहूस्तथा ॥ ३१ ॥ रुद्रावीर्याप्रभानंदापोषिणीऋद्धिदाशुभा ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्भद्रकालीकपर्दिनी ॥ ३२ ॥ विकृतिर्दंडिमुंडिन्यौसेंदुखंडा
शिखंडिनी ॥ निशुंभशुंभमथिनीमहिषासुरमर्दिनी ॥ ३३ ॥ इंद्राणीचैवरुद्राणीशंकरार्धशरीरिणी ॥ नारीनारायणीचैवत्रिशूलिन्यपिपालिनी ॥ ३४ ॥
अंबिकाह्लादिनीपश्चादित्येवंशक्तयःस्मृताः ॥ यद्येताःकुपितादेव्यस्तदाब्रह्मांडनाशनम् ॥ ३५ ॥ पराजयोनचैतासांकदाचित्क्वचिदस्तिहि ॥ गोमेदकम
यादग्रेसद्वज्रमणिनिर्मितः ॥ ३६ ॥ दशयोजनतुंगोऽसौगोपुरद्वारसंयुतः ॥ कपाटशृंखलाबद्धोनववृक्षसमुज्ज्वलः ॥ ३७ ॥ सालस्तन्मध्यभूम्यादिसर्वं
हीरमयंस्मृतम् ॥ गृहाणिवीथयोरथ्यामहामार्गांगणानिच ॥ ३८ ॥ वृक्षालवालतरवःसारंगाअपितादृशाः ॥ दीर्घिकाश्रेणयोवाप्यस्तडागाःकूपसंयुताः ॥
॥ ३९ ॥ तत्रश्रीभुवनेश्वर्यावसंतिपरिचारिकाः ॥ एकैकालक्षदासीभिःसेवितामदगर्विता ॥ ४० ॥ तालवृंतधराःकाश्चिच्चषकाढ्यकरांबुजाः ॥ काश्चित्तां
बूलपात्राणिधारयंत्योऽतिगर्विताः ॥ ४१ ॥ काश्चित्तच्छत्रधारिण्यश्चामराणांविधारिकाः ॥ नानावस्त्रधराःकाश्चित्काश्चित्पुष्पकरांबुजाः ॥ ४२ ॥ नाना
दर्शकराःकाश्चित्काश्चित्कुंकुमलेपनम् ॥ धारयंत्यःकज्जलंचसिंदूरचषकंपराः ॥ ४३ ॥ काश्चिच्चित्रकनिर्मात्र्यःपादसंवाहनेरताः ॥ काश्चित्तुभूषाकारिण्यो
नानाभूषाधराःपराः ॥ ४४ ॥ पुष्पभूषणनिर्मात्र्यःपुष्पशृंगारकारिकाः ॥ नानाविलासचतुराबह्व्यएवंविधाःपराः ॥ ४५ ॥ निबद्धपरिधानीयायुवत्यः
सकलाअपि ॥ देवीकृपालेशवशात्तुच्छीकृतजगत्रयाः ॥ ४६ ॥ एतादूत्यःस्मृतादेव्यःशृंगारमदगर्विताः ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुमेनृपसत्तम ॥
॥ ४७ ॥ अनंगरूपाप्रथमाप्यनंगमदनापरा ॥ तृतीयातुततःप्रोक्तासुंदरीमदनातुरा ॥ ४८ ॥ ततोभुवनवेगास्यात्तथाभुवनपालिका ॥ स्यात्सर्वाशि
शिरानंगवेदनानंगमेखला ॥ ४९ ॥ विद्युद्दामसमानांग्यःक्वणत्कांचीगुणान्विताः ॥ रणन्मंजीरचरणाबहिरंतरितस्ततः ॥ ५० ॥

ज्यम् ॥ भूषाकारिपयःभगवत्यायोग्यभूषाकारिण्यः ॥ भूषाधराभगवत्याभूषापूरितरत्नकरंडकधराः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ निबद्धपरिधानीयाइति ॥ परिकरबद्धाइत्यर्थः ॥ दासीनांस्वभावए
वायम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विद्युद्दामसमानांग्यइति ॥ तेजस्विन्योऽतिचंचलाइत्यर्थः ॥ बहिरंतरितस्ततइति ॥ बहिर्देशादंतरंतर्देशाद्बहिरेवंचतुर्दिक्षुधावमानाइत्यर्थः ॥
दूतीनांस्वभावएवायम् ॥ ५० ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥१७ ॥ तासांसेनावर्णनमाह । शताक्षौहिणिकासेनेति ॥ एकैकस्याःशक्तेःशताक्षौहिणिकासेनाविद्यते । एवंभूताश्चतुः
षष्टिशक्तयस्तत्संख्याक्षौहिणीयुताःसंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ तासांसामर्थ्यमाह । एकैकशक्तेरिति ॥ अक्षौहिण्यंतर्गतायाचैकैकशक्तिस्तस्यालक्षब्रह्मांडनाशनेसामर्थ्यंभवति ॥ एवंभूतशताक्षौ
हिणीयुक्ताचैकैकाशक्तिरित्यर्थः॥१९॥ यदैकैकस्याःशक्तेरिदंसामर्थ्यंतदासर्वापीयंसेनाकिंनकुर्यात्तन्नवक्तुंशक्यतइत्याह । किंनकुर्यादिति । इदंभगवत्याःसेनास्थानमस्तीत्याह । सर्वापियु

विमलाचामलातद्वद्वरुणीपुनरारुणी ॥ प्रकृतिर्विकृतिःसृष्टिःस्थितिःसंहृतिरेवच ॥ ८ ॥ संध्यामातासतीहंसीमर्दिकावज्रिकापरा ॥ देवमाताभगवतीदेव
कीकमलासना ॥९॥ त्रिमुखीसप्तमुख्यन्यासुरासुरविमर्दिनी ॥ लंबोष्ठीचोर्ध्वकेशीचबहुशीर्षावृकोदरी ॥१०॥ रथरेखाह्वयापश्चाच्छशिरेखातथापरा ॥
गगनवेगापवनवेगाचैवततःपरम् ॥ ११ ॥ अग्रेभुवनपालास्यात्तत्पश्चान्मदनातुरा ॥ अनंगानंगमथनातथैवानंगमेखला ॥ १२ ॥ अनंगकुसुमापश्चा
द्विश्वरूपासुरादिका ॥ क्षयंकरीभवेच्छक्तिरक्षोभ्याचततःपरम् ॥ १३ ॥ सत्यवादिन्यथप्रोक्ताबहुरूपाशुचिव्रता ॥ उदाराख्याचवागीशीचतुःषष्टिमिताः
स्मृताः ॥ १४ ॥ ज्वलज्जिह्वाननाःसर्वावमंत्योवह्निमुल्बणम् ॥ जलंपिबामःसकलंसंहरामोविभावसुम् ॥ १५ ॥ पवनंस्तंभयामोद्यभक्षयामोऽखिलंजग
त् ॥ इतिवाचंसंगिरंतेक्रोधसंरक्तलोचनाः ॥ १६ ॥ चापबाणधराःसर्वायुद्धायैवोत्सुकाःसदा ॥ दंष्ट्राकटकटारावैर्बधिरीकृतदिङ्मुखाः ॥ १७ ॥ पिंगोर्ध्व
केश्यःसंप्रोक्ताश्चापबाणधराःसदा ॥ शताक्षौहिणिकासेनाप्येकैकस्याःप्रकीर्तिता ॥१८॥ एकैकशक्तेःसामर्थ्यंलक्षब्रह्मांडनाशने ॥ शताक्षौहिणिकासेना
तादृशीनृपसत्तम ॥ १९ ॥ किंनकुर्याज्जगत्यस्मिन्नशक्यंवक्तुमेवतत् ॥ सर्वापियुद्धसामग्रीतस्मिन्सालेस्थितामुने ॥ २० ॥ रथानांगणनानास्तिहयानां
वारणानांतथा ॥ शस्त्राणांगणनातद्वद्गणानांगणनातथा ॥ २१ ॥ पद्मरागमयादग्रेगोमेदमणिनिर्मितः ॥ दशयोजनदैर्घ्येणप्राकारोवर्ततेमहान् ॥२२॥ भा
स्वज्जपाप्रसूनाभोमध्यभूस्तस्यतादृशी ॥ गोमेदकल्पितान्येवतद्वासिसदनानिच॥२३॥पक्षिणःस्तंभवर्याश्चवृक्षावाप्यःसरांसिच ॥गोमेदकल्पिताएवकुंकु
मारुणविग्रहाः॥२४॥तन्मध्यस्थामहादेव्योद्वात्रिंशच्छक्तयःस्मृताः॥नानाशस्त्रप्रहरणागोमेदमणिभूषिताः॥२५॥प्रत्येकलोकवासिन्यःपरिवार्यसमंततः॥
गोमेदसालेसन्नद्धापिशाचवदनानृप॥२६॥स्वलोकवासिभिर्नित्यंपूजिताश्चक्रबाहवः ॥ क्रोधरक्तेक्षणाभिंधिपचच्छिंधिदहेतिच ॥२७॥ वदंतिसततंवाचंयु
द्धोत्सुकहृदंतराः॥एकैकस्यामहाशक्तेर्दशाक्षौहिणिकामता॥२८॥सेनातत्राप्येकशक्तिर्लक्षब्रह्मांडनाशिनी ॥ तादृशीनांमहासेनावर्णनीयाकथंनृप॥२९॥

द्धसामग्रीति ॥ २० ॥ २१ ॥ अथैकादशंगोमेदमणिप्राकारमाह । पद्मरागमयादिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ प्रत्येकलोकेति ॥ एकैकस्याःशक्तेर्दशाक्षौहिणिकासेनायुक्तोए
कैकलोकः । एवंद्वात्रिंशल्लोकास्तस्मिन्प्राकारेचिन्तामणिगृहंसमंततःपरिवार्यस्थिताइत्यर्थः ॥ पिशाचवदनाअतिभयंकराइत्यर्थः ॥२६ ॥ स्वलोकवासिभिस्तत्तच्छक्तिलोकनिवासिभिः ॥
॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ८९ ॥ यक्षसेनापतीनाह। मणिभद्रइति ॥ ९० ॥ इत्यादयोयेयक्षसेनान्योयक्षसेनापतयस्तत्सहितइत्यर्थः ॥ ९१ ॥ रुद्रोधिदैवतमिति ॥ योब्रह्मणोललाटात्सृष्टिसमयेउत्पन्नोरुद्रःसोऽ
त्रविवक्षितोनतुब्रह्मविष्णुरुद्रात्मकमूर्तित्रयांतर्गतःकारणभूतोरुद्रः ॥ तस्यसर्वेश्वरत्वेनदिक्पतित्वाभावात् ॥ तस्यकैलासवासित्वाच्च ॥ बद्धाःपृष्ठेमहेषुधयोयेनसः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥
॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ ईशानएवचेति । ईशानरुद्रइत्येवंख्यातइत्यर्थः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ दशाधिकश
तश्लोकैःपद्मरागादिनिर्मिताः ॥ प्राकाराःसंप्रवक्ष्यंतेचिंतामणिगृहांतिकाः ॥ १ ॥ अथदशमंपद्मरागमणिमयंप्राकारमाह । पुष्परागमयादग्रेइति ॥ तादृशीपद्मरागमणिमयी ॥ १ ॥

यक्षाधिराजस्तत्राऽऽस्तेवृद्धिऋद्ध्यादिशक्तिभिः ॥ नवभिर्निधिभिर्युक्तस्तुंदिलोधननायकः ॥८९॥ मणिभद्रःपूर्णभद्रोमणिमान्मणिकंधरः ॥ मणिभूषो
मणिस्रग्वीमणिकार्मुकधारकः ॥ ९० ॥ इत्यादियक्षसेनानीसहितोनिजशक्तियुक् ॥ ईशानकोणेसंप्रोक्तोरुद्रलोकोमहत्तरः ॥९१॥ अनर्घ्यरत्नखचितोय
त्ररुद्रोऽधिदैवतम् ॥ मन्युमान्दीप्तनयनोबद्धपृष्ठमहेषुधिः ॥९२॥ स्फूर्जद्धनुर्वामहस्तोऽधिज्यधन्वभिरावृतः ॥ स्वसमानैरसंख्यातरुद्रैःशूलवरायुधैः ॥
॥९३॥ विकृतास्यैःकरालास्यैर्वमद्वह्निभिरास्यतः ॥दशहस्तैःशतकरैःसहस्रभुजसंयुतैः ॥९४॥दशपादैर्दशग्रीवैस्त्रिनेत्रैरुग्रमूर्तिभिः ॥ अंतरिक्षचरायेचयेच
भूमिचराःस्मृताः ॥९५॥ रुद्राध्यायेस्मृतारुद्रास्तैःसर्वैश्चसमावृतः ॥ रुद्राणीकोटिसहितोभद्रकाल्यादिमातृभिः ॥९६॥ नानाशक्तिसमाविष्टडामर्यादिग
णावृतः ॥ वीरभद्रादिसहितोरुद्रोराजन्विराजते ॥९७॥मुंडमालाधरोनागवलयोनागकंधरः ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानोगजचर्मोत्तरीयकः ॥९८॥ चिताभस्मां
गलिप्तांगःप्रमथादिगणावृतः ॥ निनदड्डमरुध्वानैर्बधिरीकृतदिङ्मुखः ॥९९॥ अट्टहासास्फोटशब्दैःसंत्रासितनभस्तलः ॥ भूतसंघसमाविष्टोभूतावासोम
हेश्वरः ॥१००॥ ईशानदिक्पतिःसोऽयंनाम्नाचेशानएवच ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ पुष्प
रागमयादग्रेकुंकुमारुणविग्रहः ॥पद्मरागमयःसालोमध्येभूश्चैवतादृशी ॥ १ ॥ दशयोजनवान्दैर्घ्येगोपुरद्वारसंयुतः ॥ तन्मणिस्तंभसंयुक्तामंडपाःशतशोनृ
प ॥२॥ मध्येभुविसमासीनाश्चतुःषष्टिमिताःकलाः ॥ नानायुधधरावीरारत्नभूषणभूषिताः ॥३॥ प्रत्येकलोकस्तासांतुतत्तल्लोकस्यनायकाः ॥समंतात्पद्म
रागस्यपरिवार्यस्थिताःसदा ॥४॥ स्वस्वलोकजनैर्जुष्टाःस्वस्ववाहनहेतिभिः ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुत्वंजनमेजय ॥५॥ पिंगलाक्षीविशालाक्षीसमृ
द्धिर्वृद्धिरेवच ॥श्रद्धास्वाहास्वधाभिख्यामायासंज्ञावसुंधरा ॥६॥ त्रिलोकधात्रीसावित्रीगायत्रीत्रिदशेश्वरी ॥सुरूपाबहुरूपाचस्कंदमाताऽच्युतप्रिया ॥७॥

दैर्घ्येऔन्नत्ये ॥ २ ॥ अस्मिन्स्थानेयाभुवनेश्वरीयंत्रेचतुःषष्टिकलाःप्रपंचसारादितंत्रेषूक्तास्ताःसंतीत्याह। मध्येभुवीति ॥३॥ चतुःषष्टिशक्तिषुएकैकस्याःशक्तेरेकैकलोकःस्वतंत्रस्तस्मिन्प्रा
कारेऽस्तीत्याह । प्रत्येकलोकस्तासांत्विति ॥ यथामध्यस्थंचिंतामणिगृहंवेष्टयित्वादशदिक्पाललोकाःस्थितास्तथाचिंतामणिगृहंवेष्टयित्वैवचतुःषष्टिशक्तीनांलोकाःस्थिताइत्याह । समं
तात्पद्मरागस्येति ॥ परिवार्यमध्यगृहंवेष्टयित्वेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अथनवमंपुष्परागमयप्राकारमाह । स्वर्णसालमयादग्रेइति ॥ मुनियोजनानिसप्तयोजनानि ॥ ७१ ॥ रत्नाकारवृक्षाणामालवालाअपिपुष्परागमयाएव ॥ ७२ ॥ अथरत्नादिसाले
षुसामान्यपरिभाषामाह । प्राकारोयस्यरत्नस्येति ॥ येनरत्नेनयःप्राकारोनिर्मितस्तस्मिन्प्राकारेयेद्रुमाःपक्षिणश्चान्यच्चयद्यत्सर्वंतत्प्राकारस्थंतत्सर्वंतद्रत्नखचितमेवबोध्यम् ॥ ७३ ॥
॥ ७४ ॥ किंचपूर्वस्मात्पूर्वस्मात्सालादुत्तरोत्तरोरत्नप्राकारोलक्षगुणतेजसायुक्तःस्यादित्यर्थः ॥ ७५ ॥ अस्मिन्प्राकारेकेनिवसंतितत्राऽऽह । दिक्पालाइति ॥ प्रतिब्रह्मांडवर्तिनामिंद्रा
दिदिक्पालानांव्यष्टिभूतानांयेनायकाःसमष्टिभूताइंद्रादयोयेश्रीभुवनेश्वरीयंत्रेभूपुरेपूज्यंतेतएवात्रवसंतीत्यर्थः ॥ भुवनेश्वरीयंत्रदेवतानामेवाग्रेवक्ष्यमाणत्वात् ॥ ७६ ॥ तत्रप्रथमतःपूर्वादे

स्वर्णसालमयादग्रेमुनियोजनदैर्घ्यवान् ॥ पुष्परागमयःसालःकुंकुमारुणविग्रहः ॥ ७१ ॥ पुष्परागमयीभूमिर्वनान्युपवनानिच ॥ रत्नवृक्षालवालाश्चपु
ष्परागमयाःस्मृताः ॥ ७२ ॥ प्राकारोयस्यरत्नस्यतद्रत्नरचिताद्रुमाः ॥ वनभूःपक्षिणश्चैवरत्नवर्णजलानिच ॥ ७३ ॥ मंडपामंडपस्तंभाःसरांसिकमलानि
च ॥ प्राकारेतत्रयद्यत्स्यात्तत्सर्वंतत्समंभवेत् ॥ ७४ ॥ परिभाषेयमुद्दिष्टारत्नसालादिषुप्रभो ॥ तेजसास्याल्लक्षगुणःपूर्वसालात्परोनृप ॥ ७५ ॥ दिक्पाला
निवसंत्यत्रप्रतिब्रह्मांडवर्तिनाम् ॥ दिक्पालानांसमष्ट्यात्मरूपाःस्फूर्जद्वरायुधाः ॥७६॥ पूर्वाशायांसमुत्तुंगशृंगापूरमरावती ॥ नानोपवनसंयुक्तामहेंद्रस्त
त्रराजते ॥ ७७ ॥ स्वर्गशोभाचयास्वर्गेयावतीस्यात्ततोऽधिका ॥ समष्टिशतनेत्रस्यसहस्रगुणतःस्मृता ॥७८॥ ऐरावतसमारूढोवज्रहस्तःप्रतापवान् ॥दे
वसेनापरिवृतोराजतेऽत्रशतक्रतुः ॥ ७९ ॥ देवांगनागणयुताशचीतत्रविराजते ॥ वह्निकोणेवह्निपुरीवह्निपूःसदृशीनृप ॥ ८० ॥ स्वाहास्वधासमायुक्तोव
ह्निस्तत्रविराजते ॥ निजवाहनभूषाढ्योनिजदेवगणैर्वृतः ॥ ८१ ॥ याम्याशायांयमपुरीतत्रदंडधरोमहान् ॥ स्वभटैर्वेष्टितोराजन्चित्रगुप्तपुरोगमैः ॥८२॥
निजशक्तियुतोभास्वत्तनयोस्तियमोमहान् ॥ नैर्ऋत्यांदिशिराक्षस्यांराक्षसैःपरिवारितः ॥८३॥खड्गधारीस्फुरन्नास्तेनिर्ऋतिर्निजशक्तियुक् ॥ वारुण्यांव
रुणोराजापाशधारीप्रतापवान् ॥ ८४ ॥ महाझषसमारूढोवारुणीमधुविह्वलः ॥ निजशक्तिसमायुक्तोनिजयादोगणान्वितः ॥ ८५ ॥ समास्तेवारुणेलोके
वरुणानीरताकुलः ॥ वायुकोणेवायुलोकोवायुस्तत्राधितिष्ठति ॥ ८६ ॥ वायुसाधनसंसिद्धयोगिभिःपरिवारितः ॥ ध्वजहस्तोविशालाक्षोमृगवाहन
संस्थितः ॥ ८७ ॥ मरुद्गणैःपरिवृतोनिजशक्तिसमन्वितः ॥ उत्तरस्यांदिशिमहान्यक्षलोकोस्तिभूमिप ॥ ८८ ॥

शिसहस्राक्षंवज्रधरंवर्णयति । पूर्वाशायामिति ॥ समुत्तुंगानिशृंगाणियस्याःसापूर्नगरीअमरावतीतिष्ठतीत्यर्थः ॥ तस्यांनगर्यामिंद्रस्तिष्ठति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ देवांगनासहिताशचीं
द्राण्यपितत्रलोकेराजते ॥ वह्निपूःसदृशीति ॥ प्रतिब्रह्मांडवर्तिन्योयावह्निपुर्यस्तत्सदृशीतत्समानाकारेयंसमष्टिवह्नेःपुरीत्यर्थः ॥ एवंसर्वदिक्पतिपुरीषुबोध्यम् ॥ ८० ॥ निजदेवगणैर्वृतोऽ
ग्निलोकस्थदेवगणैर्वृतः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ भास्वत्तनयःसूर्यपुत्रः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ झषोमत्स्यः ॥ यादोगणाजलाधिपतयः ॥ ८५ ॥ वरुणानीवरुणांगनातस्यारतेनाकुलः ॥ ८६ ॥
वायुसाधनंप्राणायामरूपम् ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये
"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रणालयेऽङ्कितम् ।
सं० १९५८, शके १८२३.

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे सटीके द्वादशस्कन्धः समाप्तः ॥

